ТАЙБЫҢ, КҮШ-АЖЫЛ, МАЙ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдаа үнделип эгелээнгеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 1 ЧЕТВЕРГ № 103 (7949).

Өртээ 2 көп.

Империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1 делгерезин! (1969 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 1-ГЕ СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

МОСКВА БАЙЫРЛАЛДА

Май бирниң байырлалдарын Москвага чылдың-на эртип, байырлал бүрүзү бодунуң үевээкиң илергейленчизин кызыл туктарга уткудуп келген.

Тайбың! Күш-ажыл! Май!— деп үш сес хөөрайның кудумчуларынга хөй катап чаңгыланып, келген байырлалдың мозу-шинчизин кезээде көргүзүп турган. Олар бөгүн база үе-шагның кыйгырыктары болган.

«Беш чыл планын 1970 чылдың ноябрь 7-ге уткуштур күүседиил!» — деп, ажылчын Москва бодунуң хүлээлгелерин Май бирниң кызыл туктуг лозуңнарында биилээн. Ында «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткуул!» дээн. Май бири—чедиишкиннер норулдезиниң хүнү. Найысылалдың чоргаарланыр чедиишкиннери-ле хөй: аар үлеттүрүнүң ном будурүлгелери — Москваның ядыг наңнар заводунуң, «Фрезер», шөй. станок шуткуур заводтарының чедиишкиннери май бирниң будуузүнде Кызыл тук шаңнал-биле демдеглеткен.

Найысылал Май бирге айыткалдарын берип тур. Серго Орджоникидзе аттыг болгаш «Кызыл пролетарий» заводтар он-он станоктарны хуусаа бетинде будурген. Владимир Ильич аттыг заводтуң чаа дөрт янзы электроходелдирикчилери байырлал будуузүнде «олынар дешдээн» алган.

Дөрт миллион ажыг кижи— күш-ажылчы бүгү Москва бүгү-эвилелдиң юбилейин субботникинге киришкен. «Коммунистиг күш-ажылдың тиилелгезинге чедер бис» деп ленинчи чагыгның боттанып турары шалыпчы ол ажыл-ишкә көзүлгеп. Ынчан ажылдың хүн нормазы чер болганга ажыр күүсеттингеп. Май бирниң будуузүнде чурттуң кинотеатрларынга коммунистиг юбилейни субботникти дугайында «Бүгү улустуң күш-ажыыры байырлалы» деп кино үнер. Оң кадырлары бистиң үевистиң кижилери, Москваның Ульяновскийниң, Ленинградтың ажылачыннары.

Байырлалда найысылал тайбың чүткүлдүг. Октябрьның «Делегейге — тайбың!» деп башталгаш ыйгырыы кудумчуларның транспарантыларында чайынналган. Май бирниң байырлалынга келир кылдыр барык чеден чурттуң төлээлери чалаткан. Москва оларга пролетарлыг эп-сеткил каттыштырылгазының туктары-биле байыр чедирип тур. «Совет Эвилелиниң ленинчи даштыны политиказы—тайбыңның болгаш улустарның найыралының, реакцияга, дайынга удур демиселге антиимпериалистиг бүгү күштерни сырый каттыштырарының политиказы делгерезин!»—деп, СЭКП ТК-ның ыйгырыы хөй бажыңнарның ханаларында чайынналды.

Өөрүшүү, аас-кежии чайынналган Москваның улуг делгешкеринче байырлал чаптылып үнүптү.

(СЭТА).

Чалыы сеткилдиң хүнү-биле

Кеж үнүп, чечен-бүрү частып, аяс даарда шилбан хөреңденген чырыктыыг Совет Төрээн чуртувуста Майның, чалыы сеткилдиң, аныяк назыныңның, өөрүшкүүлүг ажыл-ишкиниң, кайыралдың байырлалы келди. «ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР, ТАЙБЫҢ, ДЕМОКРАТИЯ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕЛЕГЕЙГЕ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ХҮНҮ—МАЙ 1 ДЕЛГЕРЕЗИН!» —деп, СЭКП ТК-ның Май бирге Кыйгырыктарының чалбыышты одуругларында калбак делгемнерниң кырында үнүгүп тур.

В.И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур иезинга уткуштур херии, делгем базымнар-биле бар чыдарыыс хүннерде тайбыңның болгаш майыралдың амгы байырлалы эртип турар. Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлы интернационализминиң идеяларлы чайгыылыг чонна тиилеп, чаа-чаа миллион-миллион кижилерниң угаан-медерелиин чаалаан ап турар. Делегейниң революстуг шинчээшкининиң бүгү отрядтары-биле эп-сеткил каттыштырып ажылдаар деп большевиктиң, ленинчи чаңчыл бистиң совет кижилерниң угаан-бодалында, хам-дамырында шуут сиңиннеер. Бамбурженте болуп турар чугула болуушкунарга социализминиң салдары аажок улгаткан.

Төөгүүлүг чаа үеде ленинчи пролетарлы интернационализминиң тугу улам кодурулгеп. Совет кижилер маадырлыы-биле демисежип турар вьетнам улустуң, израиль агрессияга таваарышпан араб мүрүнелериниң улустарының талазында туржуп келген болгаш бызыы-биле туржуп турар. Совет улус делегейниң социалистиг системазының камгалалынга шинтпирлин-биле туржуп, аңы-дуңма чех болгаш словак улустарга дузалажычының чылыг холун сунган, ол чуртта байдал чеорту эккиээн. СЭКП-ниң күчүлүг чепсээ ленинизм амгы үениң үш ноя революстуг күштериниң: социализминиң делегей системазының, делегейниң ажылчын аңгызының, национал-хосталгалыг шинчээшкининиң хөделимишкиннериң империализмге удур демиселге ниитти чаңгыс аай каттыштыраарының ноя үндезинин болу берген.

Ленинизминиң идеялары совет кижилерниң ажыл-ишкинде, амыдыралында, угаан-медерелинде боттанып турар. Улуг чурттуң бүгү чону ышнаш, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган. В. И. Ленинниң амыдыралы, революстуг ажыл-чорудулгазы, оң гейкалдыг угаанының бүгү күшү, күчүлүг тура-соруу болгаш революсчу чүткүлү бистерни хей-аът кирип, ажыл-ишче, чедиишкиннерже чүглеп турар. Бо чылдың баштайгы иезотаанының бүрүлгеге даалгаларын республиканың ажыл-ишчилери ажыр күүсеткен. Эртиен чылдың он-ла үезинден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ниитизи-биле 3 хүү өскен.

Беш чыл планының боттанылгазынга ажыл-ишкиниң чаа-чаа маадырлары тыптып, кадыып турар. Инектерниң сүткүр продуктулуун бедидериниң, чүс баш төрүүр малга өнаштыр быжаа, хураган алырын база бир хойдан кыргып алыр дуктуң көвүдүлгө талазы-биле эртиен чылда чөрүткен көнкурстуң түңнелдерин чөөкта чаа үндүрген болгай. Аңаа 23 санныг мурнакчы ажыл-агыйларны азы бригадаларны, тус-тус шалыпчыларны адаан. Бо чылдың баштайгы кварталында кедзэ ишчилериң мурнакчыларының аттарын база чөөкта чаа республиканга салынарынга парлаан. Ол ийи даңгыны көрүп алырарга, хөй-хөй ажыл-ишчилер эртиен чылын чедиишкиннинг ажылдаан, бо чылын база бүзүрелдит чөрүп алырар деп билдине бээр.

Совет кижилер мурнакчыларынга чоргаарланыр, оларның чагаий дуржулгазын өстүрүп, байыдар дээш, оларга деңнешир дээш, чүткүлдүг ажылдап турар. Майның чырык байырлалының хүннеринде ажылчы чоннарның чыскаалдарын ажыл-ишкиниң шылгараан шалыпчылары баштаар. Советтер чуртунуң ажылчын аңгызының төлээлекчилери — алгы заводунуң хынакчы мастери Хүүреңпен, Хову-Аксының геолог-шинчилел партиязының чер үттенчизин Тумен-Хөө, Кызылдың автосептелге заводунуң ноя технологу Никитин, аныяк тыва ажылчын аңгының өске-даа хөөчуннары, мурнакчы малчыннар — «Кок-Тей» совхозтуң саанчызы Доляганина, «Межегейның» саанчызы Реодько, Тес-Хемниң «Чөдураа» колхозунуң хөйжузу Данзурун, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Чола, Лопсанчап, Үрүле, Эрестол, сураглыг чогаалчылар, артистер, эмчилер, башкылар чыскаалганнарның аразында эртип, СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларында: «СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ! КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ ЛЕНИНЧИ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ УЛАМ СЫРЫЙ КАТТЫЖЫҢАР! ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ ЧОННУҢ УЛУГ БОЛГАШ БУЗУЛБАС ЧАҢГЫС ЗВИ ДЕЛГЕРЕЗИН!»—деп дээди шынның сестерин херек кырында бадытнаар. Совет үениң алдарлыг шүлүкчүзү В. В. Маяковскийниң мындыг одуруглары чыскаалганнарның патриотчу хевиниринге дүгжүп, чаңгыланыр:

Тайбың,
Күш-ажыл,
Май деп сестер
Тайлыш чөөкта
Республиканга
хөреңдензин!

Ленинниң оңмас чырык идеяларынга чүглетпишаан, ажыл-ишке, байырлалга бүзүрелдиг базып, коммунизминиң найгамчыктыг бедиктеринче чайгылыш чөөкта чөрүп орар бис. Улуг Ленинниң өөредии угаан-бодалывысты байыдып турда, оң партиязының башталгазы тура-соруувусту углап турда, эчис соруулгага дөрт чеде бээр бис.

УЛУГ ЧУРТТУҢ БАЗЫМЫ

Кварталдың түңнелдери

ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыы

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелээн 1969 чылдың 1-ги кварталында ССРЭ-ниң үлетүрү күрүне планын күүсеткенинин түңнелдерин үндүрген.

Үлетүрүнүң ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл өөн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбарткаш, 1969 чылдың 1-ги кварталының планын ажыр күүсеткен дээрзин ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадынга чүгээлээн турар. Үлетүр продукциязын будуреринин немелде өзүлдезин эртиен чылдың чогуур үеш-биле деңнээрге 6 хүү, а будурүлгезиниң хүнде ортумаа-биле немелде өзүлдезин (бо чылдың 1-ги кварталында эртиен чылдың бирги кварталындан бир хүү эвээш) 7 хүү болган.

Бо чылдың баштайгы үш айларының дургузунда үлетүрүнүң чугула адырларының продукциязы будурери 1968 чылдың 1-ги кварталы-биле деңнээрге мынчаар көвүдээн: электроэнергетика—12 хүү, кара болгаш өңнүг металлургия—3 хүү, химия болгаш нефти-химия үлетүрү—10 хүү, машина тудуушкыну болгаш металл ажылдан кылыышкыны — 12 хүү, чиик үлетүр—5 хүү, аъш-чем үлетүрү—2,4 хүү; культура-амыдыралдың барааннарын болгаш ажыл-агый херек-сээлдерин будурери 13 хүү көвүдээн.

Ниити-эвилел болгаш эвилел-республика кол үлетүр министерстволары продукциязы сайгарарының планнарын болгаш будурүлгезин өстүрериниң темпилериниң талазы-биле даалгаларны күүсеткен.

Үлетүрүнүң чамдык адырларының ажылынга улуг бергедер амгы кыштың агаар-бөдүүзүнүң таарымча чок байдалдарының чылдагаанындан болдунган.

Бирги кварталда чуртка ниитизи-биле электроэнергияны (ниити ажыглалдың станциялары болгаш блок станциялар) 173 миллиард киловатт-шакты ажылдан үндүрген. 76,7 миллион тонна нефтини, 46,6 миллиард кубометр газты алган, 150 миллион тонна хөмүр-дашты каскан, оон иштинде кокстаар хөмүр-даш 39,6 миллион тонна. 19,7 миллион тонна шойну эвилдирген болгаш 26,8 миллион тонна каңны шуткаан. 21,6 миллион тонна прокатты, 454 миллион метр кан хооразаларны будурген. 44,3 миллион тонна демир рудазы казып алган.

Минералдыг чемнишкидилгелерни (чангыс аай единицалар-биле алырга) 11,1 миллион тонналаны, үнүттер камгалаар химиктиг будумелдерни (чаңгыс аай единицалар-биле алырга) 63,3 миллион тонналаны будурген.

Бирги кварталда 3,3 миллион киловатт ниити күүдүг турбиналарны будуруп үндүрген. Турбиналарның генераторларының күүзү 3,1 миллион киловатт болуп турар.

Металл кестирер 50,8 мун станокторны, 10,8 мун дарганпресс машиналарны, автоматчыдылганың болгаш саналга техниказының херекселдерин 590 миллион рубльге, 109 мун тракторларны, 20,6 миллион тонна цементини,17 миллион кубометр чыып аптаар демир бетонну будурген.

Хөвең-саазын пестерни 1542 миллион дөрбелчин метрни, дүк пестерни 153 миллион дөрбелчин метрни, торгу пестерни 248 миллион дөрбелчин метрни будурген.

Колбаса кылыгларны будурери 519 мун тонна болган, чемге хереглээр балык продукциязыны 349 миллион рубльге, мал саржаан, сыр-быштакты болгаш өске-даа сүт продуктуларны (сүтке хамаарыштыр алырга) 8 миллион тонналаны будурген.

Эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, электроэнергияны 15,6 миллиард киловатт-шак, газты 2 миллиард кубометр, минералдыг чемнишкидилгелерни 299 мун тонна, каус соданы 35 мун тонна, пластиктиг масстарны болгаш синтетиктиг смолаларны 40 мун тонна, химия волокноларын 7,8 мун тонна, автомобиль болгаш мотоцикл дүтүйларын 211 мун, металл кестирер станокторны пйи мун, металлургия дериин 1,7 муң тонна, автомобильдерни 15,5 мун, тракторларны 4 мун, кедзэ ажыл-агый машиналарын 34 миллион рубль хөйнү будурген. Алюминий, чес, цинк, никель, титан болгаш өске-даа өңнүг металлдарны, нефти-химия продуктуларын будурери, нефть ажылдан кылыышкыны болгаш продукциязыны өске-даа хевирлерин будурүп үндүрери өскен.

Улустуң хереглел барааннарын будурери 1968 чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, мынчаар көвүдээн: хөвең-саазын, дүк болгаш торгу пестер—44 миллион дөрбелчин метр, даштыкы трикотаж—14 миллион санныг, дааранылга кылыгларын—403 миллион рубль, хем ниитер — 7,6 миллион эжеш, кондитер барааннары 49 мун тонна, чуур синтетиктиг будумелдер—22 мун тонна, радиоприёмниктер болгаш радиолавлар—113 мун санныг, телевизорлар—269 мун санныг, соодукчулар—107 мун санныг, хем чуур машиналар — 93 мун санныг, мебель—45 миллион рубль.

Үлетүрде күш-ажылдың будурукчулуу эртиен чылдың 1-ги кварталы-биле деңнээрге, 3,3 хүү бедээн, арыг орулга деңнештиргеп өртектер-биле алырга 7 хүү көвүдээн.

Үлетүр ниитизи-биле планын күүсетсе-даа, хөй будурүлгелер будурүлгезиниң болгаш чыыланыы планнарын чедир күүсетпээн.

Кара металлдарны, үнүттер камгалалының химия будумелдерин, калчыткан соданы, электровоатарны, чүгүк вагоннарын, тудуг шимин, чыып эккээр демир бетонну, түүйбуну, соодукчуларны болгаш продукциязын өске-даа чимдик хевирлерин будурериниң квартал планын чедир күүсетпээн.

• • •

1969 чылдың 1-ги кварталының төнчүзүнде 30,7 мун үлетүр будурүлгелер планнаашкынының болгаш экономика талазы-биле ниит берииишкиниин чаа системазын өөгүүр ажылдап турган, олар бүгү үлетүр продукциязының 77 хүүзүн будурген болгаш арыг орулганың 87 хүүзүн берген.

(СЭТА).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

Ажыр күүседир

Тес-Хем районнуң Шуурмакта ыяш белеткээр пункт бо чылдың бирги кварталының планын ниити болгаш бараанныг продукция будурер талазы-биле ажыр күүсеткен.

Эш Б. Дулепковка улуртаан чазаныкчылар цеги эки ажылдап турар. Чазаныкчылар П. Никитин, Г. Хаев, П. Спирина, Н. Золотова оларның кылган эп-херекселдериниң шынары аки деп үнелелди ап келген.

Ол пунктуга тудуг ыяжы белеткээр ажылчыннардан М. Юрьев, И. Соколов, А. Арчымаева, Л. Шулепов олар шалыпкын ажылдап келген.

Пунктуның коллективи апрельдиң планын база ажыр күүседир соруланы салган ажылдап турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Ырак Тоолайлыгда

Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» кедзэ ажыл-агый артелиниң Тоолайлыг бригазазы сес кодан сарлыктыг, он ийи кодан өшкүлүг. Өшкүлерни автор уксаа-биле экижидип турар. Бригаданың 20 ажыг малчыннары Тоолайлыг, Бардык хемнериниң кадыр-берт кашпалдарында малын одарладып турар. Колхоз төвүнден аъш-чем болгаш үлетүр барааннарын чүгле аът, шары-биле чедирер.

Тоолайлыгның коммунист С. Кара-оол удуртаан бригазазы 1968 чылда колхоатуң малчын бригадаларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган. 1969 чылдың бирги кварталының түңнелинде бригаданың малчыннарының көргүзүү база эки болган. 131 сарлыктан 131 быжаа-ны, 785 өшкүден 819 анайны алган. Ам-даа 300 ажыг сарлык, 900 хире өшкү оолдаар. Чаш анайларны сакмай аргазы-биле доруктуруп турар.

Бригада бирги кварталда улуг, бичө ийи кажаанны тудуп алган.

Малчыннар чүгле чаш малды менди ап турар эвес, кыштың берге үезинде улуг малды база менди камгалап алган.

С. ШИРАП.

Кызылга байырлыг хурал

Дүүн республиканың хөөжүү-шоу театрынга Кызылдың ажылчы чоннар болгаш хөй-ниити төлээлекчилериниң Май 1-ге турасказаткан байырлыг хуралы болган.

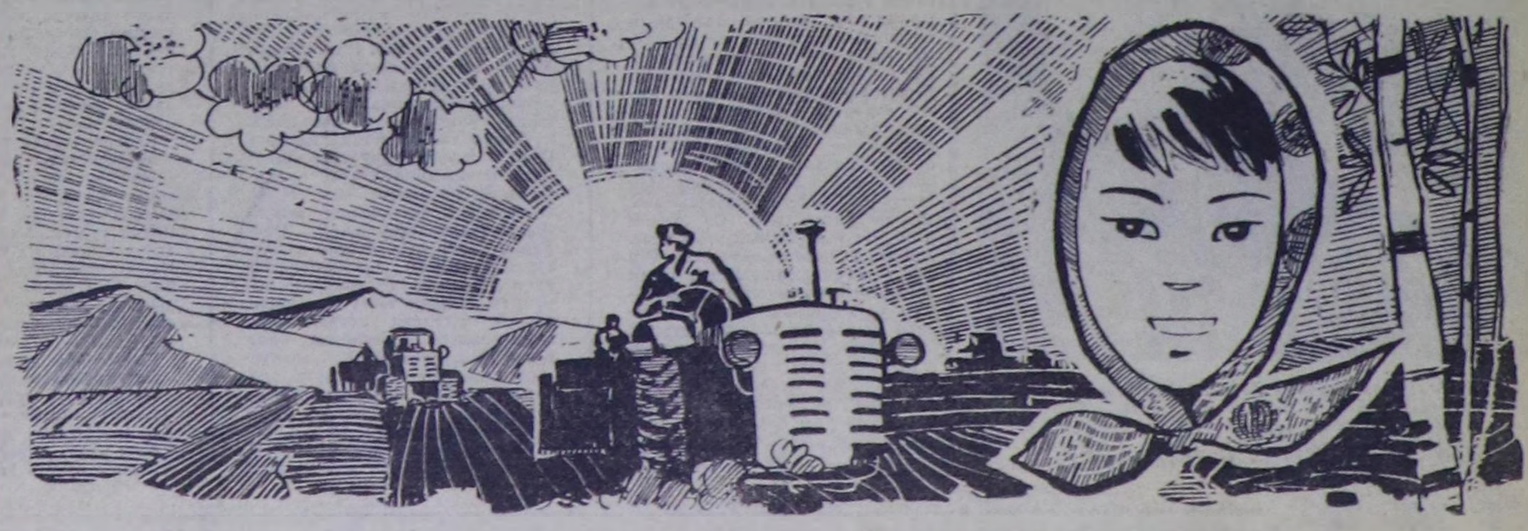
СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң составын хуралдың хүндүлүг президиумунга дикмиттинг адыш часкаашкыны-биле чаңгыс ап-сеткилдиг сонгаан.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ниң бүгү улусчу байырлалының дугайында Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргалының орлакчылы, Кызыл хоорүүскомнуң даргазы С. Х. Красный илеткел кылган.

Хуралдың киржикчилериниң улуг концертти көргүскеп.

Коммунизмниң тиилелгезинче ленинчи орук-биле совет улусту бүзүрелдиг аппар чоруур Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

(1969 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 1-ГЕ СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Степан САРЫГ-ООЛ

Октябрьжы май-биле чылдаш

«Авроранын» баштайгы адыы чамырт дээрге,
Авазы ол хүн бомуп чиигэн арат ооп ийин,
Өртемчейге чап-чаа дектаан Совет чазак
Өлчейлиг ооп Чола-биле чылы чылдаш.
Аныычы чон чазав-биле чамыт кылдыр
Аас-кежиин утпуй төрээн чолдуг Чола—
Адазының Ильичиниң төрээн өөн
Алдар-биле уткуп турар, эң-ие чагаг!
Сеткиглиг дүн-хүн дивес чырып келир
Сөңгу күүтүү чойган, пөштүг сыннары дег,
Социалистиг Күш-ажыл Маадыры,
Солун чаңныг, бөдүүн малчын Монгуш Чола.
Шынчы чүрээң- немээ хөлүң, Маадыр демдээң
Чыргакының Чыраа-Бажын чырыдып тур.
Ленин орден, Алдын сылдыс чырып турда,
Ие-чуртка өөртан дээди белек турбас!
Элдеп-Баиы, Эрээн-Каттар чайлагларның
Ээзи Чола хөө-биле чечек хээлээн.
Хөөмей, сыгыт, ыры-биле хөгүмнеп чор —
Көрүүкерем, магадаңар төрээн Тывам!

* * *

Баштай үнген Маадыр эжи Лопчаңчапка
Байыр тудуп, «Ам-даа хак» деп, көжаланчып,
Кырган хазын эртер чыгыы—үлам дендээн,
Ыйгырып каап, сыгыртпышаан, үжудуп ор!

«Орбита» станциядан интервью

АЙ БУРУНГААР

Кызылга телевиденне төвү туттунган соонда, Тываның ажылчы чонларының дилээн ёзугаар, партия болгаш чазак биске «Орбита» станцияны тударын база чөпшээрээн. Ол ажыглаалга дужаттынарга телевизорларлыг кижилер Москваның Төп телевиденнеэзиниң дамчыдылгазын көрө бээрлер. Москвада боон турган болуушкуннарны: байыр чыскаалдарны, улуг хураларны, ужуражышкынарны, спорт оюннарын болгаш өске-даа түүлерни Кызылдың чурттакчылары ол-ла шагында боттарының бажыңнарынга көөр аргалыг болурлар.

«Орбита» станцияны хоорайның үстүү талазында туруп турар. Тудуг ажылдарының бо хүннерде канчаар чоруп турарын база ону хуусаа бетинде дужаар талазы-биле алдынган хүзээлгелериниң канчаар күүсеттинин турарын «Шынның» номчукчуларынга сонуургадыры-биле байырлал бүдүүзүнде анаа чеде бергеш, ажылчыннар-биле чугаалаштывыс.

«Орбита» станциянның тудугунда бүгү ажыл-херекти башкарып турар прораб Павел Иванович Болханцов бистиң айтырыгларывыска харыляды.

— Станцияны дужаар хуусаазы кажан ирги?

— Акша-хөреңги бүрүн үндүртүнген-даа болза, бо чылдың эгезинге чедир ону кайы организацияның тудары билдинмейн турган: септелге-тудуг эргелели бе азы бистиң «Кызыл тудуг» эргелеливис бе. Январь айда ону биске хүлээткен, фундамент тургузары-биле доң черни кастывыс.

Станцияны Тываның 25 чыл ооюнуң бүдүүзүнде ажыглаага киирер.

— Ажылыңар нинти байдалы кандыгыл?

— Черле эки. Станцияның хавазын салырын доостувус. Бүгү ажылдарны хуусаа бетинде күүседип болур арга бар.

— **Тодаргайлап көрүңерем.**

— Станция тудуунга киржир организацияларлар хөй. Тудугжулар, шеверлекчилер, электриктер, монтажниктер дээш оон-даа өске. Тудугну тус-тус кезектерге чарып турганда, ону кажан доозарыныңкымга хүзээдириниң нинти графигин организациялар дуглуржуп бадылаан. Графикте тургускан хуусаа кыска дээрзи билдингир. Май байырлалынга чедир графикте бүгү ажылдарны айыттынган хуусаазындан бир ай бурунгаар күүседип келдивис. Чижээлээрге, хана салырын май 25-те доозар дээн, ону апрель 25-те доостувус. Дээвирлерни июнь 25-те кудар дээн, ону ам кудуп эгелей бердивис. Өске-даа ажылдар бо хевирлиг.

— **Тудуг кайы хире варыыл?**

— Ол шын. Станцияның ханазы өг хевирлиг, оон иштикозенектер. Кылыр чүүл бүрүзүн төлевилелде айытканын ёзугаар сантиметрге чедир хемчээп тургаш, кылыр-дыр бис. Ынчанмас аргажок, аңаа дериглер, аппаратуралар тургузар болгай. Шын эвес кылдынар болза үрээри берге, тудугну шуптузуп эң эки шынарлыг 400 марканың цементизи-биле куткан.

— **Тудугну кылып турар кижилер дугайында кайы сөстен чугаалап көрүңерем?**

— Мында эш Белковтуң бригадазы ажылдап турар. «Кызыл тудуг» эргелелиндe эң дуржулгалыг дээн тудугжуларны бо тудугда тургусаан. Фокин, Вавилов, Юдин дээш оон-даа өскелериниң чогаадыкчы ажылын демдеглээр херек.

— **«Орбитаны» Тываның 25 чылында дужаар дээн хүзээлге күүсеттинер ышкажы?**

— Хүзээлгенин күүсеттинеринге бүзүрээр мен.

ЧАА КВАРТАЛ

Шупту чүве чээрби алдыгы кварталдан эгелээн. Республика пайысылалынга чаагайжыды туттунган чаа, бедик бажыңнар бүгү тала-биле таарымчалыг. Ону чамдык кижилер Кызылдың Черёмушкалары-даа дижир, ынчалза-даа чаа тудуглар районун кварталдың дугаары-биле адаары чаңчыл болган. Чээрби алдыгының соон дарый чээрби дөртку, нинти. Улуг-Хем кварталдары Кызылга тыптып келген. Ам «Кызыл тудуг» эргелели он нинти дугаар кварталда ажылдап турар. Ол кварталдың тудуглары Титов кудумчуузундан куду Топография четкеш, Кочетов болгаш Рабочая кудумчуларының аразынга чаттылар. Аңаа 80, 120 аал иштиг чурттаар тос бажың, 964 уруг өөренир школа, бирээзин 140, өскезин 280 орунлуг уруглар садтары, улуг котельная туттунар. Оон-биле чергелештир кварталды чаагайдыдып, школа болгаш садиктер база чурттарга бажыңнарының чанында шолчүгештерин дерип, стадионну тударын төлевилелде корген.

Чаа кварталды бирги болгаш үшкү участоктарның бригадалары тудуп турган. Мырыңай, чоокта чаа нинти участоктан Т. Тенек-оолдуң бригадазындан болук тудугжулар база он нинти кварталда иээп, ажылдай берген. Эрткен чылдың нинти чартынындан бээр 80 аал чурттаар бажыңның дөртку каъдынын, 140 орунлуг садтың база 280 орунлуг садтың нинти корпусунуң ханалары салдынган.

Мастерлер Владимир Кравцов, Виктор Кузнецов-биле дөртку каъттан тудут шолун харап, кайа кандыг бажын бедип үнүп келирин дыңнадывыс.

Май байырлалын күш-ажылчы белектерлиг уткуур, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар чүткүл тудугжуларны хей-аът кирген. Дөртку каъттан үш кезек черде ажыл хайныкканын көрдүвүс.

Николай Великодскийниң бригадазы котельнаяның фундаментизин салырынга белеткенип, бетон кудуп тур. Ол бригада Кызылдың 26, 24, 2 дугаар кварталдарын тудушкан, бедик мергежилдиг, билдилиг кадрларлыг коллектив. Чижээ, дөртку разрядтың тудугжузу Виктор Датьевти алыыл. Өөредилгө комбинадынга доктаамал өөренип, билиин бедидип келген. Ам ол шыйгыларны, толевилелээн мастерлерден тудак чок «ном-чуп», тудугну билдиглиг, шынарлыг чорудар талазы-биле коллективинде авторитеттиг кижи. Бригададан бир кезек кижи ажыл чорудар девискээрни алгыдып, дыштанып черни тудуп тур.

Тудут кылыр девискээрде бажыңнарны көжүргүлээн. Амдыызында № 5 школа артган. Ооң чанында 120 аал чурттаар бажыңның оңгарын казып каан. Кезек тудугжулар чагылар кадап, фундамент салып, бетоннаарынга белеткенип тур. Оларның аразында Ленин орденниг тудугжу Семён Сандан-даа бар. Ол дээрге Улуг-Хем ол чарынга ажылын дооскаш келген, Т. Тенек-оолдуң удуртқан бригадазының кежигүннери болгаш оскелер-даа 32 гектарга чаштырар норманың орунга, 64 гектарга чаштырып, мырыңай нинти норманы күүсеткен.

Агрегаттарны белеткээнинің ылаштын баштайгы хүнне коргускен. Бистиң бригадавис апрельдиң 26-да шак ынчаар чаштырылганы эгелээн. «Межегей» совхозтуң Оңгар-Ховуда № 6 бригадазы бо чылын нинтизи-биле 3400 гектар черге чаштырышкынны кылыр планныг. Ооң иштинде кызыл-тасты 2000 ажыг, чиңге-тарааны 976 гектарга чаштырар бис. Ооп артканнарны чаңгыс чылдыг сигеннер.

Эрткен 1968 чыл биске шынгыы сагындырыгны берген. Каңдаашкын уламындан бис гектар черден тараа куль-тураларының чүгле 3 центнер дүжүдүн алган бис. Беш чыл планының дөртку чылында чаагай дүжүттү алырынга бригадавыл механизаторлары эрткен күстен эгелеп-ле белеткенген 910 гектар черни чайын, 556 гектарны күзүн аңдарып белеткээн. Бистиң механизаторларывыс бо чылын гектар чер бүрүзүнден 8 центнерден эвээш эвес дүжүттү алырын, тараанын нинти чылдазын 24472 центнер чедирерин хүлээнген. Берген сөзүвүстү эдээриниң бүгү барымдаазы бар.

Час. Тараачынга үр маңнаткан үеним келгени бо. Ынчангаш механизаторлар бичии-даа үзүктел чок, бир деминг, найыралдыг ажылдап турарлар. Шык базырыышкының чогуур ойунде дооскан чорук, чаштырыышкынны база-ла график ёзугаар, 10 ажыл хүнүнде бүрүн доозар дээрзинин барымдаазын көргүзүп турар.

Май бирниң байырлал хүннеринде бригаданың шөлдеринде беш агрегат чаштырыышкынны чорудуп турар. Баштайгы хүннерниң түнелии — 200 гектарга кызыл-тасты чаштырганы болур. Агаар-бойдустуң байдалы өскерилге чок, бо хевээр турар болза, хүн бүрүзүнде-ле 200 гектар черге чаштырып болур арга бистe бар. Чаштырыышкынны хана-каргатай чорудуп турар болганда, гектар черни чаштырар агрегат нинти катап таварып эртип турар. Ынчаар кылыры эргежок чугула. Хамык ужур чаштырыышкынның шыварында болгай.

Ф. КУЗНЕЦОВ,
«Межегей» совхозтуң № 6 хову-трактор бригадазының бригадири.

СӨЗҮВҮС ЭЭЛЭЭР БИС

Шык базырыышкыны планда көрдүвегиниң ёзугаар, беш-ле хонукта бир дем-биле доостувус. Бо талазы-биле бистиң № 6 бригада «Межегей» совхозка бирги черни эдээп. Ол чорук механизаторларны улам-на сорук киирген. Ындыг болбас арга чок. Чүге дээрге, бис эң-не чырыткылыг байырлалга, В. И. Ленинниң төрүттүүгеи хүнүнден бээр 100 чыл болур ооюнга белеткенни турар болгай бис. Беш чыл планының дөртку чылында бедик дүжүттү алыр дээш, бригаданың механизаторлары бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Апрельдиң 15. Бүгү агрегат ховуну атаканаар киришкеп. Ырлыы чытқан хову дириэээн дааш-шимээн-биле дола берген. Ону четтикпейн манап турган кижилер харын-даа удуг байыр болган чүве дег, бот-боттарының холдарын тутчуп, өөрүшкү-маннайлыг чедишкинни күзежип турганнар. Эртен чүгле орай эгелээр, чүге дээрге, чер эриирин маңнаар. Чаңгыс шак эртпирери безин механизаторларга бүдүн хүн-биле дөмей, узун кылдыр сагындырар турган. А кежээ тракторлар мырыңай дүвеге чедир турлагга зоп келбес. Шагда-ла ажыл-чемин белеткеп алган пэвар Валентина Николаевна харааданн чүве дег, мынча дээр:

— Чем чивес дээн улус боор бе? Аъш-чем соон калды.

— Дүвүреевйн көрүңер, Валентина Николаевна— деп, мен ону ооржуктуруп турдум. —Часкы хүн чылды чемгерер чүве болгай. Олар ам удавас келир.

Дээрде сыдыстар мырыңай четчи бергеще бригаданың турлаандан дыка-ла ыракта чер-даа смрилээн ышкаш, дүлейимээр даап дыңналган соонда, тракторлар караңгы ховудан бо солстап келгилээр. Кижилер дүштеки чемни безин чивейн ажылдап турган. Ажылын чүгле чер доңарга соксаар.

Беш хүннериң эрте бергенин көңгүе эскербейн барган бис. Шык базырыышкыны дооступ калган. Аскымнаан аъттар ышкаш, тракторлар улам-на ховуже чүткүп турган. Беш хонукчуң ажылының түнелии — 2633 гектар черниң өл-шыгын базырганы болган. Механизаторлар шынап-ла алдарлыг ажылдаанар.

— Бирги сорулга күүсеттипди эвеспе — деп, оолдар аразында омак-хөглүг чугаалажып турган.— Өл-шыкты чогуур өйүнде базырдывыс. Ам эң-не харыысаалгалыг ажыл — чаштырыышкын арты. Ону кажан эгелээр бис?

— Бичии маңаар болза эки боор — деп, мен оларга чугаалап турдум.

— Эртен-даа болза, чаштырып киреринге белеп мен— деп, тракторист Башаров мындыг.—Агрегат бүрүн белеп. Командир кажан-на командa бээр болдур, ынчан үнер, ол-ла.

— Чер арай шык-тыр.

— Маңаар болза, маңаар-ла..

Шупту чүве белеп. Хүниүн узун деп чүвезин мырыңай улашкаш турупкан чүве дег кылдыр сагындырар. Черле олурун шыдавайн, агрономбиле ийилээп, ховуларны көөрү-биле хап чоруптуувус. Бирги шөл бо. Ооң довураа эдээп кеве берип-тир. Шык довуракты холумга адыштап алгаш, саара тутқулаарымга, тудушпайн, черже аңгы-аңгы тоглап дүжүп турар мындыг.

— Эртенден эгелеп кирзе ажырбас эвеспе моң. Владимир Константинович?—деп, агрономга чугааладым. Кижим дек-ле харыы бербейн, база-ла ол довуракты холугга саара тудуп олур. Эдээп болганда, менче көргеш хүүмзүревишаан, чугаалады:

— Эгелеп болур-дур.

— Моов эртер болза, көрзүп курган калыр.

Хынап көргевиистиң түнелии механизаторларга чугаалаар дээш, кежээ нинти чуртталга өрээлинге бардым.

— Че, чүл, бригадир? Бистиң чеже тудар кижи сеп?— деп. Саша Солодов айтырды. — Чаштырып кирзе, ажырбас эвес чүве бе?

— Эртен чаштырып киреринге — деп четтикпейн турган эрлерге чугаалаарымга, олардың арын-ширайынга өөрүшкү чайнай берди.

— Шагда-ла ынча дээр турган болбазыкпе—деп, тракторист Городилов хөглүг башактавды.— Ынча дээриниң коргар чүве дег кижи ышкажыл бо.

Механизаторлар хөглүг каттыржып кагдылар.

— Чугаалаар бетинде бодаар-ла болгай.

— Амдыы кымый. Кузьма Прутков чүү дижик? «Дазылынче көөр». Бригадир базала дазылынче топтап көөр кижи эвес бе мооңар.

Ооң база-ла өөрүшкүлүг каткы-хог эгеледи.

...Тракторлар ховуже үнүпкен. Бичии-даа доктаап дивес. Ыяк белеткенип алганда, ыпдыг болбайн канчаар. Механизаторлар чем ижерип безин уттуптар чыгыы. Чүгле үрезин үруп алырда бичии када тура дүжер. Шенелде кылдыр чаштырып киргеп баштайгы хүнде безин Дмитрий Башарин, Александр Солодов, Петр Городилов болгаш Саша Солодов айтырды.

— Чаштырып кирзе, ажырбас эвес чүве бе?

— Эртен чаштырып киреринге — деп четтикпейн турган эрлерге чугаалаарымга, олардың арын-ширайынга өөрүшкү чайнай берди.

— Шагда-ла ынча дээр турган болбазыкпе—деп, тракторист Городилов хөглүг башактавды.— Ынча дээриниң коргар чүве дег кижи ышкажыл бо.

Механизаторлар хөглүг каттыржып кагдылар.

— Чугаалаар бетинде бодаар-ла болгай.

— Амдыы кымый. Кузьма Прутков чүү дижик? «Дазылынче көөр». Бригадир базала дазылынче топтап көөр кижи эвес бе мооңар.

Ооң база-ла өөрүшкүлүг каткы-хог эгеледи.

...Тракторлар ховуже үнүпкен. Бичии-даа доктаап дивес. Ыяк белеткенип алганда, ыпдыг болбайн канчаар. Механизаторлар чем ижерип безин уттуптар чыгыы. Чүгле үрезин үруп алырда бичии када тура дүжер. Шенелде кылдыр чаштырып киргеп баштайгы хүнде безин Дмитрий Башарин, Александр Солодов, Петр Городилов болгаш Саша Солодов айтырды.

— Чаштырып кирзе, ажырбас эвес чүве бе?

— Эртен чаштырып киреринге — деп четтикпейн турган эрлерге чугаалаарымга, олардың арын-ширайынга өөрүшкү чайнай берди.

— Шагда-ла ынча дээр турган болбазыкпе—деп, тракторист Городилов хөглүг башактавды.— Ынча дээриниң коргар чүве дег кижи ышкажыл бо.

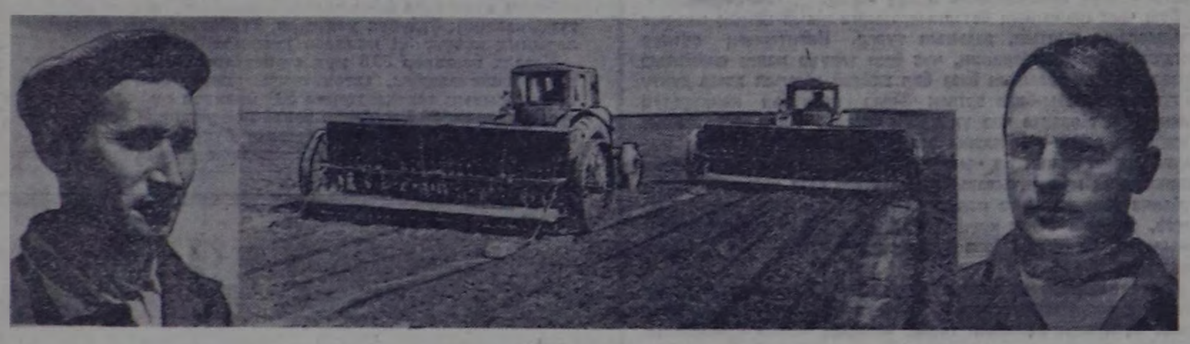
Механизаторлар хөглүг каттыржып кагдылар.

— Чугаалаар бетинде бодаар-ла болгай.

— Амдыы кымый. Кузьма Прутков чүү дижик? «Дазылынче көөр». Бригадир базала дазылынче топтап көөр кижи эвес бе мооңар.

Ооң база-ла өөрүшкүлүг каткы-хог эгеледи.

...Тракторлар ховуже үнүпкен. Бичии-даа доктаап дивес. Ыяк белеткенип алганда, ыпдыг болбайн канчаар. Механизаторлар чем ижерип безин уттуптар чыгыы. Чүгле үрезин үруп алырда бичии када тура дүжер. Шенелде кылдыр чаштырып киргеп баштайгы хүнде безин Дмитрий Башарин, Александр Солодов, Петр Городилов болгаш

ЧУРУКТА: «Межегей» совхозтуң № 6 хову-трактор бригадазының шөлдеринде чаштырылга агрегаттарының чаштырыышкынны чорудуп турары. Солагай талазында тракторист Петр Городилов биле Димитрий Башарин.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

БАЙЫРЛАЛДА КЫЗЫЛ

Ийи-үш хонук бурунгаар-ла республиканың пайысылалы Кызыл хоорай байырлал шинчизи киргеп; албан организация, школа-өөредилге, үлетпүр-бүдүрүлге черлериниң кырында кызыл туктар киискип, улуг-улуг үжүктер-биле бижигилээп лозуң, плакаттарны ында-мында аскан, а харын чамдык бажыңнарның кырында өң-баазын электри лампочкалары-биле каастал гаиы кылганы кежээлерде чалыы хоорайга улам чараш хевирин киирип турар.

Апрель 12-де болган Бүгүэвилелдиң ленинчи субботнигиниң хүнүнден бээр ыяңгыя хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң, школаларының коллективтери субботник, воскресниктерже ийи-үш удаа үнүп, чоок кавы девискээрни арыглаан. Бо бүгүнүң түнелиндe чүгле кезек дилик квартал кудумчу эвес, бүдүн хоорай кажангызындан-даа артык каас-шиник, арыт-сыңыг болган.

ДЫШТАНЫЛГА ПАРЫГЫ БӨГҮН АЖЫГТЫННАР

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгы чаңчыл болган чүрүм ёзугаар май 1-де ажыттынар. Майга, байырлалга уткуптур парктың найыралдыг, күш-ажылчы коллективи улуг ажылдарны бүдүрген. Коммунизм чер кырынга Тайбыңны, Күш-ажылды, Аяы-дүңмалыышкы ёзуну, Аас-кежиитн, Дең эргени, Хостааганы мөңгежиндер деп партияның Программазында бижээн болгай. Парктың төп чечектер аллеязында бо чалбыыптыг сөстерни ийи дылда түс бүрү сиилбин бижигилээп делгээнинден ыяй-на парктың бо чылгы дериигеи анаа барган дыштанылчының сеткил-сагыжын чайгаар-ла тааладып келир кылдыр шиметтиигеп.

Мында мурнукү чылдарда турганындан немешкеп чүве чок, ынчалза-даа каракка аар, ыяш арматурларны чинге демир хоолайжыгаштардан тудуштургаш эргидезин солуп тургусканы чаа хевирни киирип турар. Ында баштынчының 100 чылынга тураскаадыр «Ленин ам-даа дириг» деп стендини кылган. Парктың төвүнде В. И. Ленинниң тураскаалындан эгелээп өскедаа тураскаалдарны, фонтанны мөңгүннелчек өң-биле чаарты будаан. Бо бүгү чаартылгага Марпя Кашина удуртқан чугайлакчылар, Ефросинья Охотникова удуртқан малярлар болгаш Елизавета Логачевага удуртгурган санитар аштакчылар бригадаларының кежигүннери улуг үлүүн киирип, шылгаранган ажылдаан. Парктың ажылчы чоннуң дыштанылгазынга чогумчалыг кылдыр чаарты дерип кылырынга ооң директору Константин Петрович Воронков, чурукчу Николай Павлович Каширов олар чогаадыкчы чоруун көргускеннер.

Ногаан театр, биллиард, теннис залдарынга капитал септелгенин кылып дооскаиындан аалчыларны хүлээп алырынга белеп. Бөгүн 12 шакта парк ажыттынар.

ТИИЛЕЛГЕЛИГ БАЗЫМ-БИЛЕ

ТЫВАГА 51-ги МАИ

Час дээрге чаагай болгаш чайынныг деп сестер-биле безин аннаажыр магалыг-ла ие! Час—чайның эгези. Хамык чүве—амытаннар, бойдус, үнүш чазын сергеп үнер. Бойдустуң чечектелиишкини частаи эгелээр.

Хүнүвүс-даа бисче көрүп,
Хүлүмзүрүп чайынналган.
Чечек, үнүш олче көрүп,
Четтиргенин илереткеп.
Частың дээри кырывыста
Чындың ак-кок торгуланган.
Чаагай час-даа Тыва черде
Чыраладып кирип келген.

Тыва черге час шаанда амгызы ышкаш мындыг магалыг чаагай турбаанын бистиң хоочуннарывыс амгы аныяк-өскенге чугаалап бээр боор. Час дээрге шаандан туро агаар-бойдустуң чаагайжымырының эгези, эки үезин болуп тураа-даа, ядыы араттарга мындыг эвес турган. Аалдарның коданнарынга чудап өлген малмаганының эрин эгелээн сектерин аш ыттар хөндеп чиген турарын көрген кижилерниң караанга амдаа уттундурбаан боор. Араттарның кышка курлап белеткээн эвээш-биче, четчир-че д ш п е с аъш-чемни чазын төнүп малыр. кижилер аштап эгелээр турду. Мен бичимде бир-ле таварылганы ам-даа утпаан мен. Ол дээрге улуг чут болганының чазы чүве. Бистиң кыргап ачавыс кижи бир бай кижиниң кыштаанда чудап өлген инек эъдин эккелгеш, бодунуң урут-дарының болгаш оларның ажы-толун чемгерип турган. Аш-чуттуң үезинде Тываның ядыы араттары кандыг чоравааның хөй-хөй түрецги чижектеринден чүгле чаңгыс чижекти безин алырга бо-дур.

Тыва араттарны ындыг түрецги, аштаңгы чоруктан, өлүп-кыралып төнүп калыр чоруктан кижи торелгетенинг улуг чазы — Октябрьның социалистиг Улуг революциязы хостап алган. Ынчангаш тывалар Улуг Октябрьга, ону өөскүткен улуг орус улуска өөрүп четтиргенин кезээ мөңгеде илередип чоруур. Улуг Ленинге: четтирдивис, башкы!— деп кезээде чугаалап чоруур.

Октябрь, Ленинниң ачы-хавыяазымнан хосталган Тыва черге Май бирни хостуу-биле байырлап эгелээн. Кызылдың болгаш республиканың хоочун чурттакчыларының чугаазындан алырга, он чеди чылдың май бирде Белоцарскиге — амгы Кызыл хоорайга орус ажылчыннар эң баштайгы чыскаалды кылган. Ол чыскаал бичии-даа болза, Тыва чурттун орус чонунуң болгаш күш-ажылчы араттарның революшчу ёзу-биле аңы-дүңмалыышкы болурунуң илерээшкини болуп, төөгүге арттар. 1918 чылдың Май 1-нин эртенинде Белоцарскиниң ажылчыннарының мурнунга Урянгай край Советиниң күүсекчи комитединиң даргазы С. К. Беспалов доңчу чүве чугаалаан. Ол-ла хүнүнүң дүш үезинде С. К. Беспалов биле Н. Г. Крюков хөй эвес сааның кызыл гвардейжилер-биле кады Өөк-Туран районунга болган кулактарның Совет эрге-чагыргага удур үймээнин базары-биле чорупкан дээрзин төөгү докумеитгилери чугаалап турар. Орус большевиктер Беспалов биле Крюков күш-ажылчы чоннуң хосталгазының херээ дээш ол чорутканының ооң даартазында дайзыннарга өлурткен деп чүве төөгүге билдингир болгай.

1918 чылдан эгелээш-ле, Май бирниң байырлалын демдеглээп Тыва революсчу чаңчыл болу бергеп. Май бирниң байырлалы тывалар-ның революстуг улуг байырлалдарының бирээзи болуп келген. Бодунуң ожук-пажындан өске билир чүвези чок, аал-коданындан ында көөр чүвези чок чораан тыва араттар кара көскү болуп, угаан бодалы ажыттынгаш, боттарының революстуг сеткил-сагыжын бүгү чурттарның ажылчы чоннары-биле каттыштырып турар.

Тывага улусчу эрге-чагырганың тургустунганының соонда — чээрби-үжен чылдарда Кызыл хоорайга, кожуннар төптеринге, сумуларга, суурларга Май бирниң хүнүнде ажылчы чоннар ында-мында тарамык аалдарындан аъттыг, шарлыг-даа, чадаг-даа чыглып келгеш, байырлалдың чыскаалынга хөй-биле киржип турар апарган. Олар индир долгандыр чыскаалыпкаш, революстуг чугааларны дыңнап, кызыл туктарын холбөөнгедип алгаш, индир долгандыр чыскаал-биле базып, революстуг ырларны ырлажып чоруп турганнар.

Каш-ла сөөктү каттыштырган
Кайгамчыктыг интернационал.

Мындыг сестерлиг революсчу ырлар ынчаарда Май бирниң чыскаалында чер бүрүзүнде диииреп турган. Май бирниң ындыг чыскаалынга киришкеш, оон төрүттүүгеи бодалымның дугайын 1935 чылда бир шүлүүмге илередип бижээн мен. Хостуг араттың Май-бирниң чыскаалын көргеннинин дугайы чүве.

Каптагайны эргилдир көөр
Кайгамчыктыг дурапныг-даа.
Күзээн үнүн тулуп дыңнаар
Күштүг чепсек— радиолуг-даа.
Кайгамчыктыг дураи-биле
Каш чүкче көргүлээрге:
Кызыл туктар делегейни
Кызыл айырап кылдыр бүргээн.
— Бүгү чурттар араттары,
Бүгүдевис каттыжаал!—дээн
Кыйгы үнвер бүгү дылда
Кызыгаар чок катчып турган.

Май бирн—чаагай частың улуг байырлалы. Улустарның түрекгерин каттыштырып, аңы-дүңмалаштырарының байырлалы. Тайбыңның, найыралдың болгаш күш-ажылдың байырлалы. Ак, сарыг, кара кеш өөнүг, янзы-бүрү дыядарлыг кижилерниң интернационалдыг байырлалы.

— Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар! — деп интернационалчы, марксизчи-ленинчи улуг кыйгы-биле бүгү чурттарның күш-ажылчы кижилери, делегейниң ёзулуг эелери май 1-де чыскаалга үнүп турар.

— Бүгү чурттарның пролетарийлери болгаш Чоон чүктүң дарлаткан улустары, каттыжыңар!— деп лозун-биле тыва араттар чээрби-үжен чылдарда бодунуң черинiң ёзулуг эелери болуп, дидим чоргаар базым-биле Май 1-нин чыскаалынга үнүп турган.

Тыва араттар дидим чоргаар базымы-биле феодалнзмден, капиталнзминң човуланын товарбайн, шуут-ла социалнзмче базып кирген. Бөгүн тыва араттар харын-даа коммунизм тургузакчулары болуп, Май бирниң байырлалын бүгү совет улустар-биле кады улуг өөрүшкүлүг, бедик көзүлүүшкүнүг, чаа-чаа чедишкиннерлиг демдеглеп турар-дыр.

Байырлал будүүзүнүн солунлары-даа, радио-телевиденне дамчыдылгалары-даа Тыва черде коммунизм тургузакчуларының маадырлыг күш-ажылының чаагай үре-түнелдерининң дугайын медээлеп турар.

Улустарның улуг башкызы болгаш баштыңчызы Владимир Ильич Ленинниң төрүттүүгеи хүнүнден бээр 100 чыл болур ооюнуң шинтпирлиг чылының баштайгы кварталының түнелдери бистн өөртүп, чоргаараалывысты хайныктырып турар. Ленинчи юбилейге алдар болдурган социалистиг чарыштың мурнакчылары—Май бирниң чыскаалының түк тудукчулары. Хойжу бригадир О. Алдын-оол (Чөөн-Хемчик, «Искра» колхоз), саанчы В. Долганина («Көк-Тей» совхоз), бызаа ажбакчызы К. Бюрбүжап («УТКА 25 чылы» совхоз), хойжу Е. Данзырын (Тес-Хем, «Чодураа» колхоз) болгаш оон-даа өске хойхөй мурнакчылар бистиң Май бирн чыскаалывысгын мурнаку одуругларынга дидим чоргаар марштаарлар.

Ленин орденниг Совет Тываның пайысылалы—Кызыл хоорайга, тыва индустрнянын баштайгыларынын Ак-Довурак хоорайынга болгаш Хову-Аксы суурга, районнар төптеринге болгаш республиканың бүгү хоорайларынга болгаш суурларынга Май бирнин чыскаалдары Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязын, оон ленинчи Төп Комитединн долгандыр Тываның ажылчы чоньларының улам сырый каттыжышкынын база катап көргүзер.

Май бирнин хүнүнде мөңге тук—Октябрьның тугу, Тыва республиканың Ленин орденнаг тугу Азиянын төвүнге улам чаагайы-биле бедик кинсквир.

Май бирнин чыскаалчыларының базымы улуг Ленинниң төрүттүүгеи хүнүнден бээр 100 чыл ооюнга соруктуг, тиилелгелиг базым болур.

Байкара ХӨВЕҢМЕЙ,
чогаалчы.

ЧУРУКТА: Павел Иосевич Левских Каа-Хемниң хөмүрдаш разрезинде «БелАЗ» деп күчүлүг машинаны чоланачылап турар. Ол ай санында бүдүн чартык нормазы күүседип турар.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

ЧАЛЫЫТКАЛДЫҢ ШҮЛҮГЛЕЛИ

Сураглыг тыва чогаалчы Степан Сарыг-оолдуң адын адап тураскаадып, хоонун салгалдың кижилеринге бараалгадып, «Моңге тураскааш» деп ат-биле ворушкумуң чалыыткалдың шүлүглелиин эгелеп чоруур автор Ховалыг ШОЙДАН-ООЛ бижээн. Төрээн чуртка, совет чонга шынчызының чалбыыштыг одуругларының ында бар. Хөй-ле артык тайылбыр кылбайн, баймралдың хүннеринде үк шүлүглелден үш ээвин номчуурун дилеевис.

КИЖИ БОЛГАНЫМ

Азарганчыг аныяндан
Аътка чортуп, чадаг кыштап,
Ачам аттак чурттап чораан
Агы-ла оттуг Караевей бо.
Этке-сөөкке донуп турар
Эргим ыламы Түлүш-биле,
Элик оглу, элирик дег,
Эге чаштап ойнап өстүм.
Бора талдың чинрбейинг
Болдургага домей мунуп,
Чараш даштан сайганактаашы,
Чадыр өгнү тудуп аар бис.
Ийнс анай дешкилээп дег,
Ийи бистер эштешкештиң,
Үгаанывыс углаан үунче
Үлчуп ойнап чораан ийик бис.
Шала чүгээр өзе бергеш,
Сагыжывыс оскерилген:
Чамбы диптиң кырын орта
Чаактыг баш агаргыже —
Улам ойнап, улам хөглеп,
Улуг чаагай чуртталганы
Ажыдар деп сактып келгеш,
Ажыддап-ла эгелээн бис.

Төрээн чуртум Чаа-Хөлге,
Торел чонум аразынга
Алган эштиг, аккыр өглүг,
Алдан-чеден малдыг-даа бис.
Чазак, намым ачызында,
Чассыг-тенек, туразында,
Аал баштаан «ирейжик» боон
Аңаа бодүүн чурттап чордум.

ААС-КЕЖИК

Аңаа бодүүн чуртталганы
Албан херээ хууздурду —
Ада совет ынак чуртум
Арныже кыйгыртыпты!
Армия аъбанга баар,
Ада совет чуртун эргинир
Аксым-кежиин сактып келгеш,
Амыраанын чүге дениээр!

Каттыргылаан ырлай-даа бээр,
Карактарда чаштыг чодар,
Хая черде анай ышкаш,
Халып шурап дешкилээр-даа.
Дөртен тос чыл сентябрьның
Тоңчүлели чээрби дөртте
Армия албанынче
Аъттангаштың чорупкан мен.

МОСКВА

Ада совет чуртувустуң
Чүрээ болган Москвамга
Алды айның сестиң хүнде
Чүгүртпүшлаа чедип келдим.
Үлүг Совет чуртувустуң
Ужу-кыдыы булуңнардан
Москва дээш адап сурап,
Моорлап келген арбын чонну—
Ужу кыдыы тонуп болбас,
Улуг Хеминиң чалгыы-даа
ышкаш.
Баштай келгеш, Москвага
Базар чер-дээ тыпкас турдум.
Кашпал, Үрбүн сыннарында
Кадыр чалым дуруглар дег.
Кайгамчыктыг бедик чаагай
Каас чараш бажыңнарлыг.
Көрүнчүк дег асфальтылыг
Холчок делгем кудумчулуг.
Куяк кандан каастап кылган
Кудумаа шой херимерлиг.
Хүнү, дүнү ылгаттынмас,
Хүнден чырык сайгылаанныг...
Каранғы дүн солчуп турар
Бомбүрзекте бүгү чонуң
Кажап кезээ ажыт кирбес
Моңге хүнү Москвам ол.

Ховалыг ШОЙДАН-ООЛ.

ЧАЗАГДА ААЛ

ЛИРИКТИГ РЕПОРТАЖ

Бедик даглар дүглап алган Берге-Баары кайын көстүр...

Мындыг сөстер-биле эгелээр ырны шагдан тура-ла ырлажып келген. Ону ам-даа ырлаппыттаан.

Хандагайты суурдан үнгеш, Берге-Баарын куду баткан улуг орук-биле халдып олура, бо үстүнде ырны сактып чордум. Чоокта чаа-ла ак өң-биле шыптынган чер ам шуут каррарган. Бозур кара хаяларлыг Берге дагның часкам, кадыр арның часкы үүнүң херелдери алдыннандыр чырыдып турду. Хаялар баарында ыжык черлерден үнген көк бир-ле онзагай, чингир ногаан, чап-чаа өңнүг апарган көстүп чытты. Кыштагдан чаа көшкен малчыннарның өглери Берге-Баарын куду алзы баткан кара чырааларлыг дамырның үнүн дургаар хонгулапкан. Ол өглерни үүгле чоогундан эвес, Танды-Үула сыпындан, дыка бедикте ужуп чораан самолёткэ олура хараарга ак үүргалар ыпкаш апарган тургулаар.

Бот-боттарынче кезе көржүпкө Берге биле Хана даглардың арабында чаптыла берген хөй хойну көөрге, чадып каан ааржы сагышка кирер.

Райкүүскомнуң чиик машиназы удаткан чок Улаатай хемниң кыдыынга кире маннап келди. Улаатайның узун дыттары оске ыяштардан онзагай бедик апарган көстүп турлар. Машина хемниң кыдыын өрү, мырыңай-ла эрик кыры-биле дагыр-мыгыр болуп шөйлүп чоруткан оруктап чоктанды. Хем эринде хаваты ажыр хараксаан кара талдарның чаа үнген анай-хаактарының чаражы кижиниң бойдуска ынакшылын хайныктырыптар. Хем иштиниң оймактарының көгү үүп, ногаарары бергилээн.

Мырыңай орук аксында бир кодан хой оттап чор. Чеде халдып келдивис, чолаачы машиназының медээзин этсиптерге, хойлар оруктуң ол-бо талазынче маннажы бердилер. Семис-чаагай хураганнар кудуруктарын борбаңнадыр чайбыштаан, дешкилежип бар чорлар. Хойларның күжү-даа шыырак, чамдык хойларның кудуруктары биче деспижигеш ышкаш калбаңайнып чоргулаар.

— Тыва уксаалыг хойлар Өвүрге көзүлбес чүве болгай, бо кайын тыптып келген хойлар боор? — деп, сонуургап айтырдым.

— Бистиң ам баар аалывыстың хою-дур. Бо колхозка эккелген моол кошкарларның баштайгы ооллары бо-дур, ам шуут улуг хойлар апарган — деп, чолаачы тайылбырлайдыр.

Хем кыдыындан биче үндүр каккаш, шаттар эдээнде, кап хадыңнарлыг булак черде турар аалга хап кирип келдивис.

— «Коммунизмче орук» колхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Сесер-оолдуң өө бо-ла болгай — деп, райкүүскомнуң даргазы Сүге Сендиевич Сади чугаалай-дыр.

Хойжу өглеп үнүп келди, оон-биле амыр-менди солуштувус. Өгге киргенивис дораанна райкүүском даргазы малчыннарның кыштагдан кажан көшкенин, кышты канчаар арттыргенин, мал-маган мендичаагай тур бе дээш, базз оларның боттарының амыдыралчуртталгазының дугайында айтырыгларны салды. Үргүлчүле хою-биле кады черге чоруур болгаш арны кара-хүрең кылдыр тодуга берген аныяк эр даргазының салган айтырыгларын харылап олурду.

Аныяк малчынны Сесер-оол Монгушович Базыр-оол дээр. Оон кадайы — Болат Көковна Монгуш. Оларның кайызы-даа 7 класс дооскан. Сесер-оолдуң алазы албан-хаакчы кижи болганда ол бичезинден тура-ла Хандагайты суурга өскен, шоолуг көдээ аалдарже-даа барбас турган. Улгадып, өг-бүле түткан соонда малчын болур ниит күзел аныяк эрге төрүттүнген. Ол кадайы-биле кады комсомол райкомунга баргаш, малчын болур дээн күзелин илереткен. Малчыныларының комсомолчу путёвказы-даа холга туттунган. Аныяк комсомолчулар 1961 чылдан эгелеп «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжулары болу берген. Баштай хой, оон соонда ирт кадарып турган. Оон тыва уксаалыг кыс хураганнар хүлээп алгаш, улуг хойлар болгуже чедир хорамча-даа болдурбайн эки кадарып келгени бо. Оларны эрткен чылын ооллапкан, 100 башка онааштыр 104 хураганны камгалап алган, хой бүрүзүнден-не 1 кг 200 грамм дүк кыргаш, колхозтуң мурнакчы малчыннарының санынга киргеннер. Ол чедишкин аныяк малчыннарны өөртүп, моон соңгаар улам-на кызып ажылдаарынче хей-аът киниринкен.

— Бо чылгы көргүзүүвүс база-ла шору болду. Төрүүр ийи чүс чеден бир хой шупту ооллапкан. Оларның шуптузунуң хураганнары онча-менди, чазын эрте төрээн болгаш ам улгатканы-даа аажок — деп, Сесер-оол мээң айтырыымны харылап олурду.

Райкүүском даргазы эш Сади олура:

— Боларның кайызы-даа депутат улус болгай. Болат Көковна район Соведининиң, Сесер-оол Монгушович Солчур көдээ Соведининиң депутат хүлээлгезин эки күүседип турар дей-дир.

— Автолавканың чүге келбестей бергенин чугаалажып көрүнерем деп малчыннар менден айтырып туруп берди. Шынап-да кажан келир автолавка боор, дарга? Колхоз төвүнде садыг база ажылдаастаандан бээр үр болу берди. Чаа садыгжы магазинни чүгле хүлээп турар болду. Малчыннарның далганы төңүп турар ийин бо — деп, Сесер-оол чугаалай-дыр.

Дарга блокнолун ужулгаш, бижиттине берди.

— Барган дораан райпо даргалары-биле чугаалажып керейн. Байырлал бетинде бо малчыннарны далган болгаш өске-даа бараанар-биле хандырарының хемчээн ыяап-ла алыр бис — дээш, блокнодун кармактап алды.

Социалистиг хүлээлгезин машинага парлаткаш, шилеп хоолаш, азып алган болду. Мында мынчаар бижээн: «1870 В. И. ЛЕНИН 1970. Социалистиг хүлээлге. 1969 ажылагый чылында малчын М. Б. Сесер-оол мен, төрүүр чүс баш хойга онааштыр 90 хураганны менди камгалап алыр. Хой бүрүзүнге онааштыр 2500 грамм дүктү кыргып алыр ийикпе ниитизи-биле 780 кг дүнүү бүгү хойзан алыр мен. 1969—70 чылдарның кыжынында малга 10 тонна сигенни кезип алыр, 3 гектар черге көк-суланы тарып алыр мен. Социалистиг чарышка Улаатай бригадазының малчыны эш Торлуктуу кыйгырдым».

Чүс башка онааштыр хураган камгалап алыр хүлээлгезин күүседиткен болду.

Даштын ыт өөргеш, дораан соксап кагды. Аътты кижи дүшкени дыңналды. Элээн улгадыксай берген кижи кирип келгеш, бистиң-биле мендилешти. Чугаалажы-чугаалажы кээривиске, Сесер-оол суглан ырак эвесте аалдыг, хойжу Чылбак болду.

Малдың кандыг турарын айтырарывыска, ол мынчаар харыылады:

— Күскү хевээр чүве-лер-дир.

— Дөгерер болза, хан аксы чеде бээр-дир аа, малчын? — деп, Сүге Сендиевич баштактанды.

— Хан аксы хамаан чок, бичежек таваққа чаа кайын сыңар ол. Иртчигешти дөгерерге, ээгилериниң чаа ак хөрүк дег болур.

Чылбак хойжунуң чугаакыры-даа аажок кижи болду. Чоокта чаа 60 харлаан. Бүгү назынында хой кадарып келген. Кадайы — Докпак Агбаановна Ховалыг Маалыр не. Оларның хеймер оглу алды харлыг.

— Мечи чылы эрте бердиле. Ол чылды соок болур дижир боор — деп, Ховалыг Дамбы-Сүрүнович Чылбак таакпызының ыжын бурулатпышаан, чугаалады.

— Бо чылды кандыг чыл дээр чүвел, малчын?

— Дагаа чылы-дыр бо. Келир чылын — күске чылы. Бо ийи чылдың кайызы-даа берге чыл дижир чүве болгай. Ынчангаш бо чылын сигенширбинияи хойну белеткеп, малды эки семиртип албас болза хоржок — дигеш, малчын хүлүмзүрүп кагды.

Чылбак малчынның бо чылгы көргүзүү база эки. Төрээн 284 хоюндан 284 хураганны бүрүн камгалап алган. Бо чылгы социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттинеринге быжыг бүзүредиг.

— Бөгүн кыштагда арткан сигенни эде сараатпан хүнзедим — деп, малчын чугаа кадында ынча дей-дир.

«Коммунизмче орук» колхоз бо чылын Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйларынга хөй сигенни дузалаан. Ол хирезинде-ле малчыннарның сигени бүдүн-бүдүн сараатгар хевээр артып калган.

Чазагда аалдан чоруур деп турувуста, машина маннап келди. Оон кабиназындан чурук тырттырар аппарат азынган кижи үнүп келирге, райкүүском даргазы тура:

— Май байырлалын таварлаштыр районнуң Хүндүлел самбыразынга киирер мурнакчылар тырттырар даалгалыг эш-тир. Бо депутат малчынывыс Болат Көковна Монгушту чурукка тырттырып алыр дээш келгени ол-дур. Ол база районнуң Хүндүлел самбыразынга кирер кижи — деп, чугаалай-дыр.

Оон малчыннар-биле байырлашкаш, чорупкан бис.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: аныяк хойжу өгбүле Сесер-оол Базыр-оол биле Болат Монгуш Кызылдан дамчыткан солун концертти тузуп чоруур радиоприемнигинден дыңнап турары.

Авторнуң фотозу.

БҮЗҮРЕЛДИГ ЧУГААЛААР БИС!

Бистиң фермаңың ажылышчилерн беш чылдың дортку чылының баштайгы кварталында социалистиг хүлээлгелерин чедишкининг күүседир дээш кызымак ажылдаан. А сөөлгү хүннерде Май бирниң байырлалын төлептиг уткуур дээш ажыл калбаргаш.

— Колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары, кодзо ажылагыйның тускай эртемниглери! Беш чыл планының онаалгаларын чедишкининг күүседир дээш демисежиңер!..

Май бирге уткуттур СЭКП ТК-ның Кыйгырыглаларында бисче угландырган бо сөстер көдээ ажыл-ишчилериң үүректеринге сорук киришкининг быра болуп турар. Ынчангаш бо өөрүшкүлүг байырлалдың хүнүнде бодувустуң ажылывыс дугайында чугаалаксаан мен.

Фермавыста эккижиткен симменталь уксаалыг саар 335 инек бар. Оларның саалдазын автосаалда-биле 18 сааичы чорудуп турар. Кыш соок болган-даа болза, саавчыларывыс бир инектен-не бирги кварталда 466 кг сүттү саап алган (планы—452 кг). Ону чүвүнбиле чедип алган бис?

Малга чемнеп үзүктелдирбес дээш улуг хемчеглер алдынган: Саян мындыдан саваң сөөртүп алырын организастаан, малга чадыг кылдыр хынгыышты ажыглаан бис. Красноярск крайдан силосту база садып ап турдувус. Оон ынай, кижиң инектерни одарладмырын ажыглап турдувус. Оларны оттуг дөңгеликтерже сүрүп үндүрүп турган. Чамдыкта бульдозер-биле дөңгеликтерни кескеш, оон оъдун сөөртүп аккеп, инектерге берип турдувус.

Биске күрүне фондузундан мал чемнерин база берип турду. Инектерни одарже шала орайтады, соок чымчай бергенде — 11 шак үезинде үндүрер турган, бир эвес соок улуг эвес болза, оон эрте-даа үндүрер-ле. Инектер одарладыр талазы-биле кадарчы Н. Кушкаш-оолдуң эки ажылдаанын айтыр херек. Харыы чугла, чымчак черлерни ол шилип алыр.

Сүт саалдазын эрткен чылдың деннелинге хевээр арттырар арганы чедип алган бис. Бирги кварталда күрүнеге сүт садарының планы 100 хуу күүсеттинген. А мурнакчы саавчы Т. Н. Матипа (чурукта) кварталда бир инекке онааштыр 575 кг сүттү саап алган.

Бызааларның хонукта немелде деңзиин база багай эвес. Чижээ, бызаа ажаакчызы М. Г. Кончарованың немелде деңзиин хонукта алыры 830 грамм болган. Л. Маады, Н. Корчагина болгаш өскелеринде-даа демдеглеп болур. Эки көргүзүүлерни олар канчап чедип алганыл? Ажылынга кызымак, хүн чурумун шынгыы сагыыр, ырыг-шеверни эки тургускан, бызааларга ырыг болдурбас дээш сиген хандызы, витамин түүлдерин бээр, зооветеринарлыг чурумнарны ылаптыг эдерер—бо-дур.

Бо чылдың планын, ылаңгыя социалистиг хүлээлгелеривисти ажыр күүседип шыдаар бис. Ону үүнүң күселибиле чедип алыр бис? Бо чылын мал чеминге чаңгыс чылдыг оттарны тараап, ону сывынга турда мал оттарар кылдыр күзүн ажыглаар. Чайын малды хондүр-дүндүр одарладыр. Концентраттарны база бээр. Минералдыг чемгерилгени дески болдурар.

Совхозтуң бодуцда лаборатория бар үүне болганда, сүттүң ажый бээрин, оон үскүрүп аңаа билип ап турар бис, мынчангаш бо талазынга четпестер болу берзе, ол дораан хемчеглерни алыр арга бар. Инектериң сүдүүн үскүрү бисте 3,9 хуу болуп турар. Сүттүң үскүрү август, сентябрь, октябрь айларда эң бедик болур үүне болганда, ол курлавырны бүрүн ажыглаар керек.

Кыш берге, арткан чайны кандаашкын болганы-биле бистиң совхозта сүттүң ботүнези ажык улуг болган. Мында бар курлавырларны долу ажыглап турган, ол байдалды эдип алыр дээш демисежир бис.

Владимир Ильич Ленининиң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бүгү совет кижилер улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар бо хүннерде бистиң мурнавуста турар сорулгаларны чедишкининг күүседир бис дээрзин Май бир байырлалының хүнүнде бүзүрелдиг чугаалаар бис!

П. КОЗЛОВ,
«Саян» совхозтуң төп сүтбараан фермазының эргелекчизи.

ИШТИҢ ХООНУ

Хову-Аксы шалып тудуун
Холга киирер даалга алгаш,
Кузел-соруу куштуг кыпкан
Күдер эрдер көстүп келир.
Кедээр сыңы деп бедип үнген
Кедиги улуг комбинаттың
Эгиннер деп ханаларын
Эптеп, салып киргелер.
Дамыр ышкаш ол-бо шуушкан
Дамчыдылга хоолайларын
Каңнап кылган иштиң хоону
Каргырга деп сагындырар.
Хомустаган, сыгыттаган
Хостуг үннер алнынашкаш,
Хомдур-дүндүр ындынналып,
Кожа суурга алып тудар.
Эңнектелип бады келген
Эзим эдээ чаа суурда
Балды биле краи даажы
Баштактанчыл хөөрешкемзиг.
Көстүп көрбээн чаартылганым
Хөлүүг мырын таалап дыңнаан
Хөлегелиг Таңды сыңы
Хөлбеш кыннып жогейген дег.

Ондар ОХЕМЧИК.

КҮЗЕЛ

Бүгү делегейниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май — 1-ниң байырлалын Совет Эвилелиниң ажылчы чону кайгамчыктыг үеде — партияның XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш база социалистиг күрүнениң үндезилекчизин, пролетарнаттың үзүг баштыңчызы Владимир Ильич Ленининиң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн төлептиг уткуур дээш бүгү чонуңу политиктыг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң үезинде эрттирип турар.

Совет Эвилели социализмниң аксы-дүңма чурттары-биле тайбыңның, эп-найыралдың, кады ажылдажылганың политиказын чорудуп турар. Бистиң өзүл олурар салгалывыс — чаштарның келир үеэн аас-кежиктиг чоргаарал-биле бүргеткен турзун дээш тайбың иштя күзээр бис, оларның кадыкшылын камгалаар бис. Бо чылдың мартта кыдат эрге-чагыргаларның совет-кыдат кызыгаарга организастаан өнүк-чөнгээзин бүгү совет улус, акы-дүңма социалистиг чурттарның улустары, депшилгелиг кижи төрелгетен бүрүү шапкан. Бистер, Барыын-Хемчиктиң район эмнелгезиниң эмчилери чонуңу ол килецээшкининге үпүвүстү кадып, бо талазы-биле совет чазактың медеглелин чүктиң хапызында деткээн бис.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чонуңу кадыының камгалалынче доктаамал күчээнгейни салган. Моон ачызында Барыын-Хемчик кадык камгалалының талазы-биле республикада база бир перспективтиг районнарның бирээзи апарган.

Чаа салгалдың кадыының камгалалы, оларның кадыкшыырак өзүлдези, бүгү талабиле сайзыраңгай кижилер болуру совет эмчилериң ажыл хереэнден база хамааржыр. Ынчангаш эмчилер харыысалгалыг болгаш хүндүлүг хүлээлгени күүседип турар. Бистиң уругларывыс частың байыры дег, кезээде омак-хөглүг, кан-кадык болуруң күзээр бис.

Т. КУУЛАР,
уруглар эмчизи.

ЭРТЕМНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Совет эртемниң янзы-бүрү адырлары кажанмызындан-даа артык хогжуп чаартынып турар. Бионика, радиоэлектроника, биогеохимия, космос талазы-биле медицина дээш ышкаш чаа тускай эртем салбырлары беэин тыпты бергилээн.

Чер шинчилээр талазы-биле эртемнерниң богүнгү байдалын чижек кылдыр көрээлиңер.

Совет Эвилелиниң девискээринде черниң тургузуун өөренир болгаш оон казымал байлактарын илередип тодаргайлаарынче угланган барык бүгү-ле ажылдарны ССРЭ-ниң геология министерствозу чорудуп турар. Ында янзы-бүрү организациялар-биле кады 36 эртем-шинчилел институттары ажыллап, ол институттарда 10 муң ажыг эртем ажылдакчылары, оларның иштинде 244 докторлар, 2142 кандидаттар хаара туттупган. Чурттуң янзы-бүрү районнарында ажылдап турар ол институттарның иштинден Бүгү-эвилелдиң геология институдун (Ленинград), Бүгү-эвилелдиң минералдыг чиг-эт институдун (Москва), Сибирьде минералдыг чиг-эт эртем-шинчилел институдун (Новосибирск), оңнуг, ховар болгаш үнелиг металлдарның Москвада топ эртем-шинчилел институдун кол институттар деп айтыр болур.

Богүнгү геологтуг ажыдыышкын дээрге, казымал байлактарны дилеп тыварындан эгелээп оларның шынарын өөренип, эвээш хөйүн тодаргайлап санаарыпга чедир чоруттунар нарын эртем бүдүрүлгелиг чорудулга болур. Геология эртемниң ам опзагай-сорулгаларының бирээзи—черниң ханы каттарын өрүмнеп өөренири болур. Чоокку чылдарда 10—15 км хире ханы өрүмнээшкинни кылыр арганы чедип ап, чер иштинде янзы-бүрү металлдыг бүдүмелдерни ниит эвилдириг хевээр үндүр сорудуруп алгаш, ол дораан металлургия заводтарынче киириптери биске күгенчиг болбас аргазы чок. Ынчан даш-руда казар карьер, шахта-даа чок руда болбаазырадыр улуг өртектиг фабрика-даа тутпас — дораан-на металлургия заводу...

Партияның XXIII съездизинге эртемниң сайзыралының дугайында улуг кичээлгей салдынган. Эртемденнерниң бүгү күженишкини богүнгү онзагай айтырыгларны илередип шиитпирээринге, эртем техниканың дүрген хөгжүүрүнге, шинчилел ажылдарның түңнелин ажыл-агыйга шалып кииреринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинге угланган турар ужуралуг деп съезд айыткан. Черниң тургузуун болгаш казымал байлактарның чыдар байдалын өөренип, оларны ажыглалче киирери — геологтуг шинчилелдериниң кол сорулгазы деп съездиниң шиитпирлеринде бижиттинген.

Геология шугуму-биле тускай эртем-шинчилел институдун азы лабораториязын чоокку чылдарда Тывага база ажыдар дугайында айтырыгларны республиканың ол талазы-биле хамаарышкан органнары ам көдүрүп турар. Бистиң республиканың хой янзы байлак ажыктыг казымалдарын чоннуң ажыглалынче дарый киирери — Тывanың геология — бүдүрүлге болгаш эртем ажылдакчыларының эң чугула сорулгазы болур.

К. КҮЖҮГЕТ,
геология эртемнериниң кандидады.

Ильичиниң айтыышкыны-биле

Тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хуну — Май 1-ин байырлап тура, совет улус тайбың күш-ажылга коммунизм тургузуушкунунга чедип алган чедиишкининерин түңневишаан, келир үедеги сорулгаларын баш бурунгаар көруп алырынга чаңчыккан. Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг хоорайында № 2 ясли-садтың ажылдакчылары тайбың күш-ажылда чаагай херектерни бүдүрүп турар кижилерниң уругларын кижизидип, өстүрүп турар бис.

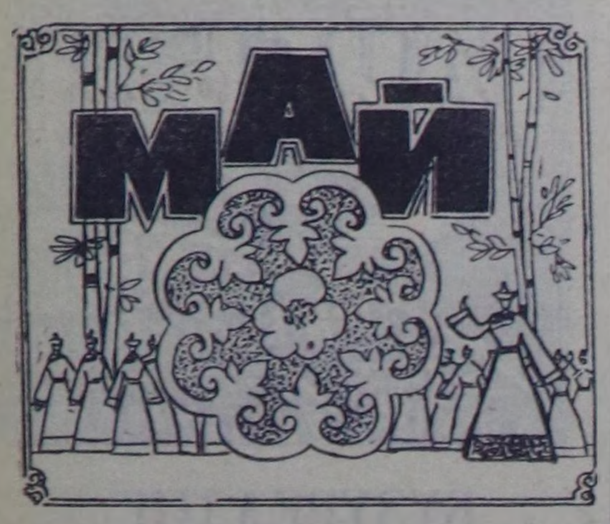
Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне коммунизмниң келир үеде тургузукчуларын кижизидип өстүреринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп, ада-иелерниң ажылдаарынга бүгү-ле арганы берип турар. Бистиң ясли-садывыс 1951 чылда бичии бажыңга организастаттынып тургустунган. Ынчаарда 25 бичии чаштарны хүлээп ап турган. 1964 чылда делгем, эки дериттинген, 130 уруг турар бажыңны алган бис. Ийи бөлүк бар, бир бөлүктүң уруглары дүн-хүн дургузунда, өске бөлүктүү 12 шак иштинде кижизидикчи башкыларның хайгааралынга турар. Бистиң коллектививистиң сорулгазы бир харыыр уруглярны хүлээп алгаш, школа назы четкиже кижизидип өстүрери. Ясли-сад тургустунганындан бээр 180 ажыг уруглярны школага белеткеп берген. Ам 150 уруг бар. В. И. Ленининиң юбилейи-биле хоолбашкан 1969—1970 өөредилге чылында келир үениң коммунизм тургузуучулары — 35 салгакчыны школаже үдээр бис.

Ясли-садта 40 ажылдакчы бар, оларның сези кижизидикчи башкылар, олар чаштарны кижизидип доруктурарынга улуг дуржулгалыг. Элээди бөлүкте кижизидикчи башкы О. Стрепкова 18 чыл ажылдап хөй уругларны коммунистиг аажы-чаңга кижизидип, школага белеткеп берген. А. Матвеева, В. Воронова, С. Спирина, Н. Харитонова олар ада-иелерниң, коллективтиң хүндүткели-биле бүргеткен. Чээрби чыл дургузунда уруглар аябан черлеринге ажылдап чораан М. Новик бичии уругларны кижизидер талазы-биле дуржулгазын, билиин кижизидикчилерге дамчыдып берип турар. Уругларны школага белеткээринниң чаа программазы-биле ажылдап турар бис. Аныяк кижизидикчи башкылар Т. Новик, Е. Рехтина кызымак ажылдап, уруглярны бижип, номчуурунга, чуруурунга өөредип турарлар. Музыкант Н. Евсеев он бир чыл мында ажылдап пианинога, баянга ойнап, уруглярны ырыга, танцыга өөредип, оларның чалганчыг ырларын, танцыларын музыка-биле үдеп келген.

Тайбың күш-ажылдың кижилери чаагай херектерни бүдүрүп, коллективинге маңнадып, партия, совет органнарның шаңналынга чедип турарлар. Бистиң ясли-садывыстың поварлары Т. Сергеева, А. Курамина бичии чаштарның чемин янзы-бүрү амданныг кылдыр белеткеп турар. Сергеева 13 чыл дургузунда поварлап келген, бисте мурнакчыларның бирээзи, СЭКП райкомунуң, райүүскомнуң хүндүлел бижиктери-биле каш удаа шаңнатнан. Амыыагый эргелекчизи О. Усова уруглярга, ажылдакчыларга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш кезээде-ле ёралдажып чоруур. Ясли-сад эки дериттинген.

ЧУРУКТА: кижизидикчи башкы Галина Ивановна НОВИК элээди бөлүктүң уруглары-биле.

С. МЕЛЬНИКОВА,
ясли-садтың эргелекчизи.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Картага хензиг иостур.
Карыш дурту четпес-даа боя.
Ырым ышкаш чараш черни
Кымывыс-даа хөвар билир.
Ындыг ораи өртемчейге
Ынчаар, натап чажаттынмас.

Аиаа чераан ниижи бүрү
Адап, сурап ыпап чемер.
Пушкинниң тарып каапы

Пушкинниң кипаризи

Будуу нөгаан кипарис бар.
Таңды-сында хам-дыт ышкаш.
Таан чараш, ыдык ыяш.

Улуг-Хемде Хайыракан
Улашкан дег, аиыыр даштыг,
Аю-Даргга, Гурзуфка-даа

Ак-кан хемден аалдаан мен.
Шүлүүкчүнүң ыяшыига
Сүзүүм сөгмеп, могейген мен.

Оя чер бөгүн шуптувустуу.
Орта өөрээш, ырлаксаан ноор.
Чогаалчылыа дыраң иокпа

Чөөн оруи белү берген.
Гурзуф чаиы лагерьде
Курзун уруум дыштаныи тур.

Ырак дээрже сыйдаландыр
Ракета иазенгензиг.
Сөгуи дег дөрт кипаристи
Чөөгүндаи көөрүмге.
Сайыыпда шиви-биле
Чаңгыс ыыдыр тыныл турду.

Кызыл-Эник КУДАЖЫ.

ТУРИСЧИ ЧАЙ ЭГЕЛЭЭН

Бистиң республиканың хей организацияларының, бүдүрүлгелериниң, ажыл-агыйларының коллективтериниң беш ажыл хүнүүт неделяже шилчээни-биле холбаштыр ажылы чоннарының культурлуг дыштанылгазын болур чогуур-ру-биле организастаары хүнүң чугула сорулгазы апаран. Бо ажылга күш-мультура, спорт болган туризм чугула черни эгелеп турар. Ынчаиган туризм талазы-биле Тыва область чөвүлели бо чылын ажылын уламдыртыр.

Кызыл—Шушенское, Кызыл—Хову-Аксы, Кызыл—Ак-Довурак баар эрги маршруттарга немей Каа-Хемниң өрү Бельбейге чедир «Заря» деп теплоход-биле чоруур маршрутту ажыдар. Бо сорулга-биле Бельбейге культурлуг дыштанып спорт шөлдерлиг, балыктаашкын кылыр черлерлиг, столоваялыг, гостиницалыг баазаны ажыдары көрдүнген. Оиче селүүстээшкин 2 хонук үргүлчүзээр болгаш бир путёвканың өртээ 7 рубль 50 көпеек болур. Оон өртээниге майгын, ыяштан, удуур орун-дежек, хеме база кирер. Ол маршрут июнь, июль айларның бүтү дургузунда ажылдаар.

Бо чылын 26 байдарка хемпи алыр бис. Ону хөлеэлдеп алыр туристерни аиаа эжиндирип биллириие өөредир бис. Ол байдаркаларның чамдык кезии «Азаста» туристи базага турар. Бо чылдың ийиги чартында арыг агаарга селгүүстээр 30 чаа хемени алыр. Оларның чамдыызын «Азаста» болгаш Дус-Хөлде туристи баазаларже тарадыр.

Кызыл хоорайга 265 орунлуг, кино залдыг, чаагайжыды туттунган «Турист» гостиницада тудар дугайында дургужулга чедип алдынган. Ол состиннда туттунган сөөлүүде Тываның кижилерге, ажыл-агыйы, агаар-бойдузу-биле таныжар туристи экскурсиялар организастаар ажылды улам кадбартыр артавыс бар болур. Оон-биле чергелештир бот-тывыгыр туризмии кадбартыр ажылды база чорудар бис.

Бо чылдың дургузунда бүдүрүлгелерге, ажыл-агыйларны алдарлыг черлерии көөр «Кызыл хоорайның эрткен, амгы, келир үелери» деп аттыг маршрут ажыттынган.

Кызылдың № 1 автотранспорт ажыл-агый бүдүрүлгезиниң коллективи Дус-Хөлге дыштанылга бажыңнын тудар хүлээлгени бөттарынга алган. Ани эгелээшкинии кылган.

Чөөн-Хемчик райкүүсвонүн улус өөредилгезиниң киидизи. Кызылдың № 11 ортумак школазынын. Кызылдың педагогика институдунуң коллективтери ленинчи черлер-биле баар экскурсиияның үеледеп чедиес улут үжүр-дузазын чугулалап көрүп. Кызыл—Шушенское маршруттуг туристи походка бөлүк экскурсантыларын чоруткаш келген. Кызылдың «Кызыл-Хаваа» шахтазының коллективи ол маршрут-биле майда 68, Тожу райОНО-зу июньда баар 24 кижиге чагыгны киирген.

В. И. Ленинниң төрүттүгеиниидеи баар 29 чыл болганын демдеглеп турган ленинчи хүиеерде Кызылдың кооператив-профессионал техникти училищезиниң коллективи 24 кижи составтыг экскурсантылар болүүи Кызыл—Шушенское маршруттуг походче организастаан.

Бистиң республиканың туризм талазы-биле область чөвүделиигге чагыглар хөй-биле кээп эгелээн. Красноярскиниң бөлүк туристери ырак Мөөгүн-Тайгаже баар маршруттуг туристи походка, а Киев хоорайның ийи бөлүк туристери «Азаса» туристи базажке баар чагыгларны киирген.

Бистиң республиканың хүи келген түдүм улам сайзырап олурар экономиказы, культуразы болган кайгамчык чараи чурумалдыг агаар-бойдузу чүгле чайгы үеде экскурсиялаар туристерни эвес, а туризмиии кышкы хевирлеринге шактарның кичээнгейии база хаара түдүп, хандыдын турар. Ынчаиган кышкы болгаш чайгы үелерде доктаамал ажылдаар «Турист» деп дыштанылга базазаын «Тайга» станциязынга ажыдары база нөрдүнген.

Туристи чай эгелээн. Ажылчы чонларның культурлуг дыштанылгазын чогуур деннелге тургузар улут организакчы ажылга бодуиун үүгүн киирер харылсаалгалыг сорулга туризмиии Тыва область чөвүлелиниң мурииунда салдынган.

В. МЕРЗЛЯКОВ.
Туризмиии Тыва область чөвүлелиниң даргазы.

МАЙНЫҢ ЫРЫ

Алдын-оол Даржааның сөзү.

Борис Нуховтуң аянгазы.

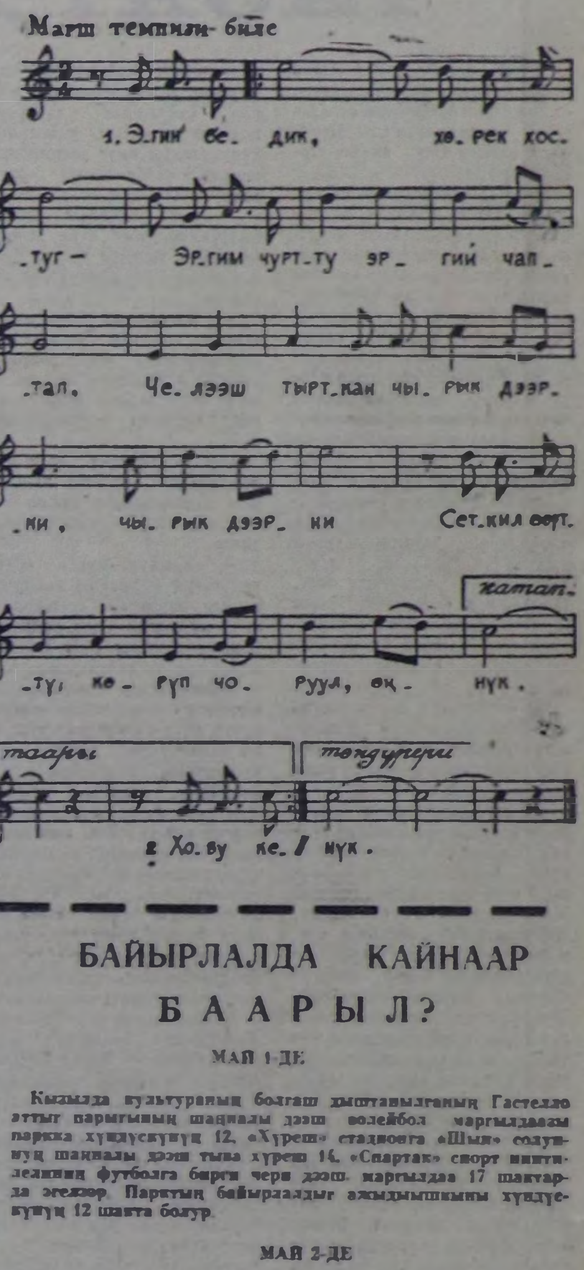
Эгим бедик, көрек хостуг —
Эргим чуртту эргий чалтап,
Челээш тырткан чырык дээрки
Сеткил өөрту көрүп чоруул, өңнүк.

Амыдырал, улуг ишти
Алдаржыдып чурттап чоруул, өңнүк.

Хову кежир, даглар ажыр
Хомустаткан хамнаарак боол,

Чалыы назын чалбыжыидан
Чарылбастың демдээ кылдыр
Кайгамчыктыг майның хүнүи
Кажан шагда ырлап чоруул, өңнүк.

Марш темпиии-биле

ТУКТАР ЧҮНҮ КӨРГҮЗҮП ТУРГАНЫЛ...

1919 чылда Москвага Майның бири

Бистиң мурииувуста «Правда» солуниуң таптыг-ла чартык үе чыл мурииунда, 1919 чылдың май 1-де, четверг хүнүнде үнген номери. Ол болза Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда бистиң Төрээн чуртувуска Майның ийи дугаар демдеглелтинген байырлалы-дыр. Чуртта хамаатты дайын хөрлээлеп турган. Ол чорук ажылчын аңгының пролетарлыг эң-сеткил каттыштырылгазының хүнүн байырларынга салдар халдатпайн барып шыдаваан. Солуниуң бүтү бирги арның дургаар: «Пролетарий, чепсээң тут! Миллион-миллион кижилер, кызыл Интернационалче! Дарлаткашнар, эргечагырганче! Делегейниң байлактарын— күш-ажылчы холдарга! Тура халымшкынның болгаш тиилелгеиниң байырлалы делгерезин!» деп кыйгырыгны парлаан.

М. В. Фрунзеге командылаткан Чөөн чүк фронтузуиуң мурииу талазы болүү апрель 28-те удур шавар халдашкынче шилчээш, колчактарга алдэн хөй черлерге уруттунмас согуушкуннарны тавырыттырган дугайында медээ Москвага май 1-ниң бүдүүзүнде келген. Колчактың шериглери Чөөн чүкче дезинкеп. Ол чорук байырлалды ошка өөрүшкүлүг, чаагай болдурган.

— Элээп каш хүннерде бүрүет тургаиының соонда Майның 1-де аяскан часкы хүнүң башгайы херелдери шиметтинген Москваны чырыдыпкан.

Найысылалдың бүтү будунарындан, бүгү-де ажылчын районнардан чыскаалчылардың колонналары Кызыл шөлче шимчеп чоруп орган. Ынчаарда оон кырыига РСФСРниң сүлде демдээн сиилбеи аажок улут сылдыс хөрлүг чаагайн-биле көстүп турган. Амгы КУМ-иуң бажыңының кырынга «Орус черии дең эргелиг ийи эзэнниң — тараачын биле ажылчынның күүлүг хевирлерии» чуруп каан аажок улут ийи тук киискип турган. Кремльдиң ханазында — Марке биле Ленииниң улуг портрет чуруктары, бүгү делегейниң пролетарийлерии

каттыштырар дугайында кыйгырыглыг транспарантылар.

«Хүндүскүүүң бир шак хиреде митинг ажыттынган. Бир дугаарында эш Ленин чүве чугаалаан. Бир индирден оске индирже дамчып чоруп тургаш, ол Май 1-ниң байырыига холбаштырган кыска чугаазын индирден чугаалап турган. Оон сөстери коммунизминиң удазас адар чайыныг даңызига чайгылыш чок бүүрел-биле сиңиккен» деп, «Правда» май 3-те ол байырлалдың дугайын чугаалаан.

Он-он муң карактар ораторже көрген, он-он муң баштар чаңгыс талажке угаапган, бүгүдээ чаңгыс бодал-биле чүрттап турган. Ленииниң тонуиуң өөгү чештинчек, костюмунуң хорээнде улуг ховаган хевирлиг кызыл постуу илип каан. «Эш Ленинии эки көрүп алыр дээш, хөрээжен кижиниң эктиидеи так туттунупкан кижи топтан-топтан кичээнгейлиг-даа аажок бо дыиналаан тур.

Эш Ленинии чооктан көрүп алыр дээш, бир ирей Кремль ханазынче чызаалап, бир кызыл-армейжиниң чаны-биле хүүмүүреп эртип бар чор.

«Че, көрдүң бе?». «Көрбес боор бе» — дээш, ирей оон ыиай чугаалай тыртып кагды. «Тулган-на-дыр, а чугаалап турда дээрге!...»

Улус революсчу ырларын өткүт, чаңгылаидыр ырлажы берди. Шериг парадының киржикчилериниң отрядтары шөлге дескн чыскаалдыг эртип эгелей берди. Олар улугуи болгаш оон чаалап алымшкыиларын боттарының камгалап биларин бүүрелиш көргүскен.

Бежен чыл мурииуда Ленин Кызыл шөлге индирден чүиү чугаалаавыл?

Политиктиг байдал Совет эрге-чагыргага ажыктыг кылдыр хөлчок-ла өскерилген деп демдеглээш, Ленин ынчаи болгаш оон мурииуда эртикеи Май бирииң байырлалын деннеп чугаалады.

Май бирииң байырлалында уруглар мырыдай эргежок. В. И. Ленин бодуиуң база бир чугаазында оларже айткаш, оттуг көрүүшкүнүг сөстерии чыичалдыр чугаалады:

«Бистиң уруглариывыстың чүиү көөрүн амдыгаа чедир тоолдаазыыг чугаалажын чорудувус, ам бистиң тургузуп каапыкыс социалистиг иитпителдиң орап-сууру — боттавас бодал эвес деп чүвеии боттарынар-ла тодаргай көрүп турар-дыр силер, иитер. Ол орап-сууруу бистиң уруглариывыс оон-даа артык түүкүдүг тудуп тургузар». Оон ыпча дээш ам биске чагыгныг сөстер болу бергеи.

Байырлалдың үүнелеин үндүрүп, «Правданың» май 3-те парлаан мурииуну түүлү «Кызыл май чүиү негеп тура-рыл?» дээп өгелиг болган.

«Байырлал эрте бердиг. Кызыл май биске түүлү дээпил? Кинсизеи туктарның шимээргеи турганывың утказы чыл. Май бирииң ыры чүиү ырлаапыл?— деп, бодуувуска база айтырыг салыр ужурлуг бис.

Делегейниң шиитпирлиг тулчуушкун кызыл үези келген, күш-ажылдың тиилелгеиниң өндүр улуг херээже айлыл тавариишкын, демисежир болгаш тиилээр херек дээп болгай...» деп. бижээн.

Бөгүи Кызыл шөлге москвачылар база долтур чыглыи келир. Чартык үүе чыл мурииунда Ильичиинии чүве чугаалаан индири турган, ам маиы даштап бүткеи мавзолей бедий берген турар черже олар база-ла бистиң аданарывыс, өгбелеривис дег көөр.

— Коммунизм тургузары — улут сорулгаиы чедип алыр бүгү чүүлдерии кылыи тур бис — деп, Ленииге кижи бүрүзү чугаалаксаарын бодаар.

В. КИЯЗЕВ
(СЭТА-ның көрр).

БАЙЫРЛАЛДА КАЙНААР БААРЫЛ?

МАЙ 1-ДЕ

Кызылда культураның болгаш ыыштавылганың Гастелло аттыг паркыиың шаңналы дээш волейбол маргылдаазы паркка хүндүскүүүн 12, «Күреш» стадионга «Шын» солуиуң шаңналы дээш тыва күреш 14, «Спартак» спорт ииитпелиниии футболга бирги черии дээш, маргылдаа 17 шактарда эгелээр. Парктың байырлалдыг ажыдыышкыны үүидеөүүн 12 шакта болур.

МАЙ 2-ДЕ

Нөгаан театрга Кызылдың эмчи училищезиниң ураи чуга концерти 12, найысылалдың ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти 17 шактарда болур. Волейбол (11 шактан), футбол (16 шактан) маргылдаалары уламчылаар.

МАЙ 3-ТЕ

«Спартак» спорт ииитпелиниии баскетболга бирги черии дээш маргылдаа паркка 11, найысылалдың бокска бирги черии дээш маргылдаа нөгаан театрга 14 шактардан эгелээр. Футбол маргылдаазы 16 шактан эгелеп уламчылаар.

НӨГААН ТЕАТРГА «Совет Тываның 10 чылы» культура бажыңының концерти 12, «Энергетик» культура бажыңының концерти 17 шактарда болур. Республиканың хөгжүмүшки театрынга «Хөрээжиилер дуганы» деп шимии 19.30-де көргүзээр.

БАЙЫРЛАЛДЫҢ БҮГҮ ХҮННЕРИНДЕ «Найырал» киноteатр чанынга келгенинiң-не 20.00 шактан эгелеп документалдыг кинолар көргүзээр. Педагогика институдунуң, көдээ ажыл-агый техникумуиуң болгаш «Найырал», «Кан-Кем», «Енисей» киноteатрларының чанынга громкоговорительдер тургузар болгаш кежээниң-не 18 шактан эгелеп танцы ажыглаары дамчыдар.

КЫЗЫЛЧЫЛАР! ЧАСТЫҢ ОМАК-ХӨГЛҮГ БАЙЫРЛАЛЫНЫҢ ХҮННЕРИНДЕ МАССАЛЫГ ОЮН-ТОГЛАА, СПОРТЧУ АДААН-МӨӨРЕЙ, ШИИ-КОНЦЕРТ КӨӨРҮНЧЕ СИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР БИС.

Редактор К. Н. ДПИГА.

КИНО

МАЙ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «От, суг болгаш чес хевлайлар» 10, 11.45, 1.30, «Дуруламыгаш» 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хемчистер» 11.30, 1.30, «Баштайгы ныс» 3.30, 5.20, 7.10, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыды 10, «Мандат» 11.30, «Нараиазов алышкылар» (1-ги, 2-ги сериялары) 1.15, 5.45, «Нараиазов алышкылар» (3-кү сериязы) 4.05, 8.30 шактарда.

МАЙ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «От, суг болгаш чес хевлайлар» 10, 11.45, 1.30, «Дуруламыгаш» 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Шүүргедээр бомбардировшиктиң ушуралзары» 11.15, 1.15, «Баштайгы ныс» 3.15, 5.15, 7.10, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хөиүг өөлдар» 9.30, 11.30, «Нараиазов алышкылар» (1-ги, 2-ги сериялары) 1.15, 5.45, «Нараиазов алышкылар» (3-кү сериязы) 4.05, 8.30 шактарда.

ДАШТЫКЫДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

Конфедерацияның медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциязың Күш-ажылдың бүгү-иитти конфедерациязы апрель 27-де болган санал алмышкымының түүнелдериие холбаштыр медеглелди парлаи үндүрген.

«Политиката болгаш эргечагыртага улустуң удурлажымышкынын ол түүнелдер көргүскеи. Күш-ажылдың бүгү-иитти конфедерациязы ол политиката болгаш эргечагыртага он бир чылдар дургузунда демисежии келгеи» деп, медеглелде чугаалаан.

Күш ажылдың бүгү-иитти конфедерациязының бөрөзуиун демдеглээнде Ажылчы чоннар аяа холбаштыр болтарының күзелиин ханганын бир дугаарында илергейлеп турар. Бо бадылашкын деголльчу ёзу-чурумну түгле буруу шапканы ол болган авес. Демократияның болгаш соиал деиилгеиниң утланышкынынга оскерилелерже ханы чүткүл ол бадылашкында илереттингеи».

Деголльчу ёзу-чурумну демократтыг иегелдеринга ханзырары-биле ажылгы чоннарның болгаш бүгү демократтарның күжениишкиилерии каттыштырар дээш Күш-ажылдың бүгү-иитти конфедерациязы саналдаан. «Күш-ажылдың бүгү-иитти конфедерациязы ол эргежок чугула эвилелге дузалаш шылаар кандыг-даа ужуражыышкынларны, кандыг-даа чугаазажышкынарны чорударынга белеп. Федерация ол сорулгалар-биле чогуур бөзынарны кылыш турар» деп, медеглелде чугаалаан.

Азия болгаш Африка чурттарында

В. И. ЛЕНИННИҢ ХӨРЕК ЧУРУУ КИЛИМАНДЖАРОДА

НАЙБОРИ. (СЭТА). Болүк болгар альпинистер Африканың бедик даа—Килиманджароиуң кырынга четкеи. В. И. Ленииниң төрүттүгеи хүнүнден бөөр 100 чыл оюига тураскаал кылдыр болгар спортчулар Африканың ол өң бедик даанын шыпшык бажынга ажылчы чоннарнын улуг баштыцчызының хөрек чуруун тургусиан.

КАРАЧИ. (СЭТА). «Улуг Ленин» деп аттыг семинар Чөөн-Пакистаннын вайысылалы Даккага болган. Найырадлын совет-пакистан ииитпелеги ол семинарны Владимир Ильичиин төрүттүгеи хүнүнден бөөр 100 чыл оюига алдар болдурган. Даккаиын хөй-ниитизиниң төлөөлекчилери семинарга олурушкан. Чөөн-Пакистаннын Журналистер эвилелиниң президентизи Казер, бенгал культураның көскү ажылдакчызы Хан Атаур Рахман, хөй-ниитизиниң ажылдакчызы Кази Идрис революциияның баштынчызының амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга тураскаал болдурган илеткелдерии кылган.

Чөөн-пакистан найысылалдың чурттакчыларының В. И. Ленииге тураскаал болдурган фото-чурук делгелгезии көргеи.

Семинарның түүнелиинде Ленин дугайында фильмнерии көргүскеи. Бо хүннерде солуинар ажылчы чоннарның улуг баштыцчызының амыдыралынга болгаш революстуг демиселиниң дугайында түүлдерии үргүлчү парлаи турар.

КУЛЬТУРЛУГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ПЛАНЫ

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). 1969 чылда культура солчулгазының совет-корей планынга ат салган. Талалар В. И. Ленииниң төрүттүгеи хүнүнден бөөр 100 чыл оюига холбаштыр юбилейлиг хемчегларии чорудар.

Ийи чурттуң дээш өөредилге черлериниң башкыларын солужарын болгаш башкылар-ның дуржулгазын солужарын, студентилерии, эртем ажылдакчыларын, өөредилге-методика пособиелерии болгаш эртем үндүрүлгелерии солужарын планда көргеи.

Пхеньяниың ыр болгаш тавцы ансамбли болгаш цирк болүү Совет Эвилелиите кээп, оюи көргүзер.

План ССРЭ-ниң болгаш КУДР-ниң культура-чырыдышкын янзы-бүрү организацияларының болгаш албан черлериниң аразында харылзааларны шуут тургузарын, культураның болгаш урав чүүлдүү ажылдакчыларын солужарын көрүп турар.

ВДР-НИҢ УЛУС ЧӨВҮЛЕЛДЕРИНГЕ СОҢГУЛДА

ХАНОЙ. (СЭТА). Чоокта чаа ВДР-де чер-черниң улус чөвүлелдериие соигулда болган. Чер-черниң эрге-чагыргазының көдээ общиналарда, район төөтеринде, моиугга чагыртакан хоорайларда 6.000 ажыг организарын соигаан. Ханойга болгаш Хайфонга хоорай болгаш оон чоогунуи районнарында улус чөвүлелдериие соигулда болган.

Кыаил хемде хоорайны муиуи күүлее туктары, патриотчу лозуиндар каастаикан.

Соигулда чоиуи политика талазы-биле бедик идепкейлии көргүскеи. Эртенгиии 8 шакта-да хөй соигулда участоктарынга соигукчуларның 50 чедир хуулу бадылаан.

Амгы соигулда америк империалистериниң агрессиязынга улуг демиселге въетнам улустуң чедип алган тиилелгелериии, ВДР-ниң социалистиг тургузуушкуниуиуң политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг фронтуларында тиилелгелериии байдалында эрткени онаа харакгерлиг.

АНЫЯК ЧУРУКЧУНУҢ АЖЫЛЫНЫҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

БАМАКО. (СЭТА). Аныяк мали чурукчу Соме Мамаду Кулибалиниң кылган ажылдарының делгелгезиие ында ураи чүүлдүү национал институдунда ажыктан. Оон иесте чураан мырыиай чаа болгаш чайыиначак хөй санныг ажылдарын институттуң залында делгээн. Ол ажылдарының кол темазы—мали улус, оон амыдыралы болгаш ажылчорудулгазы.

Соме Кулибали аныяк-даа болза, бодуиуң чаагай садыимчаиаиының ачызында калбаа-биле сураглыг.

Соме Кулибали—Москваның Сурнков аттыг ураи-чурулга институдунуң баштайгы африка воорузучузу.

Даниянның Коммунистиг партиязының ТК Пленуму

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Данияның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму аиаа болуп эрткеи. Коммунистиг болгаи ажылчын партиаларның делегей Чөвүлел хуралынга белеткелдиң чорун турар дугайында ДКП ТК-ның бүтүсскчи комитединиң кежигүиү Нерлюндуиуи отчёдуи пленумга дыиаан. Ажы-дүжүл партиаларның Москвага болур Чөвүлел хуралынга Данияның Коммунистиг партиязының киржир дугайында шиитпирии пленум хүлээп алган.

НАТО-га киржириидеи ойталаарын чазактаи негеп турар медеглелди пленум база хүлээп алган. Медеглелде чугаалааны болза: «Европаның аймыл чок чоруунуи айтырыглариының талазы-биле иитпиевропа чөвүлел хуралын чыылырар дугайында саналга түиелдиг харыиы бөөр ужурлуг. Давиа Европада туруп турар кызыгаарларны хүлээп көөр дээш туржун, атомнуг эвес болгаш нейтралдыг зоналарны бодуиуң киржилгезиибиле тургузар дээш саналды киирер ужурлуг. Европаның блоктарга башкаланган байдалды узуткаарыиың айтырыын чугаалажып көөр уе келген».

ДАШТЫКЫДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

Чөптүг туруш

АКШ ВДР-ни бомбалазарын соксатканы болгаш Вьетнам дугайында дөрт талаиын париж чөвүлел хуралынга Мурнуу Вьетнамны хостаарынын Национал фронтузу-биле чугаазажышкыннарны чорудар ужурга таарышпеа-даа, АКШ-тың империалистери Мурнуу Вьетнамдан америк шериглерии үнүрер болгаш дайынны «американчытпаска» дугайын бодаар ужурга таварышпа-даа Каттышкан Штаттар Мурнуу Вьетнамны чаа хевирии коденизээ болдурун алыр дээр оралдажышкынын соксатпазы болгаш чуртта бодуиуң агрессия дайынын үргүлчүлеп турар дээрзин ынчадыгда чугаалаан.

Мурнуу-вьетнам айтырыын политика талазы-биле ында шиитпирлээри АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда агрессчи дайынын соксадырынга, мурнуувьетнам улустуң национал коргелерии хүлээп көөрүнге, бүгү америк шериглерии болгаш эвилелчи чурттарның шериглерии үнүреринге. Мурнуу Вьетнамның айтырыын мурнуу-вьетнам улус даштыкының холгаралдашкыны чокка болу шиитпирлээринге, бүгүнниги соңгулдаиы чорударынга, национал демократтыг коалициялыг чазактың органын тургузарынга болгаи ада-чурттун тайбың каттыжарынга үндезилээп болдуиган туруп болур деп, ынчадыгда демдеглээн.

Эвилел хостагаиның Национал фронтузунуң туружун детким турарын илергейлеп, америк агрессиига удур демиселге патриотчу болгаи демократтыг бүтү күштер-биле кады ажылдажылганы чорударынга болуиун белеииинiң дугайын медеглээн. (СЭТА).

редакциияның адрезы

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторуи 24-63, редакторуи ораиакчыларының болгаи ороиагаида киидизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аны ырал киидизиниң 23-54, культура киидизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үзетүүр киидизиниң 22-64, чагаа база совет тургузут киидистериниң 21-27, информация киидизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн баргавза 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлаага өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00537.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 2 ПЯТНИЦА № 104 (7950).

Өртээ 2 көп.

СЕЗЕН ЧЫЛДАР ДУРГУЗУНДА БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙНИҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ МАЙ БИРНИҢ БОТТАРЫНЫҢ РЕВОЛЮСЧУ КҮШТЕРИНИҢ ДАЙЫНЧЫ КӨРҮЛДЕЗИ КЫЛДЫР ЭРТТИРИП ТУРАР. БО ХҮН ОЛАР, ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИННИҢ БИЖЭЭНИ-БИЛЕ АЛЫРГА, «ЧЫРЫКЧЕ БОЛГАШ БИЛИГЖЕ БОТТАРЫНЫҢ ОТТУУШКУНУН КАНДЫГ-ДАА ДАРЛАЛГА УДУР, КАНДЫГ-ДАА КАРА ТУРАЗЫНДА ААЖЫЛААШКЫНГА УДУР, КАНДЫГ-ДАА МӨЛЧҮГДЕЛГЕ УДУР, НИИТИЛЕЛДИ СОЦИАЛИСТИГ ЁЗУ-БИЛЕ ЧААРТЫР ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ ЧАҢГЫС АКЫ-ДУҢМА ЭВИЛЕЛГЕ БОТТАРЫНЫҢ КАТТЫЖЫЫШКЫНЫН БАЙЫРЛАП» ТУРАРЛАР.

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ ЧУРТТААР, АЖЫЛДААР БОЛГАШ ТИИЛЭЭР!

Кызыл шөлге Май бирниң чыскаалы

Май 1-ниң эртеки кызыл туктарының хереги-биле, аас хүнүүн хөөнү-биле эгелээн. Хүнүүн баштайгы хереги нарысылалдың кырынга чидиг кызыл тукту чайыннаалдырышкан. Эрес маадырлыг кижилер Оставкиде төлесуургавың бажынга 500 метр бедикке кайгамчык улуг кызыл хөстү киксидипкен. Байырлал делгереэнге! Майның Бир делгереэнге!

Бо минуталарда коммунист шүлүкчү Назым Хикметтиң Москвада Кызыл шөлге делегейниң бүгү шөлдери-биле тудуп болгаш Майның Бирээде Кызыл шөлге делегейниң бүгү идегели бүргээр деп уткалыг шүлүүн кижи сактып келир.

Хоорайның чүгээнче углавган кудумчуларга байырлалдыг хөөн кирген чон долуп келирининг ырак мурнунда-ла ыннар Кызыл шөлге чүс-чүс москвачылар, нарысылалдың хой санныг аалчылары чүктүктен чыгып келгилээн. Ынчаарга Октябрьның 50 чыл ою аттыг шөлге марш-парадка спортчу аныяктар белеткенин алган турган. Оларның часкы чараш каасталгазы Кызыл шөлче кирер кавының чүс-чүс челээдер-биле чайыннаалдырышкан, олар москвачыларның күш-ажылчы рапортун хүлээп алырынга белен турганнар.

Ол рапортта баштайгы сөс —күш-ажылдың маадырларынга, эң дээредериниң дээредеринге хамаарышкан. Оларның арааларында — заводтарның болгаш тудуларның мурнакчы кижилери, аддарлыг чаа эгелээшкиннериниң инициаторлары. Колонналарның кедезинде — Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң чуруктары. Партияның болгаш чонуң чаңгыс эптиин йөрээп турар чидиг кызыл пестерде лозуңнарны СЭКП ТК-ның Политбюроазының кежигүннериниң чуруктарын халаазандыр кинескиткен.

— Коммунистиг партияга алдар!

— Төрээн Совет чазак делегээр болуур!

Шөлдүң кырынга 10 муң түкчугаштар чайыннаашып үнген. Байыр чедиришкинниниң найыралдыг дицмирээшкиннери Кремль курантыларының ыыды-биле холужуп турган. Курант 10 шакты каккан. Шөлдүң ангы-ангы булуңнарындан дицмирээн адыш часкаашкыннары Мавзолейниң индирингe тутчуп шимээргеп турган. Ол болза Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларынга москвачыларның болгаш найысылалдың аалчыларының байыр чедирип турары ол-дур.

Эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, П. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев олар Мавзолейниң төп индирингe үзүгүлеп келген. Оларның-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Дартазының орелакчылары, Совет Эвилелиниң Маршалдары, Коммунистиг партияның хоочун кежигүннери.

Хүндүлүг аалчыларга индирлерде — партияның болгаш күрүсенниң көскү ажылдакчылары, шериг начальниктери, бүдүрүгенниң болгаш кодээ ажыл-агыйның мурнакчылары. ССРЭ-ниң болгаш эвиледдепкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттары, шылгаранган эртемденнер, чогаалчылар, чуруктулар. Ында дипломаттыг корпустуң кежигүннери, май бирниң байырлалынга киржири-биле бистиң найысылалывыста келгин хой санныг дашпыкы аалчылар. Оларның аразында 70 чурттарның профэвилел болгаш ажылчыннар организацияларының төлээлекчилери, тайбың дээш коскү демиселчилер, аныяктар болгаш өске-даа хой-янзы организацияларывың төлөдекчилери бар. «Шуптунар дыңнаңар!» деп чаңчыл болган медээ дыңналып келген.

Шөлге адыш часкаашкыны дыңмирээн, ыыдыг кыйгылар дыңналып турган:

— Ленин бистиң-биле! Ленин бистиң-биле!

— Партияга алдар! Партияга алдар!

СЭКП ТК-га алдар!

Шимээн чок-ла барган.

СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары эш **Л. И. БРЕЖНЕВ** чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер болгаш өөнүүчүлер!

Даштыкы хүндүлүг аалчылар!

Бөгүн совет улус, мурнакчы бүгү кижи терелгетеп ажылчы аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның делегей эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү —Май бирни күш-ажылдың бүгү кижилериниң часкы оорушкүлүг байырлалыг үткүп турар-дыр.

Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өөнүүзүнден бо улуг байырлалывыс холбаштыр эргим москвачылар болгаш бистиң найысылалывыстың аалчылары, бистиң чуртувустуң эр, херээжен ажылчыннары, эр, херээжен колхозчулары, эртемденнери, чогаалчылары, чуруктулар, ында дипломаттыг корпустуң кежигүннери, май бирниң байырлалынга киржири-биле бистиң найысылалывыстың аалчыларын ажыктыг сорулгалар дээш демисеге кижи төрелгетениң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштери сырый каттыжып алыр болза, тайбыны кангалыр аа болур дээринге быжыг бүзүреллиг бис. (Дыңмиттиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Ямагы-бүрү чурттарның улустары янзы-бүрү байдалдарда чурттап болгаш демисежип турар. Боттарының Май бирин олар база янзы-бүрү үктүп турарлар. Ынчалза-даа чер болганда бо хүн ажылчы чоннарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш чаңгыс эвиниң хүнү болур. Ынчангаш Май бирниң байырлалы коммунистерге оваа эргим үнелиг. Коммунистиг шимээшкиннин «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп лозуңнуң адаа-биле төрүттүнген болгай. Күш-ажылчы улустуң эчизе сорулгаларының болгаш эрге-ажыктарының чаңгыс эвиниң өндүр чаагай идеязын илергелээн коммунистерниң ол кыйгырыы бөгүн база делегейниң кырында чаңгыланып турар.

Коммунистер — амгы үениң бүгү-ле революсчу күштериниң коргуш чок авангардызыдыр. Массаларының аңгы демиселиниң, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунун удуртушаан, олар боттарының улуг чаагай хүзээлгезин төлептиг күүседип турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга белеткеам доостур үе-чагазынче киргеп, аскы-дүңма партияларның хура-соруун ёаттаар ол Чөвүлел хурал июньда Москвага болуур. Ол Чөвүлел хурал чедиишкинниг эртсин, империализмге удур, тайбын, демократия, национал хостадыышкын болгаш социализм дээш ниити демисеглге чаа чугула үечада болуун дээш бистиң партиявыс бодунаан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылыр.

Бөгүн, Май бирниң хүнүнде, бистер, совет кижилер, пролетарлыг интернационализмниң ленинчи принциптериниң ёзуузунга кижизиткен совет кижилерге чоок болгаш эргим үнелиг. Бо хүн бистер шуптувус еске чурттарда аңгы таламы-биле аскы-дүңмаларывыс-биле чаңгыс-аай болаадыышты ыыстыамгы делегейде бар ак сеткилдиг болгаш мурнакчы бүгү чүүлдер-биле боттарывыстың ниитилелиишкээвисти оваа күштүү-биле биилип турар бис. Бо хүн бис бистиң ажылхеректиниствиң, бистиң бүдүргең үүле-иживистиң делегейге ужур-дузаалыг оваа тодаазы-биле медереп биилип турар бис. Бо медереп биилиишкин—бүгү совет улуска соруг киргиишкиниң күүлдүг үндезинин.

Совет чурт амгы май бирни коммунистиг тургузуушкунун бүгү участокторывыга чаа улуг ажылдарны ёзулаан.

Бис беш чылдың дөртүү чылын эгелээн бис. Улустуң соруг киргеп чогаадыкчы мүш-ажылы бодунуң түңнелдерин берип турар: бүдүргенинг чугула хой адырларывыга планныг даалгаларны чындыр чоруп азы айыткан сорулгаларны чедип алырын мегадылап турар ыңдыг темпини холда тутканбис. Бо чылын чүс-чүс улуг объектилер —чаа электростанцилары, күүктүн домналар, химия заводтары, чиик болгаш аътчем индустриязының будүргелери ажыглалга кирер.

Бистиң кодээ ажыл-агыйывыс чедиишкиниг хөгжүп турар. Колхозчуларның болгаш совхозтар ажылдакчыларының чогаадыкчы идепкейи болгаш инициативазы дыка бедрээн. Чер болгаш мал ажылының чаа быжыг кодургулүүшкүнүүн үндезинневи турган. Оляе оруктуу партияның XXIII съездиин болгаш Төө Комитеттиң Пленумнарының шиитпирлеринде айыткан.

Улустуң чаагай амыдыралы чайгылыш чокка бедип турар. Совет кижилерниң күш-ажылы шудургу болгаш чедиишкиниг болган тудум-па оларның амыдыралы улам экижип турар—бистиң ниитилелиистиң хөгжүлдезилиниң дүрүм ёзугаар болур чүүлдерни ыңдыг-дыр.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюн толептиг үткүүр дээш социалистиг чарыш бүгү чуртта калбарган. Будүргелеринг мурнакчылары беш чылды 1970 чылдың нолбрь 7-де күүседир деп лозуңну салган! Бо кыйгырыг чурттуң хой будүргелериниң коллективтерин хаара тутка болгаш ажылчы чоннар ону амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демисежип турар.

Бөгүнгү сорулгаларны шиитпирлеишаан, партия оон-биле кады бурунгаар көрүп, улам ыңайы хөгжүлдениң перспективаларын тодаралып турар. Ам партияның Төп Комитедиң болгаш Совет чазак даа беш чыл дээш планныг үндезинерин ажылдап кылырын эгелээн.

Чурттуң чедип алган чедиишкиннериниг даянмышаан, даравазында беш чылда экономика талазы-биле чаа, улам улуг сорулгаларны шиитпирлеп, эртемниң болгаш техниканың чаа чедиишкиннерин улус ажыл-агыйыга улам идепкейлиг неп-терелдип, бойдус байлактарын улустуң эрге-ажыктарынга улам калбаа-биле ажыглаш, социалистиг ниитилел харылзааларын хөгжүдериниг чаа улуг базымны кылып шыдаар бис.

Бистиң ниитилелиистиң мурнакчы, эң организастыг аңгызы—Совет чурттуң ажылчын аңгызы коммунизм дээш демиселчилерниң бирги одургуларында чорун турар. Бистиң чуртувуста бүгү революстуг чаартылгалар ажылчын аңгы-биле холбаалыг. Ажылчын аңгы коммунизмниң материал-техниктиг баазазын чуртузарынга шиитпирлиг салымшкынын киирип турар.

Ажылчын аңгының идегелдиг авиелчиан — колхозчу тараачыннар коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржип турар.

Совет интеллигенция ажылчыннар болгаш колхозчулар-биле чаңгыс аай одуругда чорып турар. Оон чогаадыкчы ажылының үре-түңнелдерин совет эртеминиң болгаш техниканың, өөредилгениң болгаш кадык камгалалының, литератураның болгаш уран чүүлдүң шылгаранган чедиишкиннеринден көрүп турар бис.

Коммунистиг тургузуушкунуун бүгү участокторында бистиң аныяктарывыс чалыы назыныңы кыптыскан инергиязы-биле ажылдап турар. Аныяктарның алдарлыг авангарды — Ленинчи комсомол күш-ажылдың болгаш камгаладың мурнакчы одургуларында кажан кезээдегиин дег чорун турар. Коммунизмниң аныяк тургузукчулары хоочун салгалдың идегелин алдарлыы-биле бадыткап турар.

Бөгүн он беш авиелдепкен республикаларның чыскаалыларының колхозчулары, үе-чагаларының чогаадыкчы ажылдакчылары, чуруктулар, чогаалчылар, чурукчулар, ында дипломаттыг корпустуң кежигүннери, май бирниң байырлалынга киржири-биле бистиң найысылалывыста келгин хой санныг дашпыкы аалчылар. Оларның аразында 70 чурттарның профэвилел болгаш ажылчыннар организацияларының төлээлекчилери, тайбың дээш коскү демиселчилер, аныяктар болгаш өске-даа хой-янзы организацияларывың төлөдекчилери бар. «Шуптунар дыңнаңар!» деп чаңчыл болган медээ дыңналып келген.

Шөлге адыш часкаашкыны дыңмирээн, ыыдыг кыйгылар дыңналып турган:

— Ленин бистиң-биле! Ленин бистиң-биле!

— Партияга алдар! Партияга алдар!

СЭКП ТК-га алдар!

Шимээн чок-ла барган.

СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары эш **Л. И. БРЕЖНЕВ** чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаан.

Национал дараадан хостадыып алыр дээш, политика болгаш экономика талазы-биле хамаарышпас чорук дээш демисежип турар улустарга Май бирниң байырлалында байыр чедирип тур бис. Совет кижилер оларны кезээде хүндүткел-биле көрүп, оларны детки турар. Мурнуу Вьетнамда империалистиг агрессорларга удур тулчуп турар патриоттар ол дугайын эки билир. Боттарының бот-аргелери дээш дүвүрээнин чок чоруун камгалап, бүгү делегейде тайбының идегелдиг чөленгинин болуп турар совет дайынчыларның дугайын хүлээп көрүүшкүн-биле бодап турар бис.

Эргим эштер!

Бүгү чурттарда, бүгү дыптерде хой миллион ажылчы кижилер бистиң-биле кады май бирни байырлап турар. Бөгүн бистиң партиявыс, бистиң Совет чазавыс кошкаш дивес кичээнгейни салып турар. Оны эң улуг чугула херек кылдыр көрүп турар бис.

Аңгы талазы-биле бистиң аскы-дүңмаларывыска — капиталистиг чурттарның улустарынга нзиг байыр чедирип тур бис. Оларның чедиишкиннери болгаш тиилелгелери делегей социализминиң туруштарын быжылап, капиталдың дарлалыындан боттарының хостадыгазы дээш демисежип турар улустарга сорук киирикчи улогер-чижек болуп турар.

Варшава керээзиниң болгаш Экономиктиг Дузаалажылга Чөвүлелиниң киржикчилери чурттар сөөлгү үеде коллективтиг күжениишкиннериниң азызында боттарының политиктыг, экономиктиг болгаш камгалал кады ажылдажылгазының хөгжүлдезинге дыка бурунгаарлаан. Ол чорук социализмниң улам ыңайы тиилелгелериге эки үндезинин тургузуп турар. Аскы-дүңма социалистиг чурттар-биле найыралды болгаш сырый каттыжымышкынны быжыглаарывыга база шаптыртпас камгалалынга бүгү эргежок чугула чүүлдерниг тураун дээш ол күштерин-даа, хөреңгилериндээ харамзынмайн турар. Бөгүн база-ла революстуг демиселдиң болгаш күш-ажылдың байырлалын демдетлевишаан, боттарының кичээнгейлиг семемчилели-биле, дайынчы мергежили-биле бистиң улуг улузувустуң тайбының болгаш тиилелгелериге эки үндезинин дужурер. Европада, Мурнуу-Чөөн Азияда болгаш Чөөкку Чөөн чүктө дайын айыылыгын одиларын чок кылыр, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадыр болгаш улустар аразында тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдер — Совет күрүсенниң боттандырарын чедип алыр дээш демисежип турар программазы олдур. Ынчашташ бир эвес ол сорулгалар дээш демисеглге кижи төрелгетениң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштери сырый каттыжып алыр болза, тайбыны кангалыр аа болур дээринге быжыг бүзүреллиг бис. (Дыңмиттиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Ямагы-бүрү чурттарның улустары янзы-бүрү байдалдарда чурттап болгаш демисежип турар. Боттарының Май бирин олар база янзы-бүрү үктүп турарлар. Ынчалза-даа чер болганда бо хүн ажылчы чоннарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш чаңгыс эвиниң хүнү болур. Ынчангаш Май бирниң байырлалы коммунистерге оваа эргим үнелиг. Коммунистиг шимээшкиннин «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп лозуңнуң адаа-биле төрүттүнген болгай. Күш-ажылчы улустуң эчизе сорулгаларының болгаш эрге-ажыктарының чаңгыс эвиниң өндүр чаагай идеязын илергелээн коммунистерниң ол кыйгырыы бөгүн база делегейниң кырында чаңгыланып турар.

Коммунистер — амгы үениң бүгү-ле революсчу күштериниң коргуш чок авангардызыдыр. Массаларының аңгы демиселиниң, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунун удуртушаан, олар боттарының улуг чаагай хүзээлгезин төлептиг күүседип турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга белеткеам доостур үе-чагазынче киргеп, аскы-дүңма партияларның хура-соруун ёаттаар ол Чөвүлел хурал июньда Москвага болуур. Ол Чөвүлел хурал чедиишкинниг эртсин, империализмге удур, тайбын, демократия, национал хостадыышкын болгаш социализм дээш ниити демисеглге чаа чугула үечада болуун дээш бистиң партиявыс бодунаан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылыр.

Бөгүн, Май бирниң хүнүнде, бистер, совет кижилер, пролетарлыг интернационализмниң ленинчи принциптериниң ёзуузунга кижизиткен совет кижилерге чоок болгаш эргим үнелиг. Бо хүн бистер шуптувус еске чурттарда аңгы таламы-биле аскы-дүңмаларывыс-биле чаңгыс-аай болаадыышты ыыстыамгы делегейде бар ак сеткилдиг болгаш мурнакчы бүгү чүүлдер-биле боттарывыстың ниитилелиишкээвисти оваа күштүү-биле биилип турар бис. Бо хүн бис бистиң ажылхеректиниствиң, бистиң бүдүргең үүле-иживистиң делегейге ужур-дузаалыг оваа тодаазы-биле медереп биилип турар бис. Бо медереп биилиишкин—бүгү совет улуска соруг киргиишкиниң күүлдүг үндезинин.

Улустуң чаагай амыдыралы чайгылыш чокка бедип турар. Совет кижилерниң күш-ажылы шудургу болгаш чедиишкиниг болган тудум-па оларның амыдыралы улам экижип турар—бистиң ниитилелиистиң хөгжүлдезилиниң дүрүм ёзугаар болур чүүлдерни ыңдыг-дыр.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюн толептиг үткүүр дээш социалистиг чарыш бүгү чуртта калбарган. Будүргелеринг мурнакчылары беш чылды 1970 чылдың нолбрь 7-де күүседир деп лозуңну салган! Бо кыйгырыг чурттуң хой будүргелериниң коллективтерин хаара тутка болгаш ажылчы чоннар ону амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демисежип турар.

Бөгүнгү сорулгаларны шиитпирлеишаан, партия оон-биле кады бурунгаар көрүп, улам ыңайы хөгжүлдениң перспективаларын тодаралып турар. Ам партияның Төп Комитедиң болгаш Совет чазак даа беш чыл дээш планныг үндезинерин ажылдап кылырын эгелээн.

Чурттуң чедип алган чедиишкиннериниг даянмышаан, даравазында беш чылда экономика талазы-биле чаа, улам улуг сорулгаларны шиитпирлеп, эртемниң болгаш техниканың чаа чедиишкиннерин улус ажыл-агыйыга улам идепкейлиг неп-терелдип, бойдус байлактарын улустуң эрге-ажыктарынга улам калбаа-биле ажыглаш, социалистиг ниитилел харылзааларын хөгжүдериниг чаа улуг базымны кылып шыдаар бис.

Бистиң ниитилелиистиң мурнакчы, эң организастыг аңгызы—Совет чурттуң ажылчын аңгызы коммунизм дээш демиселчилерниң бирги одургуларында чорун турар. Бистиң чуртувуста бүгү революстуг чаартылгалар ажылчын аңгы-биле холбаалыг. Ажылчын аңгы коммунизмниң материал-техниктиг баазазын чуртузарынга шиитпирлиг салымшкынын киирип турар.

Ажылчын аңгының идегелдиг авиелчиан — колхозчу тараачыннар коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржип турар.

Совет интеллигенция ажылчыннар болгаш колхозчулар-биле чаңгыс аай одуругда чорып турар. Оон чогаадыкчы ажылының үре-түңнелдерин совет эртеминиң болгаш техниканың, өөредилгениң болгаш кадык камгалалының, литератураның болгаш уран чүүлдүң шылгаранган чедиишкиннеринден көрүп турар бис.

Коммунистиг тургузуушкунуун бүгү участокторында бистиң аныяктарывыс чалыы назыныңы кыптыскан инергиязы-биле ажылдап турар. Аныяктарның алдарлыг авангарды — Ленинчи комсомол күш-ажылдың болгаш камгаладың мурнакчы одургуларында кажан кезээдегиин дег чорун турар. Коммунизмниң аныяк тургузукчулары хоочун салгалдың идегелин алдарлыы-биле бадыткап турар.

Бөгүн он беш авиелдепкен республикаларның чыскаалыларының колхозчулары, үе-чагаларының чогаадыкчы ажылдакчылары, чуруктулар, чогаалчылар, чурукчулар, ында дипломаттыг корпустуң кежигүннери, май бирниң байырлалынга киржири-биле бистиң найысылалывыста келгин хой санныг дашпыкы аалчылар. Оларның аразында 70 чурттарның профэвилел болгаш ажылчыннар организацияларының төлээлекчилери, тайбың дээш коскү демиселчилер, аныяктар болгаш өске-даа хой-янзы организацияларывың төлөдекчилери бар. «Шуптунар дыңнаңар!» деп чаңчыл болган медээ дыңналып келген.

Шөлге адыш часкаашкыны дыңмирээн, ыыдыг кыйгылар дыңналып турган:

— Ленин бистиң-биле! Ленин бистиң-биле!

— Партияга алдар! Партияга алдар!

СЭКП ТК-га алдар!

Шимээн чок-ла барган.

СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары эш **Л. И. БРЕЖНЕВ** чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаан.

Национал дараадан хостадыып алыр дээш, политика болгаш экономика талазы-биле хамаарышпас чорук дээш демисежип турар улустарга Май бирниң байырлалында байыр чедирип тур бис. Совет кижилер оларны кезээде хүндүткел-биле көрүп, оларны детки турар. Мурнуу Вьетнамда империалистиг агрессорларга удур тулчуп турар патриоттар ол дугайын эки билир. Боттарының бот-аргелери дээш дүвүрээнин чок чоруун камгалап, бүгү делегейде тайбының идегелдиг чөленгинин болуп турар совет дайынчыларның дугайын хүлээп көрүүшкүн-биле бодап турар бис.

Эргим эштер!

Бүгү чурттарда, бүгү дыптерде хой миллион ажылчы кижилер бистиң-биле кады май бирни байырлап турар. Бөгүн бистиң партиявыс, бистиң Совет чазавыс кошкаш дивес кичээнгейни салып турар. Оны эң улуг чугула херек кылдыр көрүп турар бис.

Аңгы талазы-биле бистиң аскы-дүңмаларывыска — капиталистиг чурттарның улустарынга нзиг байыр чедирип тур бис. Оларның чедиишкиннери болгаш тиилелгелери делегей социализминиң туруштарын быжылап, капиталдың дарлалыындан боттарының хостадыгазы дээш демисежип турар улустарга сорук киирикчи улогер-чижек болуп турар.

Варшава керээзиниң болгаш Экономиктиг Дузаалажылга Чөвүлелиниң киржикчилери чурттар сөөлгү үеде коллективтиг күжениишкиннериниң азызында боттарының политиктыг, экономиктиг болгаш камгалал кады ажылдажылгазының хөгжүлдезинге дыка бурунгаарлаан. Ол чорук социализмниң улам ыңайы тиилелгелериге эки үндезинин тургузуп турар. Аскы-дүңма социалистиг чурттар-биле найыралды болгаш сырый каттыжымышкынны быжыглаарывыга база шаптыртпас камгалалынга бүгү эргежок чугула чүүлдерниг тураун дээш ол күштерин-даа, хөреңгилериндээ харамзынмайн турар. Бөгүн база-ла революстуг демиселдиң болгаш күш-ажылдың байырлалын демдетлевишаан, боттарының кичээнгейлиг семемчилели-биле, дайынчы мергежили-биле бистиң улуг улузувустуң тайбының болгаш тиилелгелериге эки үндезинин дужурер. Европада, Мурнуу-Чөөн Азияда болгаш Чөөкку Чөөн чүктө дайын айыылыгын одиларын чок кылыр, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадыр болгаш улустар аразында тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдер — Совет күрүсенниң боттандырарын чедип алыр дээш демисежип турар программазы олдур. Ынчашташ бир эвес ол сорулгалар дээш демисеглге кижи төрелгетениң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштери сырый каттыжып алыр болза, тайбыны кангалыр аа болур дээринге быжыг бүзүреллиг бис. (Дыңмиттиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Ямагы-бүрү чурттарның улустары янзы-бүрү байдалдарда чурттап болгаш демисежип турар. Боттарының Май бирин олар база янзы-бүрү үктүп турарлар. Ынчалза-даа чер болганда бо хүн ажылчы чоннарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш чаңгыс эвиниң хүнү болур. Ынчангаш Май бирниң байырлалы коммунистерге оваа эргим үнелиг. Коммунистиг шимээшкиннин «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп лозуңнуң адаа-биле төрүттүнген болгай. Күш-ажылчы улустуң эчизе сорулгаларының болгаш эрге-ажыктарының чаңгыс эвиниң өндүр чаагай идеязын илергелээн коммунистерниң ол кыйгырыы бөгүн база делегейниң кырында чаңгыланып турар.

Коммунистер — амгы үениң бүгү-ле революсчу күштериниң коргуш чок авангардызыдыр. Массаларының аңгы демиселиниң, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунун удуртушаан, олар боттарының улуг чаагай хүзээлгезин төлептиг күүседип турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга белеткеам доостур үе-чагазынче киргеп, аскы-дүңма партияларның хура-соруун ёаттаар ол Чөвүлел хурал июньда Москвага болуур. Ол Чөвүлел хурал чедиишкинниг эртсин, империализмге удур, тайбын, демократия, национал хостадыышкын болгаш социализм дээш ниити демисеглге чаа чугула үечада болуун дээш бистиң партиявыс бодунаан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылыр.

Бөгүн, Май бирниң хүнүнде, бистер, совет кижилер, пролетарлыг интернационализмниң ленинчи принциптериниң ёзуузунга кижизиткен совет кижилерге чоок болгаш эргим үнелиг. Бо хүн бистер шуптувус еске чурттарда аңгы таламы-биле аскы-дүңмаларывыс-биле чаңгыс-аай болаадыышты ыыстыамгы делегейде бар ак сеткилдиг болгаш мурнакчы бүгү чүүлдер-биле боттарывыстың ниитилелиишкээвисти оваа күштүү-биле биилип турар бис. Бо хүн бис бистиң ажылхеректиниствиң, бистиң бүдүргең үүле-иживистиң делегейге ужур-дузаалыг оваа тодаазы-биле медереп биилип турар бис. Бо медереп биилиишкин—бүгү совет улуска соруг киргиишкиниң күүлдүг үндезинин.

Улустуң чаагай амыдыралы чайгылыш чокка бедип турар. Совет кижилерниң күш-ажылы шудургу болгаш чедиишкиниг болган тудум-па оларның амыдыралы улам экижип турар—бистиң ниитилелиистиң хөгжүлдезилиниң дүрүм ёзугаар болур чүүлдерни ыңдыг-дыр.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюн толептиг үткүүр дээш социалистиг чарыш бүгү чуртта калбарган. Будүргелеринг мурнакчылары беш чылды 1970 чылдың нолбрь 7-де күүседир деп лозуңну салган! Бо кыйгырыг чурттуң хой будүргелериниң коллективтерин хаара тутка болгаш ажылчы чоннар ону амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демисежип турар.

Бөгүнгү сорулгаларны шиитпирлеишаан, партия оон-биле кады бурунгаар көрүп, улам ыңайы хөгжүлдениң перспективаларын тодаралып турар. Ам партияның Төп Комитедиң болгаш Совет чазак даа беш чыл дээш планныг үндезинерин ажылдап кылырын эгелээн.

Чурттуң чедип алган чедиишкиннериниг даянмышаан, даравазында беш чылда экономика талазы-биле чаа, улам улуг сорулгаларны шиитпирлеп, эртемниң болгаш техниканың чаа чедиишкиннерин улус ажыл-агыйыга улам идепкейлиг неп-терелдип, бойдус байлактарын улустуң эрге-ажыктарынга улам калбаа-биле ажыглаш, социалистиг ниитилел харылзааларын хөгжүдериниг чаа улуг базымны кылып шыдаар бис.

Бистиң ниитилелиистиң мурнакчы, эң организастыг аңгызы—Совет чурттуң ажылчын аңгызы коммунизм дээш демиселчилерниң бирги одургуларында чорун турар. Бистиң чуртувуста бүгү революстуг чаартылгалар ажылчын аңгы-биле холбаалыг. Ажылчын аңгы коммунизмниң материал-техниктиг баазазын чуртузарынга шиитпирлиг салымшкынын киирип турар.

Ажылчын аңгының идегелдиг авиелчиан — колхозчу тараачыннар коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржип турар.

Совет интеллигенция ажылчыннар болгаш колхозчулар-биле чаңгыс аай одуругда чорып турар. Оон чогаадыкчы ажылының үре-түңнелдерин совет эртеминиң болгаш техниканың, өөредилгениң болгаш кадык камгалалының, литератураның болгаш уран чүүлдүң шылгаранган чедиишкиннеринден көрүп турар бис.

Коммунистиг тургузуушкунуун бүгү участокторында бистиң аныяктарывыс чалыы назыныңы кыптыскан инергиязы-биле ажылдап турар. Аныяктарның алдарлыг авангарды — Ленинчи комсомол күш-ажылдың болгаш камгаладың мурнакчы одургуларында кажан кезээдегиин дег чорун турар. Коммунизмниң аныяк тургузукчулары хоочун салгалдың идегелин алдарлыы-биле бадыткап турар.

Бөгүн он беш авиелдепкен республикаларның чыскаалыларының колхозчулары, үе-чагаларының чогаадыкчы ажылдакчылары, чуруктулар, чогаалчылар, чурукчулар, ында дипломаттыг корпустуң кежигүннери, май бирниң байырлалынга киржири-биле бистиң найысылалывыста келгин хой санныг дашпыкы аалчылар. Оларның аразында 70 чурттарның профэвилел болгаш ажылчыннар организацияларының төлээлекчилери, тайбың дээш коскү демиселчилер, аныяктар болгаш өске-даа хой-янзы организацияларывың төлөдекчилери бар. «Шуптунар дыңнаңар!» деп чаңчыл болган медээ дыңналып келген.

Шөлге адыш часкаашкыны дыңмирээн, ыыдыг кыйгылар дыңналып турган:

— Ленин бистиң-биле! Ленин бистиң-биле!

— Партияга алдар! Партияга алдар!

СЭКП ТК-га алдар!

Шимээн чок-ла барган.

СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары эш **Л. И. БРЕЖНЕВ** чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаан.

Национал дараадан хостадыып алыр дээш, политика болгаш экономика талазы-биле хамаарышпас чорук дээш демисежип турар улустарга Май бирниң байырлалында байыр чедирип тур бис. Совет кижилер оларны кезээде хүндүткел-биле көрүп, оларны детки турар. Мурнуу Вьетнамда империалистиг агрессорларга удур тулчуп турар патриоттар ол дугайын эки билир. Боттарының бот-аргелери дээш дүвүрээнин чок чоруун камгалап, бүгү делегейде тайбының идегелдиг чөленгинин болуп турар совет дайынчыларның дугайын хүлээп көрүүшкүн-биле бодап турар бис.

Эргим эштер!

Бүгү чурттарда, бүгү дыптерде хой миллион ажылчы кижилер бистиң-биле кады май бирни байырлап турар. Бөгүн бистиң партиявыс, бистиң Совет чазавыс кошкаш дивес кичээнгейни салып турар. Оны эң улуг чугула херек кылдыр көрүп турар бис.

Аңгы талазы-биле бистиң аскы-дүңмаларывыска — капиталистиг чурттарның улустарынга нзиг байыр чедирип тур бис. Оларның чедиишкиннери болгаш тиилелгелери делегей социализминиң туруштарын быжылап, капиталдың дарлалыындан боттарының хостадыгазы дээш демисежип турар улустарга сорук киирикчи улогер-чижек болуп турар.

Варшава керээзиниң болгаш Экономиктиг Дузаалажылга Чөвүлелиниң киржикчилери чурттар сөөлгү үеде коллективтиг күжениишкиннериниң азызында боттарының политиктыг, экономиктиг болгаш камгалал кады ажылдажылгазының хөгжүлдезинге дыка бурунгаарлаан. Ол чорук социализмниң улам ыңайы тиилелгелериге эки үндезинин тургузуп турар. Аскы-дүңма социалистиг чурттар-биле найыралды болгаш сырый каттыжымышкынны быжыглаарывыга база шаптыртпас камгалалынга бүгү эргежок чугула чүүлдерниг тураун дээш ол күштерин-даа, хөреңгилериндээ харамзынмайн турар. Бөгүн база-ла революстуг демиселдиң болгаш күш-ажылдың байырлалын демдетлевишаан, боттарының кичээнгейлиг семемчилели-биле, дайынчы мергежили-биле бистиң улуг улузувустуң тайбының болгаш тиилелгелериге эки үндезинин дужурер. Европада, Мурнуу-Чөөн Азияда болгаш Чөөкку Чөөн чүктө дайын айыылыгын одиларын чок кылыр, делегейниң дү

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ ЧУРТТААР, АЖЫЛДААР БОЛГАШ ТИИЛЭЭР!

(Төнүүзү. Эгези 1-ги арыында).

артык чүткүлдүг тудуп тургузар».

Ам олар—совет күрүнениң баштайгы тургузуючуларының салгакчылары Ильичиниң чагыгларын ёзугаар чаа ниитилелди чүткүлдүг, сорук киришкинниг, шудургу тудуп тургузуп турар.

Шолде туктар аразында мынча дээн кыйгырыглыг транспарант ужугуп эртти:

—Мөнге дириг, интернационалчы өөредиг — марксчам-ленинизм долгереэнин!

Кызыл шөл салып үндүрүүшкүн шөлүү дег апарды. Ужугуп үнер дей бергөн ракеталар көстүп келди. Ракета-биле кожа— дөртээлээ дидим Шаталовтуң, Волыновтуң, Елисеевтиң, Хруновтуң космоска эптеп тургускан, баштайгы орбита станциязының чурумал дүрзүзү-биле чергележиппкен, кончуг улуг панно. Октаргайны шиңгээдип алырының чыл демдеглелинге бижидип киргөн он алды ат чуртка сураглыг. Сарыг-кызыл скафандрлар кеткен он алды мотоциклчилер, оларның бедидиг туткан мөңгүн спутник дүрзүлери шолге ужугуп эрттө.

Бистиң күш-ажылывыс, тайбыңывыс, майывыс — идегелдиг холдарда. Ону кым-даа билир. Бистиң улуг совет аалорзнывысты Ада чуртувустуң шынчы оолдары камгалап турар. Төрээн чурттуң камгалакчылары кызыгааржылар кезээде хүлээлгезин күүседип турар. Кызыгааржының чурумал аян-шинчизин шолге көстүп эрти. «Төрээн чурттуң кызыгаарлары ыдыктыг!» Колонналар кырынга чалгаан ол лозуң М. В. Фрунзе аттыг академияның дыңнакчызы Александр Вахрущевке оныа чоок болгаш билдингир. Төрээн чурттуң кызыгаарын маадыр камгалаан улуг лейтенант Иван Стрельников-биле кады кызыгаар заставазынга ол чоокта чаа шериг албанын эрттирип турган. Бөгүн Вахрущев чыскаалга «Кызыл чечек» фабриканың ажылдакчылары-биле кады киришкен. Олар ол академияның дыңнакчылары-биле быжыг найыралдыг.

... Марштаавнар солчуп тур. Бүгү-эвилелдиң пионерлериниң «Шолбан» деп оюнуун тиилекчилери — «кызыл иечилер» шолде эртип турлар. Адаларының дайынчы болгаш күш-ажылчы алдар оруктарының аайы-биле походтап чораан хоорайларының демдектерин оларның хөйү хөректеринде кадагылап алган.

Май бирииң богүнгү байырлалынга «кызыл иечилерден»-даа бичелер киришкен. Чечектер туткан дөртеи чаштар мавзолейже маңнашкап, индирге үнгүдеп келди. Уруглар чечектерин партияның болгаш чазактың удуртукчуларынга тутсуп берди.

Чыскаалды «Энтузиастар марыжы-биле» баштай-ла Москваның ажылчыннарының үрер хогжум оркестри эгеледи. Кызыл шолге келген чыскаалчылар колонналарының кызыл тук, лозуңнары далай дег чалгып чор. Москвачыларның байырлал кылажы эгеледи. Аңаа найысылалдың 30 районуның төлээлекчилери киришкен. Москваның чидиг кызыл тугунда — Төрээн чурттувустуң найысылалының шаңнаткан орденнерин алдынаалдыр сиилбирлээн. Чазактың дээди шаңналдары — ийи Ленин орденн, Алдын Сыдыс, Октябрь революциязы орден — үш революцияның баррикадаларын, чалбыыштыг беш чылдарны, Ада-чурттуң Улуг дайынының шыңгыы, шудургу демисеадиг чылдарын өттүр — коммунизмге аппар чоруур СЭКП-гэ, чонның болгаш партияның бүзүлбас чаңгыс эвиниң төрээн хөгжүм оркестри эгеледи. Кызыл шолге келген чыскаалчылар колонналарының кызыл тук, лозуңнары далай дег чалгып чор. Москвачыларның байырлал кылажы эгеледи. Аңаа найысылалдың 30 районуның төлээлекчилери киришкен. Москваның чидиг кызыл тугунда — Төрээн чурттувустуң найысылалының шаңнаткан орденнерин алдынаалдыр сиилбирлээн. Чазактың дээди шаңналдары — ийи Ленин орденн, Алдын Сыдыс, Октябрь революциязы орден — үш революцияның баррикадаларын, чалбыыштыг беш чылдарны, Ада-чурттуң Улуг дайынының шыңгыы, шудургу демисеадиг чылдарын өттүр — коммунизмге аппар чоруур СЭКП-гэ, чонның болгаш партияның бүзүлбас чаңгыс эвиниң бадыткан турган. Автосепителге заводунуп каас шимелделиг чыскаалы бүзүрелдиг базып эрткен. Сөолгү ийи-үш чылдың дургузуында заводтуң техника дерилгези дыка сайзыраан, чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның ишмчээшкинин калбарган, оон ачызында завод ортумаа-биле хонук санында бир машинаны септеп үндүрүп турар. Бүдүрүлгенің мурнакчылары Никитин, Дуган-оол болгаш өскелер-даа чыскаалганнарның мурнуку одуруунга чораан.

Найысылалдың үлетпүрүнүң ажылдакчылары СЭКП ТК-ның Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин, бөш чыл планының улуг даалгаларын күүседир дээш, шудургу ажылдап турар. Тываның руда эргелелиниң ишчилери бо чылын хөй ажылдарны кылыр, оон иштинде үүле хөмүр тывыжының талазы-биле безин планнаан ажыр 28 муң тойна хөмүр-дашты бээр. Эът комбинадының ажылчыннары эрткен 4 айларның дургузунда планнаан ажыр 227 муң рубльдиң орулгазын берген, оларның моон соңгаар чүткүлү улам улут. Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези — республика типографиязының, транспорт бүдүрүлге черлериниң, Кызыл садыгның, амыдырал хандырылгазының болгаш өске-даа черлериниң ажылдакчыларының чыскаалы бистиң үгба-дунмаларывыстың, иелериниң, совет хөрээженнериниң базымы болуп биддинип турган.

Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинің чыскаалы үнүп келген. Бо бүдүрүлгенің ажылишчилери башгайгы квартала мурнакчы болган. Каа-Хем тудуг черинің ажылдакчылары чыл бүрүле 500 муң тонна хомүр-даш бээр разрезати 1970 чылдың декабрь 5-ке чедир ажыглалга бээрин хүлээнип эрткен.

Шолде — кодээ ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчыларының кылажы. Тываның кодээ ажыл-агыйының ишчилери эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган. СЭКП-ТК-ның Пленумнарының улуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, кодээнің ажыл-ишчилери хөй чүүлдерни кылып турар. Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозунуң ажылдакчыларының чыскаалы ук чугула ажылдың улуг соруглаарын сагындырып турган.

Ажылчы чоннарның чыскаалы бедик көдүрүүшкүнүүр, сорук киришкинниг, патриотчу байдалга эрткен.

Чыскаал доозулган. Каас-чараш хептиг кижилер кудумчуларны дола берген. Майның, тайбыңның, күш-ажылдың, найыралдың байырлалы улам калбарган. Оорушкүнүң, байырлалдың кылажы улам дыңзып, бистиң кайгамчыктыг чалыы найысылалывысты хөме ап келген. Ол оорушкү күштүг, чүге дизе бүгү Совет чурттуң улуг оорушкуунуң кезии-дир.

Алдын-оол ДАРЖАА.

ТАЙБЫҢНЫҢ, НАЙЫРАЛДЫҢ, КҮШ-АЖЫЛДЫҢ АДЫ-БИЛЕ

Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалы

Кудай хиндинде хир-даа чок. Май 1-ниң эртеии Кызыл хоорайга кончуг аяс болган. Байырлалчы шинчи-биле каас-шинчек кеттинген ажылчы чоннар кудумчуларга үнгүлеп келген. Улуг кижилериниң, ургларның холдарында өңгүр чечектер, янзы-бүрү өңнүг борбак шарлар, туктар, ол-ла шимелденің аразында хоглуг ырлар, ында-мында ажылчы кижилерниң танцылары чаттыгган.

Таптыг-ла эртевгининиң 10 шак турда, хоорайның ажылчы чоннарының чыскаалы эгелээн. Чанчыл ёзугаар Кызылдың төп шөлүнге Май бирииң митингиан болган. Чараш шиметтинген чазак индирииге СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары С. К. Тока, партия обкомунуң, республиканың Дээди Совединиң болгаш чазааның удуртукчулары, хоорайның партия, совет ажылдакчылары ажыл-агыйның мурнакчылары, шериг начальниктери тургуланнган. Байырлыг митингиге эш С. К. Тока допчу чүве чугаалаан.

— Эргим эштер, найысылалдың болгаш республиканың ажылчы чоннары! Хөй националлыг улуг совет улус бөгүн Май 1-ниң чырыткылыг хүнүн байырлап турардыр — деп, эш С. К. Тока чугаалаан.—Бистиң оорушкувус бо хүннерде онза улуг, чүге дизе бистер улуг баштынчы В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл болуур онзага уткуштур чедиишкинчазак бистиң республикавыстың сайзыралынга онза кичээнгейни салып келген. бистиң улузувус чырыткылыг 25 совет чылдарның дургузунда улуг чедиишкиннерни чедип алган. Төөгүзүг юбилейге уткуштур ам-даа хөй-хөй эки үүлдерни кылырывысты СЭКП ТК-га бүзүредип турар бис, ол дээрге республиканың ажылчы чоннарының ленинчи юбилейге эң дээре белээ болур.

Республиканың ажылчы чоннарынга күш-ажылчы чедиишкиннерни болгаш хууда амыдыралынга аас-кежиктп партия обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден күзээш, эш С. К. Тока Май 1-ниң хүнүнге, коммунизмниң тиилелгезинге, улуг совет улуска болгаш СЭКП-ге алдаржыткан кыйгырыгларны салган.

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының чыскаалын тук тудукчулары ажыктаан.

Оларның аразында республикага болгаш оон дашкаар-даа мотомаргылдаалаларының кирижикчилери, шаңналдарның эдилекчилери бар чораан. ДОСААФ-тың, спорт ниитилелдериниң тук тудукчулары салгыпга хөлбеңнээн туктарны бедик көдүрүп эрткен. Оларның аныяк сыннары, чиге кылажы Майның чырыткылыг хөөнүн сагындырып, сагыш-сеткиил-даа, мага-бот Маадыры Бухтуев аттыг № 1 школаның башкылары болгаш өөреникчилери ажыткан. Ол дээрге найысылалдың баштайгы школаларының бирээзи, оон класстарында өөредилге доозкан хөй-хөй кижилер Ада-чурттуң Улуг дайынына социалистиг Төрээн чурту камгалап, дайын сөөлүндеги улус ажыл-агыйының мапап тургузуушкунунга киржип, кур болгаш куруккан черлерин шиңгээдип ап, амгы үениң улуг тудугларынга киржип, ажыл-агыйның бүгү адырларында коммунизмни чедиишкиннин-биле тургусчуп турар.

Байырлалдыг шолге № 2 школаның коллективи үнүп келген. Тываның ажыл-агыйының национал кадрларындан хөй-хөй кижилер ону доозкан. Бөгүн сураглыг школаның чыскаалын оон директору М. Дамдынчап, дуржулгалыг башкылар С. Содунам, А. Конгарова болгаш өскелер-даа баштап чораан. Школаларның чыскаалы шуужүп-ла турар. № 6 школаның өөреникчилери школазында алгы заводунуң төөгүзүн бижип, аныяк тыва ажылчын аңгының хоочүннары-биле таныжып, ол чугула хөрээн Майга, В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл болуур юбилейинге бараалгадып турар. № 11 школа аныяк-даа болза, найысылалда эки өөредилгелиглерниң, алдын болгаш мөңгүн медальчыларга белектерин илеткеп, ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш интеллигенциянның чаңгыс эвин бадыткап турган. Автосепителге заводунуп каас шимелделиг чыскаалы бүзүрелдиг базып эрткен. Сөолгү ийи-үш чылдың дургузунда заводтуң техника дерилгези дыка сайзыраан, чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның ишмчээшкинин калбарган, оон ачызында завод ортумаа-биле хонук санында бир машинаны септеп үндүрүп турар. Бүдүрүлгенің мурнакчылары Никитин, Дуган-оол болгаш өскелер-даа чыскаалганнарның мурнуку одуруунга чораан.

Найысылалдың үлетпүрүнүң ажылдакчылары СЭКП ТК-ның Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин, бөш чыл планының улуг даалгаларын күүседир дээш, шудургу ажылдап турар. Тываның руда эргелелиниң ишчилери бо чылын хөй ажылдарны кылыр, оон иштинде үүле хөмүр тывыжының талазы-биле безин планнаан ажыр 28 муң тойна хөмүр-дашты бээр. Эът комбинадының ажылчыннары эрткен 4 айларның дургузунда планнаан ажыр 227 муң рубльдиң орулгазын берген, оларның моон соңгаар чүткүлү улам улут. Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези — республика типографиязының, транспорт бүдүрүлге черлериниң, Кызыл садыгның, амыдырал хандырылгазының болгаш өске-даа черлериниң ажылдакчыларының чыскаалы чүве чугаалаан. Олар чурттувуң улувуна изиг байыр чедирген, ажыл-ишчи коллективтериниң май бирге таварыштыр чедип алган чедиишкиннерин чугаалаан.

Митингилер соонда ажылчы чоннарның чыскаалдары болган.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: Кызылдың ажылчы чоннарының Май бирде чыскаалы. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

РАЙОННАРГА МАЙ 1-НИ БАЙЫРЛААНЫ

Улуг-Хем

Улуг-Хем районнуң төвү Шагаан-Арыг хоорайга ажылчы чоннуң байырлыг чыскаалы эртенгиниң 10 шакта эгелээн. Чыскаалды мотоциклчилер ажыткан. Оон соо-биле хоорайның школаларының, бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының коллективтери шууштур эрткен. Чыскаалганнарының кырында лозуң, плакат, пролетарлаттың гениалдыг баштынчыларының—Маркстың, Энгельсүнүң, Ленинниң, партияның болгаш чазактың удуртукчуларының портреттери, совет күрүнениң хөй национал республикаларының туктары киискип турган...

Хүндүскүнүң 12 шак ажыыт турда районнуң бүгү чурттакчылыг черлериниң төлээлери 64 улут, 32 аныяк моголер хүрешкеп. Дараазында хол-бөмбүүнге маргылдаа болган. Хоорайның кино үнер черлеринге хүндүскүнүң 1 шактан эгелээп кежээкиниң 9 шакка чедир янзы-бүрү урав чечен киноларны көргүскен.

Районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери май 1-ге чедир 26899 га черниң шыгын базырган болгаш 3365 ганы чарган. «Улуг-Хем» совхозтуң тараажылары бо хүнге чедир районнуң өске ажыл-агыйларын хову ажылы-биле мурнап турар. Олар 9491 ганың шыгын базырып, 1170 га черни суггарган болгаш 285 га черни чарган, оон иштинде кызыл-тасты 135 гада тараан. «Улуг-Хаяның» болгаш өске-даа колхоз, совхозтарының тараажылары байырлал хүнүнде бедик көдүрүүшкүнүүр ажылдап эрткен.

Тес-Хем

ТЕС-ХЕМ районнуң ажыл-агыйлары бо чылын 2100 га черге тараа культураларын чажар тургаш, бөгүнге чедир оон 891 гага чашкан. «Ак-Эрик» колхоз ол планын 56 хуу ажыра берген. 392 га черниң шыгын базырган.

Тараа шөлдерин суггарар ажыл мурнуку чылдарга бодаарга, бо чылын эки тургустунган. Районда ниитизи-биле бөгүнге чедир 307 га, оон иштинде 202 га черни тарылга мурнуу чарында, тараа шөлүн, 35 га одарны, 70 га сиген шөлүн суггарган.

«Ак-Эрик» колхозта эш С. Матпаарыга удурткан 18 кижи составтыг суггарыкчылар бригадазы шалыпкын ажылдап, бөгүнге чедир 125 га черни суггарган. Ол шыкаш «Чодураа» колхозта эш О. Маны-Хаяга удурткан суггарыкчылар бригадазы база эки ажылдап турар.

«Тес-Хем» совхозтуң төп суурунуң чурттакчылары хөй кижи киришкен шефти организаставаш, Ашканныг хемниң эрги бугазының улуп аштаан.

Барыын-Хемчик

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Барыын-Хемчик районнуң ажылчы чоннары Май 1-ниң байырлалын күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг демдеглеп эртиргеннер. Апрель 30-ниң кежээзинде, май 1-ниң эртенинде болгулаан уткулга хуралдарга болгаш митингилерге тус-тус коллективтер социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин илеткээннер.

Таңды

ХОВУ-АКСЫ. Тываның өнүг металлургиязының баштайгызы Хову-Аксы комбинатың тудугжулары май 1-ниң байырлалын улуг көдүрүүшкүн-биле демдеглээннер.

Тудугжуларның чыскаалының бирги одуруунда кол коруудуп турар Мөнге болгаш оон-даа өскелерниң бригадаларының тудугжулары. Чыскаалганнарның туткан лозуңг, транспорантыларында: «Беш чылдың тудуун хуусаа бетинде ажыглалга киирээл!», «Коммунистиг партияга алдар!» деп биижээн кыйгырыглар хөй болган.

Эрзин

Май 1-ниң байырлалын Эрзин районнуң ажыл-ишчилери улуг көдүрүүшкүнүүр үткүп байырлаан. Район төвүнүң ажылчы чоннарының байырлыг хуралынга райкүүскомнуң даргазының оралакчызы С. С. Өртең илеткел кылган. Майның бирде ажылчы чоннарның демонстрациязы эрткен. Оон соонда спорт, культура-массалыг оюннар болган.

* * *

Май бирниң байырлалы Тожу, Тес-Хем, Мөнгүн-Тайга болгаш өске-даа районнарга бедик көдүрүүшкүнүүр эрткен.

Чедиишкин-биле уткаан

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң ажылчын аңгызы май бирни 1969 чылдың күрүне планын чедиишкинниг күүседир дээш калбарткан социалистиг чарыш-биле утказн.

Ажылчы чоннар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, камналга, ажылдың шынарын экижидер дээш демисежин турар. ВДР-ниң чазаа күш-ажылга чедип алган чедиишкиннери дээш база май бирниң байырлалы-биле холбаштыр 3.598 бүдүрүлге коллективтеринге социалистиг күш-ажылдың коллективтери атты тывыскан. Хөй ажылчы чоннарны Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының болгаш Ажылчы аныяктар эвилелиниң хүрээлеңинге хүлээп алган.

Ханойнуң болгаш Хайфонның ажылчы чоннары социалистиг чарышты баштап турар. Бо хүннерде Хайфон портта ВДР-ге чүък чедирип келген «Октябрь революциязы», «Партизан чалбыраажы», «Высокогорск» деп совет судноларның чүгүн дүжүрүп алган.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның дузаламчызын ап, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының удуртулгазы-биле Соңгу Вьетнамның ажылчы аңгызы бүдүрүлге талазы-биле чаа-чаа улам улуг чедиишкиннерни чедип алырынга бүрүн шиитпирлиг.

ЧССР-ниң Федералдыг хуралының хуралы

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Улус палатазының болгаш Националдар палатазының каттышкан хуралы Прагага болган.

Хуралга ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүннери, Федералдыг чазактың кежигүннери, Федералдыг чазактың Даргазы О. Черник, чех болгаш словак национал чазактарның, чех болгаш словак национал чөвүлелдерниң кежигүннери олурушкан.

ЧКП ТК-ның апрель пленумунуң доктаалын болгаш сүмезинге ёзугаар П. Цолотка Федералдыг чазактың Даргазының оралакчызы болур ужурлуг.

Федералдыг хуралдың депутаттарының омүнээзинден палаталар даргалары кылган ажылы дээш П. Цолоткага өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Депутаттар ЧССР-ниң Национал фронтузунуң саналын ёзугаар А. Дубчекти Федералдыг хуралдың Даргазынга соцгаан.

КОММУНИСТЕРНИҢ МУРНАКЧЫЛ РОЛЮН БЕДИДЕР

«Тере-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 база Совет Тывазының 25 чылын телептиг үткүүр дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, бо чылдың бирги кварталында ажыл-агый, культура тургузуушкунунга чамдык чедишкиннерни чедип алган. Кварталда 22 төнна этти күрүнеге дүшээр тургаш, 32 төнналы дүшээган. Колхоз 100 хойга онаштыр 96 хураганны камгалап алган. Төрээн инектерниң быжаалары шуптузу эки доругуп турар. Тудуг материалдарын белетиттинээри база күүсеттинген. Одаар ыяш бүрүнү-биле белетиттинген. Колхозтуң тудуг бригадазы 12 кижи хары угда кирер чунар-башкыны, бир кызыл-булуңну, чурттаалга башкыдың ажыглаалга киирген. Спорт залының ханазын доозиан. Ол бригада бирги кварталда социалистиг чарыштың тиилелинчизи болган. Тере-Хөл сельпозунуң коллективи планын база-ла ажыр күүсеткен. Күнгүртүг сес чыл школазының башкылар коллективи өредилге-нижизидилгелиг ажыды эжижиткен.

Чонну ажыл-ишчи херектерже кодуруп, организаторчу болгаш политмассалыг ажылдарны чорударынга партком, партия эге организациялары элээн ажылдарны ыылган. Оон-биле чергелештир кодээ Советтиң, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниитти организацияларының идепкейи бедээн. Коллективте кижилер-биле сырый харылзаалыг партия эге организацияларының дайынчы аргалыы бедип, олар ажыл-ишчилериң ортузунга улуг организаторчу болгаш кижизидиичи ажыды чорудуп турар. Амгы үеде 67 коммунист бантаараан 7 партия эге организациялары бар. Ажыл-агыйның кандыг-бир участогунга партийжи ажыды чорударда ында эге организацияга, коммунистерге партком даянып турар.

Партийжи амыдырал

Колхозтуң тудуг бригадазында партия организациязы (секретары С. А. Седип) коммунистериң авангардчы ролюн чедип ап, чугула айтырыгларны партия хуралынга чугаалажып, аңаа үндүрген шиитпирлериң күүсөлдезин дээштиг организастаан. Ол организация бо чылдың эгезинден бээр СЭКП кежигүнүнге кандидатка 5 мурнакчыларны киирип алган, аныяк коммунистер-биле ажыды күштелдирген. Коммунистер будурулгеге, хөй-ниитиниң ажылынга- хуузунда амыдырал-чурттаалгазынга үлегерин көргүзүп турарлар. Коммунистер З. Бөранаа, А. Чигжит, К. Кенден, Х. Маңге хүн нормазын 115—120 хуу күүседип- идепкейжи хөй-ниитижилер болуп турар.

Каргыда партия организациязы коммунистериң мурнакчы ролюн бедидеринче углаанган тодаргай хемчегларни ап келген. Ында коммунист бүргүзү партийжи даалгалыг, оон күүсөлдезин партия организациязы дэмтаамал хынап турар. Ол бригаданың хөйлулары мал чемин рацион ёзугаар берип, одарларны чөптүг ажыглап тургаш, малды хүр ыыш ажырып алган. Бо чылын төрүүр чүс хойга онаштыр 97 хураганны бригада нашгалап алган. Ында хөочун коммунистер Т. Сантаагай, Д. Чап, Б. Дагба малдың чаш төлүн өстүрериниг үлегерин көргүскеннер. М. Идам, Б. Данзынай, А. Норжумаа, Х. Дөнган, В. Даржу, С. Оттун-оол, Ф. Бегзи болгаш өске-даа коммунистер онаашкан ажылын эң сөткилдиг күүседип турар.

Ындыг болза-даа партия эге организацияларының дайынчы аргалыын, коммунистериң мурнакчы ролюн бедидер талазы-биле ажыда улуг четпестер бар. Чамдык эге организациялар партия хуралдарын хуусаазында эрттирбейн, шиитпирлериң күүсөлдезин чедип албайн турар. Тере-Хөл сельпозунда, Күнгүртүг сес чыл школазында, Шынаа Совединде партия эге организацияларының мурнакчы ажыл-ишчилерни партия хүрээлеңиниге хаара тудар ажыды кошкатнаан. Оон аңгыда чамдык партия организациялары партия кежигүнүнге хүлээп алыышкынга негелдеени кошкан тургускан. Чижээ, СЭКП кежигүнүнге кандидатка партта хүлээп алган тудугжу А. Комбуга ай четпээнде-ле арагалаан дээш партия талазы-биле хемчег хүлээткен.

Чамдык коммунистериң талазындан партийжи сагыдгачурумну үрээр чорукту бөдүрүп турар. Никита Балган, Херел Кыргыс олар ажыл үезинде арагалап- албан чөрлөри кезип, кижилерни багай сөстер-биле дорамчылаар чорукту бөдүрүп турган. Ындыг чорун колхозтуң нол бухгалтери К. Кысыгбайда база бар. Партия чырыдыышкынының болгумнеринде овередилгенниң байдалын хуралдарга чугаалажып, кичээл үзүп турар коммунистер-биле ажыды эге организациялар чорутпаан. Оон ушурунда колхоз конторазында, Сарыг-Хөл фермазында кичээлдер үстүп турар апарган.

Партком, эге организациялар бөттарының дайынчы аргалыын, коммунистер бүргүзүнүң мурнакчы ролюн улам бедидер дээш бүгү хемчегларни алыр ушуралыг.

А. БАРЫМ,
«Тере-Хөл» колхозта партком секретары.

Ам-даа эжижидер

Комсомолга партийжи удуртулганы эжижидер талазы-биле элээн ажылдарны Тес-Хемниң партия райкому чорудуп турар. Чоокта оон бюрозунга комсомол райкомунуң ажылының дугайында чугаалашкан. Районнуң ажыл-агыйының кол адыры мал ажылынга алдан ажыг комсомолчуларны база он-он аныяктарны быжыглаан болгаш олар ында багай эвес ажылдап турар. Бо кышкы, часкы үеде малчыннарже чеден ажыг сакманщиктерни аътказган. Чонуң амыдырал хандырылгазында ажылдап турарларның саны өскен. Ол ышкаш ажыл-агыйларның өске-даа адырларында комсомолчуларның, аныяктарның күжүн хуваап тургускан.

Аныяктарның ажылдан хосту үезин чөп ажыглаарынче кичээнгейни угландырып, туска ажылдап ыылган план ёзугаар, тус-тус комсомод организациялары элээн ажылдарны ыылган. Оон-биле чергелештир кодээ Советтиң, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниитти организацияларының идепкейи бедээн. Коллективте кижилер-биле сырый харылзаалыг партия эге организацияларының дайынчы аргалыы бедип, олар ажыл-ишчилериң ортузунга улуг организаторчу болгаш кижизидиичи ажыды чорудуп турар. Амгы үеде 67 коммунист бантаараан 7 партия эге организациялары бар. Ажыл-агыйның кандыг-бир участогунга партийжи ажыды чорударда ында эге организацияга, коммунистерге партком даянып турар.

Комсомолга партийжи удуртулганы эжижидер талазы-биле элээн ажылдарны Тес-Хемниң партия райкому чорудуп турар. Чоокта оон бюрозунга комсомол райкомунуң ажылының дугайында чугаалашкан. Районнуң ажыл-агыйының кол адыры мал ажылынга алдан ажыг комсомолчуларны база он-он аныяктарны быжыглаан болгаш олар ында багай эвес ажылдап турар. Бо кышкы, часкы үеде малчыннарже чеден ажыг сакманщиктерни аътказган. Чонуң амыдырал хандырылгазында ажылдап турарларның саны өскен. Ол ышкаш ажыл-агыйларның өске-даа адырларында комсомолчуларның, аныяктарның күжүн хуваап тургускан.

Аныяктарның ажылдан хосту үезин чөп ажыглаарынче кичээнгейни угландырып, туска ажылдап ыылган план ёзугаар, тус-тус комсомод организациялары элээн ажылдарны ыылган. Оон-биле чергелештир кодээ Советтиң, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниитти организацияларының идепкейи бедээн. Коллективте кижилер-биле сырый харылзаалыг партия эге организацияларының дайынчы аргалыы бедип, олар ажыл-ишчилериң ортузунга улуг организаторчу болгаш кижизидиичи ажыды чорудуп турар. Амгы үеде 67 коммунист бантаараан 7 партия эге организациялары бар. Ажыл-агыйның кандыг-бир участогунга партийжи ажыды чорударда ында эге организацияга, коммунистерге партком даянып турар.

лекция, беседалар чорудулгазы эжижээн.

Бо өредилге чылында 540 комсомолчулар болгаш аныяктар комсомолдуң политиктиг болгүмнеринге, клубтарынга, партияның политиктиг чырыдымшкыының системазынга өөренген болгаш зачёттарны дужаап эгелей берген. Самагалдай школазында «Бистиң ленинчи комсомолувус», «Ак-Эрик» колхозта «Партия дугайында беседалар» деп болгүмнер өредилге чылын чедишкинниг дооскан. Кежээки школаларга чүс үжен ажыг аныяк кижилер өөредилгезин уламчылаар, билиин бедидер арганы алган.

Комсомол ажылынга эжижидилгени сөөлгү үеде «Чодураа» колхозта, Чыргаландыы, Самагалдай школаларында, райпода, район эмнелгезинде комитеттер чедип алган. Аныяктар ортузунда идеологтуг болгаш организас-массалыг ажылдарны чорударының арга-дурзулгазын сайзырадыр айтырыгларын эге организация секретарьларының семинарынга чугаалажып турар.

Ындыг-даа болза хүлээп алдынып турар шиитпирлериң күүсөлдезинче эвээш кичээнгей салып турар. Оон хуралдарга чугаалажып, дугуржуп алган чамдык эки хемчегларни амыдыралга боттанмас, бар четпестер катаптап турар. Эрткен чылдың март айда болган райком олеңумунга аныяк тускай эртемниглерлиң чөвүлелдерин ажылдадырын, сиген кежилделиниң үезинде аныяктар эвеполарын тургузарын, оларга докталмал дузаны көргүүп, удуртурун чедип алыр деп бижээн. Бо ажылдар бүтпээн пийкпе азы долу эвес хемчээлге күүсеттинген. Мындыг чижектер районнуң комсомол амыдыралында хөй.

Мурнаку чылдарда тургусаалыышкыны, кыжын мал кыштагларашкыны, чурттаалга болгаш будурулгенин, культура амыдыралдың тудугларын дээш оон-даа өске ажылдарга кажан чүүү кылырын, чеже кижи азы транспорт, механизмнер каяа ажылдарын планга тодаргай айтыр.

Шефтеп турар организацияларның талазындан ажылагыйларга политиктиг, кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылдарны чорударынга улуг дузаны көргүзерин планга база-ла киирер херек. Хоорай организацияларының коллективтеринден лекторларны, ылеткеичилерни чорудуп, бот-тывынгыр ураа түүл болгүмнериниң концерттерин үргүлчү организастаары чугула. Кызыл-булуңнар, клубтар, культура бажыңнарына дерип кылырынга дузалажыр апаар.

Шефтеп турар организациялар-биле колхозтар болгаш совхозтар үргүлчү бижыг харылзааны сайзырадгайжыдар болгаш херек апарганда бот-боттарынга дузалажышкынны көргүзүп болур. Чижээлээрге будурулге черлериниң шефтеп турар ажыл-агыйларынга машина-техника септээринге, оон артык кезектерин, тудутта хереглээр материалдарны тывырынга болгаш ол чижектиг өске-даа түүлдерниң талазы-биле чүге дузалажып болбазыл? А ажыл-агыйларның талазындан шефти организациялырга база-ла чамдык дузаламчыларны көргүзүп болур арга бар болгай. Элээн хөй таварылгаларда чамдык колхозтар болгаш совхозтарның удуртукчуларының талазындан шефтеп турар организацияларның удуртукчулары-биле база Кызыл хоорайның партия хооркому болгаш хоорай Советиниң күүсекчи комитеди-биле харылзаа тутпайн турары таарымча чок болуп турар. Көдээ ажыл-агый организарының удуртукчулары хоорайга кандыг-бир ажылдар талазы-биле барык-ла үргүлчү чыгыы кээп турар, оон аңгыда телефон харылзаазы бүгү-ле ажыл-агыйларда бар болгай. Мындыг төлээде хоорай-биле харылзаа тударының бүгү-ле аргалары бар, ону ажыглаар херек.

Хоорайның көдээге дузалаар талазы-биле партияның хооркому болгаш хоорай Советиниң күүсомунуң даргазы.

С. КРАСНЫЙ.

ХООРАЙ — КӨДЭЭГЕ

Бистиң республиканың найысызаалы Кызыл хоорайның үлетпүр будурулгелериниң болгаш транспорт, тудуг болгаш өске-даа албан организацияларның ажылчыннары, албан-хаакчылары, дээди болгаш ортумак өөредилге чергелериниң студентилери база школа чылар чыл бүрүде республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга часкы, күскү хову ажылдарын чедишкинниг эрттирериниг, өске-даа янзы-бүрү ажылдарны кылырынга дузалажып келген. Чүгле эрткен чылын хоорайның үлетпүр будурулгелериниң болгаш албан, организацияларындан часкы тарылгага дузалажыры-биле дыка хөй механизаторларны чоруткан. Таңды районнуң «Межегей» совхозтуң картофель тарылгазынга 97 кижи дузалашкан. Күзүн тараа ажаан алышкынының үезинде 117 механизатор колхозтарга болгаш совхозтарга ажылдаан. Ол ышкаш 1127 ажылчын, албан-хаакчы болгаш студент тараа ажаан алышкынының янзы-бүрү ажылдарынга киришкен. Ылаңгыя тараа ажаалгазының үезинде хоорайның албан организацияларының дыка хөй автомашиналары тараа сөөртүп келген.

Хоорайның көдээге дузаламчызы часкы, күскү хову ажылдарынга киржири-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Хоорайның будурулгелериниң албан организацияларының коллективтери Таңды, Каа-Хем, Бай-Хем болгаш Улуг-Хем районнарның колхозтарынга болгаш совхозтарынга доктаамал шефтээшкинни кылып турар. Шефтээшкинге быжыглаттынган организацияларның хөй кезиниң удуртукчулары көдээ ажыл-агый будурулгелериниң удуртукчулары-биле доктаамал харылзааны тудуп, шефтээшкин шугуму-биле кандыг ажылдарны, кажан кылырының планын кады тургузуп турарлар. Бо талазы-биле чамдык чижектерни көргүзүп болур.

Коммунал ажыл-агый министерствозуу (министри эш Еремеев) Бай-Хем районнуң «Хадың» колхозту шефтеп турар. Эрткен чылдың часкы тарылгазынга белететкел үезинде көдээ ажыл-агый техниказын септээринге дузалажырыбиле ийи механизаторлу чоруткан, олар септелгеге эки киришкен. Чайын мал чеми белететкээр үеде ол коллективтиң ажылчын, албан-хаакчыларындан 50 кижи үш хонуктуң иштинде ажылдаашаа, дыка хөй будук-бүрүнү мал чемин кылдыр белететкеп берген. Күскү дужуут ажаан алышкынының үезинде 80 кижи болгаш 8 автомашина үш хүнүнүң иштинде картофельди хаскаш, колхозтуң складынга сөөртүп чедирген. Мал кажаазын болгаш кадрчыларга чурттаалга бажыңнарын тударынга хереглээри-биле 150 кубометр сайны, 100 кубометр элезинни бодунуң автоажыл-агый черинден транспорту-биле сөөртүп берген.

Оон аңгыда Министерствонуң фондузундан колхозка 15 муң тууйбуну, 5 тонна металлды, тудутта хереглээр янзы-бүрү материал аймаан болгаш бир электромоторну база бөрген.

Тараа продуктулар эргелеливиниң болгаш Кызылдың сайгарылга баазазының коллективтери (удурутукчулары эштер Деев, Зыков) шефтеп турары «Сукпак» совхозка боттарының материалдары болгаш күжү-биле комбикорм агрегадының тудуунга, ону механизастаарынга дузалажып, монтаж ажылдарын кылып бергеннер. Ол монтаж ажылдарының нийти хөмчээли 24 муң рубль четкен. Малчыннарга чурттаалга бажыңнарының тудуунга болгаш септелгезинге хереглээри-биле соңга шкафын, будук, олифа, электри проводаларын бөрип турарлар. Бо чылын бодунуң автотранспорту-биле 650 тонна мал чемин совхозка сөөртүп эккеп берген. Эрткен чылдың август, сентябрь айларда ол коллективтер совхозтуң 720 тонна тараазын кургадып, арыглаан. Амгы үеде совхозтуң часкы тарылгазынга хереглээр тараа үезинин четчелээринге дузалажып турар.

Харылзаа эргелеливиниң коллективи (начальнигы эш Лаврентович) Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыннарынга дузаламчы кылдыр элээн хөй санныг хөөвеңнинг топпарны, комбинезоннарны, сапыг идиктерни, хол хаптарын берген. Ол ышкаш совхозка электровулканизатор, кислород, карбид, электродтар болгаш өске-даа түүлдерни берген. Совхозка 150 ажыг номпуг библиотеканы база белек кылдыр берген. Эрткен чылдың июль айда коллективтиң уран түүл болгүмү совхозка солуп конпертти база көргүскеп.

«Тыва автооруктранс» каттыжышкынының (начальнигы эш Николаев) № 1,2 автотранспорт будурулгелериниң коллективтери (директорлары эштер Тарунин, Петров) боттарының шефтеп турары ажыл-агыйларга улуг дузаламчыны көргүзүп турар. Олар автомашиналарның моторларын, кузовтарын септеп, машинаның артык кезектерин берип турар. Часкы, күскү ажылдарның үезинде шефтеп турар черлеринче планнаанындан хөй автомашиналарны чорудуп турар.

Комплекстиг экспедициянның коллективи (начальнигы эш Корж) Таңды районнуң «Тинлелге» совхозту шефтеп турар. Коллектив эрткен чылын совхозка агитация-массалыг ажылдарны чорударынга дузалажып, элээн каш лекцияларны номчаан, совхозтуң хоочун болгаш мурнакчы ажылчыннарының фото-чуруктарын улгаттыр кылгаш, улуг стендиге тургузуп берген. Культура бажыңының шимелдезин кылырынга дузалашкан болгаш өске-даа дузаламчыны көргүзүп турар. Ол ышкаш боттарының шефтеп турар ажыл-агыйларынга улуг дузаламчыны чедирип турар коллективтер элээн хөй. Ындыгларга «Кок-Тей» совхозту шефтеп турар республиканың хереглекчилер эвилелиниң, хандырылга болгаш сайгарылга аргелелиниң коллективтери болгаш оон-даа өскелер хамаржыр.

Хоорайның талазындан көдээге дузалаачы көргүзер ажылдарда чамдык кылдынган чүүлдер-биле чергелештир четпестер барын мацаа демдеглээри чугула. Ылаңгыя «Тыва көдээ тудуг» трестиң, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, Иштики херектер министерствозуның болгаш өске-даа чамдык будурулге, албан, организациялар коллективтери шефтээри-биле быжыглаттынган колхоз, совхозтарга дыка кошкак дузалажып турар.

Комплекстиг экспедициянның коллективи (начальнигы эш Корж) Таңды районнуң «Тинлелге» совхозту шефтеп турар. Коллектив эрткен чылын совхозка агитация-массалыг ажылдарны чорударынга дузалажып, элээн каш лекцияларны номчаан, совхозтуң хоочун болгаш мурнакчы ажылчыннарының фото-чуруктарын улгаттыр кылгаш, улуг стендиге тургузуп берген. Культура бажыңының шимелдезин кылырынга дузалашкан болгаш өске-даа дузаламчыны көргүзүп турар. Ол ышкаш боттарының шефтеп турар ажыл-агыйларынга улуг дузаламчыны чедирип турар коллективтер элээн хөй. Ындыгларга «Кок-Тей» совхозту шефтеп турар республиканың хереглекчилер эвилелиниң, хандырылга болгаш сайгарылга аргелелиниң коллективтери болгаш оон-даа өскелер хамаржыр.

Хоорайның талазындан көдээге дузалаачы көргүзер ажылдарда чамдык кылдынган чүүлдер-биле чергелештир четпестер барын мацаа демдеглээри чугула. Ылаңгыя «Тыва көдээ тудуг» трестиң, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, Иштики херектер министерствозуның болгаш өске-даа чамдык будурулге, албан, организациялар коллективтери шефтээри-биле быжыглаттынган колхоз, совхозтарга дыка кошкак дузалажып турар.

БЕШ ЧЫЛ планының дөртку чылында республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери мал болгаш чер ажылының продуктуларын будурерин көвүдедир, оларны күрүнеге садарының планын ажыр күүседир дээш, В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 100 чыл болур ооңга үткүштүр бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Бо хүлээлгелерни чедишкинниг боттандырарынга улуг дузаны кызылчылар көргүзер ужуралуг. Үүле амгы часкы тарылга кампаниязынга безин Кызыл хоорайдан 120 механизаторну районнарның колхозтарынга болгаш совхозтарынга барып ажылдарны планда көрдүүген. Амгы үеде элээн хөй механизаторлар часкы тарылгада ажылдап эгелей берген. Ындыг-даа болза организацияларның хөй кезии көдээже механизаторлар чорударының талазы-биле онаалганы ам-даа чедир күүсетпээн.

Хоорайның көдээге дузаламчызын чүгле часкы, күскү кампаниязарның үезинде шефтээшкин ажылы-биле болгаш механизаторлар чорударыбиле кызыгаарлап болбас. Хоорайның будурулгелериниң албан организацияларының дузаламчызы чылдың бүгү үелеринде доктаамал болур ужуралуг. Кандыг ажылдарны кажан кылыр, чүнү кылыр дугайында колхозтар баштаар черлериниң болгаш совхозтар директизаларының удуртукчулары-биле кады кварталдың азы чылдың планын тургузар херек. Ындыг планнарга янзы-бүрү ажылдар көрдүнген турар ужуралуг. Часкы тарылга, чайын мал чеми белеткээри, күзүн тараа ажаан алышкыны, кыжын мал кыштагларашкыны, чурттаалга болгаш будурулгенин, культура амыдыралдың тудугларын дээш оон-даа өске ажылдарга кажан чүүү кылырын, чеже кижи азы транспорт, механизмнер каяа ажылдарын планга тодаргай айтыр.

Шефтеп турар организацияларның талазындан ажылагыйларга политиктиг, кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылдарны чорударынга улуг дузаны көргүзерин планга база-ла киирер херек. Хоорай организацияларының коллективтеринден лекторларны, ылеткеичилерни чорудуп, бот-тывынгыр ураа түүл болгүмнериниң концерттерин үргүлчү организастаары чугула. Кызыл-булуңнар, клубтар, культура бажыңнарына дерип кылырынга дузалажыр апаар.

Шефтеп турар организациялар-биле колхозтар болгаш совхозтар үргүлчү бижыг харылзааны сайзырадгайжыдар болгаш херек апарганда бот-боттарынга дузалажышкынны көргүзүп болур. Чижээлээрге будурулге черлериниң шефтеп турар ажыл-агыйларынга машина-техника септээринге, оон артык кезектерин, тудутта хереглээр материалдарны тывырынга болгаш ол чижектиг өске-даа түүлдерниң талазы-биле чүге дузалажып болбазыл? А ажыл-агыйларның талазындан шефти организациялырга база-ла чамдык дузаламчыларны көргүзүп болур арга бар болгай. Элээн хөй таварылгаларда чамдык колхозтар болгаш совхозтарның удуртукчуларының талазындан шефтеп турар организацияларның удуртукчулары-биле база Кызыл хоорайның партия хооркому болгаш хоорай Советиниң күүсекчи комитеди-биле харылзаа тутпайн турары таарымча чок болуп турар. Көдээ ажыл-агый организарының удуртукчулары хоорайга кандыг-бир ажылдар талазы-биле барык-ла үргүлчү чыгыы кээп турар, оон аңгыда телефон харылзаазы бүгү-ле ажыл-агыйларда бар болгай. Мындыг төлээде хоорай-биле харылзаа тударының бүгү-ле аргалары бар, ону ажыглаар херек.

Хоорайның көдээге дузалаар талазы-биле партияның хооркому болгаш хоорай Советиниң күүсомунуң даргазы.

С. КРАСНЫЙ.

ОЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЭЭ

«Шынның» почтазындан 1969

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунда партия организациязының коммунистерининг 40 хуузу мал ажылында ажыладап турар. Ажыл-агыйының кол адыры мал ажылы болур. Ынчангаш ында коммунистер бедик харыысалгалыг, чонга үлегер-чижектиг ажылдап турар.

Хоочун коммунист Доңган Балчый-оол маңаа бир чижек болур. Оон мал ажылынга стажы ам он бир чыл ажыш турар. Чыл бүрүде бедик көргүзүүнү чедип ап, мурнакчылардың бирээзи болуп келген. Эрткен чылын кышка удур ээп белеткеп алган, кыштагларашкын үезинде ажаалда, чемгерилгеп, одарладымышкынны билдилиг чорутканының түңнелинде оон хойлары кыштыг хүр ашкан. Үш чүс ажыг хойнуң чаш төлүн бүрүн камгалап алган.

Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тывазының 25 чыл ооңга телептиг ужуражыры-биле Д. Балчый-оол мындыг хүлээлгелерни алган: төрүүр 100 хойга онаштыр 95 хураганны, хой бүргүзүүнден 2,7 яг дүктү алыр. 10 төнна сигенин белетиизээр болгаш өдек-кыштаан боду белетиеп алыр.

Ниитиниң мал ажылынга хой чыдарда ак сетки.лиг ажылдап, хой-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип келгени-биле эш Балчый-оол чонуңу хүндүткелиниге, идегелиниге бүргеткөн. Ол ам Улуг-Хем район Советиниң депутады.

Ол ышкаш Кок-Чыраа кодээ Советиниң депутадыы коммунист Ховалыг Дадар-оол хой чыдарның иштинде доктаамал экп көргүзүүлерни чедип ап, чонга үлегер-чижээн көргүзүп келген. «Тыва АССРниң алдарлыг малчыны» деп атты ол эдилеп турар.

Алдарлыг малчынның кадарган хойлары кышты база хүр ашкан. Ол бо чылын 309 хураганны совхозтуң малынга немээн.

Мындыг экп көргүзүүлерни совхозтуң өске-даа малчыннары чедип ап турар.

О. ТАВАА.

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң хойжузу Дагба Чазыр мал ажылынга он чыл болуп турар. Ол кызымак ишчи чыл бүрүде багай эвес көргүзүүлерни чедип ап келген. Аңаа бо чыл онза өөрүүчүг болуп турар: хойжу төрүүр 100 хойга онаштыр 100 хураганны ам безин менда доруктуруп турар. Чурукта Д. Чазырның (оң талазында) чугаалажып турары базаа хойжу Өөлет Наңзал кожазындан чыда хожудавлаан. Ол, төрээн 302 хоюндан ыпча хураганны менда камгалап алган.

Сөөг болгаш фотозу А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ.

Техниканы камныг эдилээр

Мөңгүн-Тайга районнуң Улусчу контроль комитединиң хуралынга «Малчын» колхозта машина-техниканың ажыглалының дугайында айтырыгны чугаалажып өөрген. Ол ажыл-агыйда 27 автомашиналар, 9 трактордар бар. 18 чолаачылар, 9 трактористер ажылдап турар. Колхоз бар машина-техниканы багай ажыглап турар дээрзин комитеттиң хуралынга демдеглээн.

Бар машиналарның чүгле 40 хире хуузу ажылдап турар. Оон артканы ажыглал чок. Он машинаның мотору үреленген, ажылдавайн турар. 1968 чылда садып алган үш машиналар чолаачыларның харыысалга чогу-биле чыл бөзин четпейн үреленген. Оон аңгыда кыпар-чаар материалдарга камналга чок болуп турар. Чижээ, 1968 чылда 17868 литр бензинниң, 850 литр автольду пландан артыкка чыгырдаан. Машинага кан чок, кыпар-чаар материалдарны кайы хамаан чок чарыгдаар чоруктар бо чылын-даа үргүлчүлевишкаан турар.

Машиналарның техниктиг ажаалдазын кыйбайн турарының ушурундан олар электен ажыглаадан үнүп, үреленип, ажыл-агыйга улуг көгарал таварыпын турар. Районнуң контроль комитеди үн колхозта техника ажыглалында четпестерни илередип, оларны чайладырының тодаргай оруктарым айытнан болгаш бо талазы-биле буруулуг кижилерге көзөмчени көргүскен.

Ш. САЛЧАК.

ТОВАРОВЕД

Таисия Салчаковна Доскаар Хандагайты райпозунуң товароведи. Ол аңаа 5 чыл улаштыр ажылдап турар. Баштайгы күш-ажылчы базымын эгелээш-ле ол коллективтиң хоочун садыгжыларындан арга-сүмени ап, оларның дуржулгазынга өөренип кирипкен. Техникумга өөренип алган эртемин практика-биле холбап эгелээн. Чогум херек кырында ажылды кыла бээрге, оон бодап турганы дег ындыг-ла белең эвес болган. Ынчалза-даа бергелерни ажып эртер түүкүл, ажылынга кызымак чорук оон мергежилин бедиткен. Товароведтин кылыр ажылы-ла хөй. Ол райпонуң бүгү садыгларының бараан саарылгазының планын түңнеп, чурттакчы чонга кандыг бараан негеттинип турарын хайгаараар. Кызылдың садыг базазындан келген аъш-чем, идик-хеп, эт-херексел барааннарын магазиннерге деңге хуваар, оларның сайгарылгазын доктаамал хынап көөр. Ылаңгыя зигзаңгы магазиннерже бараан хуваалдалы кылыры дыка берге. Чамдык барааннар, чижээ, улуг хемчээлдиг ботинкалар, сапыктар дыка үр үеде сайгартынмайн складка чыдып бээр. Таисия Доскаар оларны кавчаар сайгарарын шиитпирлеп алган. Ол Чадана, Ак-Довурак, Шагаан-Арыг хоорайларның райпо бштаар черлери-биле сүмелешкен. Оларга ол барааннар чүгүл херек болган. Товаровед шимчээшкин чок чыгкан бараанны суурнуң садып алмачыларынга хереглеттинип турар барааннарга орнап алган. Бо чорук бараан саарылгазының планын чедишкиниг күүседиринге улуг ужур-дузалыг.

Таисия Доскаар онаашкан ажылынган ангыда хой-ниити хүлээгелиг. Ол районнуң комсомол комитединиң, хереэженнер чөвүлелиниң кежигүнүнден аңгыда, үлегерлиг пропагандист. «Бараанның эки боттыңнары», «Культурлуг садыгаашкын», «Садыгда чаа барааннар» деп темалыг лекция, беседаларны районнуң колхоз, совхозтарынга номчаан. Оон ажыл-ишчи, ак сеткилдиг чоруун чон үнелээн. Таисия Салчаковна бо чылын район Советиниң депутадынга ийиги удаа сонгуттурган. Чон аңаа база катап улуг илегелди көргүскен.

Д. КОНГАЙ-ООЛ.

„Шын“ солуннуң шаңналы дээш

ВАСИЛИЙ БАЗЫР-ТАРАА ШҮҮЛГЕН

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май бирге холбаштыр республика найысылалынга онза солуң спортчу оюннарының бирозии национал хүреш болган. Хүндүскүнүн 1 шак чедип чорда-ла көрүкчүдер «Хүреш» стадионче шүжүп эгелээн. «Шын» солуннуң шаңналы дээш хүреш маргылдазының чыл санында Май бирге эртүкпери бистеч чаагай чанчыл апарган. Күжүп, авазыгырын шемеп көрүксээн аныяк мөгелер дүүн хой болган. Маргылдазының эгелээрин индирлерде чүс-чүс көрүкчүдер четтикпейн маңнап олурган.

Хүндүскүнүн ийи шак. 32 аныяк мөге оркестрниң ойнааны марш азаргазы-биле девип үнүптерге, көрүкчүдер димитпиг алыш часкап турган. Сегиржин алдыңкынвар эгелээн. Василий Базыр-Тараа, Оюржак Дапыл, Оюн Седен-оол, Николай Амарта, Бармэ Будзеп болган оон-даа өскелер боттарының онааларын чиик ажып турган. Эмчи Күрүй-оол Чамаев, Шогжал Хүлер-оол оларның чараш хүрежинге көрүкчүдер байыр чедирип, адыш часкап турганнар.

Дөрт мөге арткында көрүкчүдер кым шүүлүрүл дээрзин араазында маргыжып, сонуургаан мөгелериниң аттарын адап, сорук киирип олурганнар. Үшкү онаага Седен-оол биле Базыр-Тараа, Дапыл биле Седиан таварышкыннар. Базыр-Тараа биле Дапыл олар боттарының онааларын чиик ажыглаан.

Соңгу ийи мөге арткан. Индирлерде көрүкчүдер ышкыы салып, адыш часкап, шылгарап келген мөгелерге байыр чедирип турган.

Улуг-Хем районуун Жданов аттыг колхозунуң колхозчузу Василий Базыр-Тараа биле Кызылда спорт школазының тренери Оюржак Дапыл сегиржин алган. Аваагыр мөгелериниң хүрежин көрүкчүдер ажок соңмуурган. Күштүг-даа ол ийи мөгениң сегиржин алышкынынга Базыр-Тараа шүүлген болган Дапыл үзүүрлешкен. Шүлүүн үнген ийи мөге көрүкчүдер диимиттиг алыш часкап турда, чоргаар девип турган.

«Шын» солуннуң диичип чоруур күбогун командалар талазы-биле «Урожай» ниитилелдиң командазы алган. Бирги, ийиги, үшкү болган дөртку черни эдээп мөгелериин эртектиг белектер-биле болган дипломнар-биле шаңнаан.

Эстраданың сураглыг болгар ыраажызы Лили Иванова. Оон ыраажырын Польшаның, Испаниянның, Голландиянның, Кубаның, Совет Эвелелиниң, Италиянның болгаш оске-даа чурттарының ооң адыш часкап үнгээн. Ол ыраажыларның хой-хой конкурстарының лауреады Л. Иванова Европаның, Азиянның, Американың чурттарынга хой-хой аян-чоруктар кылыр.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

Өөренирин күзээннерни чалап тур бис, келиңер, оолдар болгаш кыстар!

1969—70 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУ ЧАРЛАП ТУР

ШҮҮТ ӨӨРЕНИР САЛБЫРГА

дараазында тускай эртемнер талазы-биле:

агрономнаның (өөренир хуусазы 3,5 чыл), зоотехниянын—3,5 чыл, ветеринариянын— 3,5 чыл, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге бухгалтер үүдүнүң—2 чыл 10 ай, көдээ ажыл-агый механизациязының—3,5 чыл.

БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ САЛБЫРЫНГА

дараазында тускай эртемнер талазы-биле:

зоотехниянын (өөренир хуусазы 5 чыл), көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге бухгалтер үүдүнүң—4 чыл, көдээ ажыл-агыйның механизациязының—5 чыл.

Техникумуну кирип өөренир салбырынга 30 дар чедир назылыг хамаатыларны хүлээп алыр, а бот-өөредилге-биле өөренир салбырга—назы-харта кызыгаар чок. 7—10 класс дооскан, киреринин экзаменнерин чедишкинниг дужаган болур ужурлуг.

ТАЙЫЛБЫР: ортумак школаның 8—9 класстарын доосканнарны нииги чүрүм ёзугаар хүлээп алыр. Дооскаа класы 8 класс болур, ниитги билиг школаларының 7-ги класын доосканнарны техникумга хүлээп албас.

Совхозтарның, колхозтарның болгаш оске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң чорукталы, ийи чылдан ивээш эвес практиктиг ажыл стажтыг кижилерни, Совет Армияга болгаш Шериг-Далай Флодунга ийи чылдан ивээш эвес уеле албан эртирген халажым келгенерни техникумга бир дугаарында хүлээп алыр.

Хүлээп алыр дугайында директорнуң адынга кииргеп биличиишкинге дараазында документилерни кожар: автобиография, биличиниң дугайында документ (документиниң болуу) азы ортумак школазының бир класындан оске класывче шилчиткен дугайында хереченил бижик, № 286 формалыг эмчи шынныглазы, 3×4 хемчээлиг үш фото-чурук. Практиктиг ажыл стажтыг кижилер кушажыл депгиринден азы колхозчуунуң депгиринден үштә бижээн чүүлдү боор. Паспорт азы төрүттүнгени дугайынга хереченил, шериг билдези азы кииргеп хереченил бижик. Документилерни болуу эккеп көргүзер.

Шүүт өөренириниң болгаш бот-өөредилге-биле өөренириниң салбырларынга кирер дугайында биллирипшкинни июнь 1-ден июль 31-ге чедир киирер. Киреринин экзаменнери августуң 1-деп 20-ге чедер. Сургуулдарның составынга кииргеп санаарыл август 21-деп 25-ке чедир чоруглар.

Техникумга киреглер орус дыл (диктант) болгаш математика талазы-биле (аас-биле) экзаменнер дужаар. 10 классты дооскаларны орус дыл болгаш литература (сочинение), математика (аас-биле) талазы-биле экзамен дужаарга, ийиги курска хүлээп алыр.

Техникумуну кирип өөренир салбырынга хүлээп алганнарны нииги чүрүм ёзугаар стипендиа-биле хандырар. Тыва националдыг, колхозчуларныы болгаш совхозтар ажылчыннарының уругларын хостуг чер барда база ег-будешинин материалдыг байдалының дугайында чогуур шынзылга эккелгелде, күрүненин бүрүн хандырылгазынга хүлээп ап турар.

Документилерни мындыг адресче чорудар: Кызыл хөорай, Ленин кудумчузу, 5.

Бойдус булуну

10 ЧЫЛДА

Каа-Хем районнуң девискээри делгем-даа, байлак-даа. Оон чедир ажыглаттынмайн турган байлактарын долузу-биле ажыглаар дээш 1959 чылдың чазынында Үжеп-Аксынга көөперациялыг аңныыр ажылагый черин организастап тургускан. Моон мурнунда Үжеп-Аксынга кандыг-даа будуруглуг чери турбаан. Наш чурттакчылыг эзэнгирбей суурлыгаш турган. Анда аңныыр ажылыгаш турган. Анда аңныыр ажылагыйын организастап тургускандан бээр 10 чыл болган, ол аразында республиканың аңныыр ажылдарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май бирге холбаштыр республика найысылалынга онза солуң спортчу оюннарының бирозии национал хүреш болган. Хүндүскүнүн 1 шак чедип чорда-ла көрүкчүдер «Хүреш» стадионче шүжүп эгелээн. «Шын» солуннуң шаңналы дээш хүреш маргылдазының чыл санында Май бирге эртүкпери бистеч чаагай чанчыл апарган. Күжүп, авазыгырын шемеп көрүксээн аныяк мөгелер дүүн хой болган. Маргылдазының эгелээрин индирлерде чүс-чүс көрүкчүдер четтикпейн маңнап олурган.

Хүндүскүнүн ийи шак. 32 аныяк мөге оркестрниң ойнааны марш азаргазы-биле девип үнүптерге, көрүкчүдер диимиттиг алыш часкап турган. Сегиржин алдыңкынвар эгелээн. Василий Базыр-Тараа, Оюржак Дапыл, Оюн Седен-оол, Николай Амарта, Бармэ Будзеп болган оон-даа өскелер боттарының онааларын чиик ажыглаан. Эмчи Күрүй-оол Чамаев, Шогжал Хүлер-оол оларның чараш хүрежинге көрүкчүдер байыр чедирип, адыш часкап турганнар.

Дөрт мөге арткында көрүкчүдер кым шүүлүрүл дээрзин араазында маргыжып, сонуургаан мөгелериниң аттарын адап, сорук киирип олурганнар. Үшкү онаага Седен-оол биле Базыр-Тараа, Дапыл биле Седиан таварышкыннар. Базыр-Тараа биле Дапыл олар боттарының онааларын чиик ажыглаан.

Соңгу ийи мөге арткан. Индирлерде көрүкчүдер ышкыы салып, адыш часкап, шылгарап келген мөгелерге байыр чедирип турган.

Улуг-Хем районуун Жданов аттыг колхозунуң колхозчузу Василий Базыр-Тараа биле Кызылда спорт школазының тренери Оюржак Дапыл сегиржин алган. Аваагыр мөгелериниң хүрежин көрүкчүдер ажок соңмуурган. Күштүг-даа ол ийи мөгениң сегиржин алышкынынга Базыр-Тараа шүүлген болган Дапыл үзүүрлешкен. Шүлүүн үнген ийи мөге көрүкчүдер диимиттиг алыш часкап турда, чоргаар девип турган.

«Шын» солуннуң диичип чоруур күбогун командалар талазы-биле «Урожай» ниитилелдиң командазы алган. Бирги, ийиги, үшкү болган дөртку черни эдээп мөгелериин эртектиг белектер-биле болган дипломнар-биле шаңнаан.

Бистен хамаажыр

Соңгу үеле республикада чамдык аңнар болгаш куштар ховартаан. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының уламыдап чамдык дириг амытаннарның саны эвээжээп деп бодаар мен. 1967 чылдың чайынында улуг долу дүшкениниң соонда Таңды-Ууланың электрониде торлаа барык көзүлбес апарган. Республиканың девискээринге арга болган суг куштарын аңнаарын хораашын чүүлүүр деп санаар мен.

Аңныыр аажы-агый черн тургустунганының баштайгы чылында 96 баш ивиляг турган, ам оларның саны 900 баш эшкан. Элээн хей ивиниң Төвра-Хемниң аңныыр-тывыш черинге шилчидип берген.

О. ТАРМА.

Хүлбүс биле Хүлбүзек

Рассказ

Хам-Дыт аргазының ханызында, кадыр кырган оорганың доозунде, дунуу кара шеттин ортузунда адыш ооң оолыкка чодур хүреҥ Хүлбүс ол-шык, сырый, ногаан чажыддарны күрүүгүлүй берген диштери-биле тура соп чип, бодунуң мөрүзе амыр-шолзээн оттап турган чүве иргин.

«О-ог!» дээн үнүү салгын тарадыр ойладыр орта, ол шимээн Хүлбүске база-ла дыңналып чедип келген. Кезек болганда дээлээп-даазылаан, шиилээп-шаалаан шимээн үнген. Хүлбүс шала күдүүшкеш, шимээн үнген үзеге кичээнгейлиг кайтап турган. Ынаар шеттер аразындан куу-кызыл чүүлүнүг, шагбан мыйыстыг Хүлбүзек халыын олурган. Ол Хүлбүстүң чыпшыр чанынга тура дүшкеш, (Хүлбүзек Хүлбүстү көрбөөн-даа) быгыынары доргаанайтыш, бачым эгиштен турган.

— Чүге бачыдап халып чор сен, Хүлбүзек?

Ол үнүү дыңнаваш, Хүлбүзек дүндүүштелдир оруу шураан, Хүлбүстү ам-на көруп каап, чугаалаан:

— Ат болган, даай! Хооайдан ийи машина ачылар кээп, доо ол белдир ойманзда одагланып алдылар. Ам аңнап үнерлер боор, тыл камгалап кайнаар дезер бис?

Хүлбүс харыы бээрииге далашпаан, чүлүп алган чажыллын дайнап ажырыпкаш, Хүлбүзектен удур айтырган:

— Хоорай ачылары келген чээ?

— Ийе, хоорайныы, машиналарлыг, майгыннар тип турлар. Ынча хой аңчы бо арга-сынны аглап турган, бар-ла дириг амытаннын амыдыңга чедер боорлар.

— Ырадыр дезин чоруур, даай! Че халып ораал бе?

«О-ог!» дээш, Хүлбүс Хүлбүзектиң быктынче бозуураалыг чодур кара мыйызы-биле шанча каапкаан, демгизи орта деткирлибээнде-ле чугаалап үнгеп:

— Хоорай ачылары чээ? Машиналарлыг, майгыннарлыг чээ? Ачылар ыңдыг машиналарлыг, майгыннарлыг чорбас чоор. Олар агаарлыг черге келгеш, тайга-тандының арыг агаарын окпезинче кирер тынын алыр дээн күзелдиг кижилердир. Ийе, караанга көзүлгеп-не дириг амытанны боолай бээр чанчыл чамдыктарында база бар. А сен кайнаар эшкедеп халыырың ол, Хүлбүзек? Бээр дынна: мацаа чүс хоозун аңчы келирдиңен, чаңгыс хоочун аңчы келирин ондактыг. Ёзугтуг аңчының хоюуп одагланыр чери билдинмес. Кажан, кайы чүктеп аңнап үнүп келири-даа чажыт. Сырын-биле чыдын алмыпас, шылырт-биле шимээн үндүрбес, кажар, кичээнгейлиг, бистиң бирозивисти көрүп алыр болза, боюун аңаа «дир» кылдыр чаза туда, бербес, олумнуг черни, өскө, чүректи илаптап шыгаар (борта Хүлбүзек бодунуң өкпе, чүрээ болаш, сырбаш кылынган).

Чугаа оон-даа уламчылаан.

— Сээң коргуң, дезин чоруур кижилерни аңчылар эвес, залчылар-дыр. Оларда хүртүп-даа, аңаа-даа боолар бар-ла, ынчалза-даа боюу ээзи этъкке чедирбес болза, боду барын ала бербес чоор. Демги аңчылар доор кижилериң кежээ биче кында маңнашкылаан, караанга көзүлген куш-сааскан, күске-күжүтен аймаанче бооглагылаан, тайганың тай бынын даапп-биле холадеин үрээп, майгынынче чаза база 'бээрлер. Оон олар: «О-ой, э-эй, декей-оо!» дижирлер. Эртен эрте тура албастар. Чүге? Билбес шыпаккын чүл, Хүлбүзек? Чаа, мен, чугаалап берейн дезги орукта бо-ла чыгыылаар эдергиниг, эгин чок шилдерни көрдүп ыйнаан, оларның иштинде чорааң чүвени чоогланкаш, аңчылар тулдур поюраан каарлар.

Ам Хүлбүзек чугаалаанын эгелээн:

— Бистиң кайы бирозивисти бирле аңчы бо-ла адыш апаар-дыр. Аңчыларны тоовас, олардан ойлавас боорга ыңдыг боор аа?

Хүлбүс чодур кара бозуураалыг мыйыстарын чанында шетти шаңдалай аскаар шалаап, харыылаан:

— Аңчыларның, оңгуга сен ышкаш корткыгтар таваарлыр. Маажым чоруур болгаш, кижи кайнаң аңчылар-га белеп алыштар. Демги «аңчылар» даарта шилдерни адыш шилдерни сеңээ көргүзер мен.

Даартазында, хүн аазап орулеп келгеңде Хүлбүс Хүлбүзектиң ортумнуң аглап, одаг эки көстүр ооргага үндүрүп келген. «Аңчылар» шынаарла-да майгынчарындан үнүп келгеш, үрүлешкен соонда шилдерни черге чыскаай чыып эгелээннер. Дүвүн бодунче көзүлдүр салган шилче аңчылар аажок кичээнгейлиг шыгаашыгаан болаал-ла турган. Боо «дир» дээн санында-ла Хүлбүзек сырбаш-кыныыр, а Хүлбүс бозуураалыг чодур кара мыйызы-биле оны медел кижер турган. «Аңчылар» шилдерни тудчеже боолаан чүве. Хүлбүс коргун Хүлбүзектиң та чежө катпп быктынче үстүрген чүве, ыллың билир болза, оларның чанында ыяшка хоюп орган сааскан чугаалап бээр ыйнаан.

Бистиң бирозивисти көрүп алыр болза, боюун аңаа «дир» кылдыр чаза туда, бербес, олумнуг черни, өскө, чүректи илаптап шыгаар (борта Хүлбүзек бодунуң өкпе, чүрээ болаш, сырбаш кылынган).

Чугаа оон-даа уламчылаан.

— Сээң коргуң, дезин чоруур кижилерни аңчылар эвес, залчылар-дыр. Оларда хүртүп-даа, аңаа-даа боолар бар-ла, ынчалза-даа боюу ээзи этъкке чедирбес болза, боду барын ала бербес чоор. Демги аңчылар доор кижилериң кежээ биче кында маңнашкылаан, караанга көзүлген куш-сааскан, күске-күжүтен аймаанче бооглагылаан, тайганың тай бынын даапп-биле холадеин үрээп, майгынынче чаза база 'бээрлер. Оон олар: «О-ой, э-эй, декей-оо!» дижирлер. Эртен эрте тура албастар. Чүге? Билбес шыпаккын чүл, Хүлбүс зек? Чаа, мен, чугаалап берейн дезги орукта бо-ла чыгыылаар эдергиниг, эгин чок шилдерни көрдүп ыйнаан, оларның иштинде чорааң чүвени чоогланкаш, аңчылар тулдур поюраан каарлар.

Ам Хүлбүзек чугаалаанын эгелээн:

— Бистиң кайы бирозивисти бирле аңчы бо-ла адыш апаар-дыр. Аңчыларны тоовас, олардан ойлавас боорга ыңдыг боор аа?

Хүлбүс чодур кара бозуураалыг мыйыстарын чанында шетти шаңдалай аскаар шалаап, харыылаан:

— Аңчыларның, оңгуга сен ышкаш корткыгтар таваарлыр. Маажым чоруур болгаш, кижи кайнаң аңчылар-га белеп алыштар. Демги «аңчылар» даарта шилдерни адыш шилдерни сеңээ көргүзер мен.

Даартазында, хүн аазап орулеп келгеңде Хүлбүс Хүлбүзектиң ортумнуң аглап, одаг эки көстүр ооргага үндүрүп келген. «Аңчылар» шынаарла-да майгынчарындан үнүп келгеш, үрүлешкен соонда шилдерни черге чыскаай чыып эгелээннер. Дүвүн бодунче көзүлдүр салган шилче аңчылар аажок кичээнгейлиг шыгаашыгаан болаал-ла турган. Боо «дир» дээн санында-ла Хүлбүзек сырбаш-кыныыр, а Хүлбүс бозуураалыг чодур кара мыйызы-биле оны медел кижер турган. «Аңчылар» шилдерни тудчеже боолаан чүве. Хүлбүс коргун Хүлбүзектиң та чежө катпп быктынче үстүрген чүве, ыллың билир болза, оларның чанында ыяшка хоюп орган сааскан чугаалап бээр ыйнаан.

Чемненилгениң гигиеназы

КИЖИИ ЧЕМ чокка чурттап шыдаавас. Бир эвес кижи 2—3 доңукта чем чивес болза, оон арны куурарын, хамык бодуң коншкаланыңдан ажылдаары бергедей бээр. Чем чивес чорук оон ынай кап конук уламчылаар болза, кижиниң күжү шуут төнүп, арай бооргa кылаптан чоруур апаар. Бир эвес ажаан үр үеле чем чивес болза өлүп болур. (Оңу аштан өлүрү деп адаар).

Кижиниң кадызында янды-бүрүү чемнер чүгүла ужур-дузалыг. Ынчан кижи болдунуң өзүлде, хөгжүдезинге четчир санныг бүтү чүүлдерни чемнең шингээдип алыр. Оон түнелинде олар калык, шыырак өзер, аарыларга шоолуг таварышпас болгаш шагзыраар чорук эвээжээр, өөредилгези эжижинр. Сүү ижери, акаржагыны, аарыны, эттәри, балыкты чинри үрүгларга ыяка таарыначалыг.

ЧИЗИН ДЭЭШ столга салган чемни шуптуун чинр херек. Картофельди, чаа ногааларны, чимистерни чинри кайы хире ажыктыыл деп чүвени коргүүн турар каш чижекти ан көрээлинер. Элээн хой чылдар бурунгаар бир корабльдың командазы ыракказы эжиндиришкинге чораан. Олар хой айлар дургузунда эттиг консерва, сухарей, чигир-биле чемненип турган. Шаанза магростарының дыка хөйү аарый бергеп: оларның мага-болу кошкап, ширтери божанналып дүжүп, чем чинр туразы чок апарган. Оларның күжү төнүп, элээн кап матростар амы-тыныңдан чарылган. Удаазанза корабль ээп чанышкан. Матростар чаа эът, ногаа, картофель, чимистер-биле чемненип эгелээн соонда дургени-биле сегий бергеннер.

ПРОДУКТ бүрүзүнүң кижиниң калынга ажык-дузалы анга-аңы. Бижиге хораалыг чүүлдер база аъш-чемзе турун болур, бир эвес балсырай бергеп эттәи, колбасаны чинр, азы хирлиг сүттү ижер болза, оорган аарып болур. (Ижин аартыр, кустуурар, куду олуртур). Чаа эттәи, азы кайгамчык чадгай морковьну бакка лаймаш, будүүге ажырыптар чоруктун ажыы эвээш: Школачыларга болгаш улуг-даа кижи бүрүзү чем чинрининң бодүүн болгаш чугула дурумүн билип алыр болгаш оңу кусседир ужурлуг.

1. Чем чинр мурнунда ходунарны савзинал чүпар.

2. Чемни болгаш аяк-савазны тударынар бетинзе холунар чүпар.

3. Тускай савазлан чемненинер.

4. Чиг ногааларны, чимистерни чинр мурнунда чылыг суг-биле чуп азындар.

НОГААЛАР, чимистер кижиниң калынга ажыктыг. Оларны чигге ажыглаарга улам эки. Помидор, морковь, огурец, репа, редиска, салат, укроп, согуна дээн ышкаш ыяка-хой ногааларны чигге ажыглап турар. Барык-ла бүгү ногаалар хирлиг дээрзин утпанар. Черге азы хирлиг корзинкага турган ийикпе, хирлиг холбиле туткан чимистер база хирлеени берип болур.

Калык, шыырак өзүп, өөренирнерге болгаш шимченгир оюннарны кылырынга, ажылдаарынга күштү чедиштирер төлээге, чогуур өйүнде чемненир херек. Школачылар түнде 4 катап 3—4 шак болгаш-да чемненири чугула. Кайы хамаан чок чем чинр чоруктун ажыы эвээш. Быламтап чорааң, чем чип, кескинди хлеб тулуп алган ыңай-бээр маңнап, ойнап болбас. Оң чорук кижиниң калынга хораалыг. Чемненирде столга олурун алыр. Стол арыг шывыт, клеёнка-биле шыптынган турар ужурлуг. Чемни, ыланғыы калыг чемни эки хоюдур дайнап чинрини утпанар. Калыг чемни: быжыырап хлеб-тя (оон картын ыяап-ла чинр херек), чиг морковьту уза-дараа чинри чугула.

Чем чинрининң дурумүн утпанар:

1. Хүн бүрүзе чаңгыс доктаатыптан шакта чемненинер.

2. Столга олура чемненинер. Ыламтап чораан чем чивенер.

3. Далашпайн, чемни эки хоюдур дайнап чинер.

4. Чем үезинзе ыыт-шимээн үндүрүп, чугаалашпанар, столга олура арыг-шеверни сагыыдар.

5. Сераз, шопудак, бижекти шеверни ажыглаар.

6. Чемненип олура пом номчуваар.

Столга олура корум-чүрүмну сагып, болунарны культурлуг ап чорудар. Бо бүгү болза кижиниң чемге туразын эжижнер, а туралап чиген чем кижиниң калынга улуг ужур-дузалыг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Республиканың санитар-чырыдыышкын бажыңы ховунуң ажыл-ишчилеринге сүмелеп тур

Хову турлаан ында ажылдап турар бригадаларның хову участогуун оргузуун бодап, дең черге, тудаадан (3 километрден чоокшулатпайн) ыреды, доозунуут оруктан 100 метрден чоок эвес черге тудары чугула. Хову турлаа ырыг чоогунга турар болза улам эки.

Хову турлаанга колдуунда чадагай сутларган—хем суундан болгаш кудуктан суг алыр апаар.

Ижер сутну ыяап-ла хөлгелыг савага—демир азы ыяш доскалардага тургузаар. Чадагай чердең суг ап ижерде, ыяап-ла хлор чугайы чаваашкы азы хайындырыы тургаш, халдавыр чок болдуруун алыр.

Хову турлаанга ниитиниң чемненилгезин эки организастарары колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының калыкшылыгга улуг ужур-дузалыг. Хову турлаанга кухнины албаннаар черден, чүүнду онгарыладан болгаш мал турар черден бетп дээрге-ле 50 метр оозалаар кылдыр кызыыр ужурлуг.

Аъш-чем аймаан кухняга тускай савага шыгжаар: эътги болгаш балыкты таарыштыр кылган хааржантарга, хлебти ярыт шоодайга, сүттүү баалынныг савага азы тускай бидонга тургузар. Үредиичел чемненирнин бир ёонукка четчир кылдыр таарыштыр эккеп ап турар. Чемни шой баштарга азы баалыңныг сакпынарга белеткээр ужурлуг.

Белеткеп каан чемни дүгээлгыг черге шыгжаары чугула, 4 шактан эртпр шыгжаваас, а соок чемнерни (винегреттәи) 2 шактан ажыр шыгжаваас. Бир эвес хайындырып каан чемни хондур арттырар дизе, ону соок черге шыгжаар: чинрининң муруунда (быдааны, мүнүү) 10—15 минутада хайындырыы чыгылар, а иинги чемнерни (эътти, балыкты) база катап хайындырар.

Кухня ажылдакчылары болгаш чемненип турар кижилер түс-тууунда чүвар-демирлиг болур ужурлуг.

Кухняга болгаш столованяга-даа сээктер, хемирникчилер-биле демиселжиринин хемчеглерин алырры чугула.

Хову турлаанга бок-сактын, чем артыкчылаарының кайы хамаан чок чыгпазынче онаа кичээнгей салыр.

Хову турлаанга колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының санитарлыг бот-тывынгыр идепкейлиг чоруунче улуг кичээнгей салыр херек. Турлаага санитарының баштайгы дузаламчыларының эки ажылдаарынче сагыш салыр, херек апаарза бертик-бежел, озаал-ондак болгаш таварылгада эмчи келгеже баштайгы дузаны чедирип билирп чугула.

КИНО

МАЙ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыныды 10, «Олеко Дундич» 11.30, 1.30, «Дуруяажыгаш» 4, 5.45, 7.30, «Ленинниң тугу—Октябрьның тугу», «Солдаттың оруу-биле», «Дуруяажыгаш» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Москвага базып тур мен» 10, «Гольфстрим» 11.30, 1.40, 3.30, 5.20, 7.10, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чай халас эрткен» 9.40, 11.30, «Карамазов алышкылар» (1-ги, 2-ги сериялары) 1.15, 5.45, «Карамазов алышкылар» (3-кү сериязы) 4.05, 8.30 шактарда.

МАЙ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыныды 10, «Олеко Дундич» 11.30, 1.30, «Дуруяажыгаш» 4, 5.45, 7.30, «Ленинниң тугу—Октябрьның тугу», «Солдаттың оруу-биле», «Дуруяажыгаш» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Үргүлерга дириг-чуруктар 10, «Суворов» 11.15, 1.15, 3.15, «Гольфстрим» 5.15, 7.10, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чорумал хат», «Ак-көк куш» 9.40, 11.30, «Карамазов алышкылар» (1-ги, 2-ги сериялары) 1.15, 5.45, «Карамазов алышкылар» (3-кү сериязы) 4.05, 8.30 шактарда.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ КАЯА ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

МАЙ 2-ДЕ

Ногаан театрга Кызылдың эрги училишезиниң уран чүүл концерти 12, найысылалдың моы болгаш танцы ансамбзиниң концерти 17 шактарда болур. Велейбол (11 шактан), футбол (16 шактан) маргылдаалары уламчылаар.

МАЙ 3-ТЕ

«Спартак» спорт клубуниң баскетболга бирги чери дээш маргылдаа парлиг 11, найысылалдың бокска бирги чери дээш маргылдаа ногаан театрга 14 шакта эгелээр. Футбол маргылдаазы 16 шактан эгелеп уламчылаар.

НОГААН ТЕАТРГА «Совет Тывазың 10 чылы» Культура бажыңының концерти 12, «Энергетик» Культура бажыңының концерти 17 шактарда болур. Республиканың хөгжүмшии театрынга «Херээженнер дуганы» деп шинии 19.30 шакта керүзер.

БАЙЫРЛАЛДЫҢ БҮГҮ ХҮННЕРИНДЕ «Найырал» кинотеатр чанынга кежээниң-не 20.00 шактан эгелеп документалдыг кинолар көргүзер. Педагогика институдунуң, кадза ажыл-агый техникумунуң болгаш «Найырал», «Каа-Хем» кинотеатрларның чанынга громкоговорительлер тургузар болгаш кежээниң-не 18 шактан эгелеп танцы аялгалары дамчылдар.

КЫЗЫЛЧЫЛАР! ЧАСТЫҢ ОМАК-ХӨГЛҮГ БАЙЫРЛАЛЫНЫҢ ХҮННЕРИНДЕ МАССАЛЫГ ОЮННАР, СПОРТЧУ МАРГЫЛДААЛАР ШИИ-КОНЦЕРТ КӨӨРҮНЧЕ СИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР БИС.

ЧУРУКТА: Буур.

В. КОШКИНИҢ фотозу.

редакцияның адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының болгаш пропаганда киличининиң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийка аны-ыяа киличининиң 23-54, культура киличининиң 37-13, кадза ажыл-агый киличининиң 21-47, үлетчүр киличининиң 22-64, чагаа база совет тургузуу киличистерининиң 21-27, информация киличининиң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезекти барганда 32-75 телефоннче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлаага эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00539

Редактор К. Н. ДИНГА.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 6 ВТОРНИК № 105 (7851).

Өртээ 2 көп.

„Парлалга социалистиг тургузуушкуннуң чепсээ болур ужурлуг“

В. И. ЛЕНИН.

БИСТИҢ ПАРЛАЛГАВЫСТЫҢ ЛЕНИНЧИ ЧАҢЧЫЛДАРЫ

1912 чылдың май 5-те, 47 чылдың мурнунда Владимир Ильич Ленинниң үндезилеп тургускан «Правда» солунунуң баштайгы номери парлаттынып үнген. Ол хүнүү Совет парлалганың төрүттүнгеин кылдыр санаан болгаш ону чыл бүрүде байырлап эрттери бисте чаңчыл болган.

«Солун—чүгле коллективтиг пропагандист болгаш коллективтиг агитатор эвес, харын ол ышкаш коллективтиг организатор» болур дээр дугайында ленинчи өөредигни улуртулга болдурган. Коммунистиг партия парлалганы күүзүлүг күш кылдыр өстүрген. Ам бистиң чуртувуста 65 дыдарда хары үзүн 125,5 миллион тиражтыг солун, 5109 журнал 135,8 миллион тиражтыг үнүп турар. Чаңгыс-даа капиталистиг чуртта ынча хөй солуннар, журналдар үнмейн турар.

Ажылчы чоннуң калбак массазынга партияның идей-политиктиг салдарының ындыг эң массалыг болгаш күүзүлүг чепээ—совет парлалганың үндезилекчизи Владимир Ильич болган. Чаа хевирииң парлалгазын ол тургускан. Ынчангаш совет парлалга масса дугайында сагыш салымыкын болгаш оларның хереглеп-биле чурттаар, коммунизминиң херээжете шынчы бүзүрел-биле бараан болур деп ленинчи чаңчылды чайгылаш чок эдерип база хөгжүдүп турар.

Парлалга хүнүнүң байырлалын бистиң чуртувус, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетеп бо чылын В. И. Ленинниң төрүттүнгеин хүнүнден бээр 100 чыл болурувуң бүдүүзүмде артырып турар. Ленинчи юбилейге белеткелдиң практиктиг сорулгаларын тодаратпышаан, ол улуг байырлалга белеткелди чуртуң бүгү ажылчы чону-биле кады чогаадыкчы идепкейлиг ажыл-чорудулга-биле, чангыс эртиг сырый каттыжымышкынныг демдеглээр деп, идеология фронтузунуң бүгү ажылдакчыларын, ылаңгыя парлалга, радио болгаш телевидение ажылдакчыларын кыйгырган.

Бистиң республиканың журналистери, парлалганың, радионуң болгаш телевиденнеринң бүгү ажылдакчылары ленинчи юбилейге бүгү улустуң белеткелинге биче эвес салымышкынын киргизип турар. Пинтиң тиражы 40 муң ажып турөр республика солуннарының бүгү ажылынын кол утпиш, үндезин айтырыы ленинчи юбилейге хамаарышкан. Сөөлгү ййи чылдарда бистиң редакцияларывыс 40 муң чыгаа чагааны алган. Эң-не ынзы-бүрү мергежилдиг кижилери көдээнин болгаш хоорайның ажыл-ишчилериннің соруккиришкинниг ижинн, шылгараан мурнакчыларны, оларның дружугазын, улуг ажыл-агыйының бүгү адырларында ажыл-херектиң чедер, четпес талаларын бижип турар. Номчукчуларның чагаалары парлалганың масса-биле харылзаазының улам быжыкканының хереғизин-дир.

Масса ортузунга ленинчи идеяны пропагандалаары солуннарның ажылында кол чүүл болуп турар. Сөөлгү үеде Ленинниң теоретиктиг номналын канчаар хандыр өөренирил дээн ышкаш, ындыг чугула темаларга материалдарны солуннар организастап турар. Тывага улусчу эрге-чагырганы тургузарынга тыва улуска дузалаан революсчу интернационалчыларның дугайында, ленинчи идеяны амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демисежип турар кижилерниң дугайында хөй-хөй очеркгерни болгаш чүүлдерни «Ленинчи дадылганың кижилери», «Ленинчи идеялар Тывада» деп булуңнарда парлап турар. Ильичиниң чырыткылыг оруу-биле, бистиң чуртувустуң улустарының найырамының дугайында болгаш өске-даа ол мышкаш, ленинчи ындыг тускай арынналарны республика солуннары парлап үндүрген.

Парлалгага ленинчи темаларны чырыдарынга партия, совет организарының ажылдакчылары, республиканың эртемденнери болгаш улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының тускай эртемнглери идепкейлиг киржип турар. Партия, совет, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының организакчы болгаш политиктиг ажылының дружугазын чырыдары юбилейге белеткелде улуг черни эзеп турар.

Бистиң хөй санныг пропагандистериввс, агитаторларывыс, интеллигенцияның төлөөлекчилери, инженер-техниктиг болгаш эртем ажылдакчылары, партия, совет, профсоюзтар болгаш комсомол активи чүгле бедик негелделиг номчукчулар эвес, харын парлалганың идепкейлиг дузалакчылары. Ажылчын болгаш көдээ корреспондентилериниң хөй санныг армиязы парлалга ажылынга, ылаңгыя «Шынга», үнелеп четпес дузаламчыны көргүзүп турар. Бай-Тайгада Багай-оол Барба, Улуг-Хемде Даваа Ойдуп-оол, Күнгүртүгде Сергей Чапжит, Мөңгүн-Тайгада Салчак Моллурга, Чөөн-Хемчикте Оюлар Аракчаа, Кызылда Семен Самдан, Владимир Рачковский, Тожуда Аким Доржу болгаш өске-даа хөй идепкейлиг эштерни демдеглээри чугула.

Журналистериниң ажыл-чорудулгазында чугула айтырыг болза парлаар материалдарның дээштии, ой-шаандазы болгаш оперативтиг болур. Партия, совет болгаш ажыл-агый органнары материалдар солунга үнген соонда оларны канчаар көргенин хамаарышкан редакцияларга дыңнадып, дээштиг хемчеглерни боттандырып турар.

Моон-биле кады В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткел талазы-биле бисте шиитпирлеттинмээн айтырыглар болгаш четпестер ам-даа бар. Номчукчуларның дедлелиниң белээин, негелделиниң улгатканы мергежилдиг докгаамал сайзырангайжыдарын, солуннуң жанрларының бүгү хевирлерин долу ажыглаарын, материалдарның идей-политиктиг болгаш эртем-теоретиктиг деңнелиин улам бедидерин журналистерден негеп турар.

Ленинчи тема дээрге, бистиң журналистерниввстиң харылсалгазының хынаддазы-дыр. Чогаадыкчы күштерни бүрүн бээрин, ханы билигни кижи бүрүзүнден ол негеп турар. Ленинниң ады-биле холбаштыр парлаар материалдарга бичии-даа бол тода эвес чүвени болдурбас, ол темага хамаарышкан бүгү чүве шынныг чорукка ылап дүүшкен, хынаттынган болгаш эки бодамчаяыг кылдынган турар ужуруг.

Республиканың журналистери, парлалга ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга үткүштүр бистиң партиявыстың бедик идеелиин боттарының чогаадыкчы сорук киришкинниг күш-ажылы-биле шыпзыктырар дээш бүгү күштерни салыр.

КАА-ХЕМНИҢ ТАРААЖЫЛАРЫНДА

Репортаж

Каа-Хем районнуң совхозтарының болгаш колхозтарының тараажылары республиканың ышкаш, Май биринң байырлалын часкы хову ажылдарының күш-ажылчы эдлээнге эрттирген. Байырлады шалыпчы күш-ажылдың хүннери кыдыр чарлааш, механизаторлар соруктуг, организастыг ажылдаан болгаш часкы хову ажылдарын кыска хуусаада бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер деп оларның чүткүлдүг ажыл-ижи үргүлчүлевишаан.

«Октябрь 14 чылы» көдээ ажыл-агый артелиниң механизаторлары Чеди-Баш ховузунга 1500 гектар кызылтасты эртикен каш-ла хүн дургузунда тарып дооскаш, ам Саргал ховузунда бедик темпилиг ажылдап киришкен. Аныяк механизатор Савелий Старадумов ДТ-75 трактор-биле хүнде-ле 90 гектар чедир тараанын илиртпеп келген. Оон ажы Александр Живинов оон база-ла дудак чок ажылдап турар.

«Бурунгаар» совхозтуң Хайырлыг шөлүнде комсомолчу аныяктарның алды кижи составтыг пйи агрегады ажылдап турган үезиниде чеде бердивис. ДТ-75 тракторларның башкарыкчылары Борис Даллаан болгаш Василий Артына, чаштырыкчылар Володя Салчак, Аяа Ойдуңаа, Лангаа Билчей, Катя Шарай олар ажыл-ишке өөрүшкүдүг сорук киргеп ажылдап турлар. Ол аныяк механизаторлар Майның байырлал хүннеринде 350 гектар кызыл-тасты тараннар. Бо пайыралдыг коллектив боттарының планның онаалгазын эң кыска хуусаада доозар дээш дүн-хүн дивейн ажылдап, хүнде-ле 35-35 гектар черни тарып турар. ГАЗ-51 машина-биле үезиин дажыглап турар Ондар Богдаан үезиин берилдезин бичии-даа саадатпайн келген.

Каа-Хемниң тараа ховуларында часкы ажылдар бо хүннерде улам калбарган. Часкы хат, доцат-даа оларга шаптык эвес, ындыг бергелерге уткуштур ажылдың графигин база тааристырып алганнар.

— Ажыл-ишн чаа-ла шиитүлүк үезинче кирди. Бүянды Даш-оол, Бичекей Хенче-Саар, Кушаа Маадыр-оол болгаш бистиң совхозтуң өске-даа механизаторлары ажыл нормазын хүннүн-не дыка ажыр күүседип турар—деп, «Совет Тыва» совхозтуң бирги салбырының эргелекчизи эш Даваалай биске чугаалады. — Тиилекчилерге алдар кылдыр күш-ажылчы алдарның тугун тергиндээн механизаторларга тыпсып, оларга шаңналарны берип турар бис.

Салбырның Чинге-Дагда бирги трактор-хову бригадазы (бригадири Мунзак Черлик-оол) шынаш-да кызымак ажылдап турар. Байырлал хүннеринде 1970 ажыг гектар шөлдү илиртпеп, 200 ажыг гектарны аңдарган. Минералдыг чемиичидилгени база топ турар. Чер донундан чаштырылга ажылы саадап турар, ынчалзажок ону дүүн база эгелей берген. Баштайгы хүн 170 ажыг гектар шолге сулаңы тараан. Бүгү тараа культураларының үезинии четчир.

Хову ажылын дүрген болгаш бедик шынарлыг чоруларынга идиглиг агит-хуудусту, көргүзүглер самбыразын, шилчиир тукчугаштарны болгаш вымпельдерни организастаан. Механизатор ог-буле коммунистер Бүянды Даш-оол биле Бичекей Хенче-Саар оларның тракторунда Кызыл тук кинскин чоруур. Баштайгы беш хонукта олар хүн нормазын 200 хуу чедир күүседип тургаш, ол тукту чаалап алганнар. Оларның агрегады пйи эдлчегде ажылдап турар, хүндүскү эдлчегде Хенче-Саар, а дүнеки эдлчегде Даш-оол ажылдап турар.

Бо чылын совхозтуң төвүнге 16 урутлар трактористер курузуп чедишкинниг дооскан. Оларның аразындан Хенче-Саар механизаторжу ажылижиниң баштайгы чалында шынгарап үнгени ол. Оон өөрү Саара Ооржак, Саяна Өпей-оол болгаш оон-даа өскелер база механизаторнуң ажыд-ишчи адын бедик тудуп турарлар.

Чинге-Дагда ажылдап турар механизаторларга болгаш өске-даа тараажыларга үретүннелдиг эки ажылдаарының таарымчалыг бүгү-ле байдалдарын тургузуп берген. Столовая барык дүн, хүн иштинде ажылдап турар, хүнде дөрт удаа чеминиринп организастаан болгаш ыяыг чемнерни механизаторларының ажылдап турган черинге чедирип бээр. Кызыл биле совхоз төвүнүң арааныга почта харылзаазының үстү бергенинден соолгу беш хонукта механизаторлар солуннар албаан, харын бүрүгү хүн ол хүннеринң солуннарын чедире берген. Механизаторларның чүткүп турар черлериниде радиопригиниктерни тургускан.

Чинге-Даг ховузунда ажылып аялгалыг чүве дег хайныккан. Механизаторлар Кара-оол Мижит-оол, Шериг-оол Шыырлай, электрикти Сава Маадыр-оол, шаң ажылдакчылары Борис Кипичик, Валя Мипчеймаа, Барва Бадая болгаш оон-даа өскелер часкы хову ажылдарын бедик шынарлыг доозар, ынчангаш эки дүүштүг алырын тандырар деп чаагай күзел-биле чаңгыс эштиг ажылдап турлардар.

Каа-Хемниң тараажылары бо частың берге байдалдарынга торулбайн, бедик дүжүттүң быжыг үндезинин тургузуп, социалистиг чарыштың тугун улам бедик тудуп, часкы хову ажылдарының фронтузун бо хүнүерде улам калбарты берген.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) «Совет Тыва» совхозтуң механизатору кыс Бичекей Хенче-Саар оонуң ээзи Бүянды Даш-оол-биле. (Адаанда) «Бурунгаар» совхозтуң мурнакчы механизаторлары (солагай таладан) В. Салчак, Б. Даллаан, Л. Билчей, В. Артына, А. Ойдуңаа О. Богдаан олар агрегадының чанында.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Туктарны—эң дээрелерге

Область хуваалдазы чок авиледдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның болгаш районнарының көдээ ажылагыйынга 1968 чылдагы бүгүэвилел социалистиг чарыжының түңнелдерин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу биле көдээ ажыл-агыйның болгаш белеткелдиң ажылчыннарының база албан-хаалчыларының профсоюзтар Төп чөвүлелиниң президиумузу ыллып тутаалашкан.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга тиилекчилер кылдыр санаттырганнар болза,

РСФСР талазы-биле: Краснодар, Красноярск крайлар, Амур, Горький, Ленинград, Липецк, Москва, Оренбург, Тюмень областар, Башкир АССР, база районнар: Алтай крайның — Каменск, Ставрополь крайның — Прикумск, Хабаровск крайның — Хабаровск, Амур областың — Михайловск, Архангельск областың — Мирнск, Брянск областың — Погарск, Волгоград областың — Жирновск, Вологда областың — Вологда, Воронеж областың — Нижнедевицк, Иркутск областың — Усть-Удинск, Киров областың — Фалеиск, Кострома областың — Кострома, Куйбышев областың — Похвистнево, Курган областың — Кетовск, Курск областың — Совет, Новосибирск областың — Черепановск, Омск областың — Тюкалинск, Орёл областың — Новодеревенск, Псков областың — Псковск, Саратов областың — Олайск, Ростов областың — Зерградск, Свердловск областың — Байкаловск, Тула областың — Узловск, Челябинск областың — Еткульск, Чита областың — Чита, Бурят АССР-ниң — Прибайкальск, Кабардин-Балкар АССР-ниң — Урванск, Татар АССР-ниң — Чистополь, Удмурт АССР-ниң — Сарапульск, Чуваш АССР-ниң — Яльчинск районнары.

Украин ССР-ниң талазы-биле: Крым, Львов, Ровно, Тернополь областар, а районнар: Донецк областың — Володарск, Закарпат областың — Иршавск, Киев областың — Тарашанск, Крым областың — Красноперекопск, Одесса областың — Овидиополь, Полтав областың — Зеньковск, Ровно областың — Млиновск, Хмельницкий областың — Волочиск районнары.

Белорус ССР талазы-биле: Витебск область, база Витебск областың — Оршанск району, Минск областың — Минск району.

Узбек ССР талазы биле: Хорезм область, база Кашкадарьинск областың — Шахрисабск, Каракалпак АССР-ниң — Турткульск району.

Казах ССР талазы-биле: Актюбинск, Уральск областар, база Кустанай областың — Комсомольск району, Сөңгү-Казахстан областың — Соколовск району, Уральск областың—Бурлинск району.

Прибалтика республикаларының талазы-биле: Латвия ССР, база Литва ССР-ниң — Кайсунск району, Латвия ССР-ниң — Добельск району, Эстон ССР-ниң — Пыльваск району.

Закавказья республикаларының болгаш Молдав ССР-ниң талазы-биле: Грузин ССР, Молдав ССР, база районнар: Грузин ССР-ниң — Цителкаройск, Азербайджан ССР-ниң—Бардинск, Армян ССР-ниң—Ахурянск, Молдав ССР-ниң— Дрокиевск районнары.

Ортавкы Азия республикаларының зоназының талазы-биле: Туркмен ССР, база Кыргыс ССР-ниң—Таласск району, Таджик ССР-ниң — Матчинск району, Туркмен ССР-ниң — Теджеиск району.

Көдээ ажыл-агыйда бүгүэвилел социалистиг чарыжының тиилекчилериле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын болгаш акча шаңналдарын тывыскылаан.

(СЭТА).

ХҮНДҮЛҮГ БИЛЕТ

Ростовтуң «Күш-ажылчы Дону» (ам областың «Маска-) солунунуң бижикчилериниң 1872 дугаар биледи Ростов журналистериниң болгаш бижикчилериниң ховар дээш тускаллы болуу берген. «Эш Владимир Ильич Ульянов (Ленин) «Күш-ажылчы Дону» солунунуң ажыдакчызы деп. билетте бижээн.

В. И. Ленинниң хүндүлүг ажылчыл бижикчи кылдыр соңгуур дугайында шиитпирин 1923 чылдың май 5-те парлалга хүнүнде Ростовтуң ажылчын бижикчилериниң хуралынга хүлээп алдынган.

Владимир Ильич ырын турган, ынчангаш бижикчи билединиң ацаа чедирип бээр кылдыр М. И. Ульяновага дамчыдып берген. Оон дараазында хүнде Мария Ильинична Ростовчуларга чагаа чорудуп берген. Ол чагаада ынча дээн:

«Күш-ажылчы Дону» солунунуң ажылчын бижикчилеринге болгаш редакциязынга.

Эргим эттер!

Владимир Ильичиниң «Күш-ажылчы Дону» солунунуң хүндүлүг ажылчын бижикчилеринге киирген, олче кичээнгей салганыңарга чүреттиң ханыынган өөрүп четтиргенимни оон «мунозакидеп» илергейледиимс...

«Күш-ажылчы Донунуң» ажылчын шагаалар-биле харылзаазы улам быжыгып турзуп. Боттарының хүндүлүг ажылчын бижикчизин долгандыр Дон областың ажылчын-парының чаа-чаа күштерин улам сырый каттышкын».

Соруктуг ажылдаан

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң бирги хову бригадазының механизаторлары чоокта чаа МТМ, гараж болгаш техника складтарының девискээрин аштап арыглаан. Складтар кыдыгларынга банзылардан машина-чепсек келектерн салыр түскай черзерин кылган ол чоок-кавыга чыткан ажыглаттынгы дег кезектерни эмгелеп чыгаан. А ажыглаар арга чоктарын болгаш катап ажылдырер-биле чүдүүлүп чорукав.

С. КЕНДЕН.

ЧАЖАРЫН ДООСКАН

Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары тараа культураларын чажарын дооскан. «Тес-Хем» соахоз 1200 га черге ынзы-бүрү нухулуларыны тараан. Оон иштинде кызыл-тасты 400 га, чиңге-тарааны 300 га черге чашкан. Чаштырылга үезинде Аймыкы Чүлдүүнүң агрегады шалыпкын ажылдаан.

«Чодураа» колхоз 600 га черге тараа культураларын чашкан. Ол ажылга Каадыр-оол Дежиттиң агрегады хүн нормазын үргүлчү 120-130 хуу күүседип турган. Чамдык черлерниң чагыы суггарылгазын база чоруткан.

Мурнакчы

Чөөн-Хемчик районда «Сут-Хол» совхозтуң харылзаа салбырының ажылчыны Олзеймаа Бады-Сарайевна Назып-оол чүгле коллектив кежигүнериниң эвес, совхозтуң бүгү ажылчыннарының хүндүткелин алган

Салбырга дөрт чыл телефонистказап ажылдаан, ам ол операторнуң хүлээлгезин күүседип турар.

Бистиң мурнакчывыс Олзеймаа Бады-Сарайевна чүгле мурнакчы эвес, идепкейлиг хөй-ниитичи. Кеш чыл улаштыр агитаторлап, чүрттакчы чон-биле үргүлчү ужуражып турар. В. И. Ленинниң төрүттүнгеининден бээр чүс чылынга, Совет Тываның 25 чыл оюнга хамаарышкан бесседаларны кылып, сүүр чаагайжыдылгазы дээш оон-даа өске айтырыгларны шиитпирлээринче агитатор чүрттакчыларны жилелдеп турар. Эш Назын-оол район Совединиң депутадынга пйи удаа сонгуткан.

О. ЧАШ-ООЛ.

«СОЛУН-ЧУГЛЕ КОЛЛЕКТИВТИГ ПРОПАГАНДИСТ БОЛГАШ КОЛЛЕКТИВТИГ АГИТАТОР ЭВЕС, ХАРЫН ОЛ ЫШКАШ КОЛЛЕКТИВТИГ ОРГАНИЗАТОР»

В. Ильянов (Ленин)

ПАРТИЯНЫҢ КҮЧҮЛҮГ ЧЕПСЭЭ

Час дээрге иезээде-ле кайгамчык чаагай үе болгай. Арга-маңа, оът-сиген иогаарарып, бүгү бойдус оттуп-дирлип, чаартыныр, эрээн иокар торгу хевин кеттинип эгелээр. Хемнер болгаш холдер саваарыраа, эриин ажып, моон, шураа чыдар апаар. Хоюларда тракторлар оларны туяуп-бааның кожаа мыкаан кылдыр кластаптар. Каш түүгүн малдар төрөөн черинээ делгемнерни долдур чаңмынан тараа дет хостуг, шолаан оларлаан чоруур. Ынчангаш часты оттуушкунүүн, сергээшкинниң үезин деп адап турары черле таварылга эвес. Частың кайгамчык хүннериниң бирээзинде, 1912 чылдың Май 5-те ленинчи «Правда» солун үндезилеттинип тургустунган. Ынчангаш ол хүнүү бистиң чуртуң хой-ниитивиз чаа бүргүзүүде-ле парлалганың байырлалы кылдыр демделеп эрттирип турар.

Бистиң парлаалгавыс В. И. Ленинниң ады-биле, оон революстуг ажыл-чорудулгазы-биле тудуш харылзалыг. Делегейде баштайгы Совет күрүнеңниң база бүгү пролетарлаттың улуг баштыңчызының үндезилеп тургускаңы парлаага революсчу дуржулганы чедип ап, оны үзүм байытпышаан. Коммунистиг партиянып херээже болгаш бодуңуң чонунга чартык чүс чыл ажыг үениң дургузунда шынчы бараан болуп келген.

Совет кижилер партиниң XXIII съездизиниң төөгүдүг шиитпирзеринде салдынган улуг соруулганы чедишкинниг күүседир дээш оон-ла солуунарны доктаамал үлегдырын турар. Ындыг болганда парлаалганың чон-биле харылзаазының үзүм бызыглаары негеттинип турар. Парлаага ажыл-дакчылары боттарының мергежилин бедидеры, чаартыкчы ёзуг-биле чаа чүүлдерни тып ажыл-даары бо иетелде-биле тудуш харылзаалыг. Совет кижилериниң идейлиг каңналышкынныңче үргүлүг сагыш салыры—парлаалганың хүндүлүг хүлээлгези.

Бистиң республиканың парлаага ажыддакчыларының хой санныг активчилери СЭКПниң XXIII съездизиниң болгаш ТК-ның оон даразындагы Пленумнарының шиитпирлерин күүсетпишаан. Коммунистиг партиниң иитпик база даштыкы политиказын чоогга хүн бүрү тайылбырлап берип, хоорайның болгаш кодеэниң ажылчы чонунарының В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүүнден бээр 100 чыл болуп ооңга чедишкинниг ужуражыр соруулга-биле алган социалистиг хүлээлгелериниң күүседеңнин чырыдып турар. Алдынган хүлээлгени күүседир дээрге баштыңчының юбилейин-биле холбашкан улуг байырлалга толептиг белек ол болуур иеэрээн парлаага тейилбырлавышаан, чедишкинниг макталп, четпестерни илередип турар.

Парлаганың күжү—оон чон-биле харылзаазында. Совет кижилер бодуңуң бүдүрүлгезиниң, колхозуңуң, совхозуңуң, кады ажылдан турар эжиниң, бодуңуң хууда чедишкинниң илередеде-даа, бурунгаарлаашкыңга шаптыктан турар чүүлдерни шүүмчүзээрде-даа ынап-ла солуунче корнуп, оон дуза дилээр. Ылаңгыя кодээ болгаш ажылчын корреспондентилер солун редакциялары-биле харылзаавы үзүк чонга тудуп, хой санныг чагаалаачы чонунуң мурааңдан бижин турарлар. Шынаа-ла солун, сеткүүл редакциялары оларның дузазы-биле чаа медээлерни, хайгаарадарыны, үнелиг санал-онаалды ап турар. Оон-биле чергелештир, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер ажы-аргыг, культура тургузуушкунунда, чер-черде партия-совет органнарның ажылында онзагай айтырыгларны көдүрген чагаалары хөйү-биле чорудуп турар. Эң активчи ажылчын болгаш кодээ корреспондентилериң чижээже. Кызылдың № 2 АТБ-ниңде С. Краснопероову, «Тувавтодортранс» каттыжылышкынының ажылдакчызы Ф. Круговойну, Чадаана АТБ-ниң механиги В. Авдеенти, башкы Б. Барбаны, зоотехник Т. Дамбажыпты, колхозчу К. Семис-оолду, ажылчын Д. Чүлдүм-оолду болгаш өскелерни-даа адап болур. Олар республика солуннарының редакциялары-биле харылзаазын улам быжыглаар, материалдарны бижиирининг аргазын сайзыраңгайжыдып турар.

Ажыл-агыйларда, будүрүлге, ооредилге, албан черлериңде үнүп турар хой санныг хапа солуунары база ол ышкаш чонунуң индири болуп турар. Хава парлаагазы коллективтиң кежигүүнерниң ооредилгезин, чүге дээрге орта чүгле ышда ажылдан, оореңнин турар кижилериң ажыл-ижин, амыдыралын тода бижээн. Хава парлаагазының ажылын тодаргай удуртуп, анаа коллективтиң кежигүүнериң хөйү-биле кимиштирип турар черлер бистиң республикада эвээн эвес. Оларга Кызылдың алгы заводунда, күргүне банкыында, Чоон-Хемчиктиң «Искра», Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозтарында болгаш өске-даа черлерде партия организацияларын хамаарыштырып болур.

Совет парлаага ёзулуг чонуу болган, чүге дээрге ону чон бодуңуң кадбак киржилгези-биле үндүрүп турар, кадбак маесаның эрге-ажыының кангалакчызы. Солуннар, журналдар, номнар оларны коммунизмниң херээ дээш күш-ажылче сорук киирип, билигниң үндезинге болуп, башкы, дузалакчы болур хүлээлгезин күүседип турар. Ындыг болганда парлаганы чон күзелдин-биле чагыдып алыр. Парлаага чагыдылгазы бистиң республикада чыл санында өөрү орар. Төп журналдарны болгаш солуннарны чон күзелдин-биле чагыдып алган номчуп турар. Оон-биле кады республика солуннары чон ортузунга улам калбарып келген. Солун, журнал чагыдып албаан өг-бүле бисте барык-ла чок.

Республиканың ажыл-ишчилери ам бо хүнүерде 166829 солуннар, журналдарны чагыдып алган. Оон иштинде «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннары амгы үеде иитпик-биле 39687 экземплар тираждыг кылдыр үнүп турар. Оон-биле чергелештир «Тывадаг-дүгү» тудуг эртелелиниң парткомунуң органы «Асбест дээш» деп солун база үзүк чокка үнүп. Ак-Довурак хоорайның тудугжуларының, даг ажылчыннарының ажыл-ижин ол доктаамал чырыдып турар. Ындыг болзавок, чагыдылгаже кичээнгей салбайн турар партия организациялары база бар. Ылаңгыя партия солуннары, журналдары Улуг-Хем, Эрзин, Өвүр, Каа-Хем районнарда эвээн. Чылдың ийиги чартыныда бо ажылды район бүргүзүге күштелдирер ужурлуг. Ажыл-ишчилер чагыткан солуун, журналдарын чылдың ийиги чартыныда база үзүк чокка үнүп турарын чедип алыр дээш ажылдар ужурлуг бис.

М. НИКОЛАЕВА.
«Союзпечатьтың» Кызыл агитилелиниң начальниги.

„ШЫННЫҢ“ БИЖИКЧИЛЕРИ ЧУГААЛАП ТУР

БИЖИДИЛГЕНИ НЕПТЕРЕДИР

В. И. Ленинниң тургускаңы большевикчи парлаага Совет арге-чагырганың чылдарында күчүлүг, ёзулуг массалыг, бүгү улустуң күш болу берген. Амгы үеде Совет Эвилелинде 6500 ажыг солун болгаш 4300 ажыг журнал парлаттының үнүп турар. Олар совет кижилериниң амыралынче быжыы-биле кире берген. Экономикага, ооредилгеге-уран чүүлге, чечен чогаалга, эртемнин болгаш техниканың чедишкиннеринге хамаарышкан айтырыгларны бистиң парлаагавыс бүгү талазы-биле чырыдып турар.

В. И. Ленинниң „төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга белеткелдиң үезинде улуг баштыңчының амыдыралын болгаш революсчу ажыл-чорудулгазын бүгү тала-биле бижиир соруулганы СЭКП Төп Комитединиң биске салган. Оонбиле холбаштыр чонуң солуннар, журналдар чагыдып алыры доктаамал көвүдеп турар. 1966 чылдың январьда Кызыл хоорайга муң кижиге онааштыр 747 солуун, журналды бижиип алган турган болза, 1969 чылда 1076 болган.

Оон аңгыда, хүнүүи-не хой солуннарны чонга салып турар, ынчангаш бо чылдың январьда Кызылдың муң кижизинге солуун, журналдарның сыналжыры 1303 болуп турар.

Чонга парлаганы иептередиргеге харылзаа ажылдакчылары болгаш хой-ниити тараныкчылар улуг хүзээны көргүзүп турар. Чижээ, эът комбинадыныа Л. Полушина, № 2 школада Т. Лама. бөхүүга бажыныда Г. Крупская. Тыва комплекстиг геология экспедициязында О. Куликова, пенсионер Б. Толлыпчева, «Кок-Тей» совхозта М. Алексеенко, аэропортта Л. Макаров болгаш өскелерни-даа ынаа макталбизе чугаалаар херек.

Бистиң хоорайда «Правда», «Комсомольская правда», «Шын», «Тувинская правда» солуннарны бижиип ап турары бо чылын ковүдээн.

Эрткен чылын парлаага тараазын иептередир дугайында ленинчи декреттиң 50 чылыныг күүсетсин дээш ооң ажылынче кичээнгейни доктаамал угаадырын турар. Ындыг болганда парлаганың чон-биле харылзаазын улам быжыглаары негеттинип турар. Парлаага ажылдакчылары боттарының мергежилин бедидеры, чаартыкчы ёзуг-биле чаа чүүлдерни тып ажылдаары бо иетелде-биле тудуш харылзаалыг. Совет кижилериниң идейлиг каңналышкынныңче үргүлүг сагыш салыры—парлаганың хүндүлүг хүлээлгези.

Бистиң республиканың парлаага ажыддакчыларының хой санныг активчилери СЭКПниң XXIII съездизиниң болгаш ТК-ның оон даразындагы Пленумнарының шиитпирлерин күүсетпишаан. Коммунистиг партиниң иитпик база даштыкы политиказын чоогга хүн бүрү тайылбырлап берип, хоорайның болгаш кодеэниң ажылчы чонунарының В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүүнден бээр 100 чыл болуп ооңга чедишкиннинг ужуражыр соруулга-биле алган социалистиг хүлээлгелериниң күүседеңнин чырыдып турар. Алдынган хүлээлгени күүседир дээрге баштыңчының юбилейин-биле холбашкан улуг байырлалга толептиг белек ол болуур иеэрээн парлаага тейилбырлавышаан, чедишкиннинг макталп, четпестерни илередип турар.

Парлаганың күжү—оон чон-биле харылзаазында. Совет кижилер бодуңуң будүрүлгезиниң, колхозуңуң, совхозуңуң, кады ажылдан турар эжиниң, бодуңуң хууда чедишкиннинг илередеде-даа, бурунгаарлаашкыңга шаптыктан турар чүүлдерни шүүмчүзээрде-даа ынап-ла солуунче корнуп, оон дуза дилээр. Ылаңгыя кодээ болгаш ажылчын корреспондентилер солун редакциялары-биле харылзаавы үзүк чонга тудуп, хой санныг чагаалаачы чонунуң мурааңдан бижин турарлар. Шынаа-ла солун, сеткүүл редакциялары оларның дузазы-биле чаа медээлерни, хайгаарадарыны, үнелиг санал-онаалды ап турар. Оон-биле чергелештир, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер ажы-аргыг, культура тургузуушкунунда, чер-черде партия-совет органнарның ажылында онзагай айтырыгларны көдүрген чагаалары хөйү-биле чорудуп турар. Эң активчи ажылчын болгаш кодээ корреспондентилериң чижээже. Кызылдың № 2 АТБ-ниңде С. Краснопероову, «Тувавтодортранс» каттыжылышкынының ажылдакчызы Ф. Круговойну, Чадаана АТБ-ниң механиги В. Авдеенти, башкы Б. Барбаны, зоотехник Т. Дамбажыпты, колхозчу К. Семис-оолду, ажылчын Д. Чүлдүм-оолду болгаш өскелерни-даа адап болур. Олар республика солуннарының редакциялары-биле харылзаазын улам быжыглаар, материалдарны бижиирининг аргазын сайзыраңгайжыдып турар.

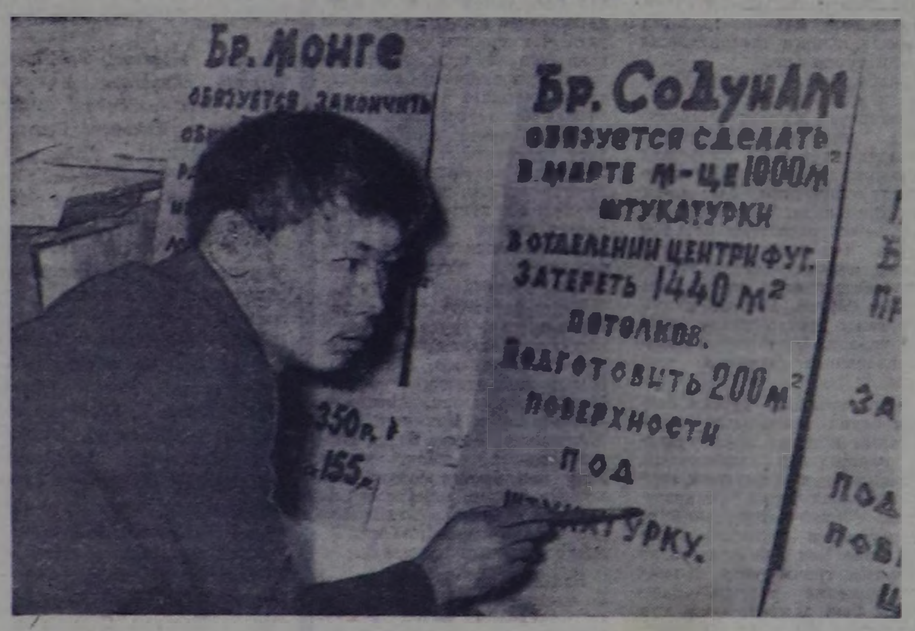
Ажыл-агыйларда, будүрүлге, ооредилге, албан черлериңде үнүп турар хой санныг хапа солуунары база ол ышкаш чонунуң индири болуп турар. Хава парлаагазы коллективтиң кежигүүнерниң ооредилгезин, чүге дээрге орта чүгле ышда ажылдан, оореңнин турар кижилериң ажыл-ижин, амыдыралын тода бижээн. Хава парлаагазының ажылын тодаргай удуртуп, анаа коллективтиң кежигүүнериң хөйү-биле кимиштирип турар черлер бистиң республикада эвээн эвес. Оларга Кызылдың алгы заводунда, күргүне банкыында, Чоон-Хемчиктиң «Искра», Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозтарында болгаш өске-даа черлерде партия организацияларын хамаарыштырып болур.

Совет парлаага ёзулуг чонуу болган, чүге дээрге ону чон бодуңуң кадбак киржилгези-биле үндүрүп турар, кадбак маесаның эрге-ажыының кангалакчызы. Солуннар, журналдар, номнар оларны коммунизмниң херээ дээш күш-ажылче сорук киирип, билигниң үндезинге болуп, башкы, дузалакчы болур хүлээлгезин күүседип турар. Ындыг болганда парлаганы чон күзелдин-биле чагыдып алыр. Парлаага чагыдылгазы бистиң республикада чыл санында өөрү орар. Төп журналдарны болгаш солуннарны чон күзелдин-биле чагыдып алган номчуп турар. Оон-биле кады республика солуннары чон ортузунга улам калбарып келген. Солун, журнал чагыдып албаан өг-бүле бисте барык-ла чок.

Республиканың ажыл-ишчилери ам бо хүнүерде 166829 солуннар, журналдарны чагыдып алган. Оон иштинде «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннары амгы үеде иитпик-биле 39687 экземплар тираждыг кылдыр үнүп турар. Оон-биле чергелештир «Тывадаг-дүгү» тудуг эртелелиниң парткомунуң органы «Асбест дээш» деп солун база үзүк чокка үнүп. Ак-Довурак хоорайның тудугжуларының, даг ажылчыннарының ажыл-ижин ол доктаамал чырыдып турар. Ындыг болзавок, чагыдылгаже кичээнгей салбайн турар партия организациялары база бар. Ылаңгыя партия солуннары, журналдары Улуг-Хем, Эрзин, Өвүр, Каа-Хем районнарда эвээн. Чылдың ийиги чартыныда бо ажылды район бүргүзүге күштелдирер ужурлуг. Ажыл-ишчилер чагыткан солуун, журналдарын чылдың ийиги чартыныда база үзүк чокка үнүп турарын чедип алыр дээш ажылдар ужурлуг бис.

М. НИКОЛАЕВА.
«Союзпечатьтың» Кызыл агитилелиниң начальниги.

Хана парлаагазы—улуг күш

БО ЧУРУКТА: комсомолчу Арапчаа Назын-оол «Тыва кобальт» комбинаттың туду эргелелинде иосну агитацияның хевирлерин иөөштүг кылдыр бижип, белеткээринге улуг үлүүн киирип келген. Ында үмүп турар хана солуннарны база ол каастап, бижип берип турар. Шевер хөлдарыбила ооң бижип, чураан ыйгырыглары болгаш моргузуглери беш чыл пландың саадынган соруулгаларын ыяска хуусаада мүүседип, комбинатты ажыглалга киирериниче ажыл-ишчилерни сорук киирип турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Бөдүүн мергежилдиң кижилери

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының почтачызында Хертек Тас-оол тос чыл дургузунда ажылдап турар. Ол ырак, чоокта малчыннарны эргип, солун, сеткүүлдерни, чагаа бижиктерни чедирип, оларның күзенчиг аалчызы апарган.

Хертек Сереновичиниң почтачылап турган бо үезинде почта тарадылгазы озалдаан таварыла туруп көрбээн. Чайын, кыжын-даа, хат, чаъстадаа малчыннар чагыдылгазын чогуур үезинде ап тураалар. Ол чүгле почта тарадылгазы-биле кызыгаарланмайн, малчыннарга пенсия, пособие акшаларын чедирип, хүн бүрүнүң болуушкуннарын, солун чүүлдерни чонга кысказы-биле тайылбырлап берип чоруур.

Х. Тас-оол салбырының ажыл-ишчилериниң ортузунга чагыдылга дугайында тайылбыр ажылын эки чорутканындан малчын бүргүзүүн бо чылын чагыдылгалыг турарын чедип алган болгаш чартык чыдда чагыдылганы үзадыр дугайында ажылды организастыг чорудуп турар.

Салбырның ажыл-ишчилери Хертек Серенович Тас-оолга улуг бүзүрелди көргүзүп, ону Аксы-Барлык кодээ Советтиң депутадынга, улус судуның толээзинге содгаан.

Х. МОНГУШ.
Барыын-Хемчик.

• • •

Тамара Хаяжык Чат сес чыл школазында кежээки школаның аштакчызында ак-сеткилдиг, кыымак ажылдап турар. Ажылчын аныяктарыңг ооренирингге таарымчалыг, арыг-силиг байдалды ол тургузуп, бодуу кежээки школаның 9-ку классында кыымак ооренип турар.

Т. Хаяжык — хой-ниитивиниң ажылынга база идепкейлиг. Ол колхозта херээженнер чөвүзелиниң кежигүүү. 12 дугаар агитквартираның эргелекчизи. Ук агитквартира Чодураа суурда эки ажыдыг агитквартираның бирээзи.

К. ОЮН.
Улуг-Хем район.

ХОЙЖУНУҢ ОЛЧАЗЫ

Таңды районда «Мөңгегей» совхозтуң сураглыг хойжузу Оюн Төкел-оол Эңдерикпеновичиниң 612 төрүүр хоюндан 400 хой өөлдээн болгаш 62 хой ыйыстээн. Шупту 462 чаш хураганы онча-менди өзүп, доругуп турар.

Оюн Төкел-оол бо чылын 100 хойга онааштыр 105 хураганны, бир хойдан-на 2,5 кг дүүнү алыр хүлээлгелиг.

Хойжунуң дузалакчылары сакманщиктер Даваа, Көк-кыс болгаш Очур-оол аларның кызымак, үлегерлиг ажыл-ижин хойжу мактап турар.

Оюн Төкел-оол ааражаш, 2 ай хиреде эвчиге чыткаш, чоокта чаа үнген болгаш ам аалында ажыл-ижин башкарып эгелей берген. Ол аарып турда, оон оглу Оюн Даваа ээлүнге хойжу малдап эвээп турган.

О. ЛАМА.

„Чодураанын“ хойжузу

Тес-Хемнин «Чодураа» колхозунуң хоочун хойжузу Иван Амырдаевич Чамзын-оол бо чылын улуг өөрүшкүлүг болган. Ол бодуңуң кадарып турар кодан хоюн чүгле берге кыптан менди ажырган эвес, харын төрээн хойларындан 51 хураганны ап, 100 хойга онааштыр 95 хураган алыр хүлээлгезин ол ажыр күүседипкен.

М. КАЛЧАН.

Сонуургал-биле көрдүвүс

Апрель айны соолгуреби бистиң «Чодураа» колхозтуң клубунга башкыр чогаалчы Ш. Юмагулоотуң «Өжээнге» деп шиизин Тываның хөгжүм-шии театрының артистери тыва дылга ойнап көргүскенин улуг сонуургал-биле көрдүүвүс. Башкирианың чонну революция мурнунда феодалдыг, шажыңчудугелиг, бүдүүлүн чоруур үеде байларның хой мал дээш, акша-хереңги сууп, ядыы чонну үптеп чораанын бо шиидең көөргө, бистиң тыва чонга шаңда база байлар ядаралды мынчар таварыштырын чораанынга дөмей-дир.

Бо «Өжээнге деп шиида бистиң театрның тыва артистери тус-тус рольдарны эки ойнап көргүскенин улуг сонуургал-биле дем-дегледээр мен. Зуяраттың ролунда РСФСР-ниң алдарлыг артизи Хүргүдек Конгар ойнап турар, ол Зуяраттың оөрүр-хевирин кайгамчык эки ойнаанын чон улуг сонуургаан. Шынаа-ла Зуярат чөзүп чыдар журнунда бодуңуң аймаанга бодуун-даа, эң-не чараш кыс чораанын, оон чуртталгазын хартыва дег дүржок Тамулат дээрзи хеп-хемерттен күш-биле хунаан алгаш барган болгаш Зуярат оон соонда бүгү чуртталгазында ынак эжиң, эш-оөрүң, төрел аймак чонуң назынында корбейн барганын оскуус кыс Нэркеске чугаалап, суме кадын, чазып олурарын көөрге, херек кырында боом турар амыдырел ыяктап сагындырып, кижиниң сагыш-сеткилин доюлдурун келир. Ол ыяктап аныяк артист Ирина Даваның ков роль Нэркести ойнаанын кижи бээ-ле кайгамчык сонуургаар. Темирханның ролюн артист Чылбакоол Мартай-оол эки ойнап, коруктулериң сонуургалын хевээ туткан, ол ыяктап Сулеймэннын оөрүр-хевирин артист Б. Бады-Сагаан ончуурген, мегечи, чижеңеп мозу-ыяктарлыг кылдыр эки ойнаан. Бо шиини ойнап турар артистерге улуурлуг чедишкинни ам-даа күзедивис.

К. АРАКЧАА.

Тес-Хем район.

ЭЗИР-ООЛ

(Сактыышкындан үзүндү)

Чаваа, богба эмдик каңгы далдавайн
Чавыдактап, ооредип, ады алгаан,
Опчок, доспес, кайгал диртип шолалаткан
Орлан акым Эзир-оолду сактып келдим...

Эптиг ойну шилип орган Эзир-оолду
Эмдик аскыр эскербээн боор, кезек турду.
Карак чиеш аразында хартыга дег
Караланың ыдык челден туттунуптуу.

Шураашкындан меңнээн аскыр сырбаш дигеш.
Чуулган даш дег, хавак куду караш дижик.
Хойган чылгы былгыржыпкаш, арыгдыва
Козурткайның, даажы чидип чоруй баржык...

— Дээжи турган малды акым мунуптуу! — деп,
Девидээштиң, уун тыппайн алгырыптым.
Могенинг даай: «ол аът эмес, иоома-дыр»—деп,
Бөөлүээш оонден үнүп келген, мөгүдээн тур.

— Аалдың иштэ — аъттыг, чадаг, улуг, биче
Ам дораан сүрүнер!—деп, кый-даа дидир.
Кайнаар чогум аъттанганын билир эвес,
Хамык улус чүн-чүктеп чиде берди.

Кызаңнаашкын чылаан ышкаш, дырлаңайның,
Кылыктаңган дииргээшкин коскенгилээн.
Шугаак-Хаяы ыяка даңны атсы хамнаан:
«Чуртталгазы бойлаан-дыр» деп көксегилээн.

Остар тушкуп, эзергиштер, аддер харап,
Орухтардан истер көскен. Шип-ле шимээн.
Кыпыл-кыпыл төжектерниг эзим иштип
Кыйгы салчып, аглаш дооскан, чүү-даа чок!

Шак ол өйде бир-ле черге караланы
Шаптымыраар, суглуг дээрбек өйүп турган —
Эзир-оолдуң эргешкиге киргеи аскыр
Эъди чуурук, эзеп, кердип, дүжеп турган..

Даштын малдың хазйы эдип, оралыккан.
Дамдык алдаан, дер суг дүшкеи караа бо!
Казак аъер төрелчизин далдырадыр
Кайгалың дөө каттырымаан чортуп орган.

«Караланың бажын, сөөгүн, өзеги соонда
Хадыңнырга камнын-биле азаар силер.
Чыгзымзының баштакчызын өөреткен оол
Чыргалдыг шаг эзирл боом чоруур болзун!»

Чайгы шөлээн үезинде алдаш чорааш,
Чаштын чытпан шүүглелдэн ооң тыптым.
Ада-чурттуң даймынына тиилээп келгеи
Акым болгаш, номчукчумга белээн туттум!

Анатолий ДОПЧАА.

Электромоторларны септээри харыысалгалыг ажыл. Моторнуң парын херекселдерин адырып септээш, эптээринге чедик мергежил херек. Коммунэнерго черинің апаяк ажылдыны комсомолчу В. Ермаковтуң бо талазы-биле дуржултары улуг. Оон септээн моторлары чүгле эки шынарга хүлээп алдынып турар.

ЧУРУКТА: В. Ермаковтуң ажылдан турары.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ТАЙБЫҢНЫҢ КЫЗЫГААРЫ

ВАРШАВА. Польша Улус Республиканың чарылбас кежээ болур Барыын болгаш Соңгу талакы черлериң неделязы «Одер-Нейсте кызыгаар—тайбыңның кызыгаары!» деп девиз-биле ажыттынган.

Барыын талакы черлерде чаа амыдырал хайыккан, ону күш-ажылга ынакшылдыг 32 миллион чон тургускан. Заводтарның 16 муң хоорзалары бо черлерде кедүрүп үнген, ынчангаш ол черлерни хостаан совет дайынчыларның көргени хоозуралдың шинчизининг изи-даа артпаан.

Барыын болгаш соңгу талакы черлериң неделязы дээрге, күш-ажылдың түңнелдерин үндүреря болгаш экономиктиг, культурлуг амыдыралга чедип алган чедиишкиннериниң көрүзидези-дир. Ам улустуң Польшаның бо районнары чүрттүң үлетпүр продукциязының 30 ажыг хуузун берип турар. Амгы үениң далай судноларын, чести болгаш бора хөмүр-даштыг, электроэнергиялың үштүң бпр кезинин, күчүлүг генераторларны, пассажир болгаш түүк вагоннарын, электролокомотивтерни — бо бүгүнү ам барыын болгаш соңгу талакы черлерде бүдүрүп турар.

Ол черлерге социализмниң тургузарынга боттарының салыышкынын 9 миллион ажылчы чоннар кирип турар, оларның чартык кезин улусчу Польша үезинде төрүттүнген кижилер-дир. Ам хоорайларда болгаш көдээ суурларда эртип турар хөй санныг митингилерге болгаш хуралдарга олар «Одер-Нейсте кызыгаар — тайбыңның кызыгаары» деп шиитпирлиг мөгээп турарлар. Польша улустуң үнүн аны-дуңма социалистиг өске-даа чүрттарның ажылчы чоннары деткип турар.

ПОЛИТИКТИГ ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

БЕРЛИН. Германияның Социалистиг чаңгыс пай партизының район организацияларының отчёт-соңгудалыг конференциялары ГДР-де эгежээн. Конференцияларның киржикчилери кылдынган ажылдың түңнелдерин чугаалажып, аналитевишаан, социализминиң сайзыраңгай инитилел системазын тургузарынга моон соңгаарты сорулгаларны айтып турар.

ГСЧП-ниң удуртулгазы ГДР улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга бедик көргүзүглерин чедип алган. Республика 18 чыл мурнунда бүдүн чыл дургузунда бүдүрүп үндүрүп тургая ол хире продукцияны ам түгле 2,5 айда бүдүрүп үндүрүп турар болган. Ол-ла үениң дургузунда дашткы садыг саарылгазы барык 8,5 катап көвүдээн.

СОРУК КИИРИКЧИ ҮЛЕГЕРЧИЖЕК

СОФИЯ. Бодунуң бедик идейлии болгаш ханы шынчызы, СЭКП-ниң херээжеге кызыгаар чокка бердингенинбиле совет парлалга социалистиг чүрттарның парлалгазынга болгаш бүгү делегейниң депшилгелиг парлалгазынга сорук киирикчи үлегер-чижек болуп турар деп, «Кооперативно село» солун совет парлалганың хүнүнге тураскаал боддурган чүүлүнге бижээн.

Бистиң чуртувуска совет парлалганы эң изни-биле хүлээп ап турар деп, солун демдеглээн. Ажылчыннар болгаш тараачын-кооператорлар, түекай эртемнигler болгаш хөй-ниитичи ажылдакчылар, бүгү болгарлар совет солуннарны болгаш журналдарны помчуп турар. Олар аны-дуңма улус чүрттүң чедиишкиннериниң дугайын, совет кижилериң амыдыралының дугайын солуннардан, журналдардан билип ап, делегей болуушкунарының дугайында шын информацияны ап турар.

Бөгүн бистиң бүгү хөй-ниитилис-биле кады совет журналистерге чүректиң ханызындан байыр чедирип, чаагай ажыл-херекке улам улус чедиишкиннерни оларга күзеп турарывыстың ужуру-даа ол деп, солун түңнелинде бижээн.

СЛОВАК НАЦИОНАЛ ЧӨВҮЛЕЛДИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ШИИТПИРИ

ПРАГА. Словак национал чөвүлелдиң Президиумунуң хуралы Братислава болган. ЧТК агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, Словакияның Компартиязының ТК-ниң бирги секретарынга Ш. Садовскийни соңгааны-биле холбаштыр Словак национал чөвүлелдиң Президиуму Словак Социалистиг Республиканың чазааның даргазының албан-дужаалындан хостаар дутайында оон дилээн хандырган.

Словакияның Национал фронтузунуң ТК-ниң саналын ёзугаар Словак национал чөвүлелдиң Президиуму П. Цолотканы Словак Социалистиг Республиканың чазааның даргазының албан-дужаалынга томуйлаан.

(СЭТА)).

ГДР-ни хүлээп көрген

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканы бүрүн хүлээп көрген дугайында Ирак Республиканың Революстуг командылал чөвүлелиниң дыңнадының багдад радиозу тараткан дээрани АДН агентилел Багдадтан дыңнаткан.

Ирак улус биле социалистиг чүрттарның улустарының аразында наймалчы харызааларны быжыглаар, Герман Демократтыг Республиканың тайбыңга ынакшылдыг политиказын хүлээп көргенин илергейлээри-биле ол базымны кылаан деп, дыңнадыгда демдеглээн.

Моон-биле холбаштыр Революстуг командылал чөвүлели империалистиг сүлчээлерге удур ирак улустуң демиселивиле, израиль агрессияга удур араб улустарының демиселин деткиивинге Герман Демократтыг Республиканың эп-сеткил каттыштырылгазының ужур-дузазын демдеглээн.

ГСЧП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның пленуму болуп эрткен. Эш Эрих Хонеккер Политбюроның отчёт илеткелин кылган. Эш Курт Хагер социализм үезинде угаан-бодал амыдыралының кол айтырыгларының дугайында илеткелди кылган.

Илеткелдерни чугаалажып көрүнге 11 кижи киришкен, санал берген.

Эш Вальтер Ульбрихт түңнел чүве чугаалаан.

Төп Комитет Политбюроның отчёт илеткелин болгаш «Социализм үезинде угаан-бодал амыдыралының кол айтырыгларының дугайында» илеткелди бадылаан. ГСЧП ТК-зы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга белеткел дугайында шиитпирни болгаш коммунистиг база ажылчын партияларның делегей Чөвүзел хуралынга белеткел талазы-биле Комиссияның март сессиязының түңнелдериниң дугайында медеглелди хүлээп алган.

Араб социалистиг эвилелдиң ТК-ның хуралы

КАИР. (СЭТА). Чоокта чаа Араб социалистиг эвилелдиң ТК-ның хуралы КАР-ның президентизи Гамаль Абдель Насериң даргалаашкыны-биле болуп эрткен. Суэц каналының кавыында байдалдың дугайында, КАР-ның «идепкейлиг, шудургу камгалал» политиказын чорудар дугайында база канадың чоон эриинге туруштарын быжыглаар арганы израильчизерге бербезинче үгландырган хемчегler дугайында илеткедди КАР-ның камгалал министри генерал Мухаммед Фавзи кылган. Илеткел талазы-биле калбарган чугаалажылгага президент Насер киришкен.

КАР-ның даштыкы херектер министри Махмуд Риад Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннарның дугайында, делегей байдалының дугайында информацияны кылган. Израиль бодунуң дайынзырак политиказындан мурнуку хезээр саддыкпайн, Чоокку Чөөн чүктүң кризизин таарыштыр шиитпирлээриниң оруктарын тывар соруга-биле ам Нью-Йоркта сүмележилгени кылып турер дөрт улут күүтүелериниң толээлекчилеринге чөгээлеп турар дээрани ол база катап сагындырган.

Араб чүрттарның аразында кады ажылдажылгалың айтырыгларын, ыанзын чамдык араб чүрттарның камгалал министрелериниң Каирге акпчоруунуң түңнелдерин, а ол ышкаш Израильге эжелеткен девискээрлерде араб партизаапнарның болгаш үргелчи отрядтарның дайынчы чорудулгаларын хуралга чугаалажыгы көрген.

ИОРДАНИЯ. Израиль агрессиязының түңнелинде оп-он муң араб өг-бүлелер чагластанып чер чок арткан. Бажың-балгат чок калган кижилер, оларның аразында херээженнер, кырганнар болгаш уруглар чүрттан чораан черлерин каггаш, майгынзарга аргастанып амыдыраар, изиг хүндеи болгаш довурак-доозуннуг хаттаа хилинчектенир ужурга тавырышкан.

ЧУРУКТА: Палестинадан дескеннериниң Амман чоогунда майгын лагерьлериниң бирээзи.

ЮШИ—СЭТА-ның фотозу.

Баштайгы хурал

Чоокта чаа Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң аныяктар херээжиң талазы-биле доктаамал комиссиязының баштайгы хуралы болуп эрткен. Аңаа аныяктар ортузунга организастыг ажылды канчаар боттандырар болгаш оларны хөй-ниитиг амыдыралынга киришкирер дугайында база ооренникчилериниң чайгы дыштанылгазын организастап чорудар, чайгы үеде республикага спорт-массалыг ажылдарны экижиндер хемчегler дугайында Тыва АССР-ниң улус чырыдыышкын министриниң ыанлакчызы эш П. Ф. Паршуковани, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында физкультура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң даргазы эш Н. К. Бегзи оларның илеткелдерин дыңнап чугаалашкан.

Комиссия хуралынга тургускан айтырыг талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының ачылакчызы эш Х. А. Анчымаа, Тыва АССР-ниң Иштики херектер министри эш С. С. Чакар, профэвилелдериниң область Чөвүлелиниң секретары эш П. М. Горелов, Ак-Довурак хоорккүүскомнуң даргазы эш З. Ф. Манчына болгаш өскелер-даа боттарының саналынга школачыларны чайгы дыштанылгазын организастап турарында, спорт-массалыг ажылда ам-даа улуг четпестер барын айыткан.

«Чүртталга кварталдарында, сес чыл болгаш ортумак школаларның девискээрлеринге спорт шолдерин тудуп кылыр дугайында» 1965 чылдың декабрьда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үндүрген доктаалы багай күүсеттинип турарын комиссия демдеглээн.

А. КӨШКЕНДЕЙ.

Инек кадарчызы

Шивит Чыргалбай «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының сүт-бараан фермазында инек кадарын турар. Тос чыл кадарчы стажтыг ол малчын бо берге кыштап инектерин хүр ажмырып алган.

Эрткен чылын Шивит төрүүр 100 инеиже онааштыр 90 бызаанны менди камгалап алган. Мурнакчы малчынны бо чылын кодээ Советтиң депутадынга соңгаан.

А. МААДЫР-ООЛ.

№ 1 «Искра» солуннуң бирги арны.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АМЕРИК КОММУНИСТЕРНИҢ СЪЕЗДИЗИ ДООЗУЛГАН

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентилери О. Аничкин биле С. Лосев оларның дамчытканы болза:

АКШ-тың Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XIX съездизи дөрт хүн үргүлчүлээш, ажылын дооскан болгаш бодунуң үндезилеттинген хүнүнден бээр 50 чыл оюн бо чылын демдеглээр.

Дөрт хүн үргүлчүлээн үреттүнелдиг ажылының үезинде съезд партияның Чингине секретары Гэс Холлдуң болгаш национал Даргазы Генри Уинстонуңң илеткелдеринде илергейлээн политиктиг шугумну чүүлдүг деп санап, партияның удуртукчу органнарын соңгаан. Съездиниң делегаттары политиктиг кол резолюцияны болгаш партияның чаа программазын эдилгелер, немелделерни киирбишаан, хүлээп алган. «Амгы үе-чадаза империализмге удур демиселдиң сорулгалары, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериниң хөделишкиннериниң чаңгыс эвиз деп, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның ам болур Чөвүлел хуралының кол документизиниң төлевилелин съезд чаңгыс үнбиле чүүлүг деп санаан.

Идепкейлиг чугаалажылганың түңнелинде съездиниң делегаттары партияның ажыл-чорудулгазының янзы-бүрү айтырыгларының, ыанғыя негр улустуң хосталгалыг үлетпүр ажылчыннарының ортузунга Коммунистиг партияның шиитпиринг ролю чокта тиилелге чедип алдынмас, чүге дээрге, чогум-на харын революстуг удуртулга негр чоннуң хосталгазы дээш, аныяктарның болгаш херээженнериниң, америк уктуг пуэрторикачыларның, мексиканнарның, өске-даа национал эвээш нуруунуң эргези дээш демисел-биле аңгы демиселин катыштырып, монополистиг капиталдың чөленгиниинче ниити шаап халдаашкынны калбартып шыдаар болгаш калбартыр-даа ужурлуг деп, чагаада чугаалаан.

Бистиң партиявыс бурунгаар улуг базымны кылган, ол улам күүтүг апарган, оон салдары өскен деп. Чингине секретарь Гэс Холл чугаалаан. Бистиң партиявыс чаа «шынар талазы-биле эргилделиг үени эгелээн». Бис чүртта аңгы демиселинин негеп турары демиселдиң чаа деннелиниче көдүрүлү үнерингe белеп бис деп, Гэс Холл медеглээн.

ЧИЛИНИҢ ЧОНУ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Эрткен чылдың төнчүзүнде Чилиниң чону 9.336 муң кижи болган. Ол дугайын «Пасьон» солун бижээн.

Парлалга конференциязы

Чугаалажыышкыннар муңгаш байдалда

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи А. Звонцовтуң дамчытканы болза:

«АКШ Вьетнамда агрессчи дайынын үргүлчүлевишаан турда, бодунуң болгаш эвилелчилериниң шериглерин Мурнуу Вьетнамдан үндурбээн шаанда чөвүлел хуралдың ажылынга дешилге чедип алдынмас» деп, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлээлериниң төлээлекчизи Чан Хоай Нам 15-ки плевралыг хуралдың болган соонда парлалга конференциязынга медеглээн.

Каттышкан Штаттар тайбың дугайын мурнуку хевээр чүлчүрүп турганнар. Мурнуу Вьетнамның чонунга удур дайын чорудулгаларын күштелдирип, агрессорларга ажыктыг политиканы чорудуп турар чалча чазакты хевээр арттырып адырын орааздажып турар-дыр деп, ол чугаалаан.

Сайгон администрациязың баштыңы Каттышкан Штаттарның Мурнуу Вьетнамга дөгөөн конституциязыны мактап турар-дыр. Херек кырында ол конституция Мурнуу Вьетнамның чонунга ажыл чокталыг чорукту, элегдел-түргелдиг, бодуун демократтыг эргелерни казымырынга чедиргөн деп, Чан Хоай Нам чугаалаан. Америк чазак тайбыңче херек кырынга чүткүлдүг чүве болза, чалчаларны деткиирин, агрессчи дайынын соксадыр болгаш бодунуң шериглерин Мурнуу Вьетнамдан үндүрер ужурлуг. Париж чөвүлел хуралы чүгле Каттышкан Штаттарның буруузу-биле муңгаш байдалга таварышкан деп, ол чугаалаан.

ВДР-ниң төлээлериниң төлээлекчизи Нгуен Тхань Ле ВДР-ниң болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң боттуг санаалдарын тоол көөр күзел чок дээш АКШ-ты буруу шапкан. Ол санаалдар Вьетнамның улузунуң дүрүм ёзугаар эрегежыктарын хүндүлеп көөрүн барымдаалап турар болгай. Бүгү улустар, оон иштинде АКШ-тың улузу, дайынны үргүлчүлээни дээш харыысалганы АКШ-тың удуртукчулары хүлээр ужурлуг деп чүвени көрүп турар дээрани Нгуен Тхань Ле чугаалаан.

Патриоттарның халдаашкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталганың Улусчу чепсектиг күштеринің Тайниңь можуда дайыллажып чорун турар дайынчызары апрель 25 дүнезинде АКШ-тың 25-ки чадаг шериг дивизиязының Бенчай районда кезектеринче халдаашкын кыяган. ВИА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, патриоттар 300 ажыг америк солдаттарны болгаш оф[illegible]ерни олурүп, балыглаан, а ол ышкаш шеригниң янзы-бүрү хөй техниказын узуткаан.

Апрель 19 дүнезинде мурнуу-вьетнам патриоттар америк шеригниң Мой кодээ суурда быжыглаттынган районун боолаан болгаш дайзынның 150 шериг албанныгларын сандан үндүрген.

Апрель 18-те хосталганың Улусчу чепсектиг күштеринің дайынчызары апрель 18-те Дананг биле Гуэниң аразында орукка дозуг үезинде АКШ-тың шеринниң шериг машиналарының колонназын узуткаан. Дайзын 40 ажыг кижизин олуртуп база балыглаттырын когарааи.

„ИСКРА“ АҢАА ҮНДЕЗИЛЕТТИНГЕН

«Искра»... Бүгү делегейге билдингир ленинчи солун. Бистиң партияны тургузарынга оон кандыг үнелиг болганын ам билбес кижи кайын бар боорул. Ол солуннуң баштайгы номери 1900 чылдың декабрьда Лейпцигке үнгөн база бүгүдеге билдингир.

Ам Лейпциг бистиң хүннерривисте — ГДР-ниң эң чараш хоорайларының бирээзи. Совет кижилер аңаа чеде бергеш, «Искраны» парлап турган бажың кайдал?—деп айтыра бээри черле билдингир. Бис бала ындыг айтырыгны журналистерден салдывыс.

— Руссенштрассе, 48—деп, харыы ындыг болду.

— Орус кудумчу дээни ол бе? Ол кудумчуну чоокта чаа ынчаар ээде адаан боор аа?

— О, чок, ону шагда-ла ынчаар адаан...

Ол кудумчуда бажыңга музей тургузуп, 1900 чылда аңаа турган байдалды катап эгидип кылыр дээш бистиң немец өнүктеривис улуг ажылды кылган. Ол бүгү 1954 чылда эгелээн. Хоочун ажылчын «Лейпцигер фолькецейтунг» солун бодунуң 60 чыл болганы-биле холбаштыр немец ажылчын шимчээшкининге киржип турганының дугайында чүве бижиирин номчукчулардан дилээн. Харын-на аңаа харыы кылдыр немец ажылчын шимчээшкининиң хоочунарының бирээзи Макс Пуршвип Руссештрасседе 48 дугаар бажыңга ленинчи «Искранын» бирги номерин паралаан дээрзин сактып келген.

Удатпаанда ол-ла солунга Лейпцигде «Лейпцигер друкхаус» типографияның коллективиниң чагаазы парлаттынган. Ында ажылчыннарның бижээни: «Большевиктер партиязының идеологтуг тургузукчуларының болгайы-биле салган черге, орус пролетариаттың келир үедеги херелденчек тиилелгезининг чаштанчызы кыптып келген черге музей тургустунган турар ужуруг, ол болза Лейпцигтиң парлакчы ажылчыннарынга оларның революсчу чанчылдарының демдээ болур».

Ынчангаш немец эштер ол болуушкуннуң дугайында материалдарны чыып эгелээн. Берге чүве чүү турган дээрге, ынчаарда билдингир чылдагаан-биле «Искраны» чажыт парлап турганы болур. Оон редакциязы баштай Мюнхенге турган, аңаа Ленин Мейер деп, а оон соонда болгар эмчи Йорданов деп ат-биле чурттап турган. Россиядан чагааларны «Искраже» Германияда янзы-бүрү хоорайларже немец эштерниң адрезинге чорудуп тургулаан, а оларны ол эштер редакцияже дамчыдып берип турганнар.

Немец эштер Генрих Раунуң уруу биле күдээзин — Эмма биле Пауль Томастарны тып алыр аргалыг болган. П. Томас 1900 чылда Раунуң типографиязынга кара чаңгыс өөренikчи турган. Ол үеде редакциянга турган байдалды катап тургузуп алыр дээш, «Искраның» секретары турган Н. К. Крупскаяның сактыышкынарын база ажыглаан.

Ынчангаш ленинчи солуннуң баштайгы номеринин үнгенинин байдалы тодарап келген. Аңаа Лейпцигтя шилип алганы таварылга чүве эвес турган. Бирээде, ол хоорай ынчаарда хөй дылдар кырынга номнар парлаарының эң улуг төвү турган, ынчангаш аңаа орус шрифти тып ап болур. Шиңде, ол хоорай бодунуң ажылчынарыпарының революсчу чанчылдары-биле билдингир турган.

Немец эштер «Искраны» парлаары-биле лейпциг социал-демократ Генрих Раунуң бичии типографиязын тып алыптырганнар. Оон аңгыда ол типографияга Раунуң эжи болгаш өөреникчизи Пауль Томас ажылдап турган. Типографияга орус шрифт чокдаа турган бол, Лейпцигтиң улуг типографияларынга турган ажылчыннар ону тып алырынга дузалаашкан. Шрифти хол тергезинге сөөртүп алгаш, редакцияга чедирип келген, аңаа баштайгы өрүкчү польша социал-демократ Иосиф Блуменфельд деп кижи турган. Харын-на оон дугайында сөөлзүредиг: «Ол тергиин эки өрүкчү болгаш эки эш турган» деп Н. К. Крупская сактып биижип турган.

1900 чылдың декабрьның ортан үезинде солуннуң бирги номерин парлап үндүрери-биле холбашкан бүгү ажылдарны доозары-биле Мюнхенден Владимир Ильич чедип келген. Ол аңаа беш хире хонган.

... Музейге кире бердивис. Бистиң үлгадыг берген херээжен кижи уткуп алды. Ол—дөртен чыл партия стажтыг немец коммунист Ильза Айленберг болду. Ам музейде ол ажылдап турар.

Бирги өрээлде хөй санныг тыртыгран чуруктарны, номнарны, ленинчи чогааллардан цитаталарны, карталарны болгаш өске-даа чүүлдерни делегилээн, бистиң партиявысты Ленинниң канчаар тургузуп турганын, аңаа «Искраның» ролю кандыг болганын оон кижи көруп ап болур. Ленинге болгаш «Искраны» парлаар талазы-биле оон эш-өөрүнге ақы-дүңмалышкы дузаны көргүзүп турган немец революстуларның эвээш эвес чуруктарын-даа аңаа көруп болур.

Делгээн чүүлдер аразында бир Кызыл тук бар. Ону дөртен чыл бурунгаар Смоленскиде шериг школазының курсантылары Саксонияның кызыл фронтовиктеринге белек кылдыр берген турган. Совет кижилериниң интернационалчы шынарының демдээ болуп турар ол тукту немец эштер фашизминиң эрге-чагыргага турган хүннеринде камгалап ап шыдапканы оң-дур.

Типографияның боду—шилбиле мйи өрээл кылдыр үлеп каан өрээл. «Искраны» парлап турар үеде аңаа байдалдың кандыг турганын музейниң организакчылары документилерге үндезилеттинген ылавы-биле ол хевээр тургузуп алыр аргалыг болганнар: үүк өрүүр үш касса, парлаар «Бостонка» дээр машина, демир суугу, чүве бижиир стол, типографияга хамаарышкан янзы-бүрү хереклер...

«Искраның» чыскаап каан арыннары база бар. База бир өрээлде дүрген парлаар «Кениг болгаш Бауэр» деп фирманың машиназы турар. Керээни дамчыдып база ында азып каан, ынчаарда аңаа сайгыгаан, газ чок турган.

Ханада—чаражы аажок, кижи ортузу хире назылыг эр кижиниң чуруу. Ол болза типографияның ээзи Генрих Раудур.

Ынчангаш барык алдан чыл бурунгаар ол өрээлге ленинчи «Искраның» бирги номерин чуга саазынга парлаан турган, ол болза кижи төрелгетеннинг төөгүзүнге чаа үе-чаданы чыыткан чалбыыштыг кыпсып үндүрген.

Ленинчи өске бир солуннуң — «Правданың» бирги номери үнген хүнү-биле холбаштыр парлалга хүнүн демдеглеп турарывыс бо үеде-даа Лейпцигке. Орус кудумчуга барык чеден чыл бурунгаар болган ол болуушкунну база улуг өөрүшкү-биле сактып, аңаа чоргаарланып турар бис.

А. АРТЕМОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

Лейпциг — Москва.

МАГАДАНЧЫЫН КӨРҮНЕРЕМ

ТЫВА ЧЕР агаар-бойдузу шириин-даа бол, кайгамчык чараш оранныңар бөрээн. Ынчалза-даа оон чоок эрге-медел-даа, үжүк-бижикдээ чок чораан. Революция мурнунда тывалар дээрге уттундурган киживер болуп, иштики, даштыкы дараакчыларга базындырып, өлүп төнер четкен тургаш. Бистиң чуртувустуң эске-даа бичии улустары мыкаш, чайлап чок өлүп төнүүшкүнден тывааларның тыныш Октябрь революциязы камгалап алган.

Бүгү делегейниң ажылчы чонларының мыек башкызы болган баштыңчызы Владимир Ильич Ленин, Улуг Октябрь чаа амыдыралды, кижи деп санаттырар эргени, Совет Эвилелиниң бүгү-ле улустары-биле бүгү үүлдерге дең эргелерни, национал культуразы калбартып хөгжүдериниң кызыгаар чок деткен аргаларын тывааларга берген.

Кижи торелгетениң иштин культуразының эртине байлактарын ажыглаарының оруун үжүк-бижик бистерге ажыдып берген. Делегей литературазының алдарлыг кижилери делегейде чаартыгаларның янзы-бүрү хевирлерин болгаш кижи амытаның утаан-бодалының хамызын бистерге чүве үгаадып берген эвес, харын оң делегейге боттуң чогаадыкчы түрүжүн бодап тывар арганы берген.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ бистер мыкаш биче пландың улустарының культуразының хөгжүдээн бистиң бүгү чуртувустуң эртем, культуразының иштин чечектелиишкининге биле сырый холбаалыг хөгжүп келген. Хей национал совет чечен чогаалдың хөгжүдээшиниң иштин дүржулгазын ажыглаан, тыва чогаалчылар бедик идейлиг чечен чогаалдарны тургузуп шыдаан дээрбиниге хаяа чоргаараар бис.

Тывага культура революциязы хөгжүп эгелеп орар душта дээди оол турдум. Эртем-билигниң чер болганга шептерелгинең, улуг чуртталгының культуразы-биле таныжып, оны ажыглаар чорудуп, уламыжлаа тывалар мыкаш бичии улустуң оваагай хевирлиг үүлдери, чаңчылдары чидө-бээр чадавас боор деп, түвеге бүүдүвеес чамдык киживер ынчан каразын чугаалап тургаһы дыңнап чораан мен. Оруе дылды кадбаа-биле өөренип бээрге тыва дылың кала турар боор, шыда кадыр ийнеп суг дижир турдулар. Оон турачук ол дылды шуут уттундуруп калырының хуусаалары безин даап чугаалаар турган.

ОКТЯБРЬНЫҢ ачылыында тыва улустуң угаан-бодалының оттуушкуну, сайзырады эгелээн. 1930 чылда тывалар бодуңун национал үжүк-бижиктиг болу бердив. Ол чылын харын Бай-Хаак же школазынга өөренип кирип, чыриткылыг аныдыралчурттагланың делгем оруунче баштайгы базымымны углаанын ол. Ленинниң партиязы, орус улус үжүк-бижикти бистерге чогаадып берген. Ол дээш тывааларның салгалдары чүс-чүс чылдарда өөрүн четтиргенин илергейлээр апаар.

Төөгүден ол кажан-даа арамп читпес. Төрээн дылывыска дораан-на солуннарны үндүрүп, номнарны парлап эгелей бергеп. Тыва литературазыг дыл тыптып келген. Тыва дыл уттундурардан туржук, уламыжлаа сайзырап, словарь составы байып, оон шинчилөчилерни-даа көвүдээн.

Ийи улуг сынның арамында, Азия диптиң дал ортузунга аетыгып чораан чуртта кайгамчык чаагай чаартылгалар болуп, хей санныг школалар, эмнелгелер, клубтар, культура ордулары, башкы, медицина, музыка, уран чүүл училищелери, харын-даа институттар ажыдып, ол бүгү тывааларга бараан болуп турар. Бүгү Эвилелде безин сураглыг үлетүр бүдүүлгелери тыптып келген, амгы шагның техниказы биле чепсеглеттинген сайзыралтай кадаа ажыглагый улам хөгжүп турар. Автомобиль оруун сайгаакка безин, агаарның ак-көк оруу тывa черни бүгү чурт-биле харылзаштырып турар Тываларның оолдары — Хопуя, Чимний-оол, Кавчымыр-оол болгаш оол-даа өскелер күүлүг кан азырлеринң башкарымкчылары болуп, төрээн чонунга бүүдүлүг бараан болуп турар. Бистиң республикавыс ырак чер кыдыыр сагындырбас. Тывааларның чурту үеби-биле деп базып орар магазының көрүнерден!

УЛУСЧУ уран чүүл мага хамнаг кылдыр хөгжүп орар. Национал хөгжүм-шин театрлыг, «Чечек» дээр ансамблиг бис. Бо чылын филармония база тургустунган. Шаанда ады-сураа билдинмес чораан уран хоолдуг киживерниң—Черзинин, Тойбуланың болгаш оол-даа өскелериң дашпаа, советтен сиилип чаазаан уран кылыгларын чүгле Эвилелде эвес, харын делегей делгелгелеринде безин сураглаан.

Бистиң кырганнарывыс бот-тарынның ажы-төлүнге чоргаараныр эргелиг. Улуг Ленинниң нопалының, Октябрының ачызында олар эртем-билиглиг киживер, бистиң шинчилеливистиң идепкейлиг тургузукчулары болу бергеп. Үжүк-бижиннге үжеп чылдар эгезинде тургустунган хире-зандыг эртемденнериниң чылдың-на көвүдеп, совет эртеминиң хөгжүдээнинге олар бот-тарының салыпкыныын киирип турар магалының көрүүдерден Илья Кыыл-оол, Юрий Аранчын, Оюн Толгар-оол, Антон Калзан, Доруг-оол Моңгуш, Хомушку Алдын-оол, Ойдуп Бартал, Доржу Бузур-оол, Владимир Очур, Хемер-оол Ондар, Калгажык Шактаржык, Калин-оол Күжүгет, Шулуу Сат болгаш оол-даа өскелер янзы-бүрү эртемнериниң кандидаттары болур эртем аттарын чедип алган. Салчак Тоналың, Степан Сарыг-оолдуң, Олег Сагаа-оолдуң, Юрий Кюнгегештиң, Салим Сюрюң-оолдуң, Алдын-оол Даржаанның, Кызыл-Зынк Кудажының, Виктор Көк-оолдуң болгаш оол-даа өскелериниң чогаалдарын бүгү чурт чомчуп турар. РСФСР-ниң алдарлыг болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Өскал-оолдуң удурткалы тыва цирк артистериң барык бүгү делегей болар дең хөөрем чокка чугаалап болур.

КУЛЬТУРАНЫҢ уран чүүлдүң хөгжүдээшинге бистиң чедишкинниң ерниже чүгле бистерни эвес, харын хей националдыг чуртувустуң бүгү улустарын, даштыкыда бистиң оңнуттеривисти база оорттуп турар. Советтер чуртунуң аны-дукпа улустарының өө-бүлезинде дең эргелиглериниң бирээзи—тыва улус келир үениче бүүдүлдиг шурадын орар.

Октябрының хереливдеп одунган тыва черниң оглу, кызы оран чуртунуң бүүдүг ээзи болуп, коммунизм тургузукчуларының хүрээлеңинде ыяштыг туружун эзеп алган шидик чокка базып орар магаданчымын көрүүдерден. Аныдыралдың, ажыл-шинң кадыг-даа адырында кижи бүрүзү бодунуң арга-мергежинин көргүзүп шыдаар аргалыг. Оон чижектерни базым санывдан көөр-дүр бис. Медерелди бедидериниң, мергежилди өстүрериниң оруктары хостуг. Эртемден, эмчи, башкы, агроном, зоотехник, геолог, географ, спортчу, инженер, аны өске кым-даа болуру аныяк кижи бүрүзүнүң бодунда хамаарыжыр.

ТӨРЭЭН чонувустуң аас-кежиктиг аныдырал-чурталгазының дугайын болдап келгеш, оны бистиң партиямыстың ленинчи национал политиказының тиилелгези кылдыр көөр бис. Ол политика улуг, биче улустарының аразында ылгалды тургуспайн, харын сайзыралдың болгаш чечектелиишкининиң делгем аргаларын оларның түс бүрүзүнге ажыдып берип турар болгай.

Сергей КЫЗЫЛ-ООЛ.

«Аас-кежиктиг ийистер» А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозуралы.

«ШЫННЫҢ» КОНКУРУЗУ

КОНКУРСКА КИРЖИНЕР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ыяшка хевбаштыр «Шын» солун редакциязы эң эки очерк, рассказ, репортаж, эң эки фото-чуруук дээш конкурсту чарлап тур.

Конкурстуң кол сорулгазы — улуг баштыңчының өвүр-хевириниң өндүр-үлүүн, ленинчи идеяларның Тывада боттанышкынын, ленинчи өөредигиниң, СЭКП Төп Комитединиң, Совет Чазактың ачызында Совет Тываның экономика, культура тургузуушкунунда, Тываның киживериниң амыдыралында болуп турар бүгү талаяыг улуг чаартыгаларны көргүзери. Ол ышкаш баштыңчының 100 чылының алдарлыг юбилейинге төлептиг белекторлиг ужуражыр дээш ажылдап турар киживериниң кежээ-шаяып амыл-ижин, күш-амыдыны коммунистиг ёзу-биле көруп, анда бедик харыысалгалыг болуп турарын, күш-амыдыдың хөөчүн салгалының киживериниң аныяктарга улуг үлегер-чижек болур чөрүүн, улустарның найыралын, оон кайгамчык демниг, күштүүн, совет боттуг амыдыралды уран-чечен, бедик идейлиг кылдыр чуруп көргүзери конкурстуң кол негелдези болуп турар.

Совет боттуг амыдыралды көргүзүп бижиирде коммунизмниң тургузуучузу киживиниң моральдыг дүрүмнерин канчаар сагып, ону боттандырып турарын көргүзерин үүтүп болбас. Амгы үениң кол сорулгаларының бирээзи киитилелдиң кежигүнериниң күш-ажылының болгаш амыдыралының культуразының, төлептиг мазу-шынарның база кижизидилгезиниң дугайында ленинчи чагыгларны амыдыралга боттандырары болуп турар. Ынчангаш бижиттинген очерк, рассказ, репортаж коммунистиг кижизидилгеге улуг салдарны чедирген турар умуруут.

Фото-чуруктарга киживерниң ныяып бүдүрүп турар күш-амыдын, середилгезин, дыштакыягазын, найыралын, экономика болгаш культура тургузуушкунунда хөгжүп сайзырап турар бүгү чүүлдерни. Тываның бөйдус чурумалының өнзагай чараашын, солун этюдтерни эң эки композициялыг, идейлиг утка-шынарлыг кылдыр тыртыргаш, кылагар (глянцевая) саазынга 18х24 см хемчээлдиг, көнчүр тода көстүп турар кылдыр парлааш, чөрүдер.

Конкурстуң түңнелин 1970 чылдың апрельде, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ыяшка бүдүүзүнде үндүрер.

ЭҢ ЭКИ ОЧЕРК, РАССКАЗ, РЕПОРТАЖ ДЭЭШ дараазында шаңналдарны дентаатнан:

БИРГИ ШАҢНАЛ (ЧАҢГЫС) 50 рубль.
ИЯЙГИ ШАҢНАЛ (ИЙИ) 40 РУБЛЬ.
ҮШКҮ ШАҢНАЛ (ИЙИ) 25 РУБЛЬ.
ЭҢ ЭКИ ФОТО-ЧУРУКТАР ДЭЭШ:
БИРГИ ШАҢНАЛ (ЧАҢГЫС) 25 РУБЛЬ.
ИЯЙГИ ШАҢНАЛ (ИЙИ) 20 РУБЛЬ.
ҮШКҮ ШАҢНАЛ (ИЙИ) 15 РУБЛЬ.

Конкурстуң негелделеринге дүгжүп турар очериктерни, рассказтарны, репортаждарны, фото-чуруктарны солунга парлаар турарын дентаатнан.

Конкурстуң журизиниң составында журналистер, чогаалчылар кирип турар.

Бистиң адресивис: КЫЗЫЛ ХООРАЙ, ЩЕТИНКИН-КРАВЧЕНКО КУДУМЧУЗУ, БАЖЫҢ № 3, «ШЫН» СОЛУН РЕДАКЦИЯЗЫНГА. «ШЫННЫҢ» КОНКУРУЗУНГА деп бижиир.

Конкурска идепкейлиг киржиңер, эргим номчукчулар. Силерге чогаадычы чедишкинниерни музеделир.

КӨРГҮЗҮГ ЭКИ БОЛГАН

Өвүр районуң төвү Хандагайтыда тудуг-сеттелге участогунуң ажылчыннары В. И. Ленинниң төрүттүгенинден бээр 100 чылынга болган Совет Тываның 25 чыл ооңга чедишкининг ужуражыры-биле 1969 чылда кылыр планныг ажылдарын Октябрының социалистиг Улуг революциязының бетинде—ноябрь 1-де доозары-биле годаргай социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турарлар.

Коммунист Донгак Станоол, Моңгуш Чараш-оол оларның удуртқан бригадаларай санында планын 130—140 хуу күүсединп тургаш, 1-ги кварталда планнарын түс-түзүнде ажыр күүсеткеннер. Моңгуш Чараш-оолдуң бригадазы планын 183 хуу, Донгак Стан-оолдуң бригадазы 123 хуу күүсеткеп. Бригадаларда боттарының тудугжу мергежилин бедидип, хүн нормазын 120—130 хуу күүсединп турарларының саны өзүп турар. Оларның чижээнге Сала Чечек-оол, Кара-Сал Чапаев, Моңгуш Кызыл-оол, Донгак Седен-оол болгаш оон-даа өскелерни адап болдур.

Москвачыларның эгелээни ленинчи субботниктиң чартык чүс чылының юбилейинин хүнүнде бригада кежигүнериниң чамдыктары Хандагайты ортумак школазынга хереглээр докпак белеткелиргe ажылдаан, чамдыктары боттарының ажылдап турар объективизинге тудуг кылып, 250 рубльдиң ажылын кылганнар.

Моңгуш Чараш-оолга удуртқан бригада (10 кижи составтыг) ийи ореге чурттаар бир бажыңны Бүгү-делегейниң ажылчы чонларының эпсеткил каттыштырылгазының байырлалы май 1-ге чедир доозар дээш хүлээлгелин күүсеткен.

О. ШЫЫРАП,
участок мастери.

Көрүлде эрткен

Кара-Булуң 8 чыл ортумак школазының өөренивчилериниң бот-тывынгыр уран чүүлдериниң көрүлдези болуп эрткен. Моон мурнунда чылдарда ики түңнелдерни чедип ап келген Кара-Булуң 8 чыл школазы көрүлдезин ажыктаан. Концерттиң чарлаачылары уран-чечен өткүт сөстер-биле клубта чыылган чонга байыр чедирбишаан, концертти эгелээн деп чарлаптарга көрүкчүдер дыңматтыг адыш часкаашкынныг уткуп алганнар.

Бо коллектив бедик организастыын, уран чүүлге эки чүткүл, соруктуун бүүдүретинишаан, концертни «Ленин бистиң-биле», «Өлүм чок Ленин» деп ырлар-биле көрүлтүг шимелделиг эгелээн. Ол-ла школаның ийи-чангыстан көргүскен номерлериниң иштинден 3 класстың өөренивчизи Таня Николаеваның «Бистиң төрүттүвеп черивис» деп ырызы көрүкчүдерни сонуургаткан. 2 болгаш 4 класстың «Чоруур мен бе, чорувас мен бе» деп танцы күүсединп турар өөренивчилериниң ядык-хевиниң каастадгазы болгаш танцыны тен күүсеткени эки болган. Моол улустуң ынак ырызы болур «Аъдым» деп ырны 3 класстың өөренивчизи Люба Хунажыктың ырлап күүсеткени бүгү көрүкчүдериниң сонуургалын каара түткен. Таня Николаева «В. И. Ленинниң музейи» деп шулуктуг сөстерни шын, тода чугаалап, уран мергежилдиг номчаанын демдеглээри чугула.

Таңды районнуң школачыларының май айның 9-та район төвүнге болур түңнел көрүлдезинге Кара-Булуң школазының концертинден 15 номерлерни жюри киргеп.

Дараазында Межегей ортумак школазы. Бо коллектив эрткен чылын база бирги черлерни алган, а бо чылын оларның концертиниң утка-шынарын багай деп болбас. Иштинин ырларын, массалыг танцыларны чараш тургускан. Концерт тодаргай темалыг. В. И. Ленинге тураскаатқан монтаж-биле концертни эгелээнер. В. И. Ленинге тураскаатқан монтажының кижизидилге утка-шынары эки, ынчалза-даа күүселдезинде киржип турар чамдык 5-ки класс өөренивчилериниң белеткели таарыы, эки эвес. В. И. Ленинге тураскаатқан монтажының соонда ийи-чагыстың номерлериниң иштинден эки деп көрүкчүзерге болгаш жюриге уне-леткен үүлдери «В. И. Ленинниң ады-биле» деп Мария Охотникованың шулуу, Зоя Оюнуң «Ленин дугайында» ырызы, 8, 9, 10 класстарның оолдарының «Гренада» дугайында ырызы, «Лёнь» дугайында 10 класстың уругларының ырызы, 10 класстың өөренивчизи Светлана Калининаның тыва улустуң ырызы «Текей-оозу», 5 а класстың өөренивчизи Светлана Земскованың «Цекотуха» тоолу, 7—8 класстарның уругларының «Летка-енька» деп танцызы, 8 класстың өөренивчизи Сергей Доржунуң цирк оюнары, 9 класстың өөренивчизи Надя Петренконуң «Куртаг» деп ырызы болган.

К. ХОЮГ-ООЛ.

Кызылдың электростанциязында сантехник-слесарьларының Цой Шек Сын удуртқан бригадазы эки ажылдап турар. Ол бригаданың кежигүнерни коммунистиг күш-ажыл будүүлгезинин коллектиин мактап турар.

ЧУРУКТА: Цойнуң бригадазы. Солагай талдан алды дугаар кижи — бригадир Цой Шек Сын.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотозуралы.

спорт

МОТОКРОСС

В. И. ЛЕНИННИҢ төрүттүвеп хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскаатқан республика мотокрозу болуп эрткен. Анда Ак-Довурак, Кызыл, Абакан хоорайларның шилиндек мотоциклистериниң командалары киришкен.

Хуу бирги, ийиги, үшкү черлерни 175 куб сантиметр ишкир силиндрлиг мотоциклдер-биле чарышка спорт мастерине кандидат Константин Артёмов (Ак-Довурак), бирги разрядчы Владимир Рожкеев (Кызыл), ийиги разрядчы Олег Сороквасин (Абакан), 350 куб сантиметр ишкир силиндрлиг мотоциклдер-биле чарышка спорт мастери Леонид Панин (Ак-Довурак), үшкү разрядчы Анатолий Пшеничнов (Ак-Довурак), ийиги разрядчы Леонид Матвиенко (Абакан) олар, а командалар айы-биле Ак-Довурак, Абакан, Кызыл хоорайларның командалары дараалаштыр алгылаан.

Кросс организастыг, бедик спортчу дениелге эрткен.

В. СОЛДАТОВ,
маргылдаанның кол судьязы.

ТЕННИС

«Спартак» эки тура спорт киитилелиниң стол теннизинге бирги чер дээш республика маргылдаазы доозулган.

Ачаа бо чылын Кызылдың педагогика институдунуң командазы чедишкининг киржип, 17 санны ойнап алган, бирги черни эзээн. Эр, херээжен улустар, уруглар аразынга хуу бирги чер дээш маргылдааларга база үк дээди ореднлге черивин студентилер тергиндеп, чемпион аттарны чаалап алган. Ол дээрге, кымга-даа уттурбаан Владимир Москаленко, Валентина Күжүгет, Валя Субботина олар-дыр.

Команда ээйы-биле дараазында шаңналдыг черлерни «Спартак» (Кызыл) болгаш Минусинск АТБ-зинин командалары алган.

Эртнен дыштанар хүннерде Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының оң-ла теннис залынга В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскаатқан херээженнериниң ийиги спартакиадазының программазынга киириштирген теннис маргылдаазы болуп эрткен. Анда 13 команда 22 херээжен болгаш 13 кыс киришкен.

Олар Бай-Тайга, Чоон-Хемчик, Эрзин, Таңды, Өвүр, Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Улуг-Хем районнардан, Кызылдан, Хову-Аксыдан келгилээн.

Херээженнерни болгаш кыстарны түс-түс болуктерге чаргаан. Бир болуктен-ле шүүлгеп ийи кижи түңнел оюнларга киришкен.

Хуу бирги черлерни Седин Араң (Улуг-Хем), В. Ондар (Чоон-Хемчик) олар алган, а команда ээйы-биле бирги черни «Спартак» (Кызыл) командазы алган.

Л. ФЕДОРПНА.

* * *

Кызылдың педагогика институдунга болган стол теннизинге хуу бирги чер дээш маргылдаага В. Москаленко, уруглардан Орланмай Оюн олар тиилээн.

К. КАЛЫНДУУ.

кино

МАЙ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Вий» 10.30, 1.15, Улуг шаңнал» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 6, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Айболит 66» 10, 2, «Дуруяажыгаш» 12, 3.50, 5.40, 7.20, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үш чоон кижи» 3, «Чарлып тур бис» 4.45, 6.40, 8.30 шактарда.

Ары чигири кадыкка чугула

Бисте ары чигири амзаваан кижи-даа кайда боор. Ол чемниң чаагай, хоолулуу ие-дүптен бээр биядингир болгай. Бурунгу грейтер ары чигирин бойдустуң эң үнелиг белээ дижир. Ынчангаш бурганнар ары чигиринге чоруур эм дээжизи амброзия-биле чемненнир болганда, оларда өлүм чок деп билип чораан.

Кижилер аъш-чемниң химиктиг составын тодаргайлап өөренп берген үеден бээр ары чигисин ол хире улуг үнелиг дээринде бичии-даа хөөредиг чок апарган. Ары чигиринде кижиниң кадыынга кончуг чугула будумелдер: глюкоза, левулеза, бес дустары, фосфор, кальций, яблоко хоолузу, арага, лимон, сүт кислоталары, витаминнер, антибиотиктер (пенициллин, стрептомицин, гамицидин болгаш эм кылырынга ажыглаттынар органиктиг будумелдер), осме-даа хоолуксаалар бар.

Ары чигириниң бүтнен кол кезиктери глюкоза (виноград чигири) болгаш левулеза (чимис чигири) болур. Кижиниң организминиң ажылдап үндүрер күжүнүң хей кезиин ажаа ол чигирлер бээр. Иенин эмиг судунге болгаш инек судунге эвээш болур белекту чаш уруг ары чигириндеп алыр.

Ары чигири ындыг хамык шынарларлыг болганынның ачызында чеп-даа кылдыр, хей-хей аарыгларга удур эм кылдыр база ажыглаттынып турар.

Чимээлээрге, өюлганнап (кодузунга болгаш узун-шөйүндузунге) ааразан кижилерни ары чигири-биле эмнээрге, оон түкнели эки болур. Эртем шинчилеливилерни болгаш өөредилге ажылын чорудуп турар Москва, Курск, Новосибирск хоорайларның эмнелге черлеринден алдынган медээлер ынчалдыр бадыткап турар. Өюлганнаар аарыгларны ажаа аргабиле эмнээрге, аарыг үш кижиниң-не бирээзиниң, ары чигирибиле эмнээрге, ийизиниң өюлганының хаглып эжирип турарын рентген шинчилеп берген.

Глюкоза кодузээрге, чүрек шыңганынга ары чигириниң эки салдарлыг болурунга дузалыг. Профессор М. В. Голомб эмнеп турган аарыг кижилериге ары чигирин хүннүң-не ортумаа-биле 70 граммнап, ийи ай дургузунда берип келген. Оон түкнелинде эмнеткеннериниң шуптузунуң кадыынның эмнээзни ажаа билдинген. Москва, Одесса болгаш өскеда хоорайларның эмнелге черлеринге нарайтын чамдык аарыгларындан, гипертониктиг (хан хөөрээр) аарыгдан, мага-беттүү, чүректиң хан дамырларының кадыгламыр аарыындан ааразаннарны эмнээрингe ары чигирин ажыглаары чедимишининг болуп турар.

Ары чигирин үс-биле хөлээш, балыг эмнээрингe база ажыглап турар апарган.

Днепропетровскиниң медицина институдунга ары чигири чип эмнедип турган уругларның дең-зизи ары чигири ажыглавайн, ажаа арга-биле эмнедип турган үе-чергелериниң дең-зизизиден ийи катап аар болган. Ийин аарыындан ааразан уругларга дискульфанны ары чигири-биле хөлээш берип турарга, ол аарыгның неитередиичилери микробтарның шөйүндуден ылгалып үнери бир хонук дургузунда-ла чиде бээр, а чүпе чаңгыс дискульфан-биле эмнээргe, ол микробтарның чидеринге беш хонуи үе эртер. Ол кончуг солуи.

Ары чигири-биле кижи бедуиуң туразында эмненип болбас, ону ажыглаар хемчээнин болгаш үезиниң дугайында эмчиниң айтыышкынын сагыыры чугула.

Улуг кижилерге ары чигирин ийи ай дургузунда хүнде-ле 100 граммнап, уругларга— 30 граммнап бээри чогумчалыг болур. Ары чигирин ажыглаарын ол хемчээлден новудетпес болза чугуур—оон новудей бээрге, организмге углеводтар эмин эртпес хей шиңгээй берил болур.

Ары чигирин суугадыр хөөдүр алгаш ажыглаарга, түкнели эки болур.

Ары чигирин хлебке, сүтке, каъдыкка, чимистерге хөлүп чиирге, оларның амдан шымары, калорийлии (чыяыг бээр шымары) болгаш шиңгээчели эжиннир.

Совет Эвилели ары ажылының болгаш ары чигирин чыырының галазы-биле делегейниң бирги черин эзээп турар. Ынчалзажок ары чигириниң эйбешимин тургузарынга бистe бойдустуң бар курлавырларының шеолуг эвесле кезии ажыглаттынып турар.

Чалгынныг ишчи арыларны ССРЭ-ниң бүгү бүлүңизарынга остүрген турар умуруут. Ары ажылының продуктуларының эйбешимин биске ынчан тургустунар, арыларның двезуннар-биле үреештирер үнүштери—чимис, нат, мал чеми, эфир үзү болгаш техниктиг үнүштериниң дүмүдү база эйбээр.

Москвада ары ажылының ары азырап, шинчилээр черлиг медицина музейи ажыттынган. Музейниң чанында медицинаның ары ажылының аныяк сонуургачыларының клуву тургустунган. Сонуургачыларның ындыг клубтары болгаш болгумнери чер болганга организастаттынган туруп болуур.

Кижиниң кадыкшылыынга чугула чем—ары чигири ажыл-ишчи бүрүзүнүң белеп. уруглармың чижр чеми болганы турарын чедип алыры чугула.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакциянын адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлаачыларының болгаш промаганда киржизинин 35-21, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ачы-дыраа киржизинин 23-54, культура киржизинин 37-13, болгаш ажыл-агый киржизинин 21-47, үлетүр киржизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киржистериниң 21-27, информация киржизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезээйн барганда 32-75 телефоннер болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында полиграфиялыг типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00109

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 7 СРЕДА № 106 (7952).

Өртээ 2 көп.

РОССИЯНЫҢ ХЕРЕ БАЗЫМНАРЫ

Россия Федерациязының үлетпүрүмүн ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг чарыштыг назбартаан, 1969 чылдың бирги кварталының планын ажыр күүсеткен. Ол дугайын бо чылдың бирги кварталында Россия Федерациязының үлетпүрү күрүне планын күүсеткенииниң түңнелдериниң дугайында РСФСР-ниң Төп статистика аргелелиниң дыңнадывында чугаалап турар.

Дыңнадыгда айытканы болза, үлетпүр бүдүрүлгениң немелде өзүлдээн арткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, 5,8 хуу, а бүдүрүлге хүнде ортумаа-биле (бо чылдың бирги кварталында 1968 чылдың бирги кварталындан бир хүн эвээш болган) 6,3 хуу өскен. Эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, үлетпүрүүн түс-түе адыларының продукциязы мынчаар өскен: электроэнергетика — 12 хуу, химия болгаш нефть-химия үлетпүрү — 10 хуу, машина тудуушкыну болгаш металл ажылдан кылыышкыны — 12 хуу, кара болгаш өңнүг металлургия—3 хуу, чиик үлетпүр—5 хуу, культура амыдыралдың барааннарын болгаш ажылагый хереселии бүдүрери—12 хуу көвүдөн.

1969 чылдың бирги кварталының төнчүзүнде планнаашкының болгаш экономика талазы-биле идиг бериишкинниг чаа системазынга 18,4 мун үлетпүр бүдүрүлгелер ажылдал турган хемнең дыңнадыгда айыткан. Ол бүдүрүлгелер республиканың үлетпүр продукциязының 80 чыгаа хуузун бүдүрген болгаш арыг орулганың 80 хуузун берген.

Эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, электроэнергияны 9,3 миллиард киловатт-шак, нефтиниң 2,2 миллион тонна, кан хоорааларыны 15,7 миллион метр (42,2 мун тонна), минералдыг чемишкидилгелерни 60 мун тонна, а ол ышкаш оске-даа хөй хемнеңниң продукциязын хөйүү бүдүрген.

Улустуң хереглел барааннарын бүдүрери: хөвең-саазын, дүк болгаш торгу шеттер 15 миллион дорбелчин метр, дашты-кы трикотаж 5,7 миллион, хөм идиктер 4,1 миллион эжеп, даарыныга кылыглары 257 миллион рубль, радиоприёмниктер болгаш радиолар 121 мун, соодуктулар 92 мун, телевизорлар 99 мун, хеп чуур машиналар 61 мун, мебель 35 миллион рубль, чалаң сүт 261 мун тонна, кондлтер барааннар 33 мун тонна, чуукчу синтетиктиг бүдүмелдер 15 мун тонна көвүдөн деп, РСФСР-ниң ТСЭ дыңнадып турар.

РСФСР-ниң үлетпүрүнде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1968 чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, 3,8 хуу белеткеп, арыг орулга деңнештирген артектер-биле алырга, 7 хуу көвүдөн.

Үлетпүр ниитизи-биле планын күүсеткен болза-даа хөй бүдүрүлгелер бүдүрүлгениң болгаш чымаданың планнарын күүсеттирээн деп, ТСЭ-ниң дыңнадыгында айытканы.

Амгы кыштың агаар-бойдузунуң таарымча чок байдалдарының чыдагаанында үлетпүрүүн чамдык адырларының ажылынга улуг бергелер таварышкан.

(СЭГА).

Хүрээлеңи өскен

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузуп турар амгы үеде социалистиг чарыштың дээди девири болур коммунистиг күш-ажыл дээш демисел республикамың бүгү бүдүрүлге коллективтеринде мынаш Ак-Довурак хоорайның аныяк бүдүрүлгелериниде хүн келген тудум калбарып турар. Ак-Довуракның үлетпүр бүдүрүлгелериниде, тудуг болгаш транспорт организацияларында коммунистиг күш-ажыл дээш демиселде ийи мун ажыг киши киржип турар. Оларның иштинден алды чүс киши боттарының бердингеи күш-ажылы-биле, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилгезин-биле ол хүндүлүг атты чедип алган.

Тываның даг үлетпүрүнүң баштайгызы Ак-Довуракның даг-дүгү арыглаар фабриказында бо шимчээшкин кавчаар-даа аажок калбарган. Онда 39 бригада болгаш эзлчег, 5 салбыр, 2 цехтиң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары коммунистиг күш-ажыл дээш демиселде киржип турар. Электростанциянның, төп бүдүрүлге лабораториязының коллективтеринге ол атты тывысканындан бээр каш чылдар эрткен. Бо коллективтериниң кежигүнери чылдың-на В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн таварышкан.

Хүрээлеңи өскен

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузуп турар амгы үеде социалистиг чарыштың дээди девири болур коммунистиг күш-ажыл дээш демиселде республикамың бүгү бүдүрүлге коллективтеринде мынаш Ак-Довурак хоорайның аныяк бүдүрүлгелериниде хүн келген тудум калбарып турар. Ак-Довуракның үлетпүр бүдүрүлгелериниде, тудуг болгаш транспорт организацияларында коммунистиг күш-ажыл дээш демиселде ийи мун ажыг киши киржип турар. Оларның иштинден алды чүс киши боттарының бердингеи күш-ажылы-биле, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилгезин-биле ол хүндүлүг атты чедип алган.

Тываның даг үлетпүрүнүң баштайгызы Ак-Довуракның даг-дүгү арыглаар фабриказында бо шимчээшкин кавчаар-даа аажок калбарган. Онда 39 бригада болгаш эзлчег, 5 салбыр, 2 цехтиң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары коммунистиг күш-ажыл дээш демиселде киржип турар. Электростанциянның, төп бүдүрүлге лабораториязының коллективтеринге ол атты тывысканындан бээр каш чылдар эрткен. Бо коллективтериниң кежигүнери чылдың-на В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн таварышкан рыштыр ол адын бадыткап турар.

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгелериниң, бригадаларының болгаш эзлчегларының аразында социалистиг чарышка арыглаар фабрикада эш М. Сундуй-оолга удуртқан № 1 эзлчегниң ажылчыннары эки түңнелдерни чедип ап турар. Эзлчегде 32 кижиниң 18-зи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Оларның ажылында оскелериниден ылгалып турар онзагай чүүл болза, кижи бүрүзүниң хууда социалистиг хүлээлелиг ажылдап турарында болур. Эзлчегниң хүлээлегеин алырда түс-түс кижилерниң хүлээлгелерин көрөнип көрүп, экономиктиг саналашкыннарны кылып турар. Ынчангаш бо коллективтиң социалистиг бедиктеп хүлээлгези тодаргай болганынаан ай, квартал, чыл саныида үргүлчү ажыр күүсеттиниң турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады эш З. Мөрүшкованга удуртқан № 48 түдүт эргелелиниң коммунистиг күш-ажыл бригадазы үстүнде адаанывыс эзлчег-биле бир домей ажылдап турар. Ак-Довурак хоорайдың коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары ноокта чаа болуп эрткен слёдунга В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур ооюнга холбаштыр бедиткен хүлээлгелерни алган.

Л. ФАНДЮШИН.

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯ БОЛГАШ ЧАА РЕФОРМА

Улус ажыл-агыйын шапкын хөгжүдүнүнге чаа реформаның кайы хире ажыктыын одуг шилчээн бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазы болгаш техника-экономиктиг көргүзүглерни бадыткап турар. Планнаашкының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынга шилчээн бүдүрүлгелерде иштики курлавырлар, артемниң болгаш техникажың чедишкиннерни бүдүрүлгеге дүрген шиңгээттиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болгаш бүдүрүлгениң орулгалыг чоруу оскелерден бедик болуп турар.

Чаа системниң бүрүн негелдезиин ёзугаар республикада тос бүдүрүлге ажылдап турар. Тыва АССР-ниң статистика аргелелиниң бирги кварталда үндүрген түңнелдеринден алырга, ол бүдүрүлгелер беш чылдың дөрткү чылының башгайгы үш айларында бараан саарылгазының планын 114 хуу күүсеткен болгаш Төрээн чүртка пландан ажыр 800 мун ажыг рубльдүң продукциязын берген. Ол дээрге республиканың бүгү бүдүрүлгелериниң пландан ажыр бүдүрген продукциязының 35 ажыг хуузу болгал. Чаа системаже шилчээн бүдүрүлгелериниң саны бисте ам дээредиде эвээш-даа болза, оларның ажыл-чорудулгазының бүдүрүлге көргүзүглериниң оскелерден эвээш моога ыдел.

Чаа системаже шилчээн бүдүрүлгелериниң ажылында эки көргүзүглер чиик арга-биле чедип алдынмаан. боттары-ла чедип келбээн дээрэн билдингир. Ол дээрге ук бүдүрүлгелерде ажылдап турар бүгү коммунистериниң, партия организацияларының организаторжу болгаш кижизидикчи ажылының үре-түңнели болур. Планнаашкының, экономиктиг идиг бериишкинниң чаа принциптерин бүгү ажылчыннарга, ортузунга ханыза-биле тайылбырлаар дээш ол бүдүрүлгелериниң коммунистерни улуг ажылды кылган.

Чижек кылдыр «Тыва даг-дүгү» комбинатта парткомпу (секретары эш Клёнов) маңаа көргүзүп болур. Чаа системаже шилчиринге белеткеннп турар үеде партком администрация чери, хөй-ниити организацияларыг-биле кады экономиктиг реформаның утказын, ажыл-дузазын тайылбырларындан эгелээш, бүдүрүлгениң структуразын, оперативтиг удуртулгазын чаартыр, социалистиг чарыштың чаа негелделеринге холбаштыр бүдүрүлге планының күүсеттелдезиниң үчёдуп хүн бүрүнүң контролунга алыр болгаш оске айтырыгларны хаара тутқан хемчегларни ажылдап кылгаш, ону бүгү коммунистериң хураалыгга чугаалажып көрген. Бүдүрүлгениң кол-кол участоктарында быжыглаттынган коммунист түскай эртемниглериниң, инженерлериниң болгаш экономиктериниң, чаартыкчыларның саналгаларын ап, ону бүгү тала-биле чугаалажып келгенинден Ак-Довуракта аныяк бүдүрүлгениң коллективи беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш алган социалистиг хүлээлеген чыл бүрү ажыр күүсеттип келген. Май байырлалын таварыштыр бо коллектив эрткен дөрт айларда планнаан ажыр 370 мун тонна даг-дүгүн бүдүргенин рапорттаан.

Чаа системниң негелдезиин ёзугаар ажылдап турар Улуг-Хемниң мыын үлетпүр ажыл-агыйында, аъш-чем үлетпүрүүн бүдүрүлгелериниде байдал база ыдыг.

Планнаашкының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчээн бүдүрүлгелериниң дуржулгазын хамаарышкан коллективтеринге нептеретпишаан, үлетпүр бүдүрүлгелериниде, тудугда болгаш транспортта партия организацияларының чаа системаже шилчиринге белеткелдиң талазы-биле тодаргай хемчегларни ажылдап кылыр ужурлуглар. Чаа реформага хамаарыштыр эвээш дуржулга, мергежил бисте чыгдынган. Бо айтырыгның талазы-биле теоретиктиг семинарларны Кызыл, Ак-Довурак хоорайларга эрттирглээн болгаш ооң материалдарын республика солуннарынга болгаш түскай брошюраго парлап нептеретken.

Ооң аңгыда ажыл-агыйны чаартып организастаар, бүдүрүлге чорудулгазын акыжидер талазы-биле партия организацияларының ажылының хевирлерин янзы-бүрү болгаш дуржулгазы база улуг. Ылаңгыя, экономиканың тодаргай айтырыгларын партия хуралдарынга тургузары, администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаары, бүдүрүлге хуралдарының роликн бедидери, коммунистерниң болгаш коллектив кежигүнериниң кичээнгейин техниктиг депшилгеже, иштики курлавырларны ажыглаарынче угландырары, кадрларны кижизидери дээш ооң-даа оске айтырыглар партия организацияларының ажыл-чорудулгазының кол угланышкыны болур.

Ынчалзажок чамдык бүдүрүлгелерде партия организациялары экономикалың амгы үениң негелдезиниге дүүштүр организастаар дээш чогуур хемчегларни албайн турар. Ооң уламындан канчап, чооп-ла тургаш план күүселдезиин чедип алыр дээр ажыл-агыйны удуртуп, баштаарынга чыдып калган, эргижирээн методтар чайлаттынмаан болуп турар. Республика типографиязы чоокка чедир журналкчы бүдүрүлгелериниң санынга кирип, планныг онаалдазын үргүлчү ажыр күүседип турар деп сагыдып келген. Администрацияның ажыл-чорудулгазынга партийжи контроль кошкак болганындан ол бүдүрүлгениң сан-хоозүнге будулчак, харын-даа план күүселдезиин чедип алыр дээш бүдүрген продукциязының өртээн улгаттырар шын эмес практика турган.

Чаа реформаже шилчиринге белеткеннп турар бүдүрүлгелерге ындыг практика турбас ужурлуг. СЭКП ТК-ниң сентябрь (1965 чыл) Пленумунга хүлээп алган реформаның эвээш чаргыдалды үндүрүп тургаш, хөй продукцияны бүдүрер деп негелдезиин боттандырары-биле партия организациялары бүдүрүлге чорудулгазын чаартырынче, иштики курлавырларны ажыгларынче бүгү коммунистерни, коллектив кежигүнерин мобилизастаар хүлээлгелиг.

Пролетариаттың улуг баштынчызы В. И. Ленинниң төрүттүгеннинден бээр чүс чыл болур ооюнга белеткелдиң үезинде экономиктиг чаа реформаже шилчиишкин дугайында айтырыг чаа утка-шыпарны алган. «Ажылдап өөренир деп бо сорулганы Совет арге-чагырга бүгү улустуң мурнунга долуу хемчээлдип-биле тургузар ужурлуг» дээн Ильичиниң сөстери амгы үеде-даа партия организацияларының, коммунистерниң программыг сорулгазы болуп артыпшаан.

Чаа реформа — бистиң партиявыстың экономиктиг политиказының амгы үе-чадазында кол звено. Ону амыдырал кырынга боттандырары коммунист бүргүзүнүң хүлээлгезин. Планнаашкының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң реформазынче дүрген шилчиишкин — беш чыл планын хуусаа бетинде күүседириниң, коммунизмниң материал-техниктиг базазының үндезин суурун дарый тургузарының быжыг магадылалы.

Совет парлалганың хүну

МОСКВА. (СЭГА-ның корр.). Парлалга ажылдакчылары боттарының чаңчыл болган байырлалын бо чылын чогаалыкчы улут көдүрлүүшкүнүүн байдалынга демдеглээн. Бүгү совет улус-биле кады олар кайгамчык хүнүү — Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг демдеглээр дээш белеткенип турар.

Май 5-те Эвилелдер бажыныың Колониалыг залынга болган байырлыг хуралды совет парлалганың хүнүнге тураскаал болдурган. Анаа солуннар, журналдар, агентилелдер, ном үндүрер черлер, радио болгаш телевидение, полиграфия будүрүлгелер ажылдакчылары болгаш көдээ болгаш ажылчын корреспондентилер активиниң төлээлекчилери келген.

СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң секретары **А. П. Шапошникова** байырлыг хуралды ажытқан. Байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумун СЭКП ТК-ниң Политбюрозу составтыг кылдыр сонгаан.

Москва журналистер ВДР-ниң Культура министерствозунуң Парлалга талазы-биле эртелелиниң начальныгы Нгуен Тхи Минь Тьяу баштаатыр Вьетнам Демократтыг Республиканың парлалга ажылдакчыларының төлээдерикте чылыг байырын чедирген.

Совет парлалганың ленинчи чаңчылдарының дугайында илеткелди «Сельская жизнь» солуннуң кол редактору **П. Ф. Алексеев** кылган.

Хуралдың даргалакчызы А. П. Шапошникова 1968 чылда ажылы дээш ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң шаннал-ы-биле шанныткан лауреаттарга болгаш М. И. Ульянова аттыг конкурстуң тиилекчилеринге иэнг байырны чедирген.

Журналистер эвилелиниң Москва хоорай организациязының баштаар черинең чоруткан чогаадыкчы конкурстарының түңнелдерин чарлап дыңнаткан.

Хуралдың киржикчилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге байырлыг чагаазын улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

ЖУРНАЛИСТЕР ЭВИЛЕЛИНИҢ ШАҢНАЛДАРЫНЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинең секретариады 1968 чылда кылган эң дээрге ажылдары дээш ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң шаннадарын дараазында эштерге тывысқан:

Л. Э. Барустинге, М. С. Куртынинге, М. Л. Фролонка (Ленинград) — «№4001 поезд» деп ат-биле репортажтар болгаш очерктер чыындызын организастаанны болгаш чогаатканы дээш, ону В. И. Ленинниң Петроградтан Москвага аваа олуруп алгаш чедип келгенин поездининң эрткен оруубиле Ленинградтың журналистериниң чоруп эрткенининң түңнелинде олар чогаатканнар:

В. В. Чикинге (Москва) — «Чүс кыпкы хүн» деп ному дээш;

Б. В. Ивановка (Москва) — Араб Чөөн чүк дугайында бөлүк очерктери дээш, оларны «Огонёк» журналга парлаан;

У. Е. Логошинага, Л. В. Маваренкога (Донецк области «Енакиевский рабочий» солун) — «Енакиевский рабочий» солунга парлагылаанны ажылчын аңгы дугайында очерктери болгаш чүүлдери дээш,

М. Д. Васинге («Правда») — «Правдага» парлагылаанны, совет эртемнин чедишкиннерин алдаржыдып турар чүүлдери дээш;

Г. И. Зубковка (Төп телевидение) — «Монреальдан Осакага чедир», «База катап Монреальга болгаш Осакага» деп телевидение дамчыдылгалары дээш база «Монреаль. ЭКСПО-67» деп телевидениете көргүскени өөнүг кинота сценарийлерин бижээнин дээш;

В. И. Комаровка — «Сельская жизнь» солуннуң Магадан области корреспондентизи — ол крайның көгжүлдезинин, ооң кижилериниң дугайында кезек очерктери дээш;

Ю. М. Гальперинге (Бүгүэвилел радиозу) — «Чечен чогаал кежээлери» деп радио дамчыдылгаларының автору болгаш күүседикчизи;

С. Д. Нариньянге (Москва) — «Правдага» парлаттынган фельетоннары дээш база «Таварылга болуп танышкан керээжен» деп, фельетоннар ному дээш;

Ю. Я. Муравинге — СЭГА-ның Приморье край, Сахалин болгаш Камчатка талазы-биле фотокорреспондентизи — «Моортан Россия эгелээр» деп кезек фото-чуруктары дээш;

И. И. Игинге — «Крокодил» журналдың шоодукчу-чурукчузу — «Светловтун хүлүмзуруу» деп ному дээш;

В. Ф. Мамонтовка — Горький областын Уренск районда «Коммунизм дээш» солуннуң чагаа килдизининң эргелекчизи — «Коммунизм дээш» солунга парлаттынган очерктери болгаш чүүлдери дээш;

Ю. Я. Тиллога — Эстон ССРЭ-де Йыгеваск районнуң «Пуналиин» солуунуң литература ажылдакчызы — «Пуналиин» («Кызыл тук») солунга парлаттынгылаан көдээ ажылагый дугайында очерктери болгаш чүүлдери дээш;

И. П. Ягамга — Омскиде дугуй заводунда «Дугуйжу» дээр хөй тираждыг солуннуң редактору — ол-ла солунга парлаттынгылаан кезек материалдары дээш.

(СЭГА).

ЧАСКЫ ТАРЫЛГА— ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Курлавырларны—дүжүттү бедидеринче

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары бо чылын көдээ ажыл-агый культураларын 6104 га черге тарып өстүрер. Ооң иштинде тараа культуралары 3850 га. Тараа культураларының га бүрүзүнден 10 центнер, а суттарылгалыг черлерден 14 центнер дүжүттү алырын үлээнген.

Дүжүттү бедидериниң курлавыры совхозта бар. Аңаа бир дүтаарында суттарылга хамааржыр. Бо чылын суттарылганы 4025 гаа чорудар, ооң иштинде кол культура кызыл-тасты болгаш кукуруза 250 га, чинге-тараа 400 га, шөлдерни ээлээр. Бригада эрткен 1968 чылдың чайгы болгаш күскү андырылгаларында 1000 га черни бо чылга белеткээн. Ооң 480 газы кур чер. Бо хүннерге чедир бригаданың ажылышчилери 568 га черниң шыгын базырып, 115 га черни ишек седигразын белеткээш, апрель 28-ке чедир 800 га ажыг черге чашкан. Фосфорлуг чемишчидилгеин өдек-биле кады нотаа, картофель шөлдериге төп ажылаан. Тракторист Х. Ужар чемишчидилге чажар нормазын хүн бүрүде 120—135 хуу күүседип турар.

Совхоз 100 га черге даш аштылгазын чорудар тургаш, 353 га черниң дажын аштаан болгаш ук ажылды үргүлчүлеп турар. Район организацияларының болгаш Тээли ортумак школаның коллективтери даш аштылгазынга база дуаалажып турар.

Часкы хову ажылдары кайы-даа бригадада түлүктеп турар. Механизаторлар шык базырыышкынын 9 ажыл хүнүнде доозкан. Ажылдың чедишкинин кижилер шинтпирлээр. Мону барымдаалаан, совхозтуң директиязы, партил организациязы бо чылын механизаторлар белеткээрнче улуг кичээнгейни салып, 18 кижини механизация училищеазинге, 42 кижини совхозка трактористер курузунга оореткен. Оларның иштинден 31 кижи өөредилгени эки дооскаш, II класстың трактористи деп документтиг ап, ам шөлдерде ажылдап турарлар. Ынчангаш трактористерниң ийи эзлчег-биле ажылдадыр аргалыг болган.

Совхозтуң эрткен чылын андырып белеткээн чери эвээш, 4300 гектар черни удур андырып белеткээр ужурга таварышкан. Ам ооң муң ажыг гектары белеткеттингеи.

Черни катоктаар, дискалаар ажылдарны чорудуп турар болгаш ылаңгыя чамдык шөлдерниң хөрөүнүн хатган камгалаар сорулга-биле диликтер кылдыр чажар аргаиы ажылларын планда көргеи. Ам кызыл-тастың чажылдаамы массалыг үргүлчүлээн. Чер андарарынга С. Кунаун, Ч. Ким-оол, А. Ламажап, чажылгада И. Семис-оол оларның агрегаттары баштайгы хүнерниң тиилекчилери болуп, шилчиир вымпелдерни болгаш өртектиг шаңналдарны алган.

Ооң-биле кады совхозта часкы хову ажылдары шупту бир домей бедик шынарлыг, саадаашкын чок чоруп турар деп чугаалап болбас. Четпестер хөй. Техника септелгези озалдап доозулгаа. Чамдык кожуг чепсектерниң септелгезинин шынары бөгөй болганындан хүн бүрү туруушкунар боон турар. Чер чарарынга андазыннар чедишпес. Күш-ажылдың организастаашкыны кошкак, чамдык механизаторлар чөрни кыдыра чарар, оргалаар, шөлдүң уштарын десклевес, чамдык суттарган черлер дески эвес, шоожкар болганын улуочу контрольдун хыналдазы илереткеп.

В. И. Ленинниң төрүттүгеннинден бээр 100 чылынга болган Совет Тываның 25 чылынга чедишкиннинг ужуражыр дээш Бай-Тайганың тараажылары бо чылын чер ажылының культураазын бедидер, чаагай дүжүттү өстүрүп алыр талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни ап, республикага чарлаан болгай. Бир-тээ эгелекчи чорукту кылган төлээде, кижи бүрүзү онаашкан ажылынга харыысалгазын бедидер, үстүнде демдеглеттингеи четшестерни дораан чайладыр болгаш ону катаптавас ужурлуг. Ажылдың салым сүрбейн, шынарыынче кол кичээнгейни салза чогуур.

О. МАНЗЫРЫКЧЫ.
«Тээли» совхозтуң кол агроному.

Ждановчуларда

Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Тал бригадазы бо чылын ниитизи-биле 1575 га янзы-бүрү культураларны тарыыр. Ооң иштинден кол культура кызыл-тас 500 га, кукуруза 250 га, чинге-тараа 400 га, шөлдерни ээлээр. Бригада эрткен 1968 чылдың чайгы болгаш күскү андырылгаларында 1000 га черни бо чылга белеткээн. Ооң 480 газы кур чер. Бо хүннерге чедир бригаданың ажылышчилери 568 га черниң шыгын базырып, 115 га черни удур андырган. Шык базырыышкынында ажылдап турар трактористер Соскал Александр, Сандак-Доржу Сентябрь олар МТЗ-50 марканың тракторлары-биле хүнде 18 га черни илиртээр тургаш, 27 га черни илиртеп, хүн нормазын 120—150 хуу күүседип турарлар. Чер чарыкчыларындан Чамбаа Дүк кызымаккай ажылдап, хүн нормазын доктаамал 100—110 хуу күүседип, часкы хову ажылының мурнакчызы болуу берген.

Бригаданың төп шанында 100 тонна кызыл-тас, 9 тонна арбай, 9 тонна сула үреанның бүрүн арыллаан, хораннап, чажарынга белеткээн.

К. СТАЛ-ООЛ.

Шык базырыышкыны

Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң кол тараалан участогу Сесегениң делгем ховузу болур. Ында № 2 трактор-хову бригадазының тараажылары шык базырыышкының чорудуп турар.

Сесеге бригадазының механизаторлары 375 га черниң шыгын базырган. Ук ажылда комсомолчу тракторист кыс Монгуш Часкал нормазы 27 гадан ажыр, 31—36 га чедирип, өскелерге үлегерин көргүзүп турар. Ол-ла бригадада Ондар Орус-оол, Тюлюш Эзир-оол олар хүн нормазын 125 хуу чедирип, илиртээшкинин шалыпкын чорудуп турар.

Көк-Теректиң суттатты черде Моңгуш Дарын-оолга удуртқан № 1 трактор-хову бригадазы шык базырыышкынынче киргеш, 200 га черниң шыгын базырган. Хоочун тракторист Ооржак Пөпүң ДТ-75 деп трактор-биле хүн нормазын 130 хуу, Т. Эртине 115 хуу күүседип, кызымаккай ажылдап турар.

О. АРАКЧАА.

Часкы хову ажылдары Кара-Хем районнуң «Ленинчи оруктуң» колхозтуң шөлдеринде шалыпкын темп-биле чоруп турар. Бо хүннерде тараа культураларын чаштырары түлүктээн. Трактор-хову бригадаларының чарыжынга Хаймырлыгның бригадазы бирги дерге тирип турар. Артельхиң шөлдериниге 1800 га кызыл-тасты тарырыр тургаш, ону 1900 га чедир чаштырган.

Бо чуруктаа механизатор ИВАН ПОПЖАЕВ үреапп чаштырарының хүн нормазын 150 хуу чедир күүседип турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БӨГҮН—РАДИО ХҮНҮ

МАССАЛЫГ ПРОПАГАНДАНЫҢ КҮЧҮЛҮГ ЧЕПСЭЭ

Орус эртемден А. С. Поповтуң радиону чогаалып ажытканындан бээр 50 чыл болган оон таварыштыр чоннуң культурлуг болгаш политиктиг амыдыралынга база чурттуң камгалалынга радионуң чугула ролюн барымдаалаш, 1945 чылдың майда Совет чазак радио хүнүн доктаадып тургускан. Ынчангаш чыл сайында-ла май 7-ниң хүнү совет улустуң демдеглеп эртип турары байырлал апарган.

1895 чылдың май 7-ден бээр 74 чыл эрткен. Ол хүн Александр Степанович Попов бодунуң чогаалып кылып алганы бөдүүн радиоприёмнигиниң ажылдап турарын Петербургтуң физика-химия институдунда көргүскен.

Радионуң чогаатты нганы Октябрь революциязының үезинде кончуг-да таарышкан, ону тургузуп хөгжүдери аныяк Совет республиканың амыдыралынга база дайынчы шылгалда болган. Ол оон-биле кады чернин ыяан кызырып, хоорайларны болгаш суурларны чурттуң эң чугула болуушкуннарынче чоокшулаадып дээш демиселе болур. Октябрь революциязы тиилээш, баштайгы шактарындан эгелеп-ле радиону калбаа-биле ажыглап, черчинниң эрге-чагырганы-биле харылаажырының, чаа тургустунган Совет чазактың ажыл-чорудулгазының дугайында чонга дыңнадырының техниктиг чепсээ кылдыр ажыглаан.

Радио дамчыдылгазының тургустунганы болгаш оон хөгжүдези В. И. Ленинниң адыг-биле сырый холбаалыг. Коммунистиг партия, В. И. Ленин радио дамчыдылгазын информацияның, пропаганданың, пролетариаттың революсчуг, чаартыкчы ажыл-чорудулгазының күчүдүг чепсээ кылдыр корген. Чурттуң хөй-нийи, политиктиг болгаш культурлуг амыдыралынга радиону калбаа-биле ажыглаарының программазын В. И. Ленин ажылдап кылган.

1921 чылдың июль 19-та Совет чазак «Совет республиканың радиотехниктиг херектерин төнчүдер дугайында Декреттэ» хүлээп алган. Ол—совет радионуң төөгүзүнде эң чугула документилериниң бирээзи.

В. И. Ленин радионуң ужур-дузазын бедии-биле үнелеп, ону саазын хереглевее, «ырак-узак дивес» содуң деп адаан. Ынчангаш оон шалыпкын хөгжүдезинге бүгү талазының деткимчезин көргүзүп келген. «Ыыткыр чугаалаар херексел-биле удап каан радиотелефонну ажыдып турарының кончуг улуг келир үезин Владимир Ильич бир дугаарында-ла ылап билген — деп М. А. Бонч-Бруевич сактып бижээн. — Чугле оон дузаламчызының ачызында хамааты дайынның, аш-чуттуң, үргедел хоозурашкынның ан берге үезинде безин Коминтерна деп аттыг күчүлүг радиостанцияны тудуп алыр арганы болган».

В. И. Ленинниң бодалы-биле алырга, радио бүгү улустуң, бүгү чурттуң политиктиг болгаш культурлуг амыдыралынга кончуг улуг рольду ойнаар, миллион-миллион кижилерниң индири, митингизи болур ужурлуг турган. Совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң чуртувусту радиожударының, массалыг радио дамчыдылгазын хөгжүдезиниң ленинчи программазы амыдырапда чедиишкинниг боттанып келген.

Совет радио болгаш телевидение болуунуң янзы-бүрү программаларында бистиң чуртувустуң коммунистиг тургузуушкунунда партияның башкарыкчы ролюн, чоннуң оргузунда оон организакчы болгаш кижизидикчи ажыл-херектерин, коммунистерниң үлегерин болгаш мурнакчы ролюн ханызы-биле көргүзүп турар. Оларда коммунистиг кижизидилгенин, чамдык күжилер медереелинде болгаш амыдыралында капитализминиң артынчылары-биле демисежириниң, аныяк салгалды кижизидеринин, чечен чогаал, уран чүүл, музыкага үнелиилээп чоннуң эстетиктиг кижизидеринин айтырыглары чугула черни эзелеп турар.

Совет радио дамчыдылгазы болгаш телевидение бо хүн кончуг хөй хемчээлдиг программалыг, амгы үениң техниказы-биле дериттинген, партияның идеологтуг ажылының чугула адыры апаарган. ССРЭ-ниң Төп радиозу хонукта орттумаа-биле 142 шак. Төп телевидение 5 программалар-биле хонукта 30 шак хире дамчыдылганы чорудуп турар.

Чуртта 197 радиокомит, 2000 ажыг районнарда радио дамчыдылгазының редакциязы бар. Төп радиодан ангыда, бистиң чуртта радио дамчыдылгазы ССРЭ-ниң улустарының 67 дылдарында чоруп турар. Оон хонукта ниити хемчээли 1317, 3 шак. Ол ышкаш 131 телестудия 60 дылда ажылдап турар. «Орбита» деп системаның 25 хүлээп алыр станциязы Төп телевидениениң программазын Ыраккы Чөөн чүктүң, Сибирьниң болгаш Ортаакы Азиянын чонунга көргүзүп турар.

Совет радионуң болгаш телевидениениң соруглазы чугле кыска медээ болгаш чоннуң дыштанып үезинге таарышкан дамчыдылгалар бээринде эвес, харын оон кол соруглазы — делгем болгаш ханы. Радио болгаш телевидение, солуннар ышкаш, бистиң амыдыралывыска коммунистиг аажы-чанны, марксисчи-ленинчи идеологияны нептередир, бадытказар дээш демиселге идепкейлиг дайынчызар болур.

Массалыг радио дамчыдылгазының системазын чуртка тургузар дугайында ленинчи идеялар партия болгаш чазактың хүн бүрү дузаламчызының ачызында бистиң республикада база чедиишкинниг боттанган. 1945 чылда бүгү Тывага чугле 1500 хире радиоточказы бар турган болга, амгы үеде 30 муң ажыг радиоточка, 7 муң хире телевизор бар. Сөөлгү 5—6 чылдарның иштинде Тывада радио болгаш телевидениенин техниктиг баазазы бижыккан, республиканың болгаш Төп радионуң программазын дамчыдар күчүлүг радиостанциялар туттунган. Кызылда телевидение төөгү ам бар.

Бистиң республикада телевидениениң келир үедеги хөгжүлдезиниң планнары кайгамчык чаагай. Бо чылдың дөртку кварталында Төп телевидениениң программазын Кызылдың болгаш чоок-кавы районнарның чурттакчылары көөр аргалыг апаар. Чоокку 2—3 чылдар иштинде Кызылды дамчыштыр Төп телевидениенин база бистиң программазыны республиканың барын талазы районнарының чурттакчылары көөрлер. Кызылдың телестудиязының техниктиг баазазы улам бижыглып, кино будүүлгези келир беш чылда 50 шак чедир өзер, кино ажылдакчылары чаа кинолабораториялар, Видеомагнитофон деп телевидение дамчыдылгаларын бижидер тускай нарын аппаратты телестудия чоокку үеде бодунун эргезинге алыр.

Республика радиозунуң дамчыдылгаларын Тываның бүгүзе булуңнарында ыяап турар. «Хөй-зуларның радиостанциязының» дамчыдылгаларын, «Улуг-Хемниң чалгыглары» деп радиоальманахты, пропаганда, сөөлгү медээлер болгаш аныяктар редакцияларының дамчыдылгаларын дыңнакчылар бедик үнелээн.

Радиокомитетте болгаш телестудияда журналистикага бердинген, бодунуң херээниң сөзүлүг мастерлери, мергежилдиг чогаадыкчы ажылдакчылар база хөй. Оларның аразында радиода Седен Хертек, Дартан-оол Ендан, Любовь Босенко, Ким-оол Хертек, Лариса Зубарева, телестудияда Алексей Нугуурак, Басиляй Журавлев, Галина Гарковая, кинооператорлар Карма Монгуш, Юрий Кожарьков, чуруккчу Ян-оол Чолдак оларның аттарын адап болур.

Бистиң мергежилдиг журналистеривис болгаш режиссёрларывыс бедик утка-шынарлыг радио болгаш телевидение дамчыдылгаларын тургузар талазы-биле аныяк ажылдакчыларга улуг дузаны база чедирип турарлар.

Радио болгаш телевидениенин чугула талазы, солуннарны ышкаш, партия болгаш совет органнарның ажылын, улус ажыл-агыйының болгаш культураның адырларын чырыдары, коммунистиг кижизидилгенин айтырыглары болур. Бо темаларны төлептиг чырыдары радио болгаш телевидение журналистериниң хүндүлүг хүлээлгези.

Тываның радио болгаш телевидение ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүгенинден бээр 100 чыл оюнга утказаттыр белеткенниваан, партияның болгаш чоннуң мурнунга бедик харылсалгазын ханызы-биле билип, экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге моон соңгаар-даа областтың партия организациязының идепкейлиг дузалакчылары болур дээрзинде чигзиниг чок.

Н. ШИИРИПЕЙ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында радио болгаш телевидение талазы-биле комитеттиң даргазы.

МОСКВА. «Пайсалаа гостиницаның тудуг-эттелге болгаш каасталга ажылдары бүрүн доозулган. Пайсылаадың мурнуу-барыын талазында Вернадский кудумчузунда чаа отельдиң он беш каът корпузунда 720 кижи кирер 433 номер бар. Ол гостиницада 300 олуттуг ресторан болгаш 200 олуттуг кафе база бар.

Май бирниң байырлалында бо гостиница баштайгы аалчыларын хүлээп алган.

ЧУРУКТА: «Пайсалаа гостиница.

А. СТУЖИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МАЛЧЫННАРНЫҢ ААЛЧЫЗЫ

Даштында «Автодавка» деп бижээн машина Нарынның делгем ховуларында хөй-жуларның аалдарынга бо-ла маңнадып чеде бээр. Машина аал коданынга чоокшулап, мотор даажы дингирей бээрге, бичии уруглар өгден үнүп келгеш, өөрүшкүлүү аажок чугаалагылай бээр:

— Данил акый маңнадып олур, чигир, конфета эккелген боор. Чараш хойленден садып бээр сен аа, алай!

Автолавканың кажан келирин малчыннар ыяк билир, ынчангаш акшазын белеткеп, чамдыкта чүүү чагырын бодашып орарлар.

Кижи болгаш оон чаагай чоруу дээш амыр-дыжын бодавайн, кызымаккай ажылдап чоруур кижилерге чон чоргаарланыр, ону хүндүзээр. Шак ындыг кижилериҢ бирээзи Эрзин райпозунуң автолавка чолаачы-садыгжызы Данил Чамзыраевич Дажымбаа. «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыннарының — хойжуларының, инекчилериниң, сарлыкчыларының аалдарының аразында алды чыл иштинде соовка-даа, изиттe-даа торлуш дивейн ол ажылдап келген.

Садып алыкчының аалынга келгеш ол мынча дээр:

— Кайы хире чурттап, ажылдап тур силер, бар шаа-биле бараапларны эккедим.

Данил Чамзыраевич садып алыкчыларга ээлдек, оларның хереглелдерингe, чагыгларынга дыцнангыр. Оон кармапында чагыг блокноду үргүлүү чоруур. Кижи чагыг кылырга, ону дораан-на аңаа деңгеп, идик-хептиң дугаарын, хемчээлин бижий шаап алыр. Ынчангаш райпозуң дараалларынга чагыгларны күүседирин дилеп, тодаргай сапалдарын киирип каар.

Данил Чамзыраевич аалдарга чеде бээрге, бирээзи тургаш: солун кандыг бараан эккелдиңер?, а оскези: мээң чагаан хевимни эккелдиңер бе?-даа дээр-ле.

Данил Дажымбаа Эрзин райпозунда мурнакчы ажылдыг кижилерниң бирээзи. Берген планны ол үргүлүү ажыр күүседир. Конторада көргүзүг самбиразында оон адының дужунга ай санында планны 110-120 хуу күүсеткен деп саналыр турар. Эрткен чылын бараан саарылгазының планын ол 114 хуу күүсеткен, 10 кижини кооперация кежигүнүүре киирер тургаш, 22 кижини киирген.

В. И. Ленинниң төрүттүгенинден бээр 100, Совет Тываның 25 чылының байырлалдарынга толептиг ужуражыр дээш, күш-ажылчы эвлечетге кирипкеш, Данил Дажымбаа эрестиг ажылдап турар болгаш беш чыл планын 1970 чылдың ноябрь 7-ге чедир күүседир — оон лозунг ол. 1969 чылды эки көргүзүглер-биле ол агеэзээн. Январьда планын ажыр 2 муң рубльдиң бараашын малчыннарга сатkан. Февральдың планы 120 хуу күүсеттинген. Коммунист эш Дажымбаа партия организациязының агитатору. Чаа солуннарны ап алгаш, малчыннарга номчуп берип чоруур. Хонган аалдарынга районнуң ажыл-ишчилериниң беш чыл планын канчаар күүседип турарының дугайында база өске-даа темаларга беседаларны кылып бээр.

Райпо коллективи Данил Чамзыраевичче бо чылын улуг идегелди көргүзүп, ону Эрзин кодээ Советтиң депутадынга соңгуп алган. Ол бодунуң коллективиниң идегелин толептин биле шынзыдып шыдаар.

Х. КИМ-ООЛ.

Кичээнгейде

СЭКП Өвүр райкому аныяк коммунистерниң кижизидилгезинге улуг кичээнгей салып турар. Үш чылдан куду партия стажыг коммунистерниң ооредилгезин база организастаан. Анаа В. И. Ленинниң дончу намдарын, партия тургузуушкунунуң айтырыгларын өөренип, хоочун коммунистер-биле ужуражышкынларны эрттирип турар. Аныяк коммунистерниң хөй-нийи ажыл-чорудулгазынга, партийжи дадыгышкынга оң ооредилге улуг ажык-дузалыг.

И. ДАМДЫП-ООЛ.

МЕХАНИЗАТОР БОЛГАН

Чоон-Хемчикте «Искра» колхоз механизатор кадрларны бодунга белеткеп алырынга улуг кичээнгейни салып турар. Анаа үшкү класстың механизаторларын белеткээр 3 ай хуусаалыг курс кыпкы үеде ажылдап турган. Ол курету 35 кижи өөренип дооскаш, ам тус-тус бригадаларда часкы хову ажылдарында механизаторлар болуп ажылдап кирипкен.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

ХӨЙ ЧЫЛДА

«Тере-Хөл» колхозтуң кежигүнү Александр Комбу тудугжу. Ол бодунуң мергежилиге мастер болган. Ыңдыг болбас арга чок, үүге дээрге Комбу чаңгыс ол-ла ажылга 20 чыл дургузунда үзүктел чок ажылдап келген-дир. Колхозчу суурда бажың бүргүзүп тударынга ол киржип келген.

Александр Комбу 9 кижи составтыг тудугжулар звеногузун удуртуп турар. Звено эрткен чылын суурга элээп каш чурттаага бажыңнарын тудуп, малчыннар турлагларынга пйв инек кажаазын кылган. Ам колхозчу тудугжулар улуг клубтуң деңгеи спорт орээлин кылып турар. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга база Совет Тываның 25 чылынга хөлептиг белек-биле ужуражыр дээш тудугжулар шалыпкын ажылдап турар.

Н. НИМАА.

ХҮР АШКАН

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң малы кыштыг хүр ашкан. Малчыннарның эки ажылдаанының түңнелиниде совхоз бирги кварталда күрүнеге 45 тонна эът садар планын ажыр күүсеткен. Малдың баш санын өстүрериниң планы үзүн аайы-биле күүсеттингеи.

Чоокка чедир совхозка 11054 хөй төрээн. Оон 11115 хураган. 103 инектен 104 бызаа алдынган. Д. ДАМБАА.

ПРОПАГАНДИСТ

ТЕС-ХЕМ районнуң «Ак-Эрик» колхозта партия комитединиң секретары дөрт чыл бурунгаар, август айның ортан үезинде хоочун коммунист Д. Лаховту партком чалаан.

— Дүүн силер Самагалдай чорунарда, партбюро боол турду. Бир чүгүлэ партийжи даалганы силерге бээр дугайында партбюро кежигүнүнерн бир үн-биле шиитпирлээн чүве ийин—деп, секретарь оожум чугаалаан, биче када сөзүн хөнө берген.

— Шыдаар чүвем болза, коммунист кижи чажам дээр эвес, дарга—деп, Лахов харылаан.

— Комсомолчуларның, черле аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинниң айтырыы бистиң партиявыстың кичээнгейинiң төвүнге кезээде туруп келген болгаш туруп-даа турар дээрзин силер бодунар эки билир болгай силер, Допчун Бастаевич. Ынчангаш комсомолдуң «Кругозор» (Билингниң хемчээли) деп политболгумнуң пропагандазынга силерни томуйлаар деп санал бар. Ону канчаар көөр силер?

— Партия чырыдышкынының системазынга элээн үр үеде пропагандистер келген кижи мен. Ынчаарга комсомол ооредилгезиниң системазынле танып эвес мен. Ынчалзажок комсомолдуң политчетки-зиниң пропагандистерингe коммунистерни арбыдадыр дугайында айтырыг болуп турар чүве болганда, оортан ойталаар аргажок-тур—деп. Допчун Лахов чөпшээрешкен. — Бо талаазы-биле дуржулгалыг эштериҢ сүмезин ап, помчуп, өөренип тургаш, партийжи даалганы күүседир апаар.

Коммунист Д. Лахов 1967—68 ооредилге чылында «Кругозор» болгумге пропагандистээн. Болгумнуң бүгү 11 дыңнакчылары ооредилге программазын чедиишкинниг шиңгээдип алган. Бодунуң билиин, дуржулгазын, эмыдыралчы дадыгышкынын аныяктарга дамчыдар дээш, ол бүгү күжүн харам чокка берип келген.

КОМСОМОЛ чырыдышкынының системазынга бо ооредилге чылында Допчун Бастаевич «Партия дугайында беседалар» деп политболгумнуң пропагандизи болуп ажылдап турар. Баштайгы кичээлдерге дуржулгалыг пропагандист боду эң-не хынамчалыг белеткенген болгаш ону дыңнакчыларга билдингир, солун кылдыр эрттирген. Хоочун коммунистиң чугаазын аныяктар кончуг кичээнгейлиг дыңнап, кыдыраапторынга, блокноттарынга чугула айтырыгларны хынамчалыг бижип ап олурганнар.

Баштайгы ол кичээлдиң темазы—«Коммунистиг партия—чаа хевирнин партиязы». Теманың кол материалын дыңнакчыларга тайылбырлаарда, политиктиг кичээлди колхозтуң партия организациязының амыдыралы-биле пропагандист холбаштырып шыдаан. «Ак-Эрик» колхозта партия организациязының капчаар тургустунган төөгүзүн эш Лахов аныяктарга сонуургатпышаан.

Кызылдың он ийиги кварталы. Чуруктуң солагай талазында: 80 аал ишти чурттаар бажың болгаш 140 орунnуг уруглар сады. Бетинде 120 аал ишти чурттаар бажыңның таваан салыр оңгарны эксаватор казып тур. Оң талазында 280 орунnуг уруглар садының бажыңы.

Е. ЧУРКИННИҢ фотозу.

Партия дугайында беседаларны аныяк дыңнакчыларга ол кылырда, В. И. Ленинниң тема бүргүзүнге хамаарышкан кол-кол ажылдарын аныяктарга таныштырып келген. Ленин башкының «Бир базым бурунгаар, ийи базым аткаар» деп алдарлыг ажылын бир кичээлге оон тайылбырлааны дыка солун болган. Артель будурулгазының аныяк мурнакчылары — комсомолчуларның партиянын хүрээлеҢинге киреринге Д. Лахов практиктиг дузаны, деткимчеңи көргүзүп турар. Хамыстың мурнунда партия Уставын комсомолчуларга ол ханызы-биле тайылбырлаан.

Допчун Бастаевичиниң пропагандистээни комсомолчу политболгумнуң дыңнакчыларының иштинден дөрт кижи партияның хүрээлеҢинге киргеи: кино механиги Суге Ойдуп, уруглар яслизиниң ажылдакчызы Чыспынак Анай, тракторист Эрвендей Даландай, тудуг мастери Калдан Шериг-оол. Клуб эргелекчизи Дараа Окаштай, кодээ библиотеканың ажылдакчызы Лидия Кавва олар коммунистиг партияның хүрээлеҢинге киреринге ам белеткенип турарлар. Ол—«Партия дугайында беседалар» деп болгумнуң эң дээре дыңнакчылары-дыр.

Болгумнуң дыңнакчыларының аразында идепкейлиг хөй-нийтичи, мурнакчы будурулгачы болгаш үлегерлиг өг-бүлечи аныяктар эвээш эвес. К. Мөңге, О. Дарваа, Л. Кавваны ышкаш идепкейлиг агитаторларны Ак-Эрик суурнуң чурттакчылары эки билирлер.

ТЕС-ХЕМ район Советиниң депутады, Кызыл-Чыраа кодээ Советтиң даргазы, мергежилдиг политинформатор болгаш дуржулгалыг пропагандист Д. Б. Лахов комсомол чырыдышкынының системазынга 1969—70 ооредилге чылында бодунуң билиин аныяктарга дамчыдып баарын үргүлчүлээр. Оны Ак-Эриктиң улуг, биче ажыл-ишчилери хүндүлээрлер. Допчун Бастаевичиниң ак сеткилдиг, идепкейлиг пропагандисчи ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң Тес-Хем райкому бедии-биле үнелеп көргеи. «Районнуң дээре пропагандистери» деп стендиде оон фото-чуруун киргеи.

Д. ҮРГИТ.

КӨДЭЭ КЛУБТА

Ийме Кодээ хуву чырык, делгем, аңаа кино, концерт, аныы-бүрү темалыг кежээлер эрттирериңе таварымчалыг. Колхозта аныяктарның ураң чүүлге хандыкшылы база өзүл орары кеспу. Клубка номчулга конференциялары, тематиктиг кежээлер эртип турар.

В. И. Ленинниң төрүттүмеен хүнүңге туреаскаткан концерт, митинг болзаа. Митинг содуң болгаш организастыг байдалга эрткен. Оон соонда содуң кинону база чонга көргүзүп берген. Ам Д. Бегзинниң «Өңнүктер дугайында тоожу» деп номунза номчулга конференциязын эрттирери-биле белеткенип турар.

Ийменiң болук аныяктары чоокта чаа содуң программалыг концертти белеткээш, районнуң колхоз, совхозтарынга көргүскеш келгеннер. Аныяктарның аразында солун талантылыглар бар. Ирина Сат, Чечен Ондар, Хөөлдүз Баймр-оол, Дас Майдыр бээш оондаа өскелерни мактап болур. Ам бистиң аныяктарывыс районга болур көрүлдеге белеткенип турарлар.

Клубта музыка херекселдери четпес. Чугле чаңгыс балык бар, оон өске кандыг-даа херекселдер чок. Херекселдер ындыг чегей болганындан музыка болгуму ажыттынмайн турар. Клуб дээрге культураның одаа-ла болгай, ында байдал эки болза чонның дыштанылгазынга база эки болур. Бистиң аныяктарывыстың салдаашкынкарының соонда чамдык черлер бистиинге база валдап келирин вазаакнар.

А. МОНГУШ.
Чоон-Хемчик район.

ХАРЫЛЗААЧЫЛАРНЫҢ САЛЫЫШКЫНЫ

Радио бистиң чуртувуска чогаатты нган деп бүгү делегейниң улустары билир. 1895 чылдың май 7-де орус эртемден А. С. Попов удаазыныыг эвес, электри чалгыглары-биле таарар харылзааның нарын херекселиин чогаатkаш, бистиң чуртувусту алдарыктыкан. Ынчангаш май 7-ни чылдың-на бүгү улустуң байырлалы кылдыр демдеглеп турары таварыштыг эвес. Улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге радионуң ажык-дузазы улуг. Тайга-сынны, давай-сугну кежилдир харылзажырыңдан аңгыда самолёттар, корабльдер аразынга харылзаа тударыңың бо хүннерде кара чаңгыс аргазы радио болуп турар.

Совет Эвилелиниң бүгү булуңнарындаазы-биле бир дөмей, бистиң республикавыста радио, телефон харылзаазы калбак хөгжүдеп алган. 1968 чылда Тываның чурттакчылыг суур бүргүзү радиожуттунган. Бо хүннерде бистиң республикавыста 30 муң ажыг радио точказы бар. Ынчаарга автоматтыг телефон станцияларын ажыглап турар суурларның саны чыл келген тудум көвүдеп турар.

Чурттакчылыг суурларны радиожудар, телефончудар болгаш чоннуң почта харылзаазын экижидер талазы-биле Шагаан-Арыгның, Туранның, Тээлиниң харылзаа белдирлериниң ажылдакчыларының эки ажылдап турарын демдеглээр херек. Бо черлерниң болгаш эске-даа районнарның харылзаа белдирлериниң коллективтери беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир болгаш алдынган социалистиг хүлээлгелерин боттандырар талазы-биле эки ажылдап, республиканың экономиказын хөгжүдеринге боттарының төлептиг салыышкынын киирип турар.

Тывага радиону хөгжүдер талазы-биле улуг ажылдар планнаттынган. Ыяаңгыя телевидениени нлабартыр талазы-биле «Орбита» станциязындан аңгыда Сарыг-Сеп. Хову-Аксы суурларга бо чылын чамдык ажылдар кылдынар.

С. КАҢ-ООЛ,
инженер.

Бистиң совет кижилер

Ажылынга мергежээн

Эремаа Белекпеновна Ховалыг алды ургларны төрүп, кижизиткен. Өг-бүлезиниң эр ээзи айылга таварышкаш мөчээн. 17 чылдарның иштинде бот-не болуп, ургларының келир уезинче эки сагыш салып келгениден улуг оглу Алдынсоп Ховалыг дээди эртемниг башкы, ам Чыраа-Бажында ортумак школаның директору, Бичел Ховалыг Ийме ортумак школазында башкылап ажылдап турар. Бир оглу Владимир шеригг албанында, ортун уруу Нина Ийме ортумак школазын дооскаш, дээди өөредилге черинче кирери-биле белеткеним турар. Бичилери школада кончуг эки өөренип, мактаттырып, шаңнаттырып турар. Эремаа Ховалыгның хөй чылдарда ургларынга эң эки өөредилге, келир уеде аас-кежик дээш сагыш салышкынны бодүүн ажылчын иениң өнаашкан ажылынга кызымак, хөй-нинтичн ажылы-биле хөлбаалыг. Оон хары 58, чоон кара чажы, хыраалаан чүве дет, көгергилей берзе-даа әрес, кашпагай.

Эремаа Белекпеновна Ийме кодээ кадувунуң аштакчызынга 12 чыл ажылдап келген. Клуб човулелиниң кежигүнү, боттывынгыр ураи чүүл коллективиниң хоочун киржикчизи, ыраап турза магалыг. «Бай-ла Хемчиим», «Улаан-Бурам», «Тоорүктуг долгай таңдым» болгаш өске-даа төрээн чер-чуртуң алган-мактаан улустуң ырларын эки күүсеткен дээш шаңналмакталга бо-ла кире берген турар. Бо ава түгле ураи түүлге өдепкейлиг киржип турар эвес, харын хөй-нинти ажылдарынга бодүүнүң шыдаар шаа-биле киржип чоруур. Клубтуң ишти хуралчу арыг, даштың ширбип каан турар. Хурал-сүлдаа бо-ла дээш болаа, белеткел ажылдарын баш удур Эремаа угбай кылып, клубту таарыштыр тургузупкан турар. Оон назы-хары улгады-даа берзе, оналшкан ажылынга кызымаккай, ак сеткилдиг, ону бедин-биле үнелеп көргеш. Чоон-Хемчик районнуң культура кылдизи болгаш Ленин аттыг колхозтуң баштаар чери Хүндүлел бижиктер, өртөктиг белектер-биле каш удаа шаңнаан. Ховалыгның чуруу колхозтуң Хүндүлел самбыразынга бо-ла коступ келген турар.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 99 чыл болганынга белек кылдыр Эремаа Ховалыг клувунуң иштин чугайлаашк дериин чаартып солаан. Клубка кире бээрге кижи сеткили чырып келир, арыг-силиг.

— Ие-чаш дугайында улуг баштың Ленининиң ада сагыш салышкынының ачызында партия, чазаларга бараан болуп, ажы-төлүмүң әртем билиргө өөредип, оналшкан ажылынга мергежин чүрттап, ажылдап чор мен. Бо шаг магалыг-ла-дыр, бүгү-ле чүве кижиниң болуңнаң хамаарыжыр, чурттаары, ажылдаары мээң хүлээлгем — деп, Эремаа Белекпеновна Ховалыг чоргаарал-биле чугаалап турар.

О. АРАКЧАА.

Садыгжы өг-бүле

Бай-Тайга районнуң Бай-Тал магазининиң садыгжылары коммунистер Севилбаа Монгуш база Иргит Күндан олар 6 чыл дургузунда садыглап келген. Чоннуң бараанга негелдезин ак сеткилдиг хандырып, ээлдек чаңы-биле садып алыкчыларның хүндүткелин чедип алган. 1966 чылда районнуң садыглар аразының социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чеңнеп алганы дээш райпо баштаар чери болгаш ажылчын комитеди мурнакчы садыгжыларга шилчип чоруур вымпелди тывыскан. Олар планныг онаалгаларын чеднишкинниг күүсеңнип, аъш-чемниң ассортиментизин элбекшилип, садып алыкчыларның бараан хандырыглазын экижидер хемчеглерни ап келген. А бо чылдың бирги кварталында бараан саарылгазының планын 106 хуу күүсеткен. Магазининиң ишти арыг, барааннарны чурум чыскаалдыг делгей салган.

Сөөлгү уеде Иргит Күндайның кадыы бакыраап, ажылдап шыдавазан. Шнчалза-даа Севилбаа Сереновна бодүүнүң улуг оглу Володяны садыгжы кылдыр өөредип алган. Володя ам адазының орнун ээлепкен.

Севилбаа Сереновна бараанарның шынарын, өртек-үнезин садып алыкчыларга таймылбырлап бээр чаңчылдыг. Ол ай, квартал санында планын ажыр күүсеңнип, чоннуң негелде-херектелиин ей-шаанда үзүктел чок хандырып келген. Севилбаа, Сереновна бараанның ассортиментизин авазжетпес дээш райпо баштаар чери-биле, аъш-чем бүдүрүлдерии-биле доктаамал харылзааны тудуп, эвээжей берген продуктуну дүрген немчей алыр хемчеглерин ап турар. Онаалгыг ажылынган ангыда ол хөй-нинти үлээлгелиг. Севилбаа Сереновна суурда 14 дугаар агитквартираның удуртукчузу, үлегерлиг агитатор. Бо чылын соңгукчулар оны көдээ Советтиң депутадынга депшиткен болгаш күүскөм кежигүнүге соңгаан. А Иргит Күндан дуржулгалыг пропагандист, «Билиг» нинтилелиниң кежигүнү.

Райпо баштаар чери болгаш ажылчын комитет бо чылдың бирги кварталының түңнелин үндүрген. Севилбаа Монгушка «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп атты тывыскан. Мурнакчы садыгжылар кайызы-даа Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң база СЭКП Бай-Тайга райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Хүндүлел бижиктери-биле база шаңнаткан.

А. АДЫГБАЙ.

Тээлиге конференция

Тээлиниң Культура бажыңынга В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оонга турааскаатка комсомолчуларның эртем-практиктиг район конференциязы болуп эртикен. ВЛКСМ-ниң Бай-Тайга райком кежигүннери, комсомол организацияларының секретарьлары база оларның орадакчылары болгаш өске-даа активчилери оон ажылынга киришкен.

Анаа аныяктар кижизидилгезинге хамаарышкан сес лекцияларны дыңнаан. «Комсомол организацияларының комсомолчуларны болгаш аныяктарны коммунистиг ёзугга кижизидери», «Аныяктарны революсчу, күш-ажылчы, дайынчы чаңчылдарга кижизидеринге комсомол организацияларының ролю», «Совет Эвилелиниң улустарының найыралынга база интернационалчы чоруккаанныяктарны кижизидери», «Комсомол организацияларының ролюн амгы үениң деңнелинге дүүштүр тургузары болгаш аныяктарны күш-ажылга кижизидери», «Аныяктарның хостуг үезин, культурлуг дыштанылгазын организастаары» болгаш өске-даа солун болгаш ажыктыг иштелкелерни конференцияның киржикчилери дыңнаан. Иштелкелерин сайгарып чугаалажырынга тос кижи киришкен.

Д. КҮҮЖААН,
ВЛКСМ райкомунуң кылдыс эргелекчизи.

Делегей бо хүннерде

Чөвүлел хурал

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш Секретариадының кежигүннери, партияның воеводство комитеттериниң бирги секретарьлары болгаш ТК-ның килдистер эртелекчилери киришкен чөвүлел хурал Польшаның Каттышкан Ажылчыя партиязының Төп Комитединге болган.

ПАП агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Гомулка бо чылдың апрель 23—26-да Москвага ЭДЧ-ниң болуп эрткен XXIII түскай сессиязының дугайында информацияны чөвүлел хуралга кылган.

Чүүлдүгзүнген

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Коммунистиг партиязының Төп Комитедиң коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын белеткээр талазы-биле Комиссияның кол документизиниң төлевилелин чүүлдүг деп санаан.

Аргентинаның Коммунистиг партиязы сам болур Чөвүлел хурал делегейиниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчөшкининиң хүрээлеңинге чугула болуушкун болуп, оон сырый каттыжымышкының бижиглаарынга дузалаар дээрзинге бүзүрелдиг деп, ТК-ның шийтпиринде чугаалап турар.

Юбилейге уткуштур

НАПРОБИ. (СЭТА). Кепиянның «Дейли нейши» солуну кайгамчык хүнге тураскаал болдурган материалдарны «Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга делегей белеткинип турар» деп эге-биле парлаарын үргүлүүлээн.

«Ленин болгаш Африка» деп эгелиг чүүлүнге солун, делегейниң колониалдыг системазының буступ дүжеринге, диитге национал-хосталгалыг шимчөшкин күштериниң тиилелгезинге лениичи өөредилгениң ойнаан ол аажок улуг ролюн бедин-биле үнелээн. В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга бүгү делегейде белеткелче онза кичээнгейлиг материалдарда салган. Ол хүнну ЮНЕСКО-нуң доктаалын ёзугаар бүгү кижи төрелгетеп демдеглеп эрттирер дээрзин чүүлде айыткан.

Пленум болган

ПРАГА. (СЭТА). Словакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму Словакияның Компартиязының удуртукчу органнарында албан-дужаалдардан хостаар дугайында Густаф Гусактың дилээн хандырган.

Словакияның КП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү Штефан Садовскийни Словакияның КП ТК-ның бирги секретарьлыгар болгаш Секретариадының кежигүнүнге пленум соңгаан. Пленум Петр Цолотканы Словакияның КП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүнге соңгаан болгаш оон-биле кады Словак Социалистиг Республиканың чазаның даргазының албан-дужаалынга ону томуйлаарын сүмделээн.

ПБФ-ниң кыйгырыы

ПРАГА. (СЭТА). Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы Тайбыңның Бүгү-делегей ассамблеязын эрттиртирер деп турары-биле холбаштыр бүгү делегейниң профэвилел организацияларынга кыйгырыгны үндүргеи. ПБФ-тиң кыйгырыында чугаалаазы болза:

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы бо чылдың июнь 21-деп 24-ке чедир Берлинге болуп эртеө тайбыңның бүгү-делегей ассамблеязының белеткелинге идепкейлиг киржир деп, бүгү чурттарның кандыг-даа профэвилел организацияларын кыйгырып тур.

Тайбыңның бүгү-делегей ассамблеязы бүгү-нинти тайбың дээш, чаа дайынның тыптып келириниң айыыл чок тайбың дээш демисежип турар бүгү кижилерге болгаш организацияларга калбак-биле ажык. Ассамблеяның киржикчилери Вьетнам, Европаның айыыл чок чоруу, Чоокку Чөөн чүк. неоколониализм, национал хамаарышпас чорук, чепсегленишкинни дүжүрери дээн ышкаш, бөгүн кижи төрелгетенин дүвүредип турар ыңдыг кол айтырыгларны кады чугаалажып көөрүбиле чыглыр.

ЧССР-ден үндүр сывырган

ПРАГА. (СЭТА). ЧТК агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, чоокта чаа чехословак күрүне органнары 11 даштыкы кижилерни чурттан үндүр сывырган, оларның иштинде «Би-би-си» дээр англи радио дамчыдылга компаниязының үш ажылдакчызы, голланд телевидениениң үш ажылдакчызы бар болган. Үш америк хамаатыны болгаш ийи барыын-герман студентини ЧССР-деп база үндүр шелээн. Чехословак хөөлу-дүрүмнерни үреп турган чылдагаанында олар чурттан үндүр сывырган.

Демократтыг күштерниң чаңгыс эви дээш

ФКП ТК-ның пленуму

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму Париж чоогунда Сент-Уэнге болуп эрткен. Пленум санал алышкынының соонда чуртка политиктиг байдалдың болгаш партияның соруулгаларының дугайында ФКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү Поль Лоранның илеткелин чугаалажып корген соонда чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп санаан.

Республиканың президентизиниң ниити кандидатурапы бүгү чоон партиялардан болгаш организациялардан депшидиң үндүрер арганы берип дет демократтыг чаалактың программазын кады ажылдап кылыр дугайында санапды Социалистиг партияга (СФИО-га) киирген чагаапы оон съездизинге чорударын Төп Комитет шийтпирээн.

Төп Комитет ФКП ТК-ның чагаазынга харыыны СФИО берген соонда база хуралып чыылдырар дээн.

Төп Комитет коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралынга белеткел дугайында ФКП ТК-ның политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары Жорж Маршеның илеткелин дыңнаап, ону чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп санаан болгаш илеткел талазы-биле резолюцияны үүлээп алган.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болуур Чөвүлел хуралынга Францияның Коммунистиг партиязының киржир төлөөлериниң составын пленум бадыткаан. Төлөөлерин ФКП-ниң Чингине секретары Вальдек Роше баштап чоруур.

ПАРИЖ. (СЭТА). ФКП ТК-ның пленумунга бодунуң чугаазынга Францияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары Вальдек Роше «президент соңгулдазынга кандидатураны чаңгыс талаалыг чурумну ёзугаар депшитиген болгаш ФКП-биле иниити программа дугайында айтырыының талазы-биле болдунуп болур чугаалажылгадан ойталаанны» дээш СФИО-нуң удуртукчу комитединиң политиказын шүтүмчүлээн. Вальдек Рошениң чугаазын «Юманите» солунга парлап үндүргеи.

Бодунуң хөделиишкиннери-биле СФИО-нуң удуртулгазы өске-даа чоон организацияларны, иларгыя ФКП-ни болдунган фактының мурнунга тургускан болгаш аар харыысалганы бодүүга алган деп, Чингине секретарының чугаазында демдеглээн.

Францияның коммунистери демократтыг болгаш ажылчын күштерниң эвилелиниң шийтпиргиг талаалакчылары болуп турар, ол эвилелдиң соругазы болза, улуг капиталдың эрге-чагыргазын социалзавичче орукту ажыдын шыдаар аргалыг мурнакчы демократтыг ёзу-чурум-биле солууру болур деп. Вальдек Роше медеглээн. Иниити программаны ажылдап кылыр болгаш чоон күштерниң ниити кандидадын депшидер толээде база бир чагаапы Социалистиг партияның национал съездизинге чорудуп, оон киржикчилерни кыйгырар деп, Францияның Коммунистиг партиязының пленумунуң киржикчилеринге ол сапалдаан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының төлөөлеринге ФКП ТК-ның ол чагаазында демдеглээни болза, санал алышкынынга чагырыкчы партияның аштыргазы «нацианың эргежыктарынга болгаш Францияның улузунуң хөй нуруунуң күзел-соруунга дүүшкү дег чаа политиканы чорудар дээш шаап хаддаашкынга чаа аргаларны тургузуп турар-дыр».

«Барыын күштер-биле кандыг-даа чапшаароошкин чокка ажылчын болгаш демократтыг күштерниң чаңгыс аай чоруун боттандырарынга идеген турар Францияның улус массаларының күзел-соруун барымдаалап көөрүүнүң эргежок чугулазын чагаада айыткан.

ФКП-ниң Төп Комитединиң кежигүннери бистер, ону барымдаалаат, демократтыг бүгү организациялар-биле кады ниити программаны ажылдап кылырын соңгаарадырыкшын чокка эгелээр болгаш политиктиг ол дугуржулгага үндезилээш чоон күштерниң чаңгыс аай кандидадын президентиниң албан-дужаалынга депшидер деп санал-биле силерни база катап кыйгырып тур бис» деп, чагаазының түңнелинде чугаалаан.

Жак Дюкло — президентиге кандидат

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязы ФКП-нин Политбюрозунуң кежигүнү Жак Дюклону чурттун президентизиниң албан-дужаалынга кандидатка депшиткен.

Чазак программазын кады ажылдап кылыр болгаш анаа үндезилээш ам болур президент соңгулдазынга чоон күштерниң чаңгыс аай кандидадын депшидер дугайында ФКП ТК-ның пленумунуң киржикчилериниң киирген саналымдан Социалистиг партияның (СФИО-нуң) ойталаан соонда ФКП ТК-ның пленумунуң хуразынга Жак Дюклону президентиниң кандидадынга депшидер дугайында шийтпирни үүлээп алган.

ПБФ-ниң медеглели

ПРАГА. (СЭТА). **Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының Секретарвады Тиилелге хүнү-биле холбаштыр медеглелди парлап үндүрген, инда чугаазааны болза:**

Бүгү делегейниң улустары делегейниң ийиги дайынының доозулганынын, фашизмни ашкан тиилелгенин хүнүн демдеглээр. 1945 чылдың ол төөгүлүг хүннеринде, кажан хоозурал, ажыг-човулаң болгаш кижи тайазы-биле улуг когараларны чедарип, үр үеде үргүлүүлел келген халапты чоруктуң төнчүзү чоокшулап келген турда, бүгү делегейниң улустарынга делегейни, быжыг тайбыңны тургузар, фашизмни болгаш дайынны кезээде уазуткар деп ханы идеген улам неитереэн тургаа.

Ажылчын аңгы, оон профэвилелдери чаа тургустунуп турган ПБФ-биле кады тайбыңга инакшылдыг күштерниң ол тулчуушкунунуң бирги одуруунга турган.

Дайын доозулаган үеден бээр барык чээрби беш чыл эрткен. Ындыг болза-да дайынның ертү өөскүн үнген Европаның ан төвүнде милитаристиг факторлар албан-биле ажылчын комитеттер-биле кады тайбыңга инакшылдыг күштерниң ол тулчуушкунунуң бирги одуруунга турган.

Дайын доозулаган үеден бээр барык чээрби беш чыл эрткен. Ындыг болза-да дайынның ертү өөскүн үнген Европаның ан төвүнде милитаристиг факторлар албан-биле ажылчын комитеттер-биле кады тайбыңга инакшылдыг күштерниң ол тулчуушкунунуң бирги одуруунга турган.

**Ажылчын аңгы, оон профэвилелдери чаа тургустунуп турган ПБФ

ШЫН

● Дөртку арын ● 1969 ч. май 7

АТЕИСТИГ ТЕМАГА БЕСЕДА

АЙ БОЛГАШ ХҮН ТУТТУРАРЫНЫҢ ЧАЖЫДЫ

Делегейде элдептиг хуулгазыын — Ай. Хүн туттурушкуну бүдүүлүк кижилерге ажок коргунчуг болгушкунарның бирээзи-дир. Туттурушкуннар-биле холбакай шажыгчы үзел-бодалдар чамдык таварыгларда эргинии артыышкыны болуп артыш калган. Дээрбин ийи чыыткызын «Улуг» сыырыптарга, туттурушкун болу бээр деп, ындыг кижилер бүүрээ турар. Туттурушкун үезинде корткан эрги тывалар халапна таварышкан Айны хостап алыр дээш, эр чаңгыс кижиниң «кускунчадыр, ам, демдек чок чүнгу-ышкы ошкунг алгыр-тыр, кызыл кадар ыттыг эрге-тыр, хола таваакты, кыдат пашты дагжадыр чайчылдыг тораан.

Шээндгы тывалардан туттурушкуннарның чажыдын билир ийи, чаңгыс кижилерни чүрегайкылар азы сингрембелер деп адаар. Ыдыг ийи, чаңгыс кижилер хүрээге хамаарыкшы тургулаан. Фео-далдар, ламалар сингрембелерниң билиин боттарының эргеажыныга аажылап, оларны чонну дарлаарының чепсээ болдурун тургаи. Херек кырында сингрембелер азы чүрегайкылар үүнүн баш удур билир онза кижилер эвес, ана-ла астрономнының туттурушкун болган календарь дугайында кезии өөренип алган бөдүүн кижилер-дир. Ынчаарга Ай, Хүн туттурарының дүрүмүн эрте-бурунгу египеттер, кыдаттар, грекгер кончуг эки билир турган. Ол биилгелерни моол, төвүт, кыдат литература дамчыштыр тывалар өөренип ап турган-нар. От-ла биилгелер амгы ас-трономния литературазында бижиттингей.

Чүрагайжы биилгини шинээдин алыр дизе, эң баштэй бешки класстың тыва дылда «Физиктиг географиязының», «Чер болган бөө шимчээшин» деп бешки эгээнге эки помчуунуг черекти. Оон ыяш Айны азы календарыны көрээп-ле, Ай саны биле хонуктарының дес-дараа саның «бүдүү» болган «Ай ортузу» үезин чазыг чок тодарадыг биилгин чүгүлге. Адак соолуунде «Сэрос» (бурунгу египет дылга «катапташкын» дээн) деп чүвени биилип алыр херек.

Черинң эдериниин Ай, Хүнүүң эдерениин Чер олар октагрийнын сорунзазының дүрүмүн ёзугаар шимчеп, Ай Черни, а Чер Хүнүү долгаш-ный турар. Кажан Чер биле Хүнүүң арааныга Ай дужаажы бергеңде, ол хүнүү дугдаптар, ынчан хүн туттурушкуну болзур, а Ай биле Хүнүүң арааныга Чер бомбүрээ дужаажырга, оон хөлегээн Айга дээр бээр, ынчан Ай туттурушкуну болзур. Хүн туттурушкуну үш чүүл — чартык, долу болгаш дээрбек хевирлиг. Айның туттурушкуну чүгле чартык болгаш долу болур. Черниң хөлегээн Айның хемчээлиндеи улуг болган үжүрүндә Черниң бир чыыл, тодарагайларга 365, хонуу Айның чүгле 12,3 хонуунга азы ынча сылдыс айга дениежир. Ол үе иштинде Айның ийи-үш чедир туттурушкуну болуп турар.

Сылдыс айдан Ай санының айының ылгалы. Черден Айны көөрге, оон хевири өскерлип, төгерик, чартык төгерик, ыргак костүү-биле, чамдыкта шуут көзүлбейн баарыбиле тайылбырлаттынар. Айның шуут көзүлбес хүнүн «бүдүү» деор болгаш ону каледдарында улуг кара точка-биле демдеглээн турар. Ынчан Ай Хүнүүң талазында турар болганындан көзүлбес. Айның 360 градус төгерик костүүн «ай ортаны» деор болгаш ону календарьда улуг як точка-биле демдеглээн турар. Ынчан Ай Хүнче удур көрүп турар болганда, ол долу төгерик костүү. «Бүдүү» биле «ай ортанының» аразында Айның оң болгаш солзагай талакы чартыктары костүү. Ындыг үеии «бирги үлдүн», «сөөлгү үлдүн» деп адаар. Оларны календарьда аай, дедир бижээн «Сэ» хевирлиг демдеглээр көргүскеп. Ол демдек Айның кийи талазын Хүн чырыдын турарын көрүүлүп турар. Айның хевириниң дерт янзы хуулары оон дерт неделяга хуваяттынарының үндезини болуп турар. Эрте-бурунгу астрономнар ол неделяларны чеди хонукка хуваагаш, оларның тус бүрүзүнге мынан бялдынгир турган чеди чыыткының аттарын тыпсып турган.

Айның черии долгаңыр оруу хомуу хевириниң дээрбин үстүүде демдеглээн болгай бис. Моон үжүрүнда Ай Чердеи бирде ырак, бирде чоок долганып турар болганда, Ай санының хонуктары 28-тен 31 чедир чайгылып, «ай ортаны» айларның 14,15 болгаш 16-ның хүнпиринге таварышкылаар.

Туттурушкунну тодарагайларда, Ай болгаш Хүн календарларын арааныда холбаштырары күзенчиг. Чүге дээрге бирги календарь бүүгаар чыл 354 хонукка, айгыраи-биле 365 ¼ хонукка денгежир. Эң сөөлгү Ай туттурушкуну 1968 чылдың октябрьнин 6-да, понедельникте болган. Ол Ай календары-биле «күстүн адак айынын» 16-да болган.

Чер биле Айның тырыкылаар оруктары (орбиталары) суугу шоюнуң кырында дээрбек тиглери ышкаш дески, кожа болган турган болза, туттурушкуннар ай санында-ла болгулап турар ийик. Айның оруу пружина дээрбээ хевирлиг аазы ол үениң иштинде Айга хүн биле дүнүүн солчуушкуну болуп, оон бир хонуу эртер. Шак ол 27,3 хонуктуу Сылдыс ай деп адаар. Моон үжүрүндә Черниң бир чылы, тодарагайларга 365, хонуу Айның чүгле 12,3 хонуунга азы ынча сылдыс айга денгежир. Ол үе иштинде Айның ийи-үш чедир туттурушкуну болуп турар.

Ай орууның өскээр-дээ, бадар-дээ белдирлериңде «Дажыныңы» Ай ийи удаа эргээр, «Улуг ай» азы «Улуг шаңга бедлуур. «Улуг айның» үезин 27, 21 хонук-биле денгежир. «Улуг айның» өске айлардан кыска болган чылдагаанны биээри-ле «Дажыя» деп адаар точкавы Айның үүнче үткуштур 1,6 градус мурнап чоокшулап турары-биле тайылбырлаттынар. «Улуг айның» эгелээр-дээ, төнер-дээ чери база-ла «Дажыя» болуп турар. Моон үжүрүндан «Улуг айның»-дээ, «Дажыныңы»-дээ болгулаар чергинге Ай болгаш Хүн дужаажып келгеи, чок-ла болза олар аңаа чоокшулай берген таварылаларда туттурушкун чайгылын чок болур. «Улуг шаг», «Дажыя» Айже үткуштур болуп турар үжүрүндан туттурушкуннарның болуур хуусаалары чыл келген тудум-на 10—11 хонук эртеги хүүсаажке шилчип турар. Чижээ, 1968 чылда Хүн туттурушкуннары мартның 25-те болгаш сентябрының 22-де болгулаан. 1969 чылдың Хүн туттурушкуннары мартның 15-те болгаш сентябрының 11-де болгулаар. Моон ап көөрге, март айның туттурушкуну эрткен чылдагысымдан 10 хонук, сентябрьдагы туттурушкун 11 хонук эрте болгур. Ол шынаа 1970 чылдың Хүн туттурушкуннары мартның 7-де болгаи августун 31-де болур, азы 1969 чылдың-биле денгежир, кайыы-даа 11 хонук эрте болур. Ай туттурушкуну Хүнүү-биле бир домей. Бо дүрүм «Улуг ай» болгаи «Дажыя»-биле хамаарыглалыг.

Туттурушкуннарның Ай календары-биле хозбашкан дүрүмү Хүнүң «бүдүү». Айның «ай ортанында» ынап-ла туттурары болур. Оон ыңай бир туттурушкуннан оон дараазында туттурушкунга чергинге Ай болгаш Хүн дужаажып келгеи, чок-ла болза олар аңаа чоокшулай берген таварылаларда туттурушкуи чайлаш чок болур. «Улуг шаг», «Дажыя» Айже үткуштур болуп турар ужурундан туттурушкуннарның болуур хуусаалары чыл келген тудум-на 10—11 хонук эртеги хүүсаажке шилчип турар. Чижээ, 1968 чылда Хүн туттурушкуннары мартның 25-те болгаи сентябрының 22-де болгулаан. 1969 чылдың Хүн туттурушкуннары мартның 15-те болгаи

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, БАТТЫЖИНИҢАР!

1925 чылда үдезилеттингеи

ШЫН

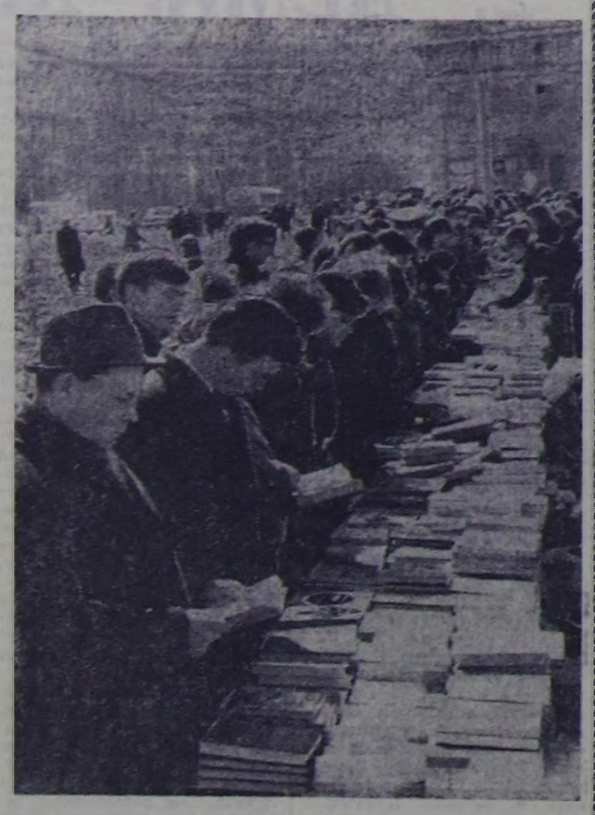
СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 8 ЧЕТВЕРГ № 107 (7953).

Өртээ 2 көп.

НОМ—СЭЭҢ ӨҢНҮҮҢ

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылдыкка толбаштырган ном тараткылаанының шалычы айы Белоруссияда эгелээн. Минскиниң Төп шөлүнде ном базары ажыттынган (чурукта). В. И. Ленинниң чогаалдарын ында калбак-биле делгээн. И. МИНКУЛОВИЧНИҢ фотозы (СЭТА-ның фотохрониказы).

СЭКП Тыва обкомунда

В. И. Ленинниң чогаалдарын тарадып нептередир талазы-биле Кызыл электростанциязының ажылчын, албан-хаакчыларының коллективиниң инициативазының дугайында

В. И. Ленинниң чогаалдарын болгаш улуг баштыңчының дугайында номнарны «В. И. Ленинниң чогаалдарын — ог-бүле бүрүзүнге» деп лозуң-биле тарадып нептередириниң айын чорудар дугайында Кызыл электростанциязының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективиниң инициативазын СЭКП обкому чүүлдүт деп норген болгаш 1969 чылдың май 5-тен июнь 5-ке чедир республикага ном-дептер тарадып нептередиринің айын чарлаарын дектаатқан.

Хей-иимитиниң, комсомолчуларның болгаш аныяктарның, интеллигенциянның республиканың ажылчы чоннарының өртүзүнге ном-дептерлерни пропагандаал нептередирингe идепкейлиг киржирин хандырарын СЭКП Кызыл хөрээмүнге, райкомнарынга, ВЛКСМ обкомунга, облпрофчөвүлелге, паолалга талазы-биле эргелелге, респотребсоюзтуң баштаар черинге. Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелинге болгаш Культура министерствезунга обком хүлээтпиен.

В. И. ЛЕНИННИҢ ЧОГААЛДАРЫН—ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ!

Кызыл электростанциязының ажылчын, албан-хаакчыларының коллективиниң Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарынга

КЫЙГЫРЫЫ

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга белеткенмишаан, совет кижилер оок олум чок овур-хевиринче, амыдыралчы дириг ередининче изиг ынакшыл болгаш ханы өөрүп четтиримишкин-биле чорнуп турарлар.

Владимир Ильич Ленинге эң дээре турасмаал — оок чогаалдарын калбаа-биле, массалыбиле тарадып нептередири болур, ол чорук коммунизмниң идеяларын бүгү ажылчы чоннарның хераа болдурар деп, Советтериниң II Бүгү-эвилел съездизининиң 1924 чылдың январь 26-да хүлээп алган докладыннга чугаалаан.

Кызыл электростанциязының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары бистер, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептинг уткууру дээш демисешпишаан, В. И. Ленинниң чогаалдарын болгаш оок дугайында номнарны тарадып нептередир талазы-биле параазында хүлээлгелерни ап турар бис:

1. В. И. Ленинниң чогаалдарын, база улуг башкыга болгаш баштыңчыга хөлбаштырган номнарны, альбомнарны, чуруктарны чогаадынчы пропагандалаар болгаш тарадып нептередир ажылды калбартыр. Электростанцияның ажылчын болгаш албан-хаакчы бүрүзүнүң боттарының хууда библиотеказынга В. И. Ленинниң чогаалдары бар болган туварын хандырар.

2. 1969 чылда улусчу ном киоскузунуң ажылын эжиждир.

3. Бо чылын будуруулгеге В. И. Ленинниң амылдарының бирээзинге хамаарыштыр теоретиктиг конференция чорудар. Коллективке номчуучулар конференцияларын болгаш чогаал кежээлерин чорударын практиканаар. Революцияның, күш-ажылдың болгаш дайынның хөөчүн кижилери-биле ужуражыышымынар ыыларын организастаар.

4. В. И. Ленинниң амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга хөлбашкан номнар делегелгелерин, фотемонтажтарны будуруулгенің цехтеринге боттандырар.

5. Номнар тарадып нептередириниң чөрүттүнүп турар айынга идепкейлини-биле киржир. 1969 чылда хей-иимитн ном тарадыкчыларының күжү-биле 500 рубльдиң номнарын садып тарадыр.

В. И. Ленинниң чогаалдарын болгаш оок дугайында номнарны тарадып нептередир талазыбиле бистиң үлегеривисти эдерериие Тываның ажылчы чоннарын ыыгырып тур бис. Бо чорук совет кижилерниң идейлиг киржизидилгезинге бистиң салыышкынывыс болур.

КЫЗЫЛ ЭЛЕКТРОСТАНЦИЯЗЫНЫҢ КОЛЛЕКТИВИНИҢ НИИТИ ХУРАЛЫНГА 1969 ЧЫЛДЫҢ АПРЕЛЬ 28-ТЕ БО КЫЙГЫРЫГНЫ ХҮЛЭЭП АЛГАН.

Партийжи өөредилгени организастыг доозар

Партия чырыдышкынының системазында өөредилге чылы доостурунга чоокшулап келген. Ынчангаш амгы үеде партия организацияларының, пропагандистериниң мурнунда өөредилге чылының дургузунда коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес актив марксизм-ленинчи теорияны шинчээдип алыр, идей-теоретиктиг биилиин бедидер талазы-биле кайы хире ажылдаанының түңнелин үндүрер, оон тодаргай аналитти кылыр, өөредилгени организастыг доозар чугула сорулга туруп турар.

Дооступ турар өөредилге чылы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга утказутур бүгү улустуң, бүгү партияның күжениишкиннинг белеткелиниң үезинде эртип. Владимир Ильичиниң өндүр улуг ажыл-чорудулгазын калбаа-биле танывжарыпга, ленинчи теоретиктиг номналды хандыр өөренирингe ажылчы чоннарның сонуургалының аажок өскени-биле демдеглеттинип турар. Партия организацияларының талазыпдан политиктиг чырыдышкынны организастаарын улам сайзырангайжыдыр, оон идей-теоретиктиг деңнелии бедидер талазы-биле хей үүлдерии кылган. Оон түңнелиниде янзы-бүрү белгүмнерде, школаларда, теоретиктиг семиналарда дыңнакчыларның саны өскүп, пропагандист кадрларның шынар составы дыка эвилээп болгаш билиг дээш кижилерниң үүлдүү өөрэ күүтелген. Партийжи өөредилгениң янзы-бүрү звеноларынга бистиң республикада 11 муң ажыг кижи хаара түттүнгенин, оларга 1400 хире пропагандистер ажылдап, комсомол чырыдышкынының системазынга 9 муң чыгыы ооллар, кыстар өөренип, ында база-ла он-он пропагандистер ажылдап турарын маңаа чижек кылдыр чугаалап болур.

Коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиг революсчу теориялы, ленинчи номналды шинчээдип алырынга политиктиг чырыдышкынны организастаар талазыбиле СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Өөвүр, Эрзин болгаш өске-даа райкомнары улуг ажылдарны чорудуп, ол дугайында айтырыгларны бироларга чугаалажып, оларда партия чырыдышкынының кабинеттерии пропагандистерге улуг дузаны чедирип, ой-өйде семинарларны эрттирип тургузуп. Политиктиг чырыдышкынның янзы-бүрү звеноларынга марксизм-ленинизмни өөренирде амыдырал-биле, коммунистиг тургузуушкунуңуң теориязының болгаш практиказының эң чугула айтырыглары-биле сырый холбаштырарын эң кол чүүл кылдыр санап турар.

Ыянгаргa ам бүгү партия организацияларында политиктиг чырыдышкынның эге, ортумак болгаш дээди звеноларынга өөредилгениң түңнелин июнь биринче бетинде үндүрген турар ужурлуг. Түңнел кичээлдериниң кол сорулгазы болза өөренип эрткен материалдарны дыңнакчыларга политиктиг деңнелии бедидер талазы-биле хей хандыр шинчээдип алганын, практиктиг ажылчорудулга-биле ону канчаар холбаштырып биларин сайгарып көөрү болур. Оон-биле кады ол дээрге коммунистиг политиктиг өөредилгени, марксизм-ленинчи теорияны моггаг чокка шинчээдип алыр дугайында СЭКП Уставының неделдезин оок канчаар күүседип турарын контрольдаарының бир чугула хевири болган турар. Ынчангаш соруглга түү дизе, аңаа шаптыг белеткенирп, өөредилге чылын организастыг доозары болур-дур.

Түңнел кичээлдерии эрттирери янзы-бүрү хевирлиг болур. Өөренип эрткен материалдарда эң чугула айтырыгларга холбаштыр дыңнакчыларга болук айбы аза түе-түзу-биле беседаларны, зачеттарны база экзаменнерни чорудары, теоретиктиг конференцияларны эрттирери эртежок чугула. Маңаа ёзу барымдаалаар, эренгейлээр чорукту болдурбас болган түңнел кичээлдерии чогаадынчы ёзу-биле көрүп, дыңнакчыларның теоретиктиг деңнелии, өөренген материалды оларның шинчээдип алганының деңнелии барымдаалап турган, партийжи бедик негелдерии байдалга эрттирер херек.

СЭКП райкомнарының политиктиг чырыдышкынның кабинеттери болгаш партия организацияларды өөредилге чылын организастыг доозар дээш пропагандистериниң сургаалдалыг чөвүлел хуралын, семинарын чорудар, эртежок чугула материалдарны, маңгыпа беседаларга база теоретиктиг конференцияларга хөрегээр чижек темаларны, зачеттарга кирер айтырыгларны белеткээр хүлээлгелиг. Ол шыкаш пропагандистер болгаш дыңнакчылар эртежок чугула литератураны, көргүзүг материалдарын тып алырынга дузаламкыр ужурлуг. Кол сорулга чүл дизе, дыңнакчылар В. И. Ленинниң ажылдарын боттары шаап сайгарып биларин кылдыр чаңчыккан, партия төөгүзүн болгаш философияны, политиктиг экономиканы, СЭКП-ниң политиказын хандыр шинчээдип алган турарын хандырары болур.

Бо өөредилге чылында «Буруңгаар», «Россия», «Совет Тыва», «Тес-Хем» совхозтарга, Кызылдың түүйбу заводунга болгаш оске-даа черлерге партия, комсомол чырыдышкынының кичээлдери чамдыкта үстүп, чогуур өөрүнде эгелеевейн турган таварылгалар бар. Ындыг черлерде дыңнакчылар өөредилге программазын доосхаан бе азы доосхаан бе дээрзии кичээнгейлиг сайгарып көөрү болгаш немелде лекцияларны база консультацияларны организастаары эртежок чугула.

Оон-биле кады партия организацияларе комсомолдуң политиктиг чырыдышкынында өөредилге чылын чедиишкиниг дооскан турузун дээш база сагыш салыр хүлээлгелиглер. Аңаа түңнел кичээлдерии «Ленинчи уроктар», ленинчи ажылдарга холбаштырган теоретиктиг конференциялар-биле доозар ужурлуг.

Кичээлдерии организастыг доозары партия чырыдышкынының системазын улам ыңай сайзырангайжыдырынга, СЭКП-ниң XXIII съездизининиң бо талазы-биле айтыышкынын күүседиринге улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш дараазында өөредилге чылында коммунистериниң болгаш комсомолчуларның, кежигүн эвес активтиг өөредилгезин организастаарынга чаа буруңгаарлаашкынны кылыр дээш партия организацияларының политиктиг өөредилгениң бо чылдагы түңнелиниден тодаргай аналитти болгаш эртежок чугула түңнелди үндүрер херек. Марксизм-ленинчи теорияны ажылчы чоннарның ханызы-биле шинчээдип алырының дугайында моон соңгаар-даа улуг кичээнгейии салып, хей үүлдерии кылыры — парторганизацияларының бир эң чугула соруглгазы болур.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ КУДР-ГЕ БААР

СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный КУДР-ниң Дээди улус хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Генниң чалаанын ёзугаар албан ёзуунуң найыралчы аян-чоруун кылып, бо чылдың май ортан үезинде Көрей Улус-Демократтыг Республикага баар деп турер.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ МАР-ГА БААР

СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ж. Самбуның чалаанын ёзугаар албан ёзуунуң найыралчы аян-чоруун кылып, бо чылдың майның нёнги чартыында Моол Арат Республикага баар деп турар.

ЧЕХОСЛОВАК ТӨЛЭЭЛЕР МОСКВАДА

Даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культурлуг харылзааларның Совет ниитилелдер эвилелиниң чалаанын ёзугаар Чехословак-совет найырал эвилелиниң төлээлери ЧКП ТК-ның секретары Й. Ленарт баштадыр май 6-да Москвада чедип келген. Төлээлер Чехословакияны фашистиг эжелекчилерден хостаанының 24 чыл оюнга тураскаал болдурган хемчегзерге киржир.

(СЭТА).

Чартык чыл планы күүсеттинген

Бүгү-делегейниң күш-ажылчы кижилериниң байырлалы Май 1-ни Улуг-Хемниң ыыш үлетпүр ажыл-агыйының коллективи эки коргүүлгелиг демдеглеп эрттирген. Май байырлалынга уткуштур алган социалистиг бедиткен хүлээлгезин коллектив чыл бүрү эки түнелеринде чедип ап келген. Ферма сүт будуреринге совхозта кол черии эзелеп турар.

— СЭКП-ниң XXIII съездизининиң шиитпирлерин амыдыралда боттандырбышаан, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуруп, Совет Тываның 25 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур сорулга-биле социалистиг чарышка бедик хүлээлгелерни алган бис, беш чыл планының дөртку чылының бирги кварталында шору көргүзүттүг болгаш, чаржып турарывыс Урбун сүт-бараан фермазын аштывыс— деп, ферманың эргелекчизи коммунист Сат Самай-оол чоргаарал-биле чугаалап орар.

Бо чылын коллектив сүттүң ниити чыылдазын 382 тонна чедиргеп, күрүнеге 325 тонналы салар хүлээлгелиг. Чылда бир инекте ортумаа-биле 1400 кг сүт алыры совхозтуң будуруулге планында көрдүнгел болза, Кара-Талдың саанчылары түе-түзунда 1600-тен — 1900 кг чедирерии хүлээнген. Коммунистиг күш-ажылдың шалычымаларының эртекен айларда көргүзүү эки болган. Бирги кварталда сүттүң ниити чыылдазын 60,2 тонна чедиргеп, күрүнеге 36,2 тоннаны сагкан. Өртекен чылдың бирги кварталына деңнээргe, сүттүң ниити чыылдазы 2,7 тонна хей болгап. Фермада 280 инек бар, ам 150 инекти саап турар. Марттан бээр хүн бүрү 1,9 тонна, бир инекке оналаптыр 7,2 кг сүт сагдынып турар апаргап.

Бир саанчыда-ла он сес инек быжыглаттынган, саалавы хол-биле чорудуп турар. Совхозтуң эковомиказы чыл келген тудум бижыгын турза-даа механизацияже кичээнгей салдынмайн келгенин кара-талчылар хомудаан сеткилбиле чугаалап турарлар. Бүгү-ле ажылды хол-биле кылып турза-даа коммунистиг күш-ажылдың шалычыларының көргүзүү бедик. Саанчылар Х. Чечек, Д. Чечек, М. Севен, М. Чыртык, О. Саара, Д. Борбак, Т. Чүсүмаа бирги кварталда инек бүрүүнден 317—384 кг чедир сүт саггап, социалистиг чарыштың тивлекчилери болганнар. Борбай Сандаковна Долгар саар инекке оналаптыр 1750 кг сүт саар хүлээлгелиг, бирги кварталда инек бүрүүнден 384 кг-ны саггап. Апрельде үн бүрү бир инекке оналаптыр 7,3 кг сүттү саап алган.

— Бистиң фермавыска 1963 чылда түскай оран-савапы түткап, саалда апнарадын тургускан, саанчылар өөренип алган, ажыл чиигээн, сүттээ ковудээн чүве, совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчыларының техникажe сагыш салбас чорду-биле чыл ажыг ажылдаап, аппарат үрелген, хол-биле саап киримнеп бис. Чүгле бистe эвес, совхозта мал ажылында механизастаттынган участок чок—деп, саанчы Борбай Долгар чугаалаан, саалда аппарады турган кажaже көрүп кагды.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазында 20 кижи ажылдап турар, оларның төөрбээ ужу херааженнер. Беш коммунист, алды комсомолчу бар, партия эге организациязының секретары Моигуш Норбу өөредилгени эки организастаан. Коллективтиң кежигүннери политшколада, зооветеринария курузунда болгаш кежээки школада хөөра туттунгап, кичээлдер доктаамал болуп турар. Политмассалыг болгаш культурамассалыг ажылдарының чамдык хевирлери болбайн тураза-даа механизацияже кичээнгей салдынмайн келгенин кара-талчылар хомудаан сеткилбиле чугаалап турарлар. Бүгү-ле ажылды хол-биле кылып турза-даа коммунистиг күш-ажылдың шалычыларының көргүзүү бедик. Саанчылар Х. Чечек, Д. Чечек, М. Севен, М. Чыртык, О. Саара, Д. Борбак, Т. Чүсүмаа бирги кварталда инек бүрүүнден 317—384 кг чедир сүт саггап, социалистиг чарыштың тивлекчилери болганн

ЛЕНИНЧИ ИДЕЯЛАР БОТТАНЫЫШКЫНДА

2. ДЕМИР-ДЕСТИҢ ЫРЫ

КЫЗЫЛДЫҢ ЗАВОДТАР РАЙОНУ

АЖЫЛЧЫН... Советтер чуртувуң бо кол күчүл бодап олурарга, шынап-ла ооң кызбас-будүрбес чүвезидээ чок, төрээн чонуң улуг угланы сиңиккеп, чок чүвени даргнаптар чогладыкчы, эрги долгейнин эде дериптер чаартыкчы күчү-дүр. Автосептелге, бетон, сүт, хлеб, пиво заводтарывың турун турары хавак кыры — хоорайның заводтар району ол дутайын тодаргай хереглээр, өңнүк.

— Дайын сөөлүүде дораанга тайбың ижимге ээп келген мен—дээ, автосептелге заводунуң вол технологу Василий Арсентьевич Никитин чугаалаар.— Ынчаарда электр станциязының вол инженерииге турдум. 1947 чылга чедир-ле бо хавак кырынга чаңгыс-ла борбак бажың тургай, ыцай-бээр чиң сөөрткен улус аңаа хонуп, мал-маганын ажаар, хоорай даштың турган чер. Эртен-кежээ бээр көөрге, ыя ол чаңгыс бажыңның ыжы чаңгажак болу бергеп шөйлүп. сейлыг тамырларның-даа, куу дээрин-даа шиңчөөр-ле чаңгыс чурумалы болуп турган чүве.

ОЖААП КӨР, ӨҢНҮК: төрээн черге ынакшыл, ооң төөгүзүнге, сайзырадынга, хоочун инжилериниге чоргаарал амгы тыва ажылчынның онзагай кижи кылдыр коргүүн кээр. Төрээн Кызылдың чоргаарал-биле эргий көөрүнче Василий Арсентьевич бисти чалаар. Бии-Хем биле Каа-Хемниң каттышкан черинге, чап-чаа төрүттүнген Улуг-Хемниң оң талакы эриинге, кадыр садыг хавакка үүгүй кээп. Хар эрээн соонда хавактың борбак-борбак даштарының аразында шончалайның сарыг-сарыг чечектер үзүлеп, партизан өгбелеривистиң одаглары дег, ында-мында чырыткыланган турар. Дүшү четкелекте, булуттарны өттүр кылыйтпан ГЭ дээжи дег, Каа-Хем таладан түүлеп көөр, ооң доштары шимчеп, шиилеңдир чылыг бадар. Сут бүдүүрүүн, доштарының тигаринден сыстып, Саян сыныың хаялары шыкаап, бөөүр-бөөүр ак долгенин буза шаптарга, баштай катерлер дег, ооң соонда теплоходтар дег, сөөлүүде-сөөлүүде мырнай бүдүп ортулуктар дег доштар сөөтүп бадар. Ол дириг чурумалды болгаш үзүктелбес шимчөшкинин көрүп турарга, Улуг-Хемниң дошкун чаңы, доктаавас күжү кайгамчык-ла! Ол ажылчын ангыың улуг күжүн, коммунизмче доктаавас түткүлүн сөглеп, маңаа чижегээп чоргаараашыңар деп чыткан-даа шыкаш.

Кадржаан инженер Никитиниң амыдыралы тыва кижиниң намдарындан шоолуг-ла мялгыбас. Араттың национал-хозяйствалыг хувискаалы өөскөөнүнүң дараазында чыдың Таңды сыпның хоочун чурттакчызы. Түрген улунуң орус тараачыны. Кравченко биле Шетинкиниң партизан черинүң солдады Арсентий Никитиниң бажыңынга бичии Вася төрүттүнген. Эрзинпиң чылгычызы дег, Чаа-Хөлдүң тараажызы дег, бичии Вася чиңгир-ноогаан бойдус аразынга өскеп, мал ыялдап, тараа тарып, тыва өңүктерибиле бир дөмей кара-хүрең шыралыг эр боол дадыгын келген. Октябрьның чалгыы таңды эдектерин хөме ап, ооң амыдыралчы күжү кижилериниң эки шынарларын оттуруп көөрге, аровочи Вася Никитин ынчаардагы Кызылга чедип келген, республика типографиязының баштайгы ажылчыларының бирээзи болуп киргеп. Коммунистиг күш-ажылдың баштайгы тыва бүдүүлгезинүң хоочунналары ынчаарда аныяк аровочилер болгаш комсомолчулар турган, амгы тыва чогаалчы Хөөңмей ынчаарда-ла баштайгы тыва оруулуг турган...

— Гитлерлиг фашизмиң калчаалыг халдашкыны совет улустуң тайбың ижинге шаптыктаан — деп, Василий Никитин көөр хөөн чогу-биле чугаалагылаар: күш-ажылды, тайбыңны, хосталганы боогданнарга ажылчын ангыың төөгүдэн бээр кылдың сактып келбестиң аргазы чок:— Казанының үзээр чүүл шиитүүдүн инженер-механик болуп дооскаш, дайынга Москва кавызынга өгелеп киргеш, Сталинградтан Берлинге чедир дайынчы оруктуг эртиген мен. Ооң соонда база-ла тайбың ижиче ээп келдим. Бөгүнгө дээр мынчаар-ла ажылдап чоруур мен ийин...

КЫЗЫЛДЫҢ электри станциязының кол инженери, автосептелге заводунуң кол инженери, ооң соонда дайынга бадыткаткан баштың үгдерээн ужуругдан эмнедип турган, ам автосептелге заводунуң кол технологу—Тыва чурттуг орус инженер эриин намдарының кол-кол демдектери ыңдыг. Ооң шоваалаң ариин көрүп, хартыга дег, капшагай кылажынга дециежип, омак-маңнайлыг чугаасоодуң дыңнап, заводтуң делгем корпустарын дургаар базыптаалы, өңнүк. Бо заводту 1944 чылда үнделизээн, баштайгы үеде ол ыңдыг-ла көрүштүг эвес бичии мастерская хевирлиг болуп, ооң бүгү-ле ажылдарын хол-биле кылып турган. А ам дээрге саңдан үндүр үрелген автомашинаны чаңгыс-ла хонукта чап-чаа кылдыр бүрүвү-биле септеп үндүрүп турар амгы үениң дериглелиг будүүлгө ораны-дыр. Ол шапкын чаартыга Василий Арсентьевичиниң караакга көлүүдүр бодарап келген.

Үрелген автомашинаны чавыскылак ховуддуг демир орукка сөөртүп кээр. Аңаа ооң дугуйларын адырган, чүптар. Ол орук боду чыгаш, септээр дээн этти серилиг орукка экижер. Түс-түс бригадалар чогуур кезектерин чаңып, чуурун чуп, будуурун будуп, кезерин кезип, чамаарын чаман, солуурун солуп—бүгү-ле ажылды кылып көөр.

— Сөөлгү ийи-үш чылда бээн дыка хөй чаартылгалар болган — деп, Василий Никитин чугаалаар.— Мурнуңда туруп көрбээн чаа хереклерни, автоматтыг болгаш чартык автоматтыг станоктарны алгылаан бис.

Шыпап-ла кандыг солуп чүүлдерин чок дээр, өңнүк. Бедик частоталыг ток күжүү-биле демир каңнаар улуг суугу дуу-дур. Мурнуңда демирни изиткеш, соок суггa кинр салып турду, а ам тускай температуралыг байдалга кадырар, демир-дес аймаа ажык чок хөй изиндишкиниге болгаш үрелиишкинге таварышпас-даа. Белен кылыглаңы дурнуүгалыг ажылчын Монгуп Дуган-оол болуктеп, машинзларның марказының ажы-биле чыып турза, ол чаа кезектериниң арыг, кызаң деп чүвеин көрүнчүк-ле! Ол кезектерни кодурбес-даа, тускай ковүргүде салып каан турар, кнопка базарга-да — чылын турар! Заводтуң чаңгыс-даа ажылчыны ээрилдерни холбиле эрбес, дыгыл агаар күжү-биле ажылдаар тускай хереклер кандыг-даа узун ээриилдер, ам артында ол магалыг хереклерди Тыва иштинге бир дутаарында ажылаап киргеп. Өске черге баарга, ийи кезбек демирни кожа туткаш, адаа, үстүүдэн ийи үттээш-биле кыстырып кээрге, үттээштер ак-кывыл-кынның келгеш, демирлер чыпшындыр каңналы бээр. Ол дээрге уран дарган Кукарииниң холунда точкалыг каңнадышкын аппарады-дыр. Оон ынай бар чыдарга, үңгээр четпээн уругуң кырыы дег тутуругну ийи демир аразынга кыстырыптарга, от дег кыскаш, секунда кадында тутурлу бээр. Ол дээрге автомашина чыыр мастерлер Грековтуң болгаш Кострицевтиң хуулгазазын ажылыдыр.

АЖЫЛЧЫН... Ооң дугайында билиишкин сөөлгү чылдарда үндезинин-биле өскерилген. Мурнуңда ол сөөтү адаптарга, бензин-үске борышкан кара хептит, чөдүр кара холдарлыг, кара күш-биле ажылыдаар кижилер сагындырып турган. Бөгүн олар—нарын техникалың башкарыкчылары, өгбелериниң бодап чорбаны элдептиг хереклеринүң эдилекчилери. Амгы ажылчын үүле нарын хереклер башкарыкчызы эвес, а харын чогаадыкчы, бурунгаар чүткүдүг кижи болу берген. Шевер дарган Владимир Барковту-дээ көрүп боор бис, өңнүк. Харааа алдын уургайы чурттуг болдуң ээр сес-ле чылдың мурнуңда чаа заводка келгеш, ам бүгү хереклерни шупгузуп билир боордан кадына, идепкейлиг чогаадыкчы болу берген.

— Барков ээрилдээр дээрбем демирлерни автомат-биле домей кестирер хереклерде чогаадыкчы кылган — деп, ооң дутайын кол технолог мактаар.— Янзы-бүрү хомчөлдүг чиирилде демирлерни ноичуг дүргеп болгаш чеженн-даа кылып ап болур.

Василий Арсентьевичиниң кабинединге ээп кээли, өңнүк. Улуг эвес өрээл. Металлургия дугайында алаза каш таймылбыр номнардыг чавыс шкафты саннаваска, өрээлде стол биле сандэйдан өске чүве чок. Василий Арсентьевич шөлээн боданып, тывалараыы ноичуг чөрчилеп каап олургаш, сактып чугаалаар:

— Дайын мурнуу чарыында типографияга ажылдап турганымны чугааладым. Хүндүс ажылдар, а кежээлерде бистиң шериг инструкторлары өөредип турган. Мен капитан Прохоровтуң болүүлге ужар чүүл дугайын өөренип турган мен. Мээң ужар чүүлче оруум ынчаар эгелээн.

Никитин Москва кавызынга турган авиадесант дивизиязының полковник Доженковтуң батальонунга турган. Базыглаткан соонда, Новосибирскиге шериг госпиталынга чыткаш, Сталинград чоогунга, Дөн фронтузунга дайынчы оруун уламчылаап. 69 дугаар армиянның штабынга харылзаа талазы-биле дайынчы медээлер чыыр пунктунуң начальниги болуп, Никитин Берлинге четкен.

— Варшава чоогунга мени балыглашкан — деп, Василий Арсентьевич чугаалаар.— Госпитальга чыттырып каан. Базыг шоолуг эвес шыкаш болган, а эмчилер салбаан. Даарта шаап халдаашкын эгелээр ужурзуг турган чүве болгай. Сагыш канчал дөстүнер боор: дургунаап чорупкан мен.

Бичө инженер — лейтенант Никитин бээр катап балыглаткан. Ооң соонда 69 дугаар армияның харылзаа начальниги генерал Макаровтуң чолаачызы апарган. Артында — Харьков, Киев, Крымны чаа таварганы, Либлин, Варшава, Познань, а мурнуңда — Эльба. Ооң хөрээнде Кызыл сылдыс ордени, «Эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль, а мурнуңда — «Варшаваны хостаны дээш», «Берлинни чаалап алганы дээш» болгаш оске-даа хөй-хөй дайынчы шаңналдар...

— Дайынга өш-өөрүң ийи-ырааы коичуг улуг деткимче болуур чүве — дээш, Василий Арсентьевич өөрүшкүүр-биле сактыр:— Харьков кавызынга бодумнуң чер-чуртташтарымга ужурашкан мен. Чогум кайы суурга чүве ыйнаан, сагынмас-тыр мен. Ойдупаа алышкылар таварлыы бергеп. Бистиң суурнуң оолдары чаңгыс хемниң суун ижип, чаңгыс эриктиң малгажын сүзүп чораан оорум-не болгай. —Бичии боданып олурза, уламчылаар:— А чоокта чаа Казанья полковник Доженковка ужураажы бердим. Кудумчуга кылаштап чораан, уйгудуште-даа чүве дег, дайынчы командирлиг дужа бердим.

ТЫВАНЫҢ ОГЛУ, медеэлелиг чурттагаанын аныяк ажылчын ацгы-биле холбаан кижи ынчаар дайындажып, совет инитилелдиң мурнуңга туруп келген сорулгаларның дөңнелинге чурттап келген болгаш чурттап чоруур. Тыва кижи ышкаш, бичежек мага-боттуг, кадаңзымаар, оптуг кайгалзымаар характарлыг Василий Никитин төрээн Кызылды чоргаарал-биле эргий көрүп турар. Доо-ла, дожу агарган Бии-Хемни куду салдар удаас бадар, республиканың хөй-хөй тудугларынга хереглээр чартык миллион чыгыы кубтут метр ыяш оон көөр. Оон эгелээш, дужунда эрикке чедир дескиндир көөрге, туулбу заводу, дуваламчының оруу— Саян ажылган ус оруунуң эгези, Улуг-Хемни кешкен демир-бетон көвүрүг, заводтар району, хөй-хөй школалар, кинотеатрлар дээш—кандыг кайгамчыктыг черлер чок дээр! Солагай эриктe чайгаар бүткен ногаан оргулук — партиниң шырыжындан баккылап көөрге, күчүлүг Улуг-Хемниң бир янзы көрүжү ажыттынар, белдирде кадыр турут тоол шагда кандыг-ла бир күчүтениң көстүпкен улуг буду ышкаш сагындырар. Өрү көөрге, бус-турбиналыг электри станциязының ыжы дээрде чаттылган, көстүп көрбээн улуг куштуң хөрик чалгыны-ла. Куду көөрге, коммунистиг күш-ажылдың баштайгы тыва будүүлгези — республика типографиязы көстүр, хаалга баарында таварга дүшүте чапсарлаан аныяк ажылчыннарның бутбомбуу теп турары илдең.

— Мээң Кызылым — деп, Никитин байгы-ла сеткилин ийи сөске илередир. «Волга»-биле бээн хүнде кезип төптеп хоорайның дөлгемнин чүгле кижи сеткилин ол сөстерге сыңыырып пыдаар.

Алдын-оол ДАРЖАА

ҮРГҮЛЧҮҮ ЧОН АРАЗЫНДА

Даржаа Чурукович Кыргысты «Тере-Хөл» колхозтуң ырак-чоокта улуг, бичө чонду төдүү билир дилге хөөрем эвес. Колхоз баштаар черинүң даргазының ораалакчызы, мал ажылының бригадири болгаш партия организациязының агитатору хүлээлгелерин күүседип, үргүлчү чон аразынга чоруур болганда, ону кымдаа билир болбайн канчаар, харын ооң сөзүн дыңнаарынга, берген чагыын, айтыышкынын күүседириинге чон чаңчыга бээр.

Д. Кыргыс ам кедээ Советтин депутадыы хүлээлгезин база күүседип, чонунга бараан боол чоруур.

Бистер бо чаның колхоз төвүнге баргаш, ырак Балыктыг, Күндүс хемнериинг баштарында малчыннарга болгаш Кара-Хем тайгазында инжилерге баар, оларның ажыл амыдыралы-биле таныжар, чурукка тырттырар чоруувусту күүседири-биле аъттанып-тарывыска, Даржаа Чурукович бистиң оруувусту баштавышаан, бодувуң ажылын бүдүүп, чон ортузунга хөй ажылды кылып чорду.

Балыктыгның Улуг-Шолде инек падарчызы Ш. Самдаңның валынга баргаш, ооң ажыл-хомулу-биле таныжып олурувуста, Кыргыс дарга аъдының дергинде улуг даажының эккелгеш, бичии уругларга хөөн болгаш өске-даа чүвелерни ужудгаш, «Мындаа силерниң сеттирган чагыыңар бо-дур ийин» дээш, от-бүленнең хереожен ээлп Зоя Хаыйже сунду. Ооң астып азган сумказын үжээш, «Бистиң колхозчулар шалыңа ап турлар, силерниин мен эккелдим» дээш, малчынның шалыңын ап чораан документтиин ёзугаар савап берди.

Дараазында сарлык кадарчызының валынга баарывыска, ол от-бүленнең шалыкын база санап берди. Даржаа Чурукович ол-ла Балыктыгның увунда 17 хире модаларны кезип турган, малчыннар-биле ынчаар саналыктаны ыыды.

Д. Кыргыс аъттанып чоруптар апарганда, малчынарның чагаа солуннарын, чагаа бижиин суурда харылзаа конторазындан ап алган, малчыннарга чедирип бээр, хонган-дүнкен валдарынга политинформацияны кылып чоруур. Малчыннарның амыдыралын сонуургап айтырган, оларның чагыгларын, негелделерин блокводунга демдеглеп ап, кажаа-хораазының байдалын, мал чеминүүнүң бар, чогун хынап көрүп чоруур, мындыг ажыл-ишчи болгаш суртаалчы кижини чон кажан-даа дыңнаар, хүндүлээр.

Колхоз төвү-биле Балыктыгның малчыннарының аразы ырак болгаш тараамык болганда, харылзажыры берге. Автолавка-даа, почтачыдаа хүн бүрү эргип шыдавас. Ындыг болгавда, колхоз төвүнге эки чылчыдарын оттуруп көөрге, аровочи Вася Никитин ынчаардагы Кызылга чедип келген, республика типографиязының баштайгы ажылчыларының бирээзи болуп киргеп. Коммунистиг күш-ажылдың баштайгы тыва будүүлгезинүң хоочунналары ынчаарда аныяк аровочилер болгаш комсомолчулар турган, амгы тыва чогаалчы Хөөңмей ынчаарда-ла баштайгы тыва оруулуг турган...

— Гитлерлиг фашизмиң калчаалыг халдашкыны совет улустуң тайбың ижинге шаптыктаан — деп, Василий Никитин көөр хөөн чогу-биле чугаалагылаар: күш-ажылды, тайбыңны, хосталганы боогданнарга ажылчын ангыың төөгүдэн бээр кылдың сактып келбестиң аргазы чок:— Казанының үзээр чүүл шиитүүдүн инженер-механик болуп дооскаш, дайынга Москва кавызынга өгелеп киргеш, Сталинградтан Берлинге чедир дайынчы оруктуг эртиген мен. Ооң соонда база-ла тайбың ижиче ээп келдим. Бөгүнгө дээр мынчаар-ла ажылдап чоруур мен ийин...

КЫЗЫЛДЫҢ электри станциязының кол инженери, автосептелге заводунуң кол инженери, ооң соонда дайынга бадыткаткан баштың үгдерээн ужуругдан эмнедип турган, ам автосептелге заводунуң кол технологу—Тыва чурттуг орус инженер эриин намдарының кол-кол демдектери ыңдыг. Ооң шоваалаң ариин көрүп, хартыга дег, капшагай кылажынга дециежип, омак-маңнайлыг чугаасоодуң дыңнап, заводтуң делгем корпустарын дургаар базыптаалы, өңнүк. Бо заводту 1944 чылда үнделизээн, баштайгы үеде ол ыңдыг-ла көрүштүг эвес бичии мастерская хевирлиг болуп, ооң бүгү-ле ажылдарын хол-биле кылып турган. А ам дээрге саңдан үндүр үрелген автомашинаны чаңгыс-ла хонукта чап-чаа кылдыр бүрүвү-биле септеп үндүрүп турар амгы үениң дериглелиг будүүлгө ораны-дыр. Ол шапкын чаартыга Василий Арсентьевичиниң караакга көлүүдүр бодарап келген.

Үрелген автомашинаны чавыскылак ховуддуг демир орукка сөөртүп кээр. Аңаа ооң дугуйларын адырган, чүптар. Ол орук боду чыгаш, септээр дээн этти серилиг орукка экижер. Түс-түс бригадалар чогуур кезектерин чаңып, чуурун чуп, будуурун будуп, кезерин кезип, чамаарын чаман, солуурун солуп—бүгү-ле ажылды кылып көөр.

— Сөөлгү ийи-үш чылда бээн дыка хөй чаартылгалар болган — деп, Василий Никитин чугаалаар.— Мурнуңда туруп көрбээн чаа хереклерни, автоматтыг болгаш чартык автоматтыг станоктарны алгылаан бис.

Шыпап-ла кандыг солуп чүүлдерин чок дээр, өңнүк. Бедик частоталыг ток күжүү-биле демир каңнаар улуг суугу дуу-дур. Мурнуңда демирни изиткеш, соок суггa кинр салып турду, а ам тускай температуралыг байдалга кадырар, демир-дес аймаа ажык чок хөй изиндишкиниге болгаш үрелиишкинге таварышпас-даа. Белен кылыглаңы дурнуүгалыг ажылчын Монгуп Дуган-оол болуктеп, машинзларның марказының ажы-биле чыып турза, ол чаа кезектериниң арыг, кызаң деп чүвеин көрүнчүк-ле! Ол кезектерни кодурбес-даа, тускай ковүргүде салып каан турар, кнопка базарга-да — чылын турар! Заводтуң чаңгыс-даа ажылчыны ээрилдерни холбиле эрбес, дыгыл агаар күжү-биле ажылдаар тускай хереклерде чогаадыкчы кылган — деп, ооң дутайын кол технолог мактаар.— Янзы-бүрү хомчөлдүг чиирилде демирлерни ноичуг дүргеп болгаш чеженн-даа кылып ап болур.

Василий Арсентьевичиниң кабинединге ээп кээли, өңнүк. Улуг эвес өрээл. Металлургия дугайында алаза каш таймылбыр номнардыг чавыс шкафты саннаваска, өрээлде стол биле сандэйдан өске чүве чок. Василий Арсентьевич шөлээн боданып, тывалараыы ноичуг чөрчилеп каап олургаш, сактып чугаалаар:

— Дайын мурнуу чарыында типографияга ажылдап турганымны чугааладым. Хүндүс ажылдар, а кежээлерде бистиң шериг инструкторлары өөредип турган. Мен капитан Прохоровтуң болүүлге ужар чүүл дугайын өөренип турган мен. Мээң ужар чүүлче оруум ынчаар эгелээн.

Никитин Москва кавызынга турган авиадесант дивизиязының полковник Доженковтуң батальонунга турган. Базыглаткан соонда, Новосибирскиге шериг госпиталынга чыткаш, Сталинград чоогунга, Дөн фронтузунга дайынчы оруун уламчылаап. 69 дугаар армияның харылзаа начальниги генерал Макаровтуң чолаачызы апарган. Артында — Харьков, Киев, Крымны чаа таварганы, Либлин, Варшава, Познань, а мурнуңда — Эльба. Ооң хөрээнде Кызыл сылдыс ордени, «Эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль, а мурнуңда — «Варшаваны хостаны дээш», «Берлинни чаалап алганы дээш» болгаш оске-даа хөй-хөй дайынчы шаңналдар...

— Дайынга өш-өөрүң ийи-ырааы коичуг улуг деткимче болуур чүве — дээш, Василий Арсентьевич өөрүшкүүр-биле сактыр:— Харьков кавызынга бодумнуң чер-чуртташтарымга ужурашкан мен. Чогум кайы суурга чүве ыйнаан, сагынмас-тыр мен. Ойдупаа алышкылар таварлыы бергеп. Бистиң суурнуң оолдары чаңгыс хемниң суун ижип, чаңгыс эриктиң малгажын сүзүп чораан оорум-не болгай. —Бичии боданып олурза, уламчылаар:— А чоокта чаа Казанья полковник Доженковка ужураажы бердим. Кудумчуга кылаштап чораан, уйгудуште-даа чүве дег, дайынчы командирлиг дужа бердим.

ТЫВАНЫҢ ОГЛУ, медеэлелиг чурттагаанын аныяк ажылчын ацгы-биле холбаан кижи ынчаар дайындажып, совет инитилелдиң мурнуңга туруп келген сорулгаларның дөңнелинге чурттап келген болгаш чурттап чоруур. Тыва кижи ышкаш, бичежек мага-боттуг, кадаңзымаар, оптуг кайгалзымаар характарлыг Василий Никитин төрээн Кызылды чоргаарал-биле эргий көрүп турар. Доо-ла, дожу агарган Бии-Хемни куду салдар удаас бадар, республиканың хөй-хөй тудугларынга хереглээр чартык миллион чыгыы кубтут метр ыяш оон көөр. Оон эгелээш, дужунда эриккe чедир дескиндир көөрге, туулбу заводу, дуваламчының оруу— Саян ажылган ус оруунуң эгези, Улуг-Хемни кешкен демир-бетон көвүрүг, заводтар району, хөй-хөй школалар, кинотеатрлар дээш—кандыг кайгамчыктыг черлер чок дээр! Солагай эриктe чайгаар бүткен ногаан оргулук — партиниң шырыжындан баккылап көөрге, күчүлүг Улуг-Хемниң бир янзы көрүжү ажыттынар, белдирде кадыр турут тоол шагда кандыг-ла бир күчүтениң көстүпкен улуг буду ышкаш сагындырар. Өрү көөрге, бус-турбиналыг электри станциязының ыжы дээрде чаттылган, көстүп көрбээн улуг куштуң хөрик чалгыны-ла. Куду көөрге, коммунистиг күш-ажылдың баштайгы тыва будүүлгези — республика типографиязы көстүр, хаалга баарында таварга дүшүте чапсарлаан аныяк ажылчыннарның бутбомбуу теп турары илдең.

— Мээң Кызылым — деп, Никитин байгы-ла сеткилин ийи сөске илередир. «Волга»-биле бээн хүнде кезип төптеп хоорайның дөлгемнин чүгле кижи сеткилин ол сөстерге сыңыырып пыдаар.

Алдын-оол ДАРЖАА

Библиотекавыс

Маркстың, Энгельстиң, Ленининиң чогаалдарының томнарының 4-кү, 5-ки үндүрүлгези база бар. Библиотекада ынитизи-биле 83800 янзы-бүрү ном бар. Ооң араазындан чечен чогаалга, уран чүүлге болгаш артем ажылдарынга хамаарышкан туралаан-на номуңну шилип ап болур сен.

Библиотекарьлар Елизавета Байкара, Евдокия Булыгина, Анна Потекина, Галина Тошева олар 1500 номчукчуларның сеткил-сагыжын хаара тудуп, күзенчиг валчыларының аптиг-ээлдек хүлээп алыкчылары апарган.

Эрткен 1968 чылда безин 46000 номчукчу кээп турган. Ам херек кырында 53700 номчукчу номну доктаамал холунда ап, номчуп турар. Номчукчуларның аразында идепкейлиг студентилер кайы ковей. Биология болгаш химия факультединиң 5-ки курузунуң студентилери Ооржак Бобужаа, Анна Маркова, физика-математика факультединден Сергей Евтешечев, Лариса Актропова, дыл-төөгү болгаш литература факультединден Галина Принцова олар ап хөй ном ап, номчуп турарлар.

Номчукчунуң негелдезин хандырып, сагыш-сеткилди өөртүп келир ажы библиотекалыг болганывыска чоргаарап, ленинчи партиниң ада сагыш салыылгынынга өөрүп чоруур-дур бис.

К. КАЛИНДҮҮ,
студент.

КАДРЛАР-БИЛЕ АЖЫЛ

Ажыл-агый, албан организация, үлетпүр будүүлге черлериниге кадрлар кол черни ээлээр. Ынчангаш албан организациялардың удуртукчулары кадрлар-биле ажылды күштелдирер ужуругдуг.

Каа-Хем райпозу 1968 чылда база 1969 чылдың бирги кварталында кол коргүзүг болур бараан саарылгазының планын күүсетпээн. Райпо эрткен чылдың бараан саарылгазының планын 41,7 мун рубль чедир күүсетпээн. 40 садыг четкилериниң чүгле 17-зи планын күүсеткен.

Райпонуң 220 кижи составтыг коллективинде планның даалгаларын доктаамал ажыр күүседип, садыг алыкчыларның негелдезин хандырып, садыгның культуразын бедидер дээш кыымакай ажылдан турарлар хөй. Көк-Хаак суурда холушкак бараанар магазинниң эргелекчизи Чернова, район төвүнде чем садыының коммунистиг күш-ажылдың бригадазының садыжылары Булыгина, Серен, Орлова хамаарлыр. Олар бараанның албек ассортиментизин тургуспушаан, садыглаашкынның чаа аргаларын ажыглап, ай, квартал планнарын ажыр күүседип келгеннер. Ынчалза-даа мурнакчыларының дуржулгазын неитерелир талазы-биле ажылды райпо баштаар черинин даргазы эш Переторонин, садыг киидизининг эргелекчизи Абрамова олар коллективке четпес организастаалынган планның онаалгалар чедир күүсетпинмейн келген.

Коллективте бараан саарылгазынга дорт хамаарлыр садыгжылар, склад эргелекчилери, буфетчилер — 70 кижи. Оларның 77 хуузу боттарының профессиязының талазы-биле кандыг-даа тускай өөредилге эртпээн, а ниити эртеми эге билигиниг, азы 7—8 класстарны дооскан кижилер болуп турар. Ындыг турбуже ажылдакчыларның техниктиг өөредилгезин, билиг бедидериниң семинарларын организаставаан. Сөөлгү чылдарда райпо бодуның шугуму-биле садыгның ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниче чаңгыс-даа кижини өөредип чоруттаан. Садыжылар өре, дулгадалга таварышкында, кадрлар чогундан магазиннер каш-каш хонуктарда хаалгыг турар ужурга таварлыр келген. Эрткен чылын магазиннер 163 хонукта, а бо чылдың бирги кварталында 100 хонук дургузунда хаалгыг турган.

Магазиннер мынчаар ажылдап турда бараан саарылгазының планы канчап-даа күүсетпинмес. Социалистиг чарыштың туннелин квартал санында үндүрүп келген, а ынчалза-даа чедир кылыимаан ажылдар, ажыглаттынмайн турар курлавырлар амгы бар. Хана солун чүгле байырлал хүннеринде үнүп, көргүзүг болгаш хүндүлел самыраары ой-шаанда көрүштүг болгаш кижизидикчи, организакчы утка-шынарлыг кылдыр дериттинмейн турар.

Политиктиг, экономиктиг болгаш амыдыралдың чугула темаларынга лекция, беседалар ховар номчуттунган. А дыштанылга хүннеринде темалыг болгаш айтырыг-харыы кежээлерин эрттирип турары солун эвес.

Райпода партия организациязының (секретары Дрибница) комсомол организациязынга партийжи удуртулгазы кошкак, комсомол организациязының секретары Зайганова план ёзугаар ажылдавайн, аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын четпес чорудуп келген. Комсомолчуларының хуралын доктаамал эвес эрттирип турар. Ол ышкаш райпонуң ажылдакчыларының ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустурбаан. Чижээ, кызыл-булуң, хеп шкафтары база магазиннерге садыжылар хостуг шакта ыштанып өрээлдер чок боол турар. Бо бүгү чылдагаанныр бараан саарылгазының планын күүседир ажылга моондак таварыштырып турары билдингир.

Кадрлар-биле ажылды үндезинин-биле экижидер, планның даалгаларын күүседиринче ажылдакчыларның бүгү күжүн, арга-дуржулгазын мөөнөзэри чугула.

В. ЧҮЧҮН.

Хоочун түдүгжү

1949 чылда Тере-Хөлге бирле дугаар колхоз организастаттынын тургустунган. Ынчан Александр Күндээвич Комбу баштайгы үеде-ле колхозчу ажыдыралдың өө-булезинин кежигүнүзе кирген. Колхоз баштаар чери Александр Күндээвичиниң түдүгге ажылдаарын сүмелээн. Ооң бээр ол колхоз төвүнге доктаамал түдүгжү боол ажылдап келген. Эш Комбу чүдүк чонар, хана салыр болгаш соңгалар эптеп кылырынга мергежээн. Ынчангаш колхоз баштаар чери ону түдүгжү звено удуртукчузунга томуйлаан. Ооң звенову суурда школа, ажыкелге, садыг-магазин болгаш өске-даа албан черлериниң бажыңнарын, Сарыг-Хөл фермазынга болгаш Артак-Ооргажы деп черлерге уруг кежаларны түдүп дооскан. Александр Комбу ол мурнакчы түдүгжүларның бирээзи апарган. Ону колхоз баштаар чери макталга киирип, каш удаа ортектиг белектер-биле шаңнаан. Суурнуң чурттакчылары ооң күш-ажылын үнелээн, аңаа бедик бүүрелди көргүскен. Александр Күндээвичини Шыкаа кодээ Советиниң депутадынга үдаа-дараа соңгуп келген.

Амгы үеде эш Комбу суурда уруг спортзалдың түдүүнде аныяк түдүгжүларны өөретпишаан, ажылдап турар. Бо чылдың мартта болуп эрткен чер-чер Советтериниң соңгудаларында мурнакчы түдүгжүну Кызыл хоорай Советиниң депутадынга база соңгаан. Ол чонунуң идегелин бодунуң бөдүүн ажыл-ишки-биле чаалап алган.

К. КОЛ.

Республикада тарылга медээзи

Май 5-ке чедир чажыл тараан хуузу

Районнар	Эрте чажар турар кулактар турлаары	Ооң иштинде кызыл-тае
Тес-Хем	100,0	110,5
Бай-Тайга	43,3	59,0
Барыын-Хемчик	41,0	64,8
Кызыл Советди	38,5	46,9
Каа-Хем	24,6	27,8
Чөөн-Хемчик	24,1	39,7
Эрзин	20,6	31,7
Таңды	12,3	15,6
Улуг-Хем	7,8	15,0
Бии-Хем	2,0	3,0
Республика	18,3	24,8

«Дөора-Хем» совхозтуң Май бирги салбырының саначызы Чечекма Кол (чурукта) Тожу районнуң эң хөөре саначыларының бирээзи боол, ажылынга бедик культураны болгаш коргүзүглерин чедип ап турар.

Б. КОШКЕНИҢ фотозу.

Ак-Довуракты мурнакчы кижилери

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың прыглаашкын фабриказында Михаил Сундуй-оолдуң удурткан ээлчээнде Анастасия Кузминична Додолина ук фабриканың савалакчы машинизи боол бешчыл ажылдап турар. Ол бодунуң ажылынга бедик мергежилди чедип алган болгаш бүдүүлгениң мурнакчызы боол турар.

ЧУРУКТА: А. К. Додолина ажылдаар черинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Ак-Довуракта даг-дүгү арыглаар фабриканың транспорт цегиниң чолаачызы Анатолий Иванович Пушнин ээлчегде 700 тонна руда сөөртүр планын үргүлчү 800 тонна кылдыр ажыр күүседип турар. Бүдүүлгениң мурнакчызы хоорай Советиниң депутадыы хүлээлгезин база-ла эки күүседип турар.

ЧУРУКТА: А. Пушнин.

Ю. Косарьковтуң фотозу.

„Шынның“ рейдизи

Арыг-шевер болгаш КАДЫКШЫЛ

Чадаана — республиканың барыын талакы районнарында белдир хоорай. Ында чыл бүрүде бүдүрүлгенин, культура амыдыралдың болгаш чурттал-ганың чаа тудуглары көвүдеп, кудумчулар, кварталдар немежип, чурттакчы чонның саны өзүп, чаагайжыдылга ажылдары боттанып турар. Хоорайның чаагайжыдылга з ы н ы г болгаш арыг-шевержидилгезинге хөй түңнүг акша-хөреңгини хоорай Советинин күүскому чыл санында чарыгдап турар. Улуг патриоттуг эгелээшкин — коммунистиг субботниктиң 50 чылының хүнүнде чаданачылар төрээн хоорайының чаагайжыдылгазы н г а күш-ажылчы салыышк ы н ы н киирип, улуг ажылдарны кылган. Ленин, Малчын, Победа кудумчулар эрткен чылларда асфальтылаттынган. Мун-мун дес ыяштар өстүртүнген. Чамдык кудумчуларга сай төп дескилээр ажылдап, буга-сумуннар, көвүргүж үгештер кылдынган.

Чаагайжыдылга б о л г а ш арыг-шевер талазы-биле Чадаананың байдалын «Шынның» рейд бригадазы сонуургап, эргип көрген. Бо талазы-биле чамдык кылдынган ажылдар бар-даа болза, амдаа улуг четпестер барын илереткен. Кудумч у л а р ны, ылаңгыя Победа кудумчузун асфальтылааныың шынары багай, чамдык черлери үрелген. Тарып өстүрген ыяштарның чамдыктары камгалал болгаш ажаалга багайындан кадып кургаан, сынып үрелген. Кол кудумчулар Ленин, Победадан аңгыда хөй кудумчуларны дескилээр ажылдарны чыл санында чорутпайн келген. Хоорай Со в е д и н и н ң күүскому чаагайжыдылганың перспективтиг планын чогаадып тургускаан. Оон хараазы-биле чаагайжыдылгага көрдүнген акша-хөреңгини мурнунда-ла асфальтылаан кудумчуларны чаартырынга чарыгдаарынга өйлежип турар. Эрткен чылын Малчын кудумчузунуң үстүү талазын Промышленная кудумчузунга чедир асфальтылаан. Ол кудумчунуң алдыы талазы чаъс-чаашкыныңг үеде малгаштал-ыр, автотранспорт байтык, чадаг кижилер безин аргыжары берге апаар. Ол кудумчуда райпонуң төп складының мурну, мал эмнелгезиниң арты талазы сөөлгү эрткен 7—8 чылдардан бээр аргыжылгага берге, кезээде малгаштыг чыдар. Ону асфальтылаары, азы сай төп дескилээри негеттинип турда, олче сагыш салдынмайн т у р а р. Уруглар албан черлери, школалар, интернат туруп турар Октябрьская кудумчузун чаагайжыдарынче кичээнгей салырын сонгукчулар чагыгларынга каш удаа айтып турда, ол база-ла тоомча чок хевээр артып турар. Хоорайның кыдыкы кудумчуларында ногаанчыдылга, чаагайжыдылга барык чок. Бо дугайында кудумчу комитеттери, депутаттар ажыл чорутпайн турар.

Арыг-шевержидилге бир талазында хоорайның культуразын белдиргинге, өске талазында чурттакчы чонның кадыкшылыгазынга улуг ужурдузалыы биллингир. Кудумчуларны, бүдүрүлге, албан организация черлериниң, чурттал-га бажыңнарының девискээрин арыг-шевер болдурар талазы-биле ажылдар чоруттунуп турар болза-даа, хоорай иштинде арыг-шевер эвес чорук хөй. Советская кудумчузунда райпонуң автомашиналар гаражы, а оон алдыы талазында (кожа) аъш-чем продуктуларының бүдүрүлгелери хлеб, саржаг заводтары туруп турар. Оларның чаны, суг унунуң эриктерин д у р г а а р төктүнген бок, ыт-куш сеги арыглаттынмаан. Ында чурттакчылар белеңин хараап, богун суг унунуң элдериндиве төп, хоорай иштин хирлендирип турар.

Хоорайның кедеки талазы хавак баары-биле агып баткан кара суг унун дургаар харааннар аразы бок-биле долдунган. Чаланаанын көжүп чоруур механизаст а т т ы н г а н № 463 тудуг колонназының конторазының, электростанцияның херимнеринiң үстүү чанында ажык шөлге хөй бок бар. Крестьянская кудумчузунуң алдыы талазында суг чара каккан элдер, Октябрьская кудумчузунуң төнген бажы, «Сельхозтехника» сал б ы р ының улуг хериминиң адаа чаны хөмүр-даш хөөү, күзүрүм, бок-биле долдунган. Шак ынчалдыг бок-биле Чадаана хемниң-эриктери «чаагайжыттынган». Улуг-делгем Карл Маркс кудумчузунуң элээн хөй чурттал-га бажыңнарының чаны (кудумчуда) бок-ла, бок.

Бок төгөр участокту хоорайдан 5—8 километр ырак черге тускайлап кылырын хоорк үүском мынчага шиитпирлевээн. Оон хараазы-биле бокту хоорай чанында кайы хамаан чок төгөри үргулчүлевишаан. Эрткен чылларда бокту Бора-Хөлче углай чорткан улуг орук унунуң чоогунга одар болгаш тарылгага ажыглап болур шөлге төп турган. Ол бокту чаъс сүү чүүй шапкаш, дедир-ле хоорайже киирип, чурттакчыларның ажыглап турары кара сугну хирлендирип турар. 1968 чылдан бээр хоорайдан үндүрген бок оон оң талакы кедээзинде нефтебазаның үстүү чоогу кыжын хаактаар, чайын селгүүстеп дыштанып (чурттакчыларның малы одаржар) ногаан донну шыва ап эгелээн. Ол дең хоорайдан 500 метр хире черде болгаш Чадаана хемниң оң талакы арын-биле чоктаан оруктуң мырыңай унунда. Ону арткан, дүшкен аалчылар болгаш аргышкан чон кайган, чараш ногаан донну бужартатканыңга харааданын илередип турар. Ол «шилиттиг е н» участоктуң чанында Скотобаза кудумчузунуң чурттакчылары хомудалын илередип, төлээлекчилерин райкүүскомунун улуутукчулары эштер Б. Чидек, М. Данилов, хоорай Советинин күүскомунуң даргазы эш А. Дигик оларже чорууп, аңаа бок төгерин хорууруп, төктүнген бокту арылдырарыбиле хемчег алырын дилээн. Оларның чөптүг негелдези боттанмайн турар.

Ол кудумчуның чурттакчызы эш М. Холчук ол-ла бок дээш хомудалын мынчаар илередип турар.

— Бокту бо дөңге төктүнүп турарынга бистер, чурттакчылар дыка-да даржылып тур бис. Хүндүс бичии уруглар бок араазында хүнзеп, ону өртедип-даа турар-дыр. Ында төктүнген демир-дес аймаан чуүп ойнап, чонның ажыглап турар агыш чыдар кара сугну үүдедип турар. Кежээ хем унун куду каккан салгын бокту кижи шыдажыр аргажок чыдын бажыңнарже киир сывырарга мырыңай бергеден тур бис. Район болгаш хоорай Советтериниң күүскомнарынга билдириишкин киирип, каш удаа бардым. Хемчег алыр бооп аазап-ла турар, оон түңнели чок.

Ол ышкаш хомудалын чурттакчылар Ондар Көкей-оол, Сат Анай-оол, Сандыжап олар илергейлеп тураршар. Хоорайга хамаарыр үрежидилге станциязының сууржугажында аштаттынмаан бок хөй.

Хоорайда арыг-шевер сагыглазы бо хире куду турда районнуң санэпидстанциязының кол эмчизи эш Ю. Багав кандыг-даа хемчег а л б а й н, хоорай Советиниң күүскомунга айтырыг тургуспайн турар. Хоорай Советиниң чаагайжыдылга болгаш коммунал талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы эш О. Ойдупаа бо дугайында ажыл чорутпайн турар.

Хоорай чаагайжыдылгазында база арыг-шевержидилгезинде четпестерни чайладыр талазы-биле хооркүүском организастыг хемчеглерни дарый алыры негеттинип турар.

«Шынның» рейд бригадазы:
В. САНАА, районнуң радио ламчылыгазының редактору. **Н. КАВАЙ-ООЛ**, район Советиниң депутады.
Т. ДЫРТЫК-ООЛ, Чадаана хоорай Советиниң депутады.
М. СЕВЕН, «Шынның» корреспондентизи.

делегей бо хүннерде

СЛОВАКИЯНЫҢ КП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНДА

ПРАГА. (СЭТА). Словакияның Компартиязының ТК-ның пленуму Братислава-га болуп арткен. ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак пленумга чүве чугаалаан.

ЧТК агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ЧКП ТК-ның пленумун долгандыр хөй даап бодаашкыннар болгаш бодалдар Чехословакияга болгаш оон дашкаар болгулаан дээрани Г. Гусак демдеглээн. Барыын талакы пардалга Чехословакияга ажыл соксадыышкыннары, хөлзээшкиннер, чыскаалдар, үймээннер болгаш оске-даа ол ышкаш чүүлдер болурун баш бурунгаар айтып турган.

Ындыг болза-даа боттарының аргаларын ажыр үнелеп, партия кежигүннериниң, Чехословакияның күш-ажылчы улузунуң, угаазылаадыг бодалын чедир үнелевээн барыын талакы пропагандаңың, барыын талакы ажылдакчыларның болгаш иштики янзы-бүрү күштериниң баш удур хөрүмнээшкиннериниң хоозун мегезин эрткен ийи хире неделя дургузунда бадыткаттынган деп, оратор чугаалаан.

Апрель 17-де Төп Комитеттиң хүлээп алганы чоруткан өскерилгелерни, шугумну болгаш кол үзел-бодалдарны партияның көргени дүвүрээзин чок болгаш чүүдүгүүнүүшкүн болган, харың-даа шиитпирлиг хире-чергези-биле чүүдүг деп санаан даярзын чугаалап болур. Ол болза, баштайгы шенелде, баштайгы шылгалда-дыр.

Эрткен ийи неделяның дургузунда ону бис-биле найыралдыг партиялар болгаш чурттар канчаар көргенин база танышкан бис деп, Г. Гусак чугаалаан. Ол чорук Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң сессиязынга холбаштыр Москвага, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлекчилери-биле, Польшаның, Венгрияның, ГДР-ниң, Румыниянның, Болгарияның болгаш Моолдуң акы-дүүма партияларының төлээлекчилери-биле ийи талалыг чугаалажылышкыннар чоруп турда болган. Ол чугаалажылышкыннар чоруп турда. ЧКП Төп Комитединиң апрель шиитпирлерин ол чурттарның найыралдыг коммунистиг партиялары болгаш улустары ханы билишкинбиле хүлээп алган дээрангге бүзүрээн бис.

Апрель шиитпирлериниң шынның Май бирде чыскаалдар база бадыткаан деп, оратор чугаалаан. Май бирде чыскаалдар чөнгээ, месилдежишкин чокка, таарымчалыг эрткен деп бөгүн чугаалап болур бис, ол чыскаалдарга дыка хөй кижилер киришкен, олар партия болгаш чазак ажылдакчыларының туружун үүдедүгүнген, бүгү күрүнеге партия кежигүннериниң болгаш ажылчы чоннарның хөй нуруузу идепкейжээн.

Словакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның политиказының шынның ол база бадыткап турар, бо барын байдалдарда бодунуң принциптерин чамдыкта быжыыбиле чорудар ужурга таварыжып турган партия чоннуң калбак бөлүктериниң бүзүрелин чүгле ышкынмаан эвес, харың ону чаазап алган болгаш быжыглаан деп чүвени бадыткап турар.

Сүлчээлерни, ажыл соксадыышкыннарны, антипартийжи болгаш оске-даа чыскаалдарны күзеп турганы чурт иштинде-да, база оон дашкаар-даа янзы-бүрү даап бодаашкыннар хоозун, меге үнелээшкинни барымдаалап турганы илереттине берген деп, Г. Гусак демдеглээн. Антисоциалистиг болгаш барын үзелдиг күштериниң салдары утказы-биле алырга, информацияның массалыг чепсектеринде оларның туруштарында болуп турган болгаш олар улус массаларының иштинге хандыр дазыланы берген күш эвес болуру илерээн.

Ниити күрүне хемчээлдериниң талазы-биле бистиң мурнуузуста тургустунган политиктиг сорулгалардан бирги черде туруп турар сорулга болза, партияның программазының принципиалдыг үндезинниге, эрткен чылда үлээп алган ноябрь резолюциязының үндезинниге коммунистерни каттыштырары болур деп, ЧКП ТК-ның Бирги секретары уламчылап чугаалаан. Словакияда бо талазы-биле байдал эң дээре болуп турар.

Чугаа болза, партияның удуртукчу ролюн бистиң канчаар билип алган дугайывыста болуп турар-дыр. Бистиң партиявыс — политиктиг партия, оон бодунуң политиктиг программазы бар. Партияны политиктиг удуртукчу күш кылдыр, ынчалза-даа ону төгээринiң аргазы-биле эвес, чагырар-дужаар методтар-биле эвес, партия кежигүннериниң артык эргелиг байдалын тургузары-биле эвес, үлээп көрген турарынче чүткүлдүг бис.

Дүжүметсиг хевирлерже хажан-даа эглип келбес ужурлуг бис, ынчангаш бо айыылга хамаарыштыр партия камгалалга туруп, оон адырлыр ужурлуг.

ЧССР-ниң делегей байдалынга хамаарыштыр Г. Гусактың медеглээни болза, Совет Эвилелин, аксы-дүүма коммунистиг оске-даа партияларны болгаш күрүнелерни тодаргай көөрүп партияга болгаш хөй-ниитиниң ортузунга чайгылыш чокка чедип алыры эргежок чугула, бо айтырыгга чайгылбас, антисоветизминиң илередишкиннеринге шыдашпас, күш-ажылчы улустуң, хамыктың мурнунда партия кежигүннерни бүзүредир ужурлуг.

Словак коммунистер болгаш күрүнеде дең эргелиг эвилелчи болур Словакия ниитизибиле аар-берге, хайныышкыл, дүвүрээзиниг байдалдан ушпунуп үнериниң аргаларын дилеп тыварынга онза боттуг рольду ойнаан дээрани оратор медеглээн. Бис ниити чехословак эрге-ажыктарны удуртулга болдуруп, федерация дугайында хоолбулга дурумчүткеннивис ол национал эрге-ажыктарны камгалавышаан, бүгү партияның быжыг төлегнижи, күрүнениң быжыг төлегнижи кыладыр моон соңгаар-даа ол рольду ойнаар ужурлуг ийик бис.

Националдар талазы-биле кедергей хажыдыышкынның кандыг-даа хевирин бистиң амыдыралывыстан чайладыр ужурлуг бис деп, Г. Гусак чугаалаан. Политиктиг амыдырылга кедергей хажыдыышкынны болдурбас бис, шиитпирлиг чүүл болза, барыын антисоциалистиг күштер-биле демисел болур, бистиң улустарывыстың дүвүрээзин чок чоруунга, оларның политиктиг амыдыралынга болгаш делегей харылзааларынга кол айыыл оортан болуп турар дээрзин демдеглээн болгай мен.

Чугаазының түңнелинде Г. Гусактың медеглээни: бистиң партиявыстың тугун база катап бедин-биле кедүрүп үндүрери, партияга, оон өөредиинге болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкиннерге хамаарылгаазы дээш чоргаарадды коммунистерге эгидери эргежок чугула.

Словакияның Компартиязының ТК-ның чаа соңгуткан бирги секретары Ш. Садовский пленумга чүве чугаалаан.

ВЬЕТНАМ ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА. Социалистиг чурттар вьетнам улуска экономика талазы-биле улуг дузаламчыны коргүзүп турар. Үлетпүр бүдүрүлгелерге тургузар амгы үениң дериин, кодзо ажыл-агый машиналарын, эминерни, калбак хереглелдиң бараанналарын чорудуп турар.

Бо чуруктуң Ханойнуң «Донг суань» трикотаж фабриказынга тыртыгарын. Америк ужар түүдүүн халдаашкынының үезинде ол фабрикаңың бир цеги савдан үнген турган. Герман Демократтыг Республикадан келген чаа курагылыга цехин ам ол цехте эштеп тургузуп турар. Гера хоорайдан келген немец специалист Хорст Плик (солагай талазында) биле оон вьетнам өөнүү До Суан Хиеп.

В. Соболевтиң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ФКП ТК-ның пленуму ДООЗУЛГАН

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи Р. Серебренниковтуң дамчыткаңы болза:

Франциянның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму бодунуң ажылын Парижже дооскан.

Пленумнуң киржикчилери ам болур президент соңгулдазы-биле холбаштыр Франция иштики политиктиг байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

ФКП ТК-ның п л е н у м у ФКП-ниң Политбюрозунуң кежигүнү Жак Дюклону президентиниң албан-дужаалынга кандидатка депшидер дугайында шиитпирни үлээп алган.

Президент соңгулдазынга Жак Дюкло п о л и т и к а н ы ылаптыг оскертириинче чүткүлдүг болгаш Франциянның демократтыг келир үезин хандырып шыдаар кижилерни төлээлээр деп, ФКП-ниң Чинги-ине секретары Вальдек Роше айытыкан. Жак Дюкло ажылчын болгаш демократтыг күштер эвилелиниң кандидазы, социализмче оруктуң ажыдар мурнакчы демократия дээш демисежип турар бүгү кижилерниң кандидазы болур. Жак Дюклонуң кандидатуразын депшиткени чурттуң ажылчын болгаш демократтыг күштериниң күзел-соруунга дугжуп турар деп. В. Роше демдеглээн. Бүгү партия президентиниң албан-дужаалынга Жак Дюклонуң кандидатуразы дээш массалыг калбак кампания савдал чокка эгелээр ужурлуг.

Социализмче оруктуң ажыткы дег политиктиг болгаш экономиктиг мурнакчы демократияның п р о г р а м м а з ын камгалавышаан, соңгулда кампаниязын чорудар мен деп, Жак Дюкло парлалга төлээлекчилериниң мурнунга чүве чугаалап турган, медеглээн.

Жак Дюкло—Францияның коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиннииниң база бир хоочун ажылдакчызы. Ол 1896 чылда бызанчы кижиниң өг-булезиниг төрүттүнген.

Ж. Дюкло—ФКП-ниң Политбюрозунуң кежигүнү. Сена департаментиден сенат кежигүнү. Делегейниң бирги дайынынга ол киришкен болгаш Верден чоогунга балыгларган. Францыз улустуң шылгарадгай оглу Морис Торез-биле кады Жак Дюкло немецң эжелекчилерге удур демисеелди эгелээр деп 1940 чылда француз улусту кыйгырган ФКП ТК-ның кыйгырыынга ат салган. Удурланыышкын шимчээшкиннииң организастыварында бирги чергениң ролюн ол ойнаан.

Жак Дюкло—француз болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкиннииниң айтырыгларын чырыткан хөй санныг ажыдарның автору.

Америк ядыларның походу

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ажыл төлевирин бедидириндең болгаш өөнүг чорукту узуткаарындан эрге-чагыргаларның ойталааны-биле холбаштыр ай бурунгаар ажыл соксадыышкынын чарлаан эмнелге ажылдакчыларын деткээн хоорайның негр чонунуң массалыг чыскаалдары Чарльстонга (Мурнуу Боролина штат) база катап болган.

«Мурнуу чүкте христиан удуртулганың конференциязы» дээр негр организацияның даргазы лама Ральф Абернети ийи муң кижи киришкен чыскаалга баштаан. Абернетини чыскаалга киришкен дээш чоокта чаа тудуп хоруудаан болгаш 500 долларны төледири-биле кара-бажыңдан чүгле май 4-те хостап үндүрген турган.

Чыскаалдың киржикчилери ажыл соксатканнар-биле эпсеткил каттыштырылгазын илергейлевишаан, хоорайның төп кудумчузу-биле эрткен. Чарльстонда комендант шагы мынчага чедир күштүг болуп артпышаан. Эрткен неделяда хоорайга «онза байдалды» чарлаан.

Агрессор оожургавайн турар

КАИР. (СЭТА). Суэц каналының чөөн эриинде турар израиль эжелекчилер чепсектиг чөнгээни май 4-те бүгү хүннүң дургузунда база катап үргулчүлээн.

Ол черниң-биле эртенгиниң 9 шактан 22 шак 45 минутага чедир каналдың кавызында Деверсур, Исмаилия, эль-Кантара хоорайларның районнарынга артиллериа болгаш пулемёт аткылажышкыны үргулчүлеп турган. Египет чепсектиг күштер чөнгээчилерге төлептиг ойтур шавышкынны берип турган.

Кагдынган черлер

«Найырал» совхозтуң Булун-Терек салбырының Күзеглиг деп черде тараа шөлдерин суггарар бута бар. Кажан ол бутаны ажыглап, ында черлерни суггарып турган үеде, ховуларга чаагай тараалар далай дег чалгып турган. А ам ол бута шуут кагдынган, оон унун сиген дуй үнген, чер-биле дескилежип калган. Ол буганың унунда 200 гектар хире үнүш-дүжүттүр чер көңгүс кагдынган.

Чер ажыглаар дугайында хоойлуну Совет чазак хүлээп алган болгай. Чер болза чонуң код байлаа деп, ол хоойлуда айтып турар. А «Найырал» совхозтуң удуртукчулары ол дугайын канчаар көрүп турар ирги? Чонның байлаа болур черни чоп ажыглаар дугайын бодаар ой келген эвес бе?

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

Очерк

ХАРЫ ТӨРЕЛДЕР

ХРИСТИАН САУТЕР: «Фашистер өг-бүлем бузуп каан, реваншистер—ажы-төлүм хунаап алды».

БЕРЛИНДЕН ПОЕЗД дан карацгызында үнүпкен. Эртенге чедир куп кыныып ап болур. Ынчалза-даа Саутер удуп шыдаваанын билир.

Бир-ийи шак болгаш поезд Барыын Германияның кызыгаарын эртер. Оон дүжүнге эпти-ле кирип чораан танывазы ыржым хоорайжыгаштың шимээнниг вокзалынга ону кадайы, уруглары үткүп алыр. Олар база-ла, оон боду ышкаш, ам удувайн куюмнап дүвүреп турулар боор. Оларын ол боду дораан танып каар ирги бе? Чээрби ажыг чыл көрүшпес деп чүве апаа оюнчук эвес-ле болгай...

Ынчалза-даа ам олар кады апаар, кайы-бир шагда Одесса чоогунуң шөлээн суурунга турганы дег, найыраддыг деминг өг-бүле боон чурттай боор.

1941 чылдың июньүнүң чылыг кежээн сагышка кирер. Кызыл-тастың шыргай алдынналчак чалгыглары. Ол чалгыглар каракка көстүп шыдаар черге чедир-ле бырааңайнып чоруй баар.

Саутер трактору доктаатказ, холун соңондак-биле чоткан. Комбайнга олуруптар үе ырак эвес деп, ол бодаан. Чаагайын, тараанын чаагайын мандыг дээр оны!

— Ачай!—деэп бичии оолдуң ыыткыр кыйгызын дыңнаап, олче иде-иде баяпкан. Хоор-сарыг шыргай тараа аразында маңган-сарыг баш шимереңнээн. Саутер алды харлыг Андрейказын бедидир өрү көдүргеш, чечек дег көгүлдүр карактарынче көрүп турган.

Олар агарты чугайлап каан бажыңче чаржыпканнар, эжик аксында Катерина, оон кадайы, хүлүмзүрүп турган. Оруктуң изиг доозунуң бурулатышпаан, оларже үткүй дөрт харлыг Иоган эштеделип орген.

Оон, Саутерниң, бут кырынга быжыы-биле туруп алганы бо. Өскелерден дора эвес чурттап турар. Удавас ажаан алышкын, а ол—трактористдаа, комбайнер-даа — суурда улуг кижи...

АДЫЫШКЫНДАН чер сирт кылынган. Саутер аңгадай берген.

Шупту чүве хөп-хенертен буурап дүшкен. Шупту!

Дайын. Саутерниң бажыңынче, совет кижилериниң бажын бүрүзүнче дайын, кара казырга боон, хөмө таварын кирип келген. Саутер—немец кижи. Ынчалзажок, Совинформбюронуң медээлерин кежээлерде дыңнаап, Саутер Гётениң, Шиллерниң, Карл Маркстың чериже төрүттүнген кижилериниң үүлгедип турар араатанзыг, ханныг хөрек турган.

Кежээликтей поезд бичии станцияга доктаагаш, оон үнүп чадаан. Саутер уруглары вагондан үнмеңер деп шыңгыы дужаагаш, боду хөнек алгаш, изиг суг алырыбиле чорупкан. Хенертен коргунчуг частыышкын агаарга сирт дээн.

Бомбалаашкын! Алгы-кыышкы. үй-човуур, өрт-халап, боостаага тырдып турар ажыг кара ыш. Саутер вагонунче карак-кулак чок мыыкан. Ынчалза-даа оозу чок. Чоруй барган болган.

ОСКЕНИҢ ЧЕРИНГЕ ажыг качыгдалдыг хүннер төмес-батпазы-биле шөйлүп чоруп каан. Немец помещикке база катап хөлечиктээр ужур таварышкан.

Саутерниң хөлечиктеп турган суурун американнар эзлеп алган. Совет комендатура черин тып алыр дээш Саутер бүстүп үрелген оруктарга хөй хүн иштинде чоруп келген. Ам-на өг-бүлезин тып ап шыдаптарынга ол бүзүрелдиг чораан. А чыл-чылы-биле дилеп улуун чораан, кандыг-даа ис тыппаан...

ВОЛГОГРАДТА т у д у г г а ажыллап турган. Саутер Тереза Швагерус хээр хөгүлүг моторист-биле танышып алган. Оон бээр аңаа оон үнелиг эргим кижи чок болган. Тереза оон улуун хилинченкиниң чоруанының дугайында чугааларын чүрээнге чоок кыдыр билип, ажы-төлүүнүң дугаймында сагыш варышкынын ие ёзуулу-биле үлежип турганындан ыңдыызы чадаавас боор. Олар ашак-кадай болчуп алганнар. Ташкентиге кады чедип келгеннер. 1958 чылда Куруг ховуга чаа виноград совхозу туттунуп эгелээрин дыңнаап, боттарының чаа аас-кежиин тудары-биле ынаар чорупканнар.

Ынчанмыже ол-ла бүгү чыдарда бодунуң сураглаашкынын ол соксатпаан. Бир-ле катап почтальон аңаа чагаа тутсупкан. Саутер чагаа хевирче көре каапкаш, бодунуң карактарынга бээнин бүзүреваэн. Чагаа Екатеринадан келген. Оон адрезин таныш кижилерден, адак сөөлүнде кээп, дыңнап алганын Катя бижээн.

Барыын Г е р м а н и я н ың Мюнстер дээр хоорайжыгажындан Куруг ховуга чагаалар ужугуп кээп турган. Кадайы болгаш ажы-төлү чагаа бүрүзүнге аланы боттарынче кыйгырып. Барыын Германия дээрге ёзулуг немецтиң төрээн чүрту-дур, ол аңаа чүгле кадайынга болгаш ажы-төлүнге чеде бээр эвес, харың база бодунга чоок кижилериниң аразында апаар деп бүзүредип-ле турганнар.

Терезада уруглар чок, ГФР-ден келген чагааларны ашаабиле ийилээ номчаап, оон-биле кады каш-даа катап ыглаан. Ачазын бо хире үр дилеп сурап келгеш, адак сөөлүнде тып алган, ам маңан турар ажы-төлдүң адазын канчап тудуп шыдаарын мен деп, ол үргулчү-ле боданыр турган...

ДУГУЙЛАР дукпуртуланып, рельстер тудушкаанга шалкынайнып чоруп-ла орган. Кастыктарның дамыр ханы дикклеледир соп-ла, улам күштүг соп-ла чораан. Саутер улуг тынын каап чораан. Район төвүнден кежээликтей канчаар чедип келгеш, чапчаа садыл алган чемоданын шала кырынга салып каанын сактып келген. Тереза ыяк баштап каан арыг сорочкаларны ыыт чокка чемоданнап берип турган. Саутер карактарның көрүү бээринден корга-корга, кадайының хүрере берген эвилеп, ажылчы колдарының шалыпкын шимчевиин турганын көрүп олургаан.

Кадай... Ону ол ам мынчаар алаарындан эгенир. Неделя мурнунда суд оларны чара бадылап каан. Тереза аржымының ужу-биле карактарын чотпушаан, судтан оларны чара бадылаарын боду дилеп турганын сактып келген. Олар боттарының хуу-са л ы м ы н ң чаңгыс хүн иштинде шиитпирлей шаап алган эвес-ле болгай. Тереза чарлып деп чүве кайы хире-даа аар-берге болза, ону боду угаан-сарымалы-биле, арын-нүүрү-биле мынчаар шиитпирлээн. Ийи-чаңгыс эвес, харың он ийи чыл иштинде олар ижин-хөрөзүнге киржип чурттап келгеннер.

— Поезд Мюнстер станцияже чедип олур...—деп, репродукторнуң кургамак ыыды Саутерниң бодап чораан бодалын үзе кирген...

Саутер вагондан сөөлүүредир үнген. Утпаан кижилерниң арыннарынче топтап көрүп турган. Олче бир аныяк оол маңнап келген.

— Ачай!

— Андрюшка... Андрей!

БАШТАЙГЫ неделя билиндимейн, дүрген эртken. А Саутер үргулчү-ле ажыл дугайын боданыр апарган. Оолдарынга ол амдыгында чүнү-даа чугаалаваан, мынчанмыже оң ажылдап тыпкан ахшаазы чокка оларның чурттагазы чиик эвес болур деп чүвени билген. Андрей биле Петеринiң ажылдаан ахшазы шоолуг эвес. Дөрт кижиге ол канчап-даа четпес. Өг-бүленiң хөлезилеп алган үш өрөөлдүг квартираазы төлээринге безин бир кижиниң малыңмының деп кезии үне бээр ышкажыл. Ортуң оглу Иоган кожа хоорайда тудуг кылып ажылдап турар. Ол боду өг-бүлелиг, болу сагыш човаар чүүлдүг. Ол адазынга дузалаптар харык чок.

Бажында телевизор чок, Саутер чүгле солуун номчуур турган. А солуннар ындыг-ла тааланчыг эвес медээлер шаазаар болгаш. Чогум-на ол душта Барыын Германияда эң улуг металлистер профвилелиниң 800 активистери Рурның шахталарын болгаш заводтарын чаарты дерээнибиле хозбаштыр муң-муң металлистерни Германия болгаш шахтёрларны ажылдан үндүргенниге шыңгыы удурланыыл үнген турган.

Ынчангаш Саутер бодугун эжелген акшаазы төнгелекте үе-шагны апаа эрттирбейн, хөделир деп шиитпирлеп алган. Боду ажыл дилээр, оолдарын түвексиндирбес деп бодаан. Ол алээн каш контораларга барган, каяа-даа ону эвилеп-биле хүлээп ап турган, ынчалза-даа «Ам дээреде чоко» деп, чүгле мону сөглээр болган.

(Төнчүзү 4-кү арында).

Бөгүн—ГДР-ниң национал байырлалы

ХОСТАЛГАНЫҢ ХҮНҮ

Май 1 биринчи бүдүүгүнде Берлинниң болгаш Ленинчиттиң эдиинчи черлеринге бээр арганыг болган мен. Владимир Ильичиниң чорун турганы-биле холбаалаш туреелдиг черлерге бээры чүгле төөгүлүг болуушкуннарны катап билиргенге эвес, харын база Германиялыңың төөгүзүнде башкайгы алыктыг-тераапчы күрүнениң эдиги, чаа социалистиг чүүдерни билип алырынга дузалаш турар-дыр.

Республиканың алыктыг чоннары улуг хемниң адыбиле холбаалыг бүгү чүвени кайы хире ынакшыл-биле кадагалап, хайырлап турарыл, оон гешкалдыг өөредилге алыдыраага боттанырлар дээш олар кайы хире хей чүвени кыйган болгаш кылып турары магадыгчыг болгу. Ленинниң ады—марксизм-ленинчи партиязының удурүлгазы-биле социализмниң сайзыраңгай инниелел системазын төрүүлүп турар хей миллион кижилерниң чүректеринде болгаш ажыл-херектеринде.

ГДР-де Май 8-тиң хүнүн—Совет Армиязың гитлерчи Германияны чылча шапкынының болгаш фашизмден хосталганының хүнүнден бээр 24 чыл оонга ГДР-ниң үндезилеттингенниң 20 чыл оонга болган В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оонга белеткелдиң хайыктырганы бүгү ниитиледдиң онаа, бедик политиктиг идепкейлиг чоруунуң байдалынга демдеглеп турар.

Чоокта чаа республиканың хей-ниитизи ГДР-ниң чаа социалистиг конституциязын хүлээп алган хүнүнден бээр бир чыл оон демдеглеп эрткирген. Бодунуң салым-чолуг бодунуң холуунга алган хостуг улустуң бүдүргең ажык улуг үүле-ижин ында чүгле дурум ёзугаар быжыглаан эвес. Чаа үндезин хоойлу—социалистиг ниитиледдиг улам-даа хей хогаалар болган сайзыраңгайгыдар талазы-биле улустуң удуг алыныңга бүрүзүгаар бээр оруктун ында айтыкчызы-дыр.

Германи Демократтыг Республика улус ажыл-агыйының хей адырларынга делегей стандарттарын чедип алган политика болган экономика талазы-биле быжыг, турум күрүне, делегей арена-зыңга алдар, хүндүг соксаал чонга бедип, бажыңгыл турар чурт болуп, хосталган хүнүнден бээр 24 чыл оонга дендиглеп турар.

Республиканың догуунаа келген үезинин дургузунда национал оруга 1 миллиард маркадан (1950 чыл) бо чылын 100 миллиард маркага чедир көвүдээн. Ол үениң дургузунда үлетүр бүдүрүлгениң хемчээли 4,7 катап көвүдээн. Даштыкы садыг сазыгазы барык 8,5 катап өскен. ГДР делегейниң үлетүр талазы-биле сайзыраңгай он чурттарының бирги одуруунда турар. ГДР социалистиг ёзугга чаартказ көдээ ажыл-агыйының хөгжүдезинде база кол черни эзелеп турар. ГДР—шапкыончыткан көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң күрүнээн. ГДР тараа культураларының дүүдүнүң болган мал ажыңының продукциязын бүдүрер талазы-биле делегейниң хей чурттары-биле деңнежип шыдаар.

Улусчу эрге-чагырга чырыдыышкыны болгаш кадык намгаланыр, социал хандырылганы хөгжүдер, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелиин бедидер талазы-биле хей чүвени кылган болгаш кыйып-даа турар.

ГДР-ниң 20 чыл оонга алдар болдурган социалистиг чарыш хей миллион кижилерни хазара тутказ болгаш улустуң чаагай чоруу дээш күш-ажылга чаа-чаа чөлүшкиннерни берип турар. Эрткен чылдың чогуур үезиниң-биле дүүкээрге, бо чылдың бирги кварталынга күш-ажылдың бүдүрүкчүдүү 8,5 хуу бедээн, а үлетүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 8 хуу өскен. Көдээ ажыл-агыйда эът болган сүт бүдүрер талазы-биле кварталы планнары күүседиттингеп.

Күрүнеңи аргазы башкарары, оолу бүгү талазы-биле быжыглаар дүтайында сагыш салыпкаш бүгү улустуң шүүт хөрээ болуп турар. Хей миллиард ажылчы чоннарның күзел-соруу болган бодалы, оларның байлак биилии болган дуржулгазы партиязың болган чазактың шиитпирлеринде илереп турар. Хоорайның болган көдээниң 200 муң ажыл-ишчилери Улус паламентиниң болган чер-чергелүү улус төлөлекчилериниң депутаттары болуп турар. Барык 700 муң ажылчыннар, тараачыннар болган интеллигенциниң төлөлекчилери үлетүр болган көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин үдуртуруунга идепкейлиг киржип турар.

Германияның ажылчы-тараачын күрүвеан Совет Эвилели болган социалистиг дем каттыштырыгазының өскедээ чурттары-биле хол-холундан туттунчуп алган, социализм, коммунизм болган тайбың дээш, империализмниң чамдыкшиннеринге удур демисеңге шыңчы болган идегедиг эвилелчи болуп турар. Барыын-герман милитаристтериң болган неонацистериниң калчаалыг халдаашкыннарын ойтур шаңнаан. ГДР социалистиг дем каттыштырыгазының оон барыын талазы кызыгаарлырында быжыг чөлөңгижи болуп турар.

М. НИКИТОЧКИН.
СЭТА-ның корреспондентизи.
Берлин.

Магдебургта Карл Либкнехт аттыг авр машина тудуунуң заводу—ГДР-ниң улус ажыл-агыйында көскү рольдуг эң улуг будүргелериниң бирээзи. Продукциязын өске хевирлери-биле чергелештир ол судно шинчедикчилерин, дизель моторларын, химия дериглерин үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: заводтуң өөредилге мастерскаязында ажылак ажылчыннар.

АДЦ—СЭТА-ның фотозу.

УРАН ШҮЛҮК, БАШТАК ЫРЛАР

Суурлуг чурттакчылары байырлал шинчилиг, арыг-силиг кеттинниккен. Культура бажыңывче шүжүп турганнар. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл ыбылейинге болган Совет Тываның 25 чыл оонга турескээткен салбырлар аразының бот-тывыңгыр уран үүлүүнүң көрүлдези. Хаматы кижи чон мурнунга, сцена кырынга бодунуң таланттыын көргүзери хүндүткелдиг, алдар-аттыг-даа.

Бистиң республиканың суурларының чурттакчы көдээ чонунуң культураның хөгжүү, тывыңгыр. чогаадыкчы таланттыының сайзырап өзүп олурары уран үүлүге чүткүл, ханыңкыңыңнаан көрүкчүнүн караанга-за илдең.

Хорум-Даг салбырның уран үүл коллективиниң тургускаы «Тываның үелери» деп композициязы ханы утка-шынарлыг. Бүүүлүк тыва чонну дарлап, хендиринге сарыг шажыны чепсек кылып, төөреткен бай, дүжүмет, хамаларның хоп-мегезин сойгалап. Таңды Тывазының кырынга Октябрьның херели чалгаанының, улуг Ленинниң номналдының ачызында ядыы аратарның феодализминиң аспаанаан кезээ моңгези-биле чарлып адырылганын, чзэрби бен чылдарда аныяк Тыва республиканың ажыл-агый, культура тургузуушкунунга шапкын хөгжүлдезин тодаргай көргүзүп келир.

Кайы-даа салбырларның концертининң программазының утка-шынарын үенин байалынын негелезивге дүүлүгүр, амыдырал-биле сырый холбап тургускан. Хөйүүн, ийи-чаңгыстың номерлерин бот-тывыңгыр артистер, сцена культуразын сагын, эки күүсеткенин көрүкчүлер алыш часкаашкыннары-биле хүлээп ап, улуг сонуургал-биле көрген. Оон чамдык чижектериниг тыва улустуң база бир үнелиг болган ховар номери борбан, сыгыт, хөөмейни Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кара-Сал Ак-оол игил-биле үдевишаан күүсеткенин, улуг назылыгжар А. Шецгирбен демир, кулуузун хомустарга, тыва аялгаларны ойнаанын, сказ аргелекчизи О. Монгенин бодуунун чогаатканы «Чыргакы» деп шүлүүн номчаанын, хорум-дагжыларның «Ленин бистин-биле» деп ниити ырны үш үнге тургускаанын, чолаачы О. Сарчының «Авай», «Төрөөн туруп хүнү», башкыжар О. Даржай-оол, О. Сарчай-оолдуң «Ынакшылыы». Александра Ховалыгның «Ушкан келийн» деп ырларны иергежилиг ырлаанын, чыраа-бажыңнарның тыва, аңы-дүүкээ улустарның танцызын зандек, чараш күүсеткенин айтырга-за четчир.

Керүлдениң түңнелинде бирги черни хорум-дагжылар биле чыргакыжылар үлешкилеп, II чергенин дипломнарыбиле шаңнаткан.

Оон-биле чергелештир четпестерни айтыр үжүрлүг. Чыраа-Бажы, Чыргаңы салбырларының уран үүл коллективтериниң киржикчилери чангыс аай, чараш ишк-хевбиле хандыртынмаан. Национал тыва хөгжүм-херекселдерине ойнаарлы, оларның-биле ийи-чаңгыстың ырларын үдээри үүгүлүүргаан. Каргыраа, сыгытты улам неитеретпейн, аңаа сонуургалдыг, талантылыгларны четче илереттээн. Чыраа-Бажы Культура бажыныың ажылдакчылары, жюри түңнел концертин чарлап каапп, чогуур үезинден ийи шак ашканда эгелээн, ийи-чаңгыстың номерлерин шаңнаарынга шаңналды баш үлүг белеткеп алдазынындан тыпсыр аргазы чок болган. Салбырларның уран үүл коллективтерин безин шаңнаарда, чон тарай бергенде, аңаа-за удуртукчуларынга берип кагы.

Концерт үезинде Хорум-Дагның уран үүл коллективиниң удуртукчузу С. Сезен-оол чон караанга азырик көстүп турган. Моон сонгаар көрүлдени организастыг эртиперин үүпас ужуруг.

К. ЭКЕР-ООЛ.

Польша Улус Республика. В. И. Ленинниң Поронинода музейи.
(СЭТА-ның фотохрониказы)

Культура одаа чүге ындыгыл?

Каа-Хем районнуң «Буруңгаар» совхозунуң Суг-Бажы төп сүт-бараан фермазында кызыл-булуун ажыглалга киргеннден бээр ам үш чылдың үүрү боол турар. Баштайгы үеде кызыл-булуун эки ажылдыг болуп, солуун концерттерни белеткеп, чүгле совхоз төвүнге, бригадаларга эвес, харын чанында совхоз, колхозтарга солуун программалыг концерттерни чаңгыс эвес удаа көргүскээн.

Кызыл-булуунуң ниитики, даштыкы дериглерин кылып (ынчан эргелекчи эш Темек турган), спортка сонуургалдыглар шахмат, шашки, стол теннизинге маргылдаалларны үргүлүү артырып турган. Аңаа кажер библиотека база турган, ажылчыннар солуун номнарны, журналдарны чагыдып ап, номчуп турганнар.

Кысказы-биле чугаалаарга, кызыл-булуң ферманың ажылчыннарының ажыл соонда дыштанып культурлуг одаа болган турган. Амгы бо үеде ол үүлдерден үүгле чаржынчыг сактышкынын арткан.

Улуг-даа, биче-даа коллективтин амыдыралы-биле, ажыл-херээ-биле кызыл-булуң сырый холбаалыг, оон-биле деңге базып орар үжүрлүг. Ол дээрге коллективтиң ажылының түңнелдери, социалистиг хүлээлгелери, мурнакчылары болгаш хожулангайлары кызыл-булуунуң көргүзүүлеринге илереттинген турар дээни ол-дур. А бисте бо бүгү амыдырал-биле дүүшпейн турар дээрзин адаанда чижектен көргүзейн.

Эрткен 1968 чылда кызыл-булуң эргелекчизиниден 4 кижи солушкан. Бүүүн чылдың дургузунда 9 катап-за кино көргүскен, 4-түү райондан кожер кино келген. Делегей байдалының лугайында 3 катап лекция, 2 катап беседа болган. Лекция, беседаны база-за райондан кээп чораан дээрзер кылган. Чылдың үжү, бажыңда ферманың ажылының лугайында хуралдар кылган дээрден өске ажыл бо-ла-дыр.

Бистиң ыңдыг байдалывыстың дугайында маңаа-даа болган хуралдарга, совхозтуң ниити хуралдарынга-даа чаңгыс эвес удаа айтырыгны эш-өөрлер тургузуп келген. Даргаларывыс аазап-да каар, ынчалза-даа боттуг дүүлээ чедирбейн турар. Ам база-да эрткен чылгы эрги «невнимче» кире берген ыңдыг бис. Чижээ, январь айда көдээ Советтиң сессиязынга биске неделяда ийи катап кинону үргүлүү көргүзер бис деп докладны үнүргеш, аазаан болгай. А херек кырында январьда-за 3 катап кино көргүскен, оон бээр үш ай ажыл тур, ыңчага чүү-даа чок. 1967 чылда-за 1 шахмат, 1 шашки садып берген. Ойнаар херекселдерден ыңчага чедир чаңгыс бөрбак «чарык баштыг» дошпулуур-даа чок. Та, совхозтуң маңаа үндүрер акша-көнеек чогу чүвези, га, аңаа-за бисти төөн көрбези ол, билдинмес.

1967 чылдың чазынында ферманың эки ажылы дээш шаңнал кылдыр телевизор салып берген. Чүгле ону тургузар специалист кижи херектурган. Будун чартык чылдың дургузунда ыңыг кижи «тывызаан». Будун чартык чылдың иитинде ферманың улуг, бичче кижилери ам-даа кажан телевизорну тургузуптар ирги, кажан-на көөр ирги бис деп четтикпейн маңап турган. Ам кээп, ыңдыг февральдың бир хүнүнде, совхозтуң ГАЗ—69-зу халдып келгеш, телевизорзувусту алгап барган.

Ам чүү болганыл даарге, телевизорну ол алгап барган, даргалар совхозтуң конторазынга аппарып салып алган ыңдыг болган. Даргалар 17 шак турда ажылын доозар, контора хагдынар ыңдыг-да болгай. А телевизорну шөөлүлүг контора иитинге та кым көрүп турар чүвезин ийик, кара кайгамчык чүве. Бис ол дугайын чугаалап, телевизорну биске, фермага тургузуп берзинерге дең диледивиске, совхоз директору эш Малышев: «Бис ам-даа 3 телевизор садар бис, оон бирээзин силерге тургузуп бээр бис» дээн, ол аазашкын база-да кургут болган.

Бистиң фермада 40 ажыг ажылчын өг-бүле чурттап, ажылдап турар. Оон иитинде аге школаның өөренекчилери база бар. Солуун кинолар ааы Кызыллан конверт, шин каарге, ону көөр дээш, баарлакаарге чеди-чеди 14 километрни чайгы үеде болза изиргенип, кыжын болза кыштың 40—50 градус чыкылыма соогунда домуп, кылаштажып барып көөр-дүр бис. Моон мурнунда чылдарда тускай машинаны чорудуптар турган чүве болгай, ам ыңдыг чүве чок болган.

Ынчангаш түңнелинде совхоз директорузунган (директору эш Малышев), парткомдан (секретары эш Кумаажик), ажылчын комитединден (даргазы эш Васюхин) бистиң дилээвис ыңыг, кызыл-булуңга ажылдап шыдаар бир кижилеп тургускан (сөөлүүге турган эргелекчи чүгле от салып кыптаап, ыңдыг, чылый баарге клубту хаап каан ыңдыг кижи), ойнаар херекселдерден баштайгы даарзинге оода кезик-чамдыкшын-да бол садып, конторада телевизорну биске тургузуп бээрин, кино көргүзүп, лекция, беседаларны үргүлүү чорудуп турар боор даарзин улуг идегел-биле дилединис.

М. МААДЫ.

Редактор К. Н. ДИНГА.

СПОРТ ЧООККУ ХҮННЕРДЕ

ТЫВА ХҮРЕШКЕ республиканың бирги чери дээш маргылдаа май 10-ның хүнүнде хүндүскүнүн 14 шактан эгелеп. Кызылда «Хүреш» стадионга болур. Республиканың бүгү районнарының төлээлери 64 меге аңаа киржир.

* * *

СПОРТЧУ БООДАЛГАГА республика чемпионазы май 9—11 хүннеринде Кызылга болур. Аңаа район бүрүзүндей келген 2 эр, 2 херээжен кижи составтыг командалар киржир.

Кызылда культураның болган дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының шаңналы дээш **БОКС МАРГЫЛДААЗЫ** май 9—10 хүннеринде болур.

* * *

Бистиң республиканың **волейболга бир эр команда болгаш ийи меге составтыг спортчу төлээлери** Москва Арат Республикага май 19—24 хүннеринде баар.

И. ХАСАНОВ.

ХАРЫ ТӨРЕЛДЕР

(Тоңчүзү. Эгези 3-кү арыңда).

САУТЕР ШИМЭЭННИГ хайым кудумчуларга чаасканзыргай кылаштап турган. Бааг-коя чарлал-делегеер карактарны чылчырыктадып турар. Ол туруп шагыраан, кымче-даа кичээнгей салбас чораан. Ой, чүү деп чоор бо? Саутер ангадай бергеш, харын-даа туре дүшкен. Чаныбиле улуг эр кижи кылаштап эрткен. Көгере бергеи кастыктарлыг, шеригниг шилгедек, хөрээнде гитлержи орденнерлиг. Оон соонда база бир ыңдыг кижи... База бирээ... Канчап ыңдыг чоор? Миллион-миллион кижилерни хөме-чаза баскан хан сорукчулары, оон бажыңын узуткаан. Саутерни бодунуң ажы-төлүүдеп чөрби чыл иштинде чарыш келген олурукчулер, араатаннар «шаандагы ачы-хавыяаларын» көөрдедип базып чоруур деп, ыңдыг бе?!

Эрткен кижилерге УДП дээш бадылаарын негеп турар номчугаштар догеп, ходдарында ак пестер баглагылап алган инирнигир семис эрлер бо бапып чоолар. Аңаа немей фашиссирек хүүдустарны база сунуп чоолар.

Кежээки чем чип олура, Саутер ол хүнгү сагышка аянып бодалдарын оолдарынга чугаалаан.

— Бо-ла бүгү чугааларның херээ чок ийик, билип ал, ачай. УДП—дүрүмге үндезилеттингеп партия-дыр, бодунуң туралаан бүгү чүүлдерин ол дүрүм ёзугаар хостуу-биле кылыр зогелиг. Хостуг чорукту бистеп ким-даа хунаап албаан. Бо чүүл сенээ хамааржыр деп бе? Чок. Бодунуң дугайыңны, бодуң бажыңың, өг-бүлең дугайын бодаанда дээре-дир.

— Канчап хамаарыышпас чүвел! Мен бир ай ажыг ажыл чок базып келдим...

— Сенээ ажыл тыпты бээр... Чүве деп чүве чогуур өйлүг болгай. Ам дээреле ажыл чок-танганнаар пособиезин алыр апаар сен.

— Ядамык эвес мен! Моңгө сартык сунган херек чок. Мен ажылдаксаш, ижер-чипримни ак сеткилдиг ажылым-биле тып алыксаш турар мен. Мен ыңчаар кылыр эргелиг мем бе?

Адазының өжеш чоруунга оглу шугулдап олурган. Чугааны төндүрер бодаап, ыңдыг таварылгада адазы-биле мартышканда суна каапар домаан база катап сунупкан:

— Сен Россияда эвезинни утпа, ачай. Бистер боттарывыс хоойлу-дүрүмнерлиг, корум-чуруумнарлыг улус боор бис. Сен ону билгеш, бистиң хоойлуларывыска чагыртыр, эрткен үең уттуптар ужурлуг сен...

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНГЕ бодунуң амыдыралының дугайын, бодунуң совхозунуң дугайын Саутер чугаалаарга оолдары хаваан дүйүп, ынчыгзынып турарын ол шагдала экерген. Ыңчалза-даа ону ол шоолуг-ла херекке албайн келген. Адазын ыңчаар доңгуву-биле үзе киргеш, ону бичии балдырмээжек оол ышкаш ажылап кайын боор. Эртикен үеним канчап уттуруп, дайынның халавын канчап уттур боор?..

Ашак ижип олурган шайын төндүр ишпейн туруп келген. Дүнге кирер диван кырынга бодавып чыткан. Удуурунуң мурнунда Катерина-биле чугаалажыксаан, ыңчалза-даа оозу үзе киргеп:

— Оглуңнуу чөпүт. Мен сээң-биле кады чүгле дашкаар үнмес-тир мен, билир сен бе? Чүгө дээрге менээ ыңчыг-дыр. Өршээп көр, ыңчалза-даа ол ыңдыг. Сеп Россия дугайында хоозун чугаанны тргүлүү хоолдаар-дыр сен. Сээң чугаанга кым-даа бүзүревес болдур ийик. Сенден өске кижи болза, сени аш-төреңни чоруктан ушта тыртып алганыңга өөрүүр ийик. Бистиң черивиз ол кижилери кандыг берге чурттап турарын билбес эвес бис. Сөөлгү хөрөңгөвис үндүрүп турган сенче белек-селектер чорудуп турдувус.

Саутер шугулдай бергеи. Оолдарының ажылдап тыпкан чогеничиг акшазынга арай боорда аргастанып олурар бо хөрөөжен Россияда амыдырал дугайында чүүү билирил?

Кадайы улуг тыныш эзээп:

— Удуп чыдып алган болзуңза. Хирезин билиннес, политикага киржир мен деп чүүл! Оон орнуңга бодуңче, бодунуң холдарыңче көрүп көреп, бодуйга хамаарышпас чүвеже думчуун суккан хөрээн чүл— дээп, үнүп чорупкан.

А Саутер демирленип кадыгланган улуг холдарын стол кырынга салыпкаш, ыяка үр олурган. С. М. Киров аттыг совхозтуң директору Алексей Иванович Молчановтуң оны үдеп турганы, ыңчаадээн сөстерин сактып келген:

— Кээргенчиннин, Христиан Георгиевич. Сени биилиө турардыр мен ийин. Ажы-төл дээрге ажы-төл-де болгай. Ыңчавыже мээң чугаам база биилип кер. Чараш кижи болгай сең, холдарың ураа-шевер. А кижилер деп чүве биске алдыңдан артык үнелиг болдур эвеспе.

Ыңчангаш ол бодуңун чаа амыдыралының дугайында чүү-даа чажырбайн Терезага бижиир деп шиитпирлээн.

ЭРГИМ ТЕРЕЗАМ. Мээң сенээ бижээн бо чагаамны амыдыыңда ыңгыа-даа чугаадава. Меиң сен ыңыда эки чурттап турар, харын-даа сээң дугайыңны, бистиң өңнүктеривис дугайын уттупкан деп бодап турү боор сен. Ыңчалзажок сенден чүү-даа чажырбайн сөглеп берейн—мээң ыңыда амыдыралым ышкаш амыдыраң чурттаарын ыңгыа-даа күзевес мен. Ай ажыг үе машиналары кылыр бичии заводтуң өөзүнүң мастерскаязы. Өөрүшкү чок хүнмер үргүлчүзевишаан. Даарта хүнүң кандыг болуру билдинмес. «Бистиң чуртувус сен чогунда безиң ышкам. Сеиң чүү чүве бээр хандыдып келчик ирги» дээр дорамчылаңдыг, ыңчалза-даа чөптүг сестерни ол бо-ла дыннаар турган.

ТЕРЕЗА АШААНГА дузалаар дээш базар-баар черниң аайын тыпластаан. Аңаа совхоз директору, ажылчын комитединиң даргазы, кожаары дузалаан. Москваже чаза бижээш, оон аштаамчы Терээн чуртунга чаныш көөрингө дузалаарын дээдээн. Совет төлээ черинге Саутер база-ла неделя санында баар, чуртунче чандырарын дилээр турган.

Терезаның бижээн чагаазын Саутер почта хааржаанындаң ап номчаан, кончуг-ла аескежиктиг болган.

«Дыка мунгараа. Сеиң дүргеи-ле чаныш келээн дээш бүгү чүвени кылып тур бис. Бажыңын бүдүп, күзүн бистиң үчастогувус дүжүдүн аргаа заводувга дужаагаш. 1.100 рубль алдым, кастарны кыжын чиир кылдыр соккулап алдым. Бисте бүгү чүве четчир. Автопаркта сээң дарган маңаа чораап барды, сеиң чедип келген дораан-на аңаа барзын дээп. Кылыр ажыл хөй, а директор сенээ бажыңдап ырак эвесте өске ажыл тып каан хире болду. Сеи чүү деп бодаар сеи?» деп, ол бижээн.

Саутер мунчак эвес, бодалдарын чүрээнге хандыр надаалаар, чугаа-сооткур чорбас кижи. Ыңчаммыже Терезаның чагаазын номчаап, ол ыглаап олурган.

Дүне ол төрөөн совхозуна дүжээн. Баштайгы майгынларны каккаш, черниң метр бүрүзүү дээш, куруг эдээнибиле демисежип турган үелерин сагынган. Ол черни ол канчар үттур, ол черниң чечектелир, чигир-чимизин бээр кылдыр азбадавышаан, кады ажылдап турган өөрүн кавчаа үттур боор!

ДИКТОР: «Поезд Ташкент станциязында чедип олур» деп чарлаан.

Перронга Саутер Терезазы көрүп, өңнүктерин мрактана таныш каан. Өөрүшкүлүүбиле чиик тыныаан. Аал-чуртунда база катап чедип келгеин ол.

Даартазында чер чырыыр биле Саутер автопаркче, шаанда ажылдап турган черинче далажыпкан, ында ону манап турар.

Орукка чоруп оргаш, директорга ужуражы бергеи.

— Чедип келгеиниер-биле, Христиан Георгиевич! Сеиң өөрүшкүлүүм-биле көрүп тур мен. Ажы-төлүң кандыг турлар?

Саутер Молчановтуң холун дыңнаар туткан.

— Ажы-төлүм чидирипкеи мен. Билчии чадаштыыс. Өске улус апарган-дыр бис...

Ашактың хуу-салымы чиик эвес болган даарзин директор билир. Чеже чыл иштинде оолдарын дилеп келгеп, оон тып алганы, а оон соонда база катап чидирипкеии, ам шуут чидирипкеии директорга биилиигир болган. Оларны өске, харын кижилер өстүрүп доруктурган-дыр, олардың хүндүлеп көөр сетки-лиг ыңыг, адазының бүүрүл бажыңга ышак болур чоруун чок кылып каан-дыр. Кижиге кижи дайын, араатан, бөрү боол турар иитиделге арын-нүүрлеү, кижи болур үне-төлептп, чоргаараалды чидирер чорукта кижи кайтаар түү деп харын.

— Ажыддаарын ол бе?— деп директор айтырган.

— Ажыддаарым ол — деп, ашак хүлүмзүрүп харыылаан.

Юрий РЯМЕНЦЕВ.
(ПМА).

кино

МАЙ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гусар баллазы» 10.30, 1.05, «Улуг шаңнал» (1-ги, 2-ги сериалары) 3, 6, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Анютинаның өруу» 10, 2, «Шериг шинельдиг киижилер» 12, 3.50, 5.40, 7.30, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сергей Лазо» 3, «Баштайгы мыс» 4.50, 6.40 8, 30 шактарда.

ВИТАМИННЕР

ВИТАМИННЕР БОЛЗА будумелдериниң шын солчурунга эргежок чугула, а уруглларга болза, оларның чоп, шын өөрү база сайзырааринга херектиг. Кандыг-бир витаминниң чедишпези аар-бергеге аарыглардың аармырынга чедирер. Бир эвес организмниң витаминнер хереглээрин хандырганың турар болза киижи могаачал эвес болур, ында-бүрү аарыглырга удур эң шырак болур.

ВИТАМИННЕР БОЛЗА аъш-чем аймаанның продуктуларында бар болуп чоруур. Ынчалза-даа аъш-чем кезээде-ле кижиниң организминге керектиг витаминнерниң шупту-зуун чогуур хемчээли-биле хандырбайн турар. Ынчан тускай белеткеп каан витамин таблеткаларын, ажыктыкларын, хандыларны ижер апаар. А, В, Б, болгаш С дээн витаминнерни эмчиниң бергеи бижин чокка ижип болур, көрдүгеп санын хажытпайн ижер.

Д ВИТАМИННИ болгаш база витамин холуктуг балык үүгү чүгле эмчиниң сүмезин ёзугаар ында айтыкал хемчээлиндеп бичии-даа хажытпайн ижер. Д витаминниң хөйүү ижер болза хоралыг—уруглларның өөдедиин ара доктаадып, оларның деңгээли кудулаарынга чедирер, сөөк-даакта чугайның хемчээлин эвээжедир болгаш оон өске органнарже, эът-мага ботче шилчиирин болдура бээр.

База ол ыңыкаш К витаминниг эмнерни эмчиниң чөптээрели чокка ижип черле болбас.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакциянын адреси

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киидизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киидизиниң 23-54, культура киидизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлетүр киидизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киидистериниң 21-27, информация киидизиниң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн бартаны 32-75 телефонче хоглаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга ергелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 00113

АЛДАРЛЫГ ТИИЛЕЛГЕНИҢ ХҮНҮ-БИЛЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЛЫҢДАР!

1925 чылда үнделип эдилгенден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 9 ПЯТНИЦА № 108 (7854).

Өртээ 2 көп.

В. Волченконуң чураан плакады

МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

Павел БАТОВ,
армия генералы, Совет Эвилелиниң ийи дапкыр Маадыры

Бүгү улустуң байырлалы кылдыр совет кижилериниң демдеглеп турары тураскаалдыг хүннериниң арасында алыындан аажок улуг демдеглелдиг хүн бар. Ол дээрге 1945 чылдың май тос-тур. Бистиң тиилелгевистиң дугайым, фашистиг Германияның чүтаа чокка дүжүп бергенинiң дугайын ол үттүндүрбас хүн бүгү кижилер дыңнап, билип алган. Ынчангаш эң-не кадыг-дошкун болгаш хан төгүүчү дайын гитлержи үшкү рейхтиң бүрүн бууран дүжүүшкүү-биле доозулгандыр деп чүве тайбыңы четтикпейн манап турган кижи бүрүзүнге билдингир апаргай.

Оон бээр чээрби дөрт чыл арткен. Бистиң делегейивиске авээш эвес кайгамчыктыг бодуушкуннар болган. Тиилелгениң кызыл тугун рейхстагның кырынга кинскидин үндүрген совет кижи дайынга үрелген ажыл-агыйны катап турускан, атомну чагырып ап, космос талыгырларынче орукту ажыткан. Варшаваны болгаш Будапештини, Венаны болгаш Белградты, Софияны болгаш Бухарестини, Тирананы болгаш Праганы хостап. Берлинниң штурм-биле алган хоочун дайынчыларның кастыктары көгерип келген. Кижилериниң чаа салгалдары өскен. Дыка хөй фронтучу эштериниң аттары үттүндүргеи. Ынчалза-даа дыка хөй кижилерге тиилеттирбес кылдыр сагындыргай гитлержи армияны чылча шапкан совет улустуң болгаш оон эрес-маадырлыг Чепсектиг Күштериниң кылган маадырлыг чорууунуң магалыг чаагайын дайын соондагы төгүүнүң аң-не чырыткыланчак болуушкуннары бээлеп хөлегелеп шыдавас.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет кижилер боттарының эгиннериге кайы хире аар-бергө шылгалаларны шыдажып эрткенин база олар кижи төрелгетенни кайы хире коргунчуг айыылдан камгалап алганы деп чүвени барып талада чамдык кижилер ыракта-ла билбейн турар дээрэнн мен ам, чээрби дөрт чыл эрте бергенде боаин бодап олурар-дыр мен.

Освенцимниң хорутдалыындан бистиң армиявыстың хостап алганы муң-муң кижилериң бирээзи болур польша башкы-биле доозуныг орук хажыызынга чугаалажып олурумда мынча дээн:

— Делегейге тергиндегче бодуңуң оруунга бир эвес Гитлер совет солдаттың кан дег күчүзүнге таварышпаан болза, Европаның болгаш өске-даа диптериниң улустарыбиле чүү болган турар иймек дээрэнн бодап безин шыдавас-тыр мен. Герман фашизминиң кара хамчызы бүгү-ле дешилгенин чок кылыр деп кыжанып турган болгай.

Ол башкының адын уттупканым харааданчыг-дыр. Ынчалза-даа оон сөстери мээң сагыжымдан үттүндүрбас. Чүге дээрге гитлержи «чаа корум-чуруум» деп чүз дээрзин боттарынга шенеп көргеи миллион-миллион кижилериниң бодап турган бодалын оон чугаалааны ол.

Гитлер болгаш оон дузалакчылары боттарының «Барбаросс» дээр планын ёзугаар социалистиг бүрүне — Совет Эвилелиг дүрген дайынга чок кылырын, Советтер чуртунуң улустарын боттарының дыңнангыр кулдары кылып алырын төлевилеп турганы билдингир болгай.

Чөөн түкче походунга фашистер беш миллион кижилиг армияны белеткээн. 190 дивизияны, 5000 самолётту, 3500 танкыны, 50.000 улуг боону болгаш миномётту биске удур октаан турду. Дайзынның кургаг чер күштери, ужар-чүүлү болгаш шериг-далга флоду дайынчы узуг дуржулгалыг турган. Шак ындыг күштүг шериг машиназын төөгү оон мурнунда билбейн турган деп шуут чугаалап болур. Боттарының күчүзү-биле көөртеттинген гитлержилерге чүзүн-баазын хөрүмнекчилер дузалажы берген. Ындыг хөрүмнекчилер чежө турбаан дээр! «Нью-Йорк пост» ынчан чүнү дыңнадып турганын сагындырыксай-дыр мен. Дайзының баштайгы хүннеринде, үшкү рейхтиң аг-шериглери бистиң чуртувуска далайдан далай чедир калбак фронт-биле чаза базып кирип турда, ол солун мынчаар биждээн. «Чайлаш чок чылча шапкырыышкынын кызылдарның тывын алыр төлээде, чүгле ном-судурда бижип кааны ышкаш кудукту-хуулгаазынвыг чорук негеттинер».

Ынчалзажок гитлержилерге болгаш бистиң өске-даа хөй-хөй дайзыннарывыска боттарының сорулгаларын чедип алыры чоок кылдыр сагындыра берген биске аажок берге турган ол хүннерде безин фашист күжүттиг аг-шериглериниң шавар халдаашкыннарының оруктарынга Кызыл Армия күчүлүг моондак кылдыр дүй турупкан. Тиилелгеге чедире бээр орук кайы хире үр болгаш берге болуруи ынчан билбейн турган бис. Ол тиилелгеге кандыг турушка барып чоокшулап чеде бээривисти билбейн турган бис. Ынчалза-даа армия биле чөөн тиилээр бис дээрэнне бүзүрелдиг турган. Тиилелгеге ханы бүзүрел, бистиң хеэвистиң шынныынга бүзүрел, Төрээн чуртка кыыгаар чок ынакшыл — ол бүгү болза дайзынга бистиң согуушкуинарывыстың күчүзүн күштелдиргеи.

ССРЭ-ге удур дайын Европаның чуртларын таварты вермахтының хөлүг маршаларынга дөмейлешпес болган. Чөөн талакы кампаниялың баштайгы 60 хүнүнүң дургузунда беанн фашистиг армия өске бүгү фронтуларга оон мурнунда 660 хүн дургузунда чидиргени хире саанныг солдаттарын чидирген. ССРЭ-ге удур дайынының баштайгы чылында вермахт оон командылал черинiң сан-медселерин ёзугаар алырга, барык 2 миллион солдадыы болгаш офицерин ышкыган.

Оор ёзу-биле халдаашкынның баштайгы өртем-үнези ындыг болган. Дерээи ёзу-биле халдаашкынның чогум өртем-үнези кайдыг болурул деп чүве Кызыл Армия Сталинград хаалаларының таварынга дайзынны ара доктаадып, оон ийи армиязын бүзээлээш, чок кылып, стратегтаг инициативаны бодуның холунга шуут апканда долу хемчээлге илереп келген. Төрээн черин ажелекчилерден арыглавышаан, совет дайынчылар дайзынны барын талаже ойладып чорудуп турда ол илереп келген. Адак соонда, Гитлериң бүгү шериг машиназы бүрүнү-биле үрей шапкыраи болган төөгүнүң базыдынче шыбадаттырыпкан, а Гитлер боду тиилеттирген Берлиниин чер адаанла буикеринге алдар чок өлүмүн тыпкан шак ындыг үеде ол өртем-үне бүрүн хемчээлинге тодартайлаттыган.

Фашист шериглерни ашкан тиилелге чылча шапкырган гитлержи генералдарның чүлчуруп турары ышкаш. Совет Армиязын сан талазы-биле артык күштерлиниң уламыидан эвес, харын совет командирлерниң болгаш шериг начальниктериниң дайынчы бедин мергежилдиг чоруу-биле, солдаттарның болгаш офицерлериң билдилиг база бижыг тура-соруктуг чоруу-биле чеин алдынган. Москва чанында удур шавар халдаашкын эгелээриниң мурнунда совет-герман фронтуга фашист шеригнерiниң нинги саны дайылдажып чоруп турган Совет Армиязын составындан барык бир миллион кижи ажыл турганын чугаалаарта-ла четчир. Сталинград тулчуушкуну эгелээр душта күштер дең турган. Харын дайынның үшкү чылында совет шериглер гитлержи армияны сан талазы-биле 1,2 миллион кижиге ажыл турган.

Дайзынны ашкан тиилелгенiң нинги херээнге АКШ-тың, Англияның, Франциянын болгаш антигитлержи коалиция талазы-биле ССРЭ-ниң эвилелчилери өске-даа күрүнелериниң кииргеи салыышкынын совет кижилер болур чогууру-биле үнелеп турар, ынчалзажок делегейниң ийиги дайынынын кол, шиитпирлиг фронтузу совет-герман фронт болган. Вермахтының 507 дивизиязын болгаш Германияның чалчаларының 100-тей эвээш эвес дивизиязын Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштери чылча шапкан. Дайынның бүгү дургузунда немецтерниң кижи талазы-биле иинги чидириглери 13,6 миллион кижи болган болза, оортан 10 миллиондан эвээш эвес кижини Чөөн фронтуга оскүүган «Чогум-на харын орус армия герман шериг машиназының шейүндузуи тура соп үндүрген» деп, англи премьер чораан Уинстон Черчилльдиң дайын үезинде-ле бижип турганы таварылга эвес.

Ол болгаш өске-даа хөй-хөй чурагайлар база фактылар — социалистиг Ада-чуртуң камгалап киришкеи совет улус болгаш оон армиязы гитлержи фашизмге удур демиселдиң кол аар-бергээни үүктеп артырген болгаш фашистиг Германияны ашкан тиилелгенiң чедип алырынга шиитпирлиг рольду ойнаан шак ол маргыш чок шыныыт чоруктуң бүдүүлдиг бадыскалыдыр.

(Төнчүзү ийиги арында).

ТИИЛЕЛГЕ

Чонумнуң-даа, чуртумнуң-даа төөгүзүнге
Чоргаарлаамыр, дидим ырлаар эргелиг мен.
Кадыыр-маска доңнаттынган Сүлдем-биле
Каптагайның кайынче-даа чорушсумза,
Бүлүмнүмни кижилерге чедирердеп
Бүрүү херек кылыыттар сагыжым чок.

Чүге-чүге чылдар чизечиин—Төөгү-ноому
Чүдүлгенiң сүзүглелин болап каапкаш,
Ада-чуртум арны болуп, бадыткап кээр.
Амгы салгал ову номчааш боданы бээр.

Далай болгаш кургаг черге чеже катап
Лайын оду чалбыыпталып кыпплаан дээрил!
Халдакчылар чеже катап чуртум бастыы,
Хаанныг хөлүн, чидиг чепсөөн аныыаан дээр!

Демиселге өлгеннериниң ханы-биле
Делгем черим, шалың ышкаш, сүстүп келген.
Өлгеннериниң, артканнарның карак чажыы
Өскен черим, чайык ышкаш, сүзүп келген.

Кудай-ла бо, кымны мурнай чуртке халдап,
Бүрүү херек Ада-чуртум кылып көрбээн.
Ынчалза-даа халдаанварга удур тулчуп,
Ырбазын сып, өжөөн негеп, тиилеп келген.

Аптыг шынга кара күштер бырааптааннар.
Ада-чуртум хуиискаалып катап төрээн.
Кимдан генiй Ленин башкы тайбың чарлап,
Кызыл тугун өртемчейже бедик туткан.

Боду мөчүп, партия бооп, моңгежиреп,
Бодалдарып өөредиргө арттырып каан.
Дайзыннарны чылча-шавар чепсээнге ол,
Дазылданып шыдал кирер быравые ол.

Тиилезге!— ажыл-иштиң чедиишкинiн,
Тиилелге!—амыдырал чечекшилэ,
Тиилелге!—октаргайже ужудуушкун,
Тиилелге!—келир өйже базымныыс!—

Башкы Ленин бодалдарын боттандырган
Партияның балдызының ачызы ол!
Сая-сая бистi баштап, күүш кылып,
Сайзыралдың бедiнiн телкеп шүглүкчү ол!

О. СУВАКПИТ.

«Тиилелге» совхозта коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чаалап алган 7 дугаар бригадада комсомолчу-анаяктар ажылдап турар. Олар бо хүнiнерге чедир 1000 ажыг гектар черге тараа культураларын чаштырган. Ында сес трактор эзлчет санында 200 ажыг гектарга тараапы чаштырып турар.

Механизаторларның арасында калбарган чарыштың мурнуку одуруунда Эрес-оол Куулариың башкарган агрегады чоруп, хүн санында нормазын бүдүп чартыктан кудулатпайн турар.

БО ЧУРУКТА: Э. Куулар, Балгазының профессионал-техниктиг училищезиниң, сургуулдары Моңгуш Бала, Лиза Санчы олар-биле чапсар үезинде.

К. ХЕРТЕК.

А. ПОНОМАРЕВТУҢ фотозу.

ИЗИГ БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

Эштер Л. И. Брежнев, Н. Б. Подгорный, А. Н. Косыгин эштер Вальтер Ульбрихт, Вилли Штоф, Эрих Корренс оларга телеграмма чоруду, немец улустуң гитлержи фашизмден хосталганының 24 чыл ою-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың, бүгү совет улустуң чүректиң ханызындан байыр чедириишкинiн ГДР-ниң удуртукчуларынга болгаш республиканың бүгү ажылчы чоннарынга дамчыткан.

* * *

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин эштер Г. Гусак, Л. Свобода, О. Черник оларга телеграмма чорудуп, Чехословакияның фашистиг эжелекчилерден хосталганының 24 чыл ою-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың, бүгү совет улустуң чүректиң ханызындан байыр чедириишкинiн ЧССР-ниң удуртукчуларынга болгаш республиканың бүгү ажылчы чоннарынга дамчыткан.

АҢы-дүнма чехословак улустуң алдарлыг байырлалын, герман фашизмден хосталганының чыл ою-биле каапкаш, оон-биле каапкаш, совет кижилер ЧССР-ниң ажылчы чоннарынга найыралдың болгаш эш хүзүнүң ханы сеткилсагыжын илергейлеп турар деп, телеграммада чугаалаан. Кадыы төккеи хан-биле быжыглаттынган ол найыралдың чанчылдары совет кижи бүрүзүнге эргим үнелиг болгаш чоок. Бистиң улустарывыстың болгаш күрүнелериниң салым-чолунга төөгүлүг ужурдузалыг ол найыралды реакциялыг күштерiниң кандыг-даа чымэенишкиннери чайгылдырып шыдавас дээрэнiнге бүзүрелдиг бис.

Чаагай байдалды болгаш тайбыңны, боттарының социалистиг төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш чаа-чаа боттандырылгаларыи болгаш күш-ажылчы тиилелгелерiн чедип алырын Чехословакияның ажылчыннарынга, тараачыннарынга, интеллигенциязынга, дайынчыларынга, бүгү ажылчы чоннарынга совет удуртукчулар күзээн.

(СЭТА).

* * *

ССРЭ-ниң камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

1969 чылдың май 9 № 115 Москва хоорай

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшинадар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Ада-чуртуң Улуг дайынының хоочун киржикчилери!

Бөгүн совет улус болгаш оон дайынчылары, дептилелиг бүгү кижи төрелгетеи фашистиг Германияны ашкан Тиилелгениң 24 чыл ою байырлап турар-дыр.

Ада-чуртуң Улуг дайыны делегей империализминиң шаап халдакчы күштерибиле демиселге социализмниң делегейде баштайгы чуртунуң эң улуг болгаш аар шылгалдазы болган. Дайзынны ойтур шаварынга бүгү материал болгаш утаан-болдал күштерин мобилизастаары бистиң күрүневистен негеттинип турган.

Гитлержи эжелекчилер-биле кадыг-дошкун тулчуушкуиларга совет улус, Армиязың болгаш Флоттуң дайынчылары көстүп көрбээн турушту болгаш маадырлыг чорукту масселлыы-биле көргүскеи. Олар гитлерлиг Германияны чылча шаварынга шиитпирлиг салыышкынын киирип, боттарының төөгүлүг хүлээлгезин алдарлыыбиле күүсеткеи.

Бистиң чуртувустуң бүгү улустарын сырый каттыштырган болгаш оларның күжелиишкиннерин чаңгыс аай эвес соруулга — Улуг Октябрьның чаалап алымышкынарын камгалаарынче үлегдырган Коммунистиг партиявың мергеи удурткулгазы Ада-чуртуң дайынының тиилелгезинiң эң чугула чүүлү болган.

Делегейниң ийиги дайынынга герман фашизмин болгаш япон милитаризмин чылча шапканы империализмниң туружуун улам ыңай кошкаткан. делегейниң социалистиг системазының тургустуварынга, делегейниң ажылчын шимчээшкиннiнiң, колонияя болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустарының национал-хосталгалыг демиселиниң күштелиринге дуза алаан.

Дайын соолундеги чылдарда бистиң чуртувус коммунизмче оруктап бүзүрелдиг базым-биле кел чоруур.

Тайбыңны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга хаиы сопуургалдыг Совет Эвилели тайбыцга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиканы чайгылыш чокка чорудуп турар. Ындыг болза-даа күш-ажылчы бүгү улуска чоок болгаш билдингир ол даштыкы политиктиг угланышкын империалистиг реакциялыг бөлүктериниң дерээи удурланышкынынга таварыжып турар.

Төөгүнүң кичээндиргелерiн тоомча чок көрбүшаан, империализмниң агрессия күштерiн чер бомбуразының янын-бүрү районнарынга дүшкүүрлүг чоруктуң одаглары тургузуп, чепсегленишкинiн аңдере будурерин күштелдирип турар. Олар вьетнам улуска удур ара-атаназыг дайынын үргулчүзеп, араб улустарга удур шериг авантюраларын чоруткан израиль агрессорларга өмзэржип турулар. Европаның чуруун эде көөрүи орааладжып турар барыын-герман милитаристериниң болгаш ФРГ-ниң реваншистериниң идеологиязының шыгыы айыылдыг болуп турар.

Ол байдалда Коммунистиг партия болгаш Совет чаазак бистиң күрүневистиң камгалал күчүзүн, Армиявың болгаш Флоттуң дайынчы белен чоруун үзем ыңай бедидер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерин ап турар.

Коммунизмниң херээнге кызыгаар чокка бердингеи совет дайынчылар алдарлыг дайынчы чаңчылдарны ыдыктыы-биле хумагалап база көөдедип, бистиң Төрээн чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарларын идегелдиг камгалап турар. Ака-дуңма социалистиг чурттарның дайынчыларын-биле кады олар социализмниң улуг чаалап алышкынарын камгалаар талазы-биле боттарынга онаашкан хүндүлүг болгаш харылсаалалыг соруулгаларны алдарлыы-биле күүседип турарлар.

Тиилелгениң байырлалы-биле холбаштыр Совет Чепсектиг Күштериниң бодунуң составынга, Ада-чуртуң Улуг дайынының бүгү киржикчилеринге байыр чедирип, амыр-мендизин айтырып тур мен!

Фашистиг Германияны ашкан Тиилелгениң хүнүнден бээр 24 чыл ою дедглээри-биле ДУЖААРЫМ БОЛЗА:

Бөгүн, май 9-та, түс-түс черлерниң-биле 21 шак турда бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы—маадыр хоорай Москваға, эвилелдешкеи республикаларның найысылаларынга, маадыр хоорайлар: Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага, маадыр шивээ Брестиге, а ол ышкаш Мурманск, Свердловск, Новосибирск, Хабаровск, Владивосток хоорайларга артиллериянның үжен удаа даштаашкынывыбиле салют кылыр.

Улуг совет улус болгаш оон маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организаторувыс— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, Ленинниң партиязы делгерезин!

Бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннарга өлген маадырларга мөңге алдар!

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. ГРЕЧКО.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы

Май 7-де РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму РСФСР-ниң ашак-кадай болчур болгаш ег-бүле дутайында Кодексиниң төлевилелдиг чугаалажып көргеи. Президиум кодексиниң төлевилелин колдуунда тутуллуг деп санаан болгаш оореиин кооруу-биле ону РСФСР-ниң Дээди Совединиң Хөйлу-дүрүм саналдан киирер комиссиязынга. Улус өөредилгези, культура болгаш спорт талазы-биле комиссиязынга. Кадык камгалал болгаш социал хандырылга талазы-биле комиссиязынга дамчыдып берген. Төлевилелдя Россия Федерациязының Дээди Совединиге көрдүрүп, бадыладыры-биле киирер.

РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниг болгаш райоч (хоорай) улус судтарының улус төлээлериниң сонгулдаамыың түнелдерин база чугаалажып көргеи болгаш чогуур доктаалды үүзээп алган.

Дээди Совединиң Президиумуну кээр, суур Совединиң сулдеглиг танмазының хевирин бадыладаи. Россия федерациязының хүндүлүг аттарын тыыкыр дугайында болгаш өскеда айтырыгларны көргеи.

(СЭТА).

СОВЕТ УЛУСТУҢ УЛУГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

(Төнчүүр. Эгээи 1-ги арыында).

Үшкү рейтин бууран дүжүшкүнүүң чылдагаанарым тайылбырлап турган, тоогунун чамдык хажыдыкчыларын ол-ла бүгүнүң бурузуу Гитлериҥ стратегиг чазыгларының уржугу болган деп бүзүредигини ораадакпы турарлар. Империализмге удур болган оон эң-не дерии чектери—фашизмге удур аажок улуг сегирикки алышкыига социалистиг нииттилеп болган күрүне тургузуу тиилээнииҥ уламынаан үшкү рейх дүжүдерии дүшкеп болгай. Социалистиг экономика, нииттиледдиҥ социал-политиктиг болгаш идейлиг чаҥгыс ээш, совет патриотизм болгаш ССРЭ-ниҥ улустарының бүзүлбас найыралы, Ленииниҥ партизиын долгандыр миллион-миллион совет кижилериниҥ сырый каттыжмышкыны, фронтуга дайзыныларыҥ болган тыыла-гга ажылчы чоннарыҥ чижеглеер чүве чок маадырлыг болгаш ээлчээ-ниҥ девискээриниҥ дайзынны үндүр ойладырда, немец-фашистиг эжелекчилерден бодтарыҥа, дайзыларыҥ чаҥчылдыг улустарыҥ ээлчээ-ниҥ девискээриниҥ дайзынны үндүр ойладырда, немец-фашистиг эжелекчилерден бодтарының төрээн черлерии ажыралдарда аны-дуҥма армияларыиыҥ солдаттарыҥ болган офицерлери совет дайзыныларга улуг дузалы чедирген. Висланга болгаш Одерге, Берлииниҥ штурмиап турарыныҥ үезинде гитлержилерии олар чижеглээр чүве чок маадырлыг чылча шаап турганнар.

Дайзын соондагы үеде ССРЭ-ниҥ болгаш социализм чурттарының аразында найыралчы харылзаалар чыдыҥ-на кылбарып, быжыглып, Совет Чеҥсеттиг Күштер биле аажок дүҥма армиялар чаҥгыс ай соруулга-бодалгалыг чурттан, ниити күжениишкиннер-биле Варшава Керээзиниҥ киржикчилери күүрүнеринииҥ камгалал күүүзүн быжыглап турарлар. Америка империализминиҥ болгаш социализм чурттарының аразында найыралчы харылзаалар чыдыҥ-на кылбарып, быжыглып, Совет Чеҥсеттиг Күштер биле аажок дүҥма армиялар чаҥгыс ай соруулга-бодалгалыг чурттан, ниити күжениишкиннер-биле Варшава Керээзиниҥ киржикчилери күүрүнеринииҥ камгалал күүүзүн быжыглап турарлар. Империализмге удур болган оон эң-не дерии чектери—фашизмге удур аажок улуг сегирикки алышкыига социалистиг ниииттилеп болган күрүне тургузуу тиилээнииҥ уламынаан үшкү рейх дүжүдерии дүшкеп болгай. Социалистиг экономика, нииттиледдиҥ социал-политиктиг болгаш идейлиг чаҥгыс ээш, совет патриотизм болгаш ССРЭ-ниҥ улустарының бүзүлбас найыралы, Ленииниҥ партизиын долгандыр миллион-миллион совет кижилериниҥ сырый каттыжмышкыны, фронтуга дайзыныларыҥ болган тыыла-гга ажылчы чоннарыҥ чижеглээр чүве чок маадырлыг болгаш ээлчээ-ниҥ девискээриниҥ дайзынны үндүр ойладырда, немец-фашистиг эжелекчилерден бодтарының төрээн черлерии ажыралдарда аны-дуҥма армияларыиыҥ солдаттарыҥ болган офицерлери совет дайзыныларга улуг дузалы чедирген. Висланга болгаш Одерге, Берлииниҥ штурмиап турарыныҥ үезинде гитлержилерии олар чижеглээр чүве чок маадырлыг чылча шаап турганнар.

Дайзын соондагы үеде ССРЭ-ни

Бөгүн—чехословак улустуң национал байырлалы

ХОСТАЛГАНЫҢ ХҮНҮ

ПРАГАНЫҢ бир шөлүнде совет танкистерге турасхаалды тургускан. Оң турасхаал бөдүүн: гранит бедиктиң кырында танкыны тургузуп каан.

Оң танкының төөгүзү кайгамчык болгаш өөренирге чыг. Германияның дүжүп берген дугайында актыга 1945 чылдың май 8-те ат салган-даа болза, Прагага дайын доозулбаан. Май 5-те Праганың чурттакчылары хоорайга турган фашистиг эжелекчилерге удур тура халыышкынче кодтулуп үнген. Ындыг болза-даа күштер дең эвес болган. Прага хоорайны нацистиг империяның сөөлгү шивээн болдуруп адырын оралдашкан генерал Шернериң фашистиг болүүглелиниң артык күштери үгаан-бодалы күштүг-даа болза кошкак чепсегленген 30 муң дайынчыларга удур турган. Баррикадаларга тура халыкчылар ханын төкпүшаан, дайылдажып турганнар. Оларның күжү шак бүрүзүнде эвээжеп турган. Оларны бүзээлээр болгаш олумнуң, а кайгамчык хоорайны бузунду болдурарының аймыгы тургуступуп келген. Оң байдалда тура халыкчылар дузалажыр дугайында кыйгырыгны радио-биле дамчыткан. Берлинниң чоогундан совет танк армияларын чехословак улуска дузалажыры-биле чоруткан. Дагның бергө оруктары-биле, орукта хой санныг мина шолдерин, кылымал дестерин болгаш сут мооңдактарын ажып эртпишаан, совет танкистер Берлинден Прагага чедир 350 километр дүрүт орукту онза кыска хуусаада эрткен.

Май 9-та дең бажында бирги Украин фронтузунуң танкистери соңгу болгаш соңгу-барыын таладан, Прагада тура халыкчыларга дузалажыры-биле далашкан 2-ги Украин фронтузунуң танкистери мурнуу таладан Праганың кудумчуларынче кирген. Совет Армияның сүртенчиг күжүнүң мурнунга немецтер дүжүп бергөн. Праганың өөрүн, сорук киргөн чурттакчылары муң-муң кижилериң амы-тынындан когараарын, эрте-бурунгу хоорайны хоозурадырын болдурбаан хостакчы совет дайынчыларны өөрүшкү-биле уткаан.

Совет Армияның болгаш Чехословак бирги армия корпузунуң Чехословакияны хостаарын доосканы-биле Прага фашистиг шериглерден арыгаттынган. Гранит бедиктиң кырында тургускан совет танк болза, Праганың кудумчуларынче бир дугаарында таза төварып киртен танк болуур болгаш кады төөкен хан-биле быжыглаттынган совет-чехословак байыралды символчуткан тураскаал болу бергени ол.

ОЛ ТУРАСКААЛДЫҢ хүннерден бөөр барык чөөрби дөрт чыл эрткен. Эрткен 24 чылдар дургузунда Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле Чехословакияның күш-ажылчы улузу экономика болгаш культура, эртем болгаш кадык камгалал, өөредилге болгаш социал хандырыла талазы-биле кайгамчык чедиишкиннерни чедип алган. Ол үениң дургузунда үлетпүр бүдүрүлге 6 катап, национал орулга үш катап ажыг көвүдөөн. 14 миллион чоннуг Чехословак Социалистиг Республика барык 42 миллиард киловатт-шак электроэнергияны, 10,5 миллион тонна каңны, үш миллион тонна хөмүр-дашты, алды миллион тонна ажыг цементтиң, 145 муң чиик болгаш чүк автомобильдерин, үш миллион ажыг эжеш идиктерни бүдүрүп үндүрүп турар. Оон машина тудуушкун бүдүрүлгелери 24 чыл мурнуудагыдан алды катап ажыг продукцияны ам берип турар.

Үлетпүр продукциязын чоннуң кижи санынга онаалтыр алырга ЧССР делегейниң эң сайгарангай чурттарының санынга кирип турар. Социалистиг көдөө ажыл-агыйда улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Эрткен чылда бир гектардан ортумаа-биле 31,3 центнер кызыл-тасты, 29,4 центнер арбайны, 32 центнер кукуруза тараазын ажаап алган.

Көдөө ажыл-агыйның деңнелии үлетпүрүң деңнелиңге чедир, көдөө чоннуң амыдыралының овур-шынчаин хоорайларның деңнелиңге чедир көдүрер деп, ЧКП-ниң салган сорулгазы чедиишкиниг боттанып турар. Ам бээви тараачынарның орулгазы үлетпүрде ортумак ажыл төлевириниң 92 хуузу болуп турар.

Словакияда чаартылгалар онза толаргай. Шаанда ол республикамың хожудангай кезии чорааш. Социалистиг тургузуушкунуң чылдарының дургузунда мында үлетпүр продукциязы барык 10 катап көвүдөөн. Чөөн-Словак металлургия комбинады болгаш «Словнафт» химия заводуышкаш, ындыг индустрия күчүтөнгенин Словак Социалистиг Республиканың денисизериниде тудуп, ажыглалга киргерген. Ваг хемде электростанцияларның бүдүн каскадын тутканы. 4 миллион чоннуг Словакия 1937 чылда бүгү Чехословакиниың бүдүргөн продукциязының хөй продукциязын ам бүдүрүп үндүрүп турар.

СОЦИАЛИСТИГ КҮРҮНЕ улустуң амыдырал деңнелиң доктаамал бедидер талазы-биле бодунуң кол сорулгазын чедиишкиниг күүседип турар. Чоннуң ажыл-биле бүрүн хандырган, медицинаның халас дузаламчызын, халас өөредилгени, социал хандырылганы, төлевирлиг шөлөөни боттандырган. Боттуг ажыл төлевири көвүдеп, чурттарга тудуу калбарыш, культура хөгжүп турар.

Тайбыңны быжыглаарынче, Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузарынче, чепсеглениишкинни дүжүреринче, чурттарның болгаш улустарның тайбың кады ажылдажылгазынче утпаңдырган идепкейлиг даштыкы политика, социалистиг тургузуушкунга чедип алган тиилелгелер делегейге чөптүг алдар, хүндүү Чехословакияга хандырып турар. ЧССР социалистиг чурттарбиле найыралчы сырый харылзааларын тудуп турар. Чехословакия Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниге идепкейлиг кады ажылдажылганы чорудуп, ооң ажылының хевирлерин болгаш арга-методтарын сайзырангайжыдарының херээнге бодуың салыышкынын киирип турар. Тайбыңның камгалалында турар Варшава Көрөзүнде ол бантаган.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ Совет Эвилели-биле кады ажылдажылганы онза калбаа-биле чорудуп турар. Ол кады ажылдажылганы экономика, эртем-техника, культура талазы-биле боттандырып турар. Чижээ, Чехословакияның дашткы садыг саарылгазының үштүң ийи кезии Совет Эвилелиниң үлүүнге онаажып турар. ЧССР Совет Эвилелиниң дашткы садыында ийиги черии (ГДР-ниң соонда) эдлеп турар.

Чехословакияга арткан чыл болза Барыын талада чамдык империалистиг бөлүктерге детиктеткен антисоциалистиг күштер Чехословакияның Коммунистиг партиязын сандарадыр болгаш кошкадыр, ниитилелдиң удуртулгазындан опу чайладыр, социализминиң үндезиннерин чок кылыр социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазындан ЧССР-ни хоорулдурар болгаш чурттуң хөгжүлдезин атказар эргилдирер сорулга-биле шаап халдаашкынны калбарткан чыл болган.

Ындыг болза-даа марксизм-ленинизмге болгаш пролетаржы интернационализмге шынчы партияда болгаш ниитилелде күштер социалистиг чурттарның дузаламчызынга даянмышаан, ол антисоциалистиг күштериң бодалдарын үзе шапкан. ЧКП Төп Комитединиң апрельде болган пленуму сайзырангай социалистиг ниитилелди тургузарының оруу-биле чуртту хажык чок баштаарынга Коммунистиг партияның чайгылыш чок шинтпирлиин илергейлээн.

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ коммунистери, ажылчы чоннары ниитилелге ЧКП-ниң удуртукчу ролюн быжыглаарын, пролетаржы интернационализминиң идеяларын амыдыралга боттандырарын, социалистиг чурттар-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле Чехословакияның найыралчы харылзааларын хөгжүдүп, хаңналадырын, барыын үеелдиг күштерге удур чайгылыш чок демиселди чорударын, социалистиг Чехословакияның чечектелиишкиниң дээш амыдыралдың болгаш чогаадыкчы күш-ажылдың таарымчалыг байдалдарын тургузарын айыткан пленумнуң шинтпирлерин чүүлдүг деп хүлээп алган.

Т. МАРТЫПОВА.
СЭТА-ның корреспондентиэн.

Прага.

делегей бо хүннерде

Остравага байырлыг хурал

ПРАГА. (СЭТА). Шахтёрларның болгаш металлургтарның хоорайы—Остраваның чону хоорайны Совет Армияның хостаан хүнүнден бөөр 24 чыл оюн болгаш Тиилелгениң хүнүн байырлап турар.

Кайгамчык хүнге холбаштыр Коммунистиг партияның хоорай комитеди, Национал фронтунуң хоорай национал комитеди болгаш хоорай комитеди байырлыг хуралды организастаан. Оң хуралга акыдүңмалышкы харылза алыг хоорайлар — Волгоград тыл, Катовицаның, Ковентриниң төлээлери, Чехослова кияда тур турар совет шеригленниң командылаалыының төлээлери олурушкан.

Остраваның национал комитединиң даргазы З. Кунка хуралга үүве чугаалаан, Остраваны хостаарынга, фашистиг шеригленге оң хоорайны узуткаттырарын чайладырынга Совет Армияның ачы-хавыязын бедии-биле үнелээн. Хоорайның ажылчы чоннары боттарының бүгү күштерин социализмни улам ыңай хогжүдеринге бараан болдурар дээрзин З. Кунка ЧКП-ниң болгаш күрүненниң удуртулгазынга бүзүреткен.

Волгоградтың төлээлериниң баштыңы хооркүүск омнуң даргазы И. М. Королев Остраваның чурттакчыларынга байыр чедирип, үүве чугаалаан. И.М. Королев Мамаев Курганның довураан тоогулуг сталинград тулчуушкунунуң дугайында тураскаал кылдыр Остраваның удуртукчуларынга дамчыткан. Акы-дүңмалышкы харылзаалыг еске-даа хоорайларның төлээлекчилерин хуралдың киржикчилериниге база байыр чедирген. Острава хоорайның национал комитединиң үөвүлели 1945 чылда Остраваны хостаарынга киришкен дөрт совет шериг албаныларга тураскаал медальдарын тывыскан.

Байырлыг хурал «Питерпаноландыы» ырлап күүседирбиле доозулган.

Жак Дюклонуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Республиканың президентизиниң албан-дужаалынга Жак Дюклонуң кандидатуразын Франциянының Коммунистиг партиязының Төп Комитеди депшиткен соонда оң медеглел кылган. Меңээ көргүскен алдар, хүндүлүг бедии-биле үнелеп турар мен, ындыг болза-даа чөөн күштериниң чаңгыс аай кандидадын деткинир дээш президент соңгулдаалының кампаниязынга киришкен болзумза деп күзелдиг ийиок мен дээрзин Жак Дюкло медеглээн.

Моон-биле холбаштыр бистиң партиивис демократтыг бүгү организацияларга ниити чазак программазын ажыдаан кылырының эргежок чугулазынга Социалистиг партиини (СФПО-ну) бүзүредири-биле бодундан хамаржыр бүгү чүвени кылган, ындыг программа чөөн күштериниң чаңгыс аай кандидадын дугуржулга баглаар депшидин үндүрер арганы бөөр ийиок деп, Жак Дюкло айыткан. ФКП-ниң Төп Комитеди май 2-де хуралын безин чапсарлаткан болгаш СФПО-нуң Альфортвильге съездизиниң соонда катап эгелээн болгай. ФКП Социалистиг партияның удуртулгазынга чоруткан сагалын катаптавышаан, чагааны аңаа база чоруткан турган. Ындыг болза-даа оң съездиниң ажылының түңнелдеринге бистиң чуртувустуң ажылчын болгаш демократтыг массаларының идегелии ышкыытпайн барган деп, Жак Дюкло демделээн.

Жак Дюклонуң айыткыны болза: «Бүзүр кара сагыштыг политиктиг бодалдың түңнелинде Альфортвильге съезд бодунуң кандидатуразын болу-за депшиткен Гастон Дефферни кандидат кылдыр томуйлаан. Мынчангаш алдар, хүндү сүргеп бүзүр-чүдек чүвеин Франциянның улуу-даа, ажылчы массалар-даа болгаш демократтар-даа, аныыптар-даа күзевейн турар. Бистиң чаңгыс эпче ажыктан ажиннистиг съездиниң киржикчилерин хаан алганы ол-дур».

Ындыг байдалда бистиң партиивис бодунуң кандидадын депшидер ужурлуг болу берген деп, Ж. Дюкло чугаалаан. Чогум-на харын ындыг байдалдарда өөң кандидатуразын депшиткени ол. А ам политиктиг болгаш экономиктиг мурнакчы демократиниң программазын кампаниянын чорудар мен. Ол демократиниң келир үезин шагда кыдына берген чүүлдерин катаптавас. Чугаа болза социализмче орукту ажыдыр чаартыкчы демократия дугайында болуп турар-дыр».

«Франциянның Коммунистиг партиязының кандидады болуп тура бистиң чуртувуска—Франциянга демократиниң тиилээринге эргежок чугула ажылчын болгаш демократтыг күштериниң эвилелиниң кандидады болурумну медереп бүлии турар мен» деп, Жак Дюкло медеглээн.

ФКП ТК-ның угуулгазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди угуулганы парлап үндүрүп, «президентиниң албан-дужаалынга кара чаңгыс кандидат, үндезин чаартылгалар дээш туржуп турар» Жак Дюкло дээш бадылаашкынын бөөр деп эр, херээжен францүзтарны кыйгырган.

Эртемниң болгаш техниканың хөгжүдезин, бүдүрүлгеде болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнде дешилге ажылчы чоннарның негелдезин болгаш чүткүлүн хандырар арганы бөөр ужурлуг. Оң бүгү чуртту социал, экономика, культура чечектелиишкинин, ооң аныяктарынга келир үеэн хандырып бөөр ужурлуг.

Угуулгада чугаалааны: «Франция тайбыңны камгалаарынга болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырыдырарынга чугула салыышкының киирип шыдаар. Бодунуң хамаарышпас чоруун магадылап, бичии Европаның хемчээлдеринде политиктиг интеграциядан ойталап, атлантика эвилелден үнгеш, бистиң чуртувус бүгү чурттар-биле найыралчы болгаш үре-түңнелдиг харылзааларны тургузуп шыдаар, шериг блоктарын хары угда дүжүрөр дээш. Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузар дээш туржун шыдаар, кады ажылдажылганың болгаш чепсеглениишкинни дүжүреринің политиказын чорудуп шыдаар. Франция Вьетнамдан америк шеригленни чугаа чокка үндүрөөр. Герман Демократтыг Республиканы хүлээп көөрүн негээр, Чоокку Чөөн чүктүң айтырыгларын тааржыттыр шинтпирлээри дээш демисежир».

Удуртур органнарны соңгаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының XIX ниити-национал съездизиниң түңнелдеринге бараан болдурган парлалга конференциязынга партияның төлээлекчизин Арнольд Джонсонну медеглээни болза, Гас Холлду партияның Чиңгине секретарынга, а Генри Уинстонну национал Даргазынга база катап соңгаан.

Съездиге партияның Национал комитедин 83 кижи составтыг кылдыр база соңгаан. Комитеттиң составында 19 ажылчыннар, 27 негрлер, 18 херээженнер бар.

Ажылының сөөлгү хүнүнде съезд АКШ-тың Коммунистиг партиязының ам болур 50 чыл оюнуң дугайында тускай резолюцияны хүлээп алган дээрзин А. Джонсон база дыңнаткан. АКШ-тың Коммунистиг партиязын 1919 чылдың сентябрьда Чикагога үндезиндээн. Съезд коммунистиг болгаш ажылчын партияларның июньда Москвага болур делегей Чөвүлел хуралынга киржир дугайында илеткелди болгаш резолюцияны чаңгыс үн-биле түүлүг деп саналаан.

Съездиге түңнел чугаазынга Чикагиге секретарь Гас Холл ооң ажылын айтып турар чаңгыс эртем демделээн.

ХАНОЙГА МИТИНГ

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентизин Б. Петровтуң дамчыткыны:

Дьенбьенфу чоогунга франциуз колонизаторларны ашкан вьетнам улустуң тиилелгезиниң 15 чыл оюнга тураскаал болдурган массалыг митинг Ханойга болган. Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң ТК, ВДР-ниң Камгалал министерствозу болгаш Ада-чурт фронтузунуң Ханой комитеди митингиниң организастаан.

Митингиниң ажыттырбышаан, ВАП ТК-ның кежигүнү, Вьетнамның профэвилелдер федерациязының даргазы Хоанг Куок Вьеттиң чугаалаанын болза, Дьенбьенфу чоогунга тиилелге Вьетнамның армиязының болгаш улузунуң төөгүлүг тиилелгезин, акы-дүңма социаалистиг чурттарның улустары-биле болгаш бүгү делегейниң мурнакчы кижилеривиле вьетнам улустуң делегей эп-сеткил каттыштырылгазының улуг угаан-бодалының тиилелгези болур.

Митингиге үүве чугаалаан генерал-майор Вьонг Тхва Вунуң демделээни: бо чылын Вьетнамның ийи кезиниң армиязы болгаш улузу төөгүлүг тиилелгениң оюн АКШ-тың агрессиязынга удур, төрээн чуртту камгалаан алыр дээш демиселивиниң бүгү талалыг чедиишкиннериниң байдалында демделеп турар.

Генерал-майор Вьонг Тхва Ву эп-сеткил каттыштырылгазын доктаамал илергейлеп, вьетнам улустуң национал хосталгазының херээнге ак сеткиидиг болгаш үнелиг дуза-ламчыны коргузуп турар акы-дүңма социалистиг чурттарның улустарынга болгаш делегейниң бүгү улустарынга вьетнам улустуң чүректиң хапызындан оорүп четтиргенин илергейлээн.

Америк агрессорларны ажар тиилелгени чедип алырынга, Соңгу Вьетнамны камгалаар болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарынга, төрээн чуртуң тайбың каттыштырарын боттандырарынга Вьетнамның армиязының болгаш улузунуң шинтпирлини илергейлээн резолюцияны митингиниң киржикчилери чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

ПБФ-ниң медеглели

ПРАГА. (СЭТА). Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязы даравазында медеглелди Прагага кылган хөөрээн ЧТК агентилел дыңнаткан.

Каттышкан Араб Республикага, Иорданияга болгаш Сирияга хамаарылгалыг делгем девискээрлерни Израильдиң шериг агрессиязының аргазы-биле эжелеп алган хүнүнден бөөр 1969 чылдың июнь 5-те ийи чыл болур.

Оң үеден бөөр ужур-дүрүм чок эжелел кижиниң эң бөдүүн эргелерин үрээри-биле болгаш ол девискээрлерниң чонунга удур болдунар-ла бүгү араатанзыг дерзин үүлгедиглер-биле капсырлажып турар.

Боттарының төрээн чурттундан үндүр сывыртаан палестиначыларның чурттап турар байдалдары улам-на коргунчуг апарган, а 1967 чылдың июнь 5-те агрессияның түңнелинде оларның саны ийи миллион ажыг кижиге четкен.

Ынчаарга араб чурттарның девискээрлериниң өске-даа черлеринче өлүмнүг халдаашкыннар чаңгыс-даа хүн соксавайн турар.

Мынчангаш Израиль делегейниң хөй-ниитизиниге чөнгээлээрни, КНО-нуң сүмезин, ылаңгыя оң районга тайбыңны тургузар дугайында Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюциязын дорамчылаарын тургузуп турар-дыр.

Ооң ужурунда оң районнуң улустарынга болгаш тайбыныың херээнге эң шыңгыы уржуктарны чедирип болгу дег улам чидиг месидеежиишкинче кайы-даа үеде шылчий бөөр магат чок душкүүрлүг чоруктуң айыылдыг одаа Чоокку Чөөн чүктө хевээр арткан болгаш чидигленип турар.

Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны чедип азыр төлээде бүгү делегейниң тайбыңга ыпаксыылдыг күштеринге, ылаңгыя делегейниң ажылчын аңгыынга деткиткен шинтпирлиг хөделиишкиннер кажаңгыындан-даа артык эргежок чугула болуп турар.

Оң хөделиишкиннерни чоокку үеде, ылаңгыя июнь 5-те идепкейжидер үжүрлүг. Араб чурттарның делегей конфедерациязы болгаш Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязы июнь 5-ти араб чурттарның ажылчы чоннары болгаш улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей хүнү кылдыр чарлаан болгай.

Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязы боттарынга таарымчалыг хевирлерби-ле эп-сеткилиниң каттыштырылгазын илергейлээр деп бүгү профэвилел организацияларын, демократтыг болгаш тайбыңга ыпаксыылдыг бүгү күштерни, бүгү делегейниң ажылчы чоннарын кыйгырып тур.

Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязы дараазында чүүлдерни боттандырарынче оларны кыйгырып тур:

— эжелеткен араб девискээрлерден бүгү израиль шеригленни доп-дораан үндүрер дээш;

— КНО-нуң шинтпирлиин, ылаңгыя 1967 чылдың ноябрь 22-де Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын күүседир дээш;

— десмеш палестиначыларны төрээн чуртунче чорудар дээш. Палестинаның улузунуң национал эргелерин хүлээп көөрү дээш.

Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының кыйгырымыга харын кылдыр бүгү делегейниң профэвилелдери Чоокку Чөөн чүктүң айтырымын чөптүг тааржыттыр шинтпирлээрни чедип алырыбиле бүгү күжениишкиннерни салыр дээрзинге ПБФ бүзүрелдиг.

Барыын Ириандa байдал

ЛОНДОН. (СЭТА). Барыын Ириандa чамдык аймак улустар Индонезияның чазанга удур үйлээнче көдүрүлүп үнген болгаш бем аэродромну бүзээлеп алган деп, Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Индонезияның Даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизиниң кылган медеглелин барымдаалаан, Джакартадан дыңнаткан.

Бо чылдың августа Барыын Ириандa санал алышкының КНО-нуң хайгаараалы-биле чорудар деп турары билдингир болгай. Бо санал алышкыны Индонезияның составынга ол девискээрниң хевээр артар азы артпас дугайында айтырыгны шинтпирлээр ужурлуг.

ПАРЛАМЕНТ БӨЛҮҮНДЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). Коммунистериниң Национал хуралда парламент бөлүү социализмче орукту ажыдар ажылчын болгаш демократтыг күштериниң кандидады Жак Дюкло дээш июнь 1-де массалыг чурумбиле бадылаашаан, политиктиг болгаш экономиктиг мурнакчы демократия дээш, национал хамаарышпас чорук, тайбың болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер дээш саналын бөөр деп. Франциянның Коммунистиг партиязының ТК-ның кыйгырымын деткээн медеглелди парлап үндүргеп.

Бүгү чоон күштериниң чазак программазын кады ажылдан кылырының болгаш аңаа үндезиллээш чоон күштериң чаңгыс аай кандидадын депшиднериниң эргежок чугулазын медеглелде демделээн. Демиселди кады чорударыдан ойталаавышаан, Социалистиг партия шынгыы харыысаалганы бодупга алган.

СОЦИАЛ ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ ажылдакчыларының хуралы

Партияның Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга республиканың социал хандырылга органнарының ажылдакчылары чыглыш келген. Оларның аразында районнарның социал хандырылга киздистериниң эргелекчилерин, райкүүскомнарның ол айтырыгны харыылап турар ажылдакчылары, колхоздарда социал хандырылга чөвүлелдериниң болгаш пенсионерлериниң хөй-ниитизи чөвүлелдериниң даргалары.

Хүннүң айтырыгы — социал хандырылга органнары болгаш оларның ажыл-чорудулгазын улам ыңай жижидери.

Тыва АССР-ниң социал хандырылга министри А. Б. Данаа бодунуң илеткелиниге 1968 чылда социал хандырылга органнарының кылып чоруткан ажылдарының түңнелин болгаш моон соңгаар сорулгалар дугайын чугаазаан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрүде сагыш салыышкынының ачызында назылап кыраанда, аарыгга таварышкында болгаш дайынга чораан кадыкшылын ышкынгайда хамаатыларның алыр пенсиязының хемчээли улгатканы.

1969 чылдың январь бирээде алган түңнел ёзугтаар алырга, бистиң республикада пенсия болгаш пособие ап турар кижилерге 7 миллион рубльди чарыгдаан.

Хөй уругларлыг болгаш боттелерге күрүне доктаамал дузаламчыны коргузуп турар. Моңу мындыг саннар-биле бадыткап болуур. 1968 чылда харыы угда болгаш ай санында иелер дузаламчызынга 1207,0 муң рубльди үндүрген. Ол дээрге 1967 чыл-биле деңнээрге 16,0 муң рубль көвүдөөн ол. Хамаатыларга пенсия болгаш пособие тыпсырын хөй-лу ёзугаар боттандырып, оларны чогуур пегелдезинге дүүштүр тургускушаан, кижилерге сагыш човангыр болуруп чедип ап турар ажыллакчылар эвээш эвес. Каа-Хем районнуң социал хандырылга киздизиниң эргелекчизи Ф. А. Габышева бодунуң онаашкан ажылын эки билирлериниң бирээзи. Ында пенсия хандырылгазын чүрүмчүдарынга хөй-ниитизиниң киржылгезин хаара тутканы. Хөй-ниитизи чөвүлелиниң, улусчу контроль болгуун, чурттарга амыдырал комиссиязын тургускан. Оң организацияларны дамчыштыр пенсия алырларының документилерин эмгелеп чүрүмчүдар ажылдарны, пенсионерлериниң амыдырал байдалын, ажыл тыпсыр дугайын шинтпирлеп турар.

Таңды, Бии-Хем районнарның социал хандырылга киздистери сөөлгү үеде ажылын элээн эжиктиккен.

Чамдык районнарда пенсия болгаш пособие тыпсырда чедир төлевес яйыкпе, азы ажыр төлээр чоруктар ам-даа барын илеткелчи демделээн. Эрткен чылын районнарның социал хандырылга киздистерине хыналлааны чоруткан. Күрүне пенсиязының талазы-биле хынап көрген 1078 иеректин 13-жүнде 1866 рубльди ажыр төлээни илерээн, а 372 рубльди чедир толеп бербээн. Тожу, Улуг-Хем, Өвүр, Тес-Хем болгаш өске-даа районнарда хамаатыларга күрүне пенсиязын тыпсыр талазы-биле шыңгыы четпестерни болдуруп, пенсия хандырылгазының хөйлузун каржызы-биле хажыдып келгенинин тавырылгалары тургулаан.

Хуралга эштер Кунаева, Аракчаа (Кызыл), Ковалёв (Каа-Хем), Купгаа (Улуг-Хем), Габышева (Каа-Хем), Демчикей (Тес-Хем) болгаш өскелер-даа чугаалашкан айтырыгга хамаарыштыр боттарының санал-оналын берген.

Путёвкалар — ишчи холдарда

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң баштаар черии болгаш партбюро маадын төлүп менди камгалап алырынга шылгараан сакманшиктерни шаңнаарын мынчаар дугуржуп, колхозчуларга чардлан: 150-ден оруг хураганны доруктуруп, малчынга хүлээтиңев дээш Кызыл— Абакан— Волгоград — Киев баар путёвкаларны тыпсыр. А чүстен оруг хураганны ажаагаан сакманшиктер Шушенскоеже баар эргени чедип алыр.

Төөгүлүг черлерже аян-чорук кылыр аас-кежиктиг кызымаан иүш-ажылы-биле чедип ап турарлар бо хүннерде эвээш эвес. Оларның хөй кезии аныяктар, комсомолчулар. Маажыр Чамзын-оол — 177, Зоя Сырат—176, Сайзуу Данзурун— 139 хураганны туеттузунда доруктурганнар. А оол сакманшик Кожерек Болат-оол олардан чыда калбайн, 141 хураганны менди хүлээткен. Алии Коданмай, Нина Дежит 111—112 хураганны база эки ажаагайнар.

В. ЛАМБЫН.

БАРЫЫН БЕРЛИНДЕ ШЕРИГ БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Барыын Берлинниң улуг концерннери болгаш он-он фирмалары эвилел Контроль чөвүлелиниң № 43 хоойлузуур үревишаан, шериг продукциязын бүдүрер ажылды кылып турар дугаймы херечилээн фактылар делегейниң хөй-ниитизинге билдинге берген. Олар бүндесверге, ГФР-ниң полицейжи, кызыгаар болгаш шпион албан чергелеринге херектиг херекселдерни бүдүрүп турар. Танкылар, самолёттар, сут адаа-биле торуур хемелер бүдүрер барыын-герман заводтарга херектиг янзы-бүрү дериг Шпрейниң эриктеринден Рейнде кээп турар. Ынчаарга оортан милитаристчи чүктерция Израильче, Грецияның, Мурнуу Вьетнамның, Мурнуу Кореяның диктаторжу бузучурумнарынче, Мурнуу-Африка Республиканың расистеринче база чорудуп турар. Ындыг чүктериниң кеминг шыпарын чажырары-биле Барыын Берлиндеп шериг продукциязын чагыкчыларының адрезинге эвес, а бодунуң ёзулуг ат-иүүрүн хамаатыыят чок ат-чарлал-биле чажырган хүлээп алыкчы фирмаларга болганчок-да чорудуп турар.

Бүзүрелдиг фактыларны чажырып, хүлээп көрбейн турар барыын-берлин сенаттың чөпшээрелии ёзугаар хоорайның хөй бүдүрүлгелерин дүрүм чок чагыларны күүседири-биле ажылдап турар. НАТО-биле кады ажылдажылганы кылып турар ГФР-ниң шериг фирмаларын делегейниң душкүүрлүг чоруун чидиглендирбишаан, «фронт хоорайны» шериг материалдарының арсеналы болдуруп турардыр.

Чурттарда: «Карат хартметаль» фирма (Шпандау район, Хайдеройтерштрассе кудумчу) бо фирманың хойге эдилел болу берген документилери элээн хөй барыынберлин бүдүрүлгелериниң чажыт ажыл-чорудулгазын база катап сойгалаарынга бараан болган. Бо фирма—Питтсбургта бриже октар бүдүрер талазы-биле «Форт стерлинг корпорейшн» дээр америк компаниянның эвилелчиин болуп турар (солагай талазында октарның схемазы). Ук фирма октарның вольфрам озекterин улам ыңай ажылдап кылыры-биле океан ындыдан ап турар.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

ШЫН ● Дөртқу арын ● 1969 ч. май 9

Бөгүн Севастопольду немец-фашистиг эжелекчилерден Совет Армиянын хостаанындан бээр 25 чылы

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ ОТТАРЫ

Чээрби баш чыл мурнунда бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москва болгаш Кара далай флодунуң корабльдери Севастопольду фашистиг эжелекчилерден хостаан эрес-маадыр дайынчыларга алдарның салюдун берген. Араатанзаан гитлермиялерге удур амы-тынын харам чокка 250 ХОНУК ДУРГУЗУНДА ТУЛУШКАН МААДЫР ХООРАЙНЫҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ ӨЛҮМ ЧОК МААДЫР ЧОРУУ БҮГҮ делегейге билдингир. Севастопольду хостаан совет дайынчылар Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнге алдарлыг арынны инир бижээн. Хоорайны долгандыр бүзээлепкен дайзынның камгалалын штурмнаары 58-ле шак үргүлчүлээн. 1944 чылдың май 9-туң кежээзинде тиилелгениң Кызыл туғу Севастопольдуң кырынга миисний берген.

...МЫНДА АНЫЯК хараганнарны болгаш согуп дег чойганнарны хат үргүлүү-ле сагланнадыр өпейлеп турар. Кадыр дагның бежиндеп иудуп алган көөрге, виноград шөлдери, чечектелген садтар шаар-ла шейлүп чоруй барган. Сапун-даг... Бо ат Ада-чурт төөгүзүнге ээ-ле баштай чүс чыл мурнунда—Крым дайынының үезинде кирген. Совет шеригчилер Севастополь хоогунга гитлержилерниң күчүлүг камгалалын буза тавараан, дайынның ол хол туружун эзлеп апканда бо ат база катап чаңгыланып үнген.

Сапун-дагның чоок-камгыында, шыналарда болган бүүрелчиннерде ак-ак обелискалар кайы ыракта-на көстүп тургулаар. Бүүруп Сапуунуң шишинек бажында тургузуп каан кончуг улуг обелиска кеш-нап километр ыракта-на тода көскү. Мында даш бүрүү-ле Севастополь дээш маадырлыг дэмиселдиң көскү хереглери.

«1944 чылдың май 7-де Сапун-дагны штурмалаанчылар» дээш, диорамаными көрүкседээниринең аргыны кажан-даа үзүлбес. Олар маңаа совет дайынчыларының маадырлыг чорууның дугайында чугааны дыңнаар дээш, бичии кады-даа болза, ол маадырлыг чорукка база-ла киржилгелиг болганын угаазылаксап көөр дээш кээп турарлар.

АМ СЕВАСТОПОЛЬДА кежээлер черле кайгамчык. Часкы агаар далайның чечектелип турар садтарның таарымчалыг чыды-биле холуй чытталып көөр. Дээр өнүүр далайда судноларның бараанын-даа магадал-биле көөр сен, а эрикке болгаш бухталарда муң-муң оттар чайынналдыр кыва бээр.

Севастопольдуң оттары! Ол оттар хүн келген тудум улам-на кавудеп, улам-на чырык апарып, тудугжуларның эрткен берге оруунуң хереглерин болуп турар.

Ынчаарга хостакчы дайынчыларга Севастополь канчаар көстүп тургаш, ол үе кижиниң сагыжынга база кирип келир. Шынап-ла үрелип-бузулган, өртенип-хүюкталган хоорайның овур-хевирин кижи уттуп ужур черде турбас. Ынчан хамыкла чүве үрелген, өртенгем турган. Кудумчуларны көөрге, уулдуг өртенген даштар, шаарарып тургулап калгылаан демир рамалар бо-ла. Арткан чүве-ле дээре чартык кезии үрелик чеди бажың ол-ла. Ыяштар база уук-сынык, оон туржук эрин чоогунуң хая-дажы бээн бустугулап калган. Фашистер Севастополга кижи бодап четпес мындыг улуг могарадды таварыпшыргавнар.

Севастопольдуң катап тургузуушкуну бистиң армиявыс фашистиг Германияның кызыгаарын чаза таварып кирип турда эгелээн. Үрелик-бузук бажыңнарның ханаларынга мындыг хозуулар чалбыыпталып көстүп тургулаан: «Амыдыралы делгереэнге!», «Төрээн Севастополь, сээн катап тургузуп алыр бис».

Хоорай бодунуң аян-шинчизин чылдан чылче оскертип кел-ле торээн. Кежээлерде оон кудумчуларынга сайгылгааннар чайнап турар апаргылаан...

ООН БЭЭР ам 25 чыл арткан. База катап май, чеживээ ышкаш чүүн баазын чечектер, хонү теректер, хараганнар... кээс-чараш архитектура ансамбльдери, кайгамчык кудумчулар, аллеялар, делгем-шелээн эриктер Севастополду каастап турар.

Ам хоорайның чуртталга фондузу дайын мурнундагы деңнелиндеп ийи чартык катап ажыг. Үүгле сөөлгү чеди чылда бээн оны революция мурнундагылы-биле деңнээр чүве болза, ол хире чуртталга, шөлүү тутунган. Чаа кудумчулар, шөлдер, бүдүн-бүдүн районнар тургустунгулаан. Мурнунда куруг чыткылаан черлерде делгем проспектилер көстүүлеп келгилээн.

ҮЕ-ШАГ бодунуң кандыг-даа белыын эмнеп аптар деп, чугаалажыр болгай бис. Ийе ындыг, ам бистиң хоорайывыста үрелип бустуушкунуңуң соргаа-даа артпаан. Оон-биле мады аггаар, дүвүрөөнниниң медээзин чаңдыс кижиил-даа дыңнап көрбөзөн, дайын дутайында үүгле номнардан болгаш кинолардан билир чаа салгал база өскен.

Ынчалаа-даа чопуун мындыг тураскаадыг чугаазы бар: Севастополь бодунуң камгалакчыларын болгаш хостакчыларын билир болгаш тураскаадыгы-биле бодал-сактып чоруур.

МААДЫР хоорайның кайы-даа талазындан кирер болзунараа, чер болгандан-на обелискаларга, тураскаадларга болгаш мемориалдыг дерилгелерге ужуражыр силер. Хейхой кудумчулар, проспектилер, шөлдер дайынның маадырларының аттары-биле адаттынгылаан. Ол кудумчуларда амы-тынын артынга каггаш хоорайның камгалалынга туржуп турганнар, ам бөгүн олардың алдарын дозеп-салгап, ону амыдыралче улам бүрүнгээр аппар чоруурлар чурттап турар. Серго Орджоникидзе аттыг Далай заводунуң музейинге баар болзунараа, хоорайның эң улуг ажылчын коллективиниң маадырлыг төөгүзүнүн дугайын биляп алыр силер. Ындыг революсчу болгаш дайынчы үре-салгадыг завод-даа ховар. Бо завод барык-ла үүс бежен чыл дургузунда ажылдап турар. Крымга баштайгы марксчы белүүмнер, баштайгы дайынчы дружиналар база-ла оон цехтеринге тывылгылаан, лейтенант Шмидтиң болгаш революсчу матростарның үнү маңаа таңгыланып турган.

Бүзээлеттирген Севастополга ол заводтуң ажылчыннары ёзулуг күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң үлегер-чижээн көргүскен. Олар шериг корабльдерин болгаш боо-чепсекти септеп, миномёттарны болгаш миналарны, гранаталарны, өртеңдирер чепсектерни будуруп үндүрүп турган. Ол ышкаш олар будуруп үндүрген продукциязын шуут-ла дайынның мурнуку одуруунга шенеп турганнар. Далай заводунуң мүнмүн ажылчыннары фронтуже чорутканнар, партизан отрядтарынга, чазыт белүктерге дайылдажып турганнар.

Бо чылдарда завод өскен, чаартынып сайзыраан. Дайынга өлгеннериниң аттарын моңгежиктен мемориальдыг хана заводтуң шериг аянышчылыының дугайын сагындырып турар. Оны заводтуң кол ажылының чанында тургускан.

Далай заводу хөй чыдар дургузунда чүүле хоорайда эвес, а областа мурнуку одуругда чоруп турар.

Севастопольдуң хөй-хөй будуруглери бедик техниктиг үндезинге база катап тургустунгулаан. Сөөлгү чылдарда прибор тудуушкунунуң, ыяш ажылдап кылырының, тудуг материалдарының, септелге-механиктиг заводтар, хааранырының болгаш бажың дериг-керекселдери будурер фабрикалар дээш чаа будуруглге черлерин, ол ышкаш хоорай чоогунуң совхозтарын каттыштырып турар «Золотая балка» дээр винкомбинатты кыскан.

КАШ ЧЫЛ бүрүнгээр Камышова бухтаның күруг чыткан эриинге балык тударының портун тудуп эгелээн. Ам ында судно септээриниң балык консервалаарының заводтары, күчүлүг соодукчулар тургулапкан. Ам ол порттан 80 корабль Атлантикадан, Индий океандан, Мурнуу Американың эриктеринден балыктаары-биле чоруп турар. Эрткен чылын олар ийи миллион центнер хире балыкты тутканн.

Ам Севастопольдуң будуруглерин чаңгыс хүн революция мурнунда бир айда будуруп үндүрүп турганы хире продукциияны будуруп үндүрүп турар.

Маадыр хоорай Украин ССР-ниң эртем төөү апарган. Мында Далайның гидрофизика институту болгаш УССР-ниң эртемнер Академиязының мурнуу далайлар талазы-биле биология Институту чедишкинниг ажылдап турар. Севастопольдуң эртеменнериниң хөй-хөй ажылдары болгаш ажыдыышкынары үүгле бистиң чуртувуста эвес, а даштыкыда бээн билдингир.

СЕВАСТОПОЛЬДУҢ тудуушкуну үргүлчүлевишаан. Архитектура мастерскаяларында чаа-чаа районнар тударының төлевиледдерин белеткеп турар. Хоорай тудуг чөвүлелээн «Турист» дээр хөй каът гостиницаның болгаш балыкчыларның культура Ордузуунуң төлевилелдерин чүүлдүг деп көрген.

Хоорайның аян-шинчилээ... Ол үүгле үлетпүрүүн өзүлдезин-биле эвес, культуразы-биле база тодаргайлаттынар. Севастопольдуң прибор тудуушкунунуң институдун алырлы. Оон үүгле хүндүсүү сажырында бээн 3000 студентилер бар. Шеригдалайның Дээди ийи училищелеринде чурттуң бүгү будуңнарындан келгилээн оолдар өөренип турар. Хоорайда судно тудуушкунунуң, совет садыгның, болгаш тудугнуң училищелери бар.

Хоорайның мун-муң аалчылары Кара далай флодунуң, Севастопольдуң маадырлыг камгалалының болгаш хостагаашның, коммунистиг чажыт ажылдың музейлерин, «1854—55 чылдарда Севастопольдуң камгалады» деп панораманы, Херсонесскиниң археология болгаш уран чүүл музейлерин хүннүң-не көөп көрүп турарлар.

Кежээлерде ажылчы чоннар болгаш шериг далайжылар А. В. Луначарский аттыг шин театрынга болгаш Кызыл туктуг Кара далай флодунуң театрынга шилерин көрүп, тудугчуларның культура Ордузуунга, Матросов аттыг клубка, флоттуң офицерлер Бажыңынга болгулаар концерттерге баргылаар.

АМ БО ХҮННЕРДЕ маадыр хоорайда чурттап турар кижилерниң сагыш-сеткилин хөглүг болгаш байырланчыг. Кудумчулар, шөлдер, Кызыл туктуг Кара далай флодунуң кораблъдери байырланчыг кылдыр шиметтинген. Проспектилерде чонна чон. Хоорайның аалчылары база муң-муң. Олардың аразында Севастопольдуң камгалалының болгаш хостагаашның маадырлары база дыка хөй. Оларга клубтарга, будуруглелерге, тудугларга, школаларга-даа ужуражыш болур. Фронтучулар болгарының дайынчы панналдарын хөректеринде калгылашкан. Олар кудумчуларга кымнардан-даа ыле болгаш ээ-не хүндүткелдиг кижилер. Севастопольчулар оларга байыр чедирип, чечектерин түтсүп берип, аалчы боон келиңер деп чалап турарлар.

Частың бо хүннеринде кайда-даа ужуражыпга-ла ужуражыпга, дыңзыг хол тудуушкуннары, улуг байырлалдың уттуидурбас өөрүшкүүл. Бо болза, Хосталганың болгаш Тиилелгениң ийи данкыр байырлалы болур.

Бөгүнгү Севастополь мындыг кайгамчык, күш-ажылчы кедүрүүшкүн-биле долдунган. Фашизм-биле демиселге сегиржип алышкынга бодунуң амы-тынын харамнанмайн берген эрестериниң маадырлыг чоруу-биле ол богун база улуг алдарлыг.

Ам-кок бухталарның эриктериже шулуг ак даштан шуткүп күдүп каан дег маадыр хоорай дайын-чаага шылгарап үнген маадыр дайынчы дег туруп турары бо. Оон кырында байырлалдың оттарының, катап хөгжүүшкүнүүң оттарының тайбың халазы мынчаар чайнап, хүннеп турар.

Вера КҮЗМИНА,
(ПМА).

АЛДАРНЫҢ ӨШПЕС ОДУ

ДАЙЫННЫҢ халапты уржуктарын Ананий Жабын 20 харлыында-ла көрген. Ак фини дайыны эгелээни-биле улуг чурттуң кыдыг кызыгаары Хакасиядан ону шериг албанынче келдиргеп. Танкистмеханик болуп, Төрээн чуртун камгалашкан. Оон халашкаш база катап тайбың амыдыралын уламчылаан. Алдын уургайынга оон ада-иези, бодуу ажылдап турган. Жабинниң өг-бүлези ажылгыр, кымын билбес чүвеэн чок улус деп ол сууржугашка билдинип турган. Ананий база, алдын тывыкчылының, бизаңчының, электриктиң мергежилдерин шингээдип апкан, кызымак кижи чораан.

Ада-чурттуң Улуг дайынына киришкеш, Ананий Исаевич Жабин 6 орден, 5 медаль-биле шаңнаткан. Фашист идегеттер-биле баштайгы сегиржип алышкын хүнүн ол ам-даа утпаан. Николаев хоорай чоогунга тулчуушкунга Жабин солдат өөрү-биле дайзынның 4 танкызын, чадаг шеригниг 8 автомашиназын узуткаан. Танк башкарымчызы А. Жабин ол тулчуушкунга «Дайынчы алдар дээш» медальга төлептиг болган. Баштайгы тулчуушкун. Чүнү бодап чораанын, коргунчуг болган бе дээрин айтырарымга, Ананий Исаевичиннің харыылааны:

— Бодум дугайында бодаваан мен. Уткуштур кел чоруур «кара өлүмнүү» тиилээрин, узуткаарын, танкыда өөрүм дугайын, оларга таарымчалыг байдалды тургузуп бээрин бодап чораан мен—дээш, хааржакта шыпкан кааны дайын үеининң документилерин камнып кончуг алгап, менээ коргустү. Ында фронтучу чуруктар, дайынчы солуннарның арыннары. Берлинни, Праганы арестиг хосташканы дээш, шеригниң улуг начальниктериниң, чижээ маршал И. Коневтиң, аттарын салган өөрүп-четтириишкинниң бижиктери. Сандай ооргазында кедирип каан кара-көк пиджакта орденнер, медальдар чайнаан.

Солдат алдарның өшпес одунга шынчы. Төрээн чуртувустуң камгалакчызы, бистиң бөгүн тайбың чуртталгавысты, өөредилгевисти, аас-кежиивисти бодунуң хаңы-биле үзелап бертен совет кижиниң, Ананий Исаевич Жабинниң дайынчы төөгүзү узун болгаш кайгамчык. Ону шуптузуун бижир дивейн, Днепрни кешкеш фашистерни барын чүкче хаңыладыр сывыржып, Украинаның найысылалы Киевти хосташканының дугайын воинчукчуга сошуургадыйн.

СОВЕТ шеригни Днепрни кежирбес дээш, фашистер ол турушту калчаалыы-биле быжыглаан. Шынап-ла, Днепрни кежери тергиин берге сурулгаларның бирээзи турган. Фашистерниң быжыглапгавы оң талакы эрик бедик, эптиг. Хем эриин дургаар от ажыдарының хөй санныг точкалары, янзы-бүрү техника болгаш дайзынның шизиттикиген кезектери моонеттинген. Хем кежер дээш шенелде кылаа, бедик эриктен дораамна адыштыр болур...

Дүн дүшкен. Өштүг чүве дег, ай моңгүннелчек ак чырыын черже чажыпкан. Ооң оруу, боду хемде көстүп турган. Разведчиктериниң хемелери болгаш салдарда тургускан баштайгы танкылар хемче киришкен. Командирлер баштайгы удаада эки-турачыларның кежерин чөпшээрээн. Олар өлүртүп болурунуң барымдаалары турган. Ынчалаадаа бүрүн дивизияларның кежерин хандыраранда, баштайгылар тулчуушкун чорудар ужуражыр.

Ананий Жабинниң танкызы Днепрни баштай кешкен беш танкының бирээзи. Адышкын үнүп турар черлерни чазыг чокка билирп, танкыны билдиниг башкарары, аар машинаны шимченгир кылдыр чорудары, коргуш биябес үүреккири. Төрээн чуртка ынакшылы чолаачы-механик Жабинни өлүмден камгалап чораан. Минавлыг шөлге келгеш дайзынның танкыларының мани көрүп чораш, айыыл чок чөрлеп эртип, хөй санныг шеригларны, машина-техниканы Ананий Исаевич узуткаан. Днепрни кежип, маадырлыг чорукту коргускени дээш, танкист Жабин Кызыл Сылдыс орденн-биле шаңнаткан.

Ам ээлчегде — Киев, Украни улустуң, совет кижилериниң чоргаарааы бурунгу Киев, делегейде чараш дээп хоорайларның бирээзи Киев өртүн чалбыыкы-биле шыптынган. Дайзынның дезер оруун дүй турупгары-биле Ананий Жабин Житомир оруунче углай чорупкан. Кадыг-берге сегиржип алышкыннар, орук дургаар фашистер. Эрес-дидим болурудан ыңдыда шеригниң улуг начальниктериниң, чижээ маршал И. Коневтиң, аттарын салган өөрүп-четтириишкинниң бижиктери. Сандай ооргазында кедирип каан кара-көк пиджакта орденнер, медальдар чайнаан.

Солдат алдарның өшпес одунга шынчы. Төрээн чуртувустуң камгалакчызы, бистиң бөгүн тайбың чуртталгавысты, өөредилгевисти, аас-кежиивисти бодунуң хаңы-биле үзелап бертен совет кижиниң, Ананий Исаевич Жабинниң дайынчы төөгүзү узун болгаш кайгамчык. Ону шуптузуун бижир дивейн, Днепрни кешкеш фашистерни барын чүкче хаңыладыр сывыржып, Украинаның найысылалы Киевти хосташканының дугайын воинчукчуга сошуургадыйн.

СОВЕТ шеригни Днепрни кежирбес дээш, фашистер ол турушту калчаалыы-биле быжыглаан. Шынап-ла, Днепрни кежери тергиин берге сурулгаларның бирээзи турган. Фашистерниң быжыглапгавы оң талакы эрик бедик, эптиг. Хем эриин дургаар от ажыдарының хөй санныг

Кызылдың № 14 школазының коллективи өөреникчилерни мораль-политиктиг болгаш психологтуг мөзуу-шынарга хевирлеп кижизидерин бирги чергениң айтырыы кылдыр көрүп турар. Совет Армияга болгаш Флотка шериг хүлээлгезин төлептиг эрттиреринге

ДАЙЫНЧЫ ЧАҢЧЫЛДАРГА

аныяктарны белеткээри чугула айтырыг. Амгы үенип шериг техниказы ан-не нарын болгаш сайзырангай. Ол бүтүнүн чамдыызын-даа болза школага өөренип тура көрүп б и л и п алыры кончуг чугула. Бисте шериг хөрээнин кабинедин эдээн.

Бистиң школада шериг белеткелин тускай эртем кылдыр бо өөредилге чылында өөредип эгелээн. Улуг, биче школачылар шериг хөрээнге өөренириинге аажок сундулуун өөредилге чылы көргускен. Совет Армияның дайынчыларының өөренип артер чамдык чүүлдерин үстүү классчыларга өөреткен. Совет Чепсектиг Күштерниң онзагайы, ниити шериг белеткели, хамааты камгалалы деэш өске-даа темалар-биле танышкан. Санитар дружиналарын белеткээн.

Боо адарынга мергежилдиглер хөй. Шериг назылыг оолдар шупту «Төрээн чуртту камгалаарынга белен» деп хөрек демдээн дужаал алган. Хоорайның школачыларының шериг-спортчу маргылдаалаарынга бистиң школа хөй удаа киржип келген.

Шериг хүлээлгезин эрттиреринге белеткенип турар школачы бүргүү тускай разрядтыг болуруның кыйгырыын салып алган ажылдап турар бис. Бистиң хөй-хөй оолдар, кыстарывыс «Зарницаның» идепкейлиг киржикчилери. Эң дээре адыгжыларның одуруунга Василий Рындин, Валерий Колесников, Валерий Сидоров, Михаил Захаров, Геннадий Егоренков дээш, өскелериндээ киришкилеп болур.

Боо өөренириниң, хайгылчыларның, сапёрларның база харылзаачыларның болгумнери ажылдап турган. Бистиң школаның шефтери—«Н» колектиг зайынчылары өөредилгекижизидилге хөрээнге боттуг дузаны көргүзүп келген.

Бистиң мурнувуста ам-даа, эки тодарадыры, билип алыры чугула чаа үүлдер хөй. Ынчалаа-даа адаларының, акыларының хөрээнге төлептиг салгалды кижизидер хереккс бичии-даа бол улувустуу кииргп турарывыс бо.

А. ВОХМИН.

Н иезитиң салбыры. В. Маншин, А. Лоушкин болгаш А. Пропп составтыг тергиин миномётчулар.
Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Салчак ТАМБА

СОЛДАТ БАРБА

Каа-Хемде «Бүрен» совхозтуң мурнакчы малчыны, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи П. О. Балзан-оолга

Чаалыг ойде солдат барбаа
Шарыг биле эмнер чоруур;
Артык оъкту, аъш-чем аймаан
Аңаа солдат курлап суп аар.
Барба, боозун кады чүктээн
Дайынчылар аразынга
Балган-оол дээр аныяк эр
Дайылдажып чоруп турган.
Солдат барба чүктеп алгаш,
Чораан чери алээн хөй эр:
Дубно, Роэно хоорай, суурлар
Тулчуп тургаш, хосташкы-
лаан...
Харны чара чүткүвүшаан,
«Газик» оожум чоруп орда,
Ынчеектиг ботпур кижи
Немдиктеп үткүй келди.
«Экилежип» турувуста,
Ынчеек шуут дывылай-дыр.
«Малчын бо хүн олчалыг» деп,
Барба боду көргүзүп тур...
Чарыш түңнээн хурал кежээ
Шалыш, оккур эрте берген.

Кожеге-даа ажыттынган.
Көрүкчүлер адыш часкаан...
«Кыжын, чайын мырлап чыдар
Кылаң суглуг Бүрен хемни
Кылыр иштке эрес, кежээ
Гвардейжи Балган-оолду.
Чайын, кыжын саарытпаан
Шакпын суглуг Бүрен хемни.
Чарыштарга шүглүү үнер
Шалыш, эрес Балган-оолду».

Солдат чораан малчын эрни
Чогаал-биле йөрээптерге.
Клуб долу орган улус
Курайлаар-даа, ураалаар-даа.

Байырлал хүннеринде

МАЙ 9-ТА

Эртенгиниң 11 шакта кызыл партизаннарның тураскаалыынга чечектер салыр, пайысылаадың ажылчы чоннарының Тиилелге хүнүнге тураскаатка митингизин «Хүреш» стадионга 12 шакта болур.

Митинг соолунде аңаа Кызылдың аныяктарының фестивалы эгелээр.

Өөредилге черлериниң волейболга болгаш баскетболга спартакпадазын паркка 14 шакта ажыдар. «Хүреш» стадионга футбол. Хербис даанга спортчу боодалга маргылдаалары 16 шактан эгелээр.

Хоорайның ыры болгаш танцы ансамблиниң концертин ногаан театрга 16, «Совет Тыванын 10 чылы» Культура бажыңының концертин база аңаа 19 шактардан эгелээр.

Үрер хогжум парктың фонтан чанынга 20 шактан эгелеп танцы аялгалары ойпаар.

МАЙ 10-ДА

«Тыванын аныяктары» солуунуң шаңналы дээш эстафета эртенгиниң 10 шакта эгелээр.

Өөредилге черлериниң волейболга болгаш баскетболга спартакиадазы 10 шактан эгелеп уламчылаар.

Ээ эки ыры болгаш танцы дээш конкурс ногаан театрга 12 шакта болур. Башкы училищезиниң концертин аңаа 16, даг экспедициязының клубунуң концертин 19 шакта көргүзер.

«Хүреш» стадионга тыва хүреш 14 шактан эгелээр, аңаа 16 шактан эгелеп футбол маргылдаазы уламчылаар.

Хоорай аныяктарының фестивалының байырлалдыг хаалынышкыны «Хүреш» стадионга 22 шакта болур.

«Найырал», «Енисей» кинотеатрларның чанынга 20 шактан эгелеп документальдыг кинофильмнер көргүзер.

Редактор К. Н. ДИИГА.

Дыннадыг

1969 чылдың май 14-те, хүндүсүнүң 3 шакта Кызыл хоорай Соединиң ийиги сессиязы СЭКП Кызыл хоорионунуң хуралдаар залынга болур.

Саргылардан камгаланыңар

Кижилерге болгаш малдарга улуг хораны саргылар чедирип турарлар. Чурттуң арга-ыяштыг районнарында моонин аар аарыы болур саргы энцефалидининң пептередикчилери—саргылар бар болуп турар. Ховулуг районнарда саргының пивишкилээр тивининден аартыр ол-ла мангыстарның өске-бир хевирлери тывылган. Ортаакы Азияның, Закавказьениң республикаларында саргының каданнаар тивининң пептередикчилери болур «Орнитодорус» деп саргылар бар.

Кайда саргылар бар болдур, ол черлерге хову турлаглары тургузар черлерни онаа хынамчалыы-биле шилип алыр херек. Ол турлагларны мал одарларындан, сиген, саван сараттарындан, ылаңгыя эртжен чылдыындан арткан эрги сараттардан ырадыр тургузары чугула. Оларда хөй санныг хемирикчилер (өргелер, күскелер, күжүгешнер) болгаш саргылар кезээде-ле бар болур.

Чыраа болгаш чадан үнүштер аразынга, шыргай аразынга, эргижирээн черзи ыяш, доштер, чиңгистер-биле күзүрүмнелген арга-ыяш шырыжының иштинге турлагны тургузуп болбас. Саргыларны узуткап чок кылыры-биле турлагны долгандыр 20 метр хире черниң оътсигенин кескеш, ону ырадып каастары чугула.

Турлагны долгандыр туруп турар оът-сигенни болгаш чыраааларны эмульсия азы ДДТ деп кургаг хоран-биле ийикпе чок болза, гексахлоран-биле хораннап арыглаар.

Саргылардан кижини комбинезон аки камгалап болур. Бир эвес комбинезон чок болза, чүвүрүүн кончугуун идиктер иштинче, хойлениң азы хоректээштиң эдээн чүвүр иштинче киргеш, дыңзыдыр куржанып олур херек. Саргы моюн таварты эртип кирбелип дээш, академик Е. Н. Павловскийниң сүмелеп турары четкини моюнга кедип алыры чугула. Бөдүүн балык четкизин узуну 75—80 сантиметр, дооразы 70 сантиметр кылдыр үзе кезии алыр. Ооң соонда оларны скипидарлыг нафтализолдуң он хуудуг эзилдеринин холумаанга элээн каш шактың иштинде суп өттүргеш, ооң соонда кургадып алыр. Башты дүй каап алыр ындыг четкилер болза, саргыларны болгаш хан сорар ымыраа-сээктерин хоюзуптар.

Ажылдың чапсаларының үезинде база ылаңгыя, ажылдың доозулганының соонда бүгү мага-бөттү, бир дугаар эълчегде чушкууну, моюнну, колдуктар адаан топтап көөрү чугула. Бир эвес ында саргылар кадалып кире берген болза, оларны кирген даваннары-биле катай эъткештеп адырып ап октаптар. Саргыны кандыг-бир үс-биле чаггаш, ооп элээн каш минута эрткен соонда хынамчалыы-биле ушта тыртып кааптары чугула. Үс-саржаг болза, саргының тыныш чоруур үдүп дүй ап, даамчырады бээр, ыпчангаш саргы кештен белеп-биле адырылыр. Саргыларны малдардан үргүлүү адырып, аштап турары чугула. Адырып чыткан саргыларны керосинниг савага суккаш ортедиптер. Оон ап-ында, саргыларны олүрүп кааптар ДДТ деп кургаг хоранны малдарның дүгүнүн аразынче бызап тургаш, арыглаар херек.

Үстүнде чугаалаан чүүлдерден алырга, чамдык халдавырлыг аарыгларның, пептередикчилери болур саргылардан камгаланып болур бөдүүн болгаш белени-биле хереглеттинер хоран эм чүүлдерин бистее бардыр.

Саргылар-биле демисеге бистиң чуртувуста боттандырып турар бойдус чаартылгазы улуг ажык-дузалыг. Бойдус чаартылгазы-биле аргыяштты арыглап, тарамыкталдырып, бистиң чуртувустуң амдыгаа чедир кижи чурттап корбээн, ээн районнарын ажыглалга киирип, кур черлерни андырып, ол орта культурлуг үнүш аймаан тарып өстүрүп турар. Ол-ла бүгү хемчеглер бистиң чурттуң үүле байлаан көвүдедир эвес, а чонну кадыкшыдарынга база дузалыг болур.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

МАЙ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: Киночыында 10, «Туттурбас өжээн негекчилери» 12, 2, «Ада-чурттуң оолдары» 4, 5.55, 8.10, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыында 10, «Ийи капитан» 11.15, 1.10, «Улуг шаңнал» (1-ги, 2-ги сериялары) 6, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хайгылчының эрес чоруу» 11, 1, «Дуруулажыгаш», 3, 4.50, 6.40, «Ленинниң туғу—Октябрьның туғу», «Солдаттың оруу-биле», «Дуруулажыгаш» 8.20 шактарда.

МАЙ, 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 10, 12, 2, «Ада-чурттуң оолдары» 4, 5.55, 8.10, «Хөй-халап болгаш чонның маадыр чоруу», «Шуптузуун кижи сеңээ», «Ада-чурттуң оолдары» 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чукотканың начальниги» 9.30, 11.20, «Октябрь» 1.10, «Улуг шаңнал» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 6, 9 шактарда.

редакцияның адреси

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амы-ырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллистериниң 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында партиялга эргелелиннин типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00116.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чыл үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. май 11 | ВОСКРЕСЕНЬЕ | № 109 (7955) | Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-да болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП ТК-ниң Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүүн чурттарның коммунистиг болгаш ажылчыг партияларының удуртулгаларының база чазактар баштыңнарының киржилгези-биле Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң 1969 чылдың апрель 23—26-да Москвага болган XXIII тускай сессиязының түңнелдериниң дугайында Совет Эвилелиниң төлээлериниң дыңнаттырыг чугаалажып көргеш.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүүн чурттарның экономиктиг кады ажылдажылгазын хөгжүдер талазы-биле айтырыгларны сессияның чугаалажып көргени болгаш Чөвүлелдиң кежигүүн чурттарның аразынга бүгү талалыг ажыл-агыйжы харылзааларны улам ыдал калбартып база ыңгыладырынче угландырган шинчилерни чаңгыс үе-биле хүлээп алганы чурт бүрүзүнүң болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының күүзүн быжыглаарынга, делегей экономиказынга социалистиг чурттарның туруштарын быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг дээрзин демдеглээн.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозу болгаш Совет чазак сессиязының хүлээп алган шинчилерин социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эвен политика талазы-биле улам ыдал быжыглаарынга чугула улуг ужур-дузалыг деп демдеглээн.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXIII тускай сессиязынга ССРЭ-ниң төлээлерин ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп санаан. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң киржикчилер болур Совет Эвилелиттер хамаарышкыр сессияның хүлээп алган шинчилерин күүзедир талазы-биле тодаргай хемчегларын боттандырарын чугуур совет организацияларга болгаш төп албан черлериниң даскаан.

Улуг тиилелгеге алдар кылдыр

Конкурстуң тиилекчилеринге кайызы-даа 400 рубль бирги үш шаңналды, кайызы-даа 250 рубль иигги он шаңналды, кайызы-даа 100 рубль үшүү он ийи шаңналды доктаатқан. Редакцияга шаңналдар-биле кады ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң, Совет Армиянның болгаш Шериг-Далай Флодуның Политиктиг вол эргелелиниң биживктери-биле шаңнаар. Оон аңгыда ССРЭ-ниң ДОСААФ-тың Төп Комитединиң чер-чер солуннарынга, радиога болгаш телевидениеге маадырлыг-патриотчу темаларны эң эки чырыткаңы дээш тыныс шаңналдарны база доктаатқан. Акша шаңналдарын маадырлыг-патриотчу теманы чырыдарынга улуг салымшкынны киирген эң идепкейлиг шаттаң дашкар авторларны болгаш профессионал журналистерни деткип шаңнаазырынга киирер.

Конкурстуң түңнелдерин үндүрер Төп жюрини тургускан. Бодунуң хөлчээнде республика эвилелдери, край болгаш область журналистер организацийлары чер-черинге жюрилерни тургузар, ол жюрилер шаңналга киирер материалдарны пилип алыр болгаш оларны 1970 чылдың март 15-те конкурстуң Төп жюриниге киирер.

Тиилелге хүнүн Тыва АССР-ге демдеглээн

Барыын-Хемчик

Районнуң ажылчы чону фашистиг Германияны баскан Тиилелге хүнүн күш-ажылчы чедишкинниг уткаан. Ниитизап-биле бо чылын 28 муң хураган өстүрүп алыр, а сөөлгү хүннерге чедир 23 муң хире хураган алдынган, хой ооладаашкыны үргүлүглеп турар. Тараа культураларының 60 ажыг хуузу чаштынган.

Культура бажыңы көрүштүг шиметтинген турган. Байырлал кежээзинге район төвүнүң болгаш чоок кавының чону лейтенант В. Яковлевтин доочу илеткелин улуг сонуургаддыг дыңнаан. Партизан-пенсионер, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи 15 кижиге Тиилелгениң юбилей медалын тывыскан.

Байырлалдың кежээлери районнуң бүгү черлеринге көрүштүг, массалыг болган. Ак-Довурак хоорайның Культура бажыңына майор В. Кожевниковтуң илеткелин аңаа чыылган чон кичээнгейлиг дыңнаан. Митингиниң киржикчилеринге аныяктарның «Хемчиктиң оду» деп ковпертиң көргүзөкен.

Эрзин

Байырлалдың будуузунде районнуң Культура бажыңынга капитан А. Трачев илеткел кылган.

Тиилелгениң хүнүнде «Чаа оруқ» колхозтуң төвүнде кыаңа партизаннар тураскаалыңга чечектер аппарып салган. Эрзин болгаш районнуң өске-даа суурларынга, ферма болгаш бригада төптеринге массалыг оюннар уламып турган.

Чөөн-Хемчик

Совет улустуң, бистиң алдарлыг армиябыстың фашистиг Германияны баскан Тиилелге хүнүн районнуң чону организастыг болгаш ажыл-ишчи белектиг уткаан. Тараажылар шык базырышкынын чогуур ойүнде хандырган, бо хүннерде үш муң хире гектар шөлдү суггарган, сес муң ажыг гектарыны аңдарган, тараа культураларының чажылдазы бүгү черлерде калбарган.

Районнуң ажыл-агый, будуруглег, албан организация коллективтеринге митингилер, уткулганың хуралдары болган. Район төвүнде Культура бажыңынга майор эш Козловскийниң илеткели, аңаа чыылган чоннуң кичээнгейин хаара тутқан. Ол бүгү хуралдарга элээн каш кижилерге Тиилелгениң юбилей медалын тывыскылаан. Оларның аразындан лесхозтуң директору М. Игумнов, СЭКП XXII съездиниң аттыг совхозтуң директору Т. Пичен-оол, автобаазаның директору Т. Тураев болгаш оон-даа өске эштерни айтып болур.

Өвүр

Районнуң ажылчы чону Тиилелге хүнүн чаңгыс эпсеткилдиг, күш-ажылчы демдеглээн. Хандагайтыда тудут участогунуң коллективи чурттала бажыңнарын кыларының чартык чыл планын барык күүседир чоокшулаан. Чараш-оолдуң болгаш Быстан-оолдуң бригадалары Тиилелге хүнүнге уткуштур 2—2 ааз чурттаар бажыңнарын тудуп дооскан. Районнуң мээлчиннары байырлал хүнүн база күш-ажылчы белектиг уткаан.

Район төвүнде Культура бажыңынга майор И. Брусенцовтуң илеткели солуп болган. Тиилелге хүнүнге холбаштырган лекцияларны, беседаларны байырлал кежээлериниде бүгү черлерге организастаан турган. Ол хүннерде массалыг оюннар, аныяктарның күш-культура болгаш спорт көргүзүглери солуп болган.

Тес-Хем

Тиилелге хүнүн уткаан чоннуң хуралдары, байырлыг кежээлер районнуң бүгү черлеринге организастыг болган. Тес-хемчилер ажыл-иште чедишкиннерин демдеглевишаан, моон соңгаар улам бедик көргүзүглерлиг болурунга тодаргай сорузагны ол хуралдарынга илередип турган.

Район тараа культураларының чажылдазын дооскон, ам ылаңдап ажыл тарылганы чоруттушпаан, кол киловөгейнин мал чемин культураларже углалдырып турар.

«Ак-Эриг» колхоз бо чылын мал чемин 1000 гектарга тарыыр планныг, ам оны баштайгы хүннерде 150 гектарда тараан. Колхозтуң суггарыкчылары база кызымак ажылдап турар. Тес-Хемниң болгаш Чодураанның шөлдеринде тараажылараның күш-ажылы база улам хайыгып турар. Ол ышкаш төрөөн суурун чаагайжылары дээш воскресниктер чер болганда калбаргаң.

Тиилелге хүнүнде аныяктарның күш-культура болгаш спорт орнаңнары көргүзүүр болган. Районнуң шилиндек 32 могелериниң харылзаа ажылдакчызы Василий Шимит шүүлген. Бут бөмбүүнүң 4, хол бомбүүнүң 4 командаларының эш-хуу ужуражылгазы болган, хөл-шыдыраа маргылдаазы база солуп эртеп. Самагалдайның ногаан театрынга ол хүн концерттер улажып турган.

Хөгжүм үнү диңмиреп турда...

Май 9-та Кызыл хоорайга кайгамчыктуг каяң аяс хүн турган. Эртенги 9—10 шактарда-ла хоорайның кудумчуларынга байырладыы-биле шинии кеттинген удур-биче чоя сыңмарлаштыр үнүп келген. Чон арааныда орден хавыяазын кадаан Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-даа эмгежок хөй. Гастелло аттыг пайстың кирер эжиниң аскыңга үрер-хөгжүм байырладыдың марыжын удаадараа ойнап турган. Хүндүскүнүң 11 шак чоокшулап орда Ленин кудумчуузунуң бажында Ада-чурттуң дайынынга маадырлыы-биле өлгенниң түрескаазы турар черниң чоок-кавызынга кижиниң хөйүүре ору оттаан инчек черте дүжер аргажок деп болур. Тураскаалче баар аллеяның ол-бо талазынга пионерлер шугумнаддыр турупкан болгаш, тураскаалдың ийи кыдыында хүндүлүг таңнының турупкан.

Дараазында шеригниң Н кежээниң тугун кырында химскидин алган бронетранспортёр кудумчудан арткеш соопла, тайбың үеде оскеш ам шериг албаны эртпейн туларлар сыр күштүг, спиртледир базып эртиен. Оон соо-биле хоорайның № 2 тыва школазының үстүүк класстарының өөреникчилери келир эжиниң солдаттары кызыл-кызыл испанка борттерлиг бөлүк солдаттар тураскаалга кэжп, кончуг улуг төгерик венокту экеп салган. Дараазында № 7 школаның өөренпикчилери ак-кок испанкаларыг бөлүк кыстар пеш будуундан килген шоңбек венокту доора кодурүп алгаш, тураскаалдың баарынга экжеп салгапнар. Ындыг яжылыг өске-даа школаларның, албан организацин, будуруглег черлериниң төлээлери 20 ырак ажыг венокту аппарып салган. Венок салган делегация бүрүзү ужу-кыдыы көзүлбес кончуг хөй чысыалганнарга удеткеп болган. Чыскаалганнарның, ылаңгыя школаларның холунда ховунуң диниг чечектери, «партияга алдар!» деп бижиттилээн лозун, плакат...

Фашистиг Германияны тиилеанниң 24 чылының байырлалында чыскаалдың ажылчы чону чоокто чаа демдеглээнинге май 1-де шыкаш, сүр күштүг хөй кижи киржикчилиг чыскаалын эртиен.

ЧУРУКТА: школачыларның чечек салып турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Бо чылын Барыын-Хемчик районнуң девискээринге хар улуг чаган болгаш суггун курлавыры элбек. Ындыг турбуже, суггарылганың темпиин кайы-даа ажыл-агыйларда шыдажыр аргажок оожум чоруп турар.

Суггарылганың депшилгелиг аргаларын ёлугаар, арыктай болгаш калбартыр аксыр арга-биле суггарылга чорударын хөй удаа чугаалажып келген. Часкы суггарылганы 8000 гектарга чорударын социалистиг хүлээлгеде айткан.

Оортан богунге чедир түгле 3022 гектарны биезги-ле бүдүүн арга-биле суггарган. Ылаңгыя тарылга шөлүнүң 60 ажыг хуузун суггаттыг чер эрлеп турар «Барлык» совхозта байдал дүвүрээпиниг.

Плав ёзугаар суггатка 215 кижи ажылдаар турда, ам түгле 68 кижи ажылдап турар. Суггарыкчылар аъш-чем, хер-херекселдер, транспорт болгаш резин идиктер-биле чогумчалыг хандыртынмаан. Барлыктың суу четче ажыглаттынмайн, Хемчикче халас агып, кирип чыдар.

Шак мындыг организас чок байдалдың түңнелинде эрткен чылын суггаттыг черден эң куду дүжүт алганын совхозтуң удуртукчулары уткан ышкаш-тыр. Черниң дажын, харагайын аштаар болган хаттың хорааның үрей шаварын болдурбас талазы-биле тодаргай ажылдаш кылган хемчегларын эвээш.

Часкы хову ажылынга бир хүн хамаан чок, минутаны безин аңаа хөй арттирери харандаачыг. Часкы тарылганы эрттиреринің дайынчы штабы—районнуң көдөө ажылгай ээлелери (начальниги эш Темир-оол, кол агроном эш Коблов) дыка шүүпшеп ажылдап турар.

Тарылганың, суггарылганың шынары, техниканың ажыглалы канчаар чоруп турарының дугайында хынапда кошкак. Чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле эртемге үндезилээн хемчегларни ажылдап кылбайн турар.

Часкы тарылганың темпиин дүргедедир төлөөде, СЭКП райкомуунуң бюрозу көдөө ажыл-агыйның будуруглег эргелелиниң, ажыл-агыйларның болгаш партия организацияларының удуртукчуларындан негелдеп күштелдирбес болза, гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 11 центнер тараанны, суггаттыг черлерден — 14,7 центнер тараанны, кукурузаның 185 центнер ногаан массазын, 80 центнер картофельди ажыр дээш социалистиг хүлээлгеле күүседиринге бергелер таваржыры чадавас.

Т. ТАЛГАНЧЫК,
«Шынның» корр.

Өвүр

Районнуң ажылчы чону Тиилелге хүнүн чаңгыс эпсеткилдиг, күш-ажылчы демдеглээн. Хандагайтыда тудут участогунуң коллективи чурттала бажыңнарын кыларының чартык чыл планын барык күүседир чоокшулаан. Чараш-оолдуң болгаш Быстан-оолдуң бригадалары Тиилелге хүнүнге уткуштур 2—2 ааз чурттаар бажыңнарын тудуп дооскан. Районнуң мээлчиннары байырлал хүнүн база күш-ажылчы белектиг уткаан.

Район төвүнде Культура бажыңынга майор И. Брусенцовтуң илеткели солуп болган. Тиилелге хүнүнге холбаштырган лекцияларны, беседаларны байырлал кежээлериниде бүгү черлерге организастаан турган. Ол хүннерде массалыг оюннар, аныяктарның күш-культура болгаш спорт көргүзүглери солуп болган.

Тес-Хем

Тиилелге хүнүн уткаан чоннуң хуралдары, байырлыг кежээлер районнуң бүгү черлеринге организастыг болган. Тес-хемчилер ажыл-иште чедишкиннерин демдеглевишаан, моон соңгаар улам бедик көргүзүглерлиг болурунга тодаргай сорузагны ол хуралдарынга илередип турган.

Район тараа культураларының чажылдазын дооскон, ам ылаңдап ажыл тарылганы чоруттушпаан, кол киловөгейнин мал чемин культураларже углалдырып турар.

«Ак-Эриг» колхоз бо чылын мал чемин 1000 гектарга тарыыр планныг, ам оны баштайгы хүннерде 150 гектарда тараан. Колхозтуң суггарыкчылары база кызымак ажылдап турар. Тес-Хемниң болгаш Чодураанның шөлдеринде тараажылараның күш-ажылы база улам хайыгып турар. Ол ышкаш төрөөн суурун чаагайжылары дээш воскресниктер чер болганда калбаргаң.

Тиилелге хүнүнде аныяктарның күш-культура болгаш спорт орнаңнары көргүзүүр болган. Районнуң шилиндек 32 могелериниң харылзаа ажылдакчызы Василий Шимит шүүлген. Бут бөмбүүнүң 4, хол бомбүүнүң 4 командаларының эш-хуу ужуражылгазы болган, хөл-шыдыраа маргылдаазы база солуп эртеп. Самагалдайның ногаан театрынга ол хүн концерттер улажып турган.

Чурттуң ховуларында

Майның чылыг хүннери тарылганы чорударынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Час чер ажылдакчыларын далаштыра берген. ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң медээлеринде алырга, май 5-ке чедир чурттуң колхозтары болгаш совхозтары чазын чажар тараа культураларны 53 миллион 819 муң гектарга тараан, азы планның 35 хуу күүсеткен.

34 миллион ажыг гектарга тараа болгаш тараа-бобы культураларны (кукурузаны санаваска) чашкан, ол болза планның 35 хуузу болур. Оон иштиндеп 13 миллион гектарга кызыл-тасты чашкан.

Час Волга, Урал, Сибирьде эгелээн. Тарылганың фронтузу хүн түдүм-на калбарып турар. Шат-че тараажыларны далаштырып турар.

(СЭТА).

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Таңды районнуң Оңгар-Ховуда ужу-кыдыы көзүлбес тараа шөлдери чаттыла берген чыдар. Ында «Коммунизмниң херели» колхозтуң ийи хову бригадалары туруп турар. Шөлдерге тракторлар дириңейнип турар. Механизаторлар кызыл-тасты чаштырып эгелээн.

Ниитизап-биле 5020 гектарга чаштырар, гектардан 10 центнер дүжүттү алыр, 1000 га черип куруктур аңдарар деп хүлээген № 1 бригадада сес трактор агрегады чаштырымышкыны чорудуп турар. Трактористериниң хөй нуруузу нормазын ажыр күүседирин чедип алган. Ол дээрге, хүнде чаңгыс агрегат-биле 50—60 га черге чаштырарыдыр.

Бо хүннерде № 2 бригада мурнунда чоруп турар. Аңаа шилчиир тукчугаштың тывыскан. Ол бригадада П. Ешпак, В. Оюн, М. Оюн олар чаштырымышкынга шылгарап турар.

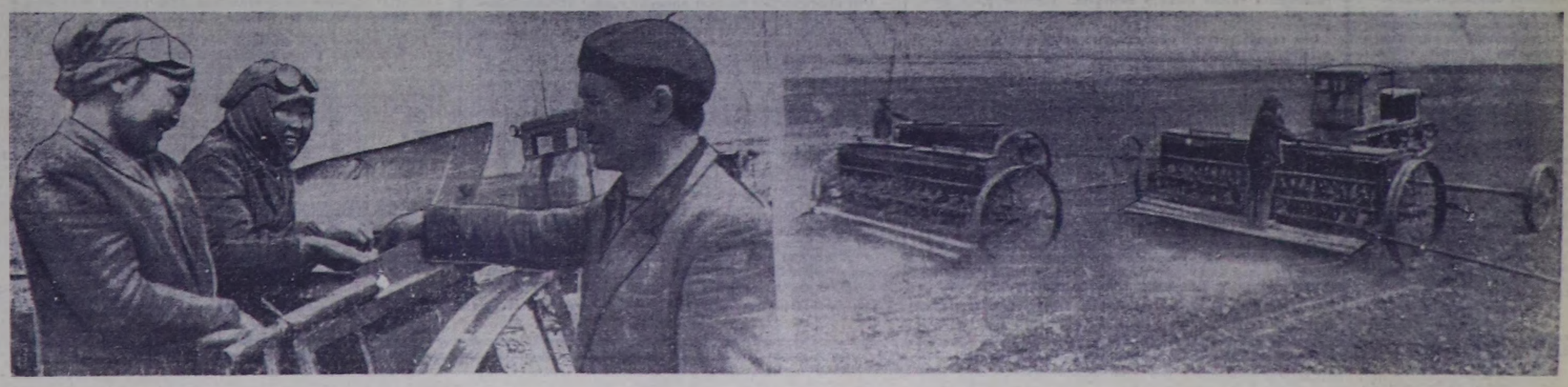
Хову турлаанда агитас-массалыг ажылды, чармынды парторганизация эки тургускан. Ажылдың түңнелинде беш ховгаш үндүрүп, мурнанчыларга шаңналды тыпсып турар.

С. ФЕОКТИСТОВ.

ЧУРУКТА: бирги бригадада тракторист Г. Лев бодунуң чаштырыкчылары Оюн Шура болгаш Катя Монгуш биле (оң талазында).

Оюн Кара-оолдуң агрегады чаштырып тур.

Фото авторнуу.

Партийжи амыдырал

АВАНГАРДЧЫ РОЛЬДУУН АМ-ДАА ДЭЭШТИГ БЕДИДЕР

Совхозтуң экономиктиг күчүзүн быжыглаар, мал болгаш чер ажылындан алыр продукцияны көвүдедир, күрүке мурнумга хүлээлгелерни күүседир талазы-биле организас-массалыг ажылдарны совхозта партия организациялары ажыл-агый органнары-биле кады чорудуп турар. Партком болгаш овң чер-черде эге организациялары чон ортузунга организастыг, пландитиктиг ажылдарны дээштиг кылбартып чөрүткениниң түңнелинде совхозтуң экономиказы алдын быжыглып, чонның материалдыг болгаш культурлуг деңнели бедээн.

Ылаңгыя ажыл-ишчилерниң идепкейжин чоруу кодурлуп, мурнанчыларның саны көвүдээн. Оларга материалдыг болгаш моральдыг идиг берилишинни чедирген турарын партия организациялары боттандырып турар. Эрткен чылын будурулгеге жи ажылдаан малчыннарга болгаш механизаторларга 3000 рубльдиң шаңналын тывысхан болгаш пландан алыр малдың чаш төлүн алган малчыннарга 88 анай, хураганны база тараажыларга 5 тонна тараапы берген. Мурнанчы малчыннар О. Самбал-Норбу, М. Шагдыр, О. Доржу, О. Серен, О. Данпай, О. Дамы-Намчал олар 600—800 рубль немелде төлевирни алган. Малчыннарның республика конкурузунга О. Шортан, О. Доржу, М. Шагдыр олар тинлекчилер болган. Оон аңгыда 7 кижиге хаяс путёвканы берген.

В. И. Ленининиң төрүттүнгениниден бээр 100 чыл болурунуң будуузу—1969 ажыл-агый чылын чедимишкинниг доозазында ажыл-ишчилерни мобилизастаар соруга-биле партиям, совхозтуң дирекциязы чылдың мурнунда салдынган соругаларны тус-тус коллективтерниң хуралдарынга таныштырып, оны күүсадириниң орунтарын чугаалашкан. Социалистиг хүзээлгелерни малчын, тараачын бүрүзүнге чедирген.

Бүгү коммунистерниң хуралынга совхозтуң экономиказын улам ыкай хөгжүдеринге оларның роляюнуң дугайында айтырыгны чугаалашкаш, моон соңгаар ол талазы-биле чорудар ажылдарны тодаргайлап иөогеп. Коммунистерниң авангардчы ролюн модургени багай эвес түңнелге чедирген. Ол дугайын бирги кварталдың түңнели көргүзүп турар. Агаар-бойдустуң таарыжыча чок берге байдалын бистиң малчыннарывыс маадырлыы-биле ажыл эрткен. Совхозтуң экономиказында кол чернн эзелеп турар мал массалыг когаралга таварышпаан.

Эки түңнелдерни чедип алганы дээш салбырлар аразынга шинчимир Кызыл туктуг Бора-Тайга салбырынга, сүттү будурер, садаар талазы-биле эки көргүзүгүнү чедип алган Ак-Даш сүт-бараан фермазынга, мал төлүн менди камгалап аазан Кызыл-Тайга хөйжу бригадага шилчимир вымпелдерни тывысхан. Совхоз 22 тонна сүттү пландан ажыр нүрүкеге сатнан. Малдың чаш төлүн камгалап алырынга коммунистер М. Натпит-оол, О. Дамы-Намчал, М. Оттук, О. Чимит-Доржу, О. Конгар, О. Мурзуука олар мурнанчы чоруун көргүскеннер. Саанчылар С. Кара, О. Шөртан, Д. Серен, О. Үндес олар хөй сүттү саап алганнар. Совхозта 262 коммунистерниң 165-ши будурүлгеде. Олар будурүлгениң кол күшү болгаш күш-ажылдың организаторлары, чаа түүлдериниң эгелекчилери болуп турар.

Иштики нурлавырларны ажыглап тургаш, совхозтуң экономиктиг күчү-шыдалын хөгжүдеринге кылдынып турар ажылдардан аңгыда четпестер база бар. 1968 чылда будурген мал продуктуларының бөт-үнези улгаткан. Оон кол чылдагааны—малдың массалыы-биле кызырап турарында. Эрткен чылын малдың кызыраарындан хөй түңнүг когаралга совхоз таварышкан. Шээр малдың чаш төлүн камгалап алыры күүсеттинген болза-даа, 100 баш инекке онаалтыр чүгле 57 бызаа алдынган. Будурүүчү малдар четчир, а оларның ажаалдазы нуду дөңнелде. Амдыгаа чедир тарын боозадырын организастап чорудар пунктуну тургуспаан. Ону удуртукчуларда, специалистер-даа хөлга албаан. Малдың олуп хораар черуу катаптап турар. Эътикер угланыышкынныг мал ажылының дугайында айтырыг аназ бир агым болу берген. Күрүнеге садар малдың семиртилгезин багай организастаан. Оон уламындан оларның саны хөй-даа болза шынары нуду болуп турар.

Үстүнде болгаш оске-даа четпестерни чайладырда мал ажылынга кадрларны шын шилип, оларның ажылынга хүн бүрүде дузаны чедирери чугула. Мал ажылын эртемге үндезилеп сайзырадырын чедип алыр дээш бүгү күштү салыры негеттинип турар.

Тараажыларның, малчыннарның, механизаторларның ортузунга агротехниктиг, зооветеринарныг өвредиягени кылбартырын чер-черде партия эге организациялары чедип алыр үүлүлүг. Оон ыңай хаван, нуш ажылын сайзырадырының айтырыгларын бүгү талалыг өвренип нөөр болгаш иогаа тарылгазын организастаар хөрөк. Бо бүгү херектерге совхозта коммунистер авангардчы ролюн ам-даа бедидер үүлүлүг.

О.МАСПЫЙ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район, «Сүт-Хөл» совхоз.

Септелгениң бот-үнезин улам-на чиигедир

«Сельхозтехника» будурүлгелериниге бот-үнени ийи көргүзүгге: рубльдиң бараанныг продукциязынга акша чарыгдалын көпеек-биле болгаш кылынган единицазының (тракторнуң, автомобильдиң, шимчедикчиниң) бот-үнези-биле планнап турар. Оон-биле чергелештир, бүгү бараанныг продукциязын долу бот-үнезин планнап база барымдаалап турар.

1968 чылда септелге мастерскаяларының үндүрген продукциязынга план ёзугаар 1383 мун рубльди чарыгдаар турган, а херек кырында 1388 мун рубльди чарыгдаан азы пландан ажыр чарыгдааны 5 мун рубль болган.

Чадаана каттыжышкыны пландан 3,5 мун рубльди, Таңды каттыжышкыны 5,1 мун рубльди ажыр чарыгдаан. Шак ынаыг артык чарыгдалдарны кылып турарының түңнелинде, үстүнде айыттынган каттыжышкыннарның септелге мастерскаялары планнаттынган орулга орунуна карылгалыг болуп турар. Бо саннарның көргүзүп турарын ёзугаар алырга, септелге ажылдарының бот-үнезин чиигедирииң бар курлавырлары ам-даа мырыңай четпес ажыглаттынып турар-ыр. Бүгү талалыг болгаш хаяы анализти кылып тургаш, ол курлавырларны илередир база ажыглалга киирер үүрлүг. Ынчангаш бүгү-ле септелге мастерскаяларынга экономиктиг ажылды экижидер херек. Бурлавырларны база болдунар аргаларны илередип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ыңай бедидерииң талазы-биле хемчеглерни ажылдан кылбышаан, хараазында түүлдерни чедип алыры аргежок чугула: продукция бүдүрүп үндүрериниге хөй күш үнер ажылды эвээжедирп, ажыл үезин ажыглаарын экижидери, мастерскаяны чыл дургузунда ажыл-биле үзүктел чок хамнырары, кадрларны эки ажыглаары.

И. ОЛДЫРЕВ.

Эки боттаныышкын

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер техниктиг ажылдакчыларының Совет Тывазының 25 чылының байырлалынга күш-ажылчы чедимишкиннериниг үжуражыр дээш алган социалистиг хүзээлгезин боттандырып эгелээнин эрткен 4 айларның түңнели бадыткап турар. Арыглалга фабриказы ол айларның онаалдазындан ажыр 47 мун рубльдиң бараанныг продукциязын берип, ону 74 мун рубльге сайгарган.

Коммунистиң ажыл-херээ

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозта коммунист Кыргыс Чигжит 1951 чылдан бээр колхозтуң төрүүр хой малын үзүктел чок малдап келген болгаш 17 чыл иштинде бодунуң төрээн колхозунга 6500 ажыг хойну остүрүп дужаган.

Малчын Чигжит чыл бүрүде бодунга быжыглаан төрүүр чүс баш хой бүрүзүндэн 85—102 баш хураганны камгалап ап келген болгаш арткан чылдарның иштинде колхозтан 25 хураганны немелде төлевирге алган. Коммунист хойжу Кыргыс Чигжит 1969 ажыл-агый чылында В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болгаш Совет Тывазының 25 чыл ойнга чедимишкинниг ужуражыр дээш, бедиткен хүзээлгезин алган ажылдан турар. Бо чылын чүс хойдан 95 хураганны камгалап, бир хойдан 2.5 кг дүктү жыргын, бодунуң күжү-биле 35 тонна мал чемин белеткеп, 20 тонна едекте болуп алырын хүзээлгеп. Ол бодунга алган социалистиг хүзээлгезиниң күүсединиң эгезинде. Төрээн 392 хойдан 410 хураганны камгалап, 20 ажыг тонна едекте болуп алган болгаш кыштаанның септелгезинче кирипкен.

Ч. БАР-ООЛ.

Хендергенин малчыны

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң ажыл-агый артелиниң Хендергениң Арыг-Адаа деп черде 106 баш аныяк инектерни бо кыжын бир кодан кыдыр үзүп тургускан.

Кыштың берге үезинде ынча хөй инекти азырап, ажаазы белен эвес болур. Ынчаза-даа кадарчы Шулуу Донгаковнч Чамзы моган чок ажылдаан. Инектер кыштың болгаш частың арткан айларында хораича чок болган.

Эш Чамзы оон ыңай бо чылын бир лугаарында төрээн 60 ажыг хунажының бызаалаарын база менди алган. Чаш бызааларны кадык-шыырак кылдыр доруктуруп турар.

Кыш артсе-даа, малчынның чымыштыг ажылы үргүлчүлевишаан. Чүге дизе Хендергениң байдалынга часкы соок берге, чамдыкта харын-даа чаап келир болгаш чаш бызаалар хүн бүрү немежип турар. Ынчангаш бо үеде база-ла дүн-хүн чок шудургу ажылдаары негеттинер, бичии-ле кошкаар болза хоржок. Шулуу Донгаковнч шак ынчаар ажылдап турар.

Н. ХОВАЛЫГ.

Өөрүнчүг чедиишкиннер

Эрзин районда Ленин аттыг колхозтуң малчыннарынга чедер дээш, оңгул-чиңгиа орукбиле хандың ор бис. Орук дургаар ажыл-иш хайнымын, тараажылар часкы хову ажылдарынче кидин түүлүк киирипкен болгаш, машина-тракторнуң ыыт-шимээнинга кулак уюк чүве. Хову бригадазын оя хаккаш, дештеп, ында бир баалык кырынга үше хандың келдивис. Дөө ол шатта аарыы дег ак чүзүнүүг хойлар чер ажа чапты берген таваар оттап чорлар.

Хойларны хоюспас дээш, таваар чортпушаан, кадарчының чанынга кээп доктааптывыс. Ол холдарын сунмушаан.:

— Экии, кайыын үнгеш, кайнаар сунуп, чүү дутайлыг чоруурунар оз — деп ылавылап айтырды. Келген херээсисти бирден-бирээ чокка чугаалап бердим.

Бистиң аравыска чугаа-соот хонуй берди. Мээң мурнумда олурар додуккан хүрең арыннығ кижини Санчы Казакович Бадарчы дээр. Ол колхозтуң мурнакчы хойжузу.

Хөөрежип олурар аравыста ында бир кара баштыг ак хой ээзиниң чанынга маңнап келгеш, ооң холдарын чылгай берди.

— Күжү арган боорга, азырап кыштаан кижи мен. Чем дилеп турары ол-дур ийин — дидим.

Санчы Казакович баштай колхозтуң тудуг бригадазынга бызаңчылап турган. Ооң соонда бодунуң чажындан тура-ла ыпак ажылы хой кадарчылай берген. Он ажыг чылдарның иштинде ол кандыг бергелерге таварышпаан дээрил. Чайның туваргай изиндээ, кыштың чыкылама соогу-даа ооң соруун сыкпаан. Хар кылып дүшкенде хойларын талбыйлап каан шаттарга, шуургаанвай бергенде хаялар арказы ыжык черлерге кадарарын, күжү арып баксырааннарын азырап турган кыштан менди, хүр ажырып ап чораан.

Бо кышты канчаар эрттиргенин айтырарымга, ол мынча диди:

— Улуг соок дүшкенинден дыка-да берге кыш барды. Энир чылын белеткеп алган 15 тонна сигеним-биле хойларның баксыраанын азырап, а шала шыырактарын одар солуп, ээлчештир кадарып түргаш менди ажырдым.

Хой малдап эгелээ-ле бо хүнге чедир мал чудаткан, аврыг-аржыктан мал өлүрген деп чемеледи п корбээн. Ооң кадарган малы чыл бүрүде менди-чаагай боон келген. Эрткен 1968 чылда төрүүр 100 баш хойга онаалтыр 92 хураганны, бо чылын 347 төрээн хоюндан 347 хураганны менди алган.

Кыштагдан чазагже көжерде, кажаалариның көрженин хооргаш, иштин арыг кылдыр аштап каан.

— Час келген, чылыг дүшкен дээш, кажам-даа оожургавас, малдың ажаалда, калдынче улам кичээнгей салыр, кыштагдан чазагже эрте көжериүче далашпас улус бис, час янзы-бүрү болгулаар, чамдыкта соок хадын хадааш туруп бээр, а чамдыкта харын-даа чаай бээр, чадагай черге кижи чүнү-даа канчаар аайын тыппайн баар, ынчангаш чазагже чылдың-на май айда көжерге эки боор-дур— деп, ол чугаалады. Кышкыдаа, чайгы-даа үеде малдың кададын шин организастаа турары хойжунуң ажылынга чедиишкиннериниң кол үүлү болган. Чыл бүрүде 10—15 тонна ситеннн бодунуң күжүбиле белеткеп ап келген.

Улуг башкы В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга төлептинг үжуражыр дээш, социалистиг хүзээлгени хойжупун ог-бүлезин алган.

Ол аалдан чоруткаш, Кавгык-Сайында база бир малчын Александр Сендиевич Сенднниң аалынга келдивис. Аалдың коданында чаш хураганнар дешкилежип ойнаан, ана кижи магадап ханмас чүве. Кыштагда биче сараат сиген ам-даа арткан.

Александр Сендиевичиниң мал ажылынга стажы эвээш, ынчаза-даа кызымаккай күш-ажылының түңнелинде мурнакчы малчыннардан дудак чок ажылдап турар.

— Хүзээлгенер ам канчаар күүсеттинип турарыл? —деп, оон айтырдым.

— Алган хүзээлгени чедиишкиниг күүседип алырынга кол үүлү кыштан малды хүр ажырып алыры болур. Бүгү хойлар кыштан хүр аштыг, олар ам шупту оолдаткан. Нинтиал-биле 315 төрүүр хой бар чүве, оон 340 хураганны алдывыс, 25 хой нийистээнбиле 25 хураганны немей алдывыс — деп, харыылады.

В. ХОМУШКУ.

Колхозчу тудугжулар

★ «ТЕРЕ-ХӨЛ» колхозтуң баштаар черн бо чылын чаңгыс аай толевилел-биле хой кажааларын тудар деп шинитпирлээн. Каргы Хемниң унунда Сарыыл, Кыйыг-Баары, Белдир, Баян-Кол деп черлерге төрүүр хойларга узуну 30—30 метр кажааларны тудар.

Кажаалар тудар ыяш белеткээр звеноолар четчир ыяштыг черде белеткээн болгаш амгы үеде тудуг кызыр черлерже ыяш соортулгеан чоруп турар.

Тудугжулар кажааларны база тудуп эгелей берген.

К. КОЛ.

• • •

★ УЛУГ-ХЕМ районнуң Жданов аттыг колхозунуң тудуг бригадазы тус черинң тудуг материалы болур даштыг тудугга ажыглаап турар. Оймак деп черде ферманың инек кажаазының тудуунга херек 300 кубометр даштыг белеткеп турар.

К. ЯНМАА.

—◆—

НЯН-ТАЛ БРИГАДАЗЫНДА

Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Тал бригадазы план ёзугаар 5098 хураганны алыр тургаш, 5053 хураганны камгалап ап, планның 98 хуу күүсеткен. Хой ооддаашкыны ам-даа үргүлчүлеп турар. Кыштың байдалы берге-даа турган болза, бригаданың хойжулары чаш малды камгалап алырының планын чедиишкиннниг күүседип болур дээрииңге чигаанныг чок.

Колхозтуң хоочун кадарчылары төрүүр 100 хойга онаалтыр хураганнарны: Тюлюш Сюрюнчап 103-тү, Ылып Маадыр-оол — 96-ны, Донгак Бадарчы — 94-тү, Допгуг-оол Севдажы — 88-ти алган.

К. СТАЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Улуг комбинаттың кижилери

Беш чылдың планында салдынган күш-ажылчы сорулгаларны ыыска хуусаада эрестиг күүседири-биле хүзээнген ажылын эрестиг кылып турар ишчилер «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүдүрүлге участокторында кайы хөй.

Даг-дүгү арыглаар фабрикаиың ийиги эзлчээнде руда арыглаар көрпустарның өрээлдериниң кырын бетоннап, арматура салчырынга (үстүнде) тудугму Монгуш Барчың эң-не ыыымак ажылдап, хүнде үлүүн үргүлчү ажыр күүседип келген. Хамаарышкан ажылын бедик шынар-биле кылырынга чаңчыкнан шалыпчыны өөрү маңтап, оон үлегер-чижектн ап турарлар.

Ак-Довуракты даг-дүгү казып тывар руднигинге баарга машина-техниканың, хайныкнан иштин дааш-шимээнни нуланка уюктаныр. Чер үттенчилериниден дуршулгалыг өрүмнекчи Николай Караханов (чурукта) база шалыпкын ажылдаарынга ынак. Кешкеленген хая-даштарның кырынче ол үнүп алгаш рудалыг черни өрүмнеп турда бо чурукту тырттырган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

„Шынның“ материалдарының изи-биле

ХЫНАЛДА БАДЫТКААН

Беш уругнуң иези Сарыг-Донгак Шүжүнмейниң ог-бүлеге будалчак, ажы-төлге иээргел чок байдалының дугайында көдээ бижиччиниң чагаазын редакция алган. Ол дугайын хынап, хемчег алыры-биле Бай-Тайганың Шуй көдээ Советче шилчиткен.

Көдээ Советтиң күүсенмунуң даргазы эш Л. Төгүстүң редакцияга дыңнатнанын ёзугаар алырга, күрүне пособиези алыр дептерни С. Д. Шүжүнмейден алгаш, ону оон уругларынга эгидип бергеи; өврениичи 2 уругну күрүне хамнырылгазында киирген; С. Д. Шүжүнмейден уруглар азыралы төлеттирер сорулгабиле, ук херекти Бай-Тайга районнуң уйыс судунче шилчиткен.

ХЕМЧЕГ АЛГАН

Улуг-Хем районнуң культура киидизиниң агитбригадазы Төргалыгга концерт көргүзер дээн медээ суурга дораанна чаттыла берген, а клубту база таарымчалыг белеткээн. Ынчаза-даа бригаданың удуртукчузу Санчат Базырованың харыысалга чогундан оя түүнүн концерти үзүлген, көрүмчүлерни хомудаткан.

Көдээ биижичиниң ол дугайында чагаазын хынап, хемчег алыры-биле ону СЭКП Улуг-Хем районкомунуң пропаганда болгаш агитация киидизинче редакция шилчиткен. Районнуң культура киидизиниң эргелекчизи эш Ш. Шилимаанаң дыңнатнаны болза:

— Илереткен фактыларны хынаада бүрүн бадыткаан. Автоклуб эргелекчизи С. Базырованы шыңгыы доңгуткан. Бригаданың кирминчизи аралыг бүдет ап чораан Б. Дамбаны садыг шугумундан үндүргеи.

Айда ийи удаа

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырында партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының органы «Ленинчи орук» хана солуну бар.

Бо чылдың эгезинден бээр ол 6 катап үнген. Анда мурнакчыларның дружуллазын, хөй-нинти организацияларының ажылын, түс-түс бригадалар аайы-биле кылдынган ажылда бар четпестерни хөптээмал биижир. Чижээ. апрельде үнген номерге «Мал ажылында байдал...», «Ада-иелериң болгаш школаның бичии чаштарны кижизидиринге харыысалгазы», «Дружиниктер, эш-хүүзүнүң судуу», «Ленинчи субботник» дээш, оске-даа солуп материалдарны парлаан.

Мен бодаарымга, бир чугула чүве— редколлегия кежигүннериниң талазындан солуннуң ажылын улам ажыглаар дугайында моон соңгаардаа хемчеглерни алырындан аңгыда, анда парлаттынган шүгүмчүелдиг материалдар талазы-биле хамаарышкан организациялар кандыг хемчеглерни алганын даразында солуунга ыяштаан турган, ындыг материалдарны улам дээштиг болуруун чедип алыры болур.

О. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Дыңнакчыларның идепкейлиг киржилгези-биле

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ҮНДЕЗИННЕРИН ӨӨРЕНИР ШКОЛАНЫҢ КИЧЭЭЛИНДЕН

Хову-Аксында «Тывакобальт» комбинаттың партия организациязының чанында марксизм-ленинизм үндезиннериниң школазының кичээлинге чоокта чаа олуруштум. Кичээлди комбинаттың директору А. И. Ванжа чорудуп турду.

Мугур 7 шак турда, школаның ленинчи өрээлинге 19 дыңнакчылар чыглып келдилер. Кичээлге «Материализстиг диалектиканың хоойлулары» деп, мурнунда өөренип эрткен темага хамаарыштыр беседалаашкын болду. Комбинаттың кадрлар киидизиниң начальныгы С. К. Чанзан-оол бир дугаарында сос алгаш, удурланышкак чүүлдериниң чангыс эвиниң болгаш демиселиниң хоойлузунуң дугайында тодаргайы-биле чугаалап, бойдустан болгаш иштилел хөгжүдеининден чижектерни киирди. Оон чугаазынга дыңнакчы Ю. В. Попков немеп чугаалаан. Медереп билиишкиниин чорудулгазынга ол доктаап, Д. И. Менделеевтиң болүглеп хуваар системазын чижек кылдыр айыткаш, удурланышкак эвес болгаш удурланышкак чөрүдээлериниң туруп турарын айыттыы.

Оон соонда үстүнде айытканывыс ол-ла эштер катап сос алгылааш, баштайгы амыдыралдың общинализ тургузуунда болгаш коммунизм үезинде чөрүдээлериниң утказының дугайында оларның аразынга маргылдаа туруп келген. Ынчангаш баштайгы амыдыралдың общинализ тургузуунуң үезинде эгезинде удурланышкак чөрүдээлер чок турган, оон соонда төрел бөлүктери үрелип, аңгылар—кулдар болгаш дул эдилекчилери тыптып келирге — удурланышкак чөрүдээлер база тыптып келген деп түңнелди пропагандистиң дузазы-биле кылып алдылар. Ынчаарга Коммунизм үезинде удурланышкак чөрүдээлер чок болуур, чүге дээрге социализм үезинде-ле удурланышкак аңгылар болгаш социал кезектер чок болу бээр. «Нинтилелдиң аңгыларга болгаш социал кезектерге үлеттингеи турары коммунизм үезинде чок апаар...» деп, СЭКП-ниң Программазында чугаалаан.

Оон соонда материализстиг диалектиканың ийиги хоойлузун—сан талазы-биле өскерлиишкиннерниң шынар талазыбиле ескерлиишкиннерже шилчиирииң хоойлузуун дыңнакчылар чугаалажып киирипкен. Аңаа дыңнакчы А. М. Апаков сос алды. Ол шын-даа болза долу эвес харыылады. Оон-биле кады ол колдуунда конспектизиң номчуп кагды. Пропагандист эш Ванжа шураашкыныарының хөй янзылыының дугайында байдалды чугаалап, аңаа бо хүннериниң амыдыралыидан чижектер киирерин дилээн.

Эш Апаков хөгжүлдеге шураашкыныарының бирээзи кылдыр амгы үеде ажыл-агыйда чоруп турар реформаны — планнаашкыныың болгаш экономиктиг идиг берилишкиниин чаа системазынга киирип турарын чижеглеп чугаалады.

Оон пропагандист мындыг айтырыг салды: «Тывакобальт» комбинаттың хөгжүлдезинге шураашкыш болган бе? Дыңнакчылар ону дораан-на сонуургай бердилер. Дыңнакчы М. М. Меркулов янзы-бүрү шураашкыннар турар болгай деп, ындыг тодаргай эвес чугаалады. Оске дыңнакчылар, чижээ, эштер Попков, Исаков, Петраченков база-ла беседага киржи берген. Оларның чамдызы комбинаттың ажылынга шураашкын туруп болур, а оскелери—маңаа шураашкын дугайында чугаа-даа туруп болбас дижип турлар. Ылаңгыя эш Петраченков тургаш: чогуур негелделер турда, алюминиядан алдынны ап болур, ында шураашкын бар-дыр, сан шынар болуп шилчий бергени ол-дур, а бистиң комбинаттыы алырга ындыг чүве чок-тур деп чугаалады. Чамдык кижилер нинтилелге хамаарыштыр шураашкыннарны илгап билирля берге-даа дидирлер.

Эш Чанзан-оол мынча диди: бистиң тудугга комбинатты ажыглалга киирери-биле холбашкан негелделер туруп келир, оон соонда ону ажыглалга киириптер, ынчангаш чаа чүве—ажылдап турар комбинат туруп келир-дир. А эш Попков ол бодаяды деткээш, домна суутузуп ажыглалга киирери-биле холбашкан чижек чугаалады. Бо ийи эштиң шын харыылап турарын эш Ванжа деткип кагды, комбинат продукцияны берип эгелей бээрге, улуг эвес шураашкын болур, ол бо чылын болур болгай дээрииң ол айыткан.

Оон ыңай хүзээвести хүзээвезиниң хоойлуузун кичээлге чугаалажып көрген. Бо талазы-биле эки харыыны дыңнакчы Е. И. Милановская берген. Хогжүлдениң чугула демдээн —салгаашкыныыг болурун ол демдеглээш, Кыдатта ам реакция болуп турар-дыр, ынчаза-даа ол түр болуушкун болур, нинтилелдиң хогжүлдезинге ол моондэк болза-даа, хөгжүлдениң болуп ол чайладып шыдавас деп чугаалады. Оске дыңнакчылар база немелделерни кылып турган. Кичээл оон-биле төндү.

Дараазында кичээлге материалистиг диалектиканың категориязын чугаалажыр бис деп, пропагандист чарлаан. Пропагандист эш Ванжа марксизм-ленинизм үндезиннерин өөренириниң школазынга философиянның эң берге айтырыгларының бирээзин—диалектиканың хоойлуларын шак ынчаар бедик теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелде чоруттуу.

Бүдүн чартык шак иштинде кичээл чапсар-даа чокка эскет чокка, бүгү дыңнакчыларга ажыктыг кылдыр арты. Чамдык четпестер, шын эвес харыылар бээр үүлдер база тургулаан, ынчаза-даа ону пропагандист ол дораан эдип каап, тайылбырлап турду, дыңнакчылар боттары база эде чугаалап турдулар.

Ында политшколаның кол пропагандызы Г. А. Демешконың дугайында дыңнакчылар база эки чугаалаан турарлар. Оон дүржүлгээш улуг, теманы номда бижээнин ол-ла хевээр эвес, а бодуунуң сөстери-биле, харын-даа чечен байдалдыг кылдыр чугаалаар, ынчангаш оон чугаазын бижип алыры чиик.

Комбинаттың инженер-техниктиг составы марксизм-ленинчи философиияны өөренирин бедик деңнелде, солуп болгаш амыдырал-биле холбаалыг чорудуп турар.

В. ДУБРОВСКИЙ,
СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хоорай комитединиң Политчырыдышкын бажыңының эргелекчизиниң орлалакчызы.

БӨГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ

·даштыкы информациялар·болуушкуннар

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ УДУРТУКЧУЛАРЫ СОВЕТ ДАЙЫНЧЫЛАРДА

МИЛОВИЦЕ. Май 7. СЭТА-ның корреспонденддери Т. Мартынов биле В. Симаковтуң дамчыткаңы болза:

Тиилелге хүнү болгаш Чехословакияны Совет Армияның хостаанының 24 чыл оюбиле холбаштыр ЧССР-ниң күрүне-партия төлээлери—Чехословак Социалистиг Республиканың президентизи Л. Свободаны, ЧКП Төп Комитединиң бирги секретары Г. Гусакты, ССРР-ниң чазааның даргазы О. Черникти, чех областарга партия ажылын удуртуруның т а л а з ы-биле ЧПК ТК-ниң бюрозуның даргазы Л. Штроугалды, Словакияның КП ТК-ныӊ бирги секретары Ш. Садовскийни, Национал камгалалдың министри М. Дзурны баштадыр Чехословакияның улус арминязының дээди удуртукчулары май 7-де Чехословакияның девискээринде тур туруп турар совет шериглериниӊ Төп бөлүүнге чорааң.

Күрүне-партия төлээлери гарнизонче кирип турда шеригниӊ Төп бөлүүнүң командылакчызы генерал-полковник А. М. Майоров болгаш Совет Эвилелиниӊ Чехословакияда элчизи С. В. Червоненко төлээлерге байыр чедиргеӊ.

Хүндүлүг аалчыларның алдар-хүндүзүү дээш ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң күрүне туктары-биле шиметтиӊген шеригниӊ хоорайжыгажыныӊ көрүлде кылыр шөлүнге хүндүлүг таңныылды болгаш шеригниӊ бүгү кезектеригниӊ подразделениелерин чыскаадырган.

Күрүне-партия төлээлериниӊ кежигүннери-биле шеригниӊ Төп бөлүүнүң командылал болгаш политиктиг составының беседазы эш-хүүнүң, чаагай сеткилдиң байдалывга эрткеӊ.

Оон соонда Л. Свобода болгаш өске-даа чехословак удуртукчулар өөредилге төвүнче чорупкан. Олар маңаа шеригниӊ кезектеригниӊ өөредилгезиниӊ чоруп турарын хайгаараанар, совет дайынчыларның дайынчы белеткели, оларның амыдыралыныӊ болгаш дыштанылгазының байдалы-биле танышканнар.

Ол өөредилге төвүн совет шериглериниӊ Төп бөлүүнүң солдаттарыныӊ, офицерлериниӊ болгаш Чехословакияныӊ улус арминязыныӊ кады күжеӊниишкини-биле тургускан. Тоотту кылган эң дээре тудугжуларга мактал биижиктерни болгаш белектерни хүндүлүг аалчылар көрүп турда тывыскан.

Шеригниӊ Төп бөлүүнүң командылакчызы немец-фашистиг эжелекчилерге удур совет улустуң маадырлыг демисилиниӊ, пиири делегей дайыныӊ фронтуларыныӊа Совет Арминяның дайынчыларыбиле кады генерал Л. Свободаның командылаавы биргеи чехословак шериг корпузуныӊ тулгуушкуннарыныӊ дугайында чугаалаан. СЭКП-ниӊ удуртулгазы-биле коммунизм тургузуушкунунга Совет Эвиделиниӊ чедип алган шылгарыгай чедиишкиниериниӊ ол демдеглээн. Тайбыӊы хандырарыга социалистиг чурттарныӊ дем каттыштырылгазыныӊ ужур-дүзээзыныӊ дугайында генерал-п о л к о в н и к А. М. Майоров база чугаалаан.

Социалистиг ниитилелдиӊ тургузуушкунунга эӊ улуг чедиишкиннерни чедип алырын чехословак дайынчыларга, бүгү чехословак улуска шеригниӊ Төп бөлүүнүң өөредилге төвүнче чорупкан. Олар маңаа шеригниӊ кезектеригниӊ чоруп турарын хайгаараанар, совет дайынчыларныӊ дайынчы белеткели, оларныӊ амыдыралыныӊ болгаш дыштанылгазының байдалы-биле танышканнар.

Ол өөредилге төвүн совет шериглериниӊ Төп бөлүүнүң солдаттарыныӊ, офицерлериниӊ болгаш Чехословакияныӊ улус арминязыныӊ кады күжеӊниишкини-биле тургускан. Тоотту кылган эң дээре тудугжуларга мактал биижиктерни болгаш белектерни хүндүлүг аалчылар көрүп турда тывыскан.

Шеригниӊ Төп бөлүүнүң командылакчызы немец-фашистиг эжелекчилерге удур совет улустуң маадырлыг демисилиниӊ, пиири делегей дайыныӊ фронтуларыныӊа Совет Арминяның дайынчыларыбиле кады генерал Л. Свободаның командылаавы биргеи чехословак шериг корпузуныӊ тулгуушкуннарыныӊ дугайында чугаалаан. СЭКП-ниӊ удуртулгазы-биле коммунизм тургузуушкунунга Совет Эвиделиниӊ чедип алган шылгарыгай чедиишкиниериниӊ ол демдеглээн. Тайбыӊы хандырарыга социалистиг чурттарныӊ дем каттыштырылгазыныӊ ужур-дүзээзыныӊ дугайында генерал-п о л к о в н и к А. М. Майоров база чугаалаан.

Соцнал

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕНИ НАЙЫСЫЛАЛ КЫЗЫЛГА ДЕМДЕГЛЭЭНИ

Кызыл партизаннарның хөөрүнге болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тывадан чоруткаш, хосталга дээш демиселге амы-тынывдан чарылган дайынчыларның турас-хаалы турар обелиске чечектер салганының соонда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының «Хүреш» стадионунуң олуттары бичe кады-ла дола берген.

Хүндүскүнүң 12 шак. Тиилелге хүнүнге тураскаатканы митингини СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш Киселев ажыткаш, 24 чыл бурунгаар чедип алдынган кайгамчык тиилелгенин, совет кижилериниң эрес-маадырлыг чоруунуң дугайын чугаалаан, амгы үеде бистиң чуртка коммунизмниң тиилелгези дээш эрес-соруктуг ажылдап турар кижилер В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оорга төлептиг белектерниг ужуражыр дээш туржуп турарынга доктаагаш, СЭКП обкомунуң бюрозунуң база Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан митингиниң киржикчилеринге Тиилелге хүнүн таварлаштыр байыр чедирген.

Улут-Хемниң ыяп ажылагый черинiң ажылчыны эш Семеников митингиге Ада-чурттуң дайынының киржикчилериниң мурнундан түрe чугаалаан.

Тыванның аныяктарының болгаш комсомолчуларының мурнундан ВЛКСМ-ниң Тыва обкомунуң бирги секретары эш Ооржак дайын үезинiң чылдарында совет аныяктарының эрес-маадырлыг чоруун, дайын соолунде чылдарда болгаш бо хүнде оларның күш-ажылчы улуг тиилелгелериниң дугайын, амгы үеде оларның кылып бүдүрүп турар улут-чаагай ажыл-ижиниң, оларның күзел-соруунуң, эчис-сорулгаазының дугайын чугаалаан.

Республиканың шериг комиссариадының политкилдизиниң начальнигы эш Хасимиденов Совет Арминың арткан маадырлыг оруктарын, немец фашистер-биле демиселге улуг тиилелгени чедип алганын, амгы үеде ооң кажангызындан-даа артык болбаазын, хуулгаазын боо-чепсек-биле чепсеглелгенин, халдап келген дайынынарга туруп албас соогуну бээр кайгамчык күчүлүг апаргаын, Совет Армиянның чон-биле хаы харылзаазының дугайын митингиге чугаалаан.

Шериг хептеринде кызыл ленталарны чыыштыр даарап алгылаан фанфарларлыг дайынчылар стадион ортузунга үне кылаштажып келген. Фанфарларның өткүт-чидиг үннери парк иштинге чаңгыланы берген. Стадионуң хемче талазында хаалгазы ажытынган соонда чер бомбурааның хевирин чүдүрүп алган машина үнүп келген,ында бистиң эртнi четпес делгем Совет чуртувусту чуруп каан, ында шашкылаан кызыл тукчугаштар холбеңейнип чораан. Машинаның кузовунуң кыдыгларында кызыл шеста ТАЙБЫҢ, ХОСТАЛГА, ДЕҢ ЭРГЕ деп бижип каан. Ооң улаштыр В. И. Ленин (ооң ролюнда Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Олег Намдараа) броневик машина кырында кызыл тук тудушкаш, бөргүн өрү көдүрүпкен кел чораан, оны долгандыр Октябрь революциязының бүдүүзүнде хүнеердеги солдаттар болгаш матростар, чон ооң ол-бо талазында маңнажып кел чораан.

Стадионуң хемче талазында Кышкы ордуну аажок улгаттыр чуруп каан турган. «Авроранық» адыышкыны дыңналган соонда солдаттарның болгаш матростарның Кышкы ордуже шавар халдаашкыны эгелээн. Кышкы ордуну эелеп алдынган, Октябрь революциязының тиилелгезин ынчаар ойнап көргүскени чонну соңуурганткан. Ооң улаштыр В. И. Ленин солдаттар болгаш матростарның чыскаалының бажында кел чораан, база катап адып часкаашкыны. Смольныйның мурнуу чарының хевирин чураан чуруктуң баарынга баргаш, улуг баштынчының чүве чугаалап турганын эш Намдараа ойнап көргүскен.

Аныяк шериг оол биле кыс байырлажып турар. Хамаатты дайынының эгелээнин көргүскени ол. Ооң улаштыр чаа тургустунган Совет эрге-чагырганы бижыглаан. Ында Ленинниң Чөөн чүктүң улут тудугларынче чоруп турар аныяктар, оларның майгыннарда чурттавышаан ажылдап турарын көргүскен машиналар шуужуп алгаш эрткилээн.

Бөө чылдың баштайгы улуг тудугларынга, совет күрүнеги күүш-шыдал киирерiнге күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алган чон, аныяктар ойнап хөглеп турар. Аас-кежиктиг чурттаганы, тайбың күш-ажылды Ада-чурттуң ийиги Улуг дайынының эгелээнiнiң медээи хөлеедип, хөглээшкинин, танцыны доктаады каапкы Чөөн чүктүң улут тудугларынга, совет күрүнеги күүш-шыдал киирерiнге күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алган чон, аныяктар, олардың

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 13 ВТОРНИК № 110 (7956).

Өртээ 2 көп.

ЧОННУҢ дыштанылгазы

Ажылчы чоннарның культурлуг, боттарынга ажыктыг кылдыр дыштанмышынга таарымчалыг үе—чылыг, иогаап чай келген. Часкы чылыг хүннер эгелээнин-биле кады кижилер боттарының дыштанар хүннерин, хостуг шактарын бойдуг хөлеңнинге, даштын арыг агаарга эрттиреринче чүткүлдүүн Май 1-ниң байырлалының хүннери көргускен.

Байырлалдың каас-шинек демонстрацияларының төнер билек, кызылчылар культурланың болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынче, театрларже, районнар төптеринің, хөөнай, суурларның ажылчы чоннары стадионнарже, клубтарже, площадкаларже массалыг-биле барып, концерттер, кинолар, спорт маргылдаалары көрүп, массалыг хемчеглерге, селгүүстээшкиннерге киришкеннер. Бо бүгү болза В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга белеткелдер-биле холбаштыр республиканың чурттакчы чонунуң идейполитиктиг бедик көдүрүүшүнүүн, культура-массалыг ажылдарга киржир улуг сонуургалдынын база катап бадытказп турар.

Баштыңчының улуг юбилейинге турасказткан тодаргай хүлээлгелерни биштиң республиканың культура албан чери бүрүзү алган болгай. Оларның дыка хөйүн кижилерниң дыштанар хүннеринде организастаар массалыг ажылдарга киришпитир боттандырар апаары чугаажок. Ынчангаш часкы, чайгы база күскү үелерде чон ортузунга чорудар культура-массалыг хемчеглерниң ылаштыг планын театр, культура бажыңы, клуб бүрүзү партия организацияларының удуртузгазы-биле, профсоюзтар, комсомол организацияларының киржилгеи-биле ажылдап кылып алыр ужурлуг.

Чайгы үеде чонуң культурлуг дыштанылгазынга культура одаглары кол рольду ойнаар ужурлуг болгаш мурнупда чылдарда ойнап-даа келген. Кызылга болгулаан массалыг хемчеглерге профессионал артистер хаая эвес ойнап, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери калбаа-биле киржип келген. Чонуң массалыг селгүүстээшкиннерин, чайның, ырының, танцының байырлалдарын, демдеглелдиг хүннерин даярын хоорайның культура албан черлери организастап, оларның идепкейлиг киржилгеи-биле эрттирип келген.

Ынчалза-даа дыштанар хүннерде кижилерге бараалгадып болур культура хемчеглериниң хевирлери, аргалары болгаш базаалары хоорайда безин четче ажыглаттынмайн турар. Хоорайның чамдык культура бажыңнары болгаш клубтары чайгы үеде барык ажылдавайн баар, хөй коллективтериниң бот-тывынгыр уран чүүл болгүнерге дыштанар хүннериниң массалыг хемчеглеринге кирипейн турар. Школаларның бот-тывынгыр уран чүүлү, музыка школазының концерттерин эвээш ажыглаттынып турар. Гастелло аттыг паркка массалыг оюннар, аттракционнар болбайн келген.

Ол бүгүнү четче ажыглаар, шын планнаар болза, Кызылдың клубтарынга, театрларынга, площадкаларынга концерт көргүүзүлерин, массалыг оюннар дыштанар хүн санында нааң-ла болган турар, а кызылчылар олардан эстетиктиг таалалды алган турар ийик. Ынчан арагалаар, корум-чурум үрээр чоруктар дыка кызырлыр. Хооркүүскомнуң культура кидиши, дыштанар хүнүң хөй-ниитичи штабы, бүдүүлгелериниң, организацияларның партия, профсоюзтар организациялары бо ажыкче чүгүлә кичээнгей салыр ужурлуг.

Ырының, танцының, чайның байырлаалдары, маёвкалар, дүжүт байырлаалдары, массалыг селгүүстээшкиннер болгаш үнүүшкүннер көдээ ажыл-ишчилериниң культурлуг дыштанылгазының чүгүлә хевири апарган. Эрини, Таңды болгаш чамдык өске-даа районнарда. Хову-Аксы, Кызыл-Мажалык суурларда, Чадаана хоорайда дыштанылганың ындыг хевирлерин ажыглап турар. Элээн хөй суурларда болгаш колхоз төптеринде дыштанылганың когаан театр, стадион дээн черлелиг базаалары соолгу үеде кыдыгнан. Оларга болуп турган корүүзүглерни колдуунда культура албан черлери организастап турар. Ынчалзажок культура-массалыг ажылдарны четче организаставаан, бар аргаларны ажыглавайн турарыдан чамдык ындыг массалыг хемчеглер организас чок болуп, арагалаар чорук коюдей боор таварылгалар болгулап турган. Ол бүгү хөй-ниитин организацияларының, культура ажылдакчыларының харысаалгазын бедидер ужурлуг.

Культура одаа—ажылчы чонварның культурлуг дыштанылгазының төөү деп чон шын үнелеп турар. Ол үнелел культура ажылдакчыларыга бедик харысаалганы онаап турар. Совет кижилериң дыштанылгазы каяа-даа — культура одаанга азы кудумчуга, байырлаада азы бойдуг хөлеңнеге-даа эртип турар болза, оон идей-кижиндилгелиг утка-шынары дээш культура ажылдакчылары харысаалгалыг болур. Ынчангаш культура-чырыдышкын албан черн массалыг дыштанылга хемчеглериниң бүрүзүнде өске организациялар-биле дүүштүргеп тодаргай планныг, ыяк белеткелдиг болур. Оон ашгыда биштиң клуб албан черлерививе чүгле массалыг дыштанылгаларга киржир, эвес, харын кежээлерде, дыштанар хүннерде оларның боттарынга кандыг бир солун чүүл бар турун дээш доктаамал сагыш салыры чугаа. Ол чүүлдер спорт хемчеглери-биле, политмассалыг ажылдар-биле тудуш харылзаалыг чоруттуруп турарын чедип алыр херек. Ажылды ынчаар организастаар болза, культура одаглары чонуң идегелиин, культурлуг негеадезиин чүгле ынчан эки хандырып болур.

Чонуң дыштанылгазы чүгле аңаа хоглээшкин эвес, ол коммунистиг кижизидилгениң бир чугула хевири. кижилериниң күш-ажылга бедик бүдүүлүүлүг шинээзин катап турганарының чүгүлә аргазы. Ол сорулганы чедип алырда дыштанылганы бедик идейлиг, совет боттуг амыдыралчы уткашпаларлыг болдурары улуг ажыктыг. Ынчангаш партия, профсоюзтар, комсомол организациялары ону удуртуп, культура одагларының ажыл-чорудулгазын аңаа бүрүн ажыглаары чугула.

Дыштанылга хүннеринде чорудар массалыг хемчеглер В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга, Совет Тываның 25 чыл ооңга бараалгаттынып, юбилейге чедишкинниг белеткелче кижилерни кыйгырган, мобилизастаан турарын чедип алыр болза эки.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ КУДР-же чорупканы

Май 12-де Москвадан Пхеньянче КУДР-ниң Улустуң Дээди хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Геннің чалааның ёзугаар албанның найыралдыг аян-чоруун кылыры-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный ужудуп үнүпкен. Н. В. Подгорный-биле кады чоруурлар болза: ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы С. Б. Ниязбеков, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министрининң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, Приморье крайкүүскомнуң даргазы М. М. Кузнецов болгаш оон-даа өске албан кижилери.

(СЭТА).

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ

Малдың баш санын өстүрери, оон продуктулуун бедидери көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедириге улуг рольдуг. Бо дугайын СЭКП ТК-ның октябрь (1968) Пленумунуң докладаалында тодаргай айыткан. Биштиң хойжу бригадавыстың хойжулары бо улуг соруглары боттандырарынга күш-ажылчы салымшкынын киирер дээш эрткен кыпты чедишкинниг ажыл эрткен.

Амгы үениң чугула, политиктиг кол темазы — гениалдыг баштыңчы болгаш башкы Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылының юбилейин күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуур дээш чарышка киришпишаан, биштиң хойжу бригадавыс бедитиен хүлээлгелерин алган. Кол коргузүглер мындыг: төрүүр 100 хойга онааштыр 95 хураганны, хөй бүрүзүнден 2 кг дүктү алыр. Чайлаглаашкынны организастыг чоруткаш, улуг хойларның ортумак дириг деңнээнин 40 кг, аныяк хойларны 35 килограммдан кудулаттынас.

Май эгезинге чедир бригадага төрээн 1860 хойнуң 1887 хураганын хойжулар меңги камгалап алган. Ооллдаашкын ам-даа доозулбаан. Хойжулар Ондар Чечен-оол 210 хойдан 214, Сарыглар Бора 214-тен 217 хураганны алган.

Хойжулар Актың унунче чазагдаан. Чаш хураганнарга ыяк чаглак кажаалардыг бие. Хойжу ог-бүлелериниң эзлери мал эмнээриниң бөдүүн аргаларын шинээдип алганнар. Ынчангаш олар часкы сырынгы аарыглар тыпты берзе, боттары демпсежип шыдаарлар.

Чазагдаарының бүдүүзүнде кыпгат кажаалардың көрженин коптаргаш, одаглага ажыглаары-биле кургадып чыыр, кажаалардың, бажыңнарның аар-саар септелгелерин кылыр, өдектэ бөлер дээн ышкаш ажылдарны социалистиг хүлээлгеде база айыткан. Олар ам бүрүн күүсеттинген.

Бригаданың 14 ог-бүлелери радиоприёмниктер-биле хандыртынган. Олар Москваның, Кызылдың болгаш өске-даа радиостанцияларның дамчыдылгаларын дыңнап турарлар. Ог-бүле бүрүзү 3—5 чедир параага чагыгалыг.

Хойжулар боттарынга хамаарышкан ажылдарындан аңгыда, кандыг-бир үеледе совхозтуң өске ажылдарынга киржи каапгарын база күзеп, киржип-даа турарлар. Чижээ, апрельде кодан бүрүзүнге хөй кадарар кижилерни арттырып каапп. Кок-Чыраавың болгаш Шолдаа-Тейниң суггарылга буталарының унун казып аштап, беш хонукта шефтедиввс. Ам Кок-Чыраада кыргызда болгаш тарып бооздырга пунктузун септеп кылыр бис.

Биштиң кыштагларывыс кончуг берт: Чушкуттуң наташкактарлыг шорааннарының аразында. Ынчангаш бергелерге торулбайн, тудугга хереглээр шиптыг Сүт-Хөл деңнээриндей кескеш, оон аътгар-биле сөөртүп, йлерни куду чууктап тургаш, белеткеп алган бис. Бодувус күжүүс-биле кылыр тудугларывыс арбын. 6 чурттанга бажыңы, хойга 2, хураганга 4 кажаа. Оларның тудуглары удавас эгелээр. Ийи эрги кыштагның кажааларын бускаш, эде кылыры база кордүшгеп.

Бо чылын бригаданың күжү-биле 140 тонна сигенни кезер. Чаш малга будун-бурүү база белеткээр.

Биштиң алган хүлээлгелеривис болгаш өске-даа кылыр ажылдарывыс хөй. Ынчалзадаа хойжулар бир эң-сеткилдиг, демнит күш-биле ажылдап, кижи бүрүзү-ле улуг баштыңчывың юбилейилге чедишкинни ковудедириче хаара туттунган толээде, биетин салдынган соруглаарывыс чугаажок күүсеттинер.

Х. САРЫГЛАР.
«Сүт-Хөл» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири.
Чөөн-Хемчик район.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАНЫ ДҮРГЕН ДООЗААЛ!

Совхоз ховуларында

«Улуг-Хая» совхоз бо хүннерге чедир 9591 га шөлдүң шыгын базырган, 1300 ажыт га черни аңдарган, 736 га тарыга шөлүн, 460 га сиген шөлүн суггарган, 260 га тараа шөлүнүн дажын аштаан. Оон аңгыда 1020 га кок-тараавы илиртээн. Эрте чажар тараа культураларының чажылдазы чорудуп турар. Совхозтуң Кок-Чыраа салбырының № 3 бригадазының механизаторлары 450 га шөлге кызыл-тасты чаштырар планныг тургаш, 555 га шөлге чаштырган. Совхозтуң механизаторлары 108 га черде мал чемп культураларны чаштырган.

О. ТАВАА.

Барыын-Хемчиктиң тараажылары

МАЙНЫҢ 5-те байдалдан алырга, районнуң колхоз, совхозтарының шөлдеринде 7.020 гектарны илиртээн, азы эрткен чылын белеттээн чер 100 хуу доозуланган. 5062 гектар черде тараа культураларын чашкан, оон иштинде кызыл-тас 4485 гектар азы планга удур 60 хуу чедип турар.

«Шекпээр» совхозтуң Үттүг-Хая ховузунда комсомолчу-аныяктарның ховү-трактор бригадазы хүлээлгезин эрестиг күүсеткен. Олар 890 гектар черге чаштырылганы майның 4-те бүрүн доозкаш, Уруг-Үзүктүң Кара-Дөңде төп ховү турлаанче кожуп чорутканан. Трактористер хүнде ажыл нормазының күүселдезин 130—140 хуудан нудулаттаан.

Мынчангаш бо бригадада хөй шак, минута эрттирер чорук чайлаттынган. Совхозтуң директизиэы болгаш партком механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургусман. Нимтинниң столовазы, чунар-бажың, кызыл-булуң ажылдап турар.

Механизаторларның хөмөр өрээлдеринде ак чоорганнарлыг демир оруннарны белеткеп каан. Партикомнуң кежигүннери график өзүгаар политинформацияны доктаамал чорудуп турар.

Май бирниң чыскаалынга эш Л. И. Брежневтиң чугаазының дугайында СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация илдизиниң эргелекчизи эш В. Х. Чадамбаның информациязын механизаторлар улуг сонуургал-биле дыңнаннар.

Хоорайывыс чечектелзин

Май 11. Воскресенье. Кызылдың кудумчуларында ажыл-иш хайныккан. Ширбилелер, дырбаалтар, хүүректер тутказ кижилер кудумчуларны арыглап, ыяш тарыыр черлерни белеткеп турган. Чадаң ыяштар, довурак, шинрик сөөртээн машиналар хоорайның ол-бо кудумчуларынче чоруп турган.

Хоорай чаагайжыдарының талазы-биле воскресникке бүгү кызылчылар—ажылчынар, албан-хаакчылар, студентилер болгаш школачылар бир демниг киришкен. Воскресниктиң будүүзүнде-ле кайы коллективтиң кажа ажылдазарын тозаратказп.

Эртенгиниң тос шак безин четпээн. Кудумчулар катыхөг, ыр, күш-ажылдың ээрушкүзү-биле долган.

Найырал кудумчузу Хыпдаан аныяк ооллар, кыстар оваалай төп каан довуракты дескилеп сиген, чечек тарыыр черлерни белеткеп турганнар.

Хоорайның эмнелге ажылдакчыларындан 200 ажыг кижи воскресникке киришкен. Олар республика эмнелгезиниң чоогунда девискээрге ыяш олурлур өнгарларны казып, поликлиника тудуунга ажылдааннар.

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчылары, Н шериг кезээнин дайынчылары воскресникке хөй чүүлдү кылган. 26-гы квартал чоогунда удавас келир үезе чечектелип келир парктыг чаагайжыларынга солдаттар үлегериг ажылдаан.

Абаканче шөйлүп чоруткан оруктуң эгезинде ыяштарны хоорай школаларының онгу классчылары олурткан. Ам ону онгу классчыларның аллеязы деп адаан.

«Тыва трансагентвонуң», Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының. Иштики херектер министерствозунуң. «Сельхозтехника» каттыжышкынының коллективтери Өөк-Аксында ыяш өстүрер черден хоорайга олурлур терактерни белеткээн.

№ 35 профтехучилищенин, автошколаның сургуулдары кудумчуларны ногаарартып каастаар хараганнарны 1000 ажыг дозу туруп белеткээн.

Күрүне албан черлеринин профсоюзтар обкомунуң Дубинин аттыг пионер лагеринге база ажыл-иш диңмиттелген.

Республика найысылалын чечектелген хоорай болдурар дээш кызылчылар воскресникке көдүлүүшкүнүү ажылдаан.

Кызылдың ажылчы чоннары воскресникке коллективтер аайы-биле бир демниг үнген. Бо чуруктарда Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчылары (оң талада) болгаш Н кезектиң дайынчылары воскресник үезинде. Дайынчылар хоорайның Каа-Хем кудумчузунга болгаш № 26 кварталынга хоорай чаагайжыдылгазының талазы-биле дыка хөй ажылды бүдүргеннер.

А. Мельниковтуң фотозу.

Хүндүс-даа, дүне-даа

«Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбырында трактор-ховү бригадазының ховү турлаанда тараажыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Бажыңнарның иштн арыг-силиг, кыры ак чоорганнар-биле бүргеттинген оруннарлыг. Хостуг шактарда ойнаар чүүлдер, радиоприёмник, баян бар. Кызыл-булуңнуң ханазында алдын үүктер-биле Коммунистиг күш-ажыл дээш деп бажсон кыйгырыг. Узун, кырын кызыл шепкебиле шыпкан стол кырында политиктиг, чечен чогаалдың болгаш көдээ ажыл-агый темалыг номнар, брошюралар хөй. Тыва АССР-ниң, районнуң, совхозтуң, салбырының 1969 чылда чедип алыр сорулгаларының кол-кол чурагайлары база ында көргүстүнген. Агитхуудустуң дортку номерин май 1-де ундурген. Ында салбырның механизаторларының, тараажыларының, малчыннарының күш-ажылчы демисели-ниң түңнелдери чыыртынган.

— Суггарыкчыларның 7 звеноузунда 30 хире кижи ажылдап. 870 га черниң 650 ажыг газын суггарып аскан. Суггарылгабиле чергелештир алды агрегат чер аңдарылгазын тулуктеп турар. 400 ажыг га чер аңдартынган. Эрте чажар культураларның тарылгазын доозуп турар бис. 867 га черге шык базырымышкыны 5 ажыл хүнүнде чоруттурган. Бисте тракторларның ажылын дүп-хүн дургузунда чорудары-биле ийи эолчегин организастаан бис. Ынчангаш бисте ажыл хүндүс-даа, дүнеле чоруп турар—деп, салбыр эргелекчизи эш В. Тойлуг-оол чугаалады.

Механизаторлар ажыл нормазын бедик шынар-биле ажыр күүсеттир дээш демисежип турар. Оларның аразында тракторист коммунист М. Сүүр-оол эолчегде 16 ганы чаштырар нормазын 170—184 хуу күүселип турар. М. Тевер-ооддуң көргүзүү оондаа бедик болуп, эолчегде 37 ганы, чамдыкта оон хөйнү чаштырып турар.

— Ам биске шак бүргүзү үнелиг. Бүгү күштү моон-даа артык мобилизастап турган, 1955 га бүгү тараа культураларының чажылдазын май 15-те доозар бис. Ондар Бак-кыска баштаткаш поварлар чемни кижилериниң ажылдап турган черлеринге экжеп берип турар. Ынчалмас болза, бистиң үнелиг шак, минутавыстың чамдыкы аңаа эртер апаар—деп, участок агроному эш В. Бюрбю чугаалай-дыр.

Моон ап көөрге, бо чылдың часкы тарылгазын бора-тайгажылар эрес-дайынчы ёзу-биле чорудуп турары илдең-дир. Шанда үрезин хоранналан херээженнерни-даа, столоваяда чем белеткээн поварларны-даа көөрге, оларның сагыш-сеткили, күш-шыдалы чүгле чаштыс сорулгаже—бедик дүжүт дээш демиселче хаара туттунганы тодаргай.

Хемчик кыдымында делгем шолде чер аңдарган дөрт агрегаттың мйнзин бо чазын бир-ле дугаар ажылдаан аныяктар кыстар Ооржак Чодуу, Ондар Доззо одар башкарып, дружулгалыг эрлерден дудак чокка ажылдап, эолчегде 5 га порманы ажыр күүседип турарлар.

Салбырның кайы-даа шөлүнге баарга, суггарылга-ла, суггарылга. Дружулгалыг суггарыкчы Х. Дамбыының удурткан звеноzу Чазбак-Шыкта 115 га черни суггарып доозкаш, Ховү-Аксында 120 га шөлдү суггара берген. Оларның чер суггарар овваргазы бөөа ашкан.

Кежээ апаргында тракторларның моторларының үнү турлагже чоокшулаан. Чүге дээрге чедп шакта эолчег солчуп, тракторларның, сеялкаларның хынаддазын чорудар, кывар-чаар материалдарны кудар база хүн дургузунда кылган ажылдарны түңнээр. Түңнел элээн чедишкиниг болган. Чаңгыс хүн иштинде: 110 ажыг га черге чаштырылга чорукган, 50 ажыг ганы аңдарган, оон адгыда элээн хөй га черге хөрзүнү удурткеп болгаш дескилей бастырган. Агрегаттарның тустуе кылган ажылдарының түңнелин үеткчик механизаторларга чугаалап берди.

Ажылдаар эолчээн эрттирген механизаторлар чунар-бажыңга кирип, баштай чүпуп алганнары столоваже чоруп турарлар. Дүпекп эолчегде ажылдаар механизаторлар шөлдерже үнүпнеп.

Бора-Тайганың механизаторлары болгаш тараажылары часкы ховү ажылдарын шак минчаар хүн-дүн чок шалыпкып чорудуп турарлар.

М. СЕВЕН.
«Шынның» корреспондентизп.

ЧАА СОВХОЗТА

КОЛ УГЛАНЫЫШКЫНЫ—МАЛ АЖЫЛЫ

Бии-Хем районга турган «Искра» болгаш «Тиилелге» колхозтарны каттыштырган, чаңгыс «Саян» совхоз кызыл чоокта чаа тургускан болгай. Моон-биле холбаштыр совхозтуң директору Валентин Гаврилович Пашенко-биле бистиң корреспондентивис чугаалажып көрген.

— Совхозтуң ажыл-агыйының кол угланыышкыны — хой ажылы болур — деп, ол чугаалап турар. Амгы үеде оон эргезинде 15 мың баш хой бар. Ынчаарга оон перспективазы улуг. План ёзугаар хойларның баш саны 1971 чылдың январь 1-ге чедир 19600, а 1975 чылда—30 мың баш болган турар ужурлуг.

Бо сорулганы күүседир төлээде, хойларның баш санының чылда ортумаа-биле өзерин 15—17 хуу болур кылдыр көрүп турар. Ынаҥгыя төрүүр хойларны көвүдеринче онза кичээнгей салыр, а 1969—1970 чылдарда хойларны 27 хуу көвүдедир дээн. Бо бүгүнү чедип алыр төлээде, малдың чем суурун быжыглаар.

Бо чылын-на мал чеми кылдыр суланы, чинге-тараанны 500 гектарга немей тарыыр. Люцерналы болгаш аскe-даа сигеннерни суттаттыг 200 гага тарыыр. 227 гектар кукурузаны база немей тараан турар.

Чер ажылынче улуг кичээнгейни салыр. Совхозта бо чылын тарылга төлү 11 мың гектар. Оон иштинде тараа культуралары 8,5 мың, а кызыл-тас—6,2 мың гектар болур. Тараанны колдуунда оон дүжүдүн бедидип тургаш көвүдедир. План ёзугаар совхоз бо чылын 2,2 мың тонна тараанны күрүнеге садар ужурлуг, ынчалза-даа оон ажылышчилери опу 5 мың тонна кылдыр дужаарын хүлээнгенмер.

Тараанын дүжүдүн бедидер дээш, бо чылдан эгелээш-ле хемчеглер алдынар. Чижээ, тараа шөлдеринче 20 мың тонна минералдыг чемишчидилгени төгер. Суперфосфат, аммиак селитразы болгаш өскeдаа чемишчидилгелерни шөлге чажып төгер чаа машина алдынган.

Ол бүгү хемчеглерни ап тургаш, бо чылын гектардан-на 12 центнер дүжүттү алыр сорулга салдынган. Чер ажылының культуразын бедидеринче кол кичээнгейни салган турар болгаш тарылга эрлчештирилгезин бүрүнү-биле боттандырар ажыл мурнунда турган колхозтарга шагда эгелээн, ол бо чылын доостур. Ынчангаш агаар-бойду с т у ң кандыг-даа үезин турза, чылдын-на бедик дүжүттү алыр дээш демисел — совхозтуң ажыл-ишчилериниң бир кол сорулгазы болуп турар.

Мыйыстыг бода малды сайырадырынче улуг кичээнгейни совхозтуң ажылдакчылары салыр. Ол колдуунда сүт бээр угланыышкынныг болур. Совхозтуң төп болгаш Могай фермаларында саар инектер уксаа талазы-биле экижиттинген симментальдар, ынчаарга Сушь салбырда инектер колдуунда тус черниң болуп турар төлээде, ынаар экижиттинген уксаларны чорудуп тургаш, байдалды чоорту экижидер. Ынчангаш бо чылын совхоз 959 тонна сүттү күрүнеге садар планныг. А келир чылын ол санны 1100 тонна чедирер.

— Сүттү көвүдедир төлээде, малдың чеминче кол кичээнгейни салыр бис—деп, эш Пашенко база чугаалады. — Бо чылын совхоз 3 мың 100 тонна сиген, 10 мың тонна силос, 2 мың тонна концентрат белеткээр.

Төрүүр 470 хойдан 516 хураганны бо чылын алгаш, камгалап алган хойжу Монгуш Эртине, 328 хойдан 348 хураганны алган Маады Самбуу, сүт саалдазының талазы-биле совхозтуң саанчыларының иштинден тиилекчи болган Татьяна Матина болгаш өскелерниидаа совхозта чоргаарал-биле көрүп, оларның дүржүлгазын нептередир талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыр.

Малчыннар дугайында сагыш салыышкын удам улгадыр. Баян-Кол деп черге хойжу бригада төвүн тудар. Анаа— эки шынарлыг хой кажааларын тутқан соонда, хойжуларга чунар-бажыңны, чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирер. Анаа телевизор база турар. Малчыннарның бажыңнарынга газты киргилээн болгаш ол ажылды бо чылып доозар.

— Совхозтуң чыл дургузунда алыр орулгазының 60 хуузу мал ажылындан кирер — деп, түңнелинде совхозтуң директору чугаалап турду. Ынчангаш чаа совхозтуң кол угланыышкыны, анаа ажыл-ишчилерниң боттандырар кол чүүлдери ындыг болду.

С. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: совхозтуң № 2 бригадазының механизаторлары кызыл-будуңда.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЫЯШ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ ПЕРСПЕКТИВАЗЫ

Атомнуң болгаш полимерлерниң тыптып келгени бистиң үезинде ыяш болгаш оон кылган материалдар улус ажыл-агыйын хогжудеринге улуг рольду ойнап турар. Амгы үеде чурттуң ыяшка хереглели улуг, а 1975 чылда ол хереглел барык чартык миллиард кубометр чедер деп СЭТА-ның корреспондентизинге ССРЭ-ниң ыяш болгаш ыяш ажылдан кылыр үлетпүрүнүң министриниң орлакчызы Н. А. Бочко дыңнатқан.

Чурттуң ыяшка хереглелин кестинген ыяшты бүрүн ажыглап тургаш хандырары планлаттынган. Амгы үеде тудуг ыяжының артынчыларының хой кезиң ажыглаттынмайн турары бладингир болгай. Бо чылын целлюлоза-савазын болгаш ыяш-химия заводтары 13 миллион кубометр ыяш артынчызын тудуг материалдары болгаш өскe-даа эт-херексел кылдыр ажылдап кылыр.

Тудуг ыяжының артынчыларын, хирээндиниң ажыктыг чүүлдер кылдыр болбаазырадыр тускай херекселдерни бистиң конструкторларывыс чогаадып кылган. Чижээлээрге, чоокта чаа Карелияның ыяш ажылдакчылары ыяш баштарын, поштерни, будуктарны үүрмектээр станоктарны ажыглап эгелээн. Оларның дузазы-биле картон болгаш савазын кылыр заводтар чылда 30 мың кубометр чиг-этти алырлар. Келир чылдан эгелээш кестинген ыяшты бүрүнү-биле ажыглаарын Карелияның ыяш үлетпүрүнүң ажылдакчылары хүлээнген. Бо дуржулганы нептередири черле чугула. Чаңгыс чижектен ап көрээли. Хирээндиден пресстээн бир миллион кубометр тудуг плитазы үш миллион кубометр аналы тудуг ыяжын солуурун дуржулга көргүскен. Ынчангаш 1975 чылда ындыг плиталарны бүдүрериң 650 миллион дорбелчин-метр чедирериң улуг ажыл-агыйының планында көрген.

— ЧЫЛДЫҢ-НА БИСТЕ 200 МИЛЛИОН КУБОМЕТР ЫЯШТЫ КЕЗИП ТУРАР-ДЫР. ОЛ ЧОРУК АРГА - ЫЯШТЫҢ КУРЛАВЫРЫҢ ЭВЭЭЖЕДИ БЕРБЕС БЕ?

— Чурттуң иниң масштабы-биле алырга, ол чорук бойдус курлавырынга улуг когарадыл таварыштырбас. Чүл дээрге, улгадып кыраан ыяштарны кезип турар бис. Ындыг ыяштың курлавыры бисте ам-даа 50 миллиард кубометр ажыг. Арга ыяштың бодунуң озуп ковудээриниден аңгыда, тарып олуртуушкуунуң ачызында чыл бүрү 800 миллион кубометр ыяшты өстүрүп турар бис. Амгы үеде ыяш курлавырының беш ыяштың дөрт кезээ бистиң чуртувустуң чоон талазында, тодаргайлаарга, Уралдан ынай девискээрлерде моөцнеттинген. Ынчангаш тудуг ыяжын ол девискээрлерден колдады чорудар херек.

Ындыг болганда Сибирьге, Ыраккы Чоон чүкке ыяш үлетпүрү шапкыны-биле хогжүүр. 1969 чылдан эгелеп Томск, Тюмень, Иркутск областарда, Красноярск, Хабаровск крайларда күүдүлүг ыяш үлетпүр ажыл-агыйларын тургузуп эгелээн. Ырлыкы Чоон чүктен ыяш белеткеля ийи катап улгадыр. Бо чылдың улуг тудугларындан Амур хемде, Бурятияның Онохойда, Енисейниң Маклаковода, Свердловск области Синячихиниң, Хакасияда Аскизтиң, Приморьеде Артемовскиде ыяш ажылдан кылыр будүрүлгелерин адап болур.

Усть-Илим ГЭС-тиң суг курлавыры турар зоназындан 15 миллион кубометр ыяшты кезерп кордунген. Амгы үеде ол хеминиң унунда күүдүлүг чедп ыяш үлетпүр ыяш ажыл-агыйы ажылдап турар. Удавас оларның саны 11 чедер.

— ЧООККУ ҮЕДЕ ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛЧИЛЕРИ КАНДЫГ ЧАА ТЕХНИКАНЫ АЛЫРЫЛ?

— Ыяш кезер, сөөртүр болгаш болбаазырадыр талазы-биле аазап чаа техниканы чогаатқан болгаш чогаадып-да турар. Ыяш сөөртүр ылгырбелиг тускай тракторларны ажыглап эгелээнин ыяш үдетпүрүнге улуг эргилдени кылган. Ам ыяш кезикчилериниң ажылын долузу-биле механизастаар сорулга салдынган. Ыяш ужурар кижиниң ажылын ап көрээли. Улуг харга хирээ чүктеп алгаш кылаштаары безин берге болгай. Ыяш кезер комбайнны чогаатқан. Оон кылыр операциязы хой. Ыяшты ужургаш, будуун аштаап, машинага чүдүрүп чорударын комбайн башкарыкчызы оператор харыылаар.

Ыяш чүдүрер, будук аштаар механизмнерни, чартык автоматтарны бистиң конструкторларывыс чогаатқан.

Бөдүүн иштиң кижилери

ПЕНСИОНЕРЛЕР

Хойлаарак Кыргыс биле Супук Кыргыс оларның кайызында 70 хар ашкан, пенсионерлер. Ынчалза-даа олар амырдыш бодавайн, ам-даа ниитпге ажыктыг күш-ажылды кылып турар.

Х. Кыргыс, С. Кыргыс олар «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хемниң тараа шөлүнде Ovaa. Чыссыг бугаларның дестерин арыглап, казып тургаш сугну бадырган. Ам бригаданың кежигүннери арыктар аштаагазын кылып турар.

Эйлиг-Хемниң тарылга шөлү колдуу суттаттыг. Ынчангаш Хөйлаарак Баязанович биле Супук Кулаевич чылдың-на ол бугаларның дөзүн довурактап, казып, чаагай дүжүттү алырынга боттарыпкы улуг-хуузун кимирип турар.

Т. ӨДЕК.

• • •

ЧОНУҢГА ЧОРГААР

«Х Улуг Хурал» колхозтуң чолаачызы Хирлиг-оол Борзук ажыл-ишкө кызымак, чонунга хүндүткелдиг.

Х. Борзуктуң эки ажылының чажыды — бодунуң мергежилинге шынаанда, бердинген ажыл-онаалдага чүткүлдүүнде, эдилеп турары техникага камнаынында. Ол бирги кварталда 6800 тонна-километрниң орнунга 8800 тонна-километрни өрткен, 600 литр бензинни кампап алган.

Хирлиг-оол Борзук комсомолдуң рекомендациязы-биле СЭКП кежигүннүнге кирген. Мурнакчы чолаачыга улуг бүзүрелди көргүзүп, ону Баян-Кол кодээ Совединиң депутадынга соңгаан.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Кысказы-биле

ЧӨӨП-ХЕМЧИК районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда эш Д. Саарымбууга удуртқан 6 кижи составтың суттарыкчылар звенозу Чадаана хеминиң ол чарында тараа шөлдеринде эки ажылдап турар. Ол звено бөгүнге чедир 200 га черни суттарган.

• • •

ОЛ-ЛА КОЛХОЗТА хойжу К. Машпак 335 хоюндан 335,хураганны менди ап. коданын кыштан хүр ажырган.

О. САЙЫН.

Белек

Кызыл-Мажалыкта сөптелге-тудуг участогунуң тудугжулары май байырлалының бүдүүзүнге кайызы-даа бөш өрээлдиг ийи өрөге чурттаар бажыңны ажыглалга киргген. Оң бажыңының тудуун Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Ооржак Хаажыктың бригадазы кылган, ону хүлээп алган комиссия тудугнуң шынары эки деп демдеглээн.

Чаа бажыңче көжүп киргген ог-бүлелер май байырлалын таварыштыр алдарлыг тудугжунуң бригадазы биске эки белекти соңседи деп тудугжуларга өөрүп четтиргенин илередип турар.

О. ХҮРЕҢ-ООЛ.
участок мастери.

Партийжи амыдырал

НЕГЕЛДЕ УЛГАТКАН, ХАРЫЫСАЛГА БЕДЭЭН

Каа-Хемниң разрез-тудуг эргелелиниң партия организациязы ийи чыл мурнунда 5 коммунист тургаҥындан 25 кижи өскен. Ол чүгле сан талазы-биле өскен эвес, эргелелиң ажыл-агый айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээринге удуртукчу өзек болуп, ат-алдары бедээн.

Партия организациязы (секретары эш В. Толпышев) коммунистерни будүрүлгениң чугула участоктарынга быжыглаш, партийжи даалгаларны берген. Ону канчаар күүседип турарын доктаамал хынап, четшестерни чогуур үезинде эдип алыр хемчеглерни ап келген. Ынчангаш коммунистерниң ролю болгаш будүрүлгеге харыысалгазы улгаткан.

Коммунист эш Н. Дресвянников партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип, будүрүлгениң мурнакчызы болуп турар. Ол бергелерге торулбас, кандыг-ла бир эптиг, эки арганы тып алыр. Эрги экскаватор-биле Каа-Хемден разрезке чедир суг дамчыдылгазының черин казарынга шылгараан. Бо ажылды ол төнчүзүнге чедир кылган. Николай Маркелович амгы үеде хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турар. Ажылынга болгаш хөй-ниитиниң херээнге бердинген идепкейлиг ажылчынны коммунистер ийи удаа партбюронуң кежигүннүнге, а сөөлгү отчёт-соңгулдалыг х у р а л г а партия эге организациязының секретарының оралакчызынга соңгаан. Чүгле коммунистер эвес, харын эргелелдиң коллективи Николай Маркеловични Кызыл хоорай Совединиң депутадынга ийи удаа соңгуп, улуг идегелди көргүскен. Эш-өөрүнүң бүзүрелин ажылдажы, хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазы-биле эш Дресвянников көргүзүп, ажылчыннарның негелде-хомудалдарынга, чагыглаларынга дыңнангыр болуп, ону күүседир дээш бодундан хамаарыжыр бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Экскаватор машинистин дузалакчызы коммунист эш И. Козыревти ап көрээли. Ол бичe сеткилдиг, коллективтиң херээ дээнге ямыр-дыжын-даа харамнанмас. Бир мындыг таварылга болган. Котельнаяга одакчылар күжү чедиштейп барган, ону Иван Михайлович дыңнап каапп, бүдүрүлгеге оон улуг ужур-дузалыын билгеш, эки туразы-биле орта барып дузалажып ажылдаан. Ол бүдүрүлге планын доктаамал ажыр күүседип, эргелелдиң хөй-ниити херээнде идепкейлиг киржип турар. Ону тудугда профвиилел комитединиң даргазынга сопгаан.

СЭБП кежигүннүнге кандидат Анчимаа Эрес-оол баштай дашчылап, ам үттээр станоктуң машинакчызынын дузалакчызында ажылдап, хүн нормазын ажыр боттандырып, өскелерге үлегерин көргүзүп турар. Идепкейлиг аныяк коммунисти эргелелдиң коллективи улус төлээзинге бир үн-биле соңгаан. Шак ындыг бодунуң ажыл-ижин, хууда үлегерчиззэ-биле төлептиг коммунистер эргелелдиң партия организациязында хөй.

Партия организациязы ажылын план ёзугаар чорудуп турар. Партия хуралдарында, бюроларга будүрүлгениң ажылламыдыралынга хамаарышкан язы-буру айтырыгларны чугаалажып, оон күүселдезин чедип алыр дээш демиселди калбарткан. Ынаҥгыя тудугнуң чорун турар байдалы, оон шынарын, тудуг-монтаж ажылдарын механизастаарын экижиринің хемчеглериниң база күш-ажылдың сагылга-чуруму, коммунистин хууда харыысалгазының дугайында болгаш аскe-даа айтырыгларны чугаалакшап, хамаарышкан доктаалдарны хүлээп алган. Оон күүселдезин бюро кежигүннери болгаш коммунистер хынап көрүп, кылган, кылдынмаан чүүлдерни тодаралып, ону боттандырар хемчеглерни ап турар. Борта коммунист эштер Н. Казачков, В. Скобеев, А. Кузеев идепкейлиг киришкеннер.

Партия организациязы аңгы-аңгы коммунистерниң ажылынга негелдезин улгаттырып, харыысалгазын б е д э т к е н. Оларның ажыл-ижинин дугайында айтырыгларны бюро хуралдарынга чугаалажып турарын чурумчуткан. Ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның ортузунга агитас-массалыг ажылды күштелдиринче партия организациязы доктаамал кичээнгей салып келген. Ынаҥгыя ленинчи темага лекция, беседалар доктаамал артип турар, «Ленинниң херээ дириг», «Ленинниң чагыглары амыдыралда боттанган», «Коммунистиг субботниктиң 50 чыл ою» болгаш өске-даа темаларга лекциялар болгулаан.

Разрез-тудуг эргелелинде партия организациязы кежигүн өзүлдезинче сагыш салып, мурнакчы тускай эртемиглерни, ажылчыннарны хүлээп алыр ажылды калбарткан. Чоокта чаа үш кижи кандидаттан партия кежигүннүнге, 2 ажылчынны СЭКП кежигүннүнге кандидатка хүлээп алган.

Каа-Хемниң разрез-тудуг эргелелиниң мурнунда шиитпирлээр ужурлуг улуг сорулгалар салдынган. Бо чылын 1777 мың рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарының планын күүседир. Эргелелдиң коллективи бар аргаларын санап көргеш, чыл планын декабрь 27-де күүседирин, даалгазан ажыр 12 мың рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырын хүлээнген. Беш чыл планының дөртку чылының бирги кварталының даалгазын коллектив багай эвес боттандырган, моон алгаш көөрге чыл планын ажыр күүседириниң долу аргалары бар.

Эргелелдиң партия организациязы ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының күжүн планныг даалганы чедиишкинниг шиитпирлээринче углап, коммунистерден негелде, харыысалганы бедиткен. Ынчангаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга база Совет Тыванын 25 чылынга төлептиг ужуражыр сорулгалыг ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

Аныяк коммунист

Донгак Алдын-оол 1965 чылда шериг албанын арттиргеш, «Кызыл тудуг» эргелелинге ажылдаар күзелин илередип чедип келген. Эргелелдиң кадр кидизи аныяк ооллуң документ, характеристиказын хынамчалыг көөрге, төлептиг кижилерниң бирээзи болган:

Б. А. Белковтуң бригадазынга ажылдаары-биле Донгакты чоруткан. Баштайгы үеде дашчыларга дузалажып, тууйбуларны канчаар салырын кичээнгейлиг шиңгээдип ап киргеп. Ийи ай өрткен соолунде бригадирниң чөпшээрелин ёзугаар тууйбуну дүржүлгалыг дашчыларның хайгаарал, дузаламчызы-биле салып эгелээн. Бригадир эш Белковтуң болгаш өскелерниңдээ ачызында база бодунуң кызымаа-биле дашчы мергежилди аныяк тудугжу узаканда шиңгээдип алган. Ол ам 3-кү разрядтың дашчызы. Хүн нормазын 120—130 хуу күүседип, мурнакчы тудугжуларның одурүүнче кирген.

Бет чыл планын хуусаа бетинде күүседир, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш ол хууда планын 1970 чылдың ноябрь 7-де күүседирин хүлээнген. Тудугжу мергежилин бедидери-биле политехникумда чедиишкинниг өөренип турар.

Донгак Алдын-оол эргелелдиң болгаш бригаданың хөй-ниитии ажылдарынга идепкейлиг киржип, мактадып келген. Эки тудугжу, хөй-ниитичи эш Донгакты тудуг эргелелинде партия организациязы 1968 чылда СЭКП кежигүннүнге кандидатка хүлээп алган. Аныяк коммунист ажылынга харыысалгазын улам бедидип, партия организациязының даалгазын ак сеткилдиг күүседип турар.

Эрткен чер-чер Советтериниң соңгулдазынга Донгак Алдын-ооллга тудугжулар улус идегелди көргүзүп, Кызыл хоорай Совединиң депутадынга соңгааннар. Аныяк коммунист агитатор, депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, эки ажылдап турар.

С. САНДАН,
тудугжу.

Суггатчы бригада

«Ак-Эрик» колхозтуң суггатчылар бригадазында (бригадири М. Соян) 22 кижи үш звено кылдыр үстүп алган чер суггарып турарлар.

Бригада кукуруза чажар 200, чинге-тараа чажар 100, картофель, ногаа тарыыр 5 га шөлдү суггарар планныг. Амгы үеде 100 ажыг гектар шөлдү суггарган. Дүржүлгалыг суггатчылар Д. Эрендей, Ф. Куулар хүн нормазын 105—110 хуу күүседип турар. трактористер З. Таландай, Т. Алдын-оол олар суггатчыларга улуг дузаны чедирип, түр бугаларны чарып, кызымак ажылдааннар.

Бригаданы аъш-чем-биле эки хандырган. Повар Т. Дамдын чемни амданныг, тынарлыг кылып турар.

Суггатчыларның хомудалы олар чурттаар чер чедишпезиндеп чаңгыс өгде сыңмарлажып турар. Соңун-сеткүүл келбес, чаңгыс-даа катап кино көргүспээн. Чүгле чаңгыс катап лекция болган.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Тес-Хем район.

Ховуда иш калбарган

Өвурден бистиң корреспондентивистиң дыңнадып турары болза, районнуң ажыл-агыйларында часкы ховуажылдары калбарып турар. Бо чазын район нийтизи-биле 1367 гектар часкы чер аңдарылгазын чорудар тургаш, 350 гектарны чарган. 27 гектар черниң шыгын базырган болгаш 335 гектарны суггарган. Эрте тарыыр тарааларны 62 гектарга чаштырган.

Районнуң тарылга шөлдеринде 20 трактор, 68 механизатор, 26 суггатчы ажылдап турар. «Торгалыг» совхозта Донгак Мый-ооллуң, Назын Маадырның суггатчылар звенозу эки ажылдап, хүн нормазын 106—110 хуу күүседип турар. «Коммунизмче орук» колхозта чер суггарыкчылары Монгуш Данзын-оол, Монгуш Сенден онаашкан нормазын 105 хуу күүседип. мурнакчылар болган. 1926 гектар тараа шөлүнге органиктиг чемишчидилгелерни чажып төккен. шефтээшкин ажылы-биле 40 гектар черниң дажын аштаан.

Ажылчы өг-бүле

Кызылдың сайгарылга базазының комплексиниг тудуг бригадазында Танов Седен-оович Монгуш үр үеде ажылдап келген. Ол ам тараа урар складтарның тудуунда идепкейлиг киржип, хүн нормазын 100—110 хуу күүседип турар. Танов Седен-овичниң кылган ажылы кезээде шыырдыг, чүгле дээрге бешки разрядтың тудугжузу. Ынчангаш бригаданың кежигүннери ону «шыпарлыг ажылдың эзэзи» деп адап турары таварылга эвес. Эш Монгуштуң эки ажыл-чорудулгазы дээш сайгарылга базазының администрациязы наш удаа ону шаңнап мактаан. Коллективтиң Хүндүлел самбыразында оон чуруун аскан.

Оон кадайы Монгуш Тапова сайгарылга базазының ажылчыны, үш уругнуң иези. Эки ажылдавышаан, коллективтиң хөй-ниити херээнде идепкейлиг киржип турар. Ында профвиилел комитединиң кежигүнү, бо талазы-биле кандыг-даа даалга бээрге чажам дивес шыын-ла күүседир. Уругларывыңың эки өөредилгеан, төлептиг киилерлидиргеп дээш үргүлчү сагыш салып чоруур. Ол муң-ажылчы чедишкинин, бижыг сагыштарчуруму дээш алаан каш катап шаңнаткан.

С. КЫРГЫС.

Чаа районда

Тываның чаа тургустунган Мөңгүн-Тайга району чоорту чүүл-даа талазы-биле сайзырап орары кымга-даа дыка өөрүшчүг. Район төвүнде чажа албан черлерин, чурттакчы бажыңларны тудуп турар. Оон аңгыда чонунуң күш-культурага хандыкшылын күштелдирип турар. Эрткен 1968 чылда тудуп дооскан улуг чырык чагаай ортумак школада хөй-хөй өөренакчилер чедиишкиниг өөренип турар. Кежээки школада аныяктар ажылдавышаан улуг сонуургал-биле өөренип турарлар.

Школаның ийи талазында актовый болгаш күш-культура залын кылган. Күш-культура залы бедик, делгеми-биле таарымчалыг. Ында 1-деп 10 класска чедир күш-культура уроктары болгаш волейбол секциязы чорун турар. Анаа чүгле школаның эвес, район масштабтыг күш-культура маргылдаалары эртип турар. Хар эрнирп билек футбол, волейбол шөлдериниге маргылдаалар үзүктелбейн келген.

В. ХЕРТЕК.

Консультация

Донниктиң агротехниказы

Бо чылын республикага бир дугаарында хөй чылдыг бобы өт болур донниктиң үрезинин эккелген. Ол дэрге вогаан люцерна өт ындыг кончуг туруштуг эвес болур кандаачал мурнуу-чөөн районнарга болгаш Сибпрьге дыка тааржыр үнүш болур. Бобы оттарның аразында донник болза, элезинелчек хөрэүшнерге тарырга, улуг ажаалда негеттинмеэи-биле өскелерден ылгалдыг.

Күштүг болгаш хөрэүнге тааржыр дазыл системалыг болганы-биле донник шоолуг үнүш-дүжүткүр эвес хөрэүнергэ ажок үнер болгаш үр кандашкынны безин ыыдап әртер. Кандашкынга болгаш соок доңутка ыыдамык талазы-биле донник погаан люцерпадан артык бижиг. Оон аңгыда кужурланчак хөрэүнүг черлерге безин ол тааржыр болгаш эки үпер, а ындыг черлерге люцернаның дүжүдү шоолуг эвес болур.

Донниктиң маз чеминге хоолулуг талазы ындыг конпгуг эвес, мал опу баштай чижр хөөн чок болур болгаш чоорту чип эгелээр. Ынчалаадаа республиканың кандаачал райопнарынга малдың чем-суурун тургузарынга ол улуг ужур-дузалыг. Донниктп погаан чем, сиген болгаш силос кылдыр, мал одарладырынга-даа ажыглап болур. Элезинперге болгаш кужурланчак черлерге ол погаан чемнишчидилгего эң эки культура болур.

Донниктп өстүрериниң агротехниктиг хемчеглери люцерпадан ылгапгас. Чазын чажып тарыыр тараа культураларының азы мал чеминге тарыыр чаңгыс чылдыг үнүштериң (суда, чиңге-тараанық) тарылгазы-биле кады опу тарыыр. Бир гектарга 15-тен 20 кг чедир үрезинни чажар. Үрезинин чажарының ханызы 3—4 сантиметр болур. Үрезинге хереглээр соруда-биле кялбак одуруглуг кылдыр чажар арганы (бир гектарга 8 кг үрезип) ажыглап болур. Тарылгаларның ажаалдазы бок үнүштер-биле демисел болур. Чечектелип эгелээрипиң мурнуу чарында сиген, силос кылдыр ажаап алыр.

Ийиги кезиидеи чорударыбиле хөрэүпүң кырындап 12—15 сантиметр кылдыр бөлдирр кезер. Бүрүлериң чидиринп чайладыры-биле донниктп серплерге болгаш чадырлар кырынга кургадыр. Опу үрезин кылдыр өстүрерде оон тоглап дүшкеп үрезинп шолду бокталдырбазын дээш, анаа шолдерге эвес, тускай тарылга ээлчештирилгезинге тарыыр.

Үрезинге хереглээр донниктп тарылга зэлчештирилгеинге дараазында культураар-биле аралаштырарын сүмелеп турар: 1) чайгы аңдарылга, 2) кызыл-тас, 3) үрезинге хереглээр донник, 4) кызыл-тас, 5) сигенге тараан чаңгыс чылдыг от. Культураларны мынчаар аралаштыр тарыырга, донниктиң баштайгы чылда дүшкеп үрезинниериниң өзүмү кызыл-таска багай салдар чедирип шыдавас, а ийиги чылда чаңгыс чылдыг үнүштер-биле кады догерезин кеиип аппаар. Дараазында чылда сиген тараан шолдерни арыг аңдарылга кылыр. Ол дээрге шолдерни донниктоп арыглаарының немелде магадылалы болур. Ынчангаш шолдерни бокталдырарының айылы чок болур.

Үрезинге хереглээр донниктиң ажаап алышкынынга тараа комбайннарын калбаабиле ажыглаар. Бо үнүштү бо чылын бир дугаарында тарын өстүрөр колхозтарның, совхозтарның агрономнары бүтүү агротехниктиг негелдерни сагыыр болгаш сигеппиң, силостуң болгаш үрезинпиң бедик дүжүттерин өстүрүп алыр херек.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
агроном.

Зэттиң эки шынары дээш

1968 чылда республиканың ажыл-агыйлары мал дужаарының болгаш ол ажылдың шынарын экижидериниң талазы-биле эки ажылдаанының түңнелинде, мал садарының планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседеткен. Оон иштинде күрүнеге садар малдарның шыпарын экижидер болгаш деңзавин ковудедир талазы-биле Барыып-Хемчиктиң, Бии-Хемниң база Тожуның колхозтары, совхозтары дээре көргүзүүлерни чедип алган. Малды күрүнеге дужаарының мурнунда белеткел ажылдарының талазында колхозтарда улуг четпестер барын айтыры чугула. Күрүнеге садары-биле тускайлап тургускан малды одарладыр эки оът-сигенниг черлерни шилип албас, чаңгыс черге чайладыр, күзедир ийикпе, суг-биле болгаш немелде чемнер-биле четче хандырбас, семиртилге үезинде деңаплээшкин болгаш еске-даа хамаарышкаш хыналда ажылдарын чорутпас чоруктарының түңнелинде, 1968 чылда республиканың ажыл-агыйларының саткан малындап мыйыстыг бода малдың 15,4 хуузу, хөй, өшкүнүң 22 хуузу ортумактан куду болгаш шуут арган болуп, ниитизи-биле 504 муң рубль чедир алдынмаан.

Улуг-Хемниң, Эрзиниин, Таңдының болгаш Тес-Хемниң ажыл-агыйларының дужааган малдарында ортумактан куду күштүг, азы арган малдар хөй. Куду деңаплиг болгаш куду шынарлыг хойлар, өшкүлер Улуг-Хемниң ажыл-агыйларының дужааган малының 38 хуузу, Таңдының 51 хуузу болган.

Малды садарының болгаш хүлээп алырының дугайында саавырда айыткан, малды дужаарының мурнунда чорудар белеткел ажылдарын, документилер тургузаарын, маддың күжүнүң аайы-биле болүглээрин, деңаплээрин болгаш өскеде-даа негелдерни чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери амга чедир херекке албайы турар.

Ол саавырда айтып турарын өзугаар алырга, колхозтар, совхозтар күрүнеге садар малдарны эът комбинадынче азы мал хүлээп алыр пунктуларже чорударда, эмчи шинчилгезин эрттирер болгаш күжүнүң аайы-биле ылгап алыр. Мыйыстыг бода малды, чылгыны, тевенп болгаш хаванны колхозтуң бирказы-биле демдектээн турарга ужурлуг. Ынчангаш деңзилээшкин ведомозуп тургузар. Үстүнде айыткан чүүл малдарга (хавандан өскезин) ол ведомоска баш санын ёзугаар, назы-харын, чүзүнүп, бирка дугаарын, күжүн болгаш деңзавин шуптузун чаңгыстап айтыр, а хөй, өшкү болгаш хавапнарны күжүнүң аайы-биле болүглеп аңгылаар. Бо талазы-биле районнарның бүдүрүлге эргелелдериниң тускай эртемниглериниң кызымаккай ажылдаанының түңнелинде, мурнуку 1964 чылдыы-биле деңизорге, 1968 чылда документилер тургузарының талазы-биле багай эвес болган. Оон уламындан Таңдының, Бии-Хемниң, Улуг-Хемниң, Чоон-Хемчиктиң база еске-даа районнарының ажыл-агыйларында ол ажылдар элээп экижээп.

Ындыг-даа болза, малды күжүнүң аайы-биле үзер болгаш деңаплээр тускай дерип кылган кажаалар, инда тургускан деңаплер чамдык колхозтарда, совхозтарда чок болуп турарының ужурундан дужаар малдарның болүглээшкин ведомозупга оларның деңазин болгаш күжүн ортумаа-биле «даап биижип» турары шын эвес. Маңаа Мөңгүп-Тайганың «Моген-Бүрен» колхозуп, Чоон-Хемчиктиң «Сүт-Хөл» совхозуп, «Искра» колхозуп, Таңдының «Тиилелге» болгаш «Элегесе» совхозтарын хамаарыштырып болур.

Колхозтарда, совхозтарда тургускан тускай деңаи болгаш кажаалар чөптүң харааныдан чамдык черлерде малды дужаарының мурнунда оон деңазинп хемчээп тургаш, тывар чоруктар бар. Барыын-Хемчик районда «Дөң-Терезин» совхоз бо чылдың февральда дужааган инектерипиң деңазинп хемчээр арга-биле тып турган. Ол дээрге, хөй шак эрттирер база улуг күш үндүрер болгаш шын эвес деңаплиг болур чорук-тур.

Мал садарының дугайында семинарларны эрттирер ийикпе, стандарт, прескурант база инструкция-биле колхозтарны, совхозтарны белеткел организацияларының хандырар ужурлуг.

Ындыг-даа болза, бо ажылдарны республикада мал семиртер «Трест», оон семиртилге совхозтары багай чорудуп турар. Чадаанада «Тыва» совхозтуң мал хүлээп алыр пунктуларында чаңгыс-даа көргүзүүр материалдары чок.

Мал хүлээп алыр пунктуларга малдың хөй чыглып келирин болгаш малдың күжүн чидирбестиң аргазы-биле, мал хүлээп алыр черлер, хамаарышкан бүдүрүлге эргелелдерии мал хүлээп алыр болгаш дужаар талазы-биле тускай графикти 15 хонук бурунгаар кылган турар херек. Ону база-ла кылбайн турар. 1968 чылда «Тыва» совхозтуң мал хүлээп алыр пунктузупга «Сүт-Хөл» совхозтан келген малдың графигин чүгле дужаарының мурнунда 2 хонук бурунгаар тургускан болган, оон түңнелинде оон келген хойларны 2 хонук иштинде аңаа тургүзаар ужурга таварышкан.

Белеткел организациялары колхозтарның, совхозтарның тускай эртемниглерин стандарт, прескурант, инструкция болгаш еске-даа документилер-биле өй-шаанда хандырар херек.

М. БАДЫ-НАЗЫН,
көдээ ажыл-агый продуктуларының шынарының талазы-биле күрүне инспекциязының улуг инспектору.

«Тоора-Хем» совхозтуң Совет Тыва салбырының саанчызы Кол Ажымаа Тожу районда ады-сураа нептерээн мурнакчы саанчыларның бирээзи. Бодунуң ажылының көргүзүглерин ол чыл бүрү улам бедидип турар.

ЧУРУКТА: Кол Ажымаа.

Б. КОШКИННИҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

Ж. Маршенин медеглели

ПАРИЖ (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязы чөвө партияларның аразынга дугурмулганы чедип алыр дээш бүгү-ле күжениишкинимерин салган, ындыг болза-даа социалистер хөделимишкинниң чаңгыс эвиидеп ойталаан деп, ФКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары Ж. Марше «Европа 1» деп радиостанциязын дамчыштыр чүвө чугаалап турган медеглээн. Демократия болгаш социал депшилге күштериниң кара чаңгыс кандидады, амылчын болгаш демократтыг күштер эвилелиниң кара чаңгыс кандидады — ФКП-ниң кандидады Жак Дюкло дээш ам демисежир ужурлуг бис. Ол дээш аргалыг-ла болза, хөй бадылаашкынны бээрин чедип алыр дээш демисежир ужурлуг бис.

Францияның мурнунда тургустунган айтырыгларны чүгле ажылчын болгаш демократтыг күштер эвилелин тургузарының аргазы-биле шиитпирлеп болур, бо үеде ол эвилелдиң боттандырыкчызы Жан Дюкло болуп турар деп, Ж. Марше демдеглээн.

Патриоттарның чедиишкинниг халдаашкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң Лонгк-Хань можуда дайылдажып чоруп турар дайынчылары май 8-те Тыкчыонг районнуң мурнуу-барыын талазынче 7 километр ырак турар сайгон шеригленриниң 18-ки дивизиязының 43-кү полугунуң бир кезээнче хенертен халдаан. Ол халдаашкынның түңнелинде дайзын 200 ажыг кижизин өлүрүп база балыглатырып когараан деп, ВИА агентилел дамчыткан. Оон аңгыда мурнуу-вьетнам патриоттар хөй санныг боо-чепсекти болгаш шериг хереклерин хунаап алган.

Салым-чолу чаңгыс аай

Л. СВОБОДАНЫҢ ТӨП ТЕЛЕВИДЕНИЕ ДАМЧЫШТЫР ЧУГААЗЫ

Чехословакияның фашистиг ажелекчилерден хосталганының 24 чыл ою болгаш Тиилелге Хүнү-биле холбаштыр Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизи Л. Свобода Төп телевидение дамчыштыр чүвө чугаалаан.

Хүндүлүг эштер, эргим өөнүктер!

Делегейниң ийиги дайынының тиилелгелиг доозулганының 24 чылының бүдүүзүнде силерниң мурнуңарга чүвө чугаалап бээрин дилээн Москва телевиденпезиниң чалалгазын өөрүшкү-биле хүлээп алган мен.

Дайын чылдары — бистиң ийи чуртувустуң төөгүзүнде— мээн хууда амыдыралымда эң берге үе болган, ол чылдар уттуп болбас үеге хамаарыштыр турар. Ол берге үени силерниң чуртуңарга силер-биле кады чурттап эрттирген мен. 1939 чылда гитлержи ажелелдиң соонда боо-чепсекти хоозга туткаш, төрээн чуртувустуң хосталгазы дээш демисежири-биле Чехословакияның даштыкыже чоруткан хамаатыларының бирээзинге хамаарыштыр мен. Мөңээ болгаш мээң-биле кады чорааи кижилерге ол арганы Совет Эвилели тывыскан. Ол арганы гитлерлиг Германия бистиң төрээн чуртувусче оор өзу-биле халдаан үезинде тывыскан чүве.

Бо болза, ол-ла дайзын — бистиң республикавысты ажелээн фашистиг шеригler болган. Ниити айыылдың четкерлиг халавы чүгле бистиң чуртувуска эвес, харын база бүгү делегейге диргелген турган. Ол үеде бистиң—чехтернин болгаш словактарның, бүгү совет улустуң бодалы болгаш сеткил-сагыжы чүгле ындыг турган.

Ол үеде, кажан Совет Эвилелинге баштайгы даштыкы кезекти тургускан үеде, 1942 чылда фронтүже чорудар арганы биске бээрин Совет чазактан дилээнивиске чоргаарланып, ону алдар кылдыр санап турар бис.

Ынчаарда Гитлерниң шеригleри орус хемнериниң иезин — улуг Волгаже бар-ла күжү-биле чүткүп турган. Ол болза чүгле Совет чуртка эвес, харын бүгү депшилгелиг делегейге берге үе болган. Ынчаарда ону камгалап турган кара чаңгыс быжыг күш болза херек кырында совет фронт болган. Совет кижилерниң эрсидим болгаш маалырлыг демисели бистиң улустарывыстың-даа салым-чолун, бүгү Европаның болгаш бүгү делегейниң-даа салым-чолун шиитпирлээр дээрзин сеткил-сагыштын ханызындан медереп билип турган бис. Бистиң күжүвүс улуг эвес болган, ынчаза-даа хажыызынга артып каарын күзевээн бис. Силерниң дайынчыларынар-биле хол-холундан туттунчуп алгаш, ол ажок улуг төөгүлүг демиселге киржирин күзэп турган бис.

Бистиң кезээвис өзүп турган. Баштай ол батальон, оон соонда бригада, адактың соолунде Бирги чехословак армия корпузу болу берген.

Совет Армия-биле кады ол корпус оон аар. ынчаза-даа тиилелгелиг оруунун биче эвес кезиин эрткен. Хөй тулчуушкуннарга киришкен бис. Бистиң баштайгы дайынчы чорудулгавыс Соколовога болган. Оон соонда Киевти хостаарының, Карпаттарны эртеринин улуг хемчеглериге киришкен. бистиң чуртувусту хосталгазы дээш демисежири-биле Чехословакияның даштыкыже чоруткан хамаатыларының бирээзинге хамаарыштыр мен. Мөңээ болгаш мээң-биле кады чорааи кижилерге ол арганы Совет Эвилели тывыскан. Ол арганы гитлерлиг Германия бистиң төрээн чуртувусче оор өзу-биле халдаан үезинде тывыскан чүве.

Бо болза, ол-ла дайзын — бистиң республикавысты ажелээн фашистиг шеригler болган. Ниити айыылдың четкерлиг халавы чүгле бистиң чуртувуска эвес, харын база бүгү делегейге диргелген турган. Ол үеде бистиң—чехтернин болгаш словактарның, бүгү совет улустуң бодалы болгаш сеткил-сагыжы чүгле ындыг турган.

Ол үеде, кажан Совет Эвилелинге баштайгы даштыкы кезекти тургускан үеде, 1942 чылда фронтүже чорудар арганы биске бээрин Совет чазактан дилээнивиске чоргаарланып, ону алдар кылдыр санап турар бис.

Ынчаарда Гитлерниң шеригleри орус хемнериниң иезин — улуг Волгаже бар-ла күжү-биле чүткүп турган. Ол болза чүгле Совет чуртка эвес, харын бүгү депшилгелиг делегейге берге үе болган. Ынчаарда ону камгалап турган кара чаңгыс быжыг күш болза херек кырында совет фронт болган. Совет кижилерниң эрсидим болгаш маалырлыг демисели бистиң улустарывыстың-даа салым-чолун, бүгү Европаның болгаш бүгү делегейниң-даа салым-чолун шиитпирлээр дээрзин сеткил-сагыштын ханызындан медереп билип турган бис. Бистиң күжүвүс улуг эвес болган, ынчаза-даа хажыызынга артып каарын күзевээн бис. Силерниң дайынчыларынар-биле хол-холундан туттунчуп алгаш, ол ажок улуг төөгүлүг демиселге киржирин күзэп турган бис.

Бистиң кезээвис өзүп турган. Баштай ол батальон, оон соонда бригада, адактың соолунде Бирги чехословак армия корпузу болу берген.

Совет Армия-биле кады ол корпус оон аар. ынчаза-даа тиилелгелиг оруунун биче эвес кезиин эрткен. Хөй тулчуушкуннарга киришкен бис. Бистиң баштайгы дайынчы чорудулгавыс Соколовога болган. Оон соонда Киевти хостаарының, Карпаттарны эртеринин улуг хемчеглериге киришкен. бистиң чуртувусту хосталгазы дээш демисежири-биле Чехословакияның даштыкыже чоруткан хамаатыларының бирээзинге хамаарыштыр мен. Мөңээ болгаш мээң-биле кады чорааи кижилерге ол арганы Совет Эвилели тывыскан. Ол арганы гитлерлиг Германия бистиң төрээн чуртувусче оор өзу-биле халдаан үезинде тывыскан чүве.

Ол чылдарның дургузунда мун-мун совет кижилер, солдаттар болгаш офицерлер, ажылчыннар болгаш колхозчулар, совет интеллигенциянның төлээлекчилери-биле танышкан мен. Олар болза, орустар, украинner, белорустар, грузиннер, армяннар, литвалар болгаш Совет Эвилелиниң еске-даа хөй националдарының төлээлекчилери болган. Аар шылгалдаларга мен оларның эрес-дидимин, бодүүнүп, чугаакырын, маадырлыын билген мен. Ол үеден бээр силерниң улуг улузунарга ханы хүндүткелди болгаш ынаксылды бараалгадып чоруур кижи мен.

Совет Эвилели дайынның эң аар-берге үүргезин бодунуң эктинге чүктеп эрттирген, гитлерлиг фашизм-биле демиселге эң аар качыгдалдар, эң улуг когараллар силериниң улүүнерге таварышканын чехословак улус ханы билип турар. База ол ышкаш бүгү делегейниң улустары написчи Германияны чылча шапкан маадырлыг совет улустуң ачы-хавыязын, бистиң төрээн чуртувусту болгаш еске-даа чурттарны оон ачызында хостаан деп чүвени билип дээрзин билип турар бис.

Чехословакияда бистер совет улус кайы хире аар-берге күш-ажылы болгаш когараллга таваржып тургаш, бодумун чедиишкиннерин чедип алганын ажок эки билип турар бис. Силер-биле бистиң салым-чолувус ниити. Силер-биле кады бис Эки болгаш багай шаг-үелерни чурттап эрттирген бис. Чехословакияның силернин чуртунар-биле эвилелиниң чаңчылдары шагдан бээр бар болуп келген. Каш хонгаш бис бистиң чурттарывыстың аразынга баштайгы эвилел кеээге ат салган хүнүнден бээр 34 чыл оюн демделээр бис. А бистиң улустарывыстың аразында найырал чүе-чүе чылдарлыг төөгүден бээр хандыр дазылланып келген. Боттарының национал догуиаашкыны дээш демиселге чехтер болгаш словактар деткимчеп Чөөн чүктен, боттарының улуг славян аку-дүнмаларындан кашдаа удаа дилеп, боттарының идегели-биле олардан алган.

Бистиң чурттарывыстың болгаш улустарывыстың кол күжү — бистиң Коммунистиг партияларывыстың аразында кады ажылдажылганың чаңчылы онза кайгамчык. Бодунуң 50 чылдыг бүгү төөгүзүнүң дургузунда Чехословакияның Коммунистиг партиязы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле сырый холбаалыг болуп турар.

Найыралдың болгаш эвилелчи чоруктуң хөй чылдыг чаңчылы дээрге, бистиң ниити хереэвисти шиитпирлээ н и н и ң болгаш шиитпирлээривистиң идегелдиг базазазы-дыр. Моолбиле кады бот-бодунга бүзүреживиниң чайгылыш чок күзел-соруу долган интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының марксисчи-ленинчи ылаптыг принциптерин, дең эргенин болгаш ажыктыг кады ажылдажылганың принциптерин барымдаалап турар бис.

Совет Эвилелв-биле сырый харылзаалар чокта Чехословакияның улам ынай социалистиг хөгжүдезин бодаи-даа херек чок деп чүвени шуптувус эки билир бис. Оон ужурунда бистиң кады ажылдажылгавысты бүгү талалыг хөгжүдерипге бүгү күштеривисти моон соңгаар-даа салыр бис.

Мен бодумнуң чуртумну билир мен, Совет Эвилелин билир мен. Ынчангаш ол чорук келир үеже көөр бүзүреллп менээ берип турар.

Ол медереп билишкин, идегел болгаш бүзүрел-биле бөгүн бүгү совет улуска болгаш оон Коммунистиг партиязынга байыр чедирип тур мен. Гитлерлиг фашизмни ашкан тендш дивес, доктаамал тиилелгенин, Октябрьның социалистиг Улуг революциязы, социализмниң болгаш коммунизмниң чедиишкини-биле кады совет улустуң бүгү делегейнин улустарының төөгүзүнге үнелеп четпес салыышкыны болур тиилелгенни алдарлыг чыл оюнда силерге байыр чедирип тур мен.

Силерниң улузунарның база улуг байырлалы болур хүнде, бистиң чуртувустуң хосталган хүнүнде силерге байыр чедирип тур мен. Ындыг үеде Ада-чурттуң Улуг дайынында мээң эштеримге болгаш өөнүктеримге чүректиң ханызындан байырны чедирери хамыктың мурнунда менээ күзенчиг-дир.

Бодумнуң, бистиң бүгү чуртувустуң өөнүзээнинден болгаш Коммунистиг партияның өөнүзээнинден силерниң шуптуңарга улуг аас-кежикти, менди чаагай чорукту болгаш коммунистиг келир үениң түргүзүшкүнүнга чаа улуг чедиишкиннерни чедип алырын күзедим. Ол чедиишкиннер болза, бистиң тиилелгевис болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң тиилелгези база болур.

(СЭТА).

Глогувага митинг

ВАРШАВА. (СЭТА). Барыын болгаш сонгу талакы черлерниң неделязын Польшада эртирип турары-биле холбаштыр Глогува хоорайга митинг болган. Митингиге ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. Ярошевич чүве чугаалаан. Боннуң өөзэнзирек политиказын ол шүүгүмчүлээн. Польшага хамаарыштыр ГФР-ниң политиказы мынчага чедир өскеридбээн. Польша улустуң серемчилелин кошкадырын кордаан ГФР-ниң чүгле тактиказы өскерилген деп, П. Ярошевич медеглээн.

Бистиң тускай догуиналашкынывыстың болгаш бистиң кызыгаарларывыска кым-даа дээп болбастыц магадылалы болза, Совет Эвилели болгаш бүгү социалистиг лагерь болур дээрзин П. Ярошевич чугаалаан. Оон ужурунда акыдунма социалистиг чурттар-биле, Варшава Кереэзпнин болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү күрүнелер-биле политиктиг, экономиктиг болгаш шериг харылзааларын быжыглаарыныче түткүлдүг бис.

ГФР-де өөзэнзирек чоруктун, Мурнуу Вьетнамда болгаш Израильде америк империализмниң болгаш оон эвилелчилериниң делегей айтырыгларын дайыннын чурттевискээрни эжелээриниң, коргударының болгаш өлүрүктү чоруктун аргазы-биле шиитпирлээр дээр орилдажышкынынарының күштелгенииң ужурунда ниити эргеажыктары, эчис сорулгалары болгаш идеология-биле каттышкан социалистиг чурттарның кады ажылдажылганың шиитпирлиг ужур-дузазын билир бис деп, оратор чугаалаан.

Чугаазының түңнелинде П. Ярошевич Сеймге болгаш улус чөвүлелдеринге ам болур соңгулдага улустуң эң эки төлээлекчилериниң кандидаттарын деткип, ынчангаш парлиияның иштики болгаш даштыкы политиказын түүлдүгүүп көргенин илергейлээр деп митингиниң киржикчилерин кыйгырган.

Неонацистер съездизи

ШТУТГАРТ. (СЭТА). Хураның түңнел хүнүнде национал-демократтыг партияның (НДП-ниң) съездиэи «ГФР-ниң улузунга кыйгырыгны» хүлээп алган. Ол «кыйгырыгда» калчаалыг шоанналарның болгаш антикоммунизмниң ёзузу сиңиликкен. «Кыйгырыгның» авторлары ожээзинрек хөөннерни өөскүдерип орилдашпышаан, гитлержи рейхтиң чылча шапгырткаиын «национал халап» деп айтып, НДП—бо партия «Германияда байдалды чогумчудар ужурлуг» деп медеглээннер.

Неонацистер бонн «улуг коалициянның» политиказынга таарзымнас чорукту ажыглап, боттарының «эң акп ёзучурумун» саналдап тураплар. Ындыг ёзу-чурумнуң байдалдарында демократтыг оппозицияны базарын орилдажыр апаар деп чүве билдингир. Барыын-герман чашпачылардың национальнсчи хөөннерни ажыглавышаан, «кыйгырыгның» авторлары делегейниң кол айтырыгларын шиитпирдээрингe онза артык эргеия ГФР-ге тыпсырып пеген турар.

НДП баштаар черниң даргазы Адольф фон Тадден съездиге чүве чугаалаан. Неонацистерниң ёзүрери бодунуң партиязын хоруурун бонн чазактан ойталаапынга күзелиниң хавгапын илергейлээн.

ВДР-НИҢ АГААРЫНГА ДҮЖҮР АТКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). ВИА агептилелдиң дамчыткапы-биле алырга, май 11-де Вьетнам улус армиязының военчилер ыдыктыг, куду сорттуг болгаш дүктүң шынарын кудуладыр, эки өртекке чедирбейн баар өске-даа четпестерни эвээжедип, боттарынга улуг орулганы олар алганнар.

Оон-биле кады республиканың ажыл-агыйларының шиитизи-биле күрүнеге саткан дүгүнүң 70 хуузу куду шынарлыг болуп, хөй түңнүг орулганы чедир албайн барган. Оон түңү 147 муң рубль ажыг. Улуг-Хем районда «Набырал» совхоз шын эвес класстаанны дээш, фабрикага казытканынданаңгыда, куду шынарлыг болганы дээш 32,5 муң рубльди, «Х Улуг хурал» колхоз 13,7 муң рубльди чедир албаан. Ындыг байдалга хамаарыштыр ажыл-агыйлар эвээш эвес.

Дүктү эки шынарлыг алырының хөй нарын ажылдарны өөренип көргеш, чазак 1968 чылдың январьдан соңгаар күрүнеге оон садын алыр өртээнин кырынга мындыг немелдени киирген: хайнак хөй дүгүнге 12 хуууу, нарын, чартык нарын, бөдүүн, чартык бодүүн болгаш шуут ырыг ак дүктерге 20 хууну, ак-көксүмээр оныгг дүкке 10 хууну немей төлээр. Дүктүн шыпары дээш ажыл-агыйларның материалдыг соңуургалын бедидерииче чазак ол хире сагыш салып турда, бисте байдал аңаа дыка дүүшпейн турар. Эрткен чылдың хой кыргылдазының үезинде чамдык ажыл-агыйлар хайнак хойларның дүгүн шуут ыагап ацылаваап азы өске дүктерге ходупкаи болганын Омскиинн дүк хүлээп алыр фабриказы илереткен болгай. Ындыг дүк 48 тонна болган.

Бүгү саткан дүктүң иштинде улуг немелде өртек алыр ырыг ак дүк чүгле 4,1 хуу, ак-көксүмээр оныгг дүк 25,1 хуу болган.

Ангор өшкүнүн ак дүгүнге база 20 хуу немелденя төлээр. Бистиң республикага ангор өшкүлерден 32 тонна дүктү дужааган-даа болза, оон иштинде шуут ак дүк чок болган. Ангор ырыг ужаа чок, азы аиаа өшкү болуп холужа берген дээр ирре. Ындыг бе дээрге, чүгле Бай-Тайга районда бо чылдың эгезинде 10,6 муң ажыг ырыг ангорлар бар, оон өске-даа районнарда ындыг ангорлар бар дээрзин шыпаадып турар барымдаалар бар. Бай-Тайганың ангорларының 50 хуузун-даа кыргааш, бирээзинден-пе 300 грамм дүктү алган болза, оон өртек-үнезин үстүнде дужааган дүк-биле деңпежир-дир.

Ырыг ангор ужааларны болгаш оон ак дүгүн чыл бүрүде тодарадыры республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш районнарның кодээ ажыл-агый будурулге эргелелдериниң хүлээлгези болур.

Дүктүн шынарын экижидип, оон хөй орулга алырда, черле түңү кылза чогуурул?

Эрткен чылын республиканың ажыл-агыйларының күрүнеге саткан ниити дугүнүн богу болгаш четпеан бирги чергеге киирип, 38,7 хуу болган. Бок талазы-биле бирги чергеге киирер дүк дээрге, үнүш богунуң дүкке боралткан хемчээлиниң 10-дан 30 хуузунга чедир аштап ырыглап болур, азы бокгар хөй дүгүнүн кайызынга-даа чоруурУ 15 хуудан хөй эвес болза-даа, оларны аштап ырыглаары берге болза, ону бирги чергенин бокгуг дүгү деп санаар.

Боралткан үнүш богу аштап ырыглаттынмас болгаш үстүнде бирги чергенин богупдан хемчээли улуг болза, ийиги чергенин бокгуг дүгүнге киирер. Ындыг дүктүн чогуур өртээнден 10 хуунну казыыр.

Кодур, маагы, азы саргы үреиип бокталган у р ж у у-биле дүк 10-дан 30 хуу чедир бакеыраан болза, дефектизи (четпеан) бирги чергенин дугунго киирер. Четпестери оон өрүлей бээр болза, ийиги чергенин четпес дүгү болур. Ындыг дүктүн чогуур өртээнден 15 хуунну казыыр. Оон ыиай бирги, ийиги чергенин бокгары болгаш четпестерн чыглып холужа берген дүктүн өртээнден база 15 хуунну казыыр болгаш оон-даа оске казылдаларга таваржыр чүүлдер хөй.

Ажыл-агыйлар чыл бүрүде эки шынарлыг дүктү алыр дээе, хойларның ажаалдазын чылдың кайы-даа үезинде доктаамал эжижидер херек. Кандыг-даа малдың, млаңгыя хойпуң кодур, маагызындан болгаш оске-даа аарыг-хамчыктан коданны арыг тургуаары, хөй малдың чүүлдазын шын чорудары чугула. Бо талазы-биле зооветеринарин ажылдакчыларынлан негелдени күштелдирер.

Колхозтар болгаш совхозтар хөй кыргылдазының материал-техниктиг базазазынче онза кичээнгейни салыр. Электроагрегаттарның шын болгаш үзүктелиишкин чок ажылдаарына херек чүүлдерни белеткээри, артык кезектерни тыпгынып алыры чугула.

Кыргыыр хойларны киирер кажааларны болгаш кыргылда чорудар чергелерни арыг-сылыг тургузар, харын-даа кыргылда пунктузупуң девискээрипге бок-сак тургуспас ужурдуг.

Арыг ак, ак-көксүмээр өөнүг дүктүг хойларны аиғы кыргыыр болгаш ындыг дүктерни аиғы класстап, саналаан. Мурнуку чылдардааёы ышкаш дүктерниң өң-чүзүп, класпын холуштурул болбас. Арыг ангор үксаалыг өшкүнүн ак дүгүп оиаалап аиғылаар. Ангорларны чамдыкаын кыргывайн баар чорукту болдурбас. Оон ыиай өшкү чоогу база улуг үнелиг болганда, ону аңгылап ылгаап, садар хемчегларни алаа чогуур деп сапалдыг мен.

Теве малдың дүгү арбыпдаа, үнелиг-даа. Ындыг болза-даа эрткен чылдарда теве дүгүп кончуг аввэш садып турган. Тевелиг ажыл-агылар оон дүгүн чогуур ойүнде кыргаап, бүрүну-биле күрүнеге садып, хөй ажык-орулганы алырын болдаза чогуур.

В. И. Ленининн төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур хүнүнге болгаш Совет Тываның 25 чыл болур оюнга утку-шуур Тываның колхозтарының, совхозтарының алган социалистиг хүлээлгелериниде дүк бир коз черни эзлээр. Дүктү будурерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, шынарын бедидер дээш, ажыл-агый бүрүзү чогуур хемчегларын алыр ужурлуг.

И. ЛОПСАН.
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый продуктуларының шынарының талазы-биле күрүнспекция начальныгы.

Ленин дугайында САКТЫЫШКЫННАР

ОКТЯБРЬ ЭРГИЛДЕЗИ

ПАРИЖ КОММУНАЗЫНЫҢ делегейде баштайгы ол пролетаржы күрүшенниң дүжүлгазын эң кичээнгейлиг өөренип шинчилээш, Ильич ажыдып дайынналрга хамаарыштыр ажылчын массаларның болгаш ажылчын чамыктың көргүскен чымчак чорууларын Париж коммуназының хуусалымынга аажок улуг хоралыг болганын демдеглээн турган. Ынчангаш дайынналр-биле демисел дугайын чугаалаанда Ильич массаларның болгаш бодунуң хууда кедергей чымчак болурундан корган чорааан.

Октябрь революциязының эгезинде ол хөлүн эрттир чымчак чорук эвээш эвес турган. Керенскийге безин чоруттар арганы берген, элээн каш министрлерге дезип чоруттар органы берген. Кыпсы ордуну камгалап турган юнкерлерниң аъш-кынганыга бүзээш, оларны салып чорудуткан, шаап халдап орган Керенскийниң шериглерин командылаан генерал Красновту анаа-ла бажыц хайгаараалынга тудуп турган болгай. Бир катап Смольныйның эрттирилге ореэлдерине кижи манап, чыпсы үндүрүп каан солдат шинельдер кырынга олуруп турган, мен эш Крыленконуң Питерге туттуруп келген генерал Краснов-биле чугаалажып турганымны хереченнээ болган мен. Олар ореэлге кандыг-даа камгалал чок кирип келгеш, улуг ореэлдиң ортузунда бичии столчугаш таныга олуруткаш, анаа-ла шелээн чугаалажы бердилер. Оларның чугаазының тайбың шинчизи мени кайгаткан. Ноябрь 17-де (4-те) ТКК-ның хуралыпга чугаазынга Ильич мынча дээн: «Красновка чымчак хемчег коргускен-дир. Ол үүлге бодунун бажыңынга хайгаарал адаанга олурган-дыр. Бис хамаапы дайынга удур бис. Бир тээ ол дайын амдаа үргүлүлеп турар болганда, бис чүнү канчап канчаар боор бис?» (В. И. Ленин. Бүрүн чыгдынган чогаалдар, 35 т. 53 арын.—Ред).

Иезовуларның салып чорудукан Керенскийни Петроградче походка организастаан. Анаа-кылынган чоруткан юнкерлер ноябрь 11-де тура халымыкшын кылган. Бажың хайгааралындан дургунаап чоруткан Краснов Донга баргаш, терман чазактың дузазыбиле барык-ла чүс муң кижилиг ак шериглиг организастап алган.

ИМПЕРИАЛИСТИГ ДАПЫНГА харыксыраш турупкан чон хан төкпес революцияны күзээн, а дайынналр опу түлүүп киреринче албадаан. Бүгү иннтилел тургузуун социалистиг ёзу-биле чаартыг тургузар дугайын кымлан-даа артык бодап турган. Ильич хамыктың мурнупда революцияны камгалаарының херээн холга ап кирер ужурга таварыпкан.

Ноябрь 9-та Керенскийни Гатчинаны ап шыдапкан. «Ленин эргилдениң хүнеринде» деп чүүдүнге (1927 чылдың ноябрь 6-да үнген «Кызыл солун») эш Подвойский Петроградтың камгалалының хүнеринде Ленинниң кылган кайгамык улуг ажылын ажок тодаргай бижип, Ленин округ штабынга чедип келгеш, байдалдың дугаймында эргежок чугула илеткеди анаа кылып бээрин канчаар негаонын тайылбырлап турар. Антонов-Овсеенко бистиң шериглеривистиң турар черлерин болгаш дайынның туругу дег черлерин база саның картага айытпышаан, операцияның планын тайылбырлап турган. «Эш Ленин картаны кончут тоятап көрүп олурган. Шак бо чер чүге камгалал чогул, дөө чер чүге камгалал чогул, чүге бо эвес, а ол арганы саналдап турар силер, Кронштадтан, Выборгтан, Гельсингфорстан болгаш өскедаа черлерден немедде детпкимчени чүге келдиртпээнил суг-суг дүрзин тайылбырлап бүрүн ол эң ханы болгаш кичээнгейлиг стратег, полководчу ёзу-биле негеп турду. Бистиң ээлээн хөй үүлдерни шынаа-ла чедир көрбөшпээс. Петроградты камгалаарының күштерин болгаш чепсектерин организастаар талазы-биле диргелген байдалдың негеп келгени онза идепкейни үндүрбээнивис санал-оналга солчуушкуунуң үезинде тодаргай анаргап» (В. П. Подвойский. Ленин эргилдениң хүнеринде «Ленин 1917 чылда... Сактыышкыннар» деп чыыды. М. 1947 ч. 253, 254 арыннар.—Ред). 9-тун кежээнинде Ильич боду Питерге дузалаарыбиле, оон чоогун камгалаарыбиле ийи миноносецти болгаш «Республика» линкорну Питерже чорудун боор дугайын Гельсингфорс-биле дорт удазынга чугаалашкан.

Ильич эш Антонов-Овсеенко-биле кады Путилов заводунга барып, кончут чугула броневоздарны ... ары кире дүрген түттүнүп турарын хынап тодаан. Апаа бар гаап, ажылчыннар-биле чугаалашкан. Штабты округ штавыдан Смольныйже эккелгерген. Ленин оон бүгү ажылын карагалаал, массаларның идепкейин оон эвилелтөрүнге дузалаа турган.

АЖЫЛЧЫН организацияларның, район Советтерининң, фабрика-завод комитеттериниң профессиональдар эвилелдериниң болгаш шериг кезектериниң төлээлекчилерин чыгташ, Ильичиниң эрттирген чөвүлел хуралыпга Ленинниң ажылын онза үнелээнин эш Подвойский мынчаар бижип турар: «Ленинниң күжү чогум чүдел деп чүвени мен анаа көрген мен. Онза берге үеде ол бодалдарын, күштерин, арганарын шуткуп каан дег чаңгыс аай кылдыр кедергей күштүг мөөнгеттер турган. А бистер дээрге кандыг ийик бис? Ыпла-мында бидаргай боон, күштеривис үен-даян чыып, план чокка чаптаанган турар болгай бис, оон тайлымы-биле ходелиишкиннеривис үен-чадагай сандаран, алыс түннелиндеде массаларның сотки хоонперинге сандаргай чорук тыптып, оон хараазы-биле инициатива, идепкей, шинтирлиг чорук чок боон турган ышкажыгай... Бүгү-ле түвө, машина ышкаш, чурум-чыскаалдыг, эмге-сексеглиг айлажын таарышкан турар. Ынаындыг демир дег быжыг туралсорукту, демир дег быжыг планны массалар боттарындан ырак эвес, харын олаа боттарының амыдыралын ынелеп таарыштырарынче, боттарының күрүнезин камгалаарынче боттарының оруун боттары, боттарының холлары биле кылыр ужурлуг дээр дугайтыр оларның медереэнин быжыглаар—эш Ленинниң чүткүлү үргулгу шак ында турган, массаны оон амыдыралыпга эргежок чугула базымының мурнунга тургузуу биле болгаш оң базымпы башкынының соон эдерип медерел чокка эвес, харын ханы медереллиг кылырынче массаның болуп албадап турар оон ылаштыг-ла улустуң башкынының болур улуг шынары шак оон ылереп турганы» (Ленин 1917 чылда... Сактыышкыннар» деп демги-ле чыында 255—256 арын—Ред.).

ЭШ ПОДВОЙСКИЙНИҢ ол сөстери ханызы-биле чоптуг. Ильич массаны идепкей кийирип билир, массаның мурнупга тодаргай алыс сорулгаларыны кезээде салып турган.

Питерниң ажылчыннары Питерни камгалаарынче кедүлүп үнген, кыргаппар-дала, чалыылар-даа Керенскийниң шериглеринге уткуштур фронтуже сөктүп чорупкан.

Ноябрь 11-де (октябрь 29-та). Керенский бүгү черлерге шаап халдап турган үеде, Кышкы ордудан аащ-кыныш, шынчы сөзүн бергеш салып үндүрткен юнкерлер Керенскийге дузалаар деп шиитпирлээн болгаш тура халыышкын үндүрген... Юнкерлериң тура халыышкыны дораан-на бастырып каан.

Ол-ла хүн Ильич Петроград гарнизонунуң полктар төлээлекчилериниң чөвүлел хуралынга үүве чугаалаан. Ол чөвүлел хуралга Ильич мынча дээн: «Керенскийнин ораалажыышкыны дээрге-де. Корниловтуң ораалажыышкыны-биле бир домей, шак-ла ылдыг чогенчиг баш мунгаш халыымак чорук-тур. Ынчалза-даа ам үениң байдалы берге. Аъш-чемнин чүрүмчүдүп тварыштырарының, дайында айыыл халаптарны сок садырыпмын күштүг хемчегнерин ап чорудары эргежок чугула. Бис Керенскийнин тура халыышкының манап, чаңгыс хүн-даа ыдажып олурып хоржок бис. Бир эвес корниловчулар чаа шаап халдаашкынны организастаар болза, оларга бис богун ажыктерлерге берген харыыдаар дег кылдыр харыылаар апаар бис. Юнкерлериң бисче сеңээн боттарының порузу. Бис эрге-чагырганы барык-ла хан төгүүшкүн чокка ишкан болгай бис. Когаралдар турган-дан болза, ол үүлге бистиң талавыска болган...

Ажылчыннар, солдаттар болгаш тарааачыннар депутаттарының күзел-соруу-биле тургустунган чазак бодун корниловчуларга дора көрдүртеш шыдажы албасо — (В. И. Ленин. Бүрүн чыгдынган чогаалдар, 35 т. 37 арын.—Ред.). Ноябрь 14-те Керенскийниң тура халыышкыны бастырган, Гатчина катап алдынган. Керевский дезинжен. Питерге тиилелте чедип алдынган. Ынчанмыже чуртка хамаатты дайын кыптып үнген. Ноябрь 8-те-ле (октябрь 26-да) генерал Каледин Дон областы дайын байдалында кылдыр чарлаан болгаш казактарны Совет эрге-чагырганга удур эвилелдеп туруп берген. Ноябрь 9-та казактар баштыны Дутов Оренбургту эжелеп алган. Москвага херектиң байдалы узамыгып турган. Аңаа Кремльдя актар эжелепкен. Инда демисел Петериивиндеп артык дошкун болган.

НОЯБРЬ 8-ТЕ (октябрь 26-да) Советтериниң II съездизин катташ барган барыын үзелдиг эсерлер, меньшевиктер болгаш өске-даа фракцияларга «Төрээн чуртту болгаш революцияны тыпкан алырыың комитединэ» тургузуп алганнар. Олар Совет эрге-чагырганга удур бүгү-ле кижилерни опу долгандыр сырый каттыштырып алыксаанар. Олче Төп хоорай думазындан 9 төлөлекчи, Парламент-мурнуның бүгү президиумуу, ажылтынмар болгаш солдаттар депутаттарының Бүгүроссия Советиниң база тараачыннар депутаттарының Советиниң күзекомунун, эсерлер болгаш меньшевиктер фракцияларының үш-үш төлөлекчилерн, каттыштырыкчы меньшевиктерниң, Төп флоттуң төлөлекчилерн, плехановчу «Чаңгыс эш», болгуның 2 төлөлекчизин киргеп. Олар болза эрге-чагырганы олардан дүжаа эжелеп апкан «сулчоочи» болыпевиктерден Төрээн чуртту болгаш революцияны амы-тынын камгалап аликсаан ышкажыл. Ынчанмыже олар шоолуг-ла чүве үүлгедип шылдаваанар. «Тайбың дээш!», «Чер дээш!» деп лозунгнар массаларга канчаар-даа аажок хүндүткелдиг эргим болган. ынчангаш массалар большевиктерни торлуп чок кодурлуушкун-биле, чайгылаш чокка эдерип чорушкан. Москвага тургустунган «Инитинин аймак чок чоруунуң комитеди» Петроградтың «Төрээн чуртту болгаш революциянын тыпкан алыр комитединге» хандып турган. Ол комитет барыын үзелдиг эсер Рудзиев баштаан Москваның хоорай думазының күткулу-биле тургустунган. «Инитинин аймак чок чоруунуң комитеди» Москва комитедин контореволюцияны ажыы-биле деткип турган.

Москвага дузалаар шериг чорудар хереглиг турган. Ынчалза-даа демир-орукчулар ажылчын, албан-хаакчылар-ның Бүгү-росснянын күүсекчи комитединиң хөлөн туружунуң ужурундан ол бүтпээн. Ол комитет съездинии катташ барган фракцияларның оргаланыр даянгыжы боон турган, ында ажылчыннар шоолуг салдар чок турган. Демир-орукчуларның ол комитедя эгелээн хамлаты дайынга «киришпестин туруужуу» эдип турарын, чаалашкан кайы-даа таланың шериглерин эрттирбезин медеглээн. Ол «киришпээс» чорук херек кырында большевиктерге согуушкун боон, Москваже дуза кылдыр чорудар шериглерге шантыктап турган. Күүсекчи комитединиң чорук дедир чорууп демир-орук ажылчынарны сый шапкаш, боттарны шериглерни демир-орукбиле сөөртүп чедире бергенер. Ноябрь 16-да (3-те) ШРК Петроградташ шериглерни Москваже чоруткан. Ынчанмыже Москвада актарның удурлапышкынын ол шериглериң чеде бозурнын мурнунда-ла сый шаап каапкан турган.

(Уланчылыг).

Бойдус камгалакчылары

Улуг-Хем районнуң Иштии-Хем, Ак-Туруг суурларының девискээрлеринде арга-шыштың камгалалы эртбен чылдарга бодаарга бо чылын чедло эки. Ол участоктарны харыылап турар лесниктер бойдустуң байлаан камгалаар дугайында тайылбыр-массалыг ажылды чорудуп, өрт аймылын болгаш үргедекчи чоруктарны болдурбас дээш ыяшмаккай ажылдап турар.

Ылаңгыя лесниктер эштер Сайын-оол, Дагбажык, Хуурак оларның эки ажылың чон мактап чугаалажып турар. Эш Хуурактың харыылап турары Иштии-Хем участогунга сөөлгү ийи чыл дургузунда орт-даа, үргедекчи чоруктаа болбаан. Ол суурда орт камгалалының дружинязы эки ажылдап турар. Чөпшээрел чок ыяш кезер чорук шуут узуткаттынган. Эш Хуурак чоокта чаа сес чыл школазының өөреникчилеринге бойдус камгалалының дугаймында беседаны кылган.

Участоктарның лесниктерге часты ыят олуруглазын эгелей берген.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

8 бөрзек узуткаан

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң кежигүнү Хомушку Аттыг-оол ажыл-агыйда дуржулгалыг ачылларның бирээзи. Чыл бүрү аңнаыр сезонунда олчалыг чорун, күрүнеге чүс-чүс рубльдин өлүүн ол дужаап келген.

Эш Х. Аттыг-оолдуң борү олурер талазы-биле дуржулгазы улуг. Чазын борү ооллаар черлерни эргип, кайы хүн улаштыр чорун келгеш, чылдың-на малдың хоралыг дайынарын хөйүү узуткап турар. Ол 1967 чылда 7, арткы чылын 6 бөрзекти узуткаан. Дуржулгалыг ачы чоокта чаа Час-Адырдан 8 бөрзекти өлүрген оларның пезин балыглаан.

Ачы Аттыг-оол колхозка киргеп чылындан бээр винтизи-биле 41 бөрүнү узуткаан.

Х. ОТУГАШ.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

Хүреш

Ооржак Дапыл дидим хүрешкен

Тыва хүрешке республиканың хуу бирги чери дээш шилиндек 64 мөгенин маргылдаазы май 10-да болуп эрткен.

Республикада сураглыг мөге Ооржак Дапыл бо удаада аңаа дидим хүрежип, шыырак мөгелер М. Бичеоол, О. Сүүр-ол оларны болгаш өске-даа мергежилдиг аныяк мөгелерни авазангыры-биле октаап, шүглүп үнген. Хоочун мөге О. Сүүр-оол үжүүрлеткен. Дараазында шаңналдыг черлерни Ооржак Сендаш, Мөңгүн-оол Бичеоол олар алган.

Үстүнде аттары адаттынган, дуржулгалыг мөгелер-биле чергелештир бо маргылдаага Савчы Кертик-оол (Бии-Хем), Юрий Монгуш (Кызыл), Сергей Базыр (Каа-Хем), Бүрбү Дадар-оол, Владимир Сүге-Маадыр, Сергей Доржу (Улуг-Хем), Ооржак Апыш-оол (Чөөн-Хемчик), Ховалыг Орус-оол (Барыын-Хемчик) олар ышкаш шыырак, шүүлдеже чүткүлдүг мөгелериниң чараш хүрежи көстүп, оларның аттарының үнүп көөн турары корукчуларны өөрткеп.

Бо чылдың май 1-де Кызылга болган хүрештиң соонда удаваанда республика ужур-дузалыг бо маргылдаанны организастаап эртиргенин республиканың спортчу амыдыралынга чугула ужур-дузалыг. Сибирь болгаш Ыраккы Чоон-чүк улустарының спортунуң национал хевирлериниң спартакиада бо чылдың июльда Кызылга болур. Тыва хүреш оон программазында база кирген.

Республика ужур-дузалыг маргылдаа бүрүзү районга, аазы кайы-бир ажыл-агыйга эрттирер маргылдааларга организас болгаш шынар талазы-биле эки үлегер-чижекти көргүзер үндезинниг. Ындыг түрбүже, бо маргылдааны организастаавында болгаш эрттиргенинде чамдык улуг четпестер барын айтыры чугула.

Районнардан чеже мөге келгени билдинмес болганы-биле, мөгелерни маргылдаа эгелээринин чүгле мурнуу чарыында четчелеп, хүрешче далашбиле киргеп.

РСФСР-ниң спорт инитилелдериниң болгаш организацияларының эвилелиинин Тыва область чөвүлелиниң Президиумунун 1960 чылдың июль 4-те доктаалы-биле бадылаан, амдаа күштүг болуп турар тыва хүреш дүрүмүнде мөгенин спортчу хеви: содак-шүүдек болгаш сапык идик болур деп дорт айыткан турбүже, бо маргылдааның баштайгы саазынга хүрешкен мөгелериниң чартык кезиң майыктааштарлыг болган. Бо хире улуг маргылдаага ону канчап четпес түүл деп санаваспы? Тыва хүреш хөй янзы арга-мергежилдиг болгай. Буттаар дегелээр арганы ажылгаар дээп мөге барык кылып бут удурланыкчызынга удур ол арганы ажылгап шылавас.

Мөгелериниң хүрежип турарының үезинде мөге салыкчылары мөгелерни кичээнгейлиг хайгаараар, кым көрүүштүг, кымбап хеделип, кым хөделбейн, чүгле быжыглаанын турарын тодаредир мөгелерни үк дүрүмде база бижээн. Бо маргылдаага чамдык мөге салыкчылары мөгелерин сорук кирбейин, оларның идепкейни көдүрбейин турганын демдеглээрэ чугула.

Улут-Хем районнуң аныяк мөгелери, бот-боттарынга төлептиг удурланыкчылар, республиканың эрткен чылгы чемпиону Василий Базыр-Тараа биле бирги разрядчы Мөңгүн-оол Бичеоол олар девиш үүлүтерге, стадион дыңмирдир адыш часкап үнгеп. Шынап-ла, оларның кайызы-даа мергежилдиг, эрес-кашпагай мөгелер болгай. «Шын» солунның чаңчыл болган шаңналы дээш бо чылдың май 1-де хүрешке Базыр-Тараа, шыырак мөге О. Дапыл олар шүүлде хүрешке ийилээн арткан. Дапыл ону бүттээш, көдүрүп алган. Дапылдың типлелгези чайлаш чок апарган үеде Базыр-Тараа дидим хүрежип, ону кашпагай салгарын октаап, шүглүп үнгенин хөй көрүкчүдер магадап көргеп. Бичеоол тыва болгаш бүрят хүрештерге бедик мергежилдиг, республикада сураглыг мөге болгай.

Ынчалза-даа бо удаада Базыр-Тараа чедиишкин чок хүрежип, мөгенің майын кадырын деп чугаалажыры ышкаш. Бичеоолдуң шылгаттынган бүзүреллиг аргазынга кире бергеш, үр-даа болбайн октаткан.

Сөөлгү дөрт мөге арткан турда, Бичеоол Дапыл-биле, Сенгдаш Сүүр-оол-биле таварышкан. Анаа Дапыл, Сүүр-оол олар онагларын чиик октаан.

Санал-оналны чугулалап көөр үндезин бар мөгелер В. Базыр-Тараа биле М. Бичеоол олар ужи Ооржак Дапылдың дугаймында күш талазыбиле шыырак мөге деп үнелелди берип турар. Шынап-ла бо удаада О. Дапыл республика чемпиону бедик атты бүзүреллиг чаалап ап, ядым хүрешти. Чоокка чедир-ле республика солуннарынга-даа, эш-хуу талазы-биле-даа оон дугаймында идепкей чок мөге деп шүгүмүүлел үнүп көөн турган. Бо маргылдаага ол аныяк мөге үк шүгүмүүлелден шын түнелди үндүрүп, спортчу шылгаралче база бир чугула базымны кылганын көргүскен.

Ондар Күдерекович Сүүр-оол республиканың каш дакпыр чемпиону, хоочун мөге болгай. Бо маргылдаага ол кошкак белеткелдиг келгеп деп түнел кылыр үндезин бар. Бис оон чайыынанчак спортчу мергежилдиг маннаар эргелиг бис. Бо хүрешке ол, мөгелер Савчы Кертик-оол, Доспан Найдан-оол, Ооржак Дапыл олар-биле онагларынга үезин эрттир хүрежип, эгин содаан үжүлеан соонда, ам идепкейлиг хөделиш турду. Улут-Хемден келген, көрүкчүлерниң кичээнгейин чараш хүрежи-биле дораан-на чаалап апкап аныяк мөге Сергей Доржу аңаа анна-ла ужуп бергени элдептиг.

Спортчу кижи чүгле бодунуң хуузда ат-алдары дээш эвес, а районунуң, республиказының, чуртунуң спортчу ат-алдарын камгалаар бедик хүлээлгелиг болгай. Шилгарангай совет спортчуларының делегей маргылдааларынга чайыынанчак тиилелгелери аңаа бүзүреллиг бадыткал болур.

Д. АНАП-ООЛ,
бистиң корр.

ЧУРУКТА: чемпион болган мөге Ооржак Дапыл (солагай талада) биле үжүүрлешкен мөге Ондар Сүүр-оол олар эң сөөлгү салыгда девип үнүпкеп.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

База катап чемпион

БООДАЛГА

Бо чылдың май 9—11 хүнеринде 10 команда 30 адыгжы спортчу боодалгага республиканың бирги чери дээш маргышкан.

Бо солун маргылдаа МВ—4 деп марканың спортчу инитовказындан боодаар мергежилгелер-биле эгелээн. Ол хевирге эң дээре түнелди кодээ спортчу К. Баганов («Урожай» спорт инитилелин) коргузуп, 247 санны чедип алган. Хөрээженнерден ол төвирге республика чемпиону атты база-ла Башаноотуң чаңгыс клубчузу Мария Кузнецова аңаа үүлге 7 сан чедир атпайн, чедип алган.

Баштайгы хүн «Спартак» спорт инитилелиниң командазы пиитизи-биле 780 санны чедип ап, өске командаларны ораа чок соонга каапкан. Маргылдааның дараазында ийи хүнеринде оназа өскерилгелер болбаан.

Үшкү хүнүң төгүүнүнде 50 метр черге тургускан карадан чыда 60 санны адып алыр боодалга мергежилгезинге «Спартак» инитилелиниң бирги командазы «Урожай» инитилелиниң командазындан 275 санны хөйүү адып ап, ол команданы ырак соонга каапкан. Спартакчылар В. Шамнуров, Галина Симбирёва, Г. Голубцова олар спортчу боодалгага бедик мергежилдиин көргүдүп, часпас адыгжылар болганнар. Олар 3 янзы мергежилгелериниң негелдерини көнүүр эки күүсеткеш, республиканы чемпионнары болур бедик аттарны чаалап алганнар. Ол хевирге эр улустардан республика чемпионну К. Баганов болган.

Команда аяны-биле бирги черни «Спартак», йиги черни «Урожай» командалар алгылаан.

Бо маргылдаа-биле чергелештир эрттирген. В. И. Ленинниң төрүттүүген хүнүнүң бээр 100 чыл болурунга турас-каатказ херээженнериниң Спартакиадазының программазынга киирештирген маргылдааны база эрттирген. Аңаа команда аяны-биле бирги черни «Спартак» спорт инитилелиниң херээжен адыгжыларының чыыды командазы бүзүреллиг чедип алган. Урожайжылар йиги черни эзээн.

Бо маргылдаа бистиң эрдэл, херээжен-даа адыгжыларывыстың мергежилгелериниң ам-даа дыка куду дениелде деп чүвени коргускен. Районнарның болгаш хоорайларның күш-культура болгаш спорт комитеттериниң удуртукчуларыадыгжыларның техниктиг белеткелинче чогуур кичээнгейни салыры чугула.

Л. ФЕДОРИНА.

«Шынның» дараазында номери май 15-те үнер.

Редактор К. Н. ДИНГА.

КИНО

Май 13-те

«НАЙЫРАЛ»: Киновчыында 10.45, «Назыннын доскан чон уези» 12.30, 2.15, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кышкы зотен» 10, 1.50, «Ада-чурттуң оозадары» 3.40, 5.30, 7.20, 9.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бөдүү-биле билдингир» 3, «Улуг шаннал» (1-ги, 2-ги серилалары) 5, 8 шактарда.

РЕСПОТРЕБСОЮЗТУҢ КООПЕРАТИВ ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИНГЕ

1969-70 ооредилге чылында дараазында салбырларга оореникчилер хүлээп алырын чарлап тур:

Садыг.
Кулинар.
Хлеб быжырар.

Училище хереглекчилер шиитилелдериниң бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга тускай эртемнигленнин: аъш-чем болгаш өске-даа бараанналар садар магазиннерге база хүн бүрүде хереглээр үлетпүр болгаш аъш-чем бараанналарының магазиннеринге садыгжыларны, повар-кондитерлерни, пекарларны белеткээр.

Училищеге күзелдиг кижилер училищениң директорунун адынын кырынга билдирилгинии чорудар.

Дараазында документтерни дужаар:

Училищеге киреринин дугаймында билдириишкин (шилип алган тускай эртемин айтыр).

Райпо, сельпо, рабкооп баштаар черлериниң шынамалгазы.

Автобиография.

Бүдүрүлге болгаш албан черинден бүзүреттирген практиктиг ажыл стажының дугаймында шынамалга, күш-ажыл дептеринден үшта бижилге.

Соолгу ажылдан турган черинден характеристика.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилерге аазы шериг албанынадан халашкан кижилер шериг билединден үшта бижидилгени чорудар.

4×6 хемчээлдиг 3 фоточурук.

Кадыкшыл байдалының дугаймында медицина справказы.

Училищеге хүлээп алганнарны айда 26 рубль стипендия-биле хандырар. Чурттаар чер эргежок чугула хереглээнерин общежитие-биле хандырар. Тыва кижилерниң күрүненин долу хандырыгазынга хүлээп алыр.

Билдириишкиннерни 1969 чылдың август 1-де чедир хүлээп алыр.

Чугаалажылганы 1969 чылдың июль 7-ден август 10-га чедир чорудар.

Адресиниз: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 41/8.

Телефоннар: 37-07, 36-54.

ДИРЕКЦИЯ.

редакциянын адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнун 24-63, редакторнун орлакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35 партийжи ачы-ыяал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көгээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуу киллистериниң 21-27, информацияа киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоннэ болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында харылага эргеделиинин типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00610

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 15 ЧЕТВЕРГ № 111 (7357).

Өртээ 2 көп.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГА—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Тарылга медээзи

Республикада часкы тарылганың чоруп турарын май 12-ниң медээзи-биле алырга, чажып тараан хуузу мындыг:

Районнар	Чазып чажар бүгү культуралар	Тараа, тараа-бобы культуралары	Кызыл-тас
Каа-Хем	59,3	73,7	81,2
Кызыл хоорай Совети	55,9	85,9	99,9
Таңды	52,5	62,8	72,0
Барыын-Хемчик	50,9	64,4	93,7
Тес-Хем	45,7	100,0	110,5
Бай-Тайга	39,2	66,8	86,9
Эрзин	38,2	80,5	70,8
Чөөн-Хемчик	36,9	51,2	74,1
Улуг-Хем	24,7	32,5	57,2
Бии-Хем	21,9	30,3	40,7
Республика	42,9	57,1	72,1
Эрткен чылдың бо үезинде	47,8	65,9	79,6

Тараа болгаш тараа-бобы культураларының тарылгазын «Кара-Хаак», «Сукпак», «Тес-Хем» совхозтар дооскан. Кызыл-тас тарылгазының планын «Шекпээр», «Доң-Терезин», «Тыва», «Элегес», «Сукпак», «Тес-Хем» совхозтар ажыр күүсеткеннер.

«Большевик», «Найырал», «УТКА 25 чылы», «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу», «Өөк», «Саян» совхозтар чажып тарылгазын бүгү культураларның планын май 12-ге чедир 30 хуу чедир бээлеп күүсеткеннер.

ДҮРГЕН ТЕМП

Эрзин районунуң ховуларында часкы хову ажылдары шалыпчы чоруп турар. Районнуң «Коммунизмче орук» колхозундан өскези тараа культураларын чажып дооскан, азы 2170 ганың 1750 газында чапкан. Район 830 ажыг гага суда тарыыр планын күүсеткен. Бо хүннерде кызыл-тас, арбай тарылгазы кирип түлүк.

Бүгү ажыл-агыйлар мал чеминге суда тарыы, ооң иштеп массаны алыр, ооң бо хүннерге чедир 23 хуузун тарып алган «Мөрен» колхоз мал чеми тарыыр планын 41 хуу чедирип, тараа культураларын чажып дооскан. Колхоз бо кампания-биле 30 ажыг га черни суггарып, тарылганы чорутткан.

«Чаа орук» колхоз Тес унунда 150 га ажыг черде сиген шөлүн суггарган. Ам Тарлашкында бүгүнүң унун аштап турар, удаазы ол чоок кавыны суггарар. Ленин аттыг колхозтуң баштаар черинде эрги, чаа бугаларны аштап, часкы суггу тараа, сиген ховуларынга ажыглаваанын чөтпес.

Район пунктузи-биле бо үеге чедир часкы чер аңдарылгаанын 61 хуу күүсеткен. «Коммунизмче орун» колхозта чер аңдарылгазын эки организастаанындан бердингеп планын күүсеткен.

Часкы хову ажылдарынга механизаторлар «Коммунизмче орук» колхозта чер чарыкчызы Кара-оол Адыя хүнде будуун чартык нормазын күүседип. «Мөрендө» чаптырыкчы Дадар Намдак, Ленин аттыг колхозта Далайдай Норбу олар мурнакчы ажылдап, чарыштың тивлекчилери болганнар.

А. ДЕМБРЕЛЬ, «Шынның» корр.

1500 ганы тараан

«Шекпээр» совхозтуң Бичи-Тей салбырының механизаторлары Совет Тываның 25 чыл ойнга төлептиг ужуражыр дээш часкы тарылгага улуг күжениишкинниг ажылдап турар. Мында сес трактор агрегады ийи эзлчет-биле 1500 ганы чапкан. Эштер Уваш-оол, Орус-оол, Чоргулдей олар кызымак ажылдап, хүн нормазын 125—150 хуу күүседип турар.

Салбырда 7 трактор часкы чер аңдарылгазынга 1348 га черни чаргаи, 1000 га черниң шыгыы базырган. Салбыр тараа шөлүнче пиитиин-биле 1430 тонна органиктиг чемишчидилгени чедирип токкен. Тускай суггарыкчылар звеноун чогуур ойунде организастаан. Ооржак Доидуп удуртканда 12 кижи Даг-Ужу, Терек-Бажы мичилдыр 175 га черни суггарган.

Механизаторларның арааныда социалистиг чарыш калбарган, ында агитхуудусту үндүрүп, солуун номчулгаанын чорудуп, агитас-массалыг ажылды эки организастаап турар.

* * *

Аяңгаты салбырының механизаторлары донаттыг хүннер тураа-даа, май 9-ка уткуштур 1500 га кызыл-тасты чажып доосканнар.

Механизаторлар Көк-оол, Чимит-оол, Кодаң-оол, Эрес-оол олар хүнде нормазын 130 хуу күүседип, кызымак ажылдаан. Повардар О. Тостаймаа, М. Килиимаа олар механизаторларга аъш-чемин эки шыпарлыг, амданыг кылып берип, оларны механизаторлар хүндүткеп турар.

Хову-трактор бригадазының бригадири М. Сынаа биле агроном С. Тарый-оол хову ажылын эки организастыг бәйдалга эрттирип турар. Ам арткан 450 га тараа болгаш 700 га мал чеми культураларны тарыырын май 20-ге чедир доозар дээш механизаторлар күжениишкинниг ажылдап турар.

С. СОКСУР-ООЛ, М. ЧҮЛЬДҮМ.

Шынар дээш

Улуг-Хем районуң кодээ ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарын кидиң чорудуп турар. Ажыл-агыйларда хову ажылдарын чорударының планнарын, графиктерин чогаатказ, тарылганы эң шыпарлыг чорудар толээде, кайдыг хемчеглерни алырын механизатор бүрүүн билир.

Апрельдиң 12-де медээ-биле алырга, районда тараа база тараа-бобы культуралар чажылтазы 32,5 хуу күүсеттингеп. Ооң иштинде кол тараа культуразы кызыл-тасты 15 муң ажыг гектар шолге чажар турган болза, ам чаптынганы — 8074 гектар.

Ажыл-агыйларны алырга «Х Улуг хураа» колхоз мурнап турар, ында тараавың 29,4 хуузун чапкан, ооң дараазында—«Найырал» совхоз — 26,7 хуу.

Часкы хову ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге кыска хуусаада чорудуп турган, беш чылдың дөртку чылының чаагай дүжүдүнге үлешиниң тургузазы—тараажылардың кол сорулгазы. «Часкы хүн—чылды чемгерер» деп чоннуң чугаалап турарын бүгүдээ механизаторлар хүннүң эки үезин бүрүн ажылдап турган, эң бедик бүдүрүмчүлүг ажылдаарын шилитпирлээн.

Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитединден

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында ССРЭ-ниң литература, уран чүүл, архитектура талазы-биле Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдар комитеди 1970 чылда ССРЭ-ниң күрүне шаңналдарынга киирер ажылдарны хүлээп алып турар.

1969 чылдың июнь 15-теп орай эвесте парлап үндүргени литература болгаш уран чүүл чогаалдарын, архитектура дериишкиннерин (туткап) хүлээп алыр. Ажылдарны 1969 чылдың декабрь 15-ке чедир хүлээп алыр.

Комитет 1970 чылдың Ленинчи шаңналдарынга киирер кандидатураларны хүлээп алырын бо чылдың октябрь 16-га чедир үргүлчүлээр.

Ол-ла хуусаада комитет ургларга литератураның болгаш уран чүүлдүң чогаалдары дээш чаа докгаатканы ССРЭ-ниң бир Ленинчи болгаш бир Күрүне шаңналдарынга киирер ажылдарны хүлээп алыр.

ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарынга чаптыс ол-ла ажылды харыы угда киирип болбас.

Документилерни киирериниң негелделери болгаш тургузары-биле холбашкан бүгү айтырыгларның талазы-биле тайылбырны ССРЭ-ниң литература, уран чүүл, архитектура талазы-биле Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитединден алыр. Комитеттиң адреси: Москва, Центр, ГСП-2, Неглинная улица, 15, телефон: 223-44-67, 223-19-30.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Финлянд Республиканың Президентизи У. К. Кекконен-биле ужуражыр

Дугуржуп чугаалашканын ёзугаар бо чылдың май 19-та Ленинградка ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң Финлянд Республиканың Президентизи У. К. Кекконен-биле албан ёзузунуң эвес ужуражышкыны болур.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ КУДР-де чеде берген

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный КУДР-ниң Улустуң Дээди хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Гениин чалааны-биле найыралдың албан ёзузунуң аян-чоруун кылып, май 14-те КУДР-де чеде берген.

ХОВУ ТУРЛАГЛАРЫНГА МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛ

Бо хүннерде республикада часкы хову ажылдары түлүктеп турар. Майның 12-де медээ ёзугаар алырга, тараа, тараа-бобы культураларының чажымпыкпы 65 хуу күүсеттингеп. Механизаторлар бо харынсалгалыг ажылды бедик агротехниктиг деңнелге кыска хуусаада чорудар дээш, хүн, шак бүрүзүн санап, чүткүдүг ажылдап турарлар. Оларның ортузунга масса-политиктиг ажылды калбартыры—партия организацияларының чугула соругазы.

Тыва АССР-ниң ажыл-агыйларында партия организациялары тарылга эгелээриниң ырак мурнуунда-ла масса-политиктиг ажылдың планнарын чогааткап, ону боттандырар талаам-биле организастыг ажылдап киришкен. Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозата партком (секретары эш А. Монгуш) хову турлагларында механизаторлар ортузунга масса-политиктиг ажылды үлегерлиг организастаан. Чижээ, ында № 1 бригадага үш агитаторну быжыглаап, олар тайылбыр ажылдарын план ёзугаар чорудуп, механизатор бүрүзүнүң кылган ажылының дүгайында хүпүң чугаалап берип, чүрттүң иштинге болгаш даштыкыга хамаарышкап болуушкуннарны доктаамал таймылырлап турар. Хана солуун өйүнде үндүрерин хандырган.

Таңды районнуң «Типилелге» совхозунуң № 7 трактор-ховү бригадазында масса-политиктиг ажылды эки организастаан. Ында коммунистиг күш-ажыл бригадазында механизаторларның кайчаар ажылдап турарын көргүзүр самбыразынга хүпүң бижип турар. Мурнакчыларның аттарын ооң көрүп ап болур. Агитхуудусту үзүктел чок үндүрери чаңчыл апарган.

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозта агиткультбригада бар. Соолгу хүннерде ооң киржикчилери Хендергениң тараажыларынга концертин каш удаа көргүскен болгаш план, график ёзугаар ажылдап турар. Ооң составында агитаторлар кодээ ажыл-агый артелиниң чижек Уставының толевилелин чонга таныштырар, ону чугаалаштырар талазы-биле улуг ажылды кылган. Барган черлеринге агитхуудустарны, крокодилдерни олар үндүрүп чоруурлар. «Межегей» совхозтуң № 6, «Найырал» совхозтуң Аймырлыгда бригадаларында масса-политиктиг ажылды база эки организастаан.

Масса-политиктиг ажыл талазы-биле кайчаар эки ажылдап турар черлер район, ажыл-агый бүрүзүнде хөй. Ынчангаш агитаторлар, политинформаторлар боттарының ажылынга мурнакчыларның дуржулгаазын ажыглаар чогул. Чоокта чаа ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «1969 чылдың часкы ховү ажылдарын чорудар талазы-биле кодээ ажылыгыра материал-техниктиг пемелде дузалы көргүзер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Чер ажылдакчылары-биле беседаны кылып турган, ол дузаламчыны угаамаладыр, ажыл-агыйжы ёзу-биле, эң-не ажыктыг кылдыр ажыглаап турарынче сагыш салыр ужурлуг.

Күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүг болурупка, механизаторларның эки дыштанырынга кандыг байдалды тургусканын, материалдыг болгаш моральдыг идиг берииишкинниң принциптерин кайчаар ажылдап кылганыл — бо айтырыглар кодээ агитаторларның, политинформаторларның кайчээнгейинге турар херек. Ооң-биле кады олар механизаторларның мурнакчы дуржулгаазын нептередириңге улуг рольду ойнаарлар, чижээ, олар бедик көргүзүглерин кайчаар чедип ап турарын, оларның мергежилдиг, хаңы билиглиг болуп турарының чажыды чүдел дээрин чугаалап берип турарын агитаторлардан, политинформаторлардан тараажылар манап турар.

Ховү турлагларынга көжүп чоруур библиотекаларны, киноларны организастаарын партия организацияларынга үттуп болбас. Механизаторлар оларны ажыглаап турарынче сагыш салыр. Хостуг шакта оларның ойнаар хереклеринден бәр бодаар херек.

Көскү агитацияже улуг кичээнгейни үглаар. Лозуңнар, плакаттар, хуудустар, альбомнар, фотодегдегдер, хүндүлел самбыралары болгаш оске-даа түүлдерни болур чогууру-биле ажыглаар ужурлуг. Көскү агитацияның чепсээ-биле чүгле эки ажылдарны тараажыларга пропагандалаар эвес, харын база чалгааларга, арагачыларга, хулиганнарга, дужуметсиглерге, маңгыстарга удур оны дээштиг ажыглаарынче кичээнгейни копкатпас. А бо талазы-биле байдал чамдык черлерде чогуур негелдеавиге четпейн турар дээрин чугаалаар херек.

Бии-Хем районда «Хадың» колхозтуң Как-Хол чанында бригадазында масса-политиктиг ажылды четпес организастаан. Ооң товунде лозуңнар, тук безин чок. Көргүзүг самбыразын кылбаан. Аңаа агитаторлар, политинформаторлар ховар аалчылар болуп турар. Партия организацияларынга ындыг байдалды каяа-даа болдурбас дээш ажылдаар ужурлуг.

Кызыл хоорайда бот-тывынгыр уран түүлдүң хөй коллективтери бар болгай. Мында бедик билиглиг лекторлар, агитаторлар база хөй. Ындыг болза-даа хоорай чоогунда ажылагыйларже оларны чорудуп, тараажыларга уран чеченниинц, идеялының талазы-биле бедик шыпарлыг концерттерни көргүзүп берип, лекцияларны кылып, беседаларны чорудар, көскү агитация талазы-биле ында партия организацияларынга дузал көргүзер талазы-биле СЭКП Кызыл хоорай комитединиң агитация болгаш пропаганда киллизи база хооркүүскомуун культура киллизи коткак кичээнгей салып турар, ынчангаш байдалды эдер ужурлуг. Бо айтырыг бистиң республикада оске-даа хоорайларга болгаш район топтеринге база хамаарыжыр.

Партия организацияларынга агитаторларга, лекторларга, политинформаторларга бедик билиглиг, мергежилдиг кижилерни томуйлап-даа турар болза, оларга ажыктыг сүме, дузаны көргүзериниче, оларның ховү турлагларында ажылының кайчаар чорун турарынче четпес кичээнгей салып турар дээрзин айтыр ужурлуг, оларның негелделерин, күзелдерин база утпас херек.

В. И. Ленииниң торуттунген хүнүнден бээр 100 чыл ооң төлептиг уткууру-биле Тываның кодээ ажыл-ишчилери 1969 чылдың социалистиг хүлээлгелерин ап тургаш, бо чылын тараанның гектар бүрүзүнден 11 центнерден эвээш эвес дүжүдүн алырын шилитпирлээн. Бо соругаиы чедиишкиниг күүседиринче тараажыларны мобилизастаары дээш, идеологтуг фронтунуң ажылдакчылары чүткүлүн улам дыңзыдар дээрзинге бүзүрээр бис.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИН ЧЫЫЛДЫРАР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Соведининиң ийиги чыыжының V сессиязын 1969 чылдың июнь 19-та Кызыл хоорайга чыылдырар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретарының хүлээлгезин күүседип турар К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың май 13.

«СЕЛЬХОЗТЕХНИКАНЫҢ» РЕСПУБЛИКА КАТТЫЖЫЫШКЫНЫН ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ «СЕЛЬХОЗТЕХНИКАНЫҢ» РЕСПУБЛИКА КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ КЫЛДЫР ЭДЕ ТУРГУЗАР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Сельхозтехниканың» республика (АССР) каттыжыышкыннарын АССР-лерниң Министрлер Чөвүлелдериниң «Сельхозтехниканың» республика (АССР) каттыжыышкыннарны кылдыр эде тургузар дугайында» РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң 1969 чылдың апрель 14-теги Чарлыынга дүүштүр, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң доктаадыры болза:

«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкыны кылдыр эде тургузаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретарының хүлээлгезин күүседип турар К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың май 14.

Часкы тарылганың хүн демдеглели

МУРНУУ ОДУРУГДА КАА-ХЕМНИҢ ТАРААЖЫЛАРЫ

Каа-Хем районнуң тараажылары часкы тарылганы шалыпчы ёзу-биле чорудуп турар. Дүүн «Ленинчи орук», «Тиилелге» колхозтарның тараажылары тараа культураларының тарылгазын бүрүн дооскаш, күш-ажылчы фронтуга баштайгы чедиишкинни чедип алганнар. Оларның соон дарый «Коммунизмче орук», «Октябрь 11 чылы» колхозтар болгаш «Бүрен» совхоз база доозуп турар.

«Тиилелге» колхозтуң механизаторлары Игнат Болчугов, Алексей Попелаев, Иван Суханов, Олег Чыдыг-оол часкы ховү ажылдарын арес-чаадырлыг чорудуп, ээлчегде 30 ганың орнунга 80 гектарны ажылдап, эртен дан бажындан орай дүнеге чедир демисежип турарлар.

Районда шак ындыг ажыл-агыйлар эвээш эвес. «Коммунизмче орук» колхозтуң трактористери Оюн Доржу, Александр Сорокин, Яков Лубошников. «Бүрен» совхозта Кирилл Любимов, Василий Бураков, Абрам Шуйков ээлчегде бүдүн чартыктан ийи норма чедир доктаамал күүседип турар.

Агрономнар болгаш учётчиктер механизаторлар-биле кады чаңгыс фронтуда ажылдап турарлар. Шлангтыя «Бурунгаар» совхозтуң бригадири Илья Малышев часкы тарылга эгелээниинден бээр ховудан үнмээн, ховү турлаа ооң ёзулуг ийиги бажыны болу берген. Малышевтиң удуртқан бригадазы тараа культураларын эң дээре агротехниктиг хуусаада эки шыпарлыг дооскан.

Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында часкы ховү ажылдары бо чылын коичуг эки шыпарлыг чорун турар. 13 муң гектар ажыг шөлге тарылганы кызаа одуруглуг болгаш ханакаракгай чажар арга-биле чоруткан. Техника бедик бүдүрүкчүлүг, аңаа туруушкун чок ажыллап турар.

Таңды, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның хөй-хөй ажыл-агыйлары часкы тарылганы эң кыска хуусаалырга доозар дээш часкы ховү ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге чорудуп турарлар.

Шинчилза-даа чамдык ажыл-агыйларда часкы ажылдар кандыг-даа чиллагаан чокка саадап турар. Чижээ, «Совет Тыва» совхозта чазын чажар культураларның ам-даа зен кезии тарыттынмаан. Ооң чылдагаанны агрегаттарның чавыс бүдүрүкчүлүг ажыладап турарында. Ында хүн бүрүде 8-10 трактор аңаа турар. Агрономнарның, бригадирлерниң талазыйдан ажылдың темпизи болгаш шыпары дээш контроль кошкак. Олар шөлдерге көчүг ховар көстүрлер.

СЭКП XXII съездизи аттыг, «Найырал» совхозтарның суггарылгалыг черлериниде ажылды багай организастаан.

Республиканда киитизи-биле май 14-ке чедир 150 муң гектар чазын чажар муңгараларны чажып тараан, 12 муң гектар черни суггарган, 60 муң гектарны аңдарган, 16 муң гектар черге минералдыг чемишчидилгени төкнеп.

Тараажылар! Часкы тарылганың мурнакчыларынга деңнежиңер!

Хүн, шакты санап тургаш

Бии-Хем районнуң «Саян» совхозта часкы ховү ажылдары түлүктелген. Майның 14-те медээни ёзугаар алырга, совхоз 5789 гектар кызыл-тасты чажып тарыыр ужурлуг, а ам чаштынганы — 3040 гектар. Суланы 1835 гектарга чажар, 14-ке чедир чаштынганы 705 гектар.

Часкы ховү ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге кыска хуусаада чорудар дээш социалистиг чарыш бригадаларның, механизаторларның ортузунда калбарган. Тараа чажыышкыны эгелээниинден бээр социалистиг чарыштың түңнелиг ийи катап үндүргеп.

Часкы ховү ажылдарында турар механизаторларның арааныда мурнакчылар улам ковудеп турар. Чижээ, трактористер В. Метелкин хүн нормазын үргүлчү 185—190 хуу, а трактористер В. Лукинин 152, Н. Малыгмен — 148 хуу күүседип турарлар.

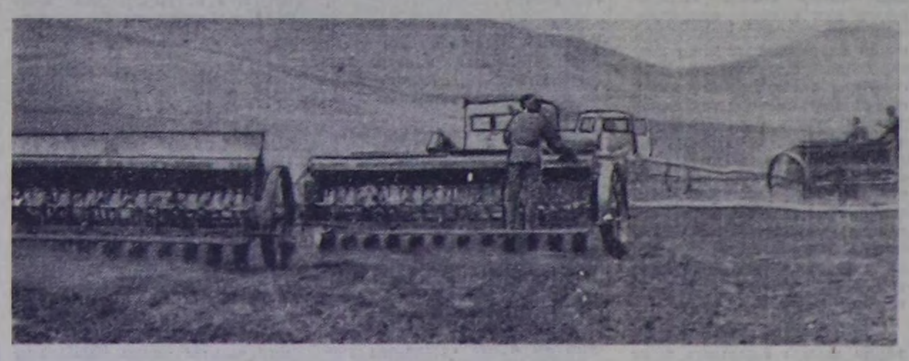
Тараа чажымпкының районнуң бойдус байдалының вайы-биле оске районнардан орай эгелээп болза-даа хүн, шак бүрүзүн санап, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап тургаш, чажылганы эң талаамчылыг хуусаада доозарынга механизаторлар бүзүрелдиглер.

Материалдыг болгаш моральдыг идиг берииишкиннериниң талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган, олуң чоп ажыглаарынче кичээнгей үлгаткап. Маңаа база бир кол чүве — механизаторлар ортузунга масса-политиктиг ажылды улам бедик деңнелге тургузар дээш демисежири болур.

ЧУРУКТА — механизатор Н. Шляхтин (ийиги бригадада) ажылче чоруурунуң мурнында.

Оң талазында № 2 бригаданың агрегады чажыышкында.

О. ОХЕМЧИКТИН фотолары.

Ленинчи юбилейге уткуштур

ТАЛЛИН. (СЭТА). Эстониянын пайысылалы «В. И. Ленииниң торуттунген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга уткуштур» деп номнарның кежүп чоруур делгелгелиниң Совет Эвилелиниң хоорайларынче чоруурунуң эгелээ черп болу берген ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга комитеди делгелгени организастаан.

Эстониянын Компартиязының ТК-ның Политчырыдыышкын республика бажыңында делгээн ол делгирип таллинчилер конкурстап биле көрүп турарлар. Делгелгеннең «Ленин — улуг теоретик», «Ленинчи орук-биле», «Монгеде дириг» деп болуктеринде төп болгаш республика ном үндүрер черлерниң үндүргеп дерт чүс хире номнары бар. Чуруга болгаш полиграфия талазы-биле эки каастап кылганы дээш X Бүгү-эвилел конкурузунуң дипломнары-биле демдеглээн номнар ында база бар.

Ооң дараазында бо делгелгеге бүгү эвилелдешкен республикаларның пайысылалдарынга делгеп көргүзер.

СЕВАСТОПОЛЬ. Нахимов шөлү. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДУРЖУЛГАНЫ ХАНЫ САЙГАРАР

Партийжи өөредилге

«Шекпээр» совхозтуң партия комитеди бо өөредилге чылында партия чырыдышкынының четкизининиң айтырыгларын чыл эгезинде-ле партком планнап чугаалашкан. Коммунистерни, кежигүн эвес активчилерни, комсомолчуларны партийжи чырыдышкынының дөрт школазынга ниитизи-биле 72 дыннакчылыг кылыр хаара түткан. Оларның ийижинге — марксизм-ленинизминиң үндезинеерин өөренириниң 4 чылдыг школазының соолгу чылынга 34 дыннакчы өөренип, ону доозуп үнген, а оон бир дугаар чылын 36 дыннакчы дооскан. Келир чылын өөредилгезин олар уламчылаарлар.

Партия өөредилгезиниң шынарын бедик деннелге тургузар дээш, кичээлдерни солун, янзы-бүрү көргүзүт материалдарын ажыглап эрттиреринче, дуржулганы, бедик билиглиг пропагандистер-биле школаларны хандырарынче, өөредилгени эгелээш, организастыг доозарынче партком кичээлгейни салып, ону партийжи политиктиг ажылдың бир чугула сорулгазы кылдыр санап турган. Партия чырыдышкынының өөредилгези бисте дооступ, түннел кичээлдерни эрттиргилээн.

Түннел — партийжи өөредилге чогуур деннелге эрткенин көргүскен. 70 хире дыннакчылар боттарының идейн-теоретиктиг деннелиш бедиткен. Дээди эртемниг, дуржулганы башкы пропагандистер Чамыш-оол Чамыш, Сат Өпеш-оол, Ондар Серби-оол болган Монгуш Дүгүр-оол эки ажылдаанар. Иланган пропагандист Сат Өпеш-оолдуң кичээлдерни эрттирери, организастаары көскү болуп келген. Кичээлдерге ол эки белеткенир, марксисчы-ленинчи теорияның айтырыгларын хаңы сайгарып, янзы-бүрү көргүзүг материалдарын, справочниктерин, деннелгелерин ажыглаар. Оон уламындан эш Саттың кичээлдеринге дыннакчылар онза сонуургалдыг бар, айтырыгларны бо-да сала берген тургулаар.

Боттарының идей-теоретиктиг биилии бедидер дээш кызымак өөренип турар дыннакчылар бисте хөй. Ол болза ылангыя коммунистер Сала Сендажы, Монгуш Аңбай, Кудар Төгүс-оол, Монгуш Чудурукпай, Монгуш Сүүр-оол олар-дыр. Оон-биле чергелештир чамдык эштер өөредилгезин чугулага киирбес, чылдагай чокка кичээлдер үзер таварылгалар тургулаан. Оларга эштер Монгуш Биим-оол, Ондар Кара-оол, Сала Сандый-оол, Валерий Сала хамааражыр. Совхозтуң Аянгаты болган Бичe-Тей салбырларында партия эге организацияларының (секретарьлары эштер Хомушку Семис-оол, Оюржак Белек-оол) оларга хамаарыштыр «негелде салбайн, хемчег албайн турганың айтыр ужуглуг.

Парткомнуң бо талазы-биле сорулгазы — партия чырыдышкынының четкизинде бүгү-дең чедиишкиниң күүседир, белеткел-сварылга базаларының коллективтерин бо чылдың бирги кварталының социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда киргеп. Ол ышкаш Тожу райпозуң, Абаканның садыг базазының, респотребсоюзтуң ном садыгларының киздизин чарышка идепкейлиг киришкен деп демдеглээн.

Эрзин райпозуның коллективи (даргазы А. Ширин) бирги кварталда бараан фондузун долузу-биле ап, чоңга сварган. Садыглаашкының культуразын бедидер хемчегler алдынып турар. Магазинерниң, столоваяларның, пекарняларының санитар байдалын доктаамал хайгаарелга аалган. Столоваяда белеткеп турар аш-чемниң ассортиментиин әдбек, шынары эки. Меңюну үргүлүг чаартып, инаы-бүрү чемнерни келген аалчыларга барааладып турар. Райпо бараал сарылгазының планын 108 хуу. ниитининг чемненилгезиниң саарыла планын 115 хуу күүсеткен болгаш белеткелдин, орулганың планнарын база ажыр күүседип, өре самчыгдалды болдурбаан. Райониуң садыг ажылдакчыларының арасында база-ла социалистиг чарыш чоруп турар. Соолгу үндүрген түннел-биле алырга белеткенип алган чылдарының ажыглалгазынга ажыр-ажыл ажылдаарын, ажыл-агый бараанарының магазинининг эргелекчизи М. Шойжун, аш-чем бараанарының магазинининг эргелекчизи Б. Бадарчы, автолавканың чоллачы-садыгжылары А. Самдан, Д. Дажымба олар эки чедиишкиннерниг болган. Эрзин райпозунда коммунистиг күш-ажыл дээш шимчошкин чепсээн. 12 кижи составтыг столоваяның коллективи коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежин турар. Чоллачы-садыгжылар Д. Дажымба, Е. Нуразат, белеткелчи Л. Бөдеп коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Хереглекчилер ниитиледдериниң арасында социалистиг чарыштың ийиги черни эзэлээн дээш Эрзин райпозунга шилчиш чоруур ыяпкедди тывыскан.

А социалистиг чарыштың бирги черни Кызылдың садыг базазының коллективи (директору Х. Мамедов) эзэлээн. Ады республиканың байдалынга эрте олуртур картофельди майның баштайкы Д. Доңгак олардың аттарын респотребсоюзтуң болгаш профсоюзулел обкомунуң Хүндүлел дептеринде кирип бижээн.

Бирги кварталда Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Каа-Хем райпозулары, Өөк, Сүт-Хөл рабкооптары планныг онаалгаларын болгаш чарыштың негелделерин күүсетпейн барган, өре самчыгдалдарны болдурган. Чамдык хереглекчилер ниитиледдериниң баштаар черлери, инда профсоюзулел комитеттери ниитининг чемненилгезиниң экижидер, ном садыглаашкының ниептередир ажылды четпес организастаан, социалистиг чарыштың түннелин ой-шаанда үндүрбейн келген.

Республиканың бүгү кооператорлары В. И. Ленининиң торуттунгенинден бээр 100 чыл болур оонга база Совет Тываның 25 чыл оонга төлептиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир сорулга-биле улам сорук киришкиннииг ажылдаар хүлээлгелиг.

Б. САВЫР,
респотребсоюзтуң оргкилдизининиң улуг инструктору.

БАШКЫМ БОЛГАШ ӨҢНҮҮМ

Үжүк бижикке өөренип алган чылдарымдан эгелээш-ле солуннарны хандыкшылдыммыбиле номчуп чаңчыга берген мен. Төп-даа, республика-даа солуннарындан билиглерни хөйнү шиңгээдип ап келдим. Ылаңгыя «Шын» солуунну ам барык дөртен чыл иштинде чаңгыс-даа дугаар эрттирбейн доктаамал номчуп келдим.

«Шынны» үргүлчү улуг сонуургал-биле номчуп чорааш, сөөлүнде — 1954 чылдан бээр оон бижикчиин апарган мен. Республика солуннары мээң омыдыралыминиң чарылбас кезээ болуп, ажыл-ишке, чурттаалгага сүмелекчилерим, башкыларым, өөнүктерим болу бергеп.

Чаңгыс-даа хүн солуннар номчувайн барганымда сеткил-сагыжым саарыктаглып, амыдыралдан үзүктелип калган шыкаш боданып келир. Бодум хууда чечен чогаалга хандыкшылыдыг болганымда, солуннарга парлаттынып турар шүлүктерни, рассказтарны, тоожуларны, чурумалдарны болгаш өске-даа жанрларны онза сонуургаар мен. Оон-биле кады бодумнуң бижээн шүлүктеримни республика солуннарынга парлап турар чагыг-даа дугаар эрттирбейн доктаамал номчуп келдим.

«Шынны» үргүлчү улуг сонуургал-биле номчуп чорааш, сөөлүнде — 1954 чылдан бээр оон бижикчиин апарган мен. Республика солуннары мээң омыдыралыминиң чарылбас кезээ болуп, ажыл-ишке, чурттаалгага сүмелекчилерим, башкыларым, өөнүктерим болу бергеп.

Чаңгыс-даа хүн солуннар номчувайн барганымда сеткил-сагыжым саарыктаглып, амыдыралдан үзүктелип калган шыкаш боданып келир. Бодум хууда чечен чогаалга хандыкшылыдыг болганымда, солуннарга парлаттынып турар шүлүктерни, рассказтарны, тоожуларны, чурумалдарны болгаш өске-даа жанрларны онза сонуургаар мен. Оон-биле кады бодумнуң бижээн шүлүктеримни республика солуннарынга парлап турар

Ынчангаш хоорайларывыңдаа, кодээниң-даа ажыл-ишчилеринге солуннарны хөй-биле чагыдып алыңар деп, сеткилим-биле чугаалаксап турарым бо. Номчукчулар, «Шынны» чагыдып алыңар! Бистиң журналистеривис боттарының билиңи, ажылга пегелделиниң улам бедидип турганы, моон соңгаар-даа солуунну дамчыштыр бистиң өөредип, коммунизмге тургузуушкунуунга чаа-чаа салымышкыннарын кылыр хөрээнге бүзүрээр бис.

Оон-биле кады «Шынның» хөй санныг бижикчилери бистер оон арыннарывыга чаа-чаа солун материалдарны: үүлдерни, корреспонденцияларны, очерктерни, чурумалдарны, рассказтарны үндүрер кылдыр, идепкейлиг бижикчилер болуулуңар!

Виктор САГАН-ООЛ,
«Шынның» бижикчиин.

Чарыштың тиилекчилери

Актив хуралы

Бай-Хаакка Таңды районуң партия активиниң хуралы болган. Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын улам ковүдедиринге партия организациязының сорулгаларының дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалын актив чугаалашкан.

Изеткелчи — районуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Заркевич болгаш саналь берген эштер мал ажылын хөгжүдүрүнге районуң ажыл-ишчилериниң чамдык чедиишкиннерни демдеглээнер. Соолгу үш чылдың иштинде бода болгаш шээр малдың баш саны өскен. Эът бүдүрери 304, сүт 896, дүк 69 тоннага ковүдээн. Мал ажылының мурнакчылары ковудээн.

Ынчангаш чаңгыс-даа районда мал ажылының хөгжүдүлгезинде чамдык четчестер бар. Малдың чем-суурун быжыглаар айтырыг бүгү ажыл-агыйларда шинтирзеттинмээн, малдың хорлар чорду хөй, оон продуктулуу ам-даа куду.

Мал ажылын хөгжүдүрүн үндезинин-биле эжиндиргенче, бо чылын болгаш 1970 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериң, күрүнеге садарын ковудедиринче углаган хемчегlерни көргөн доктаалды партия активи хүлээп алган.

В. ТАГБА.

Картофельди, ногааны хөйнү бүдүрер

Тараа, мал чеми культуралар-биле чергелештир картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин ковудедири республиканың колхозтарының, совхозтарының мурнунда чугула сорулга болур. Үзетпүр черлериниң, хөрөйлөрниң болгаш районнар төптериниң чонунуң бо культураларга хереглелиг чыл бүрүде өзүп турар.

Ындыг турбуше чамдык районнарда картофельдиң, ногааларның тарылгазы кызырылып турары шын эвес. Республиканда ниитизи-биле бо культураларның дүжүдү эң нуду болуп артпышаан.

Эң чөскиу чылдарда гектардан өртүмөк дүжүттү ийи катап ковудедиринің боттуг аргазы бар. Агротехниктиг негелделерни шын ажыглап турганыңар, чыл бүрүде чаагай дүжүттерни ап турар ажылагыйларның дүржулгазы бо дугайын бадыткап турар. Чижээ, эрткен чылын «Тыва» совхозка картофельдиң гадан өртүмөк дүжүдү 101,2 центнер болган. Тываның кодээ ажыл-агый дүржулга станциязы чыл бүрүде бо культураның га бүрүзүнден 180—220 центнер дүжүттү ап келген. «Межегей», «УТКА 25 чылы», «Улуг-Хаа». «Найырал» совхозтар болгаш Барыын-Хемчикте «Большевик», Улуг-Хемде «Х Улуг хүрээл» колхозтар ногаа культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп ап турар.

Эвээш дүжүт ап турарының иөл чылдагааны агротехниктиг хемчегlерни багай ажыглап турарында болур. Картофельди суггарылга чөп болгаш эки эвес черлерге олуртқаш, чөгүүр ажаалданы чорутпайн турар. Чамдык черлерде картофель болгаш ногааларны өстүрерине звено системазы амга чедир ажыглаттынмайн турар.

«Межегей», «Кара-Хаак», «Дөң-Терезин» совхозтар бо культураларны өстүрөр талазы-биле специализастаттынган болза-даа, оларда үрезин шыгжап кадагалаар черлер четпес. Ынчангаш республиканың ажыл-агыйлары үрезин четчеләп алыр дээш, чыл бүрүде картофельдиң райончуттунмаан сорттарын улуг өртөмбиле тыптынып ап турар. Бо чылын хереглеп ёзугаар 2938 тонна картофель үрезинки херек болза, ам бары 2000 тонна хире. Четпес үрезинни респотребсоюзтуң белеткел организацияларының шугуму-биле совхозтар ажылчыннарындан, колхозчулардан болгаш сууларның чонундан садып алыр ажылды чорудуп турар. Картофель олуртур уе ам келген төлээде, үрезин четчеләп ажылды чаңгыс хүн-даа соңгаярлатпас херек. Хөрүнүнүң 10—12 сантиметр хаңызы эриг, чылыы 6—7 градус апаарга, картофельди олуртуп эгелээр. Бистиң республиканың байдалынга эрте олуртур картофельди майның баштайгы үезинде, аъш-чемге кол хереглээрин майның 10-дан 20-ге чедир, үрезинге хереглээрин майның соолгу он хонуунда олуртса чогуур.

Картофельди чүгле суггарылгалыг черге олуртур. Гектарга 22—25 центнерден эвээш эвес үрезин херек. Эки амылдап ылдынган болгаш чеммишчиткен черлерни ажыглаар. Картофель шөлдерин тускай звеноларга быжыглаар болгаш оларның материалдыг сонуургалын бедидериниң хемчегlерин алыр. Ногаалар бүдүрерин база ынчаар чорудар.

Республикага бо чылын 38 муң тонна картофельди, 7 муң тонна ногааларны бүдүрер ужуглуг. Бо дээрге колхозтарның, совхозтарның картофель болгаш ногаалар өстүрөр звеноларынга, тускай эртемниглеринге эң харыысалгалыг сорулга онаалып турары ол. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң, үнүш камгалалының станциязының, контрольно-семенной участогының, звеноларга чогуур дузаны чедирер ужуглуг. Минералдыг чеминшчидилге-биле звеноларны хандырар, органиктиг чеминшчидилгени сөөртүп төгер, үрезиннерни база матап хынап көөр болгаш көдээ ажыл-агый үнүштериниң аарыглары база хөралакчыларының-биле демиселди ой-шаанда чорудар херек.

Картофельди болгаш ногааларны тарып өстүрөр талазы-биле бүгү агротехниктиг хемчегlерни ой-шаанда шын чорудар болза, хөвү ажылының ажыл-ишчиляри В. И. Ленининиң юбилейинге болгаш Совет Тываның 25 чылынга утпаштур алган социалистиг хүлээлгелерни аңдарлыы-биле күүседириниң хөрээнге чогуур салыышкынны киирерлер.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
агроном.

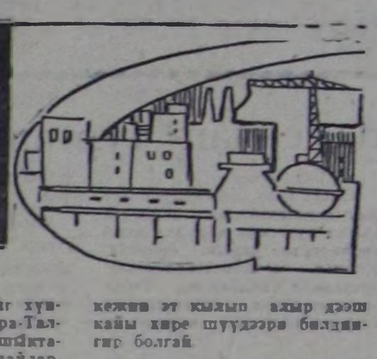

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Кара-Тал сүт-бараан фермазының коллективин тиилээн, апрельде бедик көргүзүглериң база чедип алган. Майынга Чыртын Кара-Талда дээре саанчыларның бирээзи. Бо чылын саар инекке оналаштыр 1560 кг сүт саарын хүлээнген, бирги кварталда бодунуң сорулгазын күүсетнеп.

Майынга Түлушовнада 18 инек быжыглаттынган, сааланы хөл-биле чорудуп турар. Апрельде инек бүрүзү хүнде чедир килограмм чедир сүттү берип турган. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы комсомолчу Чыртын беш чылдың дөртнү чылында алган күлээлгезин күүседиринге бүзүрелдиг.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КЫЗЫЛДЫҢ ЗАВОДТАР РАЙОНУ

Ленинчи идеялар боттаныышкында

3. ТӨРЭЭН ЧУРТУ МООН ЭГЕЛЭЭН

КЫЗЫЛДЫҢ АЛГЫ ЗАВОДУНУҢ цехтерин кезип, инда бүгү-ле ажылды болбаазын техниканың күжү-биле кылып турарын көргеним соонда, каш чылдар бурунгаар тыва аалдарның дүктү канчаар хап, салып, кидис кылып, алгы-кежиттө канчаар эттеп ап турганын сакты хопуп кептим.

Чаңгаар чайның иштиг хүнеринде, төрээн черим Торгалыгның кайы-даа чарында аалдарның бирээзинге дүк кагарга саваштарның дедеекки даажы шиден дыңналып, ырыг иштинге чорааш кижи кайы аалда дүк хап турарын оң даалтын үүнүдүн биилип каар. Саваштарның даажы Шаалаш хемниң аксында ыяк эвестө, беш метр ажыг бедиктеп шагайның шуреп бадып чыдар улуг хорулаштың даажын безин үзе киришпес. Эң ыяпрак дээш ролер сарыг хүнүү үндүрүп турган хомде дүктеп үнген чүгаксыг бурулаштың хөрээнче кижи тыныш, адыштарының иштә кызып, оюлгуже дээр күжениө келгеш, бир хүнде каш-ла барба дүк хап алыр турду.

Күскээр чайның иштиг хүнеринде, Торгалыгның, Кара-Талның чиигир ногаан шиктарынга дүк салган кадайларның чүгаа-сооду долуп, дүк ораан каап өзек ыяштың үштарында үттүг-ыяштар дүк сөөрткеп аътты кылажының, оон шошкуунуң займ эдерип дагжап турар. Ажмыры багай өттээрге дүк сөөрткеш, ону тывылалып, оон аңдарылгаш, эзэнгиге сөөртүнүп, кемдеп-кергээн, оон дуржуп амытыныңдаа-даа чарыгдап кижилер шаанда тургулаан. Чаңгыс кидисти салып алыр дээш чеже күш, кайы хире хөй үеин үндүрерә билдиңгир-ле болгай.

Чаңгыс хоюу, алгыны эдиктирип кылып алырынга чеже күш, үе хереглеттинерн оңу кылып-тудуп чораан кижилерге кончуг билдиңгир. Деми-күжү багай өг-бүле кожаминга дузалажып, азы кожа аалдың эр улустарын диилеп алгаш, хомүн соктаар. Ковчут аар хадын азы дыт доспак тутқаш, каш-каш чүс кылдыр савагылаш, хүнезидир кагарга түгле кыртыжы биче дүшпер. Чаа-ла эглип чымчап эгелээр. Шээр мал кежиндэ эт кылып алыр дээш кайы хире шүүдээрә билдиңгир болгай.

Хөй күштү, дерин үндүрүп турган хол-биле кылып бүдүрер бүгү-ле аар ажылдардан бистиң тывалар чоокка дээрле халбактанып чорааш, күш-ажылдың бүдүрүкчүүдүнүң кайы хире чавыс турганы ам харын уйгу-дүште чүве шыкаш сагындырар. «Тывалардың ус-тывың ажылынаан кидис кылыр ажыл дыка улуг черне эгелеп турган. Оңу кылырының аргазы хожудавгай турган. Алгы эттээрә, хөй сонгалары, ол шыкаш кидис кылыры (шынары куду-даа болза) база эвээш эвес ужурдузалыг турган» деп бижээнив ам чүгле «Тываның төөгүзүнден» номчуур апарган бис.

Шынзыг эвес ышкаш сагындырып келир карантыны бүдүүлүк чорукту эрткен ыяпыг республика өөрет чүртта бар. Национал талазыбиле догуинаан болуур болбазын чигзиндирип турган улуг база-дыр.

Ол дээрге—Азия диптиң мирыный төвүнде чүрттеп турөр тывалар-дыр. Аңаа, тыва чөргө, күүлүг цивилизацияның эрге-ажыктары чүс-чүс чылдарда таварыжып келген. 50 чыл дээрге — улустуң төөгүзүнге минута-биле дөмей үе ышкажыл. Ынчалза-даа чүс-чүс чылдарда чогум-на бодтанмайн келген бүгү чүүлдер чогум-на харын ол-ла чылдарның дургузунда боттанган» деп дикторнуң чугаалаарын Совет Эвилелиниң бүгү будунларында үнүп турар «Тыва — үелерниң бедидири» деп киноны эң-не баштайгы эгезинден көрүкчүлер дыңнап турар.

Совет Эвилелиниң составынга Тыва каттышкандан бээр 25 чыл болурунуң бозагазында турун турар-дыр бис. Ол үеним дургузунда Тыва экономика хөгжүдүзиниң талазыбиле кайы хире бурунгаар улуг базымны кылышкыны кайгамчык. Хеймер дүнмаазы болур Тываны дээш улуг сагыш човаашкынның ачызында Тыва 50 хире чыл иштинде боттандырып ап болгу дег турган түүлду ам 25 чыл иштинде боттандырып, шын мөңкү кайгамчык улуг базымны кылыпкан деп дидимибиле чугаалап болуур бис.

Тываның үлетпүр будүрүлгезиниң шынкы хөгжүлдезиниң чаңгыс чижээ Кызылдың алгы заводунган-на илден көстүп турар.

Чаа сойганы илден алгы-кезиң заводка келирн билек-ле оларның кыртыш талазын химиктиг тускай эвилдериг-биле чаалтарга, оон хүүг 15 минута эрткенде божуй бээр. Оон соонда база-ла химиктиг холукседалыг машинага шыгылып будуникаш, долганзырыглыг машинаны дамчыштыр эрттиришпес. Үш дугаарында кыртыш аштаар машинага келир, ол машинаның кыртыштың кончуг дүрген аштаа турарын көргеш, шаанда бистиң демир-биле алгының кыртыжын сүүрүүн шаг болуп турары сагышка дораан-на кирип келир. Дөрт дугаарында, дески кылымыр хере шаантар машинага келир, беш дугаарында, чымчадыр эттээр машина каш-ла минуталар иштинде он-он алгыларны эттей шаантарын көрүп турган, авазының алгы эттээр эдирээзин сактып келир сен, ойнук. Чаңгыс хой кежин эдиңге чедирип алыр дээш дүвхүй чокка эдирээлээш, хөөкүй авазарынын хол-буду, оорганмойну, мага-бодунуң чүстери аарып, «холум күнүм дам барып-тыр» деп чонуурган каап чугаалап олургулаар мышкажыгай.

Алды дугаарында, белеп болу бергеп алгыларның кыдын кескеш, маскировка кылыр.

КИДИС ИДИК КЫЛЫР ЦЕХКЕ хире бээр болзуңарга, оон начальнига Ондар Самданович Сундуй сылерин эштег ээлдээ-биле хүлээп алгаш, кижини кедер кидис идиктн кылырын каймыкчуден эгелээрин тайыбырлап бээр. Ийи улуг өрээлдә янзы-бүрү машиналар эзлээр, электролит токтун күжү-биле олар шимээн-даалтыг ажылдап турар. Дүктүр алгыладан химиктиг суук будүмелдин дуглы-биле специализастаттынган завод-даа, оларда үрезин шыгжап кадагалаар черлер четпес. Ынчангаш республиканың ажыл-агыйлары үрезин четчеләп алыр дээш, чыл бүрүде картофельдиң райончуттунмаан сорттарын улуг өртөмбиле тыптынып ап турар. Бо чылын хереглеп ёзугаар 2938 тонна картофель үрезинки херек болза, ам бары 2000 тонна хире. Четпес үрезинни респотребсоюзтуң белеткел организацияларының шугуму-биле совхозтар ажылчыннарындан, колхозчулардан болгаш сууларның чонундан садып алыр ажылды чорудуп турар. Картофель олуртур уе ам келген төлээде, үрезин четчеләп ажылды чаңгыс хүн-даа соңгаярлатпас херек. Хөрүнүнүң 10—12 сантиметр хаңызы эриг, чылыы 6—7 градус апаарга, картофельди олуртуп эгелээр. Бистиң республиканың байдалынга эрте олуртур картофельди майның баштайгы үезинде, аъш-чемге кол хереглээрин майның 10-дан 20-ге чедир, үрезинге хереглээрин майның соолгу он хонуунда олуртса чогуур.

Картофельди чүгле суггарылгалыг черге олуртур. Гектарга 22—25 центнерден эвээш эвес үрезин херек. Эки амылдап ылдынган болгаш чеммишчиткен черлерни ажыглаар. Картофель шөлдерин тускай звеноларга быжыглаар болгаш оларның материалдыг сонуургалын бедидериниң хемчегlерин алыр. Ногаалар бүдүрерин база ынчаар чорудар.

Республикага бо чылын 38 муң тонна картофельди, 7 муң тонна ногааларны бүдүрер ужуглуг. Бо дээрге колхозтарның, совхозтарның картофель болгаш ногаалар өстүрөр звеноларынга, тускай эртемниглеринге эң харыысалгалыг сорулга онаалып турары ол. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң, үнүш камгалалының станциязының, контрольно-семенной участогының, звеноларга чогуур дузаны чедирер ужуглуг. Минералдыг чеминшчидилге-биле звеноларны хандырар, органиктиг чеминшчидилгени сөөртүп төгер, үрезиннерни база матап хынап көөр болгаш көдээ ажыл-агый үнүштериниң аарыглары база хөралакчыларының-биле демиселди ой-шаанда чорудар херек.

Картофельди болгаш ногааларны тарып өстүрөр талазы-биле бүгү агротехниктиг хемчегlерни ой-шаанда шын чорудар болза, хөвү ажылының ажыл-ишчиляри В. И. Ленининиң юбилейинге болгаш Совет Тываның 25 чылынга утпаштур алган социалистиг хүлээлгелерни аңдарлыы-биле күүседириниң хөрээнге чогуур салыышкынны киирерлер.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
агроном.

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Кара-Тал сүт-бараан фермазының коллективин тиилээн, апрельде бедик көргүзүглериң база чедип алган. Майынга Чыртын Кара-Талда дээре саанчыларның бирээзи. Бо чылын саар инекке оналаштыр 1560 кг сүт саарын хүлээнген, бирги кварталда бодунуң сорулгазын күүсетнеп.

Майынга Түлушовнада 18 инек быжыглаттынган, сааланы хөл-биле чорудуп турар. Апрельде инек бүрүзү хүнде чедир килограмм чедир сүттү берип турган. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы комсомолчу Чыртын беш чылдың дөртнү чылында алган күлээлгезин күүседиринге бүзүрелдиг.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КИЖИ БОЛГАШ ТЕХНИКА

Такси доктаар черде узуп золчег тойлу бергең. «Волгалар» пассажирлерин олуртқан, шуужуп чорун тургап. Бир уруг «Волгада» керекселерин магадап, чарашсыңган. Хереккеседер чарап-даа болза, таарымчалыг эвес дээрзин чолаачы чугаалаан. «Таптыг-ла карак дужунда улуг шак, а эртекен оруктуң хемчээлин айтыр кылыы чүгаайдар бичиндир. Чолаачының ажылдазарынга таарымчалыг байдалы тургузары чугула-дыр» деп, таксист ол уругта тайылбырлаан.

Чолаачының тайылбыры чоптуг болбайн аан. Машина тудушкунунуң үлеттүрүп-те элээн үе иштинде янзы-бүрү техниканы ону ажылдаар-ла иженге эптеп, таарымчалыг болдуурарыне шоолуг кичээнгей салбайн-турган. Оон түнелеп ажылчын кижи машинага эптежир хээп шаг-ла болур турган.

Сөөлгү кат чылдарда психология эртемниң бир адыры инженер психология шапкыны-биле хөгжүп эгелээн. Ам кандыг-бир чаа машинаның төлевилелин бадылаарда, маргылдаалыг айтыырларны шиитпирээрде, инженер психологиянын киржилгээн кол черин элеп турар. Ук айтыырлыг чогумченалыг шиитпирээр дээш инженер психология янзы-бүрү талдаларын шенеделерин кылып турар. Чижээ, чаа конструкцияның самолёдунга хереглээр хемчээкчи хереккеседиң, бираларның тудалаарының эң таарымчалыын шилип алырда, үжүктериң помчуттунгуруп, будуктуң оңүнүң коозулгур болгаш ыглагларын, тудаларның кижи корбейин бот-бодундан илгаш ап болурун, оон холга туттунгур болгуун шепеп коор.

Сайгыраңгай техниканы ажылгап турар үеде кижиниң билии беднир. Ынчангаш ол кижиниң дугайында эртемнин, билигниң үжүр-дүүзы улгадыр. Эң ылаңгыя янзы-бүрү, нарын техника-биле ажылдап, ону башкарып турар кижиниң мээзинде психологтуг нарын ажылдарны, өскерлиишкиннерни өөренип чугула.

Ажылдап турар кижиниң онаагай чүүлдери болгаш аргалары техниканың сайгыралынга улуг салдарны чедирери билдингир. Ынчангаш техниканы эң ажыктыы-биле эдилээр төлээде, кижилерни бүгү талалыг сайзырадып, олар күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коор ыыллыр кижилердиң негетпинер.

Ол бүгүнү чедип алырда күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарыы чугула. КЭО-ның сорулгалары күш-ажыл талазы-биле физиологтарның, психологтарның кирживгизи-биле боттанып. Ол эртемденнер күш-ажылдың болгаш дашпаннарының чүрүмүрүнүң база ажылдарының таарымчалыг байдалдарны тургузарының айтыырларын тодарадыр. Чүгле ынчаарда күш-ажыл бүдүүрүмелиг болур.

Бистиң үлеттүр бүдүүлгелеривисте транспорт, тудуг организацияларывыста ажылдаарының таарымчалыг байдалдарны эртемниң негелделеринге дүүшпүр тургузаар дугайында элээн ыглаш салып турар.

Бүдүүргениң культуразын бедидериниң айтыырлары кайда-даа кол сорулгаларның бирээзи апаргап. Кижиниң ажылдазырына өйүнде чылыг, шык, арыг агзаар, каракка таарымчалыг чырык өннер болгаш ыраакы байдал негеттинер. Оны күш-ажылдың гигиеназы дээр. Чижээ, ажылдаар өрээл 18—20 градус чылыг болаш, ону таарымчалыг деп саналар.

И. П. Павлов болгаш оон өөренекчилери миннинниң организмнарынын ажылдаар байдалдарының мээзинге картинага салдазын үр үеде өөренип келгеннер. Сөгүрдүлей болгаш чыт какпас ыттарның мээзинниң ажыл ылыыр шинээ куду болган. Ону академик Павлов мынчаар тайылбырлаан: даштыкы эпергия нерви системазын доюлдуруп шыдавас, од өлүг болганындан баш мээзинче дамчыттывар хөделиишкиннер эвээжеер. Ынчангаш мээнин ажылгыр шинээ кудулаар. Чырык өрээлден карацгы черже хемертеен киргеш ажылдаарга, будүрүмелиг эвээнн физиологтарның дуржулгалары бадыткаан.

Кижиниң нерви системазынга чырыктың салдары улуг. Ынчангаш ажылдаар черниң чырыын таарыштырары чугула. Кижите хүн чырыынга домей чырык эң таарымчалыг. Карактың күженишкинбиле ажылдаарын иегеэр будүрүлгелерге, чижээ, дааранылга, шак кылыр болгаш өске-даа ылаптыг хереккеседер будүрер черлерге хүндүжү чырыкка домей чырык бээр лампаларны тургускан. Кызылдың даранылга комбинадында бо талазы-биле ажыл чогумчалыг.

Үлеттүр эстетиказының айтыырларны инженер психологияның адырларының бирээзи. Ажылдаар черде механизмнерниң турүзү, оларның оңү кижиниң сеткилин кодурээн, тапгыг ажылдаар хөөнүг ыыллыр үзүрлүг.

Янзы-бүрү өөренниң кижиниң психологиязынга салдарлыын эртемденнер өөренип турар. Чижээ, франпуз эртемден М. Дерибериниң кылган түңнелдери мындыг: сарыг-кызыл өң өрээл иштин чылыг кылдыр сагындыраар, кижини серген-омак болдурар, ажылдаар хөөнүг кодүрер. Кок өң күш-дамыр күженишкинни эвээжедир, тыныштыг болгаш чүректиң согарын оожургадыр. Хүрең өң сеткилдя оожургадыр, ынчалза-даа кижини муңгаргай байдалче пиялчидир болуур. А бораллаксымаар хүрең өң кижиниң психиказында аар, дүвүреннүг байдалды тургузар. Сарыг оң чылыг, оорушкүүзүг эки хөөнүг тургузар. Ногаан — оожургадыдың өйүг. Сарыг-ногаан оң ажылдаарынга таарымчалыг. Өкпе оң кижиниң шаг-шинээн чидирер. Күү өң соок болгаш чалгаараачыг, ак — соок, кара — аар болгаш муңгарангчыг, сагыыт-сеткилдиг кударадыр.

Бо түңнелдерде чоптуг түүлдер хой. Ынчангаш ажылдаар черлерин дериг тургаш, машиналарның өңүнче, өрээлдин будуруунче кичээнгей салып, сеткилге тааржыр байдалдарны тургузары чугула. Ак-Довуракчың, Кызылдың электри станцилярында, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтеринде өңүнүң кижиге салдарын өөренип, өрээлдерин таарымчалыг кылдыр будуп турар.

Даиш-шимээн-биле демисеп бистиң бүдүүрүмелисписке улуг. Ол биздингир: шимээн кижиниң ажылгырын кудуладып, кылыпты хайындырар болгай. Күштүг азы доктаамал чаңгыс аай даиш нерви системазынга хоролыг. Инженер психологияның негелдээин ёзугаар будүүргеге даиш-шимээнни эвээжедир дээш, машина тудушкунунуң коллективтери янзы-бүрү кезектерни эптеттирерин таарыштырып, шимээнни бодунга шингээдир чүүлдерин чогаадып турар. Хой машиналарлыг, улуг шимээнниг будүүргелерге ажылчыннарга кулакка кедярип алыр түскай хереккеседерни бөөрп чугула.

Күш-ажылдың будүүкүчүүлүн бедидерде материалдыг кезиктиң тургузукчулары кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, эртемниң чедиппкиниерин ажылгаары чугула. Бо дээрге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының бир кезээ болуур.

Г. БАЖУТИНА,
психолог.

делегей бо хуннерде

В. Рошениң чугаазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Президент соцчуулдазынга бадылаашкынның бирги ээлчээнде-ле хой миллион француз Жак Дюкло дээш боттарының бадылаашкынын бээрп кады ажылдан кылган программага үндезилээш улуучу күштерин каттыштырарынга шиитпирлиг рольду ойнаар аргаяы Франциянып Коммунистиг партизынга бээр деп, ФКП-ниң Чиңгине секретары Вальдек Рошe Вюоль хоорайга болган митингиге чүве чугаалаан турган, медеглээн.

Франциянның демократтыг болгаш бүгү ажылчы чоннары Гастон Дефферинң кандидатуразын дешпиткен Социалистиг партиянның чаңгыс талалыг шиитпирин шыңгыы бүрүү шаап турар дээрзин ол демдеглээн. Центрдиҥ үзел-бодалдарга чагдыпып алган, барлын күштер-биле судчуулекшиктең Дефферинң кандидатуразын деткиринден ФКП ТК ойталаан деп, В. Рошe чугаалаан.

Венесуэланың Компартиязының медеглели

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың Коммунистиг партиязының ТК-ның 13-кү пленуму медеглелди кылып, АКШ-тың монополистиг капиталынган Венесуэланың хамаарылгалыг чоруун хевээр арттырар болгаш чүртүүн хамаарышпас экономиктиг хогжүүдевинге мооңдактаар чүткүлдүг дээш америк нефть концернериниң буруу шапкан. ВКП ТК-ның ында парлап үндүрген дыңнадывда эйиттиканы болза, Венесуэланың нефтизинниң өртектериң кудуладырын болгаш ону дашкаар үндүрерин кызыгаарлап турар корпорацияларның үүлгедиинге АКШ-тың чаазал шуут киржип турар. Ол үүлгединиң сорулгазы болза, Венесуэлага америк монополиязларның тергиндээшкинин күштелдирерин болур деп, медеглелде демдеглээн.

Венесуэла коммунистер нефть үлеттүрүүн национализировать дээш шиитпирлиг турижуп турар дээрзин дыңнадыгда демдеглээн.

Венесуэланың Коммунистиг партизының ТК Совет Эвилели-биле дипломаттыг болгаш садыг харылзааларын катап тургузарын кыйгырган. Ындыг харылзаалар ийи чуртту аразында ажыктыг садыг солчуулгазын эмгелеп тургузарынга дузалаар йёнк дээш, дыңнадыгда демдеглээн.

Май 18-те эгелээр

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партизы ыыш-кы удуртугазы Италияда коммунистиг парлалгазының фронтызының акша чыыр талазы-биле май 18-те эгелээр кампанияга идепкейлиг кирживгинге партиянның бүгү кежигүнерни «Унита» солунну дамчыштыр кыйгырган.

Кыйгырыгда «Партияның болгаш Италияның аныяктарының Коммунистиг федерациязының ыхүрээлеңин сырый каттыштырар болгаш остурер соругага-биле, бистиң солуннарывыстың организастың дөгаринир соругага-биле ИКП-ниң XII съездизиниң шиитпирлерин массаларның ортузунга пропагандалаар талазы-биле инициатива болгаш хемчеглер ол кампанияның товүнге турар ужурлугга—дээн.

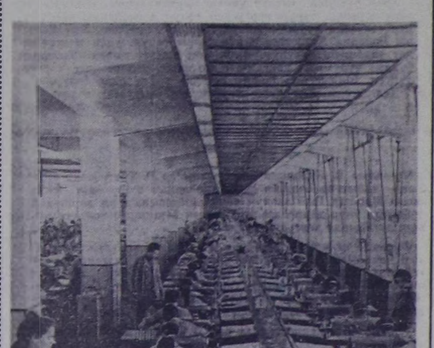
Бо чылдың кампаниязының үезинде ИКП-ге болгаш коммунистиг парлалгага коммунистерден, ажылчы чонпардан болгаш итклп демократтардан 2 миллиард лирни чыып алырын айыткан.

Күш-ажыл биле капитал

Капиталистиг чуртталрның ажылчы чонпарының эргелерин кадыг-дошкун деииселлге камгалап турар. Бүгү Италияда почтанның, телеграфтың болгаш телефонның ажылдакчыларының ажыл соксадың, ажыл төлевирин бедидерин, ажыл хүнүн нормалыг кылдыр доктаадырын негеп турар. Итали наймыслалда бүгү хоорай транспортуу ажылдавастаан. Транспортчулар материалдыг байдалды эжикиидер дугайында негелделин хандырарындан администрациянын ойтзлаан соонда ажыл соксаткан.

Аргентинаның Кордова можжузунуң 12 муң металлурттарны 24 шакта ажыл соксадын, ажыл төлевирин тыспсырын, коллективтиг күш-ажыл керээзин ёзугаар ону төлеп турарын будүүргге эзлерипден негээн. Ол-ла можзуда пинтиниң транспорт ажылдакчыларының ажыл соксаткан.

Японияның хуу демир-орук-

Делегей темазынга

БЛОКТАРНЫ КАМГАЛАП ТУРАР

АКШ-тың күрүне секретары Роджере май 12-деп эгелеп Азияның чамдык чурттарынче үр үеде, ынчалза-даа чымыштыг аян-чоруукче аъттанныкан. Тускай медээни ёзугтаар алырга, оон аян-чоруунуң кол сорулгазы болза, Вьетнамда байдал-биле пууза тапнаар болгай дайынның моон соңгааргы перспективаларын илередир, ынчангаш Роджере бир дугаарында Сайгонга доктаар. Анда ол америк дипломаттыг болгаш шериг албан черлериниң удуртукчуларыбиле база сайгон эрге-чагыргаларның төлөөлекчилери-биле чугаалажыышкыннар кылыр.

Ындыг болза-даа америк күрүне секретарының сорулгалары оон-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Сайгондан Бангкокка чеде бергеш, СЕАТО човуелининиң хуралынга америк төлөөлерин баштаар. Бангкокка АКШ-тың вьетнам аваиторазымын талазы-биле эмгелекчи чеди чуртту конференциязының ажыкпына киржир. Роджере Бангкоктан Индияга, Пакистан, Афганистанга баар, оон дараазында Тегеранга чедер. СЕАТО шериг блоктуң министрлер човуелининиң май тончуунде Тегеранга болур хуралынга киржир.

Америк күрүне секретарының ол ажыл-чорукчуларының шынарын бо аян-чорук боду-ла хереченлеп турар-дыр. Вашингтон Вьетнамда дайын үүгрезининг элээн улуг кезинин боттарынга хүлээп алырын чопшээрежирип бодунуң эвилелчилериндеп чедип алырын шагда ораалдажып келген. Ындыг болза-даа ол ораалдажышкынчар мынчага чедир удурлажышкынга таваржып турар. Америк чагырыкчы болуктер Азияда СЕАТО шыкаш, ындыг шериг блоктарның боттарының шериг-стратегтиг планнарын боттандырарынга мобилизастан шыдавазын. Катыпкан Штаттарның болуглээнге ол ёзугаазында үр үениң иледе сандаражашкынынга таварышкан. Бо организацияның ам болур сессизиязында Франциязның шуут киришпезп, а Пакистанның Бангкокта элчинн чүгле ёзу барымдавалап олуржур деп турары характерлиг.

Канчаарга-даа Вашингтон бо агрессечи организацияның ажыл-чорудулгазын идепкейжидер соруага-биле чаа ораалдажышкынны кылырын шиитпирлээни тодаргай-дыр. СЕАТО човуелининиң сессизиязының будүүзүнде ол организацияны «шериг эвес, а политиктиг» рольду ойнаар кыдыг өүндезинин-биле эде организастаар» дугайында чугаа-сооттан илереп келген байдал кичээнгейни бодунче хандырып турар. Азиянып СЕАТО кежигүнүне киреринден моон мурнунда шуут ойталаан чамдык чурттарының серемчилелин көпкедыр болгаш Азияда америк шериг-стратегтиг планнарже оларны чоорту киир тыртпарын ораалдажыр дээн кажарлаашкын ол болуру магат чок.

Америк күрүне секретары ол чурттарже аян-чорук кылып чоруттаап-даа болза, Вашингтон Мурнуу-Чоон Азияда тайбыгга болгаш улустарның айыыл чок чоруунга удур бодунуп аймылдыг ораалдажышкынын үргулчүлеп турар дугайын база катап хереченлеп турар.

Ю. ПЕТРОВ.

РУМЫНИЯ. Фокшаныда эр, херээжен улустуң костюмнерин, пальтоларын даараар фабриканың ылыыглары кезээде эки шынарлыг болгаш үениң негелдезинге дүгүнүп турар. Оон кылыгларын чурттуң бодунда болгаш даштыкыда калба-биле ажыглап турар.

ЧУРУКТА: даарынчыга цегинде.

Аджерпресс — СЭТА-ның фотозу.

Реакцияның чимзениишкиннери

Сөөлгү үеде Италияда политиктиг байдал дыка чидиглеңген. Христиан-демократтыг, социалистиг болгаш республиканчы партизыларны каттыштырган чөөн төөттүүң амгы коалициун чазаа ажылчын болгаш демократтыг шимээшкинниң шапкын озулдезиниң дозаа шавар деп ацаа даасканидеглелди иледе бадыткан шыдавайн барган. Оон үжүргүнде эң-ле айыылдыг реакцияның күжү—итали неофашизмизин Италияның политиктиг амыдыралывче салып киирип турар.

Ам Италияда итали социалистиг шимчээшкин (ИСШ) дээр неофашистиг партия бодунуң ажылын идепкейлиткен. Оон кежигүнүвери демократтыг организацияларның бажыңнарында үжүргээшкин байдалдарын организастап, депшиглелиг күштерге удур оскө-даа өөнүүк-чөөгөөлерни үүлгедип турар.

Неофашистерниң кара туразында аажылаашкынны эргечагырганларның ажык өөзэржилгези-биле болуп турары хаая эвес. Май 3-те Римге неофашистиг чымыччыштың «коммунизм болбас» деп лозун-биле организастаан. Ол чымыччыштакка Муссолинии шаангазы талалак чыыларга болгаш итали социалистиг шимчээшкин партизида мыыдай аныяк кижилер киришкен. Кара хөйлеңнер кеткен болгаш чеңнериңде кас демдектериг кижилер чымыччыгашка хой келгеп.

Эрге-чагыргалар демократтыг күштерни кодурдүп үнеринче ыдалдар, а оон соонда оларга удур дерзин хемчеглерни шыпаадар дээр яледе соругага-биле ол фашистиг чыскаалды чөпшээрээп деп, «Унита» солун бижээн. Ындыг болза-даа ажылчы чоннар кара хөйленнигдерниң халдаашкынын чайладып шыдаан. Коммунистерниң болгаш оскө-даа чөөн күштерниң сырый каттыжылышкынынын ачызында хоорайнын кудумчуларына фашистиг чыскаалы хорууур ужурга полязия аргажоктан таварышкан.

Оон дараазында Коммунистиг партизын болгаш Пролетаржы чаңгыс эптиг итали социалистиг партизыдан парламентиде депутаттар Римге фашистиг митингини эртиреринь кыы, чүнүң ужурунда чөпшээрээнин тайылбырлап бээр деп негелдеин иштики херектер министрынге киирген.

Ындыг болза-даа эрге-чагырганар аңаа харыы бээрин далаштайн турар. Ол база-ла таварылга эвес ышкаш-тыр. Чижээ, чажыт полициняның тускай кезектерни Италияда тургускан, итали социалистиг шимчээшкин партизының кежигүнерин ол кезектерде кирип турар деп, херектэй ужурун билир журналистер дыңнаткан. Политиктиг, профессиялел болгаш аныяктар организацияларынче шугуун кирер болгаш оларга хоралакчы ажыдыг чорудар соруганы ол кезектерниң агентилериниң мурунга салган. Ужуг үлеттүр эдерииң болгаш салдарлыг шериг кижилериң чамдык кезии реаксыыг шериг эргидезин кылып пыдеғы дег күштерни организастаарын база катап оралдажып турарын солуннар дыңнаткан. 1964 чылдың чайында Италияга шыдыг эргидезин кызыр дээп оралдажышкынарны үзе шапкаңы биядангир болгай.

Италияның демократтыг күштери реакцияның кажарлаашкынын серемчилелдиг хайгаарап, боттарының хүрээлеңни сырый каттыштырып турар болгаш республика конституциязын, ында дүрүмчүткен хостаалгаларны камгалаарынга кайы-даа үеде быжыыбиле туруптарынга белен.

(СЭТА).

«Унэн»: «Маочуларның ыят чок калчаалыг чоруу»

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). «ККП-ниң IX съездизиниң» түңнелдерин тайылбырлаан чүүлдү «Унэн» солунга парлап үндүрген. Бо «съезд» болза, коммунистиг партияның съездизи-биле чүүлдежир чүзу-даа чок, бай бүрүүгаар планнаан политиктиг ыят чок калчаалыг чүүл болур, маркисчилер-ленинчилер ону шак ынчаар билип турар» дээрзин солуп демдеглээн.

«ККП-ниң IX съездизин» чымыдырбышаан, Мао Цзэдуниуң болүү бодуныи улуг күрүнезирен-гегемончу бодалдарын боттандырарынче уяланнар, чүүлээ удуру, антисоциалистиг соруганы удурултуга болдургап деп, «Унэн» оон ыңай бижээн. Оон ужурунда бөгүн кыдат улустуң хой миллион массаларын онза дүвүреднп турар айтыырларны, ылаңгыя «культура революциязының» чорудулгазында Кыдаттың сандараан экономиктиг байдалын, ажылчы чонпарның амыдырал денгеелин кодурериниң тодаргай аргаларын «съездите» чугаалаар дээш шиитпирлиг турижуп турар дээрзин дыңнадыгда демдеглээн.

Маочу «ККП-ниң IX съездизин» шынчы коммунистерни толээлээн съезд деп айтып болбазының оон өске боттуг чылдагаанны база бәр дээрзин «Унэн» медеглээн. «Съездиниң» организакчылары шитки партийкин демократтыныя бүгү норма-чижектерни болгаш делегаттарны сонгуурунун принцивии үрээнп, «улуг уран тудукчуга» мелегей ёзуламышаан, партияга болгаш күрүнее боттарының күш-биле үүлгеткен үүлгединь дурумчүткен. Мынчангаш Мао Цзэдун херектиң үтказы-биле алырга, ККП-ниң VIII съезжазының айытхан үгланышкынындан бодунүң шуут ойталаан дугайын, марксизмденинимниң болгаш пролетаржы интернационализминиң принципгеринден бодуунуң чайлаан дугайын албан ёзузубиле медеглээн.

Маочуларның чаа тургускан «партизаңы» болгаш платформазының талазы-биле бо чүзүүзүүнациональное политиктиг организацияны болуп турар, ол организацияда армиябиле кады шериг-бюрократтыг ёзу-чүрүминүң дыңнангыр чепсээ, социалистиг чурттарның аңы-дуңма партизыларына болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининге удур хоралакчы ажыл чорудар чепсээ болган турар ужургулудур.

Мао болүүнүң чаа тургускан организацияазының мурунга даштыкы политиктиг ажыл талазы-биле салган кол сорулгазы болза, Улуг Октябрьның Тсэдэн чурту — Совет Эвилелинге, ленинчи СЭКП-ге, социалистиг чурттарның аңы-дуңма оске-даа партизыларыпга удур демисел болуп турар деп, «Унэн» медеглээн.

«Съездиниң» чымылдырымчыларының чамдык кузелдежи аныяк кижилер киришкен. Кара хөйленнер кеткен болгаш чеңнериңде кас демдектериг кижилер чымыччыгашка хой келгеп.

Эрге-чагырганар демократтыг күштерни кодурдүп үнеринче ыдалдар, а оон соонда оларга удур дерзин хемчеглерни шыпаадар дээр яледе соругага-биле ол фашистиг чыскаалды чөпшээрээп деп, «Унита» солун бижээн. Ындыг болза-даа ажылчы чонпар кара хөйленнигдерниң халдаашкынын чайладып шыдаан. Коммунистерниң болгаш оске-даа чөөн күштерниң сырый каттыжылышкынынын ачызында хоорайнын кудумчуларына фашистиг чыскаалы хорууур ужурга полязия аргажоктан таварышкан.

Оон дараазында Коммунистиг партизын болгаш Пролетаржы чаңгыс эптиг итали социалистиг партизыдан парламентиде депутаттар Римге фашистиг митингини эртиреринь кыы, чүнүң ужурунда чөпшээрээнин тайылбырлап бээр деп негелдеин иштики херектер министрынге киирген.

Ындыг болза-даа эрге-чагырганар аңаа харыы бээрин далаштайн турар. Ол база-ла таварылга эвес ышкаш-тыр.

Чижээ, чажыт полициняның тускай кезектерни Италияда тургускан, итали социалистиг шимчээшкин партизының кежигүнерин ол кезектерде кирип турар деп, херектэй ужурун билир журналистер дыңнаткан. Политиктиг, профессиялел болгаш аныяктар организацияларынче шугуун кирер болгаш оларга хоралакчы ажыдыг чорудар соруганы ол кезектерниң агентилериниң мурунга салган. Ужуг үлеттүр эдерииң болгаш салдарлыг шериг кижилериң чамдык кезии реаксыыг шериг эргидезин кылып пыдеғы дег күштерни организастаарын база катап оралдажып турарын солуннар дыңнаткан. 1964 чылдың чайында Италияга шыдыг эргидезин кызыр дээп оралдажышкынарны үзе шапкаңы биядангир болгай.

Италияның демократтыг күштери реакцияның кажарлаашкынын серемчилелдиг хайгаарап, боттарының хүрээлеңни сырый каттыштырып турар болгаш республика конституциязын, ында дүрүмчүткен хостаалгаларны камгалаарынга кайы-даа үеде быжыыбиле туруптарынга белен.

(СЭТА).

Ленинчи юбилейге уткуштур

КӨДЭЭ КЛУБТАРГА КИРЕ КААПТЫҢАР

Борис ПЕТУХОВ,
СЭКП-ниң Киров обкомуниң
бирги секретары

1922 чылдың күзүнүде шаандагы Вятка Губерниязының бичии хожуданчай Малмыж дээ черинге Советтерниң съездизи чыглы берген. Хамааты дайынның тулчуушкуннары чап-чаа-ла дииримеп арткен. Санап четпес өлүм-чидимни избышаан, аптут соостап чедип келгеп. Ажыл-агыйның үрелиишкини кайда-даа кежээлеп турган. Ынчалзажок боттарының уруглырынга үжүглел дугайында Малмыж тараачыннары база-ла бодап турган.

Экономиканы, бижыглаарының сорулгалары-биле кады чонуун культуразын бедидеринин айтырыы ол ойде чидиленип келген. Оон хемчээкин билип алыр төлөзде, ынчангы Вятка губерниязының чонуун дөрттүн үжү бижик билбес турган дээрзин сагындырып каайын. Революциямурнундагы 56 чыл дургузунда дөрт Белгия кире бөөр хире ол губерниянып делгем девискээринге шупту чүгле 29 школа туттунган.

Ажакы аарып турган Ильичиин өөртүр дээн хаяа нааг күзел-биле Советтериниң Малмыж уезд съездизиниң делегаттары мынча деп бижээнивер: «... ажылчын, тарааччынарның демисселиниң удуртукчузу кылдыр бодуунуң баштыңгызын база катап көөр хаяы соруткунуң демдээ кылдыр УОНО-нуң планындан ажыр Ленин аттыг 10 школаны үеадининг чүрттакчылары боттарын ажаап-тежээр кылдыр хүлээп алыр деп, съезд доктаадып тур. Культураны болгаш чырыдышкыны таварыш, пролетариат чүртүн чаагайжыды тургулар бис».

Ол берге үеде он немелде школа дээрге аяа бир чүве эвес турган.

Чылдар-даа эртип-ле турган. Вятканың эриктеривге чаа амыдырал бижыглы, бодуунуң дазылдарын хаяладып киирген. Шаандагы тараачын крайга улуг-улуг бүдүүлге төөттери тыптып, шапкыны-биле өөүп эгелээн. Бүдүүлгени бо шагның чаа техниказынга үндезилээп, организастаары «хоорай биле кежээни холбаштырыптар», көдээни культура талазы-биле кодургенинин, ан-не хожуданган бүдүүлүк черлерде бээни чыдып калган чорукту, дүмбей карангыны, ядарал-түрегелди, аарыг-аржыкты болгаш черлик чорукту тинлээринин аргазын бээр» —деп. Ильичиниң баш бурунгаар өттүр сөглээни шынаала ол ёзугаар бүткен.

Бистиң областывыста, бүгү чүрттаазы-биле бир дөмей, бижик билбес чорук шагда-ла үзүткаттырган, сес чылда ынаа-ла өөредилге боттанган. Аяа күрүнеден коончут хөй чарыгдал үнгеп деп чүве билдингир. Бүгү-ле бюджет чарыдалының үштүң бир кезинден хөйү улус өөредилгеинге үнүп турар. Сөөлгү он чылдарда 38 миллион рубляге айыттынган түң бисте 71 миллион чедир өскен. Чүгле бо үениң дургузунда барык-ла 60 мүң өөредилге олуттуг чаа школалар тургустунган. Бүгүнитиниң ортумак өөредилгеинче киирер амгы үеде улуг күжениишкинни негеп турар, чүге дээрге школаларның саны көвүдеп, башкыларның отряды улам немежин турар.

Ынчалаа-даа хамык үжүр чүгле школа өөредилгеинде эвес. Экономиканың өзүлдезинбле көдээ чүрттакчының культурлуг негелдерн базада ажок улгаткан. Каш чыл мурнунда Шабалин районнуң хөй-ниитизиниң үндүрүп келгена-биле суурларга чонуун бот-тывыгтыр чоруу-биле клубтар, библиотекалар, Культура бажыңнарын тударының шинчээшкинни эгелээн. Көдээ ажыл-агыйның артельдериниң оруглагары ам өскен, коллективтиг ажыл-агыйлар түгле бүдүүлгенин уштаттырып механизастаарыга эвес, харын суурларны чаагайжыдарынга, культураның чаа одагларын тудуп тургузарынга хөй акша-түңүү берип шаңдаптар апарган. Оны колхоз Уставында база тодаратган болгай.

Ол херек Октябрьның 50 чылынга белеткел үезинде онза улуу-биле калбарган. Чүс-чүс колхозтар болгаш совхозтар чарышка киришкен. Хөй кезиинде чаа бажыңнарны тускай төлевилел институттарының ажылдап кылганы чаңгыс аай төлевилел ёзугаар тудуп эгелээн. Олар сөөлгү үениң стол-сандайлары, музыка херекселдери, эң чүтүлга сцена дериглери-биле дериттингилээн. Оларның хөй кезиинин каастагазынга Москва болгаш Кировтуң чуруучулары киришкен.

Сөөлгү чылдарда колхозчуларның күжү-биле клубтун болгаш библиотеканың сес чүс чаа бажыңы бистиң областа тургустунган. Бо бүгү көдээде культура-чырыдышкын ажылын эжиктеткен, кижиниң чаа амыдырадың идепкейлиг тургузукчузу бүгү талалыг сайзырангай кылдыр кижизидериниң аргазын улам делгемчитпен дээрзин бадыткап турганыныя-даа хөрээ чок.

Дзержинский аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары боттарының чаа Культура бажыңынга кончуг чоргаарланып турар. Ында 400 олуттуг көрүүде залы, делгем экранныг кино установка, чырык болгаш делгем фойе, номчулга залдыг библиотека, өлээн хөй дыштаныр өрээлдер, студия болгаш бөлүмнер ажылының өрээлдери бар. Ниити ыр болгаш танцы коллективтерин, уран сөстүң студиязын, агитбригадазы, культура школазын удуртурунга бедик мергежилдиг специалистерни колхоз чалап ап турар.

Делгем, чараш, таарымчалыг дерээн экн Культура бажыңы «Искра» колхозта база бар. Ында чүрүк галереязын делгеткен. 80 кижилиг ниити ыр болүүн ырлаап туруптарга, ёзугыг-ла аас-кежик куттулуп, сагыш-сеткил хайныгып келир. Ол артельдин уран үүгүл коллективтериниң бир болүү Москвага чедишкинниг ойнаан. Ында ажылдап турар колхозтуң культура университелдиниң дыңнакчылары чылдың-на көвүдеп турар.

«Искрага» профессионал артистер үргүлчү кээп турар апартан. Горький филармониязының улуг симфониялыг оркестри чоокта чаа концерт көргүскен. Кировтуң шин театрының артистери, москвачыларның база ленинградчыларның концерт бригадалары бистиң өске-даа суурларывыстын үргүлчү келир кузенчиг аалчылары апарганнар.

Жданов аттыг, «Гигант», Киров аттыг, «Бойдус» база өске-даа колхозтарда чаа клубтар чүгле дашты-биле каакты өөртүп турар эвес, харын боттарының ханы уткылыг ажыл-ижи-биле кижини магадады бөөр.

Бот-тывыгтыр уран чүүл массалыг болгаш бедик мергежилдиг чоруу-биле овааланып турар апарган. Көдээ ажыл-агый артельдериниң оруглагары ам өскен, коллективтиг ажыл-агыйлар түгле бүдүүлгенин уштаттырып механизастаарыга эвес, харын суурларны чаагайжыдарынга, культураның чаа одагларын тудуп тургузарынга хөй акша-түңүү берип шаңдаптар апарган. Оны колхоз Уставында база тодаратган болгай.

Ол херек Октябрьның 50 чылынга белеткел үезинде онза улуу-биле калбарган. Чүс-чүс колхозтар болгаш совхозтар чарышка киришкен. Хөй кезиинде чаа бажыңнарны тускай тө

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 16 ПЯТНИЦА № 112 (7958).

Өртээ 2 көп.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ КУДР-ДЕ

ПХЕНЬЯН СЭТА-ның тус май корреспондентилери М. Яковлев биле Б. Кулаевский оларның дамчытканы:

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный май 14-те Пхеньянда чеде берген. КУДР-ниң Дээди улус хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Ганниң чалаанын ёзугаар КУДР-те од албан ёзузунуң найыралчы аян-чоруун кылыр КУДР-ниң Дээди улус хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Ген, Корей Улус-Демократтыг Республиканың күрүне болгаш партия ажылдакчылары Ким Гван Хеб, Пак Сен Чер, Ли Дю Ен, Пак Дон Ай, Ли Ен Хо, Министрлер кабинединиң кежигүннери, күрүне болгаш хөй-ниитиг организацияларының удурткучулары, ССРЭ-ниң КУДР-де элчизин Н. Г. Судариков, дипломаттыг төлөөлекчи чергелериниң баштыңнары, совет элчин чериниң болгаш оске-даа совет албан чергелериниң ажылдакчылары хүндүлүг совет чалчыны уткуурубиле аэродромга келген.

Цой Ен Ген биле Н. В. Подгорный байыр чедиргеш чугаалар солушкан.

Көрей болгаш совет улустарының аразында чаңчыл болган найыралдың харылзаалары тургустунган деп, Цой Ен Ген чугаалаан. Олар социализмниң болгаш коммунизмниң улуг херээжең типлелгези дээш, империализмге удур демиселге бот-боттарын деткижип, сырый кады ажылдажыкланы чорудуп турар.

Бистиң чуртувуска аян-чорук социалистиг лагерьниң чоон талакы чөленгижиниң бижыы-биле камгалап турар бистиң улуузувустуң чөптүг демиселиниг сорук кирикчи чүүл болур.

Бистиң чуртувуска Силерниң аян-чоруулар көрей болган совет улустарының аразында найыралдың болган кады ажылдажылганың продеторжы интернационализмге үндезилеттинген харылзааларыны улам ыцай бижыглаарынга болгаш хөгжүдеринге, а ол ышкаш социалистиг лагерьниң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкыныг бижыглаарынга дузаалаар дээрзинге бүзүрээр бис.

Совет Эвилелиниң болгаш Көрей Улус-Демократтыг Республиканың улустары—шагдан бээр шылгаттынган өнүктер болгаш эштер болур дээрзин Н. В. Подгорный бодунуң харыы сөзүнге чугаалаан. Бис империализмге удур кады демисежип келген болгаш демисежип даа турар бис, тайбың күш-ажылда, социалистиг болгаш коммунистиг ниитилелдиң тургузарыында кады бис.

Совет болгаш көрей улустарның аразында, бистиң күрүнелериниң аразында ак-дүцмалышкы чоруктун болгаш кады ажылдажылганың харылзаалары марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң тендиш дивес принциптеринге үндезилеттинген.

Чырыткылыг коммунистиг идеалдар дээш, улустар аразында тайбың болгаш найыралдээш, бистиң улуг херээвистиң типлелгези дээш демиселге совет болгаш көрей улустарның, бистиң партиялывыстың сорулгалары пинти болгаш чаңгыс аай.

Бөгүн эгелээн аян-чорук, партиянын болгаш күрүнеиин удурткучулары-биле ам болур беседалар, ажылчы коннар-биле ужуражышкыннар Совет Эвилелиниң болгаш КУДР-ниң улустарының аразында чаңчыл болган ак-дүцма нарын улам ыцай бижыглаарынга, Совет Эвилели биле социалистиг Көрейниң аразында ак-дүцма кады ажылдажылганың бүгү талалыг харылзааларын хөгжүдеринге идегелии Н. В. Подгорный илергейлээн.

Н. В. Подгорный биле кады ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы, Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. Б. Нигзбеков, ССРЭ-ниң дашткы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Дашткы экономиктиг харылзаалар талаазы-биле күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, Приморье крайкүүскомнуң даргазы М. М. Кузнецов келген.

ССРЭ-ниң КУДР-де элчизин Н. Г. Судариков албан ёзузунуң найыралчы аян-чорууна база киржир.

Пхеньяннның ажылчы коннары Н. В. Подгорныйны болгаш ону үдеп чоруур кижилерни байырлалдыг байдалга үткүп алган. Улусчу Көрейниң найысылалының байырлал шинчи кижи шимээн кудумчуларынче чечектерни, ССРЭ-ниң болгаш КУДР-ниң сүлдерлиг тукчугаштарны тутканы, чайыннанчак национал хевин кеткен 200 муң хире чурттакчылары үнген. Олар көрей болгаш совет улустарның аразында ак-дүцма найыралга болгаш сырый каттыжышкынга алдар болдургаш йөрээлдерни салып турган.

СОРУЛГА—ЭЪТ БҮДҮРЕРИН ЭЛБЕКШИДЕРИ

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПАРТИЯ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

Дүүн, май 15-те Кызыл хоорайга республиканың партия активиниң хуралы болуп эрткен. СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары **В. Н. Филипповтуң** «Эътти бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедир талазы-биле көдээ партия организацияларының сорулгаларының дугайында» илеткелин активтиң хуралынга дыннап чугаалашкан.

Хуралга санал берген эштер болза: СЭКП Танды райкомунуң бирги секретары **М. М. Сухачев**, Бии-Хем райкүүскомнуң даргазы **М. К. Дамчай**, Тес-Хем районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелининиң начальниги **М. С. Сарыглар**, «Көк-Тей» совхозтуң директору **А. И. Ломаев**, республиканың улусчу контроль комитединиң даргазы **М. К. Шыырап**, «Мал семиртир» трестиң директору **А. М. Градобоев**, Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң даргазы **С. С. Сакты-Сүрүн**, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда партком секретары **К. Э. Монгуш**, Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң директору **В. Д. Куркутов**, Каа-Хем районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелининиң начальниги **С. Е. Шин**, СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары **К. Н. Шулуу**, республиканың көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы **И. М. Сувандии**.

Активтиң хуралы эътти бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедир талазы-биле ап чорудар хемчеглерни айыткан доктаалды хүлээп алган.

ЭЪТ БҮДҮРЕРИН БОЛГАШ САДЫП АЛЫРЫН КӨВҮДЕДИР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КӨДЭЭНИҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП обкомунуң ийиги секретары В. Н. Филипповтуң илеткели

Партияның XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга чайгылыш чокка боттандырганының түңнелинде бөш чылдың планнарын боттандырар талазы-биле ажылчыннар, тараачыннар, совет интеллигенция улуг чедиишкиннерни чедип алган, бистиң партияның баштыңчылары болган Совет күрүнеиниң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн толептер туткуур даазы эрес-маадырлыг ажылдаш тураалар деп. **В. Н. Филиппов** чугаалаан.

Колхозчулар, совхозтар ажылчыннары болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнитлери партияның съездиниң, СЭКП ТК-ның март (1965 чылдагы), май (1966 чылдагы) Пленумнарының шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, чогаадыкчы пиилгативаазын үдүрүп, күрүнеиин өскүшаан турар дузаламчыларга даянып алган, мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдеткен, колхозтарның, совхозтарның экономиказын быжыглаан. ТК-ның март Пленумунуң соонда эрткен дөрт чыл дургузунда дүжүттүг бедюниинин түңнелинде чуртка тараанны бүдүрери чылда ортумаа-биле 152 миллион тонна четкен, а 1961—1964 чылдарда 132 миллион тонна турган болгай.

Партияның Төө Комитединиң талазындан аъш-чемнээн эң чугула продуктулары-биле чоннуң хандырылгазын улам экижиттерине, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаарынга күрүне талазы-биле улуг үжүдүүлүг болуп турар мал ажылын хөгжүдеринге улуг кичээнгейни салган. Дөрт чыл дургузунда чуртта аътчың орутумак бүдүрүлгези ооң мурнунда эрткен дөрт чылга деңээргe 19, сүттүү—24 болгаш дагаа чуургаларының—14 хууескен. Ол продуктуларны күрүнеге садары база көвүдээн.

Бистиң республикада чер болгаш мал ажылының ниитти продукциязын бүдүрериниң чылда орутумак хемчээли ол-ла чылдарда 25 хуурга көвүдээн, мал ажылының продуктулуу болгаш малдың баш саны көвүдээн. Ол—колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының, тускай артемнитлериниң күш-ажылчы түткүлдериниң, партия организацияларының идепкейлиг ажыл-чорудулгазының түңнели-дир. Көдээ ажыл-агыйның техниктиг чепсеглелиниң, чер болгаш мал ажылын торударының культураазының бедээниниң түңнели, үрезин ажылын болгаш малдың үксаажыдылгазын экижиттикени, мал ажылының амгы үеги комплекстерин түткүлээны, чемнитчидилгелерин улам хөйү-биле ажыглап турар апарганы, чер мелиорациязының талазы-биле ажылдың калбарганы база ооң түңнелдир.

Ооң-биле кады элээн хөй районнарның партия организациялары, совет болгаш ажыл-агый органнары мал ажылын хөгжүдеринин айтырыгларыче кичээнгейлиг кошкаткан, малдың бүгү түзүнниринин баш санын көвүдедир, ооң продуктулуун бедидер, эътти болгаш оске-даа продуктуларны бүдүрерин өстүрер, оларның талазы-биле күрүне планнарын күүседир болгаш ажыр күүседир төлээде, партияның болгаш чаазактың тургузуун берген аргаларын долу ажыглаар талазы-биле сагыш салбайн турар чүүл бар. Республикада ниитининг мал ажылы бөш чыл планында көрдүнгенниден оожум хөгжүп турар.

Бөш чылдың үш чылдарында республикада мыйыстыг бода малдың баш саны ниитии-биле чүгле 8,2 муңга өскен. Бөш чыл планын ёзугаар 1968 чылдың төнүүзүнде ол 122,3 муң баш турар ужурлуг, а бары чүгле 109,5 муң болган. Ол чылдарда чамдык районнарга мыйыстыг бода малдың баш саны көвүдээр хамаанчок, харын кызырылган. Чижээ, Тес-Хем районга 1966 чылдың январының эгезинде мыйыстыг бода малдың баш саны 6026 турган, а ам чүгле 4750 бан. Өвүр районнуң колхозтарында болгаш совхозунда малдың баш саны кудулаан. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында ниитининг малы барык көвүдевейн турар.

Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде кол чернии ээлеп турар хөй ажылында байдал база ындыг. Бөш чыл планының дөрделинге 100 муң хөй четпейн турар. Үш чыл дургузунда хойларның баш саны республиканың колхозтарында, совхозтарында чүгле 114 муң башка ажы 15 хуу көвүдээн. Тес-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары бо талазы-биле оваа багай ажылдан турар. Чижээлээрге, Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары үш чыл дургузунда хойларның баш санын 12,5 муңга эвээжеткен.

Хаван ажылын хөгжүдер талазы-биле республикада шыдажыр аргажок четпес байдал туруп келген. 1966 чылда 23 муң ажыг баш хаван тургай болза, ам колхозтарның болгаш совхозтарның фермаларында олар чүгле 8413 баш арткан. Барыын-Хемчик болгаш Тожу районнарның ажыл-агыйларында хаван шуут чок болган. Майның 1-ге чедир алырга, Бай-Тайга районда чүгле төрүүр 65 хаван бар болган. Чөөн-Хемчик районда 479 аъы бөш чыл планында көрдүнген дөцөвлдип 23 хуузу арткан. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларында ниитининг малы барык көвүдевейн турар.

Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде кол чернии ээлеп турар хөй ажылында байдал база ындыг. Бөш чыл планының дөрделинге 100 муң хөй четпейн турар. Үш чыл дургузунда хойларның баш саны республиканың колхозтарында, совхозтарында чүгле 114 муң башка ажы 15 хуу көвүдээн. Тес-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары бо талазы-биле оваа багай ажылдан турар. Чижээлээрге, Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары үш чыл дургузунда хойларның баш санын 12,5 муңга эвээжеткен.

Хаван ажылын хөгжүдер талазы-биле республикада шыдажыр аргажок четпес байдал туруп келген. 1966 чылда 23 муң ажыг баш хаван тургай болза, ам колхозтарның болгаш совхозтарның фермаларында олар чүгле 8413 баш арткан. Барыын-Хемчик болгаш Тожу районнарның ажыл-агыйларында хаван шуут чок болган. Майның 1-ге чедир алырга, Бай-Тайга районда чүгле төрүүр 65 хаван бар болган. Чөөн-Хемчик районда 479 аъы бөш чыл планында көрдүнген дөцөвлдип 23 хуузу арткан. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларында хаван шуут чок болган. Майның 1-ге чедир алырга, Бай-Тайга районда чүгле төрүүр 65 хаван бар болган. Чөөн-Хемчик районда 479 аъы бөш чыл планында көрдүнген дөцөвлдип 23 хуузу арткан. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларында ниитининг малы барык көвүдевейн турар.

Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде кол чернии ээлеп турар хөй ажылында байдал база ындыг. Бөш чыл планының дөрделинге 100 муң хөй четпейн турар. Үш чыл дургузунда хойларның баш саны республиканың колхозтарында, совхозтарында чүгле 114 муң башка ажы 15 хуу көвүдээн. Тес-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары бо талазы-биле оваа багай ажылдан турар. Чижээлээрге, Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары үш чыл дургузунда хойларның баш санын 12,5 муңга эвээжеткен.

Хаван ажылын хөгжүдер талазы-биле республикада шыдажыр аргажок четпес байдал туруп келген. 1966 чылда 23 муң ажыг баш хаван тургай болза, ам колхозтарның болгаш совхозтарның фермаларында олар чүгле 8413 баш арткан. Барыын-Хемчик болгаш Тожу районнарның ажыл-агыйларында хаван шуут чок болган. Майның 1-ге чедир алырга, Бай-Тайга районда чүгле төрүүр 65 хаван бар болган. Чөөн-Хемчик районда 479 аъы бөш чыл планында көрдүнген дөцөвлдип 23 хуузу арткан. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларында ниитининг малы барык көвүдевейн турар.

Кол чер ажылдыг районнар—Каа-Хемде болгаш Таңдыда хаван фермалары ырыцай эвээш арткан. Хөй-хөй ажыл-агыйларга специализаастаар дээр чылдагаан-биле, мал чемнери болгаш хаваларын чедиишпес дээр черге-биле хаванның баш санын кызырган. «Тиилелге» совхозтарга, «Россия», «Сукпак» совхозтарга, «Революцияның чалбыыжы» колхозка база оске-даа чамдык ажылларга хаванчарның улуг фермаларын тургузаар деп көрдүнгени боттанмайн артып калган. «Саян», «Өөк», «Бүрен», «Межегей», «Элегес», «Кызыл туң», «Улуг-Хая», «Барлык» совхозтарга, дуржулга станциязынга тургулаан экп хаван фермаларын шуут чок кылгылаан. Ооң түңнелинде ажыл-агыйлар мал ажылының дүргеи өзеө ол хевирин ыцыылганнар, ол чорук эът бүдүрерин болгаш малдың оске түзүнериниң баш санын өстүрерия кудулаткан. 1968 чылда республиканың күрүпеге дужаагаи ъдзиниң ниитн деңзизинге хаван ъдзиниң үлүү 6,5 хуу чедир күдулаан.

Бар фермаларда хаван ажылын багай чорудуп турар. Хаванчарның баш санын көвүдедир, өстүрер, семирти маадыралга ала-чайгаарлаашкынче шилчээн, ооң түңнелинде хаван ъдзи эвээш алдының турар. Эрткен чылын Каа-Хем районнуң «Коммунизмге орук» колхозунга кол кыс хаванда-на бүдүи чартык хаван оглу алдынган. «Тиилелге» совхозта, «Революцияның чалбыыжы» колхозта байдал сагывайн турар. «Тес-Хем, база-ла барык ындыг. Хаванчарның хонукта ортумак немелде деңзиин «Барлык» совхозка чүгле 173 грамм, «Тиилелге» совхозка—150, «Өөккө»—13 грамм болган, а план болаа 250—300 грамм болгай.

Республиканың хөй ажыл-агыйларында хаван ажылында черле таарымчалыг байдалдар бар. Олар мал чемн тараалларны четчиря-биле арттырып ап турар, ооң аңгыда күрүне курлавырындан холуксаалыг чемнерни республикага эвээш эвести берип турар, кажаалар база багай эвес. Моон ужурунда хөй хаван фермаларын катап тургуулары эргежок чугула. Республикага таа тургустунар хаван фермаларына хаванның баш санын четчелээринин айтырыын Көдээ ажыл-агый министерствозу шиитпирлээр ужурлуг.

Районнарда, колхозта р д а, совхозтарда партия организациялары хаван ажылының айтырыын, мал ажылының ол дүргеи озуңгүр адырының күселя-биле ъзт будүрерин көвүдевриия шыцгыы контрольга тургузар ужурлуг. Бүгү фермаларга хаванчарны үе-үеде бөлүк-бөлүү-биле оолдадырып органнзастаар, чаңгыс оолдаткаш, ъткке хөреглээр хаванчарның савын көвүдедир, оларны семирти чемгерер, малдарның продуктулуун бедидер дээш хайнактаарының аргазын, лагерьге ажаарын болгаш экп чемгерерин калбаа-биле ажылдар херек.

Партия обкомунуң чоокта чаа болуп эрткен пленумунга республикада ъткер мал ажылының багай хөгжүп турарын айтып тургаи. Бо чылдың эгезинде ъткер 20 муң пиектиг турар деп планнаан турган, а ам бары чүгле 17,2 муң баш болуп турар. Хөй ажыл-агыйларда ъткер малды ажаарының технологиязын сагывайн турар. «Тес-Хем», «Улуг-Хая», «Найырал», «Большевик» совхозтарда бызаалары нелериидеи аңгы тудуп ажаап турар, ооң-биле кады пиектерни хол-биле саап, сүтү боттарының хереглелдерииге ажылап турар. Бызаалаорга немелде чем бээрии, оларны ооң ыцай семирти азыраарын организаставаан.

Көдээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязының директору эш Юртаев хаван фермазын узуткаш тургаш, ъткер мал ажылын долу технология ёзугаар остүрерин ааваан турган. Ооң бээр барык ийи чыл эрткен-дээ бол, бо талазы-биле чүве кылдыымаан. Мурнакчы дуржулгага үидеилээш, республиканың ажыл-агыйларының удуртукчуларын, тускай эртемнитлерин ооредир толээде, бо херекке ындыг үлегер биске улуг хереглер болуп турар.

Саналганың көргүзүп турарындан алырга, республиканың колхозтарына болгаш совхозтарына бо чылдың төнүүзүнге чедир ъткер пиектерни баш санын 20 муң, 1970 чылдың төнүүзүнге чедир—27 муң баш чедирии болур. Бүгү ажыл-агыйларга ъткер малдарны тускай фермалар кылдыр үзер херек. Оларга шын үчётту, бызаалар-ны ай санында деңзилеп турарын таарыштырары, семиртилгеде турар малдың хонукта немелде деңзизи 800—900 граммдан эвээш эвес болурун чедип алыры эргежок чугула.

Хөй ажыл-агыйларда малды көвүдедириин херээ багай тургустунган дээрии сөолгу чылдардагы ажылды сайгарганындан көстүп турар. Инектерии кызыраары сөолгу чылдарда Тес-Хем районга барык 25 хуу, а ъткен чылын—32 хуу болган. Каа-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарда хойларның кызыраары база хөй. Дорт чыл дургузунда республиканың колхозтары, совхозтары ооң хараазында 20 муң тонна ажыг хой ъдзии чедир албаннар.

Бо чылын төрүүр хойлар коданнарында улуг кадарчылары малды тарып боозадырының техниказынга ооредир херек. Өөредилгеии ажыл-агыйларның шуут боттарынга, база тускай курстарга организастаар. Тарып боозадылганы чорударының, малдың кызыраар чоруу-биле демиселдии айтырыгларының талазы-биле тускай эртемнитлерии биинн улам бедидериниң дугайында Көдээ ажыл-агый министерствозу бодап, ону организастаар ужурлуг.

Партия райкомнарының секретарьлары, райкүүскомнарның даргалары малдың кызыраар чоруун узуткаар талазы-биле ажылды шуут баштаар ужурлуг. Ол сорулга-биле мыйыстыг бода малдың эдержилгезиниң болгаш тарып боозадылганың графигии чогаткаш, ону канчаар күүседип турарып доктаамал хаваараар херек. Маңаа хамаарышкан бүгү үүвеии блокнотка бижип алыр ужурлуг, мал ажылының айтырыгларына холбашкан айтырыгларны совхоз директору-биле, колхоз даргазы-биле чугаалажыры харын-на бо талазы-биле планның күүселдезиндеи эгелээр ужурлуг. Ынчаарга хойларның тарып боозадылганың, эдержилгезиниң үезинде бүгү ажылды часкы тарылга ажылдары ышкаш кылдыр организастаан турар херек. Ол ажылды районнуң бүгү актывии хайгаараар ужурлуг. Чүгле ынчаар ажылдаар болза, республиканың мал ажылында байдалды эдип ап болур бис.

(Төнчүзү 3-кү арында).

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Хүннүң ийиги чартыында Н. В. Подгорный 1950—1953 чылдарда көрей улустуң ада-чурт дайынының үезинде Көрей улус армиязының амы-тынындан чарылган дайынчыларынга тургускан тураскаалга болгаш япон империалистериин дарлалыпдан Көрейни хостаар дээш тулчушкуннарга амытынындан чарылган совет дайынчыларга тудуп тургускан тураскаалга чечектер салган.

Од-ла хүн кежээ Цой Ен Ген Н. В. Подгорныйга алдар болдурган хүлээп алышкынны тургускан. Хүлээп алышкынга Ким Ир Сен, КУДР-ниң оске-даа күрүне болгаш партия, хөй-ниитиг ажылдакчылары, а ол ышкаш Пхеньянда дипломаттыг төлөөлекчи чергелериниң баштыңнары, КУДР-де совет элчин чериниң болгаш оске-даа совет албан чергелериниң ажылдакчылары олурушкан.

Хүлээп алышкынга Цой Ен Ген биле Н. В. Подгорный чугаалар солушкан.

Маадырлыг Совет Армиязын көрей улусту япон империализмиң колониалдыг тергиидээшкиниинден канчаар хостаганын, АКШ-тың агрессорлары-империалистерииге удур ада-чурттуң хостадгалыг дайынының үезинде, а ол ышкаш дайын соолгудеги катап тургузуушкуннуң үезинде совет улус материал талазы-биле идепкейлиг дузаламчыны болгаш мораль талазы-биле дет-

• • •

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Бөгүн СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-ның Чигиие секретары, КУДР-ниң Министрлер кабинединиң Даргазы Ким Ир Сенге барып чораан.

• • •

кымчээи биске канчаар көргүскении кажан-даа утпайн чоруур бис, ол даазы өөрүп чоттиргенивисти илергейлеп турар бис деп, Цой Ен Ген чугаалаан.

Көрей улус ака-дуцма совет улус-биле найыралды үнелеп турар.

Көрей улус чедиишкиннериибиле холбаштыр совет улуска нааг байырын чедирии. Совет Эвилелиниң улам ыцайы хөгжүлдезиив болгаш чечектелиишкинин чүректиң бүгү ханызындан күлеп турар бис деп, Цой Ен Ген чугаалаан.

КУДР-ге Н. В. Подгорныйның аян-чоруу көрей болгаш совет улустарының аразында чаңчыл болган найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын улам ыцай хөгжүдеринге база быжыглаарынга, социалистиг лагерьниң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынның быжыглаарынга дузаалаар деп, Цой Ен Ген чугаалаан.

Харыы чугаазынга Н. В. Подгорныйның медегдээни болза, СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш Совет чазак СССР биле КУДР-ниң аразында кады ажылдажылганың болгаш харылзааларның улам ыцай хөгжүп турарын күзел ханызыкыны-биле демдеглеп турар.

Бистиң харылзааларывыстың ындыг хөгжүдеэи черле дурум ёзугаар болур чүүлдүр: совет болгаш көрей улустарга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш Көрейниң Күш-ажылчы партиязынга орук айтыкчы ниитии тук—марксизм-ленинизм, ниитии эчис сорулга—социализмни болгаш коммунизмни тургузары, ниитии дайзын—империализм болуп турар болгай.

Көрейниң болгаш Совет Эвилелиниң девискээрлериндеи шуут чоок черлерге америк шериг кораблыдериидеи болгаш самолёттарындан чорудуп турары хорадакчы разведка ажылдың соолгу үеде күштелгенинче Н. В. Подгорный кичээнгейии салган. Америкшиион самолёттарның Ыракчы Чөөн чүкче ужудуушкуннары тайбыцнын болгаш улустарывың айыыл чок чоруунуң хереэнге айыылдыг үржүктадлыг болуп турар.

Империализмниң чимаенишкиннерииге эң ажыктыг харыы болза, коллективтиг ойтур шавышкын, демократияның болгаш тайбыцның бүгү күштериин сырый каттыжышкан хөделиишкиннери болур дээрзинге чигзиниг чок деп, Н. В. Подгорный чугаалаан. Чогум-на харын ол чугула сорулганы чедип алыр даазы Совет Эвилели, социализмниң ака-дуцма чурттары идепкейлиг демисежип турар.

Көрейниң Күш-ажылчы партиязын долгандыр сырый каттыжыкан көрей улус будүрүлгенің бүгү адырларында чаачаа типлелгелерии чедип ап, бодунуң чаартынган төрээн чуртун улам каас чигаай болдурар дээрзинге бүзүрээр бис деп, Н. В. Подгорный медегдээн.

Ийи талага совуургалдыг айтырыглар талазы-биле найыралчы беседа эштер Н. В. Подгорный биле Ким Ир Сенниң арааында болган.

Малчыннарның маадыр ижи

«Торгалыг» совхозтуң Ак-Чыраа салбырының хойжулары Совет Тывазының 25 чылынга төлептиг ужуражыр даазы күжениишкиниг ажылдап, ниитининг малын кыштаан хүр ажыргаи.

Ирбиттей бригадазында ниитилии-биле 3397 хой төрээн, ооң 3359 хураган алдыган. Хойжу Э. Шактар-оол 311 хойдан 326 хураганны, М. Сюрюн-оол 340 хойдан 349 хураганны камгалап алган. Бо бригадазының хойжулары төрүүр 100 хойга онаалтыр 85 хураганны, хой бүргүзүнден 2,4 кг дүктү кыргып алыр, 170 тонна сигенни белеткээр, 2 кыштагны, чурттагланың 2 бажыцын кылын, ажыглалга киирер хүдөлгени алган.

Хоолуда ошкү бригадазы төрээн 2617 өшкүден 2538 аиайны алган. Кадарчылар Н. Натпит-оол 227 өшкүден 305, О. Тумат 304 өшкүден 318, К. Доржу 289 өшкүден 295 аиайны алган.

Сакманщиктер Д. Долуме — 160, С. Серенмаа— 150, К. Бадыргы — 110, комсомолчу сакманщиктер Д. Чамзы—140, К. Бадар-оол 150, Б. Осур-оол — 110 хураганны доруктурүп, малчыннарның идегелдиг дузалакчылары болуп турар.

Н. ТАМДЫҢ,
Т. САНДАН.

Комсомолчу Иргит Дүүн-оол «Тээлиг» совхозтуң Ээр-Хаваа фермазынга кээп ажылдаа-ла чүгле чыл четкен. Ынчалзаа-даа ол аныяк оолдуң күш-ажылга кызымаа дораан кодуу берген. Дүүн-оол эрткен чылдың октябрь-ноябрь айларында төрүттүнген бызаларны ажаап азыраары-биле хүлээп алган турган. Оларны ам деңзилээрге, кайызы-даа 200-250 кг чедип турар болгап. Ооң ажаалдазында 40 молдурга бар. Моддургаларның хонукта ортумак немелде деңзии 700 грамм болуруп Дүүн-оол чедип алган.

ЧУРУКТА: Иргит Дүүн-оол.
К. ЧООДУ.
Авторнуң фотозу.

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң Чозала хойжу бригадазының хойжузу С. Д. Санчат-оол бешки чылдың дөртөү чылының чазында күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болуп, бо часты эки эрттирип турар. Ооң бодунында турар 358 хой шупту оолдапкан, хураганнары чаңгыс-даа хорамча чокка камгалап алдынган. Ынчангаш ол малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле бодунга алган социалистиг хүлээлгезиниң чедиишкиниг күүсеткен. Бир хойдан-на 2 кг 400 грамм дүк кыргып алыр хүлээлгезиниң күүсеттиперииге база-ла быжыг бүзүреллиг.

Малдың баш санын өстүрүп, ооң продуктулуг чоруун белидериниг чыл бүрүде-ле эки чедиишкиннерлиг болуп турарын база 50 харлаанын тавырлаштыр Тыва АССР-ниин Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле хоочун малчын бо чазын таныткан.

ЧУРУКТА: С. Д. САНЧАТ-ООЛ.
Т. КЫЗЫЛ-ООЛДУҢ фотозу.

Тараа культураларының чажылдазын дооскан

БӨЛ ЧЫЛДЫҢ дөртүү чылында бедии дүмүт дээш деңзисеге Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» көдээ ажыл-агый артелиниң тараажылары улуг типлелгени чедип алган. Олар эрте тарыыр тараа культураларының чаштырылгазын 6 ажыл хүнүнде доозуп, 10 муң гектар черге тарзан.

Тарылга чоруп турганының хүннеринде шылгараан маадырларның аттары илерээн. Трактторист Вадим Агапов, сеялщиктер Сергей Пахоруков болгаш Пётр Огнёв олар үрезинии хүнде 31 гектарга чаштырар тургаш, 73 гектарга чаштырып турган. База-ла ол хире нормалыг тургаш, Дмитрий Собакин болгаш ооң сеялщиктери Валерий Баник биле Борис Кяетков олар 56—56 гектарны чаштырган. Спиридон Кудрявцевтиң агрегады эзелчег нормазын ийи чартын, ынчаарга Владимир Фуналовтуң агрегады барын ийи катап ажыр күүсеиип турган.

• • •

КАА-ХЕМ районнуң «Тиилелге» колхозунуң тараажылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга төлептиг ужуражыр даазы чарышка кириишкеш, эрте тарыыр тараа культураларының чаштырылгазын 10 ажыл хүнүнде доозар хүлээлгени алгаш, ол хүлээлгезин бир хонук эрте күүседип, ук чажыдааны май 13-те доозкан.

Игнат Боячуговтуң баштаамы 5 агрегаттыг звенозу чарышка типлээн. Сөөлгу 5 хонукта бо звенонуң механизаторлары 1632 гектар черге тараа культураларын чаштырган. Трактторист Сырат-оол Кенден, ооң эжи Павел Боятовский олар 5 хонукта 150 гектар шөлге үрезин чаштырар тургаш, 405 гектар черге чаштырган.

Алексей Санаровтуң звенозу 5 хонуктуң планын барын ийи катап ажырып, бедии будүрүкчүдүг ажылдаам. Бо звенонуң удуртукчузу Алексей Санаров 125 гектарга үрезин чаштырар тургаш, 349 гектарга чаштырып, колхозта эң бедии көргүзүгнү чедип алган.

Колхозтуң чолаачылары Иван Артёмов, Паздерин Аранчаа, Тимур Иванов, Николай Морозов болгаш Аркадий Арапов чаштырар агрегаттарны үрезин-биле үзүктел чок хандырып турган. Валентина Болдырева, Полина Елохова, Василий Бурнышев шаңга тараа чүдүрер ажылга кончуг эки ажылдааннар.

Ам механизаторлар мал чеми культураларны чажып кирипкен.

БОТ-ҮНЕ ЧУГУЛА КӨРГҮЗҮГ

Үлетпүр бүдүрүлгелерин планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкининиң чаа системазынче шилчидер дугайында Коммунистиг партиянның, Совет чазактың ап чорукан хемчеглери чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн шапкын хогжүдеринче улуг рольду ойнаан. Тываның аъш-чем үлетпүрүнүн бүдүрүлгелери чаа реформа ёзугаар 1968 чылдың июль биригден эгелеп ажылдап киришкен. Оон мурнунда үебиле деңнээрге чаа системаже шилчээн соонда аъш-чем үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниң ажылында чамдык эки чүүлдер чедип алдынган. Бараан саарылгазының нийти хемчээли 102,8 хуу оскен болгаш 1967 чылдың ол үезинге бодаарга 304 мүн рубльдин бараанын хөйну сааргаш.

Кол фондунуң бир рублинге оналаштыр бараан бүдүрери бир хуу оскен, продукциянын бот-үнези 17 мүн рубль чигээн. 1968 чылдың ийиги чартынында 51 мүн рубльди материалдыг шаннаа фондузунга киирген.

Эргелелдиң бүдүрүлгелери чыл дургузунда 245 мүн рубльдин орулгазын алган болгаш 12 мүн рубльди тус-тус ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны шаннап, мактадырымга ажыглаан.

Чаа реформаның кол негелдези—эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, эки шынарлыг хөй продукцияны бүдүрери болгай. А чарыгдалдарны эвээжедири бот-үнени доктаамал чигелдир. Аъш-чем үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниде бот-үне айтырыының кандыг байдалдыг турарын аналитээриниң мурнунда чаа реформаның бот-үне дугайында кандыг негелдени салганын кат сос-биле чугаалап болур. Эрги чурумнуң үезинде улуг-даа, бичии-даа бүдүрүлгеге бот-үнениң чигелдезин, оске кол көргүзүглер-биле бир домей, үстүкү органнардан планнап турган. Шынчагаш ол директивтиг көргүзүг турган. А чаа реформаның негелдезин ёзугаар бо көргүзүгнү үстүнден планнавас, а бүдүрүлге боду планнаар кылдыр доктаатткан. Үүл дээрге, бот-үне бүдүрүлге бүрүзүнүн орулгалыг азы карылгалыг ажылдап турарын тодаралдыр көргүзүг болгай. Ынчангаш карылга үүнден болуп турарыл азы ажылдың кайы үе-чадазында хөй чарыгдалдар үнүп турарыл деп айтырыг үстүнден планнап орап органнарга бодаарга тус бүдүрүлгенин удуртулгазынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга билдингир. Бот-үненин кайы операцияга, кандыг продукцияга база кайы хире чигедирил деп айтырыгны олар шинтпирлээрге ажыктыг болуру билдингир. Ынчангаш чаа системаның бот-үнени бүдүрүлге боду планназын дээш негелдези чаптуг. Бүдүрүлге черлериниң ажылын, оон иштинде бот-үне чигелдезин, үстүкү органнар оруяга планныл күүселдезинден контрольдаар ужурлуг. Үстүнден планнаттынган орулга планында бүдүрүлгениң техника-экономиктиг болгаш сан-хөө ажылы бүрүнү-биле хаара туттунган.

Продукцияның бот-үнезин чигедириниң аргалары хөй. Хамыктың мурнунда күш-ажылды әртемге үндезилей организастап, чаа техниканы бүдүрүлгеге шингээдип тургаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери болур. Эргелелдиң бүдүрүлгелери 1968 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын 99,2 хуу күүсеткен. Чадаананың болгаш Ак-Довурактың хлеб заводтары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң деннелин оон мурнунда чылда турганынган кудулатканын четпес деп демделээр херек.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер планның күүсеттинмейн турарының база бир чылдагааны болза хлеб заводтары болгаш оске-даа бүдүрүлгелер дузалаар ажылдарга штаттан хөй ажылчыннарны тудуп турарында болур. Чижээлээрге, Кызылдың хлеб заводу бо чылдың әртеен айдарында планда көрдүнгенинден артыкка 17 ажылчынны тудуп турган. Ол чорук бир кижиге оналаштыр продукция бүдүрериниң хемчээлин эвээжедир, хөй артык чарыгдал үндүрер. Ону болдурбас толээде кижилериниң күш-ажылын, бүдүрүлге чорудулгазын механизастаар херек.

Бот-үнени чигедириниң оске аргазы болза материалдарны, чиг-этти, электроэнергияны, одаар үүлдерни камныг ажыглаары болур. Аъш-чем бүдүрүлгелери бо талазы-биле хөй үүлдерни кылып болур. Бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, инженерлер, экономистер чиг-эт чарыгдалынга отчёт, учётту күштелдирип, камналга айтырыы продукцияның шынарын кудулаттазын дээш шынгыы контрольду тургузар ужурлуг.

Чиг-этти камнавас, материалдар чарыгдалын, артыышкынын хөн бүрүнүн контролунга албас чорук чамдык бүдүрүлгелерде бар. Кызылдың пиво заводун чижекке ап көрээли. Эрткен чылын нормадан ажыр 140 мүн хире шил саваны бузулган дээш үндүр бижээнииң түннелинде 13 мүн рубль карылга үнген. Ол ышкаш кылган продукцияны савалап тургаш чидириг болдурганындан 7 мүн рубльдин карылгазы болган. Бир эвес бо заводтуң директорузу (ол Григорьев), ында партия организациязы (ол Деминкова) үстүнде айытынган чидиргилерни болдурбас дээш тодаргай хемчегларни алган болза, продукцияның бот-үнези амдыызындан чиик болур турган.

Бо хевирлиг чижектерни Чадаананың болгаш Ак-Довуракты хлеб заводтарындан көргүзүп болур. Далган болгаш оскелээ чиг-этти багай кадагалаан, шыгжап турарындан олар үрелип бакпыраар, ону үндүр бижиир чорук бо черлерде амдаа үргүлчүлевишаан. Бо ийи завод чүгле шоодайлар читкенинден 5 мүн рубльди, Кызылдың заводунга 8 мүн рубльди төлөөн.

Бот-үнени чигедиринге бүдүрүлгени эргелеп башкарар аппаратты кызырары, техниктиг депшилгени, бүдүрүлгенин культуразын шингээдири дээш оон-даа оске хемчегляр бичеэвес рольду ойнаар. Анаа доктаавайн, бүдүрүп турар продукцияның шынарынын дугайын чугаалажып көрээлиндер. Эки шынарлыг кылдыр кылынган продукция дүрген саарлыр болгаш хереглекчилерниң, ыдангыя калбак херегледдиц баранныарынга чомунуң негелдезин бүрүн хандырар болганда бүдүрүлгениң дең-дескн ажылдаарынга улуг рольду ойнаар. А шынары багай продукция дедир агиттинер, үнүүр биижиттинер болгаш бот-үненни аартады бээр.

Эргелелдиң бүдүрүлгелери әртеен чылын 8 янзы чаа продукцияны кылып шингээткен. Ол продуктуларга чомунуң негелдези улуг апарган. Ыланғыя ярослав булочка, горчицалыг хлеб, өрүп каан булочка, шоколадтыг пряник, «Алдын ранет» деп эзиртпес суксун чомунуң макталын чаалап алган. Бо продуктуларны чогаадып, бүдүрүлгеге шингээдип алырынга әштер Васильева, Максимова, Голышева, Уекова, Хертек, Пашковская болгаш оон-даа өскелер улуг рольду ойнаан.

Ындыг болза-даа аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң кылып турар продуктуларының шынары ам-даа чогуур негелдеге четпес. Бүдүрүлгенин технологиязын сагывас чоруктар бар. Оон түннелинде хөй продуктулар үрей кылдынар, үндүр бижиттинер, оон уламындан бот-үне аартап турар. Үүгле әртеен чылдың дургузунда 29 тонна хлеб-булочка кылыгларын шынары багай дээш бракталн, ол болза бүдүрүп турар нийти продукцияның 0,2 хуузу болган. Байдал мындыг турда бот-үне чигелдезинин дугайын чугаалаары берге.

Продукцияның шынарын бедидер төлээде, ажылчыннарның тускай өредилгезин организастаар херек. Сургаалдар, дружина солчуушкуну бүдүрүлге чорудулгазының технологиязын өренири дээш оске-даа айтырыглар ажылчынарның тускай мергежилин бедидер. Продукцияның шынарына хамаарыштыр хуралдарны бүдүрүлге участоктарында чедп конуктап азы он конуктап чорудары чугула.

Продукцияның бот-үнезин чигедир, шынарын экижидер дээш коллектив бүрүзүнге кижизидилге-массалыг ажылды калбартпышаан, кижи бүрүзүнүң чогаадыкчы инициативазын, энергиязын бо айтырыгларны шинтпирлээринге мобилизастаар херек.

А. РОДЧЕНКО.
СЭКП обкомунун инструктору.

Сарлык—ажыктыг мал

Сарлык кандыг-даа үеде ажаа, ыырал хереглеевес, чиик карлыглыг продукция бээр мал дээрзин билир болгай бис. Ол улуг харлыг, хат шуургашыг кайы хире-даа берге кыжын белеп чудаваc, харын-даа улам-па тайгаларже одарааарыгга ышак.

Ыланғыя час шинчиин кирип, тайгаларның даш карты эрин эгелээрге-ле, ол семирип эгелей бээр. Кандыг-даа малдың кыш ашкан, эң арган турар үеэн апрель-май айларда сарлык кускүзү дег, семирий бээр. Чижээ, сарлыктың бугалары 700—800 кг дириг деңвилиг кылдыр озе бергенде, ол кыжын эң бедик тайгаларга, бодунуң өөрүшкеи чарлып алгаш, аңгы кыштаар, а оларны бир эвес апрель-май айда өлүрер болза, ортумнаган өрү күштүг болур. Төрүүр сарлыктар аал кодапы, кажаахораа, мал чеми хереглеевес, хостуг одарга чораан чергележе төрүүр. Кыштың кандыг-даа соогунда, улуг хар кырынга-даа сарлык төрүүрге, оон оглу өлүр байтыгай, харын эрес, силиг болур.

Бир эвес ону кажаалап, азы чылыг черге азыраар болза, ол чуданғы болур болгаш харын-даа янзы-бүрү чылдагааннар-биле өлүп болур. Моон тодаргай хереглизинге Бай-Тайга райошуң «Кара-Хол» колхозунда төрүүр сарлык кадарчыны Иргит Сагдының дружылгазын ап болур. Иргит Сагды сарлык малды малдап эгелээш, чеди чылдың иүүрү болуп турар. Башгайгы үеде аңаа сарлыкты капчаар оолдадыры эки биилиимес турган. Оон уламындан төрүүр 100 сарлыкка оналаштыр 62—65 бызааны камгалап ап турган. Ажыл-ишчи кижи болганда, Иргит Сагды чер-ле канчалза, төрээн сарлыктың оглун 100 хуу камгалап ап болуруп деп янзы-бүрү аргаларны хереглеп эгелээн. Чылыг кажаага төрүдүп, сарлык оолдарын чылыг черге тургузуп, тургузу азыраага азырап турган. Ындыг-ла эки түүнел чедип албаан. Соолгу чыдарда сарлыкты одарадып чораан черинге оолдадырын шенеп көрген. Ынчап-төрээн сарлыктың оглу черле өзбес болган. Ам «Кара Хол» колхозтуң төрүүр сарлыы улгаттыр каткан 2 коданда туруп турар. Оон кадарчылары од практиканы ажыглаанының түнелинде, арткен 1968 чылда Иргит Сагды 100 ипектен 94, Хертек Өпей 89 бызааны камгалап алган. Сарлыктың эдерижилгези чаңгыс ай иштинде кол доостур, ынчангаш төрүүрде база ындыг. Бир хүн 10 ажыг-даа сарлык төрүттер.

Ам сарлыктың түлүк оолдаашкынының үези. Колхозтуң 2 аңгы коданындан кашла ховунтарның иштинде 70 хире сарлык оолдаан, оларның бызаалары шуптуу менди доругуп, нелери-биле кады Маныгының. Арыг-Хемниң, мйлериңде дешкилежип турардар. Сарлыктың, кышкы хат-шуурганга шыдамык чоруу, оон семдер, хылган дүтеринің доорузунда соок оттүрбес сырый чоөктер барыында.

Сарлыктың судунуң үскүрү аңаа инектинге бодаарга, бир катап хөй. Ол ышкащ, сарлык чазын оолдаар үезинде нүжү семие болур болганда, оон төрүттүнген оглу шымырак, организмнери чедишкен, кадык болур, белеп өлбес. Сарлык колдуунда кызыравас, оларның эдерижилгези сезон хевирлиг, чүгле бүдүн чартык ай иштинде үргүлчүлээр. Ынчангаш сарлыктан бызааны 100 хуу камгалап ап болурунуң аргазы долузу-биле бар дээрзин практика көргүзүп турар.

Эрткен кыжын Кара-Холге улуг хар чагганындан, хар дошталганындан мал хорамчалыг болган. А 600 хире сарлыктан чаңгыс-даа баш хораваан, кыштан хүр ашкап. Колхоз сарлыкты 1968 чылда сагбайн бызаазын сула салыпкан. Сула салган сарлык бызаазы күзүн үзүп турда, 120—130 кг дириг деңзилиг болуп турар. Бо дээрге, мурнундагызынга бодаарга, бир бызаа 2 бызааның орнун дүглап турарын, бот-үненнің бир катап чигээнип көргүзүп турар-дыр. Оон түннелинде, 1968 чылда сарлык бызаазының бир центнер эъдиниң бот-үнези 7 рубль 35 копеек болган.

1969 чылдан эгелеп колхоз ең чиик өртектиг эътти, азы 1967 чылга деңнээрге, 100 хуу арыг орулганы алырын планнаан. «Кара-Хол» колхозтуң девискээрининге аңаа кончуг таарымчалыг. Х. ШЫРАП, «Кара-Хол» колхозтуң кол экономизи.

Улуг-Хемниң сугжулары эжиндирнишкин сезонун май 13-те эгелээн. Ол хүн саа сөөртүр тос буксир Ырбапче чоруткан. Удавас олар республиканың тудугларынга баштайгы салдарны сөөртүп эккээр.

Эниер чылын келген пассажирлер сөөртүр «Заря» теплоход база-ла маршрутче үнүпкен. Ол Кал-Хемниң өрү чөктааш, Сизим суурга чедер. Неделяның чамдык хүннеринде Ээрбек — Кызыл аразынга улус сөөртүр. А суббота, воскресенье хүннеринде селгүүстээн кижилерни сөөртүр.

ЧУРУКТА: Кызылдың пароход өртээлэ.

Е. ЧУРКИНИҢ фотозу.

Көдээ тудугжулар

ШЫНЫҢ почтазындан

Тыва республиканың көдээ тудугжулары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге чедишкиннерлиг ужуражырының социалистиг чарыжын калбартқан. «Тыва көдээ-тудуг» эргелелиниң тудугжулары нийтизи-биле тудуг кылырының планын 100,3 хуу күүсеткен. Нийти чуртталга шөлүнүң тудуун ажыглалга киирерин 122 хуу боттандырган. Бо чылдың эгезинден бээр 4883 дөрбелчин метр тудуг шөлү ажыглалга киргеп.

Чөөн-Хемчик районда көжүп чоруп, тудуглар кылыр колоннаның коллективи чылдың эгезинде тудуг кылырының планын күүсетпээн-даа болза, апрель айда хожудаашкындан үштүнүп, салган соруглазын күүседип эгелээн. Чазаана хоорайга 640 олуттуг ортумак школаның тудуун болгаш партияның Өвүр райкомунун бажының тударын уламчылаарны дээш, оске-даа ажылдарны калбартыры көрдүнген. Барын-Хемчик районда тудуглар кылып турар колоннаның ажылчыннары 320 олуттуг ортумак школаның база Байтайгада уруглар садын чогуур хуусазында доозар ужурлуг. № 62 тудуг колонназының ишчилери Эрзинде болгаш Самагалайда тудугларны дүрген ажыглалга киирериниче улуг кичээнгей салып турар.

Көдээнин тудугжулары чайгы үеде көдээ ажыл-агый объектилериниң тудугларын, колхоз. совхозтарда мал кажааларын, оон аңгыда чаа школаларны, уруглар салтарын тудуп ажыглалга киирери негеттинип турар. Чылыг үеде янзы-бүрү хевирнин тудуг материалдарын белеткеп, ону тудуг шөлдеринче чедирип алырын көжүп чоруур тудугжу коллективтер утпас ужурлуг.

М. ПОПОВА.

Түннел багай эвес

Каа-Хем районда «Буруңгаар» совхозтуң малчыннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур овоо төлептиг белек-биле утккуур дээш, социалистиг чарышты калбартышаан, боттарынга алган үүлээлгелерин чедишкиннииг күүседип турарлар.

Бөрге кыштың ажып эрткен. Чаңгыс баш-даа оскунмас дээш, хойжулар уйгу-дыжын бодавайн, кыымак ажылдаавар. Оларның чымыштыг амыры халас барбаан.

Совхозка кыштың түннелинин бо хүнперде үндүрүп көрген. Малчыннарның чедишкиннерин шынап-ла өөрүнүг болган. Төрүүр 100 хойга онаштыр түгле 100 хураганны эвес, харын-даа оон хөйну бүрүн камгалап ап, доруктуруп турар. Ол дугайын моон адаанда сан-чуратайлар тодаргай хөрөчилеп турар. Хойжу Сувандин Сергей 280 хойдан 323, Аян-оол Дамбыл — 345 хойдан 355, Б. Арлыпшаа — 400 хойдан 410 хураганны, Ч. Аая — 270 өшкүден 300 анайны менди доруктуруп турар. Хойнуң оолдаашкыны коданнарда ам-даа үргүлчүлеп турөр.

А. БӨЛГҮМ-ООЛ.

ХОМУДААН СЕТКИЛ

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң кадарчылары Даксый биле Аман нийтиниң малын оңча-меңди кадагалаар дээш, амыр-дыш дивейн ажылдап, ажыл-агыйның экономиказын кодүрериниге боттарының күш-ажылчы үзүүн киирип келгеннер.

Коммунист Михаил Даксый беш чыл иинек кадаргаш, 1967 чылда багай дээш шилип үскен 320 хураган хүлээп алгаш, чаңгыс-даа баш хоратпайн бир кодан хойну тускай кадарчыга дужаап берген. Эрткен чылын шилип үскен 350 хураганы база аңаа кадартын каан. Дуржулгалыг малчын чайын кышкы кажаанын чылыглаан септээш, 10 тонна сигеэпи иезип белеткеп алгаш, кыш ширинге болза-даа хураганнарын мөңги кыш ажыргаш, күш-демгидезин эки. Шилип үскен хураганнар кадара бергеш, совхозтуң нийти фондузунда сигеп ап чорбоп.

Бүдүрүкчүлер кадарчызы Шаравии Аман алды чыл иштинде кошкар, хунд кадарын келген. Коданын чылдың-на кыштан хүр ажырган, чайладыр эки семирткеш, августан эгелеп эдерижилгеге киирип келген. Кадарчыда ам 106 кошкар, 16 хуна бар, кыштан хүр ашкан. Кадарчының ог-бүлезинде алды уруг бар, үшү күрүне хандырылгазында өөренип турар, өскелери школа азы четпээн ада-иезинде. Кыш дургузунда чаңгыс черге турумчуп кыштаваш, шагның өске үелеринде одар солуп, көжүп чораан, малын семиртиринге Шаравии Андреевич чаңчыккан.

Даксый биле Аман Шагаан-Арыг хемниң Улуг-Хемче кирген аксының адаанда Каны-Булуң дээр черде кады чазаглап, көгү хүн бүрү үнүп чыдар делгем хову шыкка малын кадарып турарлар. Малчыннарның ажыл-амыдыралы-биле таныжып чугаалажырывыска, хандырылга талазы-биле хомудалдарын илереткеннер.

— Эртеен күстен бээр чаңгыс-ла катап автолавка келди, хереглеливисти Кара-Талдан садып ап келдивис. Кара-Талда магазин хагдынганындан бээр үш ай чедип тур, Чаа-Хөлче, Шагаан-Аригже баар апардывыс, мал кадарын турар улуска чорук кылып мңай-бээр баары берге-дир — деп. Аманның кылайы Бичии-Уруг Түлүшовна хыйланып чугаалап олурду. Кара-Талда магазинниң хагдынганын аңаа чораашсүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан дыкпаан бис. олар база-ла Чаа-Холдеи барып хереглелип садып ап турар болгай. Чаа-Хөл рабкооптуң баштаар чери кадр чогунга сылдан алгаш, Кара-Талда магазинни хаапкаш, автолавканы хүнүүн-не чорудуп турар кылдыр аазаап боттандырбайн, неделяда чаңгыс катап чорудуп турарын кара-талчылар биске дыннаткан.

— Хандырылга дугаймында дирекциягa, партия, профсоюзлел организацияларынга айтырыг тургузарга аазаар боордур, черле бүтпес чүве-дир, масса-политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдар база кошкак болдур ийин — дээш, Михаил Даксый агитаторлар, лекторлар, бот-тывынгыр артистер кезбейн турарын комудап чугаалады.

Чаагай ажыл-херектерни бүдүрүп турар кижилерни хомудатпайн, совхозтуң дирекциязы, Чаа-Хөл рабкооптуң баштаар чери, партия профсоюзлел организацияларының карa-талчыларының хандырылгазынче сагыш салыры, масса-политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарны чорудары эргежок чугула апарган.

А. АЛДЫН-ХЕРЕЛ.

Ленинчи черге чораан

Чоокта чаа Тыва республиканың ажылдакчылары солуп аянорукту кылган. Улуг баштынчы В. И. Ленинниң Сибирь шөлүлгезинің үезинде турганы Шушенское суурже олар «Икарус» автобусбиле үнүпкеннер.

Ильичиниң турган черин көөрге, солунуп чүү дээр! Оон амыдыралының бодүүнүн болгаш революсчу ажыл-чорудулгазының эрес-дидимин дең-деп чижеглээр арга чок. Владимир Ильичиниң каргыс шагдаа истеп турган, ынчалза-даа ол ажылын биче-даа соксатпайн, төөгүлүг ажылдарын бижээн.

Улуг баштынчы бүтү назынында чон-биле сырый холбаалыг чораан. Оон эдилеп чораан эдилелдерин көөрге, тараачыннар-биле харылзааларын бодаарга, оон дугайында А. М. Горькийниң «Шынныг чүүл ышкаш бодүүн» дээнин сагышка киирип келир-дир.

И. ТКАЧЕВ.

Материалистиг

Философияга консультация

МАТЕРИАЛИСТИГ диалектика марксизм философиязының чардынмас кезии, теория болгаш билип алышкынының методу болуп турар.

Бойдус болуушкуннарының, нитилелдиң болгаш бодаашкының хогжүдези канчаар болуп турарын тайылбырлавышаан, диалектика хогжүдениң нийти теориязы болуп турар. Өске талазында диалектика боттуг чүүдүн бодунуң херек кырында ажыдын илереткен дүрүмнерин медередиг ажыглаарынга өөредип турар.

Диалектиканың утка-шынары болза боттуг өртемчейниң болуушкуннарының хогжүдези болгаш харылзаа-холбаазын илергейлеп көргүзүп турар оон принциптери, дүрүмнери болгаш категориялары болуп турар.

Болуушкуннарның хогжүдези оларның арагында харылзааны дамчыштыр кады ходелиишкининиң чорудулгазынга болуп турар. Ындыг болза-даа хөй янзы-бүрү харылзааларның чамдыктары дүрүм әзугаар болур чүүлдээ, дүрүм-даа болбайн турар.

Ынчаарга дүрүм деп чүү? «Материалдыг өртемчейниң болуушкуннарының арагында боттуг, эргежок чугула нийти болгаш дагынналп турар харылзааны дүрүм дээр». Бо тодарадылга черле дүрүмнүң, кандыг-даа дүрүмнүң тодарадылгазы болуп турар. Ындыг болза-даа дүрүмнер янзы-бүрү болур. Чижээ, чамдык дүрүмнер «өөренип турар математиканың сан талазын хаара тудар. Бо дээрге, тус-тузунда дүрүмнер, ылавылаарга, тодаргай әртемнериин дүрүмнери-дир. Оон өске дүрүмнер бойдустуң бүгү болуушкуннарын азы бүгү нийтилеп болуушкуннарын характерлеп турар, ынчангаш оларны нийти дүрүмнер дээр. Чижээ, бүгү өртемчей тыртыжыышыынының дүрүмү мындыг, бойдустуң бүгү болуушкуннары ол тыртыжыышкынга чагырткан. Ынчаарга дүрүмнер бойдустуң, нийтилелдиң болгаш бодаашкының бүгү болуушкуннарын характерлеп турар боттуг харылзааларны илереп доктаадып турар болза ол дүрүмнерни бүгү-нийти дүрүмнер дээр. Марксизмчи философия оларны шинчилеп турар. Ол дүрүмнер мындыг:

1. Удурланышкактарның чаңгыс аай чоруунун болгаш демселинин дүрүмү.

2. Сан талазының өскерилгелериниң шынар талазының дүрүмү.

3. Хүлээвестээшкинни хүлээвестедириниң дүрүмү.

ХӨГЖҮЛДЕ дугайында бүгү талалыг болгаш хөгжүдениң өөредиг болуур диалектика бо дүрүмнер-биле болганы ол дээни канчап-даа ол эвес болбайн аан. Кол дүрүмнерден аңгыда дүрүм әзугаар болур чамдык харылзаалар диалектиканың категориялары-биле илереттинип турар. Ынчаарга материалистиг диалектиканың үстүнде айытқан үш дүрүмнери болза, хогжүдениң кол талааларын болгаш шынардемдектерип, ону нийтиин-биле илергейлеп турар ең кол дүрүмнери-дир.

Удурланышкактарның чаңгыс аай чоруунун болгаш демселинин материалистиг диалектиканың системазынга чугула ужур-дузаалыг болгаш оон кол дүрүмү болуп турар. В. И. Ленин ол дүрүмнү диалектиканың утказы, өзээ кылдыр тодаратқан. «Диалектиканы допчуузу-биле удурланышкактарның чаңгыс аай чоруунун дугайында өөредиг кылдыр тодарадып болур. Диалектиканың өзээн ол хаара туткан турар» деп В. И. Ленин бижээн (В. И. Ленин, философия кыдыраашгары, ариын 194).

Бо дүрүм хогжүдениң кол утка-шынарын болгаш оон үнер дозуун илергейлеп, диалектиканың оске-даа дүрүмнерин илередип турар. Удурланышкактарның чаңгыс аай чоруунун болгаш демселинин дүрүмүн кербүшаан, удурланышкак чорук, чорудаа. удурланышкактарның чаңгыс аай чоруу болгаш олардың демселн деп чүл дээрзин хамыктың мурнунда тодарадып билип алыр ужурлуг.

Удурланышкак чорук дээрге, бот-боттарындан аңгылапчак ындыг болуушкуннар азы оларның талаларын-дыр. Чижээ. Черниң Сонгу болгаш Мурнуу полюзу, оруктуң оң болгаш солагай талазы, эвээн чазык болгаш ажынчак кижи дээн ышкаш. Бир эвес ажынчак кижи чазык кижиден кезээде ырак туруп, оларның аразында демейлежир чүве шуут чок турган болза, ол удурланышкактарның аразынга кандыг-даа маргыдалдылар, чорудаалар кажан-даа турбас иинк. Ындыг болза-даа бир эвес хандыр сайгарып көөр болза, амыдыралда, өртемчейде туруп турар удурланышкактар бот-боттарындан шуут аңгыланчак эвес деп чүвени билип алыры берге эвес. Ынчангаш дыннаган чүгле бот-боттары харылзаалыг кылдыр көөр болза билип ап болур. Кадар, казыыр, аай болгаш дедир октаалган кезекчингештер чаңгыс атомда туруп турар-да болгай. Механикада ходелиишкини болгаш удур ходелиг, кижиниң организминде ассимиляция (катпажар) биле диссимиляция (сандаражар, чарлыр) кады туруп турар. Харылзаалыг турар удурланышкактарның аразынга кандыг-бир хамаарылгалар кезээде тыптып кээп турар. Оон ужурунда оларның аразынга «дүрбүжүлге», «чөрүлдээлер» болуп турар.

Удурланышкактар таварышкан черге чөрүлдээлер кезээде тыптып кээп турар.

Удурланышкактарның харылзаазы сырый болгаш тудушкак, оон ужурунда олар харылзаадан лашкаар туруп шыдавас. Ындыг харылзааны удурланышкактарның чаңгыс аай чоруу деп адаар. Метафизиктер ол чаңгыс аай чорукту хүлээвейн турар. Удурланышкак бүрүзү бот тускайлаң болур деп олар санап турар.

Амгы барыын үеэлдиг социалистер болгаш ревизионистер база ындыг туруштуг болгаш капитализмде «ики-даа», «багай-даа» талалар бар деп олар медегээп турар. «Ики» талазын хогжүдер, а «багай» талазын ап октаар, ынчаарда «бүгү-нийти чыргалаң оранының нийтилели биске бар болур» дижирдер. Ындыг болзада ол чорук буржуал нийтилелге кажан-даа туруп шыдавас. Буржуаз нийтилелде удурланышкактар чергелеттекек байдалдыг туруп турар, а чаңгыс аай чоруукка олар боттарыны сиңирбишаан, катай-хаара бурнуаз нийтилел болуп турар. Капиталнзмниң «багай талаларын», ылавыларга, оон хамчыын үзүткээр дизе, капитализмниң бодун үзүткээр ужурлуг. Оон өске орун чок.

Удурланышкактарның чаңгыс аай чоруун база бир үткабиле, оларның демейлешкээниң үткаазы-биле билип турар. Ол үтка чогуур байдалда удурланышкактар удур-дедир шилчип турарын айтып турар. Чижээ, үүвенин шыгы кургаар, кургаг үүл шыгып турар. Социалистиг революсияның түнелинде, буржуаз тергиндекчи аңгыдан тергиндекчи эвес аңгы пролетариат дарлаттырган аңгыдан тергиндекчи аңгы болу берген.

В. И. Ленинниң бижээнн болав: «Диалектика дээрге, удурланышкактарның демейлешкээ кандыг боон болуурул база кандыг болгулаарыл (кандыг болу бээрил), кандыг байдалдарга бот-боттарыныче хуулбушаан, демейлешкек болу бээр дугайында өөредиг-дир» (В. И. Ленин. Чогаалдары, т. 38, ариын 97—98). Ындыг болза-даа удурланышкактарның чаңгыс аай чоруу хамаарылгалыг, түр хевирлиг болуп турар. Байдалы солуттунарга — чаңгыс аай чорук база доостур. Удурланышкактар кажан-даа дүүшпес болган үзүрүнде чаңгыс аай чоруктуң хамаарылгазы база илереп турар.

Удурланышкактарның демисели кандыгыл дээр болза, ол эбээдиттуг болуур, чүге дээрге болуушкуннуң бүгү үезинин дүргузунда турун турар. Удурланышкактар кажан-даа ажыглаанындан ырак турун, оларның аразында демейлежир чүве шуут чок турган болза, ол удурланышкактарның аразынга кандыг-даа маргыдалдылар, чорудаалар кажан-даа турбас иинк. Ындыг болза-даа бир эвес хандыр сайгарып көөр болза, амыдыралда, өртемчейде туруп турар удурланышкактар бот-боттарындан шуут аңгыланчак эвес деп чүвени билип алыры берге эвес. Ынчангаш дыннаган чүгле бот-боттары харылзаалыг кылдыр көөр болза билип ап болур. Кадар, казыыр, аай болгаш дедир октаалган кезекчингештер чаңгыс атомда туруп турар-да болгай. Механикада ходелиишкини болгаш удур ходелиг, кижиниң организминде ассимиляция (катпажар) биле диссимиляция (сандаражар, чарлыр) кады туруп турар. Харылзаалыг турар удурланышкактарның аразынга кандыг-бир хамаарылгалар кезээде тыптып кээп турар. Оон ужурунда оларның аразынга «дүрбүжүлге», «чөрүлдээлер» болуп турар.

Удурланышкактар таварышкан черге чөрүлдээлер кезээде тыптып кээп турар.

Удурланышкактарның харылзаазы сырый болгаш тудушкак, оон ужурунда олар харылзаадан лашкаар туруп шыдавас. Ындыг харылзааны удурланышкактарның чаңгыс аай чоруу деп адаар. Метафизиктер ол чаңгыс аай чорукту хүлээвейн турар. Удурланышкак бүрүзү бот тускайлаң болур деп олар санап турар.

Амгы барыын үеэлдиг социалистер болгаш ревизионистер база ындыг туруштуг болгаш капитализмде «ики-даа», «багай-даа» талалар бар деп олар медегээп турар. «Ики» талазын хогжүдер, а «багай» талазын ап октаар, ынчаарда «бүгү-нийти чыргалаң оранының нийтилели биске бар болур» дижирдер. Ындыг болзада ол чорук буржуал нийтилелге кажан-даа туруп шыдавас. Буржуаз нийтилелде удурланышкактар чергелеттекек байдалдыг туруп турар, а чаңгыс аай чоруукка олар боттарыны сиңирбишаан, катай-хаара бурнуаз нийтилел болуп турар. Капиталнзмниң «багай талаларын», ылавыларга, оон хамчыын үзүткээр дизе, капитализмниң бодун үзүткээр ужурлуг. Оон өске орун чок.

Удурланышкактарның чаңгыс аай чоруун база бир үткабиле, оларның демейлешкээниң үткаазы-биле билип турар. Ол үтка чогуур байдалда удурланышкактар удур-дедир шилчип турарын айтып турар. Чижээ, үүвенин шыгы кургаар, кургаг үүл шыгып турар. Социалистиг революсияның түнелинде, буржуаз тергиндекчи аңгыдан тергиндекчи эвес аңгы пролетариат дарлаттырган аңгыдан тергиндекчи аңгы болу берген.

В. И. Ленинниң бижээнн болав: «Диалектика дээрге, удурланышкактарның демейлешкээ кандыг боон болуурул база кандыг болгулаарыл (кандыг болу бээрил), кандыг байдалдарга бот-боттарыныче хуулбушаан, демейлешкек болу бээр дугайында өөредиг-дир» (В. И. Ленин. Чогаалдары, т. 38, ариын 97—98). Ындыг болза-даа удурланышкактарның чаңгыс аай чоруу хамаарылгалыг, түр хевирлиг болуп турар. Байдалы солуттунарга — чаңгыс аай чорук база доостур. Удурланышкактар кажан-даа дүүшпес болган үзүрүнде чаңгыс аай чоруктуң хамаарылгазы база илереп турар.

Удурланышкактарның демисели кандыгыл дээр болза, ол эбээдиттуг болуур, чүге дээрге болуушкуннуң бүгү үезинин дүргузунда турун турар, а

В. Н. ФИЛИППОВТУҢ илеткелиниң төнчүзү

(Төнчүзү. Эгеэн 1-ги арыында).

Чамдык районнар, ажыл-агыйларга малды өстүрүп ковүдеидирп болза төрүүр малдарның баш санын кэмгалап ковүдеидир талазы-биле болур чогууру сагып салыышкылының чогундан база саадап турар. Инектерни, өзе бергеи быэааларны, төрүүр хойларны холүп эрттир брактап холуп каапгар чүүлдер бар. Инектерни ынчаар брактап холуп каапгары Бай-Тайга районга онза хой болган— инектерниң 49 хуузун брактаан, а ол Улуг-Хемге—41, Тандыга—43, Эрзиге — 34 хуу болган. ынчаларга брактаашкынны шын, боттуг кылдыр чорудар болза, чыл бүрүзүнде инектерниң брактаашкыны 12—15 хуудан хой эвес болур ужурлуг.

Малдың ниити санында төрүүр малдарның хуузу амдаа эвээш. Бо чылдың январь 1-де мыйыстыг бода малга төрүүр инектер инектерде —33, хойларда—53 хуу болган, ынчаарга эвээн каш чылдарның дургузунда малдың ниити санында төрүүр инектер 45-тен эвээш эвес, төрүүр хойлар—55—60 хуу болган турзун деп сорулганы салып турар болгай бис. Кэа-Хем болгаш Эрзиге районнарның мыйыстыг бода малында төрүүр инектер онза эвээш болуп турар, а Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунда ол чүгле 11 хуу болган.

Республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга чыл бүрүдө малдың өлүр чоруушуң хуузу бедик болуп турар. Бо чылын малдың өлүр чоруу ылаңгыя Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Чоон-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Таңды районнарның ажыл-агыйларынга онза ковүдээн, аңаа дөрт айларның дургузунда, эрткен чыл-биле деңээрге, ийи-үш катап хөй мал өлгев. Кыш доозулган амгы үеде безин чамдык ажыл-агыйларда малдың өлүр чоруу бар болуп турар. Чижээ, Бай-Тайга районнуң колхозтарынга апрельде 2 муң ажыг баш хой өлгеи, а ол районнуң «Тээли» совхозка 38 баш мыйыстыг бода мал болгаш 533 хой өлгеи. Чоон-Хемчик районнуң ажыл-агыйларынга эрткен айда 319 баш мыйыстыг бода мал болгаш муң ажыг хой хораан.

Малды оорлаар болгаш чедир дужаавас чорук ам-даа бар болуп турары харавадавчыг. Ол чорук мал ажылының куду культуразының дугайын, учёттуг багай кылып турарының, социалистиг өнүчүү камгалаарының талазы-биле хереқти багай тургусканың дугайын хереченээ турар-дыр. Малды хорадың мелдиң бүгү бот-мөзүлешкек чүүлдериниң ниитилешкээдир, ооң ачызында оске будумелдерден ол ылгалыр турар. Будумелдер болгаш болуушкуннар чүгле шынар талазы-биле эвес, харын сан талазы-биле база харақтерлеттинип турар. Будумелдериң шынарының дугайында айтырыглардан аңгыда оларның санының дугайында (оларның саны чежел, хемчээли, ишкиги кандыгыа) айтырыгларга кезээдо таваржып турар.

Сан талазы — будумелдериң болгаш болуушкуннарның саның, хемчээлин, темпизин, хире-чергезин ишкирип болгаш оске-даа ол ышкаш чүүлдерин илередип турар.

Кандыг-даа будумел, кандыг-даа болуушкун сан болгаш шынар талааларының чаңгыс аай чоруу-дур. Сан талазы шынар талазындан, а шынар талазы сан талазындан хамааржып турар. Билдингир хемчээлдерге сан талазының өскерлиишкиннери чүвенин шынар талазынга салдар чедирбейн боттанган туруп болур. Сан талазының өскерлиишкиннери шынар талазының өскерлиишкиннерин болдурбайн турар кызыгаарларны будумелдиң хемчээли дээр. Ол кызыгаарларга будумел сан талазының өскерлиишкиннерин тоомча чок коруп, оларны эскербээн ышкаш кылдыр сагындырар. Ындыг болза-даа хемчээли чогуурубиле дораан-на сан талазы шынар талазынче шилчиир. Сугнуң канчаар хайны, соглу бээрин хайгаарап болур. Эге баштайында суг чүгле изий берген, ооң соонда, температуразы, чижээ, 70 градус четкен дийик. Ынчалза-даа суг ол-ла хевээр суг болуп артышаан, ол бодунуң шынарыг ышкынмаан. 99 градуска чедир ынчаар үргүлчүлээр апаар. Сугнуң температуразы база бир градуска чедир кодүрлүрү-биле суг соолдур хайныл, бус болуп хуула бээр. Ынчангаш сугнуң ышнар байдалы оскерлир. Сан талазы шынар талазынче кандыг байдал-биле шилчиир турарын бо чижектен тодаргай корүп болур. Баштай чорудулга оожум, чоорту болуп турар. Белеткел оскерлиишкиннер боттанып, олар четчири-биле тыгданган соонда шынар талазы-биле өскерлиишкиннерниң хенертен, дүрген чорудулгазы боттанып, Ол шилчилгени шураашкын дээр. В. И. Ленин шураашкынны эрги шынардан чаа шынарже шилчиргир эргилде кылдыр тодаратқан.

Шураашкынның хевири үндезин өскерлиишкиннерни узуп хуусаның дургузунда, өске хевирни хенертен болдурары-биле шураашкыннар ылгалып турар. Сарбашкындан кижиже шилчилге баазала шураашкын, ындыг болзада-да ол шураашкын ажжок үр үеде үргүлүлеп келген.

Сан талазының өскерлиишкиннериниң шынар талазының өскерлиишкиннериниче шилчиргиниң дүрүмүнүң алыс утказы болза, сан талазының баштай үүрмек. эскертпнмес өскерлиишкиннери тодаргай үе-чадада чоорту мөөнделип, чыылбышаан. сан талазының үндезин өскерлиишкиннерииге чедпреринде, ооң чылдагаанында эрги шынар чиде бээр болгаш чаа шынар тыптып келиринде, ол чаа шынар бодунуң элчээнде сан талазының чаа өскерлиишкиннерииге чедирип турарында болур.

Ынчангаш хөгжүлдениң чорудулгазы канчаар болуп турарын, ооң үнер дөзүү чүдел дээрзин сайгарып көрдүвүс, ындыг болза-даа бо ийи дүрүм хөгжүлдениң чорудулгазы кандыг углапыышкынга болуп турарын, хөгжүлдениң янзы-бүрү чадалары бот-боттарының аразында канчаар холбашканын көргүспейн турар. Бо айтырыгларга харыны хүлээвестээшкинин хүлээвестедириниң дүрүмү берип турар.

БО ДҮРҮМ өртемчейниң болуушкунпарының болгаш билип алыышкынын хөгжүлдезиндө эрги болгаш чаа чүвелериниң харылзаазын. хөгжүлдениң чорудулгазының ниити оруун болгаш деңшилгелиг мөзүзүн илергейлеп турар. Диалектиктиг хүлээвестээшкин дээрге, эрги чүвениң чаа чүвениң боттуг ажыл эртиишкини, солууру, эрги чүведен чаа чүвеже шилчилгедир.

«Хүлээвестээшкинни хүлээвестедириниң» деп формула хөгжүлдениң төнчү чогун илергейлеп турар, ук хөгжүлде баштайгы хүлээвестээшкинниң соонда аре доктаап турбас, а улам ылай үргүлчүлеп, уламчылап турар. Ук үеде эрги чүвениң хүлээвейн турар чаа чүве чогуур үеде күш-ажыл төлевиринң алган немелде деңзиден хамаарыштыр тургузар хереқ.

Чурттакчы чондан малды садып алыры дээш ышкаш, эът будүрериң ковүдеидириниң ындыг болдунар артталарын бисте ам-даа кошкак ажыглаш турар. Ол ажылды организастаанны коичут багай. Бо чыдың дөрт айларның дургузунда чурттакчылардан түгле 336 тонна деңзиниг малды садып алган, а әртиен чылдың ол үеэинде оон ийи катап хойиу садып алган турган. Хуу кижилерден мал садып алырын Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Тожу, Тес-Хем болгаш Эрзиге районнарда мырыцай чорутпайн турар. Элээп ажыл-агыйларда хуупуң малы дыка көвүдеп турар. Барыын-Хемчик районда «Дөң-Терезиң» созхозтуң малы хуунуң малыбиле холужа берген. барыкла көзүлбес апарган. Хуунуң малын норма ёзугаар тургузары-биле көдээ Советтерии, районнуң административтиг органнарын ам-даа организастап ыыдавайн турар, райкүүсском даргазы эп Амырбиттиң ажжы-чаңы бо талазы-биле биллиимес болуп турар.

Эп Градобоев директорлаап «Мал семиртир» трест-даа бо талазы-биле ыыпсы ажылдаа чогуур. Трестиң белеткелчилери анаа-ла маңнашкын кылып турарлар. Мал садып алырының талазы-биле ажылды идепкейлиг калбартып чорударының, чонның малды чедирип эккээрииге дуза көргүзериниң орнуига, олар буганы аргамчы-биле баглаат чедирип келирин манап турарлар. Мал семиртир созхозтар болгаш эът комбинады дыка үр үеде чурттакчылардан мал садып алырын организастаарынга шаптык болуп келген болгаш оларның буруузу-биле хавапның баш санны кудулаап.

Республиканың мал ажылында специализация болгаш мөөнээшкин оожум чоруп, ол адырны будүргениг үлетпүрлүг аргаларынче шилчидери саадап турар. Сөөлгү чылдарда туттунган мал кажааларын механизастап турары кошкак, малды ажаарының чаа технологиязын оларда четпес шинчээдип ап турар. Каа-Хем районуң ажылагыйларында сүт-бараан фермаларының туттунган комплекстери четче ажылдавайн турар. Республикада карачаңгыс тускайлаттынган «Кок-Тей» совхозтуң куш фермазында төнчүттүнген суг хандырылгазы, одалга, чем белеткээкинин болгаш үлетпүрлүг будүрүлгеге эргежок чугула механизацияның өске-даа хереқселдери чок болуп турар. «Элегесе», «Межегей» болгаш «Тиилелге» совхозтарда сүт-бараан фермаларының комплекстериниң тудуушкуну бо чылын оожум чоруп турар.

Республикага ниитилеп-биле мал ажылының продукциязын дужаарыпың планнарын күүсеттингени-биле чергелеттир, чамдык ажыл-агыйлар болгаш харын районнар күрүнеге эът болгаш сүт садарынга кирипшейн турарын бирги квартадның түнелдерии чугаалап турар.

16 колхоз болгаш 15 совхоз эът садарының планын күүсеттээн. Чүгле бо ажыл-агыйлар күрүнеге 731 тонна эътти чедир бербээн. Кыштаглаатқынны чорудары-биле дыка эки байдалдарда турар Тес-Хем, Эрзиге, Мөңгүн-Тайга районнарның ажыл-агыйларындан чаңгыс-даа пентнер эът күрүнеге кирбээн. Чамдык ажыл-агыйлар күрүнеге эът садар планын күүсеттейн тургаш-ла, иштинки хереглелге эътти ажыр чарыдап турар чүүл бар. Үш ай иштинде эъттиң ажыр чарыгдалы «Улуг-Хая» совхозка 170, «Найыралга»—142, «Сүт-Хөлгө»—212 центнер болган. Продукциянны ыыш эвес чарыгдаарының бүгү оруктарын дуглаар херек.

Кодээ ажыл-агыйны көдүрериниге, колхозтарның, совхозтарның экономиказын быжыглаарынга тараа ажылы бирги чергенин ролюн ойнаар деп, партияның Төп Комитеди болгаш Совет чазак кезээде демдеглеп келген. Эът, сүт болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын будүрериң ковүдеидириниң үйдезини тараа болуру ыыш. Бо чылын кодээ ажыл-агый культураларының багай эвес дүжүдүн алырының чогуур байдалдары бар. Хөрүүнде өлпык ам-даа хой, ажыл-агыйлар немелде техниканы алган, бүгү колхозтарда болгаш совхозтарда үреэиннер багай эвес. Кандыг-даа байдалдарда тараа болгаш мал чеми культураларның бедик дүжүдүн алырын биске хандырар агрохемчелгерии күүсеидирп арткан-дыр.

Магадыладыг дүжүттү биске суггарырлгалыг черлер бээр. Ындыг турбүже суггарылганың темпизи ылаңгыя Барыын-Хемчик, Чоон-Хемчик, Улуг-Хем районнарның ажылагыйларында оожум. Бо талазы-биле Мелиорацня болгаш суг ажыл-агый министерствозу четпес ажылдап турар.

Тарылгаларга чемнөчидилге төп турарын хайгаарап коорү чугула. Сылдатарга чаңгыс килограмм-даа минералдыг чемнөчидилге әрттырбас херек. Тарылганның кызаа одуругдуг болгаш хана-карактай чажар әң депшилгелиг аргазын хой ажыглаары чугула. Бо хемчег Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем районнарның ажылагыйларында үнелеп четпес, ажыктыг. Бо частың байдалдарында хөрүүнүү дыгый бастырары ыяап-ла чорудар агротехниктиг хемчег болур. Шуурган хат таварышкан тарылгаларны эки хынап коор болгаш херек апараа чажылганы катап чорудар херек.

Партия организацияларының, колхозтар болгаш совхозтар малга быжыг чем-суурнуң тургузар дугайында амдан сагыш салыры чугула. Ам ажылагыйларда хөй чылдыг сигенниниң 80 тонна үреэнии бар. Ол үреэнии 5 муң ажыг гектар черии тарыырынга четчир. Тарылга шолүнүң структуразының база катап эде көөрү, ботоннаан силос траншеяларының тудуун баш удур бодаары, күскү-кышкы үелерде мал одарладыры-биле чаңгыс чылдыг сигеннер тарылгазын чорудары чугула. Сигеи шөлдерии суггарарын. акижидерии организастаар, кукурузаның болгаш өске-даа мал чемни культураларының тарылгаларынга чемшчидилге төгөр, хемчегни алыр херек. Мал чемни белеткөөр техниканың сепгелгеэин өй-шаанда чорудар.

Мал чемнерии өй-шаанда болгаш шынарлыг белеткээни дээш ажылдың детюшшкинниг төлевиринин системазыны колхозчуларга, совхозтар ажылчыннарынга налбаа-биле тайылбырлаары чугула.

Ниитиниң малы кажаалар-биле ам-даа эки хандыртынмаан. Малдың 50 ажыг хуузу өң бодүүн болгаш багай деңгелгелиг кажааларда турар. Ынчангаш чаа тудугларны болгаш бар кажааларның сепгелгеэин доктаамал хайгаарап көрөө чогуур.

Хөй нүш үнер ажылдарны механизастаарының деннелии бедидер. Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны мал ажылының фермаларынга дериглеринии кайы хире хандырганындан бо айтырыгны шинтиирлээри дыка хамаарыжыр. Ажыл-агыйлар боттары бо ажылче база чогуур сагыш салыр херек.

Күш ажылын хөгжүдериниге эки бааза республикада бар. «Кок-Тей» совхозтуң куш фермазын чыла 30—35 млн. санныг кыс дагааларны болгаш 30—35 млн. кезек чуургаларны база 3000 центнер дагаа эъдин будүрер 200 муң баш чедир төрүүр дагаалар ыыш өй келген. Ооң-биле холбаштыр Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш «Сельхозтехника» каттыжышкыны ол ажылагыйга тудугну калбартыр, быжыг чем-суурнуу тургузар, чогуур механизацияны тургузар талазы-биле хемчегларни алыр ужурлуг.

Малчыннарга культура-амыдыралдың чогуур байдаалдарын тургузар дугайында онза сагыш салыры эргежок чугула. Чамдык ажыл-агыйларда малчыннарның болгаш оларның уругларының чурттап турар байдалы хиреллг. Мун ажыг ог-булге ам-даа өглерде чурттап турар, а чамдык бажыннар чаагайжыды туттунмаан, уруглар яслилери болгаш садтары чедишпес. Малчыннарга кино көргүзүү, садыг хандырылгазы, лекция номчулгазы, янзы-бүрү беседалар чорудары ам-даа четпес. Ылаңгыя «Шекпээр», «Барлык» совхозтарның хөйжуларының чурттап турар байдалы багай. Таңды районнуң «Коммунизмниң хереели» колхозунда, Каа-Хем, районнарның чамдык ажылагыйларында, Кызыл хоорай Советиниң «Кара-Хаак» совхозунда хөйжулар дугайында сагыш салыышкыны эң кошкак. Бай-Тайганың, орденниг «Кызыл тараачы» колхозта чамдык хөйжуларның чурттарга байдалы база шоодуг эвес.

Малчыннарга эки чурттарга, культура байдалдарны тургузар талазы-биле чижектер республикада эвээш эвес. Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозту ап көрээлидер. Ында чаа бажыңнарны тудары, оглерии деңгии кылыры калбаргаи. Бажың иштининң хереселп, сава, радиоприемник, тускай хоп-биле бүгү хөйжуларны хандырган, квартираларга газ киирер, араттарның уругларын интернаттарга кижилдер болгаш өске бүгү хемчеглерни ажыглап турар.

Партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары малчыннарның хандырылгазын эки организастаарынче онза киичээгейин салыр херек. Хамыктың мурнуңда чурттарга, калбак хереглелдиң барааннары, тускай хоп дугайында сагыш салыр ужурлуг.

Мал ажылын хөгжүдериниң айтырыглары, эът болгаш өске-даа продуктуларны ажылчы чоннарның өөүп турар хереглелдерии хандырар кылдыр будүрерии болгаш күрүнеге садарын ковүдеидирип чедип алыр дээш партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының, колхозтарның болгаш совхозтарның, кодээнин бүгү ажыл-ишчилериниң эң чугула улус ажыл-агыйжы сорулгазы болур деп. партияның Төп Комитеди болгаш Совет чазак савап турар.

Колхоз, совхоз бүрүүнде мал ажылында байдалды шыгыыл ооренип коор херек. Бүгү мал эъдин будүрерии ковүдеидир, малдың продуктуларын будүрерии база белеткээрии ковүдеидир дугайында шинтиирдерии чайгылып чок күүсеидириниң хереэиге боттарының улус-хуузуун кинрерии республиканың партия, совет, кодээ ажылагый органнары, колхозтарды болгаш совхозтары кезээде киичээгейге алыр ужурлуг.

* * *

В. Н. Филиппов илеткелиниң төнчүзүнде колхозтарның, совхозтарның партия, профавилел болгаш комсомол организациялары, кодээнин бүгү ажыл-ишчилери В. И. Ленинии төрүттүнген хуунден бээр 100 чылыгга ангыда кылдыр алган хүлээлгелерии хуусаа ботинде күүсеидирп даап социалистиг чаршыты улам калбартыр дээрзинге бүзүреии илереткеи.

делегей бо хүннерде

БҮГҮ ЧӨӨН КҮШТЕРНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ ДЭЭШ

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянның Коммунистиг партиязының Чиргиие секретары Вальдек Рошепин чоон күштёрниң чаңгыс аай кандидатуразын депшидер дээш комптетко чоруткан чагаазында чугаалаапы болза, капиталистиг монополияларның эрге-чагыргазын узуткаар база социализмче орукту биспиң чуртувустун мурнунга ажыдын бээр политиктиг болгаш экономиктиг чаартылгаларны боттандырар толээде кол чүүл болза, күш-ажыл болгаш үгаан ажылының ажыдакчыларының каттыжышкыны, бүгү демократтарның каттыжышкыны болур.

ЧИКАГО. Кем-херек үүлгедип кайгалдаар. достунмес чорук «амыдыралдың америк хевир-шинчизиниң» шинтиирлээр аргажок айтырыы бооп артышаан. Чурттуң оске хоорайларындавы-биле бир домей, инда ак-бооларны болгаш соок чепсекти ажыы-биле садыглаап турар.

Күштээшкин-күүүлээшкинии амдажыдып хооредир чорук телевиденнеде болгаш кинематографта, миллион миллион тиражтыг «солуп чүүлдер» дептержингештеринде киткеп баргап. Ооп-даа «элээп чугула» дижир чүүлдер бар. Чикагонуң кудумчуларының бирээзинде «Хай-халаптар бажыңы» бар, барасканнар боттарының первизин «сайгырадып» алыры-биле олче барып турар. Хилинчектедип олгенинерниң дизинглиг сооктери, дүрзү-хевирлери болза, ол бажыңның эзлериниң бодалы-биле алырга, чүрээ боъш кортук кижилерниң соок дерии тогуладүрүп, куйгазын чымырадырынга, а ооң-биле кады ырадыр тода шыгаар хараалдыг данчыларны азы хол бооларын тыптырып алыр дугаймда шыңгыы бодлынырынга дузалаар ужурлуг.

ЧУРУКТА: «Хай-халаптар бажыңынче» кирер эжикте.

В. ШАНДРИНИҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштери дайзынга чаа-чаа согуушкуннарны таварыштырарын үргүлчүлеп турар деп, ВИА агентилел дыңпаткан. Май 9-та дайзынчылар Контум можуда Дакто аэродромну бооласп болгаш кывар чүүл, ок-чемзек складтарын узуткаан. Май 11-де патриоттар ол аэродромче база катап халдаап. Халдаашкынның түңнелинде дайзынның үш танкызын узуткаан болгаш 300 ажыг солдаттарын сандап үндүргеп. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң отрядтары Зялай можуга дайылдажып чоруп турган үезинде АКШ-тың 4-кү чадаг шериг дивизиязының Таплак районда 3-кү бригадазының туружучуе хенертен халдаап. Дайзынның 305 солдаттарын чыскаалдан үндүргеп. Оон ангыда олар 12 танкапы узуткаан, хөй сапныг боо-чепсек, ок-чемзектп хуиаап алган.

Шенелдеден практикаже

1975 чылдың чазында ортумак школаны доозуп үнер оолдар, кыстар сайыралдың чаарткан программалар ёзугаар школа курузун эң баштай өөренип үнер улус ол.

Чаа программаларже шилчилге канчаар боттанып турарыл? Шак мындыг айтырыгны ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң Академиялыының вице-президентизи А. П. Маркушевичиге СЭТА-ның корреспондентизи салган.

— Шенелде шинчилелдер үезин ам эрте берген— деп, А. П. Маркушевич чугаалаан, — ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозу чуруттуң школаларының чаа программа болгаш өөредилге планнарынче шилчилиринииң чурумун бадылаан. Бо күстеп эгелээш, бүтү бирги классчылар өөредилгениң үш чыл хуусаалыг эге курузун ёзугаар кичээлдээр. Москваның бирги классчылары бо өөредилге чылында-ла чаа программа ёзугаар өөренип турган болгай.

Чаа программаже шилчилге канчаар боттанып турарыл? Шак мындыг айтырыгны ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң Академиялыының вице-президентизи А. П. Маркушевичиге СЭТА-ның корреспондентизи салган.

Чаа программаже шилчилгени дүрген боттандырарыбиле 1970 чылдың сентябрь 1-ден эгелээш, түгле 2-ги классчылар эвес, харын 4-кү классчылар база чаа программа-биле кичээлдээр. Математика болгаш орус дылды өөренирингге өөредилге четкизинге бир-бир шакты немаар. 1974 чылдың күзүүнүден эгелеп школаның бүтү класстары чаа программа ёзугаар өөренир.

— Бо бүтүү-биле холбаштыр башкыларга улуг белеткел чугула — деп, эш Маркушевич уламчылаан. Чаа программабиле кичээл чорударынга ажыглаар методиктиг сайгарылгаларны болгаш өөредилге номнарын башкылар доп-доваан-на алыр деп чугаалаары берге. Бети дээрге-де, бир чыл иштинде кандыг-даа белеткел сайгарылга чоокка ажылдаары албан апаар. Ынчангаш башкылар чаа материал-биле баш бурунгаар танышып ап, өөредилге номнарынын дылын, тургускан аяның билип алыры чугула.

Шуптү 39 чаа өөредилге номун белеткөөр ужуралут турдувус. Оларның 36-зы шагда-да белеп.

Чаа номнарның кайызының-даа даштын көөр болуунараа, элээн каш аттар бижиттингеп. Б. Быховский, А. Колмогоров, И. Дикови, Н. Кузин, М. Нечкина, В. Парин шыкаш сургалыг академиктер-биле ошка башкыларның аттары база кирген.

Чолаачылар макталда

Чолаачының ажылы берге болгаш хүндүлүг. Анаа улуг кичээнгей болгаш күжениишкин негеттинер. Тыва республиканың ыяш ажыл-агый эргелелиниң автотранспорт парыгының чолаачыларының ортузунда озал-ондак болдурбайн ажылдаарының талазы-биле социалистиг чарыш калбарган.

Чыл келген тудум-на бистиң мурнакчыларывыстың саны өзүп, кылган ажылы бедик бүдүрүкчүдүт болуп турар. Районнарның ыяш ажыл-агый черлеринде мурнакчы ажылдаан, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты чедип алганнар кайы хөй. Ындыгларга Тожу райондан Олег Барков, Чоон-Хемчикте Сергей Патрубенко, Тес-Хемде Норбу Аракчаа болгаш өске-даа черлерде чолаачылар хамааражыр.

Бистиң эргеледиң удуртулгазы РСФСРниң министрлер чөвүлелиниң 1963 чылдың июль 31-де чолаачыларвын озал-ондак чокка ажылдаарының дугайында үздүрген доктаалын ажылга удуртулга болдуруп турар. Доктаалды амыдыралга хажык чокка боттандырып келгенниин түнелинде 70 ажыг чолаачыдан элээн хөй кижи «Озал-ондак чок ажылдааны дээш» деп көрек демдектери-биле болгаш өртектиг белектер-биле чоокта чаа шаңнаткан. Хөй чылдарда машинаазын камналгалыбиле башкарып келгеннерден Туранда Владимир Харитоновту, Кызылда Иван Ефановту, Сарыг-Септе Анатолий Черногоцевти маңаа онаалап демделгээри тугула. Болар шуптү бирги класстың бедик мергежилдиг чолаачылары. Бистииңде машина башкарган чолаачы бүрүзү ленинчи юбилейге толептаг ужуражыр соруглга салып, бедиктеп социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турар.

А. ЛЕБЕДЕВА,
ыяш ажыл-агый эргелелиниң кадрлар талазы-биле инспектору.

Оолдар, кыстар, институт силерни чалап тур

БИОЛОГ, ХИМИК БОЛУР ДИЗЕ...

БИОЛОГИЯ-химия факультеди Кызылдың башкы институдунда ең аныяк факультет. Республиканың школаларыгна дээди эртемниг биолог, химик башкыларны ында белеткеп турар. Беш чыл дургузунда шинчилел болгаш ииитги педагогика эртемнери-биле кады тускай мергежилиниң эртемнерин, оларның методиказын өөренишаан, ханы белеткелди эртер. Бүтүү-ле эртемнериниң башкылаашкының доцентилер, эртем кандидаттары, бедик мергежилдиг башкылар чорудуп турар. Ук факультеттиң бойдус болгаш химия кафедраларын дуржулгалыг башкылар, эртем кандидаттарны удуртқан.

Бистиң факультетке өөренип киргеннер кайы-бир дашпыкы дылды база өөренир. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге киржип, разряд чедип ап турар оолдар, кыстар хөй. Келир үениң башкыларының чарылбас өңнүктери ыры, танцы, музыка болуру чугаажок. Институттуң бот-тывынгыр уран түүл бөлүмнеринге киржип турган, уругдар-биле ажылдаарда кончуг чугула билиглерни, чаңчылдарны өөренип билип ап болур.

Өөредилгениң бирги курузундан эгелээш, сөөлгү курстарга чедир биологиягга база химиягга хөвү практиказын, өөредилге-бүдүрүлге практиказын студентилер эрттирип турарлар. Оон ашгыда өөредилге-кижизидилгелиг ажыл талазы-биле практика бистең бар. Келир үениң башкылары бойдус хайгааралын чорударынга сонуургалдыг.

Дээди эртемниг биологтар, химиктер бистиң республиканың школаларынга хөйү-биле негеттинии турарын барымдаалаш, колдуунда республика иштинге ажылдаар кадрларны белеткээрнге улуг сонуургалдыг бис. Институттуг доозуп алгаш, төрөөн черинииң ол-бо булуңнарынга барып ажылдаар тыва оолдар, кыстарны бис манап турар бис.

Дээди эртемни чедип алгаш, аныяк өскении өөредирп дег чаагай иш кайдал. Ынчалзадаа институтка өөренирин анаа-ла белеп чүве кылдыр көрүп болбас. Салган соруглазын чедип алырынга бүзүредиг, тура-соруктуг кижилер анаа өөренип шыдаар. Ортумак школаның программазынга дүүштүр билиниер ханы болуру кончуг чугула. Ылангыя шилип алган мергежилиңер аайы-биле быжыт билиглиг болурувче сагып салыңар. Бистиң факультетче кирериде даравазында коныкур экзаменнерни дүжаар апаар: биологиягга болгаш химияга (аас-биле), орус дылга (чогаадыг), физикага (аас-биле). Башкы болур деп шинтпирлеп алган болзуңарза, келир үеде мергежилиңерге хандыкшыңар, уругнар-биле ажылдап өөреңиңер. Башкыларыңарның арга-сүмезин дыңнап, бодуңарны катап-катап шенеп көрүңер.

Ортумак школаны доозуп турар оолдар, кыстар дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черинге өөренип кирер арганыг. Бо өөредилге чылында ортумак школа доозарлар каяа өөренирнин азы ажылдаарын шилип ап турары чугаажок. Башкының амыр эвес мергежилиг сеткилиңерге таарыжыр, анаа ынак болзуңарда, бистиң институтка кээп, биология-химия факультединге өөренириңер. Силерни чалап тур бис, эргим доозукчулар.

Орус дылды өөреңиңер

БАШКЫ институдунуң орус дыл кафедразын турғускаанындан бээр 16 чыл болган. Баштай анаа түгле ийи кижи ажылдап турганывысты бодаарга, ам кафедрада чеди башкы, оларның аразында эртем кандидаттары Р. Р. Бегзи, С. А. Овчарук, Е. Н. Коптева, Ф. М. Бартан база ажылдап турар. Школаларга болгаш дээди өөредилге черлеринге ур чеде ажылдап чораан дуржулгалыг башкылар бистең хөй.

Дылга хамаарышкан язык-бүрү адырлар аайы-биле лекцияларны студентилерге номчуп турар бис. Ниити дыл эртеми, дыл эртемниг киниринде курстарынга дылдың болгаш угаарының дугайында, бижиктиң тывылганы, аңгы-аңгы эпохаларда дылдың хөгжүдели дээш өске-даа адырларны студентилерге өөредир.

Сестериниң төөгүзү, оларның тывылганы, орус дылдың сес дурлавыры база дылдың үн болгаш грамматиктиг тургузуун өөренири солуун. Эртеги славян дылды база төөгү грамматиказын өөренип тура, орус дылды улам хандыр билип ап, орус дылдың хөгжүлдезиниң төөгүлүг оруун билип алыр силер. Ол дээрге орус дылдың болгушкыларын болгаш фактыларын тайылбырлап билир кылдыр өөренип алыры болур. Орус дылын янзы-бүрү талаа-биле үзүп-үзүп алынарын база өөредип турар бис.

Амгы орус дыл курузу дыл дугайында эртемге үндезилээн билиглерни, амгы литературлуг дыл талазы-биле тодаргай билиглерни болгаш чаңчылдарны студентилерге бээр. Келир үениң орус дыл башкыларына ол кончуг чугула. Эртемнерни башкыларының методиказын студентилерге өөредип турар.

Бистиң башкыларывыс эртем шинчилел ажылын халбаа-биле чорудуп турар. Кафедраның башкыларының хөй кезии тус черниң темазынга хамаарышкан диссертациялырны бижээш камгалааннар. Р. Р. Бегзи «Тыва школага ат орнун өөредириниң методиказы» деп темага диссертациялыны, а «Тыва өөреникчилериң орус дылга шын адаазын өөредириниң аргазы» деп темага диссертациялыны Ф. М. Бартан артыкы чылын чаа камгалаан.

Кафедраның башкыларының тыва школаларга орус дыл программазын тургузаар ажылы шагдан бээр чорудуп келген. Ол ышкаш тыва школаларның орус дыл башкыларынга методиктиг пособиелерни белеткеп турар бис.

Бистиң факультетке өөренир күзедиг доозукчуларны институт манап тур.

Е. КОПТЕВА,
доцент, орус дыл кафедразының эргелекчизи.

МОСКВА. Хөл шыдыраа талазы-биле делегейге херээженнер ортузунга бирги чер дээш Н. Гаприндашвили биле А. Кушниринииң аразында маргылдааның ийиги иезээ чоокта чаа Совет Армияның М. В. Фрунзе аттыг Төп бажыңында эгелээн. Баштайгы сес салыт Тбилисиге болган.

ЧУРУКТА: А. Кушниринииң көш кылып олурары.

В. Шандринииң фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Хоочун чурукчунуң делгелгези ажыттынган

Георгий Сергеевич Суздальцев Тыванын уран чурулгазының хоочун кижилериниң бирээзи. Дүүн, май 15-те Кызылдың «Чайырал» кинотеатрынга хоочун чурукчунуң чуруктарының делгелгези байырладыг байдал-биле ажыттынган. Делгелгениң ажыттынганы Георгий Сергеевичиниң 50 харлааны-биле капсырлажып, юбилейлиг делгелге болуп турар. Ол бежен чыл бурунгаар, майның 15-те, Бии-Хеминиң бөкке төрүттүнген.

Кызылдың № 1 школазынга өөренип турган чылдарындала ооң уран чурулгага сонуургалы улгаткан, баштайгы чуруктарын чуруп эгелээн. 1939 чылда Суздальцев «Аныяк чурукчу» деп журналдың редакциязының шаңналы дээш чарлаттынган бүтүү-авилел делгелгезинге киришкен. Чурулганың тускай өөредилге черинге кирер дээш күзелин дайын үзе киргп каан. Ол Ада-чурттуң Улуг даймынга киржип, инженер-сапёр бригадазын командылап турган. Дайын соолуңде бодувуң өөренип турганы школазынга чурулга башкылай берген. 18 чыл иштинде чурулга башкылап келгеш, «Улуг өөредилгезиниң тергиини» деп хөрек демдээ-биле база шаңнаткан. Свердловскиниң чурулга училишезинге доозуп алганы ооң чурукчу биилиин, мергежилиин бедидеринге улуг идегин берген.

«Хову турааында» деп чуруу баштайгы улуг үнелелди алган. Тывага баштайгы тургустунган колхозтуң араттары аныяк агитаторну долгалып алган, ооң помчаан солуунуң сонуургап дыңнап турарын уран тывыңгыр чураан. Тываның бойдус чурумалын, күш-ажылчы араттарны чураан чуруктарда ёзулуг-ла тыва национал хевир, аажы-чаң көргүстүнген.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооюн тавардаштыр ажыттынган зона аайы-биле делгелгеге «Моңгүн-Тайга», «Кызыгаарда» деп чуруктары чурукчунуң урап мергежилиниң аажок оскенин тодаргай херечилээн.

Бо ажыттынган юбилейлиг делгелгезинде чурукчунуң 50 ажыг чуруктары делгеттинген. Оларның темазы, жанры, хевир байдалдары-даа аңгы-аңгы.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооюнга холбаштыр Красноярскиге ажыттынар делгелгеге Г. И. Суздальцев киржир дээш чогаадыкчы күжениишкинин үндүрүп ажылдап турар.

Т. САЯП-ООЛ.

Чаа рекорд

ДОНДА-РОСТОВ хоорайда эгелээн аар атлетикага 1969 чылда чурттуң чемпионадының ең чиик дензизинге маргылдаага киржип турар, Львов хоорайдан келген чаәрби ийи харлыг армейжи Владислав Бкрищищин ол хевирге эрткен чылгы рекордунан 0.5 кг ажырып, 111 кг шойну кедүргеш, ССРЭ-ниң чаа рекордун тургускан.

—●—

Ларсен мурнавышаан

БЮЗУМДА (Герман Федеративтиг республика) болуп турар шыдыраага делегей маргылдаазында дат гроссмейстер Ларсен мурнавышаан. Он ийи салыгның соонда ол 9 санныг. Зайцев (ССРЭ) биле Герусел (ГФР) олар 8-8 санныг. Өске совет гроссмейстер, чурттуң чемпиону Полугаевский амдызында дөртку черни эзлеп. 7.5 санныг болуп турар.

Сөөлгү ийи хүнде ең-не сонуурганчыг салыг Ларсен биле Полугаевскийниң аразынга болган. Анаа 4 шак 47 минута үргүлчүлээн чидиг демиселдиң түнелинде, дат гроссмейстер уткан. Он ийиги салыгда ол, венгр гроссмейстер Биленти, а Полугаевский Кестрелни (ГФР) уткан. Зайцев Хебнер-биле (ГФР) соңгаарлаткан салында удуп алган, гроссмейстер Бобоновбиле хайым болган, бир хүн бүдүн чартык санны ойнап алган.

(СЭТА).

Номчукчуларның чагаалары

☆ 1967 ЧЫЛДА «Моген-Бүрен» колхозка бир үзүк он кижи кирер дөрт өрээл чупар-бажыны ажыглазга киргген. Колхозчулар неделя санында чунуп, тудугжуларга өөрүп четтиргенин илередип турган. Эртеги чылын печказы багайдаа бол борастанып чунуп ап турган бис. а ам чупар-бажыныыс шуут ажылдавастаан.

Колхозка почта айда 3—4 келир. Чамдыкта почтаны чорумал машиналар-биле чорудуптар түүлдер бар. Ынчангаш чоп чагыдылгазын четче, чогуур үезинде албас, мөңгү-биле келген солуннарны номчуруу-даа берге апаар. Колхоз баштаар черя бо чупар-бажың болгаш почта чедирилгезиниң дугайында түү деп бодап турар ирги?

В. ШАГАР-ООЛ.
Моңгүн-Тайга район.

• • •

☆ ХАЙЫРАКАН суурда чөгенчиг чупар-бажың бар, анаа чупары дыка берге. Оон ажылдаар хүнеринде эзлеп маңаан кижи хөй, чупар өрээлдиң дээвиринден кирглиг суг дамдылаар, бус өрээли таарымча чок, хеп үштүп аазар чер чедиппес.

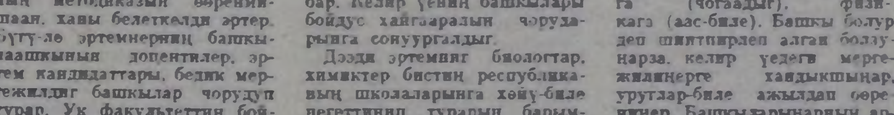
Суурнуң чурттакчы чону хүн бүрү өзүп, культурлуг деннели бедип турары билдингир. Ынчангаш бо суурга делгем, таарымчалыг чупар-бажың тударының аргазы чок бе дээрзин СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң директилыдан турттакчы чон айтырып турар.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.
Чоон-Хемчик район.

• • •

☆ «ТООРА-ХЕМ» совхозтуң Ий салбырында чупар-бажыңның суг изидер досказары үрелген, февраль айдан эгелеп ол ажылдавастаан, а март-апрель айларда сайгылгаан база кыпластаан, безин чадаарда керосин садар магазин база ажылдавас. Сөөлгү каш чыл дургузунда чупар-бажың үргүлчү ажылдап, чырык-даа өшпейн турган. Ам оон-даа эжиктир ужурлуг турбуже чүге дорайтай бергени ол.

Д. АЙР-САНАА.
Тожу район.

ЧУРУКТА: «Тыва» совхозтуң чупар-бажыңы-дыр. Даштыкы хевири чаагай, делгем-даа. Ону үш чыл бурунгаар ыялып эгелээн. Эртиен чылдың декабрьда оөң туу аре сөксаан, соңгалары, хазалгазы буступ үрелген, ук тудуг эзнизирээн.

Фотозу К. ОЙДАН-ООЛДУУ.

Республиканың санитар-чырыдыышкын бажыңы сүмелеп тур

Кижиниң кадыынга чунар-бажыңның дузазы

Чунар-бажыңга чунарга, нештиң амыдаары эжижиир, кижиниң кадыы, күүжү быжыгар, медерел системазы болгаш, нештиң миниишкин органнары дадыгар.

Чүстери биле шыңганнары ревматизм хоочулуг, радикулиттиг, семис аарыг, думчуу, бөөстаазы катарлыг, бронхиттиг болгаш өске-даа аарыг-армыктыг кижилер чунар-бажыңга чунарга, эки түнелдерлиг болур. Чунар-бажыңга чунган соонда кижиниң кадыының ниити байдалы эжижиир, омак-сергек апаар. Чүрекдамыр системазының ажылдаары күштелир, удуруу, чемге туралыы эжижиир.

Бус-биле шаптаныр черге 10 минутада турар, 45 минутада чунар херек. 35-38 градус чылыг суг ең ажыктыг.

Чунуп эгелээр бетинде сандайыңарны болгаш тазыңарны ыяк чуп алыңар. Баштай чунган кижиниң соонда ваннаны эки чуп алган турарын уттуп болбас.

Ванна-душ кабиналарын болгаш хеп азар ниити шыгжамыр черлериниң шкафчыгаштарын чунгаш барган кижи бүгүдезиниң соонда дораан арыглаан турар үчүрлүг. Өске кижиниң савоңын, дүвбүттүнер, шаптаныр эт-херектерин, армыылын, дыргаан ажыглаваңар.

Арыг-шевер чоруурунуң чурумун сагыырга, күйгураактаар, ириңнелир болгаш өске-даа аарыглардан кижини чайладыр.

Чунар бажыңга изиг бус-биле шаптанырга, организмге амындырар тывылдырар болгаш будумелдер солуштурар болуушкуннар күштелир. Деп хөй үнерге, бүүрентериниң амылдаары чиигээр.

Хан иштики органнардан кеш дамырларынче дашиазрлаар, ынчангаш хөралыг турнугуушкун болуру чидер, хан зогилдези эжижиир.

Изиг бус-биле ойталап чыдып алгаш шаптаныр. Мага-бодун эки шаптанырга, нугуттунганы дег ажыктыг болур.

Температура аажок оскерлиргe, организминиң чылыг таарыштырар кезии аңаа чаңчыгып, быжыгар, хан базыышкыныңга болгаш кадык кижиниң чүрээнии ажылдазарынга чогулчалыг болур.

Изиг бус-биле шаптаныр бетинде бажын чугбас. Арныы, бажын соок суг-биле оттурүп алыр иймиле ону соок суг-биле оттурген армыыл-биле арчыылаанып ап болуур. Бус-биле шаптаныр черге кирген соонда биязын чылыг суг-биле хөме нуттунар, оөң соонда бажынче соок суг нуттунгаш, мага-бодун аңаа чуп эгелээр.

Эзирин болгаш арагачы аарыг кижилер изиг бус-биле шаптанып болбас.

Чаш уругларны изиг бус-биле шаптаары хорулуг. Уругларны изиг бус-биле шаптаарга, оларның доругуп турар уян-чаш органнзминге хоралыг.

Кулакче эм дамдыладыры

Кулакче эм дамдыладырының мурнунда кулак иштиниң дыңналыр өөштерин арыг ховең-биле эки аштвары чугула.

Эм дамдыладыр тускай пипетканы кулакче эм дамдыладың ажыглаар мурнунда бор кислотазы-биле чуур (стакан изиг сугга бир бичии шай омаажының иштп бор кислотазын эзилдирип алыр). Пипетканы кулакче эм дамдыладың ажыглаан санында-ла изиг сугга түп турар.

Кулакче дамдыладыр эмни кижиниң температуразынга чедир чылыткаш, дамдыладыры чугула. Чүге дээрге соок эм башты дескиндирер болгаш эпчокшундурар, а эмни эрттир изиг эм дамдыладыр болза, кулактың кежин ая чиптер. Эмни изидерде шилиле-биле савада чылыг сугга олуртур тудар.

Эмни дамдыладырда аарыг кижиниң ййленнир чыттыргаш, кулак холбаның солагай холу-биле артынче болгаш куду алзы оожум тыртар, а уругларның кулак холбаның (кегжирин) артынче болгаш ору углардыр тырташ, а он холу-биле эмни кулакче эмчинин каш дамдыны дамдыладыр деп айтканын ёзугаар дамдыладыр. Ынчангаш ук дамдылаткан эм эки хандыр кирзин дээш, кулактың артып 2-3 катап салаа-биле оожум базар.

Эм дамдылаткан соонда аарыг кижиниң ййленнп чыткан хевээр каш минута эрткиже чыттырар болгаш оон кулакты арыг ховең-биле бөөшкүннеп каар.

Творог (ааржы)

Сүт садыгларынга сүт, творог (ааржы) садып алыры-биле баргаш, творогтуң бижинде «Пастеризованный (быжыр хайындырган) сүттен кылган творог» азы «Непастеризованный (быжыр хайындырбаан) чиг сүттен кылган творог» деп каанын номчуур силер.

А оларның аразында ылгалы чүдел?

Хайындырбаан (непастеризованный) чиг сүттен кылган творог болуунуң составы амданныы болгаш ортек-үнези быжыр хайындырган (пастеризованный) сүттен кылган творогтан улуг ылгал чок. Ынчалза-да чиг сүттүн творогунда янзы-бүрү аарыгларның бактериалары чоруур. Ындыг творогту чиге чип болбас. Ону түгле янзы-бүрү чем кылырда ажыглаар: ылаңгыя быштакчыгаштар, варениктер (хуужурлар) дээш өске-даа чемнер белеткээрде ажыглаар. Ол чемнерни белеткеп, быштактап турар үеле ол творогта бактериялар изиг, бедик температурага улуттакпаттынар.

Ол ышкаш базаарга саткан творогтарга база-да овааарымчалыг болуру чугула. Ынчан түгле хайындырган сүттен кылган творогту алгаш, ону хандыг-даа болбазырадыышкын чокка ол хевээрзин ажыглап болур.

Холумактыг бензин

Бо — күштүг болгаш аймылдыг хоран-дыр. Ону машинаның кезектерин, хол чуурунга шала аштварынга хереглээрин шуут хорудаар, түгле дээрге кеш, ханга баргаш хоранналгынны болдура бээр.

Холумактыг бензинниң примус болгаш от кыпсып чурттаар черлерге чыруткы кылып, база хеп аштап ажыглаары тергиин айылдыг, түгле дээрге, ол бусталып үнгеш, тыныш органнарын дамчып, ханга барып база-ла хоранна бээр. Холумактыг бензинниң анаа бензинден ылгалы болза, акпе онаут кылдыр кастурунде.

ОНУ ҮГЛЕ МОТОРНУҢ КЫВАР ЧҮҮЛҮ КЫЛДЫР ХЕРЕГЛЭЭР

Холумактыг бензинни хереглээрде ону ажыглаарының чурумун өөреңиңер. Кичээнгейниң хемчегларын шыңгыы сагып тургаш холумактыг бензинни айыыл чокка ажыглап болур.

КИНО

МАЙ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 2, 10.45, 12.30, 2.15, 4, 5.45, 7.30. «Космостуң маадырларынга алдар». «Совет дайынчы». «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыында 10. «Назының доскел чок үези» 12, 2, 3.50, 5.40. «Шуптузуп кижи сеңээ». «Хай-халап болган чонның эрес чоруу». «Назының доскел чок үези» 7.30. «Назының доскел чок үези» 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыында 10, 3. «Ада-чурттуң оолдары» 4.50, 6.40. «Шуптузуп кижи сеңээ». «Хай-халап болган чонның эрес чоруу». «Ада-чурттуң оолдары» 8.30 шактарда.

редакциянын адреси:

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлалкчыларының болгаш пропаганда килизиниң 35-24, харысаалганыг секретарының 23-35, партийжи амы-тыра килизиниң 23-54, культура килизиниң 37-13, колзо ажыл-агый килизиниң 21-47, үлетүүр килизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг чилдистериниң 21-27, информация килизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонже болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында партиялга эргелелиниң типографизазы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00614

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 17 СУББОТА № 113 (7959).

Өртээ 2 көп.

ИЙИ УЛУСТУҢ НАЙЫРАЛЫ

Н. В. Подгорныйның Ким Ир Сен- биле беседазы

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Май 15-те ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-ның Чиргине секретары, КҮДР-ниң Министрлер Кабинединиң Даргазы Ким Ир Сен-биле беседа кылган.

Эш-хуузунуң найыралчы байдалынга өрткен беседаның үезинде Совет Эвилели биле КҮДР-ниң аразында харылзаларны улам ынай хөгжүдер болгаш быжыглаар талайында санал-оналдарның ажыктыг солчулгазы болган. Аңгы делегей байдалының ийи талага сонуургалдыг ейи келген айтырыгларның талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы база болган.

Беседага көрей таладан КҮДР-ниң Дээди Улус Хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Ген болгаш албанның эвелдээ кижилери кириштекен.

Совет таладан ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы, Казах ССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы С. Б. Ниязбеков болгаш өскелерде кириштекен.

Ол-ла хүн Ким Ир Сен ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга алдар болдурган дүштеки шайлалганы тургускан. Дүштеки шайлалга найыралчы байдалга өрткен. Н. В. Подгорный биле Ким Ир Сен найыралчы ёзу-биле дашкалар солдурген.

НАЙЫРАЛЧЫ КӨРЕЙНИҢ ЧЕРИНДЕ

ПХЕНЬЯН. СЭТА-ның тускай корреспондентилери М. Яковлев биле Б. Кулаевский оларның дамчыткаңы:

ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның албан ёзузунуң найыралчы аян-чоруу-биле холбаштыр улустуң Көрейниң найысылалы—Пхеньян байырлал шинчи киир шиметтингеи. Н. В. Подгорный КҮДР-ниң Дээди Улус Хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Генниң чалааның ёзугаар ында чеде берген. Пхеньяннның күдүмчуларының часкы ногаан үнүштеринiң кырында Совет Эвилелиниң болгаш КҮДР-ниң күрүне туктары киинскил турар. «Көрей болгаш совет улустарның аразында акы-дүнма найыралл болгаш сырый каттыжышкын делгерезин!», «ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорныйга изиг байыр!», «Социалистиг лагерьнин чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкыны делгерезин!», «Антиимперялистиг болгаш антиамерикаңы демиселиң күштелиргезл!» деп состерлиг транспарантыларны күдүмчүлер кежир аскан.

Кежээ хоорайга хөй өңнүг иллюминациялың оттары чайынандыр хып келир. Хөй-ниитиниң бажыңнарында «Кирип моорланар!», «Найырал!» дээн сестер чайынаның турар.

КҮДР-ниң парлалгазы болгаш радиозу көрей черге Н. В. Подгорныйның болгаш ону үдеп чоруур кижилерниң чоруп турар дугайын чонга калбаа-биле дыңнадып турар. Найысылалның парлалгазы хүндүлүг совет аалчының аян-чорууңга бөрлөп болдурган материалларны бүдүн арыннарынга парлап турар. Солуннар мурнуку чүүлдерни. Н. В. Подгорныйның болгаш ону үдеп чоруур кижилерниң Пхеньянда чоруп турар дугайын чугаалаан тодаргай отчёттарны болгаш фото-чурыктарны парлап турар.

АВТОМАТТЫГ „ВЕНЕРА-5“ СОВЕТ СТАНЦИЯ ВЕНЕРА ПЛАНЕТАНЫҢ АТМОСФЕРАЗЫНЧЕ МААЖЫМ КУДУЛАП БАДЫПКАН

ПЛАНЕТАЛАР АРАЗЫНЫҢ „ВЕНЕРА-6“ СТАНЦИЯЗЫ СОРУЛГАЗЫНГА ЧООКШУЛАП ОРАР

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1969 чылдың май 16-да планеталар аразының «Венера-5» станциязы 350 миллион километр хире хемчээлдиг орукту 130 хоноктa ужудуп эрткеш, планеталар аразынга космос оруунга чоруушкунуң чедиишкинниг доозуп, Венера планетаның атмосферазынга маажым кире берген.

Владимир Ильич Ленинниң хевирин сиилбирлээн вымпелди болгаш Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Күрүне Сүлдезин Венерага станция чедирген.

Гелиоцентриктиг орбита-орук-биле ужудуушкунның үезинде станция-биле доктаамал болгаш туруштут радиохарылзааны тудуп турган. Черден радио-биле командаларны ёзугаар «Венера» станция космос делгеминге янзы-бүрү шимчээшкиннерни боттандырып чораан. Автоматтыг станцияда тургускулаан херексел-приборларның дузазы-биле ужудуушкун оруунда космос делгеминде болуп турар физиктиг чорудулгаларның эртем талазы-биле калбак комплекстиг шинчилелдерин чорудуп турган.

Эртем талазы-биле алдынган информацияларны болгаш станцияның системазының база аппаратуразының ажылының дугайында медээлерни радиотелеметриктиг шугум-биле ырак космос-биле харылзаа тударының төвүнче үзүктел чокка дамчыдып турган. Бо чылдың майның 16-да Москванылыбиле 7 шак 08 минута турда, автоматтыг «Венера-5» станция Венера планетага 50 муң километр хемчээлге чоокшулай берген.

Ол өйде Черден «Венера-5» станцияже планеталар аразынга радиохарылзааның сөөлгү доостур холбаазын кылырын эгелээнинiң дугайында команданы берген.

«Венера-5» станцияның планетаның атмосферазынче киреринiң мурнуу чарында бодунда эртемшинчилел аппаратуралыг дүжеринiң аппарады автоматтыг арга-биле станциядан адырлы берген. 9 шак 01 минута турда, Венера планетаның атмосферазынга дүжер аппаратты аэродинамиктиг тормозтап доктаадыры эгелээн, ол өйде базыышкын улуу-биле дыңзаан, аппараттың даштыы кадынга температура улуу-биле бедээн.

Аэродинамиктиг тормозтаашкынның түңнелинде дүжер аппараттың ужугуп бадарының дүргени секундада 11,17 километрден секундада 210 метр чедир кудулаан, оон соонда парашют системазы ажылдап кирген.

Аппараттың парашют-биле 53 минута үргүлчүлээн дүжүп бадыышкынының үезинде ында тургустунган эртем талазы-биле херексел-приборларның дузазы-биле Венераның атмосферазының параметрин: температуразын, базыышкынын болгаш химиктиг составын хемчээп шинчилээн. Бедикти хемчээр радиохемчээкчи планетаның кырында ол аппараттың кайы хире бедик чоруп турарын тодарадып турган.

Аппаратта радиокомплекс болза ол хемчээшкиннерни Черже үзүктел чокка дамчыдып турган.

Венера планетаның атмосферазының дугайында эртем талазы-биле алдынган чугула медээлерни ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының институттарында ажылдап кылып турар.

«Венера-5» станция бодунуң ужудуушкунун чедиишкинниг доошкан турда, бо чылдың январь 10-да салып үндүрген, планеталар аразының автоматтыг «Венера-6» станциязы Венера планетада чоокшулай берген болгаш майның 17-де 9 шак 03 минута турда, оон атмосферазынга кирер.

Мынчангаш совет эртем болгаш техника космос делгемин шиңгээдип алырының төөгүзүнге база бир алдарлыг арынны киир бижээн.

Космос делгемин болгаш Хүн системазын шинчилээр талазы-биле Совет Эвилелиниң программазы чедиишкинниг күүсеттинип турар.

Үстүнде чурукта—Барыын-Хемчикте «Төн-Терезин» совхозтуң мурнакчы малчыны Ооржак Аңгыр-оол эрткен кыштың соок, берге хүннеринде кадарган малын хүр кыш ажырып, малдың чаш төлүн онча-менди доруктуруп ап, ажыл-агыйда мурнакчыларның одуруунче кирген.

☆ ☆ ☆

Адааңда чурукта—Каа-Хем районда Мерген сутбараан фермазында бызаа ажаакчызы Вера Лапшина мал ажылынга сес чыл ажыр ажылдаан дуржулгалыг малчын. Ол ам ажаап, өстүрүп турар бызааларының бирээзинден-не хоңукта 850 грамм чедир немелде дензиин чедип ап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ
фотолары.

ЛЕНИНГРАДТЫҢ УРАН ЧҮҮЛҮ ДАГЕСТАННЫҢ НАЙЫСЫЛАЛЫНДА

МАХАЧКАЛА. (СЭТА-ның корр.). Ленинградтың уран чүүлүнүң болгаш чечен чогаалының В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган неделязы майның 15-те Дагестан АССР-ниң найысылалында ажыттынган.

Нева хемниң эриинден аалчыларны — артистерни, чогаалчыларны, композиторларны, чурукчуларны ол дагыыр чүрттүн чону чечектер-биле, сесертиктериниң хевис дег хээлени бергени-биле уткаан.

Ленинградтың уран чүүлүнүң болгаш чечен чогаалының ажылдакчыларының ол чеде бергени дагестанчыларның моон мурнунда Ленинградка чоргаарынга харыы аян-чорук болур. Дагестанның уран чүүлүнүң болгаш чечен чогаалының неделязы бо чылдың февральда Ленинградка чедиишкиннин-биле эрткен.

Дагестанның В. И. Ленин аттыг күрүне университединиң улуг залынга неделяның чечем чогаал талазы-биле кезээ ажыттынган. Ол черниң 30 ажыг национал улустарының төлөөлекчилериниң мурнунга Ленинградтың чогаалчылары О. Шестинский, Н. Королева, Д. Поляновский, Л. Буклин болгаш өскелер-даа чүве чугаалаан. Дагестан шүлүкчүлер Ленинградтың шүлүкчүлериниң шүлүктерин кумык, авар, даргин дылдарга номчааннар.

Орус музей даар алдарлыг музейлеп алган чүрүмга уран чүүлүнүң, скульптураның чогаалдарының эң дээреларининiң делгелгези Махачкалада ажыттынган.

Неделяның программазында — Ленинградта С. М. Киров аттыг операның болгаш балеттиң академиктиг театрының шилгери, «Найырал» даар ыр-хөгжүм ансамблиниң, сураглыг күүседикчилериниң — ыраажыларның, музыкантыларның көргүзүглери, күүселдери болгулаар.

Неделяның киржикчилери Дербент, Каспийск, Избербаш болгаш өске-даа хоорайларга баар, нефтичилер, балыкчылар, виноградчылар-биле ужуражырлар.

ТАРААЖЫНЫҢ СӨЗҮ БЫЖЫГ

Ленинчи юбилейге уткуштур

Бай-Тайга районунуң тараажылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуур талазы-биле бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан. СЭКП ТК-ның эртекен чыдалгы октябрь Пленумунуң шиитпирлерин өөренип танышкап, чер ажылының культуразын улам ынай бедидер, мелиорацияга ажылларын калбартып чорудар талазы-биле боттарының мурнуга тодаргай соруглазарны салган.

Бистиң ажыл-ишчилериниң 1969 чылда тараа культураларының гектар бурузунге опаалтыр суггат чок черден 10, а суггаттымыдан—14 центнер дужутту алырын шиитпирлээн. Гектардан-на бо чылын кукурузаның ногаан массазын 180—200, картофельдиң 25, погаалларны—110, чаңгыс чылдыг сигеннерни суггаттыгдаа, суггат чок-даа черлерге хамаарыштыр—14—16 центнерни остүрүп алыр деп хүлээнген бис. Малга быжыг чем-суурну мооң-биле холбаштыр база тургузар.

Чер ажылын сайзырадырда, мелиорацияны чорудары-биле кады, минералдыг болгаш органиктиг чемиштиидилгелерни ажыглазарывыс улуг кичээнгей салдынар. Минералдыг чемиштиидилгелерни 2200 гектар шөлге төгерип кордүвегей. Майның 13-ке чедир ону 1129 гектар черде чашкан, ол ажыл ам-даа уламчылап турар. Ындыг болзажок органиктиг чемиштиидилгени чүгле 2825 гектарда төккенин айтыр херек. Бо талазы-биле хожудан турар бис.

Чер ажылын сайзырадырда, мелиорацияны чорудары-биле кады, минералдыг болгаш органиктиг чемиштиидилгелерни ажыглазарывыс улуг кичээнгей салдынар. Минералдыг чемиштиидилгелерни 2200 гектар шөлге төгерип кордүвегей. Майның 13-ке чедир ону 1129 гектар черде чашкан, ол ажыл ам-даа уламчылап турар. Ындыг болзажок органиктиг чемиштиидилгени чүгле 2825 гектарда төккенин айтыр херек. Бо талазы-биле хожудан турар бис.

Бо хүннерде район девискээринде агаар-бойдустуң байдалы часкы ажылдарга таарымча чок болуп турар болза-даа, партия организацияларының удуртулгазы-биле бистиң тараажыларывыс суггарар дээш 5 муң гектар шөлүнден 2814 гектарны тараа чажарының мурнуңда суггарып алган. Суггарымкчыларның доктаамал 36 звенозу планнаан суггарылганы чогуур хуусаазында бүрүнү-биле дооскар деп хүлээлеп алган. Бо талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелинде 5 хонгаш-ла үндүрүп, тарылганын чоруп турарын тараажыларга доктаамал информастап, мурнакчыларны үргүлчү илередип, материалдыг болгаш моральдыг идиг берииишкиннеринiң талазы-биле ажылдап кылдынган хемчегларнын шын боттандырарынче күженнипкин салдынган.

«Мурнакчы» колхозту болгаш «Тээли» совхозтуң Найырал, Бай-Тал салбырларын ап көрээли. Сөөлгү бөш хоңуктуң түңнелинде Иргит Комбужаптың звеновзу Найырал салбырга суггарымкчыларның тиилелиири болган. Оон кежигиннери 165 гектар шөлдү шыпарлыг кыдыр суггаргаш, звеновзар аразынга шилгирип Кызыл тукту алдышаан, өртектиг чүүлдер-биле шаңнаткан.

Иргит Буяннын звеновзун, «Мурнакчыда» Хертек Дадар-оол, Хертек Арбай-оол, Иргит Маадыр-оол шыкаш суггарымкчыларны, Кызыл-Даг салбырда комсомолчулар Салчак Балдан, Сонам Бораш болгаш өскелерни-даа бис чоргаарааргбиле адаар бис.

Бо чылын суггатчыларның хандырылгазын экижиткен, суггарган участоктарның шыпарын агровомнар үргүлчү корүп турар. Суггаттыг черлерни калбартыр деп, соруглга салдынган чүве болганда, бугаларны, арыктарны аштаар, сеңгээр, оларны чоп ажыглаар дугайында партия организацияларының, колхоз Советтериниң, ажыл-агыйлар удуртукчуларының кичээнгейин улгаттыпаар.

Часкы хову ажылдарынга төөнүң шеф ажылы улуг роль-ду ойнаанын демдеглээр херек. Апрельдиң 12-де болган коммунистиг субботникте районнуң ажыл-ишчилериниң күжүн хову ажылдарынче утландырганывыс түңнелинде 231 гектар тарылга шөлүүүң дажын, 11 км буганың уйгун аштаан. Май 1-де субботник уламчылаан. Май 3-те болган субботникке районда албан организацияның черлери эки кирипкен. Ылаңгыя райпо, сангээ кылдыр, кодээ ажыл-агыйлар эргелеп, эмнелге черя, тарылдаа черя болгаш өске-даа коллективтер эки ажылдаанар. Бо коллективтерниң ажылдакчылары совхозтуң Найырал салбырынга 32 гектар черинiң дажын аштаан.

Районга суггарылганың 11 бугазын субботниктерде септээн, кадгынган турган Шивилиг бугазын 82 кижи үш хүн иштинде ажылдап турган, ажыглалга киирип каан. Бо ажылды Бай-Тал кодээ Советин, ында хереженнер чөвүлелиң улуг харымсалга-биле, организастыг эрттирген доорлын өөрүшкү-биле демдеглээр херек.

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга ажыглалдан үнген турган Тура, Алаак, Чаттыг-Тей бугаларын төөнүң күжү-биле чайгы суггарылгага оларны ажыглап болур кылдыр белеткээн. Өске-даа черлерде суггарынга бугаларны ажыглалга киргизээн. Чонну шефтээр ажылче организастаар, оларны күш-ажылче хайыктырар талазы-биле байдал «Мурнакчы» колхозта эки чанчыл болган. Ында партком секретары Донгак Мижит-оол, колхоз даргазы Хертек Кудуруклай оларның болгаш кодээ Советтиң бо талазы-биле дурукулгазы өскелерге чердe үлегер болуп турар.

Эрткен чылдың бо өйде чаңгыс тектар-даа сигеи шолу суггартынмаан турган, а бо чылын май 10-га чедир 241 гектар сигеи шөлүн суггарган. Ажыл-ишчилер ажыктыг 250 гектар черинiң дажын аштаар хүлээлгенiн алгаш, ону 773 гектар кылдыр күүсеткен. Часкы хову ажылдарның чедиишкиниг чорударынга тараажылар ортузунга масса-политиктиг ажылды калбартыры улуг ужур-дузалыг. Районда партия организацияларының бо талазы-биле ажылы моон мурнунда турганындан элээн экижээн деп чугаалаар болур. Хову бригадаларының төөгерии дерип, шимээн, кызыл-булуңнарда солуннар, журналдар, оюн хереселдери бар. Лозунгнар, плакаттарны-даа чоруп болур. Бригадаларда лекция кылдынып, беседалар чоруттунуп турар.

Чер ажылының талазы-биле чамдык четпестер база бар болуп турар. Суггарылганы шыпарлыг чорудуп турган, тарал культураларының дужудуп бедидер дугайында эргелекчи саналды бистиң районуңуң ажыл-ишчилерiне үндүрген чүве болгай. Маңгаа холбаштыр социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттингин хынап, ону боттуг болдурар дээш ам-даа улуг уткуу-биле ажылдаар апаар бис. Тараажының сөзү быжыг, ону үткүп болбас!

Чер ажылының талазы-биле чедип алыр дээш соруглавые улуг, мынчангаш ону боттандырарынга партия организацияларының, кодээ ажыл-агыйының түсвай эртемнигленiринiң, механизаторларның чогаадыкчы, чаартыкчы саналдарын, оларның чечен мергеи бодалдарын деткип турган, ол улуг соруглавыстың чедип ап шыдаарымынга бүзүрелдиг бис.

А. САЛЧАК,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары.

Кур черниң тараа шөлдеринде

«Тиилелге» совхоз республикада тараалаан ажыл-агыйларның ширээзи. Совхозтуң партия комитедиң, директизазы болгаш ажылчын комитедиң беш чыл планының дөртку чылынын чаагай дужудун өстүрер соруглга-биле часкы хову ажылдарын организастыг чорудуп, социалистиг чарыштыг механизаторлар болгаш тараажылар ортузунда калбарткан.

Шык базырыышкының кыска хуусаада шалыпкын чоруткаш, тараа чажылдаанын эгелээн. Ажыл-агыйлар бо чылын 25.200 га тараа культураларын тарыыр турганы, май 15-ке чедир кол культура кызыл тасты 19.700 гектарны чашкан. Совхоз часкы тарылганың планын 86 хуу күүсеткен.

Часкы тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг чурумнар ёзугаар чорудары-биле бригадалар арасында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнда № 8 (бригадири эш В. Яначат), № 9 (бригадири эш С. Мартай-оол) трактор-хову бригадалары чоруп, тараа культуралары чажып, тарымрын дооскан.

Сескн бригада 3200 гектар шөлге кызыл-тас тарылгазын эки шыпарлыг чоруткаш, планның чаагай-дужудун өстүрер соруглга-биле часкы хову ажылдарын организастыг чорудуп, социалистиг чарыштың механизаторлар болгаш тараажылар ортузунда калбарткан.

Шык базырыышкының кыска хуусаада шалыпкын чоруткаш, тараа чажылдаанын эгелээн. Ажыл-агыйлар бо чылын 25.200 га тараа культураларын тарыыр турганы, май 15-ке чедир кол культура кызыл тасты 19.700 гектарны чашкан. Совхоз часкы тарылганың планын 86 хуу күүсеткен.

Часкы тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг чурумнар ёзугаар чорудары-биле бригадалар арасында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнда № 8 (бригадири эш В. Яначат), № 9 (бригадири эш С. Мартай-оол) трактор-хову бригадалары чоруп, тараа культуралары чажып, тарымрын дооскан.

Сескн бригада 3200 гектар шөлге кызыл-тас тарылгазын эки шыпарлыг чоруткаш, планның чаагай-дужудун өстүрер соруглга-биле часкы хову ажылдарын организастыг чорудуп, социалистиг чарыштың механизаторлар болгаш тараажылар ортузунда калбарткан.

Шык базырыышкының кыска хуусаада шалыпкын чоруткаш, тараа чажылдаанын эгелээн. Ажыл-агыйлар бо чылын 25.200 га тараа культураларын тарыыр турганы, май 15-ке чедир кол культура кызыл тасты 19.700 гектарны чашкан. Совхоз часкы тарылганың планын 86 хуу күүсеткен.

Часкы тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг чурумнар ёзугаар чорудары-биле бригадалар арасында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнда № 8 (бригадири эш В. Яначат), № 9 (бригадири эш С. Мартай-оол) трактор-хову бригадалары чоруп, тараа культуралары чажып, тарымрын дооскан.

Сескн бригада 3200 гектар шөлге кызыл-тас тарылгазын эки шыпарлыг чоруткаш, планның чаагай-дужудун өстүрер соруглга-биле часкы хову ажылдарын организастыг чорудуп, социалистиг чарыштың механизаторлар болгаш тараажылар ортузунда калбарткан.

Часкы тарылганы чедиишкиниг чорударынга совхозтуң хереженiерiн төлептиг күн-ажылчы үлүүн киирип келген. Хову ажылдарында 25 кижи хаара туттунган, оларның иштиндеи 14 хереженiер трактористер болуп, ер улустан дудак чокка тараа чаштырып, чер чарын ажылдан турарлар.

Механизаторларның ажылдарынга, дыштанырынга, ойнаар-хөглээринге бүгү тевырымчалыг байдалды совхозтуң директизазы тургускан. Партия комитедиң лекциялар, беседалар номчуурун, кино, концерт көргүзүглерiн график ёзугаар доктаамал чорудуп турар.

«Тиилелге» совхозтуң тараажылары часкы хову ажылдарын май 25-те бедик агротехниктиг дедиелге доозар дээш бүгү-ле хемчегларын ап, куженiишкиннiг ажылдан турарлар.

Т. ХЕРТЕК.

ХӨЙ ЭЪТТИ БУДУРЕР

(Республиканың партия активиниң хуралындан)

Март 15-те Кызыл хоорайга болуп эрткен республиканың партия активиниң хуралынга эътти будурерин болгаш садып алырын ковудедир талазы-биле кодээнин партия организацияларының сорулгаларының дутайында айтырыгны чугаалашкан. СЭКП обкомунун ийнги секретары **В. Н. Филиппоотун** иletkeli доозулган соонда санал-оналга калбаргап.

— Таңдының партия организациязы кодээ ажыл-агый будурулгезин чорударының культуразын бедидер дээш чамдык хемчеглерни чоруткаш, соолгу үш чылда бүгү продуктуларны күрүнеге садарының планын күүседир келген —деп, СЭКП Таңды райкомунун бирги секретары **М. М. Сухачев** саналын эгелээн. Ынчалза-даа беш чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүседир сорулганы ол чедип алган үүлдер хандырып шыдавас.

Партия болгаш ажыл-агый организацияларының удуртулгазы, ылангны кижилер-биле ажылы кошкак. Районнун ажыл-агыйларынга ам-даа 17 зоотехник херек. Ынчангаш фермалар эргелекчилерине болгаш бригадирлерге тускай өөредилгеге ойлежир. Кодээ ажыл-агый министерствозу сагыш салыр херек. Кодээ ажыл-агый техникумун чыл бүрү доозуп турар кижилернин чамдыкызы кодээже үнмейн. Бызыда болгаш районнар төптеринде ана чорун турар. Бо айтырыгны кым-даа херекке албайн турар.

Кодээ ажыл-агыйнын район эргелеп будурулгезин удуртур орган болуп шыдавайн турар. Тускай эртемниглер эвээш, чангыс кол зоотехник чүнүдээ канчап шыдавас, чүгле сан-недээ чырыгга ойлежир. Кодээ ажыл-агый министерствозу кодээ ажыл-агыйны удуртурда район эргелелин ойбайн, ону дамчыры чугула.

Бөдүүн кижилер-биле ажылды күштедирер төлээде, ферма, бригада бүрүзүнге партбөлүктерин тургузарының чугулазын «Межегей» совхозтун чижээ коргузуп турар. Инда хой ажылының фермазында партия бөлүүнде 5 коммунист ажылдап, масса-политик үнг ажылды чорудуп турар. Мурнакчы хойжуулар Оюн Сырат, Оюн Төкел-оол бо чылын чүс хой бүрүзүнден 110-дан хой хураганны ап турар. 1968 чылда совхоз ажылчыннарның немелде төлевиринге хой түүнүт акша-хөрөнгүнүн үндүрген. малчыннарга натура төлевир кылдыр 212 дотпени тывыскан. Бо чорук кижилернин ажылга сонуургалын улам бедиткен.

Бии-Хем райкүүс к о м ы н у ц даргазы **М. К. Дамчай** мал ажылынга чамдык эки түнелдерни чугаалаан. Эртеген чылын районга мыйыстыг бода мал 9 хуу, хой 14 хуу өскен. Күрүнеге сатказ мыйыстыг бода малдың ортумак дириг деңзизи 370 кг, хой бүрүзүнден түк кыргылдазы 2,9 кг болган.

Ынчалза-даа бар күралвырлар четче ажыглаттын м а а п. Малдың баш санын өстүрер, эът болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрерин көвүдедир төлөөде, малдың чем-суурун быжыглаары чугула. Бо сорулга-биле 1969—1970 чылларда 680 гектар чаа черлерни мал чемнерин тарырынга ажыглаар, сананы белеткээр. Малчыннарга хой бажыңнарны, чүнар-бажыңнарны, кызыл-булуннарны, ийи хойжу бригадалар төптерин тударын планнаан. Кылыр тудугларның хемчээли улуг болгалда, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынындан цемент, кадаг болгаш өске-даа түүлдер-биле хандырары чугула. Туранга тудуг ажылы чорудар тускай механизастаттынган колоннаның турары ам чугула апарган деп, эш Дамчай саналдаан.

Тес-Хем районнун малчыннары В. И. Ленинниң төрүттүнгенниден бээр 100 чылынга уткуштур чорбушаан, мал кыштагладыышкынын эки эрттиргенин районнун кодээ ажыл-агый будурулге эргелелинин, начальныгы **М. С. Сарыглар** саналынга демдеглээн. Эрткен ийи-үш чылдарда малдың хорамчазы болгаш кызыраашкыны хөй турган болза, ол хойжу бригадаларның бежи 90-дан хөй хураганны алган.

Эш Сарыглар оон ынай саналынга районга малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер талазы-биле ажылдан кылынган хемчеглерни чугаалаан. Мал чемнери белеткээр тускай механизастаттын г а н беш бригаданы тургускан, хойжу бригадалар түс бүрүзүнде база мал чемни белеткээр.

Малдың сут хандырылгазы чугула айтырыг. Ынчаш турбуже республиканың Мелиорация болгаш сут ажыл-агый министерствозу Агар ховузунга чангыс-даа будукту ажыглаага кирбээн. Кодээ ажыл-агый министерствозу мал деңзизээр деңзимер талазы-биле чагыгны күүсетпээн деп ол шугумчүлээн.

«Кек-Тей» совхозтун директору **А. И. Ломаев** сес алган. Совхоз 1962 чылда төрүүр магаа бүрүзүнден 70 чүүрга алган болза, эрткен чылда 140 болган.

Чоокку чылдарда магаанын санын 200 мун баш чедирер сорулганы күүседирде комплекстит механизация чорудар төлөөде, тудугнун төлевилелсмета документациязын дүргедирри чугула. Совхозтун сүүбаан фермазы бирги кварталда инек бүрүзүнден ортумак саалганы 600 кг чедирген. Моон сонгаар фермазы бүрүн механизастаар болгаш чүгле саар инектерни эвес, эът будурери-биле аныяк малды база өстүрер.

Эът, сүт будурерин көвүдедири-биле чер ажылын хөгжүдеринче кичээнгейни салыр, чыл бүрүзе майнын баштайгы чартыында хат, соок болгуун барымдаалаш, эрте быжар культураларны шилип алгаш, майның ортанган соңгаар тарырын өөренип көрүп чогуур деп, эш Ломаев саналдаан. кодээ ажыл-агыйның дүржүлга станциязы соолгу үеде тарылга талазы-биле аргасүүе бербес болган деп шүгүмчүлээн.

Мал ажылын хөгжүдеринге база эътти будурерин болгаш садын ажырын ковүдедирнин кергээнде бар четпестерни чайладырынга улусчу контролёрларның киржилгезин республиканың улусчу контроль комитединиң даргазы **М. К. Шыырап** саналынга чугаалаан. Республикада беш мун ажыг улусчу контролёрлар ажылдап турар, бир эвес олардың ажылын эки организастаар болза, мал ажылын хөгжүдеринге олар эвээш эвес дүмей чедирер.

Малдың хорамчазы болгаш кызыраашкыны улуг болуп турарын ажыл-агыйларның чамдык удуртукчулары агаар-бойдуска шаңнарын орадлажыр. Хамык ужур агаар-бойдуста эвес, күш-ажылдың организастаашкынының болгаш зооветеринарлыг хемчеглернин кузу деннелде турарында.

Малчыннарның, тускай эртемниглернин харыысалгазын белидер. Малчыннарга ховар баар, бар четпестерни чайладыр талазы-биле организастыг комплекстер алдап, эрдетпеен эртип турар чоруктарның чижээнге эш Шыырап «Чыраа-Бажы» совхозта байдалды чугаалаан. Ында чамдык малчыннарның кыштагла р ы н д а өлген мал сектери аштаттынмаан, аарыг малдарны шинчир, эмнээр хемчеглер алдынмайн турар. Шык-Бажы сүүбаан фермазында өлген 60 ажыг бан улуг, биче малдарның сектери өңгөр доза берген чыдар, ыттар ынай-бээр дажыглап турар. Апрельдин эгезинде бызаалар даштын ажык черлерде ырмызырап турар, а бызаа кажаазының ишти өлшык, бут базар чер чок.

«Сүт-Хөл», «Шекпээр» совхозтарда байдал база ындыг. Боларда болгаш «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтарның малы кодурлап турар. Тускай эртемниглери чүнү кылып турары биидинмес. Кодээ ажыл-агый министерствозу болгаш район эргелелдеря тускай эртемниглер-биле багай ажылдап турарды ол-дур.

Эът будурерине бар аргалар четпес ажыглаттынып турарын **А. М. Градобоев** («Мал семиртир» трестин директору) демдеглевишаан, бо талазы-биле чаа чүнү кылыр деп турарын чугаалаан. Чайгы үеде одарладып семиртир малды амыгаштан шилип алыр. «Сукпак» совхоз чайын мал чемнерер тускай шөлдерни дерип тургузар болгаш оларга интенсивтир чемгерилгени чорудары-биле янзы-бүрү мал чемнерин тараан.

Июнь 15-тен сентябрьга чедир хой немелде эътти алыр, бода малдан хонукта ортумаа-биле 800 грамм немелде деңзини алыр деп планнаан. Мыйыстыг бода малды, хойну, хавапны чемгерип азыраар

• • •

1969—70 чылдарда эътти болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын будурерин болгаш ону күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле хемчеглерни актив хуралы бадылаан.

Ол хемчеглерни күүседир талазы-биле партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының сорулгаларын тодаргайлап турар доктаал база хүлээп алдынган

Горькийниң автозаводунуң партия комитединге база бир чаа партия билединг бүрүткээн... Будүрүгенниң партия организациязы 30 кижини СЭКП кежигүнүмге болгаш кежигүнге кандидатка хүлээп алган.

Ленинчи Коммунистиг партиянның кежигүнерин болур бедик алдарны чедип алган кижилер-дир. Олар ак сеткилдин, чөптүү, күш-ажылга ынакшылдыы-биле хүндүткээдир. Олар техниктиг дешпилгенин дүргедедирингге, күш-ажылды эртемге үндезилээш организастаарын непередиргиге дузалаан турар. Олар шүүтүүлү агитаторлар, пропагандистер, үлегер-чижээн коргуспүүлээн.

Май 10-да, субботада, республиканың хоорай, суурларының, чурттакчылыг черлериниң ажылчы чоннары субботникче база дагын массалыг үнген. Кызыл хоорай Советиниң күүсекчи комитединиң удуртулгазы-биле найысылалдың кудумчуларынга чүнү канчаар кылырын, кана кандыг организациял, албан, будүрүлге черлери ажылдаарын баш бурунгаар бижыглаан турган.

Кызылга бо чазын 5 мун шиштыг, 50 мун чадан үүшүүг май дургузунда немей олурттуп, хоорайны улам богаанчыдары кордүнген. Соолгу субботникте чурттакчылар шиштарны олурттуп, оңгарларны каяа этелеп киргикен.

Хоорайның Ленин кудумчуузундан эгелээш бүгү төп кудумчуларны чаагайжыдары коз кичээнгейде алдынган. Ол кудумчуларда чамдык черлерге телефон шугумуунуң оңгарын кайып, хомер ажылды майның 25-те бүрүн доозар.

• • •

Тес-Хем районнуң чурттакчылыг черлериниге май 9—10 хүннеринде массалыг субботник болган. «Тес-Хем» совхозтуң Теректиг-Хем суурнуң үстүнде бүге өөрүн септеп, суг бадырарынга 2 тракторлуг 44 кижи ажылдаан. Тракторист Маадыр-оол Арапчор, бульдозерист Бижек Даличи болгаш Даваа Болат-оол, Киров Дойнур олар идепкейлиг, эки ажылдааннар.

Ол-ла хүн теректиг-хемчилер суурун арыглап, аштаан болгаш 200 ажыг ыяш олурттур оңгарны каскан. Оңгарның хойу чаа эмнелге, школа чанында, сесерликтер чоотунда кастынган.

Совхозтуң Үстүү-Шынаа салбырының ажыл-ишчилери шеф-биле 40 ажыг теве кырларның хереглелин хандырып, келген кижилерни саадатпайн, аъш-чемни шалыкшы-биле деңзилеп, үлетпүр барааннарын садыглаан турар.

Магазинде чагыг дептерн тургустуглаан, ону хүн бүрү хынап, садыл алыкчыларның барааннарга чагыгларын күүседир талазы-биле организастыг ажылды чорудуп турар. Хевис, телевизор, диван болгаш өске-даа барааннарны садып алыкчылар чагыын ёзугаар ап турар.

Коллектив ай, квартал санында саарыгга планын ажыр ажылчы чоннарын коммунистиг кижизидилегелиге киржип, өөретпишаан, боттарын база өөренип, биилин бедидер турар.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң кежигүнүге хүлээп алдынган Иван Андреевич Почазов библиотекада солчегаар беседага белеткенип олур. Ол чүүл машиналарын чыып эдээр цехтин слесары. Совет Армиязының хүрээлеңнеден халганнан соонда ол заводка ажылдап киргеп. Будүрүлгеде тергиин ажылдап турар болгаш дуржүлгалыг агитатор. Ам ол институтка өөренип киреря-биле белеткенип турар.

В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

Субботник үргүлчүлевишаан

ДЕМИНГ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕР

Таңды районнуң Дүрген суурунда аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарының холушкак магазининге алды чыл дургузунда садыгжылар кызырынмайн келген. Чамдык садыгжылар самчыгдал-дудагдал кылгаш, өскелери ажылынга харыысалга чок чоруубиле үнүп турган.

Райпо баштаар черн кадрларны хынамчалыг шилип алгаш, магазинге үш чаа садыгжы тургускан. Коллективтин кежигүннери эп-найыралдыг ажылдап, бараан саарылгазының планын ажыр күүседип келген. Магазинниң эргелекчизин В. Черванёва садыг шугумунга ур чыл ажылдап келген дуржүлгалыг садыгжы. Коллектив совет садыгны культурлуг, эмге-сескелиг болдурар талазы-биле ажылдарны кылган. садыгжылар залчежип ажылдап, магазинни дыштанар хүннерде ажык турарын чедип алган. Барааннын ассортиментизин хевирлеп, өртен-үнезин көскү кылдыр бижип каан. Садыгжылар магазинниң чогуур шкатарында ажыдып, садыл алыкчыларга таварымчалыг байдалды тургускан.

К. Майдурова он беш чыл иштинде ажылчы чонунуң хандырылгазынга бараан бооп келген, улуг дуржүлгалыг садыгжы. Клавдия Майдурова магазин эргелекчизиниң оралакчызы, эргелекчи чорук кыла бергенде ажылды ону башкарып, план күүселдеэн дээш шудургу ажылдап турар. Аныяк садыгжы Женя Вакулина бир чыл ажылдап турар болза-даа, коочун садыгжыларын арга-дуржулгазын өөренип ап, магазинниң культуразын бедидер, садыл алыкчыларның негелдеэнин дүрген хандырар дээш кызымак ажылдап келген. К. Майдурова барааннар алыры-биле Бай-Хаакче чоруптарга, ол оон садыглап турар салбырын база харыылап, садыл алыкчыларның хереглелин хандырып, келген кижилерни саадатпайн, аъш-чемни шалыкшы-биле деңзилеп, үлетпүр барааннарын садыглаш турар.

Магазинде чагыг дептерн тургустуглаан, ону хүн бүрү хынап, садыл алыкчыларның барааннарга чагыгларын күүседир талазы-биле организастыг ажылды чорудуп турар. Хевис, телевизор, диван болгаш өске-даа барааннарны садып алыкчылар чагыын ёзугаар ап турар.

Коллектив ай, квартал санында саарыгга планын ажыр күүседип келген. Райпо баштаар черн үлетпүр барааннарын эвээштп чорудуп турар. Чижээ, январьда 10 хуу, апрельде 8,5 хуу кызырылган.

Беш чылдың дөртүү чылынын планын хуусаа бетинде боттандырар дээш коллектив социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турар болганда, райпо баштаар черн барааннын ассортиментизин эдедирн чугула.

Н. АФОНИН,
лангы комиссиязының даргазы.

Мурнакчы фермада

Улуг баштыңчы В. П. Ленинниң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл болур алдарлыг оюнга толептиг ужуражырыбиле Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Мергек сут-бараан фермазының коллективи бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ынчангаш ол ферманың алмактары Тываның бүгү оолдар, кыстарынга кыйгырганы үндүрген.

Ол коммунистиг күш-ажылдың коллективи бо чылдың бирги кварталында күрүнеге сут садарының планын 140, эътпин — 150 хуу күүсеткеш, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчилер Кызыл түгүн алган. Саар инектеме ортумаа-биле 1900 кг сүттүг саап алыр, ноябрь 7-ге чедир күрүнеге сүт садарының чыл планын күүседир, бызаалардың немелде деңзизин хонукта-ла ортумаа-биле 650 кг чедирер, эът будурерининң планын муң центнер чедир күүседир деп чаа хүлээлгени алган. Оон аңгыда аныяк инектерден 100 башка онаашкыр 45 бызаанны камгалап алыры, мал чемнерин хайгы-биле белеткээри көрдүнген.

Тываның бүгү оолдар, кыстарын чарышче кыйгырган, бедиткен хүлээлгелерин сваатыы бүрүзү эрестиг күүседип киришпеп. Бо хүннерге чедир мурнакчылар Сваара Адыя, Евсокия Лопсина, Елена Кара-оол хой сүттүг саарының деңзелин кудуматпайн турарлар. Бо чуруктa шалыпчы фермачың хоочун саанчылары Анастасия ЛОПСАН биле Екатерина ДОЛУКАЙ оларның саалдада көргүүтү база бедик.

О. ОХЕМЧИК.
Авторнуң фотозу.

ФИЛОСОФЧУ БОДАЛДЫҢ УЛУГ ЧОГААЛЫ

В. И. Ленинниң „материализм болгаш эмпириокритицизм“ деп номунуң 60 чыл болганынга

Ленинниң «Материализм болгаш эмпириокритицизм» деп генналдыг чогаалы 1909 чылдың майда парлаттынын үнген. Ол чогаал марксизмни философиялың эртинезинге улуг салышкын, пролетариаттың эртемниг идеологиязының хөгжүдезинге чаа үе-чаза болган болгаш Коммунистиг партиянның теоретиктиг белеткелгинге шыгаранган ролдуу ойнаан.

В. И. Ленин ол ажылынга бойдус болгаш инитилел эртемнериниң ол үедеги эң чаа чедишкиннерин, делегейнин ажылчын ангызының революстуг практиказын, түүнел үзел-бодалынче шапар халдаашкынбиле капсырлажып турган. Буржуазпомещиктиң идеологиязының салдары эртемге-даа, литературага-даа, философиягa-даа, уран чүүлге-даа халдап турган. Реакция «бүгү шугумбиле» шаап халдап турган.

Субъективтиг-идеализмни реакцылыг философиязының база бир коскулкоя хевири— махизм (Э. Мах биле Р. Авенариустуң философиязы — эмпириокритицизм) болза ол үеде философчу бодалдың талазынга эң-не неитеревгей болгаш айыылдыг турган. Махизм дээрге идеализмниң парлаттынган хевири болуп турган. Махизмниң сундуккаа талалакчылары ол идеалистиг философиязының диалектиктиг болгаш теоргу материализмни кылдыр көргүзерин орадашкан.

Социал-демократтыг интеллигенциниң боттарын марксистер кылдыр санаар чорваа, а шынында марксизмниң үзелиглге кажан-даа бижыг туруп келбээн хей сайның толээлекчилерн махизмни философиядa «чаа» угланышкын кылдыр көргеп, ону пропагандалап эгелээн. Диалектиктиг болгаш теоргу материализмниң үндезинлерин ревизиялавышаан, ону «марксизмни камгалаарывыс» ол дижип алгаш, реакцияның революциядга үзүр, пролетарлыг партияга удур оон теоретиктиг үндезинверинге удур ишти похоҳунче каттыжып кире бергеннер.

Марксизни үзел-бодалдың арыгсилиг чорууп камгалаар болгаш ону улам ынай хөгжүдер дугайында айтырыг бирги одурутга үнүп келген. ол чорук ревизионизмниң янзы-бүрү илерээшкиннерине удур принципиалдыг демисежирин дегээн. Коммунистерниң теоретиктиг ажыл-чорудулгазының программазын хевирлеп айытпышаан, Ленин мынчаар дижээн: «Бистиң бо берге үевисте хүннүң сорулгазы—дендеп кедерээн «чылчырыкты» дорт болгаш доорадан деткип турар «ышкындырыглыг» кижилерге болгаш «чиидиргей» интеллигенталерге» ойтур шавыышкынны берип шыдаар индыг үүлдү тургузары болур. Хүннүң сорулгазы, — байдалдар чежемейниндав аар-берге болза, руданы казып тывары, демирни кылыры, марксисчи мировоззрениениң болгаш ол мировоззрениеге дүүжүп турар надстройкаларның канын шуткуп азыры болур» (бүрүн чыгдынган деталдар. 29 т., 95 арын).

Бо сорулганы «Материализм болгаш эмпириокритицизм» деп номунга Ленин чайынналдыр күүсеткен. Ону белеткеп тургузарынче ол Женевага турган. 1908 чылдың февральда киргеп. Владимир Ильич ол ажылын улуг сорук киришкинниг бижип, философия болгаш бойдус эртемниң талазы-биле чүс-чүс чогаалдарны номчуп турган. Ол Англияга барып, анда Британ музейиндеп бодунга чугула херектиг номнар-биле танышып турган. Хөй-хөй айлар кызыл-шудургу ажылдаанының түнелинде ол бодунуң номун бижип доозупкан.

Амгы үеде Ленинниң ол чогаалы делегейнин бүгү-ле кол-кол дылдарынче очулдуртуганы, хей миллион тираждыг парлаттынын үнген болгаш марксизни-ленинчилерни холдан салбас ному апарган. Ол чогаал коммунистиг болгаш ажылчын партиларны марксизни-ленинчи философиязының хаяы биливи-биле, теоргулуг перспективаның тодаргай медереп биле чепсегдеп, амгы ревизионизмниң чүүл-базын хевирлеринге болгаш философчу реакцияга удур чедишкинниг демисежирде торгуун чок дээштиг чепсектя ажылчын ангызының холунга тутсуп турар.

• • •

Махизм (эмпириокритицизм) диалектиктиг болгаш теоргу материализминге, эртемниг коммунизмниң теориязынга, өзүп орар революстуг ажылчын шинчээшкининге удур буржуазияның философчу реакциязының база бир хевири боол, эрткен чүс чылдың 70 чылдарында Германияга болгаш Австрияга тыптып келген. Махизм болза материализм биле идеализмниң аразынга кеззедө чоруп келген мартылдааны «үзүүл», ол-ла үеде философчу үүлдешкиннер ортодоксальный материализмнин-даа, идеализмнин-даа «чангыс талалаачак чоруу» ажып эрттингеп чүве деп бодап турганнар.

Ленин Махтың «өртемчей элементилериниң» дугайында өөредиин кичээнгейлиг сайгарып аналиатээн болгаш материализм биле идеализмден даштыгын кодурлүр дээр кавдыг-даа орадажышкын үре-түнел чок болур, махистер херек кырында субъективтиг идеалистер-дир деп үүвени коргүзүп бадыткаан. Ол «элементилер» дугайында өөредиин Ленин махистерниң үндезин частырары, оларның бүгү философиязының, тоо-да шын, эвес, шынын

ШАЛЫПЧЫ ДЕКАДА

Кызыл хоорай Совединиң сессиязындан

В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 100 чыл болурунга алдаржыткан социалистиг чарыштың негелделеринде чаагайжыдылга талазы-биле хүлээгелериниң күүсеттиниш турарын болгаш моон соңгаргы сорулгаларны Кызыл хоорай Совединиң депутаттары ээлчеглиг сессияга чугаалажып көрген. Бо айтырыг талазы-биле хоорхүүсков даргазының бирги оралакчызы депутат эш Ю. М. Успенский илеткел кылган.

Чоннуң чаагай байдалын улам ынай экижидер, чурттакчылыг черлерниң тудуун болгаш чаагайжыдылгазын дүргеп темп-биле чорудар сорулгаларны хоорайның бүдүрүлгелерин, албан болгаш өредилге черлерин, бүгү ажылчы чонну боттандырып, чаагайжыдылга талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турарын илеткелчи болгаш санал берген депутаттар демделээн. Совет Тываның 25 чыл оюн чаагайжыдылга талазы-биле база чедиишкиннерлиг уткуур дээш хоорайның организацияларының болгаш чонну социалистиг хүлээлгелерин алган.

Сөөлгү чөрбен чылдың дургузунда хоорайга 100 км орукту болгаш тротуарны тудуп асфальтылаан, 200 ажыг гектар черге үнүттерни олурткан, чыл бүрү миллион хире чечектерни тарып өстүрүп турар апарган. Түгле эрткен чылын 3,5 муң ыяш, 33 муң чадаң үнүш тарыттынган. Ол ажылдың хөй кезии хөй-ниитиниң күжү-биле кылдынган. Хоорай организацияларының боттарының девискээрлерин болгаш быжыглаттырган участоктарын ногаанчыдар болгаш арыг-шевер тургузар талазы-биле хөй ажылдары кылып келгенин санал берген депутаттар чугаалаан. Харылзаа эргелениш, хоорайның харылзаа белдирииниң, септелге болгаш алты заводтарының, Тыва коммунал энергия эргелениш, № 7 база № 14 школаларының, № 35 профессионал-техниктиг училищениң коллективтери чаагайжыдылга херээже идешкейлиг киржип келген. Чурттакчылар боттарының девискээрлерин ногаанчыдар болгаш арыг-шевер тургузар талазы-биле хөй ажылды кылып турарын сессия демделээн.

Коммунистиг субботниктиң 50 чыл оюнга тураскаатказын апрель 12-де болган субботникке хоорай организацияларының коллективтери болгаш ажылчы чону политиктиг бедик көдүрүлүшкүн-биле киришкеш, чаагай херектерни бүдүрген. Үлетпүр бүдүрүгелерни ол хүн 90,3 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген болгаш албан черлерни, школалар чаагайжыдылга талазы-биле улуг ажылды кылган. Майның он бирде хоорайның ажылчы чону чаагайжыдылгаже көдүрүлүп үнгеш, дыка хөй үнүттерни тарып олурткан, кудумчуларны, сесерликтерни, чуртталга, бүдүрүлге тудугларының девискээрлерин аштап арыглаан. Баштынчының юбилейинге, Совет Тываның 25 чыл оюнга уткуштур төрээн хоорайын ногаанчыдар, арыг-шевергни болдурар дээш кызылчылар чаагай херекти үргүлчүлеп. Абакан хоорайның ажылчы чоннары-биле социалистиг чарыжынга акп түнелдерни чедип алыр сорулганы салып алган ажылдап турар.

Часкы ыяш олуртулгазында 5 муң ыяшты, 30 муң чадаң үнүштү тарып олуртуру планнаттынган болза, май 14-ке чедир түгле 1300 ыяшты, 20 муң чадаң үнүштү хоорайда эккелген олуртуп турарын сессия организастыг эвес деп санаан. Туруп белеткээн ыяшты сөөртүп чедирерин хүлээнген чамдык организацияларның удуртукчулары хүлээлгезин херекке албайн, багай ажылдап турар.

Абакан-биле социалистиг чарыштың күүсеттиниш турарын илеткелчи чугаалаш, кызылчыларның чаагайжыдылга талазы-биле чыдып каан турарын чижектерге көргүскеп. Абаканның бүдүрүлге болгаш албан черлери чаагайжыдылганы боттарының күсели-биле чорудуп турар. Кызыл хоорайда боттарының күсели-биле чаагайжыдылга, тудут кылып турар организация чок. Абакан аэропортунуң коллективи 2200 дос ыяш олуртур хүлээлге алган, күүседип турар. Кызыл аэропортунуң коллективи Гагарин болгаш Кочетов кудумчуларында участоктарын каш чыл дургузунда чаагайжыдып шыдаваан. Абаканның түскай өредилге черлериниң коллективтери социалистиг хүлээлгелерин күүсеттейн турар. Садыг-кооператив училищезиниң коллективи бо чазын 100 дос үнүш олуртур хүлээлге алган, түгле 20 дос олурткан.

Совет Тываның 25 чыл оюнга чедир чорудар ажылдарны сессия тодаратказ. Ленин кудумчузун көрүштүг кылдыр ногаанчыдар. Студенческая, Пушкин, Овэн Юрседи кудумчуларны асфальтылаар, ыяш олуртур дээш өскедаа ажылдарны чорудар.

Чаагайжыдылганың темпизин дүргедединиче хемчеглер айткан шиитпирни сессия хүлээп алган.

делегей бо хүннерде

Ленинчи юбилейге уткуштур

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң Коммунистиг партизы В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң хүнүнден бээр 100 чыл оюн байырлаары-биле холбашкан хемчегларииң планын ажылдап кылган. Бүгү делегейниң пролетариадының баштыңчызының амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын чилиниилерге таныштырарынга улуг кичээнгейни планда көргеп. Ленинизм болгаш партия, Чилиге революстуг шимчээшкиниинииң салдары, Ленин империализм дугайында дээн ышкаш, ындыг айтырыгларны лекциялырга, беседаларга болгаш илеткелдерге чырыдар.

Декабрьда чуртка ленинчи номнарның неделязын эрттирерин айткан. Чилиниң Коммунистиг партизының ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институту Ленин болгаш философия, Ленин болгаш партия, Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы ышкаш ындыг айтырыглар талазы-биле ажылдарны белеткээр. Ол ажылдарны чили коммунистерниң «Принсипиосе дээр теоретиктиг журналынга парлаар болгаш тускай брошюра кылдыр үнер. В. И. Ленинниң намларын хөй тираждыг кылдыр парлаар.

Чилиниң Коммунистиг партизының ам болур съездизин В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр түс чыл оюп демделээри-биле партияга ленинчи хүлээп алышкынын чарлаар. Ол хүлээп алышкын 1970 чылдың апрельге чедир үргүлчүлээр. Чили коммунистер ол чылды ленинизмниң чылы деп чарлаан.

Профвилел катт ы ж ы м шкынары. Чилиниң Коммунистиг анаяктар эвилели юбилейге белеткел талазы-биле улуг ажылды кадбартып чорудар. Компартияның чорудар хемчеглериниг көскү чогаалчылар, эртемденнер, чурукчулар, политиктиг болгаш хөй-ниитиг ажылдакчылары киржир.

Тайбыңның идегелдиг чөленгиижи

ВАРШАВА. Польшаның пайысылалынга Варшава Керээзинге ат салган хүнүнден бээр 14 чыл оюнга холбаштырган материалдарны Польшаның бүгү солуннарынга парлаан. Бүгү солуннар редакция чүүлдерни болгаш тайыбырларын бо найгамчыктыг болуушкунга бараан болдурган.

«Амыдыралдың шылгалазы» деп чүүлүнге «Трибуна людунуң» демделээни болза, Варшава Керээзинге ат салган хүнүнден бээр эрткен он дөрт чыл оон шылгалданы бүрүн тудуп эрттиргенин көргүскен. Европа диптиң бүгү күрүнелериниң, оларның ниитилел тургузуундан хамаарылга чокка, коллективтиг айыл чок чорууның дугайын ол хире тода болгаш илаптыг хүлээп керген оон өске документин тывары берге деп, солун демделээн.

«Глос працы» солунның «Күштүг болгаш тайбыңның керээзи» деп эгелиг чүүлүнге демделээни: Варшава Керээзиниң договнаашкыны эргежок чугула. Совет Эвилелиниң күчүзүнге үндезилеттиинген камгалал талазы-биле социалистиг чурттарның түгле ниити күжениишкиннерни бистиш дүвүрээнге чок күш-ажылывысты, бистиң кызыгаарларывыстың бузулбазын болгаш социализминиң бүгү чаалап алышкынналарын магадылап шыдаар деп, солун бижээн.

БЕРЛИН. Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында 14 чыл мурнунда чарган Варшава Керээзи Европада тайбыңны болгаш айыл чок чорукту хандырарынга амыдыралчы эргежок чугула чүүл болур — ГДР-ниң хөй-ниитизиниң калбак бөлүктериниң бодалы ындыг. Варшава Керээзиниң киржикчилери күүнелериниң каттыштырган хөделиишкиннерни НАТО агрессия блоктуң, иланғыя барыын-герман империализминиң күштеринииң хөй удаа үүлгедип келген айыылдыг авантюраларының оруунга кол моондак болуп келген дугайында бодал солуннарның парлаан бүгү материалдарында болгаш тайылбырларында бижеттинген.

Эрткен 14 чылдар Варшава Керээзиниң дээштиин дадыткаан болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарының бүгү талалыг кады ажылдажылгазын улам ынай быжыглаарының эргежок чугуласын көргүскен деп, «Нойес дойчланд» бижээн.

БУДАПЕШТ. «Күш болгаш айыл чок чоруу», «Тайбыңның камгалалы», «Бистиң айыл чок чоруувустуң үндезини» — ындыг эгелер-биле Будапештиниң солуннары Варшава Керээзинге ат салган хүнүнден бээр 14 чыл оюнга бараан болдурган мурнуку болгаш редакция чүүлдерин парлаан.

Барыын талакы агрессия шериг блоктары турбушаан турда Варшава Керээзи база эргежок чугула деп чүвени 14 чылдың төөгүзүн көргүскен дээрзин «Мадьяр хирлап» солун бижээн. Варшава Керээзиниң договнап турарының чөптүү болгаш үндезин барымдаалыы барыын талакы күрүне ажылдакчыларының медегледеринииң болгаш социалистиг чурттарның кызамаарларының чоогунга чөнгээлиг шериг бөредилгелериниң чылдагаавыындан база болуп турар деп, солун демделээн.

СОФИЯ. Болгар парлалга Варшава Керээзинге ат салган хүнүнден бээр 14 чыл оюн демделээн. «Социалистиг чаалап алышкынналарының идегелдиг камгалалы» деп эгелиг мурнуку чүүлүнге «Работническо дело» солунның бижээни:

Делегейниң парын болгаш дүшкүүдүг байдалында Варшава Керээзи империализминиң агрессия хөделиишкиннерин кыңчыктырбазының күчүдүг фактору болу берген. Европаның социалистиг чурттарының каттышкан чепсектиг күштериниң бар турары оларның улустарынга тайбың чурттаар, боттарының күш-ажылының байлактарын көвүдеишир, даартагы хүнну бүзүреллдиг болгаш дүвүрээнни чок көөр арганы хандырып берген. Делегейниң ажылчын ангызы, бүгү делегейниң күш-ажылчы кижилери мөлчүгделге, социал дең эвес чоруукка болгаш түргелделге удур, демиселге моондактаар дээр империалистерниң орлалдажышкынналарынга удур демиселиниге боттуг камгалакчызын Варшава Керээзинден көрүп турарлар. Барыын талакы агрессия шериг блоктары биле Варшава Керээзиниң аразында принципиалдыг ылгал ында болуп турар.

БУХАРЕСТ. Варшава Керээзин чарганы тайбыңны камгалаар деп керээниң киржикчилери — социалистиг чурттарның күзел-соруунуң илереди болган деп, «Ромыния либере» солун редакция чүүлүнге бижээн. НАТО-ның агрессия сорулгаларынга харыы кылдыр Варшава Керээзинге ат салган болгаш империалистиг халдаашкындан социалистиг чурттарның камгалалының чепсээ болган. Оон камгалакчы шынарын керээниң бодунда демделээн.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Бухарест декларациязының болгаш Будапешт кыйтырыының улуг ужур-дузазын айтып, Европаның аймыл чок чоруунуң айтырын шиитпирлээриниң эргежок чугуласын солун демделээн.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ АССАМБЛЕЯЗЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

БЕРЛИН. (СЭТА). Тайбыңның бүгү-делегей ассамблеязынга белеткел талазы-биле делегей комитединиң хуралы аңаа болуп эрткен. Делегейниң 30 организациялары болгаш 70 ажыг чурттарның национал организациялары ассамблеяны чыыдырарын деткээн дээрзин хуралга демделээн. Ассамблеяны бо чылдың июнь 21—24-те Берлинге чыыдырар. Тайбыңның бүгү-делегей ассамблеязының организас комитединиң болгаш хуралдың киржикчилериниң түс-түс чурттарда ассамблеяга белеткелдиң чоруу турарының дугайында шиитпирлээри тайбыңга инакшылдыг күштерниң бо делегей шуулганынга делегей хөй-ниитизиниң калбак бөлүктерииң илеткелин чугаалажып көрген. Ассамблеяның хүн чурумунуң айтырыгларын чугаалажып көрген. Хүн чурумуна мындыг айтырыгларны киирген: Вьетнам, Европаның аймыл чок чоруу, Чоокку Чөөн түкте байдал, колониализм, неоколониализм, национал хамаарышпас чорук, чепсегленишкинниң дүжүреми, комиссияларның болгаш белеткел комиссияларының планнары, парламент кежигүннериниң, профвилел ажылдакчыларының, тараачыннар, шажын-чүдүлге, хөрээженнер болгаш аныяктар организацияларының төлөөлекчилериниң түс-түзүнде ужуражыышкынары.

Тайбыңның бүгү-делегей ассамблеязынга белеткел талазы-биле делегей комитединиң хүлээп алган дыннадыында демделээни болза, ассамблеяның киржикчилери аңаа чугаалажып көөр, тайбың болган улустарның аймыл чок чоруу дээш демиселдиң өйү келген айтырыгларының талазы-биле санал-ондалдарын калбаа-биле солужар арганы болур.

Тайбыңның бүгү-делегей ассамблеязынга белеткел талазы-биле делегей комитединиң киржикчилери Мурнуу Вьетнамның айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң чоокта чаа киирген чугула саналдарын деткип, тайбыңга инакшылдыг күштерниң Вьетнам талазы-биле делегей конференциязын база деткээн. Ол конференция бо чылдың май 16—18-те Стокгольмга болур.

Ээлчеглиг ужуражыышкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Франциянын, Великобританиянын, Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың КНО-да төлөөлекчилериниң Чоокку Чөөн түкте байдалды тайбың политиктиг таарыштыр шиитпирлээшкинниң айтырыгларының талазы-биле ээлчеглиг ужуражыышкыны болгаш.

Дараазында ужуражыышкын май 21-де болур.

ВДР Америк ужар түүлдүң дерзин халдаашкыннары республиканың харылзаа шугумнарынга улуг когаралды чедирген.

ЧУРУКТА: Хайфонунуң чанында телефон шугумун харылзаачылар катап тургузуп турлар.

В. СОБОЛЕВТУҢ фотозу.

СЭГА-ның фотохрониказы.

ТАРЫЛГАДА УЛУСЧУ КОНТРОЛЁРЛАР

Тыва АССР-ниң колхозтары, совхозтары бо чылын тараа бүдүрерин улам көвүдедип, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседеткеш, келир чылын күрүнеге плавдан ажыр хөй тарааны садар сорулганы салган. Социалистиг хүлээлгеде айыткынаа ёзугаар тарва культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 11 центнер, оон иштинде суттарылгалыг черлерден 15 центнер дужуттуг өстүрүп алтар болза, үстүнде айыткан сорулга чедип алдынар ужурлуг.

Тараа бүдүрерин көвүдедири дээш демиселге улусчу контролёрларның киржилгези эвээш эвес. Республиканың колхозтарында, совхозтарында часкы хову ажылдарының амгы хайыышкынныг үезинде тодаргай ажылдарны чорудуп турар улусчу контроль болуктерин маңаа демделезе чогуур. Чижээ, Бай-Тайга районунуң «Мурнакчы», Каа-Хемниң «Ленинчи орук», «Октябрь 14 чылы», Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг, Эрзинниң Ленин аттыг, Тандының «Революцияның чалбыыжы» колхозтарында, «Тээли», СЭКП XXII съездизин аттыг, «Барлык», «Улуг-Хая», «Сүт-Хөл» совхозтарда улусчу контроль болуктери часкы хову ажылдарының чорудуп турарында бар четпестерни илередип, оларны чайладырының хемчеглерин ап турарлар.

Трактор-хову ажылының бригадаларында амгы үеде улусчу контрольдуң түр тургускан постулары чер чарар, үрезин чажар агрегаттарда, суггарылга звеноларында, ногаа бригадаларында болгаш шаңнарда ажылдап, бар четпестерни илередип турар. Бай-Тайга районнуң улусчу контроль комитеди трактор-хову бригадаларынга 52 кижи киржикчилиг 8 түр постуларны тургускан. «Тээли» совхозта улусчу контроль бөлүү (даргазы эш С. Хертек) часкы хову ажылдары эгелээриниң мурнунда-ла контролёрларны сургап, чорудар ажылды планнап, кижи бүрүзүнге даалганы берген. Тарылга агрегаттарынга, суггарылга звеноларынга хыналдаларны чорудуп, агротехниктиг негелделерни хажыдып турар четпестерни чайладыр талазы-биле айтырыгны совхозтуң кол агрономунуң мурнунга тургузуп, күүселдезин чедип ап турар. Септелгени куду шынарлыг чорудуп, чамдык тракторларны болгаш кодээ ажылагый машиналарын шөлдерже ой-шаанда үндурбээни дээш «Тээли» совхозтуң кол инженери эш М. Пироговка районнуң улусчу контроль комитединиң хемчег хүлээткен.

Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитеди часкы тарылганың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле дээштиг ажылдарны чорудуп турар. Ажыл-агыйларының трактор-хову бригадаларынга 41 кижи киржикчилиг 13 түр постуларны тургускан.

Ол районнуң «Өөк» совхозунда улусчу контролёрлар хыналдаларны доктаамал чорудуп турар. № 1 трактор-хову бригадазынга черии аңдарып турарының дугайында хыналданы чоруткан. Ол бригаданың тракторнаң эш Ещенко он ажыг гектар черии агротехниктиг негелде ёзугаар эвес, кыдыра кылдыр аңдарган болган. Контролёрларның негелдезин ёзугаар, бригада кежигүннериниң хуралын чыгташ, хыналданың түңнелии чугаалашкан. Багай кылдынган ажылдарны катап кылдыртыр болгаш үндүрген чарыгдалдарны буруулуг кижилерге толеттирер деп хуралдан шиитпирлээн.

«Кызыл тараачын» колхозта улусчу контролёрлар бригадаларга хыналдаларны чорудуп, ажылда чамдык четпестерни илередип, оларны дарый эдерп-биле бригадалар удуртуктуларынга сагындырыгларны берген.

«Шекпээр», «Совет Тыва», «Чыраа-Бажы», «Россия», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар, Бии-Хем районда «Хадын», Эрзинде «Морен», Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтар тарылга эдлечтирилгезин шиитпирлээдип алырын четпес чорудуп, эки шынарлыг райончуткан үрезиннер-биле долу хандыртынмаанаар. Черни чемиштидерин «Межегей», «Бурунгаар», «Типлелге», «Найырал» совхозтар четпес чорудуп турда, бо ажыл-агыйларга улусчу контролёрлар өй-шаанда дээштиг хемчеглер албайн келген.

Чамдык улусчу контроль болуктери «ССРЭ-де улусчу контроль органнарының дугайында» дүрүмде айыткан эргелерин ажыглавас, боттарының мурнунда тургустунган сорулгаларны идепкей чок шиитпирлеп, контрольдуң чаа аргаларын, хевирлерин ажыглавас чүүлдер бар.

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң агроному эш Дакар Артыштыга 240 га черии лущильникниг-биле үлдүреткеш, үрезинии чажар деп турганын районнуп улусчу контроль комитединиң комиссиязы илереткеш, сөкседкен болгай.

Чер-черде улусчу контролёрларның сорулгазы болза «ССРЭ-де улусчу контроль органнарының дугайында» дүрүмүң удуртулга болдуруп алгаш, часкы тарылгага, тараалларның чайгы ажаалдазынга, дужут ажаан алышкынынга белеткелдерге, хыналдаларны күштелдирип, четпестер-биле эптеш чок демиселди чорудар. Хову ажылдарының шынарын көөру-биле кады бригадаларда ажылдап турар кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны канчаар тургускании база хынаар ужурлуг.

А. СОТПА.
республиканың улусчу контроль комитединиң инструктору.

• • •

«Материализм болгаш эмпириокритицизм» деп ленинчи ажыл марксизчи философияның, ылаңгыя көрүнүктелиир илереринин диалектиктиг-материалисчи теориязының хөгжүлдезинге бурунгаар кайгамчык улуг базым болган. Объективтиг боттуг өртемчейниң дүрүм ёзугаар болур чүүлдерин кижиниң билип алырынын диалектиктиг чөрүшкек чорудулгазын көргүскүшаан. Ленин билип алышкын практиканың шиитпирлиг ролюн, абсолюттуг болгаш хамаарыштырыглыг ылап шынның деңзигүүр байдалының дугайында айтырыгны тодарадып сайгарган.

«...Кижиниң бодаашкыны бодунуң бүдүжүнүң талазы-биле алырга, хамаарыштырыглыг ылап шынарының түңнелии тургустунар абсолюттуг ылап шынны биске берип шыдаар болгаш берип турар—деп. Ленин бижээн. — Эртеминиң хөгжүлдезинде чада бүрүзү абсолюттуг ылап шынның ол түңүнче чаа-чаа тогланчыларны немеп киирип турар, ынчанмыже эртеминиг чүүл бүрүзүнүң ылап шынының хемчээлдерин билигиниң улам ынайы озулдезиниден хамаарыштыр бирде делгемнип, бирде кызыыланып турар болганда хамаарыштырыглыг болур» (18 т., 137 арын).

Бо шагның эртеминиг билиниинң бүгү адырларының хөгжүлдезин болза эртеминиң үзүктел чок хөгжүлдезиниң дугайында, кижиниң билип алышкынының хамаарыштырыглыг ылап шынчардан абсолюттуг ылап шынче шимчеп бар чоруурунуң дугайында диалектиктиг материализмниң ол чүүлдериниң бадыткалы боон турар. Кижиниң бодаашкыны материалдыг боттуг ортемчейниң шын көрүнүктелдир илередип шыдаар дээрзиниң бадыткалы болза аммыралдың боду. Төөгү талазы биле хөгжүп турар шиитпирлел практиказы-дыр. Билип алышкын чорудулгазының үндезини болгаш ылап шынның үпелел барымдаазы болур практиканың ролюн хынаары-биле сайгарып аналиэтээп. Практиканы билип алышкынның теориязындан аңгылаар, а практиканы чүгле «дуржулга» (махистер «дуржулганы» эскериглер каттыжышкыны деп көрүп турган) кылдыр көргүзер дээш махистериң оралдажышкынын Ленин схоластика деп адаан.

Кижи бодунуң бодаашкынынның ылап шынының, тодаргайларга боттуун болгаш күштүүн практиктиг ажыл-чорудулгага бадыткап көргүзер үжурлуг дээр дугайында Маркстың тезизин хөгжүтүшаан, Ленинниң демделээни болза, «амыдыралдың, практиканың барымдаалаан бодалы билип алышкын теориязының барымдаалар бир дугаар болгаш үндезин болалы ол болур үжурлуг. Ол-даа бодал, профессорлар схоластиканың төнмес-батпас хоозуун бодалдарын оруктан ырадыр шыдаар болгаш берип турар—деп. Ленин бижээн. — Эртеминиң хөгжүлдезинде чада бүрүзү абсолюттуг ылап шынның ол түңүнче чаа-чаа тогланчыларны немеп киирип турар, ынчанмыже эртеминиг чүүл бүрүзүнүң ылап шынының хемчээлдерин билигиниң улам ынайы озулдезиниден хамаарыштыр бирде делгемнип, бирде кызыыланып турар болганда хамаарыштырыглыг болур» (18 т., 137 арын).

Ленин марксизчи философияның бүгү-ле үндезин категорияларын — чылдагаанныг чорукту, хостуг чорукту болгаш чайлаш чокка албан болур чорукту, шаг-үеин болгаш делгемнип — бо категорияларны хөгжүткен болгаш чаа - утка-биле байыткап, материя деп чүвениң классиктиг тодарадыын кылган. Марксизчи философияның тудуш бүдүн чоруунче, оон тургустунган кезектериниң органиктиг иштики холбаазынче ол оныа кичээнгейни салган. Ленинниң бижээни болза, материализм ниитизи-биле кижиниң медерелиниден, эскериишкиниден, дуржулгазындан болгаш оон-даа өскелерден хамаарышпас объективтиг боттуг бар чүүлдү (материяны) хүлээп көрүп турар. Төөгү материализми болза ниитилелдиң боттуг бар чоруун кижи төрелгетениниң ниитилел медерелинден хамаарышпас деп көрүп турар. Дүгде-даа, мында-даа медерел боттуг бар чүүлдүң үгле көрүнүктелиир дээрэ дээнде-ле оон ылап (ылап) көрүнүктелиишкиип-дир. Объективтиг ылап шыпдан чайгылбас, буржуаз реаксылыг мегениң аспаанга кирбес дизе, марксизминиң каңның чаңгыс бүдүн кезээниден шуткуттунган бо философиязындан чаңгыс-даа үндезин барымдааны, чаңгыс-даа чугула кезекти үштүп октаптын болбас (18 т., 346 арын).

Бо шагның буржуаз идеологтары болгаш ревизионистер ажылчын эңгыпын чаңгыс аай, эртеминг үезиндеп — марксизм-ленинизмден чүүл-бүрү кезектерни үзе-чаза түртып октаптарын орадажып турар. Олар Маркстың «гуманизмин» болгаш «экономиктиг детерминизмни» Энгельстиң «сайепизмизинге (бойдус-эртем үзелинге), а оларның кайызын-даа Ленинниң үзел-бодалдарынга чөрүштүрүксеп турарлар. Марксизм-ленинизмниң буржартадыр, марксистерниң аразынга «принципиалдыг маргылдааны» өөскүдүп үндүрер, марксизминиң бир чүүл (билип алышкын теориязының) талазы биле, ылаңгыя абсолюттуг болгаш хамаарыштырыглыг ылап шынның деңзигүүр байдалының дугайында төнмес батпас мелегей чорукту көргүзүп турун берген. «Чаа физика, кол нургулайында, физиктер дедуктивтиг чогум-на биледер болганының ужурунда, идеализмче дайгактап кире берди» деп, Ленин бижээн (18 т., 276—277 арын).

Ол үеде физиканың ажыктаны чигинниг чок эртеминг фактыларда (а чогум чүл дээрге, атомнар каттышкан нарын кезектерлиг, сайгарлып, кезектерге үүрмектелип, өскерилп болур, эрги билиишкиннерге чөрүштүр атомнар шуут-ла чаңгыс болгүн эвес, харын материяның улам-на үүрмек бичии электри окталышкынныг шимченгир кезекчигештеринден — электроннардан болгаш боон-даа өске үүрмек кезекчигештердев тургустугунган дээр фактылардан) идеалистер материяның «чиде бергенинин» дугайында мөге түңнелдя кылганнар. Эгелээни «чигинниишкиннер үезинин» түңнелиинде физика чидиг кризиске таварышкап турган.

«Бо шаг физиканың кризизиниң алыс утказы болза эрги дүрүмнериниң болгаш үндезин принципиттериниң үрей шаптыныш турарында, медереледен дашкаар турар объективтиг боттуг чүүлдү ап октап, тодаргайларга материаламни идеализм болгаш агностицизм-биле солуп турарында. «Материя чиде берди» — бо кризисти өөскүткен хөй чүүл тускай айтырыгларга хамаарыштыр кол, үндезин бергедээшкинин шак мынчаар чугаалап болур» (18 т., арын 272—273).

Физикада кризистиң алыс-ла ылап утказын тодаратпышаан, Ленин эртемде кайы-кайызын хүлээшпейн, оон-биле кады кайы-кайызы-биле холбаалыг ийи чүүл (дешилгелиг болгаш реаксылыг) чүткүлдерниң барын көргүскен. Дешилгелиг чүткүл бойдус эртеминде хынылап дазыланган билиглерин үндезинин-биле дүрген солуп каарынга илереп турган. Ол чүткүл эртеминиң дешилгезиниң тайлымы-биле тывылган: чаа фактылар физиканың эрги теорияларын өскертирин, болуушкуннарны чаа, диалектиктиг-материалисчи ёзу-биле тайылбырлар чорукту хереглээрнин негеп келген. Ол үеге чедир механикчи билиишкин колдаан турган физиканың үзе-жүүдээн диалектиктиг материализминиң үндезин принциптериниң бойдус-эртем талазы-биле чаа бадыткалы болган.

Реаксылыг философчу чүткүл болза ортемчей дугайында субъективчи-идеалистиг үзелди шынаныстырарынга эртеминиң эң чаа чедиишкиннерин ажыглаарынче идеалистерниң чүткүл турганында болур. Керектиң үжуру чүдел дээрге, физикада ажыдымышкыннар бойдус эртеминиң чүгле эмпириктиг (дурзулганы) ажыглаарынга болгаш ревизионизмге удур, антимарксизминиң болган антикоммунизминиң чүүнбазының хевирлериниге удур үндезин барымдаалыг демиселди чорударда дузалап турар. Ол ном чырыткылыг улуг эчис соругаже — коммунизмче орукту бүгү улустарга айтып берип турар марксизм-ленинизмге кызыгаар чок берилиген болурупун ёзугаргы коммунистерни болгаш бүгү ажылчы чоннарны кажиндип турар.

В. МІПВЕПИЯЕРАДЗЕ.
философия эртемнериниң доктору, профессор.

Физиканың методологтуг кризизи махистер идеализмни бойдус талазы-биле «үндезилеп быжыглаарынга» ажыглаарынче чүткүл, ол сорулгазы-биле боттарынга эвилелчилер кылдыр бойдустуң улуг-улуг эртемденнерин хандыдып алыксап турганнар. Физиктериниң: австрийжи Э. Мах, француз А. Пуанкаре, бельгийжи П. Дюгем, англичан К. Пирсон, орус физик-идеалист Н. Шишкин оларның философчу үзелбодалдарын көрүп тура, Ленин оларның доозазының идейлиг үндезини чаңгыс — «физиктиг» идеализм болур деп түңнелди бүрүн долу барымдаалы-биле кылган.

Метафизиктиг материализмни диалектиктиг материализм-биле солуурү — физиканың кризистен үнер оруу оа болур деп. Ленин айткан. Бо шагның бүгү бойдус эртеми-биле бир демей. Физиканың материалистиг үндезин ооза бүгү-ле, кандыг-даа кризисти ажыо тиилээр, ынчаарга чүгле метафизиктиг материализмни диалектиктиг материализм-биле солаашпыл түңнелиндэ тиилээр деп, Ленин бижээн.

• • •

Ленинниң «Материализм болгаш эмпириокритицизм» деп ному коммунистиг болгаш ажылчын партияларга, бүгү ажылчы чоннарга коммунизм дээш демиселдиң сорулгаларын бүзүрелдиг болгаш диднм чорударынга, амгы үениң буржуаз идеологиязынга болгаш ревизионизмге удур, антимарксизминиң болгаш антикоммунизминиң чүүнбазының хевирлериниге удур үндезин барымдаалыг демиселди чорударда дузалап турар. Ол ном чырыткылыг улуг эчис соругаже — коммунизмче орукту бүгү улустарга айтып берип турар марксизм-ленинизмге кызыгаар чок берилиген болурупун ёзугаргы коммунистерни болгаш бүгү ажылчы чоннарны кажиндип турар.

ЧОРГААРЛАРЫВЫС

Мээң мурнумда, стол кырында, 1969 чылдың апрельде үнген № 4 «Совет эстрада болгаш цирк» деп журнал чыдыр. «Цирк» дээш сөстүң номчаан дораан-ла, чаңчыскан аайы-биле журналды база-ла аскыл, ында бистиң улуг Төрээн чуртувустуң аддарлыг цирк артистеримниң дугайында солуун үүлдерни болгаш фоточуруктарны сонуургап көруп эгелеп-дим.

Ол дүштүү бистиң чуртташтарывыс — тыва цирк артистери сагышта бо кестү хонуп келдиг: Владимир Базыр-оолович Оскал-оолдуң болуу аза Алма-Атада, а Күжүгет Балдандович Хемнит-оол Харыкон хоорайда ойнап чорун турар болдулар ийин деп, оларга чоргаарлаары аарак бодаммаан, журналды ажып-ла ор мен.

Хенертен-не кончуг-ла таныгырым кижиниң чуруу, «Эки-и!» дээш шыкаап, кестү хонуп келди. Чүрек шимирт дээш, дораан ол арында сиинге-зе бердим. Таныгырым чуруктуң үстүнде улуг кара үжүктер-биле «Байыр чедирип туг бис!» деп каан болду. Оон адаанда бижээн ыныг одуругларны помчаан, ыяш черле чоргаарланмас аргажок: «РСФСР-ниң улустуң артизи болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оолга удурткаш, ойнап чорууга үнүп келгеш болгаш Төрээн чуртаан дээрге боттары тускайлаан, национал онзагай оюнчуг. Оларның көргүзүп чоруур оюну болза чоокка чедир-ле кошкун амыдыралдыг чораан тыва арттарының ажыл, амыдыралын ыяш чораан деп коргуулдуг турар. Тыва цирк артистери чүге ураа мергежилдиг жонгүлүстер эвес, харын оон аңгы тергиин дээш демир кырлакчылары. Олар шөйүн каая чидиг демир кырыгга чүгүрүп, кайгамчык чараш танцылаа, парын акробаттыг халыышкынарны болгаш хол кырынга турушкунарны кылып турары коңчуг сөлүп.

Бо артистерниң удурткучузу Владимир Оскал-оол цирк ураа чүүлүнге оюреним алыр дээш Совет Эвилелинге бичиинде-ле келген. Ынчаган ол хой-даа, карак кызыл-даа оюреним турган. Чүге дээрге үжен чыладырыг үелээде он баштай Тывага кээп ойнап чораан цирк артистеринең оюнун көргеш, оон черлерге ойнаар аргалыг болган. Ынчаган ол ол кадыгы чораан. 1939 чылда чайгыладыр чыртыкыланып турар манежке он баштайгы профессионалдыг цирк артизи — Владимир Оскал-оол ойнап үнүп келген.

Оон бээр ам үжен чыл эртken. Бо чылдарның дургузунда Владимир Оскал-оолга удурткан тыва жонгүлөрнүң болгаш демир кырлакчыларының болуу Ада-чурттуң цирк манежтеринге улуг чедиишкиннер-биле ойнап келген болгаш Төрээн чуртаан дашкаар каш-каш удаа ойнап үнүп, совет цирк ураа үүлдү улам алдаржыдып чоруур.

Тыва 1944 чылда Совет Эвилелиниң составынга каттыжып киргеш болгай. Ынчангаш кат чыл эртken соонда Тыва автономнуг республика апарганда тыва улус бодуунуң республиказының бирги парламентизинге депутаттарын сонгаан, оларның арасында Владимир Оскал-оолдуң адын база адаан. Цирк артизи бодуунуң республиказының культура тургузуушкунунуң бир идепкейлиг ажыыдакчызы апарган.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруна болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга бараалгадыр, бо чылын культура, ураа үүлдү талазы-биле бистиң республикага улуг болгаш солуун хемчеглер чоруттувар. Оон иштинде июнь айда аксы-дүжума Якутия АССР-ге тыва литератураның болгаш ураа үүлдүң декадазы эртер болгай. Анаа РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оолга удурткан тыва цирк бөлүү, база РСФСР-ниң аддарлыг болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хемнит-оол олар база киржир. Оон соонда бистиң чоргаарларывыс — тыва цирк артистеря Совет Тываның 25 чыл оюн уткуштур төрээн Тывазынга кээп ойнаар.

Л. ХӨЙУК.

Кызылда уруглардың музыка школазы хоорайның аныяк көрүүчүлериңе солуун концерттерин көргүзүп турар. Ол школаның бичии артистери бо чазыны «Репка» деп опера-тооюу белеткеп турганы. Хоорайның школачыларынга соңуургадыы көргүскен.

ЧУРУКТА: «Репка» деп опера-тооюу Кызылдың телевидениезинге көргүзериниң белеткеп турары.

Е. ЧУРКИННИҢ фотозу.

КУТТУЛУП ТУР

Коданчы ыттар үнүп үспес
Кедээ черде дурттап тур мен.
Когурумнуг частың айы
Козеңээмни сокпап келди.

Эрткен күзүн түлеп каапкан
Күү терек чайганың тур...
Эриг баарлыг аваң ышкаш,
Кудайда хүн чайнап туру.

Чиңгир ногаан хевис-биле
Черниң кыры шуглангалак,
Чиңдигир көк моөң доштар
Чеңнеп бадып эгеледи.

Ынчалзажок сеткилимде
Ыржым бойдус оттуп келген.
Ынакшылым, оорушкум
Ыры ышкаш куттулуп тур.

Монгуш ДОРЖУ.

Хоца Намсараев

(ТӨРҮТТҮНГЕНИНДЕН БЭЭР 80 ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА)

Хоца Намсараев — бүрят улустуң совет чөгөлүнүң үндезилекчизи. Акыдүнма бүрят улус ам бодунуң улут чогаалчызының төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл оюн демделген эрттирген. Намсараев 1889 чылдың майның 9-та Бүрятиниң Кижингинск аймаанга ядыы өг-бүледен төрүттүнген. 1959 чылга чедир бодунуң чедеп харлаан назыныңар дургузунда ол аар-бергелериниң, маадырлыг демиселдериң-даа, аас-кежиктиг, чырыттыыг амыдыралды-даа көргеп.

Сес харлыында-ла адазын оскунаш, байларга хелечиктеп, амыдыраарының аргазын дилеп эгелээн. Кожа чүрттап чорааны, бижик билир бир ашактан бижикке өөренип алган. «Ол үеде бүрят улустуң национал театрын тургузарынга биче эвес рольдуг болган.

Солуннарга болгаш журналдарга оон шүлүктери база рассказтары үнүлээн соонда, 1935-чылда «Цырешпил» деп тооижуу үнүп келген. Ол тооижу бүрят проза чогаалының эгезин салган. Оон соонда «Бир-ле дүне», «Типлегенин херели», «Алдын согун», «Аныяктар» болгаш оон-даа еске тоожулар парлаттынгылаан. Х. Намсараевтың хөй чылдарда шудургу чогаадылгачы ажыылының түңнели авторлуг 1950 чылда доозанны «Эртенги хаңгада» деп улуг роман болур.

Проза болгаш шии чогаалдарындан Намсараев шүлүк чогаалының талазы-биле хөй ажылдарны кылган. 1925 чылда республиканың «Бүрят-Монголой Үзэн» солуннуң бир номеринге оон баштайгы шүлүг парлаттынып үнген. Ол шүлүк мынча дээн эгелээн:

Эрги че чоруу баарды
Эргип келбес, шуут калыр.
Оон орнун чаа хүн эзлээн.

Ол-ла хевээр мөңге чырыыр.

Оон бээр ол хой-хой шүлүктерни болгаш шүлүглелдерни бижээн. Намсараев бодунуң чогаалдарынга улустуң аас-чөгөлүнүң үелеп-дээш, бүрят школага башкылап, Совет эрге-чагырганын баштайгы чылдарында контрреволюстуг дайзыннар-биле демиселере идепкейлиг киржип чораан. Ол чоруктар оон чогаадыкчы ажылынга база-ла хөй чүүлдерни берген дээрзин оон чогаалдары хереченнер турар.

Бот-тывынгыр ураа чүүл болгумнеринге хереглээр чаңгыс кожегелиг шиилерни ол баштай чогаадып, оларны үнүдерини боду баштап, ол шиилерге боду ойнап чораан. «Харангы», «Барбадай ашак», «Революция», «Чаштанчыдан чалбыш», «Хорининң дужумеди» дээн чижектиг шиилери революциянын дайзыннарын сойгалап турар. Намсараев бо шиилери-биле оларга бодунуң киржилгези-биле бүрят улустуң национал театрын тургузарынга биче эвес ролдуг болган.

Солуннарга болгаш журналдарга оон шүлүктери база рассказтары үнүлээн соонда, 1935-чылда «Цырешпил» деп тооижуу үнүп келген. Ол тооижу бүрят проза чогаалының эгезин салган. Оон соонда «Бир-ле дүне», «Типлегенин херели», «Алдын согун», «Аныяктар» болгаш оон-даа еске тоожулар парлаттынгылаан. Х. Намсараевтың хөй чылдарда шудургу чогаадылгачы аж

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үнделип эдилгенинден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 18 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 114 (7960).

Өртээ 2 көп.

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ КОСМОСКА ШЫЛГАРАҢГАЙ ШЕНЕЛДЕ ДООЗУЛГАН

„ВЕНЕРА-5“ БИЛЕ „ВЕНЕРА-6“ АВТОМАТТЫГ СТАНЦИЯЛАР ВЕНЕРА ПЛАНЕТАДА ЧЕДЕ БЕРГЕН

Совет эртем чаа чедишкинни чедип алган. 1969 чылдың май 17-де планеталар аразының автоматтыг «Венера-6» станциязы Чер—Венера аразының оруунга хөй айда ужудуушкунун «Венера-5» станция кудулап бадыпкан соонда бир хонганда доозан.

Станция планетаның атмосферазынче «Венера-5» станцияның кудулап баткан черинден 300 километр хире ырак кирген. Станцияның салып бадырар аппарады атмосфераже 51 минута дургузунда маажым кудулап баткан. Кудулап бадыышкын үезинде Венераның атмосферазының харакгеристикаларын хемчээген болгаш оларны талыгыр космос харылзаазының төвүнче дамчыдып турган.

«Венера-5» станция-биле бир домей, «Венера-6» станция база-ла Владимир Ильич Ленинниң чуруун болгаш Совет Эвилелиниң Күрүне сүлдезин чураан выпелдерни Венерага чедирген.

Космостуң автоматтыг аппарат, гары-биле Венера планетаны шинчилээриниң программазын Совет Эвилелинде амыдыралга удаа-дараалаштыр чедиишкинниг чорудуп турар.

Космостуң автоматтыг аппараттары-биле Венера планетаны шинчилээрин делегейге эң-не баштай Совет Эвилели 1961 чылда эгелээн, ынчаарда «Венера-1» станция ол планетаже ужудуп үнген. 1966 чылдың февраль 27-де «Венера-2» совет автоматтыг станция Венера планетаның чоогу-биле ужудуп эртнеп, э ол-ла чылдың март 1-де «Венера-3» станция ол планетага эң баштай четкен болгаш ооң кырынга выпелди чедирген. 1967 чылдың октябрь 18-те совет эртем болгаш техника чаа шылгараңгай тимелелгени чедип алган. «Венера-4» автоматтыг станцияның салып бадырар аппарады космос шинчилелдериниң төвүзүнде эң-не баштай Венераның атмосферазынче маажым кудулап баткан болгаш ооң параметрлерин оскертиен. Венераның атмосферазының физиктиг харагеристикаларының дугайында эртем талазы-биле хөвар медээлерни алган.

«Венера-5» биле «Венера-6» автоматтыг станциялар ол планеталарны шинчилээрин үргүлчүлеп, чугула медээлер-биле эртемни байытпан болгаш Венера дугайында бистиң билип алыышкынывысты кайбартып, оптаргай дугайында эртемге чаа кайгамчык салыышкынын киирген. Дөрт ай ажык уеде үргүлчүлээн ужудуушкун үезинде «Венера-5» биле «Венера-6» автоматтыг станциялар планеталар аразының деягеминде бөвүп турар физиктиг чорудулгаларның чугула шинчилеядерин кылган. Ол чөрүк станциялар-биле дектаамал болгаш чедиишкинниг харылзаанын ачызында чедип алдынган. «Венера-5» станция-биле радио харылзааның 73, а «Венера-6» станция-биле 63 сеансызын чоруткан.

Бүгү ужудуушкунның үргүлчүлээшкининде станцияларның иштинде системалары болгаш эртем аппаратуразы илдиг чокка амыдап келген. Станцияларның түскай өрээлеринге эргежок чугула чылыг чурумун, оларның Хүнге хүн батареялары-биле дектаамал чигелээшкинин, радио харылзааның сеансыларының үезинде Чөөме дөрт угланган параболиктиг антенналарның чигелээшкинин хандырган. Бо бүгү автоматтыг станцияларның эртем болгаш техника талазы-биле бедик деннелиниң дугайын хереченлеп турар.

Ийи станцияларның салып бадырар аппараттары планетаның атмосферазынче салып бадырыышкынны көрдүнгенин өзүгаар оон каранғы талазынче баттандырган. Аппаратгарның иштинде тургускан эртем аппаратуразы кудулап бадыышкынның үезинде Венераның химиктиг составын, бадыышкынын, тыгыжын болгаш температуразын хемчээген.

Венераның атмосфемазын эртем талазы-биле шинчилээрин делегейге эң-не баштай ооң ийи райониарынга херек кырында харын угда чоруткан.

«Венера-5» болгаш «Венера-6» автоматтыг станцияларны тургусканы болгаш оларның ужудуушкуну космостуң совет эртеминиң болгаш техниказының бедик сайзырангайын эртемденнерниң болгаш конструкторларың талантызын, инженерлериң, техниктеринң болгаш алыычыннарын мергежилин чайыннандыр көргүзүп турар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооның бүдүүзүнде совет космонавтиканың чедип алган чаа шылгараңгай чедиишкини — Совет чурттуң эртем-техниктиг депшилгезиниң, ооң улузунуң чогаадыкчы сөрүн киришкининиң найгамчыктыг хереченизи, космос делегемин шинчилээрингe төлептиг салыышкын болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумуну «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынны кылдыр эде тургузар дугайында» бодунуң 1969 чылдың май 14-тен Чарлыынга дүүштүр база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келген саналын өзүгаар эп Михаил Евграфович Абрамовту Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының даргазы кылдыр томуйлаан.

• • •

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиуму Кызылдың № 1 автоажыл-агыйының чолаачызы эп Никита Фаддеевич Килинин автомобиль транспортугага үр чыл иштинде шуулуг ажылдаанын даап база 60 хар харлаанын-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

ПХЕНЬЯН (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның алдан өзүзунун найыралчы аян-чоруунга хөп баптыр май 16-да болган митингиге Пхеньяннын ажылчы чоннарының 4 муң төлээлекчилери чыылган. Митингинин президиумунун олуттарында ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный. КУДР-ниң Дээди Улус Хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Ген, республикавыя күрүне, партия болгаш хөй нимти оскедаа ажылдакчылары, Н. В. Подгорныйны удеп чоруур кижилер.

Пхеньяннын хоорай улус комитединиң даргазы Кан Хи Вонга байыр чедиреп-биле сое берген.

Корей улус социалистиг лагерьинин чурттары-биле болгаш делегейниң антиимперналистиг, антимарнканчы бүгү күштеря-биле сырый каттыжыышкынны бижыглаарынга күжениишкинниерин салып, америк империализмге удур бүгү улустарның демисселиягe идепкейлиг дузаламчыны болгаш деткимчелп көргүзүп турар деп, Кан Хи Вон чугаалаан.

Найыралдың аян-чоруу-биле

ССРЭ-ниң болгаш РСР-ниң партия болгаш күрүне ажылдакчыларының дугуржул чугаалашкынын өзүгаар РКП ТК-ның Чиңгине секретары, РСР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы эш Н. Чаушеску, РКП ТК-ның Доктаамал Президиумунуң кежигүнү, РСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш И. Г. Мэуер найыралчы аян-чоруун ыяып, май 16-да Москвада келген.

Внуково аэродромга хүндүлүг аалчыларны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюразунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның секретары эш К. Ф. Катушев болгаш албанның эске-даа кижилери утпаан.

(СЭТА).

А. Н. Косыгин Афганистанга баар

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Афганистанның Премьер-министри Нур Ахмед Эттемадиниң чаагаанын өзүгаар аялбан ёзузунуң найыралчы аян-чоруун ыяып, бо чыядың майның төнчүзүнде Афганистанга баар деп турар.

(СЭТА).

Доңгак Дайар-оол «Тыва даг-дуруу» комбинаттың фабриказында мурнакчы ажылчын. Даг-дуруу арыгларының керээге төлептиг үдүүн киирип келген. Бүгү-ажыдамда кызыл туғу орденниг аныяк кожаның ажыл-ишчи базыларының улус будурулгезиниң ачылгаанын участокгарында чүс-чүс ооллар, кыстарга үлегер-чижек болуп турар.

* * *

Ак-Довуракга даг-дуруу арыглаар фабриканың бажыларында эки шынарлыг руда тыварының планын күүседир даап шалыпкын ажылдап турар ишчилерни бригада бүргүзүнден адап, мактап болдур. Бо чүрүктө даап-шыпкын үзүлбестээн рудниктө мурнакчылар (солегай талдаан) оруннекчи Оюржак Эрес-оол, бригадир Николай Салчак, даг мастери Юрий Сизоненко олар-дыр.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Варшава керээзинин киржикчилери күрүнелерниң Каттышкан чепсектиг күштериниң штавында

Каттышкан чепсектиг күштериниң планын ёзүгаар бо чылдың май 12-ден 16-га чедир үеде Варшавага Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелерниң армияларының колштабтарының начальниктериниң Каттышкан чепсектиг күштериниң дайынчы белениишин айтырыгларының талазы-биле чөвүлел хуралы болган.

Каттышкан чепсектиг күштериниң штавының начальныгы армия генералы С. М. Штеменко чөвүлел хуралды удуртқан.

Чөвүлел хуралга санал-оналарның солчузгазы болган база найыралчы чурттарның армияларының командующийлери, штабтарының начальниктери, Каттышкан чепсектиг күштериниң дайынчы белениишин улам ынай бедидериниче утпаан-дырган практиктиг саналдарны ажылдап кылган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери Польша шеригларының керектериниң өөредилгезинге олурушкан.

Улустарның дылдарында

В. И. Ленинниң «Империализм капитализминиң дээди чадазы» деп ажылы француз дылга Москвада үнген. Ону даштыкы чурттарның номчуктуларынче чорудар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парзалга комитединиң СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткаңы-биле алырга, бо үеде В. И. Ленинниң ажыдарып бүгү дыштер улустарының 55 дылдарынга парлап үндүрген. Мырынай чоокта чаа Москвага «Апрель тезистерин» араб дылга парлап үндүрген. Ильичиниң шилиндек чогаалдарын сүзүкчи дылга парлап үндүрери-биле белеткээн. Шилиндек чогаалдарның чыындызы бедрал дылга удавас үнер. пролетарлыг революциялың чорудулгазында хераженнериниң эрге-шөлээзинин дугайында Ленинниң чогаалдарында кирген.

Ленинчи өлүм чок бодалды даштыкы чурттарның номчуктуларынга чедирер. Владимир Ильичиниң өлүм чок овурун планетаның талыпар ырак черлеринге пептередир —мындыг хүндүлүг сорулга Москвада «Прогресс» дээр ном үндүрер черинiң болгаш «Искра революции» деп типографияның коллективте р и н и ң удуунге оналаткан.

1970 чылда В. И. Ленинниң тыгдыпган чогаалдарын аптап, француз болгаш фин дылдарга парлап үндүрериң доозар. Коммунистиг шинчилээшкининiң теориязының болгаш практиказының ойу келген айтырыгларының талазы-биле В. И. Ленинниң чогаалдарының тус-тус ажылдары болган чыылдаларны парлалгага киргеп. Немец, япон, хинди болгаш эске-даа дылдарга бир томпуг чогаалдарны үндүрер-биле хемчеглериа алган. Ленинниң дугайында мемуарлар, документилер болгаш рассказтар номнарын база парлап үндүрер.

(СЭТА).

Шалыпчы айда

В. И. Ленинниң чогаалдарын болгаш улуг башкынчының намдарының дугайында ном тарадырының айынга Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннары идепкейлиг киржип турар. Шагаан-Арыг хоорайның школаларының ажылдакчылары Валентина Проталова, Любовь Сипкина, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң комсомол организациязының секретары Дмитрий Шырап болгаш оон-даа өскелер бо ажылга идепкейлиг киржип келгеннер.

Районнуң ном тарадыкчылары Кызылдың электри станциязының коллективиниң ажылдакчылары Ленинниң чогаалдарын болгаш оон дугайында номнарны тарадырының талазы-биле чаа үлгелелгелерни боттарынга ап турар.

Районнуң ном садыгларының ажылдакчылары 2500 рубльдиң номнарын садарып үлээнген.

В. ТАГБА.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГА — ХҮННҮҢ ТЕМАЗЫ

КОММУНИСТЕР ЧУГУЛА УЧАСТОКТА

Совхозтуң коммунистери, бүгү ажылчыннары часкы тарылганы организастыг, агротехниктиг кыска хуусаада, эки шынарлыг чорудар соруланы салган. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооның алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерни күүседирин боттандырары ооп дыка хамаарыжыр.

Ажыл-агыйның тараажылары беш чыл планының дөрткү чылында 13 муң тонна тараапы күрүнеге саткаш, беш чыл планын бо чылын күүседир хүлээлгеп алган. Ону боттандырары-биле хову ажылдарынга киржир техниканың септелгезин чогуур үезинде доозуп, эки шынарлыг сорттуг үрезшиверни белеткеп алган бис.

Часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чорудары партком-унуң, болгаш партия организацияларының бүгү организаскчы база масса-политиктиг ажыл-чорудулгазынган улуг хамаарылгалыг. Ынчангаш тарылга эгелээриниң мурнунда совхозтуң бүгү коммунистерниң, партия эге организапцияларының хүралдарын эрттиргээн. Орта хову ажылдарын кыска хуусаада бедик агротехниктиг чурумнар-биле сорулгаларын чугаалажып база кылыр ажылдарның хемчеглерин тодаратқан. Совхозтуң 9 трактор-хову бригадаларынга механизаторларның хуралын эрттиргеп, социалистиг хүлээлгелерни кижи бүргүзү алган. Оң мышкаң бригада бүргүзүнде партия, партия-комсомол, профвилел бөлүктерин тургускулаан, оон удурткулаларында дружулгалыг, төлептиг эптерни киргеп. Бригадаларда партия комитединиң кежигүннерин быжыглаан.

Хову ажылдарының шынарын, агротехниканың чурумнарын ёзүгаар чорударын база техниканы илдиг, ажыктыг ажылгаларының хынаалдамын боттандырары-биле улусчу контрольдуң түр постулаарын тургускулаан.

Тарылга үезинде дайынчы политмассовый ажылдың улуг ужур-дузаанын барымдаалаап, лекция, беседалар, политинформацияларның темаларын тодаратқан. Ону чорудары-биле 18 политинформатор, агитатор, 9 «Билиг» винтилелиниң кежигүнерин быжыглаан. Хову турлагларында лозуңнар, плакаттар, коргузүлер гамбырааларын көрүштүг чараш кылдыр дерзин, кызыл-булуңну, көжер библиотеканы организастаан. Шинда номнар, ойнаар керектеллер, республиканың «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннары, журналдар бар. Ол мышкаң 2 телевизор, 7 радиоприёмникти тургускан.

Партия комитеди, дирекция чери болгаш ажылчын комитеди социалистиг чарыпты организастаарынче шыңгыы кичээнгейни салып, ооң негелделерин ажылдап кылган. тарылга эгелээринiң мурнунда бүгү бригадаларга дыңнаткан. Түнелиң беш хонгап-ла үндүрерин доктаткан. Тиилекчи болгаш бригадага шилчиир Кызыл туктү. 20 рубльди ийиги, үшкү черлерни алганнарга вымпелдерни, акча шаңналын тыскыры көрдүргеп. Шыгаараан трактористерге, чажыкчыларга, чер чарыкчыларынга тус-тус шаңналдарны база тургускаан.

Совхозтуң тараажылары часкы тарылгаже май айның эгелинде организастыг киржикеп. Шык базырыышкынын дөрт-де ажыл хүнүнде 22 муң гектарга чоруткан. Ажылагый бо чылын 25,200 га тараа культураларын тарыыр тургаш, май 15-ке чедир кызыл-тасты 19,700 гектарга чажып, тарылга ажылын 86 хуула күүседкеп.

№ 8 хову-трактор бригадазында Степан Семенович Сеңгелге удуртқан партия болуу механизаторлар оруузунда массаполитиктиг ажылды эки организастаан. Лекция, беседаны чорудуп, агитхуудусту доктаамал үндүрүп, кижи бүргүзүнүң кылган ажылын коргузуг самбыраазынга хүнүүп-пс бижип турар. Шинчаңгаш бригаданың шилчиири тараа культураларының тарылгазын оскелерден мурнай эки шынарлыг доозаан, директияның, партия болгаш ажылчын комитединiң шилчиир кызыл туғу, 20 рубль-биле соолгу түнелиг шаңнаткан. Олар бо чаңышка ийи удаа тиилекчи болган. № 9, 2 бригадаларда партия бөлүктери. Шомбалыгда партия эге организациязы (секретары эш М. Дажы) тараажылар оруузунга организастыг болгаш агитация-массалыг ажылды дээштиг чорудуун турар. Бо черлерде механизаторлар часкы хову ажылдарын эки шынарлыг эртгирип, тоску бригада тараа культураларының чаштырылгазын доозаан, оскелерни чөөкү хүнгерде планын күүседирлер. Часкы тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг чурумнар өзүгаар чорудар дээш калбарыышкын ажылчы чоннарынга белекти — Владимир Ильич Ленинниң хөрек чуруун дамчыдып берген.

Оң-ла хун ССРЭ-ниң Дээди Соведининiң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Корейнiң Күш ажылчы партиязының ТК-ның Чиңгине секретары, КУДР-ниң Министрлер Кабинединiң Даргазы Ким Ир Сенге болгаш КУДР-ниң Дээди Улус Хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Генге алдар болдурган дүштеки шайлаганы тургускан.

Н. В. Подгорный биле Ким Ир Сен дашкалар кедүргеп.

Дүштеки шайлаганың түрелгезиниң ханызындан, эки хуусаануң байдалынга эрткен.

Хүндүс Н. В. Подгорный болгаш ону удеп чоруур кижилер Пхеньянда коозу ажыл-агый делегелгезинге баргаш Н. В. Подгорный «ССРЭ-ге Совет эрге чагырганың 50 чылының тураскаазын» деп медальды болгаш Улус ажыл-агый чедиишкинериниң делегелгезиниң алдын улус чедилээн делегезиниң директорлуу Им Мун Бинге тудускан.

Кежээ Н. В. Подгорный болгаш ону удеп чоруур кижилер өөреникчилериниң болгаш шпоперлериниң Ордузунга барып, өөренikчилериниң концертин көргеп.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ КУДР-ДЕ ЧОРУП ТУРАРЫ

Вьетнам улуска удур америк империалистериниң агрессчи кемпиг дайынып көрей улус шинтпирлиг буруу шаап, төрээн туртуп камгалаар дээш вьетнам улустуң чөптүг демисселиягe идепкейлиг деткимчеңе үргүлчү көргүзүп турар.

Кан Хи Вонуң чугаазының соонда митингинiң киржикчилериниң омүлээнинден Кыза тукту Н. В. Подгорныйга тудускан «Корей болгаш совет улустарының аразында найырал болгаш сырый каттыжыышкын делгерезин!» деп состерии ында алдын үзүктер-биле бижээн.

Харыы чугаазынга Н. В. Подгорныйның демдеглээни болза, КУДР-ниң болгаш Корейниң Күш ажылчы партиязының удуртукчулары-биле үжуражыышкынар болгаш сапал-оналарының солчулгазы Совет Эвилелиниң болгаш КУДР-ниң найыралын база кады ажылдажылгазын улам ыңай быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг болур.

Социалистиг күрүнелерниң экономиктиг кады ажылдажылгазы, оларның бот-боттарынга эң-хүүзүнүң дузаламчызы нимти деппилгенiң, социалистиг тургузуушкунуң темпилерин дүргедедиринiң чугула фактору болуп бар чоруур дээрзин Н. В. Подгорный уламчылап чугаалаан.

Совет кижилер бодуунуң национал чаңгыс эвин тайбың катап каттыштырар дээш. Сонгу болгаш Мурнуу чүктүң корейлери чаңгыс ог-булеге чурттазын дээш, бодуунуң иштики керектерин бодуу шинтпирлээр тускай эртежин корей улуска хандырып өзүр дээш корей улустуң чөптүг демиселия хандыр билип, эң-сеткил каттыштырылгазы-биле коруп турар.

Н. В. Подгорныйның оон ынай чугаалаанынга: социалистиг күрүнелерниң тайбыцца ынакшылдыг болгаш боттуг политиказынга удур империализмниң улуска удурланган политиказы, делегейниң дүш күүрүзүг чоруун чидигленди-реринiң, шериг мегиладежишкиннерни ооскүдүп үндүреринiң, революстуг болгаш национал-хосталгалыг шинчээшкинiң базарының политиказы тургустунган Империализм — тайбыцның, депшилгенiң хосталганын болгаш демократияның кол дайзыны.

Вьетнам улустуң маадырлыг демиселиягe хамаарышгыр Н. В. Подгорныйның демдеглээни болза, вьетнам улус бүгү делегейде депшилгелиг, демократтыг күштерниң, Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның доктаамал, делегерецгей, бүгү талалыг деткимчеңiне даанып турар. Америк агрессиягa удур демиселиягe вьетнам якы-дүңмаларга бүгү хемчегниң дузаламчызын моон соңгаар-даа көргүзеринге бүрүн шинтпирлиг бис. Парижте чугаалажымышкыннарга вьетнам эптерниң туружун деткип турар бис деп. Н. В. Подгорный демдеглээн.

Совет Эвилели Ыраккы Чөөн чүкте байдалдың хөгжүдезин база кичээнгейлиг хайгаарап турар. Ол районда үргүлчүлеп турар аймылдыг чимзелиишкиннер. Американың Каттышкан Штаттарының чепсектиг күштерин Мурнуу Корейде моңгеп турары, оларның чөптээлиг өөредилгелери болгаш көргүзүглери бистя кичээндирип, шинтпирлиг удурланышкынымызны болдурун турар.

Ыраккы Чөөн чүкте дүш күүрүзүг чоруукту чаңырылдырар дээш, ол районга тайбың болгаш аймыл чок чоруук дээш шинтпирлиг туружуп турар бис.

Японияның девискээрин АКШ-тың чепсектиг күштериниң ажыглап турар фактызын база кичээндирбейн барып шыдаавас даарзын Н. В. Подгорный чугаалаан. Вьетнам улуска удур дайынны тодурун. КУДР-ге удур чөптө-лиг пропагандаларын, өөредилгелерин

Партийжи амыдырал

Эң төлептиглерни — партияга

Коммунистиг партиянның үеткүрүнү болгаш кодээ амыдыралының үлам ыңай кодурер талазы-биле соолгу чылдарда ап турар хемчеглери бистиң мурнувуска улуг аргаларны дөлүүр-биле амыдып, хөөрай, кодээниң амыр-ишчилериниң идепкейин кодурген, оларның материалдыг сонуургалын бедиткен.

Ол бүгү болза партиомнарның болгаш партия эге организацияларының талазындан амыр-агый, культура тургузуушкунунуң айтырыгларынга партийни удуртуланы улам күштедирерин негеп келген. Соолгу үеде оларның роли өскен. Олар партияның директиваларын, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар кылдыр алган социализмниг хүзээлгелерни күүседир талазы-биле бүдүрүлге коллективтериниң херек кырында башкарыкчылары база организаторлары болуп бергеннер.

Администрацияның ажылагый чөрүдүлгазынга партийни хынаарының айтырыын чиге-кеже ап корээн. Партиомнар болгаш эге организациялар бүдүрүлгелерни, колхозтуң, совхозтуң ажыл-чөрүдүлгазынга партийни хынаарыны шын боттандырарын, ажылагый удуртуучуларын хоглаарлаваазын бисте чедип ап турар. Ынчалза-даа парткомазы партия организациязы ажыл-агый айтырыгларының удуртурунган чайлааш, чүгле организаторлар, идеологияга ажыл-биле нызыгаарлаттынар дээр болза шын эвес, оорган бүдүрүлгениң нарын айтырыгларынга сонуургал чидер. Ынчангаш бүдүрүлгениң ажылагый чөрүдүлгазынга партийни салдарның дыка хөй чаа хевирлери тыптып келген. Ында чүгле коммунистер эвес, партия кежигүнү эвес активтер, бүдүрүлгениң мурнакчылары, комсомолчулар болгаш аныяктар калбаа-биле кирип турар.

Орта чижек кылдыр «Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-транспорт цехинде: арыглаа фабриказында, септелге-механиктиг мастерскаязында партия эге организацияларын ап көрээн. Олар бүдүрүлгеге күш-ажыды эртемге үндезилээш организастаарын нептередир чегаадыкчы болуктуруп, ажылдың ынаа-биле чөрүдүлгеге коллективтериниң херек кырында башкарыкчылары база организаторлары болуп бергеннер.

Администрацияның ажылагый чөрүдүлгазынга партийни хынаарының айтырыын чиге-кеже ап көрээн. Партиомнар болгаш эге организациялар бүдүрүлгелерни, колхозтуң, совхозтуң ажыл-чөрүдүлгазынга партийни хынаарыны шын боттандырарын, ажылагый удуртуучуларын хоглаарлаваазын бисте чедип ап турар. Ынчалза-даа парткомазы партия организациязы ажыл-агый айтырыгларының удуртурунган чайлааш, чүгле организаторлар, идеологияга ажыл-биле нызыгаарлаттынар дээр болза шын эвес, оорган бүдүрүлгениң нарын айтырыгларынга сонуургал чидер. Ынчангаш бүдүрүлгениң ажылагый чөрүдүлгазынга партийни салдарның дыка хөй чаа хевирлери тыптып келген. Ында чүгле коммунистер эвес, партия кежигүнү эвес активтер, бүдүрүлгениң мурнакчылары, комсомолчулар болгаш аныяктар калбаа-биле кирип турар.

Орта чижек кылдыр «Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-транспорт цехинде: арыглаа фабриказында, септелге-механиктиг мастерскаязында партия эге организацияларын ап көрээн. Олар бүдүрүлгеге күш-ажыды эртемге үндезилээш организастаарын нептередир чегаадыкчы болуктуруп турган. Коллективтиг керээлерни, күш-ажыды камгалаарын болгаш техниканың айыыл чок чөрүүн эжиндер талазы-биле коруудениң хынаалдазынга ажыычыннар калбаа-биле кирип турар. Комбинатта чогаадыкчы болуктерде 200 ажыг ажыычыннар хаара туттунган. Коруудениң болгаш хынаалдаларның түңнелинде дыка хөй шинтпирээттинмээн айтырыглар, ажыл-агыйжы эвес чөрүктүң чижектери тыптып келир. Четпестерни чөгүүр үезинде илередири, будурүлге айтырыгларын чедишкинниг шинтпирээрингә администрацияга олар дузалап турар.

Совхозтарда болгаш «Большевик» колхозтуң партия организациязы эрткен чылын партия кежигүнүнге кандидат кылдыр колхозчу-тудугжулар Сая Кек-оолду, Кара-сая Хунай-оолду хүлээп алган. Кандидат стажын эрттирип тура, олар кайызы-даа төлептиг чөрүүн кергүсненнер. Эш Сааяны тудуг бригадазының звено удуртукчузунга депшиткен, орта ёзулуг организанчы чөрүү илереттингеп. Оон удуртқан звеновзу бо чылдың бирги кварталында ийи аал иштин чурттаар башкыны доскаш, машина гаражының тудуунче киргеп. Ол-ла ажылагында комсомолчу Зина Ондар штукатурчу мергежилди чедип алган, хөй-нимти ажылынга идепкейлиг киржип келгенинден колхозта херээженнер чөвүлелиниң кежигүнүнде сөңгүткен. Аңаа комсомол организациязы болгаш ВЛКСМ райкому СЭКП кежигүнүнге кандидатка кирер рекомендацияны берген. Зина Ондар норгускен идегелди ажыл-ижи, амыдыралга төлептии-биле бүзүредип турар.

«Шекпээр» совхозтуң комсомол комитединиң секретары Эш К. Оттук-оол биидиляг организанчы. Ол комсомолчулар болгаш аныяктарның хүндүтклин чаалап алган. Эш Оттук-оолду эрткен чер-чер Советтериниң сөңгүлдазынга район Совединиң депутадынга сөңгааны таварылга эвес. Чоокта эш Оттук-оолду СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Партия кежигүнүнге кирген «Барлык» совхозтуң кадарчызы Сояң Бичө-оол, «Дөң-Терезин» совхозтуң хөйжузу Монгуш Бойду-Сагды чүгле ажылынга эвес, хөй-нимтиниң херээнге идепкейлиг киржип турарлар.

Чоокта чаа Кызыл-Мажалык сес чыл школазының өөредилгө эргелекчизи эш Н. Макаренкону СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Хөй-нимти ажылынга кызымак башны ёзулуг күш-ажылчы школаны эртикен. Ол фабрикага аргыкчылап-даа, бөдүүн колхозчу-даа чораан. Наталья Алексеевна ажылдавышаан, бот-өөредилге-биле башкы институдун чедишкинниг доскаш. 1967 чылдан бээр школага ажылдап эгелээн. Ол хөй-нимти ажылдарын чорутпушаан, СЭКП райкомунуң, ВЛКСМ обкомунуң кежигүнү болуп турар. Эш Макаренко ажылчы чонналрның оргузунга лекцияларны номчуп, теоретиктиг конференцияларга илеткелдерни кылып келген.

Барыын-Хемчиктиң партия организациязының хүзээлекчи СЭКП кежигүнүнүң бедик адызына төлептиг кижилер-биле озуп турар. Ынчалза-даа кижини партияга хүлээп алгашкаа, ол ёзулуг коммунист болган деп санап болбас. Ынчангаш аныяк коммунистер-биле ажылды күштедирип, оны янзы-бүрү хевирлиг кылдыр чорудар ужуруглуг. Партия кежигүнүнүң бедик харыысалгазы болгаш хүлээлгези партийни ажылдың хүн бүрү чөрүдүлгазындан кижизиттинер. Ол партия хураалдарын белеткээринге, эрттиреринге, тургускан айтырыгны чугаалажырынга идепкейлиг киржир, партия хуралының шинтпирлерин күүседиринге хууда үлүүн киирер. Ол ышкаш аныяк коммунистерниң кижизидилгези дээш партия эге организациялары болгаш райкомнуң талазындан кичээнгейни салыр.

Соолгу үеде районда аныяк коммунистер-биле ажылды ыяшн күштелдирген болгаш оларның школаларын организастаан. «Тыва аар-дүгү» тудуг эргелелинде, «Барлык» совхозта, «Большевик» колхозта партиомнарда ыңдыг школалар эки ажылдап турар.

Бистиң партиявыс — амгы үениң угааны, алдары болгаш арын-нүүрү. Оон хүзээлеқининиң өзүлдези — төрээн партиязынга совет улустуң кызыгаар чок ынаан болгаш бердингенин херечилеп турар. СЭКП-ниң XXIII съездизининиң шинтпирлерин күүсетпишаан, Уставтың негелделерин шыңгыы сагывышаан, ленинчи партияның хүзээлеқинге төлептигларни шилип, оон организастыг болгаш идеологтуг ажылдарының хевирлерин, арганарын улам сайзырадыгайбыдар ужуруглуг.

В. ЧЕРНОВ,
СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

Мурнакчы хойжу

Бо чурукта Чадан-оол Саганович Саган—Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозунуң хойжу бригадазының бригадири. Коммунист Саганның бүгү өг-бүлези хойжулар боон ажылдап, совхозтуң мурнакчы малчыннары. Бо чылын төрээн чүс баш хойга онаалтыр бригада 96 хураган алган.

Б. КОШКИНИҢ фотозу.

Мал ажылы — районнуң ажыл-агыйының коладыры

Районнуң партия активизин хуралынга мал ажылын сайзырадыр, оон продуктулуун көвүдедир хемчеглер дугайында партия болгаш чазактың салган соруглаларын районда күүседип турарының дугайын чугаалашкан.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл база Совет Тыванын 25 чыл оюн төлептиг уткуур дээш районнуң малчыннары чамдык чедишкиннерни чедип ап турарын аңаа демдеглээн. Районга агаар-бойдустуң байдалы ширинн, хат-шуурганныг түрза-даа, малдың чаш төлүн меңги камгалап ап турар малчыннарның саны хөй. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Донгак Биче-оол, Каргы кодээ Совединиң депутады Александр Серен, Салчак Харлыг-оол ышкаш эрес кежээ шолбаннарны хөйу-биле алап болдур. Күрүненин чагыг-планын күүседир талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни түс-түс ажыл-агыйлар алган.

Оон-биле кады мал ажылында улуг четпестер барын илеткелчи СЭКП райкомунуң секретары С. Дамдын-Сүрүн болгаш саналга киришкеннер шугумүлээн. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, малдың өлүп хораар чөрүү көвүдээн. Оон кол чылдагааны кышка удур мал чемин чедир белеткеп албайн, малдың чайгы семиртилгезин таарыштыр организаставаин турарында. Район девискээриниге мал чемин белеткээринден аңгыда, республиканың өске районнарынга база белеткеп, садып алырының аргаларын ажыглаваин турар.

Малдың уксаазын өскижидер ажыл уттундурган. Оон уламнан малдың продуктулуг чөрүү өспээн. Соолгу он чылдарның дургузунда дүк алыр планны чаңгыс-ла катап күүсеткен. Мал ажылының түскай артемнигдери барык-ла бригада бүрүзүнде бар. Ынчаш болза-даа олардың талазындан чогаадыкчы бот-идепкейжи чөрүк илереверйн турар. Ол ышкаш кадарчылар ортузунга ажылды кошкак тургускан. Хууда мал нииттиниң малы-биле холушкак хевээр. Хөй акша-хөреңгини үндүргеш, казып каан кулуктар ажыглаттынмайн, суг сөөртүр машиналарны чөп ажыглавайн келген.

Малчыннарның амыдырал-чурттал газын өскижидер, культуралуг негелделин четче хандырар дугайында шинтпирлер четпес күүсеттинин турар. Чоокку чылдарда туттунган 51 бажыңның херичи, печказы, кладовказы чок. Хойжу бригадалар төптеринге кызыл-булуннар ажылдавайн, көжер кинолар көргүстүнмейн, садыг ховар чедип турар. Малчыннарның зооветеринарлыг өөредилгези организастаттынмаан. Масса-политиктиг ажылды ыланғыя социалистиг чарыштыы, чөгүүр негелдеге чедир тургуспаан. Монгун-Тайгага мал хүлээп алыр пунктуну тургузары чугула.

Районнуң партия активи чугаалашкан айтырыг талазы-биле кылыр хемчеглерни ажылдап кылгаш, хүлээп алган.

А. ХЕРТЕК.
Монгун-тайга.

Кол кичээнгейни ленинчи темаже

Тыва АССР-ниң «Билиг» нинтилелдиң организациязының III пленумуу чоокта чаа болуп эртип, СЭКП ТК-ның «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткеп дугайында» доктаалын «Билиг» нинтилел организациларының канчаар күүседир турарының дугайында илеткелди аңаа дыңнап чугаалашкан.

Пленумга демдеглеп турганындан алырга, нинтилелдиң Каа-Хем, Тес-Хем, Улуг-Хем организациялары ленинчи теоретиктиг билгиниң пропагандалаарын күштелдирер талазы-биле боттуг хемчеглерни ап турар. Чижээ, ленинчи юбилейге белеткеп үезинде колхозтарга болгаш совхозтарга даштыкы политиканың ленинчи принциптерининг дугайында лекцияларны номчуп, ленинчи журналдарын болгаш темалыг кежээлерни хөй чорудуп турар. Ылаңгыя «Өөк» совхозка «Ленинниң адын эдилээн хоорайлар» деп кежээ созуун болган. Районда улусчу театр Ленин дугайында шин белеткеп турар. Майда «Лешин Шушенскоеде» деп кино-фестиваль болур. Туран хоорайда Ленин кудумчуузун темалап тургаш шимээн турар, ынчаларга хоорайның парыгына ленинчи аллея турар.

«Билиг» нинтилелиниң башкы институдунда, № 7, 9 школаларда организациялары эки эргелээшкин кылган; олар «Коммунтудуг» септелге-тудуг эргелелиниң, типографиязының, «Тывакоммунэнергонуң», алгы заводунуң ажылчыннарынга ленинчи лекторийлер организастап бергеннер.

«Билиг» нинтилелиниң Кызыл хоорай организациязы Пушкин аттыг библиотека-биле кады ленинчи номчулгаларны организастаан, ол айда ийи катап болур. Улуг-Хемниң оң талавында Культура бажыңының чанында кинолекторийни организастаан, аңаа 5 лекцияны номчаан, ленинчи темага 5 фильмни көргүскен.

Бо чылдың бирги кварталында республикага нинтилелдиң III пленумуу чоокта чаа болуп эртип, СЭКП ТК-ның «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткеп дугайында» доктаалын «Билиг» нинтилел организациларының канчаар күүседир турарының дугайында илеткелди аңаа дыңнап чугаалашкан.

Пленумга демдеглеп турганындан алырга, нинтилелдиң Каа-Хем, Тес-Хем, Улуг-Хем организациялары ленинчи теоретиктиг билгиниң пропагандалаарын күштелдирер талазы-биле боттуг хемчеглерни ап турар. Чижээ, ленинчи юбилейге белеткеп үезинде колхозтарга болгаш совхозтарга даштыкы политиканың ленинчи принциптерининг дугайында лекцияларны номчуп, ленинчи журналдарын болгаш темалыг кежээлерни хөй чорудуп турар. Ылаңгыя «Өөк» совхозка «Ленинниң адын эдилээн хоорайлар» деп кежээ созуун болган. Районда улусчу театр Ленин дугайында шин белеткеп турар. Майда «Лешин Шушенскоеде» деп кино-фестиваль болур. Туран хоорайда Ленин кудумчуузун темалап тургаш шимээн турар, ынчаларга хоорайның парыгына ленинчи аллея турар.

«Билиг» нинтилелиниң башкы институдунда, № 7, 9 школаларда организациялары эки эргелээшкин кылган; олар «Коммунтудуг» септелге-тудуг эргелелиниң, типографиязының, «Тывакоммунэнергонуң», алгы заводунуң ажылчыннарынга ленинчи лекторийлер организастап бергеннер.

«Билиг» нинтилелиниң Кызыл хоорай организациязы Пушкин аттыг библиотека-биле кады ленинчи номчулгаларны организастаан, ол айда ийи катап болур. Улуг-Хемниң оң талавында Культура бажыңының чанында кинолекторийни организастаан, аңаа 5 лекцияны номчаан, ленинчи темага 5 фильмни көргүскен.

Башкыларынга лектор В. Чимба «Тыва чечен чогаалда Ленинниң овур-хевири» деп, а лектор Б. Чамбыта «В. И. Ленин тыва музыкада» деп беседаларны чорутқулаан.

Лекторлар Ленин ышкаш күзел оралдажып турар. Оларның кандыг күзелдерин хандырар талазы-биле дуза көргүзер дээш. «Билиг» нинтилелиниң республика-даа, хоорай-даа организациялары Кызылга, районнарга семинарларны кылып, Москва болгаш өске-даа хоорайларже семинарларга киржири-биле лекторларны чорутқулап турар. Бо чылдың баштайгы үш айында 18 эш дээре лекторлар Тывадан дашкаар улуг хоорайларга семинарларга чораан.

Март айның төнчүзүнде СЭКП обкомунуң бюрозунуң шинтпирин ёзугаар лекторнуң, илеткелчиниң хүнүң бир дугаар эртпирген. Ийиги ындыг хүн апрель 24-те болган. Ону моов соңгаар ай саныпда оон соолгу четверигинде доктаамал чорудар. Соолгу болган хүнде хөй-хөй коллективтерге чонуң мурнунга «Билиг» нинтилелиниң кежигүннери чүве чугаалап турган.

Ажылчы чонналрның мурнунга удуртукчуларының бот-тарының лекция, илеткел кылыры улуг ужур-дузалыг, ону В. И. Ленин чугулага көрүп чораан. Бо талазы-биле бисте соолгу үеде өөрүнчүг байдалдар көвүдеп турар. Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң даргазы эш Х. Кудурукпай колхозчуларның мурнунга дуржулгалыг лектор. Лекцияны ук ажыл-агыйның амыдыралы-биле шуут холбаштыр чорудуп тургаш, лекцияның ажаок дээштиин ол чедип ап шыдаан. Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң даргазы эш А. Шагаа-оол ышкаш эрес кежээ шолбаннарны хөйу-биле алап болур.

Каа-Хем районнуң организациялларында удуртукчуларның чон-биле ужуражылгазын чорударын практиклап турар. «Ленинчи орук», «Коммунизмче орук» болгаш «Тиилелге» колхозтарга ындыг ужуражылгалар болгулаан.

Лекция пропагандазын организастаарында шынар, методика талазы-биле четпестерниң барын пленумнуң кижизидилгези дээш партия эге организациялары болгаш райкомнуң талазындан кичээнгейни салыр.

Соолгу үеде районда аныяк коммунистер-биле ажылды ыяшн күштелдирген болгаш оларның школаларын организастаан. «Тыва аар-дүгү» тудуг эргелелинде, «Барлык» совхозта, «Большевик» колхозта партиомнарда ыңдыг школалар эки ажылдап турар.

Бистиң партиявыс — амгы үениң угааны, алдары болгаш арын-нүүрү. Оон хүзээлеқининиң өзүлдези — төрээн партиязынга совет улустуң кызыгаар чок ынаан болгаш бердингенин херечилеп турар. СЭКП-ниң XXIII съездизининиң шинтпирлерин күүсетпишаан, Уставтың негелделерин шыңгыы сагывышаан, ленинчи партияның хүзээлеқинге төлептиглерни шилип, оон организастыг болгаш идеологтуг ажылдарының хевирлерин, арганарын улам сайзырадыгайбыдар ужуруглуг.

В. ЧЕРНОВ,
СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

КУДУМЧУ ДУРГААР

Школа музейин көргеш, кудумчуга үнүп келгеш, бистиң хайныышкыныңг амыдыралывысты көөрге, кижиниң сагыжынга кандыг деңнеглер кирбес дээр. Башкыларның, өөренекчилерниң, колхозчуларның чээрби чыл мурнундагы хеп-сыны көөрге безин солуп. Ол үеде дүктүг тон, алгы чүвүрлер арбын, хөвең тужурканы безин хаая көөр тургап. Ам дээрге Күнгүртүгүнүң кудумчуларында чонның хеп-омаа онза-ла! Кылаң кара костюмнер, төргү платьелер, чаа алң хевирнин идиктери кымпы-даа кайгатпас болуу берген.

Колхозтуң баштайгы үеэнде каш-ла шары, каш-ла ът турган. Ам колхозтуң ажыл-агый черинин херимнинг иштинде машина-тракторнуң бүдүн парыгы бар, хөлгенің бо хевирге чурттакчы чонның амыдыралынга хамыды-биле киргеп. Баштайгы үеде колхозка үш—дөрт кодан мал турган. А ам төведеп аңгыда беш түүнү малдың нинти саны 20 мун баш чедип турар. Мыйыстыг бода мал 2441 баш, барык чартык кезии мпек, а шээр малдың саны 12 мун четкеп.

А тудуг-суурнуң өскенин чүүге деңнээр! Мурнунда эң улуг бажың дизе-ле — 5—6 өрээлдиг турган, а ам школаның, ясля-садтың, Культура бажыңының чаа тудуглары он-он өрээлдиг азы суурнуң чонун хандырып шыдаар делгем аалдыг. Школа музейинде турар өг шынап-ла ховартап, төөгү шагның эдилели болуп, чырыкделгем оран-суурга өскен уруг-дарыгның сонуургалын хайныктырбас арга чок.

Школа музейинде делгээн чүүлдерни улуг назылыг кижилер бистер хол-биле тудуп, эдилеп, кара чажывыстан тура көрүп чораан бис. Ынчалза-даа шапкын хогжүлдениң өчызында уттундуруп бар чыдар. Шынап-ла, соолгу чылдарда ниижилерниң эң ырак турлаавга безин тос савааларны хаая көөр, бижыг, идегелдиг ак-демир бидончуташтар эдерлә берген. Ол улуг сайзырал бистин Совет Тыванын 25 чыл дургузунда кайы хире кайгамчыктыг бедикке көдүрүлүп келгенин херечилеп турар.

ТУДУГ-ЛА ТУДУГ

Тере-Хөлдүң делгеминге балды биле хирээнин даажы чаартыкчы кижилерниң аялгазы болуу берген. Ол ийиниң күжү-биле чаа бажыннар, чаа тудуглар туттунуп, чоннуң ажылынга, культуразынга, чурттаргга байдалынга чаа шинчиин кирип, ырак малчын турлагларда үеэлерни болгаш чадырларны үндүр кызын турар.

Ленинчи юбилейнин бүдүүзү болуур бо чылын дыка хөй солун чүүлдерни кылып турар. Көдээнин Культура бажыңының ажыглаалга киргеп тудуунга улаштыр спорт залының тудуун эгелээн, ам үеде оон ханазы доозулган, тудугжулар дээвиир кылырынче киришкеп. Ук тудугну бо чылдың дургузунда доозарын көргеп.

Мурнуку чылдардавы дег, малчыннарның амыдырал-чурттаргазын экижидеринче угланган хемчеглерни ап турар. Малчын кижи бистин колхозтуң орулгазынга улуг ролдуг. Ынчангаш 15 черге малчыннар бажыннарын тудар. Күнгүртүг суурнуң бодунга чурттаргга тудуу база уламчылаар. Сес ээл иштн чурттаар бажыңны маңаа бир-ле дугаарында тудуп турар.

Тудугжулар байлак одарларже орук изекчилери болуп турар байлак база бар. Бо чылын Балыктыг-Хем аксының ол чарымында байлак одарларга шээр малды кыш, чай чокка тургузарын бодап, кыштаг кажаалары, тураглары тударын көргеп. Ол ажилды бо чылын этелей бергеп.

Амгылдың эгези харын-даа уттундурбас байдалга эрткеп. Ленинчи субботниктерниң эгелээ-

Ажылды эки организастаан

Улуг-Хем районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының ховуларында часкы хову ажылдары амгы үеде пинг түүлүк. Ажыл-агыйлардан «УТКА 25 чылы» совхоз часкы тарылгаже эң организастыг кирип, мурнакчы ажылдап турар. Совхозтуң моглг бирбес механизаторлары бо хүннерге чедир 3000 гектар черни тараап. Оон 2014 гектарында кызыл-тасты чашканнар. Ам-даа 320 ажыг гектарга бо чүгула культураны тарыпры кордүнүп турар. Часкы ажылдарга механизаторлар Түлуш Сюрюн эдлчегде үлүүн 150 хуу, Владимир Бюрбү 130 хуу күүседип чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Тарылга шолун суггарар хемчеглерни база багай эвес организастап. 679 гектарны суггарган. Шагаан-Арыг хоорайдан 11 кижи составтыг В. Санчитке удуртурган агитбригада май 10-дан үш хүн иштинде совхозтуң хову турлагларынга 4 кезек черге лекция, беседа кылып, солун концертти көргүскеш келгеч.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң тараажылары тарылганы эки шыпарлыг чорудуп, тараа культураларын чажып доозкан. Бо совхозтуң дирекциязы үстүнде совхоз ышкаш часкы кампанияга ут-куштур техника болгаш кижи күжүн бедик деңнеелге организастаан.

«Сүт-Хол» совхозтуң ажылчыны Ондар Кара-кыс бодунуң хөй санныг үе-чергези уруглар-биле бир домей, кодээ ажыл-агыйның механизаторунуң мергежилин шингээдип алыр дээн шинтпирээн. Ол ам Кызылдың № 3 профессионал-техниктиг училищезинде өөренип турар. Оон өөредилгезиниң шыпары дыка бедик. Каракыс училищениң өөредилге шөлүнге шык базырылгазынга ажылдаан, бодунуң бизнин практиканга ажыглап эгелээн. Ол ам училищениң уруглар бөлүүнүң комсоргу.

ЧУРУКТА: комсомолчу Ондар Кара-кыс.
В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

ЛЕНИНЧИ ИДЕЯЛАР БОТТАНЫЫШКЫНДА

КОЛХОЗ ОРУУН ШИЛИП АЛГАШ

Колхоз тургузуу — совет социалистиг нинтилелдин чарылбас кезии, ол дээрге В. И. Ленинниң айтканы, төөгүнүң бадыткааны, тараачыннарның оңзагай чүүлдеринге болгаш эрге-ажыктарынга дүүшкен, оларның коммунизмче чоорту шилчириниң оруу-дур.

(Колхозтуң (кодээ ажыл-агый артелиниң) чижек Уставынын төлевилелиндеп).

ЧЭЭРБИ ХАРЛААН

Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» кодээ ажыл-агый артели 1949 чылдың май 19-та тургустунган. Оон бээр үениң дургузунда колхозтуң ажыл-ишчилери ленинчи идеяларны амыдырапга боттандырыбышаан, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга улуг чедишкиннерни чедип ап, бо ыраак булунну социалистиг эгелерге чаартқан.

Тере-Хөлдүң малчыннары, ачылары, тудугжулары, балыкчылары бистин ынак башкывыс болгаш баштыңчывыс В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга уткуштур деңгем бөлүмнар-биле чоруп олурар.

Мээң амыдыралым ажыл-ижим төрээн колхозум биле тудуш. 1949 чылдан бээр төрээн будунуң чаартылгазынга үлүүм киирип. 1954 чылдан бээр тудуг бригадирлеп, баштаар черниң кежигүнүүге сонгудуп келдим. Чээрби харлаан колхозумнуң амыдыралындан чамдык чүүлдерни номчукчуларга сонуургадыксаан ийик мен. Колхозтуң баштаар черниге болгаш партия комитединге ноа-кол айтырыгларны шинтпирлээрингә амга чедип киржип чоразумаа-даа, шупту чүүлдерни бирдең бирээ чокка бижип, чырыдары берге.

ШКОЛА МУЗЕЙИНДЕ

Үнген дугаар өөредилге чылын ам доозуп турар школаның баштайгы өөренекчилери бо бажыңга кыдыраан ажып, карандаш тутқан. Ынчаарда ол Чыргаландының эге школазы турган. Соолгунде бо бажыңны бээр көжүрген. Күнгүртүгнүң сес чыл школазы улуг тудугже шилчээнден бээр он чыл болган. Ынчалза-даа маңаа база-ла кичээлдерни эрттирип, бөлгүм, пионер ажылын чорудуп турар.

Эрги школаның бир өрээлин алдыгы классчыларга тускайлап бергеп. Аңаа колхозтуң болгаш суурнуң эрткен үезин дүрүлеп көргүскеп. Өг. Оон иштинде ыяш болгаш тос эдилелдер, оттук, ынтара, барба. Партизан болгаш национал-хозяалгалыг шимчээшкин үезинин эдилелдерн, чеберектер. Хаңнда эрги чуруктар. Шала бедигеш делгүүрде — В. И. Ленинниң тыва дылда үнген номнары.

Колхозтуң болгаш суурнуң төөгүзүн алдыгы класстың оолдары, уругларының чыын тургускап. Саяң Найдан-оол, Мая Дожу, Костя Седип, Вэля Майынды өглер кезии, төөгүлүг чүүлдерни музейге салыры-биле айтырып ап турган. Бичиилерниң эгелээшкинин школа башкылары эштер Х. Бяс, С. Бөвей-оол, пионер вожатыйы эш Г.Содуна деткип, эвээш эвес дуганы чедиргеп.

Школа музейин көрүп келген улус демдеглеп тептеринге сонуургаанын бижип, үнелиг саналдарыны, сүмелерин берип турар. Школа музейи ам-даа алгыыр, аңаа салыр солуп чүүлдерни хоочун чурттакчылар бээр, ылаңгыя национал-хозяалгалыг шимчээшкининиң, капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдениң Тывага социалистиг чаарынуң чаартылгазынга үлүүм киирип. 1954 чылдан бээр тудуг бригадирлеп, баштаар черниң кежигүнүүге сонгудуп келдим. Чээрби харлаан колхозумнуң амыдыралындан чамдык чүүлдерни номчукчуларга сонуургадыксаан ийик мен. Колхозтуң баштаар черниге болгаш партия комитединге ноа-кол айтырыгларны шинтпирлээрингә амга чедип киржип чоразумаа-даа, шупту чүүлдерни бирдең бирээ чокка бижип, чырыдары берге.

ШКОЛА МУЗЕЙИНДЕ

Үнген дугаар өөредилге чылын ам доозуп турар школаның баштайгы өөренекчилери бо бажыңга кыдыраан ажып, карандаш тутқан. Ынчаарда ол Чыргаландының эге школазы турган. Соолгунде бо бажыңны бээр көжүрген. Күнгүртүгнүң сес чыл школазы улуг тудугже шилчээнден бээр он чыл болган. Ынчалза-даа маңаа база-ла кичээлдерни эрттирип, бөлгүм, пионер ажылын чорудуп турар.

Эрги школаның бир өрээлин алдыгы классчыларга тускайлап бергеп. Аңаа колхозтуң болгаш суурнуң эрткен үезин дүрүлеп көргүскеп. Өг. Оон иштинде ыяш болгаш тос эдилелдер, оттук, ынтара, барба. Партизан болгаш национал-хозяалгалыг шимчээшкин үезинин эдилелдерн, чеберектер. Хаңнда эрги чуруктар. Шала бедигеш делгүүрде — В. И. Ленинниң тыва дылда үнген номнары.

Колхозтуң болгаш суурнуң төөгүзүн алдыгы класстың оолдары, уругларының чыын тургускап. Саяң Найдан-оол, Мая Дожу, Костя Седип, Вэля Майынды өглер кезии, төөгүлүг чүүлдерни музейге салыры-биле айтырып ап турган. Бичиилерниң эгелээшкинин школа башкылары эштер Х. Бяс, С. Бөвей-оол, пионер вожатыйы эш Г.Содуна деткип, эвээш эвес дуганы чедиргеп.

Школа музейин көрүп келген улус демдеглеп тептеринге сонуургаанын бижип, үнелиг саналдарыны, сүмелерин берип турар. Школа музейи ам-даа алгыыр, аңаа салыр солуп чүүлдерни хоочун чурттакчылар бээр, ылаңгыя национал-хозяалгалыг шимчээшкининиң, капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдениң Тывага социалистиг чаарынуң чаартылгазынга үлүүм киирип. 1954 чылдан бээр тудуг бригадирлеп, баштаар черниң кежигүнүүге сонгудуп келдим. Чээрби харлаан колхозумнуң амыдыралындан чамдык чүүлдерни номчукчуларга сонуургадыксаан ийик мен. Колхозтуң баштаар черниге болгаш партия комитединге ноа-кол айтырыгларны шинтпирлээрингә амга чедип киржип чоразумаа-даа, шупту чүүлдерни бирдең бирээ чокка бижип, чырыдары берге.

ШКОЛА МУЗЕЙИНДЕ

Үнген дугаар өөредилге чылын ам доозуп турар школаның баштайгы өөренекчилери бо бажыңга кыдыраан ажып, карандаш тутқан. Ынчаарда ол Чыргаландының эге школазы турган. Соолгунде бо бажыңны бээр көжүрген. Күнгүртүгнүң сес чыл школазы улуг тудугже шилчээнден бээр он чыл болган. Ынчалза-даа маңаа база-ла кичээлдерни эрттирип, бөлгүм, пионер ажылын чорудуп турар.

Эрги школаның бир өрээлин алдыгы классчыларга тускайлап бергеп. Аңаа колхозтуң болгаш суурнуң эрткен үезин дүрүлеп көргүскеп. Өг. Оон иштинде ыяш болгаш тос эдилелдер, оттук, ынтара, барба. Партизан болгаш национал-хозяалгалыг шимчээшкин үезинин эдилелдерн, чеберектер. Хаңнда эрги чуруктар. Шала бедигеш делгүүрде — В. И. Ленинниң тыва дылда үнген номнары.

Колхозтуң болгаш суурнуң төөгүзүн алдыгы класстың оолдары, уругларының чыын тургускап. Саяң Найдан-оол, Мая Дожу, Костя Седип, Вэля Майынды өглер кезии, төөгүлүг чүүлдерни музейге салыры-биле айтырып ап турган. Бичиилерниң эгелээшкинин школа башкылары эштер Х. Бяс, С. Бөвей-оол, пионер вожатыйы эш Г.Содуна деткип, эвээш эвес дуганы чедиргеп.

Школа музейин көрүп келген улус демдеглеп тептеринге сонуургаанын бижип, үнелиг саналдарыны, сүмелерин берип турар. Школа музейи ам-даа алгыыр, аңаа салыр солуп чүүлдерни хоочун чурттакчылар бээр, ылаңгыя национал-хозяалгалыг шимчээшкининиң, капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдениң Тывага социалистиг чаарынуң чаартылгазынга үлүүм киирип. 1954 чылдан бээр тудуг бригадирлеп, баштаар черниң кежигүнүүге сонгудуп келдим. Чээрби харлаан колхозумнуң амыдыралындан чамдык чүүлдерни номчукчуларга сонуургадыксаан ийик мен. Колхозтуң баштаар черниге болгаш партия комитединге ноа-кол айтырыгларны шинтпирлээрингә амга чедип киржип чоразумаа-даа, шупту чүүлдерни бирдең бирээ чокка бижип, чырыдары берге.

АДАВЫСТЫҢ ЛЕНИННИҢ АЛДЫН ЧАРЛЫЫ ХҮНДЕН ЧЫРЫК

Чүректиң ханызындан сөстер

Кайгамчык чазагай чүүл дугайында ханы бодал ышкаш, сактып четпес эрелдиг күзелиннс ышкаш. Владимир Ильич Ленинниң адын дээди хүндүткелбиле адап турар бис. Чүге дээрге ол ат-биле кижи төрелгетенниң ёзулуг төөгүзүүнүң эгези — Октябрь революциязының эразы кезээ-моңгеде холбашкан, улуг башкыңның идеяларының тиилелгелиг базымнарын, амыдыралга чечектелдир боттанылгазын көрүп, ол улуг болган буянныг херекке үлүүвүстүү кижи бүрүзү кииирип турар бис. Адаларының хөрээнге бистиң шынчыыстың даңгыраа дег. Владимир Ильичниң ады бүгү ажыл-амыдыралывысты чырыдып, улам сорук киирип кээр.

«Улуг Ленинге мыкшылдың аялгаларын, чаа үеии шиитпирлии-биле тургузарынга, кижи төрелгетенниң чаа салымын дарганнаарынга бүүрелдиг ырларын бистиң өгбелеривис, адаларывыс, хоочун салгалдың кижилери ырлажып чораан. Улуг Октябрьның уламыдан өөскөн национал-хоталгалыг тыва хувискаалдың соон дарый хостуг Тывага араттың чоргаар үнү иэнг ыиан башкывыс Ленинии, кижи төрелгетенниң чырыткызы Маркстьі алдаржыдып ырлап чораан:

Хажыыдыидан харап көөрге,
Хана хээлиг тыва чуртуу.
Каш-ла сөөктү каттыштырган
Карл Маркс, Ленинии.

Күш-ажылчы улустарның чаңгыс аайлашкааның, ажылчы чоннарның төрелдешкээпиң идеязы чонның ол ырында кончуг тода илерөөн, бүзүлбас найыралдыг улуг совет ог-будениң хой аймак чонпарып каттыштырарынга ленинчи идеяларның күштүүн алган-йөрээп, ол идеялар тыва араттарга, күш-ажылчы кижилерге кайы хире чоок болгаш билдингир болганын херечилээп. Ынчангаш Ленин, Октябрь, Партия, Төрээн чурт дугайында тыва чогаалдарга чогум-на ол идея аныяк тыва литератураның эрткен төөгүзүндө көскүзү-биле илереп келгеи.

Владимир Ильич Ленинниң чырыткылыг овур-хевирии, ооң эң-не кижизиг, топтуг амыдыралын болгаш эң-не шиитпирлиг, чаныш-сынын чок революшчу ажыл-чорудулгазын сагыш-сеткилдиң ханызындан үнген чалбыыштыг состер-биле илерелир деп сорулганы салбаан тыва чогаалчы чок дизе, хөөрем эвес. Чүге дизе Ленинге, Октябрьга өөрүп четтиргенниң сеткилиң күштүт. Хоочун тыва чогаалчыларның бирээзи Салчак Тока Тывага революция сөөлүнде ленинчи идеяларның вептерээнниң дугайын «Араттың сөзү» деп чогаалында мынчаар бижээн:

«Олүрган улус база-ла таактылап, пюпайпы-ла бердилер. Улустуң чугаазындап Хурал, Коммун нам, Ленин башкы... деп меңээ дыка-ла хой, чаа болгаш солун состер дыңладым».

Бо дээрге чечен сөстүң күжү-биле чуруп каан, төөгүүнүң база бир хереглээ-дир. Ол-ла чогаалдың үшкү номундан Владимир Ильич Ленинниң дугайында чогаалдың маадыры мынчаар бодап чоруур.

«Ол хире алдарлыг, хувискаалчы революшкиныц-даа үндүрген. Коммун намны-даа тургускан кижи чогум чүге Шушенскоеге келген кижи боор, шөлүзге деп чогум чүү деп чүве боор ол, ынчаш?» деп иштинде кара кайгаан базып олур мен. Ол аразында дүн дүжүп, дээр хаяазы шагда-ла кыза берген, ыракта одаавыс «бээр-бээр, астыңар халак» дээп ышкаш кызыңаш чалбыжы-биле ипнеп турган».

Чогаалдың аныяк маадырының бодалын, дүнүүн чуруумалын, кижилерге аспазын дээш чыриткан одагның чырыын автор чедимчелиг көргүскен. Чечен домактың аяны-биле ханы уткалыг сөглээп одурглар бистиң караавыска кайгамчык чырыткы дугайында, ленинчи идеяларның чырыының дугайында бодалды оттуруп кээр.

Ленинчи идеяларны чырык-биле, хүп-биле деңнээр чаңчыл тыва литературада элээп иептерээн болгаш коммунистиг идеалдарның күжүн тода көргүзеринің бир аргазы болу берген. Шүлүкчү Степан Сарыг-оол «Чырык хүн» деп шүлүүнде мынчаар бижээн:

Адавыстың Ленинниң
Алдын чарлыы хүнден
чырык,
Алызында мөңге шагда
чаңдыр баспас,
Черни туржук, дээрни
безин чаартып аар,
Сестир-коргар
чүвевис чок күштүг чон бис.

Янзы-бүрү хереклелдерден гургустунган оркестр ышкаш, тыва чогаалчылар боттарының талантызының, чогаалдыкчы онзагай аянының болгаш аргаларының аайы-биле улуг Ленинниң овур-хевиринге чогаалдарны бараалгадып турар. Юрий Күнзегеш Ленинии, ооң партиязын алдаржыткан хой санныг чогаалдарны бижээн, ооң бир шүлүүнде —

— Аас-кежиин угаан
күжүң,
Алдар-адың, идегелиң,
Чүдел сөөг? — деп
айтыраргa,
Чүрээвиетиң ханызындан:
— Партияда — деп
харыылаар бис.

Монгуш Кенин-Лопсан Ак-Хем бажы тайгада ада-огбезиниң өткен чадыры биле Разливте ленинчи чадырны сактып бижип, күш-ажылчы кижилериң сеткил-сагыжының чаңгыс мөзүүнү, төрелдешкээн чугаалап турар:

Өртемчейге
торуттунмейн турумда-ла,
Өзүп келгеш, чарлыың
кыдыр
чагыргамның
Салым-чолун чолдак
төшке саазын салгаш,
Чаяап бижээн-чериң бо-дур.
Көжа тур мен.
Херээңерииң
тыва черде бүткенииың
Хереченн болуп көөйн деп
сөглеп тур мен.

Күнзегештиң бөдүүн сөзү, Кенин-Лопсаңның философтуг бодалы чаңгыс утпалыг: улуг башкыңчының өлүм чок ады амгы чурттавгада, амгы чеднишкинверде, демиселде, ажыл-иште.

Элээн хой тыва чогаалчылар башкыңчының портредин, даштыкы хевирин, аажы-чаңын помчукчуга чечен сөстүң күжү-биле чедирерин орадлажып турар. Салчак Токаның «Араттың сөзү» деп чогаалында чедимчелиг үлегер бар. Владимир Ильичиниң Шушенское шөлүзгенинге турган үеэнииң дугайын номун бир маадыры чугаалап турар, башкыңчының даштыкы хевиринің, портрединиң солун чурумалы биллиинип турар. Ол аныяк, тыва литературада баштайгы ораллажышкынпарның бирээзи болгаи. Бо талазы-биле бир тыва шүлүкчүнүң «Кожагарда кижи» деп чогаалында мындыг орадлажыт бар:

Сарадак дег калбак хая
Сандайлаигаи бедик кижи
Карактарын имиреткеш,
Каттырмизаан: «Иван,
Иван!
Боргураарга — олче ошу,
Бо чер чаңы эвес ийин.
Хакас эвес овур бар-дыр,
Кандыг сөөктүг кижи боор
сен».
Кара ашак хаваан чоткаш,
Моолдарныг өрү тейлээп:
«Хакас эвес, татар эвес,
Бодум бешн сөөгүм уттуп...
Өнүүм-дүр дээш, сеңээ,
Ильич,
Чажырбайн өчүп берейн,
Овур-Саяи эдээп сактып
Сакпаам алды ийлеп
чору...»

Элир ышкаш эде оргаш,
Оруе кижи буруузуигап:
«Оожурга, кым-даа дижин,
Эпчок болза өрүзээп көөр
сен.

Хаанныг чурт байзалыпче
Бодум база сүрдүрген мен.
Кара көрбейн, тала тыртып,
Моиу сеидеи сопуургадым».

Владимир Ильичиниң кижилерге эзлдек чанын, сагыш човангырын, ооң эскет, дүрген үгланын хой-хой номнарда бижээн. Автор онзагай чаа чүве сөглевезе-даа, «овур-хевиринің шимчээшиниин элээп тодаргай көргүзерип орадлашкан.

Алдын-оол ДАРЖАА.

ЕФИМ ЗОРЯ

Ефим Зоря Украинаның ажылчын шүлүкчүзериниң баштайгыларының бирээзи. Ооң шүлүктерии 34 дыл кырында очулдуруп парлаан. Ооң дараазында ийи шүлүүн С. Самба-Люндуптуң очулгаам-биле бо солуида парладывыс.

МАШИНИСТ

Шиишкиннер Ильичиии
Шиидер дижип, истеп турда,
Баштаңчыны чолдуг оору
Паровозка олуртуннаи.
Токпак алгаш, суугуну
Төнгүү сүргей одаа тургаш,
Тода үнүү Ильич дииинээи:
— Тендии дивес революшчу,
Тергиин машинист ол-ла-дыр.
Улуг оруун коре-коре,
Улуг Питер төпке келген.
Ханы үзаан ону бүрөзээ,
Хол-даштан артык быжыг...
Дөрт чук дижир углар долзаи
Төнмес чонну кыйгырыпкаи:
— Туруи, оттуи, хөделиңер,
Тулган машинист Ленин келчор!

НҮГҮЛЧҮЛЕР

Өлүмүнден Джон Смит
Өөрүшкүлүг дезии үнээи:
— Ийи аьетиан машинаны
Ындыртыптым—деп-даа аажок.
—Терииин-бир—деп, капитаны
Тенектериие ааатпаи:
— Ийи эвес дөрттү-дүр—деп,
Ылеткээр мен, дыңнаминнар.
— Тас-тыр!—дизе, полковниги
Тоалаанзыие соглеп, ымдыы.
Ол-ла дораан солдаре кыадыр
«Он-дүрө доштың, шыйын
келэп-тыр.
Сэи дээр дээрги ылеткеиие
Сер-даажоика хүлээп алгаш:
— Ышкыиган-дыр, эрес өзүр,
Ынай чазаг: чэзрби-дир.
Демги Смит чоргаарланыл,
Дээргизиие соглүрелээп.

* * *

Өлүм-чидии мактаан Сэи
Өлген дептер — Вьетнамда.

Дагалап каан

Ленин башкым өөредип —
Ижип төппес суксунум ол.
Бажым ыиынас эрииием ол,
Байлак билиг угаанын ол.

Ленин башкым өөредип —
Ийи караан чалбыш огу,
Ийи холум даянгыжы,
Ийи будум эзекпээи.

Өлүм чок өөредиг
Өндүр шынчы күжү-биле
Бодалымны дүрүмчүткеш,
Политикке дагалап каан.

М. ЮНДЕШ-ООЛ.

Эш Ленин каяа төрүттүнгенил

Сергей Алексеев

Эш Ленинниң каяа төрүттүнгенииың дугайында айтырыг, бир-ле дыштаныр хүнде, хөлээзээииниг базаарга чайгаар кодурлуп келген.

— Мөортан эрапчок ырак Урал ындынга төрүттүнген кижи—деп биргизим тайылбырлаан.

— Кайынам, ындыг эвес. Ленин бо чоок-навы бистиң үеииң кижизи болгай — деп өскезим үзе кирген.

— Бо чер чурттуг? Маргыжыг чоика-ла билир мен. Владимир Ильич Сибирьиин Лена хемден келген, ол чер чурттуг — деп, үшкүзү Феттикпейн бадыткаан.

— Чок. Сибирьге эвес, Санкт-Петербург дижип адап турганы — амгы Петроградка Владимир Ильич төрүттүнген деп дертпүзү доораэыидан чармалашкан.

— Москвага — деп, бешкизи илергейлээп.

— Тулага — деп, алдыгыэы алгырган.

— Смоленскге.

— Курскийниң Глухова суурдан кижи.

— Тамбовтан.

— Рязанныы.

— Тверидеи!

Ленин чогум каяа төрүттүнгенил?

Тараачыннарның маргылдаазы шуут оожургаваан.

— Пензадан дедаан.

— Орёлдан келген кижи.

— Ельня стаициядан.

— Нөдээ суурга төрүттүнген кижи.

— Шын эвес-тир. Ленин хоорайга төрүттүнген.

Маргышканнарга чаа кижилер немежип иээп-ле турган. Келген кижилер төптуг харыыны бериптер ирги бе дээш, тараачыннар кижи бүрүзүнге кадалы-ла бээр турганнар.

— Эргим кижи, эш Ленин каяа төрүттүнгенил? деп, баштай келген кижиден айтырганнар.

Баштайгы кижи боданмышаан харыылаан:

— Чогум каяа дээрзин дөрту-биле билбес мен. Ынчалзажок бедии дагларга төрүттүнген дээрзин эки билир мен. Көстүи ышкаш көсиу каракгыын билир болгай бис. Ынчангаштың Ленин ылгын эзир ышкаш, бедиктерден көруп билир ушуру ол.

Тараачыннар өскө кижиден айтырып чеде бергеннер:

— Эргимим, эш Ленин каяа төрүттүнгенил?

— Делгем ховуларның чуртунга дээди Ленин төрүттүнген. Оортан онкур күштүг чалгыннарын херивиткен кижи. Мында маидыг-даа маргылдаа чок, ленинчи чалгын ооп эгелээзи.

Ушкү кижиге тараачыннар кадалы бергеннер:

Ушкүзү база-ла боданмышаан чугаалаан:

— Владимир Ильич аргаыяштыг черниң кижизи. Ол—ылап шын. Ынчангаштың каяа төрүттүнгенил? — деп ыяш-даш дег кадыг бииба зыпе.

Тараачыннар шуут кайгап калганнар.

Эш Ленин чогум каяа төрүттүнгенил?

Эге-ле нарын айтырыг тургустунуп келген-дир. Ам черле маргылдаа канчаар төнер ирги? Аныл-херекчи, амыдыралды билир кижи келир болза. Шынап-ла ындыг кижи чедип келген.

— Ындыг болза эрге-чагырганың Советинге бараалыңар, шуут-ла ооң даргазынга.

Даргага чеде бергештиң кижин-нара чогу-биле илередип согээзиннер. Бүгү-ле чүүлдү дыңнаап, даргага тараачыннарже будуу хүлүмзүрээш, сөткилиидеи сергек харыылаан:

— Калбак деягем Волганың эриинде, кайгамчыктыг, эргим ораи, силиг-чараш Симбирскиге эш Ленин төрүттүнген.

Тараачыннарже таарымчалыг көрүпкеш, дагын мынчаар уламчыласаи:

— Ындыг-дыр. Аракларда анчыг маргылдаа чоп болур, эштер. Ылап-ла чок. Ленин бистиминге — Россияга төрүттүнген.

В. СЕРЕН-ООЛ.
очулдурган.

Чаңгыс чер чурттуглары

Чымыштыг болгаш өөрүшкүдүг-даа хүн болган: дивизиига кижилер немежип каапже Чапаев шерии болуксап, ооң-биле кады дайзынпарга удур демисежирин күзеп турган.

Дивизия начальныги «чапаевчилерии» боду хүлээп алган. Бодунуң келир үедеги дайынчыларын эки билип алыр дээп, кижи бүрүзүмгеже айтырыг салган.

Чапаев шагзыраи, чем база чиксеп берген. Колун курун улай кыза куржакын алган, эки турачыларның келирии черле үзүктелбээп. Штабта ону чугула, дүрген кылыр херектер маиап турар.

— Мен-даа чоруптайн. Түстүе роталарга боттарынар үлештиидер — деп, бодунуң дузалакчы командирлеринге ол чугаалаан.

Ооң мурнунга дөрт тараачын чыскаалын тура каапкан.

— Бисти черле хүлээп ап көрүңер, Василий Иванович— деп, олар дивизия начальнигиниеи диилээн.

Чапаев оларже хынамчалыг көргүлээп. Шылбадан артып каан идиктериг, чуваштар-дыр дээрии шуут илдеи болган. Үжүнүң холдарында чүү-даа чок, бирээзи чолдак даиктыыштыг.

— Бооларынар кайыл? — деп, дивизия начальнигы олардан шыңгыы айтырган.

— Англия бисти хандырбас апаргавын боттарынар билирле болгай силер — дээп.

Дөрт чуваш чүнү-даа ыыттаваан. Ындыг айтырыгга олардың әдепсиие бергенин Чапаев дораи эскерип каан.

— Кайын келгилээп силер? — деп чымчак айтырган.

— Чуваштар-дыр бис ийин — деп, бирээзи харыылаан.

— Көрүп-ле тур мен харын. Чувашияның чогум кайызындан?

— Богдашкиидеи — деп, ийигизи харыылаан.

— Симбирск губерниязындан — деп, үшкүзү ылавыдаан.

— Ленинниң чаңгыс чер чурттуглары бис ийин! —деп, дөрткүзү айтырыгны төндүргеп.

— Ленинниң ышкажыл? — дээш, Чапай эрии салын кәрилдир суйбай тутка. Ооп шагзыраан карактары чырый берген. Ооп командирлерже хөлүт көрүгеш: — Бо эштерии хүлээп алыцар! Ленинниң чаңгыс чер чурттуглары дораии утпаңар!

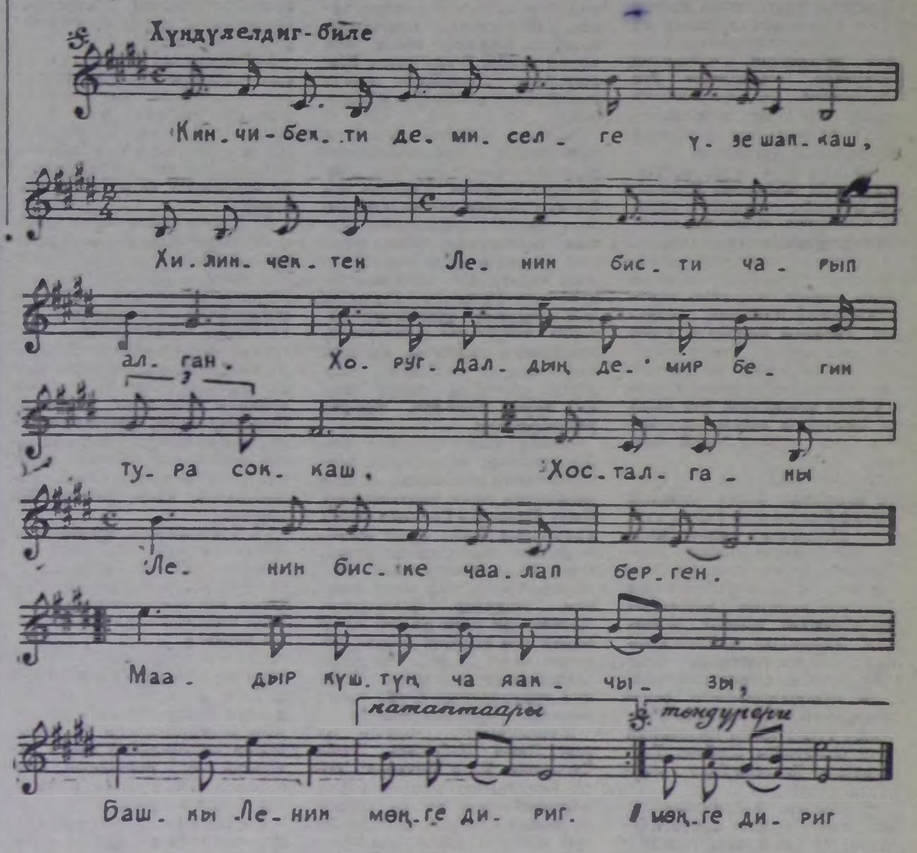
МОСКВА. ССРЭ-ниң Уран чурулга академиязының залдарында уран чурулганың, скульптураның болгаш графика чогаалдарының IX Үзегерлиг делгелгези ажыттынган. Ол делгелгеде кол черии В. И. Ленинниң овур-хевиринге тураскаатқан ажылдар ээлеп турар.

ЧУРУКТА: чурукчу В. П. Касиапның «Украин ажылчын А. Бродский В. И. Ленинниң хүлээп алышкынында» деп чуруу.

Ленин дугайында ыры

ЧАА ЫРЫ

Сөзү Зоя НАМЗЫРАЛНЫҢ. Аялгазы Виктор КӨК-ООЛДУҢ.

Кинчи-бекти демиселге үзе шапкаш,
Хилинчектеи Ленин бисти чарып алган.
Хоруглалдың демир бегии тура соккаш,
Хостагаиы Ленин биске чаалап берген.
Маадыр күштүң чаиакчызы —
Башкы Ленин мөңге дириг.
Херелденген келир ойже кезе чүткүп.
Кежик-чолче Ленин бисти баштап келген.
Ажыл ишке тулчуушкунга күжүүе боон.
Аас-кежиин Ленин биске шаңнап чору.
Арбас-турбас шыдэлмыыс —
Ада Ленин мөңге дириг.
Шыргайлар дег, изеттинмээн орук изеп,
Хоор чонну Ленин башкы баштап орар.
Шынныг, чөптүг демиселге тугуүе боон.
Коммунистиг партияны чүглеп чору.
Маадыр күштүң чаиакчызы —
Башкы Ленин мөңге дириг.

ниидеи бээр бежеи чыл ооп демдеглеп, бүгү чурт, бүгү чон массалыг субботникке үнүп турда, бистиң колхозтуң коммунистери, ажыл-ишчилери Балыктыг ол чарында Өреге-Бажы деп черге хой кажаазы тудар деп шиитпирлээп. Бистиң черииң байдалынга улуг-ла кодап дээп 600 хой киирер кажаанын ханазын салып дооскан.

«Тере-Хөл» колхозтуң девискээринде тудуг ажылы калбарып турар. Тудугларга хой ыяш материалы херек. Чылдың баштайгы кварталында 1500 куб метр ыяшты белеткевишаап, ажыгдаар черинге чедир сөөрткеи, а черде 2500 куб метр ыяш белеп. Бистиң тудуг-суур планывыс күүсеттинип болур, ам бүгү чүве тудугжулардан хамааржыр дээрзи илдеи. Ыргит Борбак-оол, Александр Комбу, Юрий Хаазыт, Василий Чадамба, Чурук Аржы суглар ышкаш пландыпчылар турда, сорулга чедип алдынар деп бүзүрээр бис.

МАЛЧЫН ЧОНУМ

— Чайның изииде-даа, кыштың соогунда-даа ажылдап турар бис — деп, хой чылдарда дээре түңнелдиг болуп келген хоочун малчын Чап Дамдын бир-ле хуралга чугаалаан чүве.—Чедип алыр сорулгавыс улуг, бистиң черииң байдалында ону чедип алыры белеи эвес. Ынчалза-даа чедип алыр бис, эштер, бүгү күжүвүстү салып тургаш, домей-ле чедип алыр бис.

Малчынның бүзүрелдиг сөзүнге артык тайылбырның хереэ чүү боор. Ол боду чыл бүрүде мурнакчыларның одуруунга туржуп келген. Чап Дамдын бо чылын төрүүр чүс хойга онаштыр 97 хураганы ап, социалистиг хүлээлгезин күүседип, чоп мурнунга берген сөзүнге ээ болуп шыдаан. Ооп дараазында чүс хойга онаштыр 90 хураган алган хойжулар эштер Сактагай, Хуужаап мурнакчыларның санынга киртеи.

Колхозтуң мыйыстыг бода малы эки озуп, немежип турар. Ооп иштииде саар пшектии деңзангүүрү чыл бүрүде ковүдеи орар. Аиаа мал ажылынып мурнакчыларының ролю улуг. Бо чылдың баштайгы кварталында инек кадарчылары Чамыян Норбаа, Макар Идам дээре көргүзүглерии чедип алган.

Баштайгы кварталда күрүнеге эът сөдарының планын колхозтуң малчыиары ыракта ажыр күүсеткеп. Плән күүседир дээш, 172 иевин дужааган. Бо кыштың байдалында ук мал семис, күштүг болган, ынчангаш эки шынарлыг эътти дужааган бис. Күрүнеге дужаар иевилерии баш удур-да тускайлап, семис-шимрак байдалга тургускан турган. Ооп ужурунда 22 тонна эът планын күүседиринге корген мал 32 топпзаны баскай.

Мал ажылын улам ынай калбартырының арталары колхозта бар. Үр чылдарда ажыглал чок чыткан черлерии шиидээдип ап, ажылдалы бинче черлериии хараганын өрттөткеш, сеплос кылыр мал чеми культураларны тарып тургаш, иштиниң малын ам-даа ковүдеди болдур. Колхозтуң беш чыл планының даалгазы бо сорулганы салган. Чүге дээрге юбилейлиг келир чылын мыйыстыг бода малдың санын 3 муң баш ажырар, шээр малдыын барык 13 муң чедирер. Ону күүседир төлээде, кижи бүрүзү шудургу ажылдаар, даандырган черинге дээре түңнелдерии чедип алыр ужурлуг. Бистиң беш чыл планывыс ынчаар иеген турээр.

ЧАШТАР — КЕЛИР ҮЕВИС

Бистиң чеднишкиннеривис кайгамчык-тыр! Хемчик унундап үнгеш партияның даалгазыбиле үжен чылдың тоңчүзүнде чедип келиримге, бо девискээрии кэйы хире хожудангай чыткаиын билир мен. Ам үеде бистиң колхозтуң шыдалы улуг, ооп сайзыралыпып деннеди төп районнарның чамдык колхозтарымдан тудак чок.

«Бо хире хой ажылды ынчаи кылып четтиипкен үлүс боор бис? Ам каш чыл эртее, беш, он, он беш чылдар эртее, күжүр күүгүртүг канчаар сайзырай берген чыдар ирги? Кандыг аныяктар озуп келгеш, кандыг чаартыкчы кижилер ажарган турар ирги?» деп бодап изорге, сагышка сыцмас, сакгып четпес чүве-ле-дир! Бисте кончут-ла салым-чаяанныг, чүткүдүг аныяк ажылдакчылар озуп олурар. Бо черииң ажы-төлүү, ажыл-агыйның билдиглиг тускай эртемниглери зоотехниктер Барым Аракчаа, Хуужугур Аракчаа, ветеринар Идам Лида, совет ажылдакчы Сергей Чигжит, экономист Найдан Чечек, бухгалтер Нагыын Савии болгаш өскелер-даа ажылдап, төрээн колхозуи хөгжүдеринге үлүүн киирип турар.

Колхозта уругларның ясли-садынга бо-ла чеде бээр мен. Чаштарны көрүп, күүгүртүгүүн кайгамчыктыг келир үезин бодап олурарга, эки болбайн канчаар. Ясли-салга сагыш-човангыр ажылдакчылар, ылаңгыя хой чылдарда ажылдаан Удуксай Сувус, Ольга Сүрүнмаа, Үзүмө Сеңгип болгаш өскелер-даа бар. Олар ырак малчыннарның-даа ажы-төлүн, суурда тудугжуларның-даа уругларын эки карактаи турар.

Совет эрге-чагырганың, партияның болгаш чазактың ленинчи национал политиказының ачызында кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга эптиг байдалдар тургустунган. Хойжу Чыпсын Урбан, мыйыстыг бода мал фермазында Сергей Бадра, саанчылар Идам Севилбаа, Мария Балган болгаш өскелер-даа ажы-төлүн ясли-садка тургузуп каапп, колхоз будүрүлгезинге киржип, төрээн колхозунуң экономиказын кодүрериие үлүүн киирип турар.

Ясли-садта чаштар орлан-шоваа доругуп турар. Мерген, Чечек, Ким-оол, Света, Радик, Сергей... Оларның чазык каткызы, хөглүг үнү бистиң салгакчыларывыстың эрестиг чаңы ол-дур.

С. СЕДИП.
(Хоочун колхозчу Семен Арамитович Седиптиң үүлүн бистиң тускай корреспондентивне ук черге сайзырадыш белеткээн).

Даарта — аныяк ленинчилерниң байырлалы!

БАШТЫҢЧЫНЫҢ ЧАГЫГЛАРЫНГА ШЫНЧЫ

Майның 19-у аныяк ленинчилериң улуг байырлалы. 47 чыл бурунгаар ол хүн Бүгү-Эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязы тургустуунган. Коммунистиг партиниң удуртулгазынга баштаткан улуг акымы ленинчи комсомол-биле кады пионерни базып олурар.

Чүс миллион ажыг совет кижилер пионер организацияларынга коммунистиг дадыгыышкынның баштайгы школазын эрткенинге чоргаарланыр бис. Бүгүн оларның кижи бүрүзү коммунизмни тургускуч, тайбың ажыл-ишке хаара туттунган: черниң байлаан дилеп тып, гидростанцияларны, хоорай, суурларны тургузуп, октаргайның делгемнерин штурмнап, Төрээн чуртунуң мыкчыл кызыгаарларын камгалап турар. Кызыл галстукту баглап ап туруп, эш-оргүүн мурнунга берген бүрүзүнүң дацгыраанга олар ынчаар улуг Ленинниң чагааны дег чурттаар, өөренир, демисежир.

Бистиң чуртувуска пионер ынчаашкынның эгези, оон хөгжүдээн В. Ильичниниң ады-биле сырый холбаалыг. В. И. Ленин уругларның анагы талазы-биле бот-медерелиниң илередиглиг өөрүшаан, оларның револючуу чүткүлүн улам хайыктырып, ёзулуг коммунистер боор озерин күзеп чораан.

Уругларның коммунистиг кижизидилгезиниң школазы болур ук организациязының кол сорулгазын, оон чугула айтырыгларын партия ажылдап кыдаан. Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың көскү ажылдакчылары пионерияның кижизидилгезинге улуг үүлүг кииргеннер. В. И. Ленинниң өөнүү болгаш соратнигы Надежда Константиновна Крупскаяның дугайында сеткял ханымнык-биле чугаалаар ужурлуг бис. Большевичи назыг чүткүл, ханы ынакшыл болгаш эптүзиязм-биле пионер, шимчээшкинниң ол удуртуп чораан. Аныяк пионерлериниң эң кол өөнүү деп оны адап болур.

Өөрү олурар салгакчыларның коммунистиг кижизидилгезин өөредилгезин база кижизидилгезин амыдырал-биле, коммунизмни тургузары деп совет улустуң тургузукчу күш-ажылы-биле холбаар дугайында Ленинниң айтыышкыннарын пионер ажылынга удуртулга болдурган. Хамаатты дайынының үезинде үредип хоозураан ажыл-агыйны тургузарынга улуг улустуң шынчы дузалакчылары пионерлер апарган.

Павлик Морозов, Коля Мяготин, Кычан Джаныков ышкаш пионерлериң аттары-биле 30 чылдың пионерлериниң маадырлыг чоруунуң эгези салдынган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында аныяк ленинчилериң, массалыг маадырлыг чоруктарын кым-даа утпаан. Төрээн чурт дээш тулчуушкуннарга амы-тынын берген эрес-дидим пионерлерин, сураглыг пионер вожатыйлары Клава Назарова, Леля Колесова, Лиза Чайкина оларның маадырлыг чоруу чоннуң чүректеринде кезээде артkан.

СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирлери, школа дугайында хөөйлү пионер дружиналарының ажылын, уругларны революстуг болгаш күш-ажылчы чаагай чанчылдарга кижизидериниң хөрээн экижидер арганы бергеш. Пионер организацияларынга ажылдың чаа хевирлери — пионержи штабтар, пионер хөделиишкинниң зоназы, каттышкан отрядтар болгаш дружиналар, ажыктыг херектериң тывыкчылары дээш оскелер-даа тыптып келген. Бистиң чуртувустуң пионерлери Октябрьның 50 чылынга аддар кыдыр «Ленинчи сылдыстар, чыргыдар!» деп Бүгү-эвилел көрүлдезинге кирипкен, кылган бүгү-ле ажыктыг херектерин Төрээн чуртка, партияга рапорттаан.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенилдең бээр 100 чылынга аддар кыдыр «Ленинчи күзелдиң оруу-биле» деп, пионер отрядтарының болгаш дружиналарының Бүгү-россий походуну Бүгү-эвилелдиң пионер организацияларының Топ Чөвүлели чарлаан. Бо походтуң кол үүлү В. И. Ленинниң амыдыралын, ажыл-чорудулгазын, Төрээн чурт дээш тулчуушкуннарга амы-тынын берген эрес-дидим пионерлерин, сураглыг пионер вожатыйларын Клава Назарова, Леля Колесова, Лиза Чайкина оларның маадырлыг чоруу

Кызылдың № 7 школазы. Ленинчи пионер организациязының байырлалының бүдүүзүнде дружиналың байырлыг чыыжынга октябряттарны пионер кежигүнүнге хүлээп ап, оларга галстукту бэглап берип турда бо чуруукту О. Оюмчак тырттырган.

Ленинчи күзелдиң оруу-биле

Репортаже

«Коммунистиг партиниң хөрээ дээш демиселге белен болуңар!» деп кыйгырыгга аныяк ленинчилер «Кезээде белен!» деп чиртилеп харыылаар. «Ленин ышкаш өөренир, чурттаар болгаш ажылдаар» деп кыйгырыгга аныяк ленинчилер база каттыжып турар. Ленинден өөренири, баштыңчыны дээп салгаары оларның күзел-соруу апаргаан. Ынчангаш уругларның кылын турар ажыл-херектериниң эң дээжизи баштыңчының ады-биле холбашкан. «Ленинчи сылдыстар, чырыңар!» деп Бүгү-эвилел походуну аныяк ленинчилер Совет эрге-чагырганың чартык чүс чылынга тураскаадып эрттирген.

Чер кырында эң-не өөрүшкүдүг улуг байырлал Ильичниң юбилейи чоокшулап олурда, «Ленинчи күзелдиң оруу-биле» деп поход чарлаттыгаан. Ук походка Тываның пионериязы эң идепкейлиг киржип турар. Отряд, дружина бүрүзү тодаргай планныг, даалгалыг. Турбочи көкпалар улам көвүдеп, төрээн черин өөренип, шинчилээри казбарган. Ада-өгбелериниң маадырлыг чоруу-биле танышары, ону чыры пионержи ажыл-херектериниң көскү черин эзелей берген...

1969 чылдың май 15. Удавас байырлал болур дээрзин пионер бүрүзү мяк билип турган: концерттиң программазын катап-катап хынаар, маргылдаага белеткеңнер, альбомнар четчелээр, октябряттарга дацгырак өөредир. Баштайгы пионерлерден кымны чалаарыа? Дайынының, тайбың күш-ажылдың хоочунарын база үүлүү болбас. Отряд вожатыйлары башкыларын-биле сүмелешкен. Бүгү-ле ажылды башкарып турар кижи пионерниң улуг вожатыйы Любовь Григорьевна Валеева-биле ужуражыпталаа:

— Пионер организациязының тургустуунган хүнүнге белетеп кидин түлүк. Өөредилге чылы база дооступ турар, ажыл-ага хөй. Байырлалдыг, шүүлүм чыскаалыңга уругларны пионерге хүлээп алыр бис. Оон соонда одаг ажылдың-ышкынга, Ленинниң өөнүү болгаш соратнигы Надежда Константиновна Крупскаяның дугайында сеткял ханымнык-биле чугаалаар ужурлуг бис. Большевичи назыг чүткүл, ханы ынакшыл болгаш эптүзиязм-биле пионер, шимчээшкинниң ол удуртуп чораан. Аныяк пионерлериниң эң кол өөнүү деп оны адап болур.

Өөрү олурар салгакчыларның коммунистиг кижизидилгезиниң өөредилгезин амыдырал-биле, коммунизмни тургузары деп совет улустуң тургузукчу күш-ажылы-биле холбаар дугайында Ленинниң айтыышкыннарын пионер ажылынга удуртулга болдурган. Хамаатты дайынының үезинде үредиң хоозураан ажыл-агыйны тургузарынга улуг улустуң шынчы дузалакчылары пионерлер апарган.

Павлик Морозов, Коля Мяготин, Кычан Джаныков ышкаш пионерлериң аттары-биле 30 чылдың пионерлериниң маадырлыг чоруунуң эгези салдынган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында аныяк ленинчилериң, массалыг маадырлыг чоруктарын кым-даа утпаан. Төрээн чурт дээш тулчуушкуннарга амы-тынын берген эрес-дидим пионерлерин, сураглыг пионер вожатыйлары Клава Назарова, Леля Колесова, Лиза Чайкина оларның маадырлыг чоруу

көрген билгемнин од бөгүн одаг кыдынга өөрүне сонуургадыр...

Ам Шагаан-Арыгның № 2 школазында пионериң улуг вожатыйы Мария Галиновага гостен бердим:

— Пионержи байырлал дыштанып хүнде эртер. Школа девискээринге байырлалдыг шүүлүм чыскаалы болур. Школа девискээрининң чаагай-жыдыгазын база чорудар бис. Ажыл соонда спортчу даргыдаалар эгелээр. Эң эрес-каңгагайлар хүрешке, баскетболга, хендир тырттырыга даргыжар.

Байырлалдың төнчүүнде одаг кыпсыр. Одаг долгандыр хөглеңгиккиннер үезинде эң эки мраажы, шүүлүкчу дээш даргыдаага уруглар киржирлер. Эң эки пионерлерни номнар болгаш мактаа бижиктер-биле шаңнаары база оң кежээ эртер.

№ 2 школаның пионерлери оскө хоорайларда өөрү-биле интернационалчы харылзааны калбарткан. Уругларның адресинге Краснодар, Алтай крайлардан, Чувашиядан база Минск, Ташкентиден чагаалар ужуп кэлип турар. Уругларның найырлыы харылзаазының кол темазы база-ла ленинчи юбилейже утланган. Баштыңчының дугайында тыва дыл кырында пархаттынган номнардыг посылкаларны өөнүүстерже чорутукулаан. Харыылаашаар уламнар быжыксын, уруглар.

№ 2 школаның пионерлери «Ленинчи күзелдиң оруу-биле» деп походта бүрүн хаара туттунган. Отрядтарның даалгазын түс-түс эртемнер аайы-биле чорудуп турары бир янзы онзагай.

Шагаан-Арыгның аныяк ленинчилери улуг үүлүг киижинге дуза кадыксаар, тутунгур холдуглар. № 1 школаның өөренекчилери 22 тонна демир кескиндизин чыып дужаагаан. № 2 школаның пионерлери 200 рубльге номнарны садып тараткан.

Уругларның журнунда пионержи хөглеп чай келген. Аныяк ленинчилер чаа, солун ажыл-херектери-биле школазын, башкыларын ада-иезин ам-даа өөртүр.

Б. ДИРЧИН.

Хүннээректиг «Орлёнокка»

Тываның аңгы-аңгы булуңнарындан чыглып келген пионер оорум-биле кады бистиң чуртувустуң кайгамчык бойдус чурумаадыг булуңнарының бирээзин Кара-далай эриинге дыштанганымны кажан-даа утпас мен.

Чае тыныжы белеи кирбээн соок кыш турда моон чорупкан бис. Чедер черниве далай кыдынга бларыыска, агаар-бойдуунуң чылыы коичуг чер болду.

Баштайгы хүннерде лагерьбиле танышып турдувус. «Орлёнокка» хөлчеглиг сезонну ажыктаны коичуг болуп эрткен. Бистиң-биле кады аңгы-аңгы национал уруглар дыптанып турган. Бистиң дружиннавысты сылдыстыг деп адап каан. Мен 7-ги отрядка турдум.

Далай кыдынга дыштанызгам шак ынчаар эгелээн. Эртенден дүшке чедир отрядка турар, оон соонда кичээл эрттирер турдувус. Осетиннер, комилер, чуваштар, татарлар, орустар, украиннер дээш кайдыг нацин уруглар турбадыр дээр.

Лагерьге тура янзы-бүрү аймак-соок оорум-биле кады эрттирген байырладдар меңээ уттуурбас. Шаңгыя мартыың 8-зи, космонавтика хүнү база Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботник хүнүн тергиин көглүг эрттирдивис. Спортчу спартакиадага база киришпитивис.

Ужудукчу космонавт Леонов «Орлёнокка» аалдан чораан. Ол ужуражылга бистиң чүректеривиске мөңгеде артып калган. Эки өөренир, коммунизмниң төлептиг салгакчылары боор өзүнер деп космонавтың биеке чагыы бүгү уругларга хамаарыжыр.

Л. УВАННАЙ,
Самагалдай школазының 6-гы классчызы.

Кур черниң пионерлери

Таңды районнуң Кур чер ортумак школазының Лиза Чайкина аттыг пионер дружинязы, ынак баштыңчызы болгаш башкызы В. И. Ленинниң төрүттүгениниң хүнүндең бээр 100 чыл болур ооңга база пионер организациязының тургустуунган хүнүнге толептиг ужуражыр дээш янзы-бүрү солун ажылдарны чорудуп турадылар.

Суббота санында-ла ленинчи номчулгаларын чорудуп турар. Орта В. И. Ленинниң чаш чорааны, школачы чылдары база улуг кижиниң ажыл-чорудулгазы, амыдыралының дугайында номнарны номчуп, дыштаары чаңчыл болган. Оон мөшкай В. И. Ленинниң олүм чок өөредиинниң, чагыгдарының амыдыралда, ылаңгыя Тыва черде боттанмышкыныың дугайында бесседалар болуп келген.

Отряд бүрүзү Владимир Ильичниң ажыл, амыдыралының талазы-биле фото-альбомнарны экү шынарлыг деталь. Ажылдан кежээ чаныы олурда, өөрүнге каттыжып алган, хүндүе ажылдан турган чогаадыны алган чогаалын өөрүнге чугаалап, ырлап берип, сонуургадып турган. Оон ырлары аалдарга чаңгыланып, чон улуг хандыкпыла биле ырлажып, Сулеймапның талантызын кайгап, мактап тургулаан.

Революция тиилээн соонда Сулейман Стальский чаа тургустуунган колхозка эң не баштай киргеи киижилериниң бирээзи болуп, бодуның чуртталгазының сөөлгү хүннеринге чедир-де күш-ажылы, кайгамчык чогаалы биле чаа амыдырадды тургузарынга дузалашкан.

Хой националдыг дагестан чечен чогаалды, культураны сайзырадыр хереккс Сулейман Стальскийниң киирген улугхуузу аажок улут. Ол хой санныг шүүлүктерин, ырларны чогаткан. 1937 чылда С. Стальский «Дагестан», «Төрээн чурт-дугайында бодал» деп шүүлүглелдерин чогаткан.

Лезгин националдыг ашут, Дагестанның улустуң шүүлүкчүзү Сулейман Стальскийниң шүүлүктери, шүүлүглелдери, ырлары, оон кайгамчык талантызы чүгле Совет Эвилелиниде эвес, даштыкы чурттарда база биилвингир. Оон чогаалдары орус дылче хөйү-биле очуудуртуган.

Сураглыг ашуктуг төрүттүнгениниң бээр 100 чылын бүгү чурт демдеглеп, ылаңгыя оон төрээн черн Дагестанда улуг байырлал кылдыр эрттирип турар.

Т. САНЧ-ООЛ.

Бистиң календарывыс

Сулейман Стальский

(Төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганыңга)

«Меңээ чүгле меңээ эвес, оскө-даа кижилерге ашуг Сулейман Стальский сеткилсагыштыг кайнықтырыптар кайгамчык-ла кылдыр сагындырып келир-дир. Шак ол ирейниң, үжүк-бижик билбес кижиниң, ынчалза-даа ковчуг мерген үгланныгның ирелдиңнээ олуралаа, ыяшпыраны ырак шүүлүктер чогаадып олурганыи көрдүм. Оон соонда, XX векпиң ол Гомери бодунуң шүүлүктерин кайгамчык-да номчуду—» деп, Максим Горький чогаалчыларның I-ги Бүгү-эвилел съездизинге чугаалаан.

Стальский чүгле шүүлүк чогаадыры-биле кызыгаардаатпаиайн, ядыы, базындырган кижилериниң камгалакчызы болуп, чер кырында чөвүүр болгаш ыяшныг чорук дээш демиселче чораан. «Кавказ», «Дагестан», «Россия». «Большевиктерниң мана. Сулейман» болгаш өскө-даа шүүлүктериибиле даг чурттуг ядыларны Совет эрге-чагырга дээш демиселче хей-аът киирип турган. А тиилелге соолуиде ол бодунуң чогаадылгазын хостаалгапы алган чоига барган бодуруун, күш-ажылчы, ак сеткилдиг кижилерни алдаржыдыр, чалгааларын, хоозуургак баййацларны шоодуп, сойгалап турар чогаалдарны чогаткан.

Сулейман Стальский 100 чыл бурунгаар дагестан аалга төрүттүнген. Ол черниң кижилериниң амыдырал-чуртталгазы коичуг бүдүүлүк, карыңгы дүмбей чораан.

Оң уш харлыг Сулейман аалыпдан чорупкан. Од чорутқаш, Дербент дээр черде виноград өстүрүп ажаар черге ажылдап турган, соолаүредир Самарканд депозуига, оон Бакунуң нефть тывыжының черинге-даа турган.

Стальский хөвуга ажылдап турган ырлы чогаадың эгезинде Коммунистиг партияның дешпилелиг күрүне тургузуу, улустарының эрге-шөлээ, хостаалгазы база чаа амыдырал дээш демиселии уран чечелиибиле көргүскен.

Дружинада өөредилгезиэки, пионержи ажыл-херектерге идепкейлиг киржип, мактадып турарлар хөй. Ынчыларга Пина Судеровоа, Зоя Оюн, Таня Шәтаповна, Галя Ооржак, Вацлавль Миральда, Амырзана Маяка, Олег Ондар болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Күр черниң пионерлериниң ынчы ажыктыг ажылды хөйнү кылган. Школаның чанында 200 хире янзы-бүрү мяшты олурткан, 30 тонна демир кескиндизин чыгаан. Оон тарадып, садыгларынга доктамал киржип май айда безин 16 рубльдиң номун тараткан. Совхозтуң тараажыларынга, малчынларынга дузалажып, каш удаа конвертлерни үндүргүлээн.

Т. ХЕРГЕК.

дашткыкыда

ЧАА ШЫЛГАРАҢГАЙ ЧЕДИИШКИН

ПАРИЖ. (СЭТА). Планеталар аразының «Венера-6» дээр совет автоматтыг станциязының Венера планетаның атмосферазынче маажык баткан дугаймда СЭТА-ның дыңнадының Франс Пресс агентилел ол-да дораан тараткан. Франдуз радио болгаш телевидение ол дыңнадыгны боттарының сөөлгү чаа медээлериниң программазынга дамчыткан.

«Юманите» солун космоска таа совет шенелдеге хамаарыштыр делгереңгей материалдарны, Венера планетаның фото-чуруун парлап, планеталар аразының «Венера-5» биле «Венера-6» дээр совет станцияларның ужудуушкунуун байдалдарының дугаймын бижээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи радио болгаш телеграф агентилелдери планеталар аразының «Венера-6» дээр совет автоматтыг станциязының Венера планетазын атмосферазынче маажык баткан дугаймда дыңнаткан. Планеталар аразының «Венера-5» биле «Венера-6» дээр совет станцияларның ужудуушкунуу «космос делгемин шинчилээр талазы-биле база бир шылгарыкгай чедиишкин болур маган чок, ол чедиишкин Хүн системазын шинчилээриниве чаа аргаларны ажыдар» деп, Пресс Ассошиэйшн агентиледдиң эртем гайыбырлакчызы А. Брачи демдеглээн.

РИМ. (СЭТА). «Планеталар аразының «Венера-5» дээр совет автоматтыг станция Венераның атмосферазынче маажык бадарын боттандырган, а «Венера-6» талыгыр ырак планетага чоокшулаан» деп ятаар радио СЭТА-ның дыңнадының барымдаалаашт, дамчыткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Планеталар аразының совет станциязы аян-чоруун доосказ болгаш Венера планетаның атмосферазынче маажык бадарын боттандырган» деп, америк телеграф агентиледдери «Чаңнык» хаан телеграммаларынга дыңнаткан.

ЮПИ агентиледдиң Москвада корреспондентизиниң бижээнин: «Совет эртемденер ынчыг ямылыг эрес-маадырлыг чоруукту 1967 чылдың октябрьда боттандырган, ынчаарда «Венера-4» дээр станцияның планетага чымчак хонуушкуну болган. ол чорук Венераның шинчилээр талазы-биле Боттушкан Штаттарны чиргиир чок аппан маңнайгыны Совет Эвилелиниге хандырып бергеи».

Америк корреспондентилериниң телеграммаларында шенелдениң бергээн айытпан. Ынчыг болза-даа совет эртемденнер ол сорулгаиы чедиишкиниг хүүсеглээн шыдаар деп, ЮПИ агентиледдиң корреспондентизи бижээн.

«Джодрелл банк» дээр англи радио обсерваториязындан АПН агентиледдиң корреспондентизиниң телеграммазында демдеглээн болза, бир эвес Совет Эвилели космостуң оон өске станциязын— «Венера-6» Венераның атмосферазынче база-да чедиишкиниг салыы үүдүүн шыдаар болза, кижи төрелгетеннин төөгүзүнде оң-не баштай «ийи станция «Черниң чажыт коналгазының дугаймда эртем информациязын хары үзүн дамчыдып өгелээр».

Космос станциязы Владимир Ильич Ленинниң чуруу чураан вымпелди болгаш ССРЭ-ниң Күрүне суддезин Венерага чедиргенин АДН демдеглээн.

Кандидаттарның данзызын бадылаан

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциязының конституция чөвүлели Француз конституциялыг негелделериниге дүүшкеп чедиишкинни болур маган чок, ол чедиишкин Хүн системазын шинчилээриниве чаа аргаларны ажыдар» деп, Пресс Ассошиэйшн агентиледдиң эртем гайыбырлакчызы А. Брачи демдеглээн.

Конституция чөвүлелиниң бадылаанга канзыаттарның ат даалызында киргеннер: Жорж Помпиду, Алеи Пеер, Жак Дюкло, Гастон Деффер, Луи Дювалекп, Мишель Рокар, Ален Кривин. Бо данзыны «Журналь офисьельге» парлаары-биле чурттуң президентизиниң албан-дужаалынга албаш сөзүзүнүң кандидаттары кылдыр бадылаан.

Конституция чөвүлелиниң бадылаанга канзыаттарның ат даалызында киргеннер: Жорж Помпиду, Алеи Пеер, Жак Дюкло, Гастон Деффер, Луи Дювателк

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. май 20 | ВТОРНИК | № 115 (7961) | Өртээ 2 көп.

Н. В. Подгорныйның КУДР-де чоруп турары

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Соединиянң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный корей черде ажы-чоруун үргүлчүлеп турар. Н. В. Подгорный болгаш оңу үдеп чоруур кижилер Пхеньяннаң чоогунда Мангенде революстуг училищеге чораан.

Училищеге чораан үезинде Н. В. Подгорныйны КУДР-ниң Дээди Улус хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Гея, КУДР-ниң ССРЭ-де элчизи Геи Ду Хван болгаш албанның эске-даа корей кижилери үдээн.

Училищеге хүндүлүг совет аалчыны Пхеньян хоорайның улус комитединиң даргазы Кан Хи Вон, революстуг училищениң начальнигиниң хүлээлгезин күүседип турар улуг полковник Хан Тхэ Сон, училищениң эске-даа офицерлери болгаш кижизидикчилери утказан.

Байырлалдыг уткуп алышкынга хүндүлеп таңнылыл чыскаавган. Хүндүлеп таңнылының начальниги Н. В. Подгорныйга рапорт берген соонда ССРЭ-ниң болгаш КУДР-ниң күрүне гимнилерин күүсеткеп.

Н. В. Подгорный болгаш оңу үдеп чоруур кижилер училищениң теергүү, өөредилге аудиторияларыңы-биле таныжып, училищениң кижизидикчилериниң боо-биле көргүзүг адышкынын көргеп.

Хүндүлүг аалчылар дептерикге Н. В. Подгорный дараазында сөстерин бижээн: «Чаа инвитилелди тургузар дээш демиселдиң эң дайынчы болгаш харысаалгалыг участоктарынга, корей улустуң социалистиг чаазал алышкынынарын болгаш тайбың күш-ажылын камгалаарының эрге-ажыктарынга төлептиг бараан болуп шыдаар аныяк офицерлерин белеткээриниң эки школазы болуп турары Мангенде шериг училищезинге чораанывыстан уттундурбас тураскаал бистиң бодалывыста арты.

Чаа-чаа чедиишкиннерин чедип алырын сеткил сагыштык бүгү халазындан офицер-башкы составка болгаш бүгү курсантыларга күзедим».

Училищете чораан дугайында тураскаал кылдыр Н. В. Подгорный делегейде баштайгы ужудукчу-космонавт Ю. А. Гагаринниң чуруун чураан улуг ваазыны ол шериг өөредилге черииниң бодуунуң составынга белек кылдыр дамчыткан.

„Венера-5“ биле „Венера-6“ автоматтыг станцияларны тургузарынга болгаш ужудуушкунун боттандырарынга киришкен эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге, ажылчыннарга, бүгү коллективтерге болгаш организацияларга

Эртим эштер!

Бистиң совет Төрээн чурттувус космосту шинчээдип алыр талазы-биле база бир шылтаранган тиилелгени чедип алган: 1969 чылдың май 16 болгаш 17-де космоска чаа шенелде чедиишкиннииг доозулган — планеталар аразының совет «Венера-5» биле «Венера-6» станциялары Венера планетага четкен.

Станцияларның салып бадырар аппараттары атмосфераже маажым кудулап бадарын боттандырып, эртем талазы-биле хемчээкчиларниң делегеренгей комплексизин күүсеткен болгаш Венера планетаның дугайында үнелиг информацияны Черже дамчыткан, хүн системазының база бир эвээш шинчилеттинген бүдүмелериниң дугайында медээлер-биле кижи торелгетешпин байыткан.

«Венера-5» биле «Венера-6» станциялар Владимир Ильич Ленининиң барельеф чуруктуг болгаш Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Күрүне сүлделиг выпелдерин Венераның кырынга чедиргеп.

Совет «Венера-5» биле «Венера-6» станцияларның тиилелелиг ужудуушкуну — космостуң автоматтыг аппараттарының дузаазы-биле хүн системазын шинчилээриниг эзэчелиг чугула базым болган.

Космое делгемнин шинчилээриниге Ада-чурттуң эртеминиң болгаш техниказының чаа тиилелгези бүгү совет улустуң маадырлыг болгаш сорук кирииччи күш-ажылының ачызында чедип алдынган. Кажан бистиң бүгү чурттувус Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының тургузукчузу, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде баштайгы күрүнезиниң үндезилекчизи — В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн коммунистиг тургузуушкунга күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле демделээр дээш белетженип турар үезинде эртеминиң ол эрес-маадырлыг чоруу боттанган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Венера-5» биле «Венера-6» автоматтыг станцияларны тургузарынга, салып үндурериниг болгаш ужудуушкунун боттандырарынга киришкен эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге, ажылчыннарга, коллективтерге болгаш организацияларга иезиг байырны чедирип тур.

Маадырлыг болгаш тургузукчу улус — совет улуска алдар!

Улуг Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш, коммунизминиң тиилелгези дээш бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук кирииччиэн болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делегерээн!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Бис, планеталар аразының «Венера-5» биле «Венера-6» автоматтыг станцияларын тургузарынга, салып үндурериниге болгаш ужудуушкунун боттандырарынга, а ол ышкаш эртем информациязын алырынга болгаш ажылдап кылырынга киришкен эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, техниктер болгаш ажылчыннар, планеталар аразының «Венера-5» биле «Венера-6» станцияларының ужудуушкуннарының нарын программазының чедиишкиниг күүсеттингенин СЭКП-ниң Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге илеткеп тур бис.

Космое делгемниде болгаш Венера планетаның атмосферазында болуп турар физиктиг чорудулгалар дугайында чаа үнелиг медээлер ол станцияларда тургускан эртем аппаратуразының дузаазы-биле алдынган.

Владимир Ильич Ленининиң барельеф чуруктуг болгаш Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Күрүне сүлделиг выпелдерин планетага чедирген.

Космосту шинчээдип алыр херекке бистиң Төрээн чурттувустуң боттандырган чаа үүле-ажы бистиң үлүзүвустуң маадырлыг күш-ажылының, төрээн Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың удуртулгазы-биле чедип алдынганы социализминиң улуг чаалап алышкынналарының ачызында болдунар ярглыг болган.

Бис совет эртеминиң болгаш техникапың бо чедиишкинин Коммунистиг партияның организакчызы, Совет күрүнениң үндезилекчизи, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының баштыңчызы Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл оюпга тураскаатыкан бис.

Совет улустуң болгаш бүгү кижи торелгетенниң чаагай чоруунга космос делгемни улам ыдай шинчээдип алыр талазы-биле чаа нарын соруулгаларны күүседир дээш моон соңгаар-даа күштеривисти харамнанмайн ажылдарывысты Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге бүзүредип тур бис.

Кызыл хоорайның эмнелге албан черлериниң медицина ажылдакчыларынга Тыва АССР-ниң Алдарлыг эмчизи хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Бадык камгалал талазы-биле ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң Алдарлыг эмчизи хүндүлүг атты тыпсыры болза:

1. Лидия Михайловна Козловага — республика эмнелгезиниң эмчизи.

2. Константин Николаевич Цойга — республиканың туберкулёзка удур эмнээр диспансериниң кол эмчизи.

3. Елизавета Васильевна Шиповага — кеш. шаар аарыг эмнээр диспансериниң кол эмчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Секретарының хүлээлгезии күүседип турар К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1969 чылдың май 17.

БАЗА БИР ЧАЙЫННАНЧАК ТИИЛЕЛГЕ

Октаргайның чажыттары илереттинип турар

Планеталар аразының ийи ада-чурт станцияларының Венераның атмосферазынче маажым кудулап батканы — бистиң чуртувуста техниктиг депшилгенің бедик деңнелиниң, ада-чурттуң электрон аппаратуразының сайзырангайының чайыннанчак херечизин-дир. Ол аппаратураны чогаалдып кылырынга хөй адырларның инженерлери болгаш ажылчыннары киришкен болгай. Айыткан программаны болгаш бодап алган төлевилелдерин боттандырар үезинде чедип алдының турар саналгаларның ылаптыы, бедик техниктиг культура октаргайның делгемнерин чедиишкиниг ажып эртер. Черден каш чүс-чүс миллион километр ырак октаргайны шинчилээр арганы берип турар.

Совет эртем планета системазында бистиң чоок кожавыс, дыгыш атмосфералыг болгаш булуттуг болган ужурунда биске көзүлбес Венера дугайында чаа үнелиг информацияны ап турар.

«Венера-5» совет автоматтыг станциязын, а оон дараазында «Венера-6» автоматтыг станцияның планеталар аразының космос рейстерин чедиишкиниг күүсеткени болгаш Венера планетазын атмосферазынче маажым кудулап батканы космосту болгаш хүн системазының планеталарын шинчилээр болгаш октаргайның чажыттарын илереди талазы-биле кайгамчык перспективаларны ажыдып турар.

И. Н. ВЕКУА,
академик, Тбилиси университединиң ректору.

Эртемденнерниң тиилелгези

ДОНЕЦК. (СЭТА). Космостуң ийи совет аппаратларының атмосфераже маажым кудулап бадыышкыны болза бистиң эртемденнеривистиң болгаш конструкторларывыстың чаа чедиишкини болур.

Ол шинчилелдерни чорудуп турар үезинде хүн системазының база бир сонуургалыг планетазының дугайында чаа чугула медээлерни алырывыс чиглиниг чок.

Донецкиниң эртемденнери октаргайның делгемни чагырып ап турар планеталар аразының кайгамчык станцияларының тургузукчуларынга чүректин хавызындан байыр чедиришкинниге боттарының үнүн каттыштырып турар.

П. ХАРЛАМОВ,
техниктиг эртемнериң доктору,
УССР-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүзү.

Венераны штурмнааны — экранда

Май 17 — планеталар аразының «Венера-5» биле «Венера-6» автоматтыг станцияларының ужудуушкунун дооскан хүнүнде «Центрнауфильм» дээр киностудиязы совет эртемниң болгаш техниканың ол чаа тиилелгезиниң дугайында эртем тайылбырлыг өөнүг фильмни үндурген.

ЧОРГААРАНЧЫГ ЧЕДИШКИН

«Венера-5», «Венера-6» космос станцияларының талыгырда Венера планетага чангыс үеде ужуп чеде бергеш, черден башкарылга өзүттөр эртем аппаратураларын ук планетаның хөлеге талазынче бадырып, эртем шинчилелдерин чедиишкиниг чорудуп турарының дугайын радиодан дыңнаашл, мындыг кайгамчыүеде чурттап чоруурумга өөрүшкүм хайыгып, чонумга, ленинчи Коммунистиг партиямга, Совет чазаамга чоргаараның келир-дир мен.

1950 чылдан бээр совхозумнуң тараа шөлдериниге суггарыычылап ажылдап келдим.

Суггарылга дээрге, бедик дүжүттүг өстүрер дээш ажылдың база бир кол кезээ болгай. Мен бо чылдың ховү ажылдарының үезинде чааскаан 81 га тараа шөлүн суггардым. Ам картофель шөлүнүң суггарылгазында ажылдап тур мен.

Совет эртем, техниканың чаа чедиишкин бүрүзү бүгү совет чонунуң улуг тиилелгези деп билир мен. Чонумнуң улуг ижинге бодумнуң үлүг-хуумну киирер дээш улам кызымак ажылдаар мен.

БУЯН ИРГИТ,
«Тээли» совхозтуң суггарыычызы.

• • •

Совет эртем болгаш техника чаа артем-техниктиг чедиишкин-биле бүгү делегейни база катап кайгаткан. Улуг Ленининиң хевирин болгаш ССРЭ-ниң Күрүне сүлдезин спилбирлээн выпельди Венера планетаның хөлеге талазынче бадырып, ук планетаның температуразын, базымышкынын, химиктиг составын шинчилээрин улам ханыладып, чедиишкиниг боттандырып турары кижиниң өөртпес арга черле чок тур.

Чонумнуң ол улуг чедиишкинниге төлептиг харыы кижи бүрүзүнүң кызымак күш-ажылы деп билир мен. Мен ам ёшкү кадарер ажылга 7 чыл ажып, торүүр түс ёшкүге онааштыр 90-дан эвээш аңайы чыл бүрүде ап келдим. Өрткен чылын 108 аңайны, ёшкү бүрүзүнден 800 грамм чөөкту алдым. Бо чылын 98 аңайны, бир ёшкүден-ле 600 грамм чөөкту алыр хүзээлгеп алгаш, ону ам белеп 100 аңай, 900 грамм чөөк чедирдим.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр түс чыл болуруңга болгаш Совет Тывавыс 25 чыл болур оюнга үткүштүр бар чедиишкиннеривисти бүзүглеп, улам эки ажылдаар бис.

Кадар-оол КАЗАКОВ,
«Тээли» совхозтуң ёшкү кадарчызы.

„ТЭЭЛИ“ СОВХОЗТА

ЧАЖЫП ДООСКАН

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң ажыл-ишчилери 3850 гектар тараа культураларын чажып тарыыр планныг тургаш, ону чажып дооскан. Оон иштинде кызыытае 1500, арбай — 1218 болгаш суула — 1 муң гектар. Оларны шуптузуп суггаттыг черлерде чашкан. Оон-биле кады 300 ажыг гектар сигеп шөлүн суггарган.

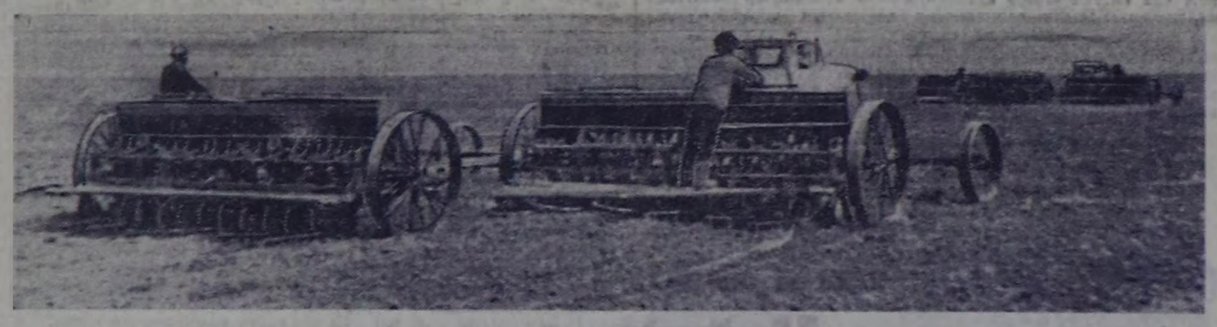
Чер ажылының культуразын экижидер талазы-биле хемчеглер алдынган: тарылга шөддеринге 1116 тонна минеральдыг чемиичидилгени болгаш 1428 тонна өдекти төккеп. Ам хөй чылдыг сигеннерни тарып эгелээн.

15 гектар черге картофель тарып олуртур план база күүсеттинген. Бо айның 18-тен эгелээш, кукурузаны тарып киргеп.

Механизаторларның аразында социалистиг чарыш кылбарган болгаш оон түнелиниң 5 хонгаш-ла кылып, тиилекчилерни выпелдер-биле, өртектиг түүлдер-биле шаңнап турар. Шаңгыын трактористер эштер А. Ламажап, Х. Дыртык, К. Маңдыт, Х. Ужаар болгаш өскелер-даа тарылгага хүн нормазын доктаамал 110—180 хуу күүсеткип келгеннер.

Часкы ховү ажылдары-биле холбашкын бүгү ажылды майның 25-ке чедир бүрүн дооскан турар деп хүлээлгени механизаторлар алган.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Таңды районда «Коммунизминиң херели» колхозта тараа культураларының чаштырылгазы түлүктүзүн. Оңгар-Хову—ажыл-агыйның тараалаң шөлү. Ында тракторларның дажы дүне-даа, хүндүс-даа үзүктелбес. Механизаторлар часкы тарылганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг байдалга доозар дээш социалистиг чарышты калбарткан. Оларның дыка хөйү хүн нормазын 150—200 хуу күүсеткип турар. Оларга Василий Оюн, Петр Янзак, Алдын-оол Түлүш, Геннадий Лев, Александр Андрейшин болгаш өскелер-даа хамааржыр.

ЧУРУКТА: «Коммунизминиң херели» колхозта тараа культураларының чажылдазы чоруп тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КАШ ХОНГАШ ДООЗАР

Улуг-Хем районнуң тараажылары аъш-чемниң кол культуразы болур кызыл-тас чаштырылгазын чоокку хүннерде доозар деп турар. Бо культураны 15 муң гектарга тарыыры планнаттынган болга, ол оны 11 муң ажыг гектарга чаштырган.

Часкы ховү ажылдарының күүселдезиниң шынарын шыңгыы хынаар хымалдсны хүн бүрүде районнуң тараа шөлдериге чорудуп турар. «Кушажылдың хостуу» совхозта суггаттыг черлерни шиңгээдип алыр ажыл эки чоруп келген. Тарылга журнуң чарыымын суггарылгазым 1200 гектар шөлге чоруткан. «УТКА 25 чылы» совхозта 800 гектар шөлдүң дажын аштаан.

«Улуг-Хем», «Куш-ажылдың хостуу» болгаш «Найырал» совхозтарда органиктиг база минералдыг чемиичидилгелер төгер ажылдар чедиишкинниг чоруп келген.

В. ТАГБА

Суггарылгаже кичээнгейни ам-даа күштелдирер

Каа-Хем районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында суггаттыг черлер хөй. Ол черлерни суггарып, чөп ажыглаар болза, чаагай дүжүттүг чыл бүрүдө ап болурунуң аргазы бар. Өрткен чылдарның дуржулгазы ону тодаргай херечилеп турар.

Районнуң ажыл-агыйларындан «Октябрь 30 чылы» колхозтуң тараажылары суггарылгага улуг кичээнгейни салып, үк ажылды болур-чогууру-биле организастаан. Ында суггарылганың 72 кижилиг звеноларын тургускан. Олар суггарылганы доктаамал, эки шынарлыг кылдыр чорудуп турар.

Районнуң ажыл-агыйларынга бо чазын 2320 гектар черни суггарары планнаттынган. Ынчалза-даа амга чедир ол черниң үштүн бир кезээ хирези безин суггартынмаан.

Ылаңгыя «Октябрь 14 чылы» колхозта суггарылганы чорутпаан. Мерген хемниң суу ана-ла агыы бадып чыдар. Харыында часкы хар суу бадарда. Мерген ариндеп ашкаш, ол колхоттуң меде тарыыр 147 гектар черни хөме апканы ажыктыг болган. Эргежок чугула болуп турбуже, колхоз чаңгыс-даа суггарыкчыны тускайлап тургуспаан.

«Ленинчи орук» колхозка частың баштайгы хүннеринде хераүнүү суггарар ажылды эки чорудуп турган. Ынчалза-даа 240 га черни суггаргаш, херекти оон-биле соксап каан. «Бурунгаар» совхозта херек база-ла оон дээре эвес. Мурнунда Кара-Сут-Аксының, Чүректиң болгаш Көк-Хавактың суггаттыг черлериниң чаңгыс гектарындан 27 центнер чедир дүжүттү ап турган. Ол черлер ам кагдынган, түгле ногаа тарыыр участокту суггарып турар. «Совет Тыва» совхоз алды суггарыкчының орнунга түгле 2 кижи тургускан, олар деңгүи-де 60 гектар чер суггарган.

Районда машина-мелиорация станциязы тургустунганы-биле холбаштыр суггарылгалыг черниң шөлүн улгаттырарының болдунар аргазы бар апарган. Ынчалза-даа ук станция түгле чаа тургустунуп турар болгаш эргежок чугула техника ында чок.

Суггарылгага шак ындыг кошкак кичээнгей салып турар чорук кавчаң-даа таарышпас. Хамаарышкан организар бо талазы-биле хемчег алыр ужурлуг.

П. ПОПОВ.

БЕДИК ТЕМП-БИЛЕ

Каа-Хем районда «Тиилелге» колхоз бешки чылдың дөртүү чылының часкы тарылгазын эртиен үнүнерде чедиишкиниг дооскан. Час арай сооксумаар болза-даа, чажылданы май 2-де эгелээн, 10—11 ажыл хүнүнде 6830 га кызыл-тасты чаштырып дооскан. Чажылдага 11 агрегат ийи звено боон алгаш, аразында чарыштыг ажылдап турган. Баштайгы беш хонукта И. Балчуговтуң звенозу онаалдазын 233 хуу күүсеткеш, бирги черни ап, шилчилер тукчуташты болгаш кижи бүрүзүнге беш-беш рубль акша шаннакын алган.

Мал чеми культураны 538 га черге чаштырган. Бо чазын шөлдеп даш аштаар ажылды бир дугаар организастаан, 3200 гектар хире черниң дажын аштап сөөртккен.

П. Болтовский ДТ-75-биле суггарылга дээрге, бедик дүжүттүг өстүрер дээш ажылдың база бир кол кезээ болгай. Мен бо чылдың ховү ажылдарының үезинде чааскаан 81 га тараа шөлүн суггардым. Ам картофель шөлүнүң суггарылгазында ажылдап тур мен.

Совет эртем, техниканың чаа чедиишкин бүрүзү бүгү совет чонунуң улуг тиилелгези деп билир мен. Чонумнуң улуг ижинге бодумнуң үлүг-хуумну киирер дээш улам кызымак ажылдаар мен.

БУЯН ИРГИТ,
«Тээли» совхозтуң суггарыычызы.

• • •

Совет эртем болгаш техника чаа артем-техниктиг чедиишкин-биле бүгү делегейни база катап кайгаткан. Улуг Ленининиң хевирин болгаш ССРЭ-ниң Күрүне сүлдезин спилбирлээн выпельди Венера планетаның хөлеге талазынче бадырып, ук планетаның температуразын, базымышкынын, химиктиг составын шинчилээрин улам ханыладып, чедиишкиниг боттандырып турары кижиниң өөртпес арга черле чок тур.

Чонумнуң ол улуг чедиишкинниге төлептиг харыы кижи бүрүзүнүң кызымак күш-ажылы деп билир мен. Мен ам ёшкү кадарер ажылга 7 чыл ажып, торүүр түс ёшкүге онааштыр 90-дан эвээш аңайы чыл бүрүде ап келдим. Өрткен чылын 108 аңайны, ёшкү бүрүзүнден 800 грамм чөөкту алдым. Бо чылын 98 аңайны, бир ёшкүден-ле 600 грамм чөөкту алыр хүзээлгеп алгаш, ону ам белеп 100 аңай, 900 грамм чөөк чедирдим.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр түс чыл болуруңга болгаш Совет Тывавыс 25 чыл болур оюнга үткүштүр бар чедиишкиннеривисти бүзүглеп, улам эки ажылдаар бис.

Кадар-оол КАЗАКОВ,
«Тээли» совхозтуң ёшкү кадарчызы.

Шыңгыраан хачы даажы

Он, солагай талаларындан судалданган хемчегештерлиг, капшал шораанналыг Алдыы-Ишкининиң одарларын хой кодан ёшкү мал чылдың дөрт эргилдезинин үелеринде шыва ап каастап турар. Анайларын чиилелир эдерткеш, кодан-кодан ангорларны көргөн кижилер сеткили өөрүп «ёшкүлүг кижи өнер» дижип чугаалажыр.

«Сүт-Хөл» совхозтуң ол ёшкү бригадазын коммунист Монгуш Анай-оол удуртуп турар. Ында 10.000 ажыг баш ёшкү бо кыжын хүр чыл ашкан. Ажылга тура-соруккур эрес-шудургу малчыннарның ажылга кызымаян, чаңгыс ай эп-сеткилдиин бойдустуң кажлыг-даа берге, үжүралдары сып шыдаваазын эрткен кыштың байдалы көргүскен.

—Бүгү-улустуң төөгүлүг улуг байырлал — В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл өбилейниге күш-ажылчы сөңүн бараалгадырыбиле малчыннар бедиткен хүлээлгени алгаш, ажыл-ишчи соңуже ээ болуп турарлар. 1970 чылда совхоз ёшкүнүң ниити санын 20 мунга чедирер сорулга салган, а ёшкүнүң хой нуруузу (33 кодан) бо бригадада. Ишкин одарларындан аңгыда ыраккы Шом-Шумда дөрт кодан бар—деп, Ишкин салбырының эргелекчизэ Сарыглар Бакпаанак чугаалап орар.

Бригада төрүүр 100 ёшкүге онааштыр 90 аңайны, ёшкү бүрүзүнден 500 грамм дүктү, а малчыннар түс-түзүмда 95—100 аңайны, 500—600 грамм дүктү алырын бо чылгы социалистиг хүлээлгезинде айтыкан. Бригадада ёшкүнүң хой нуурузу ангорлар. Мал ажылында база бир харысаалгалыг, чымыштыг кампания — аңайлаашкын ам-даа түлүктеавшаан. Соолгу хүннерге чедир төрээн 4099 ёшкүден 4354 аңайны алган. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Ондар Доржуның малдаан кодаяы 72 кийистерни берген. Ол малчын төрээн 190 ёшкүзүнден 256 аңайны алган. Төрүүр 100 ёшкүден-не 114 аңайны алырыбиле сөөүн берген дуржулгалыг малчын Ондар Дакпай 367 аңайны 246 ёшкүден алгаш, менди доруктуруп турар. Ол ышкаш Монгуш Норбу төрээн 207 ёшкүден 52 кийистерни ап, оон аалында 259 аңайлар киирелп дешкилешкен турар.

Ёшкүден «чымчак алдын» ажаан алырының кампаниязы апрельдиң ийиги чартында эгелээн. Хол хачызы-биле чепсегленген 7 кижилиг звено эш С. Даваадаңга удуртткан, коданнарны эргеш, ёшкү кыргылдазын организастыг чорудуп турар. Олардан аңгыда чамдык кодзинарның кадарчылары кыргылданы база чорудуп турар. Шом-Шумда дөрт-кодан ёшкүнүң кыргылдазы доозулган. Оон түнел медээзи амдыызында келбээн.

Бригадада кыргылда өртиен. 7100 ёшкүден 3550 кг азы бир башка онааштыр 500 грамм дүк алдынган. Артыкан 1000 ажыг ёшкүнүң кыргылдазы чоокку хүннерде доостур. Социалистиг хүлээлгезинге 550 грамм дүктү бир ёшкүден алырын айытыкан Ондар Дакпай 700 грамм чедиргеп. Монгуш Сарыг-оол, Ондар Доржу олар база бедик көргүзүглүг болуп, бир ёшкүге онааштыр 550—700 грамм дүктү алганнар.

Чазаглаашкын организастыг чоруттунган. Чазаг хонаштарда чаш малга ыжык чаглак кажаалаглыг. Кыргыттынган ёшкүлерни хат-кавыскалыг хүннерде кажаалаптар ижыктаглан орай-савааларлыг.

Өөр-өөр ёшкү малым
Өзүүчели арбын-арбын.
Өскен төрээн Ишкинимге
Өөрүшкүлүүм улам-улам.

Шорааннаралыг Ишкинимге
Чоргаар өзер ангорларым
Чорумалдар мактап хаммае
Чумалар дег, чоонуң

сүрүү—

Мындыг мөр эм Ишкининиң болгаш Шом-Шумнуң чалыымасында чаңгыланың тутарыңга таалакпаанын үүлүндүрбес.

М. СЕВЕН.

Чеди-Хемниң район

Бүрүн ааарлаашкын=биле

ҮЛЕТПҮРНҮ эргелеп башкарарының, планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг беришкинниң чаа системазын ёзугаар амылдаарынче шилчилгениң сөлгу уе-чагазында келген бис. Совет Эвилелиндэ экономиктиг реформаның чурумунча киргеи бүдүрүлгелер үлетпүр продукциязының дөрттүк үш кезиинден ашыг продукцияны берип турар.

Бистиң республикада тос бүдүрүлге, «Тыва автоорук-транс» каттыжылышкыны, авиаторлар коллективи чаа системаже эрткен чылын шилчээн. Ук коллективтерде амылчыннар үлетпүрүнүң, транспорттуң бүгү амылчынналарының 30 хуузу болуп турар. Чаа чүрүм ёзугаар амылдап эгелээн бүдүрүлгелериниң барык бүгү көргүзүглери 1967 чылдыынган бедээн. А продукция бүдүрериниң, сайгарарының, күш-амылдың бүдүрүкчүлүүнүң, амыл төлевирин бедидериниң, өстүрериниң талазы-биле ол коллективтерниң орттуман көргүзүглери республиканың ниити үлетпүрүнден бедик болган.

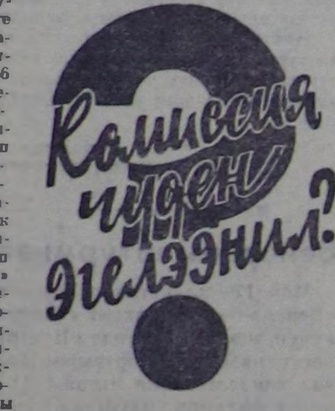
Экономиктиг реформаның ажыктыы улуг дээрзи билдингир. Ол дээрге чүгле чылдан чылче көвүдеп орар тонналар, рубльдер, хуулар, өскээр чугаалаарга, чүгле материалдыг түңнелдер эвес-ле болгай. Чаа система бүдүрүлге черлериндэ кадрларны амыл-агыйжы болурунче, амылды чүгле сантүң-биле түңнээриниче эвес, а цех, участок, ниити бүдүрүлгениң ажылын экономика талазы-биле ажыктыын көрүп тургузарынче чайгаар-ла албадай берген.

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг беришкинниң чаа системазы бүдүрүлгениң бүгү көргүзүглерин эң таарымчалыг кылдыр бедидериниң айтырыгларын шиитпирлээр орукту ажыткан. Ол билдингир. Ажылчын кижи бүрүзү чүгле бодунуң «думчуун бөралаар» дээш амылдап турар эвес, ол ам бригадазының, цегиниң, бүдүн заводтуң үретүңнелдиг амылдаарын хандырарынче сонуургалдыг апарган. Ам бүдүрүлге чөри үстүкү органнардан (министерстволардан, эргелелдерден) чамдык көргүзүглер талазы-биле, чижээ, күш-амылдың бүдүрүкчүлүүнүң, бот-үнениң планныг онаалгаларын албайн турар-даа болза, ол көргүзүглерни экижидеринге сонуургал бар.

Реформаның айтырыглары, ону ёзугаар амылдай берген бүдүрүлгелериниң түңнелдери, дүржулгазы, чаа системаның амыдыралчы ажыктыы— амгы үеде кайда-даа калбаа-биле пропагандалаттынып турар. Мооң мурнунда Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр амыл-агыйында реформа боттанышкынының баштайгы түңнелдериниң дугайында бижээн болгай бис. Бөгүн «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чаа системаның негелдезин ёзугаар ажылдап турары-биле танышыңар.

I. Реформаның чамдык түңнелдери

II.

СЭКП ТК-ның сентябрь (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге үндезилеп, чаа системаже шилчилгеге белеткелди комбинатка 1966 чылда-ла эгелээн. Реформаны боттандырарынга киржип, планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг беришкинниң системазын ёзугаар ажылдаарынга белеткеди ыяк чорудары комбинат коллективинден негеттинип турган. «Тыва даг-дүгү» комбинат ажылдап эгелээ-ле үр болбаан, мергежээн ажылчыннар-биле четче хандыртынмаан болгаш ооң продукциязын хереглээр черлерден ырак болганы дээш өске-даа таарымча чок байдалдар турган. Ынчалза-даа аныяк коллективте берголерни ажып эртеринче чүткүл, эртузунзам болгаш энергия бар болган.

Чаа системаже шилчилгени белеткээр ажылчын комиссияны тургускан. Ооң составынга кол-кол специалистер, цехтериң болгаш килдистериң начальниктери киришкен. Комиссияны комбинаттың кол инженери удурткан. Реформа мынчаарда чаа чүүл турган. Тускай чурумнар, түңнелдер, негелдер амдыызында эвээш. Ынчангаш чаа чурумче шилчээн тореледешкек бүдүрүлгелериниң дуржулгазын өөренири чугула апарган. Белүк специалистерни «Урал даг-дүгү» комбинатче чоруткан. Министерстводан болгаш план органнарындан сүмелерни алган. Тускай эртемнигтер эвээ келген соонда комбинатты чаа системаже шилчидеринге белеткел ажылының комплекстиг планын чогаатkан. Ол план бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазын бүгү тала-биле экижидеринче угланган турган. Планны комбинаттың цехтеринге чугаалажып көргеш, чамдык немелдерни, казылдаларны, тодарадылгаларны кылган соонда хүлээп алдынган болгаш бүдүрүлге чорудулгазынга удуртулга болдурган.

Ооң-биле чергелештир бүгү цехтерге, килдистерге ажылчыннарның, инженер-техниктиг кадрларның болгаш албан-хаакчыларның экономиктиг өөредилгезин организастаан. Тускай программа ёзугаар дараазында темаларга кичээлдерни эрттиргеп. «СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлеринге үндезилеп чорудуп турар экономиктиг реформа», «Күрүненнің социалистиг бүдүрүлге дугайында саазыр», «Заводтуң иштики планнаашкыны, планныг көргүзүглер болгаш ону чаа системага дүүштүр ажылдап кылыры», «Заводка бот-орулга-чарылга», «Бот-үне болгаш продукцияның орулгалыг болуру», «Материалдыг шаңнал фондузун тургузары болгаш ону ажыглаары». Чүгле ажылчыннарга оларның экономиктиг сонуургалын бедидер сорулга-биле элээн каш лекцияны номчаан. Ол лекциялар солуу болуп, хөй янзы айтырыгларны көдүрүп, ажаа харыыны берип турган. Комбинаттың специалистери, партия, профэвилел активтери боттарының демдеглел дептерлеринге чамдык айтырыгларны бижиглеп ап, моон соңгаарры ажылдың уг-шиин, шиитпирлээр сорулгаларын тодарадып ап турган.

Тускай эртемниг чамдык эштерни чаа системаже шилчээн Сорскинниң молыбден комбинадынче дружулга шиңгээдип алыры-биле чоруткан. Амыдырал шапкын хөгжүп орар бистиң үевисте өөренири кымга-даа чугула. Комбинаттың администрациязы өөредилгеге үндүрер чарыгдалдарны харамнанмаан. Чаа билиглерни шиңгээткен кижилер комбинатка ажыктыг хөй чүүдерни кылыптар-ла болгай. Чамдык ажылдакчылар Ленинградтың даг институдунда болгаш Тудуг материалдары үлетпүрүнүң министерствозунда мергежил бедидер курстарны дооскаш, чаа системаның теориязын, ооң практиктиг дружулгазын эки өөренгеннер.

Комиссияның тургусканы планны боттандырып, курлавырларны ажыглаарын экижиткен.

III.

ФОНДУЛАР тургузарының АРГАЛАРЫ

Экономиктиг реформаның кол негелдеринниң бирээзи материалдыг шаңналдың, социал-культура хемчегларининң база чурттала тудуунуң болгаш бүдүрүлгени хөгжүдеринниң фондуларын тургузары болгай. Оларны тургузарда орулганы өстүрери, продукция бүдүрерине үндүрер чарыгдаалдарны эвээжедири чугула. Ынчангаш комбинат бедиткен планны алган. Баштайгы удаада фондуларның түңүн мынчаар доктаатkан: шаңнал фондузу— 480 муң рубль, ооң иштинде коллективке материалдыг деткимче көргүзеринге 320 муң рубль; социал-культура хемчегларинге — 34 муң рубль; бүдүрүлгени хөгжүдеринии — 106 муң рубль. Ол бүгү экономистериин, планнакчыларның санзашкынынга үндезилеттинген. Ону чедип алырда орулга талазы-биле бедиткен планны күүседирип чугула деп демдеглээн болгай бис. Ооң таблицазы бо:

	Хемчээл единица	1968 чылдың планы: Үстүнден бадылаан көз план	Комбинат коллективиниң алган утказы планы
Сайгарар продукция хемчээли	муң руб.	7200	7813
Бараанныг продукция	—»—	7000	7330
Даг-дүгүн бүдүрери	тонна	20.000	22.140
Сайгарылгадын орулга	муң руб.	892	1100
Баланс орулгазы	—»—	912	1096
Ажыл төлевириниң фондузу	—»—	3470	3425

Бо таблицадан алгаш көөрге, комбинат күрүне планның бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүседирип хүлээнгеп. Планның орулга болгаш саврылга планнарын ажыр күүседирип планнаанын шаңнал болгаш өске-даа фондуларга киир санаар коэффициентиниң хемчээлин улгаттырган. Ынчангаш алдынган хүлээлгелер бүрүн күүсеттингениндеп ук фондуларга арбын акша-хөреңги кирген.

Бүдүрүлгеге үстүнден планнап бээр көргүзүглер 30 янзы турганындан ам 8 чедир кызырылган: сайгарган продукциянын хемчээли, продукциянын кол номенклатуразы, шалын фондузу, орулганың түүү болгаш орулгалыг болуру, бюджетке төлевир база бюджеттен акшаландырылга, топчүткен капитал салышкыны база бүдүрүлге күүлерин болгаш кол фондуларны ажыглалга киирери, чаа техниканы шиңгээдири база материал-техниктиг хандырылганың көргүзүглери хамаарыжыр. Оон өскелерин комбинат боду кол-колдап шилип алыр болгаш ажаа планны алыр. «Тыва даг-дүгү» комбинат бараанныг продукциянын хемчээлинге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш бот-үненин планнарын боду тургускан.

Ынчаарга фонд тургузарының кол көргүзүглерин бүдүрүлгениң характерин барымдаалап тодаргайлаар. Ону чедип алырда техниканы болгаш бүдүрүлге чорудулгазының технологиязын сайзыраңгайжыдып, фондунуң эгиттинерининң деңнелин бедидип, күш-ажылды организастаарын экижидип, саарылга фондузунуң дүрген эргилерин болгаш продукцияның шынарын экижидериниң айтырыгларын комиссияның чогаатkан планынга чугулалап айыткан. Шынап-ла бо хемчеглер орулганы көвүдедириниң аргалары болган.

Комбинат янзы-бүрү цехтериг, нарын организм. Ынчангаш цех бүрүзүнүң ажызының угланышкынын шын тодарадыры чугула. Экономиктиг санаашкынларга үндезилээш арыгаа фабриказы планныг кол көргүзүгге даг-дүгүн сайгарарын алган. Сайгарган продукцияны көвүдедирде даг-дүгүн хереглекчилерже чорударының графигин таарыштыр тургускан. Даг-дүгүн бүдүрер черлеринге төлевирлелин кылыр эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчыларының дугаламчызы-биле продукцияның хүн бүрүде сайгарылгазының болгаш кирип турар орулганың оперативтиг үчёдун тургускан.

Комбинаттың бүдүрүн турары электроэнергияны, чылыг энергиязын, кислородту үндүр сайгарарының мөөнчеп садыглаар өртээн чаарткан, материалдарның 100 ажыг хевирлерин чарыгдаарының нормазын тургускан.

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг беришкинниң чаа системазынче шилчидири-биле холбаштыр цехтер, килдистер аразында социалистиг чарыштың негелделерин эде көрген. Бүдүрүлгениң структуразын сайзыраңгайжыдып, технологтуг чорудулгаларның башкарылгазын оперативтиг боттандырар арганы тургускан. Харысалгалыг ажылдакчыларның кылыр хүлээлгелерин улам тодарэткан, килдистериң ажылының дутайында дүрүмнү база чаарткан.

IV.

Бот=орулга=чарылга

Чаа системаже шилчидиргеге белеткел үезинде тыштың келгилээн чамдык айтырыглаар 1968 чылда боттандырар организас-техниктиг хемчегларни чаартырын негей берген. Ол планны тургузарда экономистериин, инженерлериин саналдарын хапызы-биле өөренип корген. Бүдүрүлгеге шиңгээдир саналдарны сайгарар мурнунда аңаа үндүрер чарыгдалдарны санап, ооң эгиттинер хуусаазындан тура көөрүн практикалаан.

Эвээш чарыгдалды үндүргеш, хөй, эки шынарлыг продукция бүдүрери — кол сорулга ол. Ынчангаш комбинатка бот-орулга-чарылганың методтарын бүрүн иентередирин чугулалап көрген. Продукция бүдүрери бүгү цехтериин дең-дескн ажылдаарындан хамааржыр. Технологтуг чорудулганы сайзыраңгайжыдар хемчеглерни дүрген боттандырып, аңаа үндүрген чарыгдалдарны эгиндерде тускай графикти чөтзаткан. Ону хажыттайн ажылдаары — бот-орулга-чарылганың негелдези.

Экономиктиг реформа продукцияның шынарын экижидериие улуг салдарны чедирер. Даг-дүгүнүн шынары чаа стандартка дүүшкен турар үжүрлүг. Ынчангаш ол талазы-биле улуг ажылдарны кылган болгаш ону ам-даа уламчылап турар.

Системада чаа түүл болээ ажылчын бүрүзүү экн шынарлыг продукция бүдүрериие улам сонуургалдыг апарганы болур. Продукцияны үрей кылышкын чокка бүдүрериин системазын комбинатта шиңгээткен. Ажылчыннарны шаңнап, немелде төлевир бээрде, үрей кылышкын чок ажылдаанын барымдаалаар апарган. Ол чорук харыысалганы бедиткен.

Комбинатта цех бүрүзү ажылының аайы-биле кол-кол көргүзүглерин боттары тодарадыр. Чижээ, фабрика хереглекчиже чоруткан даг-дүгүн болгаш ооң сортунуң планын база 1 рубльдин бараанныг продукцияын бүдүрерде үндүрер чарыгдалдарын барымдаалап ажылды түнээр. Бо бүгү амдыызында бот-орулга-чарылганың эгези. Эртем-шинчилел институдунуң коллективи-биле цех бүрүзүнге бот-орулга-чарылганы неитередириниң планын кылып турар.

V.

КЭО

Экономистериин санаашкыннарын ёзугаар ажылдаарда КЭО-нуң (күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының) планнарын боттандырары чугула. Экономиктиг анализ болгаш КЭО лабораториязы бо талазы-биле хемчеглерни дес-дараалай чорудуп турар. Ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, эртеминиң чедишкиннеринге даянып, техниктиг дешпилгенин оруу-биле ажылдаары Ак-Довуракта аныяк коллективтиң амгы сорулгалары бо. Эрткен чылын КЭО-нуң комплекстиг планнарын күүседирингe 93 саналды ажыглаан. Аңаа 116 муң рубльди чарыгдап, чылда 200 муң рубльдиң камналгазын алган.

Комбинаттың коллективиниң ортузунга социологтуг шинчилелди (анкеталарга харыылар) чоруткан. Ооң сорулгазы — ажылды экижидер иштики курлавырларны тывары. Харыыларны барымдаалап күш-ажыл байдалын экижидер 70 саналды ажыглаан. Бүдүрүлгениң ажыктыы, күш-амылдың будүрүкчүлүү бедээн. 164 муң рубльдиң камналгазын алган.

Чижээ, ол саналдарны ёзугаар даг-дуктуг руда чыыкчыларының ажылдаар хүн чүрүмүн өскерткен. Чайын изигге болгаш кыжын имирде ажылдаарын соксаткан. Рудникте забойщиктериң күш-ажылының будүрүкчүлүү 9 хуу бедээн.

VI.

ТҮҢНЕЛ

Үстүнде көргүскеннивис ажылдарны кылганының түңнелинде «Тыва даг-дүгү» комбинат план ёзугаар карылгалыг будүрүлгеден орулгалыг будүрүлге болган. Харын-даа бедиткен планны болгаш хүлээлгелерни күүсеткеш орулганы көвүдедип, ооң деңнелин бедиткен. Орулга — фондулар тургузарының үндезини болган. Шаңнал фондузундан ай сайында шылгараан кижилерге материалдыг деткимче берип, ажылчыннарның сонуургалын күштелдирген. Ооң-биле чергелештир социал-культура хемчеглериие болгаш чурттарга тудуунга үндүрер фонд база тывылган. Ол фондунуң күселп-биле комбинаттың ажылчыннарының бажының газчыдар, уруглар шөлдери, чаагайжыдыга кылыр, чыл дургузунда ногаа аймаа өстүрер теплицаны туткан, дает чемненилгени организастаан. Планнаттынган 41 муң рубль эрткен чылын бүрүн ажыглаттынган.

Будүрүлгени хогжүдер, күш-ажылды механизастаар ажылдарга негеттинер фонд база ажыктыын бадыткаан. Чазанымга мастерскаязы, № 5 каналиязация станциязын автоматчыткаиы, рудникте ксеон лампаларны тургусканы, фабрикада чаа техниканы шиңгээдип турары — будүрүлгени хогжүдеринии фондузунуң күселп-биле боттанып турар.

Бо бүгү ажылдар комбинатта ажылчыннарның, инженер-техниктиг кадрларның чогаадыкчы идепкейин кодүрүп, техниктиг дешпилгенин негелделеринге дүүштүр ажылдаар кижилерни өстүрүп турар.

Комбинат чаа системаже шилчээнден бээр чыл чаа-ла ашкан. Чедишкиннер бар. Шиитпирлээр ужуралуг айтырыглар, дуржулгага ылаңылалдар ам-даа бар. Ону ак-довуракчылар билир.

Ажыл-агыйны экономиктиг методтарга үндезилеп башкарарын көрүп турар чаа системаның ачызында үлетпүр будүрүлгезин хогжүдериниң темпилерин, ооң ажыктыын бедидер арганы берген. Ону дараазында табланнадан көрүп болур.

	Хемчээл единица	1967 ч.	1968 ч.	1967 чылга оңнаштыр хуу-биле
Продукция сайгарары	муң руб.	6772	8334	123
Бараанныг продукция	—»—	6976	7661	109,8
Сорттуг даг-дүгү	тонна	20200	24863	123,1
Баланс орулгазы	муң руб.	(—518)	(+993)	
Саналтынган орулга	хуу		4,94	

Бо таблицадан алгаш көөрге, чаа реформаже шилчээн соонда комбинаттың ажыл-чорудулгазының бүгү көргүзүглери ооң мурнунда турган чылдаазындан экижээн. Орулга планының үргүлчү күүсеттинин келгенинии ачызында ажыл, социал-культура хемчеглериниң база чурттала тудуунуң болгаш будүрүлгени хогжүдериниң фондуларында эвээш эвес акша-хөреңги моөңнеттинген.

Беш чылдың дөрткү чылының эрткен айларында Ак-Довурак комбинаттың коллективи база-ла эки көргүзүглерлиг ажылдап турар. Чыл эгезинден бээр эрткен дөрт айларның дургузунда Төрээн чуртка планнаан ажыр 370 тонна даг-дүгүн берген.

Хаван ажылын чүге соксатканыл?

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Алдыы-Шынаа салбырынга моон мурнунда чылдарда мыйыстыг бода малбиле чергелештир хаван ажылын база чорудуп турган. Амгы үеде чаңгыс-даа хаван чок болган.

Мал ажылындан алыр орулгага хаван ажылы эвээш эвес хуунү эзлеп турган. Хаван ажылын узуткаанының түңнелинде совхоз слар болгаш апыяк инектерни күрүнеге садар эът планын күүседиринге киирип турар апарган. Ынчангаш инектериің саны-даа эвээжээн, сүт саар планнаа күүсеттинмес апарган. Мурнунда салбырга 600 ажыг баш инек турган болза, ам 320 инек арткан.

Хаван ажылын чүге соксаткан дугайын совхозтуң директору эш Куркуговтан, кол зоотехник эш Барлыковтан айтырза чогуур. Олар мал ажылын специализастаар деп алгаш, хаван ажылын соксаткан, а ол хирезинде мыйыстыг бода малдың ажылын база баксырадып, баш салын эвээжеткеннер.

Алдыы-Шынаа дээрге Улуг-Хеминиң кыдыында, хаван ажылын чорударынга онза таарыжыр чер. Мурнунда аңаа хаван фермазы турда, чайгы лагерь-даа турган. Ам септеп-селиир болза, тудугнун кол өзээ-даа бар.

Совхоз эът планынга мыйыстыг бода малдан аңгыда, хөй баш хойну база киирип турар. Бир эвес хаванны остүргеш, семирти азыраан хаваннарны чылдың баштайгы айларында күрүнеге саткаш, оске малды чайгы одарларга семирткен соонда садар болза, эът садар план-даа күүсеттинер, малдың баш саны-даа чугаажок өзер ужурлуг.

Хаванны узуткавайн, харын улам остүрер болза чогуур деп саналдыг мен.

Д. ЛОПСАН.

Тудугжуларның ижи

Барыын-Хемчик районда суг ажыл-агый черинің ажылчыннары бо хүннерде хайныышкынныг ажылдап турар. Ында эш К. Хертекке удурткан бригада хөй ажылдарны кылган. Тудугжулар ам ясли-садтың тудуун доозуп турар. Бо тудугну июнь айның 1-де ажыглалга дужаар.

Ол-ла бригаданың хоочуп чазаныкчызы Д. Сарчы-Мидип яслиге хереглээр эт-херекселдерни эки шынарлыг кылдыр кылган.

Ажыл-агыйның ирригаторлары часкы тарылга эгелээр мурнунда-ла тараа шөлдеринче үнген. Олар Чаа-Барлык бугазының дөзүн бетоннап кылып эгелээннер. Буга тудуунда район Соведининң депутады С. Өлзей-оол, экскаваторщик И. Евсютов, тракторист С. Мижит олар хүннүң ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар. Бо тудуг доостурга суггарылга системазының күчүзү улагадыр.

А. САРЫГЛАР.

АТЕИСТИГ ТЕМАГА

ТӨӨРЕДИКЧИЛЕР

ШААНДА чонпу ламалар, хамнар мегелеп, хоозун суртаал тарадып, янзыбүрү аргалар-биле боттарынга ажыктыг кылдыр оларны мөлчүп чораан деп чүве билдингир болгай. Сөөлгү үеде чамдык черлерде оларның төлөзелекчилерни чажыды-биле хөделип, ажылчы чонга таварышпас чүүлдерни кылып турар. Ооң-биле холбаштыр каш сес бижикседим.

Мен чаш чоруур шаамда тыныш бачыдаар аарыкдан аарый берген мел. Ынчаар орта ачам ашак Хемчик унунга билдингир турган Шыва-Тоннуг деп ламаны чалап эккелген. Аарыг бергедеп турар чүве болганда, лама чедип келирге, аажок амырап чыдар турдум. Ада-нем ону аажок хүндүлээн. Оон кижини судур ажып, билдинмес дылга оозун вомчуп эгелээн.

Дараазында хүрүм кылыр кижи мен, хоюг далган, үс эккеп беринер дээн. ону ап алгаш, ооң-биле кижи хевирин тудуп алгаш, ону хазыжакка олген кижи ышкаш кылдыр суп алгаш, чоруй барган. Бачыттыг арыдарым ол, ооң соонда оглуңар эттиле бээр деп ыңдыг. Хүрүм кылгаш, номун номнааш, «сенде бора аът, малчан ак хой бардыр» дигилээш, ол малдарны шак ынчаар-ла зазап алгаш, чоруй барган.

А менде эттинер чүү боор дээр силер, аарыым мырыңай дам барган. Ада-нем алан кайгаап, Кызыл-Мажалыкка турган кожуун эмчизинче баар чоор бе деп, ыңдыглар, ынчаарда аңаа кара чаңгыс орус эмчи кижи турган чүве. Эмчи мээң аарыымны аажок шинчип көргеш, эмнер бижиглел берген. Ону канчаар ижерин, кандыг чурумну сагыырын, чемнин кандыныын чиирин шуптузуп чагып берген. Ынчангаш элээн каш хонганда шуут эттиннип калдым. «Хөөрткүй оолдуң магалынын аа, күжүрнү, ол узун назын навыллаар болзуп» деп, ооң соонда ачам ынчап-даа оргулаар чүве.

Элээн өзе бергенимде инжи аарыынга таваржы бергеп мен. Бо удаада хам хоол эккелгеп. Ээреннерлиг тонун кедип, дүңгүрүн отка кургадып туруп дыңзыдып алгаш, хамнап үнген. Янзы-бүрү домактар-биле алганып-ла тур. Ооң соонда өөвүстен эңмежок-ла эт-сеп чүве ап алгаш, хамыыс чана берген. А аарыг эттинер чүве кайда боор! Кезек болганда ачам, та кайын чүве, тоолгадыр эм эккелген, ону ажыглап турган, эттиннип калган мен. Лама, хамнарның бистиң ынчаар мегеледп, мал-маганывысты, эт-сеңивисти халаска алгаш бергаңын ам-даа утпас мен.

Маңаа холбаштыр сөөлгү үеде ийи-чаңгыс кижилер оларның ол аргазын ажыглап, чажыды-биле хөделип турар апарганынга харыы кылдыр, ыяшыг кижилерни пардаалга дамчыштыр шүүмчүлээр дээн кижи мен. Кызыл-Мажалыкта чүртган турар Сарыглар Байырны ап көрээли. Ооң бодунда дериг, дүңгүр чок. ипчалза-даа күзүңгүде янзы-бүрү өңнүг пестер баглап алган, билии четпес кижилерни ажыглап, бүдүү хамнап чоруп турар. Хөнделеңге, Аксы-Барлыкка, Хемчик унунга аараан кижилерниң чалалгазынга барып чоруп турар.

«Шекпээр» совхозака хамааржып турар Моңгуш Байлаң дижик. Ол бодунуң кадайы-биле кады суурларга барып, база-ла хамнап чоруп турар. Ынчаарга Ооржак Сүрүң-оол деп кижи Актың, Алаштың, «Сүт-Хөл» совхозта Алдан-Маадыр салбырның ажыл-ишчилерин төөредип, ында хамнап чоруп турар, ол черлерге артында-ла «кадарчы кижи мен» деп мегелеп чораан болгулаар. Бо черден чоруткаш, Таңды районда баргаи Ооржак Бавуу дээрзи база-ла ында хамнап чоруп турар.

А Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында совхоз ажылчыны мен деп адаттынган Ооржак Күнзеп деп кижи бар. «Лама сургуулуң дооскан чыгаан, камбы дужаалдыг кижи мен» деп чонга чугаа тарадып, «менде ең күштүг эмнер бар» деп-даа чоруур. Ооң дуңмазы Кенден Улан-Удэде үр чурттап, сарыг шажынның ында хүрээзинде туруп турар. Күнзеп болза эм деп кайы хамаан чок чүүлдерни сөөлгү үеде чонга садып чоруп турар болу берген. Хоочу аарыглыг кижилерге баргаш, «аарыгны эмнеп шыдаар күштүг эмнер мээң дуңмам Кенденде бар чүве» деп-даа чугаалагылаар.

Аксы-Барлык, Хөнделең, Ак, Аянгаты, Шекпээр, Эргн-Барлык дээштең, ооң барбаан, баспаан черн-даа чок. Моңгуш-Тайга, Бай-Тайга, Өвүр, Чоон-Хемчик районнардан-даа Күнзеп ламага бараалгаар дээш чамдык кижилер келгилеп турар таварылгалар бар. Күнзеп ындыг арга-биле билии четпес ийи-чаңгыс кижилерден акша мөңгүннүү, эт-сеппи ап-даа турар. Күнзенниң өөнге эртен, кежээ эзерлиг аттар үзүлбестээн.

Бо бүгүнү кижи көргеш, дыңнаашаш, ол кижилериң туруп турары черлерде партия, профэвилел, комсомол организацияларының ажылдакчыларының кичээнгейнин бо айтырыгже углаксап турар мен. Ол черлерде атеистиг пропаганда кандыг чоруун турарыл? Партия организацияларының агитаторлары, «Билиг» иштилел организацияларының лекторлары маңаа холбаштыр база чогуур түңнелди кылыр чорук чугула.

Бисте хүрээ-хинт бар эвес, бурган сагымызы делгеп алган олурар кижилер-даа чок болгай, бурганга чүдүүр кижи ам чок болган, ынчангаш шажынга удур лекцияларны, беседаларны делгеренгей чорудуп турганының ажыы бар бе дээр хөөннер чамдык эштерде бар. Ындыг хөөнну буруу шавар херек. Ынчангаш шажынга, ооң артышкынларынга удур лекцияларны, беседаларны чорудар, кежээлерни организастаар суг-суг дээш, хөй янзы хевирлиг ажылды чорудары негеттинип турар. Бо талазы-биле ажылды шиңгыы план ёзугаар организастаар чорук чугула деп бодаар мен. Ынчангаш үстүнде айытыгнан кижилерниң багай салдарындан чонну адырып алыр ужурлуг. Ооң-биле кады ындыг янзы маңгысталчак чурттаи чоруур кижилерге хамаарыштыр хемчеглерни кедээ Советтер, оске-даа хамаарышкан албан, организация черлери алыр боор деп күзээр мен.

Т. САРЫГЛАР.
Кызыл-Мажалык суур.

МАЛ АЖЫЛЫНГА ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАНЫ КҮШТЕЛДИРЕР

СЭКП-ниң Барыын-Хөмчик районмунуң эҗлчеглиг пленумунуң кичээнгейниң төвүнге эът будурулгезин болгаш белеткелин нөвүдедир талазыбиле районнуң партия организациязының сорулгалары турган. Коммунистиг партийниң болгаш Совет чазактың сагыш салыышкынының ачызында районнуң кояхоз, совхозтары нөдээ амыл-агыйның болбаазыраңгай машина-техниказы-биле эки хандыртынган. Колхозчуларның болгаш амылчынарның амыл-ишчи нөдурлаүшкүну бедээн.

Оон түңнелинде нөдээ амылагый продуктуларының будурулгези болгаш ону күрүнеге садары нөвүдеп турар. Колхоз, совхозтарда сөөлгү дөрт чылдарның иштинде тараа будурулгези ортумаа-биле чыл бүрүде 20 хууга өскен, чер амылының культураза элээн экижээн, Барлык ховузунда суггарылга бугаларын ажыглаада киирген. Мал ажылын хөгжүдер, оон баш санын өстүрер болгаш продукциязын бедидер талазы-биле чамдык амылдар кылдынган.

Иляткелчи райкүүском даргазы эш С. Т. Амырбит болгаш пленумга санал бергеннер кол кичээнгейин мал амылында четпестерге болгаш өске-даа шиитпирлеттинмээн айтырыгларже угландырган. Малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер амыл «Барлык» совхозта (директору эш Даваа, партком секретары эш Чылбак-оол), «Шекпээр» совхозта (директору эш Мадатов, партком секретары эш Хертей) дыка оожум темп-биле чоруп турар. Оон үржүү-биле эртнен «Барлык» совхоз 266,7 муң рубльдиң, «Шекпээр» совхоз 536,8 рубль нарамалыг болган. Район иниитизи-биле мыйыстыг бода малдың баш санын өстүрениң планын 1967 чылдың деңнелиниден 1,4 хуу, оон иштинде төрүүр инектериң баш санын 12 хуу кудулаткан. Хаван болгаш нуш өстүрерин найы-даа амылагыйлар чорутпайн турар. Эрткен чылын төрүүр инектериң 49,0 хуузу, хой, ошкүнүң 20 хуузу ныызыраан.

Ынчангаш район иниитизибиле 100 төрүүр инектен чүгле 61 быза, а «Шекпээр» совхоз 58, «Дөң-Терезин» совхоз 57 быза алган. Бо амыл-агыйны эвес чоруитарның чылдагааны-биле район темпизи оожум. Май 1-де байдал-биле алырга район күрүнеге эът садарының чартын чыл планын чүгле 36 хуу, оон иштинде колхоз, совхозтар 27 хуу күүсетинен. Амыл-агыйлар хүнде ортумаа-биле 2,6 тонна сүт садып турар. Ылаңгыя «Барлык», «Дөң-Терезин» совхозтарда сүт саалдазы эң нуду деңнелде чоруп турар. Бир эвес моон соңгаар бо темп-биле хевээр чоруур болза, «Шекпээр», «Дөң-Терезин» совхозтар бирги чартык чылда сүттүң ниити чыылдазының болгаш күрүнеге садарының планын күүсетпейн барып болур.

Мал амылында четпестериң бар болуп турарының коя чылдагааны болза, СЭКП райкомунуң бюрозунуң, оон секретарьларының талазындан колхоз, совхозтарның удуртукчуларынга, ында партия организацияларынга удуртулганы болгаш негелдени кошкак тургустунганы-биле тайылбырлаттынар. Мал ажыынга мурнаичы дүржүлганы нептередир талазы-биле херек кырында кылдынган амыл барык-ла чок. Сүт-бараан фермаларында болгаш хойжу бригадаларның төптеринде чунар-бажыңнарның хой кезии ажылдавас, кызыл-булуңнар партийжи политмассалыг ажылдың ёзулуг төвү болбайн турар. Ында номнар, журналдар, солуннар эвээш болгаш радиоприёмниктер чок. Ыраккы өдарларда малчыннарга почта тарадыыгазы улуг хомудаашкынныг чедип турар. Айда ийи удаа малчыннарже үнүүшкүн кылып турган агитмультбригаданың ажылы сөөлгү үеде соксаам.

«Большевик» колхозтуң даргазы эш Шаалымың саналын пленумнуң киришкчилери сонуургап дыңнаан. Ол колхоз малчыннарны чаагайжыды кылган чурттелга башкынарыбиле хандырган. Малчыннар уругларын яслида нижизидип турар. 1970 чылга чедир малчыннарга чүнү кылып бээрин тодаргай планнаап, ону бөттандырып эгелей берген. Бо чылын малчыннарның 50, а 1970 чылда 100 хуузун радиоприёмниктер-биле болгаш 1970 чылда малчын өрегелерниң 25 хуузун газ-биле хандырарын планнаан.

СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталгынга үндезилээш, эът будурулгезин, ону күрүнеге садарын нөвүдедир болгаш иниитиниң малының баш санын өстүрер талазы-биле амылдап кылган хөмчеглерни райкомнуң пленуму хүлээп алган.

Пленумнуң амыынга СЭКП өбкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока киришкен болгаш деңгереңгей чүве чугаалаан, районнуң партия организациязының кичээнгейин мал амылынга партийжи удуртулганың деңнелин бедидип, ылаңгыя малчыннарның амыдыраал-хандырылгазын үзеи ыңай эккимдеринге хамаарышкан бүгү айтырыгларны дүрген шиитпирлээринче угландырган.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынкың» корр.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

МЕДЭЭЛЕР ИНФОРМАЦИЯЛАР

Талыгырдан РЕПОРТАЖ

ӨРТ АЙ уламчылаан Чер—Венера деп планетаалар аразыпыц ужудушкунуның совлгу чадазының белеткели Чер кырынга эгелеп турда, үнген хүнүң херелдерниге аккөк планета тайлы берген ышкаш болган.

Ол хүнүң бүдүүзүнде, кежээликтей: «Ол үр маназн болчаг кажан будерил?» деп айтырыгга ыраккы космос харылаазаларынмц төвүнүң түскай эртемнглериниң бирээзи: «расписание ёзугаар чоруп тур» деп харылаан.

Башкарылга черияде шып шак санап көргүзер кызыл медээ-биле шактарывысты децпеп алгаш, ужуражышкынга белеткевип алдывыс. А баштарын чер кырынче могейтпикен аажок улуг төгерик аптениаларга, ол ышкаш «Венера-5» станциязының планеталар аразында ужудуушкунуп «башкарып» турар түскай эртемнглерге бо болза 130-ги хонуктуң эслүзэ болган.

Станциядан телеметриктиг хүлээп алышкынның хынала экранында көстүп турар херелдериң дески дорт булуңчуктары болза, ол станция Венераның чоок кавызында бодунуң эң туюл «дыңпадыын» эгелей берген-дир дээрзин чугаалап турган. Ол «репортаж» барык-ла 70 миллион километр хире ырактан кээп турган.

Дыңнадыгның баштайгы одуругларында станцияның «амыр-мевдизин» дамчыткан. Оон чорудуп турар медээлери доктаамал ойлуг. Радио талазы-биле түскай эртемнглериниң чугаалап турары ышкаш, медээлериниң шимээнге хамаарылгазы чогуур өйүнде бооп турар. Ынчангаш хой-хой медээлериниң иштинден илаптыг информацияларны тодарадып алыры телеметржилерге берге болбайн турган.

Түскай эртемнглериниң ужудуушкунуну башкарып турар залының ханазында «Венера-5» космиктиг экспресстиң соругдаан соруугга чедериниң түскай расписаниези бар. Венераның тыртышкын девискээрниче киргеи тудум, оон ужудуп бар чыдар дүргени улам-на өзүп турган.

Венераның атмосферазының сырый каттарыиче аппараттың киреп үези чогуур өйүнде болур дээрзин чаа-чаа дыңнаткан операторнуң үнү бүзүрелдиг чаңгыланып турду.

Осциллографтарның ак-кок экраннарында погаан одуругар улам-на дүрген шуужүп турар болгаш шимээн соксап, планетаже чоокшулаап бар чыдар станцияның дүргенииң улам өзүп турарын хайгаарап көөр арга чок ышкаш кылдыр сагындырар. Ол болза аңаа-ла холзээшкин-дир. Чүге дизе ол сылдыс шылгалдазының тончүзүнге чедир санныг сөкүндолар арткан турган.

УР МАНАТКАН үе— ыракта планетаның атмосферазының сырый каттарыиче станцияның киреири «коор» дээш, талыгырдан космос харылаазаазының төвүнге турган дыка хой кижилер хынала блоктарынга чедип көөп турган. Ийи чыл мурнунда Венераже эртем станциязының делегейге эң баштай парапотгуг дүжүп батканының ол дүшкүүрлүг минуталары бүгү-ле кижилерге, оон иштинде журналистерге билдингир.

Ам станциядан дүжүп бадар аппараттың аңгыланы бергени бо мапаашкын минуталарында бистиң ийиги эртем лабораториязыс сырый атмосфераның изиг «куспааиче» кире берген. Ол ам команда-логиктиг блоктуң мээзинче дамчыдыпкан программаны ёзутаар ажылдап турар. Чогуур дүргедөшкилге чеде бергепде, аппарат кырында турар командылал чери парашют системазының аксын ажыдар болгаш ону ажылдадып киритер. Ол үени болгаш «медээ бар-дыр» деп состерии ол кайгамчыктыг космос лабораториязынга бодунуң талантызын болгаш күш-ажылын киирген кижилер четтинилеп манап турар.

Ам дораан-па, бадып чыдар аппараттың баштайгы медээзи-биле кады, Венера планетаның кырынга четкен ол ийиги ховар эртем экспедициязының дугайында отчёттуу эгелээр. Минута эрткен дудум-на, ужудуушкунну хайгаарап турар түскай эртемнглериниң ажыл графиктеринде чурагайларның одуруу улам өзүп турар. Станцияның даштында температура аажок улгаткан, планетаже ам дүжүп бадып чыдар станцияны кончуг изиг улам-на так кыскаштапкан. Температураның болгаш базымышкынның оскерлиишкиниң барымдаалап, эртем лабораториязының дүжүп бадып чыдарының дүргении, бо минутада оон ужугуп чоруур бедиги операторлар тодаргай чуруп коргүзүп турган.

Ол тоолда ышкаш, Чер—Венера деп радио ковүргүнүң каналдары ам ылап туюлунга чедир болган. Планетаның атмосферазынга физиктиг байдалдар дугайында телеметрлиг медээлер эгелээн.

Ол отчёттарның бижиттиниң турары чүе-чүс метр плёнкалар удавас байлак эртем дүжүдүн бээр, билдинмес планетаның дыка хой чажыттарын ажыдар... Эртем десантызының ийиги чадазы — «Венера-6» станцияның хопуп алырын үткуурунга радиотелескоптарның дыңнаңгыр кузактары белеп.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның түскай корр.

Совет эртемниң чаа тиилелгези

ТОКИО. (СЭТА). «Планеталар аразының совет «Венера-5» станциязының чедиишкиниң япон солуннарның база бир кол темазы болган. Ол шылгарацгай чаа шенелдениң улуг ужурдуазын солуннар демдеглээп. Черге чоок база бир ол планетага совет космос станцияларының четкени космосту шинчээдип алыр херекке Совет Эвилелиниң чугула чедиишкини болур деп, «Сапкэй симбун» солун бижээн.

ОСЛО. (СЭТА). Планеталар аразының «Венера-5» станциязының Венераның атмосферазынче маажым кудулап баткан дугайын порвег радиопуң дамчыткан соопда дораанна Венера планетага база бир станцияның чеде берген дугайында медээ дыңпалып келген. Совет эртемниң ол чедиишкиниң дугайында дыңпадыгы «Афтенпостен» солунга парлаан. Планеталар аразының «Венера-6» станциязы Венераның атмосферазынче маажым кудулап баткан болгаш бодунуң сорулгазын чедиишкиниг күүсеткен дээрзин солун демдеглээп.

Тайбыңчыдылганың негелделерин үреэн

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Мурнуу Көрейде демилитаризастаи-вонаиың райопунда турар америк шериглер соңгу-корей Сяо Овы таңнынал черин бооваан деп, ЦТАК агентилелдиңваттаан. Мынчангаш демилитаризастаан зонаның чурумун болгаш Көрейге тайбыңчыдылганың негелделерин үрээг чаа чөңгээни үүлгеткеп.

ЧКП ТК-ның Президиумунуң хуралы

ПРАГА. (СЭТА). ЧТК агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, чоокта чаа Прагага Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Президиумунуң хуралы ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусактың даргалаашкыны-биле болуп эрткеп.

Президиум улус ажыл-агыйында байдал болгаш ону улам ындай хөгжүдери-биле холбашкап айтырыгларны чугаалашкан.

ЧТК агентилелдиң дамчытканы дыңнадыгда демдеглээнин ёзугаар алырга, бо чылын боттандырары-биле айыткан кол экономиктиг бодалдарны хандырарынче федералдыг болгаш национал чазактарның хемчеглерин коммунистер болгаш бүгү ажылчы чоннар бүрүнү-биле деткинир дээрзинге идегелин ЧКП ТК-ның Президиумуу плергейлээн.

Коммунистиг партия индустрия хөгжүлдезиниң бедик деңнели-биле характерлеттинип турар сайзырацгай социалистиг нштилелдиң амгы үе-чадазының шыпарынга дүүшкен экономиканың эрткен үениң частырыгларындан чайлаттынган быжыг хөгжүлдээн дээш моон соңгаар-даа демисежир деп, дыңнадыгда чугаалаан.

Президиум улус ажыл-агыйынга удуртулганы быжыглаар болгаш бүгү чадаларның удуртукчу ажылдакчыларының харыысалгазын бедидер соругла-биле шиитпирлиг базымнарны кылырының эргежок чугулазын демдеглээн.

Президиум экономиктиг хөгжүлдениң ойу келген чамдык айтырыгларын болгаш улус ажыл-агыйын сырый каттыштырарының айтырыгларын Төп Комитеттиң ам болур пленумунга чугаалажып көөр кылдыр саналдап киирерин шиитпирлээн. Президиум Чоокку 2—3 чылдарда экономиканы сырый каттыштырарының тодаргай болгаш делгереңгей программазын күүзү чугаалажып көөр сорулганы база салган.

Төп Комитеттиң пленумунга белеткелдиң айтырыгларын Президиумуну хуралынга чугаалашкап. Пленумну бо чылдың май 29-та чылдырарын шиитпирлээн.

ЧССР-де экономиктиг байдалга хамаарыштыр

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң чазаа болгаш национал республикаларның чазактары экономиктиг политиканың дугайында айтырыгны көрген болгаш келир үеде үзүс ажыл-агыйын чогумчудуп турумчудар талазы-биле тодаргай хемчеглерни хүлээп алган. Чазактар моон-биле кады 1968 чылда экономика хөгжүлдезиниң хой түүлдер талазы-биле кедергей бягай болган түңнелдерни барымдаалап көрген.

1968 чылда иштики рынокка негелде хереглелдиң овза бедик өзүлдези илереттинген, ынчангаш ону улуг бергелер-биле дуглаар үзүрга таварышкап деп, чазактарның доктаалында айыткан.

Ындыг байдалдың база бир кол чылдагааны болза, чаа капитал тудугларның хемчээлин эмин эртир көвүдеткени, капитал тудугнуң хүүсээларын үзадып саадаткының түңнелинде хөрөнгилерни быдаратканы болган дээрзин доктаалда демдеглээн. Акшаның өртек-үнезиниң чокталырының ыйышкынына идиг болган оон оске чылдагаан болза, күрүне бюджединдеп акша хөрөнгилерни өй-чижек чокка үлтүрүп берип тургапы болган.

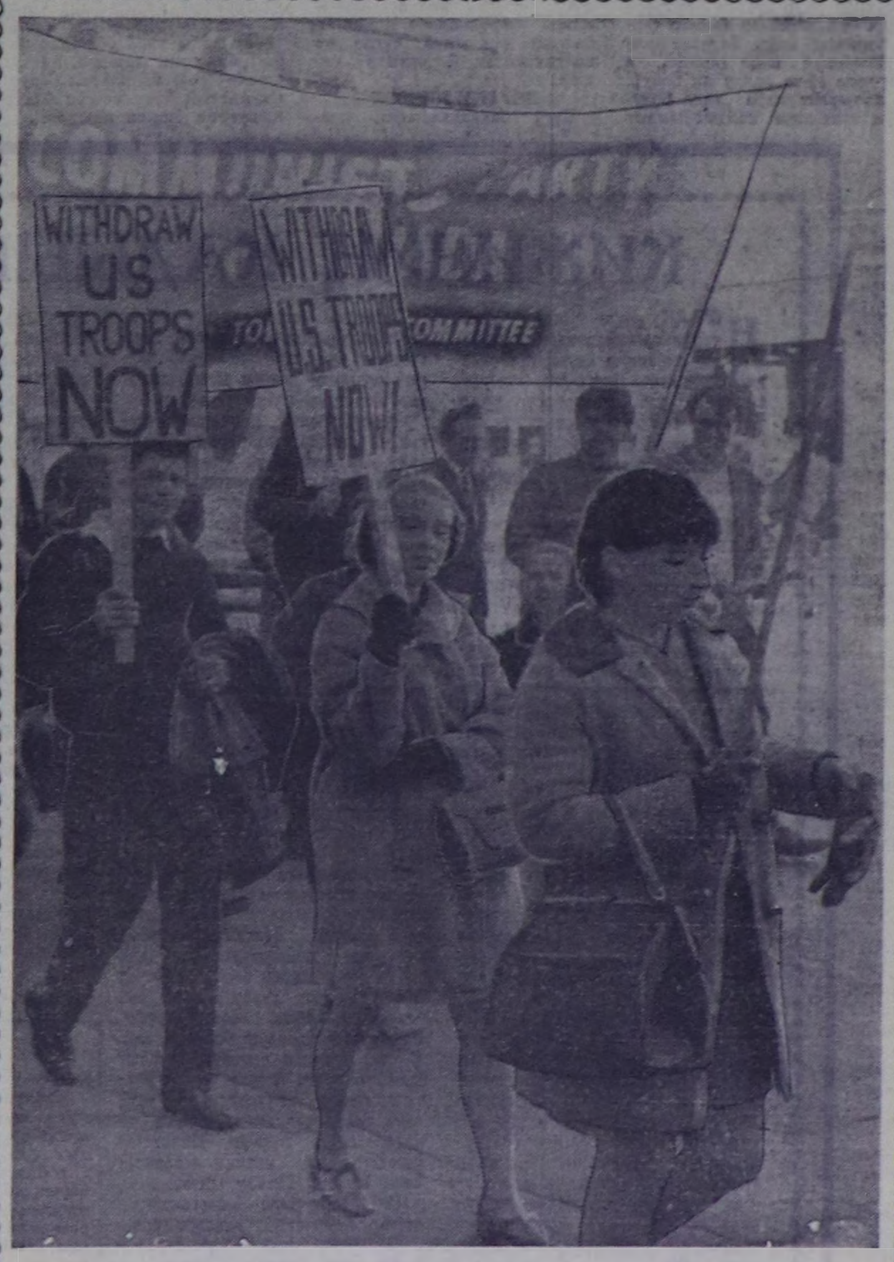
Эрткен чылда будурулгениң болгаш национал орулганың өзүлдезиниң дүргени-биле деңнээрге, чоннуң орулгалары кедергей дүргеп өзүлделиг болган деп, доктаалда демдеглээн. Ажыл төлевириниң контроль чок өзүлдези, ажыл чок апаа турганы дээш аргажоктан төлээр төлевирлер, а оон соопда будурулгеде хожудаашкынны үзүткаары-биле ажыл шагындан дашкаар ажылдааны дээш төлевир чоннуң орулгаларының өзүдезинге салдарны чедирген.

Бо чылдың баштайгы айларында хогжүлде эки талаже эргилдени эгелээнин амдаарезинде көргүспейн турар деп, доктаалда демдеглээн.

Удуртулгада, күш-ажылды организастаанында, технологтуг чурумда, күш-ажылдың сагылга-чурумунда, чиг-эттп, материалдарны болгаш энергияны ажыглаарында улуг четпестер мурнуку хевээр артпышаан.

Чазак ындыг байдалды чайладыры-биле чугула ээлээн хемчеглерни хүлээп алган, чаа капитал тудугларга хереглелдерни хандырарын, күрүне бюджединиң чарыгдалдарын, ажыл төлевириниң бадыткаттынмаан болгаш экономика талазы-биле барымдаа чок өзүлдезин кызыгаарлыг болдурган, ажыл төлевириниге контрольду тургускан болгаш орулгаларны таарыштырар дээп.

Иштики рынокту таарыштырарынче углалдырган эргежок чугула хемчеглерни элээн кап чылдарның дургузунда чоорту боттандырар дээрзин доктаалда чугаалаан. Амгы экономиктиг байдал аажок шыңгыы, ынчангаш кандыгдаа чайгылышкын болгаш саададыр чорук республиканың келир үеде хөгжүлдезинге аймылды тургузуп болур гаймында өртектериниң федералдыг комитединиң, өртектериниң чех болгаш словак эргелелдериниң дыңнадының база парлап үндүрген. Чем продуктуларга үүрмектеп садар өртектериниң бедиишкиниң инитизи-биле 0,8 хуу, үлетпүр барааннарынга — 1,3 хуу болур деп, ол дыңнадыгда чугаалаан. Бо хемчеглерни ёзугаар чамдык бараанналарның өртектерин улгаттырар, а оске бараанналарның өртектерин чингедир.

КАНАДА. «Вьетнамга тайбың болгаш хосталга!», «Агрессияга Канаданың киржирин соксадыр!», «Америк шериглерни Вьетнамдан үндүрер!» — ындыг лозунгнарбиле Торонтога массалыг чыскаал болган, аңаа 10 муң ажыг кижи киришкеп.

Чыскаал хоорай чагыргазының бажыңының чанында шолге хөй кижи киржикчилер митинг-биле доозулган.

ЧУРУКТА: Торонтонуң бир кудумчузунда чыскаалдың киржикчилерл.

Н. Никитиниң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ФКП-ның Политбюрозунуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Президент соңгулдазының будуузүүнде чуртта политиктиг байдал дугайында Франциянның Коммунистиг партиязының политбюрозунуң медеглелин «Юманите» солун парлап үндүрген.

Медеглелде демдеглээн болза, чагырыкчы партия апрель 27-де болган санал алышкынының түңнелинде аар аштырышкынга таварышкан, ынчангаш бо үеде улуг буржуазия бодунуң эргежактарынга таарымчалыг политиканы чорутку дег талажакчымын президентиниң албан-дужаалынга соңгуруп чедип алыр дээш оралдажып турар.

Чазактың чаңгыс ааи программазының дугайында кандыг-бир чугаалажылганы чорударындан ойталаан болгаш оске-даа чөөн партиялар-биле дугуржуп чугаалашпайн-даа бодунуң кандидадын депшиткен Социалистиг партиянын шиитпирин ажылчы чоннар болгаш бүгү демократтар шыңгыы бүрүү шаап турар дээрзин медеглелде демдеглээн.

ФКП-ниң Политбюрозу чаңгыс эң дээш, демократияга болгаш социализмге ажыктыг өскерилгелер дээш туржуп турар бүгү кижилерни Жак Дюкло̀ның кандидатуразын долгандыр сырый каттыштырар сорулга-биле тайылбыр кампаниямын калбартыр деп бүгү партия организацияларын болгаш партияның бүгү кежигүннерин кыйгырган.

Венесуэланың Компартиязының ТК-зының пленуму

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың Коммунистиг партиязының ТК-ның 13-кү пленуму бодунуң ажылын дооскан. Пленумга резолюцияларны болгаш венесуэла улуска кыйгырыгны хүлээп алган. Демократтыг хосталгаларны болгаш конституция ёзугаар эргелер дээш, антиимпериалистиг ажыл-чорудулганы калбартыр дээш, чурттуң түскай догунаашкынын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаар дээш, революстуг болгаш социалистиг медерелди хевирлээр дээш домисежир деп, ол кыйгырыгда чугаалаан. Венесуэланың Компартиязы амыдыраадың болгаш күш-ажылдың дээре байдалдары дээш демвселге ажылчын аңгының болгаш улус массаларының чаңгыс эвин чедип алыр дээш шиитпирлиг демисежир деп, кыйгырыгда демдеглээн.

Нефть улетпүрүнче болгаш национал экономиканың өскедаа адырларынче америк монополияларның шүргүшкүнүн үзүткаар дугайында сорулгаларны бир резолюцияда чугаалаан.

Пленум коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга киржирин докталаткап.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнээн бээр 100 чыл оюнга белеткелди чорударын шиитпирлээн.

Венесуэланың Компартиязы ажылчын аңгының дайынчы авангардын тургуспушаан, бодунун бүгү ажыл-чорудулгазынга ленинчи идеяларны удуртулга болдуруп, Венесуэланың хамаарышпас чоруунуң арге-ажыктарын, делегейниң социалистиг системазының арге-ажыктарын удуртулга болдуруп келген деп, резолюцияда чугаалаан. Компартияның ТК ленинчи идеяларны тоогу талазы-биле тургустунган тодаргай байдалдарга таарыштыр ажылгаларын партияның бүгү кежигүннерин болгаш чүрттүң организацияларын кыйгырган.

Найгамчык хүннүң бүдүүзүнде

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың Коммунистиг партиязының ТК-ның кежигүнү, төп университетте журналистика факультединиң профессору, депутат Э. Мухинаның медеглээни: «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн бүгү делегейге байырлап эрттирер талазы-биле белеткел чорун турда, дешпилгелиг бүгү кижилер ол хүнну делегейниң чугула болуушкуну болдурары-биле богтарының салыышкынын кииреринче үүткүлдүг.

Харып-даа амгы үениң реаксыны төөгүүзери безин ол өндүр чаагай кижиниң — делегейде баштайгы социалистиг күрүненин үндезилекчизиниң ужур-дузазын миниип көөр ужурга таварышкан» деп, Мухина демдеглээн.

Төлээлерниң медеглели

ПАРИЖ. Мурнуу Вьетнамны хостаарывыың Национал фронтузуунуң Вьетнам дугайында дорт таланың төвүлел хуралында төлээлери президент Никсонуңң Вьетнам айтырыынга хамаарыштыр радио болгаш телевидение дамчыптыр чугаазынга хозбаштыр албап ёзузуңүң медеглелин парлап үндүрген. Медеглелде чугаалааны:

«Мурнуу Вьетнамны хостаарыының Национал фронтузуңуң саналдал киирпгепи, утаан-сарыылдың болгаш сеткил-сагыштың хапызындан боттуу-биле түүлдүгүүгепи таварыштыр шиитпирлээшкиниң он түүлден тургустунган пинти планның чөптүг утказыпары турда-ла, ол планны хой-ниити таарымчалыг кылдыр түүлдүгүүпүп корген турда-ла, президент Никсон май 14-те кылган медеглелиниге бодунуң чаагай күзел-соруун илергейлээп ышкаш кылдыр бодандырарын орвалдажып турар-дыр.

Шынында Каттышкан Штаттар эрге туружундан салдыкпайн, шериглерни үндүрер талазы-биле бот-бодуңуң аймына кирер дугайында чөптүг эвес болгаш угазылал чок саналды чаа-чаа хевирлер-биле киирип келген, ол санал агрессорларны болгаш агрессияга удур туржуп турар кижилерни чаңгыс аай көрүп турар болгай; бо саналды каш удаа түлээеи келген бис» деп, «Мурнуу чүкте Христиан удуртулганың конференциязының» удуртукчузу Абернетиге баштадып алгаш, АКШ-та аштаннарын аъш-чем-биле хандырар дугайында соңгаарладымышкын чок болгаш ажыктыг хемчеглерин алырын сенаттың аш айтырыгларының талазы-биле комиссиязының кежигүннеринден негээн.

Республика администрациязының «аш-биле демиселлиң программазын» чоокта чаа чарлаанынга хамаарыштыр Абернетиниң демдеглээни болза, чазактың бо программазы чүгле чамдык кезик хемчег болур эвес, харын «ам-даа ийи чыл, 1971 чылдың ортан үезинге чедир маназарын ядыыардан болгаш аштаннарлан дилеп турар-дыр», «Бис аңаа чөпшээрешпейн турар болгаш чөпшээрежип-даа шидавас бис» деп, Абернети медеглээн. «Бис аштап, ам дораан аъш-чем-биле дуза көргүзерин манап турар бис.

«Ажыл чок адазы ам-даа ийи чылда аптыг амыдыралын чуртап эрттирер ужурлуг деп уругларынга канчап чугаалаар боор? Чөптүг эвес болгаш мораль талазы-биле сандаргай даймаңы чорударынга чылда 30 миллиард долларны төччеглеп турган хирезинде-ле аъш-чем дузаламчызынга бир миллиард долларны үндүрүп бээрин канчап аазаар боор?» деп, «Мурнуу чүкте Христиан удуртулганың конференциязының» удуртукчузу медеглээн.

Сенаттың аш айтырыгларының талазы-биле комиссиязының хуралы чон долдур чыылган залга болуп эрткеп. Аттиле демисел неделязының киржикчилери боттарының негелделерни хоойлу, дүрүм үндүрүкчуде, янын мурнуунга тө-гузары-биле аңаа келген.

Демиселдиң неделязы

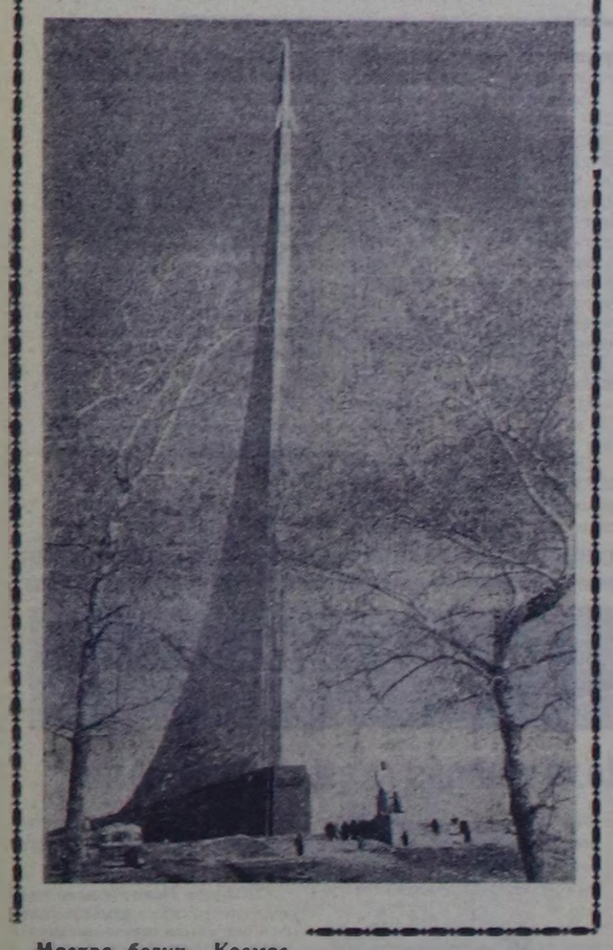
ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентээн А. Мелкяняның дамчытканы:

Американың ядыларының демиселиниң ашка болгаш түреңге чорукка удур неделязы эрткеп. Хоозураан хөй миллион американнарның телээлекчилери «Мурнуу чүкте Христиан удуртулганың конференциязының» удуртукчузу Абернетиге баштадып алгаш, АКШ-та аштаннарын аъш-чем-биле хандырар дугайында соңгаарладымышкын чок болгаш ажыктыг хемчеглерин алырын сенаттың аш айтырыгларының талазы-биле комиссиязының кежигүннеринден негээн.

Республика администрациязының «аш-биле демиселлиң программазын» чоокта чаа чарлаанынга хамаарыштыр Абернетиниң демдеглээни болза, чазактың бо программазы чүгле чамдык кезик хемчег болур эвес, харын «ам-даа ийи чыл, 1971 чылдың ортан үезинге чедир маназарын ядыыардан болгаш аштаннарлан дилеп турар-дыр», «Бис аңаа чөпшээрешпейн турар болгаш чөпшээрежип-даа шидавас бис» деп, Абернети медеглээн. «Бис аштап, ам дораан аъш-чем-биле дуза көргүзерин манап турар бис.

«Ажыл чок адазы ам-даа ийи чылда аптыг амыдыралын чуртап эрттирер ужурлуг деп уругларынга канчап чугаалаар боор? Чөптүг эвес болгаш мораль талазы-биле сандаргай даймаңы чорударынга чылда 30 миллиард долларны төччеглеп турган хирезинде-ле аъш-чем дузаламчызынга бир миллиард долларны үндүрүп бээрин канчап аазаар боор?» деп, «Мурнуу чүкте Христиан удуртулганың конференциязының» удуртукчузу медеглээн.

Сенаттың аш айтырыгларының талазы-биле комиссиязының хуралы чон долдур чыылган залга болуп эрткеп. Аттиле демисел неделязының киржикчилери боттарының негелделерни хоойлу, дүрүм үндүрүкчуде, янын мурнуунга тө-гузары-биле аңаа келген.

Москва бөгүн. Космос чагырып алыкчыларынга алдар кылдыр Тайбың проспектизинде тургускан тураскаал.

Н. ГРАНОВСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

«ШЫННЫҢ»

ПОЧТАЗЫНДАН

Бөрү-биле демисел

Ниитиниң малынга хоралыг бөрүнү узуткаары бүгү-ниитиннин херээ. «Улуг-Хая» совхозтуң Эъжимде ийиги хой бригадазының малчынары шыгжаа Кыргыс, Даваа Донгак олар бөрү-биле демиселди эки чорудуп турар.

Чоокта Ш. Кыргыс биле Д. Донгак 6 бөрзекти өлүрген. Олар малчын өөрүн эвилелдеп алгаш, ол девискээрде бөрүлерни узуткаарынга ботуг хемчеглерни чорудуп турар.

Я. ОНДАР.

Улуг-Хем район.

Эмчиниң бодалы

«...Хүндүлүг эмчи! Силерге бодумнуң байдалымны, аарыгзып чоруурумну бижип, мээе болдунар-ла сүмелерден кылырыңарны диледим. Чоокку каш чылдарда мен дыка бакырап, ыңгжок, ажыныычал, үйгу чок, асттаачал, баарым каргарар, баштай, кадымда 72 кг деңнилиг турган болзумза, ам 60 кг чедип, арып бакырааарым дам-на бар чыдар. Чогум аарыыр чүвем чок, аъп-чем ижерим эки-даа болза, деңгиестэн кижи-дир мен. Чамдыкта эът кежим кижинир, тырбаттына бергенимин бодум безин билбейн баардыр мен.

Эмчилерге баарымга эмнерип бижип бээр, эмнедиримге мүн-не чүгээр апаар, чогум экижээн хевир база чок. Бодумга дыка-за сестир апардым. Та чүү деп аарыг чүве бо?...» деп мээе районда чурттап турар эш О. бижээн. Чагавда айытканы тодаргай эвес, аарыгны чагаа дамчыштыр сүмелеп, эмнээри берге чүве болганда мев эш О-га биске. Кызыл эмнелгезинге чедип келгеш, сүмележиринг, район эмнелгезинге эмнедип турганының дугайында чогуур бижикти алгаш келирин сүмелеп бижээн мен. Шынапла кандыг аарыг ыңдыг болуруд? деп айтыыр, мени бодандырды. «Ижин-баарның, гастрит, ясваалаар аарыг, рак, кыжаалаар дээш дыка хөй аарыглар ыңдыг хевирлиг болуп болур-ла болгай» деп бодаддар мени ынчан хөй бодалдарга чедиргеш.

Чоокта чаа мээң хүлээп алышкынымга база бир алдептиг чүве болган. Ынчан мен бо-ла ажылдан чорааның иштинде кайгаашкынга таваарыштым. Аарыгларның демдектери кайгамчык болгулаар чүве-дир ийин.

— Эжим, эмчи! — дивишаан, бир аарыг кижи кирип келди. Экилештим. Ол ажык аксында тур. Узун-на, чиңге кижи. Чаактарының аъдя чок, оңгайып кире берген. Каракгары карак сөөгүнүң иштинде кыланайнып турлар. Арнының шырайы берге аарыгзыг, чыыра тыртып каан ышкаш хүреп арнының кежи чырыкка кыланайнып тур.

— Олурүнар, олурүнар — дээш, сандайже айыттым.

— Силерге чагаа бижип турган кижи мен-дир мен, О. аан — деп, ол мээе бодун тайылбырлаттынды. Чагаазында бижээн байдалын катаптап чугаалады. Шинчип, окпе-түрээн дыңнаалап, сортап, ижин баарын сүйбеп көөрүмге, эмчи кижээ мээе безин эскерер чүве чок, аңаа хевирлиг болду.

— Мыңдыг кижи-дир мен ийин, эмчи. Эмчилер шинчип көөрге, чүве чок хевирлиг болур, а даштыкы хевирим аарыгзыг аан — деп, ол маңа бодалыңны чугаалай-дыр. Бүдүү көрүп орарымга, оң кааның чажы ала-чайгаар-ла тектүп орар болду.

— Нервим бакырааның чүү дээр силер, эмчи. Арай эпчок чугаа дыңнаанымда, бодумнуң дугайын бодаанымда, эки-даа, даймының-даа кино көртенимде, ыглаксаам кээр, карак чажы боду-ла тектүп бээр, ам дөртен хар ажып турар, улуг-ла ар кижи ыңдыг болганымда бодум дугайымда муңгараар кижи-дир мен. Чамдыкта «кулчалаан инек» ышкаш ижин хеверер, кыжыраар, албан кадыыр, чамдыкта суугаар, чаак суу төктүр, улуг адымны адаас, «Сыкыртынар» деп шолалыг кижи-дир мен. Дүне удуп чыткаш, «кегжегген тево ышкаш» диштерим кыжырадыр дайнаныр дээш уругларым, кадайым мендеп шуут сестир, коргар апарган. Аштаачалымны түү дээр силер эмчи, чемни чип аарымга карак чыдып, сагыш-сеткилим ажып келир, оон удаваанда база катап баарым ажып, чем чикседим кежээлеп, сагыш-сеткил баксырап, ижин-баар хөөрүп, дагжап эгелээр. Ынчангаш чем хоолу болбас, дөрт-сөөгүм арткан мыңдыг, арган кижи-дир мен — деп, оя муңгарап чугаалавышаан, билээн сывыртынып, олурувүн чиңге апарганын мээе коргустү.

Ол мээе район эмчиниң чоруткан бижиин коргустү. Ында айтып турары-биле алырга, «нервиниң ажыл-чорудулгазының бакырааныңдан тывылган, организминиң сулыраашкыны хевирлиг аарыг, ынчангаш аарыгны тодарадыры-биле чоруткан» дээн болду. «Нервиниң ажыл-чорудулгазы бакырааны шын-дыр. А ол кайын тыптып келгенил?» деп бодал сагыжымга кирип келди.

— Мурнунда кадык чорударда мыңдыг эвес-ле турган болгай. Силериң мыңдыг байдалыңар кайыын, чүден тывылган деп бодаар силер?— дидим.

— Та, эмчи, оон аайын чердө тыппас, билбес кижи-дир мен.

Ынчаар аарыыр, билдирбес аарыглар хөй, ону тодарадыр апаар деп дугуруштувус. Ынчангаш мен ону янзы-бүрү аналиэтер алдырар, улуг-хырын ажындызы көөр хынаалаларже база сайгылгаанга шинчидери-биле чоруттум.

Бүгү-ле аналиэтерим, хынаалдаларын доозуп алгаш, эртенинде мээе чедип келдим. Оон алдырган хынаалдарны шупту эки болган. Ол дугайын аңаа чугаалаарымга: «Черле ыңдыг-ла болгай, шупту эки болур. Район эмчилери база ынча дээр чүве» дээш, арай хомудаан хевирлиг, менче коруп олур.

— Силер шиштээн этке азы дузаан хаван эъдинге кайы хире ынак силер?— деп айтырдым.

— Шаанда, ам-даа болаа черле ынак-ла кижи мен, эмчи. Дузаан хаван эъдин хлеб-биле холуп чиңге черле экижле болгай, ол чүл, эмчи?—деп, ол мендең удур айтыра-дыр.

— Силериң инек, хаван дээн ышкаш мал-маганынар бар ыйнаа?

— Бар-ла, үш инектиг, ийи таваныыт бис, канчаарынар ол эмти?—деп, хатап айтыра-дыр.

—Силериң аарыынар чылдагааны ол инек, хаван мал-маганыңарда-дыр?— дидим.

— Оларны мал эмчилери хынаан, аарыг чок, бруселлёз-даа чок-ла дээр чорваан, эмчи.

— Силериң кадыг-албаныңар хынаадазында инек азы хаван кыжазының чуургалары бар болгав-дыр. Ынчангаш силер кыжаныг кижи-дир силер. Ол кыжаалар дириг чүве болганда, силериң ижин-шейындүнерге өөруп, көвүдеп, силерниң эът-мага болуңарны олар хораннал турары чугаажок-тур. Ону эмнедир төлээде, силерни эмчиге чыттырып, ол кыжаларны үндүрүп, чок кылыр болган-дыр—дидим.

— Кыжа дээрге күрт боор чүве ыйнаан. Күртүт кижи-дир мен аа? Черле хаюн ында-хаая... бичии ак күрттар бар боор чүве. Ыңдыг боорум чадавас.

Ол бүзүрөксевээн хевирлиг. Эмчиге чыда эмнеңнэр-биле чоруудуттум.

Ийи неделя хире болганда ол кижи дыка сеткээн, харын сөөртүп берген чедип келди. Районунда эмчилерге хынаатып, көргүзүп турарын сүмелеп, ижер-чиңер чемин тазрыштырарын, арыг-шеверин сагып, эң ылаңгыя эът-маан эки быжырып чиңирин, шаза дузаан хаван эъдинин кыжаалыг болур чадавазын чогып чугаалады.

Шынап-ла кижиниң кыжалаар аарыы, эң ылаңгыя бистин республикада эвээш эвес таваржып турарын эскербес арга чок. Чүге дээрге кыжалаар аарыг мал-магандан, чиг, чүгбаан ногаа аймаанлап, доврак-доозундан тыптыр чүве болганда, бо талазы-биле таныылга ажылын үргүлүү чорударын эң чугула айтырыларының бирээзи. Чоннуң культураазын бедидери-биле чергелештир коммунал ажыл-агый, хандырылга черлериниң ажылынче оңза кичээнгейни салып, тооракай, суурларның арыг-шеверин сагыры, кижи болгаш мал эмчилериниң хөй-нинтн организациняларының бо талазы-биле кичээнгейни үлгаттырары болур.

Чоокта чаа эш О. бодуңгу байдалын хынадып чораан. Ол бодуңун кыжалаар аарыын эмнээнимге өөрүп четтиргенин илередип чораадаа, оон хомудалы шын хевирлиг.

— Бистиң районда кыжалаар аарыг уруг-дарыг хамаан чок, улут улуста безин ховар эвес бар-дыр. Ынчалза-даа район эмнелгезинде бо талазын хынап эмнээр хамаан чок, халдаңгыыг аарыглар эмнээр тускай кабинет чок, мал-даа, кижи-даа эмчилериниң харыгзаа чок. Бо талазы-биле ажыл чоруттуунмайн турар. Мээң «Сыкыртынар» деп шолам чидиргенинерге четтирдим, эмчи!—дигеш, ол байырлаңнаш чаңа берген.

Бистө мыңдыг эскертинмейн турап, ховар эвес таваржып турар аарыглар бары мени алдепсиндирип органы ол-дур.

Кыжалаар аарыг-биле демиселди күштелдирерин амыдырал неген турар апаргаш.

Д. КУУЛАР.
эмчи.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Күргенин Кызылда педагогика институдуеүң баштылары болгаш студентилерем Ала-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Иван Федорович Золотарь-биле ужурашкан.

Фронтучу чоралаң эш Золотарь Ленинградта, Ленинград чоогунга, Белоруссияга Кызыл Армияның зайынчыларының болгаш совет партизаннарының немец-фашистиг ажелекчилерге үлүг эрес-маадырлыг тулчуп турганының дугайын чыыланнарга чугаалап берген.

К. КАЛЫНДУУ.

Редакторнуң оралакчызы С. К. ШОЙГУ.

ШЫДЫРААЧЫГА БУЛУҢ

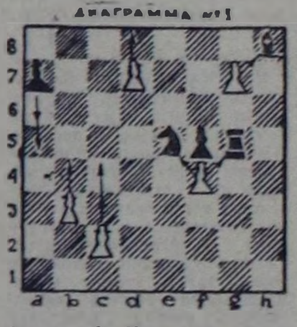
Кичээлдерни мастерге кандидат Ч. ОЮН чорудуп турар

ҮШКҮ КИЧЭЭЛ

Ноян, мерзе, терге, аът, тевө бүрүзү канчаар көжөрин билип алдывыс. Бүгү бодаларның ан-не кошкаа оол болур. Оол түгле бүрүңгаар чаңгыс көзенекче көжер. Ынчалза-даа оол эге туружундан шимчевээн болза, чижээ, № 1 диаграммада c2-де болгаш аңде оолдар, ийи шолче көжүп болур.

Оолдуң кол үнелиг чүвези — ак оол 8 дугаар горизонтальга, кара оол 1 дугаар горизонтальга четкенде, ойпакчының шилип алганы-биле кандыг-даа бода кылдыр (ноиндан аңгы) шилчип болур. Чижээ, № 1 диаграммада d7-де турар ак оол d8-ке көшкеш, мерзе-даа, терге-даа, тевө-даа азы аът-даа кылдыр хуулуп шыдаар.

Кандыг-даа бода бүрүзү бодуңгу-биле өөнеш боданың, азы оолдуң эзлеп турар шөлүнге туруп ап шыдавас, база ол шөлдү ажа халып шыдавас. Ынчаарга бир эвес бода көшкеш, удурланыкчының бодазының ап каапкаш, ооң орнунга бодуңуун аппарып салыр. Ынчалза-даа чиир таварылга бүрүзүнде-ле ыяш-ла чиири албан эвес. № 2 диаграмманы көрүңер. Ак таланың көжү дижик. Ол тала кандыг-кандыг бодаларны чип болуруя?

Бодалардан оолдуң ылгалыр чүвези болза, өске бодаңы чиирде, бодуңуң көжүңүн бодур-дур? Ноян кара оолду чип болур. Мерзе харын угда үш оолче шыгаап алган тур. Оларның бирээзи (c5) камгалал чок, өскезинь кара ноян, үшкүзүн мерзе камгалап турар. Камгалалдыг дээрге—бир эвес оны чиптер болза, удурланыкчызы бодуңун эзлүзүнде база-ла читтен боданы узуткан каар аргалыг болурудур. Оон ынай ак талазы тергелериниң кайы бирээзи-биле дужаашкак кара тергени, а ак тевө c5-те оолду ап болур.

Айтырыг: кара тала бодуңуң эзлүзүнде кандыг-кандыг бодаларны чип болуруя?

ДӨРТКҮ КИЧЭЭЛ

Бүгү бодалгаларның кандыг-бир ыңгайлыг чүвезин болза, өске бодаңы чиирде, бодуңуң көжүңүн өөрэлиңер. Өске бодаларны аарыг көжөрин болгаш чиирни билип алдывыс. Ам аът көжүңүң оңзагай түүдерин көрэлиңер. Өске бодаларны ажыра көрүп, ол бодаларның кандыг-даа чиирни ап кааптар. Түгле ноянны кажан-даа чип болбас. Ноянны чиир деп баргында «ша» чарлаар. Бижимели-биле шаны кадар «+» демдек-биле демдеглээр.

Шалаткан ноянны дүргенде халың шыдаар кара чаңгыс бода аът болур. Ынчалзада-даа аът бодуңуң талазының бодазы эзлеп турар шөлүнге хонуп шыдавас дугайында ниити дүрүмге чагыртыр, а бир эвес удурланыкчы талазының бодазы турар болза, чиптип болуруу чугаажок.

Азыгда ак аъттың (№ 3 диаграмма) көжер черн чок, а өске ак аът оон чижээзе турар адды кара боданың кайы бирээзин чип-даа, хостуг шолче (h4) көжүп-даа болур. Ол аъттың бүгү көжүп болур коштерин бижип алынар.

Оюн үезинде «чиртпикен» боданы шыдыраа хөлүнден ап кааптар. Түгле ноянны кажан-даа чип болбас. Ноянны чиир деп баргында «ша» чарлаар. Бижимели-биле шаны кадар «+» демдек-биле демдеглээр.

Шалаткан ноянны дүргенде халың шыдаар кара чаңгыс бода аът болур. Ынчалзада-даа аът бодуңуң талазының бодазы эзлеп турар шөлүнге хонуп шыдавас дугайында ниити дүрүмге чагыртыр, а бир эвес удурланыкчы талазының бодазы турар болза, чиптип болуруу чугаажок.

Азыгда ак аъттың (№ 3 диаграмма) көжер черн чок, а өске ак аът оон чижээзе турар адды кара боданың кайы бирээзин чип-даа, хостуг шолче (h4) көжүп-даа болур. Ол аъттың бүгү көжүп болур коштерин бижип алынар.

№ 4 диаграмманың оң талакы булуңунда кара ноянга ша чарлаан, ынчаарга оон дезер черн чок, ак мерзенн база ап шыдавас түге дээрге мерзенн читтен соонда кара ноян боду чиртир апаар таварылганы көргүскен. Ынчангаш шадан камгаланыр арга чок ышкажыл. Ыңдыг таварылгада ноянны матка кактырган дээр. Салыг дооступ, ак таланың тиилээни ол.

Бижимели-биле маттыг сан нөвүдедир демдек-биле «0» демдеглээр. Кандыг-даа бода, азы ол ноянны шалап болур, ынчаарга ноян өске ноянны кажан-даа шалап шыдавас. Түге дээрге өске ноянга чыпшыр чеде бээрге, ону чиптер болгай. Удурланыкчызының мерзезинче ноян база-ла чоокшулап шыдавас. Ынчалзажок өске арткап бодаларга ноян чыпшыр чедип кээп, оларны чип-даа болур. Удурланыкчызының тергезин, аъдын, тевезин, оглуң өске таланың ноянь чиир деп барган турушгардан шыдыраа хөлүнге салынар.

Салыг үргүлүү кайы-бир таланың тиилелгээн-биле доостуру албан эвес. Оюн хайыы боон доостур таварылгалар база бар. Чижээ, хөлге түгле ак болгаш кара нояннар арткан джижик. Кайы-даа тала удурланыкчызын матка олуртур арга чок. Ынчангаш хайым. Хайым болурунуң өске таварылгаларын дараазындагы кичээлге көөр бис.

* № 1, 2 кичээлдер бо чылдың апрель 26-да үнген «Шында» парлаттынган.

КИНО

МАЙ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чапайның эзирлери» 10, 12, 4, 5.45, 7.30, «Чурттакчы чонга хамааты камгалалының дугайы», «Чапайның эзирлери» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Алдырбастарның чаа умуралдары» 10, 12, 1.50, 3.40, 5.30, «Космостуң маадырларынга алдар», «Совет дайынчы», «Алдырбастарның чаа умуралдары» 7.20, «Алдырбастарның чаа умуралдары» 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ыңдыг улуг оол» 3.10, «Гольфстрим» 5, 6.50, 8.40 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Кызылдың радиомастерскаязы телевизорларны, радиоприёмниктерни болгаш өске-даа радиоаппаратуралар септеп турар. Ол херекселдерни мастерскаяга болгаш чурттакчыларның бажыңнарынга септеп болур. Дүрген септелгени ийи хонукта күүседир. Ол ышкаш телевизор тургузарының чагыын база хүлээп ап турар.

Бистиң адреезивис: Ленин кудумчуу № 48. Телефон ам дээрезинде тургустукмаан.

АДАЛАР КЕЖЭЭЗИ

Бай-Тайганың Тээли ортумак школазының администрациязының болгаш ада-не комитединиң ажыл планын ёзугаар, «Адалар кежээзи» районнуң Культура бажыңынга болуп эрткен. Ол кежээге школада партия организациязының секретары, башкы Полина Салчак «Уруглар кижизидилгезинге адаларның ролю» деп темага лекцияны, өөредилге эргелекчизи Анай-оол Байыр 8-10 класстарга доозарының экзаменнерин чорударының дугайында инструкцияны номчуп таныштырганнар.

Бирги лекцияны номчаан башкы III улдунда школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылының түңнелдерин допчулап таныштырган.

Үк башкы бодуңуң лекциязын адалар дугайында амыдыралдан боттуг чижектерни киирип тургаш дээштир, билдингир кылдыр номчаан. Өг-бүлеге чамдык адалар оолдар, уругларынга ёзулуг-ла амыдыралчы салдарны чедирип, хууда амыдыралга, куш-ажылчы чугула профессияларны шилип алырынга үлегер-чижээн көргүзүп турарларны хөйүг-биле адаан. Оларның санынга «Тээли» совхозтуң ховар дээн чазаныкчызы Хомушку Балганны ап көрээлиңер. Оон оглу Володя 10 классты дооскаш, адазының ол нарын профессиязын адазындан тергинн эки шингээдип алган. Володя ам адазы-биле кады төрээн совхозунуң чазанылга мастерскаязында ажылдап, шевер кижилерниң санында кирген, ам ол коммунистиг күш-ажыл бригадазының шалыпчызы. База бир оглу Борис 10 класс дооскаш, шериг албан хүлээлгезин кончуг эки эрттиргеш чаныш келген, ам тудугла ажылдап эгелээн болгаш база-ла адазының соон салган орар. Оон ыңдай уруу Лиза 10 классты эрткен чылын дооскаш, база тудугла, бир оглу 7 класста, хеймер уруу 5-ки класста эки өөренип турарлар.

Тываның кооперациязының хоочун ажылдакчызы Салчак Очурнуң оолдары Шириин-оол, Сандыр-оол алышкылар школаны дооскаш, садыг школазын база доосканнар. Олар ам адазының үр чылларда ажылдап чорааның Бай-Тайга райпозунуң мурнакчы, сагылга-чүрүмнүг ажылдакчылары апарганнар. Ол оолдар улуг акызы болур чолаачы Сынааның салдары-биле автомашиналарны шупту башкарып билир кылдыр өөренип алган, чогуур документилерни чедип алганнар. Бо үстүнде ийи бөдүүн чижек дээрге ада кижиниң уруглар кижизидилгезинге, оларның келир үелеги амыдыралын шын орукче канчаар башкарып киннринге өскелерге амыдыралчы үлегерин көргүзүп турары ол боор-дур.

Хураага санал-онал үезинде эки адаларның аттары хөйүг-биле адаттынган, ыңдыг байдалдыг 10 ажыг адаларга школаның директизиязының партия, профзвилел организациязының мурнундан аас мактал чарлаан тускай бижиктерни школа директору М. А. Салчак тывыскан.

Уругларының өөредилге-кижизидилгезинче кичээнгей салбас, школа башкылары-биле харылзаашпас, чаш болгаш элээди уругларының салымчолун школаже, башкыларже чүүй каап каап, ажыл кылбас, арагалаар, хөй-ниитиниң чүрүмүн үрээр, оолдарынга багай салдарын чедирип, оларны үргедп турар адалар илеткелчинин болгаш санал бергенинерин шүгүмүүлелиниң чидиг одунга таварышканнар.

Ол-ла хурал боон турда, клубтуң залынга Хертек Шырап база Хертек Шойгу олар эзирик чедип келгеннер. Оларны болгаш Хомушку Кара-оолду районнуң административтиг комиссиязынче шилчиткен.

Ынчангаш Тээли ортумак школазының организастааны «Адалар кежээзи» уругларның кижизидилгезинге адаларның хамаарыжылгазынга, ролинга ыңгыыр ажыктыг болгаш дээштиг, бот-шүгүмүүлекчи байдалга эрткенин демдеглээр апаар.

В. ЧАПЧЫН,
башкы.

КИЖИНИҢ КАДЫЫНЫҢ НОГААН ӨҢНҮҮ

Ногаан үнүш болза чүгле черни каастаар эвес, харында кижиниң кадыынга онза ужур-дузалыг. Бижи-даа, дириг амытаннар-даа кислородту киир тынгаш, хөмүрзүг ажыг хейни үндүр тынар. Янзы-бүрү оттулар чүүлдериниң кышкарыңдан база ол ажыг хей ылгалып үнүп турар.

Чырыктың дузазы-биле үнүштүн бүрүлери атмосферадан кижиниң кадыынга хоралыг хөй хөмүрзүг ажыг хейни киир тынып, кижиге ажыктыг кислородту үндүрүп турар. Үнүш болза ол ышкаш агаарга ужугуп чоруур фитонцидтер дээр онза бүдүмелдерни база-ла үндүрүп турар. Ол бүдүмелдер бөдүүн организмнерге, оон иштинде хоралыг бактерияларга удур өлүмнүг согуушкун бээр онза шынарлыг.

Тарып олурткан ногаан үнүштер чайның изинп сериидедир, кыштын соогун чымчалыр, кудумчуның шимээн-даажын чидирер, доозун-довуратган агаарны арыглаар.

Халың бергенде хөй доозун-довурак бурулларын ким билбес боор. Хат арга-арыгларның кырыбиле эртип тура ол доозунну аңаа арттырып каар. Ине бүрүлүг ыяштар болза будуктары селбегер болгаш хөй довурак, элезинни ызыртындырып алыр шынарлыг болуп турар. Чаңгыс-ла гектар черге үнген ыяштың будуктарының әзелеп турар девискээрин санап көөрге 75 гектар төлге деннежип турганын айтырга солун. Чамдык ыяштарның бүрүлери чукталчак түүлбиле шыптынган болур. Орта доозун мырынай хөйүг-биле ызыртынып турар.

Чаашкын болза демги доозун чыпшынган бүрүлерни оон адырылыр чүп каапкып турар болгаш оларның доозун ызыртындырар шынарын катап тургузар.

Чурттакчылыг черлернин чоогунда аргалар түс черниң бичии хаттарын бооддуруп турар. Ол турум болгаш кужу кошкак хаттарның ажыы улуг. Изиг тунааргай хүнөрде арга талазындан чымчак, арыг салгын хадыг бээр. А дүне оон бир өске — хүндүскү изиг артып калган ол арыгже ажык черлерден салгын чедир хадыг кирип турар.

Хүндүс изиггө ыяштарның унарында болгаш дөстеринде агаарның температуразы ажык черлердээзинден барык-ла ийи градус хире серинн болур. Ол ышкаш ыяш олуртткан черлерде агаар аңаа ажык черлерден 18—20 хуу хире ыык болуп турар. Түге дээрге үнүш дыка хөй хемчээлдиг ол-шыкты бустадырып үндүрер.

Арга-арыгның ийикпе садтың серинн шыктыг агаарынга бааргa кижинин моган-шылааны чиде бээр болгай. Долгандыр турар агаарның температуразы бедик турда дер үндүрер бестер үзүктел чок ажылдап турар болгаш оон үнген дер кешти соодуп турар. Ол кижиге хоралыг болбайн аан. А кажан кижи серинн агаарлыг ыяш аразынга бааргa чылыг солчулгазының аппарадының чай, ыш чок ажылдаары соксан, ол «дыштаның» эгелээр. Ынчангаш кижиге арыг, серинн агаарның чиик ышкаш болуру ында.

Ол бүгү-биле чергелештир садтар, парктар, кудумчуларны болгаш бажыңнар чоогун дургаар тарып каан ыяштар, чечектер кумчуның даапы-шимээнинден кижилерни камгалап, оон-биле организминиң нерв системазын быжыглаарынга дузалап турар.

Ыяштарның ногаан үннары хүннүң эмин эрттир карак чылчырыктадырар хереплин чингедир. Изигде хүннүң ыыдыг хереидери нерв системазын анчыгзындырып турар. Ынчангаш орта база-ла улуг ажыктыг болуру ол-дур.

Бистиң республикага ыяш болгаш чадан үнүштер олуртур талазы-биле моон мурнунда чылларда чамдык чазыгларны кылып турган. Найысылалдың Ленин кудумчузунуң № 8, Кызыл партизан № 3, Интернационал № 20, 22 дээш оон-даа өске чурттагга бажыңнарының чапында ыяш олуртткан черлернин аразы чогуур хемчээлинге таарышпас. Оон түнелинде ол бажыңнарда чурттакчыларга кижиниң кадыынга эргежок чугула чүүл болур чырык чедишпестээн. Чырык кижиниң амыдыралынга онза улуг ужурдузалыг. Бажың иштинде чырык хөй болган тудум, оон агаары арыг, эки шынарлыг болур. Ыяштарның болгаш чадан үнүштернин хөлегезинде соңгаларлыг өрээлдин өл-шыгы, бактериялары көвүдеер, дүмбей-карацгы апаар. Ыңдыг өрээлдерге кире бээрге артында-ла эзэн, куруг ышкаш сагындырарын эскерген боор силер. А чырык четчир бажыңнарга азы өрээлдерге ол бүгү таарымчалыг болурундан аңгыда, аарыг өскүлер бактериялар чок болур.

Безик үнер болгаш сырый будуктуг чадан үнүштерни бажыңның соңгаазындан 4—5 метр, а ыяштарны — 6—8 метрден чоокшулатпайн олуртур. Ынчан бажың иштин хүн херелинин чырыдарынга олар шаптыктавайн өзер.

Уруглар албан черлернинн чоогунга ногаан үнүштер өстүрери оларның кадыкшылынга онза ужур-дузалыг. Борта сагыза чогуур үүл болза, ыңдыг албан черлерининг бажыңнарының чанынга теннерлиг үнүштер олуртпазы болур.

Каас-чараш ногаан үнүштү олуртуп алгаш ону ажаап, чиирбейлери көстүп келирге ону мал магандан камгалаары дег соңгурганчыг ажыл кайда боор. Ол дээрге кончуг үнелиг, ажыктыг ажыл.

Кижи төрелгетенге ынак чораан, улуг кижи Алексей Максимович Горький оглу Максимге бир катап мынчаар бижээн:

«Сен чоруй барзынза-даа сээң олурупт каанын чечектерни артып калган, өзүп келди. Мен оларны көргеш, мээн оглумнуң Каприде үүдеп үнелиг кылдыр арттырып каан чүвези — чечектер-дир деп хайыралыг болзардыр мен.

Бир эвес сен кижилерге кезээде, кала-даа чечектерни, угаанбодалды, бодуңуң дугайында алдарлыг сактыышкынынарны арттырып каап чоруур болзунза, сеңээ амыдырал таалайчыг болур ийик. Ынчан сен кижилерге ажыктыг кижи-дир мен кылдыр бодаар болгаш сагыш-сеткилиң-биле байлак кижи болур сен».

Бистиң республикада арыгшеверинн болгаш ногаанчыдылганның айын чорудуп турар. Ол үенин дургузунда кудумчуларны арыгдап аштаар, ыяш болгаш чаңан үнүштерни олуртур.

Ногаан өөнүүвүс дээш сагыш човаңгыр болуулунар. Хөөрайывыс, суурувус, бажыңывыс, керимивис улам каас кылып алыылынар.

Янзы-бүрү чемнер-биле чемнениинер

Продуктуларның чеминнкир болуру ында белоктар, үстер, углеводтар, витаминнер, минералдыг дустар дээн ышкаш чемништиг бүдүмелдернең кайы хире барындан хамаарыжыр. Чамдык продуктуларда үс хөй боор, а өскезинде минералдыг дустар азы углеводтар. Мал продуктуларының эът, сүт болгаш сүт продуктулары белок-биле бай болгаш эки шинээттинер. Картофельде белоктар чок, ынчалза-даа углевод-биле бай болгаш «С» витамин ында бар.

Кат-чимистер болгаш ногаалар минералдыг дустар, витаминнер, углеводтар-биле бай. Ногаалар болгаш өске-даа кат-чимис продуктулары чазында азы ажыдып каан турда чем хайыдырар соктарның ылгалырып дургедедир болгаш чем сиңиреринге дузалаар. Далган кылыглары, крупалар үнелиг, минералдыг бүдүмелдер болгаш углевод, витаминнер биле бай.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи аны ыырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, колхоз ажыл-агый кылдызының 21-47, улетоур кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдыстериниң 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга-эрелелиниң типографизазы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС 00122

Солун неделяда алды катап үнер

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеп эдилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 21 СРЕДА № 116 (7362).

Өртээ 2 көп.

Н.В.Подгорный Пхеньяндан үнүпкен

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Май 19-та ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный тускай самолёт-биле Пхеньяндан ужудуп үнүпкен. Н. В. Подгорный КУДР-ниң Дээди Улус хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Геннийң чалаанын ёзугаар май 14-тен 19-ка чедир Корей Улус-Демократтыг Республикага албан ёзузунуң ёайыралчы аян-чоруун кылып чоруп турган.

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА). Май 19-та ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ону үдеп чоруур кижилер Корей Улус-Демократтыг Республикадан эвээ кел чораат, Владивостокка доктаагаан.

Ол-ла хүн Н. В. Подгорный Иркутскаже үнүпкен.

ИРКУТСК. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ону үдеп чоруур кижилер КУДР-ге албан ёзузунуң ёайыралчы аян-чоруун, дооскаш, Моол Арат Республикаже аян-чоруун кылып баарының мурнуу чарыында май 19-та Иркутскиге доктаагаан.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ УЛАН-БАТОРДА

УЛАН-БАТОР, май 20. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный ёайыралдыг албан херээн кылып, Улан-Баторда баргаан.

Улан-Батор аэропортунга хүндүлүг совет аалчыны болгаш ону үдээн кижилерни МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ж. Самбу, МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал, МАР-ның партия болгаш күрүне талазы-биле өске-даа удуртукчулары уткуп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйны уткууру-биле хүндүзел таныжылын чыскаан. Совет Эвилелиниң болгаш Моол Арат Республиканың күрүне гимнизери аэродромга чангыланып, паннилер салгындуң дээштээшкиннерге динмиреп турган.

МАРП ТК-ның, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш бүтүү моол улустуң өмүнээзинден база бодунуң мүрээндэн Ж. Самбу Н. В. Подгорныйга болгаш ону үдээн бүтүү кижилерге чүрээтиин ханызындан пэзиг байыр чедирген.

МАР-га келиин деп чалааны дээш Улустуң Улуг Хуралының Президиумунга, Моолдуң Аратты Революстуг партиязының Төп Комитединге өөрүп четтиргенин Н. В. Подгорный харыы чугаазынга илергейлээн.

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный дүүн МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбалга болгаш МАРП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ж. Самбуга барын ужурашкан.

Эптер Н. В. Подгорный, Ю. Цеденбал, Ж. Самбу озарыңа аразынга акы-дүнма ёайыралдың байдалынга беседа болган.

У. К. Кекконен ССРЭ-де

ЗЕЛЕНОГОРСК. (Ленинград область). (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Май 19-та Финляид Республиканың Президентизи Урхо Калева Кекконен ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле Ленинградка албан ёзузунуң эвес ужуражышкынын кылыры-биле Совет Эвилелинде келген.

Зеленогорскиге ёайыралчы кожаазы күрүнениң бөштынын А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүнү В. С. Толстиков, Ленинград хоорай Советиниң күскомунуң даргазамнын хүлээлгээнге күүседип турар Е. А. Гоголев уткаан.

• • •

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Мэй 19-та хүнүңүң ёйгы чартыында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Финляид Республиканың Президентизи Урхо Калева Кекконенниң аразында беседа болган.

Ёайыралчы байдалга эртиеи беседа үезинде ёйи талага сонуургалдыг санал-оналдарның солчулгазы болган.

• • •

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның тускай корр.). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Финляид Республиканың Президентизи Урхо Калева Кекконенниң аразынга ёйи талаяың сонуургал турар айтырыгларының талазы-биле санал-оналдар солчуушкуну дүүн база үргүлүзээн. Санал-оналдар солчуушкуну ёайыралчы, эң-мара чок байдалга эртиеи.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

Черии кижи каастаар деп чугаа бар. Бистиң богунгу аныралыышта бо сестерии бадыткан турар ажыл-керекти вайда-даа көрүп болур. Совет кижилериңиң чаартыкчы, чаякчы болгаш хуулгазакшы мастер холдары улуг-улуг үүлеии чогудуп, бойдусту чаартырывың кайгамчыктыг күжүн аларган.

1969 чыл— беш чыл планының дөртку чылы — улуг кодурлүүшкүнүүң чылы. Бүтүү совет кижилер делегей пролетариадының баиыкызы, бистиң күрүневистиң, Коммунистиг партиявыстың үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыпты чер болганда калбарткан. Ол улуг эгелээшкиннің бир кол башкарыкчызы — ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери болур. Эрге-чагырганың чер-черде органнары социалистиг чарыпты ажыл-агыйның болгаш культура тургузуушкуунуң фронтузарынга калбартырынга доктаамал рольду ойнап турар.

Бистиң хүн бүрүде чорудуп турар ажылывыстың бир кол кезээ — чурттакчылыг черлерии чаагайжыдары болгаш оларны улам ыыдай экижидерп. Бо талазы-биле республиканың хоорай, кодаа болгаш суур Советтери түе-түстэ социалистиг хүлээлгелерии алгылаан.

Бо чылын болуп эртиеи чер-чер Советтериие соңгулдалар соонда организастыг сессияларга депутаттар соңгукчуларның чагыларын сайгарып көргеш, оларны боттандырарының планнарын чогаадып тургускан. Ол чагыгларның ихээ эвес кезээ чурттакчылыг черлерии, хову турлагларын, фермалар болгаш бригадаяың төптерии чаагайжыдып, оларны ногаанчыдары болуп турар.

Тыва АССР-ниң хоорай, кодаа болгаш суур Советтери, оларның күүскомнары, достаамал комиссиялары, кудумчу, квартал комитеттери болгаш депутаттар, бүтүү актив, хөй-ниити организациялары чурттаи, ажыдап турар черлериистии арыг-шевер, каае-шиниик, корум-чурумнуг болдурар дээш ниити чоиның күжү-биле шефтээшкиннерии организастаи, арыглаашкын ажыдарын чорудуп келген. Советтериң сессияларының үезинде бо дугайында чугаалар хүнүң айтырыгларына кирип, күүсөкомнарга база чугаалажып турар.

Бо чылдың февральда Таңды район Советиниң сессиязынга чурттакчылыг суурларның культураязын бедидер хемчеглер дугайында чугаалашкан, түскай шиитиирии хүлээп алган. Амгы үеде районуң бүтүү суурларында сессиияның шиитиирии ажыл-херек кырында боттандырыы киришкен. Эвегес кодаа Советиң (даргазы эп Анучин) суурнуң кудумчуларын дескиларииге хөй-ниитиниң күжүн киириптирип, наш удаа шефтээшкиннии эрттиргеп. Ында часкы ыяш олуртулгазын база организастыг чоруткан. Суурда чаа туттунган клубтуң чанында он-он маштарыы экиеп тараан. Ортумак школаның, участок эмнелгезиниң коллективтери боттарының девискээрлеринде чимистиг маштарын, чечектерии хөйлү тарааи.

Ол кодаа Советтиң күүскому, совхоз дирекциязы түгле тен суурну ногаанчыдарынча сагыш салып турар эвес, хову турлагларын, сүт-бараан фермаларының төптерии арыг-шевер, корум-чурумнуг болдурар дээш тодартай хемчеглерии чорудуп турар.

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана кодаа Советиң (даргазы эп Бири-Санаа), оон чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязы, хөрээженнер чөвүлели ыяш олуртуруп, штакетниктерии, херимнерии чугайларын, күдүктарын септеп кылырын ниитиниң күжү-биле боттандырып турар. Чөөкта чаа ниити куш-биле үш кудукту септээн. Школа чашыга бо чазыы 1200 маштыг олуртуруп планнаан болгаш ам ону күүседиринің кырында келген. Чаагайжыдыгааны чорудуп турар үеде ажыл-агыйның башгаар черии ону транспорт-биле хандырып келгеии эки түңнелди чедип алырынга улуг идиг болганын демдеглээр апаар.

Найысылалдыг чурттакчы чону төрээн хоорайын улам чараш көрүп киирер сорулга-биле бо чазын каш катап воскресниктi болгаш субботниктi организастап, кудумчуларга, шөлдерге ыяш олуртулгазын чоруткан, парктыг, сесерликтерии арыглаап, херимнерии септээп.

Чаагайжыдылга хөрээнге планныг болгаш организастыг болуруң чедип алырын чугула. Чөөн-Хемчиктиң Хаймакан, Бай-Тайганың Шуй кодаа Советтери, оларның чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиялары суурларны, сүт-бараан фермаларын ногаанчыдар дээш боттуг планнарны ажылдап кылгаш, херек кырында боттандырып турар.

Чурттакчылыг черлерии каае чараш болдурар дугайында айтырыгже чер болганда бир дескi эки сагыш салып турар дээр болза, херек кырында турар байдал-биле дүүшпейн барганы ол. Сөөлгү төрбеи ажыг чыдарның дургузунда бистиң республикавыста хой-хөй улуг-биче суурлар тургустунганы биглер бис. Бо дээрге Совет эрге-чагырганың үезинде Тывага боттандырып чоруткан социал улуг өскерлиишкиниң түңнели-дир. А чаагайжыдылга, ылаңгыя ногаанчыдылга ажылында чедир кылдырмайн турар ажыл-дар ам-даа хөй. Республиканың чамдык суурларында бо талазы-биле перспективтиг план тургуступмаан, эңээ ажыглаар акпа-херектиинiң чөп ажытлавайн турар таварылгалар эвээп эвес. Ыяштарны тарырыны тараап, оон соонда оларны ажаарын уттуп кааптар, оон түңнезинде чүү-даа чок болдур чоруктар база бар. Чижээлээрге, Чөөн-Хемчиктиң Баян-Тала, Хондергей, Бай-Тайганың Тээли, Бай-Тал, Барыын-Хемчиктиң Кызыл-Мажалык, Аянгаты болгаш Өндүр, Тес-Хем, Эрзин районнарының чамдык суурларында байдал мындыг.

Кижи бүрүзүнүң чурттап турар бажыңы-ол туруп турар суурнуң, хоорайның кезээ болур чүве болганда хамаатыы бүрүзү, квартал, кудумчу бүрүзү түс-түзүнде хамаарышкан участоктарын экижидер дээп ажылды чорудар ужурлуг. Кодаа болгаш суур Советтери бо талазы-биле чарыпты калбартып, тинлекчилерни илередип, оларның үлегерии, дурмулгазын өскелерге неттередири эрежок чугула.

1969 чыл биске юбилейлиг чыл—Совет Тываның 25 чыл оюн демдеглээр. Бо чорук Советтерге, оларның күүскомнарына болгаш депутат бүрүзүнге чаа-чаа бедик негелдемелерии тургузуп, байырлалга төлептиг рапорттаар ажыл-херектерии кылырынче кыйгырып турар.

Черии кижи каастаар деп чугаа улуг-даа, бичии-даа кижилерге бир дескi хамаарылгалыг. Бистиң хоорай, суурларывыстың кудумчуларын, шөлдерии, аллеяларын бир дескi чараш кылдыр ногаанчыттырган, ында өң-бажын чечектер кижиниң холу-биле кылган чөлөөшкилептир сагланайнып, сагыш сеткилди өөртүп турар болза, ону кым магадавас деп! Ону чедип алырының бүгү аргалары бар. Бо чугула херекти черчер Советтери, оларның күүскомнары тодаргай удуртур ужурлуг.

СОВЕТ-КӨРЕЙ КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

КУДР-ниң Дээди Улус хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Геннийң чалаанын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның май 14-тен 19-ка чедир КУДР-ге чоруп турган дугайында совет-корей кады кылган дыңнадыгны парлап үндүрген.

Аян-чоруктуң үезинде СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эп Н. В. Подгорный биле ККП ТК-ның Чиигиие секретары, КУДР-ниң Министрлер Кабинединиң Даргазы эп Ким Ир Сениийң араазында эп-хөөжүүнүң болгаш ака-дүнма ёайыралдың байдалынга эртиеи беседалар болган.

Беседа чоруп турда ийи тала совет болгаш корей улустарының аразында ёайыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын улам ыыдай хогжүдер дугайында, а ол ышкаш ийи чуртка сонуургалдыг делегей айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарын солушкаи деп, дыңнадыгда чугаалаан.

ССРЭ биле КУДР-ниң аразында ака-дүнма ёайыралды болгаш кады ажылдажылганы бүтүү хемчег-биле быжыглаарын социализмче болгаш коммунизмче ийи чурттуң улустарының бурунгаар шимчээшкиниин дүргедедиринге чугула салыышкын кылдыр ийи тала көрүп турар. Сөөлгү чылдарның дургузунда ийи чурттуң аразында ёайыралчы харылзаалар улуг-биле быжыккан болгаш улам ыыдай хогжаан деп, дыңнадыгда айыткан.

Бүтүү делегейге тайбыңы камгалаарының, национал достаганың болгаш хамаарышпас чоруктуң, демократияның болгаш социализмниң эрге-ажыктары антиимпериалистиг антиамериканчы демиселди, оон иштинде америк империализмге удур демиселди улам ыыдай күштелдирерии негеп турар дээрзии ийи тала санап турар деп, дыңнадыгда демдеглээн.

Ийи тала Мурнуу Көрейия эжелээн америк империалистерни шиитиирлиг буруу шапкан. Көрейли тайбың каттыштырар айтырыгның талазы-биле КУДР-ниң туружу болгаш америк империалистиг агрессчи шеригларии Мурнуу Көрейден үндүрер дугайында, «КНО-пуң Көрейни каттыштырар болгаш катап каттыштырар комиссиязы» дээр комиссияны дүжүрер дугайында ака-дүнма корей улустуң чөптүг негелделерии бүрүн деткип турарын совет тала илергейлээн.

Бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш чөптүг демиселди чорудуп турар маадырлыг вьетнам улус-биле бүрүн эп-сеткил каттыштырылгазын талалар база катап илергейлээн дээрзии дыңнадыгда демдеглээн. Вьетнам талазы-биле париж чугаалажышкыннарында ВДР-ниң болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузуңуң туружун ийи тала деткип турар. Лаос болгаш камбоджа улустарның чөптүг демиселии олар база идепкейлиг деткип турар.

Америк империализмге болгаш реакциянның иштинии күштерииге удур, «айыыл чок чоруктуң керээзин» дээр америкаппон керээни күш чок болдурар дээш, Японияның девискээринде АКШ-тың шериг баазаларын узуткаар дээш япон улустуң демиселии талалар деткип база дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар. Бо шериг баазаларын ол районнуң өске-даа күрүнелериниң улустарынга удур агрессчи соруглаларга ажыглап турар деп чүве билдингир болгай.

ССРЭ биле КУДР нараиь агрессорларның үүшедиглерии бүрүү шаап, империализмге, колониализмге болгаш расизмге удур Африка улустарының демиселии, а ол ышкаш империализмниң чимеииишкиннериигe болгаш диктаторжу бәу-чурумнарга удур латин-америка улустарының демиселии деткип турар.

Ийи тала НАТО, СЕНТО, СЕАТО, АНЗЮС-ту база социалистиг чурттарга болгаш тайбыңга ыыдыыдыг өске-даа күрүнелерге удур, а ол ышкаш национал-хосталгалыг шимчээшкиниге удур углаган өске-даа агрессчи блоктарны пиитпирлиг-бүрүү шаап турар. Европаның туруң турар кызыгаарларын эде көрүүн ажыы-биле иеген турар барыын-германы милитаристерниң чимеииишкиниери Европаның айыыл чок көрүүнүге ыыжаны болур дээрзии талалар санаи турар. Барыын-германы милитаристерниң чимеииишкиниерииге удур туржуп турар ГДР-ниң чөптүг туружун талалар идепкейлиг деткип турар.

Көрей тала Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерии Будапештиге хүлээп алгаиы бүтүү европа чурттарынга Кыйгырыын бодунуң деткип турар дугайыы медеглээн.

Чепсегленнишкиниң бүтүү-ниити дүжүрер дээш, ядролуг чепсекти бүрүн хорууур болгаш шуут узуткаар дээш демиселииииң чугулазыл талалар санап турар. Социалистиг чурт бүрүзүнүң болгаш социализмниң бүтүү лагериниң кам-галаныр аргазын бүтүү хемчег-биле быжыглаарының, серемчилерди бедидерииие, социалистиг чурттарымда марксизм-ленинизмге болгаш пролетаржы интернационализмге үндезилеттинген чаңгыс эвии болгаш сырый каттыжышкынын быжыглаарының, империализмге удур демиселди могаг чок-ка күштелдирерииің эргежок чугулазын олар демдеглээн.

Социалистиг лагерьниң чаңгыс эвии болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинiң сырый каттыжышкынын быжыглаар төлөөде ака-дүнма партияларның болгаш ака-дүнма чурттарның аразында харылзаалардың норма-чижектерии сагыыры эргежок чугула дээрзии ийи тала санап турар, ол харылзаалардың кол ёткa-шынары болза, бүрүн дей эрге, бот тускайлаи чорук, бот-боттарын хүндүлежири, иштики херектерииге холбаглашпазы болгаш эп-хөөжүүнүң кады ажылдажылгазы болур дээрзии дыңнадыгда демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң ёмүнээзинден Н. В. Подгорный Совет Эвилелиниң келзип деп, Цой Ен Геннии чалаан. Ол чалалга өөрүп-четтириишкин-биле хүлээп алдыыган.

Эп Н. В. Подгорныйның КУДР-ге аян-чоруунуң түңнелдеринге күзелиниң ханганын ийи тала илергейлеп, ол аян-чорук Совет Эвилелиниң болгаш КУДР-ниң улустарының аразында марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализминиң принциптеринге үндезилеттинген чаңчыл болган ийгиликтерии улам ыыдай быжыглаарынга чаа салыышкын болур дээрзии санап турар деп, дыңнадыгда айыткан.

(СЭТА).

План күүсеттинген

Ак-Довуракты амыдыралдың хандырылга комбинадының коллективиниң ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чылының байырлалынга үе-күштүр социалистиг чарыпты калбарткан. Коллектив бирги кварталда ниити продукция саварылгазының планын 100,9 хуу, бараанныг продукция бүдүрериниң планын 124,2 хуу күүсеткен.

Комбинат чүгле Ак-Довурак хоорайның, Кызыл-Мажалык суурнуң чурттакчы чоңун хандырып турар эвес, харын колхозчуларга болгаш совхозтарның ажылчыннырынга белен ыдык-хеп аймаан садыгланыштаан, оларның чагыларын хүлээп алгаш, күүседип турар.

Социалистиг чарыпты бирги черии дааранылга пеги (мастери Стяшина), ийи-ги черии дааранылга пегинин быжыкчылары алган. Мастерлер аразында социалистиг чарыштың бирги черии эелээн Белозёровага «Эң эки мастер» деп ыыпнелдп тывыскан.

Комбинатта ам дээрезинде радиоприёмник, сава, плиир, фотоаппарат болгаш өске-даа хереккеллер септээр пехтер тургустунмаан.

Т. ТАЛГАНЧЫК.

—⊙—

„Тоора-Хем“ совхозта

Тожу районда «Тоора-Хем» совхоз бо чылын час орай болганындан часкы тарылганы май 4-те Ий болгаш, «Совет Тыва» салбырларга денге эгелээн. Совхоз бо чылын 1000 гектар черге арбайны болгаш суланы тарыыр, кукурузаны 650 гектарга, чангыс чылыг сигении 270 гектарга тарыыр. Тарылга «Май 1» салбырда багай эвес чоруп турар. 4 трактор ангыс чер андырылгазын чоруткан. Трактористер Мидек, Дуктуг-оол, Айраа олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Д. АИР-САНАА.

КОМИ АССР. Сонгу чүкте база час. Сысола болгаш Выгегда хемнериң дожу батхан. Кыжын белеткээн ыяштыг салладын эгелээн.

ЧУРУКТА: Максаковонун салладыкчыларының чорударынга белеткээн мяжы.

С. ГУБСКИЙНИН фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БИСТИҢ республикада

Садып алыышкын

Республиканың районнарында күрүнеге сүт, эът садып алырының чартык чыл планы канчаар күүсеттиниң турарын май 16-да байдал-биле алырга мындыг (хуу-биле):

РАЙОННАР	СҮТ	ЭЪТ
Бай-Тайга	63,5	10,7
Барыын-Хемчик	55,1	46,4
Өндүр	34,5	28,0
Чөөн-Хемчик	59,9	23,3
Улуг-Хем	47,4	36,6
Таңды	68,1	112,3
Бии-Хем	78,2	98,8
Тожу	81,2	60,1
Каа-Хем	61,9	43,1
Тес-Хем	12,1	0,3
Эрзин	38,5	0,2
Кызыл хоорай Советиң	72,7	54,1
Республика	64,4	44,2
Эрткен чылдың бо үезинде	84,6	57,5

Күрүнеге сүт садарының чаптын чыл планын СЭКП XXII съездиниң аттыг совхоз 101,4 хуу, эът планын «Межегей» совхоз 142,4, «Элегес» — 125,2, «Өвөн»—114,8, «Кок-Тей»—197,9, дуржулга станциязы 174,6 хуу күүсеткен.

Чажылда доозулган

ТЭЭЛИ (Телефон). Бай-Тайга районнуң кодаа ажыл-агыйын эргелелиниң начальныгы эш Н. Сарыгларның биске дамчыткаиы болза:

— Район эрте чажар тараа культураларының чажылдаазын бүрүн дооскан. Район ниитиин-биле кызыл-таастыы 1896, арбайны 1248, суланы 738 га черге чажын тараан. 1129 тонна органиктиг чемиичидилгелерии тараа шөлдерииге токкеи. 2967 га тараа шөлүн суггарган.

Ажыл-агыйларның ажылиишилери шеф күжү-биле бо чылдың часкы хову ажылдарының үезинде 733 га тараа шөлүнүң дажын аштаан, 50 га сигеи шөлүнүң хараган-талын турган.

Бо чылдың часкы хову ажылдарының үезинде «Мурнакчы» колхозтуң, «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының тараажылары организастыг болгаш шалыпкын ажылдаан. Механизаторлар Хомушку Кызыл-оол, Михаил Кочаа, Кара-Сал Бавуу, Хертек Озук-оол олар («Мурнакчы» колхоз) болгаш «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында эш Хертек Дукур-оол агрономдаан, Хертек Сендажи бригадирлээн трактор-хову бригадазының коллективи оваа шалыпкын ажылдап, районга часкы ишти төлептиг маадырлары болган.

Хову-шөлдерде ам картофель олуртулгазы эгелээн.

Районнуң ажыл-ишчилери хову ажылдары-биле чергелештир хой кыргылдаамыга белеткенип эгелээн.

«Мурнакчы» колхозтуң малчыннары ошкү кыргылдазын бо чылдың май 10-да эгелээш, 1500 ошкүнү кыргып дооскаш, оон 700 кг ажыг чөөкту алган. «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында топ кыргылда пунктуузу белеп. Анаа хойлардан ангыда 14 мүң ажыг ошкүнү кыргыыр. Бөгүнге чедир 2 мүң ажыг ошкүнү кыргаан.

Эрестиг ажылдаашкын

«УТБА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбыры бо чылын 3333 га тараа культураларын тарыыр, оон иштинде кызыл-тас 1582 га. Бо чугула ажылга бирги трактор-хову бригадазы эрес ажылдап турар.

Механизаторлар 3180 гаиың шыгын базырган. 1285 га аңгыс аңдарылгазын дооскан. 472 га шөлдү улдугреткен. Чаштырылганы май 5-те эгелээн. Баштай үш агрегат киргеи, ам ында 8 агрегат ажылдап турар, тараа культуразының чаштырылгазын доозар четкен. Бо ажылга Доржу Тюлюш, Бүрбү База-оол оларның агрегаттарын мактап болур.

Коммунист Шожуг Кыргыска удуртқан суггарыкчылар звенозу он кижиден тургустуиган. Олар 416 га сигеи шөлүн суггарар,бир га шөлден-не 15 центнер сигеиии остуруп алыр хүлээлгелиг. Ам Шивээзиг, Иштии-Хем ховуларында 66 га сигеи шөлүн суггаргалнар.

Ангыс аңдарылга з ы н г а трактористер О. Болат-оол, Ш. Базыр-оол, Б. Чозуту, шык базырылгазында М. Дете, Х. Буян хүн нормазын 120 хуу күүседип, мурнакчыларның одуругунда чорун турар.

Хову турлаанда тараажыларга таарымчалыг чүрттаар бажыңны болгаш амданныг аъш-чемни белеткеп берип турар. Хостуг үелерде ойнаар хереккеллер бар, кызыл-булун ажылдап турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Мурнакчы тудугжу

Чадырай Допгактың тудупаан тудутлары «Тээли» совхозта барык ховар. Школаны, уруглар яслизин, клубту, библиотеканы, мал кажааларын болгаш өске-даа тудугларны ол кылышкан.

Ч. Допгак ам Кызылдың № 741 кежүп чоруур механизастаттынган колонназында ажылдап турар. Ол К. Шымпыка удуртқан тудугжу бригаданың кежигүнү. Бо бригада эрткен чылын 50 уруглар турар яслизин, 4 аал чүрттаар бажыңны ажыглалга киргеи. Бо тудутларны база-ла Чадырай Допгак тутчуп, хүн нормазын 120 хуудан кудулаттайн турган. Оон төлептиг күш-ажылын үнелеп, ону шаңнал мактаалга киирип келген.

Амгы үеде ол Найырал салбырда ийи аал чүрттаар бажыңның тудуунда кызымак ажылдап, хүн нормазын ажыр күүседип турар.

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

Шевер чазаныкчы

Дендии-оол Оюн «Коммунизмниң херези» колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи. Колхоз тургустугаиындан бээр чазаныкчылап келген. Ам пенсионер-даа болза чазанымышаап.

Дендии-оол Сүүевичиин колхоктуларның «алдын холдуг» ажыкпи чөптүг. Рама, ажык, стол, сандай дээш чүнү кылбас дорнил. Оон кылган түүлдери ёзулуг шевергин, чараш болур. Д. Оюн хүлөөгеи ажылындан «ыны идепкейлиг хөй-ниитиин. Суурда чаагайжыдылга талазы-биле комиссияның кежигүнү хүлээлгезин ба-за идепкейлиг күүседип, херим, пятжетниктер септээрии организастап, аиаа-боду база кижиип турар.

Дендии-оол Оюнуң күш-ажылчы улуш колхоз баштаар черии үнелеп, ону каш удаа ортектиг чүүлдер болгаш грамоталар-биле шаңнаан. Ол ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйы чедиишкиннеяның Москвада делегелгезиниң кижизиктиин. Д. Оюнга улуг бүүдүрелии коргулуп, ону Кочетово кодаа Советиин депутадынга соңгаан.

О. БОЛАТ-ООЛ.
Таңды район.

СЭКП XXII съездиин аттыг совхозтуң мурнакчы саанчызы Ооржак Севен чылда инек бүрүзүнден 1900 кг сүт саварын хүлээлгеи. Бирги квартала ол инек бүрүзүнден 787 кг сүттү саггап.

О. Севен ам фермада партболуктуң удуртукчузу.

ЧУРУКТА: ООРЖАК СЕВЕН.

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотозу.

ТЫВАНЫҢ ТУДУГ МАТЕРИАЛЫ

Коммунизминиң материал-техниктиг баазазының тургузары капитал тудугнуң хемчээлин чыл бүрү узгаттырарын негеп турар. Бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң кайы-даа булуңунда чаа тудуглар көвүдээн. Капитал тудугнуң хемчээли бистиң республикавыста база-ла чыл келген тудум улгадып турар. Перспективтиг пландан алырга, Тывага капитал тудугнуң хемчээли 1975 чылда, 1967 чылда турганынга бодаарга, ийи катап, а 1980 чылда үш катап өзер.

Тудуг талазы-биле көрдүнген улуг сорулгаларны боттандырарынга тудугнуң материал-техниктиг баазазын хогжүдери болгаш тудугнуң индустрилзазын тургузары кол рольду ойнаар. Тудугнуң сайзыраңгай материал-техниктиг баазазы тудугга мурнакчы дүрмүлганы ажыглаарынга, түс-түе объектилерни ажыглалга киирер хуусазының кызырарынга, тудуг-монтаж ажылдарының планын кыска хуусада күүседиринге улуг идигли бээр. Оон аңгыда тудуг организациялларының техник-экономиктиг көргүзүтлери экижир, бо бүгүнүң түңнелинде капитал салыышкын үре-түңнелдиг ажыглаттынар.

Амгы үеде бистиң республикавыста тудугнуң материал-техниктиг баазазы куду деңнелде турар. Кандыг-даа тудугга түгле ыяш биле түүйбүну колдады ажыглап турар. Олардың-биле тудуг кылыры—күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, тудуг-монтаж ажылдарын эртемге үндезилеп организазаларынга саат ужураштырар, үениң негелдезинге дүүшпес чыдып калган арга болур.

1967 чылга бодаарга эрткен чылын эргелелге хамаарышкан ийи завод түүйбу бүдүрелиниң хемчээлин 16,6 хуу өстүрген. Капитал тудугнуң шапкын хогжүдези түүйбу бүдүрүлгезин эрткен чылда турганындан ам-даа 13—14 хуу өстүрериң негеп турар. Ынчалза-даа ол өзүдде бистиң негелдевисти ыракта чедир хандырбае. Республиканың тудугларын тудуг материалдары-биле бүрүн хандырар төлээде чаа күүлерни ажыглалга киирерин амыдырал негеп келген.

Амгы үеде бүгү күштү Кызылдың тудуг материалдары кылыр комбинадының түдуунче мобилизастаар херек. Бо чылдың төнчүзүнде ол комбинаттың чамдык салбырларын ажыглалга кииргеш, аңаа 16 муң тонна демир-бетон кылыгларны, 10 муң тонна бараанның бетонну бүдүрери толевилеттинген. Бо сорулганы күүседири-биле хөй хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр болгаш комбинатты кыпкы үеде ажылдаарынга белеткээр херек. Аңаа тургузар дериг-хереккелдерни, комплектация кылыгларын бүрүнү-биле четчелээн, ону Саян мидиндан сөөртүрү артқан. Бистиң эргелеливис чагыкчы болган төлээде ол бүгү дериг-хереккелдерни тудугжуларга болгаш монтажниктерге бүрүнү-биле экжеп бээр хүлээлгелиг. Бо хүннерде «Главкраснояр-ск» тудугнуң заводтарында чагаан дериг-хереккелдерни четчелеп, монтажниктерге херек бүгү үүлдерни тыптыныш турар бис.

Тудуг материалдары кылыр комбинат амгы үениң улуг бүдүрүлгезин. Ол бүрүнү-биле ажылдап эргелээрге Тываже сөөртүр тудуг материалдарының хемчээли кызырлыр болгаш улуг ажыл-агыйынга херектиг оске чүүктү сөөртүрүнге хөй автотранспорт хостаныр. Аңаа ажылдаар кижилерни, ылаңгыя инженер-техниктиг ажылдакчыларны белеткээр талазы-биле эргелел чамдык ажылдарны кыла берген.

Кызылдың тудуг материалдары белеткээр комбинадынга хереглээр чиг-эттиң тывылганы өөрүнчүг. Дой довурак Тывада хөй-даа болза тудугга ажыглаар материалдарга тааражыры эвээш. Оңгар-Ховунуң дой довураа керамзит материалдар кылырынга эң таарымчалыг болган. Ол дойну өртедип хоюткаш, бүдүн хапалар, блоктар кылырынга ажыглаар. Керамзит сайны чылда 100 муң кубометрни белеткээрин планнаттынган. Аңаа хереглээр чиг-эттиң белеткээри нарын айтырыг. Биске ону болбаазырадыр пек туттунгуже, керамзит сайны Ачинск хоорайдан сөөртүр деп дугурушкан.

Тывага тудугнуң материал-техниктиг болгаш индустриалдыг баазазын тургузар болгаш хогжүдер талазы-биле улуг ажылдар планнаттынган. Бистиң чагымысты ёзугаар Красноярскиниң үлетпүр-тудуг төлевилел чери капитал тудугнуң моон соңгаарры хогжүдезинге дүүштүр эрги заводтарны чаартыр, чаа комбинаттарны тудар, тудуг баазазынга чаа күүлерни немээр, бо талазы-биле техниктиг деппилгениң угланыышкынын тодарадыр болгаш оске-даа ажылдарны чогаадып кылган. Ол институттуң саналып ёзугаар алырга, республикада тудугга хереглээр чүрт иштинии материалдары четчир санныг болуп турар.

Биске туттунар чамдык улуг тудугларны адап болур. Элегее-Аксының шахтазы келир чылдың төнчүзүнде хагдынар. Чурттакга бажыңнары четчир ол улуг суурга чылда 50 млн. түүйбүну солуур хана материалдары кылыр күчүүлүг заводту тудар. Ук заводтуң төлевилелин болгаш сан-хөө документизин тургускаш, бадыладыры-биле Москваже чоруткан. Элегее-Аксынга туттупар заводтуң кылган продукциязының шынары Совет Эвилелиинде эки дээн заводтарныынга домей болур.

Кызылдың барыын талазынга туттунар сай болгаш элезин карьериниң төлевилели кылдыныр турар. Ол үүгле карьер эвес, сай, дашты янзы-бүрү хемчээлге үүрмектеп арыглаар фабрика болур. Оон чылда бүдүрүкчүлүү 250 муң кубометр сай болгаш элезин.

Кызылдың түүйбу заводу бодунуң күжү-биле Хайыракан чоогунга чугай өртгедир ийи печканы тударын планнаан. Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводунга чаартылгаларны кылгаш, оон күүлүзүн чылда 10 млн. кезек түүйбу бүдүреринге чедирер.

Амгы заводтарны чаартырынга база чаа заводтарның төлевилел документациязын кылырынга Тываның комплектиг экспедициязының четпес ажылы саат ужураштырып турар. Шинчилел ажылдарын хожудадып, чаа заводтарга хереглээр чиг-эттиң курааыр, шынарының дугайында айтырыгларны дүрген тодаратпаанындан ук бүдүрүлгелерни төлевилээр ажылдар үр үеде кылдыныр турар.

Түүйбу заводтарының дериг-хереккелдерин чаартып, автоматчыдып тургаш, тудуг материалдарын бүдүрерин көвүдедип болур арга бисте бар. Чижээлээрге. Кызылдың түүйбу заводунда пресстерге чиг түүйбу үштүр ажылды автоматчыдар, түүйбу өртгедир печкаларны бедик бүдүрүкчүлүг топнель печкалар-биле солуур болза продукция бүдүрериниң хемчээли улгадыр. Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның кичээнгейин бо айтырыгларже угландырар херек.

Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң ажылдакчылары бо чылын 22 млн. түүйбүну республиканың тудугларынга бээр планныг. Күш-ажылды шын организастап, бүдүрүлге чорудулгазын механизастап, иштики курлавырларны ажыглап тургаш ол планны күүседири бистиң мурнувуста салдынган улуг сорулга болур.

А. ЛУШНИКОВ,
тудуг материалдар эргелелиниң начальнигы.

Тюмень область. ССРЭ-де нефть байлактыг эң улуг черлерниң бирээзи—Самолорда баштайгы нефтини ап эгелээн. Сибирьниң сонгу талазынга Тюменьниң геологтарының ажыткаңы ол нефтилиг черде нефть сес каът черде бар болгаш ол каът бүрүзү каш он-он метр кылын. Тускай эртемниглерниң санаанындан алырга, ол чер чыл бүрүзүнде 80—100 миллион тонна нефтини бээр. Самолорнун нефтизи Мегионскинин, Сургугуттун, Балык-Аксының, Правданың нефтизи-биле каттыжа бээр болгаш нефть дамчыдылгазын дамчыштыр Омскиже нефть болбаазырадыр комбинатче киирер.

Чурукта: Мегионда, нефть алыр черниң чер өрүмнээр эң дээре мастерлериниң бирээзи Степан Ананьевич Повх (солагай талазында) болгаш оон дузалакчызы Валерий Медведев.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШЕФ-БИЛЕ

«Тере-Хол» колхозтуң баштаар чери бо чылын колхоз төвүнүң чанында Өреге-Бажы деп черге 600 хой киреp кажаа тудар деп шиитпирлээн. Аңаа төрүүр хойларны ажаан тургузар болгаш чаш хураганнарны сакман аргазы-биле доруктурар.

Ленинчи субботниктаң 50 чыл болганының хүнүнде ол кажаакың тудуунга 70 ажыг кижи киришкен. Оон совлунде дыштанылга хүннеринде шефтер база болгулаан. Оон түңнелинде ук кажаанның таналарының тудуу доозулган.

Оон ынай хойлар болгаш саманщиктер чурттаар үш өргээ бажыңның тудуу база эгелээн.

Шеф ажылын коммунистер баштап удурткан, шефке киришкен черлерниң иштинде школаның, колхоз конторазының, сельпонуң коллективтерин онза идепкейлиг киришкени Хой-ниитиниң күжү-биле кылдыныр турар болганда, бо тудугга үнер акша-хөреңги дыка камнагланыг болуру чугаажок.

С. ЧИГЖИТ.

Советтер болгаш амыдырал

СОҢГУЛДА СООНДА

Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында доктаалды СЭКП Топ Комитеди үндүргенден бээр ийи чыл ашкан. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуун, күрүне херектерин эргелеп башкарарынга Советтериниң эрге, хүлээлгелери дыка калбарганын ол доктаалда айыткан.

Тожу районнуң кодээ Советтери боттарының девискээринге күрүне эрге-чагыргазын боттандырып, янзы-бүрү айтырыгларны шиитпирлеп турар. Депутаттарның хөй нуруузу ол хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Ол доктаал ёзугаар Советтериң материалдыг баазазы быжыглаттынган, ажылдакчыларының шалыны өскен база күүскомнарны белеткелдиг кадрлар-биле четчелээр арганы берген.

Эрткен сонгулдада Советтериниң депутаттарынга дыка хөй чаа күүтер немешкен. Район Советиниң депутаттарының 62, кодээниң 66 хуузу бир-ле дугаар сонгуткан. Оларның составында хереэженнер 40—45 хуузу болуп турар. Аныяктар база хөй. Олар ажыл-агый, культура, чырыдыышкының, кадык камгалал албан черлериниң эң дээре кижилери болур. Оларның аразында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрес-Тол, Ленин орденниг хоочун анчы Ак Мырлаа, тракторист Владимир Рязанов, эмчи Виктор Кудинов, малчын Кол Чамый, башкы Валентина Уколова, садыг ажылдакчызы Мария Батрушева болгаш өскелер-даа бар.

Сонгулда соонда бирги организастыг сессиялардан Советтериниң күүсекчи комитеттерин, доктаамал комиссияларын тургускан. Депутаттарның билиг мергежилиниң зайы-биле хуваап бадылаан болгаш чоокку үеде кылыр ажылдарны тодаргайлаан. Ол сессияларга сонгукчуларның чагыгларын күүседириниң хемчеглерин чугаалажып көрген. Ам чамдык чагыгларның күүселдезин боттандырып эгелей берген.

Районнуң кодээ Советтериниң аразында социалистиг чарыш калбарган. Совлгу түңнел-биле алырга мурнуку одургага Тоора-Хем, Сыстыг-Хем кодээ Советтери чорун турар. Ол Советтер боттарының организас-массалыг ажылын сайзырангайжыдып, депутаттар-биле сонгукчуларның сырый харылзаазын түдүп, чоннуң мурнунга отчёдун берип турар. Чагагайжыдылга, сан-хөө ажылдарын эки организастаан. Ынчангаш эки түңнелди чедип алган Тоора-Хем кодээ Советинге (даргазы И. Селин) райкүүскомнуң, күрүне албан черлериниң профсвилел райкомунуң шилчинир Кызыл тугун тывыскан.

Бодунуң чангыс чер чуртуу Совет Эвилелиниң Маадыры М. Бухтуевтиң ады-биле адаан кудумчуну чагагайжыдарын тоора-хемчилер эки чорудуп турар. Ол ышкаш аныяктарнын күжү-биле стадионну чаартыш септээн. Салдам, Тоора-Хем суурларның кудумчуларын чаагайжыдарын Советтин күүскому организастаан. Чоннуң ынай-бээр аргыжарынга кол чер болур аэровокзалды кодээ Советтин күсели-биле алгыды кылып турар. Сыстыг-Хем кодээ Соведи (даргазы А. Качаева) сонгукчуларның чагыын ёзугаар эге школаны, ийи өг-бүле чурттаар башкылар бажынын чаарты кылыр деп турар.

Баштайгы организастыг сессияларның соонда чаа удуртур состав-биле семинарны райкүүском эрттирип, аңаа организас-массалыг ажылче, доктаамал комиссияларның ажылын экижидеринче кол кичээнгейни угландырган.

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурун база Совет Тываның 25 чылын демдеглээр дээш бүгү улустуң улуг кодурлүүшкүнүнүң үезинде Советтериниң ажылын улам сайзыраңгайжыдары бистен негеттинип турар. Кодээ Советтер, оон күүскомнары, депутаттары чоннуң ортузунга организастыг ажылды күштелдирип, социалистиг чарышты дээштиг калбартыр үжүрлүг.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
Тожу райкүүскомнуң даргазы.

ҮШ ҚАЪТ ТУДУГДА

Республика найысылалының тудугларында ажыл-иш бо хүннерде шалыпкыныыр. Ажыглалга киргеп болгаш ам туттунуп, бедип үнүп бар чоруур 4—5 каът тудугларны көргеп кижиниң сагыш-сеткили өөрүүр. Маңаа чангыс чижекти чугаалаал. Щетинкин-Кравченко кудумчузу. Ында политчырыдыышкынның үш каът бажыңы бедип үнгеп. № 48 тудуг эргелелиниң тудугжулары ону кылырын үргүлчүлеп турар. Оларның ажылын мастер, прораб Борис Алехин башкарган. Мында тудугжуларның, шеверлекчилерниң, бызанчыларның бригадалары бар.

Хоочун тудугжу Мария Петровага удуртқан шеверлекчилер өрээлдерниң иштинде ажылдарын эки шынарлыг кылып, ай санында-ла социалистиг хүлээлгезин үргүлчү ажыр күүседип турар. Ол шалыпчы бригаданың кежигүннери бирги каът ийиги каътче чугайны, цементини үндүрүп турда, оларның ажыл-ишчи эжи Ирина Кокпалыгга ужураштым. Ол тудуг училишезин дооскаш, тудугларга бир чыл ажыг үеде ажылдаан. Оон шеверлээн хапалары эки шынарлыг. Ажылы улуг сонуургалбиле кылыр.

Тудугнуң подвалында бызанчылар ажылдап турар. Ында ажылы аныяк тудугжу Куулар Монгештей шалыпкын башкарып турар. Ол мурнунда эш Непомнящийнин бригадазынга турган, а ону бригадирже депшиткен. Оон удурткан бригадазында он кижиниң аразынан Монгуш Намдан, Ондар Эрес-оол бызаннаар ажылдарның нормазын 120 хуу чедирип турар. Оларның кылыр ажылы-ла хөй. Өрээлдер иштин шалалаары, эжиктерин эптеп тургузары, шеверлекчилернин ханалар үнүп ажылдаарынга херектиг чаваларны кылып бээри дээш оон-даа өске түүлгер хөй.

Бо бажыңның кайы-даа каъттарында ажыл-херекти бүдүрген тудугжуларның кол сорулгазын база сонуургадым. Чоокку хүннерде бажыңны крышалаарын доозар. Ук тудугну Тудугжулар хүнүнге таварыштыр август 10-да дужаар деп бедиткен хүлээлгелиг.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕИГЕ УТКУШТУР

БАШТЫҢЧЫНЫҢ ПАРТИЯ БИЛЕТТЕРИ

...Революцияны баштаарыбиле даштыкыдан Ленининиң ээп кел чорааны поезд 1917 чылдың апрель 3-түң дүнезинде Петроградка чедип келген.

Питержилер баштыңчызын өөрүшкү-биле уткаан. Финлянд вокзалга, оон мурнунда шолге болгаш чоогунда кудумчуларга муң-муң ажылчыннар, солдаттар, матростар чыыллган. «Кызыл туктар. Кронштадт далайжылардан хүндүлел таныыл. Петропавловск шивээнии Финлянд вокзалдан Кшесинскаяның бажыңында чедир орукту чыруктакан рефлекторалары, броневиктер, орукту камгалаан өр, хереэженнер ажылчыннарның чыскаалы» — деп, Н. К. Крупская ол турасказалдыг дүнеиин дугайын сөөлүнде шак ынчаар бижээн.

1911 чылда Париж чоогунда Лонжюмога ленинчи партийжи школага өөренип турган Иван Дмитриевич Чугурин Ленинин уткаан кижилерниң аразында база бар турган. Сормовонуң ажылчыны чораан ол революстуг ажыл-чорудулгазы дээш хаан карабажыңнарынга каш удаа олуруп келген. Ленин ону «эш Петр» деп партийжи шола ады-биле билир турган. 1917 чылда Чугурин партияның Выборг райкомунуң секретары турган.

Иван Дмитриевич чеңинде калбак кызыл пос баглап алган, аажок өөрүшкү-биле Ленинге чоокшулап чеде бергеш, мынча дээн:

— Владимир Ильич, Силерниң Төрээн чуртунга ээп келгениңерни демдеглээри-биле Силерге партия биледип тыпсырын меңээ даскан. Большевиктер — выборгчулар Силерни боттарының район организациязының кежигүнү кылдыр санап тур.

Ынчангаш И. Д. Чугурин Выборг таланың большевиктер организациязының 600 дугаарлыг партия биледин Ленинге тудускан.

Ол болза Ильичиниң баштайгы биледи болган. Коммунистиг партия чажыт байдалга турда партия кежигүннериниң ындыг билеттери чок турган. Партия кежигүннериниң ындыг билеттерин чижээ, Петроград партия организациязының кежигүннеринге тыпсырын 1917 чылдың мартта эгелээн. Райком бүрүзү партия билеттерициге боттары тускай дугаарлардыг турган. Выборг район комитеди партия чажыт байдалдан үнген соонда 599 билетти тывыскан. Кажан Ленин эмиграциядан удавас ээп келир дугайында медээ билдине берген соонда эзлчеглиг билетти — 600 дугаарлыг билетти Ильичиге тыпсыры-биле арттырарын шиитпирлээн. Ону ынчаар күүседткен-даа.

А тураскаалдыг ужуражышкынның соонда кезек үе эрткенде, 1917 чылдың майның бир воскресеньезинде выборг коммунистер боттарының райкомунга Ленин-биле ужурашканнар. Надежда Константиновна биле Владимир Ильич кежигүн дадыырын төлээри-биле аңаа келген.

Владимир Ильич ол хүлээлгезиниң дугайын кажан-даа утпайн чораан болгаш Партияның Уставының негелде бүрүзүн коммунист канчаар шынгыы сагыыр ужурлуг болурунуң үлегер-чижээн көргүзүп чораан. 1905 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, 1917 чылда большевиктерниң Цюрих секциязының акша-мөңгүн кадагалакчызы Р. Харитопова мындыг таварылганың дугайын бодунуң сактыышкыннарынга бижээн. Швейцариядан чоруптарының хүнүндэ чымыштарга болгаш сагыш салыышкынга алзып, мырыңай чай чок тургаш, Ленин беш франк салыышкын артқан бодунуң ажаалга дептерин меңээ тудусту.

— Бо беш франкты банкыга сайгаргаш, бистиң апрель айда төлээр кежигүн дадыырывыс кылдыр хүлээп ап көрүңер, эш Харитонова. Мээң болгаш Надяның дадыырывыга ол чедер боор. Бо даалганы силерге хүлээткеним дээш, мени буруудатпайн көрүңер, ону бодум күүседир дээримге шак чедишпейн баарды...

Ленининиң баштайгы партия биледи тывылбааны харааданчыг болгаш шуут читкен магат чок. Ынчалза-даа оон дараазында тывыскан бүгү үш билеттер СЭКП ТК-ның чанында Маркснам-ленинизм институдунуң Топ партия архивинде кадагалаттынган. Ол билеттерни Ильич Москвага турда тывыскан, кажан Совет чазак болгаш партияның Топ Комитеди Петроградтан көжүп келген. Москва делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң найысылалы болган үеде, 1918 чылдың март 11-ден эгелээш Ленин аңаа чурттап база ажылдап турган.

Партияның II съездизинге-ле Ленининиң чугаалааны болза, «Бистиң партиявыстың быжыыш, шыдамыккайын, арыг чоруун камгалап кадагаларының бистиң сорулгавыс. Партия кежигүнүнүң адын болгаш ужур-дузазын бедиңерин улам оралдажыр ужурлуг бис....» Владимир Ильич коммунистиң бедик адын канчаар үнелеп чоруур ужурлуг деп чүвенин үлегер-чижээн бодунуң бүгү амыдыралы-биле көргүзүп келген. Баштыңчының партия билеттерни ону база катап бүзүредип турар.

В. И. Ленининиң Төп музейинге келген хөй кижилер 1920 чылда Кремль район комитединиң Ленинге тывыскан № 527 партия билединин фото-чуруун делгээн витринаның чанынга үр-ле доктаап турар. Билетти көрбүшаан, келген кижилер мындыг айтырыгны салып турары хаая эвес: Партияга Лениндеп мурнай киргеп кижи чок-ла болгай, ол оон үндезилекчизидир, а партия билединин № канчар 527 болган чоор?

Бо документтиня Ильичиге тыпсыр кылдыр бүрүткеп бижип турган үезинде аңаа олурушкан кижилерни бо айтырыг база дүвүреткен. Ол шагда партия билеттериниң дугаарын хол-биле бижип турган, ынчаардагы Бүгү-россия Топ Күүсекчи комитединиң партия үүрүпүң секретары Алексей Петрович Пирогов Владимир Ильичиге тыпсыр билетти бүрүн бүрүткеп бижээн. Билетке каш дугаарны бижипирил? деп айтырыг тургустунуп келген. Делегей пролетарнадының баштынчызы, партияның үндезилекчизи кижиниң партия биледи ыяап-ла бир дугаар болур үжурлуг деп, аңаа олурган коммунистер неген турган.

Ол үеде орээлге кирип келген партия организациязының секретары маргылдааны шиитпирлээн.

— Канчаарыл? деп оон айтырган.

— Даңзы ёзугаар дараазында кандыг дугаар болуруу? — деп секретарь Пироговтан айтырган.

— 527-ги.

— Даңзыда тос-дараа дугаарны ёзугаар 527-ги дугаарны бижип каар-дыр, Алеша, Владимир Ильич партияга кажан-даа бодун онзагай болурбойн чораанын билир-ле болгай силер — деп секретарь чугаалаан.

Партияның IX съездизининиң шиитпирин ёзугаар 1920 чылда чаңгыс ай партия билединин системазын РКП (б) кежигүннериниң учёдунун үндезинге болдурган. РКП (б)-ниң Москва организациязының кежигүннерини катап бүрүткээр үезинде коммунистер анкетада айтырыгларга чогүүр харынны бижип ужурлуг турган. А анкетаның айтырыглары аңмежок — 45. Топ музейде В. И. Ленининиң харылап бижээн анкетазы бар. Ынчаарда Ленин аажок чай шөлээ чок ажылдап турза-даа бодун онза байдалга тургускаан. Бодунга бот дүүшкен бөдүүн, бичe сеткилдиг болгаш бодүүн чоруун ёзугаар Владимир Ильич анкетаның айтырыгларын шупгузун харылап бижээн.

«Бистиң чажыт партиявиска силерниң турганыңарны айтып турар кандыг документилер азы шынылгалар силерде барыл? деп анкетада айтырыг бар.

Харыызы: «Партия төөгүзү — документ».

Октябрь революциязынга киришкенинерии чү чүве бадыткап турарыл? деп айтырыгга Владимир Ильич «ТК-ның кежигүнү» деп харылаан.

«Бо үеде партияның кандыг ажылын кылып турар силер?» деп айтырыгга база «ТК-ның кежигүнү» дээн.

«Солуннарга түүлдерни, кайы солунга, кандыг темаларга бижип турар силер бе» деп айтырыг.

Өске ажыл-херектерге чардыккаш, чай-шөлээн чок болган үжурунда ажылчыннарның болгаш тараачыннарның мурааунга үргүлчү чүве бижип аргажогунга иледе таарыынмайн, Ленин ол айтырыгга «Хаая, политиктиг темаларга» деп харыыны бижээн.

Анкета бүрүткеттинген. Владимир Ильич Райкомга баар үе-шакты тып ап, чаңгыс аай хевириниң партия биледин боду алган. Оон дугаары — 224332.

Билеттиң бир шугумунга райкомнуң ажылдакчылары «РКП-ниң үндезилекчизи» деп сёстерин чоргаарал-биле бижээн.

114482—Ленинге 1922 чылдың май 6-да тывыскаш оон амыдыралының соолгу үезинде партия билединин дугаары-ол. Питерге Ленининиң революстуг ажыл-чорудулгазының дугайын анкетада бижээн, аңаа пароднктер болгаш «ажык марксчылар-биле» демиселге пролетаржы партияны ол тургузуп эгелээн.

Партияның пайысылалда Замоскворец райкому ийи сөолгу партия биледин аңаа тывыскан, Владимир Ильич амыдыралының сөолгу хүннеринге чедир ол партия организациязының учёдунга турган.

Владимир Ильич аажок улуг ажылды, Максим Горькийниң бижээни-биле алырга, партияны болгаш чурттуу удуртур талазы-биле «планетарлыг» ажылды кылып, чаңгыллээн чок турганы билдиңгир болгай. Ындыг болза-даа Ильич ажылчыннар коллективтеринге баар шак-үеңе тып ап, партияның Москва комитединиң путёвкалары-биле ажылчы чоннарның митингилеринге болгаш хуралдарынга доктаамал чүве чугаалап турган. Партияның ТК-ге, Улус Комиссарлар Чөвүлелиниге, Бүгү-Россия Топ Күүсекчи Комитединге болгаш өске-даа албан черлерниге кылган хөй санныг плеткелдерни болгаш чугааларын сапаваска безин Владимир Ильич 1918 чылдың март 12-ден 1922 чылдың ноябрь 20-го чедир үеде Москвага болгаш Москва чоогунга 200 ажыг катап чүве чугаалаан.

1922 чылдың хевириниң билеттерин 1926 чылдың хевириниң билеттеринге солуурун 1927 чылдың чазында чоруткан. 1927 чылдың март 16-да партияның Замоскворецк райкому № 0000001 партия биледи болгаш ол-ла дугаарлыг учёт карточказын В. И. Ленининиң адынга бижээн. Ол үеден эгелээш Замоскворечьенің хоочун коммунистериниң саналын ёзугаар № 1 партия биледин бистиң партиявыстың организаторы, Октябрьның баштынчызы, делегейде баштайгы Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинге кезээ-моңгеде арттырган.

В. И. Ленининиң тургускапы Коммунистиг партияның күрээленинде ам 13 миллион 755 муң кижи санаттынып турар. Ам социализм чурттарының күчүүлүг делегей системазында Совет Эвилели-биле кады эчис сорулгазы чаңгыс аай болгаш идеологиязы пиитичи боон сырый каттышкан чүс-чүс миллион кижилер чурттыкылыг болгаш аас-кежиктиг ажыдырарче чоруп орар.

В. КИЯЗЕВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

Хөй-ниити организацияларынга удуртулга

Торгалыг салбырның мурнунда сорулгаларны күүседиринче, ажыл-ишчилерни эвилелээринге хөй-ниити организациялары улуг рольдуг. Хереэженнер чөвүлели ажылын план ёзугаар чорудуп, хереэженнерни будүрүлгеге, хөй-ниитиниң ажылынга хаара тудар талазы-биле алээн ажылдарны кылган. Оон түңнелинде оларның иштинден 100 ажыг кижи мал ажылында, өскелери янзы-бүрү албан черлеринде ажылдап турар. Оларның хөй кезии кежээки школада, зооветеринарныг болгаш партия, комсомол чырыдыышкының өөредилгезинде хаара туттунган.

Мурнакчы ажыл-ишчилериниң одуруунда хойжулар Дондуп, Натпит, Дүжүддей, Уйнукай, Чечек, Кызыл-Уруг, Кара-кыс, сакманщик кыстар Минчимаа, Белекмаа, Алдынкыс, Делгермаа болгаш өскедаа мурнакчы хереэженнер киржип турар.

Салбырда комсомол организациязын эш Маадыр-оол удурткан. Хойжу бригадаларда комсомол бөлүктерни тургускан. Партия эге организациязының хуралынга комсомол ажылын чугаалажып көрген. Культура-массалыг ажылдарга аныяктарның идепкейин кедүргенинин соонда олар концерттерни, солуун кежээлерни организастап турар апарган. Мал ажылында аныяктар көвүдээн. Ынчалза-даа масса-политиктиг ажылдарга комсомолчу аныяктарның киржилгезин кошкак.

Ол ышкаш салбырда профсвилел организациязының, улусчу контроль бөлүүнүң ажылынга кичээнгейни партбюро сагыш салып турар. Ынчалза-даа партбюро салбырда хөй-ниити организацияларын ам-даа четпес удуртуп турарын миннир апаар. Ол талазы-биле шиитпирлер долу күүседтинмейн турар. Ол организацияларга партия организациязының удуртукчу салдарын күштелдирери, оларның удуртур составын коммунистер-биле быжыглаары негеттинип турар.

Т. ДАМБАЖЫК.
Өвүр район.
«Торгалыг» совхоз.

Кызылдың Студентилер кудумчузу хоорайның асфальтылыг, долгем, чараш кудумчуларының бирээзи болуп бар чылдар. Үшкү тудуг-монтаж эргелелиниң Алаверди Аршадуе баштаан 12 кижи составтыг бригадазы кудумчуну кылып, сайзырадып турар. Асфальт кылыр техниканы мында эки ажыглап, кижилер машиналарның ажылдаарын хайгаарап, оларны башкарып турар.

ЧУРУКТА: Студентилер кудумчузунда асфальт кылыр чаа техниканың ажылдап турары.

Е. ЧУРКИНИҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар хөй-шинги совет эртемниң болгаш техниканың космоска чаа ырес-маадырлыг чоруун аажок магадап турар. Софиның бүдүрүлгелеринге массалыг митинг болган. Ооң киржикчилери планеталар аразынга «Венера-5» биле «Венера-6» автоматтыг станцияларының чедиишкининг ужудуушкуну-биле холбаштыр совет улуска изиг байырын чедирген.

Ажылчы чонларның коллективтериниң болгаш хөй-шинги организацияларының байырлыг чугаалары болгаш телеграммалары Софияда совет элчин черинің адресинге кээп турар. Парлалга космоска шылгараңгай шенелдеги калбаа-биле чырыдарын болгаш тайылбырларын үргүлүлеп, ук шенелде ССРЭ-де эртемниктиг дешилгенің чаа чайыннанчак херечизи болур дээрэин демдеглеп турар.

Совет космос эртеми чаа кайгамчыктыг чедиишкиниң чедил алган деп, «Работническо дело» солун бижээн. Улуг Совет чурттуң, ооң талантылыг эртемденнериниң бо чедиишкини социализм байдалдарында эртемниң мурнунга ажыттынып турар эгээртинмес аргаларның чаа бадыткалы болур. Совет чурт чогаадыкчы ажылче делгемин эртемденнерге болгаш техникаларге ажыдып берген, эртеминиң ол эң аныяк адырында бирги черже оларны үндүрүп, киляя төрелгенинге космос тоогүзүнүң эң чырыткылыг арыннарынга бижээн турар ыдыг чедиишкиннерин кыска хуусаада чедип алыр аргаы оларга берген.

Ам Венерада В. И. Ленининг барельеф чуруун болгаш ССРЭ-ниң Күрүне сүдээзи пионерлин үр болгаш берге оруун эрткен чурттуң чүгле чартык үш чыл дургузунда чедип алган түүлдериниң хереглиан-дир. Ильичиниң генералдыг өттүр көргүшкүнүн ёзугаар база ооң ачызында Совет чурт коммунизмче орукту иээн. Бо ийи символ болза, Ленининиң бодунуң амыдыралын улуг херекке бараан болдурганын салгалдарның үлээп көөрү болгаш өөрүн четтириишкин болур. Ам В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг демдеглээри-биле белеткенин турар болгай.

ВАРШАВА. (СЭТА). «Венера-5» биле «Венера-6» автоматтыг станцилларның ак планетаның кырынче маажым кудулап батканын «Трибуна люду» солун «Совет эртеминиң болгаш техниканың чаа аажок улуг чедиишкини» дээн. Планеталар аразының ол ийи станциязы Венераның кырындан информацияны ам безин черже дамчыда берген деп, солун бижээн. «Венера-5» биле «Венера-6» чажыт планетада чеде берген. Ол чедиишкиниче орук нарын-даа болза, чоруткан шенелденің ылаптыы магалыг-дыр. Совет Эвилели Венераны шинчилээринің программазын амыдыралга удаа-дараалаштыр чедиишкининг боттандырып турар.

«Жиче Варшавы» солуннуң медегээни болза, Венераның атмосферазын баштайгы ийи дакпыр шинчилээри боттанган. Станцияларның Черже дамчыткан медээлери болгаш чуруктары Колумбуның Американы ажыктаны-биле бир домей эртемге ол хире ужурлуг-дузалыг болуп турар.

РИМ. (СЭТА). «Венерага шенелде долу чедиишкин-биле боттанган» деп, Миланның «Джорно» солуну бижээн. Италияның бүгү солуннары планеталар аразынын «Венера-5» биле «Венера-6» совет автоматтыг станцияларының космосту шинчилээринге ажыглаттынганы-биле бедик деңнелин база катап бадыткаан».

ТУПИС. (СЭТА). Тунистиң парлалгазы болгаш радиозу «Венера-6» автоматтыг станциязының ужудуушкунуун чедиишкининг доозулган дугайын тодаргай дыңнадып, станцияның планетажө дөрт ай ажыг үеде ужудуушкуну чоруп турда ооң иштинде тургускан аппаратуразының илдик чокка ажылдаанын болгаш «Венера-5» биле «Венера-6» ийи совет автоматтыг станцияларның Венераның ийи яныы-бүрү районнарынга атмосферазын барык хары угда эң баштай шинчилээнин демдеглээн.

«Венера-6» В. И. Ленининиң барельеф чуруун Венераның кырында чедирген» — ыпдыг эге-биле «Пресс» солун совет эртеминиң чаа онза чедиишкининиң дугайын дыңнаткан.

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Бразилияның топ солуннары, чурттуң радиозу болгаш телестанциялары совет космос корабльдериниң Венераже ужудуушкунуун дугайында дыңнадыгларга улуг кичээнгейни салган.

«Диарио де Нотисиас» солуннуң бижээнин: «Совет Эвилели база бир аажок улуг эрес-маадырлыг чоруукту кылган: ооң Венераже салып үндүрген корабли 130 хонукта үргүлүүлеп келгени 350 километр орукту эрткен соонда дораан-на ол талыгыр ырак планетажө

Ленинчи юбилейге уткуштур

«ЛЕНИНИҢ БИБЛИОТЕКАЖЫГАЖЫ»

ЕРЕВАН. Курушенің «Айастан» дээр ном үндурер черн. Ильичиниң алды ажылын парлап үндүргеи. Ол ажылдарны «Ленинниң библиотекажыгажы» деп болуу кыдыр хары уда үндүргеи. Ол ажылдарда «Пролетарскы революциялыг шерят программазы», «Европаның Каттышкан Штаттарының зозуулуунуң дугайы», «Курүне болгаш революция» дээ ооган-да чогаалдар бар. «Курүне болгаш революция» деп чогаалды армян дылга он катап үндүрген.

Совет эрге-чагыргалың чылдарының дургузунда Владимир Ильичиниң чогаалдарын үш миллион ажыг нимти тираждыг кыдыр парлап үндүргеи.

ЛЕНИНЧИ КИНО ЛЕКТОРИЙЛЕР

МИНСК. Ында 73 ленинчи кино лекторийлерни тургускан, оларга бесседаларны, лекцияларны организастап, Ильичиң дугайында фильмнерни үндүрүп турар. Ленинге ужуражыг ас-кежиктиг болган хоочун большевиктер дыңнаачыларга сактыышкыннарын чугаалап турар.

Белоруссияның хой бүдүрүүлелиринде, колхозтарында болгаш совхозтарында аныяктар лекторийлерни ажыдап турар. Лекторийлерни школаларда, училищелерде болгаш техникумнарда база организастаан. Ында ленинчи номчугалары чорудуп турар. Ильичиниң амыдыралының болгаш революстуг аянын-чорудулгазының дугайында делгизирлерни организастаан, ооң чогаалдарының делгелгезин база ажыттакан, башкылыышкы дугайында кино фильмнерни көргүзүп турар.

Гомель, Барановичи, Слоним болгаш өске-даа хоорайларның аныяктар коллективтеринде «В. И. Ленин болгаш музыка» деп тематиктиг кежээлер-концерттерни эрттирип турар.

ИЛЬИЧИНИҢ НОМНАЛЫН ӨӨРЕНИП ТУРАР

ЧАРДЖОУ. Партия-совет активиниң чыл хуусаалыг ленинчи школазында кичээлдер «В. И. Ленин — маркизмниң улуг теоретиги» деп лекцияны номчуурулар-биле эгелээн. Ук школа партия хоорлооруның чанында ажылдап турар.

Школаның баштайгы кичээлинге 500 хире кижи— партия эге организастакыларның секретарьлары, будүүлелериниң болгаш албан черлерниң удурткучулары, активчилер олурушкан.

Чыл дургузунда дыңнакчыларга Ленинчи национал политиказының чечелеливишкинниң бир боттуг хереечизи болгаш ажыл-чорудулгазының делгелгезин база ажыттакан, башкылыышкы дугайында кино фильмнерни көргүзүп турар.

Гомель, Барановичи, Слоним болгаш өске-даа хоорайларның аныяктар коллективтеринде «В. И. Ленин болгаш музыка» деп тематиктиг кежээлер-концерттерни эрттирип турар.

СОВЕТ ВЫМПЕЛДЕР ВЕНЕРАДА

1969 чылдың май 16-да планеталар аразынга «Венера-5» совет автоматтыг станциязы Венера планетада чеде берген. Космоска ийиги дүрегелдинкин-биле планетаның атмосферазыңче кирген станциядан салып бадырар аппарат-эртем лабораториязы башкаланган. Венераның атмосферазының аэродинамиктиг ооожумнадыышкын соонда парашют системазын автоматтыг ажылдаткан, ук система аппараттың атмосфераже маажым кудулаашкынын хандырган. Кудулаан бадыышкын үезинде эртемнигни ажыл-буруу аппаратурязының дузазы-биле планетаның атмосферазының делгереңгей эртем шинчиледдирин чоруткан — ооң базыышкының, температуразының, химиктиг составның хемчээген. Эртем медээлерин радиотелеметриктиг системаларның дузазы-биле черже соксаал чокка дамчыдып турган. Шинчиледдирин комплексизин күүсеткеш, салып бадырар аппарат Совет Эвилелиниң Күрүне сүлдезин чүраан үшкү вымпелди Венерага чедиргеи. Бо ужудушкун болза, Совет космонавтинаканың улуг чедишкинии болуур.

Совет Эвилелинде хүн системазының планеталарын шинчилээрин космоска шинчиледдирин ишти программазынга дүүштүр боттандырып, удаа-дараалаштыр ылаи ёзугаар чорудуп турар. Бо шинчиледдирин планеталар аразынга «Венера-1» автоматтыг станцияның ужудушкунуубиле эгелээн. Ук станцияны 1961 чылдың февраль 12-де салып үндүрген болгаш хүн системазының планеталыже чорутқан баштайгы шинчилел аппарады болган. Венера, Марс планеталарны болгаш талыгыр ырак планеталар аразының делгемин шинчилээр сорулга-биле планеталар аразынга космос рейстерин бо үеге чедир Совет Эвилелиниң ёттаандырган.

Ол рейстерге эртемниг делгереңгей шинчиледдирин чорутқан ужудушкунну башкарар талазы-биле динамиктиг операциялар кылдының турган. станцияларның ишти-биле аппаратуранның ажыдаарының комплексизин күүсеткеш, салып бадырар аппарат Венерага чедиргеи. Бо ужудушкун болза, Совет космонавтинаканың улуг чедишкинии болуур.

Планеталар аразынга элээн үе-шакта оларның ёзугаар кайы-бир ооган-даа планеталарга ужудушкуннар ажыдаачыл болуп турар. Ол үелер Чернин болгаш шинчилеттинин турар планетанын таарышкан туружу-биле тодаратпышкын турар болгаш Венераже ужудушкун кылган таварылгада 19,5 айга дең.

Ында салып үндүрүүшкүнүң аэродинамиктиг байдалдары-биле таарышкан хаая болдунун болуру космос кавызының делгеминде боттандырып турар ол доктаамал эртем шинчиледдирин чорудар арганы бербейн турар. Канчаартда-даа ында ужудушкун бүрүү эртем-даа база техника-даа талазы-биле ажок улуг үнелиг болуп турар. Ооң ужурунда планеталар аразының шинчиледдирин түнелелерин бүгү делегейниң эртемделеринин четтиишкей маңан тырары билдингир-дир. Бо айыткан түүлдер «тывыскытар планеталы»— Венерага дыка улуг хире чергези-биле хамаарыжып турар. Черге чоок, оон-биле ажок домей, харыда-да оларны ийистер дээр хиреэнинде-ле ук планета үн системазының бүгү планеталарының аңгыда) шинчиледдирин чорударына эң-не чедингир эвес болган. Планетада доктаамал турар тырың булуттарның кылын кады харын-даа амгы үениң эң болбазын оптиктиг хереккелерни ажыглаанда безин оон кырын хайтаараарыга ажып эрттинмес берге чүүл болуп турар.

Чер атмосферазындан дашкаар талыгыр ырактыг хайтаараар спектрометрлер, радиолокотуг болган радиострономиктиг хереккелер ышкаш, шинчиледдирин ыңдыг күүлүг хереккелерни ам эртемниң эргеинде бар болган. Бо үеде эртемделиннерниң ажылдаан чаа арга-метолтары болгаш принциптери Венераны шинчилээр үезинде булут моондактарны ажып эртер арганы хөйүнде бергеи. Ол шинчиледдир дыка хөй чүвени бергеи болгаш чиржо, Венера черге үткуштур угланыышкын-биле дескиннир турар дугайында медээлерни алыр арганы бергеи.

Шинчиледдинг чаа хереккелиниң — космос аппаратталрының тургустунганы-биле планеталар аразының делгемин болгаш планеталарны шуут шинчилээр үе эгелээн. Венераның аппаратының ишти-биле тургускан аппаратураның идегелдиг болдуруга оны бериктиг ажыглаарының ажылдарын эдилеп турар. Ында ужудушкуннарның онзагай чүүлү болза, салып үндүрүүшкүнүң аэродинамиктиг үелерн-биле тодаратпышкын түрар шыңгыы доктаатпышкан үе-шакта оларның бүттанып турарында болуп турар. Ол үелер Чернин болгаш шинчилеттинин турар планетанын таарышкан туружу-биле тодаратпышкын турар болгаш Венераже ужудушкун кылган таварылгада 1965 чылдың ноябрь 12 болгаш 16-да «Венера-2» болгаш «Венера-3» станцияларны салып үндүргеи ол үеден чүгеени бодаар хевек.

Ыйлаңналарны дежип черле болбас. Орттенеп кешке зеп чыпшыма бергенде, ону өртең черден каш сантиметр ырак тутказ ишки сугга гидробирле чуп аштап каан хемчи-биле ол кезип каптар.

Эът-бодунун улуг кезээ орттенеп кижини чүгээш, чап чаа болып каан ак чоорганбиле ораал чыттырааш, чыпшыма чүве-биле шуулаа каар, ынаа валериана дең умнутпа. 15—20 дакты эзилдирип бергеш, ишки шыйыртар.

Качыдаан кижиге баштайгы дузалажымны көргүзеникиниң соолунде ону эмчиже доп-дораан чорудары чүгээл черек болуур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫЫ БАЖЫНЫ.

Ленинчи юбилейге уткуштур

ЛЕНИНЧИ КИНО ЛЕКТОРИЙЛЕР

МИНСК. Ында 73 ленинчи кино лекторийлерни тургускан, оларга беседаларны, лекцияларны организастап, Ильич дугайында фильмнерни үндүрүп турар. Ленинге ужуражыг ас-кежиктиг болган хоочун большевиктер дыңнаачыларга сактыышкыннарын чугаалап турар.

Белоруссияның хой бүдүрүүлелиринде, колхозтарында болгаш совхозтарында аныяктар лекторийлерни ажыдап турар. Лекторийлерни школаларда, училищелерде болгаш техникумнарда база организастаан, ында ленинчи номчугаларны чорудуп турар. Ильичиниң амыдыралының болгаш революстуг аянын-чорудулгазының дугайында делгизирлерни организастаан, ооң чогаалдарының делгелгезин база ажыттакан, башкылыышкы дугайында кино фильмнерни көргүзүп турар.

Гомель, Барановичи, Слоним болгаш өске-даа хоорайларның аныяктар коллективтеринде «В. И. Ленин болгаш музыка» деп тематиктиг кежээлер-концерттерни эрттирип турар.

ИЛЬИЧИНИҢ НОМНАЛЫН ӨӨРЕНИП ТУРАР

ЧАРДЖОУ. Партия-совет активиниң чыл хуусаалыг ленинчи школазында кичээлдер «В. И. Ленин — маркизмниң улуг теоретиги» деп лекцияны номчуурулар-биле эгелээн. Ук школа партия хоорлооруның чанында ажылдап турар.

Школаның баштайгы кичээлинге 500 хире кижи— партия эге организастакыларның секретарьлары, будүүлелериниң болгаш албан черлерниң удурткучулары, активчилер олурушкан.

Чыл дургузунда дыңнакчыларга Ленинчи национал политиказының чечелеливишкинниң бир боттуг хереечизи болгаш ажыл-чорудулгазының делгелгезин база ажыттакан, башкылыышкы дугайында кино фильмнерни көргүзүп турар.

Гомель, Барановичи, Слоним болгаш өске-даа хоорайларның аныяктар коллективтеринде «В. И. Ленин болгаш музыка» деп тематиктиг кежээлер-концерттерни эрттирип турар.

СОЛУН КОНЦЕРТ

Эрткен бир сүбботада Шыйта чеде бергеш, чонуң амыдырал чуртталгазы-биле таныжып, улуг, биче кижилер-биле сеткил хандыр хөөрежип чорааш, кежээкинний чеди шакта клубка В. И. Ленинниң төрүттүнгенниден бээр 100 чыл болуруунга тураскаатканы квартал аразының каттышкан улуг концерти болуурун билип алдым.

Чеди шакка үжен минута четпээн турда клубка чедип келдим. Улаштыг шагда-ла ында доллур олурушкан, концерттиң эгелээнин маңан орар мыядыг болду. Олут чок. Ам канчаар, мында бут кыры-биле турган хой кижи аразынче чыскаалдыр туруп алгаш, чыыгган чонну долгандыр көргүледим. Хамык-ла даргалар, башкылар, амыялер дээш, уруг-дарыын түткан, байырлалдыы-биле кеттингилекиген. кыыгранып-даа, аныяктар-даа — дооза-ла таныырын арыннар. Шырайларында өөрүшкү, омак-хөг чайнаан күш-ажыглыдын ол кижилерниң чоргаарганын, оларның уранчүүлүне ынаан, организастыын магадап турдум.

Кожээге ажыттынган. Сценада сүүр-сүүр берттерлиг, чиди кызыл торгу тыва тоннар кеткилээн, ырыңнарында өөрүшкү кыптыкчан, колхозтуң ламаска ыңдыг. Оон иштинде 12 номерни бүгүдээге билдингир репертуардан алган, а 13 номерни колдуунда уран чүүл коллективинниң киржикчилери чогаадыкчы ёзу-биле ажыдаан кыыган. Оларның иштинде «Тере-Хөлдүң чалгылары» деп танцы коргузуу бар. Бистиң концертивистиң ады база ынчаар адаттынар ужурлуг деп билир бис. Оон аңгыда «Аңчы биле малчының танцызын» солун кыыдыр тургустунган, бети дизе бистиң суурнуң көрүкчүлери ону дыка сонуургаан чүве. Пиитиин-биле программаның коз-оозан Тывавың эртекеи үезин, тоогуның коз-коз демдектерин коргускен композиция эдээн. Ооң дерягларин, хеп-сыныы бүрүн сценажыдыы кыыган. Композицияның адын «Тываның эртекеи үелери» деп адаан бис, ынчалза-даа элээн чеченчиди адап база-ла болур.

— Концерттиң хогжум шимелдези кандыгыл?

— Культура бажыңында тускай оркестрия тургускан бис. Ооң составында гитара, баян, шаң, барабан, дүңгүр болгаш өске-даа хереккелер бар. Оон аңгыда концерттиң чырык шимелдезин, ылаңгыя оңнуг чырык-биле чырыдыгашын база таарыштыр кылган.

— Бо чайын бот-тывыңгыр уран чүүл коллективиниң чоруур маршруду кандыг ирга?

— Кызыл хоорайга уран чүүл коллективтериниң көрүдезинге киржир мурнуу чарымда «Типелге» совхозка, Улуг-Хем районнуң суурларынга ойнаар планын тургускан бис. Улуг-хемчилер биетинг эки көрүнчүлериниң, Шагаан-Арыг хоорайга, Чодураа, Ийи-Тал, Ак-Туруг болгаш өске-даа суурларга чедер бис. Коруудже соонда чаа орук 20 хонук уламчылаар, Чөөп-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарының бүгү суурларын эргиир бис.

— Чаа оруктуң эдээри сценалрия сонуургал-биле үткүүр дээрзинге чугаалээр бис. «Шынның номчукчуларының өмүүлээзинден көрүдеге болгаш бээр черлеригерге чедиишкинерлиг болуруларын күзедивис, оңнуттер.

ЧУРУКТА: оон үезинде.

ТЕРЕ-ХӨЛДҮҢ ЫРЛАРЫ

ИНТЕРВЬЮ

Күнгүртүүнүң Культура бажыңының коллективтиг мурнуда чыдаарда Кызыл хоорайның бот-тывыңгыр уран чүүл коллективтериниң көрүдезинге бирги чергениң планнаалдарын каш удаа ап келген. Эрткен чылын бот-тывыңгыр коллектив В. Кокоолдуң «Хайырап бот» деп шинаин кодээ спенага тургускан. Тере-Хөлдүң уран талантылыгларының концерттерин Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннары билир, олар аңаа солун программазыг ааалдап чораан.

Ырак тайганың көдээ артистери бо чылын база багай эвес ажылдаан. Мал кыштагладыышкынының, малдың чаш төлүн камгалап алырының үелеринде колхозуң артистер малчыннар оргузуңга солун ооңнарын көргүзүп келген. Ам үеде ук коллектив Кызылда ааалдап келген, олар чаңчыл ёзугаар Улуг-Хем районнуң суурларынга концерт көргүзер. Ооң дараазында Кызыл хоорайның уран чүүл коллективтериниң көрүдезинге киржир.

Юбилейге уткуштур улуг базыныңың бо чылынга уран талантылыг аянчылар. малчыннар, колхозтуулар мурнуку чыыдарлагы аяк-чорууң улам алгадып, республиканың барының тазакы районнарынга ааалдап чедер. Бо дугайын доктуузу-биле чугаалап бээрин Культура бажыңының директору **Маринов ЭРЕНЧИНДЕН** бистиң корреспондентивис дилээн.

— **Бистиң бот-тывыңгыр уран чүүл коллективи 18 шилээндек талантылыглардан тургустунган** — деп, эш Эренчин өгленээш,— **Оларның ажыл-мергежили өске кандыг-даа коллективтен ылгалышпас. Чүгле аңчылар арбын болуп чадавас. Дээре дээн күүседикчилериң иштинде колхозтуң тудуг бригадазының шалыпчызы Эрексен Боранакты, пионер вожатыйы, хогжум хереккелериниң болгаш мырларының күүседикчизи Геладий Содунаны, хойжу, баштак мырлар күүседикчизи Кежик Сурүүнү, мергежилдиг таңцычы, таңца номерлериниң тургузакчузу Фаина Шири-Савааны болгаш өскелерин-даа адап болур.**

— Партиядын болгаш чазактың ленинчи национал политиказының чечелеливишкинниң бир боттуг хереечизи бо-дур. Силерниң артистериңер түгле эки ойнакчылар эвес, харын будүүлгеде, культура амыдыралында эки киржилгелиг кижилер-дир. Концертиңериң программазының дугайында каш сөстен чугаалап көрүнерем?

— **Сан талазы-биле алырга, программада 25 номерни шилип киирген бис. Курлавырда белеткеп алганын чугаалаваска ыңдыг. Оон иштинде 12 номерни бүгүдеге билдингир репертуардан алган, а 13 номерни колдуунда уран чүүл коллективинниң киржикчилери чогаадыкчы ёзу-биле ажыдаан кыыган. Оларның иштинде «Тере-Хөлдүң чалгылары» деп танцы коргузуу бар. Бистиң концертивистиң ады база ынчаар адаттынар ужурлуг деп билир бис. Оон аңгыда «Аңчы биле малчының танцызын» солун кыыдыр тургустунган, бети дизе бистиң суурнуң көрүкчүлери ону дыка сонуургаан чүве. Пиитиин-биле программаның коз-оозан Тывавың эртекеи үезин, тоогуның коз-коз демдектерин коргускен композиция эдээн. Ооң дерягларин, хеп-сыныы бүрүн сценажыдыы кыыган. Композицияның адын «Тываның эртекеи үелери» деп адаан бис, ынчалза-даа элээн чеченчиди адап база-ла болур.**

— Концерттиң хогжум шимелдези кандыгыл?

— **Культура бажыңында тускай оркестрия тургускан бис. Ооң составында гитара, баян, шаң, барабан, дүңгүр болгаш өске-даа хереккелер бар. Оон аңгыда концерттиң чырык шимелдезин, ылаңгыя оңнуг чырык-биле чырыдыгашын база таарыштыр кылган.**

— Бо чайын бот-тывыңгыр уран чүүл коллективиниң чоруур маршруду кандыг ирга?

— **Кызыл хоорайга уран чүүл коллективтериниң көрүдезинге киржир мурнуу чарымда «Типелге» совхозка, Улуг-Хем районнуң суурларынга ойнаар планын тургускан бис. Улуг-хемчилер биетинг эки көрүнчүлериниң, Шагаан-Арыг хоорайга, Чодураа, Ийи-Тал, Ак-Туруг болгаш өске-даа суурларга чедер бис. Коруудже соонда чаа орук 20 хонук уламчылаар, Чөөп-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарының бүгү суурларын эргиир бис.**

— Чаа оруктуң эдээри сценалрия сонуургал-биле үткүүр дээрзинге чугаалээр бис. «Шынның номчукчуларының өмүүлээзинден көрүдеге болгаш бээр черлеригерге чедиишкинерлиг болуруларын күзедивис, оңнуттер.

ЧУРУКТА: оон үезинде.

Шилиндектер илереп турар

СПОРТ

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн-чүктүң улустарының спортунуң национал хевирлерининг талазы-биле спартакиадазы бо чыдыың июль айының эгезинде Кызылга болур. Бичангаш Тыва АССР-ниң шилиндек командазының составында кирер дээш белеткелдиң күштелиннеринде мөгелериниң ужуражылгалары аажок чидиг, солун болуу эртип турар.

Бай-Тайга районнуң төөн Таэлп суурга Май баймрлажында 32, Тывилеге хүнүнде 64 мөге хүрешкен. Анда колдуунда-да аныяк мөгелер тергиндээн. Май 1-де тудугжу Александр Ортуң-Назын шүүлгеп, комсомол ажылдакчызы Хирлиг-оол Хомушуу ужуурлешкен. 64 мөгениң хүрежиниге Бармыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң чылгычызы Сваи Кызыл-оол шүүлгеп, республиканың шыырак мөгелериниң бирээзи Хомушку Киров ужуурлешкен.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызыл хоорайның № 35 профессионал-техниктиг училищези 1969—70 өөредилге чылының дараазында мергежилдерге сургуулдар хүдээп алырын чарлап тур:

	Өөренир түүгээды
1. Тудуг машиналарын септээр слесарьлар	2 чыл
2. Дашчылар	1 чыл
3. Штукатурлар	1 чыл
4. Столяр-бызаңчылар	2 чыл
5. Слесарь-сантехниктер	2 чыл
6. Штукатур-малярлар	2 чыл

Училищеге 8 класс дооскан 15—16 харлыг кижилерни хүлээп алыр. 7 класс дооскандарны дашчылар, штукатурлар болгунге хүлээп алыр. 7 класс дооскандар 8-ки классты дооскаш, сес класс дооскаанының деречилерлин алыр. Ийи чыл хуусаалыг өөренир кижилер тускай мергежили-биле кады ортумак школаны база доозар.

Училищеге өөренип киреринге хадас чемгерер, ажылчын база дыштанын кедер хөп-биле, общежитие-биле хандырар.

Профессионал-техниктиг училищеге өөренип эрткен үезин иштин күш-ажыл стажынга киир саналар. Өөредилгени дооскан соонда чедип алган мергежилин ёзугаар кайы-бир организацияга барып ажылдаар.

Училищени кончуг ийи өөренип доосканнарны ажыл стажы барымдаалавайын, техникумнарга, институттарга хүлээп алыр болур. Сургуулдарның техниктиг чогаадылгазын сайзырадыры-биле болгунмер ажылдап турар.

Училищеде Культура бажыңы бар, ында бот-тывыңгыр уран чүүлдүң болгунмери ажылдап турар (ырының, вокалдың, бал болгаш удустуң таңцыларының, эстрада болгаш үрер хөгжүм инструментилериниң, балинстерниң).

Бот-тывыңгыр уран чүүл болгунмүнүң киржикчилери хоорайның организацияларынга база районнарга концерттер коргүзер. Училищеде спорт залы бар. Ында бокс, хүреш, волейбол, хаак, баскетбол секциялары ажылдап турар. Училищениң спортчулары хоорай, республика база край маргылдаалаларынга шаңналыг черлерни эзлеп келген.

Училищеге өөренип киреп сургуулдар өөредилге хереккелерин шуптузун алгаш келир (кыдыраштар, шугум, деминүжүктер, карандаштар, готовальня, спорт хевин (трико, тапочкалар).

Директорнуң адынга киирер билдиримишкинге дараазында документилерни кожар:

Школа дооскан дугайында херечилели, төрүттүүгениниң дугайында херечилел болгаш паспорт, шерат үчёзүнга кирер бижиттирер херечилели. Кызылдың № 1 поликлиниказындан эмчи шынзылгазы, ВЛКСМ райкомундан чоруткан билизи, школаның характеристиказы, ада-иелериниң хүлээлгези, 3×4 хемчээлдиг дөрт чурук.

Училищениң адресы:

Кызыл хоорай, «Нефтебаза» деп автобус доктаар чер, телефон 21—09.

КИНО

МАЙ 21-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Россияның рапсодиязы» 10.30, 12.30, «Нашмирге болган ынанышы» (1-ги, 2-ги сериялары) 2.40, 5.45, 8.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Алдырбастарның чаа умуралдары» 10, 12, 1.50, 3.40, 5.30, «Космостуң мээдырларынга алдар», «Совет дайынчы», «Алдырбастарның чаа умуралдары» 7.30, «Алдырбастарның чаа умуралдары» 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дагма-ла там-там» 3, «Солдат шинелдиг кижилер» 5, 6.50, 8.40 шактарда.

БИЛИП АЛЫҢАР, ЭРГИМ ЭШТЕР

Кижи бирээ, ийиси болгаш одеколон-биле чыңнээр. Ук чыңнээшкинге чаа эдерелны аза кандыы-бир аргыс, залбаныр чок пастуу хереглаар.

Ийиси болгаш ушку чаңдар-биле орттенеп кижилерге маранчыга ажыы калийниң ханмалын киргеп азы ол калийниң эзилдирилин ийиккее спирт, водка чүүлдерни чаап шарышкын кылыр. Кандыы-бир чылдагаан-биле мындыг шарышкын кылдыкчас болза, ториазын арылдырып каан маралга азы пас-биле курлаага шарып болур. Эът-боттуң орттенеп, карак кирбиктерн орттенгенде оларны азалгын азы дус чок уе-биле чаар.

Ийиси болгаш ушку чаңдар-биле орттенеп кижилерге маранчыга ажыы калийниң ханмалын киргеп азы ол калийниң эзилдирилин ийиккее спирт, водка чүүлдерни чаап шарышкын кылыр. Кандыы-бир чылдагаан-биле мындыг шарышкын кылдыкчас болза, ториазын арылдырып каан маралга азы пас-биле курлаага шарып болур. Эът-боттуң орттенеп кижиге дузалажымчы көргүзүп турган үеде балыг черлерге микробтарны халдаттас төлөдө, жырыңайла арыг-шөлер болдуруңун чүүрүүн шуут сагыыры чугулдеп чүвени бодаар хевек.

Орттенеп кижиге дузалажымчы көргүзүп турган үеде балыг черлерге микробтарны халдаттас төлөдө, жырыңайла арыг-шөлер болдуруңун чүүрүүн шуут сагыыры чугулдеп чүвени бодаар хевек.

Ыйлаңналарны дежип черле болбас. Орттенеп кешке зеп чыпшыма бергенде, ону өртең черден каш сантиметр ырак тутказ ишки сугга гидробирле чуп аштап каан хемчи-биле ол кезип каптар.

Эът-бодунун улуг кезээ орттенеп кижини чүгээш, чап чаа болып каан ак чоорганбиле ораал чыттырааш, чыпшыма чүве-биле шуулаа каар, ынаа валериана дең умнутпа. 15—20 дакты эзилдирип бергеш, ишки шыйыртар.

Качыдаан кижиге баштайгы дузалажымны көргүзеникиниң соолунде ону эмчиже доп-дораан чорудары чүгээл черек болуур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫЫ БАЖЫНЫ.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчуу, бажын № 3, ТЕЛЕФОНДАР. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш программа кидлизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ачы-ыяал кидлизинин 23-54, культура кидлизинин 37-13, кёдээ ажыл-чагыы кидлизинин 21-47, үлетүүр кидлизинин 22-64, чагаа база совет туругуят кидлистерининг 21-27, информация кидлизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче тогаар.

Тыва АССР нин Министрлер Чөвүлелининг чанында парлалга эргелелинин типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчуу, 1). ТС 00124

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 22 ЧЕТВЕРГ № 117 (7963).

Өртээ 2 көп.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш бүгү совет улустуң күш-ажылчы идепкейи кажыгызындан-даа артык бедөөн. Ол ажылчы массаларның революшчу энергиязын илередип, ленинизмге, Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка бистиң улустуң кызытаар чок бердингенин херечилеп, чонуң чогаадыкчы күш-ажылының болгаш идепкейиниң улуг көрүүзези болуп турар. Оон тодаргай херечизин юбилейжи коммунистиг субботниктиң хүнү болган. Аңаа миллион-миллион кижилер киришкен. Совет улус, субботникке киришкеш, В. И. Ленинге улуг мынаршылыг болгаш хүндүлелиг база катап илереткен.

Москвачыларның, ленинградчыларның беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээн эгелээшкинин бүгү чуртта кабарган. Үзетпүр будүрүлге черлериниң, тудугчуң, совхозтарның ажылчыннары, колхозчулар, эртемденнер, улуг ажылагчыларның янзы-бүрү адырларының специалистери, албан-хаакчылар юбилейжи чылды шалыпчы ажылдың ленинчи чылы кылдыр адаан. Ынчангаш партия, совет, профсоюзтар, комсомол организацияларындан, будүрүлге, тудуг, колхоз болгаш совхоз удуртукчуларындан массаның ол улуг көдүрүлүшкүнүн бүгү тала-биле деткип, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуның соңгаарадып болбас сорулгаларын күүседиргиже оларны мобилизастаар ужурлуг.

Ындыг сорулгалар бисте хөй. Ленинчи юбилейни демдеглээриниң эң эки аргазы—Совет улустуң мурнунда тургустунган ажыл-агый, культура тургузуушкунуның улуг сорулгаларын күүседиргиже кичээнгейлиг угландырары болур деп СЭКП ТК-ниң аймгының ёзугаар чедир кылдынмаан ажылдарны күүседир болгаш бар четчестерни ажып эртер дээш партия, совет болгаш өске-даа хөй-ниитти организациялардан улуг организакчы ажыл негеттинип турар.

Совет Тываның ажылчы чонунарга 1969 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Үлетпүр, тудуг, транспорт, коммунал ажыл-агый, садыг, ниитиниң чемненнилге черлериниң ажылчыннары, албан-хаакчылары продукциязын будүрериң болгаш саварын хуусаа бетинде, декабрь 26-да күүседирин хүлээнген. Чылдың төнчүзүнге чедир планнан ажыр бир миллионнан эвээш эвес рубльдүң үлетпүр продукциязын будүрериң аазаап. Ол шыкаш көдээниң ишчилери 150 муң тонна тарааны беш чылда планга немей дужаар хүлээлгени алган. Оон аңгыда күрүнеге 800 тонна сүттү, 1000 тонна сүттү, 300 тонна дүктү планнан ажыр садар.

Бирги кварталдың түңнелиниден алгаш көөрге, Совет Тываның ажыл-ишчилери чылды багай эвес эгелээн. Үлетпүр черлери продукция саварын 107,9 хуу күүседкен ийикке планнан ажыр 960 муң рубльдиң продукциязын будүргеи. Элээн будүрүлге черлери күш-ажылдың будүрүкчүлүүн удаттырган. Ылаңгыя «Кызыл-Хаваа» шахта, Чадаананың хөмүр-даш казар черн, чем үлетпүрүнүң эргелелиниң будүрүлгелери, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черн болгаш өске-даа будүрүлгелер эки ажылдаан. Көдээниң ишчилери күрүнеге сүт болгаш эът садарының квартал планын хуусаа бетинде күүседкен. Коммунистиг субботниктиң хүнүнде будүрүлге черлериниче, хоорайларның, суурларның чаагайжыдылгазынче 91 284 кижи үнген. Үүлге ол хүн 69 311 рубль ажыдаан алдынган болгаш беш чылдың фондузүүне шавчыттынген.

Планнаашкының болгаш экономиктиг идиг берипшкининиң системазынче республиканың чамдык будүрүлгелерин киргеп. Ол будүрүлгелерде ниитизин курлавырларны, техниканың чедипшкиннерин дүрген шиңгээдип, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн, будүрүлгениң орулгалыг чоруу белип турар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи беш чылды хуусаа бетинде күүседир талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин төлептиг күүседип турар. Эрткен дөрт айларда планнан ажыр 370 муң тонна даг-дүгүн будүргеи. Будүрүлге планын чедипшкинниг күүседкен дугайында рапорттар чер-черден ам-даа кээп турар.

Ындыг-даа болза «Тыва тудуг септелге» треш, автосептелге заводу, республиканың «Сельхозтехника» каттыжымышкыны, Бай-Хаактың амыдырал хандырылга комбинады бирги кварталдың будүрүлге планын күүседтээн. Бо коллективтериң партия, профсоюзтар, комсомол организациялары байдалды эдер талазы-биле бүтүү-ле хемчегларын алыр ужурлуг.

Республиканың колхоз, совхозтарының шөлдеринде бо шалыпчы чылдың бедик дүжүдү дээш демиселе хайнышкынныг чоруп турар. Таарымчалыг үеннең ажыглап, часкы тарылганы чогуур хуусаазында бедик агротехниктиг деннелге эртперинче көдээниң ажыл-ишчилерин мобилизастаарынга ында партия, совет организациялары боттарының организас-массалыг ажылдарын улам күштелдирер ужурлуг. Партия организацияларының сорулгазы үлетпүр будүрүлгелериниң, колхозтарының, совхозтарының мурнакчы дүжүлгазын иептередир. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл база Совет Тываның 25 чыл оюн таварыштыр алган хүлээлгелериниң күүселдезин чедип алыры болур.

Будүрүлгелериниң мурнакчылары беш чыл планын 1970 чылдың ноябрь 7-де күүседир лозуңну салган! Бо кыйгырыг чуртуң хөй будүрүлгелериниң коллективтерин хаара тудкан болгаш ону амыдыралга боттандырар дээш ажылчы чон идепкейлиг демпежип турар. Чуртувустуң үүрээ — Москвага болган май бириниң чыскаадымга СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев бөгүнгү сорулгаларны шиитпирлевишаан, партия оон-биле кады бурунгаар көрүп, улам ыңайгы хөгжүлдениң перспективаларын тодарадып турар деп айыткан. Ам партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазак чаа беш чыл планының үндезиннерин ажылдап кылырын эгелээнинин дугайын ол чугаалаан.

Партия, совет, профсоюзтар, комсомол организациялары улуг байырлалдың бүдүүзү чылда ажылчы чонунуң мурнунга Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың салган сорулгаларын таймылбырлап, оларны амыдыралга боттандырар дээш организакчы болгаш политиктиг ажылды улам дээштиг чорудар ужурлуг.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ АКЫ-ДУҢМА МООЛДА ЧОРУП ТУРАРЫ

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның тускай корреспондентилери М. Яковлев биле Ч. Намжилов оларның даамчытканы болза:

Май 21-де ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный биле МАР-ның Улустуң Улуг хурал Президиумунуң Дергазы Ж. Самбуунун, Мооллуң Арат-тың революстуг партизының ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбалдың аразында беседа болган.

Чүректиң ханызынган найырадыг байдалга эрткен беседа үезинде ССРЭ биле МАР-ның аразында найырадыг болгаш бүгү талазыг кады ажылдажызыганы улам ыңай хөгжүдүп, быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы болган. Социалистиг чурттарның болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкының быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле, а ол шыкаш делегейниң өөң келген айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы база болган. Чугаалажып көрген бүгү айтырыгларның талазы-биле үзел бодалдарның болгаш үнелээшкиннерниң бүрүн чаңгыс аайы база катап бадыткаттынган.

А. Н. КОСЫГИН БИЛЕ У. К. КЕККОНЕННИҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

Май 19—21-де Ленинградка, боттарының аразынга дутуржуп чугаалашкының ёзугаар, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгининиң болгаш Финланд Республиканың Президентизин У. К. Кекконеннің ужуражыышкыны болган.

Ужуражыышкын үезинде А. Н. Косыгин биле У. К. Кекконеннің аразынга ССРЭ биле Финляндияның аразында ийи таланың харылзааларын улам ыңай хөгжүдер дугайында болган делегейниң өөң келген айтырыгларының дугайында санал-оналдарның солчулгазы болган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болгаш Финланд Республиканың Президентизин 1948 чылда пайырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында Керээге үндезилеттингеи янзы-бүрү адырлар талазы-биле совет-финланд кады ажылдажылганың таарымчалыг хөгжүп турарын демдеглээн. Ийи чурттуң аразында садыг-экономиктиг харылзааларның чугула ужур-дузазын, ылаңгыя 1971—1975 чылдарда кады ажылдап кылып турар узун хуусаалыг садыг дугуржулгазының хемчээлдеринге ол садыг-экономиктиг харылзааларны ханыладып, хөгжүдеринге ийи таланың чүткүүдүү демдеглеттинген.

А. Н. Косыгин биле У. К. Кекконен Европада айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш ниити-европа кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарын солушкан.

Европаның айыыл чок чоруунун болгаш тайбың кады ажылдажылгазының айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле ниити-европа төвүдел хуралын организастаарынга идепкейлиг дузаалаарынга Финляндияның чазаның белеңин совет талаадан Европада тайбыңны быжыглаарынче угландыртан күжениишкиннерге үнелиг салымшкын болур дээрзин демдеглээн.

Европаның соңгу талазынга тайбыңны быжыглаарынга ол бүгү район күрүнелериниң шериг-политиктиг организациялазының кавызындан дашкаар турар ыңдыг байдал дузаалаар ийик дээр дугайында бодалды айыткан.

А. Н. Косыгин биле У. К. Кекконен ийи чурттуң күрүне ажылдакчыларының аразынга боттарының чаңчыл болган ужуражыышкыннарының уламчылаашкыны болур бо ужуражыышкын совет база фин улустарның аразында найырадыы болгаш үре-түңнелдиг калбак кады ажылдажылганы хөгжүдеринге эрге-ажыктарынга, тайбыңның эрге-ажыктарынга ажыктыг болгаш дүгжүп турар деп санаан.

ЧАА АНДАЗЫННАР

Дүрген чөрүктүг трактордарның саны чыл бүрүде өзүп турар. Хөрзүн болбаазырадырының оларга таарыжыр чепсектери херек. «Алтайсельмаш» заводтуң конструкторлары трактор тудукчуларындан чыдып калыксавайын турар. Заводтуң цехтеринде каңнагныг рамалыг андазыннарны будүрүп үндүрериңе белетиккен. Чыын эптээр рамалыг эрги андазыннар механизаторларга шүүттүг, аңаа хөй амаалда негеттинер: 100 ажыг иезектерден болгаш чүүл-бүрүү эзрилдерден тургустунган болгай. Чаа андазын быжыг, ажыглаарга эптиг болгаш шүүт чок.

Бо айда хөрзүнүү аңдара каап чарарының 4 корпустуг андазының массалыы-биле будүрүп үндүрери эгелээр. Ол андазынны ажыглаамда черни шакта сес километр дүрген чоруушкунбиле аңдарып болур деп, заводтуң директору А. А. Фаст СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

ТАРЫЛГАНЫҢ ШИИТПИРЛИГ ҮЕЗИ

Кол чүүл—темп, шынар

Чөөн-Хемчик районнуң механизаторлары болгаш тараажылары часкы хөөү ажылдарын чедипшкинниг үргүлчүлевишаан. Хемчиктиң делгемнеринде, Улуг-Хөөүнүң, Сесегенин, Кара-Талдың, Чадаананың, Шеминиң, Хөндергейниң болгаш Бора-Хөлдүң хөөуларында 200 ажыг трактор агрегаттары чер чарарын, чаштырылганы бир демнинг дүн-хүн чокка чөрүдүп турар. Колхозтарның, совхозтарның мал чемин культуралар тарыыр чер суттаргап 180 ажыг суттарыкчыларының шүдүргү демиселиссоксаал чок.

Районнуң ажыл-агыйларында май 19-ка чедир 24772 гектар шөлге тараа культуралары чаштынган. Оон иштинде кызыл-тас тарылгазы 99,1 хуу четкен.

Мал семиртир «Тыва» совхоз биле «Шекра» колхоз кызыл-тас чажылдазын дооскан. «Тыва» совхоз кызыл-тас тарыыр планын 143,9 хуу күүсеткен. 1800 га арбай тарыыр планын 80 ажыг хуу күүсеткен. Ол ышкаш Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарда, «Сүт-Хөл» совхозта часкы хөөү ажылынын темпизин ооржум чорун турарын айтыры чугула. «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик» совхозтарда бо ажыл озалдаашкынныг 5986 гага тараа культураларын тарыыр планныг «Чыраа-Бажы» совхоз 4125 гага чашкан. Сула болгаш арбай чажарын эгелевээн. Таваарыларның болгаш механизаторларның күш-ажылының организастаашкынын четпес. Механизаторларның ийи эвлегиг ажылдаарын май 8-ке чедир организастаан турган. Агротехниктиг негелделерни хажыдып, Улуг-Хөөү участогунга чеми кыдыра аңдарып, аңдартынган шөлдүң уштарын дескилевейн турганын удуусуг контроль болүү ылереткен. Тракторларның сепгезгеэин багай ыңнарлыг чорукталы-биле 56 тракторуңу чамдыызы тарылгага ажыглаттыпмайн келген.

СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозка часкы тарылга темпизин чартык ай дургузунда 9-да хуу өзүлделиг болган. Тракторларның долу будүрүкчүлүг ажылдаарын хамдыраар талазы-биле совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчыларының четпес ажылдап турар. Ол ажыл-агый 5700 тонна органиктиг чемнипчидилгенин шөлдерге төгөр планын үзеринге чедип, оон үүлге 250 тонналы токкеи. Суттарылгаже күштер эвээш салдынганы-биле 310 га суттартынган.

Амгы үеде хөөү ажылынын темпизин шапкынчыдары, мал чемин культураларның база картофельдиң тарылгазынче дарый кирери негеттинип турар.

М. СЕВЕН,
«Шынның» тускай корр.

«МУРНАКЧЫ» КОЛХОЗТА

«Мурнакчы» колхозтуң тараажылары Совет Тываның 25 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш бедик кедүрлүүшкүнүүр ажылдап, гектардан-на 15 центнер дужуттуу алырын хүлээнгеннер.

Тараа чаштырылгазында трактористер Бады-Байыр, Ооллак, Озуук-оол олар хүн нормазын 150—200 хуу күүседип, мурнакчылар болуп турар. Ол ышкаш чер аңдарылгазында Ачыыт, Кызыл-оол, Балдан олар кыымак чоруун көргүзүп, ажылдың хүн онаалдазын 150 хуудан кудулатпайн турар.

А. ЧАМБАЛ.
Бай-Тайга район.

Ооржак Эрес-оол — «Межегей» совхозтуң дээре механизаторларының бирээзи. Часкы хөөү ажылдарының үезинде ДТ-75 деп трактор-га ажылдап турган. ол 400 ажыг гектар тараану чаштырган болгаш хүн нормазын ортумаа-биле 200 хуу күүседип турган.

ЧУРУКТА: Ооржак Эрес-оол.

В. САЛЫНКОВТУҢ фотозу.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ КОМИТЕДИНДЕ

АВТОТРАНСПОРТТУ ЧӨП АЖЫГЛААР

«Тыва-автооруктранс» каттыжышкыны 1969 чылдың дөрт айларының чүк сөөртүлгениң планын 100,1 хуу күүсеткен. Ынчалаа-даа партия биле чазактың айтыышкыннарын күүседир талазы-биле ук каттыжышкын четпес хемчеглер ап турарын улусчу контрольдуң шугумубиле чоруткан хыналдавның түңнели көргускен.

Каттыжышкында ниитизин-биле дөрт ай иштинде чүк эргилдеанниң планы 93,7 хуу күүсеткенигеи. Сес автобудүрүлгелериниң 4-ту план күүсетпээп. Техника талазы-биле белеңниниң коэффициентизин планга четпес. Техниктиг четпестериниң чылдагаанындан 605 автомашина азы ниитизи машиналарның 33,8 хуузу хыналда чоруп турган үеде аңаа турган. Оон чылдагааны үүлге артык кезектер-биле четпес хандыртынганында эвес, харын техниканың ажаалдаашын багай организастап, септелгенин куду шынарлыг чорудуп турарында.

Бүгү автобудүрүлгелерде мергежилдиг слесарьлар, мотористер, механиктер дыка эвээш, а оларны белеткеп турары четпес. Механик албан дужаалга чамдыкта чолаачылаар эргеанн кадыткан кижилерни киирип ап турар.

Каттыжышкынның автобудүрүлгелериңде ийи үс ажыг чолаачы четпес. Оон чылдагаанындан автомашиналарның чамдыызы аңаа турар. Ол дээрге чолаачыларның ажылдан үнер-кирер чоруу хөй болуп, оларның күш-ажылын багай организастап, чамдык удуртукчуларның кадрларже четпес кичээнгей салып турарында деп, комитеттиң хуралынга демдеглээн. 1968 чылда ажылга 2136 кижини хүлээп алган болза, ажылдан үндүрген кижи 2575 болган. Бо чылдың бирги кварталында 223 чолаачыны ажылга хүлээп алган болза, ажылдан үндүрген 179 болган.

Чолаачыларның оруузуунга кижизидилге ажылы четпес. 1968 чылда болгаш бо чылдың бирги кварталында 10580 кижи-хүнү прогул болган. Ак-Довуракның болгаш Кызылдың № 1 автобудүрүлгелеринде бо талазы-биле байдал дыка четпес. Автотранспорттуң ажылдакчыларында арагалаар чорук хөй. Чамдык чолаачылар орукка чорааш арагалаар. Оон чылдагаанындан 1968 чылда 273 чолаачы машина чолаачылаар эргеанн кадыткан.

Сагылга-чүрүм чок, шимчээшкининиң чүрүмүн үрээр чоруктан 1968 чылда болгаш бо чылдың бирги кварталында орук-транспорттуң осал-ондактыг болуушкуннары 60 четкен. Оон 17-зи чолаачыларның эзирик чорааныңдан болган. Ындыг чоруктан транспорттуң үрелген чепсек-хөрецгизиниң түңү 28 муң рубль ажыг, үрелген чүктүүн түңү 7 муң ажыг рубль болган.

Контроль чоктуң харааныңдан автотранспорт будүрүлгелериниң чамдык ажылдакчылары автомашиналарны боттарының хуузунда ажыглаары ховар эвес.

Автомашиналарга чүктү чүдүрери болгаш дүжүрери дыка саадап турар. Ылаңгыя Кызылдың эът комбинады. Садыг министерствозунуң болгаш «Сельхозтехниканың» базаалары, амыдырал хандырылга эргеделээ автомашиналарның шимчээшкининиң дыка саададып турар. Четче эвес медээ-биле алырга, чүдүрер-дүжүрер ажылдарны кошкак организастаанының, чүктерни хүлээп алыр болгаш дужаар талазы-биле быжыг график чок болуп турарының түпеединде чүктү чүдүрер, дүжүрер черлерге автомашиналарның нормадан ажыр аңаа турганы 1968 чылда 8630, бо чылдың бирги кварталында 1980 машина-шагы болган.

«Автотранспорт будүрүлгелериниң соорткен чүктерин камгалаар дугайында» 1968 чылдың апрель 12-де улусчу контроль комитединиң үндүрген доктаалыы «Тыва-автооруктранс» каттыжышкыны эң багай күүседип турарын комитеттиң хуралы демдеглээн. Дудагдаалдың болгаш оорлаар чоруктуң түңү чыл бүрү улам ковудеп турар.

Хыналдадан илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган болгаш оларны боттандырып чорудар бис деп. «Тыва-автооруктранс» каттыжышкынывың начальнигни эң Г. Николаевтиң кылган медеглелин комитеттиң хуралынга хүлээп алган.

Кол чүве—бүгү автотранспорттуң ажыглаалын экижидери, соорткен планын ажыр күүседири болуур. 1969 чылда 500 хире чолаачыны немей белеткээр, чолаачыларның ажылынга болгаш дыштанылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын экижидер, арагалаар, ажыл үзер, автотранспорттуң шимчээшкининиң чурумун үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирер болгаш оон-даа өске хемчетлерни алыр.

Республиканың улусчу контроль Комитединиң 1968 чылдың апрель 12-де үндүрген доктаалын күүсетпээнин дээш, кадрлар-биле ажылды кошкатканы дээш № 1, 2, 3 автотранспорт будүрүлгелериниң начальниктерин эштер В. Парунин, В. Петров, В. Филимонов оларны Комитеттиң хуралынга шыңгыы демдеглээш, доктаалда айыткан четпестерни ийи ай хуусаага чайладырын оларга дааскан.

Чүктерни чүдүрерин болгаш дүжүрерни саададып, автомашиналарны нормадан ажыр аңаа тургузуп турган организациялардың удуртукчуларын шыңгыы сагындырбышаан, моон соңгаар ажылды эзе тургузарын оларга дааскан.

ТАРЫЛГА МЕДЭЭЗИ

Республикада часкы тарылганың чорун турарын май 19-түн медээзи-биле көргүзерге байдал мындыг (хуу-биле):

РАЙОННАР	Бүгү культураазының чажын тараазы	Оон иштинде: Тараа болгаш тараа-бобы культураазы	Кызыл-тас
Таңды	79,6	91,6	99,4
Каа-Хем	77,2	94,9	98,3
Тес-Хем	71,6	102,4	110,5
Бии-Хем	84,6	89,2	99,6
Барыын-Хемчик	63,4	96,4	100,4
Кызыл хоорай Соведи	63,0	96,5	107,9
Чөөн-Хемчик	61,6	83,5	99,1
Бай-Тайга	60,3	101,0	105,3
Эрзин	58,3	100,0	100,0
Улуг-Хем	47,0	62,6	85,2
Тожу	11,9	22,9	—
Өвүр	—	—	—
Мөңгүн-Тайга	—	—	—
Республика	67,0	86,6	98,3

Чазын чажып тарыыр бүгү культураларның тарылгазының планын колхозтар 70,5 хуу, совхозтар 65,9 хуу күүсеткен. Тараа болгаш тараа-бобы культураларының тарылгазының планын «Сукпак», «Тээли», «Тыва», «Кара-Хаак», «Өөк», «Тес-Хем», «Бүрен» совхозтар күүсеткен, а кызыл-тас тарылгазының планын 17 совхоз күүсеткен.

ЧУРУКТА: «Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудничниде экскаваторжу Дмитрий Георгиевич Васин. Бир угда 25 тоннаны чүктээр самосвалдарның чүгүи ол чүдүрүп четтирип турар. Шалыпкын ажылдап чаңчыккан мурнакчыга оон өөрү чоргаарлавыр.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Семинар

Чоокта чаа Чадаана хоорайга СЭКП райкомунуң зазынга Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнарның көдээ библиотекарьларының ийи хонук семинары болуп эрткен. Аңаа «Ленинниң литературлуг өөредиинин пропагандалаар талазы-биле көдээ библиотекаларның сорулгазының дугайында», «Ном фондузун чыырының болгаш кампгалаарының дугайында» лекцияларны республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының методизи Р. С. Симчит, «В. И. Ленинниң «Улуг эге-ээшкин» деп номунга номчулга конференциязын эрттиреринниң методиказының дугайында» лекцияны республика библиотеказының киидис эргелекчизи Т. Д. Маргыы, «Делегей байдалының дугайында» лекцияны В. Саңаа олар кылып бергеннер. Ол ышкаш өске лекцияларны республика библиотеказының методизи Ефременко болгаш Чөөн-Хемчиктиң район библиотеказының эргелекчизи Романюк олар кылганнар.

Семинарның соолунде оон ишкиичилери ажылының дүржүлгаларын солушкан болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур юбилейинге болгаш Совет Тыванның 25 чыл болур оюнга холбаштыр кылып чорудуп турар ажылдарының дугайын чугаалашканнар.

С. ВАСИЛЬЕВ.

Партийжи амыдырал

БЕДИК ДҮЖҮТ ДЭЭШ

Партияның XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ниң соонда болгуулаан Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын улам ыңай көдүреринче, чер ажылын сайгарадырынче угланган хемчегларын алыры бистиң районнуң партия, совет база көдээ ажыл-агый организмаларының бир кол сорулгазы болуп турар. Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери беш чылдың дөртүү шалыпчы чылында чер ажылының культуразын бедидип, күрүнеге тараа садарының беш чыл планын бүрүнү-биле күүседирин хүлээп алган.

Район 1969 чылда 38920 гектар черге тарааны чажарын база гектардан-на 11,5 центнер дүжүттү алырын азы ниитя тараа чылдазын 41714 тонна чедирерин хүлээнгеп. Бир эвес бис бо планнап алганывыс дүжүттү чедип алыр болзувусса, күрүнеге 15 муң тонна тарааны садар болгаш беш чыл планындан ажыр 6 муң тонна тарааны дужаар бис. Ол чурагай ниитизин-биле 21 муң тонна болур. Районнуң ажыл-агыйлары ам чер ажылының культуразын бедидиринче угланган бүгү хемчегларны ап турар.

Мартта районнуң партия активинге болгаш чер-черде партия эге организацияларының хуралдарынга бо талазы-биле сорулгаларның дугайында айтырыгны чугаалажып көрген болгаш колхоз, совхоз, бригада, звено аймгыбиле хемчегларны ажылдап кылган.

Бо чылын кызыл-тастың тарылга шөлү 500 га өскеп. Ол ышкаш сорттуг үрезинбиле тарылга чорудары 1965 чылда 82 хуу турган болза, ам 92 хуу чедир өскени районнуң ажыл-агыйларының, ында партия организацияларының соолгу чылдарда чер ажылының культуразын бедидеринің боттуг хемчегларын ап, чогуур ажылдарны чорудуп, көдээ ажыл-агый спецпиалистериниң харылзаалгазын бедидип келгенинің бир хереглээ болур. Часкы тарылга ажылдары чогуур хуузавазында бедик агротехниктиг байдалдарга эрткен. Тарааның 90 хуузун кызыы одуруглуг кылдыр тараан база 1300 гектар черге минералдыг чемнинчидилгени чашкан. Районнуң ажыл-агыйлары шык базырмышкыны түгле беш ажыл хүнүнде кылган.

Часкы тарылга ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер талазы-биле элээн ажылдарны көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери агрономнар эштер Мусихин («Тиилелге» колхоз), Сирота («Коммунизмче орук» колхоз), Хангаев («Бурунгаар» совхоз) олар чедип ап турар. Олар боттарына онаашкан ажылдарын ак сеткилдиг көрүп, чер ажылының бедик культуразы дээш демиселге бүгү механизаторларны хаара тудуп, оларның ортузунга политмассалыг ажылдарны хүн бүрүде чорудуп, социалистиг чарыштың түңнелдерин үргүлчү үндүрүп, механизаторларның ажыл төлевиринің талазы-биле айтырыгларны чогуур үезинде шиитпирлеп, оларның материалдыг сонуургалын бедидеринің хемчегларын ап турар.

«Бурунгаар» совхозтуң Хайырлыгда Илья Иванович Малышев удурткан комсомолчуаныяктар бригадазы кожазы «Совет Тыва» совхозтуң Чеди-Пашта ындыг бригадазыбиле социалистиг чарыштыг, ол бригадаларның кайызындаа бедик көргүзүглүг болур дээш чаржып турар болгаш кайызының-даа түңнелдери бедик, ындыг-даа болза, эш Малышевтиң бригадазы дээре түңнелдеглиг. Ол часкы тарылга зегләәнден бээр бодунуң бригадазының улузунбиле үргүлчү кады ажылдап, тарылганы районда бир дугаар доозуп, ону бедик агротехниктиг байдалга эрттирген. Хову турлагда ажылдап турар механизаторлар-биле чогуур ажылады ол-ла совхозтуң кол агроному аныяк коммунист, партия эге организациязының секретарының оралакчызы Валентин Хангаев чорудуп турар. Ол түгле чер ажылынче сагыш салып турар эвес, а хову ажылында ажылдап турар ажылчыннар кандыг байдалда чүрттап турарын, оларның ортузунга масса-политиктиг ажылдың дугайында хайгаарап көрүп турар. Ындыг сагыш салышкынының түңнелинде «Бурунгаар» совхозтуң Хайырлыгда болгаш Кара-Сугда хову бригадаларының ажылында бедик көргүзүглер бар болгаш хову турлаанда хана солуннар үргүлчү үнүп, аңаа мурнакчыларның чедиишкиннерин чырыдып турар.

Бо совхозта хову ажылынга комсомол эге организациязының талазындан (секретары аныяк коммунист эш Ким) база улуг кичээнгейни салып турар. Комсомол организациязының секретары боду зоотехник-даа болза, үргүлчү-ле хову бригадазында чеде берген, ында ажыл-биле таныжып, ховуда ажыл-ишчилерниң мурнунга лекция, беседаларны кылып турар.

Часкы тарылга ажылының үезинде хову бригадаларынга шиитпир-биле 8 партия бөлүктерин тургускулаан. Бо хүнде хову ажылында 78 коммунистер хаара туттунган, а арткан чылын 59 коммунистер ажылдап турган. Моон алгаш көөрге чыл келген тудум-на хову ажылынга коммунистерниң киржилгези өзүп турары илдең-дир. «Октябрьның 30 чылы» колхозтуң аныяк коммунист Владимир Щербакка удурткан хову бригадазы эки түңнелдерни чедип ап, хову ажылында ажылдап турар чоп ортузунга масса-политиктиг ажылдарны кошкан чоруп турарын илередип, ону экижидип алыры-биле принципиалдыг ажылды чоруткапының түңнелинде ажылда бар четпестерни чайладырын чедип алган. Ам хову бригадазында хана солуунну үндүрүп, лекция, беседаларны чорудуп турар апарган. Боттарының күжүл, арга-дуржулгазын харам чокка берип, бедик көргүзүглерни чедип ап турар коммунистерниң саны хүн бүрү өзүп турар. Оларга «Совет Тыва» совхозтуң трактористери Буянды Даш-оол, «Ленинчи орук» колхозтуң механизатору Сат Март-оол, «Кызыл тук» совхозтуң ажылчыны Фролов, «Октябрьның 30 чылы» колхозта Дмитрий Чирков хамаарыжыр. Бо хүннерде районнуң колхоз, совхозтары тараа культураларының чажылдазын бүрүнү-биле дооскан болгаш ам картофель, ногаа аймаа, мал чеми культураларның тарылгазын чорудуп эгелээн.

Районнуң совхоз, колхозтарының партия организацияларының тарылга үезинде организас-массалыг ажылында четпестер барын демдеглээр херек. Хову ажылының үезинде партия бөлүктерин тургускан-даа болза, оларның ажылын партия эге организацияларының талазындан контрольдавайн, оларга боттуг дузаны көргүспейн келгенивиден чамдык партия бөлүктери боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын чедир күүседипейн келген. Бо талазы-биле «Кызыл тук» совхозта (секретары К. Якименко), «Ленинчи орук» колхозта (секретары О. Наксыл-оол), «Октябрьның 30 чылы» колхозта (секретары Д. Яровиков) партия организациялары четпес ажылдаан. «Кызыл тук» совхозтуң Улут, Биче Ажыкта хову ажылында механизаторларның ортузунга масса-политиктиг ажылдарны кошкан чоруп, оларга чогуур амыдырал-чүрттээлга байдалын тургуспаан. Олар солун-сеткүүзүг үргүлчү овалдады ап, лекция, беседаларны чорудуп турар апарган. Боттарының күжүл, арга-дуржулгазын харам чокка берип, бедик көргүзүглерни чедип ап турар коммунистерниң саны хүн бүрү өзүп турар. Оларга «Совет Тыва» совхозтуң трактористери Буянды Даш-оол, «Ленинчи орук» колхозтуң механизатору Сат Март-оол, «Кызыл тук» совхозтуң ажылчыны Фролов, «Октябрьның 30 чылы» колхозта Дмитрий Чирков хамаарыжыр. Бо хүннерде районнуң колхоз, совхозтары тараа культураларының чажылдазын бүрүнү-биле дооскан болгаш ам картофель, ногаа аймаа, мал чеми культураларның тарылгазын чорудуп эгелээн.

Бистиң районнуң ажыл-ишчилери боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин база беш чылдың дөртүү чылында күүседип дооскаш, үшкү класстың трактористери деп мергежилди чедип алгаш, болдунуң төрээн колхозунга кээп ажылдай бергени ол.

Монгуш Часкал механизатор ажылга улам мергежип, хоочун трактористерниң аргадуржулгаларын чүткүлүү-биле бодунга шингээдип албышаан, эрткен 4 чылдарда колхозта эң эки трактористерниң санынга кирип. ВЛКСМ райкомунун Хүндүлел биижиктериbиле база колхоз баштаар черининң өртектиг барааннарыбиле улаштыр шаңнадып, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, районга безин алдаржып келген. Часкы тарылга, күскү дүжүт ажаап алышкынының үезинде ДТ-75 тракторну билдилиbиле башкарып, улуг үүлени бүдүреринге 24 харлыг кыс М. Часкал шулургу ажылдавышаан, кышкы үеде колхозтуң хойжузу Ховалыг Очурооолдуң коданинга келгеш, аңаа ийи чыл улаштыр сакманщиктеп ажылдааш, чылдың-на 75-85 хураганнарны доруктуруп бергенин малчын бүрүзү чоргаарал-биле мактап турарлар. Ол Сесегеле малчыннарның агитатору болуп келген.

Төөгүлүг беш чыл планын күүседиринің дөртүү чылының часкы тарылгазының хүннеринде Монгуш Часкал Сесеге ховузунда 266 га черге кызыл-тасты чаштырып, 164 га черни илиртээн. Оон башкарганы ДТ-75 трактор илиир сөөрткеш, шөлдү оргудескилей илиртеп, сеялка сөөрткеш, кайгамчык чаагай үезинни чаштырып турза, аныяк трактористе ынанышты эш болу берген. М. Часкал Сесеге бригадазында трактористерниң социалистиг чарыжында ийиги черни доктаамал ээлеп, парторганизациязының болгаш колхоз баштаар черининң шилчирлиг кызыл вымпелиниң төлептиг ээзи болган. Ол ам сула чаштырылгазынче кирген.

— Мээң ажылдап турар бригадамда мээң-биле кады 5 кыс ажылдап турар. Механизация курузун бо чылын дооскан кыстар О. Чойганмаа, С. Бичелей, В. Монгуш, М. Артаа олар эрестиг чажыкчылар болуп турарлар. Мен ол өөрүмге чоргаарланыр-дыр мен. Бо чылын чымчак черже шилчидерге 800 га черни ажылдап кылыр хүлээлгени алгаш, чарышка Кек-Терек бригадазында Сат Манзыр-оолду кыйгырган, ону чамдыкта ажып тур мен—деп комсомолчу кыс чугаалап турар.

Комсомолчу кыс Монгуш Үем-Ламаевна Часкал чүгле онаашкан ажылынга кызымак эвес, харын хостуг үелеринде болунуң мергежилин бедидип, хөй-ниити ажылынга база шпепкейлиг киржип турар. Бо кыжын сакманщиктеп ажылдавышаан, 2-ги класстың трактористи кылдыр өөренип алган. Ийме суурда № 6 кварталдың концертчилери-биле бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмүнүң доктаамал киржикчизи. Монгуш Часкалдың «Онмас чечээм» деп ыры хөглүг, ыянгылыг ырлаарын чон кончуг сонуургаар.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң 2920 га тараа культураларын тарыыр хүлээлгезин чедиишкинниг күүседиринге үлүгүү кылыр хүн нормазын 125—130 хуу күүседирин комсомолчу М. Часкал хүлээнип алган, улам соруккур ажылдап турар.

Д. ХЕРТЕК.

Ооржак Очур-оол Кызылдың алгы заводунга кээп ажылдаа-да он чыл ашкан. Идиктер кыпыр дүк аймаа арыглаар машиналар ооң эптиг-эвилиг холдарының аайынган эрттипес. Мурнакчы машинистиң ажылдаан ээлчээнде арыгаалга машиналары чаңгыс-даа катап үрелбээн.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Ам-даа хөйну

Коммунистиг партияның тургузукчузу болгаш совет күрүнеминиң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга база Совет Тыванның 25 чыл оюнга уткуштур Эрзин районнуң культура кылдыын революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга чүрттакчы чонну кижизидеринге база чоннуң политиктиг биилин болгаш культурлуг деңнелин көдүрер талазы-биле элээн ажылдарны кылып чоруткан.

Чон ортузунга культура-массалыг ажылдарны калбартып чорударынга база чонну чаа чаңчылдарның хевирлеринге кижизидеринге чер-черде партия, совет органнар-биле, комсомол, профсвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организациялар-биле харылзаалыг ажылдап турар. Бо улуг ажыл-херекти боттандырарынга районда 2 культура бажыны, 3 көдээ клуб, 4 көдээ библиотека, 1 район библиотеказы, 4 кызыл-булуң, 1 үрүглар библиотеказы чонга бараан болуп турар.

Чонга көргүскен уран чүүлдүн тематиказы хөй янзы, а В. И. Ленинниң 100 чыл юбилейинге холбашкан темаларга хөй болуп турар. Бо хүннерге чедир чонга 156 концертти, янзы-бүрү тематиктиг кежээлөрни, вомчулга конференцияларын, күш-ажылдың мурнакчыларын-биле, Тывааның чогаалчыларын-биле ужуражылгаларны эрттирген. Авыяктарның шеригже үделгелерин 7 удаа (Мөренге, Нарыйга, Эрзинге) эрттирген. Чаш урутларның төрүттүнгенин, назы четкен уругларга байырлалды-биле паспорт тыпсырын демдеглээрин, аныяк ада-иелерниң кежээлерин эрттирген. Маадыр иелер кежээзин 1 катап, кудумчу байырлалын 1 катап, Ленин аттыг колхозка «Чолаачылар болгаш механизаторлар кежээзин» эрттирген. Тыва эки турачылар болгаш шаандакы хоочун революсчулар-биле ужуражылгаларны 4 кезек черге эрттирген.

Районда ниитизин-биле уран чүүлдүн 11 болгүмүнде 156 кижи хаара туттунган. Ол ышкаш район төвүнде улусчу театр 1968 чылдан эгелеп ажылдаап, районнуң чонунга 2 шинни белеткеп, 24 кезек черге көргүзүглерни чонга бараалгаткан. Районнуң культура килдизи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг чарышты калбартып, кожазы Тес-Хем районнуң культура албан черлерин социалистиг чарышка киирыгран.

Чоннуң эстетиктиг кижизидилгезинче кичээнгей салып, чер-черде культура одагларының дерилгезин В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүндең бээр чүс чылыга база Совет Тыванның 25 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш, шудургу ажылдап турар.

Чер-чер Советтериниң эрткен соңгудазында чаңгыс чер чүрттүглары Метпе Бурушкакович Салчакты Монгуш-Тайганың район Советиниң депутадынга соңгааны малчыннының буянныг күш-ажылынга улуг үнелел-дир.

З. ЮМБУУ.

ЧУРУКТА: Метпе Бурушкакович биле Кулан Баазан-Хөөевна.

В. ТАРТАКТЫҢ фотозу.

Түлүш Макпал— хоочун саанчы

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, коммунист Түлүш Тойлааровна Макпалды Комай суурнуң улуг, биче кижилери чүгле таныыр эвес, харын совхозтуң, районнуң чону зии биилярлер, хүндүлээрлер. Ону Түлүш Макпал могаг-шылаг чон күш-ажылы, шынчы ак сеткили-биле чаалап алган. Алдан ийи харлыг Макпал угбай амгы үеде «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Комай фермазында саанчылап, назы-харын дөгүзе-даа кыпган ижи, хөй-ниитиниң херээнге бердингени аныяктардан тудан чок. Ол фермада уранчүүл коллективиниң идепкейлиг киржикчизи.

Чээрби амыг чылда хоочун саанчы чеже сүт сагганы, чеже шаңнал-мактал алганы Макпал Тойлааровнаның кады ажылдап турар өөрүнге үлегер-чижек болган. Ынчанмайн канчаар, кандыг-даа эртемни, кандыг-даа күш-ажылчы мергемилди чедип алырда үлегерчижек херек-ле болгай. Хоочун ишчиниң өөреникчи саанчылары Кара-кыс Санчай-оол, Роза Сюрюн, Донган Долчанмаа, Мария Балдан, Көк-кыс Санчы ёзулуг күш-ажылдың шөлбаннары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, чоннуң чоргаарлары. 1932 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Түлүш Төйлааровна «Күш-ажылдың Кызыл тук» орденниң база «Социалистиг чарыштың төргиини» деп хөрөк демдээниң эдилекчизи.

Хоочун коммунист Комай эге школазынның база ында комсомол организациязының күзенчиг ээлчызы. Ол школачыларга бөлгаш комсомолчуларга бодунуң амыл-хөрээн бола чугаалап берген турар.

1969 чылдың эрткен айларында хоочун саанчының көргүзүү өскелөрдөн дээре болган. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болурунга база Совет Тыванның 25 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш хоочун саанчы шудургу ажылдап турар.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГАЖЕ

Амгы үеде чаагайжыдылга дугайында айтырыг кандыгдаа ажыл-агый, албан организация, үлетпүр бүдүрүлге черлериниң кол черни өөлөөн турар ужуразуг. Ындыг турбуже респотребсоюз баштаар черининң бажыңының девискээри арыг-шевер эвес. Кудумчу, тротуар кыры көрженделдир хоорлуп, карталын казган. Оюу ой-шаанда септедип албааны кайгамчык. Ында олурткан ыяштарның, үнүштериниң ажаалга-хайгааралы багай. Бо дээрге хоорайны ногаанчыдып чаагайжыдарынга канчап-даа таарышпас.

Ол организацияның удурткучулары Юрий Сергеевич Катков, оон оралакчызы Михаил Авыр-оолович Салчак олар боттарының ажылдакчыларының амыдырал хандырылгазынче кичээнгей салбайн турар. Оон түңнелинде Октябрьская № 3, Щетинкин-Кравченко № 28 (хөй авал чүрттээр) бажыңнарның капитал септелгезин он чыл дургузунда чаңгыс-даа катап кылбаан.

Ынчангаш респотребсоюзтуң баштаар черн, партком, профзвилел, комсомол организациялары бо четпестерни дарый чайладып, хоорайны ногаанчыдып чаагайжыдарынче кичээнгейни күштелдирери негеттинип турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ХОЙЖУ ӨГ-БҮЛЕ

Моңгуш-Тайганың бедик баштарында меңгилер ирип, бодаваан-даа чүве дег, хүн карааңга чайынганнып чыпчылаан. Моңгуш-Тайгага час кажаптызынган-даа орай дүшкен, соок хаттар хары-биле катай хадый бээр.

Эрткен кыш малчыннарга элээн бергедээшкиннерни таварыштырган. Ынчалза-даа «Малчын» колхозтуң мурнакчы хойжузу Метпе Бурушкакович Салчак берге кыпты чедиишкиннер ажып, 296 баш хоюнуң чаш төлүн менди доруктуруп алган.

Метпе Бурушкакович оонуң херээжен аза Кулак Баазан-Хөөевна-биле он аяды чылдарның дургузунда мал ажылынга ажылдаан, мурнакчыларга савадын келгеннер. Олар эртчен чылын үш тонна ажыг көк сигенин боттары белеткеп. Тестиг-Кара-Сугда кыштаанга сөөртүп чедирип алган турган. Малчын от-бүле бо чылын дөрт тонна сигенин белеткеп, чайгы одарларны биидилиг ажыглаан турган, малдың эки семиртилгезин чедип ап, хөй дүктү кыргын алыр сорулганы салган. Ону күүседиринге улуг күжениишиниң, чогаалынчы чорук херек. Олар улуг баштыңчы В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чылыга база Совет Тыванның 25 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш, шудургу ажылдап турар.

Башкыларның чайгы өөредилгези

ӨӨРЕДИР БОЛГАШ ӨӨРЕНИР

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш, республиканың башкылары өөредилгениң болгаш кижизидилгениң айтырыгларын улам сайзырангайжыдар сорулгалыг ажылдап турар. СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1966 чылдың ноябрь 10-да хүлээп алганы «Ниити билигниң ортумак школазының ажылын улам экижидер дугайында» доктаалында башкыларның билиг мергежилин соксаал чөк бедидеринче онза кичээнгейни салган.

Өөредилгениң болгаш кижизидилгениң шинарлыг болуру башкының мергежилинден, күзел-чүткүлүнден болгаш ажылынга бердингенинден кол хамаарыжыр. Башкының билинн бедидер талазыбиле хүн бүрүнүн бот-өөредилгезинден аңгыда, бир кол хевир — чайгы курстар болур. Чайгы курстарның кол сорулгазы чаа өөредилге планынче болгаш программаларже шилчээн эртемнерниң башкылаашкынының чаа методиказы-биле башкыларны таныштырары болур. Башкыларга чогуур теоретиктиг билигни бербишаан, чаа өөредилге номнары-биле ажылдаарынга практиктиг дузаны база көргүзер.

1969 чылдың сентябрь 1-ден эгелээш, чаа өөредилге планы болгаш программаларбиле бүгү бирги класстар, Кызылдың школаларының 2-ги класстары өөренип эгелээр. Чаа программаларже дараазында эртемнер шилчиир: физика 7 класска, төөгү, география, биология 6 класска, химия 7, 8 класстарга, астрономия 10-гу класска.

Институттуң чайгы курстар эрттиреринің планын ёзугаар июнь 4-тен 30-га чедир — белеткел классының, 1-ги класстарның орус дыл башкыларының, Кызылдың школаларының 2-ги класстарынга ажылдаар башкыларның курстарын эрттирер деп планнаан.

Июнь 17-ден июль 5-ке чедир 5—8 классларның тыва дыл болгаш литература, орус дыл, математика башкыларынга, июнь 25-тен июль 15-ке чедир физика, химия болгаш биология башкыларынга курстар Кызылга болур.

География башкыларының белеткели июнь 4-тен 25-ке чедир Красноярск хоорайга, а англи болгаш немец дыл башкыларының курстары июль 1-ден 25-ке чедир Абаканга эртер. Июнь болгаш июль айларда ниитизин-биле 600 башкы билиг бедидерининң чайгы курстарын эртер.

Чайгы курсчарның дээштиг болуру оон дыңнакчыларын шын шилиириниң кол хамаарылгалыг. Чамдык районнарның улус өөредилгезининг кылдистери бо айтырыгны чугулалап көрбейн, чайгы курстарже чүгле күзелдиг башкыларны чорудар таварылгалар хөй. Ынчангаш чамдык башкылар 2-3 чыл улай курстарга кээп турар, а 10-15 чыл дургузунда школада ажылдап турар хирезинде чаңгыс-даа катап билиг бедидерининң курстарынга кээп көрбээн башкылар бистиң школаларывыста бар бооп турары чажыт эвес. Чижээлээрге, Тес-Хемниң Чыргаланды 8 чыл школазында математика башкызы О. Арапчор 12 чыл иштинде чаңгыс-даа катап билиг бедидерининң курузунга кээп көрбээн. Ол школада математикага өөреникчилерниң биилин кончуг кошкак. Бо өөредилге чылында чырыдыышкын министерствозунуң октябрьда чоруткан хыналда ажылын 5-8 класстың өөреникчилерининң чүгле 10,4 хуузу күүсеткен.

Мурнуку чылдардан алгаш көөрге, районнарның улус өөредилгезининң кылдистери чайгы курстарже чорудар башкыларның планын чедир күүсетпейн турар. 1968 чылдың чайгы курстарынга Каа-Хем райондан 32 башкы кээр турган болза, оларның чүгле 16-зы келген. Ол ышкаш Тожу, Эрзин, Тес-Хем болгаш өскеда районнардан дыңнакчылар чедир келбээн.

1968-69 өөредилге чылы дооступ турар. Чайгы курстарның эгелээринге чедир кашла хонук арткан. Чайгы өөредилге эртер башкыларның данзызын түс-түс школалар, районнар тургускаары чугаажок. Билиг бедидерининг курстарынга өөренир башкы бүрүзүн школа удуртукчулары хандырар ужурлуг. Район иштинде өөредилге эртер ужурлуг башкыларның курстарга келиргн районнарның улус өөредилге кылдистери бүрүн хандырарынче амдан сагыш салыры чугула.

Н. КОНГАР,

республиканың башкылар билип бедидер институдунуң директору.

Чүгле кадагалалда эвес

Чонну ном-биле хандырары библиотеканың ном фондузундан болгаш ажылдакчыларның бот-идепкейинден, белеткелинден, ажылды организастаанының хевиринден болгаш методтарындан хамаарыр.

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының ном шыгжамырында 40 мун ажыг ном оран-сава чедиш-пезинден овааланы бергилээн чыткылаар. Бичалаза-даа шыгжамыр салбырының 12 чыл ажылдаан эргелекчизи А. С. Гумен баштаан 3 ажылдакчызы улуг ажылды чорудуп турар. Шыгжамырда херектиг ном дептерге чедерде дыка хөйүн коптарып саарар-даа болза, номчукчуларның хереглелдерни хандырар дээш шыгжамыр салбырының ажылдакчылары шүүтсүнмейи күжүн, шаг-үеин харамнанмайн ажылдап турар.

Салбыр 1968 чылда 203 кижиге ном берген, ол дээрге чагыг бүрүзү нарын, ону тыварынга 4—5 шак чарыгдаттынар улуг ажыл-дыр. Бир эвес оран-бажың делгем, номнар корум-чурумнуг турган болза, номчукчулар оон ийи катап хөй турар ийик. Ол дугайын эрткен чылын кирген чагыгларның 60 хуузун тывылбас болганындан ойталааны хереченлеп турар.

Библиотекалар аразының болгаш чагыглыг (заочный) абонемент-биле номчукчулар хандырар талазы-биле улуг ажылды салбыр кылган. Бо ажылды Татьяна Васильевна Мязина 1961 чылдан бээр чорудуп турар. Бо арга болза, номчукчу номну баш удур чагып алгаш, почта дамчыштыр ап болур ындыг эптиг аргадыр.

Библиотекалар аразының абонементизин номчукчу бүрүзү ажыглап, ону дамчыштыр ном алыр эргелиг. Бо арга номчукчуларның тематиктиг кандыг-даа чагыгларын оон айтканын ёзугаар хандырып болур. Оон хуусаазы ийи—үш айдан узавас. Библиотекалар аразының болгаш чагыглыг абонементилерни районнар болгаш кодээ библиотекалар база калбаа-биле ажыглаар ужурлуг. Каа-Хемниң район библиотеказы ону үргүлчү ажыглап турар. 1968 чылда аңаа ховар 95 номну чорудуп берген. Хову-Аксы уруглар библиотеказында, Тандының Владимировка, Кур-Чер кодээ библиотекаларында бо ажыктыг арга делгереңгей ажыглаттынып турар.

Кызыл хоорайның библиотекаларындан, болунуң ном фондузу четпир Н. К. Крупская аттыг библиотекадан оскези шупту бо арганы ажыглап турар. Чижээ, 1968 чылда № 6 библиотека 140 номну, Некрасов аттыг—55, Островский аттыг—25, Горький аттыг—22 номну алгылаан болгаш еске-даа.

Бичалазажок дыка хөй район болгаш кодээ библиотекалар бо ажыктыг аргаларны херекке албайн турарынга шыгжамыр салбырының ажылдакчылары хомудап турар. Мурнунда библиотекалар аразының болгаш чагыглыг абонементини ажыглап турган чамдык библиотекалар безин, оларның эргиде турган эргелекчилери солушкан сөөлүнде, боже кичээнгей салбастай берген. Эрзиннин болгаш Барыын-Хемчиктиң район библиотекалары чагыглыг абонемент-биле 1965 чылдан бээр алгылаан номнарын амга чедир эгидип бербээн.

Шыгжамыр салбырынга кээп турар ном чагыглары хөй янзы болгаш делгереңгей. Чагыгларны чүгле библиотекалар киирип турар эвес, тус-тус номчукчулар база хөйну киирип турар. Чагыкчыларның хөреглээн номнарын ук салбыр чүгле республика иштинде библиотекалардан эвес, харын оон дашкаар библиотекалардан безин тыптырып берип келген. Херектиг ном шыгжамырда чок азы тывылбас болза, ынчан салбырның эргелекчизи солчулга абонементизин ажыглаан, Кызылдың библиотекаларының номчулга залдарындан, башку институдуның библиотеказындан, районнар библиотекаларындан дилег кылыр. Оларда чок болза Бурятиянның республика, Красноярскиниң край библиотекаларындан, Красноярскиниң башку институдуның библиотеказындан дээш өскелерден-даа чагыдып ап турар.

Чагыглыг абонемент номчукчунуң дилээн, библиотека чокдаа черээрге почта бар-ла болза, хандырып болур аргалыг. Номчукчу чагыг-хүлээлгени ажылдап азы өөренип турар черинге шынзыттыргаш, чагыг хуудузун долдургаш, күзээн библиотеказынче чорудуп бээр. Оон ынайгы харылзааны телеграф азы телефон дамчыштыр тудуп болур.

Шыгжамыр кандизи 1961 чылдан 1968 чылга чедир 185 кижини чагыг абонементизин дамчыштыр хандырган, ном бээри 1961 чылдан ам 2 катап көвүдээн. Чамдык номчукчулар чүгле бистиң республиканың чагыг абонементизин эвес, харын Москваның библиотеказының абонементизиш база ажыглап турар. Чөөн-Хемчик районнуң күрүне сорт участогунда агроном А. И. Шкорина, оон ашаа сорт шенекчизи В. Л. Шкорин олар Москваның Ленин аттыг библиотеказының, Чербиде школа-интернат башкызы Т. И. Лобанов республикадан дашкаар библиотекаларның чагыг абонементизин ажыглап турар.

Ном шыгжамыр салбырының ажылдакчылары хоорайда 9 көжер библиотекаларның, ном бээр бир пунктунуң ажылын башкарып хандырып турар. Көжер библиотекалар 500 номчукчулуг, 6 мун номну чонга тараткан. Облпроект черинде эш Трофимовтуң, СЭКП обкомунуң гаражында эш Белоноговтуң эргелекчилеп турар көжер библиотекалары хөй чылдар дургузунда эки ажылдап келген. Көжер библиотекаларның ажылын салбыр үргүлчү удуртуп, номнарын четчелеп берип турар.

1968 чылдың ноябрьда «Кызыл тудуг» эргелелдиң общежитиезинге ном бээр пункт ажыткаш, ону З. П. Кудрявцевага эргелекчилеткен, неделяда бир хүн ажылдаар. Номчукчулар хөй, номга хереглел улуг. Бичалаза-даа ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунмаан. Оран-бажың тар болганындан номнар, солуннар делгеттинмес, беседа, допчулал болгаш еске-даа массалыг хемчеглер чорудар аргачок. Номнар чедирип алыр транспорт тывылбас. Эргелелдиң удуртукчулары үстүнде айтырыгларже кичээнгей салза чогуур.

Пушкин аттыг библиотеканың ном шыгжамырының чанында солчулга фондузун 1961 чылда организастаан. Республиканың бүгү библиотекаларындан чыглынган 34 мун ажыг ном бар. Олардан чаа библиотекаларның ном фондузун долдурар, чамдык номнарны чок черлерже четчелеп чорудуп турар. Ындыг арганы ажыглап тургаш, солчулга фондузу бүгү библиотекаларга 27460 ажыг номнарны чорудуп берип, улуг хуузаны чедирген.

Ном шыгжамырының салбыры улуг болгаш хөй талалыг ажылдарны кылганы үстүнде барымдаалардан илдең-дир. Ам үеде шыгжамыр башкыныда эрээл улай түүп турар. Ол доостурга, шыгжамырда номнар корум-чурумнуг кылдыр салдынар, ажылдаарынга, ном сайгарарынга таарымчалыг байдал тургустунар.

А. ГЕРАСИМОВА,
Тыва АССР-ниң Культура министерствозуның библиотека талазы-биле инспектору.

Байкара Далаажык Бии-Хеминиң «Саян» совхозунуң төп сүт-бараан фермазының ажыл-ишчи мурнакчы саанчызы Ферманың кызыл-булуңунда саанчыларның социалистиг чарыжының түңнелин бижип турар графикте оон адынып дужунда ол саанчының сааладага бедик коргүзүглери улажып чоруй барганын оорү магадап, мактаар.

— Чаржыр дээрде бедик коргүзүглерни чедип ап, дидим бурунгаарлаза-ла эки—деп, өөрүнге ол чугаалаар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

Жак Дюклонуң радио дамчыштыр чугаазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының президентиниң албан-дужаалыынга кандидады Жак Дюклонуң медеглээни болза, Францияның ажылчы массаларының эң чугула негелделерин хандырарынче углап-дырган чаа политиканы саналдап турар бис. Жак Дюкло бодунуң сөөгүлда программазын тайылбырлавышаан, радио дамчыштыр чүве чугаалаан.

Бистиң политиказывыс национал экономикада монополияларның төргиндээшкинин чоорту болгаш үргүлчү кызыгаарлаар хемчеглерни көрүп турар деп, Жак Дюкло медеглээн. Ол хемчеглерниң баштайгызы улуг банкыларны болгаш үлеп-пурнуң монополиличиткен адырларын национализастаары болган турар ужурлуг. Ол национализастаан чаа бүдүүлгелерге ажылчы чоннарның төлээлекчилериниң идепкейлиг кирилгези болгаш контроло-биле демократтыг эргелеп башкарылганы организастаарының шиитпирлиг ужур-дузазын база үнелеп көрүп турар бис.

Ажылчы массаларның амыдырал деңнелин доктаамал бедидер сорулга-биле национал экономиканы таарыштыр хөгжүдүрииниң планын ажылдап кылырын болгаш амыдыралга боттандырарын, а ол ышкаш капитал салыышкынмарның политиказын чайгылыш чокка чорударын ФКП саналдап турар дээрзин Жак Дюкло демдеглээн.

ФКП-ниң кандидады амыл телевирин доктаамал өстүрерин дөп-дораан боттандырарын, үндүрүг системазының демократтыг реформазын чорударын, назылап кырааннарның материалдыг байдалын эниидерин, ажыл-биле долуу хандырарының политиказын чорударын негээн.

Кандидатты деткинри-биле

ПАРИЖ. (СЭТА). Культураның үш муң ажылдакчылары президент соңгулдазыгга Жак Дюклонуң кандидатуразын бадылаар деп кыйгырыгга ат салган. Чаңгыс кижиниң эрге-чагыргазы «турбас» деп саналдаваш, хөй миллион французтар капиталдың эрге-чагыргазын кызыгаарлаар болгаш социализмче орукту ажыдар чаа демократтыг политиканы чорударынче чүткүлүн илергейлээн деп, кыйгырыгга чугаалаан. Чүгле ындыг демократия эртемнин, техниканың болгаш ураң чүүлдүң деп-шилгезин хандырары-биле ажылдап турары күш-ажылдың болгаш угаан ажылынын бүгү ажылдакчыларына келир үени хандырып берип шыдаар.

Кыйгырыгга ат салганнар шупту-зу Жак Дюкло дээш боттарының бадылаашкынын бээрин медеглээн.

Акы-дуңма партияларның пленумнарында

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Хельсинкиге Финляндияның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму болуп эрткен. Пленум чурттуң иштики болгаш экономиктиг политиказының өйү келген айтырыгларын, партияда байдалды, а ол ышкаш коммунистиг болгаш ажылчын партияларның ам болур делегей Чөвүдел хуралынга белеткелдин айтырыгларын көрген.

Пленум коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүдел хуралынга баар ФКП-ниң төлээлерин соңгаан. ФКП-ниң Даргазы А. Сааршеп төлээлерни баштап чоруур. Төлээлерниң составынга ылаңгыя ФКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери Х. Кууспнен биле В. Несспин база соңгаан.

ЛЮКСЕМБУРГ. (СЭТА). Люксембурггуң Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму Эш хоорайга болуп эрткен деп, «Цайтунг фум летебургер фолкь» солуп дыңнаткан. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага ажыттынар делегей Чөвүдел хуралынга белеткелдиң айтырыгларын пленумга чугаалашкан.

Пленумга хүлээп алган резолюцияда демдеглээнин болза, Люксембурггуң Коммунистиг партиязының Төп Комитедиң коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүдел хуралын чыыдырарынга байыр чедирип турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүдел хуралы коммунистиг партияларның аразында акы-дуңма харылзаалар-ны, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле оларның харылзааларын улам ыңай быжыглаарынга чедирер, ынчангаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинин-ниң моон соңгааргы үлам улуг чедиишкинчилерин-ге таарымчалыг байдалды тургузар дээрзинге Төп Комитет бүгүреддиг.

Коммунистиг парлалганы деткип турар

РИМ. (СЭТА). Коммунистиг партияның парлалгазының фондузунга акша чыыр талазы-биле кампания Италияда эгелээн. Ам безин 115 миллион лир ажыг түң чыдынган. Чурттуң бүгү черлеринден акшаның киреря үргүлүлеп турар.

Сицилияның Палермо хоорайында суднолар тудуушкунунуң «Пьяджо» заводунуң 434 ажылчыннары радиону болгаш телевиденени ажыглаапы дээш телевирге киирер дээн акшазын Компартияның парлалга органынга шилчидип бээрин шиитпирлээн деп, «Унита» солуп дыңнатпан. Ажылчыннар боттарының амыдырал болгаш күш-ажыл байдалдарын камгалаары-биле 50 хонукта чорудуп турар демиселин сагыштыы-биле дуюкаа эрттирип турар информациялың ол органнарын буруу шаварын-биле ындыг хемчеглерни алган.

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партиязы массаларның яңзы-бүрү хевирлерлиг демиселинге киржип, соксаал чокка өскерип турар ниитилелдиң бүгү айтырыгларын дыңнаңгыры-биле көрүп турар деп, акша чыыр кампаниянын эгелээнин-биле холбаштыр ИКП-ниң Чиңгине секретары Луиджи Лонгонуң «Унита» солунга парлаан кыйгырыгында чугаалаан.

Л. Лонго Компартияның ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржир болгаш оон хүрээлениге киирер деп аныктарны кыйгырган. «Бүгүн Италияның Коммунистиг партиязының кежигүнү болуру дээрге, мурнуку шугумда бодунуң туружун берге үеде ээлээр дээн ол-дур. Ол болза, социализм хоозун сес эвес, а херек кырында амыдыралга боттанган турар идегел болуруң күзээн кижилерниң хүлээлгеан-дир» деп, кыйгырыгда демдеглээн.

Польшада «Ленинчи чыл»

ВАРШАВА. (СЭТА). В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга холбаштыр Польша Улус Республикада «Ленинчи чылды» эртирип турар. Совет Эвилелиниң дугайында билиглериң курстарын бүгү чуртта ажыткан. Улусчу Польшаның ол курстарга киржир хамаатылары ленинчи улуг идеяларны амыдыралга делегейде баштай боттандырган акы-дуңма чурттуң, оон улузуниң амыдыралы-биле чоок таныжар.

Октябрь революциязының улуг баштыңчызының амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга бараан болдурган лекцияларны чыл дургузунда, ай бүрүзүнде Польша-совет найырал интителиниң Варшавада клубунга, совет культура бажыңынга болгаш В. И. Ленининиң музейинге номчуур.

Агрессия күштелип турар

ХАНОЙ. (СЭТА). ВИА агентилелдиң дамчыштаны-биле алырга, Вьетнамда америк шериг үүлгедиглериң истеп хынаар талазы-биле комиссияның дыңнадырында айтканы: Майның бирги чартынында Мурнуу Вьетнамга АКШ-тың талазындан неоколониалисчи агрессия зайынның күштелири үргүлчүлээн. ВДР-ниң түскай догуннаашкынынче болгаш айыыл чок чорууче халдаашкын база үргүлчүлеп турган. Мурнуу Вьетнамда америк шеригглериң саны 542.500 кижиге чедир көвүдээн деп, дыңнадыгда чугаалаан. Чоппу үзүткаар сорулга-биле шеригнин хөй санныг хемчеглерин чорутткан болгаш чурттакчылыг районнарны бомбалаан.

Ол үеним дургузуйда америк самолёттар ВДР-ниң мозулаарынче болгаш хоорайларынче разведка ужудуушкуннарын 400 удаа чоруткан дээрзин дыңнадыгда айыткан. Оон аңгыда америк самолёттар болгаш АКШ-тың 7-ги флодунуң корабльдери Вьетнам Демократтыг Республиканың чурттакчылыг аймаан хөй черлерин бомбалаан болгаш бооланы.

„Рокфеллер, үнүп чор!“

Нью-Йорк штаттың губернатору Нельсон Рокфеллер АКШ-тың президентиниң Никсонуңу түскай төлээлекчизи болуп, Латин Американың чурттарында чоруп турар. 8 хонуктуң дургузунда ол чеди чуртка — Мексика, Гватемала, Сальвадор, Гондурас, Коста-Рика, Никарагуа биле Панамага четкен.

Рокфеллерниң чоруу ол чурттарны америк монополистиг капиталдың улам ынай куйданырынга үнделиниң белеткээр деп чүвени Латин Американың чүгле калбак хөй-ниитизи эвес, харын база удуртукчу, хөреңгиттен бөлүктери безин билген.

Бодунуң чоруушкунуңуң үезинде Латин Американың улустарын болгаш бойлус байлактарын мөлчүүрүнүң күселиле шуут байыр тамчыктаган америк мульт-миллионерлериниң ог-бүлезиниң кежигүну Рокфеллер АКШ-тың «бичии эвилелчилериң» шуут тоомга чок көөрүн коргүскен. Рокфеллер «бодунуң империязының можуларынга» ышкаш туразында чоруп турар-дыр деп, демдеглээр ужурга Гватемала биле Панамага четкен.

Рокфеллерниң чораан чурттарының улуртукчулары-биле чугаалажыышкыннары чажыт байдалга эрткен. Ындыг болза-даа ишпейнин шоодайга чажырып болбас.

«Газетт энд дейли» хөөр америк солунуң демдеглээнин болза, латин-америка чурттарның мурнунга тургускан хөй айтырыгларны албан ёзузупүң Вашингтону болгаш «Латин Америка талазы-биле чөвүдел» дээр чөвүдел тодаратказан. Ол чурттардан хөй кончаалларны ап турар америк монополиялар бо чөвүделде төлээлээн.

Бодунуң чоруунуң үезинде Рокфеллер империалистиг куйданыгга Латин Американың улустары моон соңгаар эртемин шыдавас деп чүвени бүзүреп көөр бүрүн аргалыг болган. «Рокфеллер үнүп чор!» деп лозунг-биле эрткен антиамерикантыг массалыг чыскаалдарга Рокфеллер чер болганга таваржып чораан.

(СЭТА).

КАМБОДЖА ГФР-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЗЫН ҮСКЕН

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Май 18-те Пномпеньге болган парлалга конференциязынга Камбоджа күрүнезиниң баштыны кызыгаар салгакчызы Нородом Сианук Камбоджаның ГФР-де дипломатгыг төлөөлекчи черлериниң эрге-дужаалын эзчин черлериниң деңнелинге чедир бедитиени-биле холбаштыр Камбоджага хамаарыштыр ГФР-ниң өжөлөннеткен туружун буруу шапкан.

Өске герман күрүне-биле харылзааларны хөгжүдериниң херээнге Камбоджаның чөптүг болган бүрүн эргелиг базымнарынга ГФР-ниң чаза жономшка болгаш культура талазы-биле дузаламчы көргүзериң соксадыр, ийи чурттуң аразында дипломатгыг харылзааны үзер деп кыжаныг-биле харылаан дээрзин Нородом Сианук дыңнаткан. Боон харын-даа Камбоджаның элчиниидең тайылбыр бээрин безин негеп турган.

Тускай догуннаан күрүнеге кандыг-бир негелделерни төгээр болгаш тайылбыр бээрин негээр чорукту делегей харылзааларынга болдуруп болбас чүүл кылдыр айыткаш, Нородом Сиануктуң медеглээни болза, ГФР-ниң мындыг өжөлөнниг чоруу Камбоджаны дорамчылаанны болур. Бо үеден эгелээш Камбоджа ГФР-ниң бүрүзүү-биле оон талазындан алыр дузаламчыны соксатканы, а дипломатгыг харылзааларны үскени кылдыр санап турар. Ийи чурттуң аразында харылзааларны үскени дээш харылсалга ГФР-ниң чаваага бүрүнү-биле онаажыр деп, Нородом Сианук айыткан.

ВЕНЕРАДА ИЙИ СТАНЦИЯ

Таарыштырылга төвүнден репортаж

.....Дең адып орган, а космос шинчилекчилери нарын болгаш харыысалгалыг сорулганы күүсетикиннер: ам чаа чорутkан харылзаадан «Венера-6» станцияның шимчээшкининиң ыяап траекториязын ол талазы-биле хемчээшкиннерниң дузазы-биле тодаргайлаан болгаш станцияның Венераның атмосферазынче кирген черин, үезин билип алганнар.

«Венера-6» станцияның башкарылгазын ыраккы космос харылзаазының төвү боттандырып турар. Ол төп таарыштырылга-санаага төвү-биле сырый харылзаалыг. Станцияда кээп турар хөй янзы медээлерни тускай шугумнар-биле хүлээп алгаш, ону аналиэтеп, аңгылап, системамыдып турар.

«Венера-6-ның» космосчу умдуушкуну дооступ турар ол эртен экранга: «Планета чоогундан сеанс. Санап каан медээлер» деп бижин нөстүп келген. Секунда санын санавышаан, электрон таблонуң неон сайгылганнары өөрүп, хып, чивеңейнчип-ле турганнар.

...Станция Венераның атмосферазынче киреринге чедир ийи шак артканда, планета чоогундан сеанс эгелээн. Ол үеде станция планетадан 55 муң километр ыраккa умудуп чораан.

Баш удур санап кааны үеде ыраккы космос харылзаазының төвүнде башкарылга пунитузундан октаргай делгеминче радиокоманда чорупкан. Ол команда «Венера-6-га» четиеш программа-үе тургузулгазының хереклелдерин хөделдириптер. Станцияга чедерде электромагнит чалгыглары 70 миллион ажыг километр оруктуң эртер умурлуг. Бир минута эрткен, ийи... беш. ... ам-на харыы медээ келген. Радио медээ станцияга четкеш, оон харыыны дедир жиззринге чедир сес минута негеттинген.

Эртем аппаратуразын болгаш станцияның бүгү системазының амылын башкарары автоматчыкан, ону станцияда программэ-үе тургузулгазы боттандырар. Сеансының баштайгы минуталарында Черге траектория хемчээшкининиң медээзин хүлээп алыр, оон соонда телеметриктиг информация келир.

«Угаанныг» приборлар планета чоок-навызында делгемни шинчилеп, станцияда херекселдерниң амылын түңнеп турар. Амылда хамыдыышкын чогук олар хереченлеп, бүгү чүве чогумчалыын көргүскен.

Программа-үе тургузулгазы астроориентация системазынга парабола антеннаны черже угландырар «думаалды» берген. Астроориентация системазының кол-ноя кезектери: оптиктиг медээлекчилер (Хүннүң болгаш Черниң) гироскопиктиг приборлар, логиктиг херекселдер болгаш башкарып чоруур газтыг реаусивтиг бичии шимчедиичилер болур.

Хүннүң медээлекчизи Хүнну дилеп тыпкаш, ону бараанаар. Оон «Хүн бар» деп медээни бээр. Оон соонда станция Хүнче угландыр өзээн долганып эгелээр. Тускай каранка Чер көзүлгүже чедир ол долганып иээр. «Чер бар» деп медээ келири билен станция долганмастай бээр. Станция космоска угшигни кончуг чиге тып алыр болгаш парабола антенназы Черден карак салбайн «көрүп» турар. Антеннага станцияның хүлээп алыр болгаш дамчыдар системазы коштуна бээрге, «Венера-6» долузу-биле «чугаалап» эгелээн. Кээп турар медээ чус-чус катап көвүдээн.

Үе үр-ле шөйлүп турган. Электротабло ам-даа секундаларны, минуталарны санавышаан. Таблога 9 шак 02 минута турда: «Венера-6» станция планетаның атмосферазынче кирген деп, дикторнуң үнү тода дыңналган.

Ол үеде станция Венераның кырынга 100 хире километрге чораан. Кайгамчык улуг дүргедээшкин-биле (секундада 11 километрден ажыг) космос аппарады Венераның атмосферазынче кирипкен. Атмосфераже ханылап кирип ора, станция беду өрттенип каар, а оон бөрбан хевирлиг аппарады атмосфераның кырында маттарын оттур кирип бар-ла чыдар. Баллистиктиг траектория ёзугаар ол, октапкан даш дег, умугуп бар чоруур. Ам аңаа ийи күш—Венераның тырттыышкыны болгаш атмосфераның дедир идиишкини—дээп турар.

Венераның атмосферазы «космостан келген аппаратты «каржы» хүлээп алган. Оттуң чалбыыны аппараттың картын долгандыр чоруй, кыдыынче чаштай берген. Оон база катап аппаратта келген. Ол дээрге дыка улуг күженишкин, дүрбүүшкүнге үдеттирер аэродинамиктиг тормозтаашкын эгелээни ол. Ол үеде температура каш-каш муң чедип турган. Ол дээрге газ безин эвес, а бүдүмелдиң дөртку хевир-байдалы плазмаже шилчээни ол. Бойдус-биле сегиржип алыышкындан аппарат тиилээн.

Бадырыпкан аппарат чылыг шоолуг эрттирбес, изигден камгалаар материалдар-биле шыптынган. Изигден камгалалды элээн наш маът кылдыр кылган. Ол материалдың бир онзагай шынары болза, чылыгны шиңгээткеш боду бустаяып, орттени бээри болур.

Медээ дамчыдылгазы доозулган соонда залга шыпшың-на апарган. Станцияның планетага чедир умударының схемазын көргүзиин төп экранче көруп аяган кижилер бадып бар чоруур аппараттан медээлер келирин манап, улуг кичээнгей долган олурганнар.

Аппарат канчаар тормозталып, чавызап батчык ирги? Автоматика системазы кандыг ажылдааныа? Станциядан аңгыланган бөрбак аппарат атмосферага тормозталган. Изектиң күженишкини баш удур санап таарыштырганы хемчээлгс четкен соонда дүргедээшкининиң датчиги ажылдай берген. Ол дораанна программа-үе тургузулгазы база ажылдап эгелээн.

Улуг күженишкин эртип, намдап эгелээн. Программа тургузулгазындан парашют чыдар чергиң ансын ажылдар команданы берген. Венераның кырында дээрде изигге удур камгалалдыг пөстөн ыяган бичии парашют нөстүп келген. Дүргедээшкин секундада 210 метр бадар кылдыр ормургаан соонда тормозтаар парашютту адырып ыаапкан, автоматчыткан арга-биле ноя парашютту ажылдадыпкан. Ол дораан дамчыдар болгаш радио чалгыг-биле бедиктн хемчээр антенналар ажыттынган. Аппарат Венераже оожум бадып орган.

Ол кончуг кичээнгейлиг маңаашкын үезинде «Дыңнаңар! Ноя парашют ажыттынган, бадырыпкан аппараттан медээлерни ап эгелээн» дээн, диктормуң үнү хенертен дыңналган. Зэл база катап шимээргеп эгелээн. Аппараттан калбак медээ нээп эгелээн. Тергиин шын, чиге чазыг чок ажылдаар херекселдер атмосфераны шинчилеп, температураның, базыышкынның, газ наъдының хензиг-даа өскерлиишкиннерин дедеглеп чораан. Атмосфераның химиктиг составы оөң чыры база хемчээттинип чораан.

Элээн каш чүс миллион километр оруктуң эрткеш, октаргайның күжүн тиилээш, чер планетаның космос элчиниэри Венерага менди четкен. Аңаа эртем-шинчилелин калбак-биле чорутkан.

Инженер Петс ПОГАЛАЕВ.
(СЭТА).

Коммунистиг хүрээлеңниң өзүлдези

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз коммунистерниң хүрээлеңи хүн келген түдүм-на өзүп база быжыгып турар деп, «Юманите» солун бижээн. Чүгле сөөлгү үш неделяның дургузунда безин найысылалдың Париж районунга 1.650 кижи Францияның Коммунистиг партиязынга кирген.

1969 чылдың дөрт айларының дургузунда ФКП-ниң Париж федерациязының хүрээлеңинге 10.100 чаа кежигүнмер кирген.

* * *

РИМ. (СЭТА). Май 20-де турганы-биле алырга, Италияның Коммунистиг партиязының хүрээлеңинде 1.418.116 кижи санаттыныр турар деп, «Унита» солун дыңнаткан.

Бо чылдың март төнчүзүнде ИКП-ниң хүрээлеңинге 1.328 муң кижи турган.

Н. К. КРУПСКАЯ

Ленин дугайында САКТЫЫШКЫННАР

ПЕТРОГРАДКА юнкерлерниң тура халыышкыныл чап-чаа базып каан. Керенский ам-даа шаап халдавышаан. Москвага демисел чорбушаан турган эң-не берге өйде ТК-ның элээн хөй кежигүннери аланаып, чайгылып эгелээн. Олар дүжүүшкүн чөшүжүүшкүнүнерни кылыр херек, байдал ыяаныш чок кылдыр бодап турганнар.

17-де (4-те) Ногин, Рыков, В. Милютин, Теодорович суглар бүгү-ле социалистиг партиялардан каттышкан социалистиг чазак организацияларыныл аргежок чугула деп санаап, эрге-дужаалындан дүжүп, улус комиссарлары хүлээлгеваниден үне бергеннер. Элээн наш комиссарлар база оларга каттышкан. Каменев, Рыков, Зиновьев, Ногин, В. Милютин олар ТК-дан үнгенивис ол деп медеглээннер. Олар доозазы Октябрьның тиилээнииң соонда дораанна бүгү партиялардан каттышкан чазак тургузарыныл талалакчылары боон турганнар. ТК олардан партийжи сагылга-чурумга чагыртырын негээн. Ильич оларга хорадап, оларны аажок кончуг турган. Оон Зиновьев бодунуң ТК-га катап ээп келириниң дугайында медеглелдиг чарлаан.

Большевиктериң оон сонгаарғы тиилелгелери, ТК-дан болгаш албан-хүлээлгелериниден үстүнде айыткан аштериң үнгенинге Петроград болгаш Москва организацияларыныл таарыымас болган чоруу ол чөрчүүшкүнүү дыка дүрген үзүткап чок кылып каар арганы ТК-га берген.

НОЯБРЬ 17-ДЕ (4-те) Ильич БТКК хуралынга база ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарыныл Петроград Советиниң фронтудан төлээлекчилер-биле каттышкан хуралынга чүве чугаалаан. Оон чугаазы тиилелгеге, большевикчи шугуминүң шынарынга бүзүрел-биле, массаларның деткинирине бүзүрел-биле сиңиккен болган. «Керенский чазааның кем-буруулуг олутпай чоруу чүртту болгаш революцияны өлүмүн хыл кырынга тургускан болгай; оожум шүшпен чорук шынап-ла өлүмбиле дөмей, ынчаргa калбак улус массаларның алыс соруудазын соруктарынга болгаш ыяныштарынга дүгжүр хоойлуларны үндүрген, чаа эрге-чагырга амыдыралдың чаа хевирлерин хөгжүдериниң орууң алгыдып турардыр. Чер-чердө Советтер чазактың тургузуп турар ол кол-кол дүрүмнерин тус-тус чөрлериниң болгаш шаг-үениң байдалдарынга дүүштүр өскертип, казбартып, немеп болур-ла болгай. Чонуң дириг чогаадыкчы чоруу — чаа ниитилелдиң үнезиин фактору ол-дур. Ажылчыннар боттарының фабрикаларынга болгаш заводтарынга ажылчын контрольду тургузуп киргизиннер, олар кылган продуктуларыл-биле кодээн хандырбышаан, оозун далгап-тараага орнап турзун. Чаңгыс-даа кылыг, чаңгыс бууда-даа тараа учёт-саналгадан дашкаар артпас ужурлуг, чүге дизе социализм дээрге хамыктың мурнунда учёт болур. Социализм үстүртеи чарлыктар ёзугаар тургустунмас чоор. Оон ёзугаурга бюрократеыг хажагай автоматизм таарышпас; дириг чогаадыкчы социализм дээрге улус массаларның боттарының чогаадыл тургузукан чүүлү-дүр. (Курсив мээнии.—Н. К.) (В. И. Ленин. Долу чыгыынган чогаалдар, 35 т., 56-57 арын.— Ред.).

МЕНЬШЕВИКТЕР, барыын үзелдиг эвелер болгаш өскелер-даа саботажтап-чорүүр дугайында суртаал нептередип турган. Дүжүүттер большевиктериниң удуртулгазы-биле ажылдаарындан ойталаан, ажылче үнмейн турган. Ноябрь 17-де (4-те) Петроград Советиниге чүве чугаалап турган, Ленин мынча дээн: «Бистерни чаасказаныраан дижирлер-дир. Буржуазия бистерни долгандыр мегелеп, хоптап, өүүлдеп чоруп тур, ынчалза-даа эрге-чагырганың Советтерже шилчээнинге өөрүшкү-биле байыр чедирбейн чоруун солдат көрбедим. Советтерге удур чүве чугаалап чораан тараачын кижи көрбедим» (База ында 64 арын.—Ред.). Харын шак бо чорук тиилелгеге бүзүрелди Ленинге берип турган.

1917 ЧЫЛДЫҢ ноябрь 21-де халаткан Каменевтиң орнунга БТКК-ның Даргазынга Яков Михайлович Свердлов соңгуткан. Оон кандилатуразын Ильич дешпидип келген. Шилгее тулганда-даа таарымчалыг болган. Яков Михайлович кончуг шыырак кижи. Совет эргечагырга дээш демиселге, контрреволюция-биле демисежиринге оон-биле белеп-селеп кижи терлежип-даа шыдавас. Оон аңгыда, чаа хевирниң күрүнезин организастаар талазы-биле кайгамчык улуг ажыл чорудар херек турган.—аңаа ең шыырак организакчы херек болгай. Ындыг организакчы кижи чогум-на Яков Михайлович болган.

Ийи чыл арткенде, чуртка кончуг ажыктыг кайгамчык улуг ажылды аажок берге иштиг үеде кылып каан, Яков Михайлович 1919 чылдың март 18-те мөчүп калган...

Октябрь революциязы революсчу ажылдың байдалдарын өскертипкен. Демиселдин чаа байдалдары кижиден аажок шиитпирлиг, шудургу болур чорукту Владимир Ильичиниң эпти-ле чугаалаары ышкаш, организастыг улуг «туттунгур аваангыр» болуруи негеп турган. «Социализмни тургузарының кол чүүлү организастыг чорук болур» деп, Ильич каш-даа катап чугаалаан, шынап-ла ажыл-херек чоруп турда бирги черже харыысалганы бодунга алырындан кортпас кижилер, шаандагы чажыт байдал хөндүрүлүп херлир арганы бербейн чораан ындыг кижилер дешпин үнүп турар апаргаиы таварылга эвес. Эш Сталин дургени-биле дешпип эгелээн, ол база-ла ең улуг организаатор. Советтериниң II съездизинге улус комиссарлары болур кижилерни дешпидип турда. Ильичиниң Сталинни националдар херээнин талазы-биле дарга кылдыр томуйлаар деп саналдаанындаа аңаа эвес. Дыка үр чылдар иштинде Ильич националдарны кинчи-бектен адырар дээш, оларга бүгү талабиле хөнжүүр арганы бээр дээш демисежип келген, ыланғыя сөөлгү чылдарда националярының бот баш миннир аргези дээш ол оңза күженишкинниг демисежип турган.

Ол айтырыгга хамаарышкан кандыг-даа үүрмек чүүлдерни Ильичиниң кайы хире чүрээнге чоок кылдыр көрүп турганын, бир-ле катап, хоозун шагның кандыг-ла бир үнелиг тураскаалдарын политтарга бээр бе, бербес бе деп маргылдаа чырыдыышкынның улус комиссариадында чорүп тур деп чугаалаарымга, оон кайы хире хорадаанын сактыр-дыр мен. Улуг күрүнежиир идээргек шовинизмни Ильич кончуг-ла көөр хөөн чок турган, хоомай күштүг кошкак национал улустарны дарлаарының империалистиг политиказынга Советтериниң Республиказы ол националдарны бүрүн хостаарының политиказын, олар дугайында эш-хуувун сагыш човаашкынының политиказын аажок күштүү-биле удурлавыштыр салыксап турган. Национал айтырыг талаазы-биле Сталинниң үзелбодалын Ильич эки билир. Краковва турган, олар ол темаларга хамаарыштыр дыка үр чугаалашкан. Бо айтырыгга ыяк бодаттынган, мурнуку чылдарда бүгү талдан хандыр чугаалажыш көрдүнген, ам амыдыралга боттандырары арткан чүүлдүсос кырынга эвес, а херек кырынга боттандырарын Сталин хүндүлүг херек деп саналыр дээрингe ол бүзүрелдиг турган. Национал улустарга бот баш миннир эргени бээр херектиг турган. Ол эргени ажыглаар кылдыр боттандырары ангыларының чидир демиселиниң байдалынгө чоруттунар болганы-биле херек нарыыдап турган. Маңаа националярының бот баш миннир аргезин боттандырарының ажылын пролетариат диктатуразы дээш. Советтериниң эрге-чагыргазын боттандырары дээш демисел-биле дүүштүрери эргежок чугула болган. Ол айтырыгны пролетариаттың бүгү делегейде демиселининң айтырыы-биле болгаш хамаатты дайынның айтырыларыбиле ең сырый холбаштырары эргежок чугула турган. Национал фронтуда ажылды баштаан кижиден калбак бинийгa чурттаары-биле көжүп алдывыс. Шаанда бир-ле класс данғыназы чурттап турган өрээлди биске үндүрүп бердилер. Ол өрээлдиң орун салыр черин ангылай көжегелеп каан болган. Чунар чер таварып эртер турган бис. Ильичиниң ажылдаар кабинеди турган үстүү каатче лифт-биле көдүрүлүп үнүп болур. Оон кабинединиң эжининиң аксында улуг эвес өрээл — хүлээп алыышкын чери турган. Аңаа делегациялар үлаштыр-улаштыр кээп-ле турар чораан. Иланғыя фронтудан делегациялар оңза хөй кээп турган. Аңаа чеде бээрге, Ильич даады-ла ында хүлээп алыышкын-кыланы турар. Ында солдаттар бот-боттарынче чыпшыр тургулапкан, кончуг кичээнгейлиг дыңнаан, а Ильич сонга чанында турушкан, оларга бир-ле чүвени тайылбырлаан турар болгай. Ильичиниң ол шагда Смольныйга ажылдап турган үеэниде, оон хүлээп алыышкын өрээлиге кижилер үргүлүү-ле шыырт долу турар чораан...

Смольныйга бис 1918 чылдың март айда Москваже чоруптарывыска чедир чурттаан бис. (Хол-биле бижээнинде оон ынай мынчаар чугаалап турар: «Смольныйга камгалал талазы-биле ажыл хайныл турган. Мен шеригшүтүмүнга шудургу ажылдап турган кижилерже адаргалбиле көрүп, оларның-биле кады ажылдаан болзумза деп бодап турган мен. Бо дугайтыр Ильич-биле чугаалажыксаан мен. Оон сагыш салыр чүүлү-зе хөй, оон ажылы сөөлгү хүннерде кедергей улгатkан. Бодунуң сагыш аарып турар чүүлдериниң дугайын чугаалаарга, кижиге ол кончуг-ла чугула, кончугла чоок турган. Иланғыя бир катап дүне селгүүстеп чораан чугаалашканывыс сагыжымдан черле ыраавас, ол чугаа сылдыстыг аяс дүнебиле аажок аянашкак турган. Ильич ындыг сылдыстыг дүнелерге ынак, сылдыстар-же дыка-ла үр көрүп турарынга ынак кижи болгай».— Ред.).

(Уланчылыг).

МОСКВА. «В. И. Ленин болгаш Чеперектиг күштер»—М. Б. Греков аттыг студияның шериг чурукчуларының ам ажылдап турар кол темазы ол.

ЧУРУКТА: И. В. Бордачёвтуң М. В. Фрунзе-биле В. И. Ленинниң чугаалажыы олургаи үезин көргүзүп турар чуруу. Чуруукчу оны: «Кызыл Армияның салымчолу» деп адаан.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Сонуургалды деткиир

Амгы үениң ада-иелери бичии уругларны төлептиг кижилер кылдыр доруктурарынче улуг кичээнгей салып турар. Чүге дээрге ада-иелер мелерел талазы-биле каш он чыл бурунгаар чурттаи чорааннардан ыракта ыяалдыг. Эртемтехниканың, ажыл-агый, культураның чедиишкиннерин башкылар-биле бир дөмей сайгарып чугаалап, боттарының уругларынга таймлбир саалар чедирип турарлар хөй болу берген.

«Оглуң чуруукчу, мраажы, спортка ынак, музыкага сонуургалдыг, артист, эмчи» дээп чугааларны бо-ла дыңнаар апарган бис. Ол дээрге, уругларның сонуургалын деткип, оларның психологизазын өөренип турар ада-иелер-дир.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырында малчын С. Кара-Хуианың, М. Тамчаттың, М. Дөстей-оолдуң уруглары өөредилгезинге кызымак, уран чүүлге сонуургалдыглар. Бо ада-иелер башкылар-биле дугуржуп турган уругларынга баян, гармонь, гитара ыяаш музыка херекселдерин саткылап бергеи.

Олар чүгле музыкага эвес, ыры, танцыга ең-не сонуургалдыглар. Ада-иелер уругларының сонуургалын деткип турар болза, уругларның арасынлан кандыг-даа кижилер үнүп болур. Бир эвес үстүнде ада-иелериниң үлегерин эдерер болза, музыкага сонуургалдыг уруглар бо школада хөй.

О. ЧАН-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

100 хойдан 114 хураган

«Тес-Хем» совхозтуң № 2 хойжу бригадазы хойжу бригадаларның мурнуку одурүүнда чоруп турар. Бригаданың кодан-кодан хойлары кыштан хүр ашкан болгаш төрөөн хойларның чаш хураганнары менди доругуп турар. Мурнакчы хойжу С. Монгалбип ең-не бедик түңнелди чедип алган. Ол төрөөн 342 хоюндан 394 хураганны алган, азы 100 хойга оноштыр 114 хураган менди доругуп турар.

М. ЮНДЕШ-ООЛ.

Нүүр чогун

«Шекпээр» совхозтуң төвү —Бичe-Тей суурда эш-хуузунуң суду доктаамал ажылдап, корум-чурум үрекчилерин эде кижиилер хемчегларынң янзы-бүрү арганы ажыглап келген. Чоокта чаа 245 кижи киржикчилиг хуралга Александра Монгуш болгаш Хапыш Монгуш оларның төлеп чок чоруунуң дугайын сайгарып көрген. Хуралга савал берген Белек-оолдуң, Сыланакованың болгаш өскелериндаа тодаратканы мындыг. Александра Монгуш ашактыг, уруглуг, аныяк хөрээжен. Ол өг-бүлеэзинге тыынчы эвес чоруун көргүскен. Оон түнелинде аппаа Ооржак Белек-оолдуң шалыңын ап алгаш, бажыңынга каш хонукта келбейн баар бак чаңчылдыг. Оон бажыңының соңгалары кезээде бузук турар. Сөөлгү үеде Александра Монгуш өг-бүлеэзин катташ, эжининң бажыңында чурттай берген. Оон эжи Хапыш Монгуш үш уруглуг бот-не. Ынчалза-даа олар хөрээжен кижининң арын-нүүрүн бужартадыш, өг-бүлеэзинге тыынчы эвес, өскээр будалып, чүдек бак үүлгедиглерни кылып, совет өг-бүленинң эп-нарайын үреп турарлар.

Хөрээжен кижиниң не болуру—ол аас-кежик. А оон күрүне мурнунга хүлээлгеэзи эң-не харыысалгалыг. Ол ажылтөлүүнүн кижизидилгеэзинге бүгү күжүн салыр хүлээлгелиг.

Ындыг түрбүже Александра Монгуш, Хапыш Монгуш оларга боттарының ажы-төлүүнүн кижизидилгеэзинден ойталаш, оларны таныыр, танывазы улуска арттырып каапш, хостуг чурттарга дилеп, арагага хандыкшып, ажылдаа оспаксырап турарын хуралга олурушканнар ынчыгыы бурууу шапкан.

Моон соңгаар ындыг төлеп чок үүлгедиглерни болдурбазын эш-хуузунуң судунга бидинзе-даа, Александра Монгуш база катап Сүт-Хөлче чорушкан. Ынчангаш Сүт-Хөлдүң эрге-чагырга органнары Хапыш Монгуштуң корумчурумун хайгааралга алаа чогуур.

Мындыг төлеп чок кижилерге хөй-нийтиг черлеря оожургал бербейн, олар-биле шыңгыы демисежирип чугула.

Т. АЛЕКСАНДРОВ.

Чараш эвес чаңчыл

Чоокта чаа болган чүве. Шагаан-Арыгның автовокзалындан автобус биледи садып алыр дээш, чеде бердим. Чонуң хөйү-даа кедергей, районнуң аңгы-аңгы булуннарынга баар автобустар маңаа тур.

Улустуң аразында бир аныяк оол, бир аныяк кыс чоруп тур. Олар бир саидайга кожа олуруп алгаш, улут-биче чонну-даа эскербээн чүве дег, натыржып, куспактажып, ошкажыр мындыг. Оон Чодураа суурже баар автобусту чарлапты. Демги ийи аныяк кижи маңа мурнумда саидайны ээлээп, база-ла дыц ийилээп чүве дег, чаңнажып ор. Оол карманындан бижек үштүп аккелгеш, саидайга «Коля» деп ойгаш, кадар демдек бижээш, «Зина» дээш, дөңештиер демдектиң үжүнга «ынакшыл» деп оюп кагды. Хөйнитиниң өнчүзүн үрегден турда, кымның сагыжы дөстүнер боор, демгилерни хоругдаарымга, көңгүс херекке албас болду.

Ынакшыл дээрге ыдыктыг болгаш буянныг сеткил-дир. Оон күжү океан дег-даа сагындырып болур. Ынчалза-даа ол чүгле ийи кижиниң аразында харылаазы болгай, ону чон мурнунга тараш эвес хевир-биле көргүзери багай. Оон аңгыда кайы бир-ле таварышкан черинге—автобустарга, паркталың саидайларынга, дериимнерге, ыяш-даңка-даа ийи кижиниң адын кадар демдек-биле демделээш, ынакшыл кылдыр түңнеп, «тураскаадып» каары черле тараш эвес.

М. БИЧЕ-ООЛ

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР! „Шын“ солуннуң чагыдылгазын чылдың ийиги чартыынга узадып алырын утпанар!

Саанчылар чүнү билзе чогуурул?

Бистиң партиявис болгаш чазадавыс көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунга улуг сорулгаларны салып турвр. Ол сорулгаларга саалдавның деңнелиин болгаш сүттүң шынарын бедидеры, а ол шыкаш ону хир-чамдан болгаш үрелиишкиннерден камгалаары база хамаарыжыр.

Сүт — аъш-чемниң бир кол продуктузу болур, мында кижиниң организминге дыка дүрген шинчээттинер чугула чүүлдер бар: белоктар, үстер, углеводтар, витаминнер, минералдыг чүүлдер болгаш суг.

Сүт үрелбезин, ол бодунуң үнелиг шынарларын чидирбезин дээш фермаларда арыг-шевер хынакчылары ажылдакчылардан арыг-шеверниң сагыжга-чурумунуң күүселдезин негээр ужурлуг.

Сүт-бараан фермаларының ажылдакчы бүрүзү дараазындa чүүлдерни билир болгаш шынгыы сагаан турар ужурлуг:

1. Сүттү эмиг доштуазунуң үдүнче кирген микробтардан арыглаар төлээде, баштай эмиглин өскe савага саай тударын сүмелеп турар.

2. Инектиң дүгү млаңгыя чазын дүлеп дүжүп турар үеде хүн бүрү арыглап аштап турар, инектi саарда кудурүүн солгаай талакы будунга чыпшыр (шырбаигаш дүн-доозуи бурулатпазын дээш) баглаар. Инектиң эмиглерин чылыг суг-биле чутташ, арыг аржыыл-биле чодар. Инектерниң эмнин чуурда суг кудар демир хууну чаңгыс болаа, ийи инек эмнi чуттан соонда-ла суун солуп ап турар. Саанчы боду тускай аржыылдыг болур.

3. Инектериң турар черин арыглаары болгаш инектерпи чемгеререн саалда мурнунда бир шак бурунгаар доозар ужурлуг. Сүт саар демир хууцну чүгле сүтке ажыглаар, ону үргүлчү арыг тургузар, саалда соонда содалыг наиг суг-биле чутташ кургадыр.

4. Ак халат кезээде арыг болур ужурлуг, ону кара өңнүг халаттан аңгы ажыглаар болгаш ак халатты чүгле саалда мурнунда кедип алыр. (Арыгланыр бажың баарда халадын үштүп алыр).

5. Хол-биле саалда үезинде могавас дизе, далашпайн инекче чоок олуруп алгаш доңгайбайн инектин эмиглерин адыштап саар.

6. Эртең, кежээ саанчы 10—12 минута иштинде чылыг ванна кылыр ужурлуг, кежээ—саалааларга, хол чүстеринге, эгин бажынга чедир массаж кылгаш, оон соонда вазелинбиле холдарын чаап алыр.

7. Колхозтар болгаш совхозтарның хөй кезии ам инектерни машина-биле саар саалдаже киире берген. ол чүгле саанчының күш-ажылын чиигедип турар эвес, а харын сүттүң шынарын база бедидип турар. Чамдык сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары саалда установкаларының ажыттаар чурумун сагыпайн турар, оон түнелиипе сүт үрелиишкиниге база таваржып турар. Сүт ажывазын база резина чыды-биле сүт чыттазбазын дээш, саалда аппарадын кезээде арыг тургузар, 5-7 хонгаи-ла содалыг чылыг сүт-биле чуур. Сүт кудар флягаларны 3 хонгаш-ла буска каксын чуп арыглаар.

8. Саанчылар болгаш саалда ажылынга хамаарылгалыг бүгү кижилер холдарының дыргактарын кезип алыр болгаш арнын, мага-бодун, ийик-хевин арыг-силиг байдалга тургузар.

9. Арыгланыр бажынга киирерде тускай хевин уштуп алыр, оон үнгеш холдарын саваңнап чуур.

10. Сүтче оскe чүүлдер киргизин дээш саалда үезинде кедер тускай хептерге ииелер, кызар өөктер кыстырбас болгаш карманнарга көрүнчүк дээн чижектиг өскe-даа чүүлдер ап чорбас болза чогуур. Саалда эгелээр мурнунда холга сугарларын (билзектерин) уштуп алыр.

11. Инек кажаалдарынга баргаш таакпылап болбас, сүт болбаазырадылгазының база сүт кудар саалдар болгаш херекселдер арыглап турган үезинде таакпылаары база хоруглуг.

12. Температуралап, бодунуң байдалы багай таварылгада база кепке иринделиишкиннинг базыглар тыптып келзе, өртенген таварылгада, хол кезии алган таварылгада саанчы кижи доп-дораи ферма эргелекчиларже, арыг-шевер хынакчыларга база эмчиге дыңнадыр ужурлуг.

13. Ферма ажылдакчыларының данзыларына тускай демделедиң кылыры-биле эмчи шинчилгезиниң ааы эмнетелиниң соонда эмчи дептерин ферма эргелекчиларже албан көргүзер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

СЭТА-ның спорт медээлери

АКРОБАТИКА

Казань хоорайга болган акробатикага ССРЭ-ниң чемпионадынга Наталья Тимофеева биле Василий Скакун (Ставрополь), Галина Васинина биле Юрий Савельев (Свердловск), бөлүк кижилер маргылдаазынга армейжилер Андрей Бильданов, Александр Макаров, Юрий Золотов, Владимир Слепокуров, эжеш ийи ор кижилер маргылдаазынга Владимир Аракчеев биле Леонид Яковой (Тольятти) олар тиилеп, спорттуң бо хевиринге чурттуң чемпионнары болган.

Команда аайы-биле биргн черин «Буревестниктиң» акробаттары алган.

ДЗЮ-ДО

Бельги хоорай Остендеге болган дзю-дога Европа чемпионадынга совет мөгелер ийи алдын, үш мөңгүн, үш хүлер медальды чаалап алган. Эртken чылын ындыг маргылдаага совет мөгелер үш алдын медальды чаалап алган турган. Бо чылын бир ындыг медальды чедир албааны бистиң дуурендип турар, чүге дээрге 1972 чылда болуп делегей олимпиадазының программазынга дзюдо база кирип турар.

Москва чурттуг, 26 харлыг инженер Давид Рудман ындыг улуг маргылдаага алдын медальды бир дугаар чедип алган. Ийиги алдын медальды армейжи Анатолий Бондаренко (Киев) алган. Бондаренко Европаның чемпионы атты ам үш дугаар чаалап ап турар.

ЧИИК АТЛЕТИКА

Казах ССР-ниң наймысылының чиик атлеттериниң Алма-Атага болган маргылдаазынга ол хоорайның спортчузу Леонид Мижитенко сууккур чаашкын кудуп турда бээн 20 км черни бир шак 5 секунда иштинде маңаап эрткеш, тос чыл мурнунда Лембит Виркустуң ол дистанцияга тургускаиы бүгү-эвилел рекордундан 16 секундага эвээш үеии көргүзүп, чурттуң чаа рекордун тургускан.

СЕЛЕМЕЛЕЖИРИНГЕ

Делегейниң эң шилиидек селемечилериниң иткалп хоорай Падуяга болган маргылдаазынга Львов чурттуг спортчу, Мехикога болуп эртken делегей олимпиадазынга тиилээн совет чыыды команданың кежигүнү Виктор Сидяк бирги черни чаалап алган.

ГИМНАСТИКА

Хөрээжен гимнаст Карин Янц (ГДР) швед хоорай Лейскрунга болган маргылдаага Европаның тулган чемпионуну деп атты чаалап алган. Москваны Ольга Карасева мөңгүн медаль-биле шаңнаткан.

ААР АТЛЕТИКА

Аар атлетикага чурттуң чемпионады Донда-Ростов хоорайга болуп эртken. Аңаа ССРЭ-ниң беш делегейниң бир чаа рекордун тургускан.

Чартык аар деңзинге Александр Кидяев (Луганск, 487,5 кг шойну көдүрген), бирги аар деңзинге Владимир Голованов (Хабаровск, 522,5 кг), ийиги аар деңзинге Леонид Жаботинский (Киев, 572,5 кг) олар тиилээн.

ХЕМЕГЕ ЭЖИНДИРЕРИ

Россия Федерацияның ыяк шыырак хемечилери орус аянчоруукчу Афанасий Никитинниң шаңналы дээш Волгада Калинин хоорайның чанынга маргылдашкан.

Тверь хоорай чурттуг садыгжы А. Никитин Индияның эриктеринге европейжилерден бир дугаар эжиндирип четкениинден бээр бо чылын 300 чыл болур.

Никитинниң үш далай кежир эжиндиришкинче чорупкан эриинден 300 хемечи эжиндирип чарышкан. Волга ында ынчангаш хемеге дүрген эжиндиреры хөй күженгини, шыдамык чоруктуг негеп турган. Чиидиг демиселдиң түнелиинде «Спартак» спорт ниитилелиниң хемечилери тиилээн.

Редакторлуң оралакчызы С. К. ШОПУУ

КИНО

МАЙ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыыны 10.30. «Россияның рапсодиязы» 12.30. «Нашмирге болган ынакшыл» (1-ги, 2-ги сериялары) 2.40, 5.45, 8.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чапайның азырлери» 10, 12, 1.50, 5.30. «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 3.40. «Космостуң маадырларынга алдар», «Совет дайынчы» 7.20. «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдырбас өмээн негенчилери» 3, 6.50, «Намададан келген кижи», 5, 8.40 шактарда.

Иркутскиниң кооператив техникумунуң Тывада

өөредилге-консультация пунктузу

1969—70 өөредилге чылында дараазында бот-өөредилгелиг салбырларга өөренирчилер хүлээп алырын чарлап тур.

БУХГАЛТЕРИЯ
ПЛАН
ТОВАРОВЕДЕНИЕ

Ортумак школаны доосканнар бухгалтер болгаш план салбырларына дараазында артемнерге киреринiң экзаменнерин дужаар: орус дыл болгаш литература (сочинение), математика (зас-биле).

Товароведение салбырынга өөренир кижилер орус дыл болгаш литературага (сочинение), химияга (зас-биле) киреринiң экзаменнерин дужаар.

III курсче шилчиткен улус 2 чыл өөренир.

Билдириишкинни Кызыл хоорайда өөредилге-консультация пунктузун дамчыштыр техникумнуң директорунуң адынга чорудар.

Билдириишкинге дараазында документилерни кожар:

биднииң дугайында харечилел азы аттестат (подлинник);

ажылдап турган черинден бууреттирген күш-ажыл дептериниң хоолгазы;

хереглекчилер инитилелиниин азы салыг организациязының шынызыга бижии;

№ 286 майыктыг медицина справказы;

автобиография;

бөрт чокка тыттырган 3×4 хемчээлиг бөрт фото-чурук.

Киреринiң экзаменнерин хүлээп алырын 1969 чылдың июнь 11-ден июль 11-ге чедир Кызыл хоорайда өөредилге-консультациялыг пунктуга чорудар.

Документилерни дараазында адресче чорудар:

Кызыл хоорай.

Щетинкин-Кравченко кудумчузу. 41/8.

Техникумнуң бот-өөредилге салбырының консультация пунктузу. Телефон 35-58.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 22-35, партийжи амыырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузар киллистериниң 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында полиграфия үрелиишкининиң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС — 00128

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 23 ПЯТНИЦА № 118 (7964).

Өртээ 2 көп.

Н. В. Подгорный—МАР-да

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Май 21-де МАРП ТК, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумуу болган МАР-ның Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга алдар болдурган дүштеки шайлаганы тургускан. МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал биле Н. В. Подгорный чугаалар солушкан.

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Н. В. Подгорный Улан-Баторнуң ээт комбинадынга чораан. Хоорайның ээт комбинадынче баргап кудумчуларынга чүс-чүс кижилер Н. В. Подгорныйга болгаш ону үдеп чоруур кижилерге чылыг болган түректиң ханызындан байырлыг чедирип тургай.

Комбинатты көргеш үеэнде Н. В. Подгорный пехтер удуртукчулары болгаш ажылчыннар-биле чугаалашкан.

Комбинатка чораанымның түнелинде комбинаттың директору Ж. Баябадорж найыралдың кызыл вымпелин хүндүлүг аалчыга тудускан. Вымпелде орус болгаш моол дылдарда бижээнге: «Моол болгаш совет улустарының аксы-дүмбе мөңге найыралы делгереэнин!». Н. В. Подгорный комбинаттың коллективинге совет «Электрон» телевизорну белекке берген. Моол өнүктериниң мурнунга чүве чугаалап тургаш, Н. В. Подгорный комбинаттың эки ажылын күзелиниң ханызынгы-биле демдеглеп, Улан-Баторнуң комбинады Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылганының өске-даа чурттарының дузазы-биле тутқан өске-даа бүдүрүлгелерге үлегер-чижек болуп турар деп чугаалаан.

Н. В. Подгорный социалнам тургузуушкунунга чаа-чаа улуг чедишкиннерни боттарының партиязының удуртузугаы-биле чедип алырын комбинаттың ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга болгаш албан-хаакчыларынга, МАР-ның бүгү ажылгы чонунарынга күзээн.

Кежээ Н. В. Подгорный Зайсан-Толгой дагда совет дайынчыларга тургускан тураскаалга чечектэ салган. Оон кызыл кожаазында: «Аксы-дүмбе моол улустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш амы-тынындан чарылган совет дайынчыларга», деп бижээн. Чечектэ салыр үеликде хүндүлел таныылын чыскаавган болгаш ССРЭ-ниң база МАР-ның күрүне гимнерин күүсеткен.

Ургларның чайгы дыштанылгазы

1968-69 өөредилге чылы каш-ла хонгаш дооскаш. Чылдың эң чаагай үези—чайгы хүннерниң эгезинде школачыларның узун чапсары—хөглүг, солуун дыштанылга эгелээр. Чайгы хүнүң эртиневээн—хүн, суг, агаарның кижиниң кадыкшыл, дадыгышкынынга кайы хире салдарлыын кым-даа билир. Ынчангаш шак-ла ынчан ургларга чайгы дыштанылга эртиргил, келир өөредилге чылынга белеткенип, күш кирип ап турар.

Школачыларның дыштанылгазын организастыг чорудар дээш партия, совет, профэвилел организацияларны чыл бүрү улуг сагыш салып турар. Өөредилге чылы төнери билек ырак-чоок маршруттуг походтар, экскурсиялар эрттирери бистиң школачыларывыстың эки чаңчылы. Өөредилгенин. чурумнуң, хөй-ниитиг ажылдарының эң тергиннери Тываның хоорайларынче, үлетпүр төптеринче база Сибирь шөлүлгеэнинң үезинде В. И. Ленинниң турган чери—Шушенскоеже, мнак Төрээн чуртувустуң чүрээ—Москва база Ленинград шыкаш улуг хоорайларже экскурсиялап баар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган «Ленинчи күзелдиң орүү-биле» деп походтуң даалгаларын күүседиринге ургларбо чайгы калбаа-биле киржир. Чаа-чаа туристчи кокпалар ургларны манап турар. Эрткен чылдың туристчи походтарынга, слёттарга, чыштарга мун-мун ургларкиришкен.

Июньнуң 10-дан соңгаар чайгы лагерь сезону эгелээр. Адырлар аайы-биле профэвилел обкомнарының, колхозтар аразының база күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлеринге хөй ургларбо дыштанырын планнаан. Күрүне албан черлериниң, чырыдыышкынның база тудуг ажылдакчыларының пионер лагерьлеринге 1800 хире кижи үш сезонда дыштанар. Ниитизи-биле профавилел лагерьлеринге 4800 ургларны дыштандырар деп планнаан.

Кызылдың пионерлер бажыңының баазазынга моон мурнунда чылдарда-ла организастаттынын келген «Харааччыгай» деп хүндүскү лагерь ургларның солуургалын чаалап алган. Бо чылып аңаа база хөй ургларбо дыштанар. Дыштанылганың хүннери - ургларга ажыктыг, солуун болурунче сагыш салыр ужурлуг.

Лагерьлерни ажыдарынга бүрүн белеткээри, ургларбо-биле ажылдаарынга дуржулгалыг кижилиндикчилерни, вожатыйларны шилип алыры кончуг чугула. Дыштанылганың организастыы, бүгү-ле таварымчалыг байдалдар дээш лагерьниң организакчылары-даа, инда ажылдап турар бүгү-ле кижилер харысалгалыг.

Школадан дашкаар кижиндилге ажылын күштелдирер. ургларның чүртээ турар черинің аайы-биле ажыл чорудар, аңаа хөй-ниитизиң киржилгезин улам калбартырын Башкыларның бүгү-эвилел съездизинге эрткен чылын база катап чугаалашкан. Каттышкан отрядтарны, дружиналарны организастап, хөй-хөй ургларны хайгааралга ап турар школаларның дуржулгазын деткимр болза эки. Шагаан-Арыгның № 1, 2 школаларынга бо чайын каттышкан ийи отрядты организастаар. Ургларниптиге ажыктыг күш-ажыл кылып, спортчу оюнчар, маргылдаалар эрттирер, концерттер организастаар. Ынчангаш ургларбо-биле профавилел лагерьлеринге 4800 ургларны дыштандырар деп планнаан.

Кызылдың пионерлер бажыңының баазазынга моон мурнунда чылдарда-ла организастаттынын келген «Харааччыгай» деп хүндүскү лагерь ургларның солуургалын чаалап алган. Бо чылып аңаа база хөй ургларбо дыштанар. Дыштанылганың хүннери - ургларга ажыктыг, солуун болурунче сагыш салыр ужурлуг.

Лагерьлерни ажыдарынга бүрүн белеткээри, ургларбо-биле ажылдаарынга дуржулгалыг кижилиндикчилерни, вожатыйларны шилип алыры кончуг чугула. Дыштанылганың организастыы, бүгү-ле таварымчалыг байдалдар дээш лагерьниң организакчылары-даа, инда ажылдап турар бүгү-ле кижилер харысалгалыг.

Туре-туре школалар, В.ЛКСМ райкомнары, профэвилел обкомнары, чырыдыышкын министерствозу болгаш бүдүрүлге, ажыл-агый удуртукчулары, ада-не комитеттери, школага дузалаар чөвүлелдер ургларның дыштанылгазын чоп организастып, чайгы хүннер ажыктыг эртсин дээш, күжениишкиниг ажылдаар дээрзинге идегел улуг.

ТАРЫЛГАНЫҢ ЧОРУП ТУРАРЫ

1969 чылдың май 21-ге чедир республиканың ажыл-агыйларының хөй нуруузу аъш-чемнин кол культуразы—кызыл-тас тарылгазын дооскан. Республикада ооң тарылга планы 99,7 хуу күүсеттинген. Бай-Тайга, Тес-Хем, Эрзин, Таңды, Бии-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Соединиң ажыл-агыйлары бо культураның тарылгазын бүрүн дооскан. Ынчаарга Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның колхозтары, совхозтары хожудап турар. «Сут-Хөл», «Чыраа-Бажы», СЭКП XXII съездээн аттыг, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар кызыл-тас тарылгазын ооҗум темпилиг чорудуп турар.

Чазын чажып тарыыр культураларның тарылгазының планын өвүр районнуң ажыл-агыйлары 53,4, Улуг-Хемниң — 53,2, Эрзиниин—58,3 хуу күүседнп, кончуг хожудап турар.

Республикада сугтарылга ажылы дувураэнинге байдалда. Бир эвес 33,6 мун гадан 20 мун ганы майның бирги чартынында сугтарган болаа, сөөлгү хүннерде темпдыка кудулаан. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Таңды районнарның ажыл-агыйларында сугтарылга кошкак чоруп турар. Бир эвес Чөөн-Хемчик районга май 15-ке чедир 177 сугтарыкчы ажылдап турган болза, май 20-де чүгле 97 кижи ажылдап турган. Таңды районда чүгле 48 кижи ажылдап турарындан сугтарза чогуур черинң 30,9 хуузун сугтарып алган. Сугтарылганың шынары куду, ажыл-агыйларның, сугтарылга системазының эргелелиниң агрономнары бо чүгүлэ ажылды ала-чайгаарлаашкынга киргеннер. Улуг-Хем районда 125 сугтарыкчы турган болза, ам 100 кижи арткан.

Сугтарылганы дүрекн эвлчегде организаставайн, хүндүскү шак-үеин багай ажыглап, сугтарылганың шынарын хайгаарап көрбейн, контрольдавайн турар. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ажылдың бо чүгүлэ участогунче чогуур кичээнгей салбаан.

Картофельди олуртурунуң наиг-түлүк үеэн. Ынчалза-даа республикада 1350 га пландан чүгле 247 гектарны тарып олуткан. Хөй-хөй ажыл-агыйлар картофель үрезинн-биле дандыртынмаан хирезинделе, оны тыштынып алырының чогуур хемчээн албайн, республиканың даштындан кажан сөөртүп аккээрин манап турарлар. Картофель тарылгазынга чүгле «Межегей», «Кара-Хаак», «Тээли», «Дөн-Терезин» болгаш «Барлык» совхозтар киргеп.

Ногаа культураларының тарылгазының хуусаалары артып турар болза-да, республикада 400 га пландан чүгле 35 ганы тараан. Ылангыя морковь, согуна, сөөкла, редиска болгаш баччи культураларның олуртулгазы Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларында онаа оожум байдалда. «Дөн-Терезин», «Кара-Хаак» деп ышкаш ногаалар будурери-биле специализастаан совхозтарда беанн бо ажыл багай чорун турар. Оларның кол агрономнары В. Безлапый биле А. Клименко олар ногааларны өй-шаанда олуртур талазы-биле организакчы ажылды чорутпайн турар.

Тараа культураларының тарылгазы-биле чергелештир, мал чемн культураларын—кукурузаның, чаңгыс чылдыг болгаш хөй чылдыг сигеннерниң база корнеплодтарның тарылгазын соңгаарлатпайн, шык хөрүннерге үреэнни чажарынче далажыр херек.

Бо чылын бүгү культураларның тарылгазын бедик шынарлыг чорутказп, чаагай дүжүттерни остүрүп ап, оон-биле В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чылынга үтküштүр алган социалистиг хүлээлгелерни чедишкиннииг күүседиринге бүгү аргалары республиканың тараажыларында бар.

БО ЧУРУКТА: Ленин орденниг хоочун тудугжу Ооржак Комбуй-оолдуң күш-ажылчы үлетерчижээ аныяк шичилерниң сорук киришкин-биле ажылдаарынга улуг пянгни берип турар. Беш чылдың улуг-даа, бичии-даа тудугларын ажыглалче шалыпкын киирерине төлептиг үлүгн киирип келген тудугжу ам 80 аял чурттаар бажыңның тудуунда ажылдап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Улуг-Хем—республикада тараалаң районнарның бирээзи. Бо чылдың чазы соок, хаттыг болганындан часкы ховоажылдарны районга орайтап эгелээн болгаш хуусаазы-даа элээн узамдыга берген. Ынчангаш болза-даа ховоажылдарында хожудаашкынны агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары-биле тайылбырлап болбас. Май айның сөөлгү эрткен чеди хоногунда республиканың бүгү районнарынга шыкаш, бо районга база-ла чылыг каяк хүннер турган. Май 18-те район бүгү культураларның тарылга планын 41,8 хуу күүсеткен ийикпе, азы 20.582 гектар черге янзы-бүрү культураны чашкан турган болза, үш хоногун эрткенде ол планның үзүлдээн 12 хуу болган. Моон аялгаш көөрге, районда часкы ховоажылдары оожум чорун турар. Ынчангаш Улуг-Хем районнуң тараажылары өскелерден хожудап турары таварылга эвес.

Районда часкы тарылганың озаллап, хуусаазы узамдыгын турарының дутайында база бир чижекти көргүүп болур. Шаңчыда, Жданов аттыг колхозтуң төп сууру Чодураа хоогунда болгаш өске-даа шолдерде тарылганың баштайгы хүнннерinde чашкан тараалар ногаарарын үнүп келген. А ынчаарга районнуң ажыл-агыйларының хөй кезии бо хүннерге чедир тараа чажылдавын дооспаан. Ам-даа сес мун гектар хире черге тараа культураларын чажары арткан.

Часкы ховоажылдарының хожудап турарының чылдагааны техника, чепсек-херекселдиң болгаш кижи күжүнүң чедишпеэнинде эвес, а тараажылардың күш-ажылын, часкы тарылганы углап, баштаарында организастыг четпестерниң барында деп санаар херек. Ону бадыткаары-биле чамдык фактыларбо көргүүп болур.

Бедик дүжүт талазы-биле республикада сурагжаан Шаңчыга майның 20-де чеде бердинис. «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырынын (Шаңчы участогу аңаа хамаарыжыр) тараажылары өске салбырларга бодаарга ховоажылдарын эки чорудуп, тараа культураларын чажарын доозуп алган. Ам мал чеминиң хереглээр культураларны тарып, чер аңдарып турар.

Бистиң барган хүнүвүсте түс-түс агрегаттар шолдерде ажылдап эгелей берген болзажок, бригада төвүнде элээн хөй механизаторлар ажылче уламаэн болду. Оларның-биле бистиң аравыска мындыг янзылыг чугаа болган.

— Бөгүн чүнү кылыр силер?

— Силоска хереглээр тоорук чаштырып турар улус бис. Бисти сөөртүр машина келбээн, орайталывыс.

— Чаштырып турар черинер ырак бе?

— Беш-километр ажа баар.

— Каш агрегат-биле чаштырып тур силер?

— Үш трактор-биле чаштырып тур бис. Үш трактористи, бир чаштырыкчы дөрт кижи бис. Бисти тракторларывыска чедирип каап көрүнерем.

Бо чугаа оң шак ажа берзинде болган чүве. Бистиң-биле чугаалажып турган Шаңчы бригадазының мурнакчы трактористери Михаил Ак-кыс, Сакак Стюр-оол, Ховалыг Белекоол олар механизаторларны хожудап турар Кара-Тал, Булуң-Терек салбырларынче дүрген чорудар арга «Найырал» совхозта бар.

Районнуң Жданов аттыг колхозу тарылга талазы-биле эң сөөлгү черде турар. Ындыг турбуже үрезин сөөртүп турар автомашиналарны өске ажылдарже чартыктырар чорук бо ажыл-агыйда бар. Май 21-де автотранспорт-биле эътке дужаар мал сөөртүр деп айтышкын үнгенинден тараа чаштырып турар агрегаттар орта ажылдаваан.

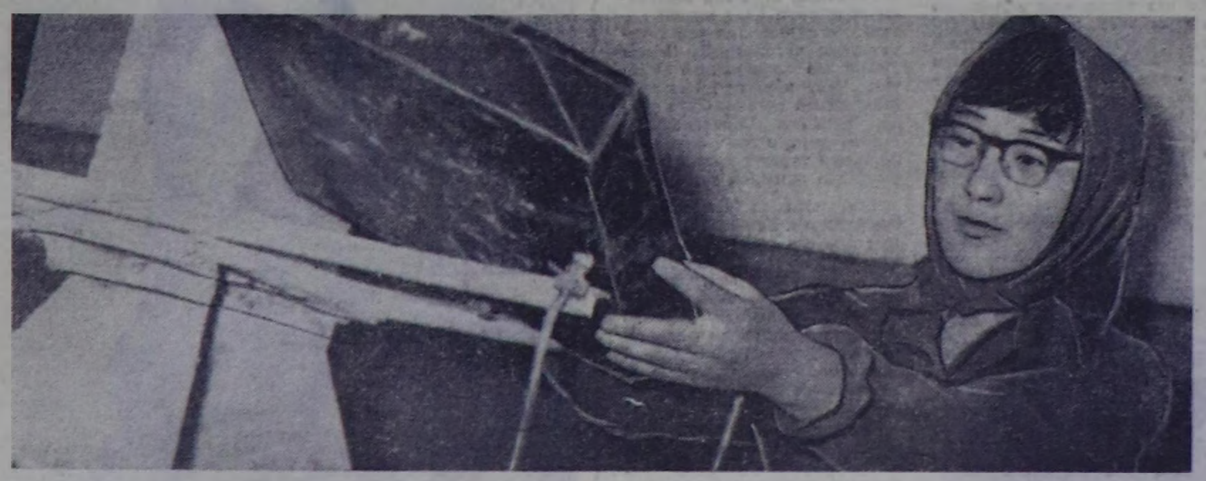
С. МААДЫ,
«Шынның» тускай корр.

Улуг тудугнуң кижилери

Ак-Довуракта «Тыва даг-дугу» комбинаттың будурүлге лабораториязының коллективи фабриканың арыглап турары даг-дугунуң бот-шынарын хүн бүрүде хынаарын бичии-даа үзүктелиишкин чокка боттандырып турарлар. Коммунистиг күш-ажылдың бедик адын чедип алыр дээш демисежип турар аныяк будурүлгечилер бирээ чергенин шаңналдарын каш удаа чаалап ап келген.

Мында лаборантылардан Саян Байырмаа, Валентина Лукегова, Людмила Шырова олар будурүлгениң мурнакчылары болбушаан, кежээки школада өөренип, хей-ниитизиң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар.

Бо чуруктa шалыпчы ажылдап турар лаборант Мария Райкина ажыл үезинде.

Соруглалар, перспективалар

Кайгамчык хүнге—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткелдиң үезинде совет дээди школаның ажылдакчыларының мурнунда тургустунган айтырыгларны эвилелдешкен республикаларның дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министерлериниң, чамдык министерстволарның болгаш төп албан черлериниң өөредилге черлер эргелелдериниң төлөлекчилериниң Москвада ажыттынган чөвүлел хуралында чугаалажып турар.

Бодунуң эге сөзүнге ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министри В. П. Елютинниң демдеглээни: СЭКП-ниң XXIII съездээн, партияның болгаш чазакты даражыдагы доктаалдары чүртүн улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга кадрлар белеткээриниң системазын улам ынай сайзырангайжыдарын айтыкаан. Кажан совет улус В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткеннп турар үеде өөредилгениң шынарын бедидериниң, аныяктарның коммунистиг кижиндилгезин экижиринің айтырыглары онаа чугула болуп турар. Россия Федерациязының, Украинаның, Белоруссияның, Латвияның, Азербайджанның болгаш өске-даа эвилелдешкен республикаларның өөредилге черлерине «Ленинчи чылда» тодаргай планнарны айтыкан.

Улус ажыл-агыйының бот-тут хереглелдерине дүүштүр тускай артемнигзерни белеткээри планнаарының айтырыгларын чөвүлел хуралга чугаалажып турар.

Чөвүлел хуралдың баштайгы хүнүнде СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлаксыкчы К. Т. Мазуров оон киржикчилерге чүве чугаалаан.

Дүүн Москвага чөвүлел хурал үргүлчүлээн.

(СЭТА).

„Правданың“ мурнуку чүүлү

Партийжи өөредилгениң чугула үези

ПАРТИЯ өөредилгезининң системазында өөредилге чылы төнүп турар. Ам эге организацияларның, партия комитеттериниң болгаш пропагандистериниң кичээнгейн бүгү звеноларга өөредилгени организастыг доозарынче, түнелдерни күүседиринге эки эртиргиринче, чедип алдынган дуржулганы непередиринче болгаш угаазылап көөрүнче, оон келир үеде боттуг түнелдерни үндүрүп алырынче углаган.

Совелгү чылдарда тургустунган партия чырыдыышкынының чаңгыс аай болгаш тодаргай системазын миллионнарның лепинчи университеди деп адап турары-даа чөп. Ам оон янзы-бүрү хевирлеринде 15 миллион ажыт коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активчилер өөренип турар. Оларның-биле миллион ажыг пропагандистер ажылдап турар. Партия өөредилгезининң системазы удуртур кадрларның, бүгү коммунистерниң идей-теоретиктиг деңнелин бедидеринге, XXIII съездиниң салганы ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң соруглаларын күүселдези дээш демисеелге оларның ниитизел-политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейниниң өзүлдезинге улуг дээштиг салдарны чедирип турар.

Амгы өөредилге чылы В. И. Ленинниң төрүттүнгениниден бээр 100 чыл болурунга партияның болгаш совет улустуң калбак белеткелиниң байдалында эртип турар. Оон-биле холбаштыр Владимир Ильичиниң амыдыралын болгаш революсчу ажыл-чорудулгазын өөренирингге, партияның болгаш Совет күрүнениң политиказының үндезинин болуп турар оон улуг идей-теоретиктиг номналынга совет киживлерниң сонуургалы кажапгызындан-даа күштелген. Ол политиктиг чырыдыышкынның бүгү звеноларының ажылынга улуг салдарлыг.

Партия комитеттери, пропагандистер коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң ленинизмге — революсчу бодаалдың болгаш революсчу ажыл-чорудулганың дириг үндезинингге ханы сонуургалдың долу хандырарын оралдажып, лепинчи ажылдарны ханы болгаш чогаадыкчы ёзу-биле, амгы үеде коммунистиг тургузуушкунунуң болгаш делегейниң революсчу хөгжүлдезининң айтырыглары-биле сырый-хөлбаалыг өөренирингге оларга дузалап турарлар. Ленинниң чогаалдарын өөренирде боттары тускай ажылдаарының бижыг чаңчылдары-биле коммунистерни чепсеглээр соруглга улам чедишкиннииг күүсеттинип турар. Аңаа даянгаш, олар партия төөгүзүн, политиктиг экономияны, философияны, СЭКП-ниң политиказын эки шиңгээдип алыр аргалыглар. Марксизм-ленинизмниң амгы үеде коммунизм дээш демисеелдиң теориязының болгаш практиказының айтырыглары-биле чарылбас хөлбаалыг хандыр өөренири политиктиг байдалды, ниитизел амыдыралының болуушкуннарын ылаптыг билип алырынга, партияның политиказын идепкейлиг болгаш чайгылыш чок чорударынга коммунист бүрүзүнге эргежок чугула.

Өөредилге чылының түнелдерин үндүрери партия өөредилгезининң ол кол соруглазынга чагыртқан турар ужурлуг. Түнелдерге кол чүве чүл дизе, өөренген материалдарны долуу-биле билип алырынга болгаш быжыглаарынга, лепинчи идеяларны, бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунунуң практиказынга, буржуаз идеология-биле демиселди күштелдирерине ол идеяларның ужур-дузазын хандыр шиңгээдип алырынга дыңнакчыларга дузалаары болур. Оон-биле кады түнелдерге болаа. Уставта көрдүнген эң чугула хүлээлгелерниң бирээзи — марксизм-ленинчи теорияны шиңгээдип алыр, бодунуң идейлиг деңнелин белидер, коммунистиг ниитизелдиң кижизин хевирлеп тургузарынга болгаш кижизидерине дузалаар деп хүлээлгени партия кежигүнү кижи кайчаар күүседнп турарының дээштиг хынаалдазы болур.

«Правдага» көөп турар хөй-хөй чагаалларда мындыг айтырыгны салып турар: түнелдерниң кандыг хевирлерин эң-не чогумчалыгыл?

Политиктиг өөредилге—дириг, чогаадыкчы ажыл-херек болур, ынчангаш маңаа ёзу барымдаалаар чорукту болдурбас ужурлуг. Оон-биле кады өөредилгениң түнелдерни үндүрүп тургаш, эргежок чугула негелдени тургузар херек. Совелгү чылдарда политиктиг чырыдыышкынның янзы-янзы звеноларының онзагай байдалын барымдаалап турар түнел кичээлдерниң хөй хевирлери бар апарган болгаш олар амыдралчы чоруун бадыткап турар. Ол дээрге белүк-белүк айны-биле болгаш хууда беседалажымышкыннар, чамдык организацияларда болза, эге политиктиг школаларга болгаш марксизм-ленинизмниң үндезинперининң школаларынга бадыткаттынган зачёттар болуп турар. Ол дээрге марксизм-ленинизм университеттерниге, партия активиниң школаларынга шылгалдалар, зачёттар-дыр. Дуржулгалыг коргүзүп турары-биле алырга, оларны теоретиктиг конференциялар, рефераттар, диплом болгаш курс ажылдарын белеткээри-биле дүүштүрери эргежок чугула. Партия, совет болгаш ажыл-агый активиниң идейлиг дадыгышкынының чугула чепсээ апарган семинарларга өөредилгениң түнелдерни үндүрүп турда, эртем-практиктиг болгаш теоретиктиг конференциялар, беседалажымышкыннар эң-не дээштиг. Мынчангаш түнелдер үндүрериниң хевирлери хөй янзы, оларны билдиглиг ажыглаар, оон-биле кады дыңнакчыларының белеткелиниң деңнелин болгаш самал-оналын барымдаалаар херек.

Бо өөредилге чылында комсомолчуларның болгаш аныяктарның политиктиг өөредилгезин сайзырангайжыдарынга аъш-чем чүүлдерни кылган. Ам соруга чүл дизе, комсомолдуң политчырыдыышкын системазынга өөредилге чылын чедишкиннииг доозары, түнелдерни кичээлдерни — лепинчи уроктарны, теоретиктиг конференциялар ны солуун болгаш бедик идейлиг деңнелге эрттиргиринге комсомол организацияларынга дузалаары болур.

Эрткен чылдарда дег эге организациялар болгаш комитеттер өөредилгениң түнелдерни партия хуралдарынга, пленумнарга, актив хуралдарынга, ол ышкаш пропагандистерниң слёттарынга чугаалажып көөр, оларның эң даярелерни мактап демдеглээр. Ол чугаалажып көөрүүшкүннериниң үезинде партия кежигүнериниң болгаш кандидаттарының база партия кежигүнү эвес активтиң өөредилгезининң идей-теоретиктиг деңнелин ылаптыг хынаан, четпестерни илереткен, партия өөредилгезин сайзырангайжыдарының боттуг хемчегларин тодаргайлаан турар ужурлуг.

Чамдык партия организацияларының марксизм-ленинчи теориянын чугула айтырыгларын коммунистериниң практиктиг ажыл-чорудулгазы-биле холбаштыр чугаалажып көрүп турар хуралдарын арттырып турар. Ол хуралдар организацияларның идейлиг амыдыралын, бодунуң өөредилгези болгаш коллективке ажылы дээш коммунистериниң харысалгазын улам бедик кодурүп турар, ону идепкейлиг детпнир херек.

Амгы өөредилге чылынын доозуушкуну партия өөредилгезининң, бистиң бүгү пропагандавыстын улам ынай хогжулдезинге чугула үе-чада болур. Соруга чүл дизе, оон түнелдерни шынгыы харысалгалыы-биле үндүрери болур. А ынчаларга ону чугаалажып көөрү бодунуң теоретиктиг билиниң доктаамал байыдар, бодунуң амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын лепинчи чагыглар-биле дүүштүрер, партияның болгаш улустуң хөрээ дээш демисеелге лепинчи бижыг турушгуг, принципиалдыг болур бо шынарларын партийжи кижи бүрүзүнге сиңиктиргеп турар ужурлуг.

«СОВЕТТИҢ ДЕПУТАТ БҮРҮЗҮ КҮРҮНЕНИҢ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫНГА ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИР БОЛГАШ КАНДЫГ БИР ТОДАРГАЙ АЖЫЛДЫ КҮҮСЕДИР УЖУРЛУГ».

(СЭКП-НИҢ ПРОГРАММАЗЫНДАН).

ХАЙЫРАКАННЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОННУҢ ХАЙЫРАКАН КӨДЭЭ СОВЕДИ, ООҢ ДЕПУТАТТАРЫ БОЛГАШ АКТИВТЕРИ. ОЛАРНЫҢ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫ.

1. Адар-Төштү ажа бээрге...

Чадаана биле Кызыл аразында оруктуң тоннес кезээ — Чаа-Хөл иштиниң чаңгыс ай ховузу соонга калган соонда, машина Адар-Төштүң эдээнде дежемирге кээп моторунуң хөөмейин улам-на хөөн киприксээн анныг күжени бээр. Чазаглыг орукта алыт аксы-тыртыптар шаптараавын чок болганындан машина удаваанда-ла артты ашкаш, кудургайны куду бадып келгенин кижи эскербейн баар. Ол-бо талаларында ховуларда часкы шалып ип кидиң түлүк хайынганы каракка костүп келир.

Адар-Төштүең ашнал ниижи мактап ханнае

Алдын сарыг тараа чалгаан ховуларлыг.

Ажыл-ишчи уран холдар угуулаалаан

Аваа ышкаш ынак чуртум Бора-Хөлүм...

Шаанда шагда салгын хат дег чүгүрүк аъттарның байыр-наадым үезинде маңнып көргүзүп чорааны Бора-Холдуң ховузун амгы үеде, чазын көөр болзуңарза шынапла «ажыл-ишчи уран холдар угуулаалаш» кавыканы илдең. А күзүн маңаа келгеш көөр болза, «алдын сарыг тараа» шынап-ла чалгаан далай ышкаш чаттылып чоруй барган чыдар.

Бора-Хөл — СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң тараажыларының болгаш малчыннарының чурту. Күчүлүг тракторларның ыры хову куштарының аялгазы-биле шагда-ла холужа берген. Часкы тарылганың ында штабы — Бора-Хөлде хову турлаа. Ол-ла чоок кавының черин тракторлар «сырып» каапкан. Механизаторларның ийи дугаар аалында чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургускан. Әлчегден келген механизаторну кайдып каан чунар-бажың манап турар. Аңаа кирип алгаш, кожазында турар столовяже базыптар...

Тарылганың изиг түлүк үезинде, маңаа бо турлагга совхозтуң улуг-даа, биче-даа механизаторлары-биле кижи ужуражыр. Ында херээжен механизаторлар Көлдар Монгуш, Полина Ооржак олар база ажылдап турар. Сөөлгүлериниң ажылчын иамдары ындыг улуг әвес. Ынчалза-даа бо аныяк кыстарның күзели бергелерин ажып артеринге дуза болурунга бүзүрел болур. Оларның чанынга Тываның хоочун механизаторларының бирээзи Кара-оол Чавыдакка база ужурашкан бис. Ооң дугайында одуруглар араазынга каксы бижиптериниң кандыг-даа аргазы чок. Кара-оол Сандаковичиниң дугайында солун очеркти әвес, харын бүдүн ном-даа бижип болур дээрин кижи чугаалашкаш бүзүрей бээр. Ынчангаш Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Кара-оол Сандакович Чавыдактың дутайында мооң адаанга тускай эгеге чугаалаарын оралдажыр бис. Аныяктарның чанынга күш-ажылдың мындыг хоочуннары турда ийи күштү—чалыы назынның деспес соруу биле улугларның арга-дуржулгазын каттыштырыптарга, кандыг-даа үүлени бүдүрери белен болбайн канчаар.

Орук ооң уламчылаап чоруптар. Чадаана хоорайның бажыңнарының крышалары, нефть шыгжаар цистерналар көстүп келир. Сагышка база катап демги-ле ырывыстан сөстер кирип келир. Ооң бир одуруу-биле дараазында этеңи ададывыс.

Вера Чүльдүмовна Байлак Доргүн сүт-бараан фермазында суурнуң херээженнер чөвүлелиниң актив кежигүнү, Хайыракан көдээ Советиниң идепкейлиг хөй-ниитичизи. Саанчыларның политбилиин бедидер, оларны өөредилгеже хаара тудар талазы-биле организастыг ажылды чорудуп турар. Эртип турар өөредилге чылында фермага партия өөредилгезин докгаамал чорудуп келген. Аңаа 20 ажыг саанчы өөренип ыштаан. Чоокта чаа болгүмүңү удуртуп чузу оларның билинп хынап көрген. Саанчылар өөрең эрткен материалын шупту чедиишкининг дужаап алган.

Малдың эътикир, сүткүр чоруу, фермаңың бүдүрүлге коргүзүглериниң эки болуп турары уксаажылдга ажылындан кол хамаарылгалыг. Вера Чүльдүмовна совхозтуң хөй, инек малының тарып боозадылгазын чорудуп турар. Эрткен чылын 1500 хөй тараан. Шупту оолдаан. Амгы үеде фермаңың 180 хире инээн тарып боозаткан.

ЧУРУКТА: Вера БАЙЛАК.

ДЕПУТАТ

Бо чылдың мартта болуп эрткен чер-чер Советтериниң соңгулдазынга СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң мурнакчы саанчызы Алдын-кыс Монгушка соңгукчулар база катап улуг бүзүрелди көргүскен. Доргүн сүт-бараан фермазының коллективи ону Хайыракан көдээ Советиниң депутадынга ийи удаа соңгаан. Саанчы болдунуң округунуң соңгукчуларының ажыл-амыдыралын, негелдехереглелин эки билир. Ынчалза-даа соңгукчуларның чагыг, дилеглерин кичээнгейлиг сайгарып көөру, кандыг-бир айтырыгга хамаарыштыр оларның санал-оналын кичээнгейге алыры, ажылчы чонну будурүлге болгаш хөй-ниити ажылдарынче хаара тударын улустуң толээлекчизи — депутаттың кол хүлээлгези ол. Ферма коллективинде күш-ажылдың организациязын хайгааралга алыры ооң хөй-ниити хүлээлгезиниң бирээзи. Доргүн сүт-бараан фермазының коллективи ону Хайыракан көдээ Советиниң депутадынга ийи удаа соңгаан. Саанчы болдунуң округунуң соңгукчуларының ажыл-амыдыралын, негелдехереглелин эки билир. Ынчалза-даа соңгукчуларның чагыг, дилеглерин кичээнгейлиг сайгарып көөру, кандыг-бир айтырыгга хамаарыштыр оларның санал-оналын кичээнгейге алыры, ажылчы чонну будурүлге болгаш хөй-ниити ажылдарынче хаара тударын улустуң толээлекчизи — депутаттың кол хүлээлгези ол. Ферма коллективинде күш-ажылдың организациязын хайгааралга алыры ооң хөй-ниитичизи. Саанчыларның политбилиин бедидер, оларны өөредилгеже хаара тудар талазы-биле организастыг ажылды чорудуп турар. Эртип турар өөредилге чылында фермага партия өөредилгезин докгаамал чорудуп келген. Аңаа 20 ажыг саанчы өөренип ыштаан. Чоокта чаа болгүмүңү удуртуп чузу оларның билинп хынап көрген. Саанчылар өөрең эрткен материалын шупту чедиишкининг дужаап алган.

Малдың эътикир, сүткүр чоруу, фермаңың бүдүрүлге коргүзүглериниң эки болуп турары уксаажылдга ажылындан кол хамаарылгалыг. Вера Чүльдүмовна совхозтуң хөй, инек малының тарып боозадылгазын чорудуп турар. Эрткен чылын 1500 хөй тараан. Шупту оолдаан. Амгы үеде фермаңың 180 хире инээн тарып боозаткан.

ЧУРУКТА: Вера БАЙЛАК.

2. Кожазында Чадаанага тутчу берген...

Кончуг чараш колхоз тевү Хайыракан деп ырлажып турар.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң төп сууру Хайыракан сөөлгү үеде шынапла чанында Чадаана хоорайбиле тутчу берген. Ында оске черлерден онзалап ылгапкы дег чүве-даа чок. Бистиң бүгү-ле суурларывыс ышкаш суур. Чурттакчы чонунуң ниити саны 1500 ажыг. Өрегө саны 280 хире. Суурнуң төвүнде—Октябрь кудумчузунда чаа туттуган бажың бар. Хайыраканчыларның ажылхерээ-биле танышызаны оон ажеэлээн бис. Ында көдээ Совет, совхозтуң дирекциязы, партком болгаш еске-даа албан черлери турун турар.

Чер-чер Советтеринге сөөлгү соңгулда болуп эрткенден бээр ийи хире ай эрткен. Чаа чыыштың депутаттары боттарының хүлээлгезип күүседип киришкен. Хайыракан көдээ Советиниң соңгуттурган чонунуң төлээлериниң аразында хойжу, саанчы, башкы, тудугжу, механизатор, чоланчы, агроном, культура ажылдакчызы болгаш еске-даа чергежилдиң кижилери бар. Советтиң 25 депутаттарының иштинден чонунуң айбычызы хүлээлгезин мооң мурнунда база күүседип чорааннар бар. Оларга база катап бедик бүзүрелди коргускенин таварылга эвес. Ол дээрге депутаттарның соңгукчулар мурнунга хүлээлгезин төлептиг күүсеткениниң түңнелинде чедип алдынган идегел-дир.

Оттук-оол Шыдарбайевич Монгуш — суурнуң сураглыг чазаныкчызы. Ооң ураа-шевер холу киришпээн тудуг барык чок доп чугаалап болур. Ам Оттук-оол Шыдарбайевичиниң назы-харында алдан аже-даа берген болза, ол ам-даа ажылдап, хөй-ниитиниң даалгазын күүсетпишаан.

Бир катап суурнуң Колхозная кудумчузунда хөй-ниитиниң кудуу ажыглалдан үне берген. Ол чоок кавының чурттакчылары бодунуң депутады Оттук-оол Монгушка чеде бергеш, кудукту база катап аштап арыглаваш, эде кыдыртырын дилээн. Депутат соңгукчуларның негелдезин хандырары-биле айтырыгны көдээ Советиң күүскомунга тургускан.

Удаваанда кудук чанынга кижилер-даа, херектиг техника-даа чедип келген. Ажылды депутат боду баштап киришкен. Үр-даа үе эртпээнде кудук база катап ажыглазга кире берген. Бодаарга улуг эвес факт хире, ынчалза-даа депутат кижиниң мурнунга үүлге күрүне ужур-дузалыг улуг айтырыглар эвес, амыдыралдың аар-саар айтырыглары база болганчок-ла таваржы бээр. Ону ийиги чергениң хөрээ кылдыр көрбейн, ол-ла дораан шиитпирлээри депутаттың хүлээлгези болур.

Сөөлгү болуп эрткен соңгулда мурнунуң хуралынга Оттук-оол Монгушту ооң соңгукчулары база катап депутаттың кандидадынга депшидип үндүрген. Ол ам күүском кежигүнү. Суурну чаагайжыдарынга, тудуг материалдарын белеткээринге депутат докгаамал киржип келген.

Совет — удуртулганың коллективтиг органы. Ооң ажылының чедимчелиң депутат бүрүзүнүң, активтиң болгаш хөй-ниити организацияларының идепкейинден кол хамааржыр. Хайыракан көдээ Советиниде онаашкан үлүүнге кызымак, хөй-ниити хүлээлгезин күүседирде активни депутаттар эвээш эвес. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Оттук-оол Монгушка чеде бергеш, кудукту база катап аштап арыглаваш, эде кыдыртырын дилээн. Депутат соңгукчуларның негелдезин хандырары-биле айтырыгны көдээ Советиң күүскомунга тургускан.

Суурну чаагайжыдарының айтырыы — көдээ Советтиң болгаш еске-даа хөй-ниити организацияларының мурнунда турар бир кол айтырыг. Бо чылын ногаанчыдылганы чорударда энир чылдың чазыгларын катаптавас дээш тускай хемчегларин алган. Ажаалданың багай болганындан энир чылын олурткан ыштарның дыка хөйү үнмейн барган. Бо чылын план ёзугаар 2 муң дес ыяш арыгдан суурнуң кудумчуларынче «көжер» ужурлуг.

План чедиишкининг боттанзын дээш совхозтуң дирекциязы чаагайжыдылга ажылын чорударынга бир тракторну, суг соортур ийи машинаны тускайлап быжыглаан.

Бо чазын хайыраканчылар суурун чаагайжыдар дээш үш катап воскресникти организастаан чоруткан. Октябрьская болгаш Май бир кудумчуларны сайлап дескилээн.

Суурнуң библиотекаазында дөрт муң ажыг ном бар, а номчукчуларның саны 500 ажыт. Бо дээрге суурнуң үш дугаар чурттакчы бүрүзүү библиотеканың номчукчузу болуп турары ол. Библиотеканың ажылдакчылары чүгле номнар бээри-биле кызыгаарлаттынмайн чонунуң ортузунга ном пропагандазын дээштин-биле чорударын оралдажып турар. Ленинчи юбилейге хөлбаштырган номчулгаларны эрттиргилээн. Д. Бегзиниң «Өнүктер дугайында тоожу», «Тываның алдарлыг херээженнери» деп номнарга конференцияларны чоруткан.

Суурну чаагайжыдарының айтырыы — көдээ Советтиң болгаш еске-даа хөй-ниити организацияларының мурнунда турар бир кол айтырыг. Бо чылын ногаанчыдылганы чорударда энир чылдың чазыгларын катаптавас дээш тускай хемчегларин алган. Ажаалданың багай болганындан энир чылын олурткан ыштарның дыка хөйү үнмейн барган. Бо чылын план ёзугаар 2 муң дес ыяш арыгдан суурнуң кудумчуларынче «көжер» ужурлуг.

План чедиишкининг боттанзын дээш совхозтуң дирекциязы чаагайжыдылга ажылын чорударынга бир тракторну, суг соортур ийи машинаны тускайлап быжыглаан.

Бо чазын хайыраканчылар суурун чаагайжыдар дээш үш катап воскресникти организастаан чоруткан. Октябрьская болгаш Май бир кудумчуларны сайлап дескилээн.

Бажың чапының участогун шын ажыглаарынче, аңаа аъш-чемге эргежок чугула ногаа аймаан тарып болбаазырадырынче кичээнгейни угландырган. Ногаанның ажык-дузаазының дугайында, ону канчаар өстүрериниң дугайында бесседаны көдээ Советтиң депутады Л. Новикова хереженнерге кылган.

Социалистиг хөөлүүлүү сагыыры, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, ажылдан ылыдап дезер, арага-дарыга сундугар кижилер-биле демиселдп Советтиң күүскому чорудуп келгенин демделеп чугаалаар апаар. Суурда экитура улусчу ийи дружина бар. Оларның кежигүннери дежурныйлаашкынче доктаамал үнүп, чонуң дыжын камгалап турар. Беш кижи составтыг эш-хуузунуң суду база бар. Улусчу дружинага, эш-хуузунуң судуна кирген хомудалдарны болгаш херектерни чогуур ёй-шаанда үзе шиитпирлээри чаңчыл апарган. Судтуң чорудуп турар ажылы частырыг кылган кижилерни эде кижиндерингө улуг сөлдарлыг. Маңаа чаңгыс чижекти чугаалап болур. Бо чылдың апрельдиң тоңчузүнде дружинниктерниң хуралын эрттирген. Аңаа удуртур ажылдакчылар: совхоз директорун, партком секретарын, көдээ Совет даргазын, депутаттарны болгаш активтерип олуруштурган. Арагалаап ажыл шагы үскен ясли ажылдакчызы Бичин-Уруг Лаандыктың хереэн сөңгарып көргөн. Даразында хүп ол көдээ Советке бурулуг чорукту кылганын миннип, тайылбыр бижиин эккелген.

Көдээ Советтиң мурнунда шиитпирлээрин манап турар айтырыглар ам-даа хөй. Оларны сайгарып көөрүн даартагы хүнүүг кылдыр соңгаарладып болбас. Бирээде, уруглар албан черлеринге доктаап көрээлиңер. Суурда 30 орунныг ясли-сад бар. А ам ында херек кырында 45 уруглар турар. Хамык ужур сыңыпшаазындаа эвес. Шынында ол базала чедимчелиг талазы эвесле болгай. Ясли-садта турар уругларның кижизидилгеэн оларның туруп турар черинээ арыг-шевер болгаш корум-чурумундан, дериг-херексел дээп ышкаш чүүлдерден база хамаарыг.

Ясли-садтың орээлдериндө кижиге сонуурганчыг кандыг-даа каастала, шимелде деп чүве чок. Оода чадаарда ада-иелерге булунчугаш беапи тургустунмаан. Даштында, херим иштинде уругларның ойнаар шөлүгежи дерптипмээн. Санитарнаның чугула негелдерини сагывайн турары дораан-на эскертинө бээр. Бир эвес күзээр болза, бо бүгү кылдынмас хире ындыг берге эвес.

Интернатта байдал база чогуур негелдеге дүүшпес. Аңаа 52 уруг күрүне хандырылгазынга турар ужурлуг. Херек кырында ында 30 ажыг өөренип бар, а артканнары оруй чедиишпес болганындан «төрөлдеп» хонуп чоруурлар.

Суурнуң эмнелге пунктузунда эмчилериниң ажылдаарынга-даа, шинчидип, эмпедип көөп турар улуска-даа таарымчалыг байдал чок. Шинчилгени, эмпээшкинни чаңгыс өрээлде чорудуп турар.

Бо-да бүгү көдээ Советтиң күүскомунуң, депутаттарның, хөй-ниити организацияларының болгаш удуртур ажылдакчыларның кичээнгейинге болгаш хайгаралынга турар ужурлуг амыдыралдың чугула айтырыглары дээрэн чугаажок.

3. Ырда кирген мерген ишчи

Сактыр, бодаар чүве-даа чок кызыл даван маңнап чоруур чылдар билдиртпейн эрте бээр. Кижи эр бооп өзүп, эзер дергизиңден туттуна бергеш, төрүттүнген черинден ырап, салым-хуунуң салгынынга үдедип алгаш, амыдыралдың хөкпээзин дилеп, чурталгада бодунуң төлептиг туружун тып алыр дээш чоруп каар. Кара-оол Чавыдак шапкын суглуг Ишкин хемниң унунда аалыдан Чадаанага кээп турда, харын он ажа берген турган.

Ынчан улуг көдүрүүшкүнүң эге чылдары турган. Бүгү Тыва чаа бижиктиг болуп, удуглар-даа, уруглар-даа «шокар үжүүн» тутказ, эртемче киреринин дулгуурун холга ап эгелей берген. Дөрт чыл өөредилге — эге чада школазы доозулган.

Ооң бир чайын Элегеске чайлаг школазынга чедип келген. Үе-черге эштери-биле өөредилгезин уламчылап, кады ойнап, келир үеже күзелдиг күүдүлүг чалгынчыларынга чүгледип алгаш, аян-чорук кылып чоруй баар тургулаан.

Бир-ле хүн школа чоогунга элдептиг даваш үнгенин Кара-оол дыңнаан. Соңуургаачал сеткил оңу даваш үнүп турган черже албадапкан. Аңаа чедип көөрге элдеп чиктиг, дүшке кирип чорбаан, чогум адын чүү дээрэ билдинмес чүве турган. Даажы дээрге бир-ле дыңмирээшкин сагындырар. Хоолаймындан мш үзүк чок буруңайның үнүп-ле турар. Чанында турган орус оолдар ол элдептиг эттиң башкарыкчылары болур хире. Кара-оол бирде оларның чанынче чоокшулап, бирде ырап каап турза-турза, күн чүгүрүүнде кире берген. Школага кежээ чанып көөрге, башкызы бир-ле дугаарында ооң каяа чораанының дугайын айтырган. Чугаалап бээрге башкызы совхуургаачал оолдуң техникаже чүге ындыг кончуг хандыкшыдыг турганын херекке албайн, кичээ үскен сев дээш чемелеп-чемелеп, столовяга чем белетке дээш чорудупкан. Хуулгавазын машина-трактор-биле Кара-оол Чавыдактың башгайгы таныжылгазы ынчаар доозулган.

Сагыш ышкаш чүве болза, ол ынчан дораан-на трактору мунуптар ийик. Началадаа техниканы башкарары хаак аът мунуп алгаш, бичиизинде дег каранывды халыдары эвес-ле болгай. Өөренир апаар. Күзел черле күштүг дээрэ шын. Бир чыл эрткенде Кара-оол машинага олурупкан. Чогум ёзулуг машина

ЧУРУКТА: К. Чавыдан механизаторлар-биле чугаалажып тур.

ра-оол Чавыдактың эн-не башгай магадан турган трактору «фордзонну» бөгүн чүгле ында-хаая музейлерден көрзе көрүп болур. «Элегеске» күрээжил-агыйга Совет Эвилелиниден бир-ле дугаарында эккелген ЧТЗ деп марканың трактору улус кончуг-ла магадап көөр турган. Ооң кабиназынга олурупкаш, күчүлүг машинаны ажыл-агыйның ховузувче үндүрер аас-кежиктиг үзүг аныяк тракторист Кара-оолга таварышкан. Бенаин болгаш үс-биле чытталып турар чапчаа ЧТЗ хөрээүннүң кадыынгадаа «буруй» бербес, ховунуң долгемнигe-даа «могай» бербес магалыг эт болган. Аныяк оолдуң тура соруктут күш-ажылды ооң бодуп хей-аът киприптер, аш-өөрүн өөртүптер, а мертен сөстүң мастерн шүлүкчүүү демир-үжүк туткаш, чогаадырынче кыйгырыптар турган:

«Шойдаң кутказ ЧТЗ-ге
Ширин хөрээн чымчак-ла ийин
Чолаачызы Чавыдакка
Чижек-норма чиик-ле ийин...»

Эвилелинден дузаламчы кылдыр келген машиналарга курлавыр кезектерни база оон алыр турган. Бүгү чүвени фронтуга деп барганда биеэги ышкаш чүве кайда боор, курлавыр кезектер келиринге ынанган херек чок. А техника аңаа турбас, үргүлүү ажылдаар ужурлуг. Берге байдалдан канчан үштүнар сен дээп ышкаш, амыдырал аныяк механикти шылгап келген. Арга херек, ону дилеп тывар—бир дугаар соруга бо. Шаанда магылаткан кезектерни база катап чыгташ, селиштирип эгелээн. Чамдыктары бүде берген. ынчан ооллардың, эң ылангыя, механиктин өөрүшкүзүн чүге деңнээр.

Фашистерни чылча шапкан соонда бүгү чүве бар апаар деп, кижи бүрүзү бүзүреп турган. Тиилелгенин шагын чоокшуладыр дээш фронтунун шүгүмүндан муң-муң километр ырак-даа черде турган улус уйгу-чыдын чок ажылдап турган.

Дайын төне бээрге, чоорту бүгү чүве бар апаар деп бүвич база катап Чадаанага чедип келген. Ол сумузардын, келген ооллдарны МТС-ке чыып алгаш, нарын машиналарны башкарарынга, оларны ажыглаарынга өөредип эгелээн. Хамнааракгар ыры дыңналыр ховуларга моторлар даажы чаңгыланыр үе чоокшулаан. Аңаа ёзулуг ээ болур кижилерни Тываның бир дугаар трактористи Кара-оол Сандакович белеткээн.

Чаагын андаргап черниң бир онзагай, шала шыксымаар чыдынга чаңчыга бергеш, күзүн ол-ла черниге чемин үгбайн, баштары халаа берген тараазны көрүп өөренип берген кижини оон өскээр апаары берге. Ол бүгүге ынакшылым бүгү назынын иштинде четчир деп чүвеге Чавыдак боду бүзүрээр. Ам бир чугула чүве өөреникчилерин ындыг мөзүлүг кылдыр кижизидип алыры. Кыш эрткеш, час дүжүп, чер карара бээри билек дүүвүгү өөреникчилер турган ооллар тректорларын мунгаш ховуларже үнүпкен.

— Кара-оол Сандакович, Кызыл-Мажалыкка баргаш, МТС-тен тургузар апаар-дыр ийик... Коллективизацияга эгелеп киришкен. Ажыл-агыйларга трактор, машина билир кижилер херек...—деп ындыг болган.

—Чавыдак Барыын-Хемчикке келирде, МТС-тиң баштайгы тракторун боду мунуп алгаш келген—деп, ол чер чурттуг улус чугаалажыр. Ында хензиг-даа хөөредипкен чүве чок. Чаа машина-трактор станциязын организастап турда, Кара-оол Сандаковичиниге чүгле удуртур эвес, а хол-биле тудуп турган чүве-даа болуп турган.

1956 чылдың февральның бир кежээзи. Бай-Тайга районнуң төвүнге хөй чон чыылган. Удавас ССРЭ-ниң Дээди Советинге болур соңгулдаларга депутаттың кандидадынга Кызыл-Мажалыктың № 606 соңгулда округундан депшиттирген Кара-оол Сандакович Чавыдак биле ужуражылга кежээзиниң болур деп турганы ол.

Ынчан область Советиниң депутады Чавыдакты чурттуң дээди парламентиниче чон бодунуң төлээзин кылдыр соңгуурунга белеткенип, аңаа чагыг-сүмелерин, негелделерин берип турган. Ажыл-ишчи ачы-хавыяазы дээш чурттуң дээди шаңналы—Ленин орденин-биле шаңнаткан. Тываның сураглыг механизатору Кара-оол Сандакович Чавыдак соңгукчуларның идегелин долуу-биле бүзүредип шыдаан.

...Шаг-үе бодунуң эдлээ-биле чоруп олурар. Чер кырында эң чаагай профессияның кижилери — тараажылар база катап часкы ижинче киришкен.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң кол инженери Кара-оол Чавыдак дүжүт дээш фронтунуң эң мурнуку одуруу—часкы хөвүтурлаанга турда ужурашкан бис. Чурттап эрткен ажыл-ишчи чылдар ооң салгын-хатка додуккан арнывда боттарының нанн арттырып каапы илдең. Механизаторлап келген ужеп ажыг чылдарының иштинде та чеже-чеже гектар черни ацдарып, чеже-чеже тонна дүжүттү өстүрген чүве, саналары берге. Хайыракан көдээ Советиниң депутады Кара-оол Сандакович Чавыдакты көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиянын даргазы кылып каапы база таварылга эвес.

Саннар болгаш фактылар

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл юбилейин төлептиг уткууру-биле СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыннары ажыл-агыйның экономиказын улам хөгжүдер сорулганы салып турар. Тускай эртемниглер, тараажылар, малчыннар көдээ ажыл-агыйны көдүрер курлавырларны, бар аргаларны чөп ажыглап келгенинден чылдың-на совхозтуң экономиказынга эвээш эвес чедиишкиннер чедип алдынып келген. Оларны быжыглавышаан, бо чылын чамдык эки көргүзүглер чедип алдынган. Бирги кварталда мал бажы өстүрер планын: бода малды 115,5 хуу, ооң иштинден инекти—180,5, хойну—113,4, куштү—112,7, чылгыны—113,4 хуу күүсеткен. Май 1-ге чедир төрүүр 100 баш малга онааштыр 81 хураган, 40 бызаа алдынган.

Бирги чартык чылда 216,5 тонна сүт бүдүрер планын совхоз май 15-ке чедир 162,6 тоннага күүседип, күрүнеге 126,7 тонна сүттү саткан, чартык чылдың планын 101,3 хуу күүсеткен.

Мал ажылында төрүүр 100 хойдан-на 98-тен 116 чедир хураган алган Сат Чүдүймааның, Монгуш Лопсан-Доржунуң, Донгак Сундуй-ооллдуң, Ооржак Омчаанын, Сат Бадарчының база бир инекке онааштыр 600-тен 800 кг чедир сүт сагган Ооржак Севеңнин, Монгуш Алдын-кыстың, Мария Сангы-Бадыраанын, Ондар Дүктүгнүң, Светлана Хапылактың болгаш оон-даа өске мурнакчыларның чедиишкининге совхозтуң ажыл-ишчилери чоргаарланып турар.

Арынны «Шынның» тускай корреспондентилери
Г. МОНГУШ биле М. СЕВЕН белеткээн.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ЧЕРНИҢ ОРБИТАЗЫНГА, ВЕНЕРАНЫҢ АТМОСФЕРАЗЫНГА

Планеталар аралының «Венера-5» биле «Венера-6» автоматтыг станцияларының чап-чаа двоулган шылгарақгай ушудуушкуну-биле холбаштыр космосту шинчилээриниң талазы-биле совет программаның ишзы-бүрүү таваларынга холбашкан айтырыгларны СЭТА-га комчукчулар салып турар. Ылаңгыя орбитаның космиктиг станцияларын ажыглап болурунуң кандыг магадылаңдары барын хөй инжинер сонуургап айтырган. Бо корреспонденция мөңдуунда аңаа турасиаттынган.

Планеталар аралының «Венера-5» биле «Венера-6» автоматтыг совет станцияларының ушудуушкуну делегейниң бүгү улустарының улуг үнелелин алган. Совет эрге-чагырганың чылдарында күүлүг материал-техниктиг баазаз тургустунганының, кайгамчык эртемден болгаш инженер кадрларның өскенинин, эртем болгаш культураның шапкы хогжүлдезинниң түңнелинде ол тинилеттелиг ушудуушкун болдунган деп, даштыкы парлалга демдеглеп турар.

Бистиң чүртүвүска үлетпүр болгаш кедээ ажыл-агый бүдүүлгезин эде чепсеглээн эртем-техниктиг революцияның дүргеи хогжүлдезинниң ачызында совет эртемденнер болгаш инженерлер космиктиг делгемни шинчилээринниң калбак болгаш ботботтарынга харызашкак программаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырып турарлар.

Чартык чыл-даа четпээн үениң дургузунда болгулагылаан болуушкуннар безин ол түңнелдерни чайынналчак чижектер-биле бадыткап турар. Ол болуушкуннарның шуптузун санавайн, а чүгле орбитага космиктиг станцияны тургускаными — «Союз-4» болгаш «Союз-5» совет корабльдериниң кайгамчык ушудуушкунун маңаа демдеглээн. Совет Эвилелиниң оон-биле кижи төрелгетенниң эң дээре утааннарының күзеп чораан күзелдерин амыдыралга делегейге бирде дугаарынга боттандырган. Космиктиг делгеминиң бодунга шинчилел төвүнүң баштайгы шенелдезин тургусканы чүректерни мындыг өөрүшкүлүг сестер-биле долдурган: Ийе, улустарның аас-кежиинин дугайында сагыш човаашкын-биле хей-аът кирген эртемчейниң чажыттарын биилп алыр дээш чүткүлде, дидим маадыр чоруктарда кызыгаар чок.

Орбитаже Черниң кылымал эдериичилерин-даа, Хүн системазының өске планеталарынче планеталар аралының аппаратта-ын-даа, ол ышкаш башкарыкчыларлыг космильдерни-даа салып үндүрүп турары — космиктиг делгемни шинчилээр талазы-биле совет эртемденнериң боттарының мурнунга салып алган соруулгалары шак ол идеяга чагыттаган. Космос талазы-биле ол бүгү шинчилел ажылдары бистиң чер кырында амыдыралывысты байыдып, ам бо хүннериң экономиктиг болгаш техниктиг чүгула соруулгаларын шинтпирлээринге чаа-чаа аргаларны тыварынга идигни берип турар.

Шенелде орбита станцияның тургузукчулары космиктиг ушудуушкуннарга, ол ышкаш амгы үениң эртем болгаш техниказының бүгү адырларының хогжүлдезинге орбитага шак ындыг янзылыг шолдуң келир үеде улуг ужур-дузалыын база утаап көргеннер.

«Союз-4» биле «Союз-5» корабльдериниң чоокшулажылгазы болгаш тудуштурулгазы орбитаже салып үндүрген аңгы-аңгы блоктардан орбита станциязын тургузар талазы-биле нарын техниктиг соруулганы херек кырынга шинтпирлээн. Ынчангаш транспорт корабльдериниң ол станцияга чоокшулап чедип келириниң аргазы бар дээрзин ол шенелде бадыткаан. Космонавтарның ажык космосче үнгени болгаш оларның кылган шенелделери болза, амытынны камгалаар автономнуг системаларның таарыштыр ажылдадылгазының, космос байдалдарынга кижилерниң ажыл кылып шыдаарының шенелделери болган. Ажык космоска станциялар түдүп тургузарын болгаш шинчилел ажылдары чорударын хандырарынга бо бүгү эргежок чугула. Бир корабльден өскезинче шилчилге — станцияга экипажтар солчурунуң эгезин салган болгаш эргежок чугула чүктү аңаа чедирериниң, чүдүреринниң шенелдези болган.

Янзы-бүрү мергежилдиг шинчилекчилери орбитага үргүлчү турар апаар баазаа чогум черле чүге керектигил деп бодап турарларыл?

Чер орбитазының чоогунга баштайгы шенелде космиктиг станцияның соон дарый чоокку үеде янзы-бүрү хереглелдерге ажыглаар чаа станциялар көстүп келгилээр деп бодап турарлар. Эртем болгаш улус ажыл-агыйының талазы-биле чамдык соруулганы шинтпирлээрингe керектиг, элээн каш тоннадан он-он тонна дең зилиг бичии станцияларның, ол ышкаш чүс тонна чедир дең зилиг улуг станцияларның төлевилелдери ам херек кырында боттаныл турар. Улуг станциялар үргүлчүлелдиг үр үеле ажылдаар болгаш оларның дуазы-биле эртем болгаш ажыл-агый талазы-биле бүдүн-бүдүн комплексилиг соруулганы шинтпирлээр.

Ол ышкаш орбитадан Черниң суг курлавырларын шинчилеп, далайларда болгаш океанларда балыктарның мөөннежиишкинин хайгаарап, арга-арыг өртенгенин дүрген көрүп каап болурун болгаш ажыктыг казымал байлактарның бар черлерин илерелип болурун эртемденнер планнап турар.

Моон алгаш көөрге, орбита станциялары Черге бистиң сагыш салып турарывыс хөй үе-шак, чарыгдал негеттинер ажылдарны бодунуң хайгааларынга ап болурун үстүнде барымдаалар бадыткап турар-дыр. Ол станциялар бистиң планетавыстың «филиалдары»—«Бичии Чер» апаар. Оон шинчилекчилер космостуң чажыттарынче улам ханылап кирер аргалыг апаарлар. Бо бүгү бистиң бодувустуң планетавыс Черниң амдаа илереттинмээн «курлавырларын» ылап билип алырынга болгаш ажыглаарынга биске дузалаар.

Л. МАРКЕЛОВА.

(СЭТА).

делегей бо хүннерде

Францияда соңгулда мурнунуң кампаниязы

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияда соңгулда мурнунуң кампаниязы түлүктээн. Президентиге чеди кандидаттар шуптузу радио болгаш телевидение дамчыштыр ийи удаа чүве чугаалаан.

Ийи партийжи чагырыкчы коалицияның кандидады Жорж Помпиду чүртту эргилдир чоруурун үргүлчүлеп турар. Орлеан-Нур-Амьен-Руан районга ол барган болгаш аңаа болгулаан соңгулда митингилеринге «калбак хөй нуруунун» база «парламент-биле доктаамал чугаалажылганың» темазын чугаалаан. Орлеанга чүве чугаалап тургаш, Жорж Помпидунуң мегелээнин: Франция бодунуң даштыкы политикалының кол угланыышкыннарын — тайбыңны болгаш национал хамаарышпас чоруун хевээр арттырар үүрлуг.

Социалистиг чүртүүр-биле, ылаңгыя Совет Эвилели-биле кады ажылдажылганы болгаш найыралчы харылзааларны үргүлчүлээр дээрзин ол база чугаалаан.

«Төпчүлерниң» кандидады Ален Поэр Франциузтарының «эвилелиниң болгаш эптежиринин кандидады» мен дээрзин радио болгаш телевидение дамчыштыр соңгукчуларга угаадып турар. Даартагы хүнде Франция тайбыңның болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырыдырарының төлээзи болуп артар үүрлуг деп, ол мегелээн.

Францияның Коммунистиг партиязының кандидады Жак Дюкло күш-ажылчы Марсельдиң соңгукчулары-биле ужурашкан. Докерлерниң мурнунга чүве чугаалап тургаш, Жак Дюкло Француз ажылчы чоннарының, ажылчын аңгының хүрээлениң сырый каттыштырарының болгаш ходелишкиниериниң чангыс эвиниң эргежок чугулазын демдеглээн. Мээң программам ажылчын аңгының бүзүрелин ажыглап турар деп бүзүрел-биле соңгулда кампаниязын чорудуп турар мен деп, ол чугаалаан. Францияның Коммунистиг партиязы бистиң чүртүвүстүң политиказын өскертирин негеп турар.

Марсельге болган массалыг митингиге Жак Дюклонуң мегелээнин социализмче оруктуг ажылдар мурнакчы демократия дээш демисежин турар бис.

Жак Дюкловуң кандидатуразын деткир дээш шинчээшкин чүртте улам калбарып турар. Парламентиниң депутаттары, чиңгине болгаш муниципалитет чөвүлекчилер, ол ышкаш Париж районнуң харгалары — шуптуу 1.930 кижи Жак Дюкло дээш бадыласкынын бээринче ажылчы чоннарны кыйгырган. «Жак Дюкло дээш балылар бис» деп, культураның 3.000 ажылдакчылары мегелээн.

ФКП-ниң кандидадын деткиири-биле

ПАРИЖ. (СЭТА). Каш-ла хүнүүң дургузунда Францияның ажылчы чоннары Коммунистиг партияның фондузунга 400.000 франиты чыгган. ФКП-ниң кандидады Жак Дюклону деткиири-биле ам болур президент соңгулдазынга белеткел талазы-биле кампанияны чорударынга ол чыгдынган акшаны киирер деп, «Юманите» солуи дыңнаткан.

—◆—

ДҮВҮРЭЭЗИННИГ МЕДЭЭ

ЛОНДОН. (СЭТА). Ам Англияда чурттагы төлүүнүң чедишпезинниң айтырыы онза чидигленген. Бажың чокталыр чорук-биле демисеглиң талазы-биле «Шелтер» дээрнитилелдиң организастаан парлалга конференциязынга демдеглээнин: албан черниң статистика медээлерин ёзугаар алырга, бир миллиондан эвээш эвес англи өг-бүлелер барык-ла чурттаар аргажок бажыңнарда чурттап турар.

Парлалга конференциязынга чүве чугаалаан «Шелтер» нитилелдиң даргазы Уилсон чурттуң индустрия төптери — Лондон, Бирмингем, Глазко болгаш Ливерпуул хоорайларда чурттагы бажыңнарының чедишпейн турарын айыткан. Ол хоорайларда чон көвүдээн болгаш чурттаага бажыннары ойза чидин-биле чедишпестээн.

—◆—

Билип алыышкынның эгээртинмес үндезини

В. И. Ленининиң байлак номналы бистиң чүртүвүстүң ажылчын аңгызынга, тараачынарынга, аныяктарының калбак массаларынга болгаш депшилгелиг интеллигенциязынга билип алыышкынының эгээртинмес үндезини болур деп, Торреальба чугаалаан.

Демократия дээш демисеглиг шынчы авангарх болур соруулганы мурнунга тургускан.

Венесуэланың ажылчы чоннарының чаңгыс аай төвүнүң организастыг айтырыглар талазы-биле секретары, Компартияның ТК-ның кежигүнү Лауреано Торреальбаның СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга мегелээнин: «В. И. Ленининиң төрүттүгенен хүнүнден бээр 100 чыл оң— бүгү делегейнин пролетариадынга болгаш бүгү чурттарның революцуларынга бирги чергенинг чугула болуушкуну».

Венесуэланың ажылчы аңгызы национал хоеталганың соруулгазын, империалистиг концернериниң Венесуэлазын оорлап, хүнаап алганы бойлуг байлактарын чуртка эгидериниң соруулгазын кандыг аргабиле күүседип болурунуң дугайында айтырыгларга харыларны Ленининиң чогаалдарындан ап турар деп, Торреальба демдеглээн.

Ленинчи өөредиг-биле чепсегленген профзвилелдерни калбак массалар-биле харылзаларны калбартырын болгаш быжыглаарын канчап чедип ап турар дугайын ажылчы чоннарның чаңгыс аай төвүнүң удуртулгазының төлээлекчизи чугаалаан. «Аңгы дайзынынга удур экономикада, политика-даа база идеология-даа талазы-биле хүн бүрүнүң демисеглии чедиишкинниг хогжүлдериниг бисти белеткеп турар кара чаңгыс теория болза марксизм-ленининиң болур деп чүве ажылчы демисеглчилерге улам-на тода болуп бар чоруур» деп, Торреальба мегелээн.

Роджерстиң чугаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары Роджерс Азиянын чурттарында чоруп турар. СЕАТО төвүлелиниң Бангкокта болуп турар сессиязында ол чүве чугаалаан. АП агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, бодунуң чугаазынга Роджерс колдуунда вьетнам айтырыын чузучураан.

Эрткен неделяда радио болганы телевиденне дамчыштыр президентинин чугаазында кол бодалдарны катаптавышаан. Роджерс АКШ бодунуң шеригнерин Вьетнамдан үндүрерин бодавайн турар дээрзин база катап демдеглээн.

Күрүне секретары Мурнуу-Чөөн Азияда бодунуң «хүдээлеринден» АКШ ойталавас деп, СЕАТО-нуң кежигүннеринге бүзүретткен. Дайынчы хемчеглерге «эң улуг ролдуу ойнаар кылдыр» мурнуу-вьетнам армиязы ам белеткеп турар чүве деп, ол дыңнаткан.

Күш-ажыл биле капитал

АВСТРАЛИЯ

Австралияны ажыл соксадыышкыннары база катап хаара туткан. Штаттарның хөй нуруузунда иниттиниң транспорту ажылдавайн турар. Виктория штатта болгаш оон наймылалы Мельбурнда газты болгаш электроэнергиязын ажыглаарын кызыгаарлыг болдурган. 100 профзвилелдеринде бактаараан чартык миллион ажыг ажылчыннар 24 шакта ажыл соксаткан болгаш маргылдаалыг айтырыгларны азбадаашкын-биле шинтпирлээр дугайында хоойлуну эде көөрүн негеп турар. Будурузге өөлери ол хоойлуну ажыл соксадышкынын базарының болгаш болдурбазының чепсээ кылдыр ажыглап турар. Бир эвес профзвилели маргылдаа үзүп шиндеп судтуң доктаалынга чөрүштүр ажыл соксадышкынын чорудар болза, ол профзвилелиниг хөй түңнүт штрафты онаар, а оон удуртукчуларын судка киирер.

ИТАЛИЯ

Күш-ажылдың бүгү-ниити итали конференциязының, Ажылчы чоннарның профзвилелдеринин итали конфедерациязының болгаш Күш-ажылдың итали эвиелиниң ыйтырының ёзугаар нуруненин контролюнда турар албан черлерининг болгаш будурузгелериниг ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ажыл соксадышкынын бүгү Италияда эртип турар. Электриктериниң ажыл соксадышкынызының чылдагаанында Риминиң тоо демир-орун вокзалынга поездилериниг чоруурун будун хүннерде бүзөлеп келген. Туринде «Фиат» автомобиль заводунуң дузалал цехтериниң 8 мун ажылчыннары ажыл соксадышкынын база катап чоруткан.

ИСПАНИЯ

Май 16-да чүс-чүс дагжыларның эгезинэ ажыл соксадышкыны Астурия үлетүүр районнуң шахталарының хөй кезиин хаара туткан. Бо үеде Астурияда 5 мун ажыг шахтёрлар ажыл соксадын турар. Мадридте, Валенсияда, Бильбаода болгаш чурттуң өскөдаа хоорайларында испан ажылчы чоннар ажыл соксаткан.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ЧӨҢГЭЭ

АММАН. (СЭТА). Аль-Мехтас районда аткылажышкынны соксаткан израиль-иордан шугумга аткылажышкынның түңнелинде ийи израиль танкыны, хайгаарал таңнын черин болгаш шериг херексели шыгжаан складты узуткаан. Израиль шериг-агаар күштериниң ийи самолёдуу Иорданияның агаар делгемин үрер киргеш, Хусейн хаан ковүрүүнүң районунда чурттакчылыг черлерни ракеталар-биле бооваан.

Оон дараазында израиль шериглер аль-Мехтас районда иордан армияның туруштарын миномёт болгаш артиллерия-биле база катап бооваан.

—◆—

«АПОЛЛОН-10-НУҢ» УЖУДУУШКУНУ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Космостуң «Аполлон-10» дээр кораблиниң Ай талазынче ужудуушкуну үргүлчүлеп турар.

Корабльде космонавтар Томас Стаффорд, Джон Янг, Юджин Сернан олардың кадыкымың байдалы ой-тавыында.

Май 21 эртенинде космос корабли Ай тыртыкыышкынымың навызынче кирген.

делегей бо хүннерде

ЧКП ТК-ның Президиумунуң хуралы

ПРАГА. (СЭТА). Прагага ЧКП ТБ-ның Президиумунуң хуралы ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусактың даргалаашкыны-биле болуп эртикен. ЧТБ агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ТК-ның май пленумунга белеткелдиг айтырыгларын хуралга чугаалашкан.

Совет Эвилели-биле культура, эртем болгаш чырыдыышкын талазы-биле харылзааларның ханчаар чогумчуп турарының дугайында дыңнадытыны Президиум база көргеи. Ол адырларга чехословак-совет харылзааларны чедиишкинниг хогжүдеринге баштайгы белеткелдер оожум тургустунуп турар деп, Президиум демдеглээн. Чурттуң национал болгаш интернационал эрге-ажыктарынга база культура чанчылдарынга чөрүшкек ындыг байдалды Президиум шынгыы буруу шаап демдеглээн. Чехословакияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында культура талазы-биле сырый харылзааларны катап тургузарынче чүткүлдүг кижилерниң күженишкиннерин хуралга деткээн. Президиум бо талазы-биле боттандырар элээн хемчеглерни сүмелээн.

Дээдя өөредилге черлериниң студентилериниң айтырыгларын чугаалашпышаан, Президиум бо үеде студентилер шимчээшкининде байдал нарын, амгы политиктиг байдалга, Коммунистиг партияның болгаш Национал фронтунуң шугумунга хамаарыштыр үзел-бодалдарның ханы чөрүшкээ ол шимчээшкинде бар деп демдеглээн. Студентилер шимчээшкининге бир аай болур чоруктуң талазы-биле күженишкиннериниң түңнелинде үзел-бодалдарның башкаларыны болуп, студентилерни боттарының соруулгаларынга ажыглаарынче чүткүлдүг кижилер чоорту эвээжеп турар.

Бүгү партия организациялар болгаш организациялар ажык чок политиктиг угланышкынның артышкынындарындан чайлаарын студентилер шимчээшкининге дузалап, боттарының болгаш шинтилел айтырыгларын шинтпирлээрингe боттуу-биле киржир хүлээлгелиг дээрзин Президиум демдеглээн.

Хөй-ниити организацияларында удуртукчу албан-дужаалдарда ажылдап турар коммунистерниң ажыл-чорудулгазын хуралга чугаалажып керген. Президиум партияның шинтпирлерин кампалаар болгаш боттандырар талазы-биле коммунистерниң идепкейниң кошкаанын айтып, кайы-даа участокта ажылдап турарындан хамаарылга чокка коммунистер партияның шинтпирлерни чайгылыш чокка күүседир дээш демисежир хүлээлгелиг деп демдеглээн.

Хуралдың түңнелинде Президиум коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралынга белеткел талазы-биле Комиссиязының хуралынга хамаарышкан айтырыгларны керген.

ПАТРИОТТАРНЫҢ СОГУУШКУННАРЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Парлалганың хосталга агентилелиниң Мурнуу Вьетнамдан дамчытканы болза, хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары май 13-тен 17-ге чедир Зилай биле Контум можуларга америк-сайгон шериглер-биле тулчуушкуннарга дайзынының 300 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин сандап үндүрген, оон иштинде АКШ-тың 200 шериг албаныглары бар болган.

Мурнуу-вьетнам патриоттар 67 шериг автомашиназын узуткаан, 4 вертолётту дүжүр аткан, хөй санныг боо-чепсекти болгаш шериг херексели хунаап алган.

Май 11 дүнезинде хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң Виньлонг можуда дайынчылары бирги америк аэрмобиль дивизиязының аэродромунче болгаш штаб-квартирезинче халдаан. Хосталга күштериниң дайынчыларының чедиишкинниг чоруткан хемчеглериниң түңнелинде 600 ажыг америк шериг албаныгларын сандап үндүрген, 100 дайынчы машиналарны, оон иштинде 40 танкыны болгаш бронетранспортёрну чок кылган, дайзыпың 20 самолёдун ажыглаттан үндүрген.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары дайзынга согуушкуннарны таварыштырарын үргүлчүлеп турар. Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалаан. Вьетнам информас агентилелдиң дамчытканы болза, май 17 эртенинде хосталга армиязының дайынчылары Плейкудан үш километр ыран америк туруштаржо халдаан. 50 хире шаажылакчыларны, 8 танкыны болгаш элээн каш бронемашинаны узуткаан.

★ ШВЕЦИЯ. Майның эгези Вьетнамда америк агрессияга удурланыышкынының чаа чалгыы-биле демдеглеттинген. Чурттуң хөй-ниитизи тайбың, дехократия болгаш чөптүг чорук дээш улам шинтпирлиг демисежир турар.

ЧУРУКТА: Стокгольмга чыспаалдың үезинде. Лозунгларда бижээни: «АКШ, Вьетнамдан үнүп чор!», «НАТО, Скандинавиядан үнүп чор!», «Черни—чонга!».

Прессене бильд—СЭТА-ның фотозу.

Агрессияга удурланыышкын

КАИР. (СЭТА). КАР-ның адвокаттар федерациязы вьетнам улус бодунуң моон соңгаарга салым-чолуп боду шинтпирлээрингe эргежок чугула кол негездеин хандырып бээр төлээде, Вьетнамдан бүгү америк шериглерни болгаш оон эвилелчилериниң шериглерин чугаа чокка үндүрер дугайында негелдеин бүрүн деткип турар деп, эвилелдиң чиңгине секретары Шафик Аршпаттың ында тараткан медеглелинде чугаалаан.

Вьетнам улуска удур агрессиязын соксадыры болгаш Мурнуу Вьетнамны хосталарының Национал фронтузунуң саналын Вьетнамга тайбыңны тургузарынга үндезин кылдыр хүлээп алырын АКШ-тың чазаандан араб адвокаттар негеп турар деп, медеглелде демдеглээн.

Араб профзвилелдериниң делегей конфедерациязы Вьетнамда америк дайзынзырактарының кеминг үүлгедиишкинерин бүрүү шаап, бодунуң хосталгазы дээш вьетнам улустуң чөптүг демиселин бүрүн деткип турарын база медеглээн.

ҮНДЕЗИН—БЫЖЫГ БИЛИГДЕ

1967—68 база 1968—69 өөредилге чылында Кызылдың башкы институдунда физика-математика, филология, биохимия факультеттеринге 900 чыгам кижи экзамен дужааган. Оларның аразындан түгле 300 ажыг кижи багай демдек албаан.

Бладгыя физика-математика факультединче кирип турар студентилер ковчуг аввэш. Конкурска алаа чогуур санны (20 сан) соолгу ийи чылда кым-даа чедип ап шыдаавaан. Түгле Кызылдан, Шагаан-Арыгнын № 1 школазындан база өске областардан келген ийи-чаңгыс инжилер 18—19 санныг болгулаап.

Шак мындыг байдалдан кандыг түңнел үндүрерил дээрге, кирерлериң билии аттестаттарда демдектер-биле дорт дүүшпейн турар. Оон чижээ бо: 1968 чылда экзаменнерни багай демдек чокка дужааган 142 кижиниң 50 хуузу аттестаттарында салдынган домдээнден чавыс демдектиг болган. Кызылдың школаларының доозукчуларынмг билии алаэн бедик, ол ышкаш Тураның № 1, Шагаан-Арыгның № 1, Сарыг-Сеп школаларының доозукчулары шыырак билиглиин көргүскеп.

Эрзин, Тос-Хем, Тожу, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарның, Кызылдың бот-өөредилгелиг школаларының доозучуларының билии биеэги-ле хевээр коткак боон артылшаан.

Тус-тус эртемнер аайы-биле класстан дашкаар ажыл, эртөмнер аайы-биле тускай кичээлдер багай организастаттынган дээрзи беседадан илерээн. Янзы-бүрү викториалар организастап, эртем-техниканың амгы чедиишкиннерин доктаамал көргүзер болза, башкылаашкынның эртем талазы-биле деңнели бедик ийик. Оон уламнындан уругларның сонуургалы бедик, билии хавылаар. Сес чыл болгаш ортумак школа бүрүзүнге түгле кол эртемнерден аңгыда өскедаа эртемнер аайы-биле конкурстарны, олимпиадаларны организастаар болза эки. Олимпиада, конкурстарны түгле ында-хаая эвес, харын доктаамал болдурары чугула.

Республиканың школаларында бар ниити четпестерни көргүзерге мындыг-дыр. Экзамен дужаагannарның хөй кезии орфографтыг, пунктуастыг база стилистиг частырыгларны чыл бүрүде эртирип турар. Доозукчуларның орус дылга кошкак билиглиниинг чылдагааны, бирээде, сес курлавырының аввэжинде. Бижимел ажылдарның анализи чүү көргүскенил дээрге, орус дылдың программазын ёзугаар көрдүнген сөстерни безин долу шиңгээдип ап шыдавайн турары илерээн. Домак тургузарының кол кезектерин безин билбес болур. Оон уламнындан хөй чазыглар үүнүп турары ол. Ол ышкаш орус, тыва дылдарның үн талазы-биле онзагайын дениеп билбезивиден орфографтыг хөй чазыг үүнүп турар. Тыва дылдың грамматиктиг онзагай чүүлдерин орус чугаага ажыгларны азы тодарадыглаар болгаш тодарадып турар сөстерниң база сөглекчи биле кол сөстүң аразында харылзаа чок боон турары. Падеж хевирлерни шын эвес ажыглап турары, бодунуң бодалын шын илередип шыдаавазы, чаңгыс-ла сөстү хөй катаптаары, сөс тургузуу болгаш домак кежигүннерин сайгарып билбези дээш өске-даа бүгү частырыглар тыва школалардан келген доозукчуларның кол частырыглары боон турар.

Алгебра болгаш тригонометрияга хөй-хөй доозукчуларның билии дыка коткак. Бо эртемнерни өөредип турар башкылар өөреникчилерниң материалды шиңгээдип ап турарынче доктаамал сагыш салыры чугула.

Бистиң институттуң физика-математика факультединден аңгыда чурттуң дээди өөредилге черлеринче 459 кижи физикага киреринин экзаменнин дужаагаш, 26 кижи 5 демденке, 103—4-ке, 149—3-ке, 181—2—демдектиг дужааган. Ортумак школа доозукчуларының билии чавыс дээрзи оон илдең-дир. Доозукчуларның бодалга бодаары коткак. Физикага экзамен дужаагannарның 70 хуузу ортумак чергенин бодалгазын безин бодап шыдаваан.

Биохимия факультединге эрткен чылын 120 кижи экзамен дужаагаш, оларның 43 хуузу багай демдек алган. Химия талазы-биле школа доозукчуларының четпеэн чүл дизе, дурзулгага коткак, химиктиг бодүүн билиглерни безин тодарадып билбези, ол ышкаш Менделеевтиң таблицазын ажыглап билбес боон турар.

Школа доозарының экзаменнери келген. Доозукчуларның бижыг билии дээш бүгү талалыг сагыш салыры ойза чугула.

Д. БУРХИНОВ.

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

Ногаанчыдылга

★ БАЙ-ХААК суур чыл келген түдүм улам сайзырап, чаагайжып, погаарарып турар. Ол дээрге чурттакчы чоннуң чаагай ажыл-херээниң үре-түнелиг-дир. Чоокта бир дыштанып хүнде суурнуң албан организация, бүдүрүлге, ооредилге черлери боттарынга хамаарышкан участоктарынга ыяш олуртулгазын чоруткан. Ацаа райкүүскозинуң коллективи эки ажылдаан. Олар 34 дос чодураанны, 31 дос теректи, 10 дос долаапаны тарып олуруткан. Шоолуг эвес уе эртерге, ыяштар өзүп, Бай-Хаак суур улам көрүштүг, ногаарарып, чаа хевир кире бээр.

Я. МОНГУШ.

Таңды район.

• • •

★ КАШ ЧЫЛ бурунгаар Күнгуртуг суурнуң чоок кавызынга элээп каш чүс дос-терге моңге ногаан бүрүлериг чойган үрезинин тараан турган. Ам оон өзүмү соңпуг, мурнуг болаа-даа 130 ажыг дос чаш чойганнар өзүп үнген. Келир үеде Күнгуртуг суур ногаан чойган-биле шиметтинген суур болуру чугаажок. Ам соруулга ыяш тараан участокту камгалаары, ында бокту, мяш иринделерин, будуун аштап, арыглаары болур.

Күнгуртуг суурну долгандыр чоогалар иштинде, хараганнар аразында төккен бок долгап. Кодээ Совет болган арыг-шевер, чаагайжыдылга комиссиязы бокту аштадыр талазы-биле чогуур хемчегни ап, моон соңгаар бокту суурдан ырак, тускайлаан участокка төгеп чугула, ынчан суур арыг-шевер болур.

К. ХЕРЕЛ.

★ АК-ТУРУГДА ыяш ажыл-агый салбыры бо чылын 107 га черге ыяшты тараан, оон кезиин азы 55 ганы трактор-биле олуртkан, ол ыяштарның ынары эки. Ажылчыннар К. Дагбажык, Э. Монгуш, С. Тюлюш, Д. Данзын, тракторист Обухов кызымаккай ажылдааннар.

Салбыр одаар ыяш белеткелиң база эки организастаан. Школа, библиотека, иелиг, эмнелге черлериниг оттулар 1320 кубометр токпак ыяшты белеткээн.

Ак-Туруг суурнуң чурттакчылары, школачылары 200 ажыг дос ыяшты тарып олуртkан. Мурнунда чылдарда тараан ыяштар ажаалгазы багайындан ара калып калган.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ӨҢНҮКТЕР

1939 чылдың майда МАР-ның Халхин-Гол районунга япон эмеленчилер халдаашкынын эгелээн. Совет болгаш моол шериглериниң япон хаданчыларга удур сураглыг оп Халхин-Гол тулчуушкуннары ол чылдың август айга чедир үргүлчүлээн. Оон бээр ам 30 чыл боол турар. Бо болуушкунга холбаштыр моол эштиң «Өңнүүтер» деп очеригин «Амгы Моол» деп журналдан моон адаанда парладывыс.

ЧАЙНЫҢ сөөлгү үеэн. Хүн эртен серинин чымчак-даа турза, хүндүс аажок пэвй бээр. Ынчаарда Моолдуң чөөн талазы ховуларынга холээжикиннир хүннер. Ловурак-доозун бурулаан оруктар-биле эгиннеринде боозун, ржкзагын түктээп солдаттар шуужуп-ла турган. Хемниң өске талазынга кадыг-дошкун тулчуушкуннар. Солдаттар мындыг дужаал алган: дүн дургузунда хемни кежер көвүрүг кылыр. Дан адын турда, Халхин-Гол хемнин кежилдир чүс ажыг метр дурттуг чаа көвүрүг тутунган.

Ол болаа 1936 чылдың май 28-те болган. Халхин-Голдуң ийи эриктерин тудуштурган баштайгы көвүрүг ол. Артык күштүг дайзынга үдүр тулчуп турган аътты 17-ги моол полкка дузаалаар шериглер ол көвүрүглеп кешкен. Бистиң кезектеримистиң дүрген шимчээшкинин хандырган ол солдаттар болаа танкылыг 11-ги совет бригаданың сапер ротаазы-дыр.

Саперлерниң колоннаазы дыштанныр дээш лагерьге ээп келген. Хенертен дээрде япон самолёттуң кыскычыг даажы дыңналып келген. Колоннаның кырынга ол самолёт дээскинмишаан, бомбаларын октагызай-ла берген. Фронтунуң ол участогун камгалаар күш аңаа чок турганындан саперлер дедир чорукан. Шагзырап турукан солдаттар катап түттунуп, «дайзынга көвүрүгүң черле бербес» деп шиитпирлиг сорук киргген.

Дайынчылар хемни кешкен соонда, элезиниг дөңгеликтер аразынга тулчуушкун-даа эгелээн.

Бистиң шериглеримис бурунгаарлаан түдүм-на, япон пулемёттарның болгаш ланчыларының адыышкыны улам күштелип турган. Хөй-хөй черлерге чыда-биле шашкылажыр тулчуушкуннар-даа болуп турар. Хүнүң төнчүзүнде бистин дайынчыларывыс дайзының тыылынче кире берген. Ынчалза-даа ол участокта байдал аар-берге. Кежээликтей японнар чөөн талаадан чаа күштүг киирген.

ЯПОННАР чоокшулап келген. «Банзай!» деп кыйгылар үнгүлээр. Дайзын хенертен халдаашкын-биле совет дайынчыларның улуг эвес бөлүүнүн удурланыышкынын ойтур шапкаш, көвүрүгүн эжелеп алыр деп бодаан. Ынчалза-даа оларның бир талаазында пулемёттун күштүг адыышкыны хенертен эгелээн, ол адыышкыга японнарның дириг күжүлге онза айыылды тава р ы ш т ы р ы п, японнарның мурнуку кезээн могудеди-ле берген. Ийи моол дайынчы станоктуг пулемёт-биле чыжырады-ла бергенил ол. Чогуур өйүнде көргүскен ол дуза тулчуп турганнарны сергедип, сорук киирген. Бистиң дайынчыларывыс дүрген шиитпирлиг хөделгеш, дөңгелик артынга таарымчалыг черни эзлеп алкан.

Боолажылгага кыска уаа-телиишкин болган. Хүн шагда-ла ашкан. Саперлерден үш километр черде совет адыгжы полктуң чадаг кезектери тулчуушкунче киргеп.

Имиртиннеп бергенде совет болгаш моол дайынчылар оңгуланып алган. Олар боттарының аттарын-даа билчип четпээн. Девиденчиг дүне. Дан адын кээрге, тулчуушкун база катап эгелээн. Японнарга чаа күш немелиеин-ле ол боор, үгер-боо-биле боолай бергеннер.

Камгаланып чытканнарның октары доостур чыгаан. Хүндаа иээн, солдаттарның арынары хүрерип, эриннери катжылай берген.

Ынчалза-даа тулчуушкун үргүлчүдевишаан.

Беш шак чедип турда ротага ок-чемзекти чедирип келген. Олардан бүдүн чартык километр черде адыгжы полктуң кезектери удур халдаашкынче киргеп.

ЧЕДИМЧЕ чок болганынга кылыктанган японнар карак-кулак чокка маннажып орган. Ынчалза-даа дайынны чоокшуладып алгаш, саперлер гранаталар-биле хөме шава-ла берген. Японнар «байзаа» деп алгырышыышаан, катап-катап ден кырынче чүткүдүп-ле турганнар, ынчалза-даа күштүг харыга шыдажыпайн, дедир аткаарлап турганнар. Ол тулчуушкун ынчаар доозулган.

Совет дайынчыларның ротазын ийи хүн үргүлчүлээн тулчуушкунның дургузунда детким келген ийи моол пулемёт-чуларның аттары кымнарыл? Олар ам кайдал, чүнү кылып турарыл? Ол тулчуушкунга киргижкен орус эштер база оларны бодап турлар боор.

Мээң чугаамны кичээнгейлиг дыңнаан ортан З. Тутсжаргал мынча дидир:

— Ыядыг харын... Бистиң ротавыс база аңаа тулчуп турган чүве. Майның 27-нин дүпээнде японнар кымыгаарга ховуга ерт үндүргеп. Бис даайны атсы ерт-биле демисежип, үш шакка чедир арай боорда ерттү өжүргеш, казармага харык-ла чок ээп келген бис. Дайынчы медээ хенертен дыңналган, бис база-ла тулчуп киргижкен бис. Дайзын кымыңай чоокшулап келген, кызыгааржылар аъттарын бээп эзертээр чай болбаан. Японнар өртче бистиң кичээнгейивисти чартыктыргаш, көвүрүгүте барык-ла чедип келген болган. Ынчаарда мен хол пулемёдүнүң адыгжызы турган мен. Хүндүскүнүң 12 шак чедип турда, дайзынны аткаар сывырыпкан бис. Көвүрүгүү черле бербес деп дужаал алгаш, японнарже күштүг адыышкынны ажыктаан бис. Кежээ бистиң ротавыс көвүрүг чанынга туруштуу ээлеп алган. Аңаа мен 22 япон солдаттарны узуткадым, бодум балыглатпадым-даа. Бистиң ротавыстың демги ийи моол пулемёттулары та кайда. Оларның бирээзи Одху боор чадавас. Ол хүн ол бодунуң станоктуг пулемёду-биле хемнин ол чарыкы эриннге артып калган кижи чүве.

Май 29-тун эртенинде Моолдун чепсектиг күштери совет шериглер-биле кады удур халдаашкынче киргеш, дайзынны бүгү участокталга ойтур шапкан.

Халхин-Голдуң тулчуушкуннарынга совет болгаш моол шериглериниң дайынчы-лары 1945 чылда август айга чедир үргүлчүлээн. Оон бээр ам 30 чыл боол турар. Бо болуушкунга холбаштыр моол эштиң «Өңнүүтер» деп очеригин «Амгы Моол» деп журналдан моон адаанда парладывыс.

Олар чоруптулар. Япон чыда надалган будумнуң аарыры-даа аажок. Ол дугайын оларга ыыттаваан мен. Тыным алган ол эштеримге өөрүп четтиргенимни-даа илередир, оларның аттарын-даа айтырар чай чок болган мен. Дайын үеэн болгаштың мындыг болган чүве ийик бе... Тутсжаргал база чугаазын соксаткаш, ыыттавайн олур.

Ол дайынга Тутсжаргал хөй бергедерге таварышкан. 42 удур. биче тулчуушкуннарга ол киржип, он-он япон солдаттарны тыскаалдан үндүрүп, дайзынның 6 от точкаларын уэткаан. Ынчалза-даа солдаттың оруу үзүп. З. Тутсжаргал 1944 чылда Байтаг-Богдо чанынга кыдат милитаристер-биле тулушкан, оон соонда 1945 чылда улуг хосталгалыг походка киришкен.

ДАЙЫНЧЫ эрес-маадырлыг чорууп көргүскен дээш МАР-ның алды орден, медальдары-биле ол шаннаткан. Ары-Хангай аймактың Тарват сумузунуң бодуун малчынының оглу дайзындан бодунуң төрээн чуртун камгалап, дайынчы улуг оруктуг эрткен. З. Тутсжаргал ам Чойрда геологчу кезектиң чер өрүмнекчи мастеринде ажылдап турар, бистиң Төрээн чуртувустуң чер иштининг эгээртинмес байлактарының ажыдыкчызы. Төрээн чуртунуң алдарлыг патриоду, солдат төрээл ажылчын Тутсжаргал оозунга чоргаарланыр-даа.

Б. ШАРАВНЯМБУ.

Аныяктар күжүн шенээн

Кызылда аныяктарның спорт школазының хостуг хүрешке бирги чери дээш хүреш болган.

Бичии оолдар бөлүүнүн (27 килограмидан өрү денгиниг) мөгелериниң аразынга хүрешке Валера Монгуш, Александр Кандан, Валерий Төгүт-оол (№ 7 школа), элээди оолдар бөлүүнге (48 кг өрү) Сергей Ооржак, Тулуш Маадыр-оол (№ 2 школа), Лайдың Кызыл-оол (педагогика институту), Шогжал Хүлер-оол (башкы училищеэи), Александр Чүйков олар түс-түс денги аайы-биле хүрештерге шүүлген.

Школаның тренери Н. Мумба найысылаалдың аныяктарының спортчу школазының спортчуларны белеткээринге улуг ужур-дузазының, хостуг хүрештиң республикада хөгжүлдезиниң дугайын аныяк мөгелерге тодаргай чугаалап берген.

М. ЭҢГИЛ-ООЛ.

Районнардан медээлер

★ «СУТ-ХӨЛ» совхозтуң Бора-Тайга салбырының комсомолчулары Ак-Даш суурунга чаа стадионну кылгаш, ону бо чылдың май 10-да ажыткан.

Ону ажыдарынга тураскаатkан волейбол маргылдаазынга Суг-Аксы суурнуң командазы тиилээн, аът чарыжынга О. Сыраттың аалы эртkен, хүрешке совхозта комсомол комитединиң секретары Ондар Чалчык шүүлген.

Суг-Аксы, Бора-Тайга суурларга ындыг бөдүүн стадионнарны бо чылдың ийиги чартыынга кылыр.

О. ЧАШ-ООЛ.
О. СЕВЕН-ОЙДУП.

• • •

★ БАРЫЫН-ХЕМЧИК районнуң Дөң-Терезин сес чыл школазының 3—8 класстарында өөренип, интернатта чурттап турар 12 өөреникчи башкызы С. Ооржак-биле кады Дөң-Терезин — Алаш-Аксы — Дөң-Терезин маршруттуг, ийи хонук үргүлчүлээн, солун туристчи аян-чорукка чоокта чаа чорааш келген.

Олар аңаа чорааш, делгем уннуг Хемчик, арыг ак-көк суглуг Алаш хемнин чараш чурумалыг черлерин магадап көрүп эртип, балыктап, ойнап-хөглеп, арыг агаарга маалыг аки селгүүстеп алганнар.

А. ДОПЧАА.

Спорт

Ажыктыг ужуражылгалар

Прокопьевск хоорайның «Юность» деп футбол командазы бистиң республикада чедип келген. Ол команда бистиң республиканың «Динамо», «Спартак» болгаш Кызылдың аныяктарының чыывы командалары-биле ужурашкан, ам Ак-Довурак хоорайже чорупкан.

Ук команданың шупту ойнакчылары бирги разрядтыг болгаш Кузбасс хоорайның бирги черин ээлээн. Ол, Кемерово областың шыырак командаларының бирээзи.

Прокопьевчилер май 16-да Кызылдың динамочулары-биле ойнап тургаш, оюнуун бирги чартыында чазыгны кылып, хавлгазынче бир мячини эрттирээ-даа, оюнуун ийиги чартында девиг ойнаш, шөлдүң ээлерин 3:1 санга уткан.

Олар Кызылдың аныяктарының чыывы командазын белен удуп алзе-даа, найысылаалдың шыырак командазы «Спартактың» ойнакчыларынга тынымааннар. Спартакчылар оюнуун эгээнден эгелээш-ле идепкейни холга ап, удурланыкчыларының вратарын болгаш халдактыларын дораан-на бүзээлеп эгелей бергеннер. Бо оюн контуг чидиг, чараш демиселге эрткен. Авлчыларның бедик мергежилдиг, девиг халдаашкыннары спартакчыларның талазындан телептиг удурланыышкынын тудуп алган турган.

Бо солун ужуражылга 3:1 санныг болуп, шөлдүң ээлери тиилээн.

Е. ЧУРКИН.

ЧУРУКТА: Кызылдың аныяктар командазы-биле «Юностуң» ужуражылгазының үезинде.

Авторнуң фотозу.

Редакторнуң оралакчызы
С. К. ШОНГУ.

Кино

МАЙ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Янтарлыгдан келген тургун» 10.30, 12.30, «Кашмирге болган янакпыз» (1-ги, 2-ги сериялары) 2.40, 5.45, 8.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чапайның эвирлери» 10, 12, 1.50, 3.40, 5.30, 7.20, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдырбас өжээн негекчилери» 3, 6.50, «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 5, «Космостуң маадырларынга алдар», «Совет дайынчы», «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 8.40 шактарда.

ТУРИСЧИ ЧАЙ

Кызылдың № 10 школазының аныяк туристери пионерлериниң болгаш школачыларның «Ленинчи күзелдиң черлери-биле» деп бүгүзевилел походунга идепкейлиг киржип, солун ажылдарны кылып турар. Оларның бир болүү төрээн школазының төөгүзүн бижип турда, өске болүү ТАРН-ның Төп Комитединиң баштайгы даргазы Оон Күреединиң дугайында материалдарны чыып турар.

Олар ышкаш ажыктыг туристи походтарны найысылаалдың Ф. Э. Дзержинскиий аттыг школа-интернадының туристери география башкызы Лидия Фёдоровна Яковлеванның удуртулгазы-биле чорудуп турар.

ЧУРУКТАРДА: (Солагай талазындан) № 10 школаның бешки классчылары Люда Рафалевская, Петя Доставалов, Ира Лукина оларның школазында төрээн черни ооренир музейге моогу хевирлери кылып орары. ОҢ ТАЛАКЫ ЧУРУКТА: Школа-интернаттың болүк аныяк туристери башкызы Л. Яковлева-биле кады Бижиктиг-Хаяже туристи поход кылып чораашы, орукка кыска чапсар үезинде.

О. САЛЬНИКОВАНЫҢ фотозары.

УРУГЛАРНЫ ЛАГЕРЬГЕ ДЫШТАНДЫРАРЫ

ХӨЙ УРУГЛАР чайын лагерьлерге дыштаныр болгай. Ындыг лагерьлерни организастаарын күүзе боду, профэвилелдери, кадык камгалалының органнары эргелээр. А ада-нелер чүгле уругларын белеткээш, чорудар ол-ла. Ынчаарга пионер лагерьлеринге чүгле кадык уруглар база чамдык хоочу аарыглыглар баар дээрзи билдингир болгай. Уругнуң лагерьже чоруурунуң мырыңай-ла мурнуу чарыында далаш-биле эмчилер ону шинчээнде, ылаңгыя хоочу аарыг бар бе азы чок бе дээрзин тып алыры берге-даа болгулаар. Кол-ла чүве—ындыг аарыгның нарыыдай бергенинин үезинде эргежок чугула хемчегларни алыры база хоржок болгулаар.

Моон ужурупда, уругларның чайгы дыштанылгазының ырак мурнунда, харын-даа ай бурунгаар педиатр эмчиге уругларын шинчидер болза эки деп ада-нелерге сүмелеп турар. Бир эвес эмчи кандыг-бир хоочу аарыг барын тып аптар болза, ону чайладыры-биле дораан эмнеп эгелээр. Ынчангаш бо хемчегларни ыяап алаа эки. Сөөлүнде барып он-он хонукта эмчиге чыдарының орнунга, уруглар чайын эмчиге шинчидери-биле каш шак иштинде маңнаптар болза, харын оларның боттарынга эки болгай.

Стоматолог эмчиге база барынар. Аарыг диштер кадыктарынга аажок халдавырлыг болур болгаш уруг-дарыга ол аажок халадыг. А пионер лагеринге стоматолог эмчи кезээде турбас болгай.

Бир эвес уруу халдавырлыг аарыглыг кижиниң чанынга чоруп турган болза, ол дугайын эмчиге дораан дыңнадыр херек, ынчангаш уругну пионер лагеринге чорудуп болур бө азы дараазында сезонда чоруур кылдыр соңгаарадыр бө дээрзин эмчи шинтиирлээр апаар.

Пионер лагеринин эмнелге ажылдакчыларынга уругнуң болунун байдалын база чугаалалыл бээр, чижээлээрге, хүнгө догеленирге кандыг уругул суг-сут дээп ышкаш. Кандыг-бир чемнин чий албас азы чүү бир эмни иже албас уруглар база турар. Уругнуң бажының моозан шимчеп азы ход, будунга бертиишлер-даа оон мурнуунда болуп турган магатчок. Туристчи походтар, оюннар, спортчу маргылдаалар кылырынга ол чүүлдерни база барымдаалап көөр апаар. Бир эвес уруг хоочузуран кулаа шаашкактай берген болза, сугга эштирииниң мурнунда кулаанче хевеңден суп ал азы резина бөртүгүштен кедип ал деп аңаа сагындырар апаар. Чамдыкта уруглар аажок кылыктыгдаа болгулаар, чижээлээрге, дүне удуп чыда ичелептер болгулаар. Чамдык ада-нелер уругнуң пионер лагеринге баарынга моондак болу бээр магатчок дээш, уругларның ындыг чүүлдерин чажырыптар таварылга база турар, ону черле ынчан болбас. Уруглар боттарының чотпес чүүлдериниң дугайында ыядыр, ону чугаалаптар болза, кижиниң кыжырый бээр деп коргар чүүлдер-даа турар, ынчаарга ындыг коргар чорук уругнуң дыжынга хоралыг болур. Ындыг төлээде, ынчап баргаш уруг дугайында невропотолот эмчи-биле сүмележир ужурлуг. Бир эвес эмнээшкин эки түңнел бербес болза, угаан-бодал талазы-биле хей үндараашкын таварыштырбас төлээде, уругну аалынга арттырып алыр болза чогуур.

Ада-нелер чамдыкта уругларының сактымычалын база уттуптар болгулаар. Чижээ, уругну чедер черинге чедирип каап, мырыңай-ла чоруур чыгап келгенде, чай анны бергеш-ле, сеңээ кээп ужуражыр бис деп каар. Оон соонда ол уруг кажан-на келир ирги деп, маңагаашып хилинчектенир, үргүлчү-ле орукче көрүп, чүү кижилер кел чоруурун хөнгавраар, оюн-тоглаага-даа киришпес, чем шоолуг чивестей бээр, удуруу база багай болур.

Ада-нелер ол бүгүнү шупту-зун барымдаалап көөр херек. Ындыг түүлдер уругнуң эки дыштанып алырынга багаа слайдарлыг дээрзин, билир херек!

Кажаа ажылдыр уругларга «белектер» бээр чүүлдер кандыг дээр силер? Ол дээрге чамдыкта чүгдүнмээн кат-чимис, ногаа аймаа, өске-даа чүүлдер болгулаар. Чамдыкта аъш-чемни чаңгыс удаа чиптеринден хөйүү бөргилеп каар, тотпээн чемни уруглар шыгжап алыр болгай, а ол шыгжаан чем чайын дораан-на үрелир, чыдыыр, оортан ижин, шөйүдүү аарыглары тыптып болур.

УРУТНУ пионер лагеринче үдеп чорудуп тургаш, агаар-бойдустуң өскерлиринге хамаарыштыр оон хептерни таарыштыр суп бергеп-дир силер бе, опу база хынаңар. Чаашкын чаап болур, сооп-даа бээр болгай. Походтар кылырынга хеп база бир янзы болур болгай. Адактың сөөлүнде, уругнуң лагерьге кайы хире дыштанып алганын чүнү барымдаалап тодаргайлаарыл?

Чамдык ада-нелер маңза чүгле деңгээлиниң кап немешкенни көөр болгулаар. Ол база-ла чугула харын. Ынчала-даа ол чорук уруг бүрүзүнүң бодунуң оңза байдалындан хамаарыжыр. Ылаңгыя хөлүн эрттир семис уруглар харын арыг алыр болгаш эки.

24 хонук иштинде дыштанылга үезинде деңзи талазы-биле эки немелде оолдарга 400—500 грамм, уругларга—1 кг чедир болур болза, эки-зи ол болур. Ынчаарга эң-не кол чүве—дыштанылганың түңнелинде уругларның хөөнүүн сергээ, хей солун чүүлдерни көрүп билип алганы, кадыынын чаагайы, хүнге шырайларының хүрере бергени, характерының өөрүшкүлүт болу бээри болур. Дыштанган уруг шынап-ла ындыг болуп, чаныш келгеш, чугаалаар чүүлдери-даа хей болур болза, ол ёзулуг эки дыштанган-дыр деп бүзүреп болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийзи амы-чырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, көзээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдыстериниң 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 22-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС 00128

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыхда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 24 СУББОТА № 119 (7965).

Өртээ 2 көп.

Воронеж хемниң бассейнинде суг шыгжамырының тудуушкуну шапкыны-биле чорүп турар. Анаа ийи түе ажыг миллион кубометр суг турар, оон шөлү 70 дөрбелчин километр, калбаа — ийи, үзүнү — үжеп беш километр болур.

Воронеж далайы хоорайның болгаш үлетпүр будурүлгелериниң суг херегселия хандырар. Воронежти Дон-биле тудуштурар суг оруу ажыттынар.

ЧУРУКТА: тудуг участоктарының бирээзинде.

В. КОЖЕВНИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КАРТОФЕЛЬ, НОГАА ТАРЫЛГАЗЫНГА — ТЕМП, ШЫНАР!

Майның баштайгы ийи он хонуу эрткен. Республиканда тараа болгаш тараа-бөби культураларының тарылгазының планы күүсеттинер чөпшүлээн.

Ам аъш-чемниң база чугула культуралары болур картофельди болгаш ногааларны олуртурунуң изиг-түлүк үезии болуп турар. Ынчалза-даа бо культураларның олуртулгазының тааржымалыг үезиниң баштайгы хөнүктары эртип, ажылдың темпизи шыдамыр аргажок өскүм чоруп турар. Республиканың бо чылын картофель олуртур планы 1350 га, а май 22-ге чедир оон түгле 250 га хирезин олуртуп алган.

Картофель олуртулгазын түгле Таңды, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары чорудуп турар боордан аңгыда, оон өске районнарның чамдык черлеринде ол чаа эгелээн. Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, оларның агрономнарының, бригадирлериниң ам түүнү маңап турары билдинмес.

Элээн хөй ажыл-агыйларда, оон иштинде бо культураның кол тарыкчылары болур «Межегей», «Дөң-Терезин», «Кара-Хаак», «Элегес», «Россия», «Найырал», «УТКА 25 чылы» совхозтарда картофель үезинии ам-даа четпес. Ниитизи-биле ам 200 ажыг тонна үезин хөрек. Ажыл-агыйларның удуртукчулары четпес үезинии Саян ындыдан зиказзиринге идегээш, республика иштинден сураглап тыптынарының хемчээн албайн турарлар.

Республикага бо чылын ногаа болгаш бахчи культураларын 400 гага олуртур. Тарып олуртурунга хөлдүк хөй нушажылы негеттинер бо культураларның тарылгазы чамдык ажыл-агыйларда ам чаа эгелеп турар.

Чыл бүрүде, ылаңгыя 1969 чылда Саян ындыдан чүс-чүс тонна картофельди, арбузту болгаш оон-даа өскелерни сөөртүп, хөй муң акша-хөрөңгини үндүрүп, ам-даа үезини сөөртүлгезин чорудуп турарыныстың үшүру чүдел, азы бистиң хөрзүн-бойдус байдалдарывыста бе? Чөк, ындыг эвес. Тываның хөрзүн-бойдус байдалдары картофельди болгаш ногаа культураларын өстүрериниң таарымчалыг. Бо дугайын чамдык ажыл-агыйларның чижээ көргүзүп турар. Эрткен чылын «Тыва» совхоз картофельдиң гектар бүрүзүнден 101,2 центнер, недээ ажыл-агый дуржулга станциязы оон-даа хөй дүмүттү алган. Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхоз, «Х Улуг хурал» колхоз болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйлар ногаа культураларындан сөөлгү чылдарда эки дүмүттү эп келген болгай. Чамдык кижилер дүмүт эвээш болганын кандаашынга шаанаар чүүл база бар.

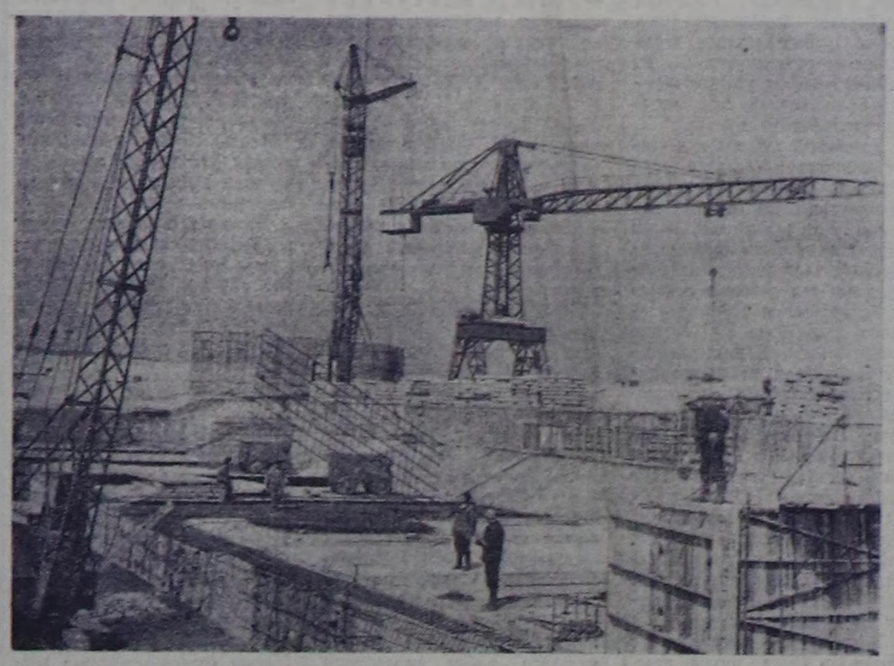
Хамык үжүр агаар-бойдустуң кандыг болганында эвес, бо культураларны тарып өстүрери чоннуң аъш-чем хереглелинге кайы хире үжүр-дүмүттү болурун колхозтарның, совхозтарның удуртулгуларының ам-даа чедир үнелеп көрбейн турарында деп тайылбырааза чогуур. Картофель олуртур черлерни эки шиляп албайн, душкан-на черлерни ажыглаар, чайгы үеде ажаалданы орта чорутпас, бөк үнүштерни арыглавас болгаш түе черниң байдалынга тааржыр үезиниерни белеткеп албайн, оон-моон чүүл-бүрү үезини садып алыр. Мындыг байдал-биле чаагай дүмүттү эп шыдавас дээрзи билдиңгир.

Хөй картофель олуртур ажыл-агыйларның кол нуруузу бо культураның тарылгазын чүгле суггарылгалыг черлерге чорудар аргалыг, а чамдык ажыл-агыйлар суггарылга чок-даа болза, ол-шын хөй дүмүр болгаш эки хөрзүннүг черлерлиг. Негаалар шөлдерин кырындан чаштырып суггарар техника ажыл-агыйларда чыл бүрү немежип турар. Ындыг болганда, бо культураларның олуртулгазын агротехниктиг негелдемелер дээгээр чоруткаш, чайгы ажаалдаже, суггарылгаже болгаш чемшчидилгеже чогуур кичээнгейни салгаш, суггарылганы күштелдирер болза, найы-даа ажыл-агый чаагай дүмүттү чугаамок алыр ужуралуг.

Районнарның кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелериниң, колхозтарның, совхозтарның агрономнарының хүлээлгези — картофельдиң, ногаа культураларының тарылгазын дүргедири болгаш агротехниктиг негелдемелерни шыңгыы сагып тургаш, ажылдың шынарын бедидери болуур. Ылаңгыя картофель олуртулгазын дүргем доозар херек.

Республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка алган хүлээлгелеринде тараа культураларын бүдүрерин көвүдедири-биле чергелештир картофельди, ногааларны бүдүрерин база дыка көвүдедир дээн. Хүлээлгеде айыткыны мындыг: 1969 ЧЫЛДА КАРТОФЕЛЬ БҮДҮРЕРИН 38 МУҢ ТОННА ЧЕДИРЕР, НОГААЛАРНЫ 7 МУҢ ТОННА АЖЫРАР. КАРТОФЕЛЬДИҢ ГЕКТАР БҮРҮЗҮНДЕН 100 ЦЕНТНЕРДЕН, НОГААЛАРНЫҢ — 120 ЦЕНТНЕРДЕН ЭВЭЭШ ЭВЕС ДҮМҮТТҮ АЛЫР.

Бо культураларны бүдүрерин хүлээлгеде айытканын ёзугаар көвүдедир болза, республиканың хереглели бүрүн хандыртынар болгаш ажыл-агый бүрүзү эки шынарлыг үезинии бодунга белеткеп ап шыдаар апаар. Ындыг болганда, картофель болгаш ногаалар өстүрер бригадаларны, звеноларны дөктаамал ажылдадыр, оларның аразынга социалистиг чарышты калбартыр, мораль болгаш материал талазы-биле сөнүүргелиг бедидериниң хемчегларын алыр херек. Бо талазы-биле партия, профэвилел организациялары улуг роль ойнаар ужуралуг.

Хоорай чанының ногаажыларында

КАРА-ХААК. (Телефон-биле). Ындыг-да үр эвесте тургустунган «Кара-Хаак» совхоз республиканың найысыдазы Кызыл хоорайны ногаа аймаа-биле хандырар сорулгалыг. Ол ажыл-агыйның кол угланышкыны ындыг. Бо чылдың чазы элээн бергедээшкиннерлиг болуп, орайтан эгелезе-даа, кара-хаакчылар беш чыл планының дөртүү чылында ногаа аймаандан чаагай дүмүттү алыр дээш, эвээш эвес ажылды кылган.

Совхозтуң механизаторлары шөлдерже 500 тонна өдекти сөөртүп төккеп. Картофельди болгаш ногааларны чүгле суггаттыг участоктарга тарыыр деп шиитпирээн. Картофельди Теректиг аксының суггаттыг болгаш өдек-биле эки чемшчиткен черинге май 12-де олуртуп эгелээн. Бо чылын совхозтуң ногаажылары 60 гектар черге картофельди болгаш 35 гектарга ногаа культураларын тарып олуртур планныг. Майның 22-де байдал-биле алырга, картофельди 26 га черде тарып олуртукан, азы планның 43 хуузу болуп турар. Майның арткан хүннеринде ол культураның олуртуушкунун совхозтуң механизаторлары доозар деп турар. Картофель олуртур ийи түскай машиналар участокта ажылдап турар.

Ногаа аймаандан бо хүнерге чедир 2,5 гектар черде морковьту, 0,5 гектарда согуланы болгаш бир гектарда свёкланы тарып олуртукан.

Ногаа культуралары олуртур черлерни баш удур суггарып, эки сайзырадып алган. Ногааны ажаап өстүрер түскай звеноларны тургускан болгаш олар боттарының участоктарында ажылдап турар.

Мал чеми культуралардан совхоз 300 гектарга кукуруза тарыыр планныг. Оон 120 гектарга ук культураны чаштырган. Оон аңгыда 373 гектарга суданы чаштырган.

Ниитиниң күжү-биле

АНЫЯКТАР ЭР-ХЕЙЛЕР

МУГУР-АКСЫ ортумак школаның башкылары, өөреникчилери ийи машинага долдур олурупкаш, Чеди-Тейже хапкан. Орук дургаар оларның ыр-шоору, омак-хоглуг кайгамчык магаданчыг.

Колхоз даргазының оралакчызы Доскаар Темир-оол шефчилериниң ажылдаар участогун айтып берди. Узунун 80, калбаан 2, хаңызын 1,5 метр кылдыр бута уннуң казар. Ол бугa 250 га черни суггарар.

Шефчилер ажылдап кирипкен. Катказ-хөг, оюн-баштак куттулуп, ажыл шалыпкын чорүп турган. Алыяктарны ажылдап турда көөрге мээгелыг, эрес-кашпагай, туттунгур, холу дыңнаг. Комсомолчулардан Н. Бады-Отур, Т. Баир, З. Чыжыр-оол, балыкчылар болгаш ажылчыннардан А. Айтанова, Ш. Намы, П. Тумен-Хөө, М. Ховалыг болгаш өскелерда өдекшейлиг ажылдаан. Ийнги хүнде кылза чогуур ажыл эртежик-ле доозулган. Хову бригадирн шефчилериниң будурүү бергени буянныг ижи дээш өөрүп четтиргенин илереткен.

О. ХЕРТЕК.

Мөңгүн-Тайга район.

* * *

ШӨЛДҮ АРЫГЛААН

«ТЭЭЛИ» совхозтуң Найырал салбыры тарылга шөлүн улам акыжиңер, үнүш дүмүттү бедидер дээш боттуг хемчегларын организастап турар. Тээлинин ажылчын, албан-хаакчылары 60 ажыг кижи звеноларга үстүп алган, даш аштагланын чорутkан, олар 70 га ажыг шөлдү арыглааннар.

Шефке райпонун, партия райкомунун, райкүүскомнуң, көдээ ажыл-агыйның будурүлге эргелелиниң коллективтери организастыг кирипкен. Звенолардан: Хертек Дыртайның, Салчак Таңдаңның звенолары экү ажылдаан.

Мындыг шеф ажылын моон соңгаар-даа чер-черге организастаары күзенчиг. Тараа, сиген шөлүн арыглап, черниң культуразын бедидериңче кичээнгей салыры чугула.

С. СЕРИН-ООЛ.

Бай-Тайга район.

* * *

МАЛЧЫННАРГА

КҮР ЧЕР ортумак школаның 9-10 класстарының комсомолчу оолдары совхозтуң Хадылыгда малчыннары Оңдар Чульдук, Күүлар Даябың-оол оларның кажааларын арыглап бергеннер.

Ол шефке өөреникчилер М. Пильчин, С. Аңгыр-оол, М. Ховалыг, А. Чамзы болгаш өскелер-даа күш-ажылга мнаан көргүзүп, кыымак ажылданнар. Шеф соонда делегей байдалының дугайында лекция болган.

Малчыннар шефчилерге өөрүп четтиргенин илереткен.

С. САРЫГЛАР.

Таңды район.

Н. В. Подгорныйның Моолда чоруп турары

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Май 22-де СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал-биле беседа кылган. Беседа эш-хүүзүнүң, чүреткин ханы байдалынга эрткен.

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Хүнүң ийнги чартымында Моол-совет найырал ниитилелиниң активчилери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга оон турар резиденциязында келген.

Моол-совет найырал ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң Президиумунуң даргазының оралакчызы П. Пунцагноров чурта эң массалыг хөй-ниитин организацияларының бирээзи — Моол-совет найырал ниитилелиниң ишчи-бүрү талазы ажыл-чорудулгазын Н. В. Подгорныйга таныштырыпы, В. И. Ленинниң Сухэ-Батор-биле ужуражышкынын хөлеп чураан кадагы хүндүлүг совет авлыга белек кылдыр тутkан.

Моол улустуң удуртукчуларынга болгаш активчилериңге Н. В. Подгорный Совет Эвилелиниң биле Моол Арат Республиканың аразында, совет болгаш моол улустарның аразында найырал бижиг болгаш бузулбас деп чугаалаан.

Н. В. Подгорный Совет Эвилелиниң амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын моол улуска таныштырар талазы-биле Моол-совет найырал ниитилелиниң кылып турар улуг ажылын демдеглээн.

Оон соонда Н. В. Подгорный МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбалга, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы С. Лувсанга база МАР-ның күрүпе болган партия, өске-даа ажылдакчыларынга үдедип алган. МАР-ның найысылалы — Улан-Батор хоорайны көргеп.

Совет Эвилелиниң ном үндүрер черлериниң, полиграфия үлетпүрүнүң болгаш ном садыының ажылдакчыларынга

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели совет ном үндүрүлге хөрзэниң төөгүзүнде алдарлыг хүн-биле — күрүмөниң чаңгыс аай ном үндүрүлге черииниң тургустунганындан бээр 50 чыл болганы-биле ном үндүрер черлериниң, полиграфия будурүлгелериниң болгаш ном садыының ажылдакчыларынга байыр чедирип тур.

Совет ном үндүрүлге хөрзэниң хөгжүлдези — социалистиг революцияның улуг чаагай чаалап аяыышкыннарының бирээзи. Социалистиг күрүмеде ном үндүрүлгези, бүгү партиялага-биле бир демей, төөгүде бир-ле дугаарында ажылчы чоннарныы бээп, оларның эрге-ажыктарын илергейлеп, ажылчын аңгының төөгүлүг аяыс хүлээлгезин амыдыралга боттандырарынга — коммунизм тургузуушкунунга бараан бээп турар.

Совет эрге-чагырганың 50 чылдарының дургузунда ном үндүрер черлерниң дуржулгалыг ажылдакчыларының, мергежилдиг полиграфистериниң, ном тарадыкчыларының хөй санныг кадрлары өскен. Ам социалистиг культураның ол чугула адырында чартык миллион хире кижи ажылдап турар. Ном башың бүрүзүнде, совет аг-бүле бүрүзүнде четкен. Ном совет кижилерниң амыдыралынга, оларның идея болгаш чеченг-чогаал сайзыралынга, марксизм-ленинизмниң олуы чөк идеяларын шингээдип алырынга, мурнакчы культураның болгаш эртемниң бедиктеринче хандып киреринге, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге чугула рольду ойнап турар.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели совет ном үндүрер черлериниң, полиграфия үлетпүрүнүң болгаш ном садыының ажылдакчыларының хөй миллион отряды чоннуң болгаш партияның мурнунга бодунуң бедик хүлээлгезин моон соңгаар-даа алдарлыг күүседип, бистиң чуртувуста коммунистиг тургузуушкунга төлептиг салыышкыным кижер дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлеп турар.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ — ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СЕМИРИП ЭГЕЛЭЭН

ТАҢДЫ РАЙОННУҢ «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң аныяк шарлыар кадарчылары Оюн Кошпин биле Михаил Летунов олар боттарының кадартан шарлыарындан 632 килограмм немелде деңзинии алган. Дүн-хүндө бир шарының немелде деңзиниң 1000 грамм немежиңрии планда көрген болза, ам 1200 грамм чедип турар.

Быааа ажаакчызы Благинина база бедик көргүзүлгелерни чедип алган. Оон аларээ турары эр быааларының бирээзи-де арткан дөрт айларда хонукта ортумаа-биле 803 грамм немелде деңзинии немеп ап турар.

Малчыннарның кыымак ажылының түннелиңде, колхоз күрүнеге эът садар квартал планын күүсеткен. Олар 97 тонна эътти садар турган, 157 тонналы сатkан.

• • •

УЛУГ-ХЕМ РАЙОННУҢ «УТКА 25 чылы» совхозунуң тараажылары болгаш малчыннары беш чылдың дөртүү чылында боттарынга бедик хүлээлгелерни алган.

Совхозтуң тараажылары эрте тарыыр тараа культураларының чаштырылгазын кыска хуусаада, агротехниктиг бедик деңнелге чедиишкинниг дооскан. Тараа шөлдериниң хөй кезии аъш-чемниң үнелиг культуразы — кызыл-тас, эвлеп турар. Бедик дүмүт өстүрүп алыры-биле механизаторлар болза, минералдыг болгаш органиктиг чемшчидилгелер төккен шөлдерге тараа культураларын чажып тараан.

Совхозтуң малчыннары база-да эрес-шудургу ажылдап, 1300 баш хаваннарны аварала тургускан. Моңгуш Тадар-оолдуң болгаш Любовь Прокопчуктуң звеноларының апрель айда баш бүрүзүнүң хонукта немелде денгээни 460 грамм чедиргеи. Ийи кодан мыйыстыг бода малды база-ла семиртирип-биле кадарып эгелей берген.

—•—

Хүн айтырыы — кыргылда

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозу бо чылын 810 центнер дүмүт күрүнеге садар деп хүлээнген. Совхозтуң салбырларында белеткел ажылдары эгелээн. Бо чылын ниитилеп-биле 27 муң ажыг хой-ларны кыргыыр. Бо чугула кампанияга Хайыракан салбыр четпес белеткенин турар. Сенекте кыргылда пунктузунда 9 нимин составтыг овекону тургусса-даа, ажылды четпес организовстаан. Эъжимде хөй кыргыыр пунктуда ажылды озалдадып эгелээн.

Совхозта парткомунуң хуралынга салбыр эргелекчиээн эш Баазаңның информациязын дыңнаашкаш, кыргылданы чогуур үезинде эки шынарлыг чорудар талазы-биле бүгү хемчегларни алырын чугаалаашкын көрген.

О. ТАВАА.

Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе даараныла пегинин коллективи будурүлге планын ай санында ажыр күүседип, чылдан чылче бедик көргүзүлгелерни чедип ап турар. Күш-ажылдың сагыша-чуруму быжыккан, ажыл-иштиң будурүччүүлүү уларткан мурнакчы коллективке коммунистиг күш-ажылдың бедик адын тывыскан.

ЧУРУКТА: Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары (оң талададн) Зинаида Пышкина, Валентина Воронина, Тамара Ларионова даараныла үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Организастыг ажыл

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында район Соведининг депутады С. Шагдыр удуртkан хереэжеңнер чөвүлели организакчы ажылын экижиткен. Хереэжеңнер совхоз будурүлгезиниге өдекшейлиг киржип турар. Олар чоокта чаа 4 км хире черниң эргий бутазын аштап арыглаан. 46 кижи мал кыштаанын керженин көптергеш, тарыла шөлдери 230 ажыг га черниң дажын аштап оваалаан. Ам ишчилериниң хөй кезии хой кыргылдазында ажылдап турар.

М. ТАРЫН-БАЗЫР

ПРОФЭВИЛЕЛ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

Облпрофчөвүлелдиң пленумунга профэвилел эге организацияларының ажылын улам ынай экижидериниң айтырыын чугаалашкан. Ол дугайында илеткелди облпрофчөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу кылган. Бо чылдың апрельде Москвага Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң V пленумунуң эрткенииниң дугайында илеткелчи тодаргай докладаган.

Коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирээриге улуг роль профэвилелдерге оноажыр. Коммунизмниң школазы болур профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазы амгы үеде хөй талазлыг апарган. Ынчангаш профэвилел организацияларының организакчы болгаш диживидикчи ажылдарны улам экижидип, сайзырангайжыдары негеттинип турар. Бүдүрүлгелериниң эргелерин болгаш ажыл-агыйның бот-тускайлан чоруун калбартканы, экономиктиг идиг бериишкинниң ажыглаары, күрүне планнарын күүседири, будурүлгени техника талазы-биле сайзырангайжызары профэвилелдериниң харыысалгазын бедидип турар.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң кайы-даа участогунга профэвилелдериниң салдарын күштелдирери хамыктың мурнунда оон эге организацияларының ажыл-чорудулгазындан хамаарыжыр. Эге организацияның шиитпирлеп турар айтырыглары хөй янзы, Социалистиг экономиканы улам ынай көдүрери, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидери, будурүлгеге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары, ажылчыннар, албан-хаакчыларның ажылынга, амыдырал-чуртталгазынга сагыш салыры, киижизидилге ажылы, күш-ажылдың сагыша-чуруму быжыглаары — профэвилел эге организацияның ажыл-чорудулгазында кол черни эзлеп турар. Ол соруглаларны чедиишкинниг шиитпирлеп турар профэвилел организацияларды бистe хөй.

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазыиче шилчээн будурүлгелериниң бирээзи Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажылгый черн болур. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг үткүүру дээш коллективтиң ажыл-ишчилерин мобилизастаарынга ында профэвилел организациязы эвээш эвес ажылдарны чорудуп турар. Цехтер, бригадалар, звеноларболгаш тус-тус ажылчыннарның ортузунда социалистиг чарышты дээштиг калбарткан. Оон түннелиң ай. квартал санында үндүрүп турар. Мергежилиниң аайы-биле чарышты база организастаан. Эң дээре мурнакчыларны Хүндүлел дептерииге кирип бижип турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты коллективтиң 160 ажылчыны чедип алган. Профэвилел организациязы коллектив кежигүннериниң дыштанылгазын эки организастаан. Олар Шушенское суурже үнүүшкинниң сылыы, В. И. Ленинниң шөлүлгеге амыл-амыдырал-биле танышканнар. Бот-тывыгыр уран чүүдүп болгүмү доктаамал ажылдап турар.

Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның өөредилгезинге кичээнгейин база салып турар. Дыка хөй ажылчыннарын боттарының мергежилин бедиткен. Эрткен чылын 28 чолаачы, тракторист белеткеттинген. А бо чылын ийзы-бүрү мергежилдиң 75 ажылчының өөредирн көрдүргеп.

Ажылга таарымчалыг байдалды тургузарынга профэвилел организациязы элээн ажылдарны чорутkан. Ол ышкаш Кызылдың электростанциязында, «Кызыл-Хаваа» шахтаында, республика эмнелгеапиде база «Межегей», «Өөк», «Найырал» совхоздарның ажылчын комитеттери болгаш өске-даа профэвилел организацияларының ажылын улам экижидериниң талазы-биле докладалды хүлээп алган.

А. КОЛ.

Геологтарның маршруттары

КЫЗЫЛ. (СЭТА). Тываның геологтарында часкы-чайгы хоюу сезону эгелээн. Шинчилелдиң болгаш разведканың 20 хире бөлүктери Тываның тайгазынче болгаш даглармынче аъттанган.

Тыва комплекстиг геология экспедициязындан СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнатканы-биле алырга, бо чылын республиканың минерал-чиг-эт курлавырлары чаа ажылымышкыннар-биле немежир. Эң хандыр чыдыр даг-дүүгүн шинчилээр сорулга-биле өрүмнээр ажылдар Саянда үргүлчүлеп турар. Мында руда Уралдың чуртка сураглыг Баженовск рудниктериниңден каш катап ажыг минералдың уян удазынналчак сорттарлыг дээрзин эрткен чылдың шинчилели көргүскен. Геологтар чес, моңгун суу, молибден, алдын болгаш өске-даа ажыктыг байлактарны диилеп тывырын болгаш шинчилээрин үргүлчүлеп турар.

—•—

Допчу медээ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар республиканың Алдан-маадыр аттыг чурттинчилел музейи ажылчы чоннар ортузунга культура-чымыдыкшын ажылын чорударынга ачы-хавыязы дээш база үндезилеттингенинден бээр 40 чыл болганы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии биле шаңналткан.

Кадарчы

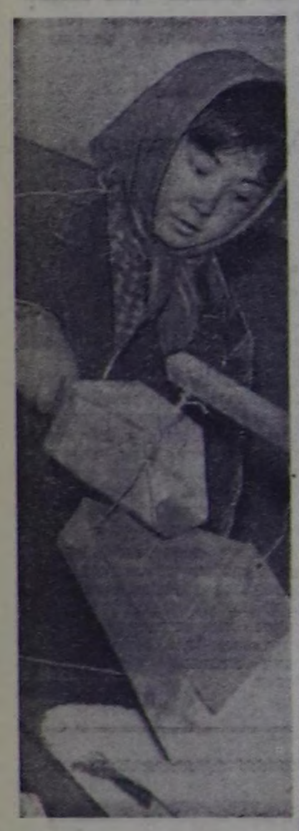
1954 чылдан эгелээш, Кыргыс Комбу 15 чылдарның иштинде үзүк чонка «Элегес» совхозтуң хөөн кадарны, өстүрүп келген. Малчын Ортаанкы-Талда. Ам малчының поданында 593 баш төрүүр хойларның иштиндеп 505 хой төрээн. Дуржулгалыг хойжу ол хойларындан бөгүнге чедир 602 хураганы менди доруптуруп, ажаап турар. Хойнуң оолдаашкыны ам-да үргулчүдеп турар. Хойжуның бодунуң мурнунга салдынган социалистиг хүлээлгези: 100 хойдан 94 хураганы алыры тургап. Үстүнде көргүзүп турар сан-түнер хойжу бодунга алган хүлээлгезин күүседип, 100 хойга оналаштыр 100 ажыг хураганы менди өстүрүп турарын керечелеп турар.

Оон маддаан хойларының баш саны өөрүп, продуктулуу бедип, совхозтуң хойларының көл өзөө болу берген. Алызындан будуштуг, ажыл-ишчи малчын ол хойларны чурттуң байдалдарынга чаңчыктырып, мал ажылының түскай эртемнигелериниң арга-сүмезинге даянып, солун-сегүүлден мурнакчы хойжуларның үлегер-дуржулгазын номчуп турган, хойнуң баш санын өстүрүп, продуктулуун бедидип келген.

Ажыл-керекке чүүлдүг, малга кежээ улуг дээш, Кыргыс Комбу биле ооң кадайы Тумат Мундукайны совхозтуң дирекциязы болган профсоюзтуң организациязының катап катап хүндүүт бижиктер-биле, өртемитиг чүүлдер-биле шаңнагылаан.

Малчын бодунга оналаашкан хүлээлгезин үлегерлиг күүседириниң ачызында, хой-ниитиниң ажылыңга база чүткүдүг киржип келген.

К. ХОЮГ-ООЛ.

Тоня Ховалыг Ак-Довурак хоорайга келген тудуг ажылынга өөренип, дуржулгалыг шеверлекчилериниң бирээзи турган. Ажылдаарынга чүткүдүг ишчиниң бүдүрүлге лабораториязынга ажылдаарын сүмелеп. Ол ам лабораторияга руданың шынарын хынаварының мергежилин шиңгээдип ап, ында база-да шалыпчыларның аразында баргап.

О. ОНДАРНЫҢ фотозы.

Ленинчи юбилейге уткуштур

АЖЫЛДЫҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫНЫ

Бистиң партиявыс ажылчы чоннар оргузунга политмассалыг ажылды улам эжиктер дугайында улуг кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар. Коммунизм үезинде чурттаар, ажылдаар, чаа кижини кижизидерингe, ооң коммунистиг үзел-бодалдарын, моралын калыктырарынга партия организацияларының идеологтуг ажыл-чорудулгазы улуг рольлуг.

Партияның XXIII съездизиниң идеология ажылының талазы-биле шиитпирлерин удуртулга болдурган, СЭКП Таңды райкому болгаш районда партия эге организацияларының ажылчы чоннар оргузунга политмассалыг ажылдың шынарын бедидер, ооң арганарын, хевирин сайгыралыр, дээштиин күштелдирер талазы-биле чамдык ажылдарны чорутkан.

Бижи төрелгетениң шылгараңгай башкызы болгаш баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн байырлал демдеглээринге чедир чылдан эвээш уе арткан. Ынчангаш партия райкому болгаш эге организацияларның идеологтуг ажылдың кол угланыышкынын бо төөгүлүг болуушкунну чедиишкинниг уткуурунче угландырган.

Районнуң бүгү ажылчы чонунуң оргузунда Ленинчи юбилейге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш калбарган. Бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эът садарының планын район 366 хуу, сүттүүн 131 хуу күүсеткен. Чартык чылда эът садарының планы май 1-ге чедир 112 хуу күүсеттинген.

Районнуң ажыл-агыйлары В. И. Ленинниң төрүттүнген, хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын партия райкомунуң бюрозу удаа-дараа дыннап турар. Эрткен ээлчеглиг бюрога «Тиилелге» совхозтуң удуртукчулары бо айтырыг талазы-биле боттарының отчёдун берген. Партком (секретары эш М. С. Дамдын) болган дирекция чери (директору В. С. Сапелкин) чамдык эки талазлар бар-даа болза, социалистиг хүлээлгени четпес күүседип турарын бюро демдеглээн. Ажыл-агыйларда партия эге организацияларының райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң ажылдап кыганы политмассалыг ажылдарның хемчегелеринге үндезилээш, чорудар ажылларының планнарын чогаадып кызып, бадылаан, амыдыралда чедиишкинниг боттандырып турар. Ынчангаш «Коммунизм үезинде чурттаар, ажылдаар, чаа кижини кижизидерингe, ооң коммунистиг үзел-бодалдарын, моралын калыктырарынга партия организацияларының идеологтуг ажыл-чорудулгазы улуг рольлуг.

Партияның XXIII съездизиниң идеология ажылының талазы-биле шиитпирлерин удуртулга болдурган, СЭКП Таңды райкому болгаш районда партия эге организацияларының ажылчы чоннар оргузунга политмассалыг ажылдың шынарын бедидер, ооң арганарын, хевирин сайгыралыр, дээштиин күштелдирер талазы-биле чамдык ажылдарны чорутkан.

Бижи төрелгетениң шылгараңгай башкызы болгаш баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн байырлал демдеглээринге чедир чылдан эвээш уе арткан. Ынчангаш партия райкому болгаш эге организацияларның идеологтуг ажылдың кол угланыышкынын бо төөгүлүг болуушкунну чедиишкинниг уткуурунче угландырган.

Районнуң бүгү ажылчы чонунуң оргузунда Ленинчи юбилейге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш калбарган. Бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эът садарының планын район 366 хуу, сүттүүн 131 хуу күүсеткен. Чартык чылда эът садарының планы май 1-ге чедир 112 хуу күүсеттинген.

Районнуң ажыл-агыйлары В. И. Ленинниң төрүттүнген, хүнүнден бээр 100 чыл болуур

Бистиң музейивис дөртен харлыг

Чурт-шинчилел ажылын өөренир баштайгы болгум Тывага 1925 чылдан эгелээн, ону ССРЭ-ниң Тывада элчин черя организастап тургускан. Болгумнүң кежигүннери Тывада революстуг шимчөшкиннииң төөгүзүнүң медээлерин болгаш келир үеде музейин тургузарынга янзы-бүрү материалдарны чыыр аскылы чорудуп эгелээн. Даралашкыдагы чылдарда музей тургузарынга четчир материалдар чыгдынганын барымдаалаваш, ТАРН Төп Комитединиң Политбюрозу 1929 чылдың майның 13-те бодунуң хуралынга чурт-шинчилел музейин тургузар дугайында шиитпирин хүлээп алган.

Тывага национал-хосталгалыг революциинның тиилелгезинге чедир тывалар музей дугайын бодавайн-даа чорааны билдингир болгай. Музейин тургускаанының төөгүзү орус болгаш тыва улустарның наймыралдыг харылзаалары-биле сырый холбашкан. Тыва музейнин тургузуп эгелей бээрге. Совет Эвилелиниң эртем албан черлерэ: ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының эң улуг музейлери—Ботаника сады, Минералогия болгаш Зоология музейлери, а ол ышкаш География институ-лели, Төөгү музейи, «Новая деревня» деп ном үндүрер чер, кайгамчыктыг Орус музей, делегейге билдингир Күрүне эрмитажы боттарының фондуларындан шинчи экспонаттарны үндүргеш, тыва музейге белекке бергеннер.

ССРЭ-ниң даштыкы чурттар-биле культура харылзаазының Бүгү-эвилел институ-лели музейин тургузарынга болгаш бижыглаарынга улуг рольду ойнаан.

Баштайгы музейни күрүненин чурт-шинчилел албан черя кыдыр көөрү бээрге турган, чүге дээрге экспозиция колдуунда өскээртен эккелген материалдар-биле тургустуган. ТАРН-ның болгаш улусчу хазактың шинтпири-биле 1930 чылда бирги эртем албан черя болур Эртем комитединиң тургускан. Ол комитет чонуң ортузунга тыва бижикти кептерелдир, тыва школаларга өөредилге номнарын база ооредилге хереклелдерин тургузар, а ол ышкаш чурт-шинчилел музейнге экспонаттар, архив материалдарын чыыр талазы-биле улуг ажылды чорутка. Музейниң чыылда ажылынга партия база револючуну аныяктар организацияларын, хой-нийтиин болгаш туснай эртемнигерлэн хаара тырткан. 1932 чылда музейниң экспозицияларынга болгаш фондузунга 2173 санныг материалдар бар апарган.

1935 чылдан 1941 чылга чедир музейни ажытпаан. 1941 чылда ССРЭ-ниң Улус чырыдыышкын комиссариады музейни катап тургузар ажылды чорутсун дээш политчырыдыышкын ажыдакчызын Кызылче сургакчыладып чоруткан. Ол үеде чурт-шинчилел ажылы хөгжүп эгелээн, музейниң штады немешкен. ТАР чазаа музейниң бүгү ажылынга улуг дузаны көргүскен. Ада-чурттуң Улуг дайынын эгелээр билек, музей бодунуң культура-чырыдыышкын болгаш эртем-шинчилел ажылын дайын үезинниң негелделеринге дүүштүр эде тургускан. Экспозицияга чаа-чаа документилерни немээн. Фронтуга болгаш тыылга совет кижилериниң эрес-маадырлыг чоруктарын, партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн тодаргай көргүскен.

Музей дайын үезинде элээн каш · делегелерни организастаан. Ол делегелерге тайбың чурттакчы чонну фашистерниң араатанзыг ёзу-биле ажылап турганын көргүскүүлээн. Көрүкчүлер шидыг делегелгелерни көргеш, боттарының шудурту күш-ажылы-биле дайзынны удам дыңзыг согар керекке дузалап турган. Ол үеде политиктиг плакаттар улуг дээштиг чедирген, кол черни эзлээн. 1942 чылда, чурукчулар эштер Тас-оолдуң, Деминниң болгаш өске-даа чурукчуларның чураанны: «Кызыл Шеригге 50.000 аттарны берээлиңер!», «Бүгү күштү—дайзынны тиилээриниче!» база «Фронтуга чүүң-биле дузалаан сен!?», «Облигацна бүргүү дайзынга согуушкун ол болур, билип ал!», «Маадырлыг Кызыл Шеригге үшкү эшелон белектерни чорудаалыңар!», «Эр, херээжен араттар, эр, херээжен колхозчулар, хуу ажылчы чон! 1942 чылда мал ажылының хөгжүдезинниң планын долузу-биле күүседиилиңер!», «Бүгү чүвени фронтуга, бүгү чүвени дайзынны чылча шаварыпче!» деп плакат-чуруктары улуг рольдуг болгаш. Бо хой-хой плакаттарны үе-үе болгаш-ла музейниң залдарынга делеген тургулаан.

Музейни организастап тургускан хүнден эгелээш В. И. Ермолаев, С. Т. Тапов, А. А. Пальчбах, И. М. Богатырев, Д. Е. Даланы-оол болгаш оон-даа өске эштер музейниң ажылынга идепкейлиг киржип келген болгаш киржип-даа турар.

Ам бо үеде музейде бойдус, революция мурнундагы эрткен үениң төөгүзүнүң, Тыва Арат Республиканың болгаш совет үениң төөгүзүнүң дөрт салбыры бар. Оон мындай, чоокта чаа В. И. Ленинниң төрүттүгеннинден бээр 100 чыл болур ооңга музейниң лекториязында В. И. Ленинниң ымыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыкан делгелгени ажыктаан. Музейниң кылдыс бүргүү бодунуң ажылын тус-тузунда план ёзугаар чорудуп турар.

Музейге янзы-бүрү мергежилдиг кижилер келгеш, тыва улустуң эрткен болгаш амгы төөгүзүн көрүп билип. Тываның экономиказы, культуразы-биле, дириг амытаннары, үнүш болгаш агаар-бойдузу-биле танышып турар. Чүүл-бүрү черлерден, чурттардан келгеш, музейни коргешкериниң кайызы ол дээр. Демделгел дептеринде тыва, моол, орус, немец, поляк, испан, алтай, хакас, якут болгаш оске-даа дылдарда чүректиң хаңгызындан илереттингеи чылыг сөстерни бижигиллээн. Хүндүлүг аалчылар дептеринде Моолдуң Араттың Революстуг намының Төп Комитединиң чингине секретары Ю. Цеденбал, Москваның эртемденнери—Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады, ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының корреспондент-кежигүнү Г. Флеров, Москва университединиң профессору В. Киселев, МАР-ның Эртемнер Академиязының академиги А. Равчин, Казах чогаадыкчы С. Муканов болгаш оске-даа хей кижилер музейнин сонуургап көргеш, боттарының оорун четтиргенин илереткилээн. Бистиң чуртувустуң оске-даа областарындан, крайларындан болгаш республикаларындан келген журналистер база Польшадан, Моолдан, Чехословакиядан, Югославиядан, Герман Демократтыг Республикадан Тывага келген журналистер бир дугаарында-ла бистиң чурт-шинчилел музейнивистиң эжиин тыртып киргер.

Музей дээрге Тываны бичеледир көргүскени ол-дур. Тываның эрте-бурунгу төөгүзүнден эгелээш, бо үениң амыдыралынга чедир танышжар аргазы музейде делгээн материалдар көрүкчү кижиге берип турар.

Көрүкчүлерниң саны чыл келген түдүм-на көвүдээн. Музейде делгеттингени бүгү чүүлдү 1941 чылда 3000 кижи кээп көрген болза, 1961 чылда ону 46.000, а 1967 чылда 93061 кижи кээп көрген. Музей чыл бүрүде кодээ черлерге кожер делгелгелерни организастап турар. Лекторий залынга революциянның херээ дээш демиселдиң киржикчилерн, кызыл партизаннар, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилерн, үлетпүрүнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның мурнакчылары, коммунистиг бригадаларның төлээлекчилери-биле ужуражышкыларны, ол ышкаш пионерлер чыыштарын, комсомол биледиң тыпсырын, экскурсия-кичээлдерни организастап турар.

Музей ажылынга боттарының археологтуг тывыглары болгаш эртем консультациялары дузалап келген болгаш дузалап турган академик И. А. Батмановтуң, профессор Л. Р. Кызласостуң, төөгү эртемнериниң кандидаттары А. Д. Грачның, С. И. Вайнштейниң, Л. В. Гребневтиң, В. А. Дубровскийниң, ветеринария эртемнериниң кандидады И. Т. Кызыл-оолдуң болгаш өскелериниң-даа адын адаары артык эвес. Хой чылдар иштинде музейде ажылдап келген болгаш боттарының хүлээлгезин эки күүседип турар Т. М. Скакова, Е. Ш. Байкара, К. И. Черненко, М. Б. Кенин-Лопсаң болгаш В. К. Маадыышкаш эки ажылдап турар ажылдакчыларын демделгелезе чогуур.

Музей ажылдакчыларының ажыл-хүлээлгезинде чугула черни чылда ажылы ээлеп турар, 40 чылдар дургузунда бо талазы-биле база-ла эвээш эвес ажылдар кылдынган. Бо хүннерде экспозиция залдарында делгээн экспонаттар дөрт муң чыгаа, а делгеттинмейн музейниң шыгжамырында кадагалаттынып турар экспонаттарның саны 21510. Музейниң фондузунда түе черниң материалдарындан аңгыда орус болгаш даштыкы чурукчуларның кайгамчык чогаалдары шыгжаттынган.

М. ДЕЛЕГ,
Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейниң директору.

делегей бо хүннерде

Культура байырлалы

Совет болгаш болгар культуралар найыралдың шагдан бээр харылзаазы-биле холбаалыт. Ооң чаа илерели болза, Болгарияга социалистиг революциянның 25 чыл ооңга бараан болдурганы болгар культураның хүннерэ болур. Май 22-де ССРЭ-ниң Культура министерствозунга совет болгаш даштыкы журналистерге организастаан парлалга конференциязын ол болуушкунга туразкаал болдурган.

ССРЭ-ниң культура министриниң оралакчызы В. И. Поповтуң медеглээни болза, бистиң улустарывыстың найыралының чаңчыл болган бо байырлалы бо чылын онза калбаргап. Ол байырлал бүгү эвиледдешкен республикаларның наймылалдарынга, чурттуң хөй хоорайларынга болур.

Болгар культураның хүннериниң байырладыг ажыдыышкыны май 23-те Чайковскиий аттыг концерт залынга болган. Аңаа кол болгар артистер оюн көргүзүп турар.

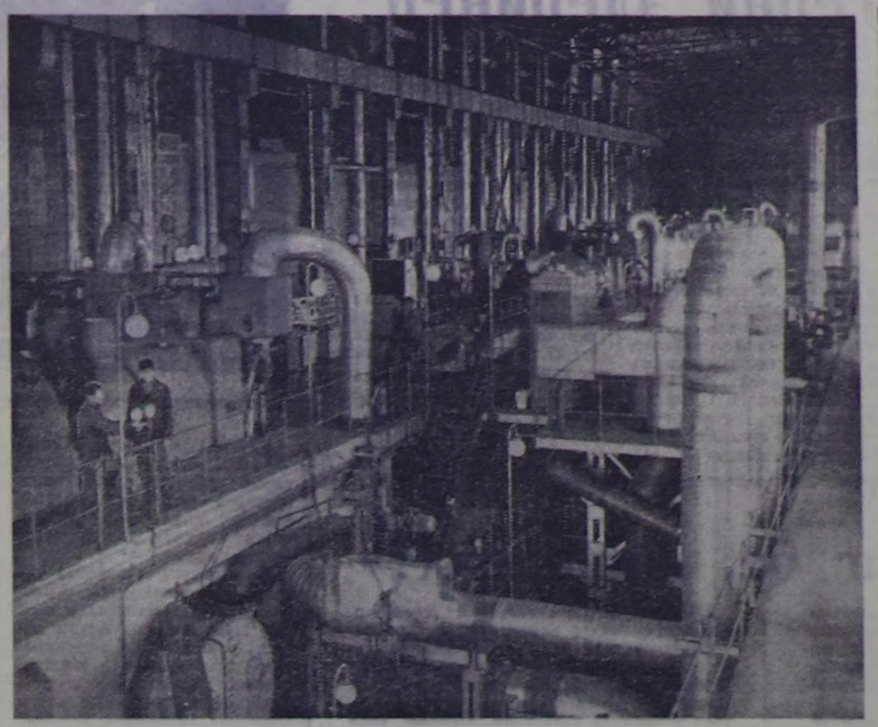
Болгар номнуң делгелгезин В. И. Ленин аттыг библиотекада ажыктаан. Ооң делгинрин көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көөр. Үндүрүп турар номнарның санын чонның кижи санынга оноаштыр алырга, Болгарня делегейде база бирги черни эзлеп турары кайгамчык.

Совет көрүкчүлер болгаш кинематографистерниң чаа фильмнерин, республиканың амгы сиилге уран чүүлүн болгаш сураглыг чурукчу Дечко Узуновтуң чогаадылгазын көөр.

Софияның улусчу операзының Улуг театрга көргүзер оюну байырладыгы кол болуушкуну болур. Ол хүннерде Улуг театрның артистери болгар найысылаалга оюн көргүзер.

Бо бүгү хемчеглер совет болгаш болгар улустарның акы-дунма харылзааларын улам ыңай быжыглаары чигинииг чок деп, В. И. Попов чугаалаан.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

Моол Арат Республика. Совет Эвилелиниң дузаазы-биле туттунган Тарган ТЭЦ-тиң турбиналыг залында. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Сеткил-сагыштың ханы өөрүшкүзү

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корреспондентизи Ч. Намжиловтуң дамчыштыганы:

МАР-ның парлалгазы, радиозу болгаш телевиденизи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның болгаш ону үдеп чоруур кижилерниң моол черде чоруп турар дугайында материалдарны көлдадыр парлап база дамчыдып турар. Моолдуң төп солуннары совет аалчыларның аян-чоруунуң дугайында репортажтарны, дыңнадыгларны болгаш фото-чуруктарны улуг эгелер-биле бирги арыннарынга парлап турар.

Партия, күрүне, хой-нийти организацияларындан, бүдүрүлгелериниң, кодээ ажылагый маттыжыышкыннарының, албан, ооредилге черлериниң коллективтеринден, а ол ышкаш Моол Арат Республиканың тус-тус хамаатыларындан хой санныг чагаалар болгаш телеграммалар ССРЭ-ниң элчин черин дамчыштыр Н. В. Подгорныйның адынга үргүлчү кээп турар. МАР-ның ажылчы чоннары хүндүлүг аалчыга чылыг байырын чедирип, боттарының коллективтеринче чалап, аян-чоруун чедиишкинниг арттырерин аңаа болгаш ону үдеп чоруур кижилерге нүзеп турарлар. Экономика болгаш культура тургузуушкунунуң, национал кадрларны белетиээр талазы-биле Моолга көргүзүп турар дузаламчызы дээш Совет Эвилелинге изиг өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

Моол солуннар коммунистиг тургузуушкунга акы-дуңма совет улустуң найгамчык чедиишкиннериниң дугайын, МАР-ның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының найыралының бузулбас харылзаазының дугайын чугаалап турар хой санныг материалдарны парлап турар.

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамдан дыңнадыгларны ёзугаар алырга, хосталганың Улусчу чепсектиг күштери май 20-де америк-сайгон шериглерге согуушкуннарны каш удаа таварыштырган. Ылаңгыя Сайгондан соңгу-барыын талаже 42 километр ырак Хаунгиа районда америк 82-ги парашют дивизииняң кезектеринче, Сайгондан мурнуу-барыын талаже 40 километр ырак Лонгана районда американнарның отрядынче, Куангиде америк далай чадаг шеригниң таннынл черинче болгаш Куангнамда чалча шеригниң үш таннынл черинче халлаан.

Билдингени-биле алырга, майның бирги чартынында чоруткан дайынчы хемчеглернин түңнелинде хосталга армиязының дайынчылары АБШ-тың бирги аэромобиль дивизиязынга улуг когаралды таварыштырган. Чижээ, май 5-тен 14-ке чедир ол дивизиня 3.000 солдаттарын оскунган. 17 хире роталарны удуткаткан, 4 батальон аар чидириглиг болган.

Пекинниң 40 муң хире кижи олурар олуттуг спорт ордузунга тус-тус шериглерниң төлээлекчилериниң чөвүлел хуралдары ийи неделя ажыг үеде үргүлчүлээн. Ол чөвүлел хуралдарга кандыг айтырыглары чугаалажып турарын кыдат парлалгага дыңнатпайн келген. Ындыг болза-даа солуннар болгаш радио түңнелинде чөвүлел хуралдарның киржинчилери-биле Мао Цзэдуниүң ужуражышкыныи организастаанынга холбаштыр улуг шуугаазынны кодүрүп үндүрген. Ужуражышкынга Маонуң бүгү чоок кижилери олурушкан. «ККП-ниң IX съездизиниң» соонда «улуг уран тудубчуның» шериг кижилерниң ортузунга эң-не баштай ажыы-биле көстүп келген факт Пекинниң съезд өөлүндеги политиказын чорударынга армияның шиитпирлиг ролин демделеп турары чигинииг чок.

Үлетпүр бүдүрүлгелерде болгаш албан черлеринде, дээди өөредилге черлеринде болгаш школаларда, кодээ коммуналарда болгаш транспортта шериг кезектери мурнуку хевээр турбушаан. «Демисел-шүүгүмчүлел-чаартылга» дээр чүвезин шериг кижилер организастап база баштап турар дугайын кыдат парлалга хүн бүрүде дыңнадып турар. Ону үзүлдээн. Чок-ла болза өлүр, бир-ле болза бурунгаар шиитпирлиг чүткүүр деп айтырыгны амыдырал боду тургускан деп. Ленин бижээн. Ынчангаш XX чүс чылдың Россиязынга социализмче барбайн, олче базымнарны кылбайн бурунгаарлап хоржок турган.

Аңгы талазы-биле тулчуушкуннар үезинде большевик партия социализм дээш пролетариаттың демиселин тараачыннарның чер дээш демисели-биле, тайбың болгаш улустарның национал-хосталгалыг нийти демократтыг демисели-биле чаңгыс ай күүлүг революсчу агыны кылдыр каттыштырган. Бодунун алыс сорулга-бодалгаларынын, характеринге талазы-биле социалистиг революция Россияга бодунуң хемчээлиниң талазы-биле аажок улуг демократтыг сорулгаларны база шиитпирлээр ужурлуг турган.

Шынныг байдалды боттуг үндезилээш, революциялыг генналдыг стратеги большевиктер чепсектиг тура халышкынны боттандырган, күрүне эрге-чагырганын ап болур болгаш алырдаа ужурлуг деп түңнелдн кылган. Тиилелгелиг тура-халышкыны арааныдан өөүп үнген нийти национал кризистиң анатомиязынга, партияның сорулгаларына болгаш ооң соңгаарлаттынмас хемчеглериге Ленин ол хүннерде бодунуң алээп каш чогаалдарын турескаткан. Эрес соруктуг болгаш шынчы политик—Ленин тура-халышкынны урап арга кылдыр көөрүнче, дидим болгаш корүнгүр, оваарымчалыг, ынчалза-даа шудургу хөделиргече партияны кыйгырып чораан. Тура халышкынга удурланып турган Каменевтиң болгаш Зиновьевтиң база тура халышкынны эгелээрин Советтерниң съездизин ажыттырыгже чедир маназырынче кыйгырып турган Троцкийниң дүжүп берикчи туруш-бодалдарынын шуут-ла үндезилел чогун ол илереткен.

Октябрьның чепсектиг тура халышкынын Ленинниң удуртулгазы-биле эгелээн болгаш тиилээн. Ооң соонда ол революция бүгү Россияга тиилелгелиг базым-биле эрткен. Социалистиг революцияның тиилээнинин түңнелинде чаа хөвирнин күрүнезн—пролетариат диктатуразының күрүнезн төрүттүнген. Ол күрүне кандыг-даа дарлалдан ажылчы чоннарны хостаарынын бол чепсээ апарган. Чаа күрүненин политиктиг хевири массаларның революсчу чогаадылгазы-биле тургустунган Советтер болуп, а ооң социалистиг үндезини—ажылчыны аңгының болгаш ажылчы тараачыннарның эвилели болу берген. Совет күрүне демократияның ажылчы чоннарга демократияның чаа, дээди хевирин бодунга шиңгээдип, чонга эң калбак эргелерни болгаш хосталгаларны тыпсып, чогаадыкчы идепкейни илередирде кызыгаар чок делгем арганы оларга ажыдып берген.

Бистиң чуртувусна социалистиг революцияның тиилелгези маркисчи-ленинчи өөредилгиниң тиилеттирбес амыдыралчы күштүүн бүгү делегейниң мурнунга көргүскен.

• • •

Капиталнзминиң делегей системазының хөгжүдезинин, ооң бүгү чөрүлдээлериниң кедергей чидиглеппишкинининиң чайлаш чок түңнели болу берген бистиң революциявые болупуп алыс утка будүжүүнүң талазы-биле хаяы интернационалчы болуушкун болган. Ол дээрге делегейниң пролетар революциязының тиилелгелиг боттанымышкыны болуп. Париж Коммуназының хөрээн доозуп, чаа, улам бөдик чадаже делегейниң ажылчын шимчөшкининн иөдүрүп, социализминиң делегей системазының тургустунарынга чедирген.

Социалистиг революцияның ленинчи теориязы—эртемниг коммунизмге эң улуг салымшкындыр. Ленинниң ооредин олүм чок. Ленинчи ондур улуг идеялар төөгүүнүң дүрүм ёзугаар бурунгаар дешилгелиг хогжүдезини коргүүп турар.

Г. ГОЛИКОВ,
төөгү эртемнериниң доктору.

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга бараан болдурган теоретиктиг конференциял Уругвайның «Галисио» театрының залынга болган. Театрның залынга ажылчыннар, студентилер, интеллигенциянның төлээлекчилери долдур олурупкан.

Уругвайның Коммунистиг партиязының организастаан ол конференциягa партияның ТК-ның Күүскомунун кежигүнү Вальтер Сансевьеро чүве чугаалаан. Латин Америкада национал-хосталгалыг демиселдиң хогжүлдезинге Ленинниң идеяларының улуг салдарын ол демделгелеп. Уругвай башкы Луис Сильва Реерман «Ленин болгаш культура» деп темага илеткел кылган.

РКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Ажжерипрес агентилелдиң дыңнатканы-биле азырга, май 21-де Румыниянның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму болуп эрткен.

Пленум Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниң XXIII тускай сессиязынга хүлээп алган документилерни чаңгыс үп-биле чүүлдүг деп санаан болгаш чогуур хемчегларни азырын Министрлер Чөвүделинге даскан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүдел хуралының белеткелинге болгаш ажылынга РКП-ниң киржинр дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, пленум РКП ТК-ның Чингине секретары Н. Чаушеску баштадыр РКП-ниң төлээлерин ол Чөвүдел хуралче чорудар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Румыниянның Коммунистиг партиязының X съездизин 1969 чылдың август 4-те чыылдырарын шиитпирлээн.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

маочуларның фашисчи дылындан очулдурарга ол дээрге, ашталганы чорудар болгаш чүвенің алыс ужуруи угаазылалдыг бодап чоруур бүгү кижилерге улур кара туразында ажылаашкынны үүлгедир дээни ол. «Чаа ёзу-чурумга» таарынмас кижилерни «аңгы дайзыннары» дээр. Оларга улур демисел съезд өөлүнде кыдат парлалганың онза темазы болу берген.

«Хунци» журналдың чоокта чаа үнген номеринде бир чүүлүнге съездиниң айтылгазын күүседир дугайында «дужаалдарны болгаш кыйгырыгларны каш удаа үндүрген тураажок», ам-даа «боттарының туразы-биле хөделип турар» кижилерни карган. оларны бүрүүдаткан. Пекинниң амгы удуртукчулары чер-черде быжыг чеденгиижи чок деп чүвени бодаа чүүл база «чаңгыс эптиг съездизинин» соонда көстүп келгилээн болгаш «сырый каттыжыышкынны» чедип алырын негээн өске-даа материалдар көргүзүп турар.

Шаңьаньда үнүп турар «Ляонин жибао» солуннуң чоокта чаа редакция чүүлүнге «ревкомнар эрге-чагырганы быжыг тудуп», «халдаашкындан кичээнир ужурлуг» деп баш бурунгаар сагындырган. Солун «каш санныг аңгы дайзыннарынга» согуушкуннарны таварыштырарын дужаган. Оон өске можу солуну— «Хунань жибао» «Ло Шао-циниң салдары ам-даа дыка ханы дазылдарлыг» болуп турары-биле, болгаш бо үеде «демисел хөлбиле сегиржип алырынга» четкенинге хөлбаштыр дүвүреп үнген.

Хөл-биле бижээн плакаттар хоорайда көстүп келгилээр апарган дугайын дашткы корреспондентилер Пекинден дыңнаткан. Эрге-чагырганың дужаалын ёзугаар ол плакаттарны керимнерден, бажыннар ханаларындан далашбиле дүжүрүп турар. Бир ындыг плакатта «массаларны базып турган солдаттар-биле месилдежишкинин» дугайын чугаалаан. Плакатта ат салганнар: «Демир-оруктуң пекин эргелелинин ажылчыннары» дээн.

Чурттуң улетпурүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының херек кырында байдалын билип ап болгу дег төларгай санчурагайларны Кыдатта шуутла парлавайн турар. Дашткы парлалга ону «культура революциязының» халапты болгаш олумнуг ужуну кылдыр айткан. «Культура революциязының» чорудулгазында үлетпүр будүрүлге, чижээ, англи «Экономист» журналдың үнелеп көргени-биле алырга, 10—20 хуу кудулап баткан. Соолгу каш чылдарның дургузунда агаар-бойдустуң байдалдары таарымчалыг турзажок, чонның кижи санынга оноаштыр тараа будүрери 1957 чылдың деңнелинден ам-даа кулу. Шаңналдарны болгаш материал талазы-биле идиг берииишкининиң өске-даа хемчеглерин күш чок болдурганы хөй миллион кыдат ажылчыннарның боттуг ажыл төлевирин аажок кудулатканы болган.

Шериг диктатуразын күштелдиргенн ажылчы чоннарга улур дерзин үүлгедиглер кыдат улустуң революстуг чаалап алышкыннарын камгалаары-биле тургускан аркия пекин удуртукчуларның иштяки болгаш даштыкы авантюрисчи политиказының чепсээ болу берген дугайын херечилеп турар. «ККП-ниң IX съездизининиң» ажык түңнелдеининиң бирээзи ол-дур.

(СЭТА, май 22).

ГЕНИЙИ

Илеткелчилерге, политинформаторларга

раан-на ийи эрге-чагырганың аңгы талазы-биле будүжүн тодарадып, буржуаз-демократтыг революциядан социалистиг революцияже шилчиишкининиң угланыышкының ажылдап кылган. Ол идея ооң соонда эртем талазы-биле үндезилеттингеи болгаш нийгемчиитыг Апрель тезистеринге калбарып хогжээн. Ук тезистер чаа, социалистиг үе-чадада партияның ажылчорудулгазының программазы болган.

Чогаадыкчы маркизминиң генналдыг чогаалы —Апрель тезистери ол үениң чугула айтырыгларынга билдингир болгаш тода харыыларны берген, революциянның перспективазы, ооң тиилелгезин чедип алырының оруктары болгаш аргалары ол тезистерде айыттынган. «Россияда амгы байдалдың онзагай хевири чүл дээрге пролетариаттың маңгедиргиг болгаш организастыг чоруунуң четпезиннің уламындан эрге-чагырганы буржуазиягa бериккен революциянның бирги үе-чадазындан эрге-чагырганы пролетариаттың болгаш тараачыннарның эң ядыы көзектериниң холунга бээр ужурлуг ол революциянның кйнги үе-чадазынче шилчиири болурө деп. Тезистерде чугаалаан (т. 31, арын 114).

Революциянның хогжүддезинниң чингине шугуму болгаш ол революцияны боттандырар хүлээлгелиг шимчедикчи күштер Тезистерде тодаргай айыттынган. А ооң ыңай демиселдиң чедиишкинин хандырар аюзар оруктарны, чепсектерни, методтарны болгаш хевирлерни тодаргайлаан. Революциянның тайбың хогжүдезинниң болдунар аргаларынын дугайында айтырыг ол революцияның салым-чолунга бирги чергенин ужурдузалыг турган. Ийи эрге-чагырганың үени тодарадып турган социал-политиктиг болуушкуннарның элдеп-чиктиг капсырлажыышкынының артыңдан бир аңгының—буржуазияның холундан өске аңгының — пролетариаттың холунче эрге-чагырганың тайбың шилчиири дээн ышнаш ыңдыг ховар болдунар аргаиы генналдыг теоретиктиг болгаш стратегтиг улуг угааны өттүр корүп шыдаан. Ленинчи утланыышкынны боттандырарынга таарыжыр байдалдар чок деп турган Каменевтиң болгаш ооң хөй санныг талалажчыларының оппозициязын партия ынчан калбарган демиселге шиитпирлиг буруу шапкан.

Революцияның хогжүддезинде үе-чада, эргилде, шорушкак бүргүзүи Ленин ханы аналиэтеп, аңаа үндезилээш, эртем талазы-биле түңнээшкиннерни кылып, партияның сорулгаларын, шимчөшкининн ловүннарын тодарадып чораан. Социалистиг революцияның теориязы чогаадыкчы ёзу-биле хогжүп келген болгаш ооң тургузукчузу Октябрь дээш демиселдиң бүгү дургузунда ону тодаргайжыткан. Россия капиталзминиң шивээзин шиитпирлиг штурминаарынга революсчу массаларны белеткээринин үезинде ол теория ажыл-чорудулгага удуртулга болган.

Революцияның тайбың хогжүддезинниң шугумун камгалавышаан, Ленин ооң-биле кады чуртка политиктиг байдал дүрген өскерилип болур деп чүвени барымдаалап чораан. Ынчан харын бөө-чепсектиг хөделиргe пегеттинер. Ынчангаш кандыг-бир чаңгыс хевирни ол онзагыйлайн турган. Эрге-чагырганы чаалап алырының тайбын-даа аргазы революсчу чаалап алышкынпарны чепсек-биле камгалаар төлээдө, четчир санныг күштерниң, чепсектерниң бар болуруп негээр-ле болгай. Революцияның чепсектиг күштерин: пролетариаттың чепсектиг авангарды — Кызыл армияның, ажылчын милицияның отрядтарын белеткээр, солдаттарны болгаш матростарны революцияның талазынче эгидип алырының талазы-биле большевик партия ынчап күжөнишкинниг ажылды чоруткан. Ленинчи партияның политиказының кайы хире мерген болгаш ыракшыл корүштүг болганын дараазындагы үениң болуушкуннары бүзүредир көргүскен.

Ооң соонда июль болуушкуннарн байдалды өскертиптерге тодаргай төөгүлүг байдалдарга

Эки үлегерни эдериңер

Бо эртип турар өөредилге чылының эгезинде районнарда ургулардың музыка школаларының чаныпта алды ай хуусаалыг баянистер курузун ажыдарының дутайын Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, ургуларның музыка школалары бар районнарның культура кылдыстеринге сүмелээн. Бо курска өөренир курсантыларны колхоатар, совхозтар шилип чорудар болгаш оларның бүгү-ле акша-көрөнгизин ук курсантыны чорудуп турар колхоз азы совхоз төлөөрин сүмелээн.

Бо чорук көдээ клубтарны, культура бажыңнарын тускай билигликг кадрлар-биле хандырып, ында чорудуп турар культура-массалыг ажылдарны улам эмжидериңе улуг деткимче болуру чугаажок.

Культура министерствозунун сүмезин херек кырында боттандырар талазы-биле Кара-Хем райкүүскомунуң культура килдиин (эргелекчиин Л. Е. Рябцева) чогуур хемчегларни ой-шаанда ап, колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларынга баянистер белеткээриниң эргежок чугулаазының дугайында тайылбыр ажылын чорудуп келгенинин түңелинде, Сарыг-Сеңге ургуларның музыка школазының чанынга алды ай хуусаалыг курс ажыттынган. Курстуң дыңнакчылары культура-чырыдышкын ажылын чорударының дутайында билигларын улам эмжидериңе улуг деткимче болуру чугаажок.

Чоокта чаа курсантылар доозуп үнериниң экзаменнерин чедиишкинниг дужаагап. Культура-чырыдышкын ажылының болгаш баянга ойнаарының талазы-биле тускай билигни чедип алганының шынзылга бижиин оларга тывыскан.

Доозукчулар боттарының өөредип чоруткан колхозтарынга, совхозтарынга ажылдаар дээш чорупкан. Музыка школалары районнар төптеринде бар болгай. Өске колхозтар, совхозтар каа-хемчилерниң бо үлетерин алыры күзелинг-дир.

А. САЛЧАК.

«Айыылдыг бе, кандыгыл?»

Номчукчуның шак ынчаар ыдыг эгелиг чагаазы «Огонёк» журналга парлаттынган турган. ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң бойдузе камгалалының Төп лабораториязының эртем чөвүзелиниң хуралынга 1968 чылдың январьда биология эртемнериниң доктору профессор А. Г. Банниковтуң соңставарларыны камгалаарының дугайында иштелкелин дыңнаан, аңаа Совет Эвилелиниң девискээринде хорааның чыланнарыны камгалаарының, оларны өөренип көөрүүнүң ажылын чорудун, оларны тудар хемчегларин алырын шинчилээн.

Хорааның чыланнарны тударын кайы-хамаан чок чорудуп турарын барымдаалаан, база оларны камгалаар соруглга-биле Төп лабораториянның эртем чөвүлели тускай хемчеглер чорударын хүлээп алган:

хорааның чыланнарны тударын түгле РСФСР-ниң Төп аңмыр эртелелиниң «Зоокаттыжылга» черинде база ооң эвилелдешкен республикаларда салбырлары күзүү организастап чорудар;

эртем-шинчилел организацияларыг-биле кады «Зоокаттыжылга» хорааның чыланнарны тударының чүрүмүн болгаш белеткелин эртемге үндезилеп чорударының хемчегларин ажылдап ылыыр...».

Амгы үеде бистиң чурттуң герпетологтары хорааның чыланнарының ажык дузалыының болгаш оларны камгалаарының дугайында тайылбыр ажылын чорудуп турар. Туркменияда хорааның чыланнарны камгалаарының дугайында дүрүм база хүлээп алдынган болуп турар.

«ШЫННЫҢ» КОНКУРУЗУНГА

Чүрүмнээлеңниң чымыжы

рассказ

ЭЛЧЕГЛИГ ШӨЛЭЭМНИҢ сөөлгү каш хонуктарын төрээн хоорайымга эрттирер деп бодап алганым үзүгаар аңаа чеде бергеш, үтүлем сугуң бажыңынга доктаап алдым.

Чеди айның ортан үези чүве. Дүүш чаа-ла чедип тураада, хүн дыка-ла изиндип келди. Чадаган хемге эштип алгаш, район библиотеказы баар сорулгалыг, Малчын болгаш Транспортная кудумчуларының белдирингге чоруп олурумда, үстүртен, дүртеки кончуг бир самосвал эстедип олур. Чүвени канчап билир дээш оруктан элээн-не хайгы кылаштай бердим. Самосвал Малчын кудумчузунче өөр мугудурга чоокшулап келеш, чоортур оожумаан чоруй, ээй тырткаш, улаштыр чорупту. Сактырымга чолаачы менче элээн-не кайган эрткен ышкаш болду. Демги самосвалым библиотека дужунга тура дүшүү. Онза сагыш-даа салбайн, машинабиле дужаажып чорумда, кабина ажыттынып, чолаачы үнүп кээрге, шеригни үш чыл кады эрттирген эжим Сандак Хүлер-оолду дораанга танып кагдым.

ДҮШ БОЛГАН ужуражылышкынга өөрүвес-даа аажок. Барык-ла он чыл көрүшпээн-не болгай бис. Кирбик салдыг апарган дээрден башка, эжим бичии-даа өскерилбээн, биеэги-ле оожум, бөдүүн чаңы хевээр болду. Амыр-менди солушканывыс соонда эжим кайнаар, кайы чедип бар чыдарымны айтырды. Шөлээлеп турарымны чугаалаарымга, машинаазында чүдүрүп алган хөмүр-дажынче айытпышаан:

— Ак-Довуракка чедирерим ол, бөгүн суббота-ла болгай, кежээ балыктаалы— дээш мени черле кыңчыктырбайн-на барды. Чөпшээрежиир ужурга таварыштым.

Ажыл шагы төне бээри билек-ле, Хемчик кудумчузунуң бажыңнарының дугаарын көрүп чорааш, эжимниң айтып бергенин 13 дугаарлыг, шеверген түттүнган бажыңга чедип келдим.

Эжим шагда-ла чедип келген, балыктаар херекселдерин белеткээн, чаңында болза-даа демей дурт-сыныг ййи кыс уруглар адазынга «дузалашкан» турлар.

— Ййистериң база бар-дыр, аа!— деп магадап айтырдым.

— Ййис эвес, ынчалза-даа кайызы-даа 5-5 харлыг, чүгле бо Оксана дүңмазындан, алды-ла ай мурнай төрүттүнген кижи-дир ййин—дээш, эжим чүү-хөөзүн шоодайлап эгелей берди.

Мээң аайым тыппайн, ай-маарай берген олурарымны эжим эскерип каап:

— Сонуургаар болзуңза, кежээ иштг балык мүңү аартап олургаш, төөгүн бергей мен аан—дидир.

Ам шынап-ла керүп олурарымга оларның кайы-кайызы-даа бот-боттарынга шуугла дөмейлешпес болдулар.

Удавазында солагай холунда сумка туткан, шеверген кеткээш:—ындыг аа. Моңгуш — дигеш, хүлүмзүрүй каапты. Шоодайын алгаш үнүптерге, соонда базыптым...

БАШТАНГЫ УДАЛАДА, октаар сыырткыжым октаарымга-ла ораашкаш-ла турар болду, Хүлер-оол шын октаарын кезек өөредип каарга, чоорту мүн-не дөңгүп турар апаардым.

Кежээ дургузунда үш кадырны шелип каап, иштимде өөрүгүрүм-даа аажок. Балыктаар чемневестей бээри билекле, одаг салгаш, кежээки чемни белеткеп киришпивис. Эжим мотоциклинин иштинден шоодайын алгаш, оон бүгү-зе херекселдерин үштүп, дөрбелчин маңзыга, балык аштаар тускай бижээ-биле балыктың казырын аштап эгеледи. Мен картошка картап, кезек олурда, хүндүсүү чугааны сактып келдим:

— Он чыл иштинде «төөгүнүү» чугаалаар болдуң, уеаң келбээн бе?—деп айтырдым.

Эжим кезек када ыыт чок олургаш, хода пашта сугже шайны, дүсту каапкаш, папиросуун кывыспышаан, чугаалай-дыр:

— Бо он чыл иштинде өөрүшкүүнүң, мунгаралдың-даа кандыг-даа хүнүери турду. Кысказы-биле чугаалаарга мындыг болган чүве.

ШЕРИГДЕН КЕЛГЕН күзүңүмде район төвүнге ажыттынган чолаачылар курузун дооскаш, автотравспорт бүдүрүлгезинге спесарыпан ажылдавышаан, кежээки школаның сески класынга өөренип кирип алдым. Ажылдавышаан, өөренирингге берге-ле турду. Ынчалза-даа «өөренирге чырыыр» деп үзеп үнүптерим домак бар-ла болгай, бичии-ле хостут үелеримни кичээл белеткелинге эрттирип, багай эвес өөренип турдум. Бистиң класска 17 кижи өөредилге чылын эгеледнивис. Хөй кезии-ле оолдар бис, оон иштинде түгле 4 уруг турган. Ол дөрт уругнуң бирээзи Агармаа-биле кичээл сөөлүнде-зе (бажыңнарывыс чангыс үезе болганындан) үргүлүү кады чанар. Ындыг турганым чадавас. Боду шуптузуун чоорту биле бээр бээр деп идеген турган мен. Ынчалза-даа ындыг эвес болду. Агармаа сөөлүүредир мээң черле эскерип көрбээним чаңын көргүзүп, хей-ле черте уругларын кончуур, көректеп апарган.

АГАРМААНЫҢ ажыдап турган черн комсомол организациязы, комсомол райкому-да чогуур тезинде Агармаага бодунуң төлеп чок чоруун кааржы сүмелеп, сургап, хемчег ан-даа турду. Агармаа бо-ла бүгүнү тоовайн эртип кагды.

Ынчаар-ла бир чыл чартык хире чурттап келдивис. Агармаа сөөлгү үелерде урулларын иелп-садыктеп белеп келгеш, чамдык үелерде бажыңга шуут-ла хонмас, каяа чорбун дээрге, бир эжим адаап, аңаа көзерлеп хондувус деп каар бо-ла.

Бир-ле ажылдааш келиримге, «Хүлер-оол! Бис ййиниң оруувус аңгы хире-дир. Кады чурттаң шыдавас, мөзүшкинар, характеривис таварышпас-тыр бис. Урулларны өскүстер бажыңынга дужаалтар сең» деп, Агармааның арттырып каан чагаазын помчаап, кара чаасканы, хенертен халаптыг кошкеге бастырган кижи дег болуп, кезек када чүү-даа канчаар айнын тыпшайн сербээдей бергеп олургаш мен. Ол кежээ чүнү бодап, кандыг бодалдар бажыңга кирип, хөрээмин кандыг-ла бир билдинмес кара чүве канчаар өйдүктүрүп, өрүмнеп турганын билгеп болзуңза, эш!

Агармаанын ол хире куду соңстаалып бадыг баарын черле бодавайн турган мен. Улуг уруувус Алдын-кыс 5 харлыг, Оксана 2 хар ажыл турганы ол. Агармаанын урулларны артында-ла «дужаалтар сең» деп каанын, ам-даа утпастыр мен.

БАШТАНГЫ ҮЕДЕ Агармаа мени мегедып, урулларын таан-даа кайын каапкарыл, удавас дедир чедип кээр боор деп бодумну иштимде алаактырып-даа турдум. Ынчалза-даа хүннер, неделялар, айлар... чартык чыл өрте бээрге, Агармаанын кара-сагыштыы-биле шуут-ла чоруткаын билип кагдым.

Бичии кыстарым кежээ ясли-садиктеп келгеш-ле, аваазын айтырлар. Ада дээрге, ада-ла болгай. Мен чүнү чугаалаар, чүү деп мегелээр мен, ындыг эргем турган бе? Менээ ол өйде дыка-ла берге турган.

Агармаанын ада-иези малчын улус. Улустан-на дыңнааны ол боор, ачазы келгеш:

— Урулларны алыр дээш келдим, тос урулларны киижиттим, урулларым эртем-билиглиг, эки чурттап чоруурла чүве-дир. Агармаа дээрге ортун кижи-зе болгай, та чүнү дээрэн ыңдыг төл чүве—деп, ашак сеткили хомудан чугаалаан:

— Өгде ам-даа үш бичии кижи бар-ла болгай, оларның-биле кады дөмей-зе өзе бээрлер болдур ийин—дээш хөлчок-ла сагыш човап тур. Урулларны бодум аазырап өстүрүп дорту-биле шинчилеп алганымны чугаалаарымга:

— Хойлуг кижи тодуг, уруглуг кижи кавс—дээр-ле болгай, оглум, бергедей берзиңзе, дыңнадыптар сең — дээш, малчын кижиде чай бар эвес, хап чаныпты.

Ынчаарда машинага ажылдап турганым ол. АТБ-ниң удуртур даргаларынга, ырак рейстерже чорутказы дилээш, чылдагаанны чугаалаарымга, хоорай иштиниге пассажирлер сөөртүр автобусче шилчиткеш, урулларымны дүне-хүнүгө турар ясли-садикке тургузарынга дузалашканнар.

Бир чыл ында-ла биздирбейн эрте берди. Уруглар аваазының дугайында сөөлгү үеде айтырбастаннар, бүгүле чүвени урулларым дээш, багай эвес каректап, ажаап, хостут үелеримни үргүлүү-зе кады эрттирип тургужмеге-зе, уруглар аваазын бүдүү менээ билдиртпейн, ында-хаан сактып турарын эскерип турдум. Чүү дээр боорул аан. Ие дээрге, не-зе болгай.

Агармаа ол үеде, орта кылган ажыл-дыл чок, суурлар кезип, боду дег ййи-чаңгыс кижилер-биле каттыжып алган арагалап, оске өг-бүленің чурттагзавын холгаарлап чоруп турарын (багай чүве черле чыдар эвес) улустуң дамчыштыр чугаазындан дыңнаан мен...

Шай-даа шагда-за хайыгган. Эжим хола пажын эскеш, кочалга сугну куткаш, балык мүңү хайындырарыбиле улаштыр-ла типти.

УШ ЧЫЛ мурнунда болган чүве. Район төвүнден суурларже пассажирлер сөөртүр бир автобус чоруурунуң кыры келгеш, үрелген—деп, эжим уламчылай-дыр. Механик мени хоорай рейсинден ужулгаш, көдээ үнер сен дидир. Чоруур ужурга таварыштым.

Пассажирлерни чедиргеш, суурдан 7-8 километр чоруп олурумда, автобузум соонда бир-зе чүве хенертен кизирт кыпты. Тургузупкаш керген, соңгу кардан өзээнің крестеваазы чуурлу берген болду. Бо-ла ажылдан келгенимден бээр, бичии үрелившкиннер дээрден башка, улуг-ла үрелившкинге таварыжы кербээн-не кижи болгай мен. Бүдүү иштимде шыжыгыы-даа тур мен.

Куулар КЫЗЫЛ-ООЛ.

(Уланчылыг).

Редакторнуң ораалчызы С. К. ШОЙГУ.

Кырган-авам

Кырган-авам чажы көңгүе өөренип-тир
Чалымда дег долу чаагы, дорт сыны
Чаштынган дег эжеп чокка чиде берген —
Кырып каап-тыр. Дүңүредиг көрүп ор мен
Ынчалза-даа оран-чуртту эзелеп тудар
Кыстыг, оолду кижизиткен, ажыл-ишчи —
Ындыг улуг буян чолун бодаарымга.
Кырган-авам сүрлүг бедик сын дег болду.

Борбак-оол СЕРЕН.

Ажыктыг сүмелер

НОГААЛАРНЫ АЖААРЫ

Чаа үнүп олурар өзүмнерниң хоралыг курттардан камгалаары чугула. Редис, репа база олуурткан капуста рассадазын курттар үрегден каапкан тавариглалар тургулаар. Шак ындыг хоралакчылар-биле канчаар демисежирил? Капустаны ДДТ деп 5,5 хуулут дуст-биле (10 квадрат метр черге 10 грамм) доозунналдыраргa, хоралакчылар чок болур. Капустанын база бир хоралакчылары — капуста сөөктери. Оларны нафталинбиле хойаун болур. Пиретрумбиле доозуннаалдырары база ажыктыг.

Согуна болгаш чесноктуң хоралакчылары—согуна сөөгп болур. Улуг эвес девискээрге насекомнар хойзур чүүлдерни ажыглаза чогуур. Оларны чок кылырда одуруглар аайыбиле хөрээн кырынга нафталин холуп каан курраг элезин азы хүл төгер.

Чаа үнүп орар өзүмнерниң аразы сырый болза, ону шаарартыр. Шаарартыр бетинде хөрээнүү эки суттарар апаар. Чаъс чок үеде ногааларны үргүлүү суттарар, хөрээнүге шыктың хамызы 20—30 сантиметр хире болгулаар. Суттарылга үезинде одуруглар аразының хөрээнүн чымчадыры чугула. Ногааларны кажан суттараа акыл дээрэни үнүттериниң дашпыкы хевириниң тодарадып болур. Хөрээнге шык четпесте үнүттерниң бүрүлери курраг эгелээр. Ылаңгыя капуста, огурец, редис шыкка онза негелделиг.

Помидорларны доктаамал суттарары чугула. Оларны чөмишчидер болза эки. Оон соонда оларны хемер.

* * *

КЫШКЫ ХЕПТИ ШЫГЖААРЫ

Чазын, чайын кышкы хепти хеп хөзиндектээр ховаганнан камгалаар болза эки. Ук ховаган-биле канчаар демисежирил? Хеп-сыныы силгиш, кактаары, щётка-биле аштаары ол ховаганның чаа чазыыган чуургаларын чок кылыр. Ол ышкаш үүнүң чилит хереллериниге чуургалар өлүлеп каар.

Хөзиндектээр ховаганга удур эң-не таарымчалыг түүл — нафталин. Нафталинниң чыдындан ховаган кортар. Ынчалза-даа нафталин песке-даа, кошпе-даа истп артырып каар. Ону болдурбас төлээде марлядан кылган бичии хапгарга нафталинни суккаш, кышкы хеп шыгжаар шкаф иштиниге аазып алыр. Чемоданнар болгаш улуг хааржактар иштиниге, тонуун, костюмуун кармактарынга нафталинни суп каарга таарымчалыг.

Ужуп чоруур хөзиндектээр ховаганга удур тускай препараттарны ажыглап болур.

Дүк кофточкалар, хол хапгары база уктарны тускай хапгарга шыгжаар. Оларны солунга ораар, хөзиндектээр ховаганга удур кандыг-бир препаратты солунга чажар.

Ааскы-дүмбаа делгемнерде

ЯКУТИЯ КЫДЫРААШТАН

Төөгүден чугаа

Орус биле сага ийи
Орук ара ужурашкаш,
Орай кежээ чадыр орта
Одагланган олурушкан.

Аксы-сөзүн билчип чадап,
Аразында ынежир-даа.
Аайын тыпшайн бажың
чайжып.
Арга чоктан хол-даа чангыыр.

Хүндүтвелин көргүсчүр
дээш
Хүрең дазыл хуваларга
Чөмиин дээжин кудар
дээштиң
Черле мырай чадашканнар.

Аалчы орус «я» дигеш,
Аяктыва куда берген.
Сага ора «я» «кут» дигеш,
Саваларга сала берген.

«Якут» дээштиң келген өңнүү
«Оруе мен» дээш холун
сунган.
Оон бээр-ле сагаларны
Якут дижир болу берген.

★ ★ ★ ★

ҮНҮПКЕН МЕН

Хүнү ажар, аңнү дүжер —
Күжүм немеп, дыжым ханып.
Каранғылаан өрээлимге
Хаарыктап удуй бээр меп.

Сонгу черде ылгал чү дээш
Сонгаже чоок стол орта
Чырык боорга шүлүк бижип.
Чымыш ор мен дүн-даа
дүшпес.

Чеже бижир —хол-даа
шылаан.
Черле ынчаш шинек төнген.
Кырымда дээр карак үүнда
Хымыраар дег кылчан чүве.

Хенертен-не эжик соктаан—
Ажыдыпкаш, көрүп тур мен
— Кепсе!*—дизе якут
өңнүүм.
— Алды шак-тыр чоруул —
лей-дир.

Карангыны мәнаар дээштиң
Карак шимпээн күжүр болум
Бажым дүүзеп, үйгум келип,
Багаай базып үнүпкен мен.

Олег СУВАКПИТ.

* *Кепсе дээрге якуттап «Эжиим» дээн.*

ОЙНААШКЫН МАНАП ТУР

1969 чылдың акша-бараан лотереязының (үшкү үндүрүлгезининг) ойнаашкынының тиражы май 29-та Махачкала хоорайга болур.

Тиражка «Волга», «Москвич», «Запорожец» автомобильдер—180, мотоциклдер—405, моторолдер — 180, хой саның чадаг-чергелер, хеме моторлары, магнитофоннар, радиоприёмниктер, радиолалар, шакпар, дүктен кылган херээжен жакеттер, нейлон хөйлеңнер, эр кижилериң «болоньи» плаштары болгаш өске-даа үүлдерни ойнап ап болур.

Оон ында 1 рубльден 100 рубль чедир акша ойнаашкыны бар.

Лотерея билеттерни ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаанын албан черлеринден, «Союзпечаттың» киосктеринден, кинотеатрларның, автовокзалдарның, аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерни садып алырынче далажыңар!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

ЧАДААНАНЫҢ УЛУСЧУ ТЕАТРЫ КЫЗЫЛДА

Ногаан театрга
май 25-те

Моол драматург
Чойжамцын ОЙДОВ

„ЧЕДЕН МЕГЕЧИ“

деп каттырынчыг пиеа болур.

Эгелээри — хүндүсүнүң 12 шак.

Касса 10 шактан эгелеп ажылдаар.

КЫЗЫЛЧЫЛАР! ААЛЧЫЛАРНЫҢ ШИНЗИНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

ССРЭ-ниң ИХМ дээди болгаш ортумак школалары 1969—1970 өөредилге чылында курсантылар хүлээп алыр

Школалар иштики херектер министерствозунга ажылдаар дээди болгаш ортумак эртемниг юрист специалистерни белеткеп турар. Өөренириниң хуусазы дээди школага 4 чыл, ортумак—2 чыл.

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫННЫҢ ЧУРУМУ.

Дээди школаның кирип өөренир салбырынга эр кижилерни 30 харга чедир, долу ортумак эртемниг, кадрының байдалы ССРЭ-ниң иштики херектер министерствозунуң органнарынга ажылдаарынга тааржыр кижилерни хүлээп алыр.

Ортумак школаларга шериг албанын арттырген хамаатыларны, долу эвес ортумак эртемниг, кадрының байдалы иштики херектер министерствозунуң органнарынга ажылдаарынга тааржыр. 30 хардан улгатпас назылыг кижилерни өөредилгеже чорудар.

ШКОЛАЖЕ КИРЕРДЕ ДАРААЗЫНДА ЭКЗАМЕННЕРНИ ДУЖААР:

орус дыл болгаш литература (аас, бижимел-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле).

Ортумак болгаш дээди школаларже киреринге күзээннер бо чылдың июнь 4-ке чедир Тыва Хоорайга келгеш, иштики херектер министерствозунуң, кадрлар килдизинге комиссия эртер:

Болунга хараазында документилерни шиап-ла алган турар:

ортумак эртем дугайында документ (болу).

шериг билеги.

автобиография.

сөөлгү ажылдан турган черинден болгаш бүдүргүлге, партия, комсомол организацияларынга бүзүреттирген практиктиг ажыл стажының дугайында характеристика.

3×4 хемчеглиг үш чурук.

Тыва АССР-ниң иштики херектер министерствозунуң кадрлар килдизи.

КИНО

МАЙ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Янгарлыгдан келген тургун» 10.30, 12.30, «Кашмирге болган миналтыы» (1-ги, 2-ги серилары) 2.40, 5.45, 8.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чай хилис эрткен» 10, 1.50, «Париж — Варшаваже яза чокка» 12, 3.40, 5.30, «Хамаатыг каңгалалының дутайында», «Париж — Варшаваже яза чокка» 7.30, «Париж—Варшаваже яза чокка» 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 3, 5, 6.50, «Космостуң маадырларына алдар», «Совет дайынчы», «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 9.40 шактарда.

редакцияның адреси

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийзи амы-тырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет төрүүзүт килдизиниң 21-27, үлетпүр килдизиниң 22-64, информация килдизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографизиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 00129

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 25 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 120 (7966).

Өртээ 2 көп.

БЕЛЕТКЕЛ КОМИССИЯЗЫ АЖЫЛДАП КИРИПКЕН

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын белеткээр талазы-биле комиссияның түннел сессиязы бо чылдың май 23-те Москвада ажыттынган. Комиссияның ажылында киржип турар партияларның төлээлекчилери сессияның хүн чурумунда турар айтырыгларны чугаалажып киripкен.

УЛАН-БАТОРГА НАЙЫРАЛДЫҢ МИТИНГИЗИ

БҮЗУЛБАС АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның МАР-га чоруп турганынга холбаштыр моол-совет найыралдың митингизи май 23-те Улан-Баторга болган. Президиумнуң столунда — Н. В. Подгорный болгаш оңу үдеп чоруур кижилер, МАРП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ж. Самбу, МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал база МАРП-ниң болгаш МАР-ның чазааның өске-даа көскү ажылакчызары.

Индирде — Улан-Баторнуң автосепителге заводунуң хөрээжен ажылчыны П. Нансалмаа. Совет Эвилелиниң болгаш МАР-ның чаңчыл болган улуг найыралының болгаш [illegible] талалыг ыяды ажылдаканының дугайын ол чугаалаан.

Оон дараазында Төп аймактың «Сухэ-Баторын эм» кедээ ажыл-агый каттыжышкынының хойжуу Д. Мунгунхоог чүве чугаалаан.

Совет Эвилели-биле кайгамчык найыралдың ачызында моол улус чаңгыс салгалдың үезинде дургузунда бүдүн чүс-чүс чылдарны ажыр баскан болгаш карааңгы бүдүүлүк чоруктан чырыкче, түрелиг чоруктан чечелелиишкинге оруктуг эртикен, өске чүрттер ыяды оруктуг чүс-түс чылдар дургузунда ажыл эртер ийин деп, ол чугаалаан.

Оон дараазында МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ж. Самбу чүве чугаалаан. МАР-биле ССРЭ-ниң арасында ажы-дунма аймактың болгаш бүгү талалыг ыяды ажылдажылганы калбартып база хамылалырынга, тайбың, социализм болгаш коммунизм хөрээн бызыглаарынга улуг ачы-хавыяазын бедии-биле үнелеп көрбүшаан. МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумуну ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйны Сухэ-Батор орденин-биле шаңнаанын ол дыңнаткан.

Бодунуң чугаазынга Ж. Самбу ийи улустарның болгаш оларның марксчылениичи авангардтары — МАРП-ниң болгаш СЭКП-ниң бүзулбас акы-дунмалышкы чоруу, ийи чүрттүң бүзулбас эвилели шаг-үениң бүгү шылгалдазын аларлыы-биле түдүп эртикен, барык чартык чүс чыл дургузунда ол акы-дунмалыны чорук ниити идеяларның тиилелгезиниң эрге-ажыктарынга чайгылыш көзек бызыглаш база хөгжүп турар деп чугаалаан.

Моол-совет чаагай үре-түнелдиг кады ажылдажылга, Совет Эвилелиниң дузаламчызының чаагай болгаш ак сеткилдиг шынары бистиң дайынгырывыстың ниитинге шүүлдээшкыны болдуруп турер деп, Ж. Самбу чугаалаан. Бистиң интернационалчы найыралывысты болгаш кады ажылдажылгавысты. Моол Арат Республикага Совет Эвилелиниң көргүзүп турар акы-дунма дузаламчызының түүлдэрин олар орадаажып турар. Кажаа-даа, кым-даа улусчу Моолдуң болгаш Совет Эвилелиниң акы-дунма чаңгыс өзин чайгылдырып шыдавас, бистиң чүрттарывыстың улустарының арасында харылзаалар моондакты түргүзүп шыдавас деп чүвени шинтирлиг медеглеп турар бис деп, Ж. Самбу демдеглээн. МАР биле ССРЭ, МАРП биле СЭКП аңгы делегей байдалын болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң байдалын үнелеп көөрде үзел-бодалдары бүрүн чаңгыс аайын база катаа бадыткаан деп, Ж. Самбу түңнелиивде чугаалаан.

Амгы байдалда, кажан империалистиг болгаш антикоммунистиг күштер социализмниң делегей системазынга удур калчаалыг халдаашкынарны кылып турар үеде, Совет Эвилелиниг болгаш Ленининиң улуг партиязынга хамаарылга марксизм-ленининизмге болгаш пролетаржы интернационализмге, социализмге дем каттыштырылгазының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эвинге удур пекинчи чөңгээчилерниң кемниг үүлгедиглерин бистиң улуувус хаяы киленнээшкинге болгаш каргаашкын-биле буруу шаап турар деп, Ж. Самбу медеглээн.

Н. В. Подгорный-биле чылыг, ак сеткилдиг болгаш чүрентиң хамыдыңдан бесседалар ийи чүрттүң арасында, улустарның болгаш партияларның арасында акы-дунма харылзаалларга хамаарышкан бүгү айтырыгларның талазы-биле, а ол ышкаш МАР-га болгаш ССРЭ-ге сонуургалдыг болуп турар делегейниң өйү келген айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарының бүрүн чаңгыс аайын база катаа бадыткаан деп, Ж. Самбу түңнелиивде чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный харыы сөзүнге чүве чугаалаан, ону диктиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Ленининиң идеяларынга шынчы бистиң чүрттарывыстың улустары боттарының найыралын болгаш чаңгыс эвин улам быжыглавышаан, төөгүлүг чаңгыс орук-биле бар чоруур деп, Н. В. Подгорный чугаалаан.

Совет Эвилели-биле болгаш социализмниң өске-даа чүрттары-биле акы-дунма кады ажылдажылгага даянмышаан, моол улус бүдүн төөгүлүг үени ажыр баскан. Марксчылениичи теорияны хөгжүдериниң оон практиктиг салыышкыны ында, социал деп-шилге дэмдэ демисежип турар өске улустарга оон үлегер-чижээ ында.

Моолдуң чедиишкиннеринде кол роль коммунистерге хамааржып турар. Моолдуң Арааттың революстуг партиязы марксизм-ленинизмге шынчы чоруунуң, бодунуң чүүдүнүң байдалдарынга оны чогаадыкчы ажыглаанының ачызында, социализмниң делегей дүжүлгазынга бижыы-биле хамнанының ачызында улустуң төөгүлүг тиилелгелерге чедирип келген.

Бистиң улустарывыстың сорулгазы болза, келир коммунистиг үени түргүзары болур дээрэзин Н. В. Подгорный медеглээн. Бо улуг херекке бүгү энергияны, бүгү аргаларны бээр аргалыг болуп төлээде, тайбыңның болгаш дувурээзин ток чоруктуң байдалынга, бүгү улустар-биле найыралдың болгаш чаагай хожакелбээ турарының байдалынга ажылдаарын күзеп турар бис.

Ынчаар болза-даа делегейде байдал ярын болгаш дүпкүүрлүг болуп үргүлүүлевишаан. Империалистиг күрүнелер социализмниң хөгжүдезин саададырын, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң бөөй тударын орадашпышаан, чер бомбүрээзиниң янзыбүрү районнарынга шуут агрессочы хөделиишкиннерни өөскүдүп турар. АКШ-тың вьетнам черде кемниг дайыны, араб чүрттарга удур Израильдиң агрессиязы, Азиниң, Африканың болгаш Латин Американың аныяк күрүнелериниң хамаарышпас чоруун ток кылыр дээр империализмниң чимээнишкиннери үргүлүүлеп турар.

Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкини бүгү делегейде өөрү база калбарып турар. Вьетнам акы-дунмаларының империалистиг агрессияга удур, боттарының чөптүг херээнин тиилелгези дээш оларның маадырлыг демиселиинге моон соңгаар-даа дузалаарынга Совет Эвилелиниң болгаш Моолдуң улустары бүүрү шинтирлиг.

Бодунуң төрээн чүрттүнүң демократтыг катыжышкынны дээш, америк империализминиң болгаш оон чалчаларының агрессия политиказынга удур демисежип турар көрөл үдустуу бистиң чүрттарывыс болгаш улустарывыс акы-дунма ёзулуг-биле база деткип турар.

Америк шериг эрге-чагыргаларының Ыраккы Чөөн чүкке өөскүк-чөңгээлерин сокпадырын ССРЭ-ниң болгаш Моол Арат Республикаларның чазактары шинтирлиг-биле негевишаан, душкүүрлүг чоруктуң чавырылдырар, делегейниң бо районунга тайбың болгаш аймыл ток чоруун ханыдырары, оларның тускайлаң хөгжүүр эргелиг деткиири, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырары болгаш улустар арасының айтырыгларын чугаалажышкынынарның аргазы-биле таарыштыр шинтирлээри болур деп, Н. В. Подгорный чугаалаан. Ол дээрге чепсегленишкинни эңдере бүдүрерин кызыгаарлаары болгаш чепсекти дүжүрери. Европада, Чоокку болгаш Ыраккы Чөөн чүкте база Мурнуу-Чөөн Азияда дайын айыылының олатларын үлүткаары болур. Ол дээрге күрүнелер арасынга тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдериндир.

Пролетаржы интернационализм, бистиң хүрээлекиивистиң сырый каттыжышкыны болгаш хөделиишкиннерниң чаңгыс эви болза империализмге удур демисежип турар көрөл үдустуу бистиң чүрттарывыс болгаш улустарывыс акы-дунма ёзулуг-биле база деткип турар.

Совет Эвилелиниң болгаш акы-дунма социалистиг чүрттарның дашткы политика талазы-биле программазы — ол дээрге, тайбыңны болгаш улустарның аймыл ток чоруун хандырары, оларның тускайлаң хөгжүүр эргелиг деткиири, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырары болгаш улустар арасының айтырыгларын чугаалажышкынынарның аргазы-биле таарыштыр шинтирлээри болур деп, Н. В. Подгорный чугаалаан. Ол дээрге чепсегленишкинни эңдере бүдүрерин кызыгаарлаары болгаш чепсекти дүжүрери. Европада, Чоокку болгаш Ыраккы Чөөн чүкте база Мурнуу-Чөөн Азияда дайын айыылының олатларын үлүткаары болур. Ол дээрге күрүнелер арасынга тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдериндир.

Пролетаржы интернационализм, бистиң хүрээлекиивистиң сырый каттыжышкыны болгаш хөделиишкиннерниң чаңгыс эви болза империализмге удур демисежип турар көрөл үдустуу бистиң чүрттарывыс болгаш улустарывыс акы-дунма ёзулуг-биле

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАП

АВАНГАРДЧЫ РОЛЬ

Улуг-Хемиң мяш үлетпур ажыл-агый черии наймысылда мурнакчы будурулегелериң бирөзи. Ол эртиен дерт айларда продукция саарылгазының планын 108 хуу, бәраанын продукция будурериң 105 хуу, тудуг мяжы белетхөөриниң даалгазын 110 хуу боттандырган. Продукция будурериниң темпизи өскен. Эртиен чылдыг бө үези-биле сеңизөөрге 2,7 хуу бедөөн. Ол планнаашкынын болгаш экономиктиг идиг бериишкинииң чаа системазының негелдезин будурулгеге шын боттандырыл келгениниң өчызында чедип алдынган.

Планныг соруулгаларын күүседириниң болгаш ажылчынарыны коммунистиг ёзугга киижизидеринең талазы-биле будурулгеге партия организациязы (секретары эш Ф. Трусильников) улуг ажылды чорудуп турар. Коммунистериң чугаалажыры, мергежилгелериң аайы-биле будурулгениң чугула участоктарында бычыглаан. Партия организациязы хураларны Уставтың негелдезин ёзугаар эрттирип, агитация-массалыг ажылды планныг чорудуп келген. Хураларга будурулгеге холбашкан эргежок чугула айтыыларыны чугаалажып, ону күүседиринге уганган доктаалдарны хүлээп ап турар. Ылаңгыя «Коммунистиг хууда үлегер-чижээ», «Кадрларны тарыштыр тургузары база киижизидеринең», «Күш-ажылдың сагыыга чоруун быжыглаары» болгаш өскө-даа айтыырыларны чугаалашкан. Хүлээп алган шинтирлериңе хынаддазын доктаамал чорудуп, четпестериң чогуур үезинде чайладып келген. Чижээ, мяш үлетпур ажыл-агый черииге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын пептередир дугайында 1968 чылдың октябрь 25-те болган партия хураалының шинтпирии амыдыралды канчар боттандырып турарының талазы-биле пинти коммунистерниң хураалынга чугаалаан. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарында чамдык четпестерни илерткеп, оңу эдер талазы-биле тускай болуктуг тургускан. Олар бодунуң ажылын чорудуп эгелеп берген.

Ажыл-агыйда 3 партия болүктери бар. Чербиниң мяш белеткээр цехизиниң даалгазын 110 хуу боттандырган. Продукция будурериниң темпизи өскен. Ө

Ленинчи юбилейге

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). В. И. Ленининң торуттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн байырлаар дугайында» Аргентинаның Коммунистиг партиязының XIII съездизининг революциязын «Нуэстра пазабра» солуп парлап үндүргеп.

Делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленининң революстуг демиселге, а ол шыкаш революстуг теорияга болгаш практиканга киирген авжок улуг салыышкыны марксизм-ленинизм бистиң хүннеривистиң кара чаңгыс шын ооредин болурун бадыткап турар деп, резолюцияда айтыкап.

Резолюцияда оон ыдай демдеглээни: «Депшилгелиг кижи төрелгетен, бирги эдлчегде бүгү делегейниң коммунистери ол чылды Ленининң торуттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң байырлалыпның чылы ыылдыр төлептиг демдеглээр. Олар марксизм-ленинизмниң идеяларын, оон иштинде делегей пролетариадының болгаш бүгү улустарының шынчы авангардының дугайында, чаа хевирииң партиязының дугайында кол тезистерни ооренир болгаш амыдыралга ботгындырары-биле бүгү күжениишкилерин салыр».

Аргентинаның Коммунистиг партиязы «В. И. Ленининң торуттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң байырлалыпның үезинде төрээн чурттуң депшилгези дээш Коммунистиг партияның хүрээлеңинге киреринче ажылчыннарны, тараачыннарны, амыктарны, херээженнерни, интеллигенцияның төлээлекчилерин, а ол шыкаш шинтпирлиг бүгү демиселчилерни кыйгырарын шинтпирлээпе» деп, ол документиде демдеглээн.

Чедиишкиннерни күзээн

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Будапештиде делегей делгелгезиниң совет павильонунга ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар, ВУР-нуң Президиумунуң Даргазы Пал Ломонци, ВСАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары Реже Ньерш база партиляның болгаш ВУР-ның чазааның оске-даа удуртукчузары чораан.

Павильонну делгирип көргеп соонда совет парлалганың төлээлекчилеринге Я. Кадарың медеглээни:

— Совет өөнүктер чаа болгаш эки янзы-бүрү кылыгларны хөйү-биле мыкла эжелгенин кыска үеде көрүдениң соокда безин бүзүреп болур-дур. Бүдүрүлгениң эң бедик делегей денненлиң делгирлер херечилеп турар, оон үжурунда өскелер-даа оларны көөр болза чогуур боор. Делгирлериин хөй кезии вэвгэ улуг ажыл-агыйынга сонуургалдыг болуп турар.

Чедиишкини дээш ярмаржаның совет киржикчилеринге байыр чедирип, чаа-чаа чедиишкиннерни күзеди.м.

Составты бадылаан

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Берлининиң Социалистиг чаңгыс партиязы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болур делегей Чөвүлел хуралынга киржир бодунуң төлээлериниң составын бадылаан. «Ди вархайтъ солуннуң дыңнатканы-биле алырга, партияның даргазы Герхард Даневиус төлээлерни баштап чоруур. Төлээлериниң составында партияның баштаар черниң секретарнадыныңң кежигүнүери Бруно Кустер биле Эмиль Редманн база киргеп.

ПАРИЖ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНДА

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам дугайында дөрт таланың париж чөвүлел хуралынның он сеска хуралынга чугаалажылганың кол темазы болза, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң мурнуу-вьетнам айтырыын шинтпирлээр дугайында он чүүлден тургустунган саналы, а ол шыкаш АКШ-тың президентизи Р. Никсоннуң чугаазында тайылбырлаан сес чүүлден тургустунган план болган.

Бир дугаарында санал берген сайгон администрацияның төлээлекчизи Фам Данг Ламның медеглээни болза, оон бодалы-биле алырга, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң саналында хүлээп алдынмас-даа чүүлдер база чугаалажышкынарны чорударынга Сайгонның «чөпшээрежин» болур хире-даа чүүлдер бар-дыр. АКШ-тың президентизиниң сес чүүлден тургустунган планынга хамаарыштыр Фам Данг Лам ук чүүлдер амгы сайтон ёзу-чурумнуң «алды чүүлден тургустунган саналдары-биле дүгжүп турар» деп демдеглээн.

Америк төлээлекчи Генри Кэбот президент Р. Никсоннуң май 14-те чугаазының кол чүүлдерин катаптаарыбиле кызыгаарлаттынган. Катышкан Штаттар мурнуувьетнамның шеригнерин Мурнуу Вьетнамдан үндүрер» деп чаа хевир-биле президент Никсон катаптап чуличураан.

«Хостуг сонгулданың» дугайын чугаалап тургаш, президент Никсон Мурнуу Вьетнамга коалисчи чазакты тургузарының айтырыын ыыт чокка эрттирип каан деп, Национал фронтунуң төлээлериниң баштыны демдеглээн. «Тхиеу-Ки-Хыонгтуң администрациязын канчап-даа тургаш бол камгалап алырын оралдашпышаан, АКШ Мурнуу Вьетнамның чөвүнүң бот-шинтпирлеттинер эргезин болгаш оон тайбыкче чүткүлүн дорамчылап турар-дыр» деп, Чан Быу Кием чугаалаан.

«Америк шеригнерни база ол шыкаш америк лагерьниң еске-даа даштыкы күрүнелериниң шеригнерни Мурнуу Вьетнамдан бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрерин кол айтырыг болуп турар» деп, ВДРниң чазааның төлээлекчизи Суан Тхюи демдеглээн.

«Тайбыдыың перспективаларының» дугайында чугаазының соонда каш-ла хонгаңда Р. Никсон «Вьетнамга тайбыдыны америк күштер-биле катап тургузар чүве деп май 18-те боду медеглээн» байдалче киичээнгейни ВДР-ның төлээлериниң баштыңы база салгап. Суан Тхюи Мурнуу Вьетнамга АКШ-тың шериг хемчеглерин улам ыыдай шапкыныктыкан дугайын хереченлеп турар тодаргай фактыларны хөйү-биле көргүскеп.

Демиселге шинтпирлиг ужур-дузалыг

ОТТАВА. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болур делегей Чөвүлел хуралынга Канаданың Коммунистиг партиязын Компартияның Чингине секретары У. Каштан, Төп Күүсекчи комитединг кежигүнү А. Дьюхерст, Төп Күүсекчи комитединг кежигүнү, Компартияның национал Даргазы С. Уолш төлээлээр.

Партияның ТК-ның мооңбиле холбаштыр парлап үндүрген медеглелинде чугаалааны болза, бо Чөвүлел хурал делегей хемчээлинге коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эвин сырый каттыштырарынга шинтпирлиг ужур-дузалыг болур. Чөвүлел хуралга канада төлээлер тайбың, национал хамаарышпас чорун, демократия болгаш социализм дээш демиселге коммунистиг болгаш ажылчын бүгү партияларның хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаарының эргежок чугулаазын удуртулга болдурар.

ДАЙЫНГА УДУР ШИМЧЭЭШКИН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вашингтонның Вьетнамда шериг авантюразынга удур идепкейлиг демиселчилер — аваа солдаттар Джозеф Коул, Юджин Раддер, Эндро Пулли оларны Мурнуу Каролина штатта Форт-Джексон шериг базазынга хорутгадлан хостаан. Нью-Йоркка болган парлалга конференциязынга «Солдаттар эргезин камгалаар комитединг» төлээлекчилери ол солдаттарны хостаанын оларны дүрүм чок болгаш чөптүг эвес хорудааның үлээп көргени болур деп айыткан.

Джозеф Коул, Юджин Раддер, Эндро Пулли вьетнам дайынынга удурланыышкынның митингизин март 20-де Форт-Джексонга организастаан сес америк шериг албанныгларның составынга турган. Оларны шуптузун шериг базазының командылалының дужаалын ёзугаар тудуп хорудгаан болгаш судтавайн-даа кара-бажыңга олурткан.

Пентагон ындыг хемчеглербиле америк армияда иептерээни дайынга удур чорууң соксадырынче солдаттарны албадаарын оралдашкан. Вьетнам авантюраны болгаш АКШ-тың армиязында расисчи ёзу-чурумну сойгалап турар чажыт солуннар, бюллетеньнер болгаш оске-даа үндүрүлгелер шеригнериниң иштинге калбаа-биле сургагаан. «Вьетнамда дайынга удур каттышкан солдаттарның» чажыт организациязы хүн бүрү көвүдеп турар.

Солдат шинельдерин кеткен, дайынга удур ол сес кижиниң тудуп хорудгап, оларга удур кара туразында ажылаашкын армияның иштинге кезедир чорукту болдурбаан. Харын «Вьетнамда данам авантюраны болгаш АКШ-тың армиязында расисчи ёзу-чурумну сойгалап турар чажыт солуннар, бюллетеньнер болгаш оске-даа үндүрүлгелер шеригнериниң иштинге калбаа-биле сургагаан. «Вьетнамда дайынга удур каттышкан солдаттарның» чажыт организациязы хүн бүрү көвүдеп турар.

Солдат шинельдерин кеткен, дайынга удур ол сес кижиниң тудуп хорудгап, оларга удур кара туразында ажылаашкын армияның иштинге кезедир чорукту болдурбаан. Харын «Вьетнамда данам авантюраны болгаш АКШ-тың армиязында расисчи ёзу-чурумну сойгалап турар чажыт солуннар, бюллетеньнер болгаш оске-даа үндүрүлгелер шеригнериниң иштинге калбаа-биле сургагаан. «Вьетнамда дайынга удур каттышкан солдаттарның» чажыт организациязы хүн бүрү көвүдеп турар.

Болуушкуннарның ындыг эргилдезинге таварышкаш, Пентагон ол идегелиниң бүдүмче чогун миинген. Тудуп хорудгаан сес солдаттарны шупгузуун удаа-дараа хостап үндурген. Шериг машиназы «үймээнчилерни» ырадып, «шериг албаның эрттирерине таарыышпас» деп санаап, оларны армиядан үндүрерин шинтпирлээн.

Ам америк армияда дайынга удур шимчээшкин дыка калбарган, ынчангаш Пентагон ындыг янзылыг хемчеглер-биле оны доза шаап шыдавас.

Төлээлекчилер ужуражыышкыны

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Англияның, Франциянның, Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның КНО-да доктаамал төлээлекчилериниң Чоокку Чөөп үүкте айтырыгны политика талазы-биле тайбың таарыштыр шинтпирлээр дугайында айтырыгның талазы-биле ужуражыышкыны болган.

Дараазында ужуражыышкын май 28-те болур.

Чөңгээлевишаан

КАИР. (СЭТА). Израиль ужар чүүл КАР-ның агаар делгемнин үреэр дээр орналдажыышкынын ийи хүн улаштыр үргүлчүлеп келген.

КАР-ның чепсектиг күштериниң командылалының төлээлекчизиниң медеглээни-биле алырга, май 22-де ол черниң-биле 11 шак 50 минута турда «Мираж» дээр хевириниң израиль шүүргедекчи-бомбалакчы алды самолёттар КАРның агаар делгемин Хурагада районга (Кызыл далайның эрии) үреэрин орналдашкан. Египет чепсектиг күштериниң самолёттары үрекчилерни ойтур шашкан. Агазарга болган тулчуушкунга бир израиль шүүргедекчи самолёттуу дүжүр аткан.

Бангкокта чөвүлел хурал

ЛОНДОН. (СЭТА). Таиландының вайысылалындан дыңнатканы-биле алырга, Вьетнамда америк агрессияның киржикчилери чеди чурттарның чөвүлел хуралы ында ажыттынган. АКШ-тың, сайгон болгаш мурнуу-көрей ёзучурумнарның, Австралияның, Чаа Зеландияның, Таиландының болгаш Филиппиннериң даштыкы херектер министрлери ында киржип турар.

Чөвүлел хуралдың кол айтырыы — вьетнам дайыны. Агрессия талазы-биле америк эвилелчилер АКШ-тың ыйыышкыны-биле Мурнуу Вьетнамда боттарының шеригнериниң санын көвүдедир ужурлуг деп кордал салдынып турар.

Хөй миллион аштар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Капиталистиг делегейниң эң бай чурту — Каттышкан Штаттарда чыл бүрүде мун-мун кижи аштан өлүп турар. Хейнинти харылзааларның национал комитединиң аш айтырыының талазы-биле консультантызы Роберт Чоут ол дугайын америк сенат кежигүннеринге дыңнаткан. Бо үеде беш миллион кижи аштап, он миллион ажыг кижи доттур чем ишпейн турар деп, ол чугаалаан.

Итталияда аңгы демисели

РИМ. (СЭТА). Италияда аңгы тулчуушкуннары чаңгыс-даа хүн соксавайн турар. Үлетпүр будүрүлгелериниң ажылчыннары, тудугжулар, тараачыннар, ус-тывышчылар, күрүне албан-хаажыларының ажыл төлевирин бедидерин, ажылдан үндүрер чорукту соксадырын, будүрүлгелерде иштики айтырыгларны шинтпирлээринге боттарының профавиэл организациялыының эргезин хүлээп көөрүн негеп турар.

Сөөлгү хүннерде пос-таавы будүрүлгелериниң үлетпүрүн ажыл соксадыышкынны хаара туткан. Почта ажылдакчылары база ажыл соксадып турар. Вокзалдарда, аэропортарда, почталарда чагаа, бижиктериниг болгаш оске-даа чорудулгаларлыг шоодайлар хүн бүрү улам хөйү-биле моөңнелип турар.

Хүрээлеңниң өзүлдези

ПАРИЖ. (СЭТА). Апрель 27-де санал алыышкыныңың соонда Франциянын Коммунистиг партиязы бодунуң хүрээлеңиниң санын доктаамал көвүдедип турар деп, «Юманите» солуп бижээн. Чүгле Валь де Марн департаментиге безин бо хүннерде партияга 370 кижи кирген. Чыл эгезинден ФКПниң бо департаментиде федерациязы 1950 чаа кежигүннерни хүлээп алган.

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫН ТҮҢНЕП ТУРА...

Сөөлгү кичээлден тараа чоруур коңга эдипкен. Уруглар чанып турлар. Башкылар өрээлинде кижи-ле хөй. Эртенги эдлчегде ажылдап турган башкылар база чыгыыр кээп турар хире. Кичээл, конспектизин туткан, айтырышкан, хөлэээн турар үлүе болду. Ол кежээ түңнел кичээл болур дээн чүве-дир. Политкичээлдиң киржикчилери школа директору Ондар Күдерекович Сүүр-оолду эдерип үнүп чоруттулар. Чыл дургузунда чүнү ооренип, билип алганын түңнеп чугаалажымры ол.

Школада ооредилге чылы дооступ турарын коридорга кире бергеш, дораап-на эскерип каар силер. Экзаменнер экрапын көскү черде аскан. Шыгалдага белеткелче уругларны кыйгырып, сагындырып турар чүүлдер каракка дораап-на ялдиге бээр.

Коридорнуң оске талакы ханазында школаның чоргаарлары — кончуг эки болгаш эки ооредилгелиг ооренимчилерниң чуруун азып каан. Октябряттар булуңу, пионерлер чарыжы, оске республика, крайлардан школага келген чагаалар-даа бар.

Башкылар ораэлп-биле кожа бир класста уруглардың чугаазы дыңналы-дыр. Школа чапының участогунга практика эрттирериниң графигин тургускан. Кымның кажан ажылдаарын уруглар боттары база чугаалажып турганнар болду.

Дараазында эртен ооредилге эргелекчиан Сат Норбу-биле башкылар ораэлинге ужуражы бердивис. Хамыкты мурнай келир, башкыларның шагын таарыштырар ооредилге эргелекчиан кижининг ажылының аайы ындыг болгай. Башгайы кичээл эгелей бээрге ооредилге эргелекчизи-биле чугаалажыр арганыг болдувуе.

— Чаа дилээшкиттериниң, бурунгаар чүткүүшкүнүүң ооредилге чылы эртип тур — деп, ук башкы чугаазын эгеледи.

Шагаан-Арыгның № 2 школазынга хамаарыжып турар сес чыл школалары хөй: Чодураа, Торгалыг, Арыскан, Арыг-Узуу, Эйлиг-Хем, Ийи-Тал дээш оске-даа. Сес чыл школалары-биле ортумак школаның араазында шилчип келир харылзаазын эки билип албае болза, аңгы-аңгы школалардан келгеннер-биле ажылдаары белеп эвее болбайн аан.

Эртип турар ооредилге чылында шак моону чедир корбейн барганындан, башгайы үеде бергедээшкиннер хөй болган деп башкы чугаалаан.

«Чазыглардан ооренир» деп чугаалажыр болгай бис. № 2 школаның коллективи ооренимчилериң билиинин шынары дээш элээн ажылдарны чоруткан. Район школаларының ооредилге эргелекчилериниң семинарын бо школаның базазында эрттиргени база улуг салдарны чедирген. Башкылар четпестерни айтып, кандыг угланыышкынбиле ажылдаарын сүмелээн. Бо школаның ажылында ооредилгиг эки чүүлдерден олар боттары үлегер ап турар.

Школада партия эге организациязы (секретары В. Долчадима) школаның ажылын тускай комиссия кынаан соонда оон түңнел үндүрүп, коммунистериңг ажык хуралын эрттирген. Ооренимчилерниң билиинин шынарын бедидер хемчеглерни удаадараа ап келген. «Ооренимчилериңг бот-тускайлаң ажылын организастаары» деп темага чугаалажымышкыны яйынга удулуңуң түңнелинде чоруткан.

Уругларның билиинге доктаамал контрольду чорудуп турган, кымның кандыг темага кошкаан билип алырын башкылар удуртулга болдуруп турарын ооредилге эргелекчиан бадыткады. Ном-биле ажылдап ооренириңге школачыларны чаңчыктырарынче башкы бүрүзү кичээнгей салып турган. База бир эки чүүл — бижимел ажылдарның салын көвүдеткени болур. Ооренимчи бүрүзүнүң билиин хынаарынга ол улуг салдарлыг.

Нинти күш-биле шудургу ажылдаанының түңнелинде эвээш-даа болза чедиишкин бар деп санап болур. Бирги удуңда 60 ооренимчи чедир ооренмейн турганындан, ийиги удуңда 25 кижи кызырылган. Коллективтиң шолбаинары хоочун-даа, апыйнда башкыларны чоргаараазбиле адап болур. Тыва АССРниң школаларының алдарлыг башкызы Е. К. Соколова эге класстарда орус дыл башкылап турар. Бо школага төөрби ажыг чыл дургузунда ажылдап келген. Школаның хогжудези оон ажыл-ижибиле тудуш холбашкан.

Эге класс башкызы Уйнук Түлүшевна Тамба 2-ги классчылар-биле ажылдап кыштаан. Башкының ооренимчилериниң билии шыпрак. Класстың ооренимчи бүрүзүнүң онзагай ажыы-чанын билир болгаш кымның-биле капчаар ажылдаарын баш удур планнап турар. Бижимел ажылдарны эң хойну кылдырып келген. Аныяк коммунист башкы бодунуң ажылга кызымак, принципиалдыг, шыдамыккай чоруу-биле коллективинде макталдыг.

Төөгү башкызы Цуй-ю-Сеңпи-даа алыр болза, эки ажылдыг башкы деп сананып турар. Ол ында түгле чаңгыс чыл ажылдап турар. Башкының кичээлдериниден уруглар хойну билип алыр. Кичээлдерге сонуургал улуг. Дедараалашкак айтырыгларны тургузуп тургаш, таймылбырны кончуг билдингир кылдыр чорудар, үстүкү классчыларны башкы тайылбырже хаара тудуп турар.

М. П. Коростелева 7—10 класстарда химия башкызы. Химия башкылаашкынының чедиишкининг болуру практиктиг ажылдар-биле сырый холбашкан. Ынчангаш Мария Ивановна лабораторлуг ажылдарже улуг сагыш салып келген.

Ооредилгениң бир чылы эрткен. 10 болгаш 8 классчыларга сөөлгү коңга хапкан. Школаны доозуп үнерининг күүне экзаменнери эгелээр. Ооренип эрткен чылдыц база бир түңнели ынчаарда ноотур.

Б. ДИРЧИП.

МАВРИТАНИЯ ИСЛАМ РЕСПУБЛИКА. Ашхабадтан келген совет эмчи Ялы Мухамедович Джумаев—Нуакшоттуң соңгу-барыын талазынче беш чүс километр ыраак мавритан Тиджикджа хоорайжыгашта медицина округунуң организакчызы болгаш удуртукчузу. Элезининг Сахара черде чыл ажыг үеде ол ажылдап турар. Тиджикджаның чурттакчыларынга болгаш хоорайны долгандыр шепкен мэйгыпнарын тургусекан кожуп чоруур чонга совет эмчи чаагай алдарны чедип алган.

Кайда-даа чурттап турар кижиниң амы-тынын камгалап алыры-биле дузаламчы көргүзери негеттинип келгенде Ялы Мухамедович ол черге үргулчу болгулаар 50 градус изигденаа, элезининг шуурганнардан-даа чалданнас.

ЧУРУКТА: мавританнар — хүндүлээчел улус. Кожуп чоруурлар боттарының чаңчыл болган мавритан шайын кутпаан шаанда орус доктор Джумаевти чорутпас.

В. Падиряннын фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бөгүн — Африканың хосталга хүнү

Езулуг хосталгаже угланыышкын

Африка диптиң улустары боттарының эң улуг байырлалын—Африканың хосталга хүнүн май хүнүнүң хереллеринде үткүп турар. Бо хүнү—май 25-ти—алды чылдың мурнунда доктаатказ, ынчаарда диптиң хамаарышпас бүгү чурттарының күрүнелер болгаш чазактар баштыңнары Эфиопияның эрте-бурунгу черинге кады эң баштай чыылган. Аддис-Абебага, африка чаңгыс эптиң хартиязын үлээп алган болгаш янзы-бүрү аймак улустарлыг база ангы-аңгы дылдарлыг Африканы чаңгыс аай каттыштырган организация тургустунган.

Хосталганың күчүлүг шуурганыын диңке бурунгаарлап калбарарының хире-чергеэи-биле Африка чаңгыс эп организациязының чаа-чаа кежигүннери улам көвүдээн болгаш ам оон хүрээлеңинде хамаарышпас 41 күрүнелер саналтыныр турар. Ол дээрге аажок улуг күштүр. Африканың байдалынга, а ол шыкаш бүгү делегейдо болуушкуннарның хогжүлдезинге оон чедирип турар дээштиг салдары улам-на бөттүг болуп бар чоруур.

Ол организацияның бодунуң этнограф болгаш демограф, дыл болгаш чаңчылының талазы-биле, политиктиг болгаш социал тургузуунуң талазы-биле эң янзы-бүрү дээрэин демдеглээри чугула. Капиталистиг эвес хогжүлдениң углануышкынын быжыы-биле удуртулга болдурган Гвинея, Конго (Браззавиль), Танзания, Алжир, Каттышкан Араб Республикадан ангыда шаандагы метрополияларның салдарында ам-даа арткан болгаш капиталистиг делегейниң кавызында турар Чаан Соогу Эрин, Габон болгаш оске-даа ол шыкаш ындыг күрүнелер бар. Империалистиг болгаш колониалисчи салдарга алзыы, Мурнуу-Африка Республиканың болгаш Родезияның расисчи ёзу-чурумнары-биле, Ангола биле Мозамбик португали ажеелел черлериниң колониалисчи эрге-чагыргалары-биле чөпшээрежир турушче чоорту чайгылып кирип турар Малави, Ботована ышкаш ындыг чурттар Африкада база бар. Империалистиг күрүнелериниң Африкада араатанзыг эрге-ажыктарынга Африка чаңгыс эп организациязының айылдыының бүгү уржуун билбишаан, олар соолгу чылдарда ол чаңгыс эптн кошкадыр, Африка чаңгыс эп организациязының хүрээлеңинге чарылдырыышкынны болдурар дээш улам калчаалыы-биле оралдажып турарын демдеглээр хөрек. Олар мооң-биле кады кандыгдаа чепсектерни, аргаларны ажыглаарындан—хээлиээшкинии, коргудар чорукту-даа, боттарынга ажык чок африка ажылдакчыларны политика талазы-биле өлүреринден-даа, хамаарышпас африка күрүнелериниң иштики херектеринге ажык шериг холгаарлаашкынын кылырындан-даа чалданмайн турарлар. Соолгу чылдарда Африкага шериг эргилдеринин чалгыы оларның киржиллгезинбиле болгулаан.

Канчаарга-даа Африка чаңгыс эп организациязы чурттап, бодунуң ажыл-чорудулгаамга үргулчүлеп, антимонополистиг болгаш антиимпериалистиг шиларны улам-на сиңирип ап турар.

Африканың хамаарышпас күрүнелериниң хөй нуруузунуң удуртукчулары расизмниң болгаш колониализминиң хамчыыдан африка диптн шуут хостаарын ажыы-биле негеп турар.

Боттарының чурттарының хогжүлдезининг оруктарынга болгаш арга-методтарынга чаңгыс аай эвесдаа болза, Преторияның болгаш Солсберинин ёзу-чурумнары ышкаш, расизмниң ындыг артыышкынларын Африканың черинге узуткаваан шаанда, португали колонияларның улустары хосталганы чедип албаан шаанда боттарының чурттарынга бүрүн айыыл чок чорукту болгаш тайбыяны чүү-даа магадылап шыдавас деп чүвени олар эки билип турарлар. Кажан бүгү-африка шуулганга чугаа болза диптн бүрүн хостаар дээш демиселдиң дугайында боон турда бүгү чорудээлер болгаш башкаланчак чорукту дугайында үзел-бодалдың чок болу бээринин ужуру-даа ол. Колонизаторларның болгаш расистерниң дарлалының адаанда ам-даа хилиичектенип чыдар бодунуң акы-дүңмаларынга хамаарышпас Африканың бүгү дузаламчызын таарыштыр башкарып турар хосталга комитедн Африка чаңгыс эп организациязының база бир чугула органы болуп турары таварылга эвес.

Девискээрлеринде партизаннарның ооредилге-белеткел лагерьлери болгаш баазалары турар Танзанияның, Конгонуң (Браззавиль), Замбияның чазактары диптиң мурнуу чүгүнде хосталга дээш африка демиселчилерге боттуг дузаламчыны көргүзүп турар.

Мурнуу Африканың болгаш португали колонияларның хосталга дээш демиселчилериниң мурнунда улут бергелер тургустунган деп чүве чайгаар билдингир. Реакцияның болгаш империализминиң НАТО агрессун блокта каттышкан бүгү делегей лагери хосталга дээш демиселчилерге херек кырында удур тургустунган. Чогум-на харын барыын талакы империалистиг күрүнелериниң деткимчези-биле португали колонизаторлар мынчага чедир колониалисчи дайынын үргулчүлеп турар. Португали ажеелел черлерде хосталгалыг дайынның оду чыл ажыг үеде кыптыгып турар. Мурнуу-Африка Республиканың болгаш Родезияның расисчи чагырыкчыларының карманынче хөй миллион доллар, марка, фунт стерлинг Ситинин болгаш Уолл-стриттин банк сейфилериниден. Барыын Германияның, Бельгияның болгаш Францияның монополистиг концерниериниң конторалариндан соксаал чокка куттулуп турар. Мурнуу-Африка Республика болгаш Родезия португали колонизаторлар-биле кады «четкерлиг эвилел»—делегей реакциязының африка диптс чеденгижи болуп турар. «АКШ-ка будүрген» деп маркалыг винтовкаларны болгаш үгер бооларны хосталга дээш африка демиселчилерге удур углаидырган. Барыын-герман болгаш израиль офицерлер расистерниң шаажылап кеаектерин сургап, делегей дээрбечизининг арга-методтарынга оларны ооредип турар.

Ындыг болза-даа африка патриоттар боттарының демиселгиге чаасканаан эвес. Африка чаңгыс эп организациязы болгаш хамаарышпас Африканың бүгү күштери оларның талазында. Социалистиг чурттарның, бирги эдлчегде Совет Эвилелиниң улустары Африканың хосталганы дээш демиселчилериниге мораль болгаш материал талазы-биле аажок улуг деткимчени көргүзүп турар. Бо бүгү диптиң хосталгазы болгаш аскежии дээш африка демиселчилериниң чаа тиилелгелеринге идегелдиг үндезини болуп турар.

Бо чылын Африканың хосталганының хүнүнде африка диптиң улустары Африка чаңгыс эп организациязын тургусkан үезиниден бээр эрткен алды чылдарның дургузунда боттарының буянныг демиселиниң түңнелдерин үндүрүп турар. Мозамбиктиң, Гвинеяның (Бисауның), Родезияның болгаш Мурнуу-Африка Республиканың патриоттары бо хүнүү чаа-чаа дайынчы чеденшкиннер-биле уткуп турар. Олар шаажылакчыларга таварыштырган чаа согуушкун бүрүзүн хосталганың чыыткылыг хүнүнче база бир базым кылдыр чөптүү-биле үнелеп тураарлар. Африка диптиң бүгү улустарынга ышкаш, оларга база-ла ол хүнүнүң аргалыг-ла болза дүрген чыгыш келген турарын чүгле күзеп болур.

Г. СКОБЕЛЕВ.
(СЭТА).

Чүрүмнаалганың чымчыжы

рассказ

Пассажирлерим үш-ле харлыг уруглуг аныяк херээжен кижиден өскелеп-ле шупту аныяктар. Ам канчаар, пассажирлерге дора дээрге-ле ийи шак хире маналр апаарын ажыы-биле чугаалады.м.

ЧО ХИРЕ МИНУТ эрткенде, хоорайже углаан «Газ-51» халып келди. Пассажирлерим шимээн-даажын үндүрбүшаан, түү-хөөлүн алгаш, ол машинага олурушкаш, хоорайже хаптылар.

Чаа-ла ыыт-шимээн, ыршоор куттулуп турган автобузум адаанда чавскаар артты.м.

Ийи шак хире үрелдежип келгеш, үрелнишкинии кылып алдым. Автобустуң иштинге кирип келгеш, кайгайла бердим: аныяк не, уруун удудуп алган, боду ном номчаан олур.

Аныяк меңи көрүп каашаа, арай девидексеп:

— Силер демги машина-биле чорутпаанывыңар ол бе?— деп айтырыпканымны безин билбейн бардым.

— Көрүп тур ышкажынар түл — деп пассажирим ширинии кончуг харылай-дыр.

— Дем-не чораан болзуңаргва, ам хоорайда бажыңыңарда изиг шай аартап олурбас силер бе—деп, ам харын чаасканаа эвес өөрлүг болганымга өөрүп чугаалады.м.

— Бистер кайнаар-даа далашпайн чоруур улус бис—дээш, пассажирим номун хаглышаан, удуп чыткан уруун эптии кончуг хойнунга чыттыргаш, чоруурунга белеп бис дээнаңг, олудунга эптеттир олуруп алды. Аныяк меңиң дужунда ийи ортумак чемодан, олут кырында алээнде улуг сумка көзүлдү.

Машинамны хөделдиргеш, алээн чоруп орган, пассажирлерден чугаа эрээримге чугаалажыр-даа хире эвес боорга, мен база-ла ыыттаавайн бардым. «Элдептиг» пассажиримниң кайнаар бар чыдарын даап бодап чор мен. Аалдап бар чыдар бе дээрге, аалдаанзывас, хоорайда бажыңынче чаңын бар чыдар бе дээрге демги машинага олурушку дег, суурда турар бе дээрге, мындыг аар «чүзүктешилиг» орай хоорай база кирип бар чыдар.

ОЛ-ЛА ХЕВЗЭР чугаа-соот чокка-ла хоорайга алээн орайтай бергенде чедип келдивис. Пассажирлеримни каяа дүжер силер деп айтырарымга, аалчылар бажыңынга доктаарын чугаалады. Мындыг орай, уруглуг, чүктешкилиг кени черииң черинге дүжүрүп каар эвес, аалчылар бажыңынга чедирер . ужурга таварыштым.

Иешкилер сумказын алгаш дүже бээрге, мен ийи чемоданын тутпаш үнүптеримге, «ажырбас-ажырбас, бодум-бодум» деп тургуже-ле чедирип бээри-биле базыптым.

Аалчылар бажыңының оруннары шупту эзлеттинген, дүрер-орун безин чок болду. Уруг-дарыглыг кижидэр, дузаламаш көрүңер деп мен база-ла киржип эгеледи.м. Коридорда дүрер-оруннарда чыдып турар улустарже дежурный айыткаш.

— Көрүп тур ышкажыңар түл эштер, бир эвес хостуг орун турган болза, дораан-на бээр-ле болгай мен, ам чүнүдаа канчаш шыдавас мен—дидир.

Ам канчаар мээң бажыңымга барып хонуп алыңар дээримге, пассажирим кезек чорчүп, чөппээрешпейн туруп-туруп, мен демги-ле чемоданнарымны тутпаш чоруптарымга, соомдан базыптым.

Бажыңга келгеш, от салып, шай хайындырып, бар-чок аъш-чемниниң тээжиниң салып хүндүледим. Мээң чаасканаа эвес чурттап турарымны Сереш (пассажириниң ады) дораан-на эскерип калды;

— Уругларым садыкте хонуп турар... өөм иштии... а, өөм иштии командировкалап берген — дээр ужурга таварыштым. Бичии Саяна келгеш дораан-на, уругларның ойнаар-кыстарын көрүп каашаа, караа улгадып, сонуургалы хайнып, дораан-па ойнап эгелей берди.

СЕРЕШ АМ-НА харын арны частып, мээң-биле дидим чугаалажып тур. Кызыл-Эрик суурга үш чыл башкылаашаа, ам хоорайга ажылдаары-биле келгенин каксы чугаалай-дыр.

— Өөңер иштии кайда ирги? — деп каш-даа катап айтырар часкаам дидинмедим.

Сереш мээң бодалымны билген-дээ дег:

— Башкылап келген суурлумга чыл-даа четпейн чыткаш, клуб эргелекчизи турган Михаил Ондар дээр оолбиле өг-бүле тудуп, чаңгыс черге чурттап турувуста. Михаил Кызылче кипомеханиктер белеткээр курсче өөренип чоруткан. Саяныы бажупкаымда, Михаил «чедип шыдаваспас-тыр мен» дээп чагаа чоруткан. Ол-ла хевээр дедир ээп келбээн. Сөөлүнде дыпнаарымга өске кижи-биле чуртгай берген болду. А бис, иешкилер бүдүн чартык чыл иштинде ийилээп чурттадывыс. Ам ол суурдан шуут чорупканывыс бо. Соңгу районда ырак төрелим кижи бар, шоолуг-ла аргышпас улус бис. Бодум өскүстер бажыңынга өзуп-доруккап, адамнемниң бар-чогун-даа мынчаге дээр биләбес кижи мен ийин — дээш, улуг тыңгаш, ыыт чок олур.

Серештиң сеткил-сагыжын өөртүшкү дег чугаа тыппайн, бодумнуң «төөгүмнү» бичe-ле болза чугаалаптар часкаш. чаа-ла өөм иштии командировкалаан дээнимни сактып кезгеш, сөксап кагдым...

— Картошкаң ам болбаан чүве бе, бүдүн салбыр шериг чемгерер дээн эвес сен, шеригте картошка картап турганыңны сактып келдиң бе? — дээш, эжим дадыгайндыр каттыра-дыр.

Шынап-ла көөрүмге, картошканы алаэн хөйнү аштапкан болдум.

— Ажырбас,ында онза чүве чок, эртенги чемге хереглээр бис, сутлуг кочалга ургаш, кырын будук-бүрү-биле шыпкаарта ажырбас боор чүве деп, эжим чугаалаимышаан, аштап алган балыктарын чупчуп, кочалда сугже супкаш, дүс, ийи-үш давр бүрүзүн каавыткаш, бир адыш далганы бичежек таваккa ургаш, кырынче бичии хымыш иштии сугну куткаш, ону мандаңнап эгелей берди.

Эжимниң ап бергеи согунавын картавышаан:

— Оон түү болганыл, эжим — деп четтикпейн айтырдым. Эжим кезек боданып чоруй уламчылай-тыр.

...Сереш хоорай школаазынга ажылдаар чер алган, бажыңны чоорту тып бээрин аазаан болду. Бажың алгыже дээр мээң бажыңымга турттаарын дугуруштувус.

Саяна иешкилер бир ай хире чурттап келгениниң соонда Алдын-кыс биле Оксана Серештен шуут-ла адырылбастап. мээң ораалгыже безин хомастаанныр.

МЕН БАЗА-ЛА чоорту Серешке хамаарылга чок авес апарганымны, чамдыкта кандыг-ла бир чылдагаанныр-биле Сереш биле чугаалажып олуруксаам келир.

Бир-ле катап Сереш орайтай бергеиде чедип келгеш, арай муңгаргай шинчилиг. 2—3 хонгаш чаа бажыңче «көжер» болганын чугаалады.

Оны дыңнаап, чүге-ле чүве ийик, чүрээм безин доктаай берген ышкаш болду. А херек кырында ында онза чүү боор: бис ийи дээрге аңгы кижилер, аңгы-аңгы чурттаалыг турган улус-ла болгай бис. Серештиң чугаазын уруглар дыңнап каап, чаа-ла ойнап турган боттары, ойнаарын сокпадып, арыннары муңгаргай шинчи кирип, кезек када бажың иштп ыржым, шыпшың-на баарды.

— Бир эвес Сереш үгбай биле Саяна пешкилер бистен чоруптар болза, мен бажыңче келбейн, садыгымге хонуп-ла, хонуп-ла, хонуп-ла турар мен — дей-дир.

Саянаы турган:

— Көжерде Алдын-кыс биле Оксананы ыяап-ла ап алыр, бербес-даа болза садып алыр бис — дээрге, мен чүнү-даа чугаалаар аайын тыппадым.

Сереш кезек боданып туруп-турун, арны өөрүшкү шинчи кирип:

— Ындыг-дыр, бис кайнаар-даа көшпес, шупту кады чурттаар бис — дээрге, уруглар ның канчаар уравалап турганын, ынчаарда көртеп болзуңза, эп!

ОН сөөлүнде ийи ай эртеиде бот-боттарывыска чоокшулажып, чаңгыс өг-бүле боон чурттай берген бис. Бо үеиин иштинде бир оолдуг-даа боон. даэди өөредилге черинде бот-өөредилге-биле өөренип, кол-ла чүве — бот-боттарывыска дузалажып, билчип, чурттап келген бо-ла бис ийин — деп, эжим доостуу.

— Агармаа ол-ла хевээр уругларның дугайында сонуурганаанны ол бе? — деп, бодалымны ажыы-биле илереттим.

— Сонуургавас боор бе, харын-даа Алдын-кысты бүдүү көгүдуп алгаш баар бодаан, ынчалза-даа оон түү-даа бүтпээн.

— Кажан ынчап турганы ол?—деп улам-на сонуургап айтырдым.

Эрткен чылын, часкаар бир кежээ ажылдан келгеш, Серештиң бир-ле чүвеге дүрүгээнин дораан-на эскерип кагдым. Уруглар шупту удуй бергеиде. Сереш чугаалай-дыр: дүштеи школадан келгеш, дүштеки чем белеткеп турда, Алдын-кыс эзигиттээш, ыы-сыылыг кире халып келгеш, аазының хөрээнге бажын үстүрүп алгаш, аазы чүү болганын айтырарга-даа, ишкиринип ыглаар, чүгле ында-хаая... Авай, авай, аргам авай!-ла дээр болган.

СЕРЕШ мырыңай угаанкудуп оскүнар часкан болчук. Уруу бичии оожургай бергеш чугаалаан-дыр: школадан чаныл олурда, Агармаа таваржып келгеш, конфет, шоколад берш. сени алыр дээш келдим, мээң төрөп уруум-на болгай сен, чоруулу дээш, холуңдан чедип алгаш бар чыдырда, Алдын-кыс үшта тыртып алгаш келген болду—деп, эжим чугаалаашаа, чанында салып алганы транзисторлуг радиоприёмнигин холунга тудуп ажылдадыр дей бээрге:

— Агармаа, уругларын алыр деп барза канчаар сен?—деп хенертен айтырыпкаш, иштимде эпчоксуна бердим.

— Бир эвес уруглар боттарының күзели-биле чоруур бис дизе, оларны тудар эргем чок-да болгай. Ынчалза-даа уруглар боттары-ла Агармааже барбастар деп бодаар мен — дээш, радиоприёмнигин ажылдадыштарга, кезек шинээн соонда Москва чугаалап, сөөлгү медээлерни дамчыда берди.

БАЛЫК МҮҢҮ-ДАА тергиия-не болган. Чаа-ла чемненнивис.

Чыдып алгаш үр-даа болбаанывыста эжим дораан-на удуп калды.

Мен эжимниң чугаазын эгезинден төнчүзүнге чедир дескараалай катап-катап бодап, дээрде айырааннаан сыдыстарже топтап көрүп чыдарымга, бир сылдыс дээрден кезек бадып оргаш, чоорту-ла ону өөүп, чиде берди...

Сылдыстарның күжүн чидирип, коншаң келгенинерин, күштүгнери канчаар бодунче соруизалап, чыыра тыртып алгаш барып турарын көрүп чыткаш, чоорту-ла карактарым шимдинип эгелей берди.

Куулар КЫЗЫЛ-ООЛ.

С. Феоктистовтуң «Чазын садка чодураалар чечектелип турда» деп фотоэтюду.

СПОРТ ШӨЛДҮГ

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык оргулак школазының үстүку класстарының өөренициилери күш-күдүрта башкылары Саая Демир-оол, Александр Ооржак оларның удуртулгазы-биле школаның спорт шөлүн тааржыдыр эде дерип, кылып алган. Шаңгыя баскетбол, черниң уунун, бедиин халыыр черлерни кылганы мартыылдаалар эртүлеринге эгии болган.

А. ХОМУШКУ.

Конкурска киржиңер

Бистиң чурттуң иштики херектер ажылдакчыларының ажыл-чорудулгазының болгаш оларның амыдырал-чурттаалгазының дугайында чогаалдар бижип турар чогаалчыларның бүгү-эвилел чөвүдел хуралы бо чылдың апрельде Баку болуп эртken. Боттарының эрес-дидим, аважыңгыр, кемчерек үүлгедикчилерин истеп тывар херекке арга-дуржулгазының көргүзүп турар иштики херек ажылдакчыларының дугайында чогаалдарны бижиирин улам ны көвүдедип, бижип турар чогаалдарның идейлиг утказын, оларның уран-чечен мергежилин бедидиринiң дугайын аңаа чугаалашкан.

Милиция, истелге органнарының, эдип-чазаар күш-ажыл албан черлериниң, өртке удур болгаш өске-даа корум-чурум тударының база камгалал черлериниң ажылдакчыларының чаагай ажыл-ижин, маадырлыг чоруктарын улам тодуштурып тайылбырлаар база иштики херектер органнарының ажылынга ажылчы чонуң калбак киржилгезин, харылзаазын улам быжыглаар соруга-биле ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилели бо үстүнде айытынган соруагаларга дүгжүп турар эң эки чечен чогаалдар дээш конкурсту 1969 чылдың апрельден 1970 чылдың апрельге чедир чорударын чарлаан.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга холбаштыр литератураның болгаш уран чүүлдүң эң эки чогаалдары дээш республика конкурузунуң жюрнаи, бо үстүнде чарлаттынган конкурска үнделгелээш бистиң республиканың иштики херектер органнарының ажылдакчыларының дугайында эң эки чогаалдарны бижээш, улуг баштыңчының 100 чылын холбаштыр чарлаттынган литератураның болгаш уран чүүлдүң эң эки чогаалдары дээш республика конкурузунуң жюриизиче чорударын конкурска киржип турар база аңаа киржир күзелдиг кижилерге дыңнадып тур.

Бистиң республиканың иштики херектер ажылдакчыларының дугайында чогаалдарны мооң адаанда адресче чорудар: «Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың № 4. Конкурска» дээш, автор адрезин айтыр.

Тулганнарның он алдыгы салыы хайым

Делегейге хол-шыдыраа талазы-биле бирги чер дээш Тигран Петросяннының болгаш Борис Спасскийниң аразында оюнчуң он алдыгы салыы 32-ги көштe хайым болган.

Оларның саны ам дең: 8:8 болган. Дараазының он чедиги салыы даарта. ийи хүн дыштанып алганының соонда чаа күш-биле солун көрүштүг болуру чигзиниг чок.

Редакторнуң орлакчызы С. К. ШОПУУ.

Өртке удур камгалал дружина

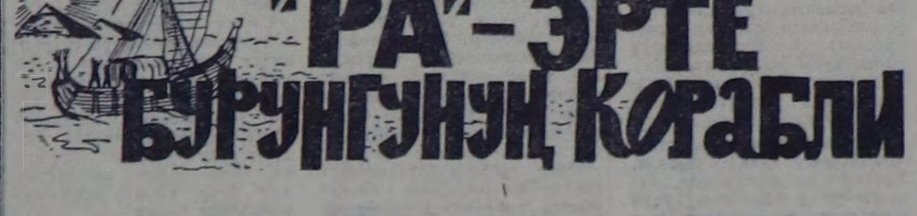
Уругларның өртке удур экитура дружиналарының көрүлдези болуп эртken. Ону леминчи юбилейге тураскаадыкан. Көрүлде үезинде дыка тай ажылдар кылдынган. Республиканың болгаш Кызыл хоорайның школаларының уругларның өртке удур камгалал дружиналарының булуңнарын тургускан. Аңаа холбаштырган тускай хана солунну база ол ышкаш «Өртке удур хемчеглер», «Орт-биле демисел» деп темалыг хуудустарны удаа-дараа үндүргүлээн. Кызылдың № 8, 3, 4, 11 болгаш Тожу, Улуг-Хем районнарның школаларының уругларның өртке удур камгалал дружиналарының көрүлдези бедик деңнелге организастыг эртken. Бо школаларда дружина кежигүннери чурттакчы чоңга агитас-тайылбырлаашкын ажылдарын чоруптушаан, боттарының быжыглаттынган черлеринге дежурныйлаашкынны чорутken.

Хөй-кишти көрүлдезинге идепкейлиг, дайынчы белеткелдиг киришкеми дээш мурнакчы болган уругларның өртке удур камгалал дружиналарының тус-тус шаңналдарны тыыскан.

Бирги черни Кызылдың № 8 школазы (директорлуг эш Семин, дружина даргазы Л. Близнюк), ийиги черни № 3 школазы (директору эш Филимонов, дружина даргазы А. Ковалев), үшкү черни Тожу районнуң Азас школазы (директорлуг эш Доржу, дружина даргазы В. Кол) алган. Бо үш черни өзээн дружиналарга тус-тустунда 75, 50, 25 рубль түңнүг шаңналды база хүндүлел бижиктерни тыыскан.

Тожу районнуң Азас школазының 8-ки клазының өөреникчизи Александр Бараанны, Кызылдың № 11 школазының 6-гы клазының өөреникчизи Таня Федченкону Бүгү эвилелдиң пионерлер лагери «Артекче» баар халас путёвка-биле шаңналаан.

Е. КРАВЦОВА.

"РА"—ЭРТЕ БӨРҮНГҮНҮҢ КОРАБЛИ

Египетте эң улуг пирамиданың чанында бо корабльдэ тутkан. Ону кылганының төөгүзүү черле солуп. Оон даштыкы хевирлиг пирамидада чуруп каан эрте-бурунгунуң кораблиниден дүрзүлеп алган. Аңаа хереглээн материалдар амгы үениң бижыкан, демирлерни, пластмассалар эвес, а кулузун хевирлиг папирус дээр үнүш. Бо корабльди кылдырган кижиниң амыдыралы база-ла солуп. «Ра» корабльдиң капитаны норвег эртемден Тур Хейердал каш чыл мурнунда сал кылып алгаш, оон-биле Оожум океанны кежир эжиндирген.

Эртеменниң ол аян-чоруу анаа эвес. Американың үндезини чурттакчыларының угу үе-дүпте Африкадан көже берген кижилер деп эртемден санап турар. Ол кижилер ынчап, амгы үеде ышкаш күштүг пароходтар, теплоходтар чок турган үеде ынаар канчап чеде бергенил деп айтырыг тургустунуп кээрге, эртемден ону бадыткаары-биле бижыг сал кылып алгаш, океан агымының аайы-биле Африканың ариктериниден үнгеп Америкага четкен.

Ол үениң кижилери үе-төөгүнүң пирамидаларында чуруп каапы дег хевирлиг корабльдер-биле эжиндирип коже берген деп бодаын бадыткаары-биле ынчыг хевирлиг «Ра» корабльди кылдырткан. Корабльдиң командазы база солуп. Чеди кижи составтыг команда янзы-бүрү нацияның кижилеринден. Оларның бирээзи совет амгы Юрий Сенкевич. Ол чоокта чаа Африкада чеде берген.

«Пионерская правда» солунның корреспондентиниң Л. Решин чоокта чаа эш Сенкевич-биле ужурашкаш, дараазында айтырыгларга харыны алган.

— Корабльди кылган материалдың дугайын тодаргайы-биле чугаалап көрүңерем?

— Папирус ыанг чурттарга үнер үнүш. Совет Эвилелинде ол чок. Кулузун, хыырыышы хевирлиг болгаш кончуг-ла чинк. Корабльди даштындан көөрге бичии ышкаш сагындырар, ынчалзажок иштинче кире бээрге делгеми кончуг. Оон мурнуу талазында базала ол үнүштен чадыр кылып каан. аңаа удуур, дыштаныр бис, оруи чокка шала кырынга. Корабльдиң рулю-даа, мотору-даа чок. Ийи хүүрек эштиниш дала парус күжү-биле башкартыпар. Папирус сугта шыгып. дүшпес чинк үнүш деп чугаалады. Оон-биле кылган бо корабль 12,5 тонна деңзиниг болзажок чүс тонна чүктү аңаа чүдүрүп болур. Эрте-бурунгу гректер Хүнүү «Ра» бурган деп адап. аңаа чүдүп чорааннар. Хейердал корабли ынчангаш «Ра» деп адаапы таварылга эвес.

— «Ра» корабль аварияга таварыпса камгаланыр херекселдер бар бе?

Бо корабль-биле демейлешкек хеме бар. оон аңгыда кижи сугга дүшпес тускай материалдан кылган. Кол-ла бүзүрээр чүвевис корабль боду. Ону дужулгалыг негр мастерлер кылган.

— Аъш-чем аймаандан чүнү ялыр силер?

— Алыр продуктуларывыстың хөй кезии кадырган эът болгаш кат-чимис аймаа. Океандан балыктаар херекселивис база бар. Бир тонна суг биске чедер деп капитанывыс санаан.

— Кады чоруур эштерниер кымнарыл?

— Капитанывыс Тур Хейердал делегейге билдингир кижи. Улуг эртемден-даа болза кончуг-ла сагыш човангыр, бичe сеткилдиг кижи. Корабльдиң башкарыктызы Чад хол чурттуг негр Абдулла хөгүлүг аныяк кижи. 39 хардыг италиян Карло Моори аян-чоруукчу, сугта шымнар спортсмен, альпинист болгаш фоторепортер кижи. Корабльдиң бешки кежигүнү египет Дожрдж Сорнами дзюдо хүреш талазы-биле Африканың алды дакпыр чемпиону, суг ажылдарының талазы-биле инженер кижи. Америк Норман Бекер — хоочун сугжу. Ол бистиң оруувустуң айтыкчызы болур.

Янзы-бүрү нацияның кижилери канчаар чугаалажыр силер?

— Англи дылга чугаалажыр бис. Бистиң аравыстан чүгле Абдулла ол дылды билбес. ынчалзажок француз дылды билир. А капитанывыс англи, француз дылдарны бодунуң төрээн дылы-биле бир домей билир. Ынчангаш интернационалчы бичии коллектив найыралды, дылды тып аптар боор.

Беседаның төнчүзүнде «Ра» корабль май айны сөөлүүредиң аъттаныптарын Сенкевич корреспондентиге дыңнаткан.

Спортчу аттарын казаан

Арагалап, каржы-хажагай ажыы-чаңын көргүзүп, чурум үреп турганы даэш «Нефтчи» деп (Баку) футбол командазының ойнакчызы, ССРЭ-ниң спорт мастери А. Банщевскийиин спорт мастери деп адын ССРЭ-ниң күш-культура болгаш спорт комитединиң казаан. Ол командаңың ойнакчылары В. Семиглазов, В. Брухтий, «Динамо» деп (Минск) футбол командазының ойнакчызы В. Сахаров оларны база совет спортчутэ төлеп чок ажыы-чаңы даэш спорт мастерлери деп аттарын казаан.

Ук комитет Баншевскийге, Семиглазовка болгаш Б Катейвеге («Динамо», Минск) «А» болгаш «Б» класстың футбол командаларының аразында чурттуң чемпионадынга киржирин хорутдаан.

Азербайджанның болгаш Белоруссияның күш-культура болгаш спорт комитеттериниң кичээнгейин спортчулар ортузунга киживилдирге ажылын экижедиринiң чугулазынче Комитет угландырган. (СЭТА).

ӨӨРЕНИРИИҢ КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылдың башкы институдунуң бот-өөредилге салбыры дараазында тускай эртемнерге бирги курсна студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

биология,

математика,

орус дыл болгаш литература

орус дыл болгаш литература тыва школаларга.

Киреринiң экзаменнери 1969 чылдың июнь 5-тен 13-не чедир дараазында эртемнерге болур:

биология тускай эртеминге—химия (аас-биле), биология (аас-биле), физика (аас-биле) орус дыл болгаш литература (бижимел-биле);

математика тускай эртеминге—математика (аас, бижимел-биле) физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (бижимел-биле);

орус дыл болгаш литература тускай эртеминге — орус дыл болгаш литература (аас, бижимел-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле);

тыва школаларга орус дыл болгаш литература тускай эртеминге — орус дыл болгаш литература (аас, бижимел-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле).

Билдиришкиннерни дараазында документилер-биле кады хүлээп алыр: оргумак эртеминiң дугайында документизи (боду), допчу намдары, чурттап турар черинден шынзылга, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, амчы шынзылгазы, ажылдап турар черинден характеристика, 4×3 хемчээлдиг дөрт чурук.

Документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл, башкы институду, бот-өөредилге салбыры, тел. 20-36.

ИНСТИТУТТУҢ РЕКТОРАДЫ.

Өйнаашкын манап тур

1969 чылдың акша-бараан лотереязының (үшкү тиражизиниң) өйнаашкынының тиражы май 29-та Махачкала хоорайга болур.

Тиражка «Волга», «Москвич», «Запорожец» автомобильдер — 180, мотоциклдер — 405, мотороллёрлар — 180, хөй санныг чадаг-тергелер, хеме моторлары, магнитофоннар, радиоприёмниктер, радиолалар, шактар дүктеп кылган херээжен жакеттер, нейлон хөйленнер, эр кижилерниң «болонья» плаштары болгаш өске-даа түүлдерни ойнап ап болур.

Оон ынай 1 рубльден 1000 рубль чедир акша ойнаашкыны бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаанын албан черлеринден, «Союзпечатьтың» киосктарындан, кинотеатрларның, автовокзалдарның, аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерин садып алырынче далажынар!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

кино

МАЙ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Янтарлыгдан келген дургун» 10.30, 12.30, «Кашмирге болган ынакшыл» (1-ги, 2-ги сериалары) 2.40, 5.45, 8.50 шактарда.

ЕНИСЕЙ»: Киночыында 10, «Олеко Дундич» 11.15 1.15, «Париж—Варшаваже виза чокка» 3.20, 5.20, «Хамаатты камгалалының дугайында». 7.20, «Париж—Варшаваже виза чокка» 9.40 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 9, 11, 1, 3, 5, 6.50, «Космостуң маадырларынга алдар», «Совет дайынчы», «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 8.40 шактарда.

МАЙ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кымга-даа хамаарышпас суглар» 10, 12, 4, 5.55, 7.50, «Чүрек дивеп турар кижи», «Кижи болгаш автомат», «Кымга-даа хамаарышпас суглар» 8.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыында 10, «Янтарлыгдан келген дургун» 12.40, «Кашмирге болган ынакшыл» (1-ги, 2-ги сериялары) 2.40, 5.40, 8.40 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Чалайның эзирлери» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

ЧУРУКТА: Кызылдың башкы институдунуң бот-тывыңгыр уран чүүл коллективиниң танцы болуунуң кыстары.

Г. СИРОТИНИҢ фотозу.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизинiң 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амы-тырал килдизинiң 23-54, культура килдизинiң 37-13, колзо ажыл-агый килдизинiң 21-27, информация килдизикин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче зогтаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелээнiң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС 00626

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢЫАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 27 ВТОРНИК № 121 (7967).

Өртээ 2 көп.

А. Н. Косыгин Афганистанче чорупкан

МАЙ 25-ТЕ СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Афганистанның Премьер-Министри Нур Ахмед Этгемадиниң чалаанын ёзугаар албан ёзузунуң наиыралты аян-чоруун кылып, Москвадан Афганистанче чорупкан.

Совет чазактың баштыны-биле кады Кыргыс ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. С. Суюмбаев, Молдав ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Ф. Диордица, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Дашгыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, СССР-ниң дашгыкы хөректер министриниң оралакчызы В. М. Виноградов үнүпкеп.

• • •

ТАШКЕНТ. (СЭТА). СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Афганистанче албан ёзузунуң наиыралчы аян-чоруун кылып бар чораан, орук зайы-биле Ташкентиге доктаагаш, май 28-да Кабулче ужудун үнүпкеп.

КАБУЛ. (СЭТА). СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Афганистанның Премьер-Министри Нур Ахмед Этгемадиниң чалаапы-биле албан ёзузунуң наиыралчы аян-чоруун кылып, май 28-да Кабулда чеде берген. А. Н. Косыгин-биле ону үдеп чоруур кижилер Кабулда база келген.

Австрали коммунистер ССРЭ-ге чораан

Австралияның Коммунистиг партиязының төлээлери СЭКП ТК-ның чалаанын ёзугаар бо чылдың апрель 23-тен май 24-ке чедир Совет Эвилелиите чоруп турган болгаш СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазы-биле, совет улустуң амыдыралы-биле танышкан.

Австрали коммунистер Москва, Ленинград, Волгоград, Иркутск болгаш Братск хоорайларга барган. Москвага май байырлаадарынга, маадыр хоорай Волгоградка Тивлелге хүнүнүң байырлалынга киришкен, ында олар амытынындан чарыган демисалчилер шөлүнде хоорай камгалакчыларынга тургускан тураскаалга чечек салган.

Австралиядан келген аалчылар үлетпүр будүрүлгелерге, тудугларга, колхозтарга, ооредилге черлеринге барып, ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенциянын төлээлекчилери, партия, совет ажылдакчылары-биле ужурашкан.

(СЭТА).

Тарылганың бо хайныышкынныг хүннеринде СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтуң механизаторлары шалыпкын ажылдап турарлар. П. Сат, К. Маспын, П. Ооржак дээн ышкаш ыдыг трактористер ажыл нормазын ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: тракторист кыс Полина Ооржак.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Алдарлыг суггарыкчы

Иргит Буян 1953 чылдан эгелээш, бо хүннерге чедир суггарыкчы болуп, үзүктелиишкин чокка ажылдап келген. Оон ажаап, суггарган черлериниң гектар бүрүзүнден тараа культуразарының дүжүлүн 12 центнерден өрү, а картофельдин 70—87 центнер чедир ап турган.

Бо чазын авеновун еске кежиттүннери ишкы-бүрү чылдагааннар-биле орта ажылдаваннар. Мынчангаш Буян дүн-хүн дургузунда кызымаккай ажылдап турган, чаасказап 181 гектар черни суггарган.

Күш-ажылдың төлевириниге хары үзүн 196 рубльди алган. Ам 118 гектар кукуруза төрээлиннер. Бир эвес төлевилдел документтиниң чаагайжыдылга талазы-биле кезээ ажыл көөр болзувусса, ында кылыр ажылдарны тыскаай санаап, оны кала кылырын, өртек-үнезинден эгелээш ыяш, санап каан. Ында көргүскеин болза: долгандыр хериимээр — ол кылдыпган, бок төгер чер—ол кылдынмаан, 570 дөс чадаң ыяш олуртур—ол кылдынмаан, 58 улуг ыяш —олуртунмаан, уруглар ойнаар элезинин ийи кезек черге кажаалап төгер—база-ла кылдынмаан, чүгүлээр чер—база-ла чок, латкымптар — чок, чадажыгаштар — база-ла кылдынмаан. Бо заңазыны амдаа үргүлүлеп болур. Бо бүгү ажылдар толеттинде берген 3 мүң 189 рубльдин иштинде көрдүнген.

Бичии чаштарның культура албан черинге көрдүнген хөреңгини шинчээдип алырда, төлевилел документтиниң чаагайжыдылга талазы-биле кезээ ажыл көөр болзувусса, ында кылыр ажылдарны тыскаай санаап, оны кала кылырын, өртек-үнезинден эгелээш ыяш, санап каан. Ында көргүскеин болза: долгандыр хериимээр — ол кылдынган, бок төгер чер—ол кылдынмаан, 58 улуг ыяш —олуртунмаан, уруглар ойнаар элезинин ийи кезек черге кажаалап төгер—база-ла кылдынмаан, чүгүлээр чер—база-ла чок, латкымптар — чок, чадажыгаштар — база-ла кылдынмаан. Бо заңазыны амдаа үргүлүлеп болур. Бо бүгү ажылдар толеттинде берген 3 мүң 189 рубльдин иштинде көрдүнген.

Бичии чаштарның культура албан черинге көрдүнген хөреңгини шинчээдип алырда, төлевилел документтиниң чаагайжыдылга талазы-биле кезээ ажыл көөр болзувусса, ында кылыр ажылдарны тыскаай санаап, оны кала кылырын, өртек-үнезинден эгелээш ыяш, санап каан. Ында көргүскеин болза: долгандыр хериимээр — ол кылдынган, бок төгер чер—ол кылдынмаан, 570 дөс чадаң ыяш олуртур—ол кылдынмаан, 58 улуг ыяш —олуртунмаан, уруглар ойнаар элезинин ийи кезек черге кажаалап төгер—база-ла кылдынмаан, чүгүлээр чер—ол кылдынмаан,

КЫЗЫЛ ТУКТУГ

Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарының улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге Ак-Довуракты автотранспорт бүдүрүлгези көскү черни эдлеп турар. Ол коллектив Тываның автомобилистериниң социалистиг чарыжынга мурнунда чылдарда каш удаа тилекчи болуп келген. Ынчалза-даа сөөлгү чылдарда Ак-Довуракты АТБ-ни чүве болгаш пассажирлер сөөртүр планын күүсетпейн турган. 1968 чылда коллективти аныяк коммунист Николай Васильевич Вавилов удуртуп өгелээн, а партия организациязының секретарынга мурнунда партия ажылынга хөй чылдарда ажылдап чораан эш Кувшинов соңгуткан. Олар хамыктың мурнунда хожудашкынының чылдагаанын түрдел дээрэнин хандыр аналитеп өгелээн. Оон түнелинде 1968 чылда автобүдүрүлге черин планын хуусаа бетинде, декабрь 16-да күүседипкен.

Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга утказыр социалистиг чарышка киришкеш, коллектив ажылдың темпизин улам күштелдирген. Ынчангаш бо чылдың бирги кварталында республиканың үлетпүр, транспорт черлериниң база тудуг организацияларының социалистиг чарыжының түнелинде бирги черни алгаш, СЭКП Тыва обкомунуң, Министрлер Төвүлелиниң база облпрофтөвүлелдиң шилчнир Кызыл тугун чаалап алган. Мен бодаарымга ажылды эдө организастаарымда чаа түүлдер бистиң ажылывыска улуг идиглиг болган—деп, начальник эш Вавилов чугаазын эгеледи.—Мурнунда чаңгыс өөлчег-биле ажылдап турган бис. Ам үш өөлчег-биле ажылдаарывыс. Ону эгелээриниң мурнунда хамык чолаачылар болгаш ажылчыннар-биле ыяк дугурушкан, ханы анализти кылдывыс. Шынап-ла, ол эгелээшкиниң ажыы улуг болган. Мурнунда септелгени бригада аайы-биле чорудуп турган, ол чорук таварымча чок дээрэнин практика көргүскен. Чижээлээрге, 1968 чылда паркты техниктиг белениниң коэффициентиин план ёзугаар 0,67 хуу турда, херек дырында 0,50 болган. А автобустарның пландан харын хөй болган. Чыл планы күүсеттинген болза-даа, техниктиг ажыглалдың хуузу чавыс болуп арткан турган. Ону барымдаалаам, бо чылдың бирги кварталында техниктиг ажаалда база септелге талазы-биле чамдык чартылгаларны кылган, тодаргайларга, цехтер барымдаалавайн, агрегат-участок аргазын хереглеп эгелээн. Автослесарьлар-биле цех ажылчыннары 6 кезек бүдүрүлге участогу кылдыр хуваттынган, чаңгыс черде кады ажылдап турар. Оон түнелинде бирги кварталда машиналарның техниктиг ажыглалының коэффициентиин 0,60 хуу четкен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бирги кварталда 114,8 хуу иликпе эртken чылдың ол үези-биле деңнээрге 9,1 хуу өзүлделиг болган. Автотранспорт бүдүрүлге черн ажылчыннарның ортузунда социалистиг чарышты болуур тогууру-биле организастаан. Чолаачыларны ийи колонна кылдыр үскен, ам эш Павицкийниң удуртканы колонна бирги кварталда планын 117 хуу күүсеткеш, бирги черни алган, оларга шилчнир Кызыл тукту тывыскан.

Эрткен берге кыжын Ак-Довуракты автомобилистери районнуң малчыннарынга дузалажыр талазы-биле улуг ажылдарны кылган. Чүл дээрге, Красноярск крайдан савац, Убса-Нуурдан хыргыыш өөртүп, малды кыштан хүр ажырарынга улуг дузаны көргүскенин ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тустус малчыннар өөрүп чугаалаар.

Беш чыл планының дөртүү чылының планныг даалгаларын күүседиринге боттарының төлептиг салыышкынын коллективтиг мурнакчы кижилери чолаачылар эштер Алексеев, Чупрасов, Сүүр-оол, Чашоол база Флусов, Крошко оларның удуртканы септекчи бригадалар, слесарьлар эштер Моге-Хүрең, Чүгүрдей болгаш өскелер-даа киргеннер. Күш-ажылды эки организастаанындан машиналарның чеден ажыг хуузу чамдык хүнде ажыглаттынып турар. Ол дээрге дыка бедик көргүзүт-дүр. Бо бүгүнү автотранспорт бүдүрүлге черниң начальныгы Н. В. Вавилов биске өөрүшкүлүг чугаалады.

Ажылды шуут кылып турар кижилер-биле чугаалажып көрүпер даан. Оларның чугаазы, бодалы үнелиг болур үжүрлүг— деп, начальник беседавыстың түнелинде чугаалай-дыр. Николай Васильевичиниң сүмези-биле коллективтиң мурнакчы чолаачыларының бирээзи Монгуш Дандашпаевич Сүүр-оол-биле ужуражы бердивис. Ол болза ында эң-не хоочун чолаачыларның бирээзи. Эрткен декабрь айда бежен харлаан. 1957 чылда ол Кызылга чолаачылар курузун дооскан.

— Маңаа АТБ тургустунарга баштай-ла бызаңчылап кирген мен. Оон соонда черле чолаачылаксаан, начальникке чедип тургаш, өөренип алган мен. Оон бээр-де чолаачылап турар мен ийин — деп, Монгуш Дандашпаевич чугаазын эгеледи.

Бо аразында оон эрткен километрин, сөөрткен чүгүн санаар болза, та чеже! Амгы Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөңгүн-Бүрен» колхозка дыка хөй чуртталга тудугларын тударынга оон кирген түлүг улуг. Чүге дизе, каш чыл мурнунда ол аңаа барып, чээрби хонук дургузунда ажылдаар хуусаанында сөөртүр чүгүн хуусаа бетинде күүсеткеп, колхозчуларның өөрүш түүткелин чаалап алган. Слесарь кижиниң харыысалгазы улуг. Кажан техниканы эки септен ыяштанган оон үр эдилели хамаарыжыр дээрэнин ол билир. Ол бодувуң мергежилин бедидер талазы-биле база кызымак ажылдап, ам үш дугаар разрядты дужаары-биле белеткенип, автошколада өөренип турар.

Чоокта чаа техниктиг хыналда келдизин тургускан. Ол чорук септелгенің шынарынга болгаш темпизинге, машиналарның ажаалдазынга улуг идиглиг болуру чугаажок. Сөөлгү беш хонукта безин септекчилер дыка хөй машинаны септелгеден үндүрген. Рейсче үнер машиналарның хыналдазын ол хүн дежурный механик Сарыглар Төмүр-оол кичээнгейлиг хынап турар. Эртенгиниң сес шактан он шакка чедир безин бежен ажыг машиналарны рейсче аътkарган. Оларның аразында Абаканче, Барыын-Хемчиче, Чадаанаже база Ак-Довуракты автотранспорт бүдүрүлге черниң деминиг коллективи бирги кварталда чаалап алганы шилчнир Кызыл туктарын салбас дээш улам-на күжениишкинниг ажылдап турар.

С. ХЕРТЕК.

Пермьниң «Камкабель» заводунда бедик вольтулуг кабельдерни бүдүрер үезинде коргулчундан кылыр улуг өртектиг чайырны алюминий-биле солуурунуң технологиязын ажылдап кылган. Ол чорук түгле бо чылын безин күрүнениң 19 миллион рубль ажыг хөреңгизинин камнап алыр арганы бүдүрүлгеге бээр.

ЧУРУКТА: алюминий шывыглыг бедик вольтулуг кабельдерниң участогунда.

Е. ЗУГУЛЯЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Негелдени боттандырар

Республиканың хереглекчилер нинтилелдериниң баштаар черлериниң болгаш ревизия комиссиялариның хуучулар хуралдарынга отчёттарының түнелин респотребсоюзтуң ээлчеглиг төвүлел хуралынга чугаалажып көргеш. 1968 чылда болган 1969 чылдың бирги кварталында садыгның депшилгелиг аргаларын ажыглаар болгаш культурazын бедидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорутканы чер-чердең келген отчёттардан илерээн.

Садыг бүдүрүлгелерин тудуп ажыглалга киирер, дерип кылыр планнар чогуур хуусааларында күүсеттинип келген. Хереглекчилер нинтилелдериниң дыка хөй ходушкак магазиннерин аңгылап, аъш-чемнинг, үлетпүр бараанарының, бижың нинтининг херекселдериниң тускай магазиннери кылдыр дерип кылган. Садыг четкилерин эде дээрээн чорук бараанарның ассортиментиин көвүдедир. Өртек-үнезин тодарадыр, совет садытның культурazын бедидер арганы берип турар.

Кооперацияның ажыл-чорудулгазынга хуучуларның киржилгези идепкейжээн. Барыын-Хемчик районунуң нинтининг чемненилге бүдүрүлгелериниң талазы-биле Г. Салчак даргалаан лаңгы комиссиязы столовыаларга хыналдаларны чорудуп, илерээн четпостерин чайладыр хемчеглерни ап келген. Оон түнелинде нинтининг чемненилге черлериниң бүдүрүп турар чемининг ассортиментизи көвүдээн, шынары экижээн, саарылга планы үргүлчү ажыр күүсеттинип турар. Сөсерлиг сельпозуңуң Чербүдө магазининиң лаңгы комиссиязының (даргазы М. Афонин) эки ажылынын түнелинде магазин бараан саарылгазының планын алды чыл улаштыр ажыр күүседип келген. Таңды районозуңуң ревизия комиссиязы бива үлетерлиг акмадаш келген. Районда садыг четкилериниң, столовыаларының культурazы бедик.

Чер-черге болуп эрткен отчёттуг хуралдарның түнелинден алырга, хереглекчилер нинтилелдериниң ажыл-чорудулгазында улуг четпестер база бар болуп турар. Бай-Тайга, Улуг-Хем, Өвүр, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга районларының, Арыг-Узуу болгаш Өлегес рабкооптарының магазиннеринде, столовыаларында садыгның культурazы куду, чамдык ажылдакчылар садыг ажыдарының доктаатгынган хүн чуруумун сагывайн, ажылчы чоннарның хереглелиг четпес хандырып турар. Үстүнде ады киргеп нинтилелдериниң садыг, чемненилге черлеринде бараанның, аъш-чемнің ассортиментизин кызыы болуп турары-биле саарылга болгаш белеткел планнары күүсеттинмейн, өре-самчыдал көвүдеп турарын отчёттуг хуралдарга хуучулар чөптүг шүүмчүлээн. Товароведтер, экономистер, учёт ажылдакчылары болгаш инструкторлар магазин, столовыалар ажылдакчыларынга боттуг дуза көргүспейн турар. Чөөн-Хемчик районуң товароведи бараанарны хуваарда чүүрүк бараанарны хоорайга арттырган, кодээже таварышкан-на бараанарны чорудуп келгени илерээн.

Бии-Хем райпо көдээ магазинниерже хлеб кылыглар сөөртүлгезин багай организастаан. Чамдык черлерге хлеб үзүктелип турар болгаш эрти хлеб чедирер таварылгалар бар. Тес-Хем райпозуңуң болгаш Өөк рабкооптуң баштаар черлери материал-техниктиг баазаже кичээнгей салбайн келген. Магазиннер, столовыалардың бажыннары эргижирээ, дериттикпээн, скелеттер түтпайн келген. Садыгның чаа дешпилгелиг түүлдерин ажыглавайн турар магазиннер, столовыалар саарылга планнарын күүсетпейн, ажылчы чонларның хереглеэнин четпес хандырып турар.

Республиканың хереглел кооперациязының организациялары болгаш бүдүрүлгелерин чаа системажө шилчизе-даа бараанның хуваалдазында болгаш сөөртүлгезинде улуг четпестер бар болуп, хөй-хөй магазиннер планныг онаалдаларын күүсетпейн турары хуучуларның хуралдарынга илерээн. Садыгның культурazы бедидер айтырыгны хереглекчилер нинтилелдеринде коччуг өөжүм шинтпирлеттинип турар. Магазиннериң, столовыаларның иштин көрүштүг кылдыр дерипр, даштын арыг-шевер тудар талазы-биле ажылдар доктаамал эвес чоруттунуп турар. Садыг четкилеринде садыг алыкчыларны кыйгырып турар көскү агитация ховар, чамдык магазиннер үр үеде хаалгыг турар чоруктар бар.

Чер-черинг хереглекчилер нинтилелдериниң баштаар черлери кадр дугайында айтырыгны дыка четпес шинтпирлеп келген. Райполар боттарының шугуму-биле кадр белеткевейн турар.

Респотребсоюзтуң ээлчеглиг төвүлел хуралы хуучуларның отчёттуг хуралдарының материалдарын анализтеп, түнелеп көргеш хереглекчилер нинтилелдериниң ажылында четпестерни узуткаар, ажылчы чонның садыг хандырылгазын улам экижидер хемчеглерни ажылдап кыгаан.

Б. САВЫР,
респотребсоюзтуң оргкилдизиниң улуг инструктору.

Малчыннарның өөрүп четтириишкини

Күнгүртүг суурның участок эмнелгезинге каш хонук улаштыр эмнедир ужурга таварышкан мен. Эмчилер хан базыышкыны улгаткан деп тодараткан. Баштайгы үедө байдалым ааскан бакпраан, харын-даа каш шак улаштыр медерел чок чыткаш, миннип кээп турган болдум. Ынчалза-даа мээң кадыкшылымны камгалаар дээш эмчилериниң үйгу-чыдын чок менн хайгаарап, сагыш човаңгыр эмнел келгенинден база катап күшажыл кылыптар аргалыг апарган мен.

Эмнелге эргелекчизи аныяк эмчи Оттук-оол аарыг кижилерге кичээнгейлиг, оларның негелдезинге сагыш човаңгыр, дыңваңгыр.

Колхозтуң малчыннары төп суурдан дыка ырак кадырберт черлерде чурттап турар. Малчыннардан чалалга кезирге, эмчи чамдыкта аарыг кижиге ара-даа хонуп чораан чедер ужурга таваржыр. Оттук-оол эмчи ырак, чооктанда келген чалалгадан кажан-даа ойталавас.

Суурның чурттакчы чонунуң болгаш малчыннарның ортузунга медицина темаларынга лекция, бесседаларны чорудуп турар. «Грипп—халдавырлыг аарыг», «Аарыгларга удур демисел», «Бичии уруглар аарыглары» деп темалыг лекцияларны каш удаа номчаан.

Оттук-оол эмчи бодунуң удуртуп турар коллективинге негелделиг. Эмнелгениң ишти, даштын чугайлаткан, оон девискээрэ үргүлээ арыг турар.

Участок эмнелгезининг коллективи чонның кадыкшылыын камгалаар харысаалгалыг үүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турары өөрүнчүг.

Ч. ДАМДЫҢ.

• • •

Мен «Тинлелге» совхозта малчыннап ажылдап турар мен. Мээң оглум Кожагар-Кара хенертен аар аарый берген. Ону дораан Бай-Хаак эмнелгезинге эккелген бис. Эмчи Даш-оол Ноокай хынамчалыг шинчип көргеш, аарыгны илереткеш, дарый эмнээшинни эгелээн. Чоорту оглумнуң байдалы экижип, сегип акирий берген.

Эмнелгениң туберкулёз салбырының эмчилери, сестралары, нянялары оглумну кызымак эмнеп, хөлчок, сагыш човаң, ажаап, хайгаарап турганынга кызыгаар чок өөрүп четтиргенимни солун дамчыштыр илереттим.

О. СЫРЫП-ООЛ.

„Дактаагалдайлаан"

ПРЕСС

Илбичи бир чүвени турган черинден шимчевес кылдыр хуулгаазын арга-биле ыяк кылып каарын тыва тоолдарда «дактаагалдайлапкан» деп чугаалап турар. А прессти ындыг илбилээшкинге таварышкан төвүзүн номчукчу сонуургаар чадавас боор. Адрес-даа херек апаар ыйнаан. Илбичилерниң аттарын дыңнап алза артык эвес. Уламчылаалы.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хой тарыыр пунктуларының бирээзи суур чанында. Эрткен чайын ийиги, үшки хойжу бригадаларның хойларын кыргаан соонда, 48 хачылыг агрегатты, моторун болгаш өске-даа хереселдерин таңныылга кадартып каан. Бо кыжын хаваа болган: чанында агып чыдар хемчигеш булуктааш, чоорту кодурулзе-кодурулзе кыргылда пунитузуунуң иштин долуп эгелээн. Таңныыл Бадарчы конторажe каккан:

— Ат болду. Хамын хереселди көмүрүп эмгелевес боляа, сугга алыстыла...

— Ынчан колхозтуң электриги Төмүр Дивии иээп көрген чүве—деп, таңныыл меңээ тайылбырлады. «Суг ашпас чер болгай, каичаары ол дээр силер. Ынчалза-даа барыктыг боор оң. Бо хамык хереселди адырарга, оон соонда тургузары катап амыя болур, берге чүве-дир ийин» дээш чорупкан. Оон соонда-даа дыңнадырымга, тоовааң, даргалар бо—деп, таңныыл уламчылады.

Барыктыг чүве кайда боор. Пунитунуң чээрби, үжен метр узун дургун долдур, нараларын мөзүлбестедир, чамдык черлерде чартык метр кылын болгуже чедир суг кирип, чоорту булуктаалган. Дүк тырыыр пресс ында-ла ыяк апарган олурар. Бир дочууланың «бел кежи» көзүлбес, а өскезиниң үгле «тейи» көстүр. Элээн каш хачылар, моторжугаштар база дөшта будур доңган. Таңныылдың чөгенчии моон илдең: оода бедидир салып каап болуур, аар эвес чүвелерни безин сугга каап берипкен. Улуг моторнуң тоймаглаттынганы дээш бурууну база аңаа онаар апаар.

А кыргылда ам думчукта келген. Белетиелиивис чок деп, кодээ Советтиң күүсекчи комитединиң хуралынга май 19-та ажыы-биле чугаалашкан. Ам канчаарыл!

— Пунитулар септээрин, кыргылда агрегаттарын четчелээрин ам эгелээр. Даарта өшкү кыргылдазынче кирипттер бис. Хөй эвес, бир иодан беш чүс ажыг өшкү болгай — деп, кодээ Совет даргазы Михаил Ёнзак дыңнатты.

Кылыр ажылдың хемчээли аажок улуг. Суурда пунитунуң дериг-хереселин чөвүнда сарайларже көмүрер. Аңаа баартактар, шала, склад, кажаа дээш ышнаш чүүлдерни кылыр. № 1 хойжу бригаданың 6270 хоюн кыргыыр чайлагда черинде чаңгыс өрген-даа чок. Колхозтуң кыргылдага киирер хоюнуң иниити саны 14 муң 600 ажыг. Бо хире хөй хойнуң дүгүн ой-шаанда, чидириг чокка кыргып ап, күүрүне мурнуну планныг онаалданы күүседир төлээде, тергиин эки белеткел хереги билдиңгир.

— 72 хачылыг ийи кыргылда агрегадын амылдадыр бис, белен хачының саны 60—деп, электрик Дивии чугаалап турар. Ынчалза-даа дошка бастырган агрегаттың 48 хачызының хөй иезин амылдавайн баар чадавас, олар хынаттынмаан болгай. Беш чүстен эвээш эвес санныг бис кыргылда үезинде негеттинер. А бөры 53-ле, мону тыптынар арга кылып, «Тес-Хем» совхозчо диленип баар деп турар, а «Сельхозтехника» салбырынга киирген чагыг амдыызында күүсеттинмээн.

«Дактаагалдайлаан» пресстиң төвүзүү мындыг-дыр. Кыргылдага белеткел чок, ажылчын план безин тургустунмаан берге байдал турда, ийи—үш хүн улаштыр арагалап чоруп, бо хуулээлгезин барык-ла утказын кол зоотехник Ларисен Арапчаана «илбичилериң» бирээзи деп немеп магза эки боор.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

Улусчу контроль

Кичээнгейге алыр

ССРЭ-де улусчу контроль органының чаа дүрүмүнге үндезилээш, Таңды районнуң улусчу контроль комитеди партия болгаш совет органнарның дузаламчызы-биле организастыг хемчеглерни ап чоруткан. Контроль бөлүктерининг болгаш постуларының отчёт-соңгуулдалыг хуралдарын коллективтерге эрттирген. Улусчу контрольду идепкейжидер болгаш хынаалдыны дээштинг болдурар талазы-биле ажылчыннар, албан-хаакчылар чүгүлә саналдарны берген.

Районда 74 бөлүкте, 53 постуда 1224 улусчу контролёрлар хаара туттунган. Эрткен чылдарга деңнээрге 28 посту, 189 контролёрлар немешкен. Оларның составында мурнакчы ажылчыннар, колхозчулар, тускай артемниглер киргеп. Коммунистер, комсомолчулар болгаш активчилер база хөй. Партия, совет болгаш хөй-нинтп организацияларының дузаламчы, деткимчезинбиле районнуң улусчу контролёрлары улус ажыл-агыйының бүгү-ле участокторларынга хынаалдаларны чорудуп, күрүне ужур-дузалыг чаагай хереги кылып турар.

Күрүне планының партияның болгаш чазактың директивазарының күүселедеш дээш, районнуң улусчу контроль органнары, контролёрлары сөөлгү үш чылдың дургузунда чамдык ажылдарны кылган болгаш партия, совет органнарынга чогуур дузаны көргүзүп келген. Колхоз, совхозтарның удуртучулары, ажылчыннары болгаш колхозчулары улусчу контролёрларның ажылын үнелеп, деткип турарын демдеглээри чугула. Районнуң ажылчы чону сөөлгү үш чылда ажылагый болгаш культура тургузуушкунунга эки түнелдерни чедип алган. Ол чеднишкинперде улусчу контролёрларның үлүг-хуузу база бар.

Үш чыл иштинде районга бода мал 12,5 хуу, төрүүр инек 14,3 хуу, хой 18 хуу көвүлеп, күрүнеге эът, сүт, дүк садары чыл-чылда-ла көдээ мал планын 74,6 хуу, саар инектинин — 81,5 хуу, хаванының түгле 45 хуу күүсеткен. Бо ажыл-агыйларның күрүнеге садып турар малының дириг деңзиин куду. «Россия» болгаш «Тинлелге» совхозтарда малдың кызыраар чоруу көвүдээн. «Тинлелге» совхозта төрүүр инектерниң 30 ажыг хуузу кызыраан. Дерт айларның иштинде «Россия» совхозка 152 баш бода мал, 89 хаван, «Тинлелгеге» 149 баш бода мал, 40 хаван, 210 баш хой өлген.

Бо совхозтарда улусчу контроль бөлүктери мал ажылынга хынаалдаларны чорудуп, четпестерни илереткеш, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, партия организацияларынга чогуур документилерни киирип келзе-даа, олар ону херекке албайн келген. Улусчу контролёрларның санал-онаалын тоомчага албаны, ажыл-агыйга улуг коналдарны таварыштырып турары дээш, «Россия» болгаш «Тинлелге» совхозтарының директорлары А. Дежнев биле В. Сапелкиниг районнуң улусчу контроль комитеди шынгыы хемчег хүлээткен соонда мал ажылында четпестерни чайладыр чамдык ажылдарны боттандырган. Бо совхозтарның мал ажылының эртемденнери нинтининг малының баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер хемчеглер албайн, малчыннарга чогуур дуза көргүспейн турарын улусчу контролёрлар илередип, хемчеглерни ап келген.

«Межегей», «Элегес» совхозтарда болгаш көдээ ажыл-агыйының дүржүлгә станциязында улусчу контроль бөлүктери фермаларга, хойжу бригадаларның коданнарынга хынаалдаларны доктаамал чорудуп, малдың аажалда-тежээлдезинче, мал чемининг чарыгдалынче, кадагалалынче кичээнгейни салып келген. Ажыл-агыйларның малчыннары ширинг кыштаа нинтининг малын эки эрттирген. Контролёрлар кадарчыларының коданнарынга үргүлчү барып, олардың хандырылгазын хөйгаарап, көзүлеп четпестерни чайладыр хемчеглерни ап турган. Районнуң улусчу контролёрлары колхоз, совхозтарның ажыл-агыйынга контрольду боттандырып, ажыл-агыйларга. партия, совет органнарынга улуг дузаны көргүзүп турарын демдеглээри чугула.

Часкы ховуажылынга белеткел үезинде районнуң улусчу контроль органнары техника септелгезинче, үрезин болгаш механизаторлар белеткелинче кол кичээнгейни угландырып, үре-түнелдиг ажылдарны чоруткап. Колхоз, совхозтар часкы ховуажылынга эки белеткелдиг киргеш, тарылганы организастыг чорудуп турар. «Революциянын чалбыыжы» колхоз тараа культураларының чаштырылгазын районга мурнай дооскан, чамдык ажыл-агыйларда тараа культураларының чаштырылгазы дооступ турар. «Межегей» совхозта болгаш «Коммунизминиң херели», «Революциянын чалбыыжы» колхозтарда улусчу контроль бөлүктери болгаш постулары часкы ховуажылын дүрген тейп-биле бедик агротехниктиг байдалга эрттирериниге улуг рольдуг болуп, механизаторларга, тараажыларга дузаны көргүзүп турар.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шинтпирлерин боттандырбышаан, В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга тураскаатkан социалистиг чарышты калбарткаш, ажыл-агыйболгаш культура тургузуушкунунга эки көргүзүглерни чедип алыр дээш, районнуң ажылчы чону бедяткен хүлээлгелерни алган, политиктиг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турарлар. Ажыл-ишчилерниң социалистиг хүлээлгелериниң күүседиринге улусчу контролёрларның үлүг-хуузу база кирер.

Л. ШУТОВ,
Таңды районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Уттундурган участок

Чадаана хемниң бажы эзим адаанда чүс ажыг чурттачылыг Кулун-Дүжер суурлугаш Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга комбинадының ыыш участогу. Ында чурттап, ажылдап турар ажылчыннар тудуг болгаш дилиг материалларын, өттүлер ыыштыг белетнеп, чүдүрүп чөрүдүп турар.

Суурда чурттап турар ажылчыннарның уругларын өөредип кижизидер эге школа база бар. Участоктуң ажылчыннары будурулге аайы-биле амыдырал хандырылга комбинадынга, эрге-чагырга аайы-биле Чадаана көдээ Советке хамаарыштыр турар. Ындыг турбуже Кулун-Дүжерниң чурттачыларының нуьтурлуг амыдырал хандырылгазының байдалынче ничээнгей салдынмаан. 1967 чылга чедир аңаа магазин, эмнелге пунктузу ажылдап, чурттачыларга бараан болуп, ажылчынларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг турган. 1968 чылда эмнелге пунктузу, магазин хатдынганы-биле Кулун-Дүжерниң чурттачылары медицина дузаламчызын хереглээнде, хүн бүрүнүң хереглелиин садып алырда 18 километр ырак Бажың-Алаак суурже («Искра» колхозтуң сууру) азы 40 километр хире ырак Чадаана хоорайже баар умурга таварышкан.

Суурда радио чок, ажылчыннарның чагыткан солуннары, журналдары болгаш чагаа харылзаа база өзалдап келир. Масса-политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдар чөрүттүнмейн келген. Ажылчын суурлугаштың чурттачыларының амыдырал хандырылгазынче ничээнгейни салыры Чадаана көдээ Советтен болгаш амыдырал хандырылга комбинадының дирекциязындан, партия, профэвилел организацияларында негеттинип турар.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корреспондентизи.

РСФСР-ге украин чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң декадазы

ОКТЯБРЬДАН ТӨРҮТТҮНГЕН АКЫ-ДУҢМА ЧОРУК

П. Т. ТРОНЬКО, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы

Хөй националдыг совет өг-бүле, бурунгаар депшилгелиг бүтү кижи төрелгетен В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оон байырланчыы-биле демдеглээринге чедир кончуг кыска үе арткан.

Ленинчи байырлал бистиң хөй националдыг совет өг-бүлевиске коммунистерниң партиязының шилип алган революшчу оруунуң шиниидиниң, коммунистиг идеалдарының ындыр улуунуң, шылгарангай угланыышының херечизи болуп кирер.

Ленинчи национал политиканың тугу хей-аът киирген хостуг, чаа өг-бүледе советтиг Украина өзүп болгаш хөгжүп турар. Оон экономиказы, культуразы, эртеми улуг бедикче көдүрүлген. Социализмниң тинилелгези дээш демисешпишаан, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургуспушаан, республиканың ажылчы чоннары бистиң чүрттүн бүтү улустарының дузаламчызынга болгаш деткимчезинге даянып келген, даянып-даа турар. Оонбиле кады улуг орус болгаш украин пролетарийлерниң чаңгыс демниг хөделиишкинниң ачызында чүтле ынчан хостуг болгаш аас-кежиктиг Украина догуннап болур деп, гениалдыг ленинчи чагыларны боттарының чүректеринде кезээде кадагалап чоруурлар.

Бистиң Төрээн чүртувустуң найырааттыг өг-бүлезинде бактаап турар Украина хөгжүлениң шапкын оруунда Совет Эвилелиниң база бир бай болгаш чечектелип турар республиказы болу берген. Бисте 9,5 мүң бирги черге-нин бүдүрүлгелери ажылдап турар болгаш чылдың-на 500—600 улуг бүдүрүлге объектилери ажыглалга кирип турар. Шой, кан, прокат бүдүреринин, бойдус газы, демир рудазы тыварының, магистраль тепловозтарын бүдүрүп үндүреринин талазы-биле республика Европаның бүгү чүрттарын мурнаан.

Колхоз-совхоз ажыл-агыйы сайзыраан Украина дүжүткүр шөлдерлиг болгаш байлак одарлыг хүннээректээн край, алдарлыг механизаторларның, малчыннарның болгаш бедик дүжүттүн мастерлериниң чурту. Республиканың хову-шөлдеринде 300 мүң тракторлар болгаш өске-даа хөй техника ажылдап турар. Нииги-эвилелдиң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге Украинаның үлүг тараа талазы-биле 20 хуу, чигир свёклазынга —56 хуу, тарымал тоорукка—46 хуу, эът-ке (коң эттиң дензизи-биле) сүтке, дагаа чуургазынга — 24 хуу болуп турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне украин улустуң социалистиг культуразының материалдыг баазазын тургузарынга дузалаан, ону ам-даа доктаамал быжыглап турар. УССР-ниң күрүне бюджединиң акша-хөренгизининг чартыы чылдың-на социал-культура хемчеглеринге чарыгдаттынып турар, ол-ла сорулгаларга дыка хөй капитал салыышкынын база үндүрүп турар.

Бистиң черивисти чаартхан төөгүлүг чаартылгалар бүдүрүкчү күштерниң, көстүп көрбээн социал-политиктиг хөгжүлденин, улустуң материалдыг чайгай чоруунуң өзүлдезининг болгаш угаан-бодал амыдыралының чечектелиишкинининг, чаа кижиниң төрүттүнгенининг чайыннанчак барымдаалары болган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында украин улус ёзулуг хуулгаазын чорукту кылган. Бежен чыл мурнунда Украинаның чурттакчы чонунуң 70 хуузу номчуп-даа, бижип-даа билбес турган. Маңаа украин дыл кырынга өөренир күрүнеиниң чаңгыс-даа школазы турбаан. Ам бистиң төрээн крайывыста ажылдап турар 100 кижиниң 56-зы дээди, долу болгаш долу эвес ортумак эртемниглер. Дээди өөредилге черлеринде 792 мүң студентилер өөренип турар нийкпе, азы ол дээрге Франция биле Италияның катай алганындан дыка хөй. Чурттакчы чон өөредилгениң бүгү хевирлеринде хаара туттунган. Улус ажыл-агыйында 2,5 миллион тускай эртемниглер ажылдап турар. Бистиң эртемденнеривистиң саны революция мурнунда бүгү хаанның Россиязының тос катап хөй, тодаргайлаарга 115 мүң кижи. Олар Ада-чурттуң болгаш делегейниң эртем болгаш техниказының эртинезин доктаамал байыдып турарлар.

Россия Федерациязынга болур украин чечен чогаалдың декадазының хүннеринде республиканың культура революциязының чедиишкиннерин көргүзер, чогаадыкчы отчёт-биле Москвага, Ленинградка болгаш Россияның өске-даа хоорайларынга бистиң талантылыгларывыс баргылаар.

Партияның XXIII съездизининг шиитпирлерин күүседирип дээш демисежин турар бистиң өнүктеривиске болгаш эштеривиске бөгүн Украинада 26 мүң культура Ордулары болгаш клубтар, 30 мүң чыгыы библиотекалар, 27 мүң кинуустановкалары, 136 күрүне музейлери барын өөрүшкү-биле айыткап турар бис. Аңаа немей радио четкилериниң калбак шугумнарын, телевидение станцияларын, солуннар редакцияларын болгаш ном үндүрер черлерни, 63 профессиднал театрларны, он-он симфониялыг оркестрлерни, хөгжүн болгаш эстрада ансамбльдерин, 120 мүң ажыг бот-тывынгыр уран чүүл коллективтерин адаар апаар бис. Чоннуң эгээртиннес талантызын болгаш тура-соруун улам хөгжүдүп турар уран чүүл чоннуу болур деп, маңаа канчап чугаалавазыл!

Ажылчыннар болгаш тараачыннар-биле нииги тургузукчу күш-ажылга туружун тып алган бодунуң интеллигенциязынга украин улус чоргаарларныр. Республикада чогаалчыларның, чурукчуларның, композиторларның, уран чүүл ажылдакчыларының, журналистериниң улуг отряды ажылдап турар. Хөй националдыг совет культураның алдын фондузу болу берген боттарының өң эки чогаалдары болгаш ажылдары-биле олар ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидеринге партияга дузалап, акы-дуңма найырадың чарылбас харылзаалары-биле дузушкак социалистиг нацияларның культураларын улам чоокшулаштырарынга төлептиг салыгны киирип турарлар.

Амыдыралның бүгү талаларын, ооң иштинде экономиканы болгаш амыдырал-чурттагганы эде чаарты тургускаанының, найыралдың болгаш пролетаржы интернационализмниң культураазының көстүп көрбээн көдүрлүүшкүнүнүң болгаш ооң идеологиязының тинилелгезинин түңнелинде чаа кижи хевирлеттинип тургустунган. Амгы украин ажылчын, колхозчу, албан-хаакчы —бедик идейлиг, эртем-билигниг, культурлуг кижи, чаа амыдыралдың идепкейлиг болгаш медерелдиг тургузукчузу. Улустуң бедик моральдыг мозу-шынары, революцияның чаңчылдарынга болгаш коммунистиг идеалдарга оларның шынчы чоруу хөй-хөй алдарлыг ажыл-херектер болгаш эгелээшкиннер-биле чайыннанчак бадыткаттынып турар. Маңаа, чижек кылдыр Улуг эгелээшкинниң 50 чылынга алдар болдурган Бүгү-эвилел субботнигинге республиканың ажылчы чоннарындан 22 миллион кижиниң киришкенин чугаалаарга-ла четчир.

Шахтёр болгаш металлург, тараажы болгаш тракторист, кибернетик болгаш селекционер дээш—бистиң барык-ла 47 миллион чонувус ооң чок Ленинниң түгүн бедик тутпушаан. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле улуг орус улус болгаш ССРЭ-ниң бүгү улустары-биле кады эчис сорулга коммунизмче бүүрелдиг бар чоруур.

(СЭТА).

Черновицы область филармониязының мры болгаш танцының Буковина ансамбли республиканың өске-даа чогаадыкчы коллективтери-биле кады РСФСР-ге украин литератураның болгаш уран чүүлдүң Декадазынга киржир. Декада богун Москвага ажыттынар.

Ансамбльдиң найысыылавче баары бодунуң чээрбин чыл оюнуң байырлазы-биле капсырлашкан. Ол чылдарның дургузунда коллектив бистиң Төрээн чүртувустуң түе-түе черлеринге дөрт мүң хире концертти көргүскен. Кремльде Съездилер ордузунга-даа, Карпаттарның суурларынга-даа көрүкчүлөр коллективтиң күүседиичилерин бир домей сорук киришкин-биле, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткуп турган.

ЧУРУКТА: ыр болгаш танцының Буковина ансамбли ойнап тур.

В. СТЕПАНЕНКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

делегей бо хүннерде

Франция соңгулда кампаниязы

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи А. Званцовтуң хамчыткаңы болза:

Франция соңгулдага белеткенип турар. Радио болгаш телевидение дамчыштыр чүве чугаалаарынга хүн бүрүде элээн каш минута үе-шактыг кандидаттарга тыпсыл турар. Солуннар президентиниң албан-дужаалынга соңгудар дээшнерниң идегелдерин чарлап турар. Кандидаттарның чуруктарын бүгү чуртка тарадып, аскан. Чуруктар, чарлал азып, чыпшырар кижилерниң арагында демисел чоруп турар: Дүүн бажының хаңазынга Помпидунуң чуруун азып каан турган болза, ол бөгүн чок болур, ооң орнунда Поэрниң чуруу турар. Компартияның кандидады Жак Дюклога эң ажык удурланыкчылар чарлал, чурук аскан коммунистежже ажыы-биле халдаарынга безин чалданмайн турарлар.

Чоокта чаа моң ыыштар болгаш бижектер тутнан болук дүржок оолдар Нанседе комсомолчуларже халдаашкын кылган: «Юманите» солун Шатнэ-Малабриге (Үстүү Сена департамент) халдакчыларның үүлгединиинің дугайын дыңнаткан. Олар боттарының автомашиназын болук коммунистерже хөме тавартыр угландырган. Ооң түңнелинде Компартияның ол черде организациязының секретары Андрэ Жолиниң будун чарлал, чурук азып турган үезинде сый бастырган болгаш ам эмчиде чыдар.

Бүгү кандидаттардан түүле Жак Дюкло бүгү айтырыгларның талазы-биле ылаптыг болгаш тодаргай турушту эдээп турар. Радио болгаш телевидение дамчыштыр чугааларынга, хөй санныг интервьюзунга Компартияның кандидады тайбыңның болгаш национал хамаарышпас чоруктуң политиказын, капиталдың эрге-чагыргазын кыыгаарлаарын, улуг банкыларны болгаш монополияларны национализастаарын, үндүрүг системазын өскертирин баш бурунгаар көрген экономиктиг хөгжүдениң политиказын чорударынга туружуп турар. Ж. Дюкло-ла интервентилерге болгаш иштики контрреволюцияга удур хан төгүүшкүннүг тулчуушкуннарны чорудуп турган аныяк Совет күрүне бүгү талалыг дузаламчыны, ооң иштинде шериг дузаламчызын көргүзер дугайында афган чазактың дилээн, а ол ышкаш пайырал дугайында керээни чарар дээн саналын түүлдүгүнүп көрген.

Ол үеден эгелээш чартык чүс чыл дургузунда бистиң чүрттарывыстың аразында найырааччы харылзаалар быжыглып база калбарып турар. Совет Эвилелиниң техниктиг дузазы-биле туткан хөй санныг тудуглар аңаа хереглү болур. Найыралдың совет-афган тудуглары деп атты оларның адилээни чөптүг. Шаанда бодунуң үлетпүрү чок чорааан Афганистанга газ, машина тудуушкуну, химия ышкаш. ындыг адырлар тургустунган. Чүс-чүс чылдарда кижи эртиннес чыткан дагларның ышпык баштарын ажылдыр, ээн чыткан элезинниг ховуларны кежир бирги чергенин авторуктарын, гидроэлектростанцияларны туткан.

ССРЭ биле Афганистанның аразында кады ажылдажылга онза утка-шынарлыг: Афганистанның мурнунга тургустунган эң аммыдыралчы сорулгаларны шиитпирлээрингө ол кезээде бараан болуп турар. Совет Эвилелй үлетпүрүн чаа адырларын тургузары-биле кады техниктиг национал кадрларны белеткээрин ышкаш, чурттуң хөгжүлдезинге чугула ындыг айтырыгны шиитпирлээр талазы-биле дузаламчыны Афганистанга көргүзүп турар. Ам муң-муң афган инженерлер, техниктиг яндыбүрү тускай эртемнериниң ажылдакчылары чурттуң яндыбүрү тудугларында ажылдап турар. Совет Эвилели улус ажыл-агый планнарын, ооң иштинде бирги болгаш ийнги беш чыл планнарын күүседир талазы-биле дузаламчыны Афганистанга көргүскен. Совет Эвилели биле Афганистанның аразында хөгжүдеринге эргежок чугула машина, дериг болгаш өске-даа барааннар-биле хандырбышаан. Афганистанның даштыкы садыг саарылгазында бирги черни эзлеп турар. Совет-афганистан кады ажылдажылганың дугайын чугаалап тургаш, Афганистанның премьер-министри Н. А. Эттемадиниң демдеглээнин: «Совет Эвилели экономиктиг базисти тургузарының планнарын күүседир талазы-биле делегеңгей болгаш ак сеткилдиг деткимчени Афганистанга көргүскен, ол деткимче үүрттары-биле Франциянының холбаштырган чылыг харылзааларны хевээр арттырары болган турар ужурлуг деп, ол профессор бижээн.

Жак Дюклонуң чугаазы

ПАРИЖ. Ам болур президент соңгулдазынга Францияның Коммунистиг партиязының кандидады Жак Дюкло радио дамчыштыр чүве чугаалаан, ФКП-ниң кодээ ажыл-агый талазы-биле политиказын тайылбырлаан.

Херек кырында боттуг байдалды илеретпейн турар албан ёзугаар алырга безин Франциянның көдээ ажыл-агыйынга чыл бүрүзе 50 мүң ажыл-агыйлар хоозураан турар. 120 мүң хире кижи көдээ ажыл-агыйынга катташ, чоруун турар. Сөөлгү он чылдар дургузунда чуртка инвестиз-биле 500 мүң ажыл-агыйлар хоозураан. Эрткен чылда француз тараачыннарның ортумак орулгазының кызырызганын чазак албан ёзугу-биле миннинген.

Европа «нииги рынокка» Франциянның киржилгезин үүрмек болгаш ортумак француз тараачын ажыл-агыйларның байдалын улам дорайтадырынга чедирген дээрзин Ж. Дюкло демдеглээн.

Франциянның Коммунистиг партиязы Франциянның көдээ ажыл-агыйын хогжүдеринге национал аргаларны эң улуу-биле ажыглаары, хереглел биле хавдырызганың аразынга деңнелди чедип алыры эргежок чугула деп санаап турар дээрзин Ж. Дюкло демдеглээн.

Бис көдээ ажыл-агый кооперациязын хогжүдерин, хожудаңгай районнарга тускай дузаламчыны коргүзерин, көдээ суурларның чаагайжыдыгызынга хөй акшалы үндүрүп бээрин, үлетпүр бараанарынга өртектерин чиигедирин болгаш өске-даа ол ышкаш үүлдерин сапалдап турар бис.

Нииги мөлчүкчүлерге удур боттарының эрге-ажыктарын камгалаары-биле каттыжар деп хоорайның болгаш көдээниң ажылчы чоннарын Ж. Дюкло кыйгырган.

(СЭТА).

—◆—

СУДАНДА КҮРҮНЕ ЭРГИЛДЕЗИ

КАИР. (СЭТА). Май 25 эртенинде Суданга күрүне эргилдези болган деп, МЕН агентилел Омдурман радиозунуң дыңнадыын барымдаалаан, дамчыткан.

Революстуг командылаалдың чөвүлели премьер-министр Бабикр Авадалла баштадыр министрлериң чаа кабинединг тургусаан дугайын Омдурманның радиозу дыңнаткан. Авадалла даштыкы харектер министри база болган. Бодунуң үезинде Авадалла чүрттүң комудал хынаар дээди судунуң даргазы болуп турган болгаш 1967 чылда албандан халашкан. Чаа чазакта камгалал министр болган полковник Джавар эль-Мовейри революстуг командылаалдың чөвүлелин тургускан дугайында медегзелди вомчаан.

АЗИЯЖЕ ЧОРУДАР СОЛДАТТАРНЫҢ БЕЛЕТКЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пентагон Мурнуу-Чөөн Азияга, хамыктың мурнунда Вьетнамга дайын чорударыны солдаттарны белеткээрин күштелдирип турар. «Дейли уорлд» солуннуң биижээнибиле алырга, Форт-Дикс хоорайда базазага (Нью-Джерси штат) АКШ-тың инженер шериглери Мурнуу-Чөөн Азияга дайын чорударынга чепсектиг күштерин бодунуң составын белеткээр талазы-биле төптү алгыдарынга 3 миллион доллардың чарыгдаар. Мурнуу-Чөөн Азияга дайын чорударынга хамаарышкан шериг тудуунун 99 хуузу Вьетнамда дайын-биле холбаалыг деп, Нью-Йоркта инженер шериглериниң командылаалының төлээлекчизи медегзээн. Форт-Дикске солдаттарны хоран бүдүмелдерни ажыглаарының аргазынга база өөредир деп, төлээлекчи дыңнаткан.

Бөгүн — Афганистанның хамаарышпас болганындан бээр 50 чылы

Афган улустуң байырлалы

ЧУРУКТА: Хамаарышпас чоруктун Кабулда турасчаалы. В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бөгүн афган улус бодунуң чүрттүнүң хамаарышпас чоруунуң 50 чыл оюн демдеглеп турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Афганистанның Премьер-Министриниң чалаанын ёзугаар байырлалга киржири-биле Кабулда чеде берген. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Афганистанга аян-чоруун кылып баар дугайында мооң мурнунда дыңнаткан медээни афган хөй-нинти күзел хамыышкыны-биле уткаан деп чүве билдингир болгай. Совет чазактың баштыңының бо аян-чоруу совет-афган найырааттыг харылзааларны быжыглаарының болгаш калбартырының оруунга база бир базым болур.

Бодунуң алыс күзел сорулгазынче афган улустуң эрткен оруу чиик эвес болган. 100 чыл дургузунда афганнар англи колонизаторларга удур демиселче үш удаа көдүрүлүп үнген. Англичаннар Афганистанны эжелеп алыр дээр сөөлгү оралдажыышкыны Афганистан хамаарышпас чоруктуң чедип алган соонда, 1919 чылда кылган болгаш бларның ол оралдажыышкыны бүрүн аштырыышкыв-биле доозулган. 1919 чылдың май 27-де афган армия англичаннарның Тал шивээнин чоогунга бирги чергенин чепсээ-биле чепсегленген шиликтдек шеригларын бүрүн чылча шапкан.

Афган улуска ол берге, айыылдыг үеде Афганистанның хааны аныяк Совет Республикадан деткимче көргүзерин дилээн. Ынчаарда В. И. Ленинниң адынга чоруткан чагаазынга ооң бижээни болза: «Бодунарвын өске эштеринер-биле, кижи төрелгетеннің өнүктеринер-биле кады Силер бүгү делегейниин тайбыңының болгаш чаагай чоруувуң дугайында сагыш салып, бүгү делегейниң улустарының хосталгазының болгаш ден эргезиниң принципторин чарлаан болганындарда, ам афган улустуң күзээн дешшилгеен дээш бир-ле дугаарында хамаарышпас хостуг афганистанның бо найыралчы чагаазынга Силерге чорудар аас-кежиктиг болдум».

Тал шивээнин чоогунга англан шеригларын чылча шапкан хүнүнде — 1919 чылдың май 27-де чоруткан харыы бижиинге В. И. Ленинниң бижээни болза: «Хөстуг тускай догуннаан афган нацияның өмүнээзининден орус улуска байыр чедиргеп болгаш мындаатылар Силерниң дүжүлгеге саадаанынар дугайын дыңнаткан баштайгы чагааны алгаш, даштыкы кудданыкчылардан хосталгавын маадырлыы-биле камгалап турар хамаарышпас афган улуска ажылчын-тараачын чазактың болгаш бүгү орус улустуң өмүнээзининден байыр чедирер дээш далаштывыс.» Бо чагаалар болза аныяк Совет Республиканың болгаш Афганистанның найыралчы харылзааларын быжыглаан баштайгы дипломаттыг документилер болган.

Афганистанның хамаарышпас чоруун хүлээп көргенин англи колонизаторларга удур афган улустуң демиселинге ажок улуг салдарны чедиргеп. Англи колонизаторлар афган улуска удур чепсектиг демиселинден ойталаар болгаш тайбың керээнин чарар ужурга таварышкан.

Совет улус кожа ийи чүрттүн аразында найыралчы харылзааларны тургусканының 50 чыл ою-биле капсырлаштыр ооң хамаарышпас чоруунуң 50 чыл оюнга холбаштыр афган улустуң өөрүшүлүг сеткил-сагыжынга каттыжып турар. Афганистан хосталганы чаа-ла алган соонда дораан-на, ынчаарда боду базаларынга чеди он-он муң хоорайларның, суурларның дугайында, оларның тыптып келгенинден эгелээш бистиң хүннеривиске чедир хөгжүлдезинге анализ кылып, ол дугайында кончуг хөй материалдарны чыып база ооң чогуур түңнел кылып алыры черле бергенийик. Ону чүтле ажылчы чоннарның боттарының дузазы болгаш ээ-не идепкейлиг киржилгезининг ачызында ынчаар кылыр аргалыг болган бис. Барык-ла үүс муң чыгыы авторнуң күженишкинин-биле тургусаан баштайгы улуг ажылдың алды томуи парлап үндүрген.

• • •

Улуг Совет Эвилелиниң чарыдбас кежии болур советтиг Украина бодунуң төөгүзүнүң ийнги бежен чылынче херии базымнар-биле кирипкен. Ленинчи юбилейге белеткел улус ажыл-агыйының планнарын күүседири болгаш ажыр күүседири, ажылчы чоннарның коммунистиг медерелин бедидери, совет шиитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эвин улам ыңай быжыглаары дээш демиселге чугула чүүл болу берген.

Шахтёр болгаш металлург, тараажы болгаш тракторист, кибернетик болгаш селекционер дээш—бистиң барык-ла 47 миллион чонувус ооң чок Ленинниң түгүн бедик тутпушаан. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле улуг орус улус болгаш ССРЭ-ниң бүгү улустары-биле кады эчис сорулга коммунизмче бүүрелдиг бар чоруур.

(СЭТА).

Сан көвүдээн

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының зенитчилери ВДР-ниң агаар делегеминче шургуш кирген ужудукчузу чок америк самолёттуу дужүр аткан.

Мынчангаш ВДР-ниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның шиитп саны 3.291 четкен деп, Вьетнам информас агентилели дамчыткан.

ШЫН

● Дөрткү арын ● 1969 ч. май 27

Ленинчи кокпаң часпа

КЫЗЫЛДЫҢ № 7 Октябрьның 50 чылы аттыг школазының оңгу, сески класстарыга сөөлгү коңга «Ленинчи кокпаң часпа!» деп девизтиг арткан.

Доозукчу класстарга сөөлгү коңганың байырлалдыг ёзуналын ажыткаш, школаның директору Лидия Сергеевна Новикова доозукчуларга изиг байыр чедиргэн. Доозарының экзаменинче киирерлериниң дугайында башкылар чөвүлелиниң шиитпирин кижи бүрүзүнүң адын адап номчуурга, оңгу, сески классчылар чадып каан дорожка кырынче ийи каът кылдыр чыскаалдыр үнүп келгэн. Ийи 10-гу класстың 59 өөреникчилериниң 58-и экзаменге киирер, үш 8-ки класстап 2 кижи катап арткан.

Кызымак өөредилгениң 3 муң хүнүнү эрткэн деп чугаалаш, директор доозукчуларга школазындан этелээн ленинчи кокпазын делгем орук кылып, оңу чаңдыр баспазын чагаан.

Эртемче оруктар шиваа — экзаменнерни шүүргедиер, аңаа четчир чепсек — биллиг силерде бар!—деп ол чагаан.

Оңгу, сески класчыларның өөренир ажылдык улуг кижилдикчи ужур-дузаазын база бедик үнелеп келгэн.

Улуг-Хем районнуң бүгү школалары В. И. Ленинниң төрүттүнгэн хүнүнден бээр чүс чыл болурунга тураскаадыкан стендилерни кылган, аревчилер, кызыл партизаннар, фронтучулар, ажыл-ишкин мурнакчылары-биле ужуражылгаларны эрттирип турар. Арыг-Узуу сес чыл школазында кызыл иштилерниң 14 отряды бар. Олар ленинчи өрээлди эки дерээн. «Ленин ышкан бараан болгурун, чүрттаарын, ажылдаарын Төрээн чүртүвүскэ даңгыраглап тур бис» деп темаазыг пионер чыыжын бедик деннелге эрттирген. 6 «б» класстың кызыл иштилериниң чыыжынга Ленин орденниг хойжу Ч. Монгуш киришкен.

Арыг-бажыжылар төрээн суурунуң төөгүзүн бижип, кудумчулар аайы-биле тимуровчу командаларны тургузуп алган, назылан кырааннарга, пенсионерлерге дузалажып турар. Олар ол суур чүрттүт, фронтучу танкист Ховалыг Бичө-оолдуң дугайында материалдарны чыып, дайынчы алдарының өрээлин школазында тургузуп алган.

Ийи-Тал школазында туризм организакчызы Саян Биличнир-оол школачыларны солун походтарже баштап, хөй материалдарны чыып алгаш, районга бир дугаарында школачы музейин ажыдып алганын демдеглээри чугула. Ол школаның өөреникчизи Мира Баву-Сүрүң Москвага мартта болган школачы музейлериниң ажылының дугайында айтырыгны чугаалаткан конференциявыг ажылынга киришкеп келгэн.

Ук походтуң ажылының талазы-биле эки ажыл-херектери Каа-Хемниң Сарыг-Сеп № 2 ортумак школазының башкылары болгаш өөреникчилери база чорудуп турар. Шында ленинчи өрээлди ажыттаар, экскурсоводтарны белеткеп, экскурсиялар организастаарының график планын тургускан. Класс, отряд бүрүзү «Ленинчи күзелдиң черлери-биле» деп походка киирип-тир кылыр даалгаларны алган. Чижээ, 6 «а» класс «Ленинниң оюр-хевири тыва национал театрда», 5 «б» класс «Ленинниң оюр-хевири национал чечен чогаалда» деп темаларга ажылдарны кылыр, 5 «а» класс Ленин аттыг черлерниң школачылары-биле чагаалажыр.

Ол школаның өөреникчилери Володя Бадыр, Тамара Төжү, Серёжа Тиннчей, Роза Салчак, Галя Ложап, Серёжа Доржу, Люда Дарма болгаш өскелер-даа Шушенскоеже экскурсиялап чорааш. Олар аңаа чорааныңың дутайында тырттырган чуруктарлыг альбом кылгаш, оны ленинчи ерээдде делгээн.

Мөңгүн-Тайганың Кызыл-Хая, Бай-Тайганың Тээли, Шуй, Тес-Хемниң Самагалдай, Тожуның Ий школаларының кызыл иштилери база солун ажылдарны чорудуп турар.

Кызыл иштилериң тыва отряды ам 23 муң кижи четкен. Республиканың ийи өөреникчизиниң бирээзи ам кызыл ишти. Школалы бүрүү кызыл иштиң болурун чедип алыры чугула.

Кызыл иштилер Төрээн черниниң делгемнери-биле походтарга, экскурсияларга чоруп турган. Владимир Ильич Ленинниң чагыгларының амыдыралга канчаар боттанып турарын. Тыва 25 чылдарының дургузунда канчаар чаартыныл орарын магадап көрүп турарлар. Олар чогаа ооң-конперттерни көргүзүп, яңы-бүрү темаларга лекция, бесседаларны номчуп, төөгүнүң тураскаадырын камгалаар, күш-ажылдың болган дайынның хөөрүңнарынга дузалаар, улуг улустуң ажылынга күш чедер-де дузазын көргүзер ажыктыг ажылдарны кылып турар. Ол үеде олар «ССРЭ-ниң туризм», «Аныяк турист» хөрек демдектериниң программазынга дужаарынга белеткеп ап турар.

Бистиң республиканың кызыл иштилери сөөлгү чыл-дарда 44 ленинчи өрээлди, төрээн черни өөренир 35 музейин, күш-ажылчы болган дайынчы алдарының 30 будуңун кылган. Олар 12 тураскаалдарны тударынга дузалашкан.

З. ЖУРАВЛЕВА,
аныяк туристерниң республика станциязының методизи.

23-кү сөөлгү коңга

Эртенгиниң он шак үжен минута. Школа артында шөл баймырлалдыг байдал киргэн: доозукчулар, бирги классчылар, авалчылар, башкылар шупту мында чыглып келгэн. Кызылдың № 2 школазынга сөөлгү коңганың баймразы эртип турганы ол.

Таалалчыг музыканың үделгези-биле 10 болгаш 8 классчылар чыскаалга турупкан. Школаның тугун үндүрүп келгэн. Школа директору М. О. Даидынчаптың тутаазаазы болза:

— Эртим доозукчулар, бөгүн бис өөрүшкүлүг хүнүү демдеглеп тур бис. Школачы чыдарыңар эртип, сөөлгү коңга силерни кичээлче чалап тур. Удавас экзаменнер. Оон соонда амыдыралче оруулар ажыттывар. Башкыларыңар, ада-иелериңер, школачы өөрүңер силерге байыр тудуп, чедиишкиниерни күзеди. Төрээн школаларывыс адынга төлептиг болуңар.

Школада ада-ие комитединиң даргазы Д. К. Куулар доозукчуларга байыр чедиргэн. Амыдырал дээрге демисел-дир, бергелерге торулбас, ёзулуг төлептиг кижилер болуруун ол күзээн.

Оон соонда доозукчуларны доозарының күрүне экзаменнеринче киирген дугайында дужаалды вомчаан.

Байыр чедиришкиннерни улажып-ла тур. 10-гу классчыларның мурнундан Владимир Калиндүү, Зоя Сарыглар өөрүшкүнүң. четтиришкинниң чылыг сөстерни башкыларынга, ыяк школазынга бараалгаткан.

Байырлалдың төнчүзүнде бирги классчылар доозукчуларга чечек тудуспан.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 2 школазынга сөөлгү коңганы какканы.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

„Ленинчи күзелдиң черлери-биле“

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ Коммунистиг партизазы, бүгү совет улус, бүгү делегейниң ажылчы чоннары 1970 чылдың апрельде В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур оюн демдеглеп эрттиреринге белеткенип турар.

РСФСР-ниң чырыдыышкын министерствозу, ВЛКСМ Төп Комитеди, бистиң чүрттүү В. И. Ленин аттыг пионер организациязының Төп Чөвүлели, Бүгү-эвилелдиң аныяк туристериниң Төп станциязы, Бүгү-эвилелдиң марксизм-ленинизм институту пионерлериниң болгаш школачыларының «Ленинчи күзелдиң черлери-биле» бүгү-россия походун ол улуг байырлалга тураскаадып чарлаан. Пионерлериниң «Ленинниң чагыгларынга шынчы бис» деп бүгү-россия экспедициязының болгаш комсомолчуларының болгаш аныяктарының совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлери-биле Бүгү-эвилел походунуң программазынга ол поход база кирип турар.

«Ленинчи күзелдиң черлери-биле» деп поход В. И. Ленинниң төрээн хоорайы Ульяновскиден бо чылдың январъ 9-та эгелээн. Ол конференцияга бистиң республикадан 9 кызыл иштилер чораан. Ол дээрге, Саша Оюн, Таня Климас (Кызыл), Надя Доңгак (Чадаана), Люба Салчак (Сарыг-Сеп), Валера Орус-оол (Барыын-Хемчик) болгаш өскелер-даа. Ульяновскиге Тываның кызыл иштилериниң походтуң киржикчиэн болур Кызыл вымпелди тывыскан. Тываның кызыл иштилериниң дээре отрядтары ол вымпелди бистиң республиканың революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы алдарының черлери-биле алгаш чоруттар. Бо чылдың мартта болган кызыл иштилериниң республика конференциязынга кызыл вымпелди Кызылдың кызыл иштилеринге тывыскан, түге дээрге 1919 чылда Кравченконуң болгаш Щетинкиниң партизан армиязы актарының хөй кижилиг шерии маңаа чылча шашкан болгай.

Бистиң республиканга ук поход бо чылдың январьда эгелээн. Ону ВЛКСМ обкомуның чанында штаб, районнарга комсомол райкомнарының болгаш районоларның чанында тургускулаан уруглар туриминиң, а школаларга туризм болгаш төрээн черни өөренириниң Чөвүлелдери удуртуп турар.

«Ленинчи күзелдиң черлери-биле» походтуң талазы-биле Тываның школачылары чүнү кылып турарыл?

Чадаана хоорайның № 1 ортумак школазының өөреникчилериниң төрээн черни өөренир 19 отряды эрес соруук-биле походтап турар. Ол школада ийи муң ажыг экспонаттыг, республикада дээре музейлериниң бирээзи школачы музей бар. Шында байлак материалдыг аттестика булуну бар. Ядыы араттарны кээртел чок дарлап, мөлчүп чораан лама, хамнар класшиник идик-хевин кедикпек олурарын көргүскен эрги тыртыгган чуруктар шында хөй. Хүрээге чүдүп турган хуурактарны кадыг-дошкун аажылап турарын көргүскен чуруктар база бар. Шында Дарыймаа-Лакшиналы тыртыгган чурук база бар. Ол Тывага Тибеттен (Кыдаттан) хамаатыг дайынының чылдарында келгэш, будүүлүк араттарны «кызыл буктар» келгэш, бурганга чүүрүр арганы силерге бербес» деп коргудуп турган. Кызыл шериглер чонну мөлчүрүп болдурбас деп чүвени билир ол чаңыл лама ол үеде 200 тавак ишти алдын-мөңгүнүң оорлап алгаш барган.

Чадаананың аныяк туристери Тываның төөгүзүн өөренип, кызыл партизаннар, тыва эки турачылар, мурнакчы кижилер-биле ужуражып, Ленинниң чагыгларының тыва черге хүн бүрүүге боттанып турарын магадап көрүп турар.

Аныяк кызыл иштилер Вера Ондар, Люба Аскырова, Света Монгуш, Сергей Монгуш, Галя Ооржак, Валя Аксыс болгаш өске-даа школачылар ол бүгү ажылдарга идепкейлиг киржип келгэн. Оларны башкы Александра Бораевна Монгуш баштап турар.

Чөөн-Хемчиктиң хоочун аревачилериниң бирээзи Түлүш Доржу Тываның аревачилериниң эрткэн берге, чамдыкта аймылдыг оруунуң, ооң баштайгы үүрлериниң, ноян, лама, хамнарының каре сагыштыг үүлгедиглериниң дугайын аныяк туристерге көзелдиг чугаалап берип турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтузунга маадырлыг өлгэн тыва эки турачы лейтенант Сат Бүрзекейниң ады төрээн дунмазы Сат Барыкпан ол коргуш чок тыва офицериниң дугайын бичии кызыл иштилерге чугаалап берген. Ол школаның 7 «в» класының кызыл иштилери хоорайның хлеб заводунуң болгаш даарыныла комбинадының төөгүзүн бижип эгелээн.

Башкы А. Монгуш кызыл иштеп ажыл-иш өөреникчи, школачы коллективтиң найыралын бижыглаарынга, интернационалчы болурунга, амыдырал-чуртталганы хандыр билиринге дузаалаар-дыр деп чугаалап турар. Ол школаның директору М. Ооржак туристи, төрээн черни өөренир ажылдык улуг кижилдикчи ужур-дузаазын база бедик үнелеп келгэн.

Мөңгүн-Тайганың Кызыл-Хая, Бай-Тайганың Тээли, Шуй, Тес-Хемниң Самагалдай, Тожуның Ий школаларының кызыл иштилери база солун ажылдарны чорудуп турар.

Кызыл иштилериң тыва отряды ам 23 муң кижи четкен. Республиканың ийи өөреникчизиниң бирээзи ам кызыл ишти. Школалы бүрүү кызыл иштиң болурун чедип алыры чугула.

Кызыл иштилер Төрээн черниниң делгемнери-биле походтарга, экскурсияларга чоруп турган. Владимир Ильич Ленинниң чагыгларының амыдырал канчаар боттанып турарын. Тыва 25 чылдарының дургузунда канчаар чаартыныл орарын магадап көрүп турарлар. Олар чогаа ооң-конперттерни көргүзүп, яңы-бүрү темаларга лекция, бесседаларны номчуп, төөгүнүң тураскаадырын камгалаар, күш-ажылдың болган дайынның хөөрүңнарынга дузаалаар, улуг улустуң ажылынга күш чедер-де дузазын көргүзер ажыктыг ажылдарны кылып турар. Ол үеде олар «ССРЭ-ниң туризм», «Аныяк турист» хөрек демдектериниң программазынга дужаарынга белеткеп ап турар.

Бистиң республиканың кызыл иштилери сөөлгү чыл-дарда 44 ленинчи өрээлди, төрээн черни өөренир 35 музейин, күш-ажылчы болган дайынчы алдарының 30 будуңун кылган. Олар 12 тураскаалдарны тударынга дузалашкан.

З. ЖУРАВЛЕВА,
аныяк туристерниң республика станциязының методизи.

Аныяк туристерниң республика станциязы республиканың школаларының туризм организакчыларының семинарын чоокта чаа эрттирген. Аңаа 52 башкы киришкен.

ЧУРУКТА: семинарның бүгү киржикчилери өөредилге үезинде. Эрин ортумак школаның башкызы Бүрбүжаптың (ортузунда) тайылбыр берип турары.

О. САЛЬНИКОВАНЫҢ фотозу.

Келир үезин бодаар

Культураның болган дыштанылганың И. Гастелло аттыг парытың ырак, чоокталаа келген авалчылар сонуургап мактаар, бойдустуң кижиге хайырлаан чайгаар будүжүүн эптиин, үнген ыяжының, чадаг үнүштериниң хөй янзылыг болган байлаан дыка магадаар.

Кызыл хоорайның чурттакчылары, харын түгле олар-даа эвес, республиканың районнарындан келгилээн кижилериниң эң хөй нуруузу хостуг шактарын, кежээлерин, дыштанып хүннерин Гастелло аттыг парктың агаарлыг, серии бойдузунга эрттирип турар. Чайгы үеде янзы-бүрү байырлалдар, селгүүстээшкиннер, спорттуң массалыг хемчеглери аңаа болгулап турар. Спортчу хеп кеткен, балыктаар херекседер туткан улуг, аныяк кижилер чайын эртен даң бажында, дыжа кеткен, коньки туткан кижилер кыжын, шыдыраа, бөмбүк, мерге туткан кыялчылар чайын ажыл шагынын соолуунде, дыштанып хүннерде парктың хөй-хөйү-биле шуужуп-ла турар.

Кызылчы чаштарның — уруглар ясилериниң болгаш салгарының чоргаар эзлери, чай дүжүү келирге билек, база-ла паркче, иезин эдерген өөр күш оолдары дег, көөкүн киргеш, ооң серинн салгынынга, арыг агаарынга ойнап, дыштанып, удуп турарлар. Хоорайның хөй-хөй уруглар садтары болгаш ясилери ботгары шында түгкай чайлагчыгаштарлыг. Оларның чаш кижилерге ачы-дузалы чеже хирел дээрзин эң эки уруглар өмчизи-зе четче санаа шыдаар боор!

Өөредилге чылы төнүп, школачылар бажыңнарынче тарап турар үеде, бистиң парыбыстың оът-көгү хөлбеп, үнүштериниң чечек бүрүзү сагланайның турар апаар. Чер болганынга кескүлеңнээш уруглариың эң хөйү паркка хостуг өйүн эрттирер. Олар селгүүстээп, ойнаан, сугда ажыглеп, балыктаан, спорт кылган— чүнү канчаңастар дээрни! Кыштадыр өөренгэш, могаккай берген ол хөй санның «ишчилерге» паркте чеже күштуг катап эгидип, та чеже үгланны немеп берип турар чүве.

Хоорайның ажылчы чоннарының дыштанылгазы коллуувда Культураның болган дыштанылганың парыгына эптип турар чүве болганда, чугула херектиг дериглерни анда моөнней тургускаңы черле таарымчалыг. Дыш ап ойнарынга, спортка, көрүлдерге херектиг дериглер паркта эвээш деп болбас. «Хүреш» стадион, 2 театр, карусельдер, самолёттар, волейбол, баскетбол, городки шелдери, теннис, шыдыраа, бильярд залдары, хеме станциязы, эштир хөлбек, танцы шелү дээш өске-даа дериглер паркның амгы байдалынга четчир. Олар сан-хөөнүн хире-чергеэн-биле моон сонгаар-даа чоннуң негелдеанинге дүүштүр өзери чугаажок.

Паркның администрациязы чоннуң дыштанылгазынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш чыл бүрүде сентелге белеткел ажылдарын багай эвес чорудуп келгэн. Бо чылдың чайы сезонунга утказуттур парктың аллеяларын, шелүүгештерин эки септен дерээ, сеткилге тоонуп турар өөгүр лозун, плакаттарны, щиттерни кызгылаан, сандайларны, олуттарны будуп, ораң бажыңнарны чугайлаан.

Кижиниң дыштанылгазынга, кадыкшылынга паркның кайы хире ажыктыы, күш-ажылчы кижиге ооң чеже күш немеп берип, ону кайы хире сергедип турары үстүүде каш чижектен ылдеп-дыр.

Мооң-биле кады, эки таланы эдере бээр. «Бичалза-даа» деп хүтбай сөстү маңаа ажыглавайн барып шыдаттынмастыр. Ону мындыг үш кол үүлге хамаарыштыр киргеш, санал-оңаа солушса деп бодап бар.

Бирээде, кызылчылар боттарының парыгына ынаан, ону аштап арыглаарынга, чаагайжыдарынга киржип, чыл бүрүде хөй ажылды бүдүрүүн келгэн. Бичалза-даа паркка дыштанып бергэнде чамдык кижилер ооң каас-шиник, арыг-силиг турарынче сагыш салбас боор-дур. Бичангаш октаттынган шил, лаваа, салаын дээш өске-даа боктар дыштанып шалдаруспу чыяра кызып кел чоруур. Оон аңгыда белдүгеп боктар, өртенгэн хүлдер ажыт черлерни «солей» бергэн. Моон соңгаар ол бистя «кызып» келгэн бокту бүгү-шиитиниң күжү-биле парктан үндүр кызыпса, оон ынай паркты боктадырар чорукту шыңгыы көөр кылдыр чуруумчутса деп бодал.

Ийиде, парктың чайгаар үнгэн мыяы чыл бүрүде эвээжеп, шаарарын турар, а хоорайның чонну шашкын өөрү орар. Ындыг болганда паркка немей яяш тарылгазын чыл бүрүде массалыы-биле чорудары негеттинип келгэн. Хөй-хөй шиитер чазын аштапа үезинде өртгедикшикиндеп, күжи чодураа бышканза, орукчирик барымдаалавайн базарындан болгаш саантарлыг кезиишкиндеп узуткаттынып турар, а парктың үнүжүтте немей чаңгыс-даа ыяш тарыттынмас. Оон аңгыда дыт, хадың, хаяы ыяштарны болгаш чамдык чадаг үнүштерни чүге тарып болбазыл.

Үште балыктаар, эштирде маңаалдыг Каа-Хемниң парктың артыы талазында будүү ыйыдып, чыл бүрүде-ле 10—10 дөрбелчин метр эриктэ чүүл шаап, хөй санныг улуг, аныяк ыяштарны алгаш барып турар. Аңаа удур хемчег алыр дугайын кым-даа чугаалавайн, бодавайн турар. Парктың ол качыгдап турар эриниге дузаалап, ону камгалап алыр үе келгэн.

Бир эвес парктың келир үезинче көрүнмес, оон үнүүнүге немей ыяш олуртпас, сут алырындан камгалал кылбас, бокталышкын-биле шиигны демисел чорутпас түве болза, ам бир каш он чыл болгаш парктың байдалы канчан баазырган дээрээн бодаарга, ыяш ыдыктарының кижи бүрүзүнүң сеткил чымырт кыннырдыр, а ол дугайын чон чугаалажып-даа турар. Мынчангаш Кызыл хоорүүскөм, оон чаагайжыдыгга конторазы, тарымал ногаан үнүштер камгалалының конторазы, бойдус камгалал инитилелиниң хоорай салбыры болгаш парктың администрациязы үстүнде айтырыгларны хандыр бодап көргеш, чогуур хемчеглериң алыр, тодаргай планнарны тургузаар болгаш оларның болдунарын бо чылын-па боттанырын эгелээр боор деп идегел-биле бо үүгүл бижиттингэн.

С. ЧИГЖИТ.
«Шынның» түскай корр.

ДЫҢНАДЫГ

Кызыл-дың Гастелло аттыг парытының Ногаан театрынга бо айның 27-де кежээ 19 шакта «Совет Эвилелиниң делегей байдалы» деп лекция болур. Лекция соонда кинофильм көргүзер. Лекцияны төөгү артемперинің кандидады ш. Мкртумян (Москва) номчуур. Билеттерни «Билиг» изитвилелинде. Кочетов кудумчузу, бажың № 4, телефон 21-35, садыл турар.

Редакторнуң оралакчызы
С. К. ШОПГУ.

Школачылар, аян- чорукче

Аян-чорук — бистиң Төрээн чүртүвүстүң байлактарын, ооң класчараш бойдузун, кижизерни, олардың амыдыралын болгаш күш-ажылын силерге таныштырар. Туристиг чадаг походка киржин, маршруттуу кылгаш, силерге тэваржыр бергелерни бодап, оларны ажыл эртер арганарның дугайында класс удуртукчузу, школа эмчизи, пионер вожатыйы-биле сүмележип көрүңер, урутлар.

Чадаг аян-чорукту баштай чоок черге кылгаш, күштеринерни шенеңер. Походка үнер мурнуунда эмчиге шинчидиңер. Походтаар кижи орукка хереглеттинмес артык чүве албас болгаш ооң-биле кады эң чугула хереклерни алырын уттуп болбас. Ылангыя бижыг, эштиг идиктерлиг болуру чугула. Тар идиктер буттарны кызып, ойгул каптар, хос идиктер кижиниң кылажын шаптыктан. Сөөртүүнүң, ушталуун чоргулаар болгай.

Походтуң киржикчилери күш талазы-биле шупту бир дөмей болза эки. Өйүн эрттир тургузу кыяштан болбас. Дыштанылганы чогуур үезинде кылыр, походка чурумну эки тудар, арыг-шеверни сагыыр херек. Дүштээн черлерге хем, хөл сугларынга овааргымчалыг эштип чорза эки. Эштиниккинни эштиг черлерге өөрүг чоруглар, чаңгыс кижи аштын болбас. Буттарны, ужтарны доктаагаш черинге чуп ап чоруур. Изиг хүнге орттенир (эдин чиртир) чоруктан камгаланыр, чаңгаш маңа-ботту эңаа шондурбас херек, башка шляпаны кетсе чогуур.

Ижин-шөйүнү аарыгларындан камгаланыпар. Эргижиреп үрелген чемнерни, быштаан болгаш силерге билдинмес кат-чимистерни чивеңер. Рыноктан садыл алганыңар ногаа аймаан эки чутташ чиир херек. Хемнер, хөөлбектер, хөлдер суун ишпеңер, түгле доктаагаш черге хайындырган сугну ишсе чогуур. Ындыг сутну түскай савага ап чоруур.

Дүне хонарынга кургаг, ыяк черни шилип алыры, шымраа-сөөктен камгаланыры чугула, олар кижиге зарыгны халдадып болур. Дүн-хүн иштинде 8 шактан эвээш эвес, а берге черлер эрткенде ооңдаа үр үеде удуур херек. Походка аптекажыгаштыг чоруур.

Аян-чорук — эки, таарымчалыг болгаш дузалыг дыштанылга ол. Аян-чорукка уруглар бижыг, шыдомыккай, аваангыр, оптут, шыырак кылдыр дадыгып, кадыкшылыг бижыглап турарлар.

Ажыктыг микробтар

БОЙДУСТУҢ амыдыралынга микробтар улуг рольдуг болуп турарлар. Хөрүүн микробтары чокка үнүштер өзүп шыдавас. Үнүш чокка, үнүштер-биле амыдыраар амытаннар чок турар ийик.

Хөрүүн микробтары үнүштерге чеминиң белеткеп турар. Чүвени иридин чыдыдар бактерияларның дузазы-биле амытаннарның болгаш үнүштериниң организмиге ажык чок болуу берген продуктулары, ол мышкаш амытаннарның база үнүштериниң сек-артынчылары хөрүүнге киргеш, азаан бодүүн химиктиг будумелдерге чарылгылаан, түгле хора чок апаар эвес, харын-даа дузалыг болуу бээр. Ирипшкинниң түңнелинде азоттуг продуктулар тыптып келир. Оруе эртемден С. Н. Виноградскийниң ажытканы бактерилер бо продуктуларны ажыдып хуулдурар, адак соонда барза-барза олардан селитраны ап турар. Селитра хөрүүн суунга эстирге оны үнүштер дазылын дамчыштыр сиңдирип ап турар. Селитрада азот бар, ол азот белоктарның составынга кирип турар, янчангаш үнүштериниң эң-не кол чеминиг бүдүмели болуп турар.

Агаардан азоттуу шуут шиңгээдип ап турар бактерилер хөрүүнде база бар. Кажан ол бактерилер өлүрее оон чыяа алган азоду-биле үнүштер чеминиң турар. Чижээлээрге, боб үнүштериниң бобтары—чочак-тараа, фасоль, вика, люпин болгаш өскелериниң-даа дазылынга борбайтыр уламның амыдыраар бактерилер ындыглар. Ынчангаш бобы үнүштер чеминчидилге салбаан хөрүүнге беэнп эки үнүп болурлар.

Бистиң ховуларывыстың дүжүттүү хөрүүн микробтарындан улуу-биле хамаарыжып турар. Ынчангаш ол микробтар кижиге тергиин улуг дузаны көргүзүп турар, оон үжүрүнда оларны кижиниң дузалакчыларын деп адап болур.

Кижиге дуза чедирип турар оон-даа өске микробтар эвээш эвес. Хлеб ажыдарда хоютказ далгайче дрожжаны холуп турар бис, ол дрожжа чөгенчир бичии дыка хөй грибоктардан тургустунган болур. Хоютказ далганы таарымчалыг байдалга тургузуптарга дрожжа грибоктары өзүп, көвүдээш ажымшкын үндүрер; оон түңнелинде хоютказ далган хөөреп келир болгаш оортан эки шыпарлыг, шаараш үттелиг чымчак хлебти быжырып ап болур бис. Капустаны ажыдары, огурецти дузаары, яблокону ажыдары, хойтпак, тараксты ажыдары, быштактаары, мал чемин силостаары яңы-бүрү үнүштер богун чеминчидилгеге белеткээри болгаш өдек аймаан суггарылга шөлдерниге хандавырын чок ыяры — бо бүгү чүүлдерни кылыры микробтарның ажылынга үндезилеттингэн.

Дудук өскүдери кижи бүгүдеге билдингир. Бичии грибоктарны белиң кижиге дузалыг кылдыр хереглээрин эмчизер билип, өөренип алганнар. Эрткен чүс чылдарның чедем чылдарында-ла оруе эртемденнер В. А. Манасеин болгаш А. Г. Полотебнов олар кижиге аймылдыг микробтарның ааулдезин дудук өскүдер моогужүтештинг бир аймаа модификатап турар дээрзин ажытканнар. Ол моогулер микробтарга өлүмнүг будумелдерни ажыдап үндүрүп турар деп чүве соонда билдинген.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң аймыл чок чорук комитединиң удуртулгазы болгаш партия организациязының озал-ондактаң мөчээн майор

Николай Ыйбырзанович МАНЫКАЙНЫҢ

өг-бүлезинге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Райком кежигүнү, район Советиниң депутады

Николай Ыйбырзанович МАНЫКАЙНЫҢ

озал-ондакка таварышкан элекке мөчээни-биле холбаптыр СӨКП Барыын-Хемчик райкому, райкүзбом ханы кажыдалын оон төрээдериге болгаш чоок кижилеринге илергейлеп тур.

КИНО

МАЙ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кымга-даа хамаарыштпас суглар» 10, 12, 2, 4, 5.55, 7.20, «Чүрек дилеп турар кижи», «Кижи болгаш автомат», «Кымга-даа хамаарыштпас суглар» 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Янгарлыглан келген дургун» 10.40, 12.40, «Кашмирге болган ыпаклыл» (1-ги, 2-ги сериялары) 2.45, 5.40, 8.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Париж — Варшаваже виза чокка» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киличизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийни амыдырал киличизинин 23-54, культура киличизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киличизинин 21-47, үлетпүр киличизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киличизинин 21-27, информация киличизинин 20-60, бухгалтериянын 21-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи берганза 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында паразалга эргелелиниг типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00628

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 28 СРЕДА № 122 (7968).

Өртээ 2 көп.

КАБУЛДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

КАБУЛ. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи).

Май 26-да албан ёзузунуң найыралчы аян-чоруун кылып, Афганистанда чеде берген ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Афганистанның хаан чазааның Премьер-Министри Нур Ахмед Этгемади-биле чугаалажыышкын болган.

Найыралдың болгаш бот-бодун бүрүн билчир чорунтуң байдалынга эртикен чугаалажыышкынныр үезинде чазаптарның баштыңнары совет-афган харылзааларының байдалын болгаш оларны улам ыңай хөгжүдериниң перспективаларын тодаргай чугаалашкан. Делегейниң ийи чуртта сонуургадыг чүгүлээ айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның үре-түңнелдиг солчулгазы база болган.

А. Н. Косыгинниң Афганистанда чоруп турары

КАБУЛ. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи).

Май 26-да ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин албан ёзузунуң найыралчы аян-чоруун кылып, Афганистанга чеде бергеш, Делькуш ордузунга барган болгаш Афганистанның хүндүлүг аалчыларының дептеринге ат салган. Дептерге Совет чазактың баштыңын үдеп чоруур кижилер база ат салган.

Ооң дараазында А. Н. Косыгин Надир Шахтың мавзолейинге чораан болгаш Афганистанның шылгарангай күрүне ажылдакчызы, улуг шериг начальнигининг мага-бодунуң хааржаанын кырынга чечек салган.

Хүнүң ийиги чартыында А. Н. Косыгин Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле тутқан микрорайонну көрген.

Хей-ниити ажылдар министри Масса микрорайоннуң дугайын А. Н. Косыгинге болгаш ону үдеп чоруур кижилерге тайылбырлаан.

КАБУЛ. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи).

Май 26-ның кежээзинде Афганистанның Премьер-Министри Нур Ахмед Этгемади ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге алдар болдурган хүлээп алышкынын тургускан.

Хүлээп алышкын үезинде Афганистанның Премьер-Министри Нур Ахмед Этгемади биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин чугаалар солушкан.

Н. А. Этгемади афган чазактың чалалгазын хүлээп алганы дээш А. Н. Косыгинге хүлээп көрүүшкүнү илергейлеп, бодунуң өмүнээзинден болгаш бодунуң эштериниң өмүнээзинден хүндүлүг совет аалчыга байыр чедирген.

Бо аян-чорук найыралчы чагааларны солушканынган бээр бежен чыл ою-биле капсырлашкан, Афганистанның хамаарышпас чоруун катап тургусканының болгаш Совет күрүнениң тургустунган хүннеринде ийи күрүнелер бот-боттарын хүлээп көргенин ол чагааларынга илергейлээн дээрзин Премьер-Министр чугаалаан.

1919 чылдың май 27-де төөгүлүг чагаазынга Владимир Ильич Ленининиң Афганистанның хамаарышпас чоруун хүлээп көргенин дугайында сөстери төөгүнүн арыннарында киргеп, Ленин ийи чурттуң аразында чаагай харылзааларның тургустунганын оларның кады ажылдажылгазының ягези болурун бодунуң чагаазынга баш бурунгаар өттүр көргеп.

Афганистанның хамаарышпас чоруу дээш демисежип чораан афган удуртукчуларның болгаш Совет күрүнени тургускан совет удуртукчуларның үндезин суурун салганы чаагай харылзааларны тайбың кожа-хелбээ турарынга, бот-бодун хүнзүлежириңге болгаш бүзүрежириңге үндезилээш тургузуп турар дээрзин Премьер-Министр демделээн. Ол харылзаалар кажан делегейге төөгү талазы-биле улуг өскерилгелер болган үеде, чартык чүс чыл дургузунда шаг-үениң шылгалдазын тудуп эрттирген болгаш ам боттарының ийиги бежен чылын бүзүрелдиг эгелеп турар.

Чер бөмбүрзээниң районунга тайбыңның болгаш айыл чок чоруктуң үндезиннерин быжыглаарынга чугула рольду ойнаан болгаш чаагай кожа-хелбээ турарының база тайбың догунаашкынның эң дээди илереи болур. Афганистан биле Совет Эвилелиниң аразында найырал ийи чурттуң аразында экономиктиг кады ажылдажылганың херээнге эки түңнелдерни берген. Ол найырал бистиң экономикавыстың үндезинин болуп турар дыка хей тудугларны боттандырар аргалыг болдурган деп, Премьер-Министр чугаалаан.

Н. А. Этгемади Чоокку Чөөн чүктө Израильдиң агрессиязының уржуктарын үзүткаарының эргежок чугулазын демделээн. Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын таарыштыр шинитпирлээр сорулга-биле ам делегейде ап турар күжениишкиннер араб улустарның эргезин хандырарынга ажыктыг болур дээрзинге идеген турар бис деп, ол чугаалаан.

Харыы сөзүнге А. Н. Косыгин хамаарышпас чоруун катап тургускарының 51 чылын чурттуң эгелеп турары-биле холбаштыр Афганистанның үлузунга болгаш чазаанга чүректиң ханызындан байыр чедириишкинин болгаш ең эки күзээшкиннерни Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң үлузунуң болгаш чазаанның өмүнээзинден дамчыткан.

Силерниң чуртуңарның хамаарышпас чоруунуң байырлалының хүнү совет-афган дипломаттыг харылзааларны тургускарының 50 чыл ою-биле капсырлажып турар-дыр деп, А. Н. Косыгин чугаалаан. Афганистан аныяк Совет Республиканы хүлээп көргеп даштыкы күрүнелерниң база бир баштайгызы болган. Совет Россия силерниң төрээл чуртуңарны хүлээп көргеп баштайгы күрүне болган. Бистерниң аравыста найыралдың болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзааларның үндезинилерин Совет күрүнениң тургузукчузу, Чөөн чүктүң улустарының улуг өөнүү В. И. Ленининиң болгаш хамаарышпас чорук дээш демисел үезинің шылгарангай афган ажылдакчыларның тургускан дугайын кезээде сактып чоруур бис.

Чаагай кожа-хелбээ турар чорукче болгаш кады ажылдажылгаже угланышкын салдынып турган делегей байдалының ең нарын байдалдарында шаг-үениң хыналдазын тудуп эрттирген, ынчаарда хей күрүнелерниң түгле политиказы эвес, харын база боттарының догунаашкыны шыңгыы шылгалдаларга таварышкан турган болгай деп, А. Н. Косыгин демделээн. Бис бот-бодувусту ханы хүндүлеп көөрүнүң болгаш бүзүрежириниң сеткил-сагыжы, тайбың боттуг кады ажылдажылганың харылзаалары холбаштырган чаагай сеткилдиг кожалар, өөнүктер болуп чурттан турар бис, чыл тудум-на бистиң деп эргелиг экономиктиг харылзааларывысые быжыглып, ажыктыг садыг өзүп, культурлуг харылзаалар калбарып турар.

Кажан империализмниң, неоколониализмниң, улуг күрүнеширек шовинизмниң күштери Чөөн чүктүң улустарының национал хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң херээн тура тепсирип, бүгү-ниити тайбыңны болгаш хамаарышпас чорукту быжыглаарынга шаптыктаарын кандыг-даа янзы-биле ораладажып турар үеде, делегей байдалынга совет-афган найыралчы харылзааларының үлегер-чижээ онза чугула ужурдузалыг болуп турар дээрзин А. Н. Косыгин ооң ыңай чугаалаан.

Вьетнамда империалистиг агрессияның үргүлчүлээшкини улустарны аажок дүвүредип турар. Париж чугаалажыышкынары мынчага чедир боттуг түңнелдерни бербээн, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың кирген боттуг санзыларын өске таланың чүүлдүгүнүп көрбейн турары хараадаглыг. Чоокку Чөөн чүктө боттарын туттунмас парапьчилер империалистиг күштерниң деткимчезин ажыглавышаан, тайбың таарыштыр шинитпирлээшкинге удурланып турар, ынчангаш делегейниң ол районунда байдал тыңгыы чидигленип турар. Дайын айылының доктаамал үндезини болза, НАТО агрессчи блок болур, делегейниң ийиги дайынының түңнелдерин катап көөрүн негээн барыын-герман өжээнзиректер ол блокта улам улуг рольду ойнап турар.

Ол байдалда бүгү улустарның сорулгазы болза, «делегейниң удуртурунга» бүгү болгаш кандыг-даа семекчилерниң, өске чурттарга болгаш улустарга тергиндээр дээр чүткүлүг кижилерниң оруунга ажып артинмес моондакты тургузары болур.

Совет Эвилели даштыкы политика талазы-биле ленинчи угланыышкынны, тайбыгга ынакшылдыг бүгү күрүнелер-биле найыралчы харылзааларны хөгжүдеринче, агрессияның, өске улустарны кулданырының болгаш чурт-девискаарлерни эжелээриниң политиказынга ойтур шавышкынны баарынче угланыырган политиканы өскерилге чөкка барымдаалап турар деп, А. Н. Косыгин демделээн.

Бистиң чурттарывыстың күрүне ажылдакчылары-биле делегей харылзааларының нарын айтырыгларын көрбүшаан, Совет Эвилелиниң болгаш Афганистанның чазактарының туруштарының болгаш үзел-болалдарының калбаа-биле дугжуп турарын азы ажыктыын чаңгыс эвес удаа демделеп келген бис. Азияның бо районунда байдалды киришпирбишаан, делегей байдалын чугаалашкан үеинге, Премьер-Министр дээрги Этгемади-биле бөгүн санал-оналдарның солчулгазы болуп турда база-ла ындыг болган деп, А. Н. Косыгин чугаалаан. Бистиң чурттарывыс делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының болгаш оран-делегейге быжыг тайбынны тургузарының угланыышкынынга моон соңгаар-даа ажылдаар дээрзинге бүзүрелди илергейлээрин чөпшээреп көрүнер.

Кара-Тал тараажылары

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының механизаторлары Совет Тываның 25 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш часкы тарылгага улуг күжениишкиниг ажылдап турар. Ында 4 трактор агрегады ийи эдлчег-биле 1056 ганы чашкан. Эштер Бурувлукай Ховалыг, Сат Кошкароол, Доржу Кызыл-оол олар эки ажылдап, хүн нормазын 125-130 хуу күүседип турарлар.

Салбырда 8 трактор часкы чер аңдарылгазынга 455 га черни чарган. Механизаторларның аразында мурнакчылар М. Касага, Д. Кендеп, И. Дадыг, Д. Монгул олар алган хүлээлгелерни ажыр күүседип турарлар.

Ч. ЧУЛАКАЙ.

—⊙—

Бедик деңнелде

«Барлык» совхоз Барыын-Хемчик районда часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чорудуп турар ажыл-агыйларының бирээзи.

Совхозтуң төп трактор-хову бригадазы 5 муң ажыг га тарылга шөлдүг. Ында механизаторлар әрте чажар тараа культураларын тарып дооскаш, картофель тарылгазын база-да чогуур үезинде болгаш бедик агротехниктиг деңнедде чорудуп турар.

Бригада бо чылын 60 га черге картофель тарыыр. Аңаа эки черни шилип алган. Ооң шыгы четчир. Суттарыкчылар эки ажылдаан. Трактористер хорааннуң хандыр чартан. Гектар бүрүзүндө четчир миннералдыг чемнишчидилгени токкен. Ам шолдуң хей кезинде картофельда эки шынарлыг тарып олурткан.

Механизаторлар Хомушку Баир-оол, Салчак Бичe-оол, Салчак Хапык-оол олардың эки ажылын бригадир мактап турар.

(Бистиң корр.).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Комиссиязында

РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу «Чоннуң амыдырал хандырылгазын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглериниң дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1967 чылдың август 28-да доктаалын канчаар күүседип турарыл? Бо айтырыгны РСФСР-ниң Дээди Совединиң Садыг, ишкинниг чемненилгеэн болгаш чоннуң амыдырал хандырылга талазы-биле комиссиязының май 26-да ооң даргазы Р. Ф. Дементьеваның даргалаашкыны-биле болуп эрткен хуралынга чугаалажып көрген.

Депутаттар — комиссияның кежигүннери Россия Федерациязының чоннуң амыдырал хандырылга министри А. Н. Гандурининиң илеткелиг болгаш И. Е. Федоровтуң эдериңги илеткелиг дыңнаан. Беш чылдың үш чылдарының дургузунда республикага будүрүлгелериниң, мастерскаяларының, ательелериниң, хүлээп алыр пунктуларының четкизин калбартканын, хандырылганың чаа хевирлерин нептеретккенин демделээн. Ол чорук амыдырал хандырылганың ачы чедирериниң хемчээлин будүн чартык катап ажыг көвүдедир арганы берген. Чоннуң ядык болгаш хеп даараар, үүрмек эт-севин септээр, химиктиг аштала болгаш будулга талазы-биле чагыгларын улам хойну күүседип турар апаргаш, парикмахерскаяларның болгаш фотоателье черлерниң сапы өскен.

Россия Федерациязының колхозтары болгаш совхозтары амыдырал хандырылганың алды чүс ажыг комбинаттарын боттарының хөрөнгилериниң күсели-биле тутқан болгаш он бир чартык муң мастерскаяларын, хүлээп алыр пунктуларын ажылдаарынга бажыңнарын тускайлап берген. Амыдырал хандырылга будүрүлгелериниң техниктиг дериишкинин бедип турар. Чүгле эрткен чылда безин олар 20 муң хире янзы-бүрү деригни алган.

Республиканың чоннуң амыдырал хандырылгазында улуг четпестерни комиссияның хуралынга база демделээн. Ооң өзүлдезиниң темпилери СЭКП-ниң XXIII съездиниң директиваларында кордүтенинден ам-даа куду. Дагестан болгаш Якут автономнуг республикаларның министерстволары, Ставрополь, Архангель, Астрахань, Новосибирск, Псков, Челябинск эргелелдери ажылчы чоннарның депутаттар Советтериниң ескерилгелерин чоннуң амыдырал хандырылгазының планнарын күүседиринде хожудап турар.

Ынчаарга будүрүлге күүлерни мырыңай четпес ажыглап турарын депутаттар база чугаалаан. РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу чаа техниканы болгаш технологияны нептередир талазы-биле эргежок чугула дузаламчыны будүрүлгелерге көргүспейн, мурнакчы дуржулганы сула нептередип турар. Чамдык черлерде хандырылганың культуразы ам-даа чавыс.

Комиссия Россия Федерациязының чоңунуң амыдырал хандырылгазын улам ыңай ажыгдеринче угландырган сүмелерни айыткан доктаалды хүлээп алган.

Хуралга СЭКП ТК-ның, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң, республиканың министерстволарының болгаш төп албан черлериниң харыысаалгалыг ажылдакчылары олурушкан.

СЭТА-ның корреспондентизи.

Свердловск область. Нижний Тагильдиң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадында 2700 кубометр ишкирлиг майгамчык улуг доминаны дерип тургузары шинитпирлиг чадазынче киргеп. Тудугчулар соруукчур иедүрлүүшкүн-биле ажылдаап, бригадаларның коллективтери чарыштың түңнелдерин хүн бүрү үндүрүп турар.

Тудугда Василий Ватарчуктуң (чурукта) бригадазы улуг чедиишкиннерни чедип ап, эзлчег онаалгаларын хүн бүрүде ажыр күүседип турар.

А. ГРАЧЕВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хову турлааңда амыдырал хандырылгазы

Күш-ажылчы кижилер кедээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүнүн салымчолун шинитпирлээр. Часкы тарылганы шынарлыг, агротехниктиг хемчеглер ёзугаар чорударынга механизатор, тараажы бүрүзүнүң амыдырал-чурттагазының байдалынче киҥээнгейни салганындан улуг хамаарыжыр.

Салбыр бо чылын 3914 га тараа болгаш мал чемк культураларны тарыыр. Часкы хову ажылы эгелээринің будүүзүнде-ле хову ажылышчыларының амыдырал байдалын экижидеринче угланган организастыг хемчегни алгаш бис.

Хову турлааңда ниити чурттагга бажыңнарының, столоваяның септелгезин, арыг-шевержидилгезин экижиткен болгаш чаа чунар-бажыңны тудуп, ажыглалга киирген. Механизаторларга, столовая ажылдакчыларынга шеверглиг оруннар салдынган. Орун бүрүзү хевеннг болгаш ак-чоорганнар-биле шыптынган, арыг сыртыктарлыг. Ынчангаш чемненилге эллыг, делгем кухня өрээлдиг столоваяда улуг повар эш Т. Дүдүпаа, хүзэлакчы повар С. Анак олар аъш-чемнин хевирлерин хүннүң-не аңгы-аңгы кылыр белеткеп, ажыл-ишчилерни хүн бүрүде-ле дөрт удаа чемгерерин организастаан. Столовая эът, балган, картофель, дагаа чүргазы, сүт, сметана, капуста-биле доктаамал, четчир хемчээлдиг-биле хандыртынып турар. Ында национал чемнер база бар. Хүндүскү база дүнеки эзлчегниң механизаторларынга, сеялыщиктеринге белен шаңгы чемни чедирип берип турар.

Столоваяда хомудал дептери тургустунган. Ында чемненикчилерниң бижип демделээнинден ап көөрге, аъш-чемниң шынарында багай чүве чок болгаш өске-даа хомудалдар чок, харын өөрүп четтирипшкинин илергейлээн, повварларның эки ажылын үнелээн демделелдер хөй.

Хары үгда 8-10 кижи кирер чунар-бажың хүн бүрүде артезиң-не 7 шактан дүне орайга чедир ажылдап турар. Монгуш Серен чунар-бажыңны изидип, соок болгаш изиг суг-биле доктаамал хандырбышаан, механизаторларның ак чоорганнарын, сыртыктарының хаптарын хеп чүүр машинага чуглуруп берип турар. Хову турлааңда олаар чүүл четче.

Бисте тракторист, сеялщик кижи бүрүзү күш-ажылчы эзлчээн дооскаш, ажылын эзлчег солукчузунга дужаагаш, чунар-бажыңнаш, ооң дараазында чемненип, өрээлдериңге дыштанып, ойнап хөглээр. Москваның, Кызылдың радиодамчыдыглаларын радиоприёмник-биле дыңнап, стол кырының ооң херекселдерибиле ойнап, теннистеп, шыдыраалап ойнаары хову ажылышчыларының дыштанылгазынга таарымчаны берип турар.

Кижилер, оларның будүрүмчүлүг күш-ажылы дээш мындыг амыдыралчы байдал тургустунарга оларның күш-ажылчы бот-идепкейи көдүрлүр, будүрген ажылы шынарлыг болур-дур.

С. АЙ-ХӨӨ.

СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң № 2 салбырының эргелекчизи.

ШЫНАР—КОЛ КӨРГҮЗҮҮГ

Продукцияның шынарын улам бедидерик СЭКП-ниң XXIII съездизи эң чугула соруглаларның бирээзи деп айыткан. Бүдүрүлгениң экономика талазы-биле ажыктыын бедидериниң бир аргазы болза эки шынарлыг, бижыг, көрүштүг продукцияны белеткеп, ону дүрген сайгарары болур.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтеринге эки шынарлыг продукция дээш демиселди күштелдирип, саратовчуларның системазын неперединиң чугулазык чоокта чаа болуп эрткен конференцияга чугаалашкан. Аңаа номчаан илеткелдерниң чамдыызын бо арында парлаан.

Бүдүрүлгениң чугула айтырыы

(Күрсадыг инспекциязының начальниги эш Г. Н. БАЛАКИНАНЫҢ илеткелинден)

Планнаашкыя болгаш экономнуг идиг бериишкиниң чаа системазының айтырыгларын чугаалажып көрген СЭКП ТК-ның сентябрь (1965 чыл) Пленумунга үлетпүр продуктуларының шынарын экижидеринче оныа кичээнгейин утпландырган. Республиканың эдээн хөй бүдүрүлгелери чаа системаның негелделерин ёзугаар ажылдап эгелээш, бүдүрүлге чорудулгазының чугле саң-хоо коргузүглерин экижиткен эвес, а бүдүрүп турар продукциязының шынарын мурнунда чылдарда турганындан ковудээн.

Ылаңгыя хлеб болгаш хлеббүлочка кылыгларыпга, эът болгаш сүттен кылган продуктуларга бракталгашкып хөй болган. 1968 чылда стандарт чок болган дээш 363 тонна аъш-чем продуктуларын, 65,5 муң борбак чуурганы, 1430 мебель аймаанның ортээн кудулаткан. Үстүнде адаанывыс чүүлдерден хөп болгаш кидис идиктериниң, даараныгга кылыгларының чок болганын эскерип болур, ол таварылга эвес. Кызылдың алгы заводунуң директору эш Сафиулин, кол инженери эш Кузьмин. Кызылдың даараныгга комбинадының директору эш Ведерникова, кол инженери эш Скрипченко шынар дугайында айтырыгны бүдүрүлгениң өске кол коргүзүглерибиле бир домей көруп турарлар.

Бо коллективтериң ажылыга тодаргайы-биле доктаап корээлп: Кызылдың алгы заводу 1968 чылда шинти болган бараанныг продукция бүдүрериниң планын 126,3 хуу күүсеткен болгаш планнаан-даа экижитпээн бүдүрүлгелериниң ажылынга доктаап корээлп. Кызылдың эът комбинадының 1968 чылда кылган продукциязының 20,3 хуузу брактаттынган. Ол дээрге Россия Федерациязында ортумаа-биле алдыпган сан хуудан ыракта бедик болуп турар. Ылаңгыя Чадаананың болгаш Кызыл-Мажалыктың пунктулар ажылдап эгелээнден бээр үр үе эрткен. Оларга амгы үениң нарын дем-даа экижитпээн бүдүрүлгелериниң ажылынга доктаап корээлп. Кызылдың эът комбинадының 1968 чылда кылган продукциязының 20,3 хуузу брактаттынган. Ол дээрге Россия Федерациязында ортумаа-биле алдыпган сан хуудан ыракта бедик болуп турар. Ылаңгыя Чадаананың болгаш Кызыл-Мажалыктың пунктулар ажылдап эгелээнден бээр үр үе эрткен. Оларга амгы үениң нарын демдеглеп, хапа парлалгазының чырыдары чаңчылчаан «Крокодилге», «Комсомолчу прожекторга» болгаш «Чаңныктарга» комиссиниың илереткен чүүлдерин бижип турар. Эки чүүлдерни илереткенде, дүржулганы неперединдир дээш ооң дугайын долузу-биле бижип чырыдары ажылчыннарга ажыктыг. Четпестерни сойгалап, ажылга харыысалгазын кудуладып, суларгай болган кижилерни шүүмүлүел бижиири — кижизидилгениң күчүлүг чепсээ болган.

Шынар хүнүнде хептп шын даараарының аргаларын көргүзүп, специалистер тайылбырны органнзастап турар. Рейдиниң материалдарынга даянып, продукциянын шынарын экижидериниң хемчегларин чогаадыр. Оны боттандырары албан болган.

Ам үеде комбинатта диспетчер албанын шингээткен. Ооң соруглазы болза хүнде-ле бригада бүрүзүнүң кылган ажылын бүгү тала-биле түнээзэрп болур. Ол база шынарның көртүзүүн үргүлчү медээлеп, дарый хемчег алыр арганы тургускан.

ажыр 177 муң рубльдиң орулгазын алган. Бүдүрүп турар продукциязының планын ассортимент аайы-биле күүседип, продукциянын сорттуг чоруун бедидип тургаш, бо коллектив ыпча орулганы алган. Тодаргайлаарга, план ёзугаар бирги сорттуң 49800 эжеш хөм идиин бүдүрер тургаш, 54052 эжештп, а кидис идиктп планнан ажыр 9695 эжештп бүдүрген. Пёнги сорттуң идиктерин бүдүрери планда көрдүнгенниден ыракта эвээш болган. Заводтуң удуртулга черинден база хөй-шинти организациялырындан шынарны экижидер дээш ап чорудуп турар хемчегзерп коллективтиң ажыл чорудулгазынга эки салдарны чедирген. Кызылдың алгы заводунуң кызып турар идиктерипге өске хоорайлардан, областардан, республикалардан хөй чагыг кээп турарын маңаа демдеглеп чугаалаары өөрүнчүг.

Кызылдың даараныгга комбинадының бүдүрүп турар продукциязының шынары мурнуку чылдарда турганындан каш катап экижээн. Комбинаттың бүгү кылган продукциязының 97,8 хуузу бирги сортка, 2,1 хуузу иёнги сортка дүгжүп турар.

Продукциязының шынарын ам-даа экижиттирер бүдүрүлгелериниң ажылынга доктаап корээлп. Кызылдың эът комбинадының 1968 чылда кылган продукциязының 20,3 хуузу брактаттынган. Ол дээрге Россия Федерациязында ортумаа-биле алдыпган сан хуудан ыракта бедик болуп турар. Ылаңгыя Чадаананың болгаш Кызыл-Мажалыктың пунктулар ажылдап эгелээнден бээр үр үе эрткен. Оларга амгы үениң нарын демдеглеп, хапа парлалгазының чырыдары чаңчылчаан «Крокодилге», «Комсомолчу прожекторга» болгаш «Чаңныктарга» комиссиниың илереткен чүүлдерин бижип турар. Эки чүүлдерни илереткенде, дүржулганы неперединдир дээш ооң дугайын долузу-биле бижип чырыдары ажылчыннарга ажыктыг. Четпестерни сойгалап, ажылга харыысалгазын кудуладып, суларгай болган кижилерни шүүмүлүел бижиири — кижизидилгениң күчүлүг чепсээ болган.

Шынар хүнүнде хептп шын даараарының аргаларын көргүзүп, специалистер тайылбырны органнзастап турар. Рейдиниң материалдарынга даянып, продукциянын шынарын экижидериниң хемчегларин чогаадыр. Оны боттандырары албан болган.

Ам үеде комбинатта диспетчер албанын шингээткен. Ооң соруглазы болза хүнде-ле бригада бүрүзүнүң кылган ажылын бүгү тала-биле түнээзэрп болур. Ол база шынарның көртүзүүн үргүлчү медээлеп, дарый хемчег алыр арганы тургускан.

„Шынар хүнү“

(Даараныгга комбинадының кол инженери эш Л. Е. СКРИПЧЕНКОНУҢ илеткелинден)

Продукцияны дефект чок бүдүргеш, ону баштайгы коргүзүгден дужаары бүдүрүлгениң ажылын сан-түң болгаш шынар талазы-биле бедидериниң аргазы болур. Даараныгга кылыгларының шынарының негелдениң бедип олурары-биле холбаштыр бистиң комбинаттың специалистериниң мурнунга саратовчуларның системазын шингээдириниң айтырыы туруп келген. Ооң баштайгы өзүмнери 1965 чылда көстүп эгелээн. Шенелделериниң, дүржулгаларының түнелинде комбинатка бедик шынарлыг продукцияны дефект чок бүдүрериниң системазын шингээдип кирилкен. Ол система ажылчын бүрүзүнүң бот-харыысалгазын бедидип, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорүүге кижизидер арганы берген. Даараныкчыларның кылыр ажылы бот-бодундан хамаарыр болганында операция бүрүзүн бедик шынарлыг күүседиргп ажылчыннар боттары контрольдажып турар. Кижи бүрүзүнүң идепкейнин көдүрген. Эки ажылдап турар, үргүлчү эки шынарлыг хеп даарап турар ажылчыннаар дериглер машинистериниң, савазакчыларның болгаш еске-даа мергежилдиг кижилери фабрикага келген руданың белеп продукт болуп үнеринге чедир бот-боттарының ажылын хынажып турар.

Участок бүрүзүнүң кылган үүлезинин шынарын хүн бүрү хынап турар. Ынчангаш кылган ажылының шынарын кудулатпайн турарларга эки шынар дээш шаңналды тыпсырын докгаатткан. Чижээзээрге, кургадылга печкаларының от салыкчылары кургаткан рудазының шыгы 2 хуудан эвээш болур болза 20 хуу чедир немелде төлевирин алыр. Өске-даа кол мергежилдиң кижилериге шынарны барымдаалап шидыг янзылыг төлевирин докгаатткан. Үүле 1968 чылдың дүргузунда комбинат продукцияның эки шынары дээш 300 муң рубльдя ажылчыннарга төлээн.

Ажылды шидыг янзылыг организастааны шынар дээш харыысалганы бедяткен. Үүл дээрге кайы-бир участокка багай кылдыгган продукция бүгү коллектив кежигүннериниң иинги ажылынга салдарлыг апарган. Ону барымдаалаш кайы-бир участоктуң бүдүрүп турар продукциязынга стандартка таарышпас чүүлдер тыптып келир болза, оон бүгү кылган продукциязын дедир эгиткеш, боттарынга катап хынадырын чүүмүүткен. Продукцияның шынары кудулап эгелээнин тодарадыры-биле комбинаттың контролёрлары инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле мады бүдүрүзге чорудулгазын бүрүнү-биле аналпзтеп турар.

Саратовчуларның дүржулгазын бүдүрүлгеге шингээткеии продукцияның шынарын экижиткен болгаш сан-хоо талазы-биле бистиң байдалывысты бижыктырган. 1967 чылдың декабрь бирден эгелээш бистиң продукциявысты ап турар бүдүрүлгелерден чаңгыс-даа хомудал келбээн, харын-даа даг-дүгүнүң шынары экижээн дээш бараанныг продукциядан 81 муң рубльдя биске немей төлеп берген.

Продукцияның шынарын экижидер дээш демисел бистеам-даа үргүлчүлеп турар. Чыл эгезинден бээр бо талазы-биле 87 хемчегларин ажылдап кылган, оон 74-үү бүдүрүлгеде шингээттинген. Үргүлчү эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп турар кижилерниң дүржулгазын неперединдир-биле мурнакчы дүржулганың школазын организастаан. «Асбест дээш» солуута база хана парлалгазынга мурнакчыларның чугааларын бижип, оларның кылган продукциязының көрүлде делгелгелерин организастап турар. Белен продукцияны савалап турар машинистерге техниктиг контроль килдизинден хынапа чоокка боттарының продукциязын дорт дужаар эргенп тыпсыр хемчегларин ажылдап кылган бис.

Чаа системаның ачызы

(Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының директору эш Л. М. БАШКИРЦЕВТИҢ илеткелинден)

Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның бедик шынарлыг болгуруп чедип ап, чонуң хереглелин чедимчелиибиле хандырар соруганы боттандырар дугайында СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин Улуг-Хемияш үлетпүр ажыл-агый черп багай эвес боттандырып турар.

Продукцияны бедик шынар-биле бүдүрүп үндүрер ол соруганы салган, бо бүдүрүлге 1968 чылдың январь бирден эгелеп, ажыл-агыйны планнаашкыныңы болгаш экономактиг идиг бериишкиниң чаа системазынче кирген. Мындыг арга коллективтиң кежигүннериниң бүдүрүкчүлүг ажылдаарын болгаш оларның материал талазы-биле күш-ажылга соууургалдыг чоруун бедиткен. Ажылчыннардан ажыл шагы үзер, озалдаар, продукцияны үрей кылырларның саны үндезинин-биле кызырылган. Цехтер, бригадалар бүрүзүнде быжыглаттынган ажылчыннарның хамаарышкан участогунга үр үеде доктаамал ажылдаар чоруу чедип алдынган. Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң быжыккаиының түнелинде бо чылдың дерт айларында кылган продукцияны сайгарып садарының планы 108 хуу күүсеттинген. Планнан ажыр тозан үш муң рубльдиң продукцияны сайгартынган. Тудуг ыяжын сөөртүрүп 104,3 хуу боттандырган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4,9 хуу өскен. Продукцияның шынарын экижидериниң чарыжынга Ырбанда комплекстиг бригададан Д. Грахов, Чербиде ыяш белеткээр пунктудан Саая Очур, Кызылда мебель цехиниң чазанычызы В. Ерошенко болгаш еске-даа мурнакчылар продукцияның шынарын бедидериниң чарыжының эгелекчилери болуп турарлар. Партия, профсавилел организацияларының деткимчезиниле бүдүрүлгениң баштаар черп бүдүрүп үндүрүп турар продукцияны шынарлыг кылдыр кылырынче угланган хемчегларни хүн бүрүде чорудуп турар. Партия организациязының хуралында бедик шынарлыг продукция дээш демиселдя бригада, цех бүрүзүнге калбартырын чугаалажып корүп, ооң шиитпирлерин хажык чоокка боттандырып турар. Оон еске-даа ап чоруткан хемчегларниң ачызында бригадирлер, цех начальниктери болгаш мастерлер бедик шынар дээш социалистиг чарышты ажылчынпар ортузунга калбартып, организакчы ажыл-ишчи мөзүүн бадыткап турарлар. Олар чаа-чаа дериг-хереклелерни башкарарын шиңгээдип ап, мурнакчы техниктиг аргадуржулганы ажылчыннарга тайылбырлап берип келгенпер. Бүдүрүлгеге мурнакчы технологияны болур-чогуурубиле ажыглап турар бир коллучасток мебель цехи болур. Мында үш ажиктиг хеп шкафтарын, комодтарны, диванпарны, буфеттерни болгаш еске-даа хевпрнің бажың хереклелерни кылып турар. Ол бүгүнү эки шынарлыг, көрүштүг, эдилээрнпге таарымчалыг кылдыр кылыр соруганы күүседир дээш, организас-техниктиг хемчегларни ажылдап кылып, херек кырында боттандырган. Ол дээрге колдуунда ыяштыг эки шынарлыг дилдирепиче болгаш станоктарниң үүлктел чок ажылдаарын хандырарынче, бажың иштинпң эт-хереклелерни белеткээр негелделерни ёзугаар кылырынче угланган хемчеглер болур.

Ынчалза-даа ук бүдүрүлгениң аңгы-аңгы участоктарында ажылда четпестер катаптавышаан. Четпестерни чайладып, бар курлавырларны шын ажыглаарынче угланган хынаддаларны чоруткан. Бо чылдың дөрт айларының иштинде ийи удаа хынаддаңы түнелинде алээн хөй үрей кылыпшкыннардан 677 рубльдиң когаралы үнгенп илереттинген. Бажың иштиниң эт-хереклелерни кылырына ажыглаары-биле ап турар фанер олариың багай шынарлыг болуп турары база столдар, шкафтар чазап турар ыяштарның буъдуктуг черлериниң хөй таваржып турары үрей кылыпшкыннарны болдуруп турар. Бүдүрүп үндүрген бараанпарның шынарын хынап көөр хөй-иипгиниң көрүлделарын чоруткан келгенинден, техниктиг хынапза чеңниң кошкак ажылдап турарындан ажылда депшилгелиг аргалар ажыглаттыпмайн, хожудаашкыннар удаа-дараа болуп турар. Продукцияны шынарлыг кылып белеткээрп бүдүрүлгениң орулгалыг болурупга үзуг салдарлыг болурун утпайн, бедик шынар дээш ажылдаарын иинги бүрүзү утпас ужурлуг.

Бот харыысалга

(«Тыва даг-дүгү» комбинаттың кол инженери эш А. И. ЕЛФИМОВТУҢ илеткелинден)

Бүдүрүп турар продукцияның шынарын экижидер талазы-биле саратовчуларның дружулгазы бүгү чуртта калбарган. Ук дружулганың кол негелдези кылдынган белем продукцияны хынап, сорттаары эвес, а продукцияны кылып турар үеде кижилериниң күш-ажылын хынаарынче угланган. Үрей кылдынган продукцияны брактап каапгары белеп, ынчаарга ону болдурбас дээш бүдүрүлге чорудулгазынга, күш-ажылга хынаадаңы күштелдирери хөй үени болгаш энергияны негээр нарын айтырыг. Ынчалзажок ону боттандырып турган, продукцияның хөй кезиин эки шынарлыг кылдыр бүдүрерге бүдүрүлгеге-даа, продукцияны кылган кижилергеда ажыктыг.

Саратовчуларның дружулгазын ёзугаар продукцияның шынарын хынаар арга, метод бүдүрүлге чорудулгазын туспуспу операцияларга хуваарын негеп турар. Бир эвес кайы бир участокка азы операцияга кылдынган продукцияның шынары кудулап турар болза, ону даразында операцияда турар ажылчыннар чогуур үезинде илереткеш, эде кылдыртыр ужурлуг. Күш ажылга мындыг янзылыг хынаалда багай шынарлыг продукцияны бүдүрерин болдурбас.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүгү ажылчыннарының 40 хуузу саратовчуларның дружулгазын ёзугаар ажылдап турар. Машинистерниң, руда чыкчыларының, регулировщиктериниң, руда арыгаар дериглер машинистериниң, савазакчыларның болгаш еске-даа мергежилдиг кижилери фабрикага келген руданың белеп продукт болуп үнеринге чедир бот-боттарының ажылын хынажып турар.

Участок бүрүзүнүң кылган үүлезинин шынарын хүн бүрү хынап турар. Ынчангаш кылган ажылының шынарын кудулатпайн турарларга эки шынар дээш шаңналды тыпсырын докгаатткан. Чижээзээрге, кургадылга печкаларының от салыкчылары кургаткан рудазының шыгы 2 хуудан эвээш болур болза 20 хуу чедир немелде төлевирин алыр. Өске-даа кол мергежилдиң кижилериге шынарны барымдаалап шидыг янзылыг төлевирин докгаатткан. Үүле 1968 чылдың дүргузунда комбинат продукцияның эки шынары дээш 300 муң рубльдя ажылчыннарга төлээн.

Ажылды шидыг янзылыг организастааны шынар дээш харыысалганы бедяткен. Үүл дээрге кайы-бир участокка багай кылдынган продукция бүгү коллектив кежигүннериниң иинги ажылынга салдарлыг апарган. Ону барымдаалаш кайы-бир участоктуң бүдүрүп турар продукциязынга стандартка таарышпас чүүлдер тыптып келир болза, оон бүгү кылган продукцияны дедир эгиткеш, боттарынга катап хынадырын чүүмүүткен. Продукцияның шынары кудулап эгелээнин тодарадыры-биле комбинаттың контролёрлары инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле мады бүдүрүзге чорудулгазын бүрүнү-биле аналпзтеп турар.

Саратовчуларның дружулгазын бүдүрүлгеге шингээткеии продукцияның шынарын экижиткен болгаш сан-хоо талазы-биле бистиң байдалывысты бижыктырган. 1967 чылдың декабрь бирден эгелээш бистиң продукциявысты ап турар бүдүрүлгелерден чаңгыс-даа хомудал келбээн, харын-даа даг-дүгүнүң шынары экижээн дээш бараанныг продукциядан 81 муң рубльдя биске немей төлеп берген.

Продукцияның шынарын экижидер дээш демисел бистеам-даа үргүлчүлеп турар. Чыл эгезинден бээр бо талазы-биле 87 хемчегларин ажылдап кылган, оон 74-үү бүдүрүлгеде шингээттинген. Үргүлчү эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп турар кижилериниң дружулгазын неперединдир-биле мурнакчы дружулганың школазын организастаан. «Асбест дээш» солуута база хана парлалгазынга мурнакчыларның чугааларын бижип, оларның кылган продукциязының көрүлде делгелгелерин организастап турар. Белен продукцияны савалап турар машинистерге техниктиг контроль килдизинден хынапа чоокка боттарының продукциязын дорт дужаар эргенп тыпсыр хемчегларин ажылдап кылган бис.

Саратовчуларның бо чаагай эгелээшкинин Тываның бүгү бүдүрүлгелериниң неперээр дээрзинге идегээр бис.

ЧУРУКТА: (оң талазындан) Чадаанада үрезин белеткээр пунктунуң бүдүрүлге цехиниң мастери Сарыглар Киим-оол, ол-ла пунктунуң үрезининиң шынарын хынаар лабораториязының эргелекчизи Аппа Михайлова болгаш Чадаананың хлеб заводунуң бүдүрүлге цехиниң эргелекчизи Донгак Кек. Бо ишчилер продукцияның бедик шынарлыг болуруп чедип алыр дээш кызымак ажылдап турарлар.

Коммунистиг күш-ажылдың бедик адын чедип алыр дээш, чогаадыкчы арга-дружулганы ажыглап турар бүдүрүлге коллективинге Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинаттың топ лабораториязының коллективи хамаарыжыр. Мында ажылдап турар кижи бүрүзү билиг-мергежилиин бедидип, эки шынарлыг ажылдаарын ораалдажып турар.

Бо чуруктa улуг лаборант Валентина Самойлова төлептир ишчилерниң бирээзи.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Салбырда массалыг ажылдар

«Тээли» совхозатуң Найырал салбыры районнуң бүгү тарылгазының 58 хуузун, ооң ниитиде тараа бүдүрериниң 56 хуузун болгаш сүт бүдүрерин 100 хуу ээлеп турар. Бо салбырның ажыл-ишчилери часкы хову ажылынга организастыг кирген.

Салбырның топ хову турлаанга чеде бээрге, инда кылдынган чүүлдер кижиниң кичээнгейин хаара тудуп турар. Механизаторларның хонар нинти чуртталга бажыңында ак чоорганнарлыг демир орунларны салгылаан. Чунар-бажың доктаамал ажылдап турар.

Механизаторларның клубунда кызыл-булуңну онза көрүштүг дерээн. Ханаларда агитхуудустар, шоодуглут хана парлалгазы, совхозатуң болгаш салбырның көдээ ажылагый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарывың дугайында хүүлгелери. Библиотекада солуннарны, журналдарны болгаш помнарны делгээн.

Механизаторларның ажыл нормазын канчаар күүседнп турарын хүн бүрү демдеглеп турар. Чер чарыш, чаштырып турар трактор звеноларының болгаш суггарыкчы звенолар аразында социалистиг чарышты организастаан, ооң түнелин 5 хонгаш-ла үндүрүп, тиилекчилерге шаңнал-майталдарны тыпсып турар.

5 хонуктуң түнелин механизаторларның иинти хуралынга чугаалажып көрген. Чер чарыш турар трактор звеноларының аразында чарыштың бирги черин А. Ламажапка удуртурган звено, чаштырыкчылардан Даңзы Иргитке болгаш суггарыкчылардан И. Буяннын звенозу эдлээнвер.

Чарыштың тиилекчилерине салбыр аргелелиинин болгаш партия организациязының шилчиир тукчугаштарын тывыскан. Ылаңгыя А. Ламажапка удуртурган чер чарар трактор звенозу болгаш И. Буянга удуртурган суггарыкчы звено часкы сезон үеанпде чарыштың тиилекчилерп болуп, шилчиир тукчугаштарны быжыы-биле кадагалап турар.

Столовая эът, сүт, хлеб дээш, оон-даа еске чемнер-биле үзүктелиишкин чоокка эки хандыртынган. Чемиңң ортаа чиик болгаш шынары эки. Кол повар Павлы Өшкүсаар, дузалакчы повар Алла Салчак ак сетквадинг, кызымаккай ажылдап, хүнде 300 ажыг кижини саадаашкыя чоокка чемгерип турарлар.

Салбырның харыысалгалыг ажылдакчылары топ хову турлаанга график ёзугаар хүнүн-не дежурныйлап, механизаторларның ортузунга лекция, бесседаны чорудуп турар. Клубка кино, районнуң культура бажыңының болгаш школаның бот-тывынгыр ураңчүүл бөлгүмнериниң концерттери доктаамал болуп турар.

Кижилериниң ажылдаарынга болгаш амыдыралынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш, бо бүгү хемчегларни боттандырып чорутканының түнелинде, салбырда часкы тарылганың темпизи болгаш ооң агротехниктиг шынары эрткен чылдарныыдан экижээн.

Салбыр тараа культураларының тарылгазын болгаш картофель олуртуруп майның 18-те бүрүн доосхаш, бо хүнперде кукуруза тарылгазынче эгелеп кирген. Совхозка инитиан-биле 900 гектар кукуруза тарыыр, ооң 800 гектары Найырал салбырга онаажыр.

Механизаторлар болгаш суггарыкчылар кукуруза, көксула, хөй чылдыг сигеннерпин тарылгазын доозар дээш иүженишкинпиг ажылдап турарлар.

Т. ТАЛГАНЧЫК,
«Шынның» корр.

«Искра» ынчаар ажылдап турган

1400 хире документилерни «1900—1903 чылдарда Россияда социал-демократтыг организациялар-биле В. И. Ленинниң болгаш «Искра» солуннуң редакциязының чагаа-бижик харылзаалары» деп үш томга кирер. Ол документилерниң хөй нуруузун бирле дугаарында парлап турар. Октябрь революциязының, ССРЭ-ниң күрүне эрге-чагыргазының дээди органнарының болгаш күрүне архивнибиле кады СЭКП ТК-ның чанында Маркизм-ленинизм институту ол чылындыы белеткээн. «Мысль» дээр ном үндурер чер ону парлаар.

СЭТА-ның корреспондентизинге ол ном үндурер черден дыпгатканы-биле алырга. «Искраның» Россияда бодунуң агентилери болгаш социал-демократтыг организациялар-биле харылзажып турган чагаа, бижиктерин, ацаа шуут холбаалыг ленинчи документилерни ол чылындыг киирер. «Искраның» оруе организациязын тургузар талазы-биле Владимир Ильичиниң чымыштыг ажылының дугайын хандыр билип алыр арганы биске ол чылынды бээр. Ол организацияның дружулганы ындезилээш партия тургузуунуң принциптерин ажылдап кылган болгаш хынаан, бо принциптерин соозүредир партияның Уставында дүрүмчүткен.

Россиядан алган чагааларның сайгарылгазы «Искраның» редакциязылың чажыт харылзааларын чугле илереттир эвес, харын база РСДАПниң чер-чер комитеттериниң болгаш бөлүктериниң ажылчорудулгазының дугайында медээлерни алыр арганы ацаа берген. Чылынды «Искрага» шуут ажылдап турган кижилерни — ооң агентилерин, редакцияга дузалап турган комитеттер кежигүннерин билип алыр арганы номчукчуларга бээр. Искрачылларның чажыт аргаларын ажылдап кылган дугайында медээлер онза сонуургалдыг, бо аргалэр оларның чажыт ажыл-чорудулгазының чеднишкинин хандырган.

Чылындыы парлап үндурерин 1969 чылда болгаш 1970 чылдың бирги кварталында доозар. Ам бо чылындыга чагылданы хүлээп алырын чарлаан.

(СЭТА)
Москва.

★ *Бөгүн — Кызыгааржының хүнү* ★

СОВЕТ КЫЗЫГААРНЫҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ

Дайынчы кызыгааржылар Совет чурттуң кызыгаарларын 51 чыл көрүнгүр камгалап келген. Армияның болгаш флоттуң дайынчылары-биле кады олар совет кижилерниң тургузукчу тайбың ажылынын идегелдиг камгалап, Улуг Октябрьның чаалап алышкыларын камгалап кириптерге кандыг-даа үеде белен турар.

Кызыгаар шериглерин тургусканы болгаш оларның ажыл-чорудулгазының баштайгы чылдары Владимир Ильич Ленинниң ады-биле чарылбас холбаалыг.

Совет эрге-чагырганың тургустунганы Россияның дүжүрткен молчуңчу аңгыларының кадыг-ширнин удурланыышкының, делегей буржуазиязының калчаалыг каржыланышкынын хайныктырган. Совет күрүненің бот-эргезин, ооң айыл чок турар чоруун хандырарының соцгаарладыышкын чок негелдезин күрүне кызыгаарларының идегелдиг камгалаашкынга, 1918 чылдың май 28-де кызыгаар камгалалын тургузар дугайында Улус Комиссарларының Чөвүлелинниң декрединге ат салган.

Интервентилерни болгаш акгвардейжилерни чурттуң девискээринден үндүр ойлатканының чергези-биле кызыгаар катап тургустувуп орган. Ону камгалаарының албанын эртперинге Кызыл Армияның хамааты дайынга алдаржаан эң дээре полктарын болгаш батальоннарын чоруткулаан. Бүгү-Россия Онза Комиссязындан, Кызыл Армия кезекterinден кызыгаарга келген кадрлар, коммунистер болгаш комсомолчулар кызыгаар шериглерин тургузарынга чугула рольдуг болган.

Кызыгаар камгалалын бызыглаарын болгаш кызыгаар шериглериниң тургузуушкунун В. И. Ленинниң эң чоон ажылдакчылары — Ф. Э. Дзержинский биле В. Р. Менжинский удуртуп турган.

Дайынчы кызыгааржыларның политиктиг чырыдыышкынынче Коммунистиг партия онза кичээнгейин салып келген болгаш салып-даа турар. Төп Комитеттиң шиитпирлерин даугаар кызыгаар шериглеринге политорганнарны, партил болгаш комсомол организацияларын тургузуп, шериг черинге комиссарлар болуп ажылдаары-биле партияның дуржулгалыг ажылдакчыларын чоруткан. Ол үеде капиталистиг хүрээлеңгө турган Совет күрүненің кызыгаарларын камгалаары хамыктыг мурнунда политиктиг характерлиг херек дээрзин коммунистерниң партиязы барымдаалап турган.

Совет чуртка тайбың баштайгы чылдарның эң берге байдалдарында кызыгааржылар идик-хеп, аъш-чем болгаш боо-чепсек чедишпес турган байдалда безин күрүне кызыгаарын идегелдиг камгалап, ак-гвардейжи дээрбечилерге, контрабандистерге, шпионнарга удур шиитпирлиг демиселди чоруткан. Ол үеде кызыгааржыларның дайынчы ажылының дугайын мынды барымдаа бүзүрелдиг хереченип турар. Барын талакы кызыгаарның отрядтары безин 1922—1925 чылдарда 2700 кызыгаар үреки-зин туткан, олардан 675 кижи империалистиг разведканың агентилери болган.

Дайын мурнундагы чылдарда Ыраккы Чөөн чүк кызыгаарына байдал онза дүвүренгир турган. 1929 чылда кыдат аг-шериг совет девискээрже халдаашкыннарны үргүлүг кылып келген. «Полтавка» заставаның маадырлыг камгалалының арыннары билдингир болгай. Ол заставага удур кыдат дээрбечилериң ийи батальонун октаан. Заставаның начальнигы И. Казак камгаладлы угаангыр организастаан. Застава бажыңының серизиниң адаанга станоктуг пулемётту тургускаш, дайзынга удур чаяыг чок адыышкыны оң кылган. Ооң кадайы Татьяна Казак ийи дугааргы пулемётчиктиң хүлээлгезин күүседип турган. Кызыл Армияның аъттыг шериг отряды келгиже чедир заставазын кызыгааржылар камгалаанвар. Кыдат халдакчылар тулчуушкун шөлүнге өлүрткен 200 чыгам солдадын болгаш офицерин каггаш, угаан-кут чок дедир дезиппкен.

Кайгамчыктыг истокчи-кызыгааржы, 467 кызыгаар үрекчизин туткан, ам Совет Эвилелиниң Маадыры Н. Карацупаның алдары Ыраккы Чөөн чүкке төрүттүнген.

Валентин Котельников, Алексей Агеев, Федор Крайнов, Василий Баранов болгаш оске-даа хөй-хөй маадыр кызыгааржылар боттарының аттарын Ыраккы Чөөн чүктүң кызыгаарларынга алдаржыдып мөңгежиткеннер. Аңаа, Хасан холдуң чанынга, маадырлыг болгаш эрес-дидим болганы дээш бөш кызыгааржыга — В. Виневитин, А. Махалин, П. Терешкин, И. Чернопятко, Г. Батаршин оларга кызыгаар шериглериниң аразынган бирле дугаарында Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чаңгыланышкынга дицмиреп үнүп келирге кызыгааржылар чоннуң идегелин шынжыктырганнар. Баренцоводан Кара далай чедир немец-фашистиг шериглерге удур тулчуушкунга бир-ле дугаарында олар кирипкен. Барын талакы кыыгаарның тоган муң камгалакчылары амы-тынын артынга каггаш, дайынга удур тулчуп турганнар. Брест шивээзинниң маадырлыг камгалалы, А. Лопатинниң, В. Усовтуң, П. Родионовтуң, Ф. Мориннің заставаларының хөй хүн камгалалы болгаш 1941 чылдың июнь хүнүнде кызыгааржыларның оске-даа хөй-хөй маадырлыг чоруктары чоннуң сагыш-сеткилинден кажан-даа арлыг читпес. Дайынның ийиги хүнүнде Перемышльден фашистерни үндүр ойладыкан кызыгааржылар батальонунуң сүртенчиг удур согуушкуну төөгүге кезээ шагда арттар.

Бодунуң улузу-биле, Совет Чепсектиг Күштер-биле кады кызыгааржылар Ада-чурттуң Улуг дайынының бүгү бергелерин болгаш шылгалдарын тудуп эрткен. Кызыгааржылар дайылдажып чоруп турган армияже кирип, партизаннар отрядтарынга барып, совет шериглериниң тылынын шпионнардан болгаш үрегдекчилерден камгалап турган. Төрээн чурттуң мурнунга боттарының дайынчы хүлээлгезин олар алдарлыы-биле эң төлептиг күүседкеннер. Улуг Октябрьның чаалап алышкыннарын камгалаарының, бодунуң улуунуң алдары дээш демиселдиң ыдыктыг идеялары немец-фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкуннарга дайынчы эрес-маадырлыг болурунче совет кызыгааржыларны сорук кирирген.

Кызыгааржыларның дайынчы ачы-хавыяаларын Төрээн чурт бедин-биле үнелээн. Олардан 150 ажыг кижиге Совет Эвилелиниң Маадыры бедик атты тывыскан. 26 кызыгаар отрядын болгаш кезээн орденнер-биле шаңнаан. Хөй-хөй муң кызыгааржыларның дайынчы ачы-авыралын бедик шаңналдар-биле демделээн.

Ада-чурттуң Улуг дайынының соонда күүлүг социалистиг дагерь тургустунган. Совет Эвилелиниң кызыгааржылары болгаш социалистиг оске-даа чурттарның кызыгааржылары ам демин катыштырып алгаш, иштп дайзындан— империалистиг разведкалардың агентилеринден боттарының күрүнелериниң кызыгаарларын камгалап турар.

ССРЭ-пиң кызыгааржыларының кожазында социалистиг күрүнелериниң кызыгааржылары-биле дайынчы дем каттыштырылгазы оларның бүгү амыдыралындан, албанындан болгаш ооредилгезинден хүн бүрү илергейлеттинип турар. Кызыгаар үрекчилерни тударда олар ботботтарынга дузалажып, кызыгаар албанының, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң, партийжи-политиктиг ажылдың дуржулгазын солчуп турар. Боттарының чурттуңун кызыгаарын серемчиделдиг камгалавышаан, олар бүгү социалистиг лагерьниң кызыгаарларын бижыглаарынга улуг салыышкының база киирип турары ол. Дайынарның шүргүн киришкининден ол кызыгаарларын камгалаары бүгү социалистиг чурттарның кызыгааржыларынга интернационалчы хүлээлге-дир.

Дайын соондагы үеде чаа байдалды ханы аналиэтеп көргеш, Коммунистиг партия күрүне кызыгаарының камгалалын улам ынай бижыглаарынче, кызыгаар шериглериниң дайынчы хүлээлгезин олар алдарлыы-биле эң төлептиг күүседкеннер. Улуг Октябрьның чаалап алышкыннарын камгалаарының, бодунуң улуунуң алдары дээш демиселдиң ыдыктыг идеялары немец-фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкуннарга дайынчы эрес-маадырлыг болурунче совет кызыгааржыларны сорук кирирген.

Даман ортулуктуң районунга ССРЭ-ниң Күрүне кызыгаарынче кыдат чоңгээчилерниң халдаашкынының үезинде 1969 чылдың март 2-де маадырлыг, эрес-шудургу болгаш дидим чоруун көргүскенин дээш кызыгаар шериглериниң бөлүк шериг албанныгларын орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан. Совет Эвилелиниң Маадыры атты полковник Д. В. Леоновка, улуг лейтенант И. И. Стрельниковка, бичө сержант Ю. В. Бабанскийге, улуг лейтенант В. Д. Бубенинге тывыскан.

Чер-черниң чурттакчыларының аразында кызыгааржыларның өңнүктери хөй. Совет кызыгаарларны камгалаарын совет кижилер боттарының хан-дамырындан хереэ кылдыр санап турар. Даманга тулчуушкун кыптыгыш үнүп келирге кыдат халдакчыларга удур демисежир дээш ол черниң чурттакчыларын Геннадий биле Дмитрий Авдеевтер, ол черниң амнелгезинниң эмчизи Валентина Фесенко, эмчи сестразы Мария Петрух олар эки тураби-ле чедип келген.

Кызыгаар районнарның эки тураның улусчу дружиналары кылдыр каттышкан муңмуң чурттакчылары оперативтиг дайынчы сорулгаларны күүседирде кызыгааржыларга идепкейлиг дузаалажып турар. Кызыгааржыларга кандыг-даа үеде дуза чедиреринге чер-черниң чоңунуң белеп чоруу —кызыгаар камгалалын хандырарының чугула пегелделериниң бирээзи-дир.

Чер-черниң партия, совет болгаш комсомол организациялары кызыгааржыларга үргүлүүлүнүң улуг дузаламчызын көргүзүп турар.

Кызыгаар шериглериниң чоргаараалы — дайынчы бедик белеткелдиг офицер кадрлар кызыгаар албанының, бот-составтың дайынчы ооредилгезинин болгаш кижизидилгезинин мергежилдиг организакчылары-дыр. Офицерлерниң 85 ажыг хуузу — партия кежигүнүлери болгаш кандидаттар. Ол дээрге дайынчы хүлээлгезин эчизинге чедир күүседиринге белеп, идея талазы-биле туруштуг, идепкейлиг дайынчылар-дыр.

Даман ортулукка кыдат авантюристерниң чоокта чаагы өнчүк-чоңгээлериниң үезинде совет кызыгааржыларның кайгамчыктыг дайынчы шынарлары база дагын аажок улуг күш-биле илергейлеттинген. Чоңгээ аңаа бир бир кызыгаар чоруулдээзи эвес, харын Кыдатта аптисоветчи калчаараашкынны улам калбартып урдундурер сорулгалыг шериг-политиктиг хоралаашкын болган.

Офицер коммунистер Леонов, Стрельников, Бубенин, Константинов, Яшпин, Маньковский болгаш оон-даа өскелер кыдат чепсектиг чоңгээчилерге удур тулчуушкун шөлүнге дидим хөделип, эң берге минуталарда эң айыылдыг участоктарга туруп, Төрээн чурттуң эрге-ажыктарын камгалаарының нүүрүнде ханын-даа, амы-тынып-даа харамнанмайн турганнар.

Солдаттар болгаш сержантылар — дүүгүг ажылчынар болгаш колхозчулар, школалар доозукчулары командирлери дег болганнар. Маозэдуучу пропаганданың хоп-нүгүлүү бодалдарын аныяк кызыгааржылар Даман ортулукка шпитиирлиг ойтур шапкан. Аныяк совет дайынчыларның маадырлыг чоруу — аныяк салгакчыларга эң дээре шылгалда болган. Олар боттарының адаларының алдарынга төлептиг болган. Тулчуушкунга маадырлыын болгаш эрес-шудургуун биче сержант Юрий Бабанский көргүскен. Ол өлген командирин дидим солаан болгаш ийиги кыдат чоңгээчилерге удур тулчуушкунга шөлүнге дидим хөделип, эң берге минуталарда эң айыылдыг участоктарга туруп, Төрээн чурттуң эрге-ажыктарын камгалаарының нүүрүнде хаң

Володя Ульяновтуң чаңгыс классчылары

ВОЛОДЯ УЛЬЯНОВ кымбиле өөнүктежип, ким-биле ойнап-көглеп чорааның уругларга коңтуг совуургап турар. Ооң эң-не чоок аргым өөнүктери ажылары, угбалары болгаш дунмалары турган, ынчалза-даа үе-черге эш-өөрү база-ла бар турган. Ооң ол чажыт үе-чергелериняе ховар дээн материалдар бар турар ужурлуг.

«Володя Ульянов кымнар-биле өөренип турганы?» деп темага курс ажылын бижиринин төөгүүг-студент Люба Ключникованы сүмелеп мен. Володя Ульяновтуң өөренип турган класстарының даңгыларын Ключникова область архивинден тып алган. Ынчалза-даа ында түгле фамилияларны азы фамилия биле аттарны киирген болгулаан. Бистиң сорулгавыс болза адаларының аттарын тывары турган. Ключникова ол аттарны тып чадашкан. 70—80 чылдарның гимназистеринге адалар аттары хереглеттинмесдээ турган.

Володя Ульяновтуң доосканы Симбирск гимназиязының 1887 чылда доозукчуларының бөлүк фотографиязы шагда-ла билдингир болгай. Ол фото-чуруктуң чүүү-даа билдинмес, ында ат-сыңы-даа чок. Улуг «олчаа» Ключникованы мында маңаа турган, В. И. Ленинниң Музей-бажыңының фондуларындан ук фото-чуруктуң хоолгазын ол тып алган. Володя Ульяновтуң чаңгыс класска өөренип турган ажы М. Ф. Кузнецов ында портреттерин дугаарлап, кымнарыл ол дээраан артында демдеглеп каан болган. Ооң ынчалза-даа ында доозукчуларның хөй кезиниң ооң ыңайгы салымчолуңуп дугайында кыска домактар-биле ол бижип каан.

ООҢ СӨӨЛҮНДЕ мээң кылып турарым Симбирскиниң хоочун чурттакчыларының даңгыязынга «Ленинниң чаңгыс классчызы» деп демдегледиг дыка хөй карточкалар немежи бергеп. Чыгдынган материалдарны шуптуузуп чаңгыс аайжыдарын орадаштым.

Володя Ульяновтуң I класстан эгелеп өөренген эштеринден түгле Михаил Кузнецов биле Александр Писарев II база турган) ооң-биле кады доосканы. Ленин-биле чаңгыс чылын гимназияга кирген 1887 чылдың доозукчуларында алдан гимназистериң аттары база бар, ынчалза-даа олар өске чергелешкеч I класска турганнар. Гимназияга ийи чергелешкек кудуку класстар бар турган, олар сөөлүнде чаңгыс беш класс кылдыр каттышкан. Володя Ульяновтуң гимназияны кады дооскан эштериниң хөй кезии беш класстан эгелеп кады өөренген эштери боол турар.

Володя Ульянов-биле 8 чыл дургузунда өөренип келген Михаил Кузнецов биле Писарев I-деп аңгыда, ооң-биле ийи кижи (Сахаров биле Сергеев) 7 чыл, дөрт кижи (Бронский, Жильцов, Кабанов, Михайлов) 6 чыл, он ийи кижи 4 чыл, чеди кижи 3 чыл, он сес кижи 2 чыл, бежен дөрт кижи чаңгыс чыл кады өөренип турган деп чүве ам дээреанде тодаратынгган.

Ооң ыңайгы тодарадылга үезинде бо ажылче каш-даа катап эглип көрген мен. Чыгдынган барымдаалары түүлеп кылып турумда, «Завьяловтуң альбому» көстү хонуп келген.

УШ ЧЫЛ МУРНУНДА пенсионер Владимир Алексеевич Завьялов адазының мөчээнииң сөөлүнде камнап чораан альбомун В. И. Ленинниң музей-бажыңынга дужаал бертеп. Альбомда А. Е. Завьяловтуң бодунган эгелээш. Симбирскиниң эр улус гимназиязының 1888 чылдагы доозукчуларының фото-чуруктары бар.

Ийи чыл эрткенде Л. Волков-Ланнитгең «В. И. Ленин фото уран түүлде» деп вомунда демги альбомну сөөлгү чылдарның солун тывыштарының бирээзи боол турар деп айыткан. Ынчалза-даа ол түүлге Володя Ульяновтуң чаңгыс класска өөренип турган ажыттарының фото-чуруктарының дугайында чугаа болур.

Володя Ульяновтуң чаңгыс классчыларының ниити даңгазының кылып алгаш, 1968 чылдың чазында ол альбомну ап алыр арталыг болган мен. Альбомда фото-чуруктар бүрүзүнде болгаш оларның артында 1891 чылда-ла А. Е. Завьяловтуң бижип кааны демдеглелдери бар.

Володя Ульянов-биле гимназияга кады өөренип турган ооң аңаа-ла чажыттары эвес, а ооң хөй чыдарда кады өөренип чораан чаңгыс классчылары болгаш өөнүктери мөңге көрүп олурарлар-дыр! I—V класстарга Володя-биле кады өөренип турган Бронский бодур, ооң соонда Бронский чаңгыс класска ийи чыл артып калгаш, гимназияны Ульяновтан бир чыл соңнаш дооскан. Лабзин Ленин-биле II—V класстарга өөренип турган. Арнольдов, Забусов Николай, Игумнов, Кармазинский, Колетков, Нечаев, Писарев, П. Прушакевич, Смирнов, Тренин, Шевелов, Червяковский —олар шуптуу Володя Ульянов-биле чаңгыс класска өөренип турганнар. Костя Сердюковтуң хөстүг арын-шыырайы бо-дур. Володя ооң-биле түгле чаңгыс V класска кады турган, ынчалза-даа олар ыяшыралдыг чорааннар. Сердюковтуң сактыышкынары артып калган Митя Андреев-биле Володя Ульянов база-ла ыяшыралдыг чораан. Петя Толстой-биле Володя чаңгыс класска өөренмээннер, ынчалза-даа боттарының аразында эптиг чораннар. Завьяловтуң альбомунда Володя Ульяновтуң үе-чергелериниң фото-чуруктарының дугайында чугаа болур.

ЧУРУКТАРНЫҢ артында бижиктер Ленинниң чаңгыс классчыларының он ажыг хире-зиниң адаларының аттарын тодарадыл тып берген. Ох, адалар аттары-даа берге-ле-дир ам! Ооң ыңайгы дилээшкиннерге ам олар коңтуг хереглиг-дир ийин. Оларны билбейн чыткаш, кижилерниң салым-чолуң тодарадыры берге.

Володя Ульянов-биле курсту 26 кижи дооскан. Оларның барын-ла кижи бүрүзүнде бөлүк фотография бар. Ында, чурук бүрүзүнде-ле, Ленин бар. Төп архивте ийи ыңдыг фото-чурук бар, бирээзи Ленинниң бодунгу, өскези ооң чаңгыс классчыларының бирээзиниң боол турар. Мынчангаш ам 25-тя тып ап болурдур. Оларның бирээзи-ле улуг музейниң безин кавталгазы боол болур. Ынчазарга Ленинниң чаңгыс классчыларының ажы-төлдеринде артса чогуур гимназия дугайында өске материалдар каңчаңгыл ыңчаш?

Октябрь революциязының мурнуу чарыында бодунуң чамдык чаңгыс классчыларының салым-чолуң Михаил Кузнецов тодарадын көрген. Чижевскиргe, Александр Наумов сөөлгү хаан чазавының чер болгаш күрүне хереглелериниң министри турган. Чуруллга башкызымның оглу Козлов гимназиязы дооскан дораанда боду амы-тынымга четтингеп. 1887 чылдың доозукчуларының революция сөөлүндеги салым-чолуң тодарадын көөрге, түгле башкылап чораан Михаил Кузнецовтуң бодунуң дугайында бала Москвага чурттап, солун сактыышкынарны арттырып каан Сахаров дугайында медээлер үр үеде билдинип келген. Сөөлгү үеде Василий Кузнецовтуң (ол Симбирскиге чаасхаан чурттап чораан, революция мурнунда өлгеп) болгаш Алексей Дардальоновтуң салым-чолуң эзоп тодарадып көрген. Дардальонов база-ла коңтуг эрте, 1902 чылда Симбирскиге өлгеп.

МЫНЧАНГАШ ам истезлениң 26 боол болгу дег шойлуп чорутпаа удазыларының иштинден түгле Козловтуң, Михаил Кузнецовтуң болгаш Алексей Дардальоновтуң удазыннары тодарәттыптыган. 21 удазын билдинмес (барык-ла билдинмес) угланышкынарже чүк-чүкче шойлуп чорутпаа.

Сергей СЫТИН,
төөгү эртемнериниң кандидады, Ульяновскиниң П. Н. Ульянов аттыг пединститутуунуң төөгү кафедразының доценттаан.

(ПМА).

Ленинчи гвардияның хоочуннары

СЕТКИЛИМДЕН ЫРАВАС

ГЕОРГИЙ ПЕТРОВИЧ бодунуң амыдыралында эң-не чугула болгаш аргым ийи даалга күүсеткен. Оларның бирээзи — адазыныы.

— Ленинниң айтыкан оруундан черле хажый баспа, оглум. Чер болгаш хостуг эрге-шөлээ дээш демисеш.

Ынчан 1918 чыл турган. Егорта бо сөстер ынчан түгле адазы Петр Ивановтуң эвес, а Надеевка кодээ суурнуң тараачыннар депутаттарының волост Советиниң бир дугаар дагазының чагыы болган.

Он чеди харлыг Егор бо чагыг ёзугаар дайынче эки-тура-биле чорупкан. Чапаев дивизиязының бир полугунга албап эртпирер аас-кежик аңаа таварышкан. Ук черниң орук-чиринин эки билир боорга, ону хайгыылчыга хүлээп алган. Егор Иванов ол хүндеп эгелээш каяа-даа чораанла бодун үргүлүг хайгыылда кылдыр боданыр апарган. Дайынчылар Ивановту пулемёт взводунуң командири кылып каан. Ол эрес-ле тулчуп турган, ынчалза-даа бир-ле катап байлар үймээнин базып турда аңаа ок дээшкен. Егор үр-ле эмнедип чыткан...

АМ ГЕОРГИЙ ИВАНОВТУҢ ийиги даалгазының дугайын чугаалаар ёй келди. Ол Владимир Ильич Ленинниң хууда чагыы чүве-дир:

— А силер, мээң эргим өөнүүм, ыяап-ла инженер эртемни чедип алыңар. Ылаңла.

Ооң баштыңчы-биле ужуражылгазы кажан, кандыг байдалда болгавыл? Георгий Петрович чугаазын ырактан эгеледи.

— Чаарби харлыг турган партияга кирген мен. Хамаатты дайын төнген соонда тускай кезектерге ажылдап турдум. Ленинни эң-не баштай 1921 чылдың ноябрь 7-де шеринг парадынга киржип турган көрдүм. Ынчан Бүгүроссияның Онза Комиссиязының Төп аппарадынга ажылдап турдум. Бир-ле катап мени өске эш-өөрүм-биле кады Феликс Эдмундович келдиргеп. Чеде бергеш көөрүмге Дзержинскийниң столунуң кырында бистерниң «Хууда херектериивис» чыдыр:

— Силер шуптуу фронтучулар, демиселлге хынаттынган кижилер-дир силер — деп, ВЧК-ның даргазы чугаалады. — Кончуг харыысалгалыг даалга бээр дээш силерни чаладым. Эш Ленинни камгалаарын силерге пдеген тур бис. Силер, революциянын бижыг туруттуг дайынчылары, бо даалганы күүседип шыдаар дээринге бүзүрээр бис.

ШУПТУВУСТУҢ сеткил-сагыжывыс дойлуп, хүндүлүг даалганы күүседир дээш бүгү-ле күжүвүстү бээринге белеңивисти Дзержинскийге илергейледивис.

Ленинни камгалаары белен эвес херек турган деп Георгий Петрович уламчылады. Владимир Ильич он-он хуралдарга барып, чамдыкта көңгүс танывазы кижилериниң аразынга бээр болганындан херек улам бергедээр турган. Дайзын мону ажыглап болур арталыг. Михельсон заводунга болуушкун соонда, контрреволюциянын кайы хире кара сагыштыын көрүп, Ильичиин серемчиледдиг камгалаарының эргежок чугулазын шуптувус билген. Ынчангаш камгалалды күштелдирип турганы ол. Отрядтың кижи бүрүзү, херек апаргаа, Владимир Ильичиин бодувун мага-боду-биле дуглай туруптарынга белем турган.

П. Пакалнийң начальниктээн камгалал отрядынга ийи чыл ажылдаан мен. Ленинниң Кремльде кабинединге чаңгыс удаа эвес дежурныйлап, ооң-биле кады митингилерге, конференцияларга, ВЦИК-тиң сессияларына болгаш Компитерниин конгресстеринге баар аас-кежиктиг болган мен. Ильич-биле Москвага-даа, Горькийлергеда ужуражылга бүгү назынында мээң чүрээмде болгаш сеткилимде артып калган. Ылаңгыя бир ужуражылга сеткилимден ыравас, эң-не уттундурбас.

1922 чылдың күзүнүнде Ульяновтарның бажыңынга дежурныйлап турган мен. Дүмекиниң он ийи шак үезинде күхняның эжин ажыттына берген, ооң Владимир Ильич холунда шаажаң стакан түдүп алган коридорже үнүп келди. «Томаанныг» деп команда ёзугаар турупгум. Ильич мээң чанымга чедип келди. Хүлүмзүрбүшаан, мээң холумну дыңзыг туткаш... сүт ижерин сүмеледи.

— Четтирдим, Владимир Ильич, — дидим. Пат тодуг мен.

— А силер эпчоксуимаңар, бир стакан сүт ижерги кажаплаа ажыктыг.

ЛЕНИН кайы губерниядан келгенимин, төрелдерим бар-чогун айтырып, дайын төнген болгай, чаныксап чор сен бе дей-дир.

— Чок, — деп харыылаан мен. —Чанар бодавайн, рабфакка, а ооң — институтка өөренип, инженер болурун күзеп чор мен.

Владимир Ильич мээң шинтиримни деткип, ыяапла инженер эртемни чедип алырын сүмелээн чүве. Социалистиг күрүнени тургузарыга дыка көвей тускай эртемниглер хереглиг болгаш ол чугаалаан. Ооң ыңай ооң онаалап демдеглээнин сактып тур мен: — ажылчыннар болгаш тараачыннардан үзеген бот-тарыыстың кижилериивис херек.

— А ам силер кандыг билигиг силер, Георгий Петрович — деп, Ленин айтырган.

— Көдээ школаның чүгле дөрт классын доозуп четтиккен мен...

— Ай-яй-яй — деп, Ленин бажын чайгаан. — Шала эвээш-тир. Эрги тургузуг күш-ажылчы кижилерни өөретпейн чораан. Ам ажылчын аныяктар рабфактарда өөренип эгелээн.

Владимир Ильич мээң-биле кожа олуруп алды. Чугаалажып олургаш демги сүттүг ижикпеннимни эскербээн мен. Ооң Ленин турган, мээң-биле байырлажып, чеднишкиннерни күзээш чорупту. Комнатазынче кирип бар чыда, ол хая көрүүп келгеш чугаалады:

— Ыяап-ла инженер эртемни чедип алыңар.

Бөгүн, бо чугаанның соонда барык бежен чыл эрткенде, Георгий Петровичи чагыынарны күүсеттим деп Ленинге илеткеп болур ийик. Чекист чораан кижи инженер, техниктиг эртемнериниң кандидады апарган.

Ол рабфакты доосканы. Кызыл Армияның механизация болгаш моторизация Академиязынга кирген. Машина тудуушкунунга ажылдап турган. Ада-чурт дайынының чылдарында чөөн чүкче заводтар көжүрүп, танкылар кылып турган. Ооң аспирантурага өөренген. Дүне када диссертация бижиглээр.

Георгий Петрович бижыг тура соруктуң болгаш аимыдырал ынакшылдыг дошкун шылгалдазын шыдажып артикен. Хамааты дайынга балыглаңган черлерп дөртен чылдарның эгезинде база катап аарып эгелээн.. Гангрена деп аарыг баштай солагай, ооң соонда оң будунче халдаан. Буттарын чидирээ-даа, сеткилсагыжы ундараваан. Бүгү күжүн мөөнчеп турган ынак ажылынга дедир кээп ажылдаарын кызыткан. Протез-биле кылаштап турган чаңчыга берген. Дедир ажылдап эгелээн.

МОСВАДА турузуп турар Иштики херектер министерствозунуң шеригленин музейинге 1924 чылда В. И. Ленинниң Мавзолейининң чанында турар болук чекистерниң чуруун мөңге көргүстү. Ленинниң Мавзолейининң чапынга чоокта чаа хүндүлүг танныылга турган хоочун большевиктерниң чуруун база көрдүм. «Бо эң-не солун документилер-дир — деп, мөңээ тайылбырладылар. —

Мында Ильичиниң амы-хуу-да камгалакчылары чораан Аликин, Соколов, Бельмас, Иванов... олар-дыр».

Георгий Петрович-биле ужуражы бергеш, ол чуруктарның төөгүзүн чугаалап бээрин дилеттим. Ленинниң амы-хууда камгалакчылары Кремль курсантызары-биле кады Мавзолейже кирер ажык аксынга январьның соок хүнүнде бир-ле дугаар таныылга турган чүве-дир. А дөртен ийи чыл эрткенде олар база катап чыглып, база катап № 1 постуга таныылдаан.

ИВАНОВТУҢ АЖЫЛДААР СТОЛУНДА чүве бижээн саазыннар, чертёжтар эңмежок. Ооң эртем ажылдарын дыка хөй чурттарда пар-лап үндүрген. Инженер болгаш эртемденнин сеткил-сагыжын чаа-чаа нарын айтырыглар дүвүредип турар. Ол чүгле моон-биле кыызгаарлаттынмас. Ооң бот-идепкейин ёзугаар Москваның Пролетар районунда «Ленинчи лекторий» ажылдап турар. Ленинчи чагыглар, ооң өөредининиң дугайында үш чүс ажыг беседалар, лекциялар помчуттунган. Георгий Петровичи аныяктар ортузунга чеже катап чүве чугаалаанын саналары берге. Бо кижиниң солун болгаш байлак намдарында база бир бижиксээн чүвем бар. 1937 чылдың майда Ивановтуң кол инженер болуп ажылдап турган заводунга кызыл рубин сыдыстарның дерилгеинн кылып эгелээн.

Г. П. Иванов болгаш өскедаа совет инженерлер чазактың хүндүлүг даалгазын ак сеткилдиг күүсеткен. Оларның кылган сылдызы ленинизминиң тиилелгезининң, ленинчи идеяларның боттанышкынының символу болуп, Москва Кремлиниң башняларында кыва берген.

В. ЧАНТУРЯ,
СЭТА-ның тускай корр.
МОСКВА.

Кызмадың школаларынга агаар халдаашкыннарындан камгалаарының чамдыкта ДОСААФ шугуму-биле эрткен. Чарыш школачыларың санитар друживаларының эки белеткелин коргускен.
ЧУРУКТА: № 7 школаның Лёня Чемнов удуртқан сандружинаазы.
Е. ЧУРКИННИҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

Социализм чурттарында

ВАРШАВА. Ю. Гагариниң делегейге баштайгы ужудуушкунун демдеглээри-биле совет космонавтың хүнүн доктаатынган чаңчылды ёзугаар чыл бүрүде май хүнинеринде улусчу Польшаның чамдык районнарынга эртпирип турар.

Май 23-те Олыштың воеводствонун Острудэ хоорайынга ракеталарның болгаш самолёттарның радио-биле башкарар модельдеринин бүгү польша делгелгезин ажыктаан. Спорт самолёттарының болгаш парашют-биле халыышкынының көргүзүү база болган. Ужар түүлдүң болгаш космонавтиканың төөгүзүнге тураскаал болдурган фильмнерни театрларда көргүзүп турар.

«ОН МИЛЛИОН САФРАГА» БЕЛЕТКЕЛ

ГАВАНА. 1970 чылда сафрага белеткел Кубада чедишкиниг чоруп турар. Ук сафра төөгүде эң баштай чуртка 10 миллион тонна чигирин бээр ужурлуг. Лас-Вильяс можу, кубачыларның ону адап турары ыяшкап, «он миллион сафрага» тростник олурутар талазы-биле бодунуң планын күүсеткен. Ында келир чылда сафрага белеткээн чигир планташиязының ниити шөлү 26.300 кабальерия (бир кабальерия — 13,43 гага дең) болган.

БҮДУРҮЛГЕ ҮШ КАТАП УЛГАТКАН

СОФИЯ. Көдээ ажыл-агый машиналарын бүдүрер талазыбиле «Агромашина» дээр болгар күрүне каттыжышкыныының бүдүрүлелери 100 ажыг хевиринге көдээ ажылагый машиналарын бүдүрүп турар. Оларның хөйүн, ооң иштинде «Булгар» тракторларыны дашпыкы чуруттарже — ССРЭ, ГДР, Франция, Чехословакия, Польша, Алжир, Чили, КАР, Кубаже чорудуп турар. «Агромашина» үш эртемшинчилел болгаш төлевилел институттарлыг. Сөөлгү үш чылдарның дургузунда каттыжышкын көдээ ажыл-агый машиналарын бүдүрерин үш катап көвүдеткен.

МАР-ның КАДЫКШЫЛГА ЧЕРЛЕРИНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

УЛАН-БАТОР. Беш чылдың үш чылдарының дургузунда Моолдуң дыштанылга бажыңнарында болгаш санаторийлеринде орунналарның саны 16 хуу. дыштанырларның саны 20—25 хуу көвүдээн. Ол үеним дургузунда элээн хөй эмнелге-профилактиктиг албан черлерин ажыткан, ажылдап турар албан черлерин чаартқан болгаш алгыткан.

Чоокшу үеде курорттарның болгаш дыштанылга бажыңнарының четкиген улам калбабайн хөгжүүр. Улан-Баторнуң чоогунга 300 орунныг санаторийин Дархан чаа үлетпүр хоорайның болгаш Шарын-гол хөмүр-даш уургаймының районунга дыштанылга бажыңнарын тударын айыткан.

Моол чурукчулар — юбилейге

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол чурукчулар В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оногга ажыл-ишчи ёзу-биле белеткенип турар деп, МОНЦАМЭ агентилел дыңнаткан. Олар делегей пролетариадының улуг баштыкызымның болгаш башкызының овуруи боттарының ажылынга шын болгаш чайынаадыр көргүзериниче чүткүдүг.

В. И. Ленинниң идеялары болгаш овуру—моол көсөг чурукчуларның чогаадылгазының темазы. МАР-ның улустуң чурукчулары У. Ядамсүрэн биле О. Цэвээнээ, күрүне шаңналының лауреаттары чурукчулар Н. Чултэм, Г. Одон болгаш өске-даа хөй чурукчулар Ильичиниң овуруи турузуры-биле ажылдап турар.

В. И. Ленинниң чогаалдары АКШ-та

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сөөлгү чылдарда Каттыжыкан Штаттарга В. И. Ленинниң чогаалдарынга сонуургал дыка улгаткан. В. И. Ленинниң кол чогаалдарын парлап үндүргеп «Интернэшнл пэблишерс» дээр ном үндүрер черинң дыңнатканы болза, «Чүвү кымыры?», «Империализм капиталлызминиң дээди чадазы», «Күрүне болгаш революция» дээн ышкаш, ындыг ажылдарга негезиде сөөлгү каш чылдарның дургузунда барык 10 катап өскен.

Бо чылдың баштайгы айларында ном үндүрер ол фирма Гарвард, Йель, Дартмут, Принстон, Стэнфорд болгаш АКШ-ның өске-даа хөй университеттериниң болгаш колледжилериниң башкыларындан В. И. Ленинниң чогаалдарынга чагыгларны алган.

Вьетнамда дайынга удур

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизи К. Беляевтиң дамчыткаңы:

Америк империализминиң Вьетнамда чорудуп турар бужар-чүдек дайынынга киленнээшкин АКШ-тың чонунуң улам калбак бөлүктерин хаара түдүп турар. «Вьетнамда дайынга дувүрээн чүдүкчүлер болгаш мирянныар» база «Эштежилге дээш эштелге» организациялары дайынга удур организацияларының ол дөртен муң ажыг кежигүннериниң удурланышкынын чазаккамедээ кылдыр чедирер сорулга-биле кады бижээн чагаазын Ак бажынче чоруткан. Мунмун кижи ат салган чагааны президент Никсоннуң национал айыл чок чорук айтырыларының талазы-биле чөвүлекчизиниң дузалакчызынга тудускан.

«Вьетнамда бистиң солдаттарывыс полицейжи болгаш тоталдыг ёзу-чуруумну камгалаар дээш өлүп, кырлыры үргүлчүлеп тур» деп, чагаада чугаалаан. «Мурнуу Вьетнамда шериг кижилерниң диктаторжу бөлүүнге чепсектиг деткимчелин көргүзерин доңдораан соксадырын, чугаалажышкыннарны чорударынга ак сеткилдии-биле белен төлээлекчи чазакты тургузар арганы ол чуруттуң улузунга бээр» деп чагаанның авторлары АКШ-тың чазаан кыйгырган.

«Вьетнамда дайынга дувүрээн чүдүкчүлер болгаш мирянныар» организацияларының кежигүнү, Мурнуу Вьетнамга өлүрткен 23 харлыг солдаттың иези Луиза Рэнсом Вашингтонда сайгон элчинге чагааны Ак бажынче чоруткан үезинде чораан. Луиза Рэнсом оглунуң өлүртикеп соонда сайгон командылалдың ону шаңнаан ийи медальды элчин черинин төлээлекчизинге эгидип берген болгаш Мурнуу Вьетнамда өлүрүкчү чоруктуң, күчүлээшкиннин байдалынга кылеңээшкинин илергейлээн чагааны дамчыткан.

Ийи организацияның төлээлекчилери Вашингтонга журналистер-биле ужурашкан.

Оларның чугаалаары болза, Ак бажыңның төлээлекчизи-биле ужуражып, беседа кылдыыс. Ынчаза-даа төлээлекчи идегелдиг чүвү-даа чугаалаваан болгаш бужар-чүдек дайынын шылгыдарынга Джонсонуун чазаанын шаандан бээр ажыглап турар чүвезинден үлегерлеп алган чүүлдерин катаптаанынга хомудаанын олар илергейлээн.

Ийи организацияның кежигүннериниң чогаадылгазының темазы. МАР-ның улустуң чурукчулары У. Ядамсүрэн биле О. Цэвээнээ, күрүне шаңналының лауреаттары чурукчулар Н. Чултэм, Г. Одон болгаш өске-даа хөй чурукчулар Ильичиниң овуруи турузуры-биле ажылдап турар.

Лаостуң агаарынга дүжүр аткан

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостуң хосталга улусчу арилиязының дайынчылары чоокта чаа Сиенхуанг можуунун хосталган районунга америк самолёттуг дүжүр аткан.

Кассан Патет-Лао агентилелдиң дамчыткаңын ёзугаар ВИА агентилелдиң дыңнаткаңы-биле алырга, Лаостуң хосталган районнарының агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның ниити саны 1.129 болган.

ЧКП ТК-ның төлээлери ГДР-де чеде берген

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның чалаапы-биле ЧКП ТК-ның төлээлери ЧКП ТК-ның Бирги секретары Густав Гусак баштадыр ГДР-ге келгеп деп, АДН агентилел дыңнаткан.

Эрфуртта аэродромга чехословак ажылчыларны ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Вальтер Ульбрихт болгаш азбаанның өске-даа кижилери уткаан.

„Аполлон-10" ужудуушкунун дооскан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Космостуң «Аполлон-10» дээр корабля ужудуушкунун дооскан. Май 26-да Москванылыбиле 19 шак 50 минута турда корабль Оожум океанның төп кезинге Самоа ортулуктан чөөн талазынче 700 километр хире ырак черге сугга менди чаагай хонупкан.

Космонавтар Стаффорд, Янг, Сернан олар чорааны тускай эртээл дилеп тывар камгалал бөлүктүг флагман корабли — «Принстон» дээр авианосецтен беш километр хире ырак черге сугга хонган.

20 шак 30 минута турда үш космонавтарны вертолёт-биле «Принстонда» чедирип келген. Олар анда медицина шинчилгезин эрттирген болгаш дыштанган, май 27-де космонавтарны самолёт-биле Хьюстонда космоска ужудуушкунварны башкарар төпче чоруткан.

Редакторнуң оралакчызы С. К. ШОПГУ.

КИНО

МАЙ 28 ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кымга-даа хамаарышпас суглар» 10, 12, 2, 4, 5.55, 7.50. «Чүрек дилеп турар кижи», «Кижи болгаш автомат», «Кымга-даа хамаарышпас суглар» 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Янтарлыгдан келген дургун» 10.40, 12.40, «Кашмирге болган мнакшыл» (1-гн, 2-гн сериялары) 2.40, 5.40, 8.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Париж — Варшаваже низа чокка» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизининиң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амы-зырал киллизининиң 23-54, культура киллизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлетпүр киллизининиң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизининиң 21-27, информация киллизининиң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларынын 27-41. Солун келбейн баргаңга 32-75 телефоннар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга ергелелиниң типографизы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00630

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилеткенинден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 29 ЧЕТВЕРГ № 123 (7969).

Өртээ 2 көп.

Делгелгениң улуг чедишкини

Бүдүрүлге төрудулгаларын автоматчыдарының аңгы чепсектериниң «Автоматизация-69» деп делегей делгелгеан Москвада Сокольниктериниң культура болгаш дыштанылга парказында ажыттынган, улуг чедишкин-биле эртип турар. Делгелгениң ажыттынган хүнүнден бээр вдаа 700 мун хире кижи чораан, олардың иштинде 200 мун хире совет болгаш даштыкы тускай артемнигле бар болган.

Май 27-де делегей делгелгезинге эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, П. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, М. С. Соломенцев чораан.

Дөрт ажыг так үеде Коммунистиг партиянның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары делгелге-биле танышкан. Олар пашиньоннарга барып, Совет Эвилелиниң, Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыниянын, Чехословакиянын, Югославиянын, Италиянын, Швециянын, Финляндиянын, Японияның, Австрияның, Швейцариянын, Великобританиянын, ГФР-ниң, Франциянын, Данияның, АКШ-тың, Бельгияның, Нидерландының, Лихтенштейниниң, о ол ышкаш Барыын Берлининиң делгелгелерин көргеп.

Техниканың делегей көрүндезинде киришкен бүдүрүлгелериниң болгаш фирмаларының делгелгелеринге партиянын болгаш чазактың удуртукчулары совет болгаш даштыкы тускай артемнигле-биле беседа кылып, бүдүрүлге төрудулгаларын автоматчыдар талазы-биле чаа чедишкиннерин сонуургаан.

Делгелгениң чехословак бөлүүн көрүп турган үезинде Л. И. Брежнев делегей көрүндезинге ЧССР-ниң национал хүнүн эртирин турары-биле холбаштыр делгелгениң организакчыларынга чүректиң ханызындан байыр чедирген. Л. И. Брежнев Чехословакиянын делгелгезин бодун-биле үнелеп, социалистиг туругаушукунга улам ыңайгы чедишкиннерин чоннуң аарыын чехословак улуска күзеп, «Автоматизация-69» деп делгелге Совет Эвилели биле Чехословакиянын аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай калбартырынга болгаш акы-дунма найыралды быжыглаарынга бараан бозур дээрезинге бүүрелин илергейлээн.

ССРЭ-ниң приборлар тудуушкуну, автоматчыдыга херекселдериниң болгаш башкарыга системаларының министри К. Н. Руднев, Бүгү-эвилелдиң сазыг палатазының Президиумунуң даргазы М. В. Нестеров болгаш делгелгениң директору А. К. Павленко тайылбыр берген.

(СЭТА).

ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛДЫҢ ЧУГУЛА ХЕВИРИ

Ажылчы чоннарның идейлиг кижизидилгезинге, партия организацияларының идеологтуг ажыл-чорудулгазынга чугула черии кескү агитация эзилеп турар. Төөгүлүг улуг юбилей— В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга утказтыр чоруттунуп турар күжениишкинниг белеткелдер-биле холбаштыр хөөрайларда болгаш суурларда кескү агитацияның тематиказын янзы-бүрү болдуруп, ону коллективтиг бүрүзүнүң амыдыралы-биле сырый холбаштырып турар.

Чер-черде партия организациялары боттарының политиктиг ажыынының бо чугула участогун ёзулуг оперативтиг болгаш сорук киирииччи характерлиг болзун дээш ону үениң байдалынга таарыштыр, ажылчы чоннарның сонуургалынга, эстетиканың негелделеринге дүүштүр кылып турар апарган. Кайда-ла кескү агитацияны амыдырал-биле, чоннуң революсчу база дайынчы алдарлыг чаңчылыын пропагандазазары-биле сырый холбаштырып, оөң янзы-бүрү хевирлерин тодаргай план-биле чорудуп, идейлиг болгаш уран-чечен деңнелиин бедидеринче чогуур кичээнгейни салып турар болдур, ында ол ажыл амгы үениң партийни негелдезин харыылап, дээштиг салдары бедик боол турар.

Сөөлгү үеде Ак-Довуракты «Тыва даг-дүгү» комбинадында, Тураның амыдырал хандырылга комбинадында, Таңдының «Межегей», Бии-Хемниң «Саян» совхозтарда, Кызылдың алгы заводунда болгаш оскө-даа хөй-хөй партия организацияларының ажылдың бо участогунче улуг кичээнгейни салып, эвээш эвес дүрмүлганы чыып алганнар. Ылаңгыя «Тыва даг-дүгү» комбинаттың кавызында болгаш девискээринде ажылчынарны шалыпчы күш-ажыыле сорук киирип, ыыйгырып турар лозуңнар, планаттар, стендилер, көргүзүг самбыралары хөй. Оларның бирээзинде: «Беш-чыл планын чедишкинниг күүсеңип, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн төлептиг утпуур дээш Төрээн чуртка 26 мун тонна даг-дүгүн, пландан ажыр 1 мун тоннаны бергээл!» деп улуг үжүктер-биле чараштыр бижип каан. Көргүзүг, хүндүлел самбыраларын ай, квартал планының күүсеңдезин барыцдаалап доктаамал чаартып турар. Мында кескү агитация күш-ажылдың будуруккүлүүн бедидеринге, планныг даалгаларны күүседиринге дээштиг салдарын чедирип келген. «Тыва даг-дүгү» комбинат чүгле майда безин 49 мун кг ажыг сорттуг даг-дүгүн Төрээн чуртка бөрип, планын ыракта ажыр күүсеткенин маңаа чижек ылдыр чугаалаарга-ла четчир.

Ынчаарга Кызылдың алгы заводунда кескү агитацияны идейлиг болгаш уран-чечен деңнелиин чогуур негелдезинге чедир тургусканы-биле оөң дээштиг салдары бедик болуп, коллективтиг амыдыралының корунчүү болу берген. Аңаа барган кижи заводтуң социалистиг хүлээлгезин, план канчаар күүсеттинип турарын, мурнанчыларның аттарын оон дораанга биижип алыр. Ол ышкаш цехтериң болгаш түс-түс кижилериң араазында социалистиг чарыштың күүселдезин көргүзүг самбыраларында база доктаамал чаартып, бижип турар. Заводка он беш чыл ажыг үзүктеп чөп эки ажылдаан хөөчүн кижилериң чуруктарын аскан күш-ажылчы алдарның булуңун тургускан. Аңаа кижилер эштериң чуруктарын ажылчынарның янити хуралынга шиитпирлээш, байырлалдыг байдал-биле кижип турар. Мында политиктиг ажылдың бо хөөрин ынчаар тургусканы будуруглге чорудулгазынга таарымчалыг салдарны чедиргени чугаажок болгаш алгы заводу республикада мурнанчы будуруглелериниң бирээзи апарганы база таварылга эвес.

Оөң-биле чергелештир партийжи политиктиг ажылдың бо участогу чамдык черлерде үстүнде көргүскенивис дег ынчаар таарымчалыг тургустунмаанын база чугаалаар хереи. Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының төвүнде амдыгаа чедир лозуң-даа, планат-даа, стенди-даа көзүлбес. Ол ышкаш Барыын-Хемчик райлозунда, «Барлык», «Доң-Терезин», «Өөк» совхозтарда парторганизациялар бо чугула амыл-херекти чедир үнелеевейн турарындан оөң идейлиг болгаш уран-чечен деңнели дыка чавыс болгаш бодунуң дээштиг утказын чидирип, эргижирээн лозуңнар, плакаттар тургулаар таварылгалар бар.

Утка-шынарлыг, уран-чечен каастаалгалыг хана сөлүннарын, агитхуудустарны, чаңныктарны, «Крокодилдерни» чогуур өйүнде үндүрери база хүндүлел болгаш көргүзүг самбыраларын доктаамал чаартып турары—кескү агитацияның оперативтиг кезиниге холбашкан чугула айтырыг. Бир эвес «Шивилиг» совхозта партия, профэвилел организациязын ап көөр болзувусса, олар бо айтырыгче шоолуг-ла ынчээнгей салбайн турар болгаш ында кескү агитацияның оскө хевирлери база коичуг ховар ылдынган.

Хөөрайларга, суурларга болгаш бригадаларга база фермаларга төптеринге стендилерни, планаттарны, шиттерни тургузарда чогуур план, төлевилел чокка кылгаш, оөң идейлиг ужур-дузазының болгаш эстетиказының дугайын бодавайн, харын-даа мырыңай чазыгларлыг ылаңгыя бижээш азып каар таварылгалар бар. Ылаңгыя Кызыл хөөрайның Доңмас-Суг кавызында болгаш оскө-даа чамдык черлерде тыва дылда чазыгларыг бижимелдерге чамдыкта таварышкылаар бис.

Кескү агитацияның бүгү хевирлерин улам сайзырақгайжыдары партия организацияларындан улуг организакчы амылды негеп турар. Бирги ээлчегде оөң идейлиг утка-шынарын болгаш уран-чечен деңнелин бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып, ону амыйчы чоннарның угаан-бодал талазыбыле негелделеринге, үе-үениң байдалынга дүүштүр кылыры эргежок чугула.

СЭКП райкомнарының пропаганда болгаш агитация кижидистери, оларда партия чырыдыышкынының кабинеттери бо талазы-биле хөй чүүлдерни кылыр хүлээлгелиглер. Чурттуң оскө черлеринде практиказап турары ышкаш, кескү агитация дугайында конкурстарны база көрүлделерни олар черчерге эрттирер ушуруг. Бо харыысалгалыг ажыл-херекке бистиң чуруукчуларывысты, ону чуруп бижириңге нүзелдиг хөй-ниитичилерни калбаа-биле киириштирер херек. Бүгү чурт, бүгү партия В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга күжениишкинниг белеткенип турар амгы үеде, массаны киижизидериниң идейлиг чепсээ кескү агитацияны калбаа-биле ажыглаар, оөң дээштиг салдарын улам бедидери дээш шудургу ажылдаары партия организацияларының бир чугула сорулгазы болур.

АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛДЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

Декада ажыттынган

Орус болгаш украин улустарның — шаг-шаандан тура акы-дунма улустуң ханы төрел чоруу чоок болгаш быжыг. Орус болгаш украин чогаалчыларны, чуруукчуларны, хөгжүмчүдерни, артистерни найырал база-ла үүректиң ханызындан үе-дириген бээр харылзаштырып турар. Чеченмерген украин хөлүг баштактанышкынар болгаш чогаалзыг тоолчургуу чугаалар Украинага орус чечен-мерген чугаазарның, аллгаларның, танцыларның вештерээн дег Россияда база-ла ол ышкаш калбаа-биле вештерээн.

Май 27-де Эвилелдер бажыңының колонналыг залына ажыттынган украин чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүн декадазы акы-дунма ййи культуразының хөгжүлдезиниң чайынаачак көргүзүүн тодаргай хереченлеп турар.

Президиумда — СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Н. Воронов, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП Москва хооркомунуң бирги секретары В. В. Гришин, Украинаның КП ТК-ниң секретары Ф. Д. Овчаренко баштаан УССР-ниң чазак төлээлери. Залда сураглыг чогаалчылар, чуруукчулар, композиторлар, өртемденнер, ажылчы чоннарның төлээлекчилери.

Декаданың эгелээшкинниинге турасчаяткан байырлыг кежээни декада белеткээриниң болгаш эртирериниң талазыбыле Бүгү-россия оргкомитединиң даргазы, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. И. Кочемасов ажыткан.

— Бодунуң төөгүзүнүң дургузунда байгамчык культураны тургускан, күш-ажылга кончуг ынак украин улустуң чоруткан талантылыгларыы Россия Федерациязында алдап белген-дир. Бистиң ырак четпес калбак-делгем Төрээн чуртувустуң культуразының өндүр эртинезинге украин улус улуг салымшкынын киирген. Бо дээрге бистиң чурттуң акы-дунма улустарының чаңгыс өг-бүлезинде украин улустуң канчаар-даа ажык улус чечектелишкинининиң бүүрелдиг хереченин болур—деп, ол чугаалаан.

УССР-ниң чазак төлээлериниң удуртукчузу Ф. Д. Овчаренко Украинаның Компартиязының Төп Комитединиң, УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң 47 миллион украин улустуң өмүнээзинден Россия Федерациязының ажылчы чоннарынга изиг байырны дамчыткан.

— Бистиң найыралчы болгаш акы-дунмалышкы оруузувус Москваның бодундан ырак булуңнарга чедир шөйлүп торуур. Ленинград болгаш Псков, Волгоград болгаш Саратов, Воронеж болгаш Тамбов, Күйбышев болгаш Оренбург, Челябинск болгаш Уфа, Томск, Омск болгаш Тюмень, Хабаровск болгаш Владивосток — бистиң бо чажы найыралдыг байырлалывыстың маршруду мындыг—деп, ол чугаалаан.

Бистиң декадавыс чүгле бодунуң ол улуг найыралчы утка-шынары-биле эвес, а бүгү бурунгаар дешилгелиг кижи төрелгетеннин амыдыралында кайгамчык болуушкун—В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнун улам-на чоокшулап олурарыбыле онзагай. Ол амгы ужур-дужалыг салдарны чедирип турар. Орус ёзы-дунмаларывысча чечен чогаал болгаш уран чүүл хөгжүлдезинге боттарывыстың чедишкиннеривисти көргүспишаан, чаа күш-ажылчы чедишкиннеривисти база чугаалаксан турар бис.

Сөөлгү чылдарда республиканың күш-ажылчы чедишкиннериниң, оөң эртем болгаш чечен чогаал, уран чүүл талазы-биле көстүп көрбээн чечектелишкинининиң дугайында Ф. Д. Овчаренко чугаалаан.

— Украин улус канчаар-даа аажок амыдыралчы улуг күштүг болгаш эгээртинмес чогаалдыкчы энергиялыг. Маржинмаленинизминиң өлүм чок идеялары бисти улус Ленининиң олче кыйгырып чораанны болгаш аңнар чоруурун, бисти олче мерген утаанныг Коммунистиг партиявыс аңнар чоруур эниг сорулгаже оруувусту чырыдып турар.

Эртикен чүс-чүс чылдарда эгээнин салган болгаш совет үеде чаа чечектелишкинни алган Россияның болгаш Украинаның культуразының мастерлериниң найыралының дугайында РСФСР-ниң чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары Л. С. Соболев, сураглыг украин драматург А. Е. Корнейчук, Бүгү-россияның театр наштылелиниң баштаар черинин даргазы, ССРЭ-ниң улустуң артизи М. И. Царев болгаш өскелерлээ чугаалаазынар.

Кежээнин байырлыг кезээ доозулган соонда декаданың киржикчилериниң концерти эгелээн. Эвилелдер бажыңының колонналыг залына орус болгаш украин чугаа-соот дыңналыш, музыка, ыры-шоор совет улустарның улуг акы-дунма чоруунуң гимнизи болуп чаңгыланып турган. Ленинчи шаңналдың лауреады М. Рыльскийниң «Россияның улузунга алдар» деп шүлүгү болгаш украин композитор П. Проценкоуң «Ленинге йөрээл» деп, чаа музыкалыг чогаалын залда олурганнар улуг көдүлүүшкинчиг, чүректин ханызындан дыңнаанынар. Украинаның төлээлекчилери Москва ынчаар уткаан. Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалындан шак ол часкы байырлал совет Россияның хоорайларынче чаптылып үнер.

(СЭТА).

А. Н. Косыгинниң Афганистанда чоруп турары

КАБУЛ. СЭТА-ның тускай корреспондентилери Б. Лукьянов биле А. Петров оларның дамчытканы:

Албан ёзулуунуң вайыралчы аян-чоруун кылып, Афганистанда чоруп турар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин май 27-де Афганистанның ханы Мухаммед Закир Шахка барып чораан.

Совет чазактың өмүнээзинден А. Н. Косыгин ййи кайгамчыктыг хүннер—Афганистанның хамаарышпас чоруунуң болгаш ССРЭ-биле Афганистаннын аразында дипломаттыг харылзаалларны тургускаанының 50 чыл ою-биле холбаштыр найыралчы афган күрүнениң баштыңы хаан Мухаммед Закир Шахка байыр чедирген. Бодунуң чуртунуң чаартылганының хереенге чедишкиннерин афган улуска ол күзээн.

Чылыг, найыралчы байдалга эрткен беседа чоруп турда янзы-бүрү азыралрының талазы-биле совет-афган харылзааларының айтырыгларын, делегейниң ййи талага сонуургалдыг өйү келген чамдык айтырыгларын. Аанада байдалды чугаалашкан.

КАБУЛ. (СЭТА). Май 27-нин кежээзинде Афганистаннын ханы Мухаммед Закир Шах албан ёзулуунуң найыралчы аян-чорук кылып, инда чоруп турар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге алдар болдурган дүштеки шайгалганы Гульхан ордуга тургускан.

КАБУЛ. (СЭТА). Май 28-тиң эртеңинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Афганистаннын Премьер-Министри Нур Ахмед Этгемади-биле кады чурттуң мурнуу талазында Джелалабад шыналзынче ужуузуп үнүпкен. Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле суггат системазының дериишкинин инда тутказ болгаш 15 мун гектар черии суггарар артаны ол берии турар. Джелалабадтан олар Газнабадта күрүне фермазынга баазр.

Тарылга медээзи

Республикада часкы тарылганың чоруп турарын май 28-да байдал-биле алырга мындыг (хуу-биле):

Районнар	Бүгүзүнү: түрлөөр	Оөң иштинде		
		Кукуруза	Картофель	Ногаалар
Таңды	93,9	67,5	53,3	10,4
Каа-Хем	86,8	29,2	44,9	2,5
Тес-Хем	83,8	20,0	25,0	—
Барыын-Хемчик	81,6	24,0	53,3	23,3
Кызыл хоорай Соведи	81,3	67,3	75,0	14,3
Бии-Хем	81,2	2,8	6,7	20,0
Өвүр	76,9	40,0	30,0	—
Чөөн-Хемчик	76,6	21,4	21,1	—
Бай-Тайга	70,7	16,4	64,0	38,5
Улуг-Хем	70,3	36,6	28,6	10,0
Эрзин	70,3	16,3	—	—
Тожу	45,9	—	—	—
Республика	82,8	37,1	42,0	11,6
Эрткен чылдың бо үезинде	85,5	53,0	62,7	32,8

Республикада тараа болгаш тараа-бобы культураларның тарылгазы 98,7 хуу, кызыл-тастың—101,9 хуу күүсеттинген.

«Доң-Терезин», «Улуг-Хая», «Кара-Хаак», «Шивилиг» совхозтарда тарылганың темпизи коичуг оожум чоруп турар. Тараа болгаш тараа-бобы культураларның тарылгазының планын «Көк-Тей», «Улуг-Хая», «Чыраа-Бажы» совхозтар база оожум күүседип турааралар. Аът-чеминиң кол культуразы —кызыл-тастың тарылгазын «Совет Тыва» совхоз ам-даа күүсеттээн.

Республикада кукуруза, картофель тарылгазы дыка оожум чоруп турар. «Доң-Терезин», «Тыва», «Чыраа-Бажы», СЭКП XXII съездиниң аттыг, «Саян», «Кызыл тук» совхозтар бо культураны мал чемниге чүс-чүс гектарга тарыыр планныг тургаш-ла, май 26-га чедир оөң тарылгазын безин эгелевээнер. Картофель тарылгазын чер болганга дүргедедири негеттининп турда-ла, оөң тарылгазын эгелевээн совхозтар бар. Чамдык совхозтар эгелее-даа, аажок оожум темпилиг чоруп турар.

Ам кандыг-даа культураның тарылгазын соңгаарладырының барымдазы чок, бо хүннерде тарып дооскаш, чайгы ажаалдаже кирер ужурлуг.

Бистиң РЕСПУБЛИКАДА

.Субботник үргүлчүлевишаан.

Ленинчи субботниктерни чер бүрүге организастарыңы чаңчыл апарган. В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга үткуштур калбарган социалистиг чарыштың чедишкиннерин өстүрериниң ыңдыг субботниктер улуг ужур-дузалыг.

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Хендерге салбырының ажыл-ишчилери бо чылдың апрельден бээр организастап турган шеф ажылдарынга идепкейлиг киришкен.

Олар апрельде Хову-Аксы биле Ак-Тал суурларның аразынга электри шугумун тургузарынга хереглиг 260 чазгы ыяжын эзимден кескеш, ак черже үндүр сөөртүп, чөвүрээнин картаан.

Гараж тудуунга, кажаалар кылырынга хереглээр 50 ажыг кубометр ыяшты белеткээн. 36 кубометр оттулар ыяшты хап тургускан. Сес кыштагның керженин хоорун аштаан. Суур иштин аштап-арыглаан.

Шеф ажылдарын майда үргүлчүлээн. Майның 18-те ыяштанып хүнде малчыннар болгаш көдээ интеллигенция ййи машиналыг тайгаже үнүпкен. Олар Хендерге сес чыл школазының 112 кубометр оттулар ыяжын хап белеткээш, 42 кубометр ыяшты ол-ла хүн школа чанынче сөөртүп чедирип берген.

Партия өөредилгези

Эрзин районнуң партия эге организацияларының секретарьларының болгаш оларның оралакчыларының өөредилгезинин эзлеглиг кичээли болуп эрткен.

Райкүүском даргазы А. Монгуштуң «Районнуң экономиказының болгаш культуразының перспективтиг хөгжүлдезинин дугайында», партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизи Хертек Агаанның «ССРЭ-де национал харылзаалларының чаа үе-чадазы болгаш партия организацияларының сорулгалары» деп темага лекциязын семинарның киржикчилери дыңнаан.

«Уставтың негелделерин күүсеңдир талазы-биле коммунистерниң харылсалгазын бодидер дугайында» дуржулга солчуушкуну база болуп эрткен. «Чаа орук» колхозтуң, Эрзин ортумак школазының, «Коммунизмче орук» колхозтуң, районнуң партия организацияларының секретарьлары боттарының ажылынын дуржулгазын солушкан.

• • •

Тес-Хем районда партия чыдыышкынының түңнел кичээлдери доозулган. Бо өөредилге чылында 10 эге политшкола, марксизм-ленинизминин үдезээнинерин өөренир 6 школа, 5 теоретиктиг семинар болуу ажылдаан. Районнуң партия чыдыышкынының түңнел кичээлдерин ээлээн 781 кижи өөренген.

Самагалдайның амыдырал хандырылга комбинадының, орук участогунуң, «Чодураа» колхозтуң коллективтериниң ортумак звено школаларының түңнел кичээлдерин ээ-не организастыг болгаш бедик идейлиг деңнелге артилээн.

Пландан ажыр

Ак-Довуракта даг-дүгү арыглап турарларның чамдык ээлчеглери маңнайгы ээлчеңде бедик көргүзүглерлиг болган. Айның баштайгы 12 хонуунуң түңнели-биле алырга, Х. Чигир-оол удуртказ үшүү ээлчег мурнал турар, ол-ла хонуктарда олар даг-дүгү арыглаар онаалгазын 117,8 хуу күүсеткеш, пландан ажыр хөй килограмм продукциянны берген. А. Д. Дүктеноол удуртказ дөртүү болгаш А. Ханжин баштаан бешки ээлчеглер планнарын база ажыр күүсеткен.

Ийнги суггарылга

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының 27 кижи составтыг бригадазын инда бар 1180 га суггаттыг тараа шөлүүнүң ажаалдазынга доктаамал ажылдаар кылдыр бижиглээн.

Үк бригада ол шөлдүң бирги суггарылгазын дооскаш, ам ийнги суггарылгазынче киргеп.

М. ТАРЫН-БАЗЫР.

Ханазын дооскан

Тээлиде чер шимчээшкинин шинчилээр станция бажыңының ханазын салыры доозулган. Инда 741 дугаар кожуун чоруур механизастыг колоннанын Салчак Алдын-оолга удуртказ бригадазы шалыпчы ажылдап турар. Инструктор-мастер Михаил Мичимаа, тудугчулар Салчак Ким-оол, Салчак Маичын-оол, Багай-оол Доң-Кара болгаш өскелер-даа бригаданың шалыпчылары. Станцияның тудуун бо чылдың август 8-те тудугчулар хүнүн таварышкыр доозары көрдүгеен.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

КИЕВ. (СЭТА). Араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы-биле холбаштыр ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының митингизин «Дорматы» заводка болган. Арабтарга удур израил дайынзыраактарының кеминг үүлгедиглерин соксадырын негеп турар дөпшилгелиг бүгү хөй-ниитиниң үңүнге каттыжып турар бис—деп ол будуруглеккиң партия организациязының секретары В. П. Кескинич митингизин ажыдып тура чугаалаан.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы В. М. Стульников, слесарь В. С. Черепенчук, комсомол комитединиң секретары В. В. Голота болгаш өскелер-даа ону деткээн.

АЛМА-АТА. (СЭТА). Араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингилери Казахстанның найысылалыпда база болгулап турар. Электромеханика заводунга болган митингинин киржикчилери Израильдиң үүлгедиглерин бир үн-биле буруу шаптыышаан, араб улустар-биле эп-сеткили чаңгыс болуп турарын илергейлээннер.

Чайгы эжиндиряшкын сезонун Улуг-Хемниң пароходство чери эгелээнден бээр каш хонуктар эрткен. Ылаңгыя, бир үгда 60 ажыг кижи олурар «Заря» теплоход тургусканмаршрут ёзуурлар Каа-Хемнин ору чоктап, суур бүрүзүнүң чанынга доктаап, сизимге четпеп келген. Ол суурга чедир 134 километрии эртер. Ол аразынга 8 шак ажыт үеин чарытдаан.

Кызымадыр болгаш Каа-Хем унунда суурларның чурттакчылары сут оруу-биле аргыжарынга таварымчалыг байдал тургустунган. Удаваа Кызыл—Эрбек аразынга теплоход-биле аргыжылга база эгелээр. Дыштанып хүннерде кызымчылар бо теплоходка олурупкаш, чурумалдыг бойдус бүрээн хемнерии эргип, арыг агаарга дыштанырлар. Үзеттүр будуруглге болгаш школалардан теплоходка олуруп алгаш коллективтиг-биле селгүүстеп дыштанырының чагыларын киирип турар.

ЧУРУКТА: «Заря» теплоход Каа-Хемде Эржей суурнуң чанынга доктаанканда чуруйка тыртыргаан. Чанында оөң капитаны Валерий Солдатов.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

САЛГАН СОРУЛГАВЫС БОТТАНЫР

Тедаргай план, организастыг чорук, кижи болгаш техника күжүн чоп ажыглаары часкы хову ажылдарын эң эки агротехниктиг хууса а я р д а довазарын хандырар. Чоон-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң ажыл-ишчилери часкы тарылганы ол негелдеге дүүштүр чорудуп турар. Сүт-хөлчүлөр Владимир И л ь ы ч Ленининиң 100 чыл бөлүр июн төлептиг үтүүр дээш кодээ ишчилериниң социалистиг чарыжының инициаторлары болбушаан, бедитиген хүлээгелеверни алган. 14 центнер кызылтасты, 15 центнер арбайны, суланы, 220 ц кукурузаны, 25 ц чаңгыс чылдыг, 31 центнер хөй чылдыг сигенни, 100 ц картофельди, 130 ц могаа аймаан га бүрүзүнден алыр. Частың чамдык таарыжча чон байдалдарын өөренип коргеш, тарылганың суггары л г а з ы н шыңгыырадыр хемчеглер алдынган. Амгы үеде 2 муң ажыг га чер суггартынган. Ылаңгыя Алдан-Маадыр болгаш Бора-Тайга салбырларда (эргелеңчилери эштер В. Тойлуг-оол, С. Монге-Назын) механизаторларның болгаш суггатчылардың ажылдарынга таарыжчаяыг байдалды тургузуп берген. Хову турлагларын четчелеп дөрээн, тараажыларның аъш-чем хандырылгазын эки организастаан. Суггатчыларны часкай идик-хеп болгаш транспорт-биле хандырып турар. Бора-Тайга салбырының, суггатчылары Ондар Селуң-оол, Бюрбю Сарыглар, Дамбаа-Лама Сарыглар, Ховалыг Лопсан-оол болгаш оларның удуртукчузу Сарыглар Чодаанай, Алдан-Маадыр салбырда Кошкен-оол Монгуш, Шожун Монгуш олар тергиин эки ажылдап, мурнакчыларга санадып, хүн нормазын 110—120 хуу күүседип келген. «Сүт-Хөл» совхозтуң бо ийи салбыларында 67 суггатчы ажылдап турар. Оларның иштинде малчыннар база бар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Ооржак Дажы-Намчалдың бригадазы суггарылганы ой-шаанда шынарлыг чорудуп, планның өнөзалгазын чедиишкиниг күүсетиген.

Бистиң районнуң тараажылары болгаш механизаторлары эйбек дүжүттү өстүрүп алыр дээш, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң болгаш Төп Комитеттиң Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улуг кедүлүүшкүн-биле ажылдап турар. «Тыва» совхозта, «Искра» колхозта кызыл-тас чаштырылгазы чедиишкиниг доозулган.

Оөң-биле чергелештир районнуң чамдык ажыл-агыйларында часкы хову ажылдарының темпизи аажок. Агротехниканың негелделерин хамыдып, организитиг чемшчидилгелерни чедир ажыглап шыдавайн, тарылганың хуусазын узамдыттырып турарының фактылары бар.

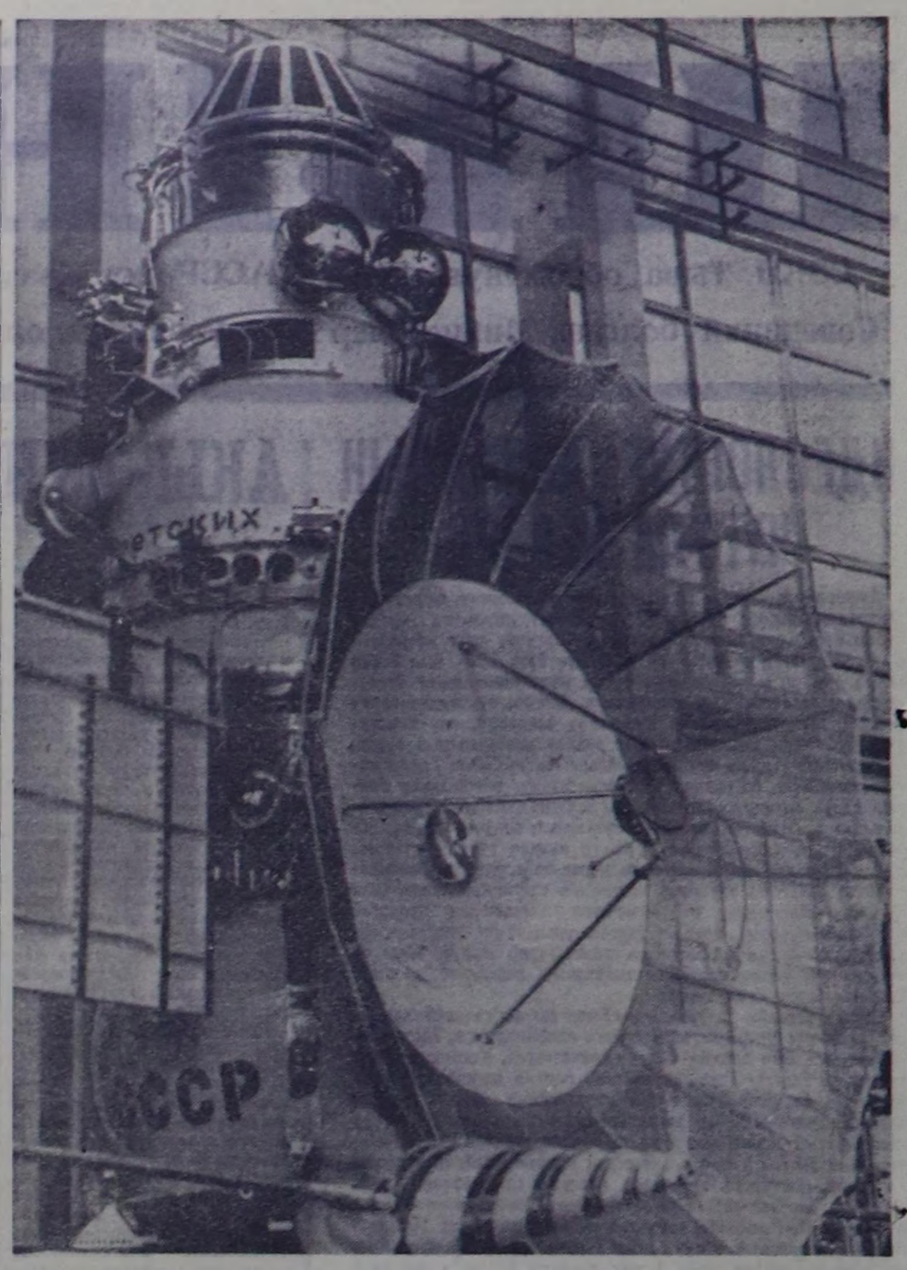
1968 чылда «Сүт-Хөл» совхозтуң 400 га черин Алаштың инженер-техниктиг каналынга дужаараан. Ынчалза-даа суг ажыл-агыйының, ажылдамчыларының чедишкинниг дозулдуруп, ажылдамчылары мынчага дээр суг дамчыдылгазын тааржыштыр тургузуп шыдаваан. Оөң түңиел и н д е «У-4-5» болгаш «У-14-15» участоктарда с у г г а т ч ы лар звеноозу суг хандырылгазы үзүүтелиишкинниг болуп турарындан чамдыкта будун хүн иштинде ажыл чон арттар ушурга таваржып турар. Республиканың мелиорация болгаш ажыл-агый министерствозу бо айтырыгже ынчээйгей салыры эргежок чугула деп санаар бис. Суггарылга айтырыы СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта база-ла чедир шиитпирлеттинмейн т у р а р. Мында 180 га черни ажыгжалга киирери-биле хүлээп алган. Оөң чүгле 100—120 газын суггарып болур, а арткан девискээрни план чок болганындан суггарар аргажок.

Бир эвес эйбек дүжүттү өстүрүп алыр болзувусса, эттиг, сүттү, дүктү алырын көвүдедип, мал бажын өстүрүп шыдазар арга бисте бар. Мурнакчы коллективтер тарылганың темпизин болгаш шынарын хандырар дээш иштики курлавырларны чоп ажыглаар хемчеглерни ап турар. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчылары күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын 88,5 хуу күүсеткен. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң ажылишчилери мал кыштагладыышкының чедишкинниг эрттирген, бо ажыл-агыйда малдың хорамчазы эрткен чылдаазындан дыка эвээжээн. Бирги кварталда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазыбиле эки көргүзүглерлиг болганы дээш «Октябрь 30 чылы» колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райүүскомнуң шилчип чоруур Кызыл түгун тывыскан. Саанчылар Монгуш Алдын-кыс, Сангы-Бадра Мария, Ооржак Севен (СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта) олар бир инектен-не 600—700 кг сүттү саап, эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээрге сүт саалдазын 25—30 хууга көвүдеткен. Ол-ла совхозтуң малчыннары Лопсан-Д в р м у, Д. Сундуй-оол олар төрүүр 100 хойдан 107—110 хураганны менди алган. «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыннары мал төлү алыр талазы-биле багай эвес түңнелдерлиг болган. Малчыннар Ондар Тенек-оол, Ондар Дөрму, Монгуш Натпит төрүүр 100 хойдан-на 100 болгаш оөн хөй хураганны алган. Ынчалза-даа малды кышкы байдалдан часкы одарже шиитчилгезинче «Чыраа-Бажы», «Большевик» совхозтарның, «Искра» колхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери кошкан кичээнгейни салып келгенинден малдың өлүп хораар чоруу көвүдеп турар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң бода болгаш хой малы туберкулёз, бруцеллёз дээн ышкаш халдавырлыг аарыглардан аарып, хорамчага таваржып келген. Бо ажыл-агыйда мал ажылы беш чыл планының хемчээлинден дыка чыдып калган.

Амгы үеде районнуң, партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары малдың өлүп хораар чоруун болдурбас хемчегни ап, бирги чартык чылда күрүнеге зөт садар планны чогуур хуусазында күүседир соруглганы салып турар. Районнуң ажыл-агыйлары малдың семиртиягезин организастаан. 1500 мыйыстыг бода малды эки оттуг, суглуг черлеоде семиртири-биле тускай одарларда тургускан. Оларга немей концентраттыг чемгерилгени база организастаан.

Бистиң санап турарывыс-биле аяырга, 1969 чылда күрүнеге зөт дужаар планны база бөш чыл планында көрдүнүп турар 1970 чылдың зөт бүдүрүлгезиниң планын күүседип болурунуң аргалары бисте бар.

Б. ЧҮДҮК.
Чоон-Хемчик райкүүскомнуң дергазы.

„Планеталар аразының «Венера» станциязы. Адаанда хонуп чыдар аппарат, оң талада—чиге углуг параболликтиг антенна, солагай талада — хүн батареязының самбыразы, үстүнде — орбиталдыг кожак.

Б. ДМИТРИЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАЙГАДА РАДИОПРИЁМНИК

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының чылгычылары Ооржак Сендневич Какал-оол, Ооржак Өктекоолович Ыштыг олар чылгычыладыгаан бээр 12 чыл эрткен. Бо аразында 650 куюунну ажыл-агыйга өстүрүп бергеннер.

Олар мынча үениң иштинде Манчүректиң сынарынга, Кожээ хеминиң кашпалдарынга чайның изинде, кыштың соогунда чылгы малдап, адыг, бөрү-биле демисежип келгеннер. Чылгычыларның канчаар ажылдап, чүрттеп турарының дугайын сонуурган, оларга четкен бир чоруумнуң орук демдеглелиниден каш чижекти көргүзерин күүседим.

1968 чыл, күс орайтап, сут доштаныр турган. Чылгы ажылының бригадири Ондар Сыгдың биле ийилээп Манчүректе малчыннарның эм чайлагларын таварып чоруп олур бис. Дужуүүста кожагар кырында радиоприёмниктиң кончуг тода үнү Чер эдилелиниң дугайында хообулуну дамчытканы дыңналды.

— Магадыг-ла шаг-дыр бо, биеэде болза, кижи дүжүнге кирги дег — деп, ажым магадап чугаалады.

Бо бүгүнү бодап келгеш, Владимир Ильич Ленин ам улуг делгем чүртүүсүнү эргип көргөн болза аар деп, ажымга чугаалаттым.

— Ленининиң ачызы-дыр ийин, оөң идеязы бүгү-ле черлерде боттанып турары ол-дур — деп, ажым дораан улашты.

Бо чоокта экспедиция чок, ол эвээш ырак, демги чедер дээш чылгычыларывыс болгай аан деп билип кагдывыс.

Дешкү өрү чүктүдүп олурувуста, радиоприёмниктиң үнү улам тода апаарды. Улуг-Арты ашкаш, Көжээ хеминиң иштинче кирип тиивис. Кожээ каранғылап келгенде бедик сын кырында чылгычыларга дужуп шыдаваан болзувуссада-да, оларның одаанга чедип келдивис. Хеминиң ол чарыында радиоприёмниктиң дамчыдылгазы одагже улам чоокшулап олур. В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл юбилейинге уткуштур, Тывада аар үлетшүрүнүң башгайгызы —Ак-Довуракта дагдуу комбинаттың тудугжуларының эрес-маадырлыг күш-ажылының чедишкиннерни дамчытканын ынналаш, база-ла улуг Ленининиң сактып, магалының аа, мындыг тайга-таңды кырынга чурылганың хуусазын узамдыттырып турарының фактылары бар.

1968 чылда «Сүт-Хөл» совхозтуң 400 га черин Алаштың инженер-техниктиг каналынга дужааган. Ынчалза-даа суг ажыл-агыйының, ажылдамчыларының чедишкиннерни дамчытканы дыңналды.

— Магадыг-ла шаг-дыр бо, биеэде болза, кижи дүжүнге кирги дег — деп, ажым магадап чугаалады.

Бо бүгүнү бодап келгеш, Владимир Ильич Ленин ам улуг делгем чүртүүсүнү эргип көргөн болза аар деп, ажымга чугаалаттым.

— Ленининиң ачызы-дыр ийин, оөң идеязы бүгү-ле черлерде боттанып турары ол-дур — деп, ажым дораан улашты.

Бо чоокта экспедиция чок, ол эвээш ырак, демги чедер дээш чылгычыларывыс болгай аан деп билип кагдывыс.

Көвүдедип болур

Кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери чамдык чедишкиннерни чедип алган. Сөөлгү беш чылдар дургузунда районга малдың баш саны көвүдээн болгаш оөң продуктулуу бедээн. Оөң-биле чергелештир мал ажылының продукциязын садары база-ла өскен. Ол үениң дургузунда чыл санында инек бүрүзүнден саап алыр сүт ортумаа-биле 9 хуу, хой бүрүзүнден кыргыш алыр дүн 4 хуу немей өскен, а хойларның баш санының немей өзүлдези 30 хуу болган.

Ынчалзажок мындыг немелде өзүлдени чогумчалыг деп санаар болбас. Чүге дээрге, келир үеде мал ажылының продукциязын күрүнеге садарының планын күүседирин ол хандырбайн турар.

Ынчаарга «Коммунизмче орук», «Октябрь 14 чылы», «Ленинчи орук» колхозтар болгаш «Кызыл тук» совхоз эртнең чылын эт бүдүрериниң болгаш оны күрүнеге садарының планын күүсетиирэн. Оөң үжүру чүдел дээрге, хаван эъдин бүдүрерин кызырганында аазы шуут соксаткында болдур. 1966 чылдан бээр районнуң ажыл-агыйларында ниитизи-биле 2300 баш хаван кызырыптан. Хаван ажылды дээрге, эң дүрген өзүүчел адыр болгай, хаваннарны ажыл-агыйжы ёзу-биле өстүрээр болза, эът садарын дыка көвүдеп болур.

Эът бүдүрериниң кудузап турарының база бир чылдагааны болза, садар малдарның куду деңгилделиг болуп турары-дыр. Чүгле ол чылдагаан-биле безин 1968 чылда районнуң колхозтары болгаш совхозтары 14 муң ажыг рубльдиң каражаазынга таварышкан.

Оөн аңгыда, садар малдарны стандарттыг болдурарынга ажыл-агыйларның удуртукчулары кичээнгей салбайн турар. Чедир өскөн аныяк малдарны хүлээп алышкын пунктуузунга экжеп, чүс-чүс центнер эът чедир алдынмайн турар. Ылаңгыя «Ленинчи орук» колхоз куду деңзинге, чогуур негелдеениге чедир семиртп азыраваан малды хөйнү садын турар. Оөң түңнелинде ук колхоз эрткен чылын ийи муң ажыг рубльдиң чедир албаан. Эрткен чылдың ол четпес чоруун биле тура-ла бо чылын база 70 кг деңзинниг хаваннарны садарын ажыл-агый планнап турар.

Малдың баш санын өстүрериниң планын күүсетпейн турарының бир чылдагааны болза, малдың өлүп хорап турары болур. Мал чеми четчир түрбүже, янзы-бүрү чылдагааннардан малдың өлүрү көвүдеп турар. Чүге мындыл дээрге, бызаалары, хаван оолдарын, анай-хураганнарны өз-шык, соок кажааларда тургузуп турарындадыр. Ынчангаш чаш мал соокка алыскаш, ижин-төйүнүү аарыындан аарып, өлүр чорукка таваржып турар.

Районда малдың кызыраар чоруу ам-даа улуг. Чижээ, эрткен чылын районнуң ажыл-агыйларында 600 ажыг инек кызыраан. Ылаңгыя «Октябрь 30 чылы» колхозта болгаш «Бурунгаяр» совхозта инектериниң база хойларының кызыраар чоруу ниити төрүүр малдың 30—38 хуузу чедип турар.

Районда кодээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелиниң ажылдакчылары мындыг четпестерни эскербээн чүве дег эрттирип турары элдептиг. Бо талазы-биле соңгаарлатынмас хемчеглерни алыры хүнүң айтырыы болуп турар.

П. ПОПОВ.

Каунастың радиозаводунуң конструкторлар коллективи «Миния-5» болгаш «Миния-6» дээр магнитеваның чаа ийи үлегер хевирин чогаадып тургусаан. Магнитофондар 25 транзисторлуг болгаш 12 диодтуг. Ук приёмник бирги чергелиг негелделерикге дүгүүп турар. Ийи янзының хевири чаңгыс конструкциялыг. «Миния-6» магнитофон эки акустика, системалыг. Магнитофон панели секундада-на 9,53 болгаш 4,76 сантиметр ийи дүргедээшиниг.

ЧУРУКТА: аппарат чанында телевилелдиң инал конструкторлу АНТАНАС ЖИЛЮС биле чурукчу уруг ИРЕНА ТРАКУНЕНЕ.

М. ОГАЙНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Масса-политиктиг ажыл

Тарилга үезинде хову турлагларынга, механизаторлар ортузунга масса-политиктиг ажылдың ужур-дузазы улуг. «Элегес» совхозтуң партия комитедң (секретары эш М. М. Дүктүг-оол) бо чылын ук ажылды эки тургускан.

Тарилга эгелээриниң ырак мурнунда-ла трактор-хову бригадаларынга бүдүрүлге даалгаларын тайылбырлаан турган. Партком хуралынга социалистиг чарыштың негелделерин чугаалажып, бадылаан. Бригада бүрүзүнге партия-комсомол болүктерин тургускаш, хову турлагларынга политмасалыг болгаш тайылбыр ажылын калбарткан. Бригадаларга политинформаторларны, агитаторларны, агитхуудус үндүрер кижилерни быжыглаан. М. Кокутенко, Г. Зверева, В. Ширяев болгаш еске-даа политинформаторлар эки ажылдап, агитаторлар У. Кузнецова, Г. Галинская агитхуудустарны ойунде үндүрүп турар. Бригадаларның шүптүзү номнар-биле хандырылган.

Хову ажылдакчыларының ортузунда социалистиг чарыш калбарган, оөң түңнезинче «Чыраа-Бажы», «Большевик» совхозтарның, «Искра» колхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери кошкан кичээнгейни салып келгенинден малдың өлүп хораар чоруу көвүдеп турар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң бода болгаш хой малы туберкулёз, бруцеллёз дээн ышкаш халдавырлыг аарыглардан аарып, хорамчага таваржып келген. Бо ажыл-агыйда мал ажылы беш чыл планының хемчээлинден дыка чыдып калган.

Амгы үеде районнуң, партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары малдың өлүп хораар чоруун болдурбас хемчегни ап, бирги чартык чылда күрүнеге зөт садар планны чогуур хуусазында күүседир соруглганы салып турар. Районнуң ажыл-агыйлары малдың семиртиягезин организастаан. 1500 мыйыстыг бода малды эки оттуг, суглуг черлеоде семиртири-биле тускай одарларда тургускан. Оларга немей концентраттыг чемгерилгени база организастаан.

Бистиң санап турарывыс-биле аяырга, 1969 чылда күрүнеге зөт дужаар планны база бөш чыл планында көрдүнүп турар 1970 чылдың зөт бүдүрүлгезиниң планын күүседип болурунуң аргалары бисте бар.

Б. ЧҮДҮК.
Чоон-Хемчик райкүүскомнуң дергазы.

ХООЧУН САЛГАЛДЫН КИЖИЛЕРИ

ООӨ АМЫДЫРАЛЫ ҮЛЕГЕР БОЛУ БЕРГЕН

Автобус доктаар черге мындыг таварылганың херечиэи болдум. «Өөрээнде мгалаар» дижир болгай, ол шынап-ла мындыг болган. Алдан харын арта дужуп, ашкый бөрээжок, боду ам-даа сергек, чүгле бажының дүгү ак-бууруп апарган кырганга үе-чергеэн ашак кижи оожум базып чедип келдэ. Демги кырганнарым мейдилешкеш, каш секунда болгалак, соңнап келгени шүжүнейнип эгеледи. «Чү болганы ол чоор?» дээш, оларның чаныпче улам чоокшулай бергеш, хайгаарап тур мен. «Көдурбээн хөнээ чок, көрбээн чүвеэи чок» кек башты өгбелериниң өөрүшкү долган арыннары хөйнү сөглеп тураа-даа, карак чаштары, эртенги хаяада күскү шалың дег, хүн удур кылаңнашкан тур.

Солуп кырганнарының бирээзи-биле ийиги удаа ужуреэжыр аас-кежиктиг болган мен. Редакциянның даалгазыл ёзугаар оөң ажыл-амыдыралын сонуургап чораанын ол. Чолдаксымаар сыннып, дедгем хөректиг, топтап-топтап көөр чаңгыр көк карактарлыг, солагай талакы кулаанын дужунда, таптыг-ла чаак кастынында хаяы сорбулуг, өле көк баштыг кырганым мээн-биле хөөрежип олурду.

...Чугаа болза 1941 чылдың аар-берге тулчуушкуннарынын эгелээш, немец-фашистиг эжелекчилерни бүрүнү-биле чылча шаптап хүнүге чедир дайындажып келген гвардейжи командир Илья Евгеньевич Фетисов дугайында боон турар. Ол. дайынның кадыгдошкун дөрт чылдарының дургузунда элээн хөй тулчуушкуннарга киржип, эрес-чүрөккүрүн көргүскен.

Бир-ле чугаа кадында автобус доктаар черге болган ужуражыгга дугайын Илья Евгеньевичке сагындырдым. Оөң ол хүн ужуражып таваржы бергенин кырган база-ла фронтучу, чаңгыс батальовга кады тулчуп чораан эжи, эң чоок өөнүү болду.

Илья Евгеньевич улуг тынгаш, бичии харлыгыксап чорүй, дайынчы эжи-биле болган таварылганың дугайында таваар чугаалап киришпе.

Дайынның төнмес-батпас аар-берге хүннери, оөң кадыгдошкун өртүг оруктары. Оттуг чаанын, чидиг демиседдің бир хүнү. Тулчуушкун Сталинград чоогунга болган. Дайынның тымынче шаап халдарының медээзи-даа бердинген. Күчүлүг «ура»-биле аравтанзыг фашистерни базым бүрүзүнде узуткап, чылча шаап чорда, бүгү шеригнин соруу сүрлүг, соруглгазы чаңгыс—чүгле Төрээн чурт! дээш, атакаже дидим хирипкен. Кыш. Чер ах чоорганын эштип, кылын харбиле шыптынган. Ыяштарның будуктарын хазайтыр баскылап алган аар ожуктар ак-боонуң кавыскызындан оранчок чаштап турган. Тостоғтуң дошкун соогу. Таптыгда ыңдыг өйде Илья Фетисов, ынчаарда батальон командири, бодунуң дайынчызы Алексей Соколовтуң аар балыгатпаан чытканын тып алгаш, дээрии, черии сиригездир чаап турган коргулчуң октар арааы-биле өртии, кезек-кезек бүүрелчиивеге, бичии-бичии борбак арыларга дүүнүң карангызында чаштынып чораан, ынак эжии аймыгдыг өлүмден камгалап ап, шеригөспиталынга чедирип кагы.

Аар балыгланган дайынчызы-биле командир Илья Фетисов шак ынчаар байырлашкан. Ефрейтор Алексей Соколов бодунуң батальонунга ол хевээр-ле дайын төнчүзүнге чедир ээп келбээн. Оон бээр ам таптыг-ла чээрби ажыг чыл эрткенде, тайбың өйде, ол ийи өөнүү Азияның түрээ, ак-көк хемнерлиг чурттүң ийи-ле черлеринге чурттуп, ёзугаар-биле ажыл-ишти кылдыр, ынак эжиниң ийи-ле ынакай-ынакай оглу-кызы, ооң

Өөредилге доозулган

Барыын-Хемчик районда партия организацияларының секретарьларының болгаш партия бөлүктериниң организакчыларының чыл хуусаалыг школазының өөредилгези доозулган. Ук школага өөредилге чылының түңнелии партия райкому үндүрген болгаш ону бүгү дыынакчыларның киржилгези-биле чугаалажып көрген.

Партия райкомунуң секретары эш Орус-оол моон соңгааргы сорулгалар дугайын школаның дыңнакчыларынга чугаалап берген. Райкомнуң пропаганда болгаш агитация кылдызының аргелекчизи эш Чадамба делегей байдалының дугайы партия активинге чугаалап берген.

Эрткен өөредилге чылында партия активиниң школазын тургусканы партия организацияларының секретарьларының болгаш партбөлүктер организакчыларының теоретиктиг билиин, практиктиг ажылга мергежилин белидиринге ажыктыг болган деп райком түңнеп көрген.

Чайгы үеде чорудар партийжи — организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдар дугайында санал-онал солчуушкуну аңаа база болган.

Найызы-даа коммунист

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында, коммунист Казаков Калдар-оол ооң кадайы коммунист Иргит Алдай олар апкор уксаалыг өшкү кадарарынга 7 чыл иштинде үре-түңнелдерлиг ажылдап келгеннер. Бо пайыралдыг өг-бүле чыл бүрүде төрүүр 100 өшкүге онааштыр 90-дан куду анай ап корбээн.

Эрткен чылын 100 өшкүден 108 анайны бүрүү-биле менди доруктур азыраан болгаш бир өшкүден 800 грамм чөөктү кыргаан. 1969 чылда 100 өшкүге онааштыр 98 анай алыр, бир өшкүден 600 грамм чөөк кыргыыр деп хүлээлгени алганнар.

Хөрек кырында агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок турган болзажок, богүнге чедир 100 өшкүден 100 анай алдынган болгаш чоокта чаа кыргылда пунктузунга иээп өшкүлерни кыргыдарга, бир өшкүден кыргаан чөөктүң деңгээн 900 грамм четкеп. Мыйыстыг бода малга бодаарга, өшкүүн азыралынга хөй чарыгдал үнмес. Анкор уксаалыг өшкүүнүң чөөгүнүң бир кг өртээ 6 рубль. Эъди тыва уксаалыг өшкүден элээн ылгалдыг болгаш шынары экн деп, ол тайылбырлап турар.

Калдар-оолдар түгле мурнакчы малчыннар эвес, ооң-биле кады идепкейлиг хөй-ниитилчилер болуп турар. Калдар-оол боду Хемчик бажында өшкү бригадазының бригадири болгаш партия бөлүүнүң удуртукчузу. А Иргит Чымановна Бай-Тал кодээ Советтиниң депутады.

1968 чылда өшкү бригадазы ниитизи-биле 100 өшкүден 91 анайны алган болгаш бир өшкүден 800 грамм чөөктү кыргаан. Бо чылын база-ла оортан куду эвес көргүзүглиг болуур дээрзинге бригадир бажыг бүүрелдиг.

Кыштагларда кажааларның көрженин коптарып, өдек бөлөрин болгаш аар-саар сеттелгелер кылырын майның 30-де доозарын бригаданың кежигүннери шиитпирлээн.

Т. ТАЛГАНЧЫК.

ТООЛАЙЛЫГНЫҢ МАЛЧЫННАРЫ

Кадыр-кашпалдарлыг Тоолайлыг хемниң мээстери кыжын бээнп хар чок, кара чыдар. Ол черде эрес-соруктуг кижилер Мөңгүн-Тайгада «Малчын» колхозтуң өшкүлерин болгаш сарлыктарын малдап турар.

Тоолайлыгның малчыннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга болгаш Совет Тываның 25 чылынга төлептиг белектер-биле ужуражыр дээш, күжөнниишкинниг ажылдап турарлар. Ында мал бригадазында 1660 баш өшкү бар. Оон 986 өшкү төрээн, оларның 1066 анайлары менди доругуп турар. 484 баш сарлыктан 214 сарлык оолдаан, бызаалары бүрүн менди доругуп турар.

Малчын бригаданың кежигүннери өшкү кадарчызы Хомушку Оолак, сарлык кадарчызы Донгак Очур болгаш өскелер-даа малдың чаш төлүн менди доруктурарынга эки көргүзүглерни чедип алган.

Бригаданың малчыннары күрүнеге дужаары-биле 173 баш шарыларны Тоолайлыгда одарладып семиртип турар.

Ында кыштагларда малдың кажаа-хораазын эки шынарлыг кылдыр тудуп белеткээн. Оларның өдээн аштаарын, сеттелгезин кылырын чогуур өйүнде чорудуп турар.

Амгы үеде бүгү малчыннар кыштаглардан чазагларже кежүп алган.

А. ХЕРТЕК.

УГБАШКЫЛАР

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Дуруг салбырында холушкак бараан магазинин Тамара болгаш Зоя Мосюкова угбашкылар хүлээп алгандан бээр чыл четпээн. Ыпчалза-даа чонну хандырарын боттандырар дээш түүл-бүрү барааннарны үзүктел чок эккеп турар.

Садыгжылар дыштаныр хүннерде ажылдарын ээлчежип алган. Садып алыкчылар ам неделяның кайы-даа хүнниңде чугула хөреглел барааннарын садып алыр аргалыг. Ол дээрге ырактан келген малчыннарга-даа, суурнуң чурттакчыларынга-даа дыка таарымчалыг.

Аныяк садыгжылар совет садыгның культуразын бедидер талазы-биле ажылдарны кылган. Магазинниң иштин, дөштин доктаамал чугайлап, арыглап турар. Полкаларда бараапнарны аай-аайы-биле шевергин делгей салган. Барааннарның өртек-үнези көскү кылдыр бижиттинген. Ында аъш-чемниң ассортименти элбек. Садыгжылар ыракузактан келген малчыннарны бирги ээлчегде-ле үлээп ап, оларның хереглээн барааннарын хандырып турар.

Магазинниң планныг опаалгалары ай, квартал санында күүсеттиниң келген. Апрель айның бараан саарылгазы 17 мүң рубль планнаттынган турган болаа, олар 21.584 рубльдиң бараанын саарган, планын 126,9 хуу күүсеткен. 11 кижини хуучу кежигүнге үлээп алган.

М. ЛАМА,
лаңгыы комиссиязының даргазы.

Клубтар септелгези

Эрзин районнуң культура албан черлериниң кышка белеткел ажылдары апрельдиң төнчүзүнде эгелээн. Көдээ Советтериниң күүскомнары клубтар болгаш библиотекалар септелгезининг дугайында айтырыгны боттарының хүралдарынга чугаалашкан.

Районнуң Культура бажыңының, район библиотеказының септелгезин июнь 1-ге чедир доозар болгаш 2-ден эгелеп ону дерип шимээр, районнуң херээженнериниң июнь 11-де болур хуралынга чедир клубтуң ыяк белеткээрин шиитпирлээн.

Клуб чанынче 400 кубометр оттулар ыяштың майның 15-ке чедир сөөртүп дүжүрген. Районда көдээ клубтарның болгаш библиотекаларның септелгелерин июль 15-ке чедир доозар дээш организоттыг ажылдарны райкүүскомнуң культура киидизи болгаш көдээ Советтер чорудуп турар.

делегей бо хүннерде

Амыдырал бадыткаан

СОФИЯ. (СЭТА). «Работническо дело» солун Болгарияның Коммунистиг партиязының бирги съездизиниң 50 чыл ооңга тураскаал болдурган түүлдү парлап үндүрген.

Ол съезд бодунуң шиитпиринге ленинизмниң идеязыбиле партияның ажылдаарын, ооң чаа, марксчыл-ленинчи хевирииң партиязы болганын бадыткаан деп, солун бижээн. Чаңгыс аай фронтунуң тактиказын билдилиг ажылгавышаан, БКП 1944 чылдың сентябрь 9-та тиилээн социалистиг революцияның политиктиг армиязын белеткээн.

Болгарияның Коммунистиг партиязы 1919 чылдың майда бирги съездиниң чарлаан принциптерин болгаш идеяларын Болгарияда социализм тургузуушкунунга-даа база делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкинниниң чаңгыс эвин быжыглаарынга-даа ам бодунуң революстуг практиказынга чайгылыш чокка камгалап турар деп, түүлдө чугаалаан.

Ленинчи хүннер

СОФИЯ. (СЭТА). Комсомолдуң Плевен округ комитеди В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга тураскаал болдурган декадапы эрттирген. Декада үезинде революцияның улуг башкыңчызының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында, ленинчи чогаалдарның дугайында, Ленинниң идеяларының Болгарияда тнилелгезининң дугайында үүс ажыг лекцияны алыяктарга номчаан. Философия институдунуң, партияның дээди школазының эртем ажылдакчылары, политиктиг болгаш хөй-ниитн көскү ажылдакчылар лекция номчуурунга киришкен.

Демисежип турар

КАМПАЛА. (СЭТА). Мозамбик улус дарлакчыларга удур чепсектиг демиселди чорудуп турар, бо улусчу дайын португали колонизаторларны эрте-даа аазы орай-даа бүрүн чылча шаары-биле доостур дээрзинге бүзүрелдиг бис. Ол дугайын Мозамбикти хостаар фронтунуң президент чөвүлелиниң координатору Уриа Симанго Угандаңың национал телевиденнезин дамчыштыр чүве чугаалап турган, медеглээн.

Мозамбиктиң патриоттары чүгле чаңгыс Португалияга удур эвес, харын база империалистиг күрүнелерниң каттышкан фронтузунга удур, африка диптиң байлактарынче сундуккан делегей монополияларынга удур дайылдажыр ужурга таваржып турар. Ындыг болза-даа ол бүгү турзажок, империалистер, колонизаторлар болгаш оларның чалчалары мозамбик улустуң дайынчы угаан-бодалын, типлелгежө ооң күзелсоруун сый шаап шыдавас. Колониалдыг дарлалдың болгаш мөлчүгделдиң кинчизиниң үстүп дүжериниң, хөй чылдарда качыгдап келген Мозамбик хостуг Африканың улустарының иштинге бодунуң хүндүлелдиг туружун эялээн турарының шагы ырак эвес деп, Уриа Симанго демделээн.

Күштүг өөредиг

ГУАЯКИЛЬ. СЭТА-ның корреспондентиан Хосе Солис Кастронуң дамчытканы:

Улуг Ленинниң өөредиг аквадор индийжилерни боттарының амыдыралчы эргелери дээш, ылаңгыя боттуг аграр реформазы дээш демиселиигe сорук киирип турар деп. Индийжилерниң эквадор федерациязының даргазы Мигель Лечон СЭТА-ның корреспондентизиниң берген харыызынга медеглээн.

Чер реформазын амыдыралга чедиишкиниг чорударының магадылалы болаа, ленинчи өөредиге дүүштүр ажылчыныарның болгаш тараачынарның чаңгыс эви болур дээрзин ол демделээн. Кулландырган улустарның хостагаже баар оруун айытканы дээш делегейде баштайгы социалистиг революцияның удуртукчузу В. И. Ленинге сеткил-сагыштың ханызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис.

Эквадорнуң депшилгелиг бүгү хөй-ниитизи делегей пролетариадының баштыңчызының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң байырландыны-биле уткуур дээш белеткеннп турар. Чоокку үеде индийжилерниң эквадор федерациязының Күүсекчи комитединиң хуралы Ленинниң идеяларын боттандырар дээш демиселдиң дозуңу-биле эртер.

Аян-чорук доозулган

БЕРЛИН. (СЭТА). «Нойес дойчланд» солун ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусактың ГДР-ге аян-чоруунуң дугайында дыңнадыгны парлап үндүрген.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Теп Комитединиң чалааны-биле ЧКП ТК-ның Бирги секретары Густав Гусак 1969 чылдың май 26-да Герман Демократтыг Республиканга чоруп турган дээрзин дыңнадыгда чугаалаан.

Аян-чоруктуң үезинде Густав Гусак ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Вальтер Ульбрихт-биле умуражып, ийи талага сонуургалдыг айтырыгларның талазы-биле санал-онаалдарны солушнан.

Беседалар чоруп турда онза кичээнгейни ГСЧП биле ЧКП-ниң аразында, ийи күрүнениң болгаш оларның улустарының аразында найыралды харылзааларны улам ыңай хөгжүдерииниң айтырыгларынга салган. Ол аян-чорун социалистиг күрүнелерниң демократтыстырылгазын быжыглаарының херээнге, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниң хөгжүдеринге база бараан болган.

Ийи партияның бирги секретарьларының аразында беседалар чүректиң ханызындан болгаш ак сетиилдиг байдалга эрткен. Чугаалажып көрген бүгү айтырыгнар талазы-биле чаңгыс аай бодал чедип алдынган.

ГДР-ге Густав Гусактың аян-чоруу болгаш немец эштер-биле санал-онаалдарның солчулгазы ЧССР биле ГДР-ниң аразында найыралды бымыглаарынга, ЧКП биле ГСЧП-ниң аразында акы-дүүма харылзааларны улам ыңай ханыладырынга дузалаан дээрзин демделээн.

ВДР. Электрик-биле кадынамчы кыс Нгуен Тхи Хао — күш-ажылдың шалыпчылы. Чурттa ең улуг дээн Лонг Бинен ковүрүүн маадырлыг ажылдап турган, туткан хөй санныг книжилериниң бирээзи ол-дур. Кызыл хемниң кежилдир ковүрүгнүң узун дурту 1800 метр.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ПАТРИОТТАРНЫҢ СОГУУШКУНУ

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамдан дыңнадыгларны ёзаугаар алырга, май 25-те Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Тхузамог можута АКШ-тың бирги чадаг шериг дивизиязының бронетранспортёрлар колонназынче халдаан. Патриоттар Дыкфодыть районда америк сапперлериниң кеэзинче халдаап, дайсыныың 30 солдаттарын сандан үндүрген.

Ол-да хүн хостаага отрядтары Дактодан мурнуу-барыын талаже 20 километр ырак турар чалча шеригларниң туружунче халдаан, дайсын улуг когараага таварышкан. Тхузамог можунуң Лайкхе районунуп чоогунга патриоттар америк вертолётту дүжүр аткан. База бир вертолётту Куангнам можунуң Тамки районунуң чоогунга дүжүр аткан.

Аргентинада байдал

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның улуг хоорайларын студентилер хөлээзшкиннери мурнуку хевээр хаара туткан. Студентилерге ажылчыннар каттыжып турар, чыскаалдар массалыг шынарлыг болуп эгелээн. Кордова, Росарио, Буэнос-Айрес, Ла-Плата хоорайларда университеттер төптери ёзулуг тулчуушкун шөлү болу берген. Полиция корум-чурумну тургузуп шыдаар күжү чок болган, ооң ужурунда чыскаалдарны базары-биле шериг кезектерин киришгирип, боо-чепсектя болгаш карак чажы төгүлдүрер, кустурар газты ажыглап турар.

Росарио хоорайга полицейжилерниң болгаш шеригларниң дерзин үүлгедиглерииге удурланыышкын ак күүдүг болуп эртken. Ол хоорайны чепсектиг күштериниң контролюнга бүрүн тургускан болгаш каш хүннериң дургузунда онза байдалдарда чурттап турар. Эрткен неделяда полиция-биле студентилериниң мөсилдежиишкининиг үезинде өлүрткен 15 харлыг оолду орлукшудары чаңгыс эптиң күчүлүг чыскаалы болгаш көргүзүү болган. Орнукшудулгага 12 мүң ажыг кижи киришкен. Оларның аразында хөрээженнер болгаш бичии уруглар база бар. Оон соонда хоорайга база бир чыскаал болган. Оон киржикчилериниң ап чораан лозуңнарында бижээнн: «Ажылчыннар болгаш студентилер, чаңгыс аай фронт-биле бурунгаар!». Хоорайда шериг трибуналдары ажылдап эгелээн, хоругдаттырганнарның саны үргүлүү ковүдеп турар.

Аргентинаның Коммунистиг партиязының кежигүннери чонга кыйгырыгны элээн хоорайларга тарадып, чуртта реаксычы эрге-чагыргага удур демиселге мобилизастаттынар деп кыйгырган.

Аргентинаның Күш-ажыл бүгү-ниитн конфедерациязы студентилерниң демиселин ажылчы чоннарның бүгү-ниитн ажыл соксадыышкыны-биле деткиринге бодунуң белеиинин дугайын база медеглээн.

Күш-ажылдың чазакка удур бүгү-ниитн конфедерациязының чиргине секретары Раймундо Онгарону тудуп хоругдаан.

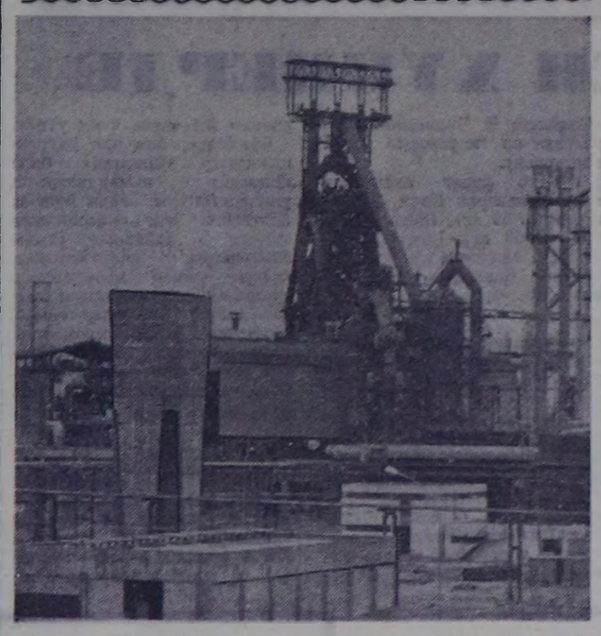
Башкылар тиилээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чикаго муниципалитет школаларының башкыларының ийи хүн үргүлчүлээп ажыл соксадыышкыны Чикагонуң төөгүзүнде башкыларның баштайгы массалыг үнүшкүнү болган. Ол үнүшкүн хоорайның школа өөредилге системазында шагда нептерээн кризистиң илереи болган, ында башкылар болгаш кичээлдээр класстар чедиппее.

Бодунуң хүрээлеңиинде 17 мүң кежигүннер санаттынып турар башкылар профэвилелиниң ажыл соксадыышкыны Чикагонуң төөгүзүнде башкыларның баштайгы массалыг үнүшкүнү болган. Ол үнүшкүн хоорайның школа өөредилге системазында шагда нептерээн кризистиң илереи болган, ында башкылар болгаш кичээлдээр класстар чедиппее.

Пакистанга белек

КАРАЧИ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Кызыл крест болгаш Кызыл чартык ай ниитилелдер эвилели полиомиелит дээр аарыгга удур вакцинаны Чөөк Пакистанга белек кылдыр чоруткан.

Алжир Улус Демократтыг Республика. Аннаба хоорайның чанында, Эль-Хаджар суурда, аныяк республиканың үлетпүрүнүң баштайгызы — металлургия комбинадын Совет Эвилелиниң киржилгези-биле тудуп турар. Ажылдарның бирги эялчээ доозулган соопда бо комбинат чылда 450 мүң тонна канны бүдүрер күүлүг болур.

ЧУРУКТА: металлургия комбинадының тудуунуң ниитн хевири.

В. МУСАЭЛЬЯННЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Суданда байдал

КАИР. (СЭТА). МЕН агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, Омдурман радиозу (Суданның Хартум чайысылаының району) Суданның чаа чазаанның айтыышкынарының дугайын дыңнаткан. Премьер-министр Авадалла Суданда ажылдап турар бүгү банкыларны хаар дугайын чарлаан.

Иштики херектер министри майор Фарук Осман Абдалла бүгү солуннарны үндүрерин түр үеде хораан. Моон соңгаар солуннарны үндүрерин тускай чөпшээрел ёзаугаар болдурар деп медеглээн. Министр бүгү хуралдарны болгаш митингилерни эрттирерин база хораан.

Судан-биле телефон, телеграф харылзаазы үзүлген. Найысылалда-даа база чурттуң өске-даа хоорайларында аэродромнар хагдынган.

Дүжүрткен чазактың кежигүннериниң салым-чолуңун дугайында медээлер ам дээрезинде чок. Судан армияның штаб начальниги турган генерал-майор Хамад эль-Нил чаа эрге-чагыргаларга дүжүп берген.

КАИР. (СЭТА). Чуртта эрге-чагырганы холга алган революстуг командылалдың чөвүлели чуртка мооң мурнунда турган күрүве системазын буруу шалкан медеглелдя парлап үндүрген.

Суданның чаа премьер-министри Бабикр Авадалла делегерецгей чугаазынга чуртта экономиктиг байдалды тодаргай тайылбырлаан болгаш ооң сөзүү-биле алырга, экономиктиг байдал дорайтаан турган.

«Революстуг чаа чазак үлетпүрге, көдээ ажыл-агыйга, социал хандырылганың адырынга чүгле шиитпирлиг хемчегларнің болгаш эртемге үндезилээш болуур-чогуур-биле бодамчалыг планнаашкынның дузазы-биле чурттуң мурнунга тургустунган айтырыгларны шиитпирлеп болур дээрзин бүрүнү-биле билип турар» деп, премьер-министр медеглээн.

Делегей харылзааларының талазы-биле Судан империализмге удур демиселге хостагалыг шимчээшкинниг ерге күжениишкининг дузаламчыны коргүзер апаар деп, Авадалла чугаалаан.

МЕН агентилелдиң Хартумдан дыңпатканы-биле алырга, революстуг командылал чөвүлелиниң составында тос шеригниг кижи болгаш бир хамаатты кижи — премьер-министр Авадалла кирген. Чөвүлелдиң даргазынга Джафар Нумейрини томуйлаан болгаш ацаа генерал-майор шериг атты тывысхан. Суданның чаа чазаанда камгалал министри болуп турар Нумейрини чурттуң чепсектиг күштериниң коллективылакчызынга чөвүлел база бадылаан.

Революстуг командылалдың чөвүлелиниң болгаш министрлер кабинединиң каттышкан хуралынга генерал Нумейрининң медеглээни-биле алырга, Хартумда болгаш Суданның өске-даа хоорайларында бүгү чүве дүвүрээнин чок. Премьер-министр Авадалла элээн чурттарның Суданда элчиннери-биле ужурашкан болгаш сөөлгү өскорилгелерниң дугайын оларга дыңпаткан.

ХНФ-ниң шиитпири

ХАНОЙ. (СЭТА). Будданың төрүттүнген хүнүнден бээр чылдар ооң-биле холбаштыр май 29-та эртенгинниң 7 шактан эгелээш май 31-де эртенгинниң 7 шакка чедир Вьетнамның бүгү девискээринге шаап хаздаашкынныг дайын чорудулгаларын мурнуу-вьетнам патриоттарның соксадыр дугайында Мурнуу Вьетнамны хостаарының НФ-ниң Президиумунуң ТК-ның шиитпирин болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң командылалының дужаалын ВДР-ниң топ солуннарынга парлаан.

Чалча шеригларниң солдаттарында буддисчилер ол хүннерде хосталган районнарда боттарының төрелдеринге азы будда хүрээлеринге баар болза, боттарынга боо-чепсектп, шпионажты болгаш хоралакчы чорукту үүлгедир чепсектерни, реаксычы номнарны болгаш материаддарны ап чорбас, хосталганың Национал фронтузунуң түс черде комитединиң бүгү доктаалдарын хүндүлеп көөр ужурлуг.

ФИЗИКТЕР БОЛУҢАР

ДООЗУКЧУЛАРГА!

Кызылдың башкы институду өртүмак школага ажылдаар физиктерни белеткеп турар. Физика башкызы кол мергежил боон турар, немелде мергежил — математиканың башкызының мергежили ол.

Институтту дооскаш, республиканың школаларында ажылдап турар бистиң доозукчуларывыс хөй.

Аныяк салгалды материалистиг мировоззрениеге киижидериниң херээнге физика башкызы мурнуку одуругда турар амгы үеде физика артеми ол хире хөгжүп сайыраан.

Келир үениң физика башкызын белетээринге институтта байдал кандыгыа? Лабораториялар, кабинеттер, мастерскаялар студентилериниң эргелиинде. Башкыларның чорудуп турар эртем ажылынга студент киржип болур. Башкының удуртулгазы-биле ажыл дээрге бот-туснайлаң эртем ажыл-чорудулгазынче база болур. Эртем болгүмнерге идепкейлиг киҥээлдеп турган болгаш ол талазы-биле мергежилдиг студентилерни институт дооскан соонда аспирантураже өөредип чорудуп болур.

Физиканың аңгы-аңгы адырларының айыл-биле хөй санныг эртем шинчилелдерин маңаа чорудар арга бар. Лекциялардан дашкаар үелерде студент эртем болгүмнериие киржип турган, теоретиктиг билиглерин бедидер болгаш бодунуң күжүзиле ажыктыг түүлдерин бүдүрер аргалыг.

Школага яңы-бүрү модельдээшкин болгаш электроннуг схемалар чыырыпга сонуургалдыг ооренликчилер бистиң институтка бодунуң билиин улам ханыладырының аргазы бар. Ынчангаш институтту дооскан соонда, физика башкызы техниктиг кандыг-даа болгумну школага органнзастап шыдаар.

Школа кабинеттерин приборлар болгаш дерилге-биле хандыраршың техниктиг сорулгаларын шиитпирлеп шыдаар физика башкылары биске керек. Үстүнде айыткан дерилгелер-биле ажылдап билир, керек апарза дерилгелерни сеттеп шыдаар болза коңчуг эки. Бистиң факультеттиң студентилери амгы үениң киноаппаратуразын шиҥээдип ап турар. Бисте өөредилге фильмнери хой.

Машина болгаш мотоцикл башкарарынга практиктиг кичээлдер бооп турар. Бо талазы-биле чогуур практиканы эрткеп соонда чолаачылаар эргелп чедип алыр.

Амгы үениң техниказының солуп утланышкыны — радиоэлектроника, автоматика база телемеханика-биле студентилерни таныштырып турар бис. Физиканың тускай практикум кичээлдерииге студентилер приборлар кылырынга өөренип ап турар.

Студентилерниң практиказын республиканың дээре школаларынга эрттирип турар. Башкылаарының аргамергежили-биле, кижизидилге ажылының чажыттары-биле келир үениң башкылары мынчан танывып өгелээр.

Физика-математика факультединге кээп ооренирииче силерни чалап тур бис, доозукчулар.

Ю. ХВОРОВ,
физика кафедразының эргелекчиси.

—⊙—

ЧОРУУҢАР ЧОГУЗУН

Тээли ортумак школазының доозукчуларының совету конга байырлалы солуп эрткен. Күрүне экзаменнеринче кирген 33 доозукчуга бирги класстың өөреникчилери тураскаалдыг открытказарны тывыскан.

Доозукчуларга 1-ги классчы Далаа Дажа, 9-ку классчы Оля Чимит, райкүүскомнуң даргазының оралакчызы В. Соян, школа директору М. Салчак болгаш өскелер-даа байыр чедирген. Школада комсомол организациялының секретары, доозукчу Елизавета Чүдүм өөрүнүң мурнундан башкыларга өөрүп четтиргенин илереткеш, 9-ку классчыларга школаның түгүн хүлээдип берген.

Күш-культура башкызы А. Амиловоге спортка хандыкшыладыг доозукчуларга хүндүлел бижиктерни тывыскан.

Июнь 2-де баштайгы күрүне экзамени болур.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.
Бай-Тайга район.

ЧҮТКҮЛ БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛ ЧУГУЛА

Амгы үениң үлетпүрүнге болгаш көдээ ажылагыйынга математиктиг билиглер-биле чепсеглеигөн тускай эртемниг кадрлар хөйү-биле негеттинип турарын билир бис. Школалар, чүнүң-даа мурнунда, башкы институттарынга белеткеп турарывыс математика башкылары ук сорулганы боттандырарынга көскү рольду ойнаар.

Атом, космос, кибернетика вегинде, амыдыралдың бүгү-ле талаларынче математика ханылап кирип турар үеде ук эртемге сонуургалдың улгадып турары-даа чөптүг.

Будүрүлгениң шапкын хөгжүлдези, математиканы болгаш математиктиг методтарны ажыглаар черниң калбарганы школага математиктиг билигниң утка-шынарын эде тургузар, ону чаартыр болгаш математика эртеминиң амгы деңнелинче чоокшуладырынга чедиргеи. Ийи-үш он чыл эртип, амгы школачылар улуг кижилер апаарга, интеграл деп чүвени билбес кижи каттырынчыг ышкаш сагындырар апаар. Бистиң башкыларывыс шак ындыг негелделерге дүүштүр ажылдап турарлар.

Кафедра кежигүннери эртем-шинчилел ажыдарында хаара туттунган. Галуазның теориязы, дифференциалдыг деңнелгелер база математиканы башкылаарының талазы-биле шинчилел ажылдарын чорудуп, математиканың өөредилге номнарын тыва дылче өчүлдүрарынга, орус-тыва словарьны тургузарынга киржип турар. Зң дээрге шинчилел ажылдарын институттуң эртем-практиктиг конференциязынга чугаалажыры-биле киирип келген. Бо өөредилге чылында бистиң кафедра эртем талазы-биле 13 илеткелди белетиээн. Оларның аразында студентилерниң кылган илеткелдери база бар. «Карл Маркстың математика талазы-биле өөредии» деп илеткелди 1-ги курсчу М. Е. Блинова кылган. «Математикага диалектика логиказын ажыглаарының айтырыгы» деп илеткелди 1-ги курсчу К. Тюлюш эрттирген. «Рикматиниң тускай деңнелгезининг дугайында» болгаш «Тыва дылда математика терминологиязының айтырыгы» деп темаларга илеткелдерни 3-ку курстуң студентилери З. Иргит, В. Монгуш, Д. Сымчан-оол белетиээн.

3-ку, 4-ку курстарга курс ажылдарын камгалаарын практикалап турар бис. Студентилерге янзы-бүрү математика эртемнерин, тускай курстарны өөредип турар.

Теория талазы-биле байлак программадан аңгыда, эртемге үндезилээн билиглерни будүрүлгеге ажыглаарының айтырыгларын бистиң кафедрада өөредип турар. Амгы үениң санаашкынныг математиказының элементилери болгаш программаашкынның үндезиннерин студентилер биилп алыр. Дөртку курсту дооскан соонда будүрүлге практиказын Академгородокка эрттирер. ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының Сибирь салбырының санаашкын төвүнде амгы үениң электроннуг санаашкын машиналарынга практиканы база эртип турар.

Студентилерниң эргезинде тускай кабинетте бүгү-ле чугула дериг-хөрексел, көргүзүлге материалдары бүрүн бар. Эртем ажылынга сундулуг эң эки студентилерни институтта ажылдаары-биле эрттырган. Институттуң доозукчулары Н. Г. Попова, А. В. Баир, Л. А. Сат бисте ажылдап турар.

«Шөөлуг эвес үе эрткен соонда, математика биибес, чедир өөренмээн кижилерниң заводжа-дае, колхозжа-даа, транспортжа-даа амылдаарын берге апаар» деп, академик С. Л. Соболев чугаалаан.

Эргим доозукчулар, бистиң факультетке кээп өөренири-биле силерни чалап тур бис. Математик болур дизе, чүнүң-даа мурнунда кызымак чүткүл негеттинер, ооң кырынга арга-мергежил база чугула.

Х. ОНДАР,
математика эртемнериниң кандидады.

В. И. ЛЕНИН БОЛГАШ КҮШ-КУЛЬТУРА

Ленининг ады делегейниң бүгү улустарынга кызыгнар чок эргим. Совет кижилер ынак баштыңчызының амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы биле хөлбаңнак бүгү-ле улустарның азаков улуг сонуургалбиле өөренип турар.

В. И. Ленининг чогаалдарының долу чыыдамзында парлаттынган ооң амы-хууда чагаалары, ооң төрелдеринин болгаш чоок кижилериниң сактышкыннары баштыңчызының күш-культурлары болгаш спортту бедик үнелеп чорааның билип алырынга биске дузалап турар.

Хүн түрүмүн шыгыы сагыш, хүн бүрүде күш-дамыр мергежилгелерин кылырывыс үжүр-дузазының дараазында ооң чагаалары эң-не сонуурганчыг болуп турар. Владимир Ильич 1918 чылдың май 19-та кара-бажынга чыткан дүшмазы — Мария Ильинична Мюнхеңден чагаазында ол мынча деп бижээн: «Кандыг тур сен? Чаасказын кижиге коччуг чүгүла шын хүн чүрүмүн таарыштыр тургузуп алган боор сен деп идегээр-дир мен» (Чогаалдарының долу тыныдазы, т. 55, арын 208).

Н. К. Крупскаяның сактышкынында Владимир Ильич амыдыралга өөрүшкүдүүр, могап түрбас, күштүг сергек ол болгаш өөнүк чорааң деп чугаалаан. Ажылдаар үеин ооң кайгамчык эки таарыштыр тургузуп билирге магаданчыг чораан. Үгаан ажылын ол арыг ажагарга селгүүстээшкин-биле аралаштырып чаңчыкпан. Ол бойдуска коччуг мнак. Чагааларынга бойдустуң каас-чаражын ол бө-ла бижий бээр. Владимир Ильич селгүүстээрингө мнаанын дугайын 29 чагаазынга бижээн. 1895 чылда Швейцарияже бар чыткан, авазынга ол мынча деп бижээн: «Мында бойдус магалыг-ла каас-чараш-тыр, оны үргүлчү-ле магадап көрүп чор мен» (Чогаалдары, т. 55, арын 8). Женевадан чагааларынга Владимир Ильич мынчаар бижээн: «Чоокта чаа Нәтүүлерин азаков улуг сонуургалбиле өөренип турар.

В. И. Ленининг чогаалдарының долу чыыдамзында парлаттынган ооң амы-хууда чагаалары, ооң төрелдеринин болгаш чоок кижилериниң сактышкыннары баштыңчызының күш-культурлары болгаш спортту бедик үнелеп чорааның билип алырынга биске дузалап турар.

Хүн түрүмүн шыгыы сагыш, хүн бүрүде күш-дамыр мергежилгелерин кылырывыс үжүр-дузазының дараазында ооң чагаалары эң-не сонуурганчыг болуп турар. Владимир Ильич 1918 чылдың май 19-та кара-бажынга чыткан дүшмазы — Мария Ильинична Мюнхеңден чагаазында ол мынча деп бижээн: «Кандыг тур сен? Чаасказын кижиге коччуг чүгүла шын хүн чүрүмүн таарыштыр тургузуп алган боор сен деп идегээр-дир мен» (Чогаалдарының долу тыныдазы, т. 55, арын 208).

Н. К. Крупскаяның сактышкынында Владимир Ильич амыдыралга өөрүшкүдүүр, могап түрбас, күштүг сергек ол болгаш өөнүк чорааң деп чугаалаан. Ажылдаар үеин ооң кайгамчык эки таарыштыр тургузуп билирге магаданчыг чораан. Үгаан ажылын ол арыг ажагарга селгүүстээшкин-биле аралаштырып чаңчыкпан. Ол бойдуска коччуг мнак. Чагаларынга бойдустуң каас-чаражын ол бө-ла бижий бээр. Владимир Ильич селгүүстээрингө мнаанын дугайын 29 чагаазынга бижээн. 1895 чылда Швейцарияже бар чыткан, авазынга ол мынча деп бижээн: «Мында бойдус магалыг-ла каас-чараш-тыр, оны үргүлчү-ле магадап көрүп чор мен» (Чогаалдары, т. 55, арын 8). Женевадан чагааларынга Владимир Ильич мынчаар бижээн: «Чоокта чаа Нәтүүлерин азаков улуг сонуургалбиле өөренип турар.

«Сен ам «кара-бажынга дет кадаганаан» боор сен, азы «шаандагы каданың» улам кедерээн боор. Камбангаа болзуңда, коньюлээп болзуңза. Оны черле хереккеп көр! Мында ам ол-шын хар-дүүвү тур, а эртем чылын «соок» черге тургаңымда, дораан-на чүүгү тып алгаш, үтпаан мен бе дээш, коньюлеп сыыладып ыңай болуу турган ийик мен (Чог. т. 55, арын 332)»—деп, Ленин-Крупскаяның Вологдага шолулгеге тургаң Мария Ильиничнага 1912 чылдың декабрьда чагаазынга бижээн.

1898 чылдың ноябрь 15-те Владимир Ильич авазынга болгаш үбазы Анна Ильиничнага мынчаар бижээн: «Бисте оныа түве чүве чогул. Кыш кежээлэни-биле аңнаастадым, аныы-ла шаам сактып, коньюлеп маңнап эгледим. Он чыл хире коньюлеэвээн болзумза-даа, ам-даа үтпаан-дыр мен. Нәдя басна коньюлеп өөренир дээш, өөренип алыр ийикпе, канчаар ийик». (ЧДЧ, т. 55, арын 109).

1898 чылдың ноябрь 28-те дүшмазы Дмитрий Ильичиге ол мынча деп бижээн: «Аңнап турарымның дугайын өскээр билген-дир сен... Енисейнин ортулуктарында койгун коччуг ол-ган. Үгаан ажылын ол арыг ажагарга селгүүстээшкин-биле аралаштырып чаңчыкпан. Ол бойдуска коччуг мнак. Чагаларынга бойдустуң каас-чаражын ол бө-ла бижий бээр. Владимир Ильич селгүүстээрингө мнаанын дугайын 29 чагаазынга бижээн. 1895 чылда Швейцарияже бар чыткан, авазынга ол мынча деп бижээн: «Мында бойдус магалыг-ла каас-чараш-тыр, оны үргүлчү-ле магадап көрүп чор мен» (Чогаалдары, т. 55, арын 8). Женевадан чагааларынга Владимир Ильич мынчаар бижээн: «Чоокта чаа Нәтүүлерин азаков улуг сонуургалбиле өөренип турар.

«Сен ам «кара-бажынга дет кадаганаан» боор сен, азы «шаандагы каданың» улам кедерээн боор. Камбангаа болзуңда, коньюлээп болзуңза. Оны черле хереккеп көр! Мында ам ол-шын хар-дүүвү тур, а эртем чылын «соок» черге тургаңымда, дораан-на чүүгү тып алгаш, үтпаан мен бе дээш, коньюлеп сыыладып ыңай болуу турган ийик мен (Чог. т. 55, арын 332)»—деп, Ленин-Крупскаяның Вологдага шолулгеге тургаң Мария Ильиничнага 1912 чылдың декабрьда чагаазынга бижээн.

1898 чылдың ноябрь 15-те Владимир Ильич авазынга болгаш үбазы Анна Ильиничнага мынчаар бижээн: «Бисте оныа түве чүве чогул. Кыш кежээлэни-биле аңнаастадым, аныы-ла шаам сактып, коньюлеп маңнап эгледим. Он чыл хире коньюлеэвээн болзумза-даа, ам-даа үтпаан-дыр мен. Нәдя басна коньюлеп өөренир дээш, өөренип алыр ийикпе, канчаар ийик». (ЧДЧ, т. 55, арын 109).

1898 чылдың ноябрь 28-те дүшмазы Дмитрий Ильичиге ол мынча деп бижээн: «Аңнап турарымның дугайын өскээр билген-дир сен... Енисейнин ортулуктарында койгун коччуг ол-ган. Бистиң республикабыңдолу составтыг гимнастар командазы мындыг улуг маргылдааларга бир дугаар киргиптекен. Бичангаш Леонид Фёдорович гимнаст бүргүзүүнүң түү чүвезе мергежилдиин тып, оны деткип, хогжүдүп билир кижи.

Д. АНАЙ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Солагай талазындан — А. Чемков, Н. Кислова, В. Спиридонов олар киноэл үезинде.

Авторнуң фотолары.

Сибирьге соолгу чайым (чадавас)» (т. 55, арын 114).

Коньюлеп хадыкшылдыын, кадыкты быжыглаварынга - ооң улуг ужур-дузалдын. Ленин ооң кижилерге хандыдарын күзеп чораан.

«Сен ам «кара-бажынга дет кадаганаан» боор сен, азы «шаандагы каданың» улам кедерээн боор. Камбангаа болзуңда, коньюлээп болзуңза. Оны черле хереккеп көр! Мында ам ол-шын хар-дүүвү тур, а эртем чылын «соок» черге тургаңымда, дораан-на чүүгү тып алгаш, үтпаан мен бе дээш, коньюлеп сыыладып ыңай болуу турган ийик мен (Чог. т. 55, арын 332)»—деп, Ленин-Крупскаяның Вологдага шолулгеге тургаң Мария Ильиничнага 1912 чылдың декабрьда чагаазынга бижээн.

1898 чылдың ноябрь 15-те Владимир Ильич авазынга болгаш үбазы Анна Ильиничнага мынчаар бижээн: «Бисте оныа түве чүве чогул. Кыш кежээлэни-биле аңнаастадым, аныы-ла шаам сактып, коньюлеп маңнап эгледим. Он чыл хире коньюлеэвээн болзумза-даа, ам-даа үтпаан-дыр мен. Нәдя басна коньюлеп өөренир дээш, өөренип алыр ийикпе, канчаар ийик». (ЧДЧ, т. 55, арын 109).

1898 чылдың ноябрь 28-те дүшмазы Дмитрий Ильичиге ол мынча деп бижээн: «Аңнап турарымның дугайын өскээр билген-дир сен... Енисейнин ортулуктарында койгун коччуг ол-ган. Бистиң республикабыңдолу составтыг гимнастар командазы мындыг улуг маргылдааларга бир дугаар киргиптекен. Бичангаш Леонид Фёдорович гимнаст бүргүзүүнүң түү чүвезе мергежилдиин тып, оны деткип, хогжүдүп билир кижи.

Д. АНАЙ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Солагай талазындан — А. Чемков, Н. Кислова, В. Спиридонов олар киноэл үезинде.

Авторнуң фотолары.

Коньюлеп хадыкшылдыын, кадыкты быжыглаварынга - ооң улуг ужур-дузалдын. Ленин ооң кижилерге хандыдарын күзеп чораан.

«Сен ам «кара-бажынга дет кадаганаан» боор сен, азы «шаандагы каданың» улам кедерээн боор. Камбангаа болзуңда, коньюлээп болзуңза. Оны черле хереккеп көр! Мында ам ол-шын хар-дүүвү тур, а эртем чылын «соок» черге тургаңымда, дораан-на чүүгү тып алгаш, үтпаан мен бе дээш, коньюлеп сыыладып ыңай болуу турган ийик мен (Чог. т. 55, арын 332)»—деп, Ленин-Крупскаяның Вологдага шолулгеге тургаң Мария Ильиничнага 1912 чылдың декабрьда чагаазынга бижээн.

1898 чылдың ноябрь 15-те Владимир Ильич авазынга болгаш үбазы Анна Ильиничнага мынчаар бижээн: «Бисте оныа түве чүве чогул. Кыш кежээлэни-биле аңнаастадым, аныы-ла шаам сактып, коньюлеп маңнап эгледим. Он чыл хире коньюлеэвээн болзумза-даа, ам-даа үтпаан-дыр мен. Нәдя басна коньюлеп өөренир дээш, өөренип алыр ийикпе, канчаар ийик». (ЧДЧ, т. 55, арын 109).

1898 чылдың ноябрь 28-те дүшмазы Дмитрий Ильичиге ол мынча деп бижээн: «Аңнап турарымның дугайын өскээр билген-дир сен... Енисейнин ортулуктарында койгун коччуг ол-ган. Үгаан ажылын ол арыг ажагарга селгүүстээшкин-биле аралаштырып чаңчыкпан. Ол бойдуска коччуг мнак. Чагаларынга бойдустуң каас-чаражын ол бө-ла бижий бээр. Владимир Ильич селгүүстээрингө мнаанын дугайын 29 чагаазынга бижээн. 1895 чылда Швейцарияже бар чыткан, авазынга ол мынча деп бижээн: «Мында бойдус магалыг-ла каас-чараш-тыр, оны үргүлчү-ле магадап көрүп чор мен» (Чогаалдары, т. 55, арын 8). Женевадан чагааларынга Владимир Ильич мынчаар бижээн: «Чоокта чаа Нәтүүлерин азаков улуг сонуургалбиле өөренип турар

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыхдо үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 30 ПЯТНИЦА № 124 (7970).

Өртээ 2 көп.

Соломоновтуң монтажчылар бригадазы

Хову-Аксының кажилери Николай Фёдорович Соломоновтуң монтажчылар бригадазы эки билир. Оон кежигүннери чүгле 14 кижи. Ынчалза-даа ол бирги черге ниң чүгүле ажылдарын кылып турар. Ам бригада «Сибирьтехмонтаж» трестиң даалгазын ёзулаар «Тыва кобальт» комбинатта дамчыдыпта хоозайдары эптеп турар.

Аныяк специалистер Сергей Анкудинов, Алексей Тимофеев, Виктор Лялев болгаш оларның эштери дыка нарын эптелге-монтаж ажылдарын чазып чокка шалыпчы ёзу-биле күүседип турар. Оларның ажылын дуржулгалыг монтажчик Н. Ф. Соломонов удуртуп турар.

ЧУРУКТА: Николай Соломонов болгаш оон бригадазы.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ДҮК БЕЛЕТКЭЭРИНЧЕ УЛУГ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Дүк бистиң чуртувустуң улус ажылагыйынга хереглээр эң чугула чиг-зт болур. Дүктү бүдүрериң болгаш ону күрүнеге садарын көвүдедири—бүгү-ле партия, совет, ажыл-агый органнарының, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң, бүгү малчыннарның чугула сорулгазы.

Бистиң республикавыс 1969 чылда күрүнеге 2400 тонна дүктү, оон иштинде чылдың баштайгы чартыында 881 тоннаны садар ужурлуг. Колхозтардан болгаш совхозтардан дүктү хүлээп алырда, күрүнеге дүжаап турар дүктүң шынарынче онза кичээнгейни салыр.

1968 чылда күрүнеге дүк садар талазы-биле республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының ажылын анализтеп көөрге, дүктү бүдүрериң, хой кыргышкынын организастаарын, дүктү класстап, савалаарын чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш туснай эртемниглери, тус-тус хоймулар болгаш кыргыкчылар кичээнгей чок кылып турары, а чамдыкта ол ажылды харыысалга чок чорудуп турары илерээн.

1968 чылда республиканың колхозтарының күрүнеге дүжааган дүгүнүң 71,9 хуузу, совхозтарының—69,1 хуузу бонтуг болган. а чогумчалыг эки шынарлыг дүктү совхозтар чүгле 19,7 хууну, колхозтар —12,7 хууну дүжааган. Каа-Хемниң «Октябрь 14 чылы», «Октябрь 30 чылы», Улуг-Хемниң Жданов аттыг, Эрзинниң «Мөрен», Маңгүн-Тайганың «Малчын», «Моген-Бүрен», Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозтары, Барылын-Хемчиктиң «Шекпээр» совхозу чаңгыс килограмм-даа чогумчалыг дүк күрүнеге дүжаавазан.

Дүктүң класстаашкынын ажыл-агыйларда эң четпес чорудуп, колхозтар база совхозтар хей санныг дүктү белеткел пунктуларынга клазын кудулаткан азы элээн бедитиен кылдыр чорудуп турар. Чижээ, 1968 чылдың дургузунда куду класстыг дүк дүжаагаш 203,8 муң рубльди чедир албаан, ол-ла уеде бедитиен класстыг дүк дүжааганындан 84,8 муң рубльди чедир албаан.

Куду шынарлыг дүк дүжаагаш, ажыл-агыйлар улуг материалдыг нараважа таварымыт туралар. Чүге дээрге, 1 белүүтүң бонтуг дүгү дээш өртээнниң 5 хуузун казыыр, II белүүтүң бонтуг дүгү дээш өртээнниң 10 хуузун казыыр. Ынчангаш бистиң республиканың колхозтары база совхозтары дүктүң куду шынарлыының, улуг бонтуунуң, шын эвес класстааның, багай савалаанының уламыдан чыл бүрүде хей акша орулганы осиунуп турарлар.

Удуртукчуларның, тускай эртемниглерниң, хөйжуларның, кыргыкчыларның сорулгазы болза, бүгү хемчеглерни алыры, эки белеткенири, хой кыргылдазын чогуур ёйүнде шынарлыг ыыдыр эрттирери, кыргыттынган дүктү эки класстаары, савалааш, күрүнеге чогуур ёйүнде дүжаары болуур.

Агаар-бойдустуң байдалын болгаш дүктүң хозалыгын нөрүп турган, бөдүүн дүктүг хойларны, өшүүнү, тевени кыргыырын ам эгелээри эргежок чугула. Бүгү хойнуң массалыг кыргылдазын июнь 1-де эгелээр. Оон арай орайтага чартын нарын болган нарын дүктүг хойларны кыргын эгелээр.

Бо чылын республиканың колхозтары болгаш совхозтары 810 муң хойну, 63 муң өшкүнү, 2 муң хире тевени кыргыыр ужурлуг, ол ышкаш сарлыктарның дүгүн база кыргыыр хереи.

Колхозтарга болгаш совхозтарга хой кыргылдазын чогуур үезинде эрттирерин хандырар дээш, улгаттыр кылган 97-ден эвээш эвес кыргылда пунктуларын белеткээш, ажылдадыры эргежок чугула. Оларга электрилиг хачыларның саны 3 муңдан эвээш эвес болуур. Ол пунктуларга 2800 кыргыкчылар, 120 класстакчылар, 60 хире дүк тырыкчылары ажылдаан турар.

Элээн хой ажыл-агыйлар ол айтырыгга шыңгыы кичээнгейни салып турар. Чижээ, «Найырал» совхоз 4 кыргылда пунктуларын белеткеп турар. аңаа 164 кижи электрилиг машина-биле хойларны кыргыыр болгаш массалыг кыргылданы июнь 10-дан 25-ке чедир эрттирер деп турар. Совхозка 42 муң баш хойларны кыргаш, 116 тоннадан эвээш эвес эки шынарлыг дүктү алыр ужурлуг.

Шаңчыга немелде кыргылда пунктузуң тургускан. Хой кыргыыр черлерни аштап, арыглап, деңзини белеткээш, класстаашкын кылыр 7 кижини тургускан. Кыргылда машиналарының артык кезектерин база садып ап турар.

Хой кыргылдазынга белеткелди «Межегей», «Өөк», «Элегес», «УТКА 25 чылы» совхозтарда болгаш өскө-даа чамдык ажыл-агыйларда чүгээр чорудуп турар.

Оон-биле чергелештир, бо чугула ажылга белеткел ажылын Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Өөүр, Каа-Хем районнарда эң көшкан, оонум чорудуп турар. Ол районнарның ажыл-агыйларынга эрткен чылын дүктү одура кезер, бонталдырар, сорттап, класстаарын хамыдар чоруктар бар болуп турган. Ынчангаш ажыл-агыйлар улуг материалдыг когаралга таварышкан. Хой кыргылдазын белеткээринге болгаш чорударынга улуг четпестер турганының ужурунда Өөүр, Тес-Хем, Эрзин районнарның колхозтары болгаш совхозтары 1968 чылда дүк садарының талазы-биле планныг онаалгаларны күүсеткээн.

«Сельхозтехника» каттыжыышкыны колхозтарның база совхозтарның хой кыргылдазынга белеткенириниге көнчүү четпес дузалап турар. Артык кезектер сеөртүп эккелдиринииң чагыларын бо хүнге чедир хандырбаан. 8 муң дыргактарны, 13 муң хачыларны, электри-биле ажылдаар 24 кыргылда агрегаттарын, дүк тырыыр 9 пресстерни ам-даа эккелдирбээн.

Кыргылда пунктуларын болгаш дүк хүлээп алыр черлерни белеткээрин дүргеп доозарының хемчеглерин амгы үеде колхоз, совхоз бүрүзүнге, респотребсоюзтуң бүгү белеткел пунктуларына алыры эргежок чугула. Ол ышкаш, бүгү деңзилерни хынап көргеш, эдер, дүк сугар савана белеткээр, транспортту тургузар херек.

Хой кыргылдазының үезинде киитиниң чемненилгезин, культура хандырылгазын организастазары чугула. Дүктү эки шынарлыг, арыг ыыдыр кырганы дээш, материалдыг шаңнал-мактанды доктаадып тургузар ужурлуг.

Кыргылда пунктузунга кодан хойларны экизэринии база оларны кыргыырының графичин ылавыпап тургузар.

КЫРГЫЛДАГА БЕЛЕН

Эрзин районнуң колхозтарында хой кыргылдазынга белеткел ажылдары хайнышкынныг чоруп турар. «Мөрен» колхозунуң № 3 хойжу бригадазының хойларын кыргыыр пункт белеп. 10 хачылыг агрегат, дүк силлды болгаш өске-даа дериг-херекседерии эки белеткээн. Кыргылдага ажылдаар кижилерни четчеп-леэп. Кыргаан дүктү зоотехник Бавдыр Бумбаштай ылгаар. Ам ында өшкү кыргылдазы доозулган. Кыргында пунктузунуң арыг-шевер байдалы эки.

Районнуң «Ленин» аттыг колхозунда 2 пунктуну эки белеткээн. Байзада ийи хойжу бригаданың хойларын ол черлерге кыргыыр. Ында 24 хачылыг агрегат бар. Тере-Хөлде № 1 хойжу бригаданың хойларын кыргыыр пункт ында кыргылданы чоруткан. Кыргында конкурузуунуң эртекен чылдарда тиилекчилери Даагындай биле Чыраңды Лаптаевтер кыргыкчыларның опредилгеин орган иастаан. Районда 14 кыргында пунктуазунуң 10-у ам белеп.

Ажыл-ишчи белеткел

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Хайыракан салбыры Сенекте кыргында пунктузунуң септелгезин чорудуп турар. Аныяк тудугжу Тоглакпан Эрес-оол удуртқан 12 кижи составтыг звено ол пунктунуң хой кирер улуг каажалының, столовазының, чурттазга бажыңының болгаш хой чуур черниң септелгезин, дерилгезин кылып турар.

Комсомолчу Бады Кара-кыс удуртқан хөрөженнер белүү хары ургаа 40 кижи чемненир столовазының ажылчы-кызы чурттаар бажыңның, кыргыыр болгаш кыргаан хойлар киирер чадагай каажаларның, дүк деңзилээр өрээлдин иштп, ташты арыглап аштаап, чүгайлап каан. Оон ында кыргыкчыларның чаңында кыргыырыбиле үеүп экелгеп хойлар турар өрээлди болгаш хой кыргыыр агрегаттың хачылары турар черни база чүгайлаан.

Ам кыргында пунктузунуң девискээринии аштаалгазы чорүп турар. Тудугжу звено ам дүк деңзилээр, шыгжаар черлерни септеп, алгыдыр тудуп турар. Салбырның механизи А. Ширын баштаан бир белүк кыргылда агрегадын септеп, четпес чүүлдерни четчелеп турар.

Кыргында ам хүннүң айтырыы болуп келген төлөөге, ол пунктуда ажылдап турар кижилер даанган ажылын дүргеп доозар дээш, кончуг идепкейлиг ажылдап турарлар. Ынчалза-даа транспорт-биле эки хандырбайн, тудуг материалдарын үеүктедирип турары дээш, салбырның баштаар черинге оларның хомудалы бар.

Я. ОНДАР.

ТУДУГЖУЛАР—КЫРГЫКЧЫЛАРГА

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының коммунист И. Даржажага улуктаан 20 кижи составтыг тудуг бригадазы бо хүнниерде хой кыргыыр пунктунуң белеткел ажылдарын доозаан. Салбырның эрги кырында пунктузуң алгыткан болгаш ында делгем сарайны, бир таласынга дүгүн-кыргын каан, а ескезинге кыргылдага кирер хойлар каажалар ийи каажалыны тутқан. Ам кыргында чорудар сарайда электрилиг машиналарны тургузар ажылдарының соолгузу арткан. Чугула кампания—хой кыргылдазынга белеткел ажылдарынга хөөчүн тудугжулар Х. Тас-оол, С. Чүлдүм, Д. Монгул-оол олар иденкейлиг киришкен.

—●—

Конференция

СЭКП Кызыл хооркому болгаш «Билиг» пинтилелиниң хоорай организациязы «Ласбилле пропагандаларын ленинчи ёзу-биле чорудар» деп темага эртем-методиктиг конференцияны майның 28-те оруктаан.

«Кайдыг-даа пропагандистиң, кайдыг-даа агитаторуң уран аргазы чүдел дизе, чымыгаан кижилерге эң-не дээреп-биле салдар чедирип, оларга биилингир шын чүүлдерни черле үлам бүзүредизиг, болдуңары-биле-зе чиик шиңгээдип аптар, болдуңары-биле-зе тодаргай болгаш бижы-биле угаап алыр кылдыр, чорудары болуур» деп, В. И. Ленининиң чугаалап турганынга дүүштүр идепкелиг-лер чугаалап турганнар.

Ынчангаш пропаганданың болгаш агитацияның партийжи болуруңуп, пропаганда дээрге уран арга болуур дээрининиң, лекцияларга белеткеддер кадыг чүүлдерден турғустувар чүвел, чугаанның культуразы кандыг болуурул — бо-бо темаларга идепкеддер болгулаан.

Санал бергеннер лекция кылыр черлериниң культуразының дүгайында сагыш салырын айтып турғулаан. Конференцияның түңнелиниде хоорайның эң дээрге пропагандистерин Хүндүлеп бижиктер болгаш ортектар чүүлдер-биле шаңнаан.

ЧЫЛЫГ УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Россияның калбак делгем девисиизиринде частың база бир, өөрүшкүлүг байырлалы чоруп турар. Май 28-те РСФСР-ге украин чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң деказдазы эгээлээн. Акы-дуңма республикаларның чоруткан ылгалчылары-биле Россияның ажылчы чоннарының чүреитиң хаңызындан ужуражылгаларының дугайын СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып турар.

Ленинградчыларның мурнунга баштайгы чогаадыкчы өттёгүү кинематографистер эгелээн. 17 кинотеатр болгаш культура Ордулары советтиг Украинаның эң эки киностудияларының үндүрүлээнии кинолар көрүлдезиниң ареназы болу берген. Украинаның КП ТК-ның секретары Ф. Д. Овчаренко баштаан уран чүүл, чечен чогаал болгаш эртём ажылдакчылары В. И. Ленининиң Смольныйда өрээлинге, революцияның башпыңчызының Совет эрге-чагырганың тургустунганының чарлааны төөгүүлүг залга чорааннар. Кежээ акы-дуңма республиканың уран чүүлүнүң мастерлеринге «Октябрь» дээр концерт залында келген ленинградчылар изиг байыр чедирген.

Ыракка Чөөн чүзге Хабаровскиниң чурттакчылары сураглыг украин композитор Александр Билашны чылыы-биле хүлээп алган. Бистиң Армиябыс дугайында оон ырларын Совет Эвилелиниң дыка хөй заставаларында ырлаашы турар. Композитор кызыгаарчыларга Даманның маадырларының дугайында бодунуң чаа ырын ажыглеп. Хабаровскиниң уран чүүл училищезинге украин болгаш ол черниң композиторларының ужуражылгазы ёзулуг-да хөгжүм фестивалы болуу берген.

Украин чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң деказдазы Воронежтиң Төп шөлүнде В. И. Ленининиң тураскаалдының чаңынга улуг баштыңчының дугайында ырны хөй үнүүг хөгжүм хереглеериниң күүселдеп-биле эгелээн. Акы-дуңма Украинаның чазак төлевээри Ильичиниң тураскаалдынга болгаш Воронежтиң камгалалчыларының акы-дуңма хөөрүнге чечелер салган. Аныниң районнуң колхозчулары Луганск филармониязының артистери чылыы-биле уткаан. «Харьковчанка» деп улустуң хөгжүм ансамбли Павловскиге ойнаан.

Сибирьниң орайтаан чазы ийи улустуң вайырадының болгаш акы-дуңма чоруунуң кайгамчык байырлалынга ээ эки хүнүү «курлап» чыткан дег болган. Шынап-ла акы-дуңма республиканың төлээлерии Томскиге алс хүн чечектер болгаш сеткил-сагышка чоргаарадлы чайгаар-ла хайныкгырын келир хулумзуруг-биле уткаан.

РСФСР-ге украин чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң деказдазының киржикчилерии Челябинск областың ажыл-ишчилерии эң-не хүндүлүг ылгалчылары кылдыр уткаан. М. И. Глинка аттыг опера болгаш балет театрынга деказдага тураскаатқан байырлыг хуралы болган. УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Д. Степаненко украин улустуң өмүнаазинден Мурнуу Уралдың ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байырын дамчыткан.

Бүйбүшевтиң театрларынга, культура Ордуларынга болган кинотеатрларынга акы-дуңма Украинаның чоруткан төлээлекчилериниң чогаадыкчы өттёгүлери база эгелээн. Ылгалчылар хоорайга экскурсиялап чораан, оон төөгү болган архитектура тураскаадлары-биле танышканнар. В. И. Ленининиң бажың-музейинге барганнар улуг баштыңчының тураскаалдының, украин улустуң ылгалдыг оглу Н. А. Шоретуң хөөрүнүң болгаш В. И. Чапаевтиң тураскаалдының чаңынга чечектерии салган.

Маадыр хоорай Волгоградта украин ылгалчыларың деказдазының соңуургалга база улуг. Максим Горький аттыг театрга болган байырладлың улуг кежээзинге муң ажыг кижи чыыларан. Волгоградчылар болган ылгалчылар тураскаадлыг белекгерии солушкан. Оон соонда сцена мастерлериниң улуг концерти болган.

(СЭТА).

ДООСКАН

Ийи-Тал бригадазында

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының тараажылары часкы хову ажылдарын доозаан. Арбайны 800, суланы 250, мал чеми культураларны 178 гектар черге чашкан, 506 га тараа, 172 га сигем шелдеининиң дажын аштаан.

Механизаторлар И. Маңнай, С. Маадыр-оол, К. Тойбу, М. Базар-оол, К. Совет, К. Здов олар часкы хову ажылдарының үезинде онза кыымак ажылдаан.

Салбыр баштаар черге мурнакчы тараажылары демдегээн.

М. ТАРЫН-БАЗЫР.

Буу-Даг, Чээнек, Өөлең-Шөл, Буу-Тей ховуларында белиг дүжүт дээш күш-ажылчы демиселге тулуктевишаан. Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң Ийи-Тал бригадазының механизаторлары болгаш тараажылары часкы тарылганы доозарының кырында. 500 га кыыл-тас тарыыр планын күүсеткеш, орай чажар культураларның тарылгазын дүргеп доозар дээш күженишкинии соксаттайн турар. 10 га арбус тарыыр планын 4 гага ажыргап, 160 га кукурузаны дөрбелтин-уланачак арга-биле чашкан. Кукуруза чаштырылганында С. Сандак-Доржу биле А. Сокпалдың башкарган агрегаттары эдиг онаалгаларын 120—132 хуу күүседип, арткан 40 гектар кукурузаны шынарлыг чажын доозарыга үргүлүлеп турар.

Арбай, сула, чинге-тараа тарылгазы бо хүннерде доозуп турар.

Механизаторларның социалистиг чарыышкыга С. Темуроол, Д. Дартан-оол, үреэни сөөртүп турар автомашинаны чоладчызы К. Арандол болгаш оон-даа өскелер шыпараан ажыл нормазын хүн бүрүде 115—130 хуу күүсеткип келген.

М. СЕВЕН.

Үре-түңнелдиг кады ажылдакыла

ДЖЕЛАЛАБАД. СЭТА-ның тускай корресповдентилери Б. Лузынов биле А. Петров оларның дамчытканы:

Май 28 эртенинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш ону үдеп чоруур кижилер Кабулдан Джелалабадка чеде бергеп. А. Н. Косыгинни Афганистанның Премьер-министри Нур Ахмед Эттемади үдеп чораан.

А. Н. Косыгин, Нур Ахмед Эттемади болгаш оларны үдеп чоруур кижилер аэродромдан Джелалабад каналдың зоназынга чеде бергеп. Совет Эвилелиниң дузазы-биле тутқан 70 километр уаун дурттуг ол канал эң чыткан элээнинге ховузарга амыдыралды хайныктырып үндүрген. Орукта суурларның чурттакчылары Совет Эвилелиниң келген аалчыларга чылыг байырын чедирип тургаи.

Газнабад фермага оон байырладлыг ажыдыышкынынга бараан болдурган митинг болган.

Афганистанның көдээ ажыл-агый болгаш ирригация министри Мир Мухаммед Реэзиның митинингиге ажыдып тура чугаалааны болза, Джелалабад суггат системазынга үндезилээн тургускан Газнабад фермазы курушенин механизастаан фермаларының бирээзи болуп турар.

Соңгу көжээлы-биле найырадлы кады ажылдаанындагның база бир чайгынаачан үлегер-чижээ — каналдың ол төлевазының боттандырарынга сан-хоо болгаш техника талазы-биле ак сеткилдиг дузалаачызы дээш Совет Эвилелиниң сеткил-сагыштың хамыдыдан өөрүп четтиргенин министр илергейлээн. Газнабад фермазында совет тускай эртемниглериниң ажылын ол бедин-биле үвелээн.

Байыр чедирери-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге сес бергеп. Газнабад фермазы — хамзарыылпас Афганистанның экономиктиг хогжулдезиниң улуг сорулгаларын шинтиргээринге афган улустуң утландырган күженишкинниериниң түңнели-дир деп, ол чугаалаан. Оон-биле кады ол болза, бистиң чурттарывыстың үре-түңнелдиг экономиктиг кады ажылдажылгазы оларның тургускавында илерээн тудулгаларын, бирээзи-дир. Силерниң күженишкиннер-биле тургустуунан күүне фермазы дээрге, Афганистанның будурулгенин бедик культуразынга үдезилеттинген индустриалдыг көдээ ажыл-агыйын хогжүдеринге бирги базым-дыр.

Совет Эвилелиниң болгаш Афганистанның улустарының быжыглы турар найыралының болгаш кады ажылдажылгазының чаа хереченин ол ферманы тургузарынга совет киижилерниң киришкенниден көрүп турар-дыр бис.

Бистиң чурттарывыс чагаай сеткилдиг көжээлер болуп чурттан турар. Афганистанга бистиң чылыг болгаш хүндүлээлеп ёзу-биле хүлээп алганын совет улуска афган улустуң найырадлы чагаай сеткил-сагыжывын илерели кыыдыр көрүп турар бис.

Оон дараазында чүзе чугаалаан Афганистанның Премьер-Министри Мир Нур Ахмед Эттемади Джелалабад суггат системазының тудуунга Совет Эвилелиниң коргускен техниктиг дузаламчызының улуг ужур-дузалын демдеглээн.

Чөөнкэ чедир-де даштыг болгаш уруш чок элээ чыткан элээнинге девискээрде ам суггат дериилкинии болгаш тарылганы көрүп турар-дыр бис деп. Премьер-Министр уламчылап чугаалаан. Инаг-халның болгаш агаар-бойдустуң дошкуи байдалдары чүзээжок, афган алыктарының күштери болгаш куш-ажылы совет тускай эртемниглерии улуг болгаш үнелиг деткимчези-биле ол элээ чыткан элээнинге ховуну ажыглалга киирериие белеп ферма болдурган.

Бо тудугнуң чедиишкини келир үеде бистиң чуртувустуң течектелишкинниче болгаш оон күрлавырларын ажыглаарынче бистиң улузувустуң утландырган күженишкиннери ажыктыг түңнелдерии бээр дээрзинге идепкелди биске болдуруп турар-дыр.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болгаш Афганистанның Премьер-Министри ферманы көрген. Олар салка найырадлың ыыжын олурткан. Оон дараазында Совет Эвилелиниң болгаш Афганистанның тускай эртемниглериниң афган орденнериии болгаш медальларны тыспырынын байырладлыг ёзулалы болган.

Кабулче ээп кел ораан, найырадлы ийи чуртуң чазактар башпыңнары совет-афган найырадлыг символу болур Наглуда гидроэлектростанциязы көргеп.

КАБУЛ. (СЭТА-ның тускай корреспондентилери). Май 28 кежээзинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Чехословакиядан Афганистанның Премьер-Министри Нур Ахмед Эттемадиге алдар болдурган шайлалганы тургускан.

А. Н. Косыгин Пакистан баар

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Пакистанның Президентилии генерал А. М. Яхья Ханнуң чалаавын ёзулаар саналдыларның найырадлыг солчулгазын ыыдыры-биле 1969 чылдың май 30-де Равалпиндиге чеде бээр.

«Найырал» совхозтуң Шаңчы участогунуң ажыл-ишчилери тараа культураларын чажарын кыска хүүсээда эки шынарлыг эрттиргеп. Тараажылар ам мал чеминге хереглээр культураларның тарылгазын доозуп турар. Шиитээ-биле 260 гектар черде тооруқ болгаш кукуруза чаштынган.

Бо культураларны трактористер С. Сакак, М. Ак-ыыс, Х. Белек-оол олар агрегаттары чаштырган.

ЧУРУКТА: мурнакчы трактористе С. Сакак болгаш оон агрегады.

С. МААДЫНЫҢ фотозу.

МЕЖЕГЕЙДЕ ХАЙНЫККАН АЖЫЛ-ИШ

1969 ажыл-агыйы чылында

Күзели чаңгыс улус

ЧУРУКТА: мурнакчы механизатордар П. Тонких, О. Очур-оол.

Таңдыда «Межегей» совхоз бо чылдың тарылгазында чүгле картофельди 300 гектарга тарыр планныг. Бо хүннерде баш бурунгаар минерадыг чемнишчиниң чоруттунган 160 ажыг гектар шөлдү «Мажестик» сорттуң картофели эзилеткен. Үк ажыдды бешки бригаданың шөлдеринде дурукулалыг механизатор Петр Григорьевич Тонкиже удуртқан звено чорудуп турар. Картофель олургулавында Олоп Марчын-оолович Очур-оол биле Владимир Юрьевич Лисовский олардың башкарган агрегаттары мурнуку одуругда. Звеновчу боду болгаш ооң кады ажыылап турар ооруң эвлчегде 4,5 гектарны олуртур нормавын 6—7 кыдыр күүседип келгеннер.

Ажыл кидик түлүп турар өйде бешки бригадага чеде бергеш, баштай-ла бригадир эш Кашкинго дужа берипкен. Тен шаның кедөө талазында шөлде сүржүп алгаш чорун турган тракторларже ол айтыкаш, тайылбырлай-дыр:

— Трактористе эжишкилер Петр Тонких биле Олоп Очур-оолдуң агрегаттары дуу 80 гектар шөлде картофель олуртуп чорун турары ол-дур. Эр-хейлер! Тараа чаштырыгазы доостурга ДТ-75 деп тракторларын аде дерип алгаш, удаштыр картофель олуртулгавыче киргенден бээр чаңгыс-даа хүн тура дүшпээн улус. Эвлчег нормазын 100—150 хуудан кудуластайн келдилер. Бир эвес оларның кады ажылдап келген ажы эш Сибирчковтуң трактору үрели бербээн болза, олар бо участокту каш-ла ажыл хүнеринде доозар оолдар чүве. Ынчалза-даа ооң ужурунда ажылдың темпизин мурнукужулап кудуласын деп болбас. Чүге дээрге звеновуң кежигүннери үк ажылче кирер мүргевунда, чаңгызы — шуптузу, шуптузу — чаңгызы дээш ажылдарын хүлээнгеп.

— Биче үреливишкиннер болуп турза-даа, ажылга кол идит берип турар чүве чүү ирги? — деп, мээң айтырымга бригадир мынчаар харыылаан: — чүгле картофель олуртуушкунунга хамаарыштыр алыр болза, бистиң совхозка ону чүдүрериң, олуртуучуларга чедирип уруп бээри механизатазын, үк арганы бо чылын бар дугаар ажыглаакы болур. Ол арга агрегаттарның үзүктелиишкиннин чон ажылдаарын, хөй үени камнап алырын хандырган. Моон соңгаар бо культураның чайгы ажаалдазынга болгаш ону олуртурунга механизастаашкынны улам калбартырын корүп турар бис.

Шынап-ла, үк бригадада шефтеп ажыддан турар Кыялдың кедөө ажыл-агыйы техникумунуң сургуулдарының одура носкилээш оваалап каан картофелин демги механизастыг чүдүрүкчүлер кашла минута иштинде тележкалыг «Беларусьтарга» чүдүрүптерин иоорге, үк арганы сүмелээн чаартыкчылар төрээн совхозунга чежө хире кижиниң хол-биле күүседир ажылын солуп бергенин аваа-ла магадап болаар чорду. Совхозтуң бүгү тракторлохову бригадаларының социалистиг чарыжынга дээре чеми волзаш бешки бригаданың ажыл-ишчилери арткан 140 гектарга картофель олуртуулгавын июньуң баштайгы декадазында эки шынарлыг дооварын үргүлчүлеп турар.

«Межегей» совхоз тарылаан Таңды районда ногаа өстүрер нол ажыл-агыйларның бирээзи. Ногааның дүжүдүнге арткан чылдың чедирген уржуун өөренип көргеш, совхозтуң директизазы, парткому бо чылдың ногаа тарылгазын эң хынамчалыг чорударын шинтпиралаан, ногаажылар бригадазының арткан чылгы составын элээн немээн. Бо сезонда үк ажылды техника-биле бүрүн хамдыртынган 50 кижи составтыг ногаажылар бригадазы чорудуп турар. Олар майның ортандан соңгаар морковьту 2,6, согуланы 2,3, свёкланы 2, арбузту 20,0, огурецти 24 гектарда тарып олуртқаш, планныг сорулгазын чедиишкиннинг күүсеткен. Бо ногаалар арткан чылдыынган 50 гектар шөлде немей олуртунган.

Ногаажы бригаданың кежигүннери сес кижи составтыг ийи звено 640 дөрбелчин метр шөлде 75 парниктерде помидор, капуста рассадаларын ажаап турар. Бо хүннерде парниктерде өзүмнер шөлге аппарып олуртурунга арай-ла четкелек. Бо чылын совхоз чүгле помидорну болгаш капустаны 67 гектарга олуртур планныг. Парниктерге олуртқан ногаа культураларының шөлге олуртуушкунун ажыл-агыйы июньуң ортандан ыңай ол айның төнүүзүнге чедир доозарын планнап турар. Ам үеде ногаажы звеновуң кежигүннери парниктерде рассадаларны шөлче аппарып олуртур өзүмүнге чедир дүргеп, эки шынарлыг ажаап өстүрер дээш кол күжениишкинин салып турарлар.

— Шаңгын помидорга, капустага хамаарыштыр бедик дүжүттү өстүрүп алырының кол магадылалы оларны парниктерге азы чылытқылыг черлерге агаарның чогуур температуразын барымдаалап тургаш, суггарып өстүрери болуур. Эртенги болгаш кежээки суггарылгаларда хөлүн арттыр соок суг-биле суггарбаза чогуур дээрзин совхозтуң ногаа бригадазынга ажылдап келген практикамдан биилдим — деп, ажыл-агыйның хоочун ногаажыларының бирээзи Просковья Ивановна Дабыкина чугаалап турар. Ооң удуртуп турар звенозу теплицаларда ам ажаап турары помидорларын шөлге олуртқан соонда, ооң чайгы ажаалдазын эки чорудуп тургаш, бир гектардан-на 145 центнерден аваш эвес дүжүттү өстүрүп алырын хүлээнген.

«Межегей» совхоз картофельден болгаш ногаа культураларындан чылдың бедик дүжүттү өстүрүп, ажыл-агыйга биче эвес орудганы киририп ап келген. Бо чылын совхозтуң ногаажылары 1340 тонна эки шынарлыг картофельди, ооң иштинден 100 тоннаны планнаан ажыр күрүнеге дужаар социалистиг хүлээлгени алган. Моңу албан күүседирде гектардан-на 75 центнер картофельди алыр дээш ооң чайгы ажаалдазын чорударын олар шинтпиралээн. Ногаажылар арткан ногаа культураларының болгаш картофельдин тарылгазын чогуур үеде дооскаш, ооң чайгы ажаалдазының агротехниказын шыңгыы барымдаалавышаан, чүгле бедик дүжүттү өстүрүп алыр бижыг чүүкүлдүт ажылдап турарлар. Ол дээрге ленинчи юбилейге кижи бүрүзүнүң төлептиг салыышкыны болур.

В. МОЛЬБИ.

ЧУРУКТА: олуртур картофельди болук сургуулдарның сорттап турары.

Советтер активиниң семинары

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу Бии-Хем, Каа-Хем, Танды, Улуг-Хем, Тоора районнарының Советтериниң социалистиг хөйлөу-дүрүшүү сагыырының болгаш хөй-ниитиниң норум-чурумун кампаниларының, иезы четпээннериниң херээниң талазы-биле, административтиг болгаш хайгаарал комиссияларының даргаларының семинарын эрттирген. Рәйоннар аразының ындыг семинарлары Кызыл-Мажалыкка, Чадаанага, Самагалдайга болуп эрткен.

Ол семинарларга доктаамал комиссияларның сорулгалары, комиссия кежигүнү депутаттарның ажылга киржири, комиссияның кежигүннериниң хүлээлгези, күүсекчи комитет болгаш эске-даа күрүне, хөй-ниитии организацияларының ажылдарынга киржилгези идепкейжээн. Чөвүлелдиң хуралын чылдырын, ажаа социалистиг чарышты организастаары, агитквартираларның ажылы дээш ышкаш эске-даа чүгүле айтырыгларны үргүлчү чугаалажып келгеп.

Мал ажылында херээженнерниң хөй кезии ажылдап, кызымаккай чоруун коргүүдүп турар. Сааичылар Кол Ажыма, Бараан Хуваска, Раиса Бараан, Вера Далдай, хойжулар Кол Семчээнек, Розалина Чамый, Кол Баянчык, иви кадрчылары Бараан Хуваанова, Елизавета Кенден, Кол Клавай, бызаа ажлакчызы алдарлыг малчын Кол Санчатмаа, ачылар Бараан Дергилей, Кол Дүктүүшпен, тракторист Бараан Шаныык ышкаш боттарының төлептиг үлүг-хуузун виитиниң херээнге киприштирип турарлар салбырда хөй.

Адыр-Кежиг суурда 9 агитквартираларны тургускан. Олар культура-массалыг, ниижиндилгелиг ажылдарны чорударының төөү болган. П. Орай-оол, В. Ондар, Н. Колдун харыылап турары агитквартираларда В. И. Ленининиң допчу намдарын өөренип, Тываның ажыл-ишчи херээженнериниң дутайында вомчулгаларыны эрттирип турар. Кедөө интеллигенция чон ортузунга лекция, беседа чорударынга, тематиктиг кежээлер эрттиреринге ажы киржилгелиг. Оларның күжү-биле чоокку үеде 10 ажыг лекцияларны номчаан. Херээженнер чөвүлелиниң даргазы, эмнелге пунктузунуң эргелекчизи Клава Хуурак-оол медицина темазынга лекция, беседаны доктаамал номчуп турар.

Чөвүлелдиң активчилери кедөө клубка «Мээң тускай эртемим» деп кежээге кедөө ажыл-агыйның, садыгның, культураның, чырылышкынның ажылдачыларын, мурнакчыларны чалаан. Оларның мергежилги ханчаар чедип алганын, амгы ажыл-ажидырадының дутайын чыылганнарга чугаалап бергени солун болгаш аныяктарга тускай мергежилги шилип алырынга дузалыг болган. Ортумак школаның үстүкү класстарының өөренчиктилери-биле тускай эртемнигтерниң үжуражыгларын база организастаан. Ыраккы малчыннарга урам чүүл коргүзүттерни бараалгадып турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады К. Хуурак-оол удуртқан херээженнер чөвүлели В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг үткүүрүнга совхозтуң ажыл-ишчилерин мобилизастаарынга үлүг үлүг-хуузун киприштирип турар.

А. ДОРЖУ.

Адыр-Кежиг суурда

Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң Совет Тыва салбырында херээженнер чөвүлели организакчы болгаш культура-массалыг ажылдарын экижиткен. Херээженнерниң совхоз будүүлгезинге, хөй-ниитиниң ажылдарынга киржилгези идепкейжээн. Чөвүлелдиң хуралын чылдырын, ажаа социалистиг чарышты организастаары, агитквартираларның ажылы дээш ышкаш эске-даа чүгүле айтырыгларны үргүлчү чугаалажып келген.

Мал ажылында херээженнерниң хөй кезии ажылдап, кызымаккай чорууп коргүүдүп турар. Сааичылар Кол Ажыма, Бараан Хуваска, Раиса Бараан, Вера Далдай, хойжулар Кол Семчээнек, Розалина Чамый, Кол Баянчык, иви кадрчылары Бараан Хуваанова, Елизавета Кенден, Кол Клавай, бызаа ажлакчызы алдарлыг малчын Кол Санчатмаа, ачылар Бараан Дергилей, Кол Дүктүүшпен, тракторист Бараан Шаныык ышкаш боттарының төлептиг үлүг-хуузун виитиниң херээнге киприштирип турарлар салбырда хөй.

Адыр-Кежиг суурда 9 агитквартираларны тургускан. Олар культура-массалыг, ниижиндилгелиг ажылдарны чорударының төөү болган. П. Орай-оол, В. Ондар, Н. Колдун харыылап турары агитквартираларда В. И. Ленининиң допчу намдарын өөренип, Тываның ажыл-ишчи херээженнериниң дутайында вомчулгаларыны эрттирип турар. Кедөө интеллигенция чон ортузунга лекция, беседа чорударынга, тематиктиг кежээлер эрттиреринге ажы киржилгелиг. Оларның күжү-биле чоокку үеде 10 ажыг лекцияларны номчаан. Херээженнер чөвүлелиниң даргазы, эмнелге пунктузунуң эргелекчизи Клава Хуурак-оол медицина темазынга лекция, беседаны доктаамал номчуп турар.

Чөвүлелдиң активчилери кедөө клубка «Мээң тускай эртемим» деп кежээге кедөө ажыл-агыйның, садыгның, культураның, чырылышкынның ажылдачыларын, мурнакчыларны чалаан. Оларның мергежилги ханчаар чедип алганын, амгы ажыл-ажидырадының дутайын чыылганнарга чугаалап бергени солун болгаш аныяктарга тускай мергежилги шилип алырынга дузалыг болган. Ортумак школаның үстүкү класстарының өөренчиктилери-биле тускай эртемнигтерниң үжуражыгларын база организастаан. Ыраккы малчыннарга урам чүүл коргүзүттерни бараалгадып турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады К. Хуурак-оол удуртқан херээженнер чөвүлели В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг үткүүрүнга совхозтуң ажыл-ишчилерин мобилизастаарынга үлүг үлүг-хуузун киприштирип турар.

А. ДОРЖУ.

Бистиң колхозтуң херээженнери

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозта херээженнер чөвүлели бүдүүлгеге, хөй-ниитиниң ажылынга херээженнерни организастаарынга алзан ажылдарны кылган. Херээженнер түстүг быжыглаан черлеринге ажылдаарындан аңгыда, шефтээшкиннерге идепкейлиг киржип турар. Чоокта чаа 20 хире кижи малчын Ырыштың хоюнуң кажаанының коржениң коштарып берген.

О. САЙЫН.

Ленинчи хүнге уткуштур

СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бюрозу «Кызыл тук» совхозтуң партия организациязының В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр үүс чыл болурунга уткуштур кызыры-биле көрдүнген хемчегерни канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Бо талаазы-биле чамдык ажылдар кылдыынганын демдеглээш, илереттингеп четпестерни эдерининиң тодаргай хуусаалары айыткан.

КОММУНИЗМНИҢ ИДЕЯЗЫ АМГЫ

КӨҢҮ ТӨРЕЛГЕТЕЛЕНИҢ делегей төөгүзүнде эпохалар деп аңгы улуг үелерге хуваттынып турар. Ындыг эпоха бүрүзүнүң харектерин билир база ооң кол утказын илередир төлээде ооң кол утка-шынарын, ооң хөгжүдеэнииң кол утланыышкынын, төөгүнүң байдалының кол-кол онзагай чүүлдерин тодарадып, кайы-бир эпоханың төөүнде кандыг аңгы турун турарын билирин эргежок чугула деп В. И. Ленин өөрөткен. Улуг Октябрьның тинилелгезиниң ссомда эгелээн бүгү делегей төөгүзүүнде чаа эпоханы аналиэтээринге Ленин ол негелдеин ажыттаан. «Капитализмнин болгаш ооң артыышкынындын үзүктаары, коммунистиг корум-чурумну тургузары» деп бо эпоханың утка-шынарын Ленин ынчаар тодаратқан. (Чогаалдарының долу чыындызы, т. 4.425 арында).

Амгы эпоханың төөүнде бүгү делегейнин ажылчын аңгызы болгаш ооң нол чаалаа алышкыны — делегейчиң социалистиг системазы туруп турар, ынчаарга ооң кол утка-шынары болза, капитализмден социализмче шилчип киреры болуп турар.

Амгы эпоха болза, улурланышкан ийи иштивел системаларның демиселиниң эпохазы, социалистиг база национал-хосталгалыг революциялардың эпохазы, империализмниң бууран дүжеринин эпохазы, улам-на чаа-чаа улустарның социализмниң оруунче киреринин, социализмниң болгаш коммунизмниң бүгү делегей хемчээлинге тинилеринин эпохазы деп коммунистиг база ажылчын партияларның төлээлериниң Чөвүлел хуралдарының документилеринде, СЭКП-ниң Программазында онзалаа демдеглээн.

Капитализмден социализмче төөгүзүг шилчилге коммунистиг база бурунгаз идеологиялардың кадыг-дошкун демисели болбушаан, кижи төрелгетеннин угаан-бодал амыдыралынга база үлөрөп турар. Бурунгаз идеология, ооң бүгү провазында аннарады болза, бодунуп үезин чурттап эртип турар, олүмге чыгаткан капитализмни камгалап турар, коммунистиг идеология, ооң бүгү бүүреддиг талалакчылары болза, иштилелдиң эң мурнакчы медерелдиг болгаш өргазистыг аңгызы — ажылчын аңгызын эртеажыктарын илередип турар, келир үе ажылчын аңгыга хамаарышыр. Ынчангаш бистиң үеде мурнакчы кижи төрелгетеннин угаан-медерелин чаалаа алган коммунистиг идеологиянын— марксизм-ленининиимнин улуг амыдыралчызы болгаш тинилелгелиг шак ында.

I.

ИШТИЛЕЛ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ бозуушкунварын тайылбырлаар, оқу эде тургузарының планнарын тургузарын, өөредилгелиг ноллар болгаш теориялар кижи төрелгетеннин төөгүзүнде эвээш эвес, ынчалза-даа олар үе-шагның шылгалдазын тудуп шыдаваан, херек кырында боттуг амыдыраз-биле таваржы бергенде олар шын эвес боон турганнар деп чүве биилдингир болгай. Ол идеялар болгаш теориялар иштинде бодунуң делегеренгей таймыбырлыг база бүүреддиг шынчызы-биле коммунизмниң идеялары, марксизм-ленининиимнин теориязы-биле бөлүн чадавда бичии-даа чоокшулажыр чаңгыс-даа чүве оларда чок турган болгаш чок боон турар.

Кижи төрелгетеннин эң улуг үгаанзырының бодал, күзел, чүткүл чорааи орадаажымышкынарын марксизм-ленининиимнин боттуг үндезинге тургускаш, социал болгаш национал хосталганы, иштилел амыдыралын үлөлелии-биле өскертир дээш ажылчын аңгызын, бүгү ажылчы чонуп демиселин эртемге үндезилээн программа-биле чепсегээн. Депшилгелиг шылгарангай талалакчыларының диидин угаан-бодалынга төрүттүнүп турган, чамдыкта гениалдыг даап биилишкин-биле чырыттынган келир үе иштилелиниң, ооң байдалының дугайында боттанмайн турган идеялары болза, марксизм-ленининиимнин тынгыы келирге, коммунизмниң эртемге үндезилеттингеп идеязынга, ооң тинилелгезиниң идеязынга орнун чайлаа бергеп.

Коммунизмниң идеязының күжү болгаш амыдыралчызы үүдел дээрге, ажылчын аңгызының болгаш бүгү ажылчы чонларның эң чугула пелгелерин база үндезин эрте-ажыктарын илередип турарында. Төөгүнүң чорудулгазында иштилелди баштап турган янзы-бүрү аңгылар — кул эдилектиэри, феодалдар, капиталистер —иштилелди боттарының хереглеглерине болгаш эрте-ажыктарынга дүүштүр эде тургузуп ап турганы биилдингир болгай. Ол чорук ол үеге хамаарыштыр бүдүүлгениң алзан мурнакчы аргазын тургузуп турган болзаажок, социал чөптүг эвес байдал болгаш деп эвес чорук бар болганда, иштилелдиң аажок хөй шуурузу кашла сеништ болуп дарлакчыларның эрге-ажыктарының алдынга кирип турган үүе болганда, кайы-даа таварылгада мөлчүүге өскерлиишкин чоокка хевээр артып каап турган.

Ажылчын аңгы иштилелди баштай бергеш, чүгле бүдүүлгениң эң болбаазырангай аргазын тургузуп турар эвес, харын социал талазы-биле чөптүг эвес кандыг-даа бүгү түүлдерин чок ылып турар. К. Марктың база Ф. Энгельстин созу-биле чугаалаарга, бодунуң аңгы демиселинге болгаш коммунистиг революциязынга бүгү чер делегейин чаалаа алгаш, пролетариат ону чүгле бодунга ап турар эвес, харын бүгү кижи төрелгетенге ап турар, чүгле болуп хостап турар эвес, харын бүгү ажылчы чонну, дарлаттырып мөлчүттүргеннери хостап турар, иштилелди чүгле бодунуң эрге-ажыктарынга эвес, харын бүгү кижилеринге, оларның ёзулуг эвес-кежии дээш эде тургузуп турар.

Ооң ындай, коммунизмниң идеязының күжү болгаш амыдыралчызы үүдел дээрге, иштилелдиң материалдыг амыдыралында шинтпиралээри чайлаш чок апарган хереглелдерин, иштилел хөгжүдеэнииң чайлаш чок хообулуларын, хөгжүдеэниң бурунгаар депшилгелиг харектерин ооң барымдаалап турарында. Коммунизмнең идеязы болза, В. И. Ленининиң бижээни-биле алырга, боттуг чүүлдериң байдалын болгаш революциянын боттуг чорудулгазын аналиэтээрде революстуг мурнанчы теориязының кад ышкаш бузулбас фундаменидээнинге үндезилеп, ооң бүгү теориялардан ылгаштыр, революстуг энергиязының, револючуу чогаалакчы чоруктуң, массаның револючуу инициативизиниң ужурдузазын эң шинтпиралыг-биле хүлээп көрүп турар.

Коммунизмниң идеязы ёзулуг гуманизм-биле, ол сөстүң эң бедик утказы-биле алырга, сиңнеккен, кижи дугайында, ооң чаагай чоруу болгаш чечектелиишкининиң, кижиниң бүгү талазыг хөгжүдеэниниң дугайында сагыш салыышкынбиле чарлыш чок сиңниктер каттышкан. Ындыг болганындан ол идеяның ужур-дузазы ырак, ооң-даа дээш бүрүнү хевээр туруп, интернационалчы характерлиг болуп турар. Барык чүс чээрби беш чыл бурунгаар «Коммунистиг партияның Манифестизинде» бижиттингеп, М. Горькийниң үлегерлеп адааны биле алырга, күш-ажылчы чонуп бүгү төөгүде командылаа үнү болган «Бүгү делегейниң пролетарлары, каттыжыңар!» деп дайынчы кыйгы бо идеяны боттандырар дээш демиселче ажылчы чонуп массазын улам калбаа-биле көдүрүп турган болгаш көдүрүп турар.

Бүгү делегейниң ажылчын аңгызының маадырлыг оруу болза: Париж коммуназы, Россияга Октябрьның социалистиг Улуг революциязы, делегейниң элээн хөй чурттарында социалистиг революциялар ышкаш, коммунизм дээш демисел индыг эң чугула үелер-биле демдеглеттингеп.

Ленинчи партияга удуртқан бистиң чурттуң ажылчын аңгызы, ажылчы чоннары эң бир дугаарында социалистиг революциянын үндүрүп тинилелгени чедип алганы, бир дугаарында социализмниң тургусканы болгаш ам коммунистиг иштилелди тургузуп турары салгалдарынга угаан-бодалынга келээ моңгезин-биле артып калган. Совет кижилериниң — чаа делегейнин баштайгы ажылдакчыларының болгаш тургузакчуларының төөгүүр тинилелгелериниң түннелинде, оларның политиктиг баштыңчызының — Коммунистиг партияның теоретиктиг болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының ачызында кижи төрелгетеп боттуг туруп турар социалистиг иштилелдиг болгаш социализмниң тургузуушкунунуң дугайында дүржүлгага хыпаттынган артемнин болгаш.

Эки үрезин дүжүттүр хөрүүге дүшкеш эки үнүш-дүжүттүг бээри ышкаш, коммунизмниң идеязы совет кижилериниң билиг медерелинге, амыдырал болгаш чуртталгазынга киргеп, бодунуң үре-түнелин берип турар. Ол үре-түнелдер болза экономиканың болгаш культураның үзүктел чок хөгжүдеэнинде, чаа иштилелдиң материал-техниктиг базазының тургузуун гайжыдып турарында, чаа кижиим кижизидин турарында бооп турар.

Коммунизмниң идеязы социалистиг чурттарның улустарының чедиишкиннеринде, делегейниң коммунистиг шинчээшкининиң, бүгү чурттарның ажылчын аңгызының шинчээшкиннеринин чедиишкиннеринде, национал-хосталганың күжүнде чурттап база тинилеп турар. Коммунизмниң идеязы бүүреддиг чаа-чаа талалакчыларны болгаш идепкейлиг демиселчилерни чаалап-ап турар. Улустарның угаан-медерелинге, төөгүнүң чорудулгазынга коммунизмниң идеязының улам-на күштелип турар салдарлыындан корткан империалистиг реакция ол идеяны нүүлдеп бужартадыр, массаны бүржуаз медерелге бектеп тудар дээш бүгү күжүн мобилизастап турар. Кол утказы социалистиг тургузугну хостап мегелээри, коммунистиг партияның политиказын база эчис сорулгазын, марксизм-ленининиимнең өөредиин нүүлгээри болуп турар антикоммунизмниң хорааның чепсээн империалистиг реакция назбаа-биле ажыглап турар.

СЭКП ТК-ниң апрель (1968 ч.) Пленумунуң демдеглээнин болза, империализм, иланчыл америк империализм күүлүг силгишкинге таварышкаш база иштики болгаш даштыкы политиказында улуг-улуг буурааашкыннарга үскүлешкеш, шериг квантюралары-биле чергелештир социалистиг чурттарга, коммунистиг база бүгү демократтыг шинчээшкиннерге удур политиктиг болгаш идеологтуг хоралыг үредекчи демиселин улам күштелдирип турар.

Империалистиг реакция болза чаа тургузугну «модернизастаар», «либерализастаар», «демократизастаар» дозуң-биле коммунистиг партияның удуртукчу ролунга удуралыыл, социалис-

Туркмен эртемниң бүзүрелдиг базымы

Туркмен ССР-ниң Эртемнер академиязының бир чыл болзан мииги хуралына холбаштыр парлаканың Медээлер Агентлелиниң корреспондентизи республика Академиязының президентизи Пигам Агимоватан туркмен эртемденнериниң эртем ажылдарының кол түннелдерин чувалап бәрин дилээн.

— Совет чазак чуртуң элээн каш эртем-шинчилел институттары лениичи номчулгаларны чорудуп эгеззэн, байырлалга тураскаатканда делгелгелер белеткеттиниң турар. Ниитилел эртемнериниң салбыры «Совет Туркменистанның төөгүзү (1917—1967 чылдар)» деп улуг номну парлаары-биле белеткеп кылган. Ында Совет эрге-чагырганың 50 чылдарының дургузунда Туркмен республиканың хогжүлдезиниң делгерецтей коргускен.

Республикага эртемниң моон соңгаар хогжүлдезинге улуг ужур-дузалыг, чаидык эртем айтырыгларының талазы-биле Бүгү-эвилел база тус черниң хуралдарын болгаш конференцияларын Туркмен ССР-ниң Эртемнер академиязы эрттирген. Туркмен эртемденнериниң делегейге харылзаалары улам-на калбаабиле хогжүп турар. Олар Токиога бооп эрткен үн талазыбиле эртемденнериниң 6-гы бүгү делегей конгрезинге, Чер шинчээшкиниң болгаш Черниң иштиниң физиказының Бүгү делегей каттыжымышкының Европаның 10-гу бол Ассамблеязының ажылынга киришкеннер, үнүштер варының талазы-биле Лондонга болуп эрткен I бүгү делегей конгрези дээш делегейниң оске-даа хуралдарыга болгаш конференцияларыга чорааннар.

Акы-дуңма республикалар болгаш дыка хой даштыкы чурттар туркмен эртемденнерден дузаны ап турар. Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чаа хогжүп орар 13 чурттарының түскай эртемниглеринге кургаг хову одарларын ажыглаарының дугайында семинарны республиканың Кодээ ажылагый министерстводу-биле кады кургаг хову институту эрттирген. Алжирниң Бедик ооргаларының чоон талазында 500 муң гектар шөлдүң одар-белчиндерининң шинчилелиниң биология эртемнериниң кандидады Генрих Каленов кылып чоруткан. Физика-техниктиг институттуң лаборатория эргелекчизи техниктиг эртемнериң кандидады Клыч Тагапов Гвинеяга чораан, аңаа политехниктиг институттуң эртемденнериниң кадрылаазылары улам-на калбаабиле хогжүп турар. Олар Токиога бооп эрткен үн талазыбиле эртемденнериниң 6-гы бүгү делегей конгрезинге, Чер шинчээшкиниң болгаш Черниң иштиниң физиказының Бүгү делегей каттыжымышкының Европаның 10-гу бол Ассамблеязының ажылынга киришкеннер, үнүштер варының талазы-биле Лондонга болуп эрткен I бүгү делегей конгрези дээш делегейниң оске-даа хуралдарыга болгаш конференцияларыга чорааннар.

Республикага эртемниң моон соңгаар хогжүлдезинге улуг ужур-дузалыг, чаидык эртем айтырыгларының талазы-биле Бүгү-эвилел база тус черниң хуралдарын болгаш конференцияларын Туркмен ССР-ниң Эртемнер академиязы эрттирген. Туркмен эртемденнериниң делегейге харылзаалары улам-на калбаабиле хогжүп турар. Олар Токиога бооп эрткен үн талазыбиле эртемденнериниң 6-гы бүгү делегей конгрезинге, Чер шинчээшкиниң болгаш Черниң иштиниң физиказының Бүгү делегей каттыжымышкының Европаның 10-гу бол Ассамблеязының ажылынга киришкеннер, үнүштер варының талазы-биле Лондонга болуп эрткен I бүгү делегей конгрези дээш делегейниң оске-даа хуралдарыга болгаш конференцияларыга чорааннар.

Акы-дуңма республикалар болгаш дыка хой даштыкы чурттар туркмен эртемденнерден дузаны ап турар. Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чаа хогжүп орар 13 чурттарының түскай эртемниглеринге кургаг хову одарларын ажыглаарының дугайында семинарны республиканың Кодээ ажылагый министерстводу-биле кады кургаг хову институту эрттирген. Алжирниң Бедик ооргаларының чоон талазында 500 муң гектар шөлдүң одар-белчиндерининң шинчилелиниң биология эртемнериниң кандидады Генрих Каленов кылып чоруткан. Физика-техниктиг институттуң лаборатория эргелекчизи техниктиг эртемнериң кандидады Клыч Тагапов Гвинеяга чораан, аңаа политехниктиг институттуң эртемденнериниң

Эртемнер Академиязының ажыл-чорудулгазында бага бир кол түүл болза республиканың үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый организацияларының чагын ёзугаар күүседип турар ажылдарның хемчээлиниң өскеңи болур. Шак ындыг ханы харылзааның ачызы-биле эртемденнериң дыка хой саналдары кыска хүүсаа иштинде улус ажылагыйында ажыглаттына бергеп.

Эрткен чыл Владимир Ильич Ленинниң төрүттүгенинден бээр 100 чыл болур оюнга белеткелдиң демдээ-биле эрткен. Организастыг комитет тургустунган, байырлалга холбаштыр кордугеп ажылдар план ёзугаар күүсеттиниң турар. Туркменияның «Билим» ниитилели-биле

Эртем-шинчилел институттары лениичи номчулгаларны чорудуп эгеззэн, байырлалга тураскаатканда делгелгелер белеткеттиниң турар. Ниитилел эртемнериниң салбыры «Совет Туркменистанның төөгүзү (1917—1967 чылдар)» деп улуг номну парлаары-биле белеткеп кылган. Ында Совет эрге-чагырганың 50 чылдарының дургузунда Туркмен республиканың Кодээ ажылагый министерстводу-биле кады кургаг хову институту эрттирген. Алжирниң Бедик ооргаларының чоон талазында 500 муң гектар шөлдүң одар-белчиндерининң шинчилелиниң биология эртемнериниң кандидады Генрих Каленов кылып чоруткан. Физика-техниктиг институттуң лаборатория эргелекчизи техниктиг эртемнериң кандидады Клыч Тагапов Гвинеяга чораан, аңаа политехниктиг институттуң эртемденнериниң

Акы-дуңма республикалар болгаш дыка хой даштыкы чурттар туркмен эртемденнерден дузаны ап турар. Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чаа хогжүп орар 13 чурттарының түскай эртемниглеринге кургаг хову одарларын ажыглаарының дугайында семинарны республиканың Кодээ ажылагый министерстводу-биле кады кургаг хову институту эрттирген. Алжирниң Бедик ооргаларының чоон талазында 500 муң гектар шөлдүң одар-белчиндерининң шинчилелиниң биология эртемнериниң кандидады Генрих Каленов кылып чоруткан. Физика-техниктиг институттуң лаборатория эргелекчизи техниктиг эртемнериң кандидады Клыч Тагапов Гвинеяга чораан, аңаа политехниктиг институттуң эртемденнериниң

Эртемнер Академиязының ажыл-чорудулгазында бага бир кол түүл болза республиканың үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый организацияларының чагын ёзугаар күүседип турар ажылдарның хемчээлиниң өскеңи болур. Шак ындыг ханы харылзааның ачызы-биле эртемденнериң дыка хой саналдары кыска хүүсаа иштинде улус ажылагыйында ажыглаттына бергеп.

Эрткен чыл Владимир Ильич Ленинниң төрүттүгенинден бээр 100 чыл болур оюнга белеткелдиң демдээ-биле эрткен. Организастыг комитет тургустунган, байырлалга холбаштыр кордугеп ажылдар план ёзугаар күүседип турар. Туркмения-ның «Билим» ниитилели-биле

делегей бо хүннерде

Франция—соңгулда бүдүүзүнде

Президентиниң албан-дужаалынга Франциянның Коммунистиг партилазындан кандидат Жак Дюкло июнь 1-де болуп президент соңгулдаазынга «ИЙИ ХОЛУМ-БИЛЕ ДЫҢЗЫГ ТУДАР МЕН» деп сөстерни бижээн соңгулда бюллетеньнери-биле соңгулдага киржир.

Де Голль албандан дүшкен соонда дораан-на Компартия ам болур президент соңгулдазынга чаңгыс аай фронт-биле киржир деп бүгү чоон партияларны болгаш организацияларны кыйгырган. Ол кыйгырыг чогуур өйүнде болган. Чүге дээрге, соолку чылдарда Францияга чоон күштерниң кады ходелип ажылдаарынга боттуг байдалдар тургустунган. Чоон күштер чаңгыс киржир деп бүгү чоон партияларны болгаш организацияларны кыйгырган. Ол кыйгырыг чогуур өйүнде болган. Чүге дээрге, соолку чылдарда Францияга чоон күштерниң кады ходелип ажылдаарынга боттуг байдалдар тургустунган. Чоон күштер чаңгыс киржир деп эрге-чагыргазынга удур чаңгыс аай фронт-биле каш удаа кодүрлүп үнүп, улуг чедиишкиннерни чедип ап келген. Чижээ, 1965 чылда президент соңгулдаазынга база-да ындыг болган, ынчаарда бүгү чоон партиллар республиканың президентизиниң албан-дужаалынга Франсуа Миттеранның кандидатуразын деткээн. Санал алышкынынга бүзүрелдиг тиилелгени чедип алган соонда, ам база-ла чоон күштер чазактың программазын кады ажылдап кылып, президентиге чаңгыс аай кандидатты депшиткеш, боттарының чедип алган ол чедиишкининг быжыглаарын черле манап болур турган, ол байдалдарда ук кандидат тиилээринге боттуг идегелдиг болган турар ийик.

Ынчалза-даа ындыг чаңгыс оп чүгле француз буржуазиязы эвес, харын база француз социалистиниң боргудуп, девиндеткен. Чазактың программазын кады ажылдап кылыры-ла үндезилээш, чоон күштерниң чаңгыс аай кандидадын депшидерип чедип алыр дугайында коммунистиниң каш удаа кылган ораалдажышкынынарын Франциянның Социалистиг партиязы (СФИО) хүлээвээн. Ол байдалдарда ФКП болдунуң кандидадын депшиткен.

ФКП-ның кандидады ФКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү Жак Дюкло чуртка политиктиг болгаш экономиктиг үндезин чаартылгаларны боттандырар, ажылчы чоннарның амыдыралын экижидер дээш туржүп турар. Политиктиг улуг ажылдакчы, ажылчын аңгының херээнге ханы бердинген, кайгамчык организацияларның ажылдакчыларын, ооң дотпаан-дужаалдарын, ооң

Ленин дүтайында САКТЫЫШКЫННАР

Октябрь революциязындан Брест тайбыңынга чедир

БОТТАРЫНЫҢ ТУКТАРЫНГА ажылчыннарның болгаш тараачыннарның бижии алганы «Бүгү арге-чагырганы — Советтерге!» деп лозуң Тургузукчу хуралга демисеглиң кандыг угланыышкын-биле чоруурун баш удур тодаратканы: бир тала маңаа Советтерниң арге-чагыргазы дээш, өске тала—буржуаз республиканың кайы-бир хевирии-биле тургустунар буржуазиниң арге-чагыргазы дээш демисежир турган. Советтерниң II съездизи арге-чагырганың хевирии баш бурунгаар шинтирлеткен, мынаарга Тургузукчу хурал арге-чагырганы тургустуна берген хевирии чүгле бадыткаар, оон кезектерни чедир хевирлээр ужурлуг турган. Буржуазия болза Тургузукчу хурал төөгүзүүн дугуйун дедирлевдирип, буржуаз республика хевирлиг арге-чагырганы тургускаш, Советтерни узуткап, оода чадаарда, оларның ролюн чок кылып шыдаптар боор деп санап турган. Октябрьның мурнуу чарыында Советтерниң эде сонгулдазын чоруткан, аңаа ам большевиктер кол вуруу боон, партияның докталдарын амыдыралга боттандырып турган.

Тургузукчу хуралга белеткелди партия Ильичиниң удуртулгазы-биле, оон идепкейлиг кирижээш-биле аажок быжырымчалыг чоруурун турган. ол белеткел Совет арге-чагыргазы бижыглаарынга эң чүгүлә үе-чада болган; ол дээрге ёзу барымдаалаан буржуаз демократтанмге удур, социалистиг үелерниң тургузарының бүгү талаларынга кайгамчык улуг революсчу ажылды калбаа-биле нептерелдир арганы ажылчы массаларга боор ылаптыг демократтанм дээш демисел боон турган.

Тургузукчу хуралды чылдырар талазы-биле чоруттунган ажыл болза ук ажылдың базым бүрүде канчаар хамыпап, массаларга улам калбаа-биле канчаар даянып, массаларны демиселче канчаар организастап, массалар-биле ол ажылга партийкин болгаш совет кадрларны канчаар сырый каттыштырып турганын көргүскен.

Тургузукчу хуралдың организастыг белеткелиниң болгаш оны шуут чоруударының талазы-биле улам улуг ажылды кылыр херектиг турган.

БАРЫЫН ҮЗЕЛДИГ эсерлер большевиктер-биле демисежирин эргежок чүгүлә деп санап турганнар. Оларның эң-не дерзинлери январь 1-де Ленинниң амы-тынынга чедимче чогу-биле халдаашкын кылган шериг организациязын тургузуп алганнар. Ол организацияга Тургузукчу хуралды ажыдарының хүүнде — январь 18-те (5-те)—чепсектиг тура халмышкыга кылыр дээш ажок белеткевип тургаш. Эсерлерниң ТК-зы ол шериг организациязын дашты-биле детквээн боон, мынаарга ооң үүлгедир хереглерин бизе-даа, билбээнчеп турган. Бүгү-ле антибольшевикчи организацияларның ажыл-чорудулгазын айлап тааристыгтайный проспективлерин белдирлешкен булукунга кээп таварны берген. Ол чыскаалдарның аразында болган чепсектиг халдажышкын дораан-на узуткаттырган.

В. Д. БОНЧ-БРУЕВИЧ ажок ажылдап, телефоннаш, шнай-бээр айтышкыннар берип турган. Смольныйдан Таврактиг ордуже Владимир Ильичиниң баар чоруунун мырынай чажыт болурун хавдыргаш. Ол боду Владимир Ильич-биле кады автомобильге олуруп алган чораан. аңаа мени Мария Ильинична болгаш Вера Михайловна Бончбруевич-биле кады база олуртуп алган. Таврактиг ордуже бис кандыг-ла бир доора кудумчулап чоокшулап орган бис. Улут эжик дутлаглыг болган. Доктаадыг дүтүрушкан медээзин автомобиль бээрге, эжик ажыттына берген, бисти эрттирипкеш, ол база катап хагдынган. Камгалал албаны бисти Ильичиге түскайлаан ёрээлдерже киприпкен. Ол ёрээлдер кол керер эжиктин оң талазында бир-ле черде болган, оортан хуралдаар залче бааарда бир-ле шил ангылаашкыныг коридор дамчыыр болду. Кол эжиктиң чоогунда чамдык делегаттар, ажок хей көрүкчүдер турган, мынан Ильичиге артык чажыт чорук хөлчок анчыг болганы билдингир. Шай ижип олурган бис, бирде бир, бирде өске эштер кээп турган. оларның аразында Коллантай. Дыбенко бар болган. Элээн үр олурар ужур таварышкан, большевик фракциязың дыка хайнышкыныыг хуралы чоруп турган. Ону Москвадан келген Варвара Николаевна Яковлева даргалаан. Москвачылар Тургузукчу хурал дугайында айтырыгга бижыг турүптүг боон, чамдык кижилер харын-даа, хөлүн эрттирип, Тургузукчу хуралды доңдораан тарадыр сывырар хереглеп турган. кыжаның келген бергелерден үштүүн ап турарын көргүзүп турар.

Кол Маадыр «Чеден Мегечи» — Сенгээнің ролюн тудугжу Хомушку Седеннің, Тунналакты Татьяна Саттың, кыдат садыгжыны Виктор Анай-оолдуң, Пагманың ролюн Оюн Кара-кыстың, ламаны Монгуш Севеннің ойнап турарын көрүкчүдер эки үнелээн. Ол ышкаш өске бот-тывынгыр артистер боттарының рольдарын база-да багай эвес күүседип, шинге ойнаар уран мергежилиниң хүн бүрү-де бедип турарын демиглевес аргажок.

Шинин Клара Сагды тургускан. Хөгжүмнүг каастагазын бот-тывынгыр композитор Юрий Сундуй чедиштиниинг күүсеткен. Чурук каастагазы база-да багай эвес кылдынган. Шинин моол дылдан тывазынче Г. Санчаа чедиишкининг очуллурган.

Улусчу театрның артистери «Чеден Мегечиин» орук-суур аайы-биле Шагаан-Арыг хоорайга ойнаан. Ону Барымын-Хемчик, Бай-Тайга, Өвүр, Улуг-Хем районнарның чоңунга бараалгадыр соруглаан салып алган.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ

ТЕРЕ-ХӨЛДҮҢ ҮННЕРИ

«Тере-Хөл» колхозтуң төвү Күнгүртүг суурнуң Культура бажыңының бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң концерти чоокта чаа Кызылдың Гастелло аттыг дыштанылга парыгының Ногаан театрында болган.

Концерттиң программазы янзы-бүрү солун номерлерден тургустунган. Ылангыя аңаяк кадарчы Кежик Сүрүн «Чылан шокар аът» деп моол улустуң ырын бадырыптарга Кызылдың садынга долдур кыңгырт дээн.

Культура бажыңының директору Эренчин Мариновту онаалап демдеглевес аргажок. Элээн хей ырларының сөзүн болгаш музыказын чогаалдып тургускан. Оларның аразында «Чараш-чараш», «Чаартыгаа черим» деп ырларын жюриниң кежигүннери эки деп демдеглээн. Эренчин Маринов бодунуң чогаалткаңы «Оор» деп каттырыктыг интермедияны ойнап турда, спенага шимчээшкини, арыышырайы профессионал артистерден халышпас болганын канчаар эскербес боор.

Эрексен Боранактың чогаалткаңы «Мээң Күнгүртүүм» деп ырыяң авторунуң солистээ-ин-биле хор чараш күүсеткен. Аянык кыс Ранна Шир-Санаанын тургускан танцыларын болгаш өске-даа номерлерни кызылчылар күзел ханып, сонуургаан.

Экизин эки дээш четпес талазын шүгүмчүлелдиг көрбес болза база хоржок. Күнгүртүгнүң бот-тывынгыр артистерининң кол-да четпези — спена культуразын сагывазы: спенага үнер, кирерде дошкун болгаш чевен.

Мен бодаарымга, оларны аңаа өөредип, дузалаптар кижи чок болганында. Режиссёр эртемниг бир кижи Кызылдан командировкалап баргаш, азы маңаа-даа турза дузалаан болза, бедик деңнелге турары чугаажок шай.

М. САЯ

МОСКВАНЫҢ АРТИСТЕРИ

Тываның хөгжүм-шин театрынга Москвадан келген эстрада артистери боттарының башгайгы концертин көргүскен. Концерттиң киржикчилерия чеди кижи. Эстрада концертиниң мындыг аваан составтыг болганының чылдагаанын артистериниң удуртукчузу Юрий Сюшэа мынчаар тайызбырлаан:

— Бистиң кол сорулгавыс — Тыва республиканың бүгү колхоз, совхозтарынга, суурларынга концертивисти көргүзери. Чамдык черлерде клубтар улуг эвес болгай. Ынчангаш аваан кижи составтыг кылдыр бөлдүнген бис.

Концертти көре бергеш, кижи бо дугайын уттуптар. Чүге дээрге, концерттиң программазы байлак, янзы-бүрү. Москвада Күрүвениң Станиславский болгаш Немирович-Данченко аттыг театрының ыраажылары Жанна Палаева, Руслана Орешкина оларның аңгы-даа, кады-даа ырлажырын көрүкчүлер улуг сонуургал-биле хүлээп ап турду. Ылаңгыя «Төрээн чурт кайын өгелээрил?» деп ырны кады күүсеткени дээш көрүкчүлер үр-ээ адыш часкаан.

Артистер ол-бо солчуп турда, көрүкчүлерни кичээнгейин конферансье Леонид Голчинский хөөра туда бээр. Залда олурган көрүкчүлериң демниг катызы — ооң номерлерни талантылыг күүседип турарының долу хереченнээ.

Спенага Мария Буянк үнүп келир. Ол нлби-шидиин артист. Кижиниң караанга кандыг-даа хуулгаазыннар болуп турар: кызыл хол-хавын карманче суккаш, ушкун келирге, агара-даа бээр, ногаан-даа апаар, ийи сынчка дурту хире бичии платье хеп-хепертен улгадып үнгеш, Мария Буянктың бодунга кеттинге бээр. Бо кайгамчык хуулгаазынны хөрөжөн улус оңза сонуургал-биле көрген.

Концерттиң база бир кирижикчизи Аяна Кержиованың бараалгаткан номери эстрада мырынай чаа үүл болган. Ооң «Өнүүр илбя-шидив» деп номери чидиг өңнер-биле байлак, каттырыктыг болгаш хөглүг.

Москваның бо эстрада артистери Тывага үш ай иштинде аалдаар. Ол үениң дургузунда оларга бистиң таланттылыг сыгытчывыс Максим Лакпай каттыжар.

Эстрада артистери Барымын-Хемчик районче аттанмышкан. Адак соонда олар Тожунуң ажылчы чоннарынга солун концертин көргүзер.

О. КОДУР ООЛ.

Культурада чаа чүүлдер

Спорт

Бистиң аалчывыс

«Спартак» эки-тура спорт киитилелиниң республика чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар шыдыраа талазы-биле пропагандист, судья, журналист, бирги разрядчы Игорь Васильевич Алексеев Москвадан Кызылда чедип келген. Ол шыдыраа дугайында лекцияларны номчуур, ук спорт хевирииге маргылдаалар организастаар талазы-биле консультацияларны болгаш семинарларны эрттирер.

Оон-биле найысылалдың шыдыраачыларының баштайгы ужураажыгазы май 28-те «Спартак» спорт киитилелиниң шыдыраа залында болган. Баштай эш Алексеев лекция номчаан.

Оон соонда ол 10 хөлге В. Хоиров, В. Тонких, С. Тамба, Ш. Монгуш, В. Байкара, А. Оюн, К. Калындуу, С. Ооржак, М. Түлүш, К. Тутаржик олар-биле хары угда ойнаан.

Аалчы хары угда салышкынга мергежилдиин көргүскен.

Үр үргүлүүлээн шаңг түлчүшүкүнүң түңнелиниде чүгле ийи шыдыраачы М. Түлүш, Ш. Монгуш аалчыны уткаан. С. Тамба, В. Байкара, К. Калындуу олар хайым кылдыр ойнаан.

Ынчангаш ужураажыгга 6,5:3,5 санныг боон, аалчы тиилээн.

И. Б. Алексеев Тываның районнарынга база боор.

С. ТАМБА.

Организастыг эрткен

«Спартак» спорт киитилелиниң республика чөвүлели найысылалдың өөредилге чергелериниң I спартакиадазының организастап эрттирген. Ук спартакиадазы бо чылдың июль 11—14 хүнүнде Кызылга болуп эртер. Сибирь болгаш Ыраккы Соңгуучук улустарының спортувун национал хевирлеринге спартакиадазынга уткуштур белеткел кылдыр эрттирген болгаш оон программазынга волейбол, баскетбол, спортчу бооданга, стол теннизи, национал якут халыглар, шыдыраа киргеп.

Баткетболга бирги, ийиги, үшкү черлерни Кызылдың педагогика институдунуң, көдээ ажыл-агый техникумунуң, политехникумнуң оолдар, көдээ ажыл-агый техникумунуң, педагогика институдунуң, эмчи училищезиниң уруглар командалары дараалаштыр эзээн.

Волейболга ужураажыгаларга көдээ ажыл-агый техникумунуң оолдар, педагогика институдунуң уруглар командалары эң аваңгыр болгаш демниг ойнап, тиилелгеии бүгүрелдиг чедип алган.

Команда аайы-биле инити шаңналдыг черлерни педагогика институдунуң, башкы училищезиниң, политехникумнуң командалары дараалаштыр алгылаан.

Спортчу бөдөлгага маргылдаа солун эрткен. Эки техниктиг түңнелдерни болгаш бедик мергежилдиг спортчуктар хевирииге кыстар аразынга республика чемпиону Люда Голубцова, улуг улус аразынга республика чемпиону Галина Симбирёва (кайнымдаа Кызылдың политехникумундан) олар көргүскен.

Сөөлүг чылдарда стол теннизи бистең хей кижи киржир, сонуургаткыг оюн апаргаан. Ынчангаш бо хевирге маргылдаага спартакиадазының өске хевирлеринге бодаарга, эң хей командалар киришкени таварылга эвес. Командалар аразынга бо хевирге оюнчаргага эмчи училищезиниң оолдар болгаш кыстар командалары тергиндээн. Теннисистер Света Доңгак (эмчи училищези), Тоня Сарыг-оол, Валя Шульгина (кайнызы-даа башкы училищези), Николай Ооржак, Владимир Сидоров (ийиндээн пединститутуган) олар спорттуң бо хевирииге эки мергежилиг турар.

Педагогика институдунуң шыдыраачылары Монгуш Шаалый, Түлүш Монгуш-оол, Зоя Халыун олар чаңгыс-даа кижиге уттурбаанныр.

Бо бирги спартакиадазының масселызы болгаш организастыг эрттирериинге башкылар Василий Бакпыков (якут халыг), Вячеслав Хопров (баскетбол), Седип Лаво (волейбол) олариың идепкейлиг киржии, спорттуң түс-түс хевирлеринге маргылдаалариы бедик деңнелге судьялаанын демдеглээри чугула.

Ф. МЕРЗЛЯКОВА,
К. КАЛЫНДУУ.

Алёшаны дилежип көрүнер

Май 16-да оглувус, 9 харлыг Алёша Норбу ойнап чоруткаш, ол хевээр чанып келбээн. Алёша мынчага дээр чок хевээр. Кеткен хевии — школачы кара форма, ак-коң, хаяа-карак шугумнуг хөйленнинг. Оолду көргеш, оон дугайында чүве билгеи кижилер Кызыл хоорайда Маяковская кудумчуда № 9 бажыңга лыңнадырын улуу-биле диледнивис.

С. НОРБУ.

Редакторнуң орлаакчызы
С. К. ШОПГУ.

ССРЭ-НИҢ ИХМ ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ШКОЛАЛАРЫ 1969—1970 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА КУРСАНТЫЛАР ХҮЛЭЭП АЛЫР

Школалар Иштики хереглер министерствозунга ажыл-агаар дээди болгаш ортумак эртемниг юрист специалистерни белеткеп турар. Өөренирининг хуусаалы дээди школага 4 чыл, ортумак — 2 чыл.

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫННЫҢ ЧУРУМУ.

Дээди школаның кирип өөренир салбырынга эр кижилерни 30 харга чедир, долу ортумак эртемниг, кадыының байдалы ССРЭ-нии Иштики хереглер министерствозунуң органнарынга ажыл-агаарынга тааржыр кижилерни хүлээп алыр.

Ортумак школаларга шериг албанын эрттирген хамаатыларыны, долу эвес ортумак эртемниг, кадыының байдалы Иштики хереглер министерствозунуң органнарынга ажыл-агаарынга тааржыр, 30 хардан улгатпас назылыг кижилерни өөредилгеже чорудар.

ШКОЛАЖЕ КИРЕРДЕ ДАРААЗЫНДА ЗИЗАМЕННЕРНИ ДУЖААР:

орус дыл болгаш литература (аас. бижимел-биле). ССРЭ төөгүзү (аас-биле)

Ортумак болгаш дээди школаларже киирии күзээннер бо чылдың июнь 4-ке чедир Кызыл хоорайга келгеш. Иштики хереглер министерствозунуң кадрлар киллизиите комиссия эртер.

Болунга дараазында документилерни мыын-ла аңгай турар:

ортумак эртем дугайында документ (болу)
шериг билези.
автобиография.

сөөлүг ажылдап турган черинден болгаш будуруште, партия, комсомол организациязынга бүдүреттирген практиктиг ажыл стажының дугайында характеристика.

3×4 немчаалыг үш чурук.

Тыва АССР-ниң Иштики хереглер министерствозунуң кадрлар киллизи.

КИНО

МАЙ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өвээн мегээшинии» 9.20, 12.10, 3, 5.50, 8.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыынды 10. «Ыыта-даа хамаарышпас суглар» 11.20, 1.20, 3.20, 5.20, 7.20, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Янтарлыгдан келген дургун» 10, 3.10. «Кашмирге болган ыманшыл» (1-ги, 2-ги сериялары) 5, 8.10 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлаакчыларының болгаш пропаганда киллизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийнең амыдырал киллизиниң 23-54, культура киллизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуу киллизиниң 21-27, информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаш 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында паргаага эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00634.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үндеавилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 31 СУББОТА № 125 (7971).

Өртээ 2 көп.

СОВЕТ-АФГАН КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Афганистанның Премьер-министри Н. А. Эттемадиниң чалаанын өзугаар албан бөлүзүнүң найыралдыг аян-чоруун кылып, 1969 чылдың май 26-дан 30-га чедир Афганистанга чоруп турган.

А. Н. Косыгин май 27-де демдеглээни чүртүүн хамаарышкак чоруунуң үнүү—национал байырлалы-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Совет Эвилелиниң чазаанын болгаш улузунуң чедирген байырын Афганистанның хааны Мухаммед Закир Шахка, чазаанга болгаш улузунга дамчыткан дээрзин совет-афган кады кылган дыңнадыгда чугаалаан. Ол-ла үеде совет-афган харылзааларын туруткан хүнүнден бээр 50 чыл оюу болган. Ол кайгамчыг хүнүү Афганистанга база-ла төлептиг-биле демдеглээн.

Афганистанга чоруп турган үезинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Премьер-министр Нур Ахмед Эттемади-биле кады Кабулда политехниктиг институттуң ажыдыышкынынга холбаштырган байырлалдыг ёзулалга киришкен. ол институт афган национал инженер-техниктиг кадрларын белеткээриниң улуг төвү болур. Бо институтту Совет Эвилелиниң дузаазы-биле тудуп турган.

А. Н. Косыгин оюу үдеп чоруур кижилер-биле кады Совет Эвилелиниң деткимчези-биле тудуп турган өске-даа тудугларга база чорааш.

Афганистанда чер болганга хүндүлүг совет аалчыны болгаш оюу үдеп чоруур кижилерни Совет Эвилелиниң улустарынга афган улустуң найыралының болгаш хүндүткелиниң сеткил-сагыжын илергейлээн чылыг болгаш хүндүлээчел ёзу-биле хүлээп ап турган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Афганистанның хааны Мухаммед Закир Шах, Премьер-министри Нур Ахмед Эттемади болгаш өске-даа афган күрүне база хөй-нимтин ажылдакчылары-биле ужуражып, беседазар кылган.

Найыралдың болгаш бот-бодуун билчир чоруктуң байдалынга эртикен ол беседалар чоруп турда совет-афган харылзааларны хөгжүдүн база быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле, а ол шынаа Азиянның ол районунда байдалды кириштирбишаан, делегейниң ийи талага сонуургалдыг айтырыгларының талазы-биле саналга-онаадарының ажыктыг солчулгазы болган.

Совет күрүнениң үндеавилекчизи В. И. Ленин болгаш хамаарышпас чоруук дээш Афганистанның демиселиниң удуртукчулары күрүне талазы-биле ханы мерген угаантыр чоруун көргүзүп, ийи чүрттүң нимитпел болгаш политиктиг системаларды ямазы-бүрү тураажок, бүрүн дең эргеге, хамаарышпас чоруун болгаш тускай догуламаашкынын хүндүлеп көөрүнге, боттарының иштики херектериниң долгаарлашпаанынга үндеапээш, найыралдыг харылзааларны тургускаанын талалар күзелиниң аажок ханышкынызы-биле демдеглээн.

Совет-афган чаагай кожа-хелбээ турар чоруктуң чартык чүс чылдыг юбилейин демдеглевишаан, ийи тала шинтпирлеттинмээн болгаш маргылдаалыг айтырыглардан хостут, бот-бодуун хүндүлежир болгаш бүзүрежир чоруктуң ёзулуг сиңнижикен совет-афган харылзааларының чайгылыш чокка хөгжүн база быжыглын турарынга күзелинин бүрүн ханганын илергейлээн.

Совет Эвилели биле Афганистанның аразында кандыг-даа политиктиг негелделерден хостуг экономиктиг кады ажылдажылга Афганистанның улузунуң экономиктиг депшилгезиниң үндеазыннерин тургузарының херээнге шылгаракгай рольду ойнаан дээрзин афган тала күзел ханышкынызы-биле демдеглээн.

Беседалар чоруп турда талалар ССРЭ биле Афганистанның аразында экономиктиг кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле санал-онаадарны содуушкан база ийи чүрттүң аразында чарган экономиктиг дутуржулгаларның чедишкининг күүседтинип турарынга күзелинин хөнганын илергейлээн деп, дыңнадыгда чугаалаан. ССРЭ биле Афганистанның аразында чэнчыл болган найыралдың болгаш делегеецкей кады ажылдажылганың харылзаалары моон соңгаар-даа чедишкининг хөгжүүр, быжыглар дээрзинге быжыг бүзүрелин олар база илергейлээн.

Совет тала Афганистанның нейтралитединиң болгаш каяа-даа каттышпастың политиказын бедип-биле үнелеп көөрүп турар, ол политика Афганистанның хөгжүлдезиниң болгаш депшилгезиниң айтырыгларын шинтпирлээринге улут аргаларны тургузуп турар деп, дыңнадыгда оон ыңай демдеглээн. Ол политиканы удуртулга болдурбушаан, Афганистан делегейниң таңдыгга ынак чүрттаарының хүлээп көрүүшкүнүн болгаш хүндүткелин чедип алган. Таңдыгга ынак өске-даа күрүнелер-биле кады ССРЭ болгаш Афганистан делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарын, чепсегленишкинин эңдере бүдүрери соксадырын, ядролуг чепсекти нептередирил болдурбазын чедип алырынга бүрүн шинтпирлиг.

Совет Эвилели болгаш Афганистан вьетнам айтырыгын политика талазы-биле дүрген чөптүг шинтпирлээри дээш база катап саналдан турар, ынаыг шинтпирлээшкин вьетнам улустуң күзел-соруунга дүжүп, оон иштики херектериниг даштыкы холгаарлаашкынындан Вьетнамны комшаалар ийик. Ийи тала араб күрүнелерге удур Израильдиң соксавайн турар шериг чөптээлерин бүрүү шаап, эжелеткен араб девискээрлерден бүгү нараиль шеригнерин бүрүн үндүрбес болза, Чоокку Чөөн чүкке быжыг болгаш чөптүг тамбың тургустунуп шыдаавас деп санаа турар.

Колонналдыг тергиндээшкининиң адаанда ам-даа туруп турар улустарының өскенин дарлалыдан дүргеи хосталыры дээш оларның демиселиниң чөптүг херээнге бүгү хемчегиниң деткимчеани коргүзөринге ийи күрүнениң чазактарының быжыг шинтпирлиин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болгаш Афганистанның Премьер-министри база катап бадыткаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгининиң Афганистанга аян-чоруу ССРЭ биле Афганистанның аразында харылзааларны улам ыңай хөгжүдерининг болгаш быжыглаарының херээнге чаа чугула салмышкын болур дээрзинге бүзүрелин талалар илергейлээн.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Совет чазактың даасканын ёзугаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин бодунга таарымчалыг үеде Совет Эвилелиниг морлап келзин деп чалаазаны мындагылар хаан Мухаммед Закир Шахка дамчыткан. Ол чалаага өөрүп четтиргени-биле хүлээп алдынган.

Совет чазактың өөмүзээнилеп А. Н. Косыгин албан ёзугунуң аян-чоруун ажыктыг келзин деп, Премьер-министр Нур Ахмед Эттемадиниң чалаан. Ол чалаага өөрүп четтиргени-биле хүлээп алдынган.

КӨРҮЛДЕ үргүлчүлеп турар

Төөгүлүг ленинчи юбилейге холбаштыр идей-политиктиг ажылдарның код угланышкынын «В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга белеткел» дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында тодараткан. Ацаа дүүштүр амгы үеде библиотекаларның Бүгү-эвилел көрүлдези болуп турар.

Тываның библиотека ажылдакчылары, СЭКП ТК-ның доктаалын удуртулга болдурбушаан, баштыңчының улуг юбилейинге тураскаатпан көрүдеге казба-биле киржип, ажылчы чоннар ортузунга номну, ылаңгыя ленинчи литератураларны пропагандалаар болгаш иептередир, тайылбыр масаллыг ажылдарны чорудар талазы-биле хөй талаалыг улуг ажылдарны чорудуп турар. Библиотекаларның Бүгү-эвилел көрүлдези болгаш кыйгыржылгазы бистиң библиотекаларывыстың ажыл-чорудулгазын чаа, бедик чадаже кедүргеп.

Көрүлдениң кол сорулгазы — ленинчи идеяларны, оларның амыдыралда боттанныышкынын номнуң дузазы-биле массаларга казба-биле пропагандалаары болур. Бо үүлге чагырткаш, библиотекаларның бүгү ажыл-чорудулгазын идепкейжидери, оларның тудулгарын, септелгезин, деримге оттиелдезин экижидери, номну кижи бүрүзүнге чедирери болуп турар.

Үеттүде кол үүлге даянгаш, көрүлдеге идепкейлиг киржип, библиотека ажылының, номну пропагандалаарының чаа арга методтарын тып, массалыг хемчеглерни казбартып тургаш, эки түңнелдерни чедип алганнарга Кызылдың библиотекаларын, Шагаан-Арыгның, Сарыг-Септиң район, Бии-Хемде Өөктүң, Улуг-Хемде Торгалыгның, Ак-Тургунуң, Таңдыда Балгазының көдээ библиотекаларын хамаарыштырып болур. Бо библиотекаларның ажылдакчылары Бүгү-эвилел көрүлдезиниң политиктиг болгаш практиктиг улуг ужур-дузазын ханыза-биле угаан билгеш, бүгү ажыл-чорудулгазын ленинчи 100 чылга, Совет Тываның 25 чылынга белеткелдерже дорт утландырган.

Чижек кыдыр Улуг-Хем районнуң Торгалыг көдээ библиотеказының ажызын ап көрээл. Оон ажылдакчыларының тывынгыр болгаш чүткүдүг болганындан библиотека арыгсилиг, септелге деримгеэн эки кылдынган. Библиотека «В. И. Ленин дугайында номнарны өг-бүле бүрүзүнге» деп кыйгының адаа-биле ажылдап турар. Ам үеде Ильичиниң ажылдарын болгаш оон дугайында литератураларны Торгалыг суурнуң өг-бүле бүрүзүнде чедирген. Хову шинчилериниг болгаш малчыннарга мындыг номнарны чедирери доостур чоокшулаан.

Үеттүде түңнелди чедип алырда, библиотека номчукчулар-биле массалыг-даа, түс-түзүмде-даа ажылдарны экижиттеп, билдилиг ажыглаан. Номнар допчуланын суурга-даа, бригада, фермаларга-даа кылгылаан. Номчулга конференцияларын эртирип, номну плакат, стенд болгаш делегеле аргазы-биле пропагандалаарын, кежер библиотекаларны калбаа-биле ажыглап келген. Мындыг ажылдарның түңнелинде номчукчуларның саны өскен, чонга сүмелээн номнарны, Ленинниң ажылдарын, оон дугайында литератураларны кижилер массалыы-биле ап турар апарган. Оон дараазында библиотека ажылдакчылары башкыларның, өөреникчилериниң, комсомолчуларының киржилгези-биле өг-бүлелерге чедип, ленинчи литератураларны сүмелеп тургаш, бо айтырыгны эки түңнелдиг шинтпирлээн.

Республиканың библиотекаларының аң хөй нуруузу көрүлдеин бедип-биле үнелеп, ында эки белеткелдериг ужуражып турар болза-даа, бо чугула ажызга харысалга чок чоруун көргүзүп турар библиотекалар ам-даа бар, а чамдык районнарның культура киндистери, район библиотекаларын мындыг байдал-биле эптешпишаан турарын буруу шавар херек.

Көдээ библиотекаларга методиктиг дуза көргүзер, библиотекалар көрүлдезиниге белеткелди районга башкарар ужурлуг Тес-Хемниң район библиотеказы боду безин амга чедир боттуг, коскү ажыл кылып шыдаавас. Бии-Хемниң Аржаанда профвилел библиотеказы, номчукчулар ортузунга массалыг ажыл чорудардан туржук, орап савазын безин чурумчудуп, дериг шимеп албаан. Юбилейге утказутпар социалистиг күзелге албаан. Улуг-Хемниң Үрбүнде, Кызыл-Дагда библиотекалар ленинчи юбилейге, Бүгү-эвилел көрүлдезинге белеткелдер талазы-биле планы чок ажылдап турарындан номчукчуларының саны дыка эзээп. Бир эвес Бай-Тайга районнуң Бай-Талда көдээ библиотекага баар болза, чамдык хүннерде ажыттынмас, шоочалыг турар.

Бүгү улусчу улуг байырлалга чурт белеткеннп турда, ол байырлалдың шинтпирлиг чылы эгелей бергенде, идеологтуг ажылдың библиотека ышкаш ындыг массалыг баазаларының чаңгызы-даа үстүнде черлер ышкаш багай ажылдап болбас дээрзи билдингир. Ындыг болганда чер-черде партия, совет, профвилел организациялары хөжүдап турар библиотекаларның ажылын дарый сайгарып көөр, юбилейге белеткелге болгаш библиотекалар көрүлдезинге олар идепкейлиг киришкен турар кылдыр ажылданчылардан бедик негелдени сөөмүр ужурлуг. Маңаа хамыктың мурнунда районнарның культура киндистери, район библиотекалары харысаалгалыг болур.

Көрүлдениң төнер хуусазы чоокшулап орар. Ынчалаада номну, оон иштинде ленинчи литератураларны пропагандалаары тур, үүлге көрүлде үезинниң сорулгазы эвес. Көрүлде номну чөнге чоокшуладырының бир чугула базыны болганда, ону билдилиг ажыглаар, оон түңнелинге библиотека бүрүзү эки көргүзүглерлиг киржир дээш массалыг, организаквы ажылды улам күштедирер, библиотекалар ажылында бар турар четпестерни дүргеп, шинтпирлиг чайладыр херек.

Ленинчи литератураларны чонга калбаа-биле иептередир дугайында Кызылдың электростанциязының коллективи чаа эгелээшкинни үндүргеш, боттарынга тодаргай хүлээлгени алган, оларның үлегерин адереринче бүгү коллективтерни кыйгырган. СЭКП обкомунуң бюрозу ол саналды ында-биле деткээш, май 5-тен июнь 5-ке чедир ном тарадырының айын республикага чарлаан. Бо чугула ажылды организастаарын хамаарышкан черлерге дааскан болгай.

Ном тарадып иептередириниң айынга республиканың бүгү библиотекалары бирги ээлчегде киржир хүлээлгелиг. Олар номнарны кижилерге чедирерин, пропагандалаарын боттары улам күштелдирер, номну садыгларын көүдедирин хандырар дээш садыгларда ном дептерлериниң чарлалын, делгелгезин, библиографиязын кызырынга библиотека бүрүзү садыг организацияларынга дузаалаар, номчукчуларының, садыш алмакчыларының ном шилип алырынга иднг бээр сорулгалыг. Ном тарадып иептередириниң айынга киржилге библиотекалар көрүлдезиниң түңнелинге киржир дээрзин утпас ужуралуг.

Афганистанның найыралчы черинде

КАБУЛ. (СЭТА). Май 29-та ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш Афганистанның Премьер-министри Нур Ахмед Эттемади Кабулда Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле тутқан политехниктиг институттуң байырлалдыг ажыдыышкынынга киришкен.

Институттуң хуралдаар залынга афган чазактың министрлери, хөй-нимтин ажылдакчылары, афган-совет тудуткулар, студентилер, профессорлар болгаш башкылар чыылган.

Залда олурганнар А. Н. Косыгинни, Н. А. Эттемадини болгаш оларны үдеп чораан кижилерни изиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Митинг эгелээн. Институттуң дериишкиннер комплексининиң начальныгы Чинзан болгаш дээди өөредилге черинин ректору Зиян чүве чугаалап, Афганистанга ак сеткилдиг дузаламчыны дээш Совет Эвилелиниге өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Оон дараазында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин индирге үүнүп келген. Институттуң байырлалдыг ажыдыышкынының ёзулалты афган улус бодунуң хамаарышпас чоруунуң 50 чыл оюн демдеглээн хүннеринде болуп турарын айыткаш, А. Н. Косыгин эрткен чылдарның дургузунда афган улустуң чедишкиннери бодунуң хостагзаын камгалап алганының болгаш бот тускайлан хөгжүлдениң оруунче оон киргеннинің ачызында болдуваар аргалыг болган дээрзин демдеглээн.

Азияның хөгжүлдезин үр үеде империализмге моондакгаттырып келген күрүнелериниг артем-техниктиг национал кадрларны белеткээр сорулга соңгаарлаттынмас онаа характерлиг болуп турар деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы чугаалаан. Кабул политехниктиг институт ол сорулганы шинтпирлээринге ёлээн хире-чергези-биле дузалаар.

А. Н. Косыгин техниканың болгаш артемниң национал кадрларын белеткээринге чугула төп болган турар ужурлуг ол өөредилге черинин тудуунга киришкен афган инженерлерге болгаш ажылчыннарга, бүгү кижилерге бәйыр чедырген.

Совет-афган кады ажылдажылгага хамаарыштыр А. Н. Косыгин Кабулдуң политехниктиг институду ол кады ажылдажылганың база бир тудуу болур дээрзин чугаалаан. Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы болуп, Афганистанга чораап, 1963 чылда оон дежөөнин баштайгы дажын салган.

Совет чазак Афганистан-биле найыралчы харылзааларны улам ыңай быжыглаарын бодунуң даштыкы политиказының база бир аң чугула сорулгазы кылдыр көрүп, ол политиканы барымдаалаап, совет-афган кады ажылдажылганың айтырыгларын үнелеп көрүп турарын база катап демдеглээри биске күзенчиг-дир деп, А. Н. Косыгин медеглээн.

Эрткен 50 чылдарның дургузунда совет-афган найырал улам ыңай быжыккан, бистиң чүрттарывыстың амыдыралчы эрге-ажыктарынга оон дүжүп турар дугайын ол чугаалап турар-дыр деп, А. Н. Косыгин чугаалаан.

Совет Эвилели биле Афганистанның аразында чаагай кожа-хелбээ харылзааларны баксырадырын күзээн кижилер чүү-даа чедип ап шыдаавас, тайбынның, кады ажылдажылганың, депшилгениң чүгле дайзынары кылдыр боттарын сойгаладыр дээрзинге бүзүрелин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы илергейлээн.

Чугаазының түңнелинде А. Н. Косыгин ССРЭ биле Афганистанның аразында бүгү талалыг кады ажылдажылгага алдар, совет-афган найыралга алдар болдурган иёрээлдерни салган.

Оон дараазында чүве чугаалаан Афганистанның Премьер-министри Н. А. Эттемади амгы үеннің негелделеринге дүүштүр туткан болгаш чаа дериг-биле дорээн Кабул политехниктиг институт Афганистанга найыралты болгаш кожа чурт—Совет Эвилели-биле чаагай кады ажылдажылганың түңнели болур дээрзин күзел ханышкыныбиле демдеглээн.

Бо комплексининң тудуун доозканы бот-бодуун хүндүлежиринге, бүзүрежиринге болгаш чаагай кожа-хелбээ турарынга үндеазылээш ийи чүрттүн аразынга боттандырып турар кады ажылдажылганың дугайын хереченлеп турар, ол дугайын хамаарышпас Афганистан болгаш Владимир Ильич Ленин баштаан аныяк Совет күрүне бодунуң үезинде медеглээн болгай деп, ол чугаалаан.

Политехниктиг институттуң тудуунга болгаш ону ажыглалга киирериниге ёрес-маазырлыы-биле ажылдаан совет тускай эртемниглериниң кылган ажылы дээш Афганистанның чазаанын өөрүп четтиргенинги Н. А. Эттемади илергейлээн. Комплексинин тудуунга болгаш политехниктиг институтта өөредилге чорудулгазын боттандырарынга Совет Эвилелиниң деткимчези ийи чүрттүң улустарының аразында чаңчыл болган найыралдың дугайын хереченлеп турары ССРЭ-ниң үнелиг дуза-ламчызының база бир шылгарантай үлегер-чижээ болур деп, ол демдеглээн.

Митинг соонда А. Н. Косыгин биле Н. А. Эттемади чүрттүн национал кадрларын белеткээр дээди өөредилге черинин өөредилге болгаш чүрттаалга корпустарын көрген.

А. Н. Косыгин Равалпиндиде

РАВАЛПИНДИ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Пакистанның Президентиниң генерал А. М. Яхья Ханның чалаанын ёзугаар найыралчы санал-онаадарны солчуур-биле май 30-да Равалпиндиде чедо берген.

Совет Эвилелиниң болгаш Пакистанның күрүне туктарыбиле шимээн Чаклала аэродромунга А. Н. Косыгинни Пакистанның Президентиниң генерал Яхья Хан, шериг администрация чөвүлелиниң кежигүүн генерал-лейтенант А. Хамид Хан, ужар чүүл маршалы Нур Хан, вице адмирал М. Ахсан болгаш албанның өске-даа кижилери утказаан.

Үтүүп алмышкын үезинде хүндүлел таңныылын чыскаагаи болгаш Совет Эвилелиниң база Пакистанның күрүне гимнерин күүседткен.

Секретарьлар семинары

СЭКП Тыва обкому бүгү административтиг органнарда партия организацияларының секретарьларының республика семинарын май 29—30-да Кызылга эртиргеп. Ацаа партия обкомунуң кижи-ле чүүлелчизи эш **В. Дөрүм-оол**, обкомуң ажылакчылары эштер **С. Сонам**, **А. Зайцева**, **В. Очур**, республиканың прокурору **А. Ховалыг**, Тыва АССР-ниң Бүрүнеинин айыыл чок чорук комитединиң даргазы **И. Ситиев**, Иштики херектер министрлиин оралакчызы **П. Селиванов** болгаш оон-даа өскелер иштн политиктиг база партияның иштики амыдыралының айтырыгларының талазы-биле лекцияларны номчаннар. Оон киржикчилери дуржулгазын солушканнар.

Семинарга СЭКП обкомунуң секретары эш **К. С. Шойгу** чүве чугаалаан.

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг үткууру-биле чоокта чаа Ак-Довуракта комсомол комитеди ВЛКСМ райкомунуң удуртулгазы-биле хемчегларни ажылдап кылган, ону комсомол райкомунуң пленумунга бадылаан. Чүү хемчегларил ол ындыг?

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң администрациязы-биле кады аныяктарның техниктиг чогаадылгазының «Беш чылда — аныяктарның мергежилии, дилеп тывары организастаар» аттыг көрүлделерин чорудар, аныяк ажылдакчыларның орттуунга профессиялар талазы-биле конкурстарны организастаар.

Чаа тудуп турар Культура бажыңының тудуу саадап турар чүве болганда, ону шефтээр болгаш комсомолчу бүрүзү оон тудуунга 15-тен эзээп эвес шак иштинде ажылдап бээр дээрзин хемчегларде бижээн.

Партияның, чонның революциячу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга аныяктарны шериг-патрпотчу кижиздер чорукту улам экижидер-биле: аныяктарның походтарга массалыг киржирин хандырар. дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлери-биле походтарга чорааннарның ушку район сёлёдүнга киржир дээш, өскедаа чүүлдерин база айыткан.

Ленинчи хүннерге хелбаштыр ленинчи чогаалдар база В. И. Ленинге холбашкан чогаал номнарының талазы-биле номчукчулар конференцияларын чорутккулаар. Айыткан черлеринге ленинчи музейлер, өрөөлдер, булуңнар тургускаларының талазы-биле ажылды улам дүргедедир болгаш оларга ленинчи номчулгаларны, кичээлдерин, байырлалдыг кежээлерин, пионержи чыыштарын, шугум чыскаадарын организастагылаар — бо хемчегler ажылдың бир кол чүүлдери болуп турар. Ажылдап кылган хемчегларинің иштинде күш-культура болгаш спорт талазы-биле чүүлдер база массалыы-биле көрдүнген.

Ленинчи ёзу-биле чурттаар, ажылдаар болгаш өөренир — бо дээрге Ак-Довуракта аныяктарның бо хүннерде кол лозуңу-дур.

Малчыннарның чедишкинин

Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» көдээ ажылагай артелиниң иштилери бешчыл планының дөртки чылының планының онаалдаларын чедишкининг күүседип турар. Колхоз күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын 75.7 хуу, эт садарының планын бүгүн чартык катап ажыр күүсеткен. Колхозтуң малчыннары эт, дүк садарының чартык чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш шүдүргү ажылдап турарлар.

ЧАРЖАЛАШКАН ИЙИ ӨҢ

Таңды районда ат-сураа ээлээн алгыг Хадын-Хөлдүң кедезининден харап көөрге, оон делгем девискээрде чаптыла берген суу, аяс дээрге чайынанып, дээрде булуттарны бодунда көрүнчүктелдирип чыдар. Бойдус чурумалынга ынак кижи ону көргеш, хүлүмзүрүп, сеткил-сагыжы чымчап кедпр. Хөлде эжингеп, оон кедезинде ужугуп чоруп турар кас, өдүрек, хөл кыдымында белдерде одарлаан мал чурумалды улам аян киирип, диргизип келир.

Ол бүгүнү магадап, ажылыш дугайында бодалдан биичии када чарлыгып олурда, черив сиртиледир динмирээн шимээн чоокшулап келгеш, кижиниң кичээнгейин бодунче хандыда бээр. Ону көөр дээш, чанында делгем ховуже көөрбээр. Оон база кайгамчык чурумал, ажыл-ишчи кижилерниң бүдүрүп каан үүлезинин чурумалы көстүп келир. Шала хүреиип чыдар шелдеринде чаа үнүп эгелээн тарааларның кулактары чарган черни нөгаараткан. Гоптап көрүп олурарга, хүреп оңнуг хевистн ногаан удазын-биле ковчуг шевер кыс сап дорт сырыгылап бадырыпканзыг-даа. Чамдык черлерже көөрге ширтек сырыныың соргалары дег кожаалар-даа бар. Билдингирдир: дүжүттү бедидер дээш, дилиндектиг кылдыр чашкан тараа ышкажыл.

Даажы-биле кичээнгейин бодунче утландырыпкаш, далаш чок дедир ээпкен трактор, ногаан ховунуң ортузунга кара-хүреп кожааны соонга артырбышаан, улам ырап, шимээни хоюг кыынып бар чоруур. Ону эдерти көрүптерге ак-сарыг оңнуг тракторлар өөр-даа, чаңгыс-чаңгыс-даа ховуларда шуужуп-ла турар. Таражы иштининг чаагай үүлезин хүндүлевишаан, аңаа чоргаарланып келгеш, дестүнмейн. Дуржулга станциязының № 5 бригадазынче хаптывыс.

Бригадир Иван Васильевич Кулинич сүт соөртур машина чанында адакчи-септекчилер-биле чугаалашкан, кайда тракторларга чүүл кылып бергенин айтыргаш, ам Катышевти трактору чүй шаптырып бээрин сүмеледи (бо бригадада трактор бүрүзүн 4 шак болгаш-ла шлянка дамчаан суг-биле чүдүрүп турар). Бригада бо чылын чүгле тараа культуралары, мал чеми тарыыр кылдыр тускайжыттынганын бригадир чугаалады.

— Механизаторлар часкы хову аймагын арестиг арттырдилер. 977 гектар кызыл-тас тарыыр планныг бис, ону апрель төнчүүнде эгелээш, май 8-те доозкан. Бо чылын кол кичээнгейни хөрүүнүң хатка аларыр чоруунга удур демиселче утландырыгаш, чажылдаиы тырый бастырар болгаш аңгыска бүдүнде чажар сеялкалар-биле чоруткан. Час хатшуургаиныг болду, элезин-довурак дүүн үргүлчү болуп келди. Ол хиреде-ле тараанын үнүжү дыка эки, онза үрелген участок чок болду — деп, бригадир чугаалаш, — Бир эвес аиаа сеялкалар-биле чаштырган болза, чаа үнүп чыткан тараа сөөлгү шуургантала бастырып каар, а үнмээн үезин чанагаш калыр ийик— деп үргүлчүледи.

Чингир ногаан кылдыр кулакталган тараалыг шелдерни магадавышаан, ону бүдүргеи кижилериниң дугайын чугаалажы бердивис. Часкы сезонда трактордар аиаа турар, үрелир чоруук эң эвээш болган, оон уламындан үлүг-норма күүсетпес механизатор чок болганын бригадир сеткил ханып чугаалады. Чамдык механизаторлар чажылда, илиртээшкинге харыи-даа 1.5—2 норманы күүседип турган.

Механизаторлар М. В. Катышев, Д. М. Червяков оларның дугайын бригадир сеткил-сагыжының ханызындан үнелеп чугаалады: «Сезон эгезинден амга чедир чаңгыс-даа хүн тура дүшпээн, ээлчег нормазын 200 хуудан кудулаппас. Ёзулуг мастерлер-дир ийин»—дей-дир. Бригада 500 гектар чиңге-тарааны үрээнге, 300 гектарны мал чеминге тарыыр. Сөөлгү арткан 100 гектарны ол ийи механизатор чажып турар болду.

Михаил Владимирович Катышев мырыңай аныяк оол болду. Комсомолчу. Делгем билиглиг механизатор, чолаачы. Ол ДТ-70 трактор-биле чарбаан черге чаштырар сеялкалыг, хүнде 20 гектарга тараа чаштырар нормазын 40—45 гектар кылдыр күүсединп келген. Илиртээшкинин санаваска безин ол үш чүс чыгам гектарга тараа чаштырган, бригадада социалистиг чарыштың бирги черин үргүлчү ээлеп келген.

Бешки бригада чүгле бригаданың-даа эвес, харын Дуржулга станциязының бүгү тараажылары бо чылын эки ажылдаан, оларның күшажылтын чер байлак дүжүт-биле харылаар дээрзин тарадының хову-шелдү шыпкан ногаан кулактары бадыткап турар. Ону көргеш, Хадын-Хөлдү сактып кээрге, ийи чараш ең арааында кагжып, чаржалажып тургаизыг.

С. ЧИНЖИТ,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: Механизатор М. Л. Катышев мал чеми чиңге-тараа чаштырып тур

С. ФЕОКТИСТОВТҮҢ фотозу.

Хову-Аксы суур чыл келген түдүм улам өөрү чаагайжып турар. Суурда түдүү ажылы кылып турар бригадалардан эң А. Глуховка удуртқан бригаданың кежигүннери ай саныңда эки көргүзүглерин чедип ап турар. Бо күннерде ук бригаданың түдүгжүлары 500 олуттуг база спорт залдыг культура бажыңын кылып турар.

ЧУРУКТА: бригада кежигүннериниң чаа түдүгда ажылдап турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ТАЙБЫҢ ИШТИҢ КИЖИЗИ

Түдүгжүлер каяа-ла келир болдур, анда амыдырал хайыгын үнер. Өргеп безин турбаан черге: чаа бажыңнар туттунуп кээр. Түдүгжүлер — тайбың иштиң кижилери. Олар черинң кырын чечек-биле хөлөөн ышкаш, янзы-бүрү түдүгларны, сайгылааны чайыннаңган хоорайларны түдүп турар. Ынчангаш бис түдүгжүларның улуг ажын, оларның чогаадыкчы чаагай соруун сеткиливис хамыдыңан үнелеп, оларга чоргаарланып чоруур бис.

Бо удаада силерге адын адаа таныштырар дээн маадырым база-ла түдүгжү ижи.

Салгынсырыы, изиг хүнге додуктаан борбаксымаар арын-шырайы күдер хүрең, оруг черинң кедек сымдан түрүм чоргаар үнүп келгең нөш ыңнаш мөге сыннып, түткан ижин туюлунга чедирбээнде сагыжы оожургавас, тура-соруу чалар от дег кыптың чоруур ажылчын эш — Довгак Чүлдүм-оол ийин.

Аныяк оол түдүгжүнүң мергежилин дүшпу-келгиже эвес, а харың сеткилиниң хамыдыңан изиг күзелең-биле шилип алган. Амыдыралының иштинде чидиг бистинг балды түдүп, бызаңнап, шеверленип көрбээн оол бодунуң изиг күзелинге утку-түптүр базынган.

Тыва черинң агаар-бойдузу ширинн. Чүү-даа көзүлбес шаң куу тумандыг соок кыжын, чалар от дег хаарын келир изиг чайын безин түдүгжүлер эрес-шудургу ажылдап. Бижит тура-соруу-биле салган орулгазын чедип ап турар.

Чүдүм-оол түдүгжүнүң ажылынга өөренип чоруп турарга, оң чамдык өөрү мынчаар кыжырып, шоодуп-даа тургулаан.

— Ажыл тыпшаанын ол бе, оол? Довурак-доозунга боражып чораан чоор оңу...

«Ажыл дээрге—амыдырадың үндезининдир. Кандыг-даа ажыл дешпик, ынчалзада ол кижиге өөрүшкүнү берип турар. Силер харын ажыл дилээр, чашпан баштаан өшкү ышкаш, чаңгыс ажылга турумчуп доктаавас-тыр, силер» деп боданмышаан, аныяк түдүгжү оларга мынчаар чугаалаар турган:

— Ажыл биле ажыл дөмей. Мен ажылымны бодумнуң күзелим-биле шилип алган мен. Ол силерге кандыг-даа хамаарылгалыг эвес. Бир эвес хамаарылгалыг деп бодаар болзуңарга, мээң-биле кады ажылдаңар.

Бодунга таварышкан баштайгы бергелерин түдүгжү Чүдүм-оол «Кызыл түдүгө эргелелиниң түдүг участогунга ажыл эртип, түдүгжүнүң бедик мергежилинге өөренип алган.

Чалым нязын—ол дээрге романтика. Кайда-ла берге-дир, каяа-ла улуг үүлеп бүдүрер дээн-дир ол ынаар бир дутаарында чоруур. Түдүгжү Довгак Чүдүм-оол «Тыва кобальт» түдүүн тудар дээн чоңнуң, чүрттүң кыйгырыын ёзугаар Хову-Аксыңче чорупкан.

Маңаа келгеш, ол улуг Төрээн чүргүнүң ырак, чоок булуңнарындан келген хөй янзы нациянын оолдар, кыстары-биле демин каттыштырып ажылдай бергеп.

Улуг түдүгга кижиниң күш-ажылчы мөөш-шынары дораан көстүр. Чүдүм-оол бодунуң үе-черге өөрүгден чыдып калбайн, ажылдап турары бригадазының база бир шалычы түдүгжүзү апаргаң.

Тываның өңнүг металлүргизавының баштайгызы—Хову-Аксы комбинаттың түдүү аныяк оолдуң амыдыралынга улуг эргиленн кылган. Хөй кижилиг бо улуг түдүгга кижилериң аку-дүмка найырадынын, кады-демниг ажылының дугаймында кайгамчык-ла үнелиг үүлдерни биилп алган. «Эш», «найырал» деп сөстериң ёзугаар уткаанын ол маңаа көрүп, ону үнелеп биилп апарган.

Ооң амыдыралынга болган бир улуг болуушкун —Коммунистиг партияның хүрээлениинге 1965 чылда киргени болур. Ооң эгелээш-ле ооң амыдыралче, ажыл-ишче бодалы долузу-биле өскерлип, чаа-чаа сорулгаларже уланган. Канчаар ажылдаарының үлегер-чижээн ол өөрүнге кажаңгызындан-даа артыкка көргүзүп эгелээн.

Коммунист Иргит Моңгенин удуртқаны түдүгжүларның комплекстиг бригадазында Довгак Чүдүм-оол бедик хүндүткел болгаш чоргаарал-биле ажылдап турар. Бригадада 25 кижи бар. Олар шуптузу күш-ажылдың будурукчулүүн бедидер дээш ажылдап турар болгаш боттарының аразында социалистиг чарышты калбарткан.

Түдүгжү коммунист Довгак Чүдүм-оол ам дашчының дөртку, бызаңчы, арматурщиктиң, бетонщиктиң үшкү разрядтарын чедип алган.

Х. ӨПДАН-ООЛ.

Эптекчилер-мурнакчылар

Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың түдүүнүң шинги газчазинде ажылдап турар, П. Федотов удуртқан бригаданың эптекчилери («Сибирьтехмонтажтың») доктаамал үүрмектеп сорттаар черинң түдүүнда ажылдап турар. Апрель болгаш май айларда олар нарын руда үүрмектээр база руда ангылаар корпустарда дөрт транспортёрну, сес чаданы болгаш өске-даа түдүгларга дериилге ажылын дооскулаан.

Сөөлгү үеде бригада руда ангылаар корпуста хүрээп алыкчы болгаш дамчыдыкчы дериилгелерин белеткеп киргең. Бригадада мурнакчы кижилер хөй. Ол болза слесарьлар-монтажниктер С. Киселев, А. Зинченко, М. Омельяненко болгаш өскелер-даа-дыр.

Ооң-биле кады улуг болгаш ортумак руда үүрмектээриниң корпузунуң түдүүнда 30 тонналың кранын удаасе эптептер, ооң соонда бригада улуг руда үүрмектээр дериилгелерни эптеп киргиптерлер.

Бригаданың ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш калбарган социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар болгаш анда холбаштыр алган хүрээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш кыымак ажылдап турар. Хүрээлгени түгле долдур эвес, харын ажыр күүседирн—бистиң ол лозунгувус ол—деп олар бүзүрелдиг чугаалаварлар.

Ол-ла хемниң ортаа үезинде улуг көвүрүглүг ында суурнуң чүүргажылларының күзүлбээ түдүп дооскан. Ол ышкаш Сарыг-Ыяшта көвүрүглүг база-ла чогуур үезинде тутқан. Хемнериң суу улгатпаанда көвүрүглөр ажылгалда киргеңи черле демдегленчиг болуп турар.

Х. КУСКУН-ООЛ.

ТУСКАЙ МЕРГЕЖИЛ

«Тыва кобальт» түдүү эргелелиниң ажылчышпары түдүгжүларның ажыл төлевирин өскүргени дээш партия болгаш чазакка улуу-биле өөрүн четтиргенин илереткиишаан, аңаа харын кылдыр күш-ажылдың будурукчулүүн бедидип, түдүг-монтаж ажылдарының шынарын экижидип турар.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүе чыл болур оюнга холбаштыр алдынган бедиткен социалистиг хүрээлгелерде ажылчын бүрүзүнүң бодунуң тускай мергежилин бедиткен турарын чедип алыр деп шүүлт бар. Оны боттандырар дээш түдүг эргелели биле партком эзээн хемчегларни алган болгаш ап чорудуп-даа турар. Эрткен кыжын ажылчыннарның мергежилин бедидер тускай өөредилге черлерин организастаан турган. Ажыл шагы төнгенинден соонда түдүгжүлер, бетонщиктер, шеверлекчилер болгаш өске-даа мергежидиг кижилери карандаш, кыдыраштарын туткаш, мергежил аайы-биле кичээлдээр өрээлдерине олуруптар турганнар. Эрткен чазын мергежил бедидериниң шылгалдазын чүе ажыг ажылчын эрткен. Кайы-даа бөлүктүң өөренип кыштаан ажылчыннарының теория болгаш практика талазы-биле бижиг билигаар болганын комиссия кежигүннери демдеглээн.

Ажылчыннарның будурулге болгаш тускай өөредилгезин ам-даа организастап турар. Мергежил бедидериниң өөредилгези чугула айтырыг. Бир эвес бистиң түдүгжүларывыстың хөй нуруузу мергежилинин аайы-биле бедик разрядтыг болур болза, оларның ажылынын темпизи дүрген, шынары эки болур.

В. СПИРИН,
өөредилге комбинадының директору.

ТЕХНИКТИГ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯНЫҢ ДАРГАНЫ

Бистиң чүртүвүска коммунизмниң материал-техниктиг базазын түргүзүр талазы-биле ажыл болгаш эртем-техниканың бөгүнгү дүрген хемчүдээш ортумак эртеминг специалистериниң будурулгеге ролюн күштелдиргем. Ажыл-агыйга хүн бүрү салдынып турар айтырыгларны ажылчыннар, оларның мергежили чеже-даа бедик болза, шиитпирзеп күш четпес. А дээди эртеминг специалистериниң күш, мергежилин оонак айтырыгларже быдарадырга, варын сорулгалар кичээнгейден үнүп, шиитпирлеттинмейн артып шаап болур. Ынчангаш бөгүн будурулге черлеринде техник—харыысалгалыг ажылдакчы.

Сөөлгү чылдарда хөдөп болган ортумак мергежилдиг специалистериниң арасында пропорциязын оскертири эргежок чугула апарган. Ынчангаш, «тускай эртеминглер белеткээрин планнаарда, ортумак тускай өөредилгениң хемчүдээнин дээди өөредилгеден дүрген кылдыр көрүп турган. 1970 чылда үлетпүрге, тудугга, харыызаа черинге болгаш кадзо ажыл-агыйга бир хөдөп эртеминг специалисте-ле үш-дөрт ортумак эртеминг специалистер ойнажып турарын чедип алыр» деп. СПКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң докладтайында айткан.

Тывада үлетпүр будурулге дүрген темнелиг сайгырап, ажылчыннарның болгаш техниктиг интеллигенциянын саны өзүп турар. Ооң-биле кады тудугларда, ыланғыя кодзо тудугларда, даг-руда комбинаттарында, районнарның үлетпүр черлеринде ортумак квеөөнүң тускай эртеминге-ээ ам-даа чедишпес.

Техниктиг интеллигенцияны белеткээр талазы-биле Тывада баштайгы болгаш ам дээредиинде чаңгыс ортумак өөредилге чери—Кызылдың политехниктиг техникумуң 1964 чылда ажыттынган. Бо чылын ооң хүндүскү салбыры 79 аныяк специалисти белеткээр. Ол дээрге техникумуның ийи дугаар доозукчуларын-дыр. Эртеен чылдың доозукчулары—тудуг техниктеря, казымал байлактар болбазырадыр техниктер болган. Тываның янзы-бүрү тудуг организацияларында. Краснояреск крайның, Ыракы Чөөн чуктуң, Орталкы Азияның, Ленинград облазының даг-руда комбинаттарында болгаш фабрикаларында ажылдап турар.

Кызыл хоорайның тудуглазында болгаш будурулге черлеринде ажылдап турар 200 хире аныяктар техникумуның кежээки салбырында өөренип турар. «Үлетпүр болгаш инити тудуг» деп тускай эртеминг ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң докладтайында айткан.

Доозукчулары бо чылын алыр. Техникумнуң Ак-Довуракта кежээки салбырында даг-дүгү комбинадының ажылдакчылары, аныяк хоорайның чурттакчылары өөренип турар. Бо чылын аңаа техник-тудугжу болгаш казымал байлактар болбазырадыр техник деп квалификациянын дипломнарын база 50 ажыг аныяктар алыр. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чанында кежээки өөредилге черинин бары ажылчыннарны техниктиг эртемнер-биле чеңселгөрүнге болгаш түс черге оларның докладтаал ажылдаарынга ажоок таварылгалыг байдалды тургускан.

Техникумнуң материалдыг базазы ам дээредиинде кошкак. Лаборатория, кабинет, аудиториялырының чедишпес болганындан техникум тускай эртеминң түгле үш мергежилинге сургуулдар хүрээп алыр аргалыг: үлетпүр болган инити тудуг, казымал байлактарны болбазырадыры, тудугда планнаашкын (бо чылдан эгелээш).

1970 чылда техникумнуң өөредилге бажыңы болган лабораториялары туттунуп доостурга, металлүргия, даг ажылы, геология, электри-механика, экономика, автомашиналарны сеңгээри болгаш ажыглалары деп тускай эртеминерге белеткел эгелээр. Ынчангаш республиканың дүргей сайгырап турар үлетпүр будурулгелеринге ең чүтүлә специалистерни бээри — Кызылдың политехниктиг техникумунуң хүндүүт хүрээлгези боон турар.

Техникум коллективиниң бөгүнгү ажылында эзээн бергелер бар. Эң-не берге айтырыг өөредилге-лаборатория орээлдериниң болгаш лабораториа эт-херекселиниң чедишпези. Кол тускай эртеминер-биле безин чамдык программа көрдүнген практиктиг ажылдар чоруттунмайн турар. Спорт болгаш концерт залдары инити аудиториялар шуут чок болганындан техникумга хөй-иниитиниң политкижиндилелиг, культурамассалыг ажылдары шымар чок эрткилээр таварылгалар хөй.

Техникумнуң хүндүскү салбырынга колдуунда школаны чаа доосхан аныяктар кирип турар. А будурулге черлеринден тускай биженгиг келген, ажылдап чаңчыкан, тускай эртемни шилип алыр деп бижыг шиитпирлиг, турушгуг аныяктар техникумга анда-ава эвээш. Ол дээрге будурулге организацияларының ажылының четпеш-биле тайылбырлаттынар. Эки шыпарлыг, доктаамал ажылдан шыдаар аныяк специалистерни техникумдан маңаарда, аңаа кирер күзелдиглерни будурулге черлерни белеткеп, сүмелээр ужурлуг.

Амдыызында кодзо, суур Советтери, колхоз, совхоз баштаар черлери политехниктиг техникумче улуг чоруттайн турар.

Хөй-иниитн организациялар, район школаларының башкыларының техниктиг билиглерниң чугулазын аныяктарга кошкак пропагандалаан турар. Кызылда ортумак өөредилге черлеринге районнардан чылдың-на келир сургуулдарның чүгле 10 хире хуузу политехниктиг техникумче документтилерни дужаапан болур, а киреринің экзаменнерни оларның хөй иезин дужаап шыдаавайн баар. Ол чүге ындыгыл дээрге, кодзо школаларда математика, физика эртемнерни башкылазары куду шынарлыг эртип, өөреникчилерни техниктиг бот-ажылдарже, техниктиг бөлүмнерже хаара тутпайн турарындан.

Чоокку чылдарда Тываның хээли болгаш ортумак эртеминг специалистериниң арасынга техниктиг тускай эртеминглериниң саны көвүдедир — амыдыралдың чаа негелделеринге дүүшкен чугула айтырыгларның бирээзи. Үлетпүр будурулге черлери, школалар, совет болгаш хөй-иниитн организациялар оңу деткип, техникумга өөренип кирер аныяктарны шилип дузалажыр болза, Кызылдың политехниктиг техникуму үстүнде салдынган сорулгазы чедиишкинниг күүседип шыдаар.

К. КУЖУГЕТ,
Кызылда политехниктиг техникумнуң директору, геология-минералогия эртемнериниң кандидады.

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

КИЧЭЭНГЕЙНИ ЛЕНИНЧИ ТЕМАГА

МОСКВА. Парлаага арганнарынга ленинчи теманы ажылдап кылырынга бараан болдурган чогаадыкчы семинар журналистериниң Топ бажыңынга болган. Адырлар болган артем-техниктиг журналдарының ажылдакчылары дуржулгазын солчуп, улус ажыл-агыйын катап тургулар болгаш хогжудери-биле холбашкан ленинчи документтилерни база материалдарны журналистер шугуму-биле дилээр болгаш тывар ажылды чоруткан дугаймы чугаалашкан.

ШАХТЕРЛАР ОРДУЗУНУҢ КЛУВУ

ДОНЕЦК. Октябрь революциязының аттыг Культура ордузунда тургускан юбилей клуву «Моңгеде дириг Ленинге биелинң рапортувус», «Ленинниң ады-биле бодап, демисежип, чүрттеп чоруур бис», «Ленин орденинниң эдилекчилери» деп темаларга кежээлерни арттырген. Дагжылар бесседаларны болгаш лекцияларны улуг сонуургал-биле дыңнап турар. Олар партияның хоочун ажылдакчылары, күш-ажылдың маадырлары-биле ужуражып турарлар.

Ордуның ленинчи залында революцияның баштыңчыларының дугаймында экзэш эвес материалдар чыгдынган. Ленинниң чугааларын бижээн пластинкалар, Ильичниң ыяк чорааны уран чүүлдүң чогаалдары ында бар.

Ленинчи номналдың пропагандазыны Донецк областтың хөй культура-чырыдыышкыны албан черлери сонуургаан. Ол дүржулганы калбаа-биле нептередирни сүмеэзэн.

ЛЕНИН—СОЦИАЛИЗМ—АНЫЯКТАР

ОРЕЛ. Бо темага түңнел конференция аныяк марксечилер-ленинчилериниң Орёлда клубунга болган. 150 кижи аныяктарга Ильичниинің чагыгларыны тайылбыраанын элээн плетскелдерни дыңнаан.

Башкы институдунуң эртеминг экономиканың кафедразының онгу классчыларга тургускан клуву беш чыл ажылдап турар. Анда оолдар болгаш кыстар марксечи-ленинчи философиянын, политэкономиянын, эстетиканын, аныяктар шимчээлгениниң айтырыгларын, В. И. Ленинниң чогаалдарын өөренип турар.

УЛУСЧУ ЧҮС УНИВЕРСИТЕТТЕР

ЕРЕВАН. «Билиг» инитилелиниң түе черде салбыры Камо хоорайга «Ленин бистиң чүректеривисте чүрттеп чоруур» деп аттыг улусчу университетти тургускан. Университеттиң дыңнакчылары революциянын баштыңчызының амыдыралын болгаш революстут ажыл-чорудулгазын өөренип, ооң эштеринің ажылы-биле холбашкан сонуургалдыг болуушкуннар-биле таныжып турар. Чаа университеттиң салбырлары районнуң будурулгелеринге, колхозтарынга болгаш совхозтарынга база ажылдаар.

Арменияга В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүе чыл оюнга белеткел чоруп турда «Билиг» инитилелиниң инициативазын ёзугаар чүе хире улусчу университеттерни тургускан, оларның дыңнакчылары Владимир Ильичниң амыдыралын болгаш революстут ажыл-чорудулгазын өөренип турар.

(СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ).

Советтер болгаш амыдырал

НИИТИНИҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

Бистиң хоорайывыстың күүсекчи комитеди бодунуң ажылын Советтиң чанында чонуң бот-тывынгыр организацияларынга, янзы-бүрү комиссияларга даянып чорудуп турар. Олар клубтарның, библиотекаларның чөвүлелдери, иниитинің эгелели-биле тургустунган университеттер, эш-хуузунуң судтары, улусчу дружиналар, школалар чанында төрелдер комитеди, бажың комитеттери болгаш оон-даа өске организацияннар болур.

Ак-Довурак хоорай библиотекавының чөвүлелиниде 15 кижи бар. Ленинчи номчулгаларны, тематиктиг кежээлерни чорударын чөвүлелге чугаалажып көрген. Номчулга залын көрүштүт кылдыр дерээн.. Ажыл планында В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын таварышпыр чорудар хемчегler көрдүнген. Улут Ленинниң ажылдарын ийикпе оон амыдыралының дугайын номчукчу бүрүзүнге чедирип, башкыңчының дугайында доктаамал делгелгени ол библиотекада тургускан.

«Улуг амыдыралдың арынары» деп болук делгелгеден башкыңчының революсчу ажылының эгезинин база аныяктарга чагыгларының дугайында беседаларны библиотека чөвүлелиниң кежигүннери кылган. В. И. Ленинге тураскаавын кежээлерни, ас журналдарын ол библиотека база эрттирип турар.

Клуб чөвүлели чайгы үеде чорудар хемчегlерни база ажылдап кылган. Чөвүлелдиң кежигүннери (даргазы инженер Д. Рухман) кылыр ажылдарын хуваажып алган. «Хемчиктиң оттары» ансамбльдин киржикчилери-биле кады боттывынгыр уран чүүлдүн хоорай көрүдээнин чорударынга белеткеннп турар. Оон ынай чайгы үеде Чадаана, Абаза, Бай-Тайгаже концертиг үнүүшкүн кылыр. Ак-Довурак клувунуң ажылынга инда партия, комсомол организацияларының база хоорай Соведиинің күүскомунуң талазындан доктаамал дузаны чедирип келген.

Хоорайның будурулге черлеринде 9 эш-хуузунуң суду бар. Оларның кежигүннери эрге-дүрүм темазынга лекция, беседаны чорутканнар. Эш-хуузунуң судтары, улусчу дружина ажыл-чорудулгазынга кем-керек үүлгедир чоруктарны баш удур болдурбазының хемчегlерни ап, кижилерни хөй-иниитинің күжү-биле сургап, кижизидеринин ажылдарын чорудуп турар. Ак-Довурак АТБ-де эш-хуузунуң суду (даргазы аш Ульянов) бо чылдың эгезинден бээр 18 хөректерни көрген. Хөй-иниитинің сагыпга-чурумуп үрээр чамдык кижилерни кижизидеринге элээп ажылды ол суд чоруткан.

Хоорайда СУ—48-тиң, рудниктиң, механизация участогунуң, № 2 түдүт участогунуң улусчу дружиниктери хөй-иниитинің корум-чурум у н у н камгалалынга активни киржигелдиг. Оларның иштинден чамдыктары шаңнал-макталга чедип, 3 хонук немелде шөлээни алган.

Пенсионерлерниң чөвүлели (даргазы эш Смердин) хоорай чаагайжыдылгазын эки организастаан. Чүгле ол эвес, боттывынгыр уран чүүл белүүгүнерниң ажылынга пенсионерлер база кирип ш к е н н е р. Хоорай эмнелгезинде хөй-иниитинің янзы-бүрү организациялары боттарының ажылын идепкейжиткен.

Школалар башкыларынга улуг дузаны төрелдер комитеттери чедирип турар. Амгы үеде уругларның чайгы дыштанылгазының база школаларны келир өөредилге чылынга белеткээрин ол комитеттер чугаалажып көргеш, тодаргай ажылдарны кылын эгелей берген. Кудумчу, бажың комитеттери хоорайның кудумчуларын аштаарын, ыяш тарылгазын организастаан. Советтиң чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязы-биле ол комитеттер хамаатыларның иниин хуралын эрттирген.

Хөй-иниитн организацияларынга удуртулганы экижидип, оларга даянып ажылдаары Советтиң ажыл-чорудулгазынга улуг күш болуруп бистиң хоорюуском боттандырып турар.

З. МАНЧИНА,
Ак-Довурак хоорай күүскомунуң даргазы.

Ажыл-ишчи алышкылар

Дан хаказы Хендерге бажы Үш-Мөөрүктерни ажылдыр бакылап келгеш, Торгалыг хемни дүргаар шөйлүп баткан ногаан чараш Торгалыг суурну бодунуң хөрелдеря-биле чырыдыпкан.

Эртежик эрес кижилериң бирээзи совхозтуң мурнакчы чоланчызы, СЭКП кежигүнүне кандидат Михаил Сундуй саанчыларны саалдаже сөөртүү-биле суурнуң бажындан худу бадыпкан. Чурумга өөренген саанчы кыстар чоланчыбиле болчаг кыпган черлеринде машинага орарынга белеңнеер. «Озалдаан саанчы чок бе?» — дээш, саанчыларын четчеээш, ширинн шырайлыг чоланчы машинаның үш катап медээлээн, Серлиг-Дөң үунче хапты...

Торгалыг биле Серлиг-Дөң арасынга чоланчының дугайында саанчыларның чылыг сөстери таныпазы азы кады ажылдавайн турар кижиге дыка солуң болду. Михаил Сундуй Кызылга чоланчылар курузунга өөренгеш, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта сес чыл иштинде чоланчылап турар. Оон дүнмалары Сергей совхозтуң мурнакчы чоланчызы, Александр Хөлчүк салбырында мурнанчы тудугжу, хеймер дүнмазы Витя ам 8 классты доозар. Михаил Тулушович Сундуйнуң кызыман ажыл-ижкин совхозта партком, ажылчын комитеди, дирекция чери хөй удаа үнелеп, хүндүлеп бижиктер, өртектиг барааннар-биле шаңнап, а 1968 чылда Москвада көдөө ажыл-агый делгелээнинче чоруткан. Чоокта чаа ону СЭКП кежигүнүнге кандидатка хүлээп алган.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Даман ортулуктуң шаңнаттырган бөлүк камгалакчылары. Солагай талазындан оң талазынче—ефрейтор **П. Малахов**, улуг сержант **Ю. Гладков**, Алдыы-Михайловкада күр-тывыш ажыл-агыйның балыкчызы **А. Авдеев**, биче сержант **И. Просвирняк** болгаш майор **В. Баженов**.

Н. НАЗАРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

„МӨГЕН-БҮРЕН" КОЛХОЗТА

ШЕФ-БИЛЕ

Колхоз төвүнче ыяш сөөртүр Таватты хойжу бригадалар-биле аргыжар, дүк сөөртүр Шын-Бажыңың оруунда чамдык берге черлер тургулаан, ону хөй-иниитинің күжү-биле кылып алырын ажыл-ишчилер шиитпирлээн.

Чоокта чаа колхоз баштаар черн, партия организациязы хөй кижи киржикчилиг шефти организастаан. Олар 245 метр орукту каскан, ийи ыяш көвүрүгнү туткан. Шефчилерниң иштинден Салчак Маспың-оолдуң удуртқаны түдүг бригадазы өскелерден эки ажылдаап, мактатқан.

ХОЙЖУНУҢ КОДАНЫНДА

Көдөө ажыл-агый артелиниң хоочун хойжузу Иргит Чырталович Комбу кыш берте-даа болза, бар-ла хемчегlерни ап турган хойлөрүн мөңги кыш ажырган. Кадарчының малының хураганнаары доостур чоокшулаан. Ам үе хойга оналаштыр 96 хураганнарны доруктурун алган.

Эш И. Комбу В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар кылдыр 95 хураган алыр хүлээлгеинн ам безин ажыр күүсеткен. Хоочун хойжу хой кыргылдазынга белеткенин, кыштаан сентеп, өдээн хоорун эгелээн.

Т. ХЕРТЕК

КӨВҮРҮГЛӨР ТУТТУНГАН

Бай-Тайганың Мөген-Бүреп хемниң бажында Чинге-Көжигде узуну 18 метр, дооразы 4 метр ажыг чаа көвүрүгнү түдүп, ажыглалда киргеп. Ону түдүп кылырын Сүрүнмаа Шожал, Хертек Шожулга удуртқан түдүгжүлер эки шынарлыг болгаш таарымчалыг кылдыр кылган. Көвүрүгнү түдүп быжыглаарынга дериилээр демир аспиктарнын дарганнар Хертек Шожул, Сүрүнмаа Чамбал олар кылын белеткээн. Трактористер Ызбайоол биле Адыг-оол түдүгга дериилээр ыяшты шалыкшын чедирип берип келгениниден көвүрүгнү тудары саадаваан.

Ол-ла хемниң ортаа үезинде улуг көвүрүгнү ында суурнуң чүүргажылларының күзүлбээ түдүп дооскан. Ол ышкаш Сарыг-Ыяшта көвүрүгнү база-ла чогуур үезинде тутқан. Хемнериң суу улгатпаанда көвүрүглөр ажыглалда киргеңи черле демдегленчиг болуп турар.

Х. КУСКУН-ООЛ.

ТЫВА ФИЛАРМОНИЯ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1967 чылдың июнь 26-да хүлээп алган доктаалын ёзугаар Тываның күрүне филармониязы бо чылдың март 1-ден эгелеп тургустунган. Күрүнениң концерт организациязы болур филармонияның тургустунганы болза, тыва улустуң культура амыдыралында улуг, өөрүнчүг болуушкун болган болгаш ооң социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг культуразының хөгжүлдезиниң дугайында Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салыышкынының база бир чайынманчак херечизи болур.

Тываның культуразы Совет эрге-чагырганың чылдарында деңнээр чүве чок улуг көгжүлдени, чечентелиишкини чедип алган. Тываның бюджединиң 57 хуузу социал-культура хемчеглерни боттандырарынга чарыгдаттынып турар. Ажылчы чонуң ортузунга культура-чырыдыышкын ажылын 1944 чылда 58 клуб чорудуп турган болза, амгы үеде ол ажылды культураның 175 албан чери, ооң иштинде 23 культура бажыңы, 132 клуб, 16 автоклуб, 4 кызыл-өг чорудуп турар.

Музыка культуразының янзы-бүрү хевирлери: ниитиниң ырлары, ийи-чаңгыстың ырлары, танцылар, симфониктиг поэмалар болгаш өске-даа хевирлер чедиишкинниг хөгжүп турар. Чижээлээрге, А. Чыргал-оол «Өөрүшкүнүң поэмазы» дээр симфониктиг поэманы, Р. Кенденбиль «Чечевтел-ле, Төрээн черим» дээр симфониктиг сюитаны чогаатканнар. Композиторлар А. Чыргал-оол, Р. Кенденбиль, Р. Лесников оларның «Тооруктуг тайга», «Тандым турда», «Аъдым», «Теве-Хая» болгаш улустуң өске-даа ырларын таарыштыр ажылдап кылганы аажок солун. «Октябрьдан төрүттүнгеннер», «Ужуражылга», «Чагытай», «Ивижилер» дээн ышкаш өске-даа чаа танцылар бисте бар апарган.

Бисте күрүне филармониязы Тыва АССР-ниң ыры болгаш танцы ансамблинден, музыка лекториязындан база эстраданың бир бөлүүнден тургустунган. Ооң штаттыг ажылдакчылары ниитизи-биле 110 кижи, оларның иштинде ыры болгаш танцы ансамблиниң ниити ыры бөлүүнге 30, танцы бөлүүнге 17, хөгжүм бөлүүнге 10 артист, музыка лекториязынга 8, эстрада бөлүүнге 12 артист ажылдаар.

Филармония бодунуң штаттыг артистериниң болгаш чурттуң өске областтарындан, крайларындан, республикаларындан кээп турар артистерниң күжү-биле композиторларның классиктиг музыкаларын, Тываның болгаш Совет Эвилелиниң база бүгү делегейниң өске-даа улустарының улустуң болгаш амгы үениң ыры, музыка болгаш танцы культуразын чонга пропагандалаар, эстраданың уран чүүлүн, оюнторлаазын көргүзер хүлээлгелиг. Ынчангаш Тываның күрүне филармониязы тыва улустуң уран чүүлүн, хамыктың мурнунда ыры, музыка, танцы культуразын уламнай хөгжүдүрүнге, чонның эстетиктиг кижизидилгезинге улуг рольду ойнаар ужурлуг.

Филармонияның директциязы амгы үеде ооң болгаш ансамбльдиң артистерин, уран чүүл талазы-биле удуртур ажылдакчыларны шилип алыр ажылды чорудуп турар. Ол соруdespite-биле чоокта чаа шилилге конкурстарны арттырген. Ооң түңнелинде ансамбль артистеринге 40 кижини, эстрада артистеринге 12 кижини хүлээп алган. Шилилгениң ам болур конкурузун июль айның бирги чартыында чорудар. Ол конкурска киржири-биле Фрунзениң хореография болгаш Кызылдың музыка училищелерин доосканнарны (тыва национальдыг) чалап турар бис.

Ансамбльдиң артистери тыва уран чүүлдүн болгаш литератураның июнь айда Якутияга болур декадазынга киржир дээш белеткенип турар. Ооң соонда июль айның эгезинден чаа программаны белеткеп эгелээр. Ансамбльдиң баштайгы концертин совет Тываның 25 чыл ооюнуң байырлалының хүннеринде көргүзүп эгелээрин планнап турар. Ынчаарга эстрада бөлүүнүң артистери бодунуң концерттерин районнарда көргүзүп эгелей берген.

Чаа тургустунган күрүне филармониязы бодунуң ажыл-чорудулгазының кол угшиин улуг Ленинниң идеяларының амыдырала канчаар боттанып турарын уран чүүлүү, ооң дылын дамчыштыр чонга пропагандалап, оларны чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже хей-аът киирер дээш ажылдаар.

Р. ДАЛАЙ-ООЛ,
Тываның күрүне филармониязының директору.

Салим СҮРҮҢ-ООЛ

А Б

Ак деп хем бар,
Аажок берт чер.
Чүгүрүктү жумуспумма,
чоруу үнмее,
Чүге дизе
шаптык моондак өзөртпинмее:
Дүндүк шаары,
бедик даглар бажың довар,
Дүвү чок дег
ханы кашпал оруун дуглаар...
Чүгле-чүгле,
чүглүг куш дег, торлуру чок
Чүрекчирлер
ымдыг бертен коргары чок.
Ак деп хем бар,
Аажок берт чер.
Качыгдалдан хосталыр дээш тыныш берген.
Кайгал эрлер —
Алдан-маадыр аңаа турган.
Кара-Даггa. Сайырларга, Көшпес ынчаар
Каш-каш чылда,
алдырбайн,
тулчуп келген:
Кайы-даа дээ
маадырларның оңгузу-дур,
Кашпал бүрү
кайгалдарның шивээви-дир...
Ак деп хем бар.
Алдан-маадыр аңаа турган
Актың оглу
чоргаарланмас аргам чок-тур.

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

ЧОГААЛЧЫ—МААДЫР

(Л. М. Леоновтуң 70 харлаанынга)

Леонид Максимович Леонов сураглыг улуг чогаалчыларның бирээзи. Бодунуң маадырлыг холдарындан революцияның кызыл тугун салбайн, ооң-биле кезээде кады Перекопче халдаашкынның үезинден тура-ла, чартык үүс чылдың дургузунда быжыг базым-биле үениң характерин могаг чок чуруп келген эң-не билдиглиг болгаш ёзулуг чурукчуларның бирээзи-дир.

«Морзуктар», «Ары өө», «Скутаревский» чижектиг уран-чечен чогаалдары үнүп келгенинден сөөлүнде Максим Горькийн Леоновту болгаш ооң чогаалдарын бедии-биле үнелээн. Ол романнар ханы уткалыг, бүгүдеге созуп болган. Леоновтуң шылгаранган чогаадыкчы бодалы далайның ханы дүвүп, делгем дээрниң дүндүүн оттуп корүп, ооң ында кандыг амыдыралдың болгаш болуушкуннуң хүп бүрүдеги байдалдарын, ооң кайгамчык нарын болгаш хөй янзы адырларын бирдензирээ чокка тодарадып турган ышкаш үениң негелдезинге дүгжүп, философчу ханы бодалдарны илередип турар.

Леоновтуң романнары, тоожулары, шиилери боттарының тургузуунуң талазы-биле онзагай. Ынчангаш 1927 чылда ооң «Оор» деп романы-биле танышкан соолунде, ол романның созуп болган нарын тургузуун оореникиниң эргежок чугулазын критиктер болгаш литературоведтер билгеп. А романның ийиги үндүрүлгезиниң редакция языында тургузуу улам онзагай болу берген.

Ынчалза-даа амгы үеде номчукчуларның сеткил-сагыш өзүлдезин, философчу-эстетикалыг билиишкиниерин бедии-биле үнелеп турар апарганда, аңаа Леоновтуң уран чогаадылгазының дугайын сагынмайн барып болбас. Ооң чогаалдарында онзагай чүүл болза, күчүлүг болган байлак орус дылга даянган, сос-биле ойнап, кайгамчык овур-хевирлерни болган деңнелгелерни тургусканы болур.

Амгы үениң чогаалчызы бир эвес ол кижиге болган кижи төрелгетенге ажыктыг болур кол хүлээлгезинден ойталаваан болза, дылды улам ханы оореп үжүрлүг. Бо талазы-биле Леонид Леоновту чечен состуң айтыкчызы кылдыр билип болур. «Морзуктар», «Оор», «Ары өө», Скутаревский», «Океанче орук», «Орус арга» (Ленинчи шаңналга четкен) деп романнарны, Семён биле Павел Рахлеевтер, Векшин биле Фирсов, Бураго биле Увадьев, Андрей биле Федор Скутаревскийлер. Курилов биле Илья Протоклитов, Вихров биле Грацианский ышкаш кижилерни тургузар төлээде чогаалчы хөйүү коор, хөйүү билир, хөй ажылдаар ужурлуг турган. Ынчангаш ооң чогаадыкчы маадырлыг чоруун чугаалаар апвар.

Чеден харлыг чогаалчы-маадыр. Чопуң чоргаарланыкчызы, аныяктарның ынак чогаалчызы. Ол бисти бодаанышкынче албадап, талант болгаш күш-ажыл деп чүл дээрээн сагындыра бээр. Леонид Максимович бир-ле катап, Москвада Литераторларның төп бажыңынга болган кежээге, литератураның Горький аттыг институдунуң студентилеринге, литератураның дээди курузунуң дыңнакчылары бистерге база аңаа чыыглаан аныяк литераторларга чүве чугаалап тура, кижи төрелгетениниң ажылдап кылганы сагыш-сеткилдиң бүгү-ле байлаан оорениринче кыйгырып, ынча дээн:

— Кижи төрелгетениниң муң-муң чылдарда ажылдап келгенин культураның шинчилеп алыры чиик эвес. Ынчалза-даа ону кайыын билип алырын, кандыг кажта салып каан турарын билир херек. Кижилерниң билир чүүлүн дыңнаткан ажык бар бе, а олар богун кончуг хөйүү билирлер болгай. Кижилерниң амгы хереглелин тодарадып алыр дизе, баштай-ла бодун шүгдүүлүн алыр херек. Кижиниң ажыл-чорудулгазының база бир продуктуу болур номну тускай хөделиишкин кылдыр санаар херек. Номнуң ужур-дузазын кижи төрелгетенниң иөөн соңгаарлы хөгжүдезинге, оларның үгаан-медерелинге дээштиг кылган ажылы-биле хемчээр ужурлуг. Ном бүрүзү бичиндээ болза, культурага болуушкун болуп арттары күзенчиг. Чаа ном дээрге-ле келир үеже көрүүшкүн...

Ынчангаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи шаңналдың лауреады Леонид Леонов бистиң үеге болгаш мээңгиэ совет улусна улуг алдар хүндүткелбиле бүргеткен. Ол бисти бодунуң чогаалдарын дамчыштыр келир үеже өөредип турар.

О. СУВАКПИТ.

Репетиция чоруп тур

РЕПОРТАЖ

Республиканың хөгжүм-шинн театрының балет залы. Тыва көрүүчүлерге эң-не билдингир шинниң белеткели. Ийиги кожегенин үшкү көргүзүүнүң белеткелиниң үезинде чедип келген болдум.

Хам-оол (ооң ролюнда Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Александр Таважай) кажар арганарып, оптуг-овуузунуг состерин хереглевишаан, Сарыг-Ашакты (Тыва АССР-ниң улустуң артизи Николай Өлзей-оол) аайынга киирип алырын болам, кажып келген уруу Караны (артист Ирина Даваа) дүрген дедир чорударын, ооң башка чүвениң багай болурун аңаа чугаалап, шажын чүдүлгениң сестерин ажыглап, ону коргударын оралдажып олур.

Хам-оол. Сени мегелеп турары ол-дур. Сээң уруун ооң чанып келир болза, сеңээ эки болур бе, азы багай болур бе? Кандыг деп бодай-дыр сен?

Сарыг-Ашак. А, сен канчаар билип олур сен. Чоп чаяндостуг кижи мен деп далыраккайның чыдар ийик сен?

Хам-оол. Буктуг улус болбас ийик бе! Буктуг!..

Оларның чугаазы орус дыл кырында.

Виктор Кек-оолдуң «Хайыран-бот» деп шинзин оруг дылга чугаалап коргүзери-биле белеткенип турары бо.

Шинни орус дылче шүлүкчү Светлана Козлова очулдурган. Ында колдуунда-ла Ленинградтың театр, музыка, кинематография институдунуң доозукчулары аныяк артистер киржип турар. Седиптиң ролюнда артист Кавдыр-оол Сагды, Кенден-Хууракты ролюнда артист Лүндүп Солун-оол.

Артистер шинниң сөзүн орус дылга шын адаар дээш оралдажып турар. Ынчалзадаа чамдык артистер сестерин, ударениелерни чөже-даа тыва адаарын оралдажып турза, болганчок-ла частына бергилээр.

— Репетиция үезинде биске орус дыл башкыам олуржу кагылап, шын эвес адаттынган сестерни дораан эде чугаалаттырып турар чүве болза дыка-ла эки болур-дур ийин—деп, Таважай чугаалаарга өөрү артистер аңаа чүүлүнүп кагды.

Тыва артистер шинни орус дыл кырынга чугаалап, ойнаар болганда берге болбайн канчаар. Ынчангаш артист бүрүзүнден шыңгыы күжениишкинниг белеткел негеттинип турар.

Тыва уран чүүлдүң болгаш чечен чогаалдың Якут АССР-ге болур декадазынга бо шинни орус дыл кырынга якут өөнүктерге бараалгадыр.

— Декадага барып киржир уран чүүлдүң үш бөлүүнүң бирээзи— бистиң театрның артистери. «Хайран-бот туу» көргүзериниң ажыгда, хөгжүм-шин театрының артистерин концертке база киржир. Бистиң чонувуска билдингир ыраажы артистер аңаа аян тудар. Эрткен чылын якут артистер биске чаңгыс «хамныг» келген улус болгай, а бистер ийи «хамныг» чеде бээр бис. Хам-оолдан ажыгда, «Хамның өлгени» деп танцыны Сергей Монгуш күүседир. Ону якут өөнүктериниң сонуургаары чугаажок. Шинниң чурук каасталгазын театрның кол чурукчуу Гаврил Торлук кылып турар—деп, хөгжүм-шин театрының кол режиссёру Оюн Сынп-оол репетиция сөөлүнде чугаалай-дыр.

Театрның көрүкчүлер залы. Өткүт, чараш ыр чаңгыланган, делгем залга сыңмайн, дашкаар куттулуп үнүп тур.

Байлаж шыпкан, Якутия, жин!
Байыр тудуп чолуктувус!
...Аныяк Тыва өткүт ырып
Ак-көк Енисейден
эккедивис.

Ырының баштайгы күпледининң болгаш кожумаанның сөөлгү үш сөзүнүң ортузунга ыраажылар Людмила Очур-оолдуң ырлап турары.

— Музыказы чаңгыс аай темпилиг-дир, ону этпес болза хоржок-тыр — деп, чугаалады.

«Ээлдек шыңгыраштыг» күүседин турда, РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук олура:

— Эмин эрттир дүрген-дир. Танцының шимчээшкин бүрүзү, темпизи ээлдек деп адын бадыткаар ужурлуг — дей-дир.

Уран чүүлдүң хоочун ажылдакчызының бо саналы чүдүдүт. Шынап-ла темпизи дүрген, ооң аңгыда бо танцы бодунуң ең баштай төрүттүнгени ышкаш хевирлиниң чамдык чүүлдерин чидирипкен, ында «Аныяктар» деп танцы база холужуп кирип турар, тончүү чок апарган.

Дөрт ыраажы кыстан тургустунган «Чодураа» деп аттыг квартеттиң белеткеп турар ырлары база-ла солун. «Улуг-Хемим Енисейим» деп ыры база бир чаа ыраажыпың ыяңгылыг, чараш кылдыр ырлап үнүп келирин бистиң көрүкчүлериввис удавас көөр, дыңнаар.

«Ужуңар-ла, көгө куштар», «Хандагайты», «Тооруктуг тайгам», «Солдат дугайында баллада», «Кызылдың кыстары», «Ленин болгаш партия», «Ленин» болгаш өске-даа хөйнүң ырлары, ийи-чаңгыстың болгаш бөлүк ыраажыларның күүседилгелери, танцылар улажып-ла турар.

Хүннүң-не, эртенден өгелээш, орай кежээге дээр-ле белеткел-ле, белеткел. Ынчаар күженишкинниг белеткенмес болза тыва уран чүүлдүң болгаш литератураның Якут АССР-ге болур декадазынга чедир санныг хонуктар артқан.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Ийи болгаш дөрт одуруг шүлүктер

Сарыык көргеш. коргар кижи
Саанчы кысче карак баспа!

* * *

Чонуң сени мактавааңда
Чонган чудуум көвей диве!

* * *

Чогум алыс барып-барып
Чонунга улуг дуза болур
Эгелеп каан ажылыңны
Элекке чер ара кагба!

* * *

Ырлаан уруг көрүп алгаш.
— Ынак мен—дээш. чүрээң түппа!
Чүс-даа уруг ырлап болгай
Чүрээң ынча тудар сен бе?

* * *

Дуруг көргеш. кадыр диве,
Туттунуп үн, кадырын көр!
Эштп көргеш, экп диве,
Эдериишеш энизин көр!

Монгуш МАДОН.

ЧЫЛДАГААН БОЛГАН ЧУРУК

(ШООДУГ)

Манасе шагда-ла диссертация тударын бодап чораан. Аңаа суурну белеткеп, хамаарышкан кижилерни шайладып, чүүнүдаа харамнанмайн чораан. Кара чаңгыс профессор Луарсаба Зурапович ол чүнү-даа чедип ап чадаан, ынчаарга диссертация камгалаарының алыс салымы ооң холунда турар болгай.

Бир-ле катап Манасенің ачазы өлүп калган.

— Бурган аныразын, ам-на диссертациямны камгалап аптар-дыр мен!—деп, Манасе кажары-биле аңаа сөглээн.

— Мынчага чедир ачаң сеңээ моондактап келген чүве бе?—деп, ооң кадайы айтырган.

— Адыр, бодап алдым!

Ол бир-ле чүве кажарлап алган хевирлиг. Адазы өлүү бээр билек-ле профессор Луарсабаның чуруун ол тып алгаш, улгатырып бергеш көрүнер деп, бир чурук тырттырар кижиге аппарып берип-тир. Ийи хонгалда ол чуруун экжелгеп.

Профессорның чуруун Манасе өлген ачазының чыткан өрээлинге азып каан.

— Бо канчап баардың, утаанып орта бе?—деп, ооң кадайы пат кайгай берген.

Ол профессор ачамга аажок ынак чораан кижи. Ынчангаш ёзулаашкынга-даа, орнукшудулгага-даа дижик, ол ынап келир дээрээнге бүзүрээр мен. Мээң бажыңымга бодунуң улуг чуруун ол көрүп каан, ооң...

— Чүл ооң ынчаш?

— Мени хүндүлээр кижи-дир, чуруумну безин бурган дег чалап алган орар кылдыр ол бодаптар, ынчангаш диссертациямны ол чугаажок таарыштырып бээр.

— Салы база сээң ачаңныы-биле дөмей кижи-дир — деп, кадайы шоодуп каан.

Ёзулаашкынга профессор келбээн, орнукшудулгага база. Ам хөөрже чоруур болу берген. Профессор ам-даа чок. Чоруп-каннар. Бир-ле кижи демги профессорнуң ханада чуруун ап алгаш, чедип келген, демги чок апарган кижиниң чуруу деп болааны ол ийнен.

Од өйде профессор бо көстүп келген. Өлген кижиниң хааржаанын мурнунда бодунуң чуруун ол көрүп каан, пат барап мындыг. Ам канчаар, ооң бодунче бүгү далаш-биле үткүп кел чыткан Манасеге профессор чеде берген:

— Мени диригге хөөржүдүп турар-дыр, сен, сеткил чок чүве!—дээш, кипенээн профессор чүтүрүп ыпай болган...

Диссертация дугайында бодалым ам хөөржүттүнген-дир деп, Манасе аңаа ёлты хонуп келген.

Степан МХАРГРДЗЕЛИЙ.

Буянныг кижиниң шүлүктери

критика болгаш библиография

Кара-кыс Мунзуктуң «Мээң ырларым» деп ат-биле үнген шүлүктериниң чыындызын каш удаа номчуп келгеш, адырам, аваам мындыг шүлүктер дөптержигежи үндүрүпкен дижик, номчукчу оглунуң сеткил-сагыжын кандыг шүлүктер-биле хой-аът киирип, билбейн чораан чажыттарын ажыдып бээрил, а кандыг шүлүктер оглуң шала хомудадыпканыл, ооң чылдагааны чүл? дээр бодалдар-биле сайгарарын оралдаштым.

Чыынды «Октябрьның чырыы», «Ленинни ырлап чор мен», «Ырым болган чуртум», «Ленинчи комсомол» — ээ-не ыдыктыг темаларга бижиттинген шүлүктер-биле ажыттынганы таарымчалыг. Ол-ла шүлүктериниң аразында «Ленинни ырлап чор мен» деп шүлүк бижиттингеп үезинден бээр ийи он чылдарны ажыг чүрттап, үнезин чидирбейн, харын бөгүн чаа бижиттинген шүлүк ышкаш дыңналып келир-дир:

«Дайзынарга коргуп,
сүртээр
күштүг чаңнык,
Дарлатканга хосталганың
чырык хүнү
Угаанныглар угаалгыры
Ленинниң
Улустарга күчү киирген
чогаалдары
Арыг чүрээм дамырында
тудуш боорга,
Ада» башкым Ленинни
ырлап чор мен.
(1948 чыл)

Үк шүлүктүң үнезин чидирбес күжү чүдел дизе, бир талазында, сөзүнүң эвээжинде, утказының ханызында, а ийи талазында, амгы үеде тыва поэзияда Ленинни алгап-йөрээген мындыг янзылыг, ынчалза-даа бышпаан шүлүктерден мурнай бижиттинип, улуг үгбазы болганында.

«Ыры чаңын салыр эвес» дээн ышкаш, кайыже-даа аътанынпкан кижиге эки ыр өөнүү, чалгыны болуп чоруур дээн утканы илереткен «Үшкаш келийн» деп шүлүк чыындыда тускайлаң черни эзеп турар.

Өргүн чопум айбызы-дыр,
Өртемчейни эргээш келийн,
Ырак черже ажың үдеп,
Ынак ырың ырлап берем.
(1966 чыл).

«Бойдустуң каазы — чечектерде, кижилерниң каазы — хереженнерде» дижип чугаалажыры ышкаш, буянныг кижилер—авалар дугайында шүлүктерге доктаап көрээлиңер.

«Кады чор сен, авай», «Аваам дириг болза». Бо ийи шүлүктүң кайызы-даа бедик деңнелде.

Ажы-төлге ынакшылың
Арыг-чагай сеткилинде.
Өртемчейде сеңээ деңнээр
Өске кижи тыппас-тыр мен
Хайыралыг аваам,
Кады чор сен, аваай.
(1966 чыл).

Бо ырны Тывада ырлашпайн турар булуң чок. Иезинге төлүүнүң ёзулуг ынакшылының дээштии оске чүректерже ноктаны ажыдып алганының херечизи бо.

«Аваам дириг чораан болза»... Ийи аңгы тургузуг. Ийи хереженен. Ийи аңгы салым.

Азарганчыг хеңгир чашты
азыраар дээш,
Ажыг дерин ава кижи
чеже төкпээн...
Ажы-толдуң иези боон,
угаан киргеш,
Аваам түрээн сактып
келгеш,
чүрээм саргымыр.
(1968 чыл).

Мыя бо дөрт одуругдан-ва ийи хереженен кижиниң салымы көстүп келир-дир. Ийи харлыында иезинден чарыгган уруг чонунуң ачызында кижи болуп, соң-соң келгеш, ве болу бергеш, төрээн аваазын сактып, аңаа чыраткылыг тураскаал болдурган шүлүктү бижип каапы иезиниң төлеттинмес үлүүнүң кандыг-бир кезиктилгежин уруунуң чаңдыргапы оң дизе ажырбас.

«Ынакшылга ваазы турбас
Кырган, чалыы ону ойбас»

деп бижээнп ышкаш, Каракыс Мунзуктуң шүлүктеринде ынакшыл дугайында шүлүктер арбып. Оларның аразында ыр болуп сурагжый берген «Дамчыт, салгын» деп шүлүк каракка көстүп келир чурумалдыы-биле, чаа аянбиле, сеткилди тааладып келир лириктиг хөөңү-биле номчукчуга чоок болуп эки үнелелди чаалап алган.

Кыс дег кылдыр хуулуп
алгаш,
Кызыл чаагын ошкап каар
сеп.
Бодалымның чажыттарын
Бодуң баргаш сөглө, салгын
(1961 чыл).

Ынакшааны оолчугашче салгынны айбылап, ооң чаактарын кыс болуп хуулуп алгаш, ошкап каап көр. харыы бээрин чүрээ билзин, ону экеп көр, ооп өске күзелим чок дигени кайы хире чаазы-биле сөглеттипген-дир.

Бо шүлүктүң бир онзагайланып турар талазы болза, тыва лириктиг шүлүктерге «терек чаныпга», «чодураа адаапга», «дамырак бажыпга», «болчагжыгаштар» пептереп турар үезинде костүп келгенинде болур.

Үезинде бижиттинген «Үрай чогаал» (1937 чыл), «Чогаалчылар» (1940 чыл) база-ла туружунда.

Чымындының ээлээн хөй арынналарын кожамык ырлар ээлээн. Оларның аразында «Колхоз кадарчыларын» чонда сурагжаан болгай. Бижиттинген үези безин 1949 чыл. Ол кожамык-биле чажыт ооп, кыс ам сценага ону ырлап үнүп келир болза, көрүкчүлер таалал-биле дыңнап, көөрлер. А «Саанчы биле комбайнерниң ыры», «Баштак шүгүмчүелдиг кожамык» оларны чогаал кылдыр санаары берге.

«Саанчы биле комбайнерниң ырында» кедээде мындыла боор дээн хөөн кире берип-тир. А бижиттинген чылы 1967 чыл. Чаа үе. Чаа ырлар. 50 чылдарның ийиги чартыында бо ыр көстүп иезген болза, кижи бүзүреп болур-дур. Амыдыралдың бурунгаарлаашкынындан аңай оозалдап бижиттингени-биле кожамык ыр күжүн чидирипкеп-дир.

«Баштак, шүгүмчүелдиг кожамыктың» маадырларының ажыл-ишке аажы-чаңын ыяк көргүзүп тургаш, бир кежеге хире шинжиттеш бижип ап болур турган. А чаңгыс-ла кыска ынча хөй ооп ынакшылын илередип келгеш, шүптүзүү багып хары үгда миннип каапларга, уруг боду орта эвес, оларның шүптүзү-биле таныш чораанзыгдаа. Амыдыралда бир мөзүлеш эвес, даап бижээн кожамык апарган-дыр.

Чогаалчының кол чепсээ — дыл.

Чонның дылын чөп ажыглап болурунуң аргалары авторда бар. Мооң чижээн «Элегезим» деп шүлүктен көрүп болур.

Бажың арыг моңгун
шыпкан
Баштангылыг келип кыс
дег.
Доозаа бодуң торгу шыпкан
Тоолзуг чараш Элегезим.
(1962 чыл).

Амыдыралда кижи ышкаш, ном бүрүзү тускай хуу-салымныг болур.

Кара-кыс Мунзуктуң «Мээң ырларым» деп шүлүктериниң чыындызы, буянныг не кижи ышкаш, кижилерге эргим болуру күзенчиг-дир.

Монгуш ДОРЖУ.

Кызыл хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң көрүлдээз болуп эрткен. Түңнел концерт майның 29-та болган. Аңаа эң-не шилиттинген номерлерни киирген.

ЧУРУКТА: Кызылдың «Совет Тываның 10 чылы» аттыг Культура бажыңының бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң ыраажызы Людмила Очур-оолдуң ырлап турары.

Е. ЧУРКИННИҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

Швейцария. Цюрих. Шпигельгассе кудумчуда № 14 бажың. Анда 1916 чылдың февраль 21-ден 1917 чылдың апрель 2-ге чедир В. И. Ленин биле Н. К. Крупская чурттап турган.

Үшкү каатта В. И. Ленининиң чурттап турган өрээлиниң соңгазының адаанда тураскаал самбызазын тургускан.

Г. ДРАГУНОВТУҢ *фотозу*. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КНО-ГА ТАРАТКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал төлээлекчизи Я. А. Маликтиң дилээн ёзугаар КНО-нуң чиңгине секретары У Тан наңсчя херектеннерни истеп хынаар айтырыгның талазы-биле делегей конференциязының кыйгырыын база резолюциязын Экономиктиг болгаш социал чөвүлелдиң. Кол Ассамблеяның албан ёзузуңуң документизин кылдыр тараткан.

1969 чылдың март 25-тен 28-ке чедир Москвага болуп эртken ол конференцияның кыйгырыында демдеглээнин болза, делегейниң ийиги дайыны доозулгаш соонда барык чаарбы бепи чыл хире үе эртсе-даа. Барыын Германияда шаандагы идепкейлиг нацистер күрүне аппарадында, бундесверде, экономиканы өргелеп башкарар органнарда, пропагандисчи болгаш идеологтуг төптерде көскү албан-дужаалдарны эжелээрин үргүлүлеп, чурттуң даштыкы болгаш иштики политиказын тодарадырында идепкейлиг рольду ойнап турар. Нацисчи шериг херектеннериниң үлегеткен араатанзаг үүлгедиглери дээш шаажылал кеземчедеп оларны чайладыры-биле ГФР-ниң эрте-чагырганы янзы-бүрү чылдактарны ажыглап турор.

Бодунуң үезинде гитлеризмге удур күрүшелер шериг херектеннерниге кеземче шаажылалды оларын дайынның база бир сорулгазы кылдыр чарлап, «судка киирери-биле оларны кайда-даа турар болза дорааи тывар болгаш бурууданчыларның эргезинге шилчидип бээр ужурлуг» деп медеглээн.

Кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссияның илеткелин, «Кижи төрелгеттенге удур кеминг үүлгедиглерни үүлгеткен шериг херектеперинге болгаш кижилерге кеземче көргүзер дугайында айтырыгның» талазы-биле кижиниң эргелериниң комиссияның резолюциязын Экономиктиг болгаш социал чөвүлелдиң 46-гы сессиязынга чугаалажып көөр деп турарыбиле холбаштыр Москва конференциязының документилерин КНО-га тараткан.

Улустуң эрге-чагыргазы

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамда улустуң революстуг эрге-чагырга барык бир чыл ажыдап турар. Америк шеригler болгаш сайгон чалчаларга удур демпсежип турар хөй миллион кижилерниң күзел-соруу-биле тургустунган ол эрге-чагырга бодунуң организациязы, алдархүндүзү болгаш идепкейжизинбиле сураглыг деп. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтуазынуң органы «Хосталга» солуннуң редакция чүүлүнге бижээн. Бо үеде революстуг эрге-чагырганың системазы Мурнуу Вьетнамның можуларының хөй нуруузаунуң көдээ суурларының барык 70 хуузун хаара тутkан.

Улус чөвүлелдери болгаш улус комитеттери эрге-чагырганың ёзулуг улусчу органнары болу берген. Тараачыннар, аныяктар, партизаннар, херээженнер организацияларының дузаламчызынга даянмышаан, эрге-чагырганы улусчу революстуг органнары амыдыралдың бүтү адырларынга шинтпырлиг рольду ойнап турар. Олар экономика, сан-хөө, хандырылга, айыыл чок чорук, информация, чырыдышкын, кадык камгалал айтырыгларын ажыдап турар.

Эрткен чылдың дургузунда революстуг эрге-чагырга хостанганың Национал фронтуазынуң комитеттери болгаш тараачыннар организацияларыбиле кады чер реформазын боттандырар, общиналар черлерин болгаш таттыныкчыларның черлерин тараачыннарга шилчидип бээр ажылды чоруткан.

Революстуг эрге-чагырганың ачызында Мурнуу Вьетнамның көдээ районнарының овуру чаартынган. Ам школаларның болгаш кадык камгалал органнарының калбак четкизи көдээ суурларның элээн кезиин хаара тутkан.

Улусчу эрге-чагырга черчерге эки организакчы болгаш дуржулгалыг удуртукчу болуп, улустуң бүрүн бүзүрелин болгаш деткимчезин ап турар дээрзин солун демдеглээн. Улусчу революстуг эрге-чагырга улустуң эрге-чагыргазы, улустуң күзел-соруу-биле шилип алган эрге-чагыргазы, чонга бараан болган эрге-чагырга-дыр.

Араб улустарны деткиир

КАИР. (СЭТА). Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылга организациязының Доктаамал секретариады израиль империалистиг агрессияга удур араб улустарның чоптуг демиселип бодунуң бүрүн деткип турар дугайын база катап медеглеп, ол демиселди бүтү аргалар-биле деткиир деп. эп-сеткил каттыштырылгазының национал комитеттерин болгаш ниймралчы бүтү организацияларны база тайбың, демократия болгаш чөптүг чорук дээш демисежип турар күштерни кыйгырган деп. эп-сеткил каттыштырылга организациязының Доктаамал секретариадының медеглелинде чугаалаан. Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылга организациязының Доктаамал секретариадының чиңгине секретары Юсеф эс-Сиван демисежип турар араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырылга неделязынга холбаштыр чыылдырган парлалга конференциязында ол медеглелди номчаан.

1967 чылдың июнь 5-те израиль империалистиг агрессия бодунуң сорулгазын чедип ап шыдаваан деп, медеглелде чугаалаан. Эрткен ийи чылдың дургузунда араб улустар империализм болгаш сионизм эвилелинге удур демиселди тинлелгете чедир чорудуп шыдаарынга боттарының туруштуун көргүскен.

Суданда байдал

ХАРТУМ. (СЭТА). Суданның Революстуг командылал чөвүлели болгаш чазаа чурттa корум-чурумну хандырар талазы-биле хемчеглерин алырын үргүлүлевишаан. Чазактың «Аль-Ахрар» биле «Судан ньюс» солуннары катап үнүп эгелээн, бүтү банкылар ажыттынган.

Премьер-министр Бабикер Авадалла, Революстуг командылал чөвүлелиниң даргазы Джафар Нумейри болгаш өске-даа судан удуртукчулар Судан профэвилелдерин ажылчынар федерациязының төлөөлерин оон чиигине секретары Шафи Ахмед эш-Шейх баштадыр хүлээп алган. Эш-Шейх күш-ажылчы судан улус чаа чазакты бүрүн деткип турарын бүзүреткен.

Судан депшилгелиг араб чурттарның ор-бүдезинде бодунуң тускаар ужурлуг. Ядролуг чепсекке удур, бүтү делегейге тайбыны бижиглаарыяче угландырган антиимпериалистиг политиканы ол база чорудар ужурлуг. Бодунуң баштайгы парлалга конференциязынга чүве чугаалап турган. Суданның премьер-министри Бабикер Авадалла ол дугайын медеглээн. Судан национал-хосталгалыг шимчээшкинни деткиир дээрзин ол чугаалаан. Араб чурттарның аразында харылзааларның талазы-биле Судан депшилгелиг араб чурттар-биле кады ажылдажылганың политиказын боттандырып, империализмниң болгаш реакцияның чимзенишкиннерине удур туржур төлээде экономика, шериг- болгаш культура талазы-биле араб чурттарның кады хөделип ажылдаарын чедип алырынче чүткүүр апаар.

КЫДАТ УДУРТУЛГАНЫҢ ДЕРЗИИ

угланыышкыны

ВЕНА. (СЭТА). Австрияның Компартиязының «Вег унд циль» дээр теоретиктиг журналының май номеринге чүүлдү парлап үндүрген. ССРЭ-биле кызыгаарга кыдат эргечагырганың чөнгээлиг үүлгедиглерин ол чүүлде буруу шапкан. Совет Эвилели бодунуң девискээрин Кыдаттың күсели-биле калбартырынче түткүлдүг дээр чүвени бодаарының безин барымдаазы чок деп, журналда бижээн. А Кыдаттар кажан-даа көжүп кээп чурттаваан болаш Россияның эргелелинде шегдан бээр туруп келген совет Ыраккы Чөөн чүктү Кыдат чаалап ап болур дугайында бодал боттуг эвес болгаш авантюрисчи бодал-дыр.

Уссуриге болуушкуннар биле «ККП-ниң IX съездизиниң» аразында харылзааның бар турганы тодаргай, съезд ол болуушкуннуң соонда каш неделя эрткен соонда ажыттынган болгай деп, чүүлде айткан.

Бир эвес Кыдат бодунуң херээнiң чөптүүнге делегейниң хөй-ниитизин ыыдыг чепсектиң аргазы-биле бүзүредирин күзээр чүве болза, оортан аяктыг чүвени чүгле империализм ап болур.

Кыдаттың хоозун шуутаазыннар-биле империализмни ажыы-биле бактаар чоруу каш чылдарның дургузунда АКШ-биле кандыг-даа чоруздээдеп Кыдаттың ойталап келгенин тажырып шыдавааи, а өске талазында Кыдат Индия болгаш Совет Эвилели-биле кызыгаарга хан төгүүшкүнүг үүлгедигни кылган деп, чүүлде чугаалаан. Мынчангаш Кыдат бодун дыка башкаландырган, чурттуң иштики болгаш даштыкы байдалы экиживаэн. Ол байдалды америк империализм ажыглай берген. Оон өске байдалда АКШ Вьетнамда дайының калбартырынче бээры чегей-ле турган боор.

Кыдаттың бодун башкаландырган чорук иштики хөгжүлдениң иледе сезиктининге чедирген. 1956 чылда ККПниң VIII съездизиниң ССРЭ-биле эвилелди ханыладырынга чүткүлдүүнүң дугайын медеглээн. Мао Цзэ-дуниуң чедип алган угланыышкыны «бодунуң күштеринге даянырынче» Кыдаты чыгап киирген. Херек кырынга ол дээрге, кыдат нииитилелдиң хожудаңгай факторларын күштелдирер дээнин ол. Кыдаттың хожудаңгай чоруун чүртта материал болгаш угаан-бодал байдалын элээн хире-чергези-биле тодарадып турар принципке чедирген.

Ол тодаргай хереченин Маога чүдүүр чорук болуп турар ол угланыышкынны социалистиг бүгү чурттарга болгаш коммунистиг партияларга нормачижөк болдурарын орландажып турар деп, «Вег унд циль» демдеглээн. Ынчалза-даа коммунистиг шимчээшкин Маога чүдүүр чоруктуң аспаанче бодун кажан-даа киир тыртыпас.

Франкочу ёзу-чурумнуң таваңгайының адаанда хилинчектенип чыдар испан ажылчы чоннарның конституция ёзугаар бөдүүн эргелерин: сөстүң, парлалганың, хураздарның хостуун казаан. Ажылчы чоннарга удуро угландырган «онза хоойлу-дүрүмнерин» Испанияда боттандырган.

(Солуннардан).

Испанил Франконуң фашистиг ёзу-чурумунуң таваңгайының адаанда.

Англияның «Гардиан» солуннуңдан алган чурук.

Халас өөредилге

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Кереала штадының 6-дан 11 хар чедир бүгү уругларны ам школаларга халас өөренир болгаш. Ол штаттың өөредилге министри Мохаммед Койяның дыннатказы-биле алырга. Кераланың каттышкан фронтуазынуң чазаа ыыдыг шиитпирни хүлээп алган. Ам чазак бодунуң бюджединиң 40 хуузун өөредилгени хөгжүдеринге чарыгдап турар.

СПОРТ

Б. СПАССКИЙ МУРНАЙ БЕРГЕН

Шыдыраага делегей чемпиону деп ат дээш Т. Петросян биле Б. Спасскийниң аразында маргылдаазының 17 салыында Спасский утпаи. Ынчангаш маргылдаа 9 : 8 санныг болуп, Б. Спасский мурнай берген. (СЭТА).

Редакторнуң оралакчызы С. К. ШОЯГУ.

„ШЫН“ СОЛУННУ

ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

СОЛУННАРНЫ БОЛГАШ ЖУРНАЛДАРНЫ АЛЫРЫНГА УЗУКТЕЛИИШКИН БОЛДУРБАС ТӨЛЭЭДЕ, 1969 ЧЫЛДЫҢ ИЙИГИ ЧАРТЫЫНЫҢ ЧАГЫДЫЛГАЗЫН МАЙ 25-КЕ ЧЕДИР УЗАДЫП ТУРАР.

«Союзпечатьтың» бүгү-ле салбырларын, харылзаа белдирлерин, киоскилерин болгаш ажылдап турар черлеринерде хөй-ниитининг парлалга тарадыкчыларын дамчыштыр чагыдып ап болур силер.

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ: 6 айда—3 рубль

СОЛУННУ БАШ БУРУНГААР ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

ӨӨРЕНИРИНИР КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылда республиканың очно-заочно өөредилгелиг ортумак школазы 1969—70 өөредилге чылында 5—11 класстарга өөренiччилер хүлээп алырын чарлап тур.

16 хардан өрү назылыг, сес чыл болгаш ортумак эртем чедип алырын күзээн хамаатыларны школага хүлээп алыр.

Школага өөренирин күзээннер директорнуң адынга билдириишкин чорудар, анда билиинiң дугайында документизин база ажыттап турар черинден шынзылгазын кожар. Өөренирин күзээн, ынчалза-даа билиинiң дугайында документизин чок кижилерге очно-заочно школага база бүтү-ле өөредилге-консультация пунктуларынга белеткел консультацияларын өөредилге чылы эгелээр бетинде чорудар.

Школага киреринiң билдириишкиннерин очно-заочно школаның бодунда болгаш өөредилге-консультация пунктуларында, комсомол комитеттеринде хүлээп ап турар.

Консультпунктуар болгаш өөредилге бөлүктерин дараазында суурларга ажылдар:

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНГА:

Шагаан-Арыгга, Ак-Туругга, Арысканга, Арыг-Бажынга, Булуң-Терекке, Көк-Чыраага, Баян-Кояга, Үрбүнге, Чодураага, Чаа-Хөлге, Торгалыгга, Хайыракканга, Ийи-Талга.

ТАҢДЫ РАЙОНГА

Бай-Хаакка, Баянгазынга, Межегейге.

КАА-ХЕМ РАЙОНГА

Суг-Бажынга, Бүрен-Хемге, Ильинкага, Кундустугга.

БИИ-ХЕМ РАЙОНГА

Туранга.

ТОЖУ РАЙОНГА

Тоора-Хемге, Азаска, Ийге.

ЭРЗИН РАЙОНГА

Бай-Даргa, Нарынга.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНГА

Ак-Эринке, Берт-Даргa, Чыргаландыга.

КЫЗЫЛ ХООРАЙГА

№ 11 школаның чанында топ өөредилге-консультация пунктузу. № 8 школаның чанында пункт. № 35 профтехучилищеге, № 3 профтехучилищеге, «Көк-Тей» совхозына, Күнгүртүгге, Кара-Хаакка.

Школаның адреси: Кызыл хоорай, Лермонтов кудумчузу, бажың 1, 11 дугаар школаның бажыңы. Первомайская деп автобус доктаар чер.

Кызыл хоорайның № 35 профессионал-техниктиг училищези 1969—70 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

	Өөренир хуусаазы
1. Тудуг машиналарын септээр слесарьлар	2 чыл
2. Дашчылар	1 чыл
3. Штукатурлар	1 чыл
4. Столяр-бызаңчылар	2 чыл
5. Слесарь-сантехниктер	2 чыл
6. Штукатур-малярлар	2 чыл

Училищеге 8 класс дооскан 15—16 харлыг кижилерни хүлээп алыр. 7 класс доосканнарны дашчылар, штукатурлар бөлүүнге хүлээп алыр. 7 класс доосканнар 8-ки классты дооскаш, сес класс доосканыңы херечилерин алыр. Ийи чыл хуусаалыг өөренир кижилер тускай мергежилги-биле кады ортумак школаны база доозар.

Училищеге өөренир киреринi халас чемгерер, ажылчын база дыштанып кедер хеп-биле, общежитие-биле ханылырар.

Профессионал-техниктиг училищеге өөренир арткан үезин ниити күш-ажыл стажыңа киир саналар. Өөредилгени дооскан соонда чедип алган мергежилгин ёзугаар кайы-бир организацияга барып ажылдаар.

Училищеги кончуг эки өөренир доосканнарны ажыл стажы барымдаалавайн, техникумнарга, институттарга хүлээп ап болур. Сургуулдарның техниктиг чогаалылгазын сайзыраары-биле бөлүүнер ажылдап турар.

Училищеде Культура бажыңы бар, ында бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлүүнери ажылдап турар (ырыңың, вокальдың, бал болгаш улустуң танцыларының, эстрада болгаш төрел хөгжүм инструментилериниң, баянистериниң).

Бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүмүүнүң киржикчилери хоорайның организацияларынга база районнарга концертер көргүзер. Училищеде спорт залы бар. Ында бокс, хүреш, волейбол, хаак, баскетбол секциялары ажылдап турар. Училищениң спортчулары хоорай, республика база край маргылдааларынга шанналдыг черлерни ээлеп келген.

Училищеге өөренир кирер сургуулдар өөредилге херекселерин шуптузун алгаш келир (кыдыраштар, шугум, демир-үжүктер, карандаштар, готовальня, спорт хевш (трико, тапочкалар).

Директорнуң адынга киирер билдириишкиннерге дараазында документилерни номар:

Школа дооскан дугайында херечилели, терүттүнгенiннiң дугайында херечилел болгаш паспорт, шериг билжиттирер херечилели, Кызылдың № 1 поликлиниказындан эмчи шынзылгазы, ВЛКСМ райкомундан чоруткан бижин, школаның характеристиказы, ада-иелериниң хүлээлгезин, 3×4 хемчээлдиг дөрт чурук.

Училищениң адресi:

Кызыл хоорай, «Нефтебаза» деп автобус доктаар чер, телефон 21—09.

Аарыг уругну селгүүстедирир

Арыг, ажык агаарның кадыкшылга ажык-дүзелиш шынзыткан ажыы черде чок боор. Ол ажыы хөмүр газынан (углекислый газ); доозундан, микробтардан эки аргыаттыкган болгаш бажың иштинiң агаарынга бодаарга шык чок, кислород-биле кончуг байлак болур. Ынчангаш селгүүстээри аарыг уругга эмбиле бир домей болуру доозунда. Эмчиниң докгаатканы хун чурумун хажытпайн эрежок чугула серемчилеерни утпайн аарыг уругну ой-шаанда шын агаарладып турарының кол чылдагааны ында.

Улаанчуттуң, скарлатинаның, грипптиң болгаш өске-даа халдавырыг аарыгларның кидим чүүлүк үезинде аарыг уруг эмчиге чыда эккедир ужурлуг. А ол үеде аарыг кижи чыдар өрээлди агаарладып турары чугула. Чайым болза эмчиниң чөпшээрели-биле аарыг уруг чыдар өрээлдиң соңгазын үргүлүү ажык тургускаш, кышкы соок үелерде уругну чылыгландыр шуглаш, өрээлди 15-20 минута иштинде форточканы ажыткаш, өрээлдиң температуразын 15 градус чылыг турар кылдыр агларладып турар болза эки.

Бир эвес франгулыг (өрээлден багай агаарны үндүр тыртып турар хүртүүз соңга) өрээлдер болза, франгулыны үргүлүү ажык тургускаш, уругнуң чүгле хевин солуп кедирер үезинде элап каап турар болза эки. Серiик арыг агаар аарыг кижини оожуктурып, оон ниити байдалын сергедип, үйгузуун үзелдырып, чедир удуп алырынга улуг идигни берип турар. Аарыгның түлүк үезинде ол эрежок чүгула.

Кажан аарыг кижиниң эъдиминiң изиири (температуразы) кемдап, ниити байдалы ажыгып келген үеде ону ажык соңгалыг өрээлге азы шилдиз даалырга (верандага), а чазс, хат чок, дыка изиг эвес чайлы эки хүннерде даштыгаа хелегелиг чердерге селгүүстедип турар болза эки.

Аарыг уругну агаарның байдалын көрүп турааш, таварыштыр кедиргеш, чыда селгүүстедир херек. Кышкы соок үелерде узун чеңнiг иштики чылыг хеп кедиргеш, будум чылыгланаш, бажың чыжчап аржыылдааш, оон кырындан ам чылыг чоорган-биле ораагаш агаарладып турар болза эки. Аарыг уругнуң чыдар орнун ажык соңга оттур дөрт хат какпас, ажык соңга, ажык ажык аразында аргышкан агаарга (сквознякка) таварышпас черге салып бээр херек. Орнуңун бажын ак чоорган-биле дуй көжегелээш, уругнуң будум чылыг суг-биле чиңнет турар болза эки.

Бир эвес уругну верандага чыттырар дээн болза, чылыг иштики хевиниң кырындан кылын хеп кедиргеш, чылыг чоорган-биле шуглавайн тускай чымчыглап кааи удуур хап (спальный мешок) иштинге чыттырар болза эки. Шак мындыг селгүүстээшкинни аарыг кижиниң байдалын көрүп турганы, чартык шак бе, азы оон элээн үр-даа үе иштинде уругларлаар. Аарыг уругнуң хевин соңгаяы хаггаш 10-15 минута болганда, а бир эвес верандага чыткан кижини болза киирип эккелгеш келек үе эрткенде ам үштүр херек. Даштыкы хевш чылыгыже 5-10 минута иштинде маңнаар апаар.

Аарыг уругну дашкаар арыс агаарже чүгле элиеп турар эмчизиниң чөпшээрели-биле үндүрер. Баштайгы селгүүстээшкиннер чартык шактан хөй эвес болур ужурлуг. Хүн бүрүде селгүүстээшкинни 15-20 минутада үзадып турааш, чоорту чогуур өйүнге чедирер.

Бир эвес эмчи чөпшээрээр болза өкпезинге девдиреп чаа кижилерни хүннүң-не селгүүстедип турары эрежок чүгула.

Коклюштуг болгаш өкпениң янзы-бүрү аарыгларындан үренин иштинде аарыг кижиниң байдалын көрүп турган, чартык шак бе, азы оон элээн үр-даа үе иштинде уругларлаар. Аарыг уругнуң хевин соңгаяы хаггаш 10-15 минута болганда, а бир эвес верандага чыткан кижини болза киирип эккелгеш келек үе эрткенде ам үштүр херек. Даштыкы хевш чылыгыже 5-10 минута иштинде маңнаар апаар.

Аарыг уругну дашкаар арыс агаарже чүгле элиеп турар эмчизиниң чөпшээрели-биле үндүрер. Баштайгы селгүүстээшкиннер чартык шактан хөй эвес болур ужурлуг. Хүн бүрүде селгүүстээшкинни 15-20 минутада үзадып турааш, чоорту чогуур өйүнге чедирер.

Бир эвес эмчи чөпшээрээр болза өкпезинге девдиреп чаа кижилерни хүннүң-не селгүүстедип турары эрежок чүгула.

Коклюштуг болгаш өкпениң янзы-бүрү аарыгларындан үренин иштинде аарыг кижиниң байдалын көрүп турганы, чартык шак бе, азы оон элээн үр-даа үе иштинде уругларлаар. Аарыг уругнуң хевин соңгаяы хаггаш 10-15 минута болганда, а бир эвес верандага чыткан кижини болза киирип эккелгеш келек үе эрткенде ам үштүр херек. Даштыкы хевш чылыгыже 5-10 минута иштинде маңнаар апаар.

Аарыг уругну дашкаар арыс агаарже чүгле элиеп турар эмчизиниң чөпшээрели-биле үндүрер. Баштайгы селгүүстээшкиннер чартык шактан хөй эвес болур ужурлуг. Хүн бүрүде селгүүстээшкинни 15-20 минутада үзадып турааш, чоорту чогуур өйүнге чедирер.

Бир эвес эмчи чөпшээрээр болза өкпезинге девдиреп чаа кижилерни хүннүң-не селгүүстедип турары эрежок чүгула.

*Коклюштуг болгаш өкпениң янзы-бүрү аарыгларындан үренин иштинде аарыг кижиниң байдалын көрүп турган